ספר

עין יעקב

בו

נקבצו באו יחד כל אגדות ומדרשים המפוזרים בכל הש"ס . עם

פירש"י ותוספות ז"ל וחידושי הרמב"ן והריטב"א והרשב"א והר"ן ז"ל .

אשר נאספו ונקבצו ע"י איש צדיק תמים כהכם רבי יעקב בר' שלמה ז' חביב ס"ט:

ועוד נוספו עליו אגדות הירושלמי עם בי' המלות מבעל ס' הערוך ועוד חדושים יקרים מפנינים .

ועל דגלם יחנו

חידושי רבינו הגאון מהרש"א ז"ל .

גם

חידושי הרב הגדול המופלג בכבוד מוהר"ר יאשיהו פינטו בן הר"ר יוסף פינטו נ"ע, הנקראים בשם

חידושי הרי"ף ז"ל, עם חדושי הרב הגאון בעל קיקיון דיונה ז"ל, ועוד נוסף מקרוב

ספר בית יהודה להרב החכם כבוד מוהר"ר יהודה אריה די מודינא ז"ל, גם חידושי קהלת שלמה

להרב מוהר"ר זלמן דיין מגלונא יע"א .

ועתה הוספנו מחדש עוד ספר יקר הנקרא בשם

עיון יעקב

והוא חידושים על כל אגדות הבבלי להרב הגאון הגדול בעל המחבר ספר חק יעקב כמבואר בהקדמתו .

חלק ראשון

בוצע ע"י הדפוס נפוס וכולאות סרני כגיד מו"ה זוסמאן יעבין וגם מוהר"ר אברהם יעבין נ"י :

שנת כתרי"ו לפ"ק

שטעטטין

בדפוס של ע. שרענטצעל .

הקדמת המחבר ספר בית יהודה כי ידבר לכם שלום

אשר פצו שפתי שנה ספית הדבר פי' בהקדמת ספרי **בית לחם יהודה** מפיצה לספר בין ישראל לגלות על פני חוץ ספר **בית יהודה** תוספות כמה מאחרי' ואמרים נכונים להדרש אשר גשם המחבר הגאון עם פרשיי ותר"ע דבר מעט וכן הנה בידי פנה כי מלאכי אלהים ויבטבוני זה פעמים רבות ואמר עד מתי והיום אשר נדרתי אשלמה ישועתה לכי כנה הוא בא אליך ומלא לפניך קחם כי הוא זה:

לך אמר לבי יעירת אין ערכו כי כל הדברים האלה בקרבו חדשים שנה מאדם לא ראו ולא ידעו כי אם לאחד מן השרידים אשר ה' קורא במקור ישראל תם הוא רפה חרוש אשר הגה ואחר הגה ולאו פרעמים ולא מקובלים יחד בומדין בסדרן ומדוכי' כהלכתם עד כי לכל אשר יקראוהו באמת ולבומפים יחים הכל דרש מהם שנתפרשו גזירותיו כי באמת לא מצלא בו מאמר שלא יהיה או אגדה או דומה לה או יוצא ממנו תועלת ותודע והם נראים ראשונה לא יראמן בייך רוק היטב היטב הדק כי רבור אחד מסלק לכמה ביטנום כדרכו מפירוש רש"י ז"ל או מדברי התוס' לו איזה פי' בפוק נסדום מדבריהם מנין כי לכך טל ונלרד נסוך הגה"ים גם אתם עתה כרימה לי ואל יהר אפך כי כל אשר בנסחתי ולא קיימתי עד מקן חמש שנים. כי אלהים חשבה לטובה וחין כך כבים נכליותי גבי ענתו כי נרבים מן הת"זמרים היו איזה אחר אשר עדיין לא נמקרדה רעתי כי ירלתי כי אמרתי כן חמדל את ביתך מענו לאמור עם יעילמי ומה לאבן זו נבים זה והתנתי בליו במשרם מאמרום (אמר הבטגה) וגליתי אגך על היתום אבן סוגה ויקרה ואנה הוכל לבותה לראם פנה או נמדום או נדמות ולבן אלתי בעתי ממפוק משם או ריח או מולאמריהם ז"ל במקום אחר. אך הכל בקיטר ומופלג ומלבת ומלידות אם תוקדק בהם כי אבני הפירותיך גלוק ויגיע פיוקך כי השכל אשרך וטוב לך ואם בכל זאת לא יראה לך בחיים אחד מהם בלתי היות בו עקום הלא לפנין דינא גם היא חורם אבר מאתו פלא ודיום יהיה לך בו הגם שתולי יהיו דברי לך בהזכיר שלא הנקם לפסוק דין או לפסח ולאת בו מתוך הדברי' שאלו נתגור זה כי לריך לראות הכל נהקותו והם למעלה ומה למטה ומה לפנים ומה לאחור ממנו. לא נמשלתי באגדה ירושלמי כי אחר בעל עין יעקב הרב בעל יפה מראה באג חכמה ויקם נרכתו גם מפרתי מכל הנה פה נסיף מפיזת מפתח פתוחי חותם ע"ד בית לחם יהודה אבר עביתי על ספר ע"י. קראתי שם החיבור הלז **בית יהודה** כי שם העלם המקרא לאלק ע"י מן העיי היה בית ישראל ובית ישראל ובית יהודה הגם לגבי אחד נאהן. וקויתי לאי ביתי בית תהלה יקרא לכל העמים לזכר עד כל הימים:

הן אלה קצות דרכי נאסר בהתהלכתי כל ימי היותי להפיץ תורה בירושתם פלגי הים לגולה מן המעט אשר היה לפני מן נקול ה' נהדר הדרושות לקהלות רבות מן נתגורים בעם ברזל ושופרת על פני כל הארץ כי האדם מן הכהם אשר פריו יתן בעתיו וגם כי זה לי שלש שנים הצעתי לאוצה ככחי או כחי עתה לגלות ולבא לפסוק זבום לפרקים ולכל עוד נשמתי כי תושיה לא נדחה ממני ואחר כבוד יקחני:

ראה רנתי ותפלתי ושא בעדי תפלה לה' לגמול גמרי חסדי לעולם ולהבלך אם נירחתי:

חדושים

חדושים מהרב הגאון מהור"ר אברהם ברודא זצ"ל אב"ד דק"ק פרי"מ:

ולא א' בלבד אמרו וכו'. וקשה למה לו לר"ג להאריך בגלא מילתא דאמר לבניו ולא א' בלבד וכו' הוי ליה למימר רק דרך קצרה. נראה שמשל בעניינים דקי"מ והמסקנא הגמרא דאמר להו חייבין אתם ואחי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה. וגי"ל דכד מעיינת בגמרא דף ד' דפריך חכמים כמאן סבירא להו אי כר"א סבירא להו דהיא ליה נבכנך כל זמן שבני אדם עוסקי' ליאך ולבכב לימרו כר"א ואי כר"ג סבירא להו דמשמע ליה נבכנך כל זמן שבני אדם שוכבים והיינו כל הלילה לימרו כר"ג ומשני לעולם כר"ג סבירא להו והא דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה לפרי קשה מה דאמרי גרם פי' דמספקי להו לבניו דשמעיהו לרבנן דאמרי עד חצות והכי קאמרי ליה פליגי רבנן עליך והא דאמרי עד חצות דוקא קאמרי דלא משמע להו נבכנך כל זמן שכיבה דלא כל זמן שדרך בני אדם לשמשק ליאך ולבכב ואת סבירא לך נבכנך כל זמן שבני אדם שוכבים ויחיד ורבים הלכה כרבים או דלמא רבנן כוותך ס"ל והא דקאמרי עד חצות הרחקה הוא כדי לגדר חיפוק ליה אי מספקא להו הוי להו להוכיח דרבנן כרבן גמליאל סבירא להו דאי לאו הכי קשיא הגמרא הנ"ל במקומם עומדת חכמים כמאן סבירא להו אי כר' אליעזר לימרו וכו' אלא מוכרח לומר כאן גופא מספקי ומספקא להו אי כר"א ס"ל דדרים נבכנך וכו' והוא עד חצות דוקא והא דקאמר רבי אליעזר עד סוף האשמורה הוא עשה פ"ע כדי להרחיק ומיהו בהא פליגי רבנן עליו דלא עשו פ"ע והרחקה או דילמא רבנן כוותך סבירא להו דמשמע נבכנך כל זמן שכיבה והא דקאמרי עד חצות שם עשו פ"ע כדי להרחיק וכשהא מתורץ שפיר דר"ג השיב להו רבנן כוותי סבירא להו וכו' רק מג"ל דילמא כר"א סבירא להו וכדאמרי דר"א עשה פ"ע והרחקה לכך מניא ראיה לתרוייהו ולא זו בלבד אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר נמלא בכל מקום עשו חכמים פ"ע והרחקה וכמו כן כאן הם עשו הרחקה ודו"ק: **ובזה** מתורץ נ"כ ליסנא תמוה למיל דמשני לעולם כרבן גמליאל ס"ל וכו' הא ליסנא לעולם משמע אם סבל לפרש בשני אופנים והכא היאך הוי אפשר לומר לאידך גיסא כר"א ס"ל אם קשה לימרו כר"א אבל לפי דברינו שפיר מתורץ ודו"ק:

חדושים מהרב הגאון מהור"ר דוד אופנהיים זצ"ל אב"ד דק"ק פראג

רוב סתחלום עין יעקב בדף אחר נרשם רש"י ד"ה שלשה משמרות הוי הלילה וכו' ואמרי' בגמרא ק"ל כר"א דמתני' וכו' וקשה הלא זה נגד האמת דלאמרי' דק"ל כר"ג וגמרא ערוכה הוא בדף ח' ע"ב אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג וכן פסק הרמב"ם וכל הפוסקים דהלכה כר"ג ועוד מ"ש דברי' רש"י הנזכר לגמלא דליכא משמרות ברקיע וליכא משמרות בארעא לבאורה ליתא שייך לכאן והוי כמיותר לשון אלא כ"ל דטעות נפל בספרים וצ"ל קמ"ל ר"א דמתני' דאמר זמן ק"ש עד סוף האשמורה הראשונה דליכא משמרות ברקיע וליכא משמרות בארעא. והמעיין יראה דכך הגמרא לשון הגמרא מאי קסבר ר"א אי קסבר שלש משמרות הוי הלילה נימא עד ד' שעות ואי קסבר ארבע משמרות הוי הלילה לימא עד שלש שעות. פירש"י מאי קסבר וכו' הוי ליה למימר זמן היכר. לעולם קסבר שלש משמרות הוי הלילה והא קמ"ל איכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא דתניא ר"א אומר שלש משמרות וכו'. ואחרכתי בזה אחר ראיתי בספר לב אהרן מהרב המחבר הגאון מוהר"ר אהרן אבן חיים ז"ל כי בתוספות ד' על פסוק ויבא כרעתן וגו' ראש האשמורת התיכונה הניח הגמרא דברכות דף ג' ע"ב שתו רבנן ד' משמרות הוי הלילה דברי רבי נתן בומר שלש וכו'. וכתב הוא ז"ל כפי הנראה אין לנו תועלת בידיעתינו השנין מהאשמורות כמה הם או ג' או ד' ולדעתי כפי שנין הלכה ניאזו התועלת יהא דקי"ל כר"א דמתני' דאמר בזמן ק"ש עד סוף האשמורה ראשונה וא"כ צריכין אנו לידע אם הוא עד רביע הלילה דלרבי הוי עד רביע ולא יותר ולרבי נתן הוא עד שליש הלילה וא"כ זה התועלת המוצא לנו ממחלוקת זה עכ"ל ואפשר שמגע בזה הרמב"ם: **והוא"ל** ואתא לידי אמרתי אין לפטור בגילין מה דקשה לי על דבריו שכתב דרבי ור' נתן קפליגי איגזא דר"א הלא מסקנת הגמרא לדברי ר"א עלמו דאמר עד סוף האשמורה הראשונה הוא ס"ל שלש משמרות הוי הלילה. ומ"ק מ"ש דלרבי הוי עד רביע הלילה ולא יותר זה ליתא דרי' קתם לן מתני' ושנאו בלמן סכונים וס"ל עד חצות ולפי מסקנת הגמרא כוותיה דר"ג סבירא להו וכאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה וקי"ל:

ומה שכתב מהר"ש בחידושי אגדות דליכא משמרות ברקיע כו' ויותר נכון נירסת הרא"ש קמ"ל דליכא משמרות ברקיע כי היכי כו' ע"ש נראה

נפוש שם אין לדחות דברי רש"י ז"ל ומי דקשיא ליה דליכא משמרות בארעא לא אילטריך לאשמועינן דכמה קראי כתיבי כו' ה"כ לפי סברתו דלא בא לאשמועינן אלא שיש משמרות ברקיע קשה הלא גם זה יותר פשיטא דלא אילטריך לאשמועינן והוא מפורש יותר כי עיקר השמש דעל מה חלקי הלילה נקרא כל מקום נשם אשמורה הוא משום כמות המלאכים שאומרין שירה כדתלינו ברש"י פי' נבלם על פסוק ויהי באשמורת הבוקר לפי שהלילה חלוק למשמרות שיר של מלאכי השרת לכך קרוי אשמורות וכו שתרגם אונקלס מטרת ע"ש. גם בתרגום יונתן יותר מפורש שם דפירש והוא במשרם לפרה בעידנא דאתיין חיילא מרומא לשבחא. וכן כתב גור אריה על שם שיר של מלאכי השרת מקרא חלקי הלילה משמרות לפי שהם בומרים את פר"ם א' אחר זו ועיין נגהי דאהתם דף פ"ו כתיב על פוסק"ן ירושלים ספקתי סופרים כו' ואין להאריך בראיות כי כל מקום מחבר שם אשמורת נמצא פירוש זה. א"כ אפכא מסתברא דיש משמרות ברקיע פשיטא דלא אילטריך לאשמועינן:

גם קשה לפי תשובות דברי מהרש"א דעיקר להמשיבין שיש ישמעאלים נרקיע אם כן קושית המקשן אינו צודק דהקשה מאי קמ"ל ר"א כר פי רש"י הוה ליה להיות אמן הניכר כלומר כיון דמשני לא לידום עד לאימיי אמן קריאת שמע ידעי לומר שיכל לידע נגידור בלא יהא עובר אבן קריאת שמע אם כן הא' ממכן קמ"ל דליכא תשמורות ברקיע כו' ולאפוקי גרימי הא עדיין לא שמעינן אלא ידעינן זמנא. ואי פירוש דסמך עצמו על הברייתא דקנית שם ר"א אומר ג' המשמרות כולי אז אינו רלאו כל אלה נבריית גמילא כדפריך המקשן מאי קמנר ר"א כר ולא ידע הברייתא אינו הקושיא נעקוצה עומדת הוי ליה למימר במתני' אמן הניכר אלא כל לצ"ד את שיש משמרות ברקיע ונאלצת לא אי' פריך להמשיבין אלא ר"א נא להמשיבין במתני' דנקט גלגום עד סוף האשמורה ראשונה ולמך מאה דנשמע שינוי יאתי לידע עד מתי אמן קריאת שמע ותדע גם כי היתך פ"ל בעשמורות דאליפא כמה הוי להוכיח נפשיה תפלתא ולזה כיון רש"י נד"ה והא קמ"ל כבתן לך סימן לך סימן מקריאת נסיך האשמורות ולא פירש לך סימן מטרם ללמוך שיש היכר לכל אדם נרגל כלומר עם הסימן שנתן ופיים נמצאת לשוו דכי איכא ראיכא ברקיע כלומר ויגיא כמה שבן ישמרות ברקיע ואן כן אינו אלא שלשה ולכך מניא דאגיא ר"א אומר שלשה משמרות כו' ועל כל מאמר הקיום נריך הוא שיאל וגו' מתרין גם כן רש"י דסמיך ליה ד"ה ישאג שלשה ישאג הרי ג' וקשה מאי מריך רש"י לפרש זה וכי מניינא אתי להמשיבין אלא להודיי שאין אינן אלא ... משמרות ברקיע כי הרי שאגה שלגות ומ"א מייתי בפרק ג' סימני אלקי הלילה שיש היכר לבלגה משמרות דאראפא ופיינן לתר כ"י דתייט ככיף ד' שמרי ... שלים אי ושלים ג' ושלים ג'. והשתא מתרץ שפיר קושית המקשן דאי אמר ר"א נמתני' אמן הניכר עד ד' שעות הוי נשיע מיניה עד מתי אמן קריאת שמע אבל לא נשמע מיניה היאך פ"ל במשמרות דאראפא כמה הוי ולכך אמר יאלמין עד סוף האשמורה דקמ"ל אגב אורחא כי היכי דאיכא ג' משמרות ברקיע כמשמרות נבסיק. שלכות כמו כן שלשה משמרות נארכא. ומתורץ נמי לשון המעיא דתשני לעולם קסבר שלשה משמרות כו' ומחקדק ג"כ והא קמ"ל ולא נקט כורך דהא דס"ם קמ"ל ותיבת והא מיותר אלא לומר מה דקשיא לך מאי קסבר ר"א כו' אשה משני ואת גופא קמ"ל דמשני אתי להמשיבין ודו"ק:

דברי המר לוי ן' חביב בן הרב המחבר תנצב"ה

בית יעקב שמעו נא דברי הבנו לכם יתאו שמלי. שמרי דמעה רשומה על פני וקנועה. ראש קרחה חקן גזועה. ואם להלאה עינים. כלו שמים. לגי נקרני רתוע ידמע ודואג ידוע כאר פלגיו ישליחו עין הדמעה על חקי אמונה שהולה נגועה. לא תתום ולא ספד כיתר סיקועה. חספוני משברי התהות. מנעתי נין הלם תרפלות הרהבות. מוסני מושב האנהות נין תמר וכירים אל שפך הדשן. אף ליגיה נפלה מעת הינונית ותרוסק ערם דוי סנני ישן. רעיוני אוהבי נגום לא יתגם רוחי המר גם לא יגים לי אם הוו כחולתים רואים את הקולות הקול קול יעקב. והידים ידי. והמר כל אנדי לא טהרה נהם נשמה גם אור עיני אין אתי נאדרי יום אשר נשאלתי. נלי עמדת ראשי ועטרת תפארתי. יום מנרת וקפיה. כי יעקב נחר לו יה והגדה נא נפרה. קם עליו האון מבניב עזהסף נתחנולותיו. רמסח חסך פנינותיו. ויהי היום ההוא תבטו תלידי רבה ויזעם הארץ ארץ עתפלים והעם לנבו מרדות ישיתו יפרים על זאת חמיל שצרה נשרם אז אמרו צלננם. ויהי אך יצא יצא יעקב ואת פניו אני נכל יום חיה כיבה תמלת נר ולפם אנירים למומה כל תורה רק הם הדברים גרורים אמתים חכים כמיתי אוגל אלי לא המופקים בשוה ואילי. בפלפול הגנת ודרכי התלמוד נכרה ידו למד ולימד תורה הדנה רבן של האמתה ישמעם נאהבים. לזכות את הרבים. סנרים מקשינים. לר... קול ה' בכח הגבורה. אדי סנסנותה. גם גדפותו את בגאון לגן קדשים. לתניא נהמירת הנרים אנשים ונשים. ראש המשלשים ללמד חכמה ודעת. ושרם האמת והאמונה בלבם למעת. כנגור תלמעת ישגם הרנין לנחום תלמידיהם. יעקב איש תם, יושב אהלים. האלהא סרח כי נלקח סריס את האלהים. גם אהל האמתות מן הגת האוסית והמדינית. מה פוני אתליו עד והאלהות הגבורות והגלות הצדק היה אצל תחניו נמילי דמויה. לאיכתה לאפי מליפית. ירחי ה' יעבד ויגבר. ומוסבים ושאלים ישבר. זן דין עני ואביון ויחזק נמעשו. קרנים מידו לו ושם תניך עוז. ויליל מני מתוק מתנו. נתיך קהל אהללנו. ונתקים בשמו להאריך הרי נא לקבר דהלכות דנתייב דהל לא כבירם ליה נא איקום הנא ותבר כליה כי עם רוב שליטותו כל ימיו ענוה נו פעות בפניו ועל אה ב:א השינ שלה לו הגליה האדם אם תמשיע שנחים ומשלים מיוזרים. ועתר על כנו נבאו כעיניו נוהם כרע כלא ישב על ימינו כאשר היה בנו בן יעקב. ויעקב רובה את לאן עם ה' רצה והשכל כל סימים אשר היה כי קרבו יחיו ימי השינה. השם כאו בנקבה. עיש לשוניה נפל. ותפל מכנה יפל. על אורות כלו. אשריו שנחורה עמלו. גיתר אומר להכין מנחה ואורחת. ואחדין לאורחת. ולמר עם לנצח ליום יקרנו ידי ושני. להאלהים ... פני תי אורות מליבות יאיר אל עבר פני. יעמני נתפגלי למק ואלירו עיני. נגא השמש שמש זרחה וכוד. אמליף כם ואתפורד. ואשפך נפשי נגד. עיין יעקב יאיר אל עבר. אהל שם ועבר. תלמידי אהרן. נגמוב הארץ. אל עומק חגרון. הלמידי הלל ובונה. הכל לאמויי תמי. ותמשכו יהיו נצחורי. תי ישפני ואורי. ירחיק משלי כל פשע. ויבנם נפשי עבדי ישע. נגדי שמחים נגום מלכות מליצית בהילות. לא תירא מפלג כי לבישה לגוש שנים. דוגנ ספתי ישנים · אסף וקבץ כל חידושי רבותינו ז"ל נתלמודנו הקדוש עם פי' רש"י ותוס' ושאר פירושים תנעלי החידושין נעשה היד. ועוד הוסיף נקבצם דברים חדשים. נשרשים מיוסדים על פי אמונת רבותינו הקדושים. ולקרבת אל המלאכה. מלאכת שמים להודע אמות של הלכה. ברוכים לברכה. עוד נוח לכותנם על לוח סרשם לזכות את הרבים. אם שלמים וכן רבים. נדיקים מונים. ונאה היה מוליא יפיו ולילה. ושמם צדקי אחות העולם עמלו. לא ינום ולא יישן עד שיגאו כגונה אשר נשבע לאבי וידר יעקב נדר לאמר. זכור ושמור. הכל ו.מור ניצא ליה לאור. אבל לא לאדם דרכו. ונתם הקדמוני הכרוך נעיקת כל מגר המסיקו. ויהי כשמש נהה ויעקב מלאכים לפניו. להשיב רוחי אל אוניו דבל אפיא פורן משום פנים אין לפניו. ויעבד האים מעה פניו. כי ה' נתן ומי יוכל לעיות. אין שלטון ביום המות. וכן יסד שולך. על כל רב והלך. אל בית עולמו. לגא נקרא. והלאכי ם וש נפ..ו הקרת. ובאה אמי האציר מר ונאמת נאחי ודעיוני תמהים משתומם. על האריות ונפשו כגהוות יש ה..ום. מתגולל לפני הארוך הנגנופים. משתמש לפניהם ואומר שמעו אלי וישמע אליכם אלהים : נראשית כאשר השכים הרב ומורי אבי ז"ל לקבץ כל חידושי רבותינו ז"ל ולנקם שושני פנימי ס..לות רעיותם נאמר. לא היתה סברו כי אם לפרות נקבוצה לבד ולבוא לכתבם עם פירושי סיטלכים ז"ל לא לכתוב דבר מעת שנראה לפני תורתו נגימר כונתם מונם אחר כך רוח אחרת עמו יען אשר מכוהו וילכו לו אנשי שלומו. שושי תימי הורתו ואוכלי לחמו. נכל יום היה מעלם ויכתוב את הדשים נני. המדרים הראשונים שכבר נדפסו. אתם נפורים המשלים אין כל יודם. ואני ידעני שלא ידעתי לאיזו ולהבר. התמן וכן תנר. נל שבן לסרם דבר. לכן אמרז"ל נהגהים כפי כחי וכפי שנעי העלכה ולאכו הדפוס. גם אשזדל להעתיק כל מה שיצלא מפירושי בעלי החידושין ז"ל נפיר האמת. איש איש על מקומו אם אולי היתה בכחו לפני תורתו כי גם גאה לא תמלאתי הספר שלם ולא נשכיל זה תרפיגה ידי הקדמים. האותים המונים. אז אנשים סבתים ותנוסים. כי מעלת הספר ומוצ נרע נשערים ובגור אלהי ישראל נא כו. אליו היושבי נשתים. אשא לגני וכפים. יעקב שלם עיר וקרים צל שבוע ישכנו. מלאכי כפא כבודו ינחמו. ישנה ויהא נוה תי' אשר נפן לימינו. ער זה קנתה ימינו. ינכנם דרך שער האלם. הפונה קדמה עדן לחיי עולם. ועם הנשמות הטהורות נתוך לגנות אלפי בנון. תגא נשמתו להשתחוות למלך ה' צבאות בגוון. ושרפים ואלפים יתנו לו ניגיהם מהלכים לנא לפני עליון. ותחת כנפיו ישב נבוד עליון. ... יקרים נשמתו להשתחוות לו. לחזות נועם ה' ולבקר בהיכלו. ושם פה קדוש יהיה לנו לפה לאלין שוב נפרנו. לגקט ולהתפלל עלינו. ... לנו אחרית תודם לנו ולבנינו. להביא נדבת אל נינינו. ונא מנוח והשגחה תמיד נשגם עד יצא עשיות לדקם. נמהרה בימינו. ובשחיעבה אלינו. עשי כל אשר סגיונותים. ויאמר הנביא אשר יעד ליכר כל מקום. לנו וגאולה אל ה' ואל בית אלהי יעקב. דיקויים גם
בית יעקב לכו ונלכה באור ה' במהרה בימינו אמן וכן יהי רצון:

הקדמת הכותב

אברך את ה' אשר יעצני. תודך אמת ואמוני. וילמדני בתורה משפט ויוכני. ויאמר לי קום קח לך קסת הסופר אשר במתניך וכתוב זאת זכרון בספר הישר. כל מדרשי תורה שבעל פה הלא הם כתובים ומפוזרים. בתוך ספור הקדוש המחלק לגבה סדרים. כזוהר הרקיע מאירים ומזהירים. מדבש ונופת צופים מתוקים. ונחמדי פנים רעננים דברים דקים עמוקים. מדריכים ומיישרים אל ידיעת האמת והאמונה. חכמה ומוסר ובינה. ועליהם לדקו דברי הרמב"ם ז"ל בפי תפוחי זהב במשכיות כסף וגו'. הלא בוחן לבות וכליות הוא יודע כי כאשר שמירוני לבי ורעיוני לקרבה אל המלאכה לעשות אותה הלא היתה כונתי הראשונה לאחוז מלאכת הדרשנות. ולנקט מאמרים ומדרשים. ישנים גם חדשים. לדרוש בנגינות ובמחולות. בקבל קדושים ולבנה בדרך סלולה. להשמיע קול המולה. ולדרוש בגל מנת כלה. ולכבוד משוש חתן על כלה. ושמחת ברית מילה. וגם לקול יללה. על שמיעת קול כמבכירה נספד ונבהלת. כי עם היות שדרך זה מביא אל הטוב לאבות את הרבים ולהזהיר בו איך ייפינו דרכיהם ומעלליהם באמלגות מאמרי חז"ל לא לבי הלך לפרוש כל השורש שפרשתי בעבור זאת הבינה לבדה אחרי רואי כי רבו כמו רבו ספרי הדרשנים. וכלים מכלים שונים. אך אמנם סבות אחרות אשר על לבי מקוקם בראותי כי באו ימי הפקודה וגם זקנה ושיבה. הלא לבי ונפשי שאלו אותו במגנה. אי זה הדרך ישכון אור ולכלכל את שיבתי. ומתי אעשה גם אנכי לביתי. ואי זה מקום מנוחתי. להיות משתעשע בלב שמח קורא ושונה ושונה בספרי בני הגפן ולהבין אמרי בינה. ממיקרי דרשי המשנה. וגם דרכי המשנה בהם שלום ושבע משובע שולמים. ולעמוד על ידיעת דרכים סוללים. להבין קוץ כל תבונה זכה וברה. וכל מדה טובה מתוקה לנפש וערבה. ולמצוא דברי חפץ אני אמר נא. אלך לי לברכה ודולם כה. דנא כתיב די רבים יגיעו מקדם בי דינא רבא. ואמריו רבינא ורב אשי אנון ורבא. ואם מי אשלם ולמי אשאל ליתן לי מולה נקיה אם לא למדי ספרא רז"ל בעלי המשנה והתלמוד הלא הם יורוני ויאמרו לנו מאמרים מאירים ספיריים. אלהיים. אל ידיעת האמת מיישרים. כולם נכוחים למבין וישרים. ומזהירים עמיקים. נאמרים מפי וסיקים. מפוזרים ומפורדים בין הפרקים. ובתוך פסקי דיני אמונות. בדרשי אמונות. כאבנים טובות ומרגליות משובצות בפטנות. בתוך נחור הבבא. ולא יסיה קלף על כל איש מעדת ישראל אשר לבו חפץ להיות מחפש לאור באר מאין המצא כל מרגליות ואבן יקרה גדולה וקטנה. ואי זה מקום בינה. הלא ראיתי כי הרמב"ם ז"ל בפתיחת פירוש המשנה הזכיר לבנים המלך הוא מענין הדרשות אשר בעבור התלמוד וחיל.

והיתה כונת רב אשי בחיבור התלמוד ד' דברים האחד פי' המשנה כו' והד' הדרשות שהם ראויות לכל ענין כל פרק שנזדמן להיות בו דרש את הענין כו' רז"ל שהיא בגמרא בתלמוד אין ראוי לחשוב שמעלתם פחותה ותועלתם מעטה אבל יש בה תבונה גדולה מפני שהוא כולל סודות פלאים ונמצאות נפלאות כי הדרשות האלה כשיתבונן בהם המשכיל בהבנה שלמה יבין בהם מהטוב האמתי מה שאין למעלה ממנו ויגלה מהם מן הענינים האלהיים והאמיתות הדברים מה שהיו אנשי החכמה מעלימים אותו ולא רצו לגלותו וכל מה שגלו בו הפילוסופים דורותיהם ואם תבינו אותו על פשוטו תראה בו מענינים רחוקים מן השכל מה שאין למעלה ממנו. ועשו דבר זה למגמות נכלאים אלו מהם לעורר רעיוני התלמידים ולסגור לבותם ועוד כדי לעור עיני הכסילים שלא יאירו לבותם לעולם ואלו היו מגלים להם זוהר האמיתות יסורו פניהם מהם כפי חסרון טבעיהם מנוהג בהם ובחוקיהם אין מגלים להם הסוד מפני שאין שכלם שלם כדי לקבל אמיתות על בוריית. והאריך קצת בזה ועוד כתב ז"ל שהתלמוד לחסרון העם צריך פירוש בדרך משל וחידה כדי שיהיה כולל הנביאים והגבירים וקטנים עד אשר ישלם שכלם ולא ישובו וישכילו ענייני העמוקים ההם ולענין זה דמה שלמה ע"ה באמרו להבין משל ומליצה וגו' ועוד האריך ז"ל ישרין במקומו וראוי למשוך על כונת הרי"ף ז"ל אשר ברוב חכמתו ותמידותו רצה לזכות את ישראל: והיתה כונתו הראשונה לבדר ולבנן בגפה ובנפשה גדולה מכל קולה נקיה אשר בגמרת התלמוד ארוך והשמיט לחיו גדולה ואם שייך זה שאלך כולו או רובו לא שיהם דעתו כשמשיל עוללות בלתי מגובלים וכחומה המוסדות או חומה לגמולה המגנה לילך אנשי דעתו אך אמנם מפשטתו זכה ובכח עוזו ה' שיהם לו לפורות את בני ישראל ולהאיר להם ללכת יומם ולילה בדרך קצרה ולהרחם כל דיני האסור והמותר והייב והכשר ואלה המשפטים אשר ישים לפניהם ראוים ליפסק ע"פ שפטם מהם בלי לא והגדול ולא בדרך טרה או משל וחידה בכל מה שאין בן בשלק הדרשנים אשר היתה כונת החכמים בו ע"פ ההפמר כמגלה פסח והכמה ספוקים בעבור זה ראה הרי"ף ז"ל וגם הרא"ש ז"ל סגה שפקנותיו כי כונ

עצני ה' לברך את ישראל ולמוד לפניהם שלחן ערוך בספר אי מיוסד כל אלקי הדינים התלמודים אשר פור לחזות על סמאן יחכם שיכתב בדרך המפשט מוסר כבר לא ישגרת בתוכו הפלק ודמויי מדאי ליכתב רובו בדרך שיהם מכאן ולהלאה הדרשות כתובים לבד הבא לתלמות ידיו ויכתוב בספר גם ע"כ בכלל ופרש כל דרך הדרש ואין כל אדם בוש כי תמיד כל היום הורגלנו החכמים התלמידים הדרשנים והמפרשים עשות ספרים ממדרשי חז"ל וגם עתה ראיתי בעיני אחרי שהיינו לבדר ולכתוב האתגר הזה כי בגבר קדמוני חכם המדרי אשר כי על פי מיוסד כל מדרשי התלמוד. וכבר השכילו להדפיסו אנשים חכמים ונבונים שעומדים על מלאכת הדפוס בעיר הגדולה של חכמים ושל סופרים קושטנטינה ובלאו אלרך דעת מאותם הספרים כי התלמידים והחברים ומוסרים. קנו רבים מהם ולא נדמים יקרים וגם בכל זה לא מנעתי עצמי מלהשלים מלאכתי מלאכת שמים כי מונים השנים. ובל ידוע ספר יגדיל תורה ויאדיר בגלותו עם שיוספתי לכתוב בספר הזה אשר כונתי הראשונה היתה שיגלה שמך לבל מאמר ומאמר כל לי פרש"י ותוס' רבותינו הצרפתים ז"ל ומיוחסי הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן ז"ל כי לא נתקררה דעתי בפי' מלות המאמר בלבד כי אין זה מבקש לרוות למבונים רק שיתי השקפתי אל תועלת אחת יותר בענין והוא פי' הענין כי הלא ראיתו במקומות רבים דברי רש"י בפי' הענין בלי קצר בדול האריכות אשר השכם המכר לא שם ליכתוב לסיות פי' המלות מגולל מעלתו. והאריך כאן אי מהן דרך משל והגמרא והוא בפי' אלך בפי' מאמר רבי הלל אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה. וכפי הנראה הוא מאמר מבונה מגד אל הבדם אמתי הקדים אלנו בגילום משיחו. האליכו בפירושו קצת מהמפרשים שאמרו ודמ"י כי בפירושו מאמר קצר האריכות הז"ל אין משיח לישראל אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו. והנחנו בזה לבלק מדברי רבי הלל כפירת נקבץ גליות והתגאלת עם ישראל וחורת ממש כי הכופר בזה כאלו כופר בדברי תורתה שאמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' ועוד פסוקים אחרים בגילוי אליהו וגם דברו הנביאים פה אל הנמיקו גאולת ישראל ותורתם ואמ"כ שגאלה שבגולה ישעיה בחותמו ויצא חוטר מגזע ישי כאמר על חזקיהו. והנה כתוב סמוך לפסוק זה והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו אשר ישאר מאשור וממצרים וגו'. ובודאי לא נתקיים זה בימי חזקיה ורבים כאלה והיו מלכים אומניך וגו' ועוד והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' וגו' ועוד נבואות אחרות בישעיה והנביאים אחרים ילדיך אברהם אבל כונת ר' הלל לומר שהאומה ישראל יצאו טומא מהגליות ומכל צרות אחרות וכל השברים ישנדום כי הם מלך ה' והוא יהי כעצמו ישים כנגד כל מלכי האדמה יכירו וידעו כי הלוה אתם. ולא נתקיים בגואלה לפניהם כי לא להפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' וגם עם שנאמר בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה וגו' ובגאולה אחרת רבות ורבי הלל הוא מודה בכולם אמנם סובר שלא יבא מלך המשיח לפיי לכל השברים שישתבחו לשם ה' ולתורתו רק שהקב"ה בכבודו ובעצמו ישים כן בלבנם וילכו לבל אחד ושופך לבים יהודי ויכבים קמים אמתי ומה צורך עוד למלך מלך להושיע את ישראל כיון שכל מלכים ושרים וכל בני אדמות עובדי כוכבים ישמו כן מלונם ואעפ"י שרבי הלל מודה כל זה רלוי לומר עליו שהוא לי' מדי כו'. ואפי' כל אומה שהיית נמשך עם זה ויתחייב ממנה אמונת פרש"י ואין לנו לומר כן אין כאן מקום להאריך. ולא הזכרתי זה רק לפרסם התועלת הגדול המגיע אלינו מדברי רש"י בלי קצרם להבנת כונת מאמרי חז"ל. וג"כ בעלי התו' והידועים האירו עיניו בקצת מקומות שיש בם ענין אמונה. ואי אפשר בפי' החולק כל הגבילים בהשכלו באמפקלריא שאינה מאירה ויהם בהשכל באספקלריא המאירה. והרמב"ן במיוחסיו הביא פרש"י ופר"ח ואם שהוסיף הוא ומדברי כלם נלמוד כפי כחנו איכות הגדול בין נבואת משה רבינו לנבואת שאר נביאים. וגם בפי' הספרים כמו הרשב"א והריטב"א על דברי גמרא השברים שם קדושים אל השכל מתיישבים על הלב. ועוד נטיתי אל לבי לחבר בספר זה פי' כל מאמר הבא לידי מאיזה חכם מורי אפ"י שלא נכתב בפי' השפי כמו שהגיע ה' קטן בפי' קצת אגדות להרשב"א ז"ל ותמהתי על כל אגדה מהם אם שבי הרשב"א עליה או בחן או הכם מאין הולך לפרשה בכל מקום אשר מצאתי. כי עליהם נאמר דברי חכמים כדרבונות שמכוונים לב לתורתם מדרכי מיתה לדרכי חיים לתורה למשכילים וכך האמת בריה מילין שאמרו ה' אמרות טהורות קדושות ואלו בלי לנסן מרגלה התאוותם בגויתם אשר לא עלו על לב הסכם בעל המאמר ולא שם לבו אליהם בכל יעיו:

ועוד הוספתי לכתוב בס' הזה ענינים רבים שלא נכתבים בחבור החכם הרב"י כי מעינים שאינם כתובים בדרך דרש ע"פ יש ללמוד מהם אמונות מיוחדות ומדות טובות והמסתכל בהכרח לא מצא לנו עליהם ובאור להפלא על מה שהוציקו כי גם לפי דרכו לא השלים מלאכתו כי לא כל דבר רק מה שבמסכתות אשר יש בהם תלמוד ומכל סדר זרעים לא לקט מענינים רק ממס' ברכות וגם ממס' אשר יש בהם תלמוד מלאתי לקט הרבה ופאה אשר השמיט במשנה ובגמרא במקומות רבים לפני המעיין הנה ללקט אחריו ואני כאשר שמתי עיני ולבי על כל מאמר קל או ארוך אשר כפי מיעוט השגתי יש בו שום הערה מועלת לאמונה ומדות טובות והכנסתיו בס' הזה. והנני מזכיר בפתיחתי זאת ב' או ג' דברים אשר כתבתי ללמוד מהם מעלות גדולות ומאלה כגון במס' פאה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז גם במס' בכורים לקמ"ה שאלים כילד מעלים את הבכורים כי הצדיקים עומדים לקראת עולי רגלים למדנו מזה מעלות גדולות אשר לכתוב ענוים וכן ממסכתות אחרות לקטתי ברייתות ומשניות פירושים להרמב"ם והרא"ש ז"ל כפים בגם קידום. וזה ישקוט ויניח התלמיד המעיין בראותו פירושי כל המפרשים הנזכרים ואם כלם יספיקו להעמידו על סוף טעם עליו ונשענה הכי פה. ואם בכל זה עדיין צריך לו תוי ביאור הרבים נאוכה לעיין ולכתוב אים כמשפט ידו. ובלבד שלא יטה ימין או שמאל מן היסודות אשר הניחו המפרשים הנזכרים כי מפיהם אנו חיים וכלנו צריכים ללכת בעקבותיהם ולעיין כפי נפשו. ואם יוכל להרחיב נקוי השמכיות שפותחו בתוך דבריהם כי תלמידי תלמידיהם אנו ומודים בגמרא את דבריהם ואין לנו לנקום גדולות ונפלאות ממנו השי"ת ברחמיו יאיר עינינו. נפלאות מתורתו יראנו. ולהמשיך מונה לנפלים. הנני בא לבאר בפתיחתי זאת לי ימים רבים שנגעתי לעשות שאלתי זאת ואסר עד עתה. לפי שלא היו בידי ספרים כל צרכי סדרי משנה ותלמוד עם כל המפרשים והיו קרובים לממנו אללי לקנן כל אותם הספרים לולי השי"ת הסיח לי ויגילי אל המקום הזה שבגליק ומלאתי ריבוי ספרים באלו נכנסי אל החכם השלם והעלה דין יהודה בן הכר חנניה השמיד דין אנדרס בן בחן נגמתי ז"ל אשר נמלי המלכים ובתירותם כמגדל. והגדיל לעשות בנים המלך מלכו על עולם והיה נמלכי שולחנו ימים רבים סופרים ומעתיקים שונים נכתיבם שמה כל ספרי משנה ותלמוד פעמים רבות. שם הכתב אשר ושמלתו לפניו שהיה חיבה את הרבים. ואחרי כי שנה לכאן ותלמודו בידו הלא הוא החכם הזכי בן יכבד אב והיה הוא מגלגלים אלו ספרי סידור סדרי משנה ותלמוד עם פירושי שנים ושמעים משנה ספרי חדושי הרמב"ן והריטב"א והר"ן והיות גם מלאתים בנים שמעלה והכם דין בן נתן נגמתי קרוב שושם אומתי אושמיו ריכי ביאו צ"ה שלא ספרים ב"ה ועד לחכמים ולתלמידים לקרוא ולשנות ולעיין בהם וכל היום עולית שולחות רבות בכתיבתם תתקון והגהים הגוה ושניהם כפי שונים להספיל לי כל ספר שהייתי צריך ועליהם כאשר שושם לזקוק בכל עת נגל הגמול יגלם מגרס:

ועדיין לא יכלתי ידי מוגבתי להשלמת מלאכה זאת עד בואתי אל לבי נרגום לאמות את אשר לבור ולקשר כל המאמרים. ולתת נתם סימנים אחרי מנגיא כחונות שונים עליונים ולחלק ולהבדיל בין כל הענינים ויהיו נחלקים לעינים ופרקים נכנסים תחת השערים הכוללים וכפי התלמוד כלאם זה קרוב לנמנע זולתי גמעי סדר המאמרים מן הסדר אשר כתובים בתלמוד כמו שעשו החכמים הרדפנים אשר לפנינו כמו בעל מנורת המאור וכד הקמח ודומיהם ואין זה הדרך יסכון אור רק לבמור את דרך עץ החיים רלוי לומר להתחיל בכל המאמר איך כל מאמר מהם יהיה כתוב על הסדר אשר נגלו רבותינו הראשונים דנינא ורב אשי מסדרי התלמוד באותו מסכתא ובאותו פרק אשר סדרוהו שם כפי המקומות הכותבים לכן מעיפי ישיבתי ודרוני ויאמרו לי בא כתבי על נוה ועל ספר תוקם דרך קצרה והרוכה לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה לחפש בכל מאמרי חז"ל בתלמוד מאמרים כוללים הלא כמה יהיו מונחים כרצות יחידות ובתודים ומונים עליונים ועליהם יחדתו כל אחד מאמרי שבתלמוד על הדרך שאמרתם ולעשות זאת שספקתם נפלאות כפי מה שאמרתי ראוי מכל מאמרי כל מסכתא ומסכתא יהיו נחלקים לחלקים כפי המשך הענין ויהיו נמנים לאות עד השלום ספרים מבין כל מאמרי המסכתא ונפתחים בספר זה לכתוב מהם המודיע על כל מאמר ומאמר בפיות עמוד היא מולם ובזה יקל על המעיין למצוא מבוקשו וכל מה' שילפרק. וגם נקטתי ותלמתי בנמצא וכרייי ייג ענינים כוללים ראויים לספירם יסודות לרוב הענינים שנכללים בס' הזה עמה ממותם כפי מי שממכם לגוף ולא עמת שמטה המתודים הכללים בשם' ממקים והגדלים ראוים שם על מי מהם לסיום עמודים כוללים לסמוך עליהם כל מאמר המאמרים שבספר מפנין בכאה. ואמרי לכתוב בפתיחתי שתי ההכיות והדרישות אשר אמר הפנים בספר משודים כאונים נסם ולזוכר ספרי שניות בפ"ם מעתים:

שמעון הצדיק היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. אומר על ג' דברים העולם קיים כו' פירש ז"ל חלק בפי המפרשים שאלה ואמר כי כונת שמעון הצדיק להזכיר ג' דברים שהיו סבת מציאות העולם ותחלתו וכונת רשב"ג להזכיר הדברים המקיימים את העולם אחר היותו ונכדומה ראיה לזה הדקדוק לשונם ר"ל כי שמעון הצדיק היה אומר שהעולם עומד בזה ודעת לפי שהיה עמידי בגין חזה הקדימה היתה בהשגחתו יתעלה בבריאת העולם שלשה אלא היתה סבה תכליתית בבריאתו אבל רבן שמעון בן גמליאל אמר העולם קיים מורה על קיום הבנין אחר היותו ולהעמידו שלא יפול. והענין הזה הוא אמיתי וכבר סבל זה כאמר במקומו עלינו והבריאה בתורה בפסוקים ובמדרשים שבעה דברים קדמו לעולם שילם ומנה כי לא התורה בלבד היתה סבת קיום העולם רק שאר דברים אחרים עוד ובוד שנית יקשה כי הנה התורה שקדמה לעולם הלא הי"ג כוללת עבודה וגמילות חסדים כי פרטי מתוקן מעולשים בתורה כי כל המצות התכונות נמירה נכלל הן רגם היו סבת קיום העולם ומציאותו האמת כי מלך הקדוש הלשון לפעמים יאמר לי תורה על הידיעה ועיון בלבד כי הוא כנוי ללשון הוראה בתורה ל' דם היאך יעשה ודעת דוד כתב כי לשון תורה פירושו לומר עוד פירשו לשון הכיו"ב נפי פסוק ודלימג"י כמור האדם שפעלה פירושו נתכונה האדם השכלה כלימר לפיתג נתכונה גדולה נתכונה שאדם הגדול ואמרים שאמי קטן וגוזר ועל יסוד גזרם זו פירש פסוק שופטים ושמשפטים והתורות ושפוך ויספר הגשתני מלותי מקותי ותורתי. תורה היא התכונה שאלו היאך העשה משפט הוא דין האדם בין איש לחבירו חק הוא הדבר שגזר על האדם לעשותו במלוה או גזרה. ומצוה היא לעשות לשמור שלא יעבור על המלות ע"כ. ואף שהאדם כן כי במקומות רבים יתפרש לשון תורה בדרך זה הנה ברוב מקומות שיהוכר לשון תורה בתם הוא כולל כל התורה ומלות הכתובות בתורה משה רבינו ע"ה וזאת התורה אשר שם לנו משה מורשה קהלת יעקב שהתורה ומלות שנה הם ירושה לנו וכן אמר דוד ע"ה תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה וגו' כי בלשון תורה כלל הכל ואח"כ פלק אותו להלקים עדות פקודים מלות וכו'. ומן ההכרח לפרש עוד זה מאמר רז"ל על פסוק בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו ובשביל השמירים שנקראו ראשית תבואתו שלשון בשביל התורה כלל ידיעת מלותיה וקיומם וכן נכון שסבירו רז"ל שהתורה קדמה לעולם זאת כוונם שהמלות ויסודתיה מה שהיא היתה כונת שמעון הצדיק באמרו על התורה מפני שקדמה לעולם ויהיה פי' לשון תורה לכלל כל התורה ומלותיה ואין מקום לומר שבוא"ל עבודה ותפלה אבל כיון שהזכירים יחד שכיונו בלי תורה על הידיעה ולמוד בעסקים מנות שכתובות בה וגם אין לשון המשנה יוצא מידי פשוטו. ועליו לתקן את השוקמה אל הרב ז"ל בראוי לאמר יתגדל בין משנה זו למשנה רשב"ג וראיתי כי עת להזכיר בראשונה הבריאה ופירושה בבנין שבעה דברים שקדמו לעולם ואחריו להזכיר פירוש שתי המשניות כהכרח כי כן ראוי לתקרים הכנה הדברים שקדמו לעולם ואחריהם הדברים שמעמידים את העולם ושם יסודותיו מהם.

וז"ל הברייתא:

שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם אלו הן תורה ותשובה גן עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח. תורה מנין דכתיב ה' קנני ראשית דרכו. תשובה מנין דכתיב בטרם הרים יולדו וכתיב תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם. גן עדן דכתיב ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם. גיהנם דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה. כסא הכבוד ובית המקדש דכתיב כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. שמו של משיח דכתיב לפני שמש ינון שמו. עכ"ל הברייתא בפסחים. והמפרשים והר"ן ז"ל הכתובי בלדך אמת בפירוש קדימת זו ועל יסוד דבריהם אמרך קלה נהמשך לשון הברייתא והגמרא מגולה בלא שאין קדימה זמניים בכלל כי הוא דבר מופלא את בלמו שהרי אנו מניחים סבות אמתיים ולאמונת פרטיים מחקרים נראה זה העולם והמצאו מן השפם העולם והאין הגמור ואמר"כ נאמר מבין מותר לזם שקודם בריאתו היו נמצאים ב"ע וגיהנם וב"ה ועוד כי אין שום דרך לצייר ולהבין בשכל איך מציאות תורה והשובה ושמו של משיח יהיה קודם בריאת העולם אלא ודאי שאמת יורה דרכו מיתה נכלל אל הכונה התכליתית אשר קדמה לפני השגחתו ית' בבריאת העולם וכבר אמרו רז"ל שהמחשבים בלשון קדימה על המחשבה התכליתית שהמעשה נגמר בסוף העבודה קודם מתחיל לעשותה כמו שאמרו בפ"ב דמסכת אבות. רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת. הפירוש בכון משנה זו כי כל תלמיד המתחיל ללמוד חכמת התורה מתכוין במחשבתו הקודמת עיקר תכלית למודו איך יהיה ירא חטא מכמתו מתקיימת ר"ל שעומד על ...

תכליתה בלימוד חכמת התורה והוא לידע במה יקדש ה' לעבדו בכל לבבו ובכל מאדו ולהיות ירא השם. והנה היה כוונת אמרו הכ"ת"ו מתקיימת הכל אם הכלים למודו שכבמה איש כי אם לאהבת הכבוד והמכללים ואילות לו בנבוד התמן ושגלה אחרת גדולי ליכולת עדיין לא הגיע אל התכלית האמיתי בלמוד החכמה. כי כל פועל שפועלם עם לעשות תכלית האמיתי שהוא יקרא מקיים אותה פעולה ותשמידה ואם יכוין בעשייה אל תכלית אחר מיוחד הלא הוא מתעלה כוונה ולינה מתקיימת בידו וכבר הליצו במקומות אחרים בלשון חז"ל שלשון קיום יספרם כפי כונה זאת. ולהגל מן האריכות לא כתבתי פה ופירוש הברייתא בדרך אקרים שאמרה ז' דברים קדמו לעולם קדימה מחשביית כי כאשר עלה במחשבתו תחלה לברוא את העולם השפל היה תכליתו האמיתי לברוא מן העליונים ומן התחתונים אדם משכיל במחשבה ועיון עבד ה' מיוחס לו דמיון מה עם מלאכי מעלה ולזה אמר נעשה אדם כמו שפירש הרמב"ן ז"ל והמפרשים תורניים מסכים לדעתו ומי בכל שבידי כוכבים והמזלות כלום לזה זולת ע"י זרע אברהם יצחק ויעקב וזה שאמרו רז"ל מחשבתן של ישראל קדמה לכל ולתכנם שלשתם ולא הקב"ה לזכות את ישראל בתורה ובמצותיה כי ע"י הלמוד והעיון בהם יוכלו להיות כמלאכי השרת וזה מסכים עם האומרים רבים המסכימים שהעולם נברא בשביל ישראל ובשביל התורה. וא"כ אחר שקדם לנו בתקום אשר מחשבתן של ישראל קדמה לכל השבה מכליתה לבית מקיימו עם ישראל ויהיו כמלאכים היא מסתיר להם התורה בכלל לאסור להם את הדרך ילכו בה והתכלית האחרון הוא לא יהיה קיום לעולם זולתי בהמצאות אלה דברים אחרים שהם גם עומדים מעמידים התכלית הזה. הראשון הוא התשובה לאיזה קרוב לטבע מתוקנים סמוכים אלמה כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא לתקן זה עלה במחשבתו יתעלה לברוא התשובה הכף לבריאת התורה ואין להאריך על דברי אלה מה שהבאתי למעלה כי תורה מקדמת לעולם הכונה במאמר זה תורה ומצות והתשובה היא אחת מתרי"ג מצות כי אין מקום בכאן בכלל לזאת שהקדימו כי פירוש לגמן התורה על הקמה מאמר על איש ישר תמן לשמוע בקול התורה ולא על השמות הפורם משנה בעבור זה ראה הקדוש ב"ה לתעלות במחשבתו הקדמה בבריאת העולם שני דרכים. דרך ישר אחד לשמוע בקול התורה. ודרך אחרת לחוטא אשר נכרת ונפרד ממנה שיהא לו תקנה בתשובה תבונה.
עוד יש שני עמודים מעמידים ומקיימים התכלית הראשון הנזכר אלא המת ג"ע וגיהנם להיות משטע גמול תשולם לנפשות הצדיקים ינתן ועבודתיהם כראשיהם בג"ע גבת להם והפרדס ומנרת תנוף טוב מלוהם ליפינה של מעלה וגם לנפשות הרשעים מן שהכרם להם עמידה בגיהנם אמן מה כפי רשעם להתלבן משמלתם אשר חטאו בנפשותם בעוה"ז כי הקב"ה טוב ומטיב ואין לפמות מברא גיהנם בדרך נקמה כמו מנוקם נמי משמם סרע נמיצו אלין זה מדרש יתעלה כמו שפירש הר"ן ז"ל בפי' פסוק כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך. אבל האמת בכל היסורין הבאים מאתו יתברך הם לתכלית שיוסר הטומאה ויטהר לנפשו כי זאת כונת האב המייסר את בנו ועל דרך זה ברא הקב"ה גיהנם כדי שיתלבן שם נפש החוטא ויטהר ממנו שאריתה מה כמו שלמדנו מדברי חכמים האחרונים שגיהנם הוא מקום כנוק חלאת נפשות החטאים על הדרך שאמרו בנגד הנשמה שאמר בעל מי כלמפרד"א שאין מקום להציל שלאתו אלא בהכניסו לאש ושם יזכנם ויתלבן כן נפש שאדם שהיא דקה מן הדקה מקום כנים השמתי הוא בלם דק מאולי ים כו' ושם מה עם מה שכמות בגיהנ"ל נהר די נור נגד ונפק מן קדמוהי וחז"ל כמו שהוא תחת כסא הכבוד אשר ממנו חוצבה נפש איש ישראל והמלמד הנה ענין זה מהים אשר בספין בספרי חכמים תורניים כמו נשער הגמול להרמב"ן ז"ל כי שם האריך בבאור ממות ג"ע וגיהנם וגם בספר המעקל משער הרב רבי יהודה דילאון ז"ל חכם האריך מקוצל ואני ידעתי שלא ידעתי ליזר הבנה ענין זה על השלמות. והמאור לנום עוסיינו בו בפירוש שאמר ונאמר כי עוד יתקיימו ב' דברים אחרים להבצת התכלית האמורה הלמוד בהיא שלמות עם ישראל באמונת התורה והם שיהא מקום מיוחד בארץ לכל הבא למלאות ידו ולעבוד את השם נקרבן לו בתפלה לבד ומעלה המקום ההוא תגיה שלמות לעובד כמו שאלינו באבותם שאמרו השם בבת כמיותו לגבה אל הר המוריה מהלך שלשת ימים וירא ואחר שהנה עבודתו במקום ההוא כפני שבנתו ואמר כי ירעה אשר יאמר היום בהר ה' יראה. ושלמה המלך עליו השלום אמר בתפלתו בעת חנכת בית המקדש.
כי האמנם ישב אלהים על הארץ הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך ואף כי הבית הזה אשר בניתי ופנית אל תפלת עבדך וגו'. ותמלי הפסוק פירושו שעתו הנקודה שהוא נדרך תימה כלומר וכי אמנם שישב אלהים אם האדם על הארץ והלא השמים ושמי השמים לא יכלכלוך ואף כי הבית הזה.

אבל אם אני מייחד מקום לבנותך שאני גובר על עמך רק נעלך האדם כי הוא צריך אל מקום מיוחד שישכנו המלכו שמימדי ויכן למקום מיוחד לעבוד את ה' ולזה אמר ופנית אל תפלת עבדך וגו' ועל זאת הכוונה האריך בתפלתו ואמר לאלך והתפללו אליך דרך ארצם כלומר כשיצא זמן שלא יוכלו להתפלל בבית הזה כי יהיו גולים בגוים ונדים בין השמים והתפללו דרך ארצם ויכונו אל המקום הזה ואתה תשמע תפלתם וכל זה בעבור עלמצו מכפי טעם שבעבודת אנושיות יתחייב לייחד מקום קבוע לעבוד שם השוכן על הארץ והמפרשים אחרים פירשו פסוק האמנם ישב אלהים על הארץ בתימה. והכוונה לומר כי באמת ובאמונה ישב אלהים את האדם על הארץ ר"ל שהשגחתו הוא בארץ אשר כך פירש דבריו ואמר הנה השמים וגו' כלומר שלא אמר שישיבם על הארץ להיותו יותר מתגלגל במקום ולא עבור נפש כי אם לדביקות השגחתו נלכדי הארץ והוא אומרו הנה השמים ושמי השמים ר"ל שגלגלים שלשה הגלגל העליון המקיף הכל לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אך אמנם כוונתי באמרו ישב אלהים על הארץ בעבור אל עצמו מין האדם ממוש צריך מקום מיוחד וקבוע והוא הבית ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו וגומר והוא הפירוש יש לי סיוע ממה שבי בספר ד"ה כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ הנה השמים וגומר אבל בגלגלים אינו אומר אלא כי האמנם ישב אלהים על הארץ ואינו מזכיר את האדם והחלוק ביניהם מבואר כי פסוק מלכים יורה בדרך תימה כאומר וכי הקב"ה דר על כל ישב על הארץ הנה השמים וגו' אבל פסוק דברי הימים דאומר ישב אלהים את האדם יורה שאינו לשון תימה אלא כאומר כיון שהקב"ה רצה בבריאת האדם ואמר נעשה אדם בצלמנו הרי א"כ רצוי ומחויב שיהיה השגחתו דבקה בו על הארץ ואח"כ פירש דבריו ואמר הנה השמים ושמי השמים למעלה יתחייב מכל זה שרצוי ומחויב כפי כוונתו האלהית שיהיה מקום מיוחד בארץ שמתפרסם בו השגחתו יתברך והוא בית המקדש שנזכר נבחר המורים כי שם היתה עקידת יצחק ועבודת דוד בעליות המגפה. וכיון שרצה הקב"ה לזכות את ישראל ובעבור זה נבחר במקום מיוחד לעבודתו בארץ והוא בה"מ יתחייב מזה שנאמר שהקב"ה קבע כסא כבודו בשמים למעלה מכוון כנגד בה"מ של מטה כמו שאמר הנביא כה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי כי אין כולה על השגחתו יתברך בעולם השפל ודומה מלך גדול היושב על כסא מלכות לשפוט במלך כל עלבונו ולזה אמרו מכסא הכבוד ובית המקדש היו במחשבתו הקדומה יתברך לבריאת העולם להיות הערך גדול מאד אל עם ישראל שמחשבתן קדמה לכל ובעבור אלה האלים יהי שהקדם שנאמר בעולים פעמיים שבית הערך קדימה אחרת במחשבתו יתברך והיא גלות השכינה והוא יחיד בנין בית המקדש לקדושתו יהיה קיום מתמיד לעד והטעם שאמר ושמו של משיח ולא אמר משיח אולי היה כוונת בעל שמאמר כדי להסכים דעות אל הפסוק שהביא ממנו ראיה לקדמותו שאמר לפני שמש ינון שמו והרמב"ם ז"ל כתב כי להיות שקדימתם שאלה מחשביים ולא פעליים בעבור זה אמר שמו של משיח לרמוז שלא קדם המשיח עצמו רק מחשבתו יתברך באהבתו ולשמר שביון לומר שלא שנשו בכל העולם וכל גוים יעבדוהו ע"י שאמר הכמות ומגדלה ממך ועוד כתיב להלל ולשם ולתפארת ולמשות עליון אחד אלהי מבכים לומביתו והוא לרמוז כי לא נלכד קדימה מחשבתו יתעלה במלילות משיח כשיתחדש אלא גם קודם שויימו במו בגלותינו ובדורות הקודמים כי כלנו תלפים באחד תחת שלטונות שיש שעומדים לאמונתינו ולגו לתשועת נפשינו כאמרם ז"ל נפית לישועה וכו' בעבור זה אמר שמו של משיח לרמוז כי גם בימים שלא עלין לנו רק הזכרת שמו והאמונה בו הקב"ה מגנים עלינו כאלו יהיה לנו בית המקדש ומשיח. סוף דבר כונת הברייתא זאת שאלו השבעה דברים קדמו לעולם קדימת מחשבה ולא קדימת פעולה ואין להקשות על זה משניות תאמרה בפסחים שהביאו זאת הברייתא להקשות על מה שאמרו שם אור גיהנם נברא בערב שבת בין השמשות והקשו עליו אור גיהנם בשית איברי ובמכילא ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם ותרץ אור דידה בשית איברי ולכתחלה ידעה מ הפירוש הוא שהכוונת באמר כפי בריתה זאת שעלה על גיהנם נבראו מאם קודם שנברא העולם. וזהו שנראה בעלה בהבנם כונת בעלי התלמוד אלא שמקשה והמתרץ שניהם ידעים האמת בפירוש שבריתה. ועל זאת שטנה הקשה המקשה ואמר שהוא מן הנמנע לומר שאור גיהנם נתאחרת בריאתו עד ערב בין השמשות שכיון שגיהנם הוא מ' מהדברים שקדמו לעולם במחשבה שכרה לומר שבריאתו שפעליים היתה עם כל הדברים שנבראו בו' ימים ולא מאמר בריאתו עד ערב בין השמשות ועל זאת שכונת שעניהו שהארץ ואמר שעלה קודם שנברא העולם כלומר ודאי שמחשבת עלה קודם שנברא העולם ושמא ואם בפעולה שעם נברא בששה ימים אבל אור דידה באחרית.

בריאתו עד ע"ש בין השמשות נגד נשמתה כדרים שהיא זאת הבריאה והקמו ושילש כיונה נוה וכן לפרש לפרש אותם סוגיא ורננו לנו נכמן בעלי התלמוד כונה נפלאה נבנית על יסוד אמיתי ושרש אמונה חזיי והוא שלעים שכרע על שמעם נראו כפי כמאמר הנביא ע"ה יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע לא רלה נבריאה הרע על הכונה ראשונה רק עיקר כונתו יתברך נבריאתו היה נערך אל הטוב על הרע שהוא לאמתין ממנו וכן אם רלה הקב"ה נבריאת ניסים כפי מה שאמרנו לא היתה כונתו ראשונה נבריאת טריפת הנפשות המרמרות נאור של ניסים על כן מנו חז"ל אור של ניסים עם הדברים שנבראו בע"ש בין השמשות שהכונה כוללת נהם לומר שאפי' שבכל אחד מהם התחלה עם נבריאת העולם אבל לא נעלם נשמת ימי הבריאה אלא בע"ש בין השמשות כדבר שאינו מכוין נעלם ולאשונה :

ולהיות זאת הבריאה ופירושה ידועה לפני כל הבונה שלכוה כ"ש לפני שמעון הצדיק נא ללמדינו אחרי ידיעת הדברים שעליהם העולם עומד כבני נרדך כל בונה בבנין מתכים עמודים חזקים יסודות הבנין ועליהם יעמוד כן הקב"ה שלשה עמודים לבנין העולם חולתם אי אפשר להבנות. עמוד ראשון התורה ר"ל לומר ידיעת עיון התורה עמוד ב' עבודה אשר הפירוש היותר פשוט בו הוא עבודת הקרבנות נבית המקדש עם היות שג"כ נכלל בו תפלה כמו שפירשו רז"ל שלחן ד' [illegible] ליה נחדירה הוא ישתנינך וכי יש שלחן נגבל אלא זו היא תפלה [illegible] ליה נמליאים [illegible] ואין רפוי לפרש כונת שמעון הצדיק נלשון עבודה אלא בכל עבודת הקרבנות נלגד כיון שלא היה עוד רק אחר [illegible] על העבודה כי הלא התפלה קרוים עבודה שבלב כמו שאמרו בספרי [illegible] נכל לבבכם ויסכים זה עם מאמר עולתי כהות נפש המורים והקמתיו ולא תלמיתו נכל שיהא פרכה חזו נפשו :

בן זומא אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא שמע ישראל תור בן ננס אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא ואהבת לרעך כמוך שמעון בן פזי אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא את הכבש אחד תעשה בבקר תור עמד רבי פלוני על רגליו ואמר הלכה כבן פזי דכתיב ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן תור ולוי להבביר יסוד טרם מחלוקת ג' חכמים אלה והכרעת ע"ד הפשט כי הכונה בן זומא מעיקר גדול נמורה יחד שהכל תלוי בו הוא ידיעת האמונות התוריות [illegible] נפסוק שמע ישראל ובנרם בן ננס כי נערך אל כלל הכתוב הוא עקר גדול ויותר כולל מצות התורה והכונה אשר בין איש לחבירו אשר זה נרמז נמ"ש ואהבת לרעך כמוך שכן קרא להלל כשבא לפניו עובד כוכבים אחד ואמר לו גיירני ע"מ שתלמדני כל התורה על רגל אחת ואמר לו ואהבת לרעך כמוך. בן פזי דקדק נזה יותר ורצה כי המעשים הנם מחלקים לשני מינים הא' בין אדם לחבירו כמו ואהבת לרעך כמוך השני בין אדם למקום כמו מעשה הקרבנות. ולזה ייחד פסוק את הכבש אחד כי הוא מעשה הקרבנות לעבודתו יתברך נעבור זה הקבעה הלכה כבן פזי לפי שהוא מקנן ממלות מצות [illegible] ומעלת מעשה המצות ורלה לזה פסוק ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן כי מעשה המשכן [illegible] דבר [illegible] ולזה וכן [illegible] יחד והיתה כוונת שמעון הצדיק לומר כי עמודי עולם אשר [illegible] ועליהם נגלו והעמידו הם שלשה אלה. התורה זה [illegible] אמונות. עבודה ענין הקרבנות שהם כוללים עיון ומעשה. וגמילות חסדים הוא מעשה [illegible] בין אדם לחבירו :

רבן שמעון בן גמליאל היה ימים רבים אחרי שמעון הצדיק ובימיו כבר נחרב הבית לכן לא היה יכול לומר קיום העולם בעבודת הקרבנות גם לא היה יסוד העולם העיון בתורה ונקודותיה על השלמות כמו בימי שמעון הצדיק שהיה [illegible] כנסת הגדולה כי בזמנו של רשב"ג יודעי תורה היו הולכים וחלים כפי ערך דור שמעון הצדיק נעבור זה [illegible] כפי זמנו שלשה עמודים אחרים והם דין ואמת ושלום כדברי הנביא זכריה ע"ה אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם הדין הוא עמוד [illegible] בין איש ובין אחיו. [illegible] הוא לשהתנהג כל אחד עם חבירו בדרך אמת ונזה לא יתפרצו לבא לב"ד כיון שכל אחד מבעלי הדין הוא איש אמת גם אין ביניהם שום חבר ואין צריכין לפני שיעשה שלום ביניהם. השלום הוא אם אין אינם מודים על שאמת זה לזה והגיעו [illegible] לב"ד [illegible] הם צריכים אח"כ לאיש יעשה שלום ביניהם ואפשר [illegible] כי [illegible] לא היה ביניהם לא דברי ריב ולא שום [illegible] כל היום יש ביניהם שלום [illegible] כי שלמים הם [illegible] היום [illegible] יסוד עולם [illegible] להגיע אל

[illegible] ושלא יחזן נדין מתוך [illegible] אלא לפעמים [illegible] את המשפט [illegible] וכו' וכיולא בזה [illegible] לעשות כן [illegible] את הדין [illegible] את השלום [illegible] לעשות [illegible] עומד לקיים שכל אחד [illegible] שמעון הצדיק היה אחד מאנשי כנסת הגדולה [illegible] לסנהדרין [illegible] ועבודה [illegible] ולפי לומר עליהן [illegible] ותמילות חסדים [illegible] ג' עמודי עולם [illegible] לקיום [illegible] זה לא היו [illegible] כמו בימי שמעון הצדיק וגם [illegible] המקדש ונפלה עבודה הכתיב ג' עמודים אחרים שעליהם העולם קיים [illegible] יען שעמודיו [illegible] להשנר והנה [illegible] לו עמודים אחרים להכנים [illegible] שלא יפול [illegible] שהם [illegible] קיים [illegible] כל כך [illegible] בין איש ובין אחיו [illegible] שלום [illegible] על כן אמר כי על ג' עמודים האלו העולם קיים [illegible] שמעון הצדיק [illegible]

כלל [illegible]

[illegible] ועמודים לבנות עליהם בנין [illegible] דברים שקדמו לעולם. [illegible] שמעון הצדיק היה ג' עמודי עולם והתורה [illegible] ובמשנה דרשב"ג היה ג' עמודים אחרים אשר עליהם העולם קיים [illegible] על כן ראיתי כי טוב לכתוב פה לחבר הכלל הזה : .

עין ישראל [illegible] על [illegible] כי הוא [illegible] עמודים למשפט [illegible] בני ישראל [illegible] [illegible]

[illegible]

אלפיד כי בימים הראשונים נהגו לגיס ספות מתיילת דחכימי מרגניתא דלית בה טימי ידא אלהים וקל מרע וכדי לזכות את הרבים כתב ספר ומגדל אלוף גדול הכמות והאיכות כולל כל הנמצא כמות נאותם הספרים נכתיבה אשורית אשר הנהגה אמורי לכל יודעי ספר איש כפי כחו. אמנם כל מה שהיה כתוב בכתיבה דקה במסכיות וליודים לא כתבו ויאמר כתוב בספרים הראשונים כאשר נחתם והשאיר אחריו ברכה לכל הבא למלאות ידו ולפקוח עיני שכלו ולגדוק עד מקום שידו מגעת כהגנת השלישים דקים ושמים הגרשיים בכל הספרים ההם ויפי כאשר ראה התלמיד הנזכר כי לפי רוב השנים שעברו לקח היום אשר עתה האיר הגדול הנזכר על ידי החכם המופלא הנזכר ז"ל. היה נמצא ומשמש אצל קלת האון השם סכלות ספרדי וגם קניני. כי החלק הנשאר היה במעיים כפולגת נזירי. אין אשכול לאכול אלמי כרמים פרפראות ספרים ואגדות. נשר נרע נמיעוטו. ויכתוב על ספר מיוסד בכתיבה שמה כל מה שהיה כתוב כדרך עשכיות ופתוחים בכל אותם הספרים וכוונתו לריח לפקוח עינים עורות ולעורר כל התלמידים וליסרים בלבותם. ולהתין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם. ראו עתה כי אני הוא התלמיד אשר בכספה נפשי אשר תערג נפשו לנקור נפות ואלה לכתוב על ספר מיוסד כל המאמרים והשניים הכתובים בשיטת סודי משנה והתלמוד אשר ראינם לא כי רבי הגדול הרב רבי יצחק אלפסי ז"ל בספרו הגדול רב הכמות והאיכות לפני יודעי ספרונותי כנה. והיו עיני ולבי כל הימים בכל המאמרים ההם. להבין ולהשכיל אל כוונת החכמים המורגלים בדרכים הראשונים. אלא היום לי כוונה שהיה בקריאת אם ספר זה עין ישראל. להודיע שרשי לבני כי אבי הולכם ישקו. אמים עליו מהשבונתי ורעיוני וכל מעייני תמיד כל היום. אולי אוכל להרגיע נקני המשכילים בקלת המאמרים ואמית לרבותי עמלם את פירושי המפרשים האמתיים המורגלים הכתובים בספר שם. ואת אשר השיג ידי את אשר ואת הרבה נבקרתי קלת דבריהם ז"ל שכתבו על מי אי כדי שלא להטריח לכל הבא לקרות בספר שם. בנשמתי נספר אל גומר עלי יגמור נעדי והמחשבתי הטובה ילרצנה למעשה ניספיו וכרת ספריו. בין כך ובין כך. כהיום מכור זה היה מלאכה קדושה תגלה ותשובה נערך אל עצמה. ואם לא יגיע מזה אל תפילת שום שנת. לא יוסיף ולא יגרע. כי אם לא ישוטה לא יגונה והחכמה לנא בפי נוסף על ההבלנות זה שעשתי עמיחה לי משל נכבד כמות נהקדמה ספר מונת הלבנה ועליו נשענתי בהמלאת מלאכת הקדש הזאת כמא משלו ויאמר. אי מן המלכים הלך אל עבדיו לתת שאתי לנחון כהם את דעתם. הורה מהם והלכנו מנהם. נתן מחלקו סמה שהיה לו ומן הנשאר ג"כ נתן הסוג שבו ועשה מחלקיו ב' עיניים טוב וניטוני ושחים ועשה מכל מין לגבו הסוג בשם שלאי לעשות ממש ועשה אצל האומנים הבקיאים נגדי אופם מעניינים שונים זה מזה ולנשנוים שהיתם דומים זה לזה. וילנם לפני המלך בכל זמן ובכל מקום כראוי לו מהם. והמשכיל מעבדי המלך עשה מכל חלקו מן החטים את מעשה הודיה מהמין ספחות שבו. ומכרו נפש שהודע לו מן הזמים. ויעשה לראות בו נמאכל טוב והמשתה טוב ובחומם לו. והמשכיל הדבר אל המלך ראה את מעשה הודיה הגלגל והקריבו אליו והבליגו אל מעלה אנשי סגולתו. וירע בעיניו מעשה הכסיל ויגעגעו והרחיקו אל שומרים אלומיו והשליט עם אנשי קצפו. וכן האלהים יתעלה נתן ספר תורתו האמתית לעבדיו לנסות אותם והמשכיל הפקח כשהוא קורא אותו ויבינהו הבנה ברורה ויחלקהו לג' חלקים האחד מהם לדעת הענינים דקים הרוחניים אשר הם נסתרות הנפש בעונת הלבנות ומספרי הנסתרות. וקיים את נפשו לעשותו הדין. ואשר כן יכלול ממנו חלק שני והוא מכמת תוכנם הליגלים ומקום ומקומם ואחרי כן ישאם בחלק השלישי בעניני דברי הימים לדעת כמות בני אדם ותולדותיו על סדר הדורות שעברו ויבין ממה שלירע מהדברים והסיבות בימים קדמונים ויסום מכל ענין ממנו נאמנו ותמקומו וכראוי לו וכפי הנודך אליו. עוד כי בהקדמה כמכירה החכם הלוי ממנו הספר אין אשר מהמכים בענול הספר ההוא אשר קראוהו ועוד בלמוד כי אולי אינו ראוי לענג השפי היום. ואחרי כן השיג אל לנו אל תילה ואל ספק ואל תגנ נמשנה הסלנות. כי כמה קלים אנו בעגול המולח חכמי דברי השולש גם הוריהם שלא הרגם לאמר ע"כ. זה המאמר קלר רב סליכות והמשל מעלה הנזכר הרהיבוני ויודעי ויאמר לי בן אדם עמוד על עמדך וכן נשוך מלאכתך מלאכה הגדולה כאשר המנגה. כי היא מלאכה קדושה ועשורה. והגורא אל מלאכה נקרא. ככל זה היעדתי בפתיחתי אלא כי לא היתה לי כוונה אשרם בכתיבת ספר זה. רק לעלות ענות סקורים מהגרידים כאשר אמרתי לא היה. כי כה למעט קצת הקושר אשר בעסקי מלכות הגדולה בעיני בפירוש אגדות מיוחדת באופן שלא המחלק לגמרי סיכום המגלים הקדושה אל דרך הפשט כפי מה שאפשר והדרשה חדרים והרה במסכת ברכות כי אמר במלתי נמת נפילי משם יתברך ואדם להאריך ולכתוב על כל אגדה. אמר גם מה שכתב בפירוש הרשב"א ז"ל בספר מיוסד בפני עצמו. שלבד מה שכתב בפתחיו על אותה מסכת ועוד שכים לשיטה ראשונה בכל שיטה קורי התלמוד לא רגם ואלג ונשארו מדרשים רבי הכמות והאיכות. הרשות נתונה לכל תלמיד קטן למכמה חקן נגבים כמותי שיהם לגדוק עד מקום שידו מגעת באמונה ויותר לנג. ויהו דברי אלה כמשה גם היה נערך אל הלוך להגיע לשלימות אל אמתת כוונת כל המדרשים. כי גדולי עוה השם כהים אלין לאם עוף כפי קולר השמים ועומק השומג. ואני בעזרי המכשי והשעגתי על מה שלמדתי בעבכם מקום אשר המדנם ואפר השמעים תלנגד שיכון את לנו לשמים :

אלה פקודי כללי המאמרים וסדר יחוסם בשמותם לתולדותם
איש על דגלו באותות לבית אבותם :

עמוד ראשון תורה חלקתיו לשלשה חלקים.

חלק א במעלות תורה·מעלות התורה שגדל פה ומיוב לימודם :

חלק ב במעלת לומדיה ומלמדיה גלום לזה ענין הגלים והנבגים לאים לגדיל:

חלק ג בקניינות אמונים מיוסדים לעסוק בתורה כי אנים שכתוב ותורתו יהגה יומם ולילה ראוי ליסר ללימודה אמנים רשומים והם שנתות ויפי מחיים כדברי חכמים ז"ל לכן ראוי ליסם בחלק זה ענין מעילת שנה ועניני יפי פוני גדולים וקטנים כמו שטכם ושרים. גם מאמרי עילם ענינים שהיתים קשם נקנטו לימים טובים ואשים שמתגבלו אחרי כן לא נגעל זכרונם :

עמוד שני עבודה וחלקתיו לב' חלקים.

חלק א ענות ניס במקדש שאלים כיון שמשון הצדיק :

חלק ב ענייני תפלה והודאה שנקראת עבודה שבלב וכן ספר ברכות. ויאם אל זה מנות לילים ועבודת תפילין כי הם מכלית המתפלל:

עמוד שלישי גמילות חסדים וחלקתיו לד' חלקים

חלק א גמילות חסדים בגופו ובממונו בכוונם לנדקה:

חלק ב כבוד חתן וכלה וקבור לענין זה היות לישא אשה ולקיים פריה ורביה ושלא לגרש אשתו :

חלק ג בביקור חולים ולאוי ליסם בחלק זה עניני רפואות וסגולות :

חלק ד קבורת מתים ולהלותם. והספד על אדם כשר וכוונת לזה:

עמוד רביעי דין וחלקתיו לשלשה חלקים.

חלק א במעלות הדיינים והדיינים ושפטים לעשות משפט ולהוסר מקבלת שוחד אפל סכר גמלם מוסר :

חלק ב כל מאמר שמאכיל ענין ניחוי או משמש מפני דיין או חכם :

חלק ג מעלות השבטים ותנות שבאות וכן ראוי לכל דיין וחכם או לכל מי שיש לו שום שררה שלא להתגאות כמו שמצאנו שמלך לגלגתי רוח לבנו וכן היה אומר החכם נעם גאמו לסים דיין נרבנם כמשלי לקבלה נסיקוש כר כדי להגביע הגאות ועם כל זה לריך שיהיה שפיל כדי שיכבדוהו כל עמם ואם אין לו מקלו מקום להשמידו ממהכר במאמרים רבים :

עמוד חמישי אמת.

פירושו כשאמצנו לאהוב שלום ולעשות הספק ושיהיה נאמן וקיים בדבורו לאמר על כן כן ועל לאו לאו ובכלל זה ענין מדיה ותנועות וכיוצא בזה :

עמוד ששי שלום וחלקתיו לב' חלקים.

חלק א שלום בין אדם לחבירו ולקיים השלום לריך ג"כ לידע ענין מלחמה כי ידיעם הסכים אי ואחרי המלחמה יתקיים השלום לכן יכנס בחלק זה ענין קטטה ומחלוקת שהיי בין החכמים כמו בין רבן גמליאל ורבי יהושע ותמיהת רבי אלעזר בן עזריה וכיוצא בזה ואמר שמחלוקת האשה והשלום שבינו ובמקיים נעם את ושב נבותם :

חלק ב שלום השלום עם עצמו שיהיה שלום בין יצר טוב ויצר רע ובזה נאו מאמרים רבים במסכת סוכה ובמקומות אחרים. וגם ענין מלחמות ניסים להביא אחרים שלום כמאמר החכם שלום עת מלחמה ועת שלום :

עמוד שביעי תשובה וחלקתיו לב' חלקים.

חלק א משום התשובה ומעלתה וענין דוד שהיה נגל התשובה ואסרים וגודל מעלתה ומוד וידוי :

חלק ב הדברים שהם כנגד התשובה כמו המנים קנוטים ובני קנוטים וגם ענין יסורין כפי מאמרם אם רואה אדם יסורין באין עליו יפשפש במעשיו כו' :

עמוד שמיני גן עדן וגיהנם.

עם היות שנגריים במו לנגרים שהסתנעם דברים מקודש לגמלם אין כאן מקום

[illegible]

עמוד תשיעי זכרון דברים.

[illegible]

עמוד עשירי כסא הכבוד וחלקתיו לבי חלקים.

חלק א [illegible]

חלק ב [illegible]

חלק ג [illegible]

עמוד יא בית המקדש וחלקתיו לבי חלקים.

חלק א [illegible]

חלק ב [illegible]

עמוד שנים עשר שם של משיח וחלקתיו לבי חלקים.

חלק א [illegible]

חלק ב [illegible]

ואלה פרטי כל עמוד ועמוד כפי חלקיהם. עמוד ראשון תורה תחלק לשלשה חלקים.

חלק א [illegible]

[illegible]

הקדמת הגאון המחבר ספר עיון יעקב

זה חלק אדם מאלהי ומשגל אדם לעמל יולד בעולם הזה. שכתוב ונעל
פה לדעתם ולאשר נהבתם נגדי פיה ללמוד מלפסות מ׳ אלפתנה עגות
בפוסקים גדולים ראשונים ואחרונים לפי דעם ואלך המגנו אשר זכה עו
ויתן לו מן השמים זכה לעצמו ומזכה את רבים אחר עמו כאשר גזרנו
שפיעורים ממלאכי אלהים ראשונים מכלל דליכא אחרונים אפרון חביב
שקנעו הלכה כמותם. כמפיל גזרתם. ומתוק דבריהם אניעם לאחרים. כל
דבר פתוח. מעין סתום. ועי״ל נקבר הדבר ספרים. ונסם מנחם שעומדת
לבד לדקמת. גם אבני סקמן והפסוק יעקב יושב אהל לים תם. נכל כמי
והפנאי מגדתי ויגעתי ומלאתי. הן מפה כולכם חיום. וכאשר ה׳ ראה
נעניי וציע כפי אשר ישנתי בלשונם. באהל יעקב עם התלמידים בינינם
פים גם פעיכם נמשפטותם. ומאלקן בגוה זכיתי להגיה על מזגם סדפום
פירושי אשר פגרתים: ורעותי וחבירי קבלו את דברי להלכה כאלו עמקי
פסורם. מה מסורתי ותמתי ברוח גמגרת. א תורה הו סכלה. ברכות יעשם
פורם. ותמנת מבי״ב במיופי נקיק פרלג סקם ושלגן. כזית רעך: נגע נמ
יד ה׳ ושלם ניעקב דבר. והייתי שוכבם לבטל מלבל בבר. בלי סותר סנר.
כי אין אונן צלא כלים כי הייתי מסף ועונר. הכפר לבפר בכל פה ונבר
על כן אמרתי לבקש סנר. ולא לבטל המון בלא דבר: ומחזי אל לבי ללמוד
דברי אגדה ומה שמדשתי לפי קט שכלי כתבתי לי לזכרון ושמה עיון יעקב
ישנות. וכאשר פי סתר ומזרתי לבית מדרשי לפלא כהלכתה. נתקבלתי
לאב״ד ור״מ לקהל עדת ישורון ק״ק ווירמייזא ומפים וישנתי פה כמו שלש

שנה. ואחר בלותי היה לי עדנה. הייתי לראש פנה. והחזלתי לקבל לאב״ד
ור״מ דק״ק מין ועליתי כל כלנה. ונקשתי לישב בעלות לסרנות בכלי
בתלמידים הכבודי נתון שלונה. והמתנה שועלה אפי לדברי תורה ולמדיתם
תכם כלענה. ויבא עלי רוגז וחרנו נפשי כי בא לי כאב פיתים ועלה המנור
על עיני. מאחלי וימיני. ושלם הולך וחסך נפדי. אמרתי מי אנדה הקותי
ממני. כי הלמדקתי עלי משפטי ודיני. שהקדמתם חלק מני מנות יעקב עלי
מתוך כעסי דברתי בלשוני. למוחה דרנך על מוגלי הנם אשר קבלוני. התקבע
עינו רגעי למתי כי ניסיתי זאת פעולם סופני. וכבר אמרו חז״ל תהא לעולם
ואל תהי לגוף על עשתה עכעם עיני. ומתוך צרה קראתי ופועתי אל ה׳
מתפללי. ורום קדמן וגדינה תמהני. ואמרה אל תתנני. ונתורמך חסיד עיני.
שמע ה׳ קול יעקב אל תמשני ואל תעזבני. ומפסלתי פחלני. ובמתום הכמת
הודיעני. ובשנם חיים וחפ״ה כשתע שפלתי ועני. לשלום לי רופא מומחה לספיד
ממני מכח הכמוח עמאלי ומימיני. על כן אמרתי לבלם מדי אשר נדרתי
בעת צרה ליעקב כי דלתי. לבלם עין אחת מין להשלים פירושי עיון יעקב
על כל עין יעקב ואקום מיהיו דברי עריכים לכל מעיין כי לא הלכתי
בגדולות ובפלאות רק הקירות אל השכל והפסים וחי׳ ימתי בדרך אמת ולהרחות
נפלאות מתורתך ויורו משפטיך ליעקב ויקוים בי ונגבריי לא ימוש מפיך
ומפי זרעך ומפי זרע זרעך עד עולם ואזכה להדפיס עוד ספרי עינות יעקב
חלק שלישי על פירושי הלכה תוספת אשר חדשתי על ישיבתי;

כ״ד הקטן באלפים הנפתחו פעי יעקב נחה״ש מהרי״ר יוסף רישר מפראג שנת פה שמונה דגה ק״ק עין יצ״ו.

דברי הרב הישיש המופלא אבי המחבר. לכבוד בנו הגאון ידבר:

רענך יוסף את פי ויפה מעלו. כי ליעקב יה נמר לו. א גדלו והפלאתו והללו. להראות לכל העמים
נכפל מכחו

היה בית יעקב אש. והוא מתהבאה לכל ראש. בפריפות וחקילות ואומרי שלום. בהלכות כדת כמאור גדה
אם תורת העולמים שלמי

ואם סקת ספסם לבור יעסם אותו. ידין ויורה דין אמת לאמתו עד יבא עד תכונתו. סקו ועבתו.
מק

ואם ועוד אמרה. כל דבריו דברי קדשו כמשלי אמורה. יקרים ענה ונוחה. להשיב לכל שואל תוכחה
ואהבת עמורה. נחלק לאשון מנות

חקוקין דעולין מפיו יגא כלפידים. פרדס רמונים עם פרי מגדים. עם כל נעלי תוספת יהנר כידים.
פתוק. ממתק הפירדים. נכפל ספל

נהפכים פני סדרו וסודו. לאו נעדים ונסגלו ריפיסים קנו עמדו. כל מכמים יגיעו ולא כמדו. ויעש
פדר לבנה. נחלק שני מנות

ועלמים פמם נעלמו. הכינו ולאו אשר רבים למצא פמם כלמו. כל סודר קמם אליו יגילו. ויכון נחסד
ואמפא כמאו. ולא עול בו מצאו נחלק שלישי מנות

עמדו סק והוסר. אור פורסו צדם כאור הבהיר. מתגבר כמעין המתגבר והנהר. פיות אים נפלאכתו
עפיג. נעפסו עין

יעקב

כ״ד יוסף בן הר״ר המופלא מוהר״ר יעקב רישר ז״ל אשר שכונה מושמם כבוד שנה בין הגאונים ק״ק המופלא פרקסטורא יצ״ו.

א מאימתי

יף ב קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן כו'. מכדי כהנים אימת קא אכלי תרומה משעת צאת הכוכבים ליתני משעת צאת הכוכבים. מלתא אגב אורחיה קמ"ל כהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים והא קמ"ל דכפרה לא מעכבא. כדתניא ובא השמש וטהר ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה. ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה. וממאי דהאי ובא השמש ביאת השמש והאי וטהר טהר יומא
ע"ב דילמא ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר גברא. אמר רבה בר רב שילא אם כן לימא קרא ויטהר מאי וטהר טהר יומא. כדאמרי אינשי איערב שמשא ואדכי יומא. במערבא הא דרבה בר רב שילא לא שמיעא להו ובעו לה מבעיא האי ובא השמש ביאת שמשו הוא ומאי וטהר טהר יומא או דילמא ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר גברא והדר פשטו לה מברייתא מדקתני בברייתא סימן לדבר צאת הכוכבים שמע מינה ביאת שמשו הוא ומאי וטהר טהר יומא:

משעת צאת הכוכבים. שהוא גמר ביאת השמש: **דילמא ביאת אורו.** שיאור השמש ביום השמיני ועוד האדם עצמו מהבאת קרבנותיו ואח"כ יאכל: **אם כן.** דהאי קרא ועוד לטהר לגברא היה כתיב קרא ויטהר מאי וטהר: **ואדכי.** נטהר ענה הסתלק מן העולם השמש: **מברייתא.** דקאמר לקמן בשמעתין משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן: **סימן לדבר צאת הכוכבים.** שמע מינה אין כפרתן מעכבתן:

ש **אמר** רבי יוסי בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו:

בין השמשות דר' יהודה מהלך חצי מיל לפני צאת הכוכבים ודרבי יוסי כהרף עין לפני צאת הכוכבים:

אמר הבונה [illegible] לפני צאת הכוכבים [illegible] ... יום והבדל בין יום ובין לילה ... :

יף ג **עד** סוף האשמורה הראשונה דברי ר' אליעזר. מאי קסבר ר"א אי קסבר ג' משמרות הוי הלילה לימא עד ד' שעות ואי קסבר ד' משמרות הוי הלילה לימא עד ג' שעות לעולם קסבר שלש משמרות הוי הלילה והא קמשמע לן דאיכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא דתניא רבי אליעזר אומר שלשה משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי שנאמר ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו וסימן לדבר משמרה ראשונה חמור נוער. שניה כלבים צועקים. שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה. מאי קחשיב ר"א אי תחלת משמרות קחשיב תחלת משמרה ראשונה סימנא למה לי אורתא הוא אי סוף משמרות קחשיב סוף משמרה אחרונה סימנא למה לי יממא הוא אלא חשיב סוף משמרה ראשונה ותחלת משמרה אחרונה ואמצעית דאמצעיתא. ואי בעית אימא כולהו סוף משמרות קחשיב. וכי תימא אחרונה לא צריך למאי נפקא מינה למקרי ק"ש למאן דגני בבית אפל ולא ידע זמן ק"ש אימת כיון דאשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו ליקום ולקרי. א"ר יצחק בר שמואל אמר רב ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי ואומר אוי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני מאומות:

מאי קסבר. הרי ליה למימר זמן הכירה: **אי קסבר.** דפליגי חכמי לקמן באלו מילתא איכא עיד שלש משמרות הוי הלילה בשמשרות עשרה המלאכים ועיד שלשה מחלק לשלשה חלקים ראשונה לכת אחת ושניה לכת אחרת ושלישית לכת שלישית ואיכא עיד ד' משמרות הוי הלילה: **והא קמ"ל.** בשמעתן לך קיימא אנן שקריאה בסוף האשמורת ולא פירש לך קיימא משום לשמך שיש סימן לכל אדם בדבר דכי הכי דאיכא משמרות ברקיעא איכא משמרות בארעא: **ישאג שאוג ישאג.** הרי שלשה: **ואשה מספרת.** כשמגיע קרוב ליום ובני אדם מתעוררים משינתם והשוכבים יחד מספרים זה עם זה: **מאי קחשיב.** סימנים הללו שנתן לאשמורות האלו היכן נותם בתחלת האשמורות או בסופן: **אורתא הוא.** לאו סימנים (כולהו סוף משמרות וכו'. הירושלמי עיין):

אמר הכותב [illegible]

שלש משמרות הוי הלילה. [illegible] **שואג כארי.** [illegible]

מאמרו ז"ל מלמדנו מבהמות ארץ וכן נכון לומר מדלא נאמר מלמדנו שלבני אדם לראות שעליהם המזיקין כיד מדליק שלא המות נפיל וגם כפי הפשוט הם מתעקים בשעת מרגשת היצר או שאין לאדם מה לאכול ולהתעקים אולי שמשו הנבלים ויפנו לאם שאין כל שכן מדלא לאדם שבכל נתמשכה ומבין להתעורר להתפלה נפשי אם להתפלל לפני יוצרך ולא לקמה בחורה. עוד נתן סימן כי לסוף הלילה להזהיר לבלך עצמו מפנות האנשים בתחיים שבסוף הלילה שהם מנסים שמבנן תופסים מה נאכל ובמה נתכוקה תינוק היונק משדם רק יקרא קים ויקבל עול מלכות שמים. ואשה סיפור נמשלה תדחק ידחיק אם נפשו לקבל עול מלכות שמים. ונראה אלא כאן סימן אשה מספרת עם בעלה כי פתח דברים נעם שכיח בדברי הנאי. והזהיר יקיר שמשנותיו מאותם הבלים ויפוס לשלימות נפשו. ואין קושיא עלי מפרש"י ז"ל באומרו ובני אדם המתעוררים משינתם והמתחנים יחד שמספרים זה עם זה כי נראה כיון הכא לתקן הלשון כפי הפשט שלא נגלה האשה שיא המספרת עם בעלה אלא דבר נהוה על כל הנרים השוכבים יחד שמתעוררים נמצא הסיא לדבר ענין. וגם כי להיות האשה מגודלת הגנה לינה המספרת עם בעלה רק בדברים בטפשיים ולזה הזכיר בפרט אשה עם היות שכן יקרה בכל בנים השוכבים יחד בדברי סרך עיין:

מהרש"א דאיכא משמרות ברקיע ואיכא כו'. דלכך נקט לשון משמרות ולא נקט שלש לאשמורין אגב אורחיה דאיכא משמרות בלילה בין ברקיע ובין בארעא. מיהו ק"ק דאיכא משמרות בארעא לא איצטריך לאשמועינן דהא קרא כתיבי קדמו עיני אשמורות וגו' וראש אשמורת התיכונה וגו' ויותר נכון בירכת שרה"ם קמ"ל דאיכא משמרות ברקיעא כי היכי דאיכא משמרות בארעא כו' נמצא מייתי בפ"ק דהכא דר"ה כו' ועל כל משמר ומשמר הקב"ה כו' דאיכא משמרות נמי ברקיעא וקמ"ל נמי לאשמועי ברכותי בשבח שבכל כמ"ש סרה"ם לכך נקט ר"א סימן דג' משמרות כדמסיק דהיינו בשלים הלילה ובמי שלישי הלילה ובסוף הלילה דבאותם שעה יושב הקב"ה ושואג כו' ונקרא דכתיב קומי רוני לראש אשמורות וגו' ופירש"י שם שתי חלקי הלילה שהלילה נחלק לג' חלקים עכ"ל ונראה ליישב פירושו ע"פ סוגיין דמשמעתין דהדא מן סתות לפי כתרגם בין סוף ראשונה לתחלת השניה וכן בין סוף השניה לתחלת שלישית ונקרא דאמר קומי רוני בלילה כיון דנקט ראש שני משמרות מהם בלילה דתחלת ראשונה לא בעי קימה דאורתא הוא ובסוף השלישית כמי יממא הוא כדאמרינן לעיל דהכא נקט בכלל סופן משום סוף השלישית ודו"ק: ואומר אוי כו'. דכתיב ה' ישאג על נוהו הידד והוא מלשון הוי כמו שפרש"י שם וקאמר שואג כארי דלשון שאגה נופל כמה פעמים בקרא לגבי ארי ורבי יוסי דקאמר לקמן ששמעתי בת קול מנהמת כיונה ואומרת אוי כו' ולא שמע שואג כארי היינו משום דלא היה משמשם רק בבת קול כדאמרינן פ"ב דסוטה דמשמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלק רוה"ק והיו משתמשין בבת קול וק"ל: משמרה ראשונה חמור כו'. גם כי נראין הדברים כמשמען וכפשטן יש לנו לתת טעם בסימנים שלנו והוא מבואר במ"ש בחלק נפש האדם שיש ג' כחות קראום טבעית חיונית ושכלית ובעלי הקבלה קראום נפש רוח נשמה וכל פעולות האדם כפי הפעולה והתנועה כתמבן אחרי כל אחת כפי אשר המיוחד לו והנה בפעולותיהם אשר בלילה תחלק עליהם הלילה שבתחלה האדם בא ממלאכתו ועסקיו שבכל יום והוא ערוד בנפש כדלקמן אדם בא מן השדה כו' וזה הזמן הוא שלו מפעולת נפש הבהמית שנמשך אחר החומר של אדם וע"כ ניתן בו סימן שהוא חמור נוער ובאשמורה של הלילה דהיא שליש הם ישנים על מטתם ואין פועל בהם רק נפש החיונית המתחלקת בעת השינה כמה שכתוב בידך אפקיד רוחי וגו' ולא ניתן רשות גם לחיות ולמזיקין לפעול בשלם כמו שכתוב במכת בכורות בחצות הלילה וגו' וע"כ ניתן בו סימן שהם כלבים צועקים כמ"ש במכת בכורות ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב וגו' ע"פ ש"מ כלבים צועקים מה"מ בא לעיר ובמכת בכורות שניתן רשות למשחית לחבל במצרים והיו הכלבים צועקים ותו"פ כן ולכל בני ישראל לא יחרץ וגו' ושלישית האחרון מן הלילה שכבר גמר האדם שינתו והוא נעור ומתנועע כמו שאמר נמ"ל לאשמורת כו' ובמזל כו' ושכל אדם רק לא לתורה ולתפלה שהם פעולות נפש השכלית שבנשמה שבו וע"כ ניתן בו סימן תינוק יונק שהוא דוגמת לתורה ע"ד דדיה ירוך וגו' מה הדד הזה כל שעה שהתינוק יונק ממנו מוצא בו טעם אף התורה כו': ואשה מספרת כו'. הוא דוגמת התפלה כמ"ש מספרת בתפלה לבקש על ברכה מבעלה שהוא הקב"ה וע"ד יתפרש לקמן בפרק הרואה ת"ר מי שראה חלומות הם הא' ע"י מלאך והב' ע"י שד וקב' נתהרורי נמי שניים דע"י מלאך הוא חלום שבמשמר האחרון שבכל אדם רק והוא חלום של שחרית שהוא אמיתי כדמפרש בפרק הרואה ובמע"י שד הוא חלום שבמשמר שניה שבו ניתן כח לשדים ולרוחות כמ"ש ובמע"י סרהור הלב שניים הוא חלום שבמשמר ראשונה שבדין האדם עלוד מהרהורי לבו מניים כמפורש כ"ז בחידו' פ' הרואה ודו"ק:

הרי"ף בפשיטות נפשו לה בעיא וכו'. יש להקשות לפרש"י ז"ל דפירש דביאת שמשא הוא פירוש סבעת שמש והוו ופיהר פיהר יומא שיסהר היום ופירוש ביאת אורו הוא וכו'. דהא איבעיא מסגרייתא לשמוע ממתני' דאמר מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. מבואר דכוונת הפסוק הוא ביאת שמשא ומאי וטהר פיהר יומא הכי כתיב תכן שהלילה התרומה היא אחר ביאת השמש שהיא זמן קים של ערבים וליכא מאי תפשיטא ליה אם כוונת הפסוק הוא ולא השמש שהוא ביאת אורו ולא יאכל תרומה אחר שיטהר ויביא קרבנותיו ולפי הפוקי ליה ונראה לתרץ דלית יכול לפשוט ממתניתין דלשולם אימא לך דמאי דקאמר קרא הוא ביאת אורו ומאי וטהר בגברא ומתניתין איירי שכבר בעריב? מהין שמלאים תימשא שלינם צריכה נפרה כגון טומאת מת או טומאת שרץ או שאר טומאות דלאו צריכין כפרה כי המחוסר כפרה הם זב וזבה ויולדת והמצורע. ומשום דתלותה בשם הוא זמן קריאת שמע של ערבים לתנם מאי דמינבעיא ליה לגמרה אי ובא השמש ביאת אורו הוא וטהר טהר גברא או לא הוא במה דקייל ליה כפרה. התם מספקא ליה אי זמן אכילתו הוא עד שיביא כפרתו. אבל מתניתין איירי נמי טומאות דלא צריך נתו כפרה אלא העריב שמשו ואוכלין בתרומתן ושליהם אמר דלא הוא משלם זמן קים של ערבים וזהו השמש לא הקשו התוס' לפרש"י ז"ל ממתניתין אלא מגמרא דהעריב שמשו אוכל בתרומה שביא כפרתו אוכל בקדשים דהתם מוכרח הוא דאיירי אפילו בטומאה דצריכה נמי כפרה מדקתני שביא כפרתו אוכל בקדשים דאי לא ליפלוג וליתני בדידה העריב שמשו אוכל בתרומה בטומאה דלא צריכה נמי כפרה אבל בטומאה דצריכה נמי כפרה ליכא אוכל בתרומה עד שיביא כפרתו ומדקאמר העריב שמשו אוכל בתרומה שביא כפרתו אוכל בקדשים משמע דבתרומה לעולם אוכל מהעריב שמשו ועשמעינן דקרא הוא ביאת שמשו ופיהר יומא. ומיהו איכא לפרושי דאיירי ממתני' דאליבא? קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ומיתן לדבר צאת הכוכבים דייל כמים אבל מאי דמנסי ליה הוא בטומאות הנז או מגרע דצריכין כפרה אי זמן אכילת התרומה הוא אחר כפרתו או לא וייל דהתם ליכא לאוקמא דאמר סימן לדבר צאת הכוכבים דלי הכי קרא דובא השמש איירי אפילו בטומאה שיש בהן כפרה. ופירוש הכתוב הוא ובא השמש ביאת שמשו ניסא מאי דקאמר סימן לדבר צאת הכוכבים מדקאמר קרא ובא השמש וטהר ר"ל צריך ביאת השמש וגם צריך שיטהר היום לגמרי שיהא צאת הכוכבים אבל אי אמרת דקרא איירי בטומאות דצריכים כפרה ופירושו דקרא הכי הוא ובא השמש שהוא ביאת אורו וטהר טהר גברא שהוא הבאת הקרבנות ומתני' דקאמר סימן לדבר צאת הכוכבים דמשמע דאכילת התרומה הוא אחר ביאת השמש מיירי בטומאות דלא צריכים כפרה מכ"ל למתניתא לגמור דזמן אכילת התרומה נמי משום שמש טומאה שמ"ל כפרה דצריך להמתין עד צאת הכוכבים דאמר סימן לדבר צאת הכוכבים הא קרא לא מיירי אלא בטומאה דצריכה כפרה אבל כאן די בהערב שמש ומכ"ל צאת הכוכבים אלא ודאי מדקאמר צאת הכוכבים משמע דפי' דקרא הוא ביאת שמשו ומאי וטהר טהור יומא שהוא צאת הכוכבים: שלשה משמרות הוי הלילה וכו'. פירוש נ"ל לפי שהמשמרות הללו הם המנים אשר מלאכי השרת משוררים ומודים ומשבחים להקב"ה והמשמרה בהם לפי שהלילה הוא זמן המזיקין ומדת הדין נוהגת בעולם. ולפי שבתחלת הלילה הוא תוקף ושתק הדין המלאכים הממונים מעתיקים תוקף הדין שהוא הוא היה שבת הראשונה. ושבת השניה היא לעתיקה אחרת של הלילה שאין בה הדין כ"כ חזק ולפין ושבת שלית שמתיקה בה הדין שהוא בזמן שהוא.

והמלאכים

והלוקח שני פעמים לבוקר שבוקר מחמשה שעות כמו שדין. ודאה שני גם הם מתתיקין כח הדין המועט השוה. ובזמן שהיה בהיות קיים היו מתתיקין על ג' כחות הללו המשלים בלילה הסינרים והשודדים שהיו נתלים על שמחנם כל הלילה והחגרים הסוחם היו מתתיקים את כחות הדין לפי שהם החגרים והשודדים המשלחים מהקרבנות שהקרבים ביום: ועתה ועל כל מה ומשל כך כלומר אף גם שני כחות הם מתתיקין כחות הדין בזמן השופטים המגעים עלינו שהיו שדים החגרים באמן שבית המקדש היה קיים עיקר יותר היה אפשר כי יתברך בתיקון ההוא שנעשה על ידי החגרים יותר מתיקון הנעשה על ידי האנשים כי הכנים ישראל לפניו יותר ממלאכי השרת ולפיכך אמרו שהמשמרות הללו ממתיקים כח הדין הקשים יותר ואומר אוי שהחרבתי את ביתי כי שמה היו ממתיקין ישראל כחות הדין ולפי שמן בלשונו תיקון יותר ממה שעושין מלאכי השרת:

ג ע"א **תניא** אמר ר' יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל ובא אליהו ז"ל ושמר לי על הפתח והמתין לי עד שסיימתי תפלתי לאחר שסיימתי תפלתי א"ל שלום עליך ר' ואמרתי לו שלום עליך ר' ומורי. אמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו אמרתי לו להתפלל אמר לי מפני מה לא התפללת בדרך אמרתי לו מתירא הייתי שמא יפסיקוני עוברי דרכים. אמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים למדתי שאין נכנסין לחורבה ולמדתי שמתפללין בדרך ולמדתי שהמתפלל בדרך יתפלל תפלה קצרה. אמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו אמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין העובדי כוכבים ומזלות. אמר לי בני חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום ג' פעמים אומרת כך. ולא עוד אלא בכל זמן שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה רבה מבורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. ומה לו לאב שהגלה את בניו לבין העובדי כוכבי ומזלות. ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם:

ושמר. והמתין כמו לא יאמר אדם לחבירו שמור לי בלבד עבודת כוכבים ומזלות שלוני וב"ק פרק השואל בזמן שעומד על פתח חצרו. וכמו ואביו שמר את הדבר. שומר לאומרים: **תפלה קצרה.** הבינונו כן הסכימו בתוספות: **בת קול.** לא דיבר רש"י בפירושו כלל במקום זה. אבל במסכת סוטה פ' ואלו נאמרים דף ל"ג ע"ב על מאמר אין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי כתב דבר מיוחס נפ"י בת קול מקום שהאדר להבינו היא נאמת קונה לכן לא כהנבת סה. ומלאכי בתוספות בסנהדרין פ' ראשון לשון זה. בת קול יש אלא היו שומעין קול היוצא מן השמים אלא מתוך אותו קול יוצא קול אחר פעמים שאדם מכה בכח ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק ואותו קול היו שומעין לכך היו קורין אותו בת קול ע"כ וכן מלאתי כתוב בשם רב סעדיה גאון ז"ל: **אשרי המלך שמקלסין אותו** בביתו כך. לומר כל זמן שהיה קילוסו זה נמשך בשיעור זה לשון רש"י:

אמר הכותב לבי אומר לי כי יש במאמר זה מגלה ונסתר. הנגלה כפי הפשט מעם ענין תפלה נכנס להתפלל בחורבה אחת ולפעמים פרנים מעמי הארץ ממיני דרך הנכנסים לשם לא ישמעו אפילו קול הגרם באמר היה רבי יוסי גדול בתורה וירא חטא גלה אליו אליהו ז"ל והזהירו שירחיק עצמו מן הסכנה ולא יכנס לחורבה ואל ימתין על הנס ולזה הקפיד אליהו ז"ל על עצמו שלא רצה לבנוס לשם כדי שיראה כאלו דורש ובזה מקיים ואל זה כיון רבי יוסי באומרו ושמר לי על הפתח ופרש"י המתין להזהיר לתלמיד שלא ישתמש לפרש לשון ושמר כפשוטו שהיה נגש אליו לשמרו מן המזיקין ואמר כשסיימתי א"ל שלום לרמוז שאליהו הוסיף את עצמו שלדבר עמו אפי' בדברי תורה עד שיצא מן הסכנה. עוד שועלת שני שהפשוט שבין אליהו כי אגל גנותו עטתנותו. ולכן הקדים לו שלום לרבי יוסי העומד ביראה ופחד כתלמיד הנרתע לאחוריו מלפני רבו ולא היה נו כח לנת לו שלום עד שהקדים לו רבו ואז השיב לו כתלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי. ואחר הזהירו בעניני תפלות ולמדו ג' דברים ואחר הזהרה בדברי תורה היתה שנה שבה לשמוע בת קול מדרגה קטנה ממדרגת רוח הקודש. ואגם נפירוש מה ששמע בחורבה ובר אמבוע שיש ענין נסתר כמוב בדרך פירש והוא כי נראות ר' יוסי שבגר שנה ימים רבים אחר החורבן ועדיין מפית לא בא כמן לבו והמשכתו להתפלל על הענין כאשר עשה דניאל שאמר למלאות לחרבות ירושלים וגומר ואתנה את פני לבקש תפלה ובותר והאמה מדורו של רבי יוסי היה אחר דורו של רבי עקיבא שנשמבר על אימור ביאה משיח ושפש בימי ששפר ושבנ שגן כוזיבא היה משיח ועל יסוד זה נכנס שאומר זה לר' יוסי שפעם אחד נכנס להתפלל לחורבה לדרוש את ה' על חרבות ירושלים ומרוב דבקות נפשו בזאת שמחשבה באה אליו הסנה כדמות נבואה קטנה על ידי אליהו הקיים בגוף ונפש וא"ל בני מפני מה נכנסת לחורבה כלומר מפני מה אתה שלבער בזאת המחשבה שיו כי אולי אפשר שתהיה בקולה תגר כנגד מדותיו יתברך וגם דקדק לשון מפני מה המולה לשון תימה ולא אמר למה נכנסת והוא השיבו שאין כונת מחשבתי אלא רק להתפלל לפניו יתי ישראל יחיבם בבנין חרבות ירושלים ואליהו השיב לו מפני מה לא התפללת בדרך אפשר שרמה לו כי עדיין לא הגיע העת ההיא ורי לו שיתפלל בדרך מילוי ומחוץ אלנו להתפלל על קיום והעמדת ישראל בכל ימי אורך הגלות שדומה לדרך ואל יחשוב את עצמו כאלו הוא קרוב לעיר ומהרה יגיע למחוז חפצו ולזה השיב לו שהוא ירא מעוברי דרכים שזה ר"ל על רבוי המעיקי המתחדשים תמיד בהיותנו גולים בין העובדי כוכבים מגד גזירתם הקשות עד עם ה' אלה וגם לנקמת נרבי הגוף הסכלשיים. וכל זה יתכסל בזמן הגאולה ע"ד אמרם עתידה ארץ שתוליא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר יהי פסת בר בארץ וגומר ואין זה כפשוטו שהם רק לומר כי ניפים ההם יושבי ארץ ישובו לחם לאכול ובגד ללבוש בלי יגיעה ועמל ומלאה הארץ דעה את ה' ואליהו השיב היה לך להתפלל תפלה קצרה לרמוז בהאמה שבפי לרות הגלות אין מקום להתפלל תפלה ארוכה ר"ל רבת הכמות אלא קצרת הכמות ורבת האיכות ע"ד מה שפירשו רש"י והתוספות כאן שתפלה קצרה היא הביננו אמר היא כוללת כל י"ח ברכות ולא שתהא קצרה מעם כמו צרכי עמך מרובין ודעתן קצרה ובהשל ראה רבי יוסי שאליהו רמז לו ענינים גדולים בא לבאותם אחד לאחד למען השכל ואמר למדתי ממנו ג' דברים והלכד בבא להודיענו ע"ד הפשט שהם ג' ענינים חלוקים זה מזה ולא שמוסיף בילמד אליהו היה לך להתפלל בדרך היינו הוא להגלל מבניםת לחורבה וכן בתפלה קצרה לבטל זה הפירוש מגלן ואמר למדתי ממנו ג' דברים. ועם ע"ד הנסתר בא לרמוז שלמד ממנו ג' דינים מחודשים בענין התעוררות שאחד שאין נכנסין לחורבה רמז שלא יכנים אדם מחשבתו לחשוב מעם לארכות ימי הגלות גם שלא לבזות ממחשבי קיצין רק אם יתחזק מכח לו ויתפלל לפניו ית' על קיום העמדתנו בגלות הארוך ולזה תקנו לנו אנשי כנסת הגדולה ברכת ראה נא בענינו וחותם בה גואל ישראל. ואין הסוגה

פעם אחת הייתי מהלך בדרך. [illegible] **לאחר שסיימתי תפלתי.** [illegible] **אמר לי שלום עליך רבי.** [illegible] **מפני מה נכנסת לחורבה זו.** [illegible] **בכל יום ויום ג' פעמים אומרת כך.** [illegible] **אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך.** [illegible]

תנו רבנן ד' משמרות הוי הלילה דברי רבי. רבי נתן אומר שלשה. מ"ט דר' נתן דכתיב ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה ראש האשמורת התיכונה תנא אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה ורבי מאי תיכונה אחת מן התיכונה שבתיכונות ורבי נתן מי כתיב תיכונה שבתיכונות תיכונה כתיב. מ"ט דרבי אמר ר' זריקא אמר רבי אמי אמר ריב"ל כתוב אחד אומר חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך וכתוב אחד אומר קדמו עיני אשמורות. הא כיצד ד' משמרות הוי הלילה ורבי נתן סבר לה כרבי יהושע דאמר עד ג' שעות שכן דרך מלכים לעמוד בג' שעות שית דליליא ותרתי דיממא הוו להו שתי משמרות. רב אשי אמר משמרה ופלגא נמי משמרות קרי להו:

קדמו עיני אשמורות. אלמא חצות לילה הוה תרי משמרות [illegible]: ורבי נתן. אמר לך הכי קדמו עיני לאשמורות דקאמר דוד קדמו לאחר מלכים קאמר מדרך לעמוד בשלש שעות ביום בתחלת שעה שלישית: שית דליליא. חצות לילה הוו שש שעות: ותרתי דיממא. שהמלך עומד יותר: הוו להו ב' משמרות של ד' שעות:

אמר המגיה [illegible]

ואמר ר' זריקא א"ר אמי אמר ריב"ל אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת. א"ר אבא בר כהנא לא אמרן אלא בד"ת אבל מילי דעלמא לית לן בה ואיכא דאמרי א"ר אבא בר כהנא לא אמרן אלא אפי' בד"ת וכ"ש מילי דעלמא:

אלא לדבר הלכה. אסור לספר בפניו [illegible] לספר בפני המת דהוי לועג לרש חרף עושהו אבל מילי דעלמא [illegible] לית לן בה:

כתיב חצות לילה אקום להודות לך וכי דוד בפלגא דליליא הוה קאי מאורתא הוה קאי דכתיב קדמתי בנשף ואשועה. ומאי משמע דהאי נשף אורתא הוא דכתיב בנשף בערב יום וגו'. אמר ר' אושעיא דוד הכי קאמר מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה. רבי זירא אמר עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס מכאן ואילך היה מתגבר כארי. רב אשי אמר עד חצות לילה הי' עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותושבחות. ונשף אורתא הוא נשף צפרא הוא דכתיב ויכם דוד מהנשף עד הערב למחרתם מאי לאו מצפרא ועד ליליא לא מאורתא ועד אורתא. אי הכי לכתוב מהנשף ועד הנשף או מהערב ועד הערב. אלא אמר רבא תרי נשפי הוי

[illegible]

מהרש"א שמקלסין כו'. [illegible]

הרי"ף [illegible]

תנו רבנן מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה מפני חשד ומפני מפולת ומפני מזיקין:

מפני החשד. שלא יאמרו זונה מוכנת לו שם: מפני מפולת. שהחומה רעועה ומסוכן הוא פן תפול החומה עליו:

עין יעקב

ד' משמרות הוי הלילה. [illegible] שכן דרך מלכים לעמוד בג' שעות. [illegible]

הוי נשף לילא ואתא יממא נשף יממא ואתא לילא :
ודוד מי הוי ידע חצות לילה אימת השתא משה רבינו
שמות יא לא הוה ידע דכתיב "כה אמר ה' כחצות הלילה וגו'. מאי
כחצות אילימא דאמר ליה הקב"ה כחצות ומי איכא ספיקא
קמיה דרקיעא אלא דא"ל למחר בחצות כי השתא ואתא
איהו ואמר כחצות אלמא מספקא ליה ודוד הוה ידע. דוד
סימנא הוה ליה דאמר רב אחא בר ביזנא אמר ר"ש חסידא
כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות
לילה רוח צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליו והיה דוד
עומד ועוסק בתורה עד שהגיע עמוד השחר. וכיון שעלה
עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו ואומרים לו אדונינו
המלך עמך ישראל צריכין פרנסה אמר להם ילכו ויתפרנסו
זה מזה אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור
מתמלא מחולייתו אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד
מיד יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין
דה"א כז באורים ותומים. אמר רב יוסף מאי קרא "ואחרי
אחיתופל יהוידע בן בניהו ואביתר ושר צבא למלך יואב
ש"ב טז אחיתופל זה יועץ וכן הוא אומר "ועצת אחיתופל אשר
יעץ בימים ההם. יהוידע בן בניהו זה סנהדרין. וכן הוא
ש"ב כ אומר "ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי. אביתר
אלו אורים ותומים ולמה נקרא שמם כרתי שכורתים
דבריהם פלתי שמופלאים במעשיהם ולמה נקרא שמם
אורים שמאירין את דבריהם תומים שמשלימים את דבריהם
ואחר כך שר צבא למלך יואב. אמר רב יצחק בר רב
תהלים נז אדא מאי קרא "עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה
שחר. רבי זירא אמר משה רבינו מידע הוה ידע ודוד
נמי הוה ידע וכיון דדוד הוה ידע כנור למה ליה
לאתעוריה משנתיה. וכיון דמשה הוה ידע למה ליה
למימר כחצות סבר שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו
משה בדאי הוא והיינו דאמר מר למד לשונך לומר איני
יודע שמא תתבדה ותאחז. רב אשי אמר בפלגא אורתא
דתליסר נגהי ארביסר הוה קאי והכי קאמר משה לישראל
אמר הקדוש ברוך הוא למחר כחצות הלילה כי השתא
אני יוצא בתוך מצרים :

מאורתא מתחלת הלילה: בנשף בערב יום. בהערב יום קרי נשף:
הכי קאמר. הלי קרא דחצות לילה ונשלם לא עבר עלי
חצות לילה בשינה שקודם לכן הייתי עומד: מתנמנם כסוס. הוא
מלומד מדם והיה עוסק בתורה כסוס מתנמנם כסוס הוא שלומד
מדם נשלם אלא מתנמנם ונעור תמיד: בשירות ותשבחות. דהכי
מפרש בפסוק קרא אקום להודות לך: למהרתם. ליום מחרת של
חבירתם שם, היא לא סבי לכתוב מהנשף ועד הנשף לא מהערב ועד
הערב אלא אמר רב אבי תרי נשפי הוו: נשף יממא. קפן ועלה
כמו לינשף מדוכתיה (מגילה דף ג') וכמו הלי בוקא דאמותא דנשף
מדוכתיה פריסא (חולין דף כ"ד): ואמר כחצות. לפי שלא היה

ידע לכוין השעה ולהעמיד דבריו בשעה שאמרם: כינור היה תלוי
למעלה ממטתו. ופתחיו לצד רוח צפונית: כיון שהגיע חצות לילה
רוח צפונית מנשבת בו. לאחר ים ארבע רוחות המנשבות בכל יום בהם
שעות ראשונות של יום מנשבת רוח מזרחית שהלוך החמה ושם מששה
אחרונות רוח דרומית ובתחלת הלילה רוח מערבית ובחצות הלילה
רוח צפונית: אין הקומץ משביע את הארי. מלשון מלא קומצו מלא
כף מאכיל אינו משביע את הארי. פי' קומץ לבון וכסי בגמרא
כחנכים כדמתרגמינן בקומצין חלה לומר סתם לו לא ישבע הארי:
ואין הבור מתמלא מחולייתו. השוקר חוליא אחר בורים ותחזור
ומשליכה לתוכה אינו מתמלא כבך אף כאן אם אין לעניים שנם
ממוס ממקום אחר אין אנו יכולים לפרנסם משלנו: יועצין
באחיתופל. איזו הדרך ילכו ואיזה ילכו מלך ומכחים ומכקיש
מלחמה מלחמה: ונמלכין בסנהדרין. נוטלין מהם רשות כדי שיתפללו
עליהם: ונשאלין באורים ותומים. אם יצליחו: מאי קרא ואחרי
אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב. אחיתופל
זה יועץ. בניהו בן יהוידע זה סנהדרין שהיה אב ב"ד: וכה"א
ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי. ראשון וקודם לכם
שבתחלה נוטלין רשות ואח"כ שואלין אם יצליחו: ואביתר אלו
אורים ותומים. שכל ימי דוד היה כהן גדול אביתר עד מלחמה
אבשלום שנשאל אביתר ולא עלתה לו ושאל צדוק ועלתה לו כדאמרינן
בסדר עולם ואז נסתלק מן הכהונה: כרתי שכורתים דבריהם.
דברים קלים ומורים שלא יפתחו ולא יקיפו: שר צבא. נהלך
אנשי המלחמה: מאי קרא. דכנור היה תלוי למעלה ממטתו ומעורר:
עורה כבודי. של מתעכב בשינה כשאר מלכים: אעירה שחר. שאר
מלכים השחר מעורר אותם ואני מעורר את השחר: שמא יטעו
אצטגניני פרעה. אם אני יודע לכוין השעה הם אינם יודעים
לכוין וקודם שיגיע חצות לילה יהיו סבורים שהגיע ועדיין לא באה
המכה ויאמרו משה בדאי הוא שהלכך טוב לי לאמר לשון איני יודע:
דאמר מר. במסכת דרך ארץ למוד לשונך לומר איני יודע: שמא
תתבדה ותאחז. תהא כבדאי ונכשל בדבריך: בתליסר נגהי ארביסר.
ליל שעבר י"ג ולמחר יהיה י"ד:

תוספות רוח צפונית מנשבת פי' בגדה דהא אמרינן בפרק לא יחפור
שהיא מנשבת עם כל אחד ואחד ע"כ. ומצאתי בפירושי הרשב"ם
על המקרא זה דבר מפורש נכם רב ואי נאמן דל שהיה לדוד סימנה בכנור
לידע חצות לילה כמו שפירשו שהוא אבן שעות אף כנור י"א שמתם רוח
צפונית. וי"א דבדים אחרים שבטלוסמיקון מתוכחות נמים או גאויר וכל
לילה ולילה מליכים אותו לפי שיעור אורה הלילה שנמשחו מלים כשמע קול
מלאתו הכנור ע"כ: ואחא איהו ואמר כחצות וא"ת פ"ה לימא בשעה כמו
שאמרו לו מן השמים דהא משה אמרו לו וי"ל שלא רצה לומר דבר שלא
היה יכול לפרשה ולתוכיח אם ישאלו לו: אין הבור מתמלא מחולייתו פי'
רש"י אם יחפור ויחזיר עפרו לא יהיה מלא ופירש דאין הנדון דומה
לראיה מתרי לא היה יחזור לאם אלא ליטול מן העשירים וליתן לעניים
ואם היה מלוה ליטול מן העניים ולחזור וליתן להם לא היה דומה למשל
ונראה ר"ת מחולייתו תנינתו כלומר אין הבור מתמלא מן המים הנוטפים
בו. ובתוספתא יש שאין הבור מתמלא מחולייתו אא"כ מושכין לו מים ממקום
אחר. וה"ר פירש שלא מתמלא מגד זה ואחר מגד אחר לא תמלא משם
מכוסן כאן מכר כאן כמו כן מה שנוטל מן העשירים יחזור מן העשירים:
בניהו זה סנהדרין. מבערא לומר כן: אביתר אלו אורים ותומים וכן הוא
אומר

עין יעקב

הדר מי הוי ידע חצות לילה אימת. [illegible] אלימא דא"ל הקב"ה כחצות. [illegible]

אחר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי. כלומר היה קודם לכן א"כ אורים ותומים הרי אמר בניהו א"כ אביתר שמזכיר אחר בניהו שהיו אורים ותומים כך פירשו ותימה לפי שיטה זו דאביתר כהן היה בימי דוד שלא היה כהן אחר שכלם נהרגו בנוב עיר הכהנים ולמה צריך לחזור עליו ועוד שנראה שקוראים בניהו בן יהוידע אין זה פסוק בשום מקום לכך הפירוש רציתי שם כדאיתא בדברי הימים אחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו : יהוידע בן בניהו זה סנהדרין והביא תניא בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי. ופי' כרתי ופלתי היינו סנהדרין שכורתין דבריהם לאמיתן ומופלאים שמופלאים בהוראות כמו ויפלא ממך דבר ולפי זה היו שנים יהוידע בן בניהו ובניהו בן יהוידע וי"ל דמשפחה משולשת מקום אביו היה וכי היכי דאבוה היה מסנהדרין גם הוא היה מהם ע"כ תוספות:

אמר הכותב וכיון שעלה עמוד השחר וכו' למדנו מזה שתכלית גדול והוא כי יאות לכל איש שלם להועיל לזולתו שאף על פי שמשתדל בכל כחו לתכלית שלימות האדם עם עצמו עדיין לא הגיע אל שלמותו השלם עד שעסקו וסוף הנהגתו יועיל לאנשי מדינתו וכ"ש למלך לאנשי מלכותו חוץ שהגדול מיוחד שהיה בין מן מגמרתם כי נח היה מתבודד בעבודת השי"ת לבד שנאמר את האלהים התהלך נח ולא היה מגיע בעלי דורו לבשם תוכחה מוסר אבל אברהם מיוחד בקריאתו באמר נקוא לאנות לאנשי חרן ומשפחתו ולאחרון כבודם עמהם שהיו עובדים גלולים וגם כבנד אביו ולמחנה זאת אמר בכאן כי עם היות דוד בתכלית השלימות לענין קימו בחצות הלילה להתבודד בעיון ולהודות לפניו יתי לא עשה זה הספק אחרי לא השתדל כל ישראל והיה בעין לתשוע השלימות שאומר לו בלילה הי' אדם יושב בביתו אבל כיון שעלה עמוד השחר מיד היו נכנסים כל חכמי ישראל אצלו רז"ל חכמים גדולים וגם בסנהדרת המדינה ואומרים לו אדונינו המלך עמך ישראל צריכין פרנסה לרמוז שכיון שהוא מלכם והדגם הן מאחיו אצלו להכניס בעניני סלם ופי' פרנסה בלשון תלמוד איזו על התפלה כנגד אלה של כל צרכי העולם ודברי ישראלבו זה מה ר"ל ישראל לעשות מלאכות ומחדות אצו עם אבו : אמרו ליה אין הקומץ משביע וכו'. אספר שרמזו בתשובה זאת אל עני שיכי שהשתדלות אחרים לתשיג פרנסתו מזולתו הוא לעבות ולאכלו ויניע כפיו ממש אבי נתיני בשקא כדומה מאחר בעיירם והגון אני יכולים הייתר מרוח ולזה הספר דחשובה והוגהם לומר אף על פי שהאלים עסקן ישים בגור כלרי לאוצר בעיירות בשווקים ובחוצות לעבור שמורתו בתוך מדינות מלכותו לא יוסיף ריוח רק אלא קומצו אחרי שיוציא קרן והוצאות ומי יתן ולא יפסיד לפעמים ולרמוז אל העני הבי אמר אין הבור וגו' ר"ל פושי מלאכה ופועלים מתופרי גוזות והודיעם לכיך שממרחק יבא לחמם ושסם אחיתי לזה כי כל חופר בור להוליא מים עם היות שבאמר הגיע לשולים שמשתותו יצאו קלת מים ממנה עכ"ז אין הבור מתמלא בכל המים הצריכים לספקו מאורך מים ממנים היוצאים מתוכה אוליא לבדם רק בשנת ספירתו זאת מגלה בגור מים שנא ממעין ובור אחר וששמים מים הבאים ממרחק מתמלא הבור ואין משוגה לומר שמתמלא מהם אלא שהמים הצריכין למלאות ספוקו באים לו ממרחק מחוץ לשליחו כן עם ישראל אף על פי שיאספו ספירים ונום ומלאכות אחרות אין כל זה מספיק לשלמות פרנסתם אם לא שנא להם ממרחק למדינתם וכששמע המלך שענשם זאת מגדקה מיד אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד : עצו אמר מיד יועצים באחיתופל וכו'. והוקשה לי כי מסדרי להקדים עצת הי' מן אורים ותומים אם ילכו ואחריה מנא עצה אחיתופל גם מן הראוי להקדים עצת הסנהדרין לעצת אחיתופל ונראים לנו אל ענין אמתי והוא כי ראוי להקדים עצת השכל ועל פיו יצאו ועל פיו יבואו לבן אחר שנתפשה והורשו מאת המלך לפשוט ידיהם בגדוד ראוי ומחויב לגשום עצת אחיתופל בזמיה ודרך ילכו והיאך ילינו ענג וכו' בפסקי. וכיון בזה אל דקדוק אמיתי כי אחר שדי רשות המלך אין לסם לפתיכן עד אם ילכו אם לאו. ואמנם עצת אחיתופל היתה כדי שנרויחו שמעו ושתי עלתו יודיעם את הדרך ילכו בה וכל התבולים אמלפיים הצריכים להצמת התכלית. עוד דקדק ואמר על ונמלכים בסנהדרין ששלין עמהם רשות וכו' שנתפו בזה שלא יעשה התלמיד לעשות שתעלבת הסנהדרין היתה לענין המלוכה או על קדר המלחמה כמשים הנה כבר מבנו אבל המורעה שהסנהדרין לא היתה אלא נטילת רשות כדי שיתפללו עליהם חם יחזיר הבזמן המלכה ופירושה הודעה גלגד. גם מה שאמר ונשאלים באורים. לא היתה שאלה מותלבת לשאול אם נלך אם לא נלך רק לדרוש אל ש מה יצא בתוספת ותמונת האורים לא היתה מגורלת כ"כ בעניינים כאלו עד שיסכחם יתכנו מלאות למלחמה רק לתלות עיניהם ולבם אל הי' אלהינו והיותם בנוראים כמו שאלים נפלאות פילגש בגבעה כי בראשונה גם שאלו אלא אי יעלה לנו בתחלה ולא בא התשובה המורדת שילליחו

כך שלו אליו ושם יסעד עינם פונה לאורים עד שמור ששם לבאול מפכם כי כשהוסיף עוד אם אשכל ויאמר הי' עלו כי מחר אתננו. ונראה מזה מה שאמרתי כי שאלת האורים היתה גלויה התפלה לענין הבטחון בהי' שמגם לענין שמעשה רשות המלך ועצת היועץ היושר מן סגה פנות קרושים מחייבות יציאתם למלחמה ואין מוסת לומר ששם היו נוהרים לפרש שאלתם לנצחי שלא תבא להם תשובה מגורלת שאחרי כמתוו נשמם יפני לשאול התפלה אם אחזל באה להם תשובה גלויה כי מחר אתננו וכן דוד במלחמות לקלג שאל בפרטיו וכן השיבו לו בביאור על כל מה ששאל. אמנם בענין כולל שאמר בתלמוד זה שלא היתה מלחמה אלא לבקש פרנסתם בגדוד ברשות המלך ועצת היועצים והמתפללים בעדם היה די בתפלת שאלת האורים בדרך כלל בדומה שלאת עזר אלהיו יסגרך. ולזה נתחסרה שאלת האורים כמו שאמרתי ע"כ:

מדרש"א ורבי נתן סבר כר' כו'. וה"ה דהא"ל דאשמורה שניה עד חצות לילה היה עוסק בתורה דהכי משמע קרא פ"כ אשמורות לבית באמרתך ומשם ואילך בשירות ותשבחות כדאמרינן לקמן בכה"ג אלא דהם כן תקשי קדמתי בנשף ואומר במאי מוקי ליה ומיהו איכא לאוקמי כאידך אמוראי דלקמן וק"ל: **תרי נשפי הוו נשף ליליא ואתי יממא** וכו'. והיינו מלפרא והאי קרא קדמתי בנשף ואומר ליכא לאוקמא הכי דא"כ מאי רבותיה דהיינו קימה של כל אדם וק"ל: **עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס** כו'. עיין פירש"י ובמסכת סוכה תמורה דסוכת הסוס שיתן כשמי הן וק"ל: **אלמא מספקא ליה** כו'. לפי מאי דס"ד השתא דאמר משה כה אמר ה' וגומר הם דברי תמה וביכה לאמר מחלות גכף בימקום נחלות בכ"ת שה"ל הקדוש ברוך הוא דליכא ספיקא קמי שמיא ולא מיתא ליה לאלמודה לפרש כפרש"י ביומא לפי פשוטו כחלות כהחלק ע"ם דחלות הוא עם דבר נכ"ף כמו חלות לילה וגו' ומוד לגבי מעשה דכתיב ויהי בחצי וגו' למה לא ככתב כמו כחלות בכ"ף דהיינו כהמלך אלא בהוא עם דבר ויהיה כ"ף כחלות כ"ף תמיעור שהיה משה מסתפק ולמאי דמסיק כמו היה ידע אלא דבינם לומר כחלות בכ"ף תמיעור משום אלצטגנינים ולרב אשי דאמר בפלגא אורתא ד"ג נגהי י"ד פי' יהיה כ"ף כחלות כ"ף הדמיון ומה שהקשה הרא"ם לדבריו שאין לא דיבר הקב"ה עם משה אלא ביום לא קשיא שאין דלא קאמר בהקב"ה אמר למשה בזה הלשון אלא דה"ק משה לישראל פי' קאמר תלמודא דהיינו דמשה הוא קאי עם ישראל בפלגא אורתא ד"ג נגהי י"ד וכ"ף כחלות כ"ף הדמיון ואולי נעלם ממנו לשון התלמוד דדקדק לומר דה"ק משה לישראל פי' ולא שיהיה דברי הקדוש ברוך הוא כן בהרי ביום דבר עם גם מה שהקשה שחלות לילה ידוע ואין צריך דמיון פי' אין זה קושיא דבחלות לילה גב"ה לא משמע אי לילה ועוד הא הבטחה כמו הוא קאי בחלות לילה אבל כחלות לילה בכ"ף משמע ספיר לילה ראשונה שאחר לילה א כמו כעת חיה ופירש בן דמשמע בשנה ראשונה שאחר שנה זו וק"ל:

הרי"ף אמר רבי זריקא וכו' אין אומרים בפני המת וכו'. וקשה מנא לאיכא דאמרי אין הוא אומר לא אמרן אלא בד"ת ובפיק ואמר כיה במילי דעלמא וכיון דכיה במילי דעלמא איכ כשכשכל שפי לא אמרן אלא בד"ת ובדבר קשה ממה ובעביד דצלבנה קמה מה לאוקמי במילי דעלמא שמדברים בפני המת ומ"ם אין אומרים אלא דבריו של מת ולא דברים אחרים הוא דוקא בדברי תורה אבל במילי דעלמא בין דבריו של מת תין של אחר בני אדם מדברים בפני המת ולליסנא בתרא מתא לפרושה ופסק אין אומרים בפני המת אפילו ד"ת אלא דבריו של מת דבין עמם ענינים מתאר המת שפתותיו דובבות ואין כאן לועג לרש אבל לומר בפני המת ד"ת משום שאפי אחרים ואיכם דבריו של מת יש כאן משום לועג לרש חח שלקו בין דבריו של מת ובין דברים שהם מפי אחרים הוא בד"ת כי בד"ת יש חיוב לומר דבריו של מת אבל בדברים של תורה ובשלא שאינם ד"ת אסור לספר דבריו שאילוש למת אין אומר בפני המת כי הוא זלזול למת לספר בפניו דברים שאינם ד"ת אף על פי שהיו דבריו שאמרתו לו במיוז וכ"ש במילי דעלמא כלומר אם התמרם שלא לדבר בפני המת דברים של מורעות שאמרתו למת כי כל זה הוא לועג לרש כיון שאינם ד"ת כ"ש אם ידבר בפני המת מילי דעלמא דברים שאמרתו לבני עולם המכינים סחורות או מתאפיים שגדולי כל זה הוא לועג למת. וכיון לועג לרש לדבר לפניו מילי דעלמא דברים של בני העולם: הייק מעולם לא

[illegible]

[illegible]

לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני רבי לוי ורבי יצחק חד אמר כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלשה שעות ואני חצות לילה אקום להודות לך · ואידך כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה ולא עוד אלא שכל מה שאני עושה אני נמלך במפיבשת רבי ואומר לו מפיבשת רבי יפה דנתי חייבתי יפה זכיתי יפה טהרתי יפה טמאתי ולא בושתי. אמר רבי יהושע בריה דרב אידי מאי קראה ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. תנא לא מפיבשת שמו אלא איש בשת שמו ולמה נקרא שמו מפיבשת שהיה מבייש פני דוד בהלכה לפיכך זכה דוד ויצא ממנו כלאב ואמר רבי יוחנן לא כלאב שמו אלא דניאל שמו ולמה נקרא שמו כלאב שהיה מכלים פני מפיבשת בהלכה ועליו אמר שלמה בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ואומר חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר. ודוד היכי קרי לנפשיה חסיד והא כתיב לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים ותנא משמיה דרבי יוסי למה נקוד על לולא אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבא אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו. סבר שמא יגרום החטא כדרבי יעקב בר אידי דרבי יעקב בר אידי רמי כתיב והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב ויירא יעקב מאד אמר שמא יגרום החטא כדתניא עד יעבור עמך ה'

עין יעקב

לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני. [illegible] בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני וכו' ואשיבה חורפי דבר. [illegible] סבר שמא יגרום החטא כדרי' יעקב. [illegible]

ה' עד יעבור עם זו קנית עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא:

ידי מלוכלכות בדם. שהנשים מראות לו דם נדה לראות אם טמא אם טהור היא טהור דם (נדה) מטהרים באשה: בשפיר. עור הולד שהמפלת והגידים ונעשה לגידים בתוכו ויש מפיל מהאשה זכבה עליו יבי נוטלה וראי טהור ויש שלום מבות ולד לנולד: ובשליא. דהא אין שליא בלא ולד והוא כעין כיס שהולד שוכב בתוכו וקורין לה ויסטידורים: זכיתי והודיתי מיך נדע ובד"כ: מהלתי ובושתי מיך בהלכה טמאה וטהרה: מפיבשת. בדברי הלכה מהלהים מפני הי"ב את מפניהם היה משה ואומר לו מנים: לפיכך. בשביל שהיה דוד מקבין שלמו זכה דילא ממנו כלאב: אלא דניאל שמו. במקום אחר אומר ושמו כלאב נאביגיל אשת נבל הכרמלי ובמקום אחר אומר והשני דניאל לאביגיל בדברי הימים: שהיה מכלים פני מפיבשת. כל אב מכלים פני אב שהיה אב בתורתו: לולא האמנתי לראות. בטוב בארץ ישראל כבר מרדני מירושו שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים: נקוד על לולא. לרחם אם הנקודה היא ממעטת את שמשמעות הכתב לומר שלא דבר ברור היה לראות בטוב ה': לולא. לי אם לא כמו לולי אלהי אברהם היה לי: שמא יגרום החטא. שהלא הוא לעולם מחזק ביצר שהוא חסיד ומי בספק בידו אם ילאה בטוב ה' לפי בסים יאה כמה יחטא ויגרום לו החטא מלראות בטוב ה': ויירא יעקב. שמא לאחר ההבטחה חטאתי וגרמה שמחמת גורם שאין ההבטחה מתקיימת: ביאה ראשונה. שבאו לארץ בימי יהושע: ביאה שנייה. כשעלו מגלות בבל בימי עזרא: ראויים היו ישראל ליעשות להם נס. לבא ביד רמה אלא שגרם החטא ולא הלכו אלא ברשות כורש, וכל ימי מלכות פרס נשתעבדו להם לבתם ולמכותם ובדים הלאחרון ע"כ:

אמר המחבר שלמה יורה דרש שמדקדק דברי חז"ל על המאמר הזה שמקדש דוד אחר מעשה בת שבע וכן אמרו פרק נמה מדליקין בתוך מעשה שאול שאילתה לבילא מדבר הנאמר וכמי על פסוק ששם עמי אום נמנים וכן יורו פסוקים אחרים בזה המאמר ובפרט כי אחת הי מנת זכלם ובא סדר התהלים ימית כן. כי מיים ספר ני נכבו תפלות דוד בן ישי על שלמה ונספר גי סדר יחד וההודים זה אחר זה ובלם לאסף והאחרים לבני קרח בי המשוררים והאחרון דליס הי אדבך נשלח שם עמך ואל יסורו לכסלה ועל זה נאמר נביאת השם נגעי תפוכת וסמך לזה תפוכת ישיר והוא דוד ולא כדברי הרדיק שאמר שמקדש דוד נפרדו גולם ונודה מפני שאול. ואולי שנילו לומר כן מה שאמר בתחלה דהרית כי פני גי נזה ילתן נבהוסו המלך עם וגר בארץ פלשתים והוא ותיה אביו עניים ולאביונים ואין זה סברה כי אמאר לפרש עני נכנע רייל כי נמסר לבו נקרעו על חטאתו מגדול ולמנחן רייל מאב בעל מאות לרעה כדוחת המגלגלת נפשו חבלו לומר כי תאות הכח המתעורר גרס לו לאחוז ביד סן נפשו תולנדי לבן הסמגל אינו על נפשו שלא סוד לנשאם בשון גם סנגע והדינת אוריה וכן אמר והגלת נפשי עמשול חמתים. ולפי זאת הסובחה שאמרים הוקשה לחז"ל איך יקרא חסיד לפני הפעי עושה שני נבלות גדולות כמעשה נם סנגע והדינת אוריה ועל זה. נתפרשו רבי לוי ורבי ילחק ופריחם מוים בבוכה אמה כוללת בתפלם דוד והוא כי השונה מועל תבוסה אחר נמחם מאמם ועל כל זה יהלך גמוס ודרך ישר בתמידות מעשה שלג ותשובה בתהלים השגם ברלוי לדוט על מעלתו אשר אמה כמבוד עברו יין לעמתו ויחים נתן אשר רוצו שמשיד לתרי שמתפרש על תהלו שמאותוי ועשה תשובה תשובה וגם כמגם בשוגבין שלוניס לארי מחתים נפשו כמלחם נגמרת. ואשר פני שהכמים שאלה מוים בהוראות זאת שהקדמה כולגם שם אלוקים נגד עם כי אשר עושה מוגב ברלוי לאיש שם ויעור יחיה לו תאמות שלג תמיד

וזהו שנחירהו בחקשו ונורותו ימלם שהנם סכית לאחבתו יתברך ומי שיתמיד לעבודה כן ראוי להקרא חסיד כמו דוד המלך שמעיד היה קם בחצות הלילה לעיין בתורה או להלל ולשבח לאדון הכל ובהיה הטלם עדות מדינה ושבות הלילה הם היה על מחים כשאר מלכים והחכם שלמה סובר כי אם היה שהאמת אחר מולת היה תבונה שלמה עדיין יש תבונה שלמה למעלה ממנו והוא שמולם אהבת הכבוד ובגר אמרו החכמים שטויים כי היא למותים מלכי הגדולה וכבוד. עיי כאמר ימלא מלך גדול כחד מולם הבבת מדומה לעבודתו יתברך וכו הראוי להקרא חסיד ועל זה כיון באמרו מכל מלכי מזרח ומערב ישבים אגודות בכבודן כי דרך המלכים כל דבריהם הם נעימי שמלכים ובכניסת מלכות או שרה אחרת. אבל לדבר ברוב המשפט הוא עול מושל על החכמים יודעי הפתים תפרש על הסנהדרין יושבים בלשכת הגזית. ואם גם פעמים בשנה יושבת נביאי המלך לפרש כי הוא מותב משפט ראוי שיהיה מלך יושב על כסא דין ודין דיני נפשות וממונות והגלות ואונסים ולמפתים דיני ממונות נדבר גדול שיש בו פני בלרך לההנהגת מדינה מכל מדינות מלכותו. אבל אין ראוי למלך שישב על כסאו לדבר דבר נדיני איסור והיתר והיה אם הוא ענין שיש בו ליכלוך ידים ולספנים כמו ליקח בידו שליא ושפיר לראות אם היולדת טמאה או טהורה כי המשפט בדברים כאלה הוא מוטל על הסנהדרין ועל השופטים להורות את בני ישראל כדת מה לעשות. ודוד מלא הכבוד נעבין זה לעבודתו יתברך לטהרם מכשול תקנת עצמו והוא עצמו היה יושב ודן עלי סדינים עם היותם זקן מילוט הגד כלספמיכם ראוי שיקרא חסיד נעבור זה ושמח תמיד כי לעולם כבוד ימשב לו מה שקורין אותו רבי דעל פי ימים כל ר"ע וגל כמו לכן אמר כדי לגמול זה ולא עוד אלא שכל מה שהוא עושה אני שמלך עם מפיבשת רבי ואין לבי גם בהודאה שהאריני כתלמיד לפני רבו לפי שכל ואוכי מתביים זה יורה שהיה ונלם סבנת מדומה לאהבת עבודתו יתברך בעבור זה ראוי להקרא חסיד. ואם יאמר אומר כי גם עתה ימלא גאות וגבות הרוח לגבה את עצמו שהיה מולם הכבוד והדרך שישר יהלך בו ולא פיך תשובתו נלחיים מעולה כמגביר הגדר אמיתי אין שמדבר לפניו יתברך ובין המדבר עם בן אדם כי אפים שיהיה אדם שלם בדבר מה בלתי טוב להגידו אם יבריז על עלמו הריני שלם בדבר זה הרי זה גאוה וגבות הרוח כי שמן שיבבורהו מה שאין כן נמתה כיש לבין השמי היודע סתרי תלמודיו ומגלה פניו על כפרה שעלו תצחו ובעודה ומתח אומר לפניו יתברך שלא יודעת כי אני שלם בדבר כך כמו כיית למחול עבירה שאומרת ואת היתה כוונת דוד כי כיון שהוא יתברך יודע שהוא חסיד לדבר שלג לו נאה למחול חטא בת שבע ואוריה אשר עוד לנגד עיניו הלנשו ויודע שחוטא בנח. כי מסוק לנגד עיני רייל שהיה מעייד עלנו כי אין עברה כי אם מהשלג יתברך עושה חסד לאלפים ועוד שניה שהיה שלג בדעות אמוניות ועל זה כיון נלתו והתהלכתי באמתך כי אלה הם דברים המסורים ללב והם גלוים לפניו:

מהרש"א אמר דוד כו'. לעיל מיים כתיב חטיה חי' גומר כי עני ואביון אני דהיינו שאיני מתנהג בכבוד עשירים ומלכים ומפרש נמי כי חסיד אני להשכים מחלות לילה כשני תוח המשכים למלאכתו למלוש מוסטיו ואיני מתנהג עלמי כמלכים שלנו שיושבים עד ג' שעות וכן לאידך שאיני מתנהג כמלכים שלנו שיושבים בכבודם ואיני מתנהג לעסוק בדברים המטוים בדם ובשפיר ובשליא כעני הזה שהולך למלאכתו ונוח למלוח מוסטיו וקנו מלכי מזרח ומערב פי' זכן בב"ע נקט הכי לפי שישוב עולם כלו מקלם מזרח עד קלם מערב אבל בבלה דרום ובקלה לפון אין שם ישוב מפני הקור והחום מגלים סוחכיים: ואומר אני נמלך במפיבשת רבי וא"ל כו'. יש עיין בזה אם זה מפיבשת הוא בן שאול המלך שהי"ל בן נקרא מפיבשת משלגהו רלפס בת איה תרי סוס תוקע במעשה דגבעונים וא"ל שיהיה הוא אם בושת שמלך ב' שנים אחרי אביו שאול והכתב ע"ז ב' עבדיו בביתו כמפורש הכל בספר שמואל ואם זה מפיבשת הוא בן יהונתן כמו שנאמר במעשה דליבא מאי קאמר דאיש בושת שמו שהי לא כמלא בשום מקום שהיה בן ליהונתן שהיה נקרא איש בושת אבל בספר ד"ה כמלא שהיה ליהונתן בן אחד נקרא מריב בעל וכתבו המפרשים שם כיון דבספר שמואל קרא לבנו מפיבשת ובד"ה קרא מריב בעל דשמו מריב בעל ולמה נקרא מפיבשת כו' וכפי זה דרשו בסמוך גבי כלאב דכילאל ואולי יש לגמים כן בשמותם לא

מפיבושת שמו אלא איו"ב בשל שמו ולמה נקרא שמו מפיבושת כו'
והוא לא מידי: נגד מלכים כו'. כמ"ש והן מלכי רבנן א"כ שהיה
מפיבושת תנאי מלכים ולכן נמי גבי כלאב שהיה מכלים כו' פירש
רש"י לא שהיה מפיבושת לא בהוראות עכ"ל ולפי פירושו נראה לא
ממש קאמר פירוש שהיה זוכה להכלימו על שכבר הכלים את דוד
אביו והאי מייתי הכי קראו בני אם חכם גו' כלאו דוד אמרו על
בנו כלאב אם חכם לבך לשכלים את מפיבושת ישמח לבי גם אני
שזכיתי. לבך על שכבר הכלים אותי ואומר חכם בני גומר ואשיבה
חורפי דבר דלפי ענינו ס"ל למכתב כי תשיב חורפי דבר אבל אמר
על ידך זכיתי גם אני להשיב דבר את שהיה כבר חורפי וק"ל:
נקוד על לולא כו'. פירש רש"י לדרוש את הנקודה כו' עכ"ל נראה
מפירושו דמשמעות הכתוב בלא נקודה לולא הוא דבר ברור וא"כ
הוא קשה כיון דהכא הנקודה רבה ואמאי דורש אותיות הנקודות
של לולא מסיכא ומשמע לי שאינו דבר ברור בחרי ממשמעו' של לולא
הוא דבר ברור ואם כאומר דמשמעות לולא אינו דבר ברור א"כ אי
אתה צריך לנקודות של לולא לומר שאינו דבר ברור בזולת הנקודות
נמי משמעו כן הוא ואינו דומה להא דפרק הפועלים דאמרינן דנקוד
על א"ו וכן הך דפ' ג"ה דנקוד על לגו ולגביו דהנקודים מעכב
משמעו שבזולת הנקודות ואפשר לפרש שלא על כל תיבת לולא נקוד
רק על אותיות ל"א שבלולא והשתא דורש הנקודות של ל"א שלאו
כתב לא שאמנתי כי שלא דבר ברור הוא כמשמעו של לולא ודו"ק:
שמא יגרום החטא כו'. ויש לדקדק דאימא היה ירא יעקב בשביל
שנתמעטו זכיותיו כדאמרינן פרק ב"מ לעולם אל יעמוד כו' שאם
(הוא) עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו ואי קרא קטנתי מכל החסדים
ואומר וי"ל דבשביל שנתמעטו זכיותיו לחוד ודאי דלא היה מתירא
שיתבטל ההבטחה והודה טובה שילא מפי הקב"ה כיון שלא תלה
התנאי בריבוי זכיותיו אבל בשמא יגרום ודאי מסתמא תולה תנאי
ההבטחה ומשום שמא יגרום החטא לאחרים נמי ודאי דלא היה מתירא
דריבוי הזכיות מגינים עליו לקיים ההבטחה אף במקום חטא ודוד
שאמר כי חסיד אני שהיו לו ריבוי זכיות ואעפ"כ היה ירא שמא יגרום
החטא וכן רבא שאמר את תורה והא ב"מ והיה ירא שמא יגרום החטא היינו
נמי מפני חסדים שנעשה עמהם ינכו להם מזכיותיהם ושוב יגרום
החטא וכן פירש"י פרשת וישלח אבל הרא"ם כתב דמשמעט זכיות אין
לו לירא כל זמן שלא חטא דאין יסורין בלא חטא ולא מיתה בלא עון כו'
ע"ש ואינו כן במסקנא בפרק במה בהמה דקאמר ש"מ דיש מיתה
בלא חטא ויש יסורין בלא עון כ"מ והא אמרינן נמי בפרק במה בהמה
משולם לא יצאת ומדה טובה וחז"ל לרעה מן מדבר זה שנאמר והתורה
וגו' כבר הביא הרמב"ם בזה בפתיחת המשנה ע"ש ובדברי הרא"ם
פרשת וישלח ובעל העקידה בשער ל"ז כתב בשם הרלב"ג והר"ב בן
חסדאי לדחות דברי הרמב"ם והאריך שם בזה אבל לשיטתו שכתבנו
דאין חטא גורם לבטל הבטחה מפי הקב"ה אלא עד אחר שיתמעטו
הזכיות ע"י החסדים לאדם גם בזה ליישב כל זה דבכ"מ דאמרינן שמא
יגרום החטא היינו אחר שנתמעטו זכיותיו ושכנו קראי דרגע אדבר
על גוי וממלכה לנתוש וגומר ועשה רע וגומר ורגע אדבר על כל הגוי
וגומר והיינו דבהכי קאיירי דע"י טובה שעשה להם הקב"ה נתמעטו
זכיותיהם ואם יעשו רע יגרום החטא שהש"י ינחם מלהטיב להם עוד
אבל מה שאמרו משולם לא הרה מדה טובה שילאת מפי כו' היינו
שלא נתלה מדה טובה שחזרה על ידי החטא לחוד אע"פ שלא נתמעטו
הזכיות ע"י החסדים מן מדבר זה שהיה להם זכות הרבה מקראם
לדיקים גמורים ולא היה בהם אלא זה החטא שהיה בידם למחות
כו' ובין גדולים דאמרינן לשניה א"ח שנתמעטו זכיותיהם על ידי
החסדים ואפ"ה נשתנה גזרתם מטובה לרעה זהו הנראה מתוך
הסוגיא ודו"ק:

הרי"ף רבי לוי ורבי יצחק וכו'. ולדקדק במאי פליגי כ"ל דהאי לתרץ
מ"ש שומרה נפשי כו' וגו' אין הקב"ה שומר אלא נפשות חסידיו
והרי כל הנפשות לו הנם ושומר ה' נפשותם כמוב כספיד והתוספ' מגר
נפשו נקרעו ועוד יהקשו סיכי מתחנן דוד נפשיה לומר חסיד אני והלא
מדרך החסידים לתמעם עליהם. לזה חד אמר לא חסיד אני שכל מלכי מזרח
ומערב ישנים ואני קמתי לילה וגו' והענין הוא כי הקב"ה שומר את הלילה
את הנפש כשהאדם ישן ומשיר אותה נשמות לגברים תמיד ולפי שהי' דוד
קם בחצי הלילה נמצא שהיה מסלק תמליו שמירתו של הקב"ה כי בעוד
שהאדם ישן הקב"ה שומרו ובהנעור נסתלק שמירתו יתברך ולכן אמר דוד
שמרה נפשי כמו שאתה שומר נשמות בני האדם הישנים על המטה כי אם
אני משיר אותי לעסוק בדברי הגאי ותפלה אלא תבוא לילה אקום להודות
לך וכיון שכן ראוי לך לשמור נפשי כי לא יחכן לשמור נפש המלבים
השקועים בשינה עד שלש שעות ובשביל שאני תקדים לקום ומתוך לילה
מפסיד שמירתי הלילה אלא שמרה נפשי כאלו הייתי ישן וחד אמר לפי
שהיה דוד מגלגל עצמו לראות בכתמים ולטהר אשה לבעלה דהיינו להניח
נפש אחד מישראל בטהרת אשה לבעלה וכיון שאני גורם להחזרת נפשות
ישראל גם לנפשי תשמור וזהו שמרה נפשי כי חסיד אני. ומ"ש ולא עוד
אלא שאני נמלך במפיבושת רבי וכו' אפשר לומר שגרמתי נמ"ש שמרה נפשי
כי התחנים מאמרים הוא כנפש דוד דהא הינא דאזיל שופטא הדם הוא
הנפש ולהיות שדוד מתנים ממפיבושת כשהיה נמלך בו אם יפה דן אם
ילבין פניו לומר לו שלא דן יפה בלי ספק היה נשפך דמו ואעפ"כ כן
נמלך במפיבושת ולא חשש על הבושה הלבן היה מתפלל להקב"ה שמרה
נפשי שלא יספך דמי כי חסיד אני ליטול רשות ממפיבושת ולהמלך בו בכל
דבר ואמת שלפי הוספת ענין שלמטה נדון ולא יתיישבי מפיבושת רבי:
ועליו אמר שלמה בני אם חכם לבך וגו' ואומר חכם בני ושמח לבי וגו'.
פירוש מלי ואומר ואפשר לומר שלהיות שמפיבושת היה מבייש פני דוד
ובכשיו ינא מדוד בן שהיה מכלים פני הרב מפיבושת היה דוד שמח בראותו
חכמת בנו ואמר בני אם חכם לבך ישמח לבי שילא ממני בן שמכלים למי
שהיה מבייש אותי ולא עוד אלא שמתוך חכמת כלאב נתחכם עוד דוד
להיות גם הוא משיב כענין לרבו מפיבושת באופן שגם אני אשמח להשיב
יפה ולביים למי שהיה מבייש אותי וכיון שנ"ל לדרוש גם אני שנתחכם עוד
דוד להשיבו למפיבושת כענין והיה מביישו למפיבושת בהלכה. לזה הביא ואומר
חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר דהוה לי למימר חכם בני ושמח לבי
ואשיב חורפי דבר ומדכתיב ואשיבה וגו' יש במשמע שדוד היה משיב
עכשיו לחורפו שהיה מפיבושת דבר מה שלא היה כן קודם לכן. וא"כ גם
מ"ש כאן ישמח לבי גם אני כיון לדבר זה ישמח לבי נתחכמת בני גם אני
חכמתי יותר מחכמת בני שאשיבה חורפי דבר ולא הייתי מתביים כבתחלה:

תניא חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם [ד ע"ב]
בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל
קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואחר כך אקרא
ק"ש ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל
אדם בא מן השדה בערב נכנס לבהכ"נ אם רגיל לקרות
קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל
פתו ומברך וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה
מאי שנא בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה ומאי
שנא הכא דקתני חייב מיתה אי בעית אימא משום
דאיכא אונס שינה ואי בעית אימא לאפוקי ממאן דאמר תפלת
ערבית רשות קמ"ל דחובה: אמר מר קורא ק"ש ומתפלל
מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר רבי יוחנן איזהו בן העולם
הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית ר' יהושע
ב"ל אומר תפלות באמצע תקנום במאי קא מפלגי אי
בעית אימא קרא אי בעית אימא סברא אי בעית אימא
סברא דרבי יוחנן סבר גאולה מאורתא נמי הוה אלא
גאולה מעלייתא לא הוי אלא עד צפרא ורבי יהושע
ב"ל סבר כיון דלא הוי אלא מצפרא לא הוי גאולה
מעלייתא ואי בעית אימא קרא ושניהם מקרא אחד
דרשו דכתיב "בשכבך ובקומך רבי יוחנן סבר מקיש [דברים ו]

שכיבה לקימה מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה אף שכיבה נמי ק"ש ואחר כך תפלה ר' יהושע ב"ל סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש סמוך למטתו אף שכיבה נמי ק"ש סמוך למטתו מתיב מר בריה דרבינא בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה ואי אמרת בעי לסמוך הא לא קא סמך גאולה לתפלה דהא בעי למימר השכיבנו אמרי כיון דתקינו רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא דאי לא תימא הכי שחרית היכי מצי
תהלים נא סמיך והא א"ר יוחנן בתחלה אומר ה' שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי אלא התם כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח בתפלה אריכתא דמי הכי נמי כיון דתקינו רבנן למימר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא :

קימ"א מפס: משום אונס שינה, התוקפתו לעמוד על דברי חכמי התקנו להוסיף יותר: ממיד. לקמן בפרק תפלת השחר: אמר מר קורא ק"ש. של ערבית תחלה ואח"כ מתפלל: מסייעא ליה לרבי יוחנן, דאמר ערבית נמי ק"ש ואח"כ תפלה כדי שיסמוך גאולה לתפלה. והא כרייתא נמי דאמר תפלה ואח"כ ק"ש: זה הסומך. וכ"ש דשחרית דעיקר גאולת מצרים בשחרית הוא כדכתיב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וקמיכת גאולה לתפלה רמוה דוד בספר תהלים דכתיב ה' צורי וגואלי וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה ואמרינן בברכות ירושלמי מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך יצא המלך ומצאו שהפליג אף הוא הפליג אלא יהיה אדם מקרב להקב"ה אליו ותולהו בתושבחות וקילוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו: באמצע תקנום. בין שני ק"ש תקנו כל תפלות של יום דקא סבר תפלת ערבית קודמת לק"ש: גאולה מאורתא לא הוי. הילכך גאולה דאורתא לא תקיני לאהדורי עלה סמיכת תפלה: מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה. דבשחרית כולהו מודו דבעי מסמך:

מהרש"א בתחלה אומר ה' שפתי תפתח גו'. פתיחת השפתים הם תחלת הדבור ואומר שביקש דוד עזר אלוה בתחלת הדיבור שהוא פתיחת שפתים ואח"כ פי שהוא סוף כל הדיבור יגיד תהלתך וזה מסיים לבסוף יהיו לרצון אמרי פי גו' וק"ל:

ה אמר רבי אלעזר בר אבינא כל האומר תהלה לדוד
שם ע"ב / סנ' קנה ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם
הבא מ"ט אילימא משום דכתיב ביה אלפא ביתא לימא
אשרי תמימי דרך דאתיא בתמניא אפי אלא משום
שם דכתיב ביה פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון.
שם קלו לימא הלל הגדול דכתיב ביה נותן לחם לכל בשר אלא
משום דאית ביה תרתי. אמר ר' יוחנן מפני מה לא נאמר
עמוס ה נו"ן באשרי מפני שיש בה מפלה שנאמר נפלה ולא
תוסיף קום בתולת ישראל. במערבא מתרצי לה הכי

נפלה ולא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל אמר רב נחמן בר יצחק אפ"ה חזר דוד וסמכה ברוח הקודש
תהלים קמה שנאמר סומך ה' לכל הנופלים :

שלשה פעמים. כנגד שלשה תפלות: דאית ביה תרתי. דאית ביה אלפא ביתא ואית ביה פותח הכתוב מזון לכל חי: אפ"ה, חזר שהפסיק מ"ן מפני מפלה שבה וצא לבסוף לרומזה חזר ורמז סמיכת הנפילה תכף לה:

אמר הכותב [illegible]

[illegible]

כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בעה"ב. [illegible] מובטח לו שהוא בן עוה"ב. [illegible] אפילו הכי חזר דוד וסמכה ברוח הקודש שנאמר סומך ה' לכל הנופלים. [illegible]

תמהונים צחולה והספיק ס"ט בו שאלה מפורשת כמו שתי תמגה נחדשי עמשפ פסוקים הקודמים והמאוחרים מורים כמו שכתב הר' יוסף אלבו בספי פסוק כמו לי זדים שיחות אשר לא כתורתך ודוד היה סילק על דבריהם והם לא רודפין לסבה זאת וכל הפסוקים המאוחרים נמשכים לזאת הכוונה עוד אמר ותקשה ואי משום דאית ביה פותח את ידך. ר"ל אפ"פ שהאות שיתפלל לדיק תמים אינו חושש לשאלת צרכיו ענ"ח דאי שיכרם בדרך המעניה כי לא נתנה תורה למלאכי השרת ודי בשלא ישאל שאלה מפורשת עליהם כשיאמר פותח את ידך ועשה רצוני אבל בדרך הודאה וסיפור נפלאותיו יתברך יאמר ולזה אמרו אלא משום דאית ביה תרתי ר"ל כי על יסוד המאמר שרשי ועקרי תורתינו ותמונת זכר חסדיו יתברך להבניע לכל פי ואינו מוליך בשאלה לפניו יתברך על זה רק מזכיר כי הוא נותנה נתקפת סגולה לכל. אף נגרעי איש לדיק תמים כזה ותנסם לו מעם ילייתו מינא בן בעולם הבא והוא השמה נפלמה מתפרש בכל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא ועוד שנית הודאה גבורת על כל את מתפלל ג' תפלות ביום המוסיף על הסדר נאמרו ג"ב ג"פ תהלה לדוד והוא כי איש כזה אינו כמנה עם אותם שנאמר עליהם מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה כי המאמר ההוא נאמר על המתפללין שמאריכים בשאלת צרכיהם וכל כוונתם עליהם אבל איש לדיק תמים כזה שלא נתקררה דעתו בזמה שהתפלל כבר סגלת תפלת ספור שבחים ושאלת צרכיו עד שהוסיף לומר מאמר קלך כולל המלמות מזכרתי. ונפרש שאינו מוסיף בשאלת צרכים רק על פי דרכו בסיפור שבחיו יתברך מזכיר בדרך הסבורה מדת טובו נפשיע ודאי שכרו אתו להיות מוזמן ומוכן לחיי עוה"ב: עוד אפרש מאמר ר' יוחנן. מפני מה לא נאמרה נו"ן כו'. האפשר לומר שמלת רבי יוחנן היא כיון שהגמרו שמעלת תהלה לדוד היא משום דאית בה תרתי למה לא נאמרה נו"ן שהרי על ידה יגעמו שתי הטעמים אם יכתוב נו"ן נותן לחם לכל בשר הגה כזכר המנה אשר נפותח את ידך וגם תהיה שליחת האלף בי"ת והבי"ת כי ילא לרמוז בזה הקודם המליית תן הנפילה בגי זכר את האפילה שליחת הראשונה באות נו"ן והזכירה ברמה בקודם ובמאוחר אמר מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור לרמוז בזה על דורות הבאים יהיו יהודה וישראל גולים מארצם ולא ישמע קושטא כי בעת אותם נפילה יש חבלין בממשלתו יתברך רחמנא ליצלן מלאכות כן רק לומר וממשלתך בכל דור ודור וסמך מיד לסמוך הנפילה הרומזת ואמר סומך ה' ובני נאמר עליה כי מנגד מירון דמחמלי במערבא יש תיקון לומר בדרך הפשט שלא כיון לנפילת מושלמת ותיקונו הוא מזכרת שהרי עתים שמגה אותה נבואה בלא בחירתם ספרו והבנתי את מבנת עמי ישראל בגר' ונפשותם על אומתם תגר' וכא זה ולימד על זה כי נבואת נפלה ולא הוסיף קומה. על גלות [illegible] שנפים עפ"י מלך אשור כי עמוס היה באמן ירבעם בן יואש [illegible] כה אמר ה' על ג' פשעי יהודה וגו' ואחריו אמר על שלשה פשעי ישראל ואחר נבואה זאת כתיב שמעו וגו' נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל עד זמן ארוך כמו שכתב הרד"ק והביא ראיה לפי זה הפסוקים אחרים דומים. ואף על פי שהנפילה לא תהיה עולמית לא רצה דוד לזכור נפילתם רק ברמז ואמר סומך ה' לכל הנופלים וזוקף וגו':

וראיתי בספר הזהר בפרשת ויקרא פירש וז"ל תא חזי בכל אינון גלוותא דגלו ישראל לכלהו הוי זימנא וקצא ובכלהו הוו ישראל תייבין לקמיה ובתולת ישראל הות תבת לאתרה בההוא זמנא דגזר עלה והשתא בגלותא דא נתרחקה לאו הכי דהא היא לא איתובת הכי כזמנין אוחרנין והאי קרא אוכח דכתיב נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל נפלה ולא אוסיף לאקמא בתולת ישראל לא כתיב. למלכא דרגז על מטרוניתא ואפרד לה מהיכליה לזימנא ידיעא כד הוה מטי ההוא זמנא מיד מטרוניתא הוה עאלת ותבת לקמיה מלכא וכן זמנא חדא ותרין ותלתא לזמנא בתרייתא איתרחקת מהיכלא דמלכא ואפרדי לה מלכא לזימנא רחיקא אמר הא זימנא לאו היא כשאר זמנין דהות עייל קמאי הכי אלא אנא אזיל עם כל בני היכלי ואתבע עלה כד מטא בגם אמה לא דהות שכיבא לארעא מאן חמא יקרא דמטרוניתא בההוא זמנא ובפומהום דמלכא לקבלה דאחיד לה מלכא בידיה ואוקים לה ואתייה להיכליה ואומי לה דלא יתפרש מינה לעלמין ולא יתרחק מינה כך קב"ה בכל אינון זמנין דכנסת ישראל בגלותא כד הוה מטי זימנא הוא אתיין והיא אהדרא קמיה מלכא והשתא דא לאו הכי אלא קב"ה אחיד בידהא ויוקים לה ויתפייס בהדה ויתיב לה להיכליה. ותא חזי דהכי הוא דהא כתיב נפלה ולא תוסיף קום ועל דא כתיב ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת סוכת דוד דא בתולת ישראל הנופלת כמה דכתיב נפלה ודא הוא יקרא דבתולת ישראל ותושבחתא:

מהרש"א תהלה לדוד בכל יום ג' פעמים וכו'. פירש"י כנגד ג' תפלות עכ"ל ואנו אומרים אותו שתי פעמים בשחרית ופעם אחת במנחה ולא בערבית ויש לתת טעם בזה ואפשר שסמכו אותו לסדר קדושה שאמרו בס"ג דקיימא אגאי קדיש עלמא אסידרא דקדושה ואאמן יהא שמיה רבה דאגדתא ופירש"י שם סידרא דקדושה שלא תקנוה אלא שיהיו כל ישראל עוסקין בתורה ש' עיין שם בארוך והיינו דבשחרית איכא ב' פעמים סידרא דקדושה ובמנחה פעם אחת בכל יום משא"כ בערבית דלית ביה סדר קדושה כלל דעיקר לימוד תורה ביממא כדאמרינן יוף ביממא ופרע בלילה דלילה אינו רק פרעון בעלמא ומאמרו לא איברא לילה אלא לגירסא סומו נמי לאו כמפורש שם פרק הדר ח"ם הכא איירי משום דאתיא באלף בי"ת שהוא רמז ללימוד תורה שנתנה בכ"ב אותיות של תורה ופריך וכיון אשרי תמימי דרך וגומר בזה הרמז בו ביותר שנאמר בשמנה א"ב ע"ש מ"א"ב אותיות התורה בשיטי מלאות כמפורש בחידושינו מכתות פרק הקומץ ואמר אלא משום דכתיב ביה פותח את ידך גומר לפי שהפרנסה של כל בריה הוא דבר ההווה תמיד בכל יום ומחסד אלהי כדאמרינן פ"ק דעבודת כוכבים שלישית הקב"ה יושב וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים ועד ביצי כנים וע"כ אחר כל השבחות שאמר בזה המזמור זכר החסד שעושה שפותח את ידיך וגומר וקרא דלעיל מיניה עיני כל אליך ישברו ואתה גו' נמי איכא בכה"ג שזן כל העולם ואפשר דהאי קרא יותר מפורש החסד שמזון לכל חי רצון ופריך תיתא הלל הגדול ס' שאחר כל דברי חסדיו בסיפור שבשה עומו הוסיף בחסד זה ההווה תמיד לכל בריה ואמר נותן לחם לכל בשר כל"ח ומשני דאית ביה תרתי השייכי להדדי דהתורה היא מזון הנפש והלחם הוא מזון הגוף וכדאמרינן אם אין קמח אין תורה ואם אין תורה אין קמח וד"ק: **לא נאמרה נו"ן באשרי כו'.** ר"ל מה שחקרו הנו"ן הוא רמז כלו"ט הנפילה חקרה ואינה גמורה אלא בתחיר לקום כדמתרגמי לה במערבא כו' ורב נחמן ב"י הוסיף לומר דבמקומו הכא הוא מוכרע שלא תהיה חס ושלום נפילה גמורה שאמר אחר כך סומך ה' לכל הנופלים גם כי אמר נפלה ולא תוסיף קום וגו' הייט מלד זמנם אבל מחסד אלהי ברוב חסדיו סומך ה' לכל הנופלים גם שלהם ראויים לכך וק"ל:

הדר"ך האומר תהלה לדוד מובטח לו שהוא בן העוה"ב וכו'. צריך לתת טעם בזה פירוש מובטח שהוא בן העולם הבא על דבר נקל כזה. ועוד מאי תיתי שבשביל שהוגיד פותח את ידך יזכה לכך והרי כמה מעלות יש במזמורים אחרים שהקב"ה עושה החסד ופוקד עקרות או יאמר משום מ"מ בתהלה לדוד מצא שהקב"ה שהוא טוב לכל ורחמיו על כל מעשיו או שהוא סומך לכל הנופלים לסקיומם ומספר או שהקב"ה צדיק בכל דרכיו ואמאי אולמיה דהאי שבח דכתיב ביה פותח את ידך ועוד מאי אולמיה דהאי שבחא דכתיב באלפא ביתא. ונלע"ד דכיון שהעולם עומד על התורה שכתובה באלף בית שהם כ"ב אותיותיה של תורה להכי נקט האי שבח דכתיב פותח את ידך לומר שהקב"ה זן עולמו בזכות התורה היש תתנא אם אין קמח כזן הקב"ה את עולמו אין תורה מתקיימת לפי שאין תורה מתקיימת אלא בתחתונים שלריכים מזון ופרנסה ואם אין קמח אין תורה ואם אין תורה לא ברא הקב"ה קמח לזון בני עולם ולכן יש שבח האל במזמור הזה שיש בו ענין הפרנסה ברמז כ"ב אותיות שהם אלפא ביתא לומר שעיקר המזון שהקב"ה זן בריותיו הוא על דברי תורה אבל בהלל הגדול יש בו נותן לחם לכל בשר ולא הזכיר זכות התורה כי לא נאמר במזמור זה שיש בו כ"ו כי לעולם חסדו אלא כנגד כ"ו דורות שהיו קודם שנתנה תורה ולא זנם אלא בחסד אלהים וזהו כ"ו כי לעולם חסדו כמו שמבואר בדברי חז"ל ולפיכך אין אומרים בכל יום אלא דבר שרמוז בו התורה וגם הפרנסה. וכן במזמור אשרי תמימי דרך יש בו רמז אלפא ביתא שהיא התורה אבל לא רמז בו המזון המלוי בתורה ובתהלה לדוד תרתי איתנהו ביה ולהכי סומך ובזה מפני מה לא נאמרה נו"ן באשרי כיון שטעם קריאת זה המזמור הוא להזכיר כח התורה שהיא באלפא ביתא. א"כ היה ראוי שיהיו כל ענין האותיות בו ולמה לא נאמרה אות הנו"ן.

נשם

ואם גם שבגרון נראה חוטים מצרי כינה, גם נראה נפשה וגמעת וגם יש גו רצה נותן לחם לכל בשר ותיקן תפני פ"ש גו תפלת כלומר כשם שהתורה מגינה ומקיימת העולם כששוסקין בה כך כשמבטלין תלמוד תורה הם נופלים, וכיון שנפילה היא בלד התורה עליה לכך הפלים לא הגרון לרמוז שמתוך התורה אין נפילה לישראל: ואפילו הכי אמר דוד וסמכת. כלומר אעים שלפעמים נפלו תלמוד תורה מה נוים נפילה מ"מ סומך ה' לכל הנופלים אם ישנו עוד לעסוק בתורה:

יף מ מ אמר רבי אלעזר בר אבינא גדול מה שנאמר במיכאל
פס יותר ממה שנאמר בגבריאל דאילו במיכאל כתיב
ישעיה ו °ויעף אלי אחד מן השרפים ואילו בגבריאל כתיב
דניאל ט °והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף
ומאי משמע דהאי אחד מיכאל הוא א"ר יוחנן אתיא
אחד אחד כתיב הכא ויעף אלי אחד מן השרפים וכתיב
פס י °התם והנה מיכאל אחד (מן) השרים הראשונים בא
לעזרני תנא מיכאל באחת גבריאל בשתים אליהו בארבע
ומלאך המות בשמונה ובשעת המגפה באחת:

ויעף אלי אחד מן השרפים. בטיסה אחת לא הגיע בנתים:
מועף ביעף. בתי טיסות: באחת. בטיסה אחת עד כאן:

אמר הכותב מאמר שלמעלה הוא מענין מסכת זו ומוסף לו זה להיות ביניהם מסכם לאמר כי כן סדר התלמוד ולהודע מעלות המלאכים זה למעלה מזה והזכיר מיכאל וגבריאל בלבד מפני שהזכירם דניאל שהם תלמידים בגבורות על ישראל שבכור כגבורתו שהוא מיכאל שר ישראל והוא עולה למעלה וכן יורד עמו מיכאל לרמוז כי תמיד מודיע ומגיד מעלתו יתברך ואומר מיכאל ר"ל אין דומה לו אבל גבריאל במדרגת מטה כענין מיכאל נקרא שמו גבריאל לרמוז שיש לו לאיזה יותם עם גבר להפוך בזכות ישראל לפני האל ולכן נגמוה להבין לדניאל ענין הקץ שאומר לו גבריאל הבן את המראה ואומר ובא להודיעכם כי לגודל מעלת מיכאל תמיד שלמותו בטיסה אחת מספר מידתו כי מי שהוא יותר שלם אין לו צריך להכנות בפעולות. אבל מי שהוא במדרגה שפלה ממנו צריך ריבוי תנועות ופעולות ותכנסם יש"ב השלמות האפשרי לו ולפי זה די לו למיכאל בטיסה אחת להגעת שלמותו אבל גבריאל צריך לב'. ומהם נלמוד לשאר מלאכים ועוד אפשר לומר כי לגודל מעלת מיכאל שהוא יותר קרוב אל הסבה לאמונת יתברך בימו לא נאמר בו אלא טיסה אחת ודי בה לרמוז כי הוא עלול ומסובב מהסבה לאמונה יתברך שמו אבל גבריאל להיותו למטה ממדרגת מיכאל הוא גם כן עלול ומסובב ממנו ולכן נאמר בו ב' טיסות לרמוז כי הוא עלול ומסובב ממיכאל תלמוד מה שהוא יתברך הוא סבת בריאת העולם אליהו שהורכב מד' יסודות נפש יצירתו ואלך לד' ומלאך המות נ"ח להיותו במדרגה שפלה כיון שהוא שטן ויצר הרע ורצונו להזיק אבל בשעת המגפה שניתן רשות למשחית לחבל ממהר הליכתו ודי לו בטיסה אחת. ויש מי שפי' דלאו דוקא כדי אלא להודיע שהוא צריך לתנועות רבות יותר מאליהו עד הכלל כמו שאמר מיכאל באחת גבריאל בב' שהתחתון הוא כפל התנועות וכן אליהו כדי שהוא כפל תנועות גבריאל וגם תנועות מלאך המות כפולות על ענין אליהו. והנראה ופשט מדרשי חז"ל שמלאך המות מלאך מיוחד קבוע וממונה להמית מין האדם במאמרו

יתברך נתמסכת בתוכות פי' שאמר מצינו ריב"ל עם מלאך המות ואמר לו כה לי סכינך וכו'. ואם ישבות הדומה לדמות שהיה כדמות צלם מה יאמר על האמר נפש ומצודת טכנים אמרו עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים ועומד על החולה בשעת פטירתו וחרבו שלופה בידו וכו' ועוד נפי השוחטין תגא יורד ומכיח עולה ומכרין טפל רשות ונוטל נשמה וכו'. עוד שם הוא שטן הוא מלאך המות. וכתב עליו הרמב"ן נפי לזוג חז"ל ונראה כי התום אבל חז"ל נכעלי הנפש המדבר איכה לפיסח סחיים בלבד אבל שמסה נכברה המעשה על ידי מלאך שבאו אומץ אליו הדבר המשל הזה שאינו גשמי והיא הנשמה ועיין שם ובהגהתי ר"ש מילך כענין זה כאן שהוא מקום לאמן שנו נוכר ענין מלאך המות ומזה נלמוד כוונת חז"ל באמיתת אמיתותו עד כאן:

מהרש"א במיכאל כו'. עניס שמיכאל מים והימין ממונה על הרחמים וגבריאל אש משמאל ממונה על הדין כמפורש בכמה דוכתי ולפי שרחמיו מרובים ניתן כח למיכאל לעשות שליחותו בפריחה אחת ולגבריאל לא ניתן כח לגמור שליחותו עד שתי פריחות שיגיע בינתים אולי ישוב ונחם ה' כמ"ש בניסה ואמר אליהו באלרבע פריחות שהוא מורכב מד' יסודות אש ומים שמיו שהוא עפר ויסוד הארץ ועפר יסודות הכבדים וע"כ אין כחו לעשות שליחותו עד ד' פריחות שיגיע בינים ג' פעמים ובן מלמו בילד שלאלרפית דכתיב ויתמודד על הילד ג' פעמים ויקרא וגומר ואחר ומלאך המות הממונה על מיתת האדם לא ניתן לו כח לקיים שליחותו עד ח' פריחות דהיינו שיגיע בינים ז' פעמים אולי ישוב האדם בינ"י ותיכי והוא טעם ז' המעמדות ששטין למת נגד ז' הבלים כמ"ש פרק המוכר פירות וע"ש בפירש"י:

יף ה אמר ר' לוי בר חמא אמר (ר"ל) [רשב"ל] לעולם ירגיז
תהלים ד אדם יצ"ט על יצה"ר שנאמר °רגזו ואל תחטאו.
אי אזיל מוטב ואי לא יעסוק בתורה שנאמר אמרו
בלבבכם אי אזיל מוטב אי לא יקרא ק"ש שנאמר על
משכבכם אי אזיל מוטב ואי לא יזכור לו יום המיתה
שנאמר ודומו סלה. אמר רבי יצחק כל הקורא ק"ש על
מטתו כאילו אוחז חרב של ב' פיות בידו שנאמר
תהלים קמט °רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם מאי משמע אמר
מר זוטרא ואיתימא רב אשי מרישיה דקרא דכתיב יעלזו
חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וכתיב בתריה רוממות
אל בגרונם וחרב פיפיות בידם ואמר רבי יצחק כל הקורא
איוב ה ק"ש על מטתו מזיקין בדילים ממנו שנאמר °ובני רשף
משלי כג יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר °התעיף עיניך
שיר השירים ח בו ואיננו. ואין רשף אלא מזיקין שנאמר °ולחומי רשף
וקטב מרירי:

ירגיז יצר טוב. שיעשה מלחמה עם יצר רע: ודומו סלה. יום שדומים בו הוא יום המות שהוא דומה עולמים: אוחז חרב. לנצח את המזיקין

עין יעקב

מיכאל באחת. [illegible]

לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע. [illegible] אי אזיל מוטב ואי לא יעסוק בתורה. [illegible]

ואי לא יזכור לו יום המיתה. [illegible]

כאילו אוחז חרב של שני פיות בידו. [illegible] כל הקורא ק"ש. [illegible] ואין עוף אלא תורה. [illegible]

החזיק: מאי משמע. (קמן) דתקילות ממש: התעיף עיניך. אם תכפיל וסגרת עיניך בתורה: ואיננו. היא מסתלקת ממך: ובני רשף. השוף מסלק ממך את רשף: קטב מרירי. שם שד הלוהיס במסכת פסחים:

מהרש"א רגזו ואל תחטאו אמרו וגו'. פירש"י על משכבכם וכו' ובמכבך עכ"ל והוא מוחלי קרא דתמכבך לא מייתי תלמודא דלוכא לפרושי כדלקמן בזמן שכיבה אבל על משכבכם משמע ממש על מטתו ועוד פירש רש"י תחוה סלה בשינה אח"כ והוא מלשון שתיקה וני"ל מלשון דמדוני חוזה דש"פ ת"מ והוא מלשון ערב כפי' הערוך וק"ל: אי ת"ח מבעי למימר כו'. דהורתו ודאי מגינה כמו פרשת ק"ש דלבבן טרי כדאמרינן פ"ק דסוטה מ"מ בעי נמי פסוק דרחמי במקום תפלת ערבית וסיים פסוק בידך אפקיד רוחי גו' וע"פ המדרש ב"ז מפקיד חפץ ביד חבירו ומחזירו בלוי ומקולקל אבל אדם מפקיד בכל ערב כשמתו ביד הקב"ה עיפה ומחזירה לו רגועה ס' כמ"ש הנזור א"מ סיון מ"ז והיינו פדית אותי ה' אל אמת ולא כב"ו המולא יד בפקדון שביהו ומקלקלו וה"ק: לעולם ירגיז אדם יצר טוב כו'. דלפי מסמעו רוגז מלשון כעס הוא סיפך הדבר כי הרוגז וכעס מנחות סרעת הוא ומביא לידי חטא כמ"ש בכ"מ וע"כ אמר כי במקום הזה הרוגז מוב דהיינו להרגיז יצר טוב על היצר הרע להלחם בו וילכלו שלא יחטיא ואם לא יוכל לו יעסוק בתורה כמ"ש אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש שיסכים עם הלל"ע לומר שם אתן ומייתי ליה הכא מלחמה בלבבכם כדאמרינן בכל לבבך בשני ביצ"ן ע"ש ג' ילדך: אם לאו יקרא ק"ש כו'. דגלילה על מסכנו ינא לאדם הרהורי עבירה ביותר וק"ש מבטל אותן הרהורי עבירה לתגן עליו מתנה וממזיקין כדאמרינן במשנתין ובפ"ק דסוטה: ואם לאו יזכיר לו יום המיתה וכו'. דהיינו שיזכיר לו בכל עלת יצה"ר לרעתו לו להמיתו כמ"ש צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ומייתי מדכתי' ודומו סלה עש"ש לא המתים יהללויה ולא כל יורדי דומה וק"ל: מאי משמע כו'. משום דבתר הכי כתיב לעשות נקמה בגוים וגומר דמשמע דעלה קאי וחרב פיפיות בידם ממנו וקאמר דמשמע טפי דהרי"פ דבגילה קאי דכתיב ירננו על משכבותם וכתיב בתרי' רוממות וגו' והיינו בזה חרב פיפיות היינו שמכה מג' לדדין מימין ומשמאל וכן לא סקי"ם מבטל המזיקין מג' לדדיו כמ"ש יפול מלדך אלף ורבבה מימינך גו' כמפורש לקמן אלף משמאלים ורבבות מימינים:

הרי"ף לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע וכו'. ויש לדקדק לדרשה זו דהיה לו לומר יחד כל הפסוקים של תיקון יצר הרע ירגיז יעסוק בתורה יקרא ק"ש יזכיר יום המיתה דהיינו רגזו ואמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה ואחר ואל תחטאו. או יאמר אל תחטאו רגזו ואמרו בלבבכם על משכבכם ודומו וכו'. ולמה הפסיק בין האלוקות ואמר רגזו ואל תחטאו ושוב לומר אמרו בלבבכם. ועוד קשה כיון שנעסק בתורה לא אזיל איך נקיט שהיא אחת מפרטיות של תורה כדי"ל. אמנם לענ"ד דבאיות דעתי דרמו חז"ל רגזו שירגיז יצה"ט על יצה"ר ויקום כנגד ללחם עמו ובזה אתם מונעים שלא תחטאו ולא יוכל לכם לפי שהקב"ה עוזר לאדם שהוא נלחם עם יצרו כיון שהוא בא ליטהר מסייעין אותו. וזהו מה שאמר חכמת צופה רשע זה יצר הרע לצדיק להמיתו ומבקש להמיתו והקב"ה עוזרו. ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו ולא ימלוט באדם זה להכשילו ולהרשיעו ולימתי הוא זה כשהמספר בזמן שהצדיק הוא כנפש יצר הרע ומתגבר עליו להלחם עמו אז ה' לא יעזבנו בידו ולא בא לידי חטא אבל אם לא ירגיז יצר הטוב להלחם עם היצה"ר אז אין הקב"ה עוזרו כי בא ליטמא פותחין לו והוא ידע דרך עמו כי האמירה לא בידו ואח"כ יפסם אמת רגזו כי בזה אל תחטאו בודאי שהקב"ה לא

יעזבנו בידו ועזרו. אי אזיל מוטב דקדק בדבריו שלא אמר אם נלחו אלא אי אזיל לפי שאי אפשר שלא ינלחו כיון שהתחיל ובא לטהר בסבריאו יצרו הממת עליו אבל אם אמור יאמר האדם עד מתי אקום להלחם בכל יום עם יצרי ירדפני יום יום והנה עד כה נרכני ה' לגבור לי ולהצילני ומי יודע אם יהיה לי כח להרגיעו כעת ממר ויותר תפלתי להחזיק ליצה"ר מנגולי תמניע לזה אי אזיל יצה"ר תכ"ל וכל בהרגזה זה מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שהתורה משברת כח היצה"ר כמ"ש ז"ל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח ובן אחז"ל לוחות אבן לבבר לב האבן הרי שהיצה"ר הוא נשבר ונמחה משני התורה. אי אזיל מוטב תכונה דמינה בזמן מים נו מבק תורה אבל בלילה שאינם עוסקים בתורה מה יעשה האדם להרפיקו מגולו לזה יקרא ק"ש במכבך כי מגרים כל הדברים הרעים והמזיקים תם היצה"ר גורם כלי מהם וכיש האינם נמצת קים אבל כשהוא שוכב במטה ואין תורה וק"ש לזה יזכור לו יום המיתה דהשינה הוא א' מס' במיתה אבל אינה מיתה עולמים כי בבוקר יקום ממנתו לבך אמר ודומו סלה שהיא השינה של סלה ולזה כיון שלמת בים בכתובים כי תבא ללחום את נוטל בין תבין את אשר לפניך שהכוונה היא כי תבא להלחם עם היצה"ר שהוא מושל ובמים מלך זקן וכסיל בין תבין את אשר לפניך כי תנומת האי להבין אשר לפניך קודם שהוא לעולם מאין באת כמפס סרוחה ועוד שתבונן גם בינה אמרת את אשר לפניך שעתיד להיות לפניך כי לאן אתה הולך מקום עפר רמה ותולעה ותזכיר לו יום המיתה לו תוכל להלחם עמו: אי"ר יצחק כל הקורא ק"ש וכו'. צריך לבאר מכ"ל דמיירי נקים דהא כתיב עוף שהיא תורה וכיש דגם ק"ש הוי בכלל תורה א"כ הול"ל הקורא בתורה ומכ"ל ק"ש על מטתו ועוד דהכא דריש רשף על המזיקין ובמנך דרשי רשף על היסורין והולהו מהאי קרא דלאתויי רשף ובמאה הכא דריש כוליה קרא גבי רשף וקטב מרירי דמזיק ובמנך לא מייתי אלא למימי רשף למודיה ששם יסורין קשים כרשפי אש וכיון דרי ילחק דריש רשף וקטב מרירי שהם מזיקין לימתי הם מלויים מפי לאותר בלילה ובלילה כשהאדם ישן אין דרכו לעסוק בתורה אלא נקיט שהוא קורא על מטתו ובקריאתה מזיקין בדילים ממנו. ועוד אפשר דמדאפקים לתורה בלשון עוף שהוא מלשון התעיף עיניך וכשהאדם הולך לישן על מטתו הוא קושר עפעפי עיניו לכך דריש ל"י נקורא ק"ש על מטתו מלוחות מבה עפעפי עיניו סגורות והוא עוסק נקים לא בני רשף וקטב מרירי שהם המזיקים יגניעו ויסתלקו בשביל עוף זה שקרא במטתו ותעלים עפעפיו לישן:

ואמר ר' לוי בר חמא אמר ר"ש לקיש מאי דכתיב יא ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם לוחות (האבן) אלו עשרת הדברות והתורה זו מקרא. והמצוה זו משנה. אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זו גמרא. מלמד שכלם נתנו למשה מסיני:

מקרא. חומש שמלוה לקרות בתורה: זו משנה. שיתעסקו במשנה: זו גמרא. סברת טעמי המשניות שממנו הוראה יוצאה אבל המורים הוראה מן המשנה נקראים מבלי עולם במסכת סוטה:

אמר הכותב לשון סרב הוא קצר וארוך כי בפירוש מקרא כתב שמלוה לקרות בתורה כי התורה מלוה שתכתב וא"כ מלוה לקרות בתורה כבתנה אבל המשנה אמנם מיינן להתעסק בה ר"ל בידיעתה על פה אבל לא לקרות בה ולא בתלמוד כי לא נתנו ליכתב עד שבאו רבינו הקדוש ורב אשי וכתבום לסבה אמיתית ידוע ועיין בפי' הגאונים:

מהרש"א תורה זו מקרא כו'. דהיינו גוף התורה והיא נקראת מקרא בכ"מ בל' התוס' ובזו התוס' שהיא תחלת ש"ס בא [רש"י] לפרש דע"כ נקראת התורה מקרא בלשון התלמוד בכ"מ ע"ש שמלוה לקרות בה עכ"ל והיינו דבעי לקרותה בכתב בנקודותיה ובפיסוק טעמים משא"כ במשנה ובתלמוד והמלוה זו המשנה דלא דבר בה רק בגוף המלוה ואח"כ בא התלמוד לפרשה מהיכא נפקא שמלוה ומגוף התורה ובפרש"י

עין יעקב

מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן וכו' והתורה וכו'. [illegible]

ומפרשי׳: אשר כתבתי זו נביאים וכתובים. ותס לוו כתט
לכתוב לגבל לון בהן נוסח קרילה כמו בתורה וק״ל:

יב אמר (ר״ל) [רשב״ל] כל העוסק בתורה יסורין בדלין
ממנו שנאמר °ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף
אלא תורה שנאמר °התעיף עיניך בו ואיננו. ואין רשף
אלא יסורין שנאמר °ולחומי רשף. אמר [ל״ה] רבי
יוחנן הא אפי׳ תינוקות של בית רבן יודעין אותו שנאמר
°ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה׳ אלהיך והישר בעיניו
תעשה וגומר אלא [אימא] כל שאפשר לו לעסוק בתורה
ואינו עוסק הקדוש ברוך הוא מביא עליו יסורין מכוערין
ועוכרין אותו שנאמר °נאלמתי דומיה החשיתי מטוב
וכאבי נעכר ואין טוב אלא תורה שנאמר °כי לקח טוב
נתתי לכם וגומר. אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא
בר פפא בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת
בשר ודם. [מדת בשר ודם] אדם מוכר חפץ לחבירו
מוכר עצב ולוקח שמח. אבל הקב״ה אינו כן נתן תורה
לישראל ושמח שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם וגומר.
אמר רבא אמר רב הונא [ואיתימא רב חסדא] אם רואה
אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו. שנאמר
°נחפשה דרכינו ונחקורה פישפש (במעשיו) ומצא יעשה
תשובה שנאמר °ונשובה עד ה׳ פשפש ולא מצא יתלה
בבטול תורה. שנאמר °אשרי הגבר אשר תיסרנו יה
ומתורתך תלמדנו. ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין
של אהבה הן שנאמר °כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח.
אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא כל שהקדוש
ברוך הוא חפץ בו מדכאו ביסורין שנאמר וה׳ חפץ דכאו
החלי יכול אפילו לא קבלן מאהבה תלמוד לומר °אם
תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת. ואם
קבלם (עליו מאהבה) מה שכרו יראה זרע יאריך ימים
ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו שנאמר °וחפץ ה׳
בידו יצלח. פליגי בה רבי יעקב בר אידי ור׳ (חמא) [אחא]
בר חנינא חד אמר כל יסורין שיש בהם ביטול תורה אין
יסורין של אהבה שנאמר °אשרי הגבר אשר תיסרנו יה
ומתורתך תלמדנו ואידך אמר כל יסורין שיש בהם ביטול
תפלה אין יסורין של אהבה שנאמר °ברוך אלהים אשר
לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי. אמר ליה רבי אבא בריה
דרבי חייא בר אבא הכי אמר (רבי חייא בר) אבא א״ר
יוחנן אלו ואלו יסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר
יאהב ה׳ יוכיח אלא מה תלמוד לומר ומתורתך תלמדנו
אל תקרי תלמדנו °אלא תלמדנו דבר זה מתורתך
תלמדנו קל וחומר משן ועין מה שן ועין שהוא אחד
מאבריו של אדם [עבד] יוצא בהם לחרות יסורין שממרקין
כל גופו של אדם לא כ״ש והיינו (דאמר ר׳ לוי) [דרשב״ל
דאמר רשב״ל] נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין
נאמר

עין יעקב

אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדלין ממנו. [illegible]

אמר ר׳ יוחנן הא אפי׳ תינוקות של בית רבן יודעין אותו. [illegible]

עליו יסורין מכוערין. [illegible]

ויקרא ב [נאמר ברית במלח דכתיב ולא תשבית מלח ברית
דברים כח ונאמר ברית ביסורין דכתיב אלה דברי הברית] מה
ברית האמורה במלח מלח ממתקת את הבשר אף ברית
האמורה ביסורין יסורין ממרקין [כל] עונותיו של אדם:

ולחומי רישא. כתיב בין רעב למזיקין כדרש לפניו ולאחריו יסורין ומזיקין: **אפילו תינוקות של בית רבן יודעים.** בהסורה מניתה שלמדים מספר תורת אם שמוע תשמע וגומר כל המחלה אשר שמתי במצרים וגו' ואפילו הקטנים שלא הגיעו לספר איוב כבר למדו: **החשיתי מטוב.** מן התורה: **וכאבי נעכר.** מכה עכורה המכבר עצב. שפירש ממנו דבר טוב כמו ומתוק דומקו מוכרו: **ושמה.** שהרי הקדוש ברוך הוא מחזיק מלמטה אותה ומשבחה להם בלקח טוב אחרי שנתנה להם: **פשפש ולא מצא.** עבירה בידו שבשבילו יסורין הללו ראויים לבא: **אשרי הגבר וגומר.** (הא למדנו) שבשביל היסורין צריך אדם לבא לידי תורה: **יסורין של אהבה** הקב"ה מיסרו בעה"ז בלא שום עון כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכותו: **וה' חפץ דכאו החלי.** מי שהקב"ה חפץ בו ממלא אותו יסורין: **אשם.** קרבן: **נפשו.** מדעתו: **דבר זה.** באשרי הגבר אשר וגו': **תלמדנו.** כלומר מתורתך אנו למדין אותו: **נאמרה ברית ביסורין** דכתיב **אלה דברי הברית.** אחר הקללות במשנה תורה:

אף יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם גרסי':

מהרש"א אין עון אלא תורה כו'. דכל הענין כדרש לגבי תורה כי תבא ללמוד גו' וכמה שכן בלשון וגומר כדמפורש פ"ק דחולין ואמר אל תיגע להעשיר גו' כפרש"י שם ואמר וגיבתך חרל כמ"ש ואל בינתך אל תשען ולאמור על בינתך כי התעיף עיניך בו גו' כפרש"י דהיינו שיונשר הדבר להשתכח מתוך מיעוט קבע בדרס הוא לומר מ"מ דכתיב התעיף לגבי תורה קאמר דאין עוף אלא תורה דהא התעיף לא קאי על התורה אלא אעיניך דקרא ונראה דאסיפא דהאי קרא סמיך דכתיב ככשר יעוף בשמים דקאי על התורה וקאמר קרא דבני רשף שהם מזיקין העוף שהיא התורה שמגלה לעוף בשמים מבינתם ומסלקם מן האדם וק"ל: **הא אפילו תינוקות כו'.** ר"ל הא דאם באו לבא על האדם בשביל עון מה דהתורה מגינה עליהם ואלא כמ"ש בדלין ממנו אחר שבאו לבא ומייתי לה מקרא דאורייתא דכתיב והיה אם שמוע גומר שדרשו מיניה פרק חלק אם תשמע לא אשים ואם אשים אעפ"כ כי אני ה' רופאך אלא בזה דבר שנאחזו על התורה ברוח הקדש ולא הזכיר ביתורי דהיינו שביטול תורה מביא יסורין קבין דכתיב החשיתי מטוב וכאבי נעכר וק"ל: **מדת בשר ודם אדם מוכר כו'.** התחיל בנכירה וסיים בנתינה ע"פ מ"ש במסכת ב"ב מוכר בעין רעה מוכר ונותן בעין יפה נותן ות"ש כי לקח טוב גו' לקיחה נותנה שהוא בב"ו בעין רעה שהמוכר עלבו בה ונוקה להוד שמוח אבל בודת הקדוש ברוך הוא אינו כן רק כהדי שנותן בעין יפה ודיק במתה גם לנותן ות"ש תורתי אל תעזבו דבמכבר ואחי רעט שיעזב ומנכה הלוקח כדי שבוב בקל יתורי אבל אבל ותודתו של הקב"ה בבדלות הטוב נתן להם שלא יעזבו ומנכה וק"ל: **ישפשש במעשיו.** בכל הענין לעיל מיכים תדבר ביסורין התחלת הפי' אשרי הגבר ואח"כ מנכנו נומר ואמר פשפש ולא מלא כו' דהלא אין אדם לדיק בארץ גו' אלא הכי קאמר שלא מלא עבירה בגלגל בית שלאין יסורין הללו לבא ובפרש"י ואמר יתלה בביטול תורה שנאמר אשרי הגבר וגומר ממקרא זה שמעינן התרזייהו דיסורין באין על ביטול תורה וגם שע"י התורה בדלין ממנו כדאמר לעיל ות"ש אשרי הגבר אשר תיסרנו שיפשפש בהם שעל ידי ביטול

תורה באו ומתורתך תלמדנו כי יסוב לעסוק בה כדי שיהיו בדלין ממנו: **ואמר לא מצא בידוע שיסורין של אהבה כו' שנאמר כי את אשר יאהב גו'.** דלעיל מיניה כתיב מוסר ה' בני אל תמאס וגומר כשלא עבירה לתלות לא במעשיך ולא בתורתך אל תמאס ותשאר ח"ו אחריו כשבלא דאיגלא אבל תחשוב כי הן יסורין של אהבה שנאמר כי את אשר וגו' וק"ל: **שנאמר וה' חפץ וגו'.** דאין מלת חפץ קאי על החלי כחפץ לסניא עליו החלי דאמי עליון לא הלא הרשות כמ"ש כי לא אחפוץ במות המת וגומר אלא דמלת חפץ קאי על האדם שה' חפץ בו הוא ודכאו ביסורין של אהבה כדי להרבות שכרו בעולם הבא כפרש"י לעיל אבל מתוך המקראות נראה לפרש הכי כדי לזכות הרבים מתנאו שיתכפרו ביסורי הלדיק כמו שכתב שם כל הענין מחולל מפשעינו וגומר ובחבורתו נרפא לנו וגומר ע"ש: **ואמר יכול כו' מה אשם לדעת כו'.** כמו אשם כיר אשם תלוי מה שאין כן חטאת שלא באה בשום מקום רק על השוגג בלא דעת: **ואמר ולא עוד אלא שתלמודו כו' שנא' והפץ ה' וגו'.** שהוא חפץ ה' כמו שכתוב וכל חפליך לא ישוו בה וק"ל: **שנאמר אשר לא הסיר וגו'.** דלפי פשוטו שנתקבלה תפלתי ולא הסירה ודחה אותה הקב"ה לא יתכן כינוי ואחי דמשמע דקאי כמי על תפלתי אלא מאתו ע"ו ועי"כ דרשו ואחי מותם שלא הסיר מאתי תפלתי על ידי חולי ויסורין שלא הייתי יכול להתפלל: **אלו ואלו יסורין של אהבה.** דגזה מפורש דבתרוייהו קמשתעי קרא דכתיב לעיל מיניה בטח אל ה' בכל לבך וגו' דהיינו תפלה כמו שכתב אחר עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה ואל בינתך וגו' רפאות תהי לשרך וגו' הוא ליעוד שתורה ואח"כ אמר מוסר ה' גו' כי את אשר יאהב גו' כדמפורש לעיל: **ואמר אלא מת"ל ומתורתך תלמדנו.** דמשמע שאלם אדבר בשן בביטול תורה הוקא וקאמר אל תקרי תלמדנו ולא איירי קרא כלל ביסורין של אהבה אלא ביסורין שממרקין עונותיו של אדם ואקרי תלמדנו דבר זה מק"ו משן ועין כפ' עבייט דעבד כנעני מלך שנות אבותיו כשתעבד כמו שכתוב ויהי כנען עבד למו ועי' יסורין בשן ועין יולא בהם לחירות למרק בו שן אבותיו ק"ו ביסורין של כל גופו שממרקין בו עונותיו של אדם ומסיק ומדמה לה לברית מלח שממתקת את הבשר דהיינו שמכנס בבשר ומוליא הדם ממנו וממתקת את הבשר כך היסורין ככנסין בבשר דאדם ומוליא ממנו רתיחת הדם המביאו לידי חטא ועונותיו ממרקין ממנו וק"ל:

הרי"ף אמר ר"ל כל העוסק בתורה יסורין בדלין הימנו וכו'. וקשה מה מקשה לו רבי יוחנן הא אפילו תינוקות של בית רבן יודעים שנאמר ויאמר אם שמוע תשמע וגו' והרי כמה פסוקים כאמרו בדברי הנביאים מה שהוא כתוב בתורה ואדרבה שלא ההוא ינוקא מי איכא מידי בנביאים דלא רמוזה משה דכתיב אולת אדם תסלף דרכו וגומר וגם מה אמר איוב מה שהוא כתוב בתורה. ונראה מה שהדין הנה כל מי שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק שי שהרי הוא אומר כל העוסק בתורה ואין הוא אומר אלא כל מי שאפשר לעסוק ואינו עוסק אין באין יסוב דבריו אלא מימרא אמרת הפך דבריו וכיון שהוא דבריו מה לו עוד להביא הפך דבריו הראשונים ועוד שגם זה הוא בכלל מה שכתוב בתורה אם שמוע תשמע כל המחלה וגו' הא אם לא תשמע אשים. ומורנו לקושיא שלו הא אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו. ונראה למגיד שר"ל דרשו שכל העוסק בתורה אפי' שהגר יש בו יסורין הם בדלין הימנו וכיש שלא יבואו עליו יסורין מתחלה ואילו דרש ר"ל העוסק בתורה ניצול מהיסורין בגומר שלא יבאו עליו יסורין לא היה קשה על שדבר זה כתוב בתורה אם תשמע בקול ה' כל המחלה לא אשים עליך לפי שאיוב ראה בנפשו מה שכתבה התורה אבל מה שהקשה רבי יוחנן הוא שר"ל אמר יסורין בדלין הימנו שהיסורין שבגר שלמו בגופו הם בדלין הימנו ולא ר"ל ניצול מן היסורין לפי שזו מפורש בתורה אם שמוע תשמע כל המחלה לא אשים דהיינו שניצול שלא יבואו עליו יסורין וכיון שלא רלה ר"ל לומר לנו מ"ש בתורה גם מה שאמר שבגופו בדלין הימנו מאותם שבגר גלו מכל מקום הם נדלין ממנו גם הדבר הזה כתוב בתורה לא אשים כי אני ה' רופאך דהיינו לגמל ולסלק היסורין

שבגר

שבגר. שלמד בו ואם לא הם לומר לנו מה שכתוב בתורה אם כן כך הל"ל כיצד מתיסורין אפים שכתוב בתורה לא אפים עליך ועוד שהבין שים לנו דרשה אחרת בפסוק זה על המדקדק שסם כדילן ממנו כמו שכתב למעלה בנותרה לגמה יהא כדרש בדבר שכתב בתורה. ותירץ שלא חימא כל מי שאפשר לעסוק ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין ומשעדין. כלומר שיאם בדעתו אינו רוצה לעסוק בתורה והקב"ה מביא עליו יסורין ומשעדין וקשין שאף על פי שירצה לעסוק בתורה לא יוכל מכובד היסורין הקשים לא יתנוהו כמו כתוב וזאת הדרשה מיוחד בפסוק וגני דעת שאם היסורין יגיעוהו סוף שהיא התורה דכתיב תתעיף עיניך בו שלא רצה לעסוק ויתחזקו כל כך עד שתתנד היסורין אפים שירצה אחר ללמוד יגיעהו ליעוד התורה שלא יעסוק בה מפני תוקף היסורין שלא יתנוהו לעסוק בתורה ולא עקר גם מאמר ר"ל בפירוש כל העוסק בתורה יסורין בדילן הימנו אלא בא לומר שאפים שמעוחד בתורה בא ר"ל לדייק ולומר שכל מי שאפשר לעסוק וגילוד שעניין כך הוא דע לך כי כל העוסק בתורה יסורין בדילן הימנו כדי שלא יהיה טרוד מלימוד התורה ואם רואה הקב"ה שאינו מתחזק בתורה ואדרבה מתוך היסורין פורש מהתורה אז אותן היסורין מתחזקים ומכלין אותו ואפשר דהיינו ר"ל כל העוסק בתורה יסורין בדילן הימנו ולפי שהיה אפשר לו לעסוק ולא עסק מחזק הקב"ה יסוריו ואם משעדין עד שיעוד שלא יוכל ללמוד ולעסוק בתורה אפים שירצה לפי ברואות הקב"ה שאם יעסוק בו בתורה יהיו היסורין בדילין ממנו וזה שמן ד"או גם ניסורין משעדין בשביל שלא רצה לעסוק בתורה כשהיה אפשר לעסוק גם עכשיו כשירצה לעסוק לבלך ולגבל יסורין שעליו אינו מפסיק ואינו עולה בידו באופן שמכשיו נתקיימו דברי ר"ש לקים הראשונים: א"ר זירא שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם וכו'. כ"ל דהייק שמכר הוא עצב אפים מתעל דמיו מכים הנותן שלא יקבל כלום מאותו עצב והקב"ה אפים שנתן התורה נותנה עבית הוא בית שהרי הוא מלום שלא יעזבו התורה כי זה יורה שהם שמתקיים מתנתו בידם. ועם זה ניקרתי המדרש רבה פרשת תרומה כי לקח טוב ונר אל מכוזו את הלקח שנתתי לכם ע"ש ביאור הכתוב כי לקח טוב שאם היה בדרך מקח היה דבר טוב ותנינ לשמעמד עליו המוכר לפי שדרך המוכר עצב וכים הנותן לאמר ועכיו אני נותן לכם מתנה והוהרתי אתכם אל תעזובו: אמר רבא אמר רב הונא אם רואה אדם שיסורין באים עליו יפשפש במעשיו וכו'. וקשה כיון דקי"ל אין יסורין בלא עון מה זה יפשפש דמשמע דאפשר להיות יסורין בלא עון ועוד קשה ואלי אם רואה אדם דקאמר כך היה ראוי לומר כל מי שיש לו יסורין יפשפש ועוד קשה דהוה ליה למימר אם יסורין באים עליו יעשה תשובה ועוד קשה מה שכתב פשפש ולא תלה יתלה בביטול תורה וכיון שיש בידו ביטול תורה אין לך עון גדול מזה ואיך הוא אומר פשפש ולא תלה ונראה שהכונה דאיכא מדכתיב אשרי הגבר רוצה דאוי לבנים דאית מקרא דמייתי לעיל התמתי ממנו ונר שהוא על ביטול תורה. ועוד דהל"ל יעשה תשובה על ביטול תורה. ועוד דלכאורה פריש ואם תלה ולא מצא בידוע שהם יסורין של אהבה לא אתיא למיד לנקון אלו ואלו יסורין של אהבה הם כלומר אפים שיש בידו ביטול תורה הם יסורין של אהבה מדכתיב כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכמו שהוא אומר תלה ולא מצא בידו ביטול תורה בידוע שהם יסורין של אהבה וגם לא אתיא כמאן דאמר מיסורין של אהבה הם כל שאין בהם ביטול תורה לפי דהתם דרים מקרא דאשרי הגבר והכא דרים מקרא דאת אשר יאהב ה' יוכיח ואם כן הל"ל תלה ולא מצא הם יסורין של אהבה שנאמר אשרי הגבר וגו' ואם כן אתיא דלא כמד מנייהו ונלע"ד עם מה שאמר במסכת ערכין פ"ג עד היכן תכלית יסורין כל שארגו לו בגד ללבוש ואינו מתקבל עליו כלומר משום דתנא ר' ישמעאל כל שעברו עליו מ' יום בלא יסורין קבל עולמו לכך שאל עד היכן תכלית יסורין ופירש"י דבר פחות שביסורים שימשנו יסורין וא"כ אין לך אדם בלא יסורין אפים שהוא בלי עון רק כדי שלא יאכל עולמו בחייו כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא חטא של חוטא לכך פוקדו הקב"ה ביסורין קלין ולזה אמר רב הונא אם רואה אדם שיסורין באים עליו שהכנם לפרקים אחד לפי יום אלא שהיד בידוע שיש לו עון מיוחד בידו תמיד ולכך באים היסורין בהתמיד עליו. או יאמר אם רואה שיסורים באים על גופו ותלוי דוקא שאינם יסורין של ממון או מהדברים המבורים שם בגמ' מסכת ערכין פ"ג והיסורין אלו באין עליו על גופו. יפשפש במעשיו ולא יספוק לו לעשות תשובה כיון שלא ידע את חטאו הגורם לו ברית לבות ממנו בפרטות ולכך אמר יפשפש במעשיו כדכתיב נחפשה דרכינו ונחקורה דכתיב לעיל מה יתאונן אדם חי על יסורין כי גלמת גבר על חטאיו הוא גלגל ביסורין וכיון שכן והוא לא ידע את חטאיו לשוב ממנו נחפשה דרכינו ונחקורה אם יסורין אלו מכוונים כנגד החטא שבידו כי כל

שמפסקי הי' לרקן במדה שלמה שאם היה בידו לא ילקה בתגלגו ואחר כהקירים או בבונות אל הי מלומו דנג של חטא המיוחד אל היסורים הבאים עליו. פשפש ולא מלא דבר מיוחד ראוי ליסורין שבאלו יתלה בביטול תורה ובודאי שזה לא מלא בידו ביטול תורה אלא שוסק בתורה הוא שאם לא כן אין לך בפירים גחלה הימנה אלא יתלה בביטול תורה כלו שהיה ראוי לו לעסוק יותר ממה שעסק וכדמתני' ליה למעבד לא עבד ולכן לא מייתי קרא דלעיל התמתי ממנו כי זה לא פשטה מהתורה אלא שעוסק בתורה אבל מכל מקום היה ראוי שיעסוק יותר ולכך מביא הקב"ה עליו יסורין אלו כדי שיתחזק בתורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה כלי עון כדי שמתורתך תלמדנו להגות בתורה יומם ולילה ומי שבאו עליו יסורין על אופן זה מאושר הוא. ואם תלה ולא מצא אלא תמיד לא ימוש ספר התורה מפיו יומם ולילה ואדרבה מתוך יסורין אלו צריך הוא להתגבר בתלמודו כי בדל כלא יסוריו לדא בידוע שהם יסורין של אהבה אפים שלפי שהראות ביון שיסוריו גורמים לו ביטול תורה היה נראה שאינם מאהבה אבל על כלום הם יסורין של אהבה כדכתיב כי את אשר יאהב ה' יוכיח כדי להראות שבחו בעה"ב כפי רש"י ז"ל או כמו שביארתי אני יסורין של אהבה שהוא מביא ותוספו מזה תוסף אפים שמדרין לא הוא מקדים לו יסורין כמו שאמר עלת קודם היום כך מחוז שוסר ומגלה שאפים שיסוך יסוריו הוא מתגבר מהתורה עכשיו כיון שמעיקרא לא באו היסורין אלו מחמת ביטול תורה כי הרי תלה ולא מצא בידו ביטול תורה אבל עכשיו מתוך יסוריו הוא מתגבר בתלמודו שהם יסורין של אהבה ואתיא הא כמגיד אלו ואלו יסורין של אהבה הם אפים שיש בהם ביטול תורה ולכן לא הביא כאן קרא דאשרי הגבר דהכא היסורין גרמו לו ביטול תורה שהיה עוסק גם קודם היסורין וקרא דאשרי הגבר אייתי לעיל גבי שלא עסק כל צרכו מביא עליו יסורין ומתוך יסוריו יתעורר ויתן אל לבו להתחזק בתלמוד תורה יותר ממה שהיה: אמר רב פתורם כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו וכו'. יש לדקדק דלא הביא קרא דלעיל כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכן לא הביא קרא דאשרי הגבר אשר תיסרנו יה וגילוד פים בכל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין ולא אמר מביא עליו יסורין. ונ"ל לבאר עם מאמר שכתבתי למעלה ממסכת ערכין שהאדם אי אפשר להיות בלא יסורין ומי שהקדוש ברוך הוא חפץ בו אפים שאותם היסורין קלים שולטים בו ע"מ מדכאו בגופו עם היותו ביסורין שנאמר וה' חפץ דכאו החלי שהוא פסול לומר דכאו שפלי והחלי מכפיק אלא לומר אפים שהוא בשלי קל ה"ע דכאו בגופו ביסורים קשים והוא האדם התמים וגופו עליו יסורין למרק חטאיו אם הקב"ה חפץ בו עוד יוסיף לדכאו ביסורין. יכול אפילו לא קבלם מאהבה שהוא מנעם ביסורין הקשים ת"ל אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת. ואם שאמר אשם ולא אמר עולה או חטאת כי כל הקרבנות היו צריכים להיות מדעת הכונה היא לפי שיש אשם תלוי דהיינו בספק אכל חלב או שומן ומ"מ אינו מתכפר לו באשם תלוי אלא הוא תולה מהיסורין עד שיודע לו ואח"כ יביא חטאת ואם הודע חטאו ולא הביא לא נתכפר אפים שהביא אשם תלוי הרי שאשם המכפר הוא לדעת ואם אינו לדעת רק על הספק הוא נקרא אשם תלוי שתולה מהיסורין עד שיודע לו ואינו מכפר וכן אותם היסורין הקשים אינם מכפרים לגמרי אלא לדעת שיכיר בחטאו וכל זמן שלא הכיר בחטאו הם תולים לו ואם תשים אשם נפשו דהיינו להכיר בחטאו ולקבל ענשו מדעת ואינו מנעם ביסורין הקשים שדכאו ה' אז הקדוש ברוך הוא משלם לו ויראה זרע ויאריך ימים לפי שהחטא והעון גורמים שנעשו פרידים ימיו ומתוך היסורין אפים שיש בידו עון הכלאי לינכם בו עירידי ע"מ יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו לפי שכפים בידו של אדם שוכח הוא מתקיים בגם שתורה אבל שכחו בעולם הזה מהתורה שעסק זה שמדכאו ביסורין בגופו ואינו מביא עליו בידו קיים ותלמודו מתקיים בידו להיות שכרו אתו לעולם הבא קיים וחפץ ה' בידו יצלח לאכול שכר תורתו בעולם הבא. עוד יצלח ולא עוד אלא שתלמודו שלא יסיח יסורין שיש בהם ביטול תורה אלא בשעתו ביסורין תלמודו בידו שלא יסיח כאותם יסורין שיש בהם ביטול תורה וחפץ ה' בידו יצלח כיון שאינו מתבטל מתלמוד תורה: פליגי בה רבי יעקב וכו' כל יסורין שיש בהם ביטול תורה וכו' שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה וגו'. ויש לדקדק דהא לעיל דהסיק תלי קרא דאשרי הגבר גבי שיש בידו ביטול תורה שכך אמר יתלה בביטול תורה שנא' אשרי הגבר וכאן הוא אומר אם יש בידו ביטול תורה אינם יסורין של אהבה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו ויש בידו תורה אבל אם יש בידו ביטול תורה אינו מאושר וכן קשה דלעיל אמרו תלה ולא מצא בידוע שהם יסורין של אהבה כלומר שלא מצא לא ביטול תורה ולא גד חטא ועוד אם הם יסורין של אהבה דכתיב כי את אשר יאהב ה' יוכיח

והכא

והלך לאמת אלו ואלו שם יסורין של אהבה. דהיינו בביטול תורה ותפלה הם יסורין של אהבה דיליף לה מדכתיב: כי את אשר יאהב ה' יוכיח. ועוד נראה היכי משמע מדכתיב כי את אשר יאהב ה' יוכיח דאמרים הם בידו ביטול תורה ותפלה הם יסורין מאהבה ודילמא נמי שאין בידו ביטול תורה ותפלה קאמר אשר יאהב ה' מתוך התורה והתפלה יוכיח וכו'. ועוד קשה מה מאמר אלא מה תלמוד לומר ומתורתך תלמדנו דמאי קשיא ליה נהי דביטול תורה ותפלה יסורין של אהבה איקרו מכל מקום אם ישנו בידו תורה ותפלה יהיה מאושר יותר והא שאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ואפילו עוסק בתורה וכן יש לדרוש נמי למעלה שאין אלא עסק בתורה בל לבד ויש בידו ביה מגילה עליו שקנים יסורין כדי שמתוך יסורין יתן אל לבו ויעסוק בתורה חיים אשרי הגבר אשר תיסרנו יה כדי שמתוך כך ומתורתך תלמדנו ועוד נראה מכין לו לומר אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך וכו'. ועיקר דבר הכתוב איירי ביסורין של אהבה שאין בהם גד של כון וכו' קאמר יסורין ממרקין עונותיו של אדם וכן קשה והיינו דר"ל דאמר יסורין ממרקין. ועוד קשה למה הולכתו בגזרה שוה וקל וחומר שהוא מופר הייזו דר"ל והרי קודם יליף לה מק"ו ור"ל יליף לה מגזרה שוה. ונלפע"ד דהכי אשתכחי פליגי ביסורין של אהבה ומודו דלעולם בריך מיסים אותו אדם שלם גבל ואין בידו ביה מאם יש בידו עון ביה משיבה הוא דאיכן יסורין של אהבה שהקב"ה מיסרו בלא עון דאין לך עון גדול הנים אבל כשבאו יסורין על אדם השלם והיה עוסק בתורה תמיד אבל מתוך יסורין שבאו עליו הוכרח להתבטל מתורתו בהאי פלוגתא פליגי חד אמר כשיש בהן ביטול תורה אינם יסורין של אהבה לפיכך שמתחלה היה בידו קיום תורה כיון שנעשה היום בו היסורין הוא נתבטל מדיה אין יסורין של אהבה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה וגם היה למד בתורה שאין היסורין מונעים ומבטלין אותו מן התורה והאי דרשא לא משבש אדרשה דלעיל דאלה בביטול תורה שביסורין באו עליו על עון קלת ביטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה כי מתוך יסורין יתן אל לבו שבא עון ביה באו היסורין ושב ורפא לו וגם יש לדרשו באדם השלם שבאו עליו יסורין שאינו מתבטל ומקראי יסורין של אהבה נמצאו שבשהוא ביסורין מתורתך תלמדנו שאינו מתבטל מהתורה בשבם היסורין וחד אמר גם אם מתבטל מהתפלה בשבם היסורין אינן יסורין של אהבה וחד אמר אלו ואלו יסורין של אהבה כלומר כיון שמתחלה היה אדם שלם בכל התורה והתפלה והכי אבל עון אנים שמתוך היסורין יתבטל מהתורה והתפלה לא נתבטלה האהבה ונקראו יסורין של אהבה דכתיב כי את אשר יאהב ה' יוכיח בלי שעיקר האהבה היא בעצמה שנוגים הקב"ה עליו יסורין שהוא אוהב למעלה מגד מעשיו השלמים בתורה ובתפלה ובמעשיו ולא אשר יאהב. כי שאוהבו מתוך שלימותו יוכיח ואפילו שמתוך שהוכיחו שהוא ביסורין ונלכד הוא מתבטל מהתורה ומהתפלה אין בכך כלום וכפי זה היא הקבלה שאמר לעיל אלה ולא אלא בידוע שהם יסורין של אהבה דכתיב כי את אשר יאהב ה' והוא אומר בלבו כיון שלא נמצא בידו שום חטא שיוכיח לומר לידע בידוע שהם יסורים של אהבה ועליו נאמר כי את אשר יאהב ה' שהוא שלם במעשיו יוכיח ולא כתיב הכתוב לומר אם מתוך יסוריו נתבטל מהיות שהוא בידו או לא הכא פירש ואמר לעולם אלו ואלו יסורין של אהבה כיון שמתחלה באו בלא עון מתוך אהבה בריה שאהבה לא חשש אפי' שיתבטל עכשיו מתורה ותפלה ולרקה בשני מאמרי. ועכשיו הקשה מה ת"ל ומתורתך תלמדנו. דבשלמא למאן דדייק שאינם יסורין של אהבה כשיש בהם ביטול תורה מתוך היסורין ניחא דכתיב אשרי האיש שיש בידו יסורין וגם יש בידו תורה שאינו מתבטל מהתורה מחמת יסורין אבל למ"ד שאפילו שמתבטל מחמת היסורין עודנו באהבתו עומד מ"מ איך הוא אומר כאן ומתורתך תלמדנו והכי פירש שבזמן שהוא עומד ביסורין הוא בלא תורה מיני מאושר הוא ותורה לתפלה ומי תאמר לדרוש ומדרשה שדרשנו למעלה נמי שלא עסק כל כך בתורה ובאו עליו יסורין שמתוך היסורין הוא נותן אל לבו ולומד בתורה מה שלא למד בתחלה אינה כדרשה שכתוב דלפי דרשה זו מה ת"ל ומתורתך תלמדנו דהול"ל בתורתך תלמדנו לז"א אל תקרי תלמדנו. דלמעלה פסוק זה מדבר בני שחטא ובאו עליו יסורין שהוא מאושר ומכפר עונותיו ומה שאמר תלמדנו אל תקרי תלמדנו אלא תלמדינו כי נ"ל אשרי הגבר שבאו עליו יסורין ומכפרו עונותיו והיה לדבר שמתוך היסורין מתכפרין עונותיו דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין ומ"ם אל תקרי הוא לפי שכפי מה שדרשו כו שעיקר המאמר הוא בזמן שמיסרנו ועוסק בתורה כפי

זה הול"ל אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ולומר מתורתך מאי תלמדנו וכן לפי האמר שמתוך היסורין יתן אל לבו ללמוד לא הול"ל ומתורתך תלמדנו אלא בתורתך ילמוד או ובתורתך הוא לומר כפי כ"ח מהפירושים לפי אחד אל תקרי תלמדנו אלא תלמדינו דבר זה וכפי זה ידרוק לומר אשרי הגבר אשר תיסרנו ומתפלל היסורים לכפר עון ודבר זה מתורתך תלמדנו שדבר שכתוב בנגעים אם בן עבדו וגו' והרי ק"ו שעבדים וכו' והיינו דר"ל משום שכתב שנראה נדרש הפסוק כך ודבר זה תלמדנו מתורתך כך הוא נדרש לר"ל אשרי הגבר אשר תיסרנו יה שממחלים עונותיו מתוך היסורין ודבר זה תלמדנו מתורתך ואין בין דברי ר"י לר"ל אלא דלרבי יוחנן אמר דבר זה שלמדנו בק"ו מתורתך ולר"ל אמר דבר זה תלמדנו בג"ש מתורתך וכלם שוים נאה כרבר זה אמר לעמדים. מתחלה או בק"ו לר' יוחנן או בג"ש לר"ל ולמאי דר"ל לא דרים האי ק"ו דדילמא עבד כנעני יוצא בשן ועין ומטעם שדרשו חז"ל מפני מה עבד יוצא בשן ועין משום דכתיב וירא ויגד לבני אחיו וכיון שקיבל עליו בעין שהוא וירא ובשן שהוא ויגד לכן ניטל מקללת ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו. אבל מנין לנו שיסורין ממרקין עונותיו של אדם לזה למד בג"ש דברית מלח: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה וכו' ק"ו משן ועין שהוא א' מאיבריו וכו' עבד יוצא בהן לחירות יסורין שממרקין גופו של אדם עאכו"ה. וקשה מנלן כיון דשן ועין אינו ענין גביה כי אם בעבד כנעני איך נלמוד ממנו לאדם מבני ישראל שהיסורין ממרקין לו מק"ו מעבד כנעני מה שאינו ענין בעברי שאינו יוצא ע"י לחירות ונאמה הוא קושיא גדולה לא ראיתי מי שקדמני בו. ונלפע"ד דכך דרש כי ידוע הוא שהעבדים אנחנו לה' אלהינו לעבדו ולשמור מצותיו וכל הימים אשר בן אדם חי על האדמה הוא עומד בעבודתו וכיון שמת נעשה חפשי מהמצות שנאמר במתים חפשי והוא גם מהם סכתוב שם שנים יעבוד כי ימי שנותיו כי שנה והעבד עברי שיוצא בלא שהוא יעבוד ו' שנים ויצא עד פי שנה מהאדם אכן גם בימים יעבוד עבודתו ועד שנת לבלג פי שנה ימי שנותיו יצא לחפשי נעשה חפשי מן המצות כי במתים חפשי והולך האדם אל המנוחה ואל הנחלה ומי שאינו עושה רצונו יחזי בשכבת עבודתו גם לאחר מותו כי סוף נמסר לדומה מלאך של גיהנם ונמצא עבד עולם דומה לעבודתו של עבד כנעני דכתיב לעולם בהם תעבודו אף גם הוא אינו נעשה חפשי ויהיה לעבד עולם והכנאין לתרק עונותיו של אדם היסורין שלנו היה גאולתי אותו אדם שיש לו עונות ומכלים אינו נקרא ע"י לצאת חפשי אחר מותו אלא דומה לעבד כנעני כי היה ראוי לו להיות עבד עולם בחטאתיו ולא יצא חפשי במיתתו ומתוך היסורין שבאו עליו נמתקו עונותיו. ק"ו מעבד כנעני שראוי להיות עבד עולם שיצא לחירות בשן ועין וכ"ש בן אדם שהוא יהיה ראוי להיות עבד עולם מתוך חטאתיו שהיסורין שבאו על גופו ממרקין עונותיו ופורין אותו מלהיות עבד עולם ובמותו יצא לחפשי אל המנוחה ואל הנחלה וה"נ אשרי הגבר שהוא גובר על חטאיו אשר תיסרנו יה כי מתוך היסורין יצא לחפשי מלהיות עבד עולם ודבר זה מתורתך תלמדנו בק"ו מעבד כנעני שראוי לו להיות עבד עולם ושן ועין ביטל עבדותו ויצא חפשי כ"ש היסורין בכל גופו של אדם שהיה ראוי להיות עבד עולם גם נאמר חפשי מתוך חטאתיו שהפשה שיצא לחרות בשכר היסורין ומתמרקו עונותיו: אמר ר"ל נאמר ברית במלח כו' מה ברית האמורה במלח מלח ממתקת את הבשר אף ברית וכו'. ופי' רש"י נאמר ברית ביסורין דכתיב אלה דברי הברית אחרי קללות שבמשנה תורה. וקשה דהאי קרא דאלה דברי הברית דרשוהו רז"ל בענין התורה ושהיא והמלאה בריתות שניתנה התורה ועוין לתנות בבבלע מהברית הוא אחר אל הקללות ועוד יש לדקדק שאמר מה ברית האמורה במלח מלח ממתקת את הבשר והיה מספיק לומר מה מלח ממתקת כך יסורין ממרקין. ונראה דהאי ברית דכתיב גבי מלח אינו על שהמלח מקיים הבשר אלא הברית הוא שיסכו המלח על הקרבן והביא היא כך מה ברית האמור במלח אינה מעיקר הברית כיון על נתינת המלח בקרבן היית מפני שם שנכרתה ברית למלח לפי שהמלח ממתק את הבשר כך ברית האמור גבי יסורים אינה שהברית ניתנה על מעלת התורה והמצות מ"מ אנו נותנין שהיסורין הם סמוכים לברית הכתוב שם שגם היסורין ניתן להם ברית שימתקו העונות:

תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות [טובות] י"ג נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכלם לא נתנן אלא

עין יעקב

שלש מתנות טובות וכו' ע"י יסורין. [illegible]

אלא על ידי יסורין ואלו הן תורה. וארץ ישראל.
תהלים צד והעולם הבא. תורה מנין דכתיב אשרי הגבר אשר
דברים ח תיסרנו יה וגומר. ארץ ישראל מנין דכתיב וידעת עם
לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך.
וכתיב בתריה כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה.
משלי ו העולם הבא מנין דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ודרך
חיים תוכחות מוסר. תני תנא קמיה דרבי יוחנן כל
ע"ב העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר את בניו
מוחלין לו [על] כל עונותיו. אמר ליה רבי יוחנן בשלמא
משלי טז תורה וגמילות חסדים דכתיב בחסד ואמת יכופר עון
משלי כא חסד זו גמילות חסדים שנאמר רודף צדקה וחסד.
משלי כג אמת זו תורה שנאמר אמת קנה ואל תמכור אלא
קובר את בניו (מגלן) [מנין] תנא ליה ההוא סבא משום
ר' שמעון בן יוחאי אתיא עון עון כתיב הכא בחסד
ירמיה לב ואמת יכופר עון וכתיב התם ומשלם עון אבות אל חיק
בניהם אחריהם. אמר רבי יוחנן נגעים ובנים אינן
יסורין של אהבה. ונגעים לא (הוי יסורין של אהבה)
והא (אמר מר) [תניא] כל מי שיש בו אחד מד' מראות
נגעים הללו אינן אלא מזבח כפרה. מזבח כפרה הוו
יסורין של אהבה לא הוו ואב"א (ליק) הא לן והא להו
ואב"א הא בצנעא והא בפרהסיא. ובנים לא היכי דמי
אי לימא דהוו ליה ומיתו והאמר רבי יוחנן דין גרמא
דעשיראה ביר אלא הא דלא הוו ליה כלל. והא דהוו
ליה ומיתו:

ודרך חיים. מי שהוא בא עליו תוכחת מוסר לאדם: ובנים. קא סלקא דעתיה שקובר את בניו: ד' מראות נגעים. שאת ותולדתה בהרת ותולדתה בהרת עזה כשלג שניה לה כסיד ההיכל שאת כצמר לבן שניה לה כקרום ביצה: הא לן והא להו. בבלי שאין מזבח מקודש בה ומצורע משתלח חוצה לה אינן יסורין של אהבה. בבבל שאינם משתלחין שלא הוי מזבח כפרה ויסורין של אהבה. והתוספות הקשו על זה דבזמן רבי יוחנן לא היה בית שלוח מחנות ויש מפרשים לענין מזולה שמהרין בארץ ישראל ולא בבבל: בצנעא. תחת בגדיו: דין גרמא. זה עצם של בן עשירי שמת לו: ביר. כמו בר ולד עצם שהיה מתכשיר שלוחו מעצמו בנגע והיה שמלו קשור בסודר לעצמות כשמם. ולעולם כתב פי' רש"י שהעצם היה בן אחד מן כשמת אינו נולד ונכרא רבא כריי לא באו לים יסורין שאינם שלהבה: הוו ליה ומיתו. הוו יסורין של אהבה שהלביהם מכפרים אם שמתו:

תוספות והאמר רבי יוחנן דין גרמא. פירוש דלאחר שמת כנראי יוחנן
שמתחלה לא היו (לו) אלא יסורין של אהבה והיינו דהא מפיק
דהיכא דלא הוה ליה (בנים) כלל דלא הוו יסורין של אהבה והרי כמה
צדיקים שלא היו להם בנים וכן יהושע לא מצינו שהיו לו בנים ולפי משום
בנות רבי יוחנן נמי הוו ליה בנות בפרק בתרא דקדושין ונראה לפרש דהכי
פריך והאמר רבי דין גרמא והכי שלמא והדעתו רבי לנחם אחרים נכך
שיש דהוו יסורין של אהבה אבל אינם הוויים נכך שהצדיקים עצמם מצטערים
מעונים ביסורין ע"כ:

אמר הכתוב ראוי לעיין אם נאים יסורין למי שלא חטא כלל והן
יסורין של אהבה והפרשים מתקנים מיסורא בפניו והשכל
להפיג עונות מגולה והיא היסורין שבאים על צדיק כאה הם מחייב
מערכתו וכמו שהקנים מאוד שהמערכה שמשפים דנוס לעמות דלכן יתלוי
כן יכול לשמות להציל לצדיק הוא מיסורין אבל כשיעשה הקב"ה זה היה דאוי
שישלם לו תגמול זכיותיו בעסיג בעולם ורלה להוסיף לו גמול בעולם
הבא כיון שמגל יסורין ממנו עליו בשיות שהמערכה דומה למה שאחרו בריא
בן פרת דלא הוה ליה לפירושם כפי סיג שהמערכה ומביאים לצדיקים אחרים
ולא היו רואים שיסבם המערכה נעדרם כדי שלא לטעם מתעלת תגמול
הרב בעסיג. ונראה לומר פי' השלוח מתקנים מגיה עליו יסורין האלו
נמי שים בהם לתמות ולימו שחם כיון שלא נגל מיות שהמערכה כמנהגו
עם צדיקים אחרים לשמעים כיון עם מגרסם אינו ובולא נו. וחי לא
דמשחתינה יתה אינה מתגרי רש"י מוחרים אלו נאלו שאמר דמשנה הקב"ה
מגיה עליו יסורין בלא עון תכוף אמר שהאמנתו מכפרי עונותיו. זה יורה שים
לו עונות. אפי' נקשה במעבר הגמול להתמכין ח"ל נמון עון פירוש האפיסי
הות על הנהיר. והמאמר שימשא לצדיק שלא חטא בחוון כלל אבל במתג הפיא
כמאמר שאומר על השכר שלאחר לטובתו על מה שנשתבר אחרים שלותו נר
שתמן על מה שהשלא נבחרם כי לפי שלותו כל גמול שבל פייג להיות עיניו
ולגו מקוחות להמשיך מבל דבר שמגיה לידי חטא ולכן היו נאים רב הקרבנות
על העונג והכפרה שלין לנו קרבן מגיה הקב"ה יסורין על הצדיק הזה למרק
כל מה שחטא בשוגג והם יסורין של אהבה. ולשון המאמר מחייב זה. אם
רואה שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו כדי לבסוד אם יש לו שום עון בזדון:
פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה. פי' בטול תורה שלא עשה תורתו קבע
כמו שראוי לאיש צדיק. ולא סבל תורה לגמרי: פשפש ולא מצא. פי' שאין לו
ידיעה לא בתחלה ולא בסוף בשום עון בודאי ראוי לומר שחטא בשוגג או
שגה ועל זה שגגם וספי' שזה שוכרם ממקומו מתראים שמגיה תמן עצת
מחרי לא המשיל שאחרון ליקח לגא שנם כלל אלא היה ראוי לייסר נקל ומה
שמגדיל יסוריו נכון ועין שיה לפות לו כן הדבר בצדיק שמייג יסורין מה על
השוגג ונמשך לו מוסר מונה בענין הגמול. והואיל ואתא לידן ראוי שנפרש
מיש אל סקרי תלמדו וכו' ופרשיי ממהרין אנו לעדין אותו כי אכיש
שלמדנו מכאן פי' כפי כ"ד שסשפת שלימו כמדבר לנפא כמו תיסרנו מרומה
על זה ופירושו אמם מייסר אותו רק פי' כיו שנחינת תלמדו הוא על רעים
המדברים נעדים עדיין לא משמע פי' סיו תלמדו ואין לפרשה אחה שלמד
אותם שאחרי כתב רש"י אנחנו לעדין אותו ושמתן אלא שמפרשיי שפי' תלמדו
תלמדנו כאלו ישמר למדנו בדבר שזה וכמו שדרך שלשון לומר תלמוד תורה
ופירושה למוד תורה כן נפרש מיגת תלמדנו כמו למדינו ונאמר להיה
שסיינו עו לפרש כוונת רש"י ביסורין של אהבה שאמר בהם שבאים בלא
עון כלומר בלא עון מזיד. אבל שוגג ושוכח אפשר לשמעים. ובזה תתפרש
על נכון קושית הגמרא והאמר רבי יוחנן דין גרמא כי הכוונה להימשם בלוחות
קושיא תם בבתרי רבי יוחנן לדי אלעזר אי משום בני דין נראה וכולי לומר
סורחי מרבי יוחנן שמשמע במעשיו ולא מצא שחטא בזדון שום חטא א"כ
יסורין שבאו עליו היו על השוגג דקנים לא עביד דינא בלא רואו כן
יסורין

עיון יעקב
[illegible]
כל העוסק בתורה ובג"ח וקובר את בניו מוחלין לו על כל עונותיו: [illegible] א"ר נגעים ובנים אינן יסורין של אהבה [illegible] ואיבעית אימא לא קשיא [illegible] הא לן והא להו [illegible] ובנים לא [illegible] והא דהוו ליה ומיתו [illegible]

יסורין של אהבה ומה שאמר אלא נאמר בתיקון דברי רש"י שמתחננים כי
אי מתים לו בנים ומתו בגלל כי מיני יסורין, אחי אבלות וספר לבלות
נעורתם. תני שהולך ערירי ואם אולי יש לו בן או עושה נוזן הם
המתכפרים בהם נפשו ואבלותו על שמיתה בלגד ואל זה כיון רש"י באמרו
שהאבלות מכפרת עונותיו ועדיין נשאר לו הגמר יתי מהולך ערירי ואם
שמת לו ליסורין של אהבה כיון שאבר הוליד כדמותו. אבל מי שלא היו לו
בנים כלל יש לו צער גדול אמר ואין מקום לכנות לו שם יסורין של אהבה
שהרי אדם נברא להוליד כדמותו ומי שלא זכה לזה אינו אהוב מהשי"ת כי
הרי לו מיתה שצער הגדול הזה נפרעין כל עונותיו נוזן פי"כ:

מהרש"א ג' מתנות טובות כו'. בתורה כתיב כי לקח טוב נתתי לכם בא"י כתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך בעולם הבא כתיב הנה נתתי לכם את החיים וגו' והוא המגולה תורה ניתנה ע"י יסורין כי תשמיני שוה"ז הם ביטול תורה שמ"מ כך היא דרכה של תורה פת בם' אי נתנה ע"י יסורין הוא הודאה שלא כתבה הארץ לאכול פירותיה ולהשבע מטובה כי יצא בזה לידי מדה בא' אי"ז כמסורים בפרשה זה בסוף הענין פן תאכל וגו' ורם לבבך ושכחת וגו' שהשי"ת ניתן ע"י יסורין בעוה"ז לצדיק למרק עונותיו כדי שיקבל שכרו משלם לעוה"ב והיינו דרך חיים לעולם הבא ע"י תוכחת מוסר שבעוה"ז וע"ז כתנו לומר בברכת המזון ברית ותורה הארץ וחיים ומלכות דוד כו' כמ"ש בפ"ג שאכלו שהוא הודאה שלא יבא אדם במעשי שאכל אך שיאכל כדי שנימא ויאמר ברית והאה רמז ליסורין כדלעיל כאמר ברית ביסורין כו' ותורה וכן ארץ וכן חיים שבעולם הבא כל אלו ג' מתנות טובות לא נתנו אלא בברית יסורין ומדי"ז יש לפרש בפרשת עקב זכר ג' מענים מיני ייסורין אלחד כל העולם וגו' והוא ליעוד התורה שמקולה כנגד כל העולם וכתיב אחר כך למען ענותך לנסותך וגו' תני א"י דכתיב כי כאשר ייסר איש את בנו וגו' וכתיב בתריה כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ וגו' תני' העולם הבא דכתיב בסוף הענין למען ענותך וגו' להטיבך באחריתך. וכתיב התם ומשלם עון אבות אל חיק וגו' אף דכתיב בתורה פוקד עון אבות על בנים כמי משמע שהבנים מענשים ומתים בשביל עון אבותם אבל לא משמע מיניה דמתכפר אלא במיתת הבן אבל מהאי קרא ומשלם עון אבות וגומר משמע שפיר דמתכפר דהשלם את אבותו ושמו בכך וק"ל: **מזבח כפרה הוו וכו'.** הייט דלא סקרבן מכפר רק על השוגג: **יסורין של אהבה.** שמייסרו הקב"ה בעולם הזה בלי שום עון לתרבות ה' כפרש"י לעיל גם הוו: **ואב"א הא לן והא להו וכו'.** ועיין פי' רש"י והתוספות דחו פירושו דכלות ומסה אינם מיתב. בזמן הזה וק"ק לדבריהם כמי דהמשמע בכל התלמוד דלא היו נוהגין בזמן הזה אלא משומאות קרי ונדה ולא מן נזולות מת ונגעים ועוד קשה לפירוש שכיהם שפירשו הא לן לגבי א"י דדרי יוחנן שהיה מבני א"י קאמר דאין נגעים יסורין של אהבה ותימה מקושית בתלמוד נפ"ק דקידושין ובנ"ק שכה הא לן לגבי בבל והא להו לגבי א"י וכן נראה דהתלמוד דידן בבלי הוא וכולה לפרש הכא הא לן והא להו בב"ל דה"פ הכא הא לן ר"ל לכל העולם מקרי יסורים של אהבה שמתכפרים על עון ותפלה עליהן והא להו להיינו לצדיקים שלהן שסובלין היסורין בשביל אחרים לא הוו נמי יסורין של אהבה כההיא שמנוה דרבי פרק הפועלים דלגביה לא קרי ליה יסורים של אהבה כדאמרינן התם וק"ל: **דין גרמא דעשיראה בר.** פירשו התוספות מדהא תי"ל לנחם אחרים נכך ש"ע כו' עכ"ל והאי פירוש שני בערוך. בערך גרם ולפירוש ראשון שכתב שם פירש * בנים היו לו ומתו ונלער ומתוך שתניתו היה נושאו כו' ע"ש ולפירוש זה י"ל דהכי פירושו כיון דכל כך היה חביב לו לתלמוד אלמא דיסורין של אהבה הוו וק"ל:

דה"ק ג' מתנות טובות ניתנו ע"י יסורין כו'. וקשה דרלקא תורה נמי משכא דילף ע"כ דמלשו לימתא נמי קרא תורה אור ודרך חיים תוכחת מוסר. ונ"ל דהתם קרא דאמרי שבגד אשר תיסרנו יה משום שמתוך היסורין זוכה לתורה ומשו"ה תלמדנו דילמא קרא הכא אמרי שבגד אשר תיסרנו ואין ביסוריו ב"ע אלא מיס לו יסורין ומתוך תלמדנו דהיינו עוסק בתורה מתוך יסורין והכי דרשינן לעיל אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהם ביטול שמוש אמרי הגבר אשר תיסרנו יה וגו' ולזה יש לפרש דשמעיי שבר דאלו ואלו הם יסורין של אהבה מדכתיב כי את אשר יאהב ה' יוכיח כדלעיל ולהכי דריש לה שמאושר של היסורין הוא שמתוכו זוכה לתורה שלא ניתנה אלא ע"י יסורין ומיהו אכתי קשה דליתא אחא לדרשא דתלמדנו קיי שפן ועיין כדלעיל ול"ע. ואף דלא ילוף מתורה אור ודרך חיים מתוך תוכחת מוסר הוא ודשני קרא ולא אמר ואור תורה כדכתיב כי נר מצוה דאי כתב הכי הוה דפסיק ואור תורה ודרך חיים הם מתוך תוכחת מוסר ומדקאמר ותורה אור הפסיק בין תורה ובין דרך חיים לומר שמסורים שגבלה לאור והם שאמר דרך חיים הוא ליעוד אשר שבעה"ב הוא מתוך יסורין ועדיין ל"ע. ונ"ל בדקדוק אמר לגמר כילד ע"כ לא ניתן אלא מתוך יסורין והשכין הוא בדקדוק שכתוב שאמר ודרך חיים תוכחת מוסר ולא אמר ודרך חיים מוסר או תוכחה ולמה אמר תוכחת מוסר אלא בא לומר שהתוכחה והוא משלנ משמעי ביסורים ואם הוא היסורין מבוגים כנגד משלו בלומר אבל שמשלו מתם אז יתן אל לבו כי לא במקרה היה לו וישוב אל ה' במעונם שלימה ויבא לעה"ב ודרך חיים לבא לעה"ב הוא כמים תוכחת מוסר מיסלים להוכיח האדם שיראה במקום חטאו ובזה ניחא שלא תנים ראיה מכאן לתורה לפי שתורה נקנית בכל אופן של יסורין ואמים שלא יהיו תוכחת מוסר אלא מוסר בעלמא. עוד דקדקתי שאמר ג' מתנות טובות להיות שאין אדם זוכה בדבר שניתן לו במתנה כמו שהמתכל בדבר שלקח בדמים שהוא שומרה יפה יפה שלא תאבד לכך נתן הקב"ה אלו הני דברים ע"י יסורין לפי שמתוך שבאו אליו ע"י יסורין יהיה זהיר בשמירתו ומביא אותם מתנות ע"ש יהיה חסר לשמרם כאלו באו לו בדמים יקרים כי כך באו לו ע"י יסורים ויחזק ע"י כך בשמירתם: **כל העוסק בתורה כו' אמים ממן מן וכו'.** ולריך להבין דכיון דקובר בניו נראה בעלת עון בניו איך יצדק לומר יכופר עון דהול"ל קודם מלת עון מלה רמה לקובר בנים בנים ואח"כ יאמר יכופר ואמר לפי שמליו בגמרא שיש עונות מיוחדים לקובר בניו כמו שאמרו בעון נדרים בנים מתים ובעון ב"ה בעון שבועות שוא וכו' ויש עונות אחרים שאינם מבוררים לקובר בניו והכא קאמר שאף שיש בידו עונות המבוררים המיוחדים לקובר בני' ועושה אחד מהם ואמנם זו תורה יכופר לו עונו שאין שיהיה ראוי ליענש עד במיתת בניו ואם אח"כ יקבור בניו מכפרים לו כל שאר עונותיו: **גמילות ג"ח דכתיב בחסד ואמת יכפר עון כו'.** יש לדקדק דהאי אולמיה גרסיה שהביא מקרא דרודף לדקה וחסד מהאי קרא דכתיב בחסד ואמת דחסד כתיב הכא וחסד כתיב התם ולהמשך דגא לגמרא דהאי עוסק בג"ח אין התורה שמשה צדקה במתנו אלא ג"ח בגופו דייק בלישנא דאמר העוסק בתורה וג"ח ולא סיין לומר עוסק בג"ח אלא כשעוסק בגופו בג"ח לפי שהלדקה הוא המשמשה לדקה ולא יצדק לומר עוסק בלדקה אלא עושה לדקה דיליף לה דבג"ח איירי האי קרא דכתיב בחסד שהוא ג"ח בגופו מהאי קרא דכתיב רודף לדקה וחסד והחסד הוא ע"כ מדבר בג"ח בגופו דהא כתיב קודם לדקה ומ"ה כתיב חסד ואם כן ה"נ דייקין האי בחסד יכופר עון שהוא בג"ח בגופו ולאו מדבר בממונו כלדקה: **ובנים לא הוו יסורין של אהבה והאמר מר וכולי.** יש לדקדק דקאמר לה מאי קאמר לה דהא מזבח כפרה קאמר וכיון שהם באים לכפר אחת למה אין יסורין של אהבה לתרצות לו עבר ואפשר לומר בדקדוק אמר דאמר מזבח כפרה דהול"ל אינם אלא כפרה אמנם בא לרמוז בהם שהמזבח לא היה מכפר כי הקרבנות שעל גבי המזבח היו מכפרים והמזבח היה לרצון ולאהבה לפני ה' שיקריבו עליו הקרבנות לכפר כך מי שיש לו יסורין של חטאות הוא דומה למזבח מבורים לכפר על ישראל כך הוא סובל היסורין מאהבה בשביל דורו ולאחיו גורם ביסוריו כפרה על בני ישראל והרי הוא כמו המזבח שמתוכו נעשה כפרה לישראל והיינו והוא שמוכל משפתינו ותפילותיו כרפת לגו הרי שהוא גורם כפרה על ישראל: **ונגעים לא היכי דמי פילומא דהוו ליה וכו'.** ופירש רש"י והלמד ר' יוחנן ומי אדם כדי לא הוו ליה יסורין של אהבה והקשו בתוספות מיהם כו' ונראה דעוקשות מדרי' היה מנחם לאחרים ואי לא הוו יסורין של אהבה היכי הוה מנחם להו כו' וקשה להבין דברי התוס' כי גם לפירושם יש עדיין להקשות כפי המסקנא דלא הול"ל כלל אינם יסורין של אהבה והרי יהושע דלא הוי ליה בנים כלל וכן לריכין אנו לבאר קושיא זו לפירוש רש"י כי הוא קושיא עצומה ונ"ל בעסם שגמרא דאמר היד אי דהוו ליה דלא שייך לומר היד אלא היכי דקאמי לשלשו גודי והכא לא הוקשו אלא נגד המשך דהוי ליה ומשו ונוחלי דמכן ניחא שלד

סספר

[illegible]

דוק והבן:

ד ע רבי יוחנן חלש עאל לגביה ר' חנינא אמר ליה חביבין עליך יסורין אמר ליה לא הן ולא שכרן אמר ליה הב לי ידך יהב ליה ידיה ואוקמיה ואמאי לוקים ר' יוחנן לנפשיה דהא רבי חייא בר אבא חלש ועאל לגביה רבי יוחנן ואמר ליה חביבין עליך יסורין אמר ליה לא הן ולא שכרן אמר ליה הב לי ידך יהב ליה ידא ואוקמיה וליקום איהו לנפשיה אמרי אין חבוש מתיר את עצמו מבית האסורין רבי אלעזר חלש עאל לגביה רבי יוחנן חזא דהוה קא גני בבית אפל גלייה לדרעיה ונפל נהורא חזייה דהוה קא בכי ר' אלעזר אמר ליה אמאי קא בכית אי משום תורה דלא אפשת שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. ואי משום מזוני לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות אי משום בני דין גרמא דעשיראה ביר. א"ל להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא אמר ליה על דא ודאי קא בכית ובכו תרוייהו אדהכי והכי אמר ליה חביבין עליך יסורין אמר ליה לא הן ולא שכרן אמר ליה הב לי ידך יהב ליה ידיה ואוקמיה. רב הונא הוו ליה ת' דני דחמרא איתקוף עאל לגביה ר' יהודה אחוה דרב סלא חסידא ורבנן [ואמרי לה רב אדא בר אהבה ורבנן] אמרו ליה ליעיין מר במיליה אמר להו ומי חשידנא בעינייכו אמרו ליה מי חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא. אמר להו אי איכא [מאן] דשמיע עלי מילתא לימא אמרו ליה הכי שמיע לן דלא יהיב מר שיבשא לאריסיה אמר להו מי קא שביק לי מידי מיניה הא קא גניב ליה כוליה אמרי ליה היינו דאמרי אינשי בתר גנבא גנוב וטעמא טעים אמר להו קבילנא עלי דיהיבנא ליה איכא דאמרי הדר חלא והוה חמרא ואיכא דאמרי אייקר חלא ואזדבן בדמי דחמרא:

גלייה. רבי יוחנן לדרעיה: ונפל נהורא. מכיס גבשו מנסיק [illegible] היה ומחד כדלמרינן [illegible] את הפועלים: אי משום תורה. שלא למדת הרבה כרצונך: אחד המרבה. לענין קרבנות [illegible] [illegible] מנחות [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: אי משום מזוני. שאינך עשיר: על דא ודאי קא בכית. על [illegible] [illegible] [illegible]: דני. חביות: תקיפו. החמיצו

[illegible]

עין יעקב

הב לי ידא. [illegible]

[illegible]

פתחו: לעיין מר במיליה. יפשפש במעשיו: **איבא דשמיע** אם יש בכם ששמע עלי דבר שאני צריך לחזור בי ידיעני: **שבישא.** חלקו בזמורות הגפן שחותכין אותם בשעת הזמיר והגא כשם שחולקין ביין כך חולקין בזמורות ובקנים. ברינים מתורגם שביעין: **מי שביק לי מידי** מניח, וכי אינו חשוד בעיניכם שאני גונב לי הרבה יותר מחלקו: **בתר גנבא גנוב וכו'.** הגונב מן הגנב אף הוא טועם טעם גניבה:

תוספות הי"נ לא כל אדם זוכה לשתי שולחנות אבל אין לגרוס אין אדם זוכה דהא כמה צדיקים זכים לשתי שולחנות כגון רבי ובדאמרי' בפרק בתרא דהוריות: דעביד דינא בלא דינא. הרבה צדיקים יש שסובלין בגופן ובממונם אלא הם יודעים שלא היה מהן שנושא לחכמים והיו הולים לרמוז לו שלא יעשה עוד:

מהרש"א חביבין עליך יסורין כו'. הסכים בכאן דוכתין שהצדיקים היו מקבלים עליהם היסורין באהבה כהך שוגדה דר"א בפרק השותפים והיינו היכא דליכא ביטול תורה דהוו יסורין של אהבה כדאמר לעיל אבל כל הכא שגדר' דהכא משמע דהוו אלפי כ"כ שהיה ביסורים שלהם ביטול תורה מדאמרי דהוו לריכים לאקים חוזן ולכך קאמרי דלא הן ולא שכרן וק"ל: **ליקום דרבי יוחנן לנפשיה וכו'.** ולעיל גבי ר' חייא ב"א לא תקשי ליה דלוקמי ר' חייא לנפשיה דאפשר דהוה שגור בתלמוד שא"א כלל לחולה לקום אבל רבי יוחנן לפי דעתו באפשר לחולה לקום כדמוכח בשוגדא דרבי חייא ב"א לעיל דיהיב ליה ידיה גם פרכא בגמרא ק"ל כפתוח היה חבוש לוקים אנפשיה ומשני דאינו חמה דגדולי ידע דא"א לקום מכפשיה אלא ע"י אחר משום דאין חבוש כו' וק"ל: **אי משום תורה כו'.** הוה מצי לאו' ע"פ מ"ש בשלהי מועד קטן א"ר ותני ומתני לגו. בגופה הוה ליה מלתא אלא נואלא וכתבו התוספות שם ובתוספות סוף פ"כ דשבת הא דאמרינן אין מזל לישראל י"ל על ידי זכות גדול משתנה המזל ולמעוטים אין משתנה כדאמרי' בתענית בר"א בן פדת דא"ל ס' שאמר ר"א בן פדת א"ח אי משום חורם שהיא חיי האדם כמו שכתוב כי היא חייך ואורך ימיך אין זה תלוי בזכות כי לא כל אדם זוכה לתרתום בגופה כו"ם בזה דהכל גזול תלוי אפילו ק"ם שהשכל ואחד המרבה כו' ואי משום דהוי לא כל אדם זוכה כו' דזכי דעלם הזה בזאת תלוי וכמ"ש לו הקב"ה באלי דאיברי בעידנא דמזוני כדאמרינן במסכת תענית ואי משום בני דין גרמה כו' ולא בזכות תלוי אלא במזלא וק"ל: **לדהאי שופרא דבלי כו'.** גם שהפלינו בפיק הפועלים בשופריה דר"י אים דומה שנטו בנגול שופריה לאחרי ואפשר דנלנטעה על זכרון חורבן ירושלים כדאמרינן שם דאר"י אנא אשתיירי משפירי ירושלים כמלא כפיות כלה הקופרא אכל בני ירושלים בשפרת מיתו בזמרא דגדרים דר"ע רק ושחק ונכה על שופרא דלהם סתפרסופם א"א לפרש כן והז"ק: **תקיפו ליה כו'.** הנם רב סופא שהיה עשיר גדול כדאמרינן במסכת תענית יין הרבה כ"כ גם דני שכולם חקיפו ואלי דין שוחים בהסכמה הוא וגב"ב א"ל לעיין מר במיליה לפשפש במעשיו ע"כ: **בתר גנבא גנוב וטעמא טעים.** כלומר לפרש כמשל הזה ע"פ הדין שסכינו בר"פ מרובה אין הגונב אחר הגנב משלם כפל וד' וה' ח"ם דהגנב עלמו

גם טועם טעם גניבה אף דאינו משלם כפל ד' וה' תחתיו בשתיה ומכר אבל הגונב מן הגנב גם שאינו חייב לשלם הקרן טועם לו וכגונדים יותקן לו כיון שלא יראה לשלם כפל וד' וה' גם שאין המשל הזה דומה ממש למעשה דרב הונא שאינו נוטל אם שלו לפי דעתו מ"מ לפי מאי דשמיע להו ולא הוה חשוד לאם הוה קלא בדומה וק"ל:

הרי"ף פי' המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין ותמה. פירש רש"י ז"ל פי' המרבה לענין קרבנות מנויה גבלתי מנחות הכותב מדקדק רש"י כיון שאמר אי משום תורה דלא אפשת כך הו"ל אחד הממעיט דלא אפים ואחד המרבה דהיינו אפים ולמה פתח באחד המרבה לדא לענין קרבנות מנויה כלומר אפים שלענין זה אינו תדייק. לפתוח באחד המרבה לענין קרבנות שנשכית שם נ"ל אחד המרבה ואחד הממעיט כי שם שניים בזה הלשון נאמר בעולת הבהמה אשה ריח ניחוח ונאמר במנחת אשה ריח ניחוח לומר אחד המרבה שהוא עולת הבהמה ואחד הממעיט שהיא המנחה שניהם שוין ובלבד שיכוין לבו לשמים: ומה שאמר להאי שופרא דבלי הוא על שלא שכים בן אמריו כי מי שמניח בן אחריו כאילו לא מת ויופיו עומד לעולם: מי חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא. דקדק בלשונו שלא אמר דעביד בלא דינא אלא אמר דעביד דינא בלא דינא לרמוז שידעו שידעט דלא עביד קודשא בריך הוא בלא דינא תיש מדקדק עוד לרמוז מדה כנגד מדה ובגדים מי חשיד דעביד דינא עושה הדין היפך בלא דינא מכוונת כנגד מעשיו ובן ספק ס' על רב הונא כיון לפי שחשה עם אריסו באשרת תכלים:

תניא אבא בנימין אומר על ב' דברים הייתי מצטער כל ימי על תפלתי שתהא לפני מטתי ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום [על תפלתי שתהא לפני מטתי] מאי לפני מטתי אילימא לפני מטתי ממש והאמר ר"י אמר רב ואמרי לה ריב"ל ואמרי לה במתניתא תנא אבא בנימין אומר מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הכותל שנאמר °ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה'. לא תימא לפני מטתי אלא אימא סמוך למטתי. ועל מטתי שתהא נתונה וכו' דאמר ר' חמא בר חנינא ואמרי לה אמר רבי יצחק כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הוין ליה בנים זכרים שנ' °וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים. רב נחמן בר יצחק אמר אף אין אשתו מפלת נפלים כתיב הכא תמלא בטנם וכתיב התם °וימלאו ימיה ללדת. תניא אבא בנימין אומר שנים שנכנסו להתפלל וקדם א' מהם להתפלל ויצא ולא המתין לחבירו טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר °טורף נפשו באפו הלמענך תעזב ארץ ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר °ויעתק צור ממקומו. ואין צור אלא הקב"ה שנאמר °צור ילדך תשי ואם המתין לו מה שכרו אמר רב (אסי) [יוסי] בר חנינא זוכה לברכות הללו שנאמר °לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וגומר ויהי כחול זרעך וגומר:

סמוך למטתי. כל ימי מהרתי שלא לעסוק מלאכה ושלא לפסוק בתורה כשעמדתי ממטתי עד שאקרא ק"ש ואתפלל. וכתבו בתוספות

עין יעקב

על שני דברים הייתי מצטער וכו'. [illegible] גורם לשכינה שתסתלק מישראל. [illegible]

בתוספות שאסור לפסוק בתורה קודם התפלה: צפון לדרום. ראשם ורגליהם זה לצפון וזה לדרום. ונראה בעיני שהשכינה במזרח לו במערב ולפיכך כשן לחשב דרך השמיש לרוחות אחרות: וצפונך. לשון לפון וקיפוי דקרא יצפנו גוים: תמלא בטנם. פשוטו יעי הריונם: טורף נפשו באפו וגו'. לך אומר אשר גרמה לטרוף נפשך באפך ואיכ הכונה ע תפלה כמו שאומר ואסוף את נפשי לפני ס': הלמענך תעזב ארץ. וכי קמו הייה שבשבילך פילות מנים ושמחת העדך המלך השכינה ויעזב את הנך שמתפלל לפני: לו הקשבת. לשון שמעה הוא: למצותי. בשביל שלומד שלימי לגמול חסד:

תוספות פלא יסא דבר סולק. שכל מלתא דקביעא כגון אמן וחינה אין זה ספסק שכל שעה גרסה שאין זה קבוע: ולא המתין כו'. פריש רח סיה לשם נבתי כנסיות שלפם שהיו גבוה ולכך נציאה יש לשמתין והריי שיה מאמר תפלתו ומאריך עד שיגמו סלם ואם נתוך כך שיש בוש אדם לא נגהיב סיה מעיין גספר עד שגמר תפלתו ונאה לאחריו סף לגו:

מהרש"א אלא אימא סמוך למטתו וכו'. פירש"י בשחרית מיד בקומו התפלל וקרא ק"ש וק"ק לשם אלא הדבר בסמוך למטתו דהא אם השכים לעמוד קודם עמוד השחר לא היה מתפלל וקרא ק"ש סמוך למטתו וע"ק דמימרי' ז לא שייכא הכא בפי' זה דע"כ לא איירי אלא בתפלת ק"ש של ערבי' גם אינו דומה שאגים דבריו בלא אמר כלל לפני מטתו ולולי פירושו נראה דנסמוך הדברי' שאמר לאח"כ ושתהא מטתו כתובה סי' ונפלי הלי' ע"ד שאולם להחכים ידרים ולהעשיר יצפון כו' ע"ש שאורך היה לאדם להתפלל ולגרד לצפון או לדרום דהיינו שיתן לו השי"ת בנים חכמים בתורה ועשירים ח"ש אלא איזה לפני מטתו היינו סמוך לשכיבה בלילה התפלל מקודם על שיתן לו הקב"ה בנים ושתהא מטתו כתובה בין לפון כי על שני דברים התפללתי שיהיו בני אלה המולדים לי חכמים ועשירי' ושאמר דהוויין לו בנים זכרי' פי' הל' משמע דהיינו מעלה כשמתקבל תפלתו שיהיו חכמים בתורה ועשירים מעלה יתר זכרים דנקבה לא שייכא חכמה כדאמרינן דאסור ללמדה תורה ולא שייכא בה עשירות דנחלה אזיל לפי מאי הלים כמ"ש בנדה נקבה נקייה באה כמפורש שם בפ"ק דסוטה באחרונים ע"ש ומייתי לה ומהאי קרא ממתים ידך ה' ואומר פירש"י ולפי' לשון לפון וקיפוי דקרא יצפנו גוים עכ"ל והוא דחוק שלא הזכיר רק לפון גם בנים משמע נמי נקבות כדאמרי' במסכת יבמות ונראה לפי דרכינו דהאי מאמר בתפלה לילה דסמוך לשכיבה ומדבר סנ"ס תפלה לדוד ואומר בחנת לבי פקדת לילה ואומר ומקיים בו ממתים ידך ה' ואומר שאלה הלי' לאכסים שיתן לו זרע לאבות שיהיו חלקם בחיים דהיינו בתורה כמ"ש כי היא חייך גם בעשירות דהיינו ולפיכך תמלא בטנם וישבעו בנים ואם יניחו יתרם לעולליהם מתוך עשירות ואמר דוד ברוח הקודש על ידי תפלה זו שבלילה קודם שכיבה אני בצדק אחזה פניך ואשבעה בהקיץ תמונתך זה מעה שאמרתי המוכתך ברוח הקודש בלילה ושוב ראיתי בערוך בערך חבל שפירש בזה ב' פירושים ואתפלת ערבית ע"ש וק"ל: טורפין וגו'. כענין שאמרו שיש מלאכי רחמים המעלים תפלת אדם לפניו יתברך ואם אין אדם זוכה לכך יש מלאכים אכזרים ומקטרגין וטורפין את תפלתו ומונעים אותה שלא תגיע לפניו יתברך ח"ס מורף כפשו ע תפלה. כפירש"י נאמר דהוא מלאך האכזרי הנקרא אף כמו שכתוב בנדרים והוא עדים כנגד מה עם שהוא גורם לחנוך שחנה חדר בתפלתו ונטרפת ואמר הלמענך סתם וגו' כפירש"י ועניש שאתה חושב שלמענך שילאת לא יהיה עוד משגיח על סיחד שבנ"ח וסיינו תנות ההלכה כמ"ש נרמזים שאומרים עזב אלהים את הארץ ואמר ולא עוד פי' שאומר ויעתק צור ממקומו ואין מקומו אלא בישראל כמ"ש בכל גלותם לו שהשכינה עומדת בכ"מ שהם וק"ל: לו הקשבת למצותי וכו'. עיין פירש"י שהוא רחוק ונעי' בשם ר"י למצותי מלשון טוב והנורה ויהיה פי' לו הקשבת שהיית ממתין ומקיים לצפות אמן על כל ברכה שתשמע ומתוך זה לך בנ"ח יהיה כך כנהר שלום גו' ועי"ל דסמך בזה דריש אקרא דלעיל מינים דכתיב ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך גו' דהיינו שהועיל לחנוך להלל מסכנת מדריכך בדרך הלך דהיינו שהולך בנ"ח בדרך שהלכת וע"ז לו הקשבת למצותי זאת ויהי כנהר גו' וק"ל:

[תניא] אבא בנימין אומר אלמלא נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין אמר אביי אינהו נפישי מינן וקיימי עלן כי כסלא לאוגיא. א"ר הונא כל חד וחד מינן אלפא משמאליה ורבבתא מימיניה שנאמר יפול מצדך אלף ורבבה מימינך. אמר רבא האי דוחקא דהוי בכלה מינייהו הוי הני ברכי דשלהי מינייהו (הוי) הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו הני כרעי דמנקפן מינייהו האי מאן דבעי למידע להו לייתי קיטמא נהילא ונהדר אפורייא ובצפרא חזי כי כרעי דתרנגולא האי מאן דבעי למחזינהו לייתי שלייתא דשונרתא אוכמתא בת אוכמתא ביכרייתא בת ביכרייתא וליקליה בנורא ולשחקיה ולמליה לעיניה מיניה וחזי להו ולשדייה בגובתא דפרזלא ולחתמיה בגושפנקא דפרזלא דילמא גנבי מיניה ולחתום פומיה כי היכי דלא ליתזק. רב ביבי בר אביי עבד הכי [חזא] ואתזק ובעו רבנן רחמי עליה ואתסי:

לראות. את כל המזיקים שעומדים לפניו: כי כסלא לאוגיא. כשורות תפירים שמקפת את השגה שעושין תחת הגפנים: כסלא. סיה תלם של. מענה שמקפת כב"ע (סביב) את תל השגה ואגפן כמוגם בתל: האי דוחקא דכלה. (שנה מקראת כלה) פעמים שבני אדם יושבים דוחים ביום שבת בגלים לשמוע סדרשם ואומרים לשם כיושבים דוחקים: ברכי דשלהי. נלכים עיפים: הני מאני דרבנן דבלו. בגדי התלמידים שבלים מהרה ושם אינם בני מלאכה שתבלה בגדיהם: מחופיא דידהו. שמזיקים בלים ומשימים אצלם ומחככים בהם: חופיא. לשון חופף: שלייתא דשונרא. שליה שהולד של חתול מקנה: בוכרתא. הבכורה לאמה ואף אמה היתה בכורה: ולימלי עיניה מיניה. ישים מעט מעט בעיניו של לשון מימה בגון קוחל בלשון נמצא עלי לפי שנדבר מעטו סיה מלא: גובתא דפרזלא. קנה חלול של ברזל: ולחתמיה. לקנה: בגושפנקא דפרזלא. בחותם של ברזל דמזיקי דליל ותתים לית להו רשותא פ"כ:

ובצפרא

עין יעקב

אינהו נפישי מינן. [illegible]

מהרש״א ובצפרא כו'. דבלילה כשאדם שוכב על מטתו שכיחי מזיקי' נמי כמ״ש לא תירא מפחד לילה גו' ומדבר באופל גו' כי הרוחות מתדבקין באדם ביותר בלילה בעת השינה כדאמרינן בפרק הרואה דיש חלומות בלילה בשינה על ידי שדים ומזיקי' וק״ל:

תניא אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך בבית הזה במקום רנה שם תהא תפלה. אמר רבין בר [רב] ארא אמר רבי יצחק מנין שהקב״ה מצוי בבה״כ שנאמר אלהים נצב בעדת אל ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל. ומנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם שנאמר בקרב אלהים ישפוט ומנין לשנים שיושבין ועוסקין בתורה ששכינה עמהם שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו מאי ולחושבי שמו א״ר אשי אפי' חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. ומנין לאחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו. שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך וכי מאחר דאפי' אחד תרי מיבעי' תרי מיכתבן מילייהו בספר הזכרונות. חד לא מיכתבן מיליה [בספר הזכרונות]. וכי מאחר דאפי' תרי תלתא מבעיא. מהו דתימא דינא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה קמ״ל דדין נמי היינו תורה וכי מאחר דאפי' תלתא עשרה מיבעיא עשרה קדמא שכינה ואתיא תלתא עד דיתבי:

במקום רנה. בבית הכנסת ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימות קול: בעדת אל. בבית מועד שלו: ומנין לי' וכו'. עדה קרויה עשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת וגו' יצאו יהושע וכלב: בקרב אלהים ישפוט. ואין בית דין קרויים אלהים אלא בג': ויקשב ה' וישמע. ממשמע לכם בם: אשר אזכיר את שמי. אבל עם יחיד ודבר: אבוא אליך. לשון יחיד הוא: מיכתבן מילייהו. כדכתיב ויכתב ספר זכרון: קדמא שכינה ואתיא קודם שיהו כל העשרה אלהים נצב בעדת אל מעיקרא משמע: עד דיתבי כדכתיב ישפוט בשעת המשפט:

תוספות חד לא מיכתבן. כלומר עם אחרים אבל בספר לבדו כתבינן כדאמרינן בכל מעשיך בספר נכתבין וי״ש מדם פותם ע״כ:

אמר הכתוב כאלו לאחר בפרק זה רבי אמי ורבי אסי אף על פי דהוי להו תליסר בתי כנישתא בטבריא לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכי דהוו יתבי וגרסי. וכפי הנראות זה סותר למ״ש אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת ועוד יקשה באמרו במקום רנה שם תהא תפלה שירצה במעלתה על הדרים כי המתפלל בביתו והיה רוצה לילך לבית לתפלה כן יעשה אל הרנה שלא ידלה לילך לבית לא אל הרנה ולא אל התפלה ונראה שבא להזהיר אל מי שיחשוב כי אלא טוב לו כדי להתבודד בתפלתו לעשות לו בביתו עליית קיר קטנה ושם יתבודד וישאל מלפניו יתברך צרכיו המיוחדים לו. והאמנם גלוי ומפורסם אצלו כי בכל עת אסר ימשוך לומר זמירות ותשבחות בתפלה אחרים במכתב המשוררים יתחייב לילך לבית הכנסת. לבטל זאת הסברא אמר במקום רנה שם תהא תפלה כפי פשטיי וזאת אין סתירה כלל לדברי רבי אמי ורבי אסי דלא הוו מצלו אלא היכא דהוו גרסי כי גם שם לא היו מתפללין ביחיד אלא בחברת תלמידיהם כי רבים הם והיו יותר חשובים בעיני חשיי יותר מכל בתי כנסיות שבעולם אבל אם אין להם תלמידים להתפלל בחברתם אעפ״י שיהיה לו מקום הכן בביתו מיוחד להתפלל הוא לבדו בהתבודדות גדול לא נכון לעשות כן רק שילך לבית הכנסת:

מהרש״א במקום רנה כו'. ובפרק אין עומדין דרשינן מהאי קרא שיקדים שיר ושבח ואח״כ ישאל אדם לרכיו ועניניו הרא אלא דכיון דלא ישאל אדם לרכיו אלא לבתר רנה ושיר ועיקרו בבה״כ כפרש״י ע״כ לא ישאל גם לרכיו אלא שם בבה״כ והיינו בקהם בכי אדם להתפלל בביתו אבל מי שיש לו מקום קבוע ללמוד תורה יש לו להתפלל שם כדאמרי' בר' אמי ור' אסי דהוו מצלי ביני עמודי דהיינו בית המדרש שלהם וקדושתו נמי מקדושת בית הכנסת וק״ל: ומנין לי' כו' ומנין לג' כו'. כל הכי מילי די' וג' וב' וא' מסכה שלימה היא בפ״ג דאבות ומייתי לה מהכי קראי אלא דנקיט לה כולהו לענין שעסקן בתורה ואפשר דהיינו לא נאמר קאמר התם אבל הכא במתניתין מלריך לריכי לכל הני קראי כדקאמר וכי מאחר דאפי' הך תרי ומנביה הי' הולך כל חד וחד למלתיה מיהו הא דמוסיף התם ומנין אפי' ה' שנאמר ואגודתו על ארץ גו' לא מלריך ליה הכא והביאור גבי עשרה המתפללין אמר אלהים נצב כביכול שהוא עומד שם עם המתפללים דאסור לישב הוך ד״א של המתפלל וגבי ג' בדין שסדריכן מלותן בישיבה קאמר נמי בקרב אלהים גו' כמו שהם יושבין כדמסיק ג' עד דיתבי:

שאפי' אחד שיושב ועוסק בתורה כו'. שנאמר בכל המקום אשר אזכיר וגו' והכי מפרש לה לענין שעסק בתורה בכ״מ מאתן לך רשות להזכיר שמי דהיינו בדרך לימוד אבל בענין אחר אסור להזכיר ש״ש דהוה לבטלה וק״ל: תרי מיכתבן מילידו כו'. לפי שהנים מתוך משא ומתן שלהם בד״ת יעלו בירור על האמת שכיון ליכתב מלייהו בספר זכרונות לפניו ית' אבל הא' אפשר שיבא לטעות בלימודו ולא ליתן ליכתב:

הרי״ף בבית הזה תנו' במקום רנה שם תהא תפלה. ויש לדקדק מנא לנא לדרוש במקום רנה שם תהא תפלה ולא דרשי במקום תפלה שם תהא רנה ... דקדקו בכתוב שכתוב גו' לשמוע אל הרנה ואל התפלה ויצא בזמנה

עין יעקב

אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסה. [illegible] **במקום רנה.** [illegible] **שהקב״ה מצוי בבה״כ.** [illegible] **שנאמר אז נדברו יראי ה'.** [illegible] **נאנס ולא עשאה כאילו עשאה.** [illegible] **ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו.** [illegible]

[illegible]

יח אמר (רבין) [רבי אבין] בר רב אדא אמר רבי יצחק
מנין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר נשבע ה'
בימינו ובזרוע עזו ואין ימינו אלא תורה שנאמר
מימינו אש דת למו ואין עוז אלא תפילין שנאמר
ה' עוז לעמו יתן. ומנין שהתפילין עוז הם לישראל
דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך.
ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש.
אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין תפילין
דמארי עלמא מה כתיב בהו א"ל ומי כעמך ישראל
גוי אחד. ומי משתבח קב"ה בשבחייהו דישראל אין
דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמירך היום אמר
להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם

ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם אתם עשיתוני
חטיבה [פי' ליחד אחד בעולם כלומר דבר חשוב] אחת
בעולם דכתיב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אף
אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם דכתי' ומי כעמך
ישראל גוי אחד בארץ. א"ל רב אחא בריה דרבא לרב
אשי תינח בחד ביתא בשאר בתי מאי א"ל כי מי
גוי גדול ומי גוי גדול אשריך ישראל או הנסה אלהים
ולתתך עליון אי הכי נפישי להו טובא [בתי] אלא כי
מי גוי גדול ומי גוי גדול דדמיין להדדי בחד ביתא אשריך
ישראל ומי כעמך בחד ביתא או הנסה אלהים בחד ביתא
ולתתך עליון בחד ביתא וכלהו כתיבי באדרעיה:

ומנין שהתפילין עוז הם לישראל. דכתיב וראו כל עמי הארץ
כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך: מאי כתיב בהו. [illegible]

[illegible]

תוספות [illegible]

הרשב"א [illegible]

עין יעקב

מנין שהקב"ה מניח תפילין. [illegible]

יפלנו כל השכלים שהוא צורת הכל. ושל ראש לכוונת האלו גם כן להיותו ית' שמחשבתו ולעמוד תכונתיו ויסודו עמידה לראשים בעליון המקומות ומקום פשוט חושם לרמוז שהשם שהוא מקור קיבוץ השכל ושהוא מחשבם אליו מן השכל מאתו ית' ושהוא צורם לתחלה ולהתפשטות. ושל יד בית אחד רמז לאחדות. ושל ראש ד' בתים רמז להתפשטות בצורם וענפים ולספר כי על זה רמזו ז"ל בפירושם האומר שאמרו כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ של יד דכתיב והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך כל זמן שהוא בין עיניך יהיו שתים. אות יחידי. והוא השורש וטוטפות רבים הם ענפים ואם אין שורש אין ענפים אבל יש שורש לענים שלא ישפטו הענפים וככה מעיין האמת ישפטו הנהרות וכל מה שיש בד' בתים שגלגלם יש בבית האחד שהיה שהענפים מן השורש ואין בענפים רק מה שיש בגם השורש והיותם ד' בתים כנגד ד' רוחות להעלים על כל וכמו שאז"ל מעלה ומוריד כדי להאליכו לתעלה ולמטה מוליך ומביא להאליכו על ד' רוחות העולם ומעתה שהבנך שהוא ית' אחד ויחודו לנו כדכתיב דודי לי ואני לו וכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ דנומו גוי אחד מיוחד לייחוד ונתנו עליון לתהלה ולתפארת והתייד שלו לראשית המתמנה בבריאת העולם דכתיב קדש ישראל לה' ראשית תבואתו ושהוא ית' מעיד בנו שהוא משתבח בשלמנו כאשר אנו דבקים בעבודתו כדכתיב את ה' האמרת היום וה' האמירך היום ונומר וכתיב ישראל אשר בך אתפאר. והוא ית' מעיד בנו שהיה המתמנה בבריאת העולם היותנו נעולם דכתיב שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך ועלה לימדנו ולקרבנו אליו ושההתחלה היתה בנו כמו שאז"ל משמתן בל ישראל קדמה לכל וכן התפשטו מתולדותינו דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ופי: אחז"ל שמניח ית' של יד ושל ראש ושמאחד ד' דגלים ומשכנו באמצע ומה שיגלה לך מה שגילתי הוא שאמרו שם ומי מתמנה קנייה בישראל אין דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמירך היום וגו' ואחז"ל בתפילין דמרי עלמא מאי כתיב בהו ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ואמרו תיבה בחד ביתא באידך בתי מאי ומי גוי גדול בחד ביתא וכלהו כתיבי באדרעיה. כוונת כל שאמור לומר שהשם יתברך זכרון ישראל לפניו תמיד עיני השם עליהם מתמנה מתוך מה שהם מעלים אותו יתברך ושההתחלה וההתפשטות בבריאות מהם ובהם ושהם מפארים אותו ומתפאר בהם ודבקים אליו כדכתיב ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום. ואלו הן תפילין של יד ושל ראש שהוא יתברך מניח תפילין של יד הבונה על הדביקות ביחוד ובוונת שההתחלה בבריאה בהם והבריאה להיותם עליון להתפאר בהם ושהעולם מתברך בהם שההתפשטות בנוכות העולם וקיומו מהם ותהם ד' בתים שאי אפשר לד' רוחות העולם בלא הם. וכמו שאחז"ל פ"ק דתענית כי כד' רוחות השמים פרשתי אתכם בין ישראל כדי התוות לא נאמר אלא כד' כשם שאי אפשר לעולם בלא ד' רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל וכתיב ונברכו בך כל משפחות האדמה וכמו שדרשו עוד בפי פרי החג שהם לקיום העולם:

אמר המחבר. אין ספק שכל מאמר זה הוא דרך חידה ומשל לרמוז שכמו שאנחנו מניחין סימני כנגד לבנו ועבודת לראשינו זכר עבודתו יתברך כן הקדוש ברוך הוא מפן להורות מעיקר בריאת העולם והכליתו עם ישראל והוא מתפלל ומשתבח בזה. ולהמשך המשל שאל רב נחמן תפילי דמרי עלמא מה כתיב בהו. תיבה בחד ביתא באידך בתי ושי ולהמשך לומר כי יאות לנו לעשות תפילין שיהיו האחד מהם בד' בתים ואחד בית אחד לבד ומה שכתוב בכל הדי בתים נאמר לרמוז כי כל עניני הנפש והגוף משועבדים לו ית' ושהגוף הוא מד' יסודות והנפש היא אחת לכן כי יש בה כחות חלוקות וכן בתפילין שכנגד הלב בית אחד בלבד ובתוכו ד' פרשיות. ותפילין שכנגד המוח ד' בתים כנגד ד' יסודות הגוף. ועל יסוד זה בא רב אחא רק לידע ולהבין כוונת החכמים הראשונים אם נאמר שלרמוז אל מה שאמרו שהקב"ה השק בישראל. די נבין אך לבד כמו שהוא אחד פשוט או אם נאמר שלהראות איך השגחתו יתברך דבוקה על כל חלקי גופני שיביו ד' פסוקים כוללים מודים על זה: ורב אשי השיב לו מסברתו שאפשר לגלות ד' פסוקים כוללים להורות על השגחתו יתברך פרטות בכל עניינינו. ולא די לו שניקם ד' פסוקים אלא הי' והקשה לו התמקשה אי הכי נפישי להו ואפשר לומר שכוונת רב אשי שהפסוק האחד לבדו יהיה בתפילין של יד כמו שהוא בית אחד נגדו. ועל שאמר דלא לחכמים ממש תפילין דמרי עלמא עם תפילין שלנו ר"ל שיהיה הוא שקושר עבודתינו עם השגחתו ית' נלמדין אי בלי שום ספק ורמז בתפילין שלנו כתות בבית אחד של יד כל מה שכתוב בד' בתים של ראש כן יהיה בתפילין דמרי עלמא ולזה אמר בכל מה שבפרש רב אשי כמו שיורה לשון אלא כי מי גוי גדול וכו' וכלהו כתיבי באדרעיה ולזה נמורה מבורח שכל דברי מאמר זה הם כדרך שאחז"ל תורה כלשון בני אדם. ואמרי ר' יצחק סניה ראיה לתרויה מפסוק נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו ותלמי דיוחא שכל זה הוא לשון בני אדם:

מהרש"א מניין שהקב"ה מניח תפילין כו'. כבר כתבו בזה סוד נסתר אבל אני רואה בו קרוב לפשוטו כי מצות ענין תפילין הוא שיש לנו להיות דבקים בו יתברך והנחתן עלינו היא מורה שכינה עלינו בגופנו וד' פרשיות שכתוב בו מוכיחין עד"ז מצות תפילין ביחיד לישראל דביקות וקדושה בה' בכל נפשם ובכל לבבם ובכל מאודם ולעומת זה יש להקב"ה ברוך הוא דביקות וחביבה בישראל כמו שכתוב אני לדודי ודודי לי וכדמייתי שהקב"ה משתבח ומתפאר בישראל וישראל מתפאר ומשתבח בה' דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמירך וע"כ נקראים התפילין פאר והוא שהקב"ה ברוך הוא מניח תפילין לסתדבק ולהתפאר בנחלתו ישראל וכמו שכתוב שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך וגו' שהוא מורה על דבקות שלו עמנו בתפילין הללו שהם על הזרוע נגד הלב ומייתי מדכתיב נשבע ה' בימינו זו תורה כו' דהיינו שנשבע בב' מדות שהם החסד והגבורה שנשבע ה' בימינו זו תורה שימין הוא מדת החסד שנאמר בתורה ותורת חסד על לשונה ובזרוע עוזו זו התפילין שגיד שאמר הוא מדת הגבורה והענין כי מתוך הנחתן מורה האדם השכינה על עצמו נגד עמי הארץ ליראה מגבורתו יתברך ב"ה כדכתיב וראו כל עמי גו' כי שם ה' וגו' הרי שרית השכינה ואמר מה כתיב בה בתפילין דמרי עלמא דהיינו פסוקים שמורים על כונת זו שיש לו יתברך דבק' וחביבה בישראל דוגמת תפילין שלנו מכיחים שמורים על שיש לנו דבקות וחביבה בו יתברך ב"ה ואמר לו מי כעמך ישראל גוי אחד כלו' ופירש האמרת מלשון חביבה עיין בפרש"י במסכת חגיגה שהוא שבח מיוחד בשבחיהם דהיינו ה' אחד וישראל גוי אחד וקאמר בשאר בתי מאי דמשמע ליה ודאי דכבין שלנו ד' פרשיות בד' בתי כך הן תפילין של הקב"ה ומסיק כי מי גוי גדול ומי גוי גדול דדמיין להדדי כו' דכי מי גוי גדול גו' בכל קראנו אליו מורה על הדבקות לנו בו בתפלה ומי גוי גדול אשר לו חקים גו' מורה על הדבקות לנו בו בתורה ואשריך ישראל ומי כעמך ישראל בחד ביתא דדמיין להדדי דהיינו שדבקים בו לשכן ישועה כמו שכתב אשריך ישראל מי כמוך עם נושע וגו' ומי כעמך גוי אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם גו' או הנסה אלהים גו' בחד ביתא המורה על הדבקות בו לעשות להם כפלאות ומוראות ולתתך עליון בחד ביתא הוא המורה על הדבקות בו במעלה עליונה כדכתיב לתהלה לשם ולתפארת גו' ומסיק דכולן כתיבי באדרעיה ופרש"י דר"ל דכולן כתיבי בזרוע בבית אחד ואין זה במשמעו דהל"ל הכי כולן כתיבי באדרעיה בבית אחד ועוד דמאי אשמועינן בכך דודאי כן הוא ואפשר לומר משום דהאי דמייתי מכין שתפילין קרויין עוז מדכתיב וראו כל עמי הארץ כי גו' דמיירי בתפילין של ראש ועלם קאמר תיבה בחד ביתא בשאר בתי כו' דסלקא דעתך בשל ראש איירי כלומר ומסיק דכולן כתיבי גם באדרעיה כדקאמר ומיקרא נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו ודו"ק:

הרי"ף ומנין שהתפילין הם עוז לישראל וכו'. מה שפירש רש"י על לשון הגמרא הוא כי הגמרא תניא וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ר"א אומר אלו תפילין שבראש ולא נזכר הכא שהתפילין הם עוז לישראל לכך הוסיף רש"י להביא סוף הפסוק דכתיב ויראו ממך הרי שמתיראים מהם והם עוז לישראל. תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו וכו' אלא כי מי גוי גדול כו' ויש להקשות מיש אלא כי מי גוי גדול גו' כי אין דרך הגמרא לומר אלא אם אינו עוקר מה שאמר קודם וכאן לא עקר אלא פי' סדר הפרשיות איך הם כתובים בכל בית ולא שייך לומר אלא. ומורי ז"ל פי' שבא למקור הסדר שאמר בתחלת כי כששאל תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו השיב ומי כעמך ישראל וחזר לשאול היכא בחד ביתא בשאר בתי מה כתיב בהו והשיב ומי גוי גדול כו' ומשמע דבחד ביתא כתיב ומי כעמך לחוד ושאר הפרשיות בשאר בתי ונראה כשהקשה

כפישי לאו בתי אמר אלא לבעקר הבדל תמי שאמר נחד ניתא כתיב ומי כעמך לאת שאינו כן אלא כי מי גוי גדול ומי גוי גדול נחד ניתא אצריך ישראל ומי כעמך נחד ניתא והוא הפך מה שאמר קודם דפסוק ומי כעמך לאחד שרי נחד ניתא ונכון הוא עוד לאמר שמקודם אמר שהקב"ה משבח בשבחן של ישראל והכם שהם אומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כך הקב"ה משבחם בישראל ומי כעמך ישראל גוי אחד דהיינו אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם כו' והוא השני נחים שוים ועכשיו מיתא ספוק ואמר מפסוק ומי כעמך ישראל גוי אחד אינו כתיב בנים אחד כי הוא מעורף עם פסוק אצריך ישראל ומי בנית שני וכיון שכן אין השבח שמשבחם הקב"ה כענין השבח שמשבחים ישראל שהם משבחים לו באחד והוא השבחם בגדול דכתיב כי מי גוי גדול ומי גוי גדול וגם מעניה השני כתות ומי כעמך ישראל גוי אחד ע"ה מגלגו עם פסוק אצריך ישראל עם ססעם נה' הרי משבח במשבחם בהם אינו אלא נחשיבה אחת כי עיקר השבח הוא כי מי גוי גדול ומי גוי גדול הכשכות בגים המחד:

יט ע"ב **אמר** רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד הקב"ה משאיל
ישעיה נ בו שנאמר °מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נגה לו אם לדבר מצוה הלך נוגה לו ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו יבטח בשם ה' מאי טעמא משום דהוה לו לבטוח בשם ה' ולא בטח. אמר רבי יוחנן בשעה שהקב"ה בא לבית הכנסת ולא מצא
שם בה עשרה מיד הוא כועס. שנאמר °מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה:

משאיל בו. מה טיבו של פלוני למה לא בא: **ירא ה'.** שהיה רגיל לבא אליו: **אשר הלך חשכים ואין נגה לו.** אשר פתח הלך אל מקום חשך ומנע עצמו מלהשכים לבית הכנסת: **ואין עונה.** שישר שיזכו לעשות דבר קדושה:

אמר הכותב ראה רבי יצחק לפרש הפסוק כן כדי לתקן הקושיות שבו. וכתב הרד"ק מי בכם ירא ה' ישמע אלי וגם תאמר הלבן שמעך וכולי זהו דוחק לכן פי' רבי יצחק כי הכל נאים אחד ולפי זה יהיה פירוש הלך חשכים שהשכים קודם עלות השחר ללכת לדרך ובעבור זה לא בא לבית הכנסת ואם הלך לדבר מצוה יאיר לו עמוד השחר בשיעלה אבל אם הלך לדבר הרשות אין נגה לו כלומר אע"פ שיעלה עמוד השחר ויאיר השמש יאיר לכל העולם ואין נגה לו כיון שלא בטח בשם ה' ביומין לו לרכוי נבטחו לב"ה ועכשיו קראו ירא ה' כפי מנהגו הקודם וזה דקדק רבי בלשונו שהיה רגיל לבא:

מהרש"א שנאמר מי בכם ירא ה' וגו'. פירשו לפי הדרש מי בכם ירא ה' לבא לבהכ"נ לשמוע בקול עבדו של הקב"ה דהיינו הש"ץ שהוא עובד בתפלתו עבודה כ"ג כמו שכתוב ולעבדו את ה' אלהיך בכל לבבך איזו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה אשר עתה הלך בדרך חשך ותפלה דהיינו כוונת מהלך בה בשביל דבר שאין נגה לו דהיינו לדבר הרשות לאפוקי אם כוונת הנ"ה משום שהלך בדבר מצוה שאז נוגה לו ע"פ כי נר מצוה וגומר שאז הוא שעסק במצוה ופטור מן התפלה ומשום שאם אדם שיחשב לו כי גם זה לו דבר מצוה כמהלך בסחורתו להרויח בה ולפרנס בני ביתו וע"כ אמר שיבטח בה' דהיינו לבטוח בה' שיתן לו פרנסתו ולא היה לו לימנע מזה"כ כדאמרינן לקמן פרק אין עומדין בחסידי הראשונים וק"ל: **ולא מצא בה י' מיד כו'.** כדאמרינן לעיל שהקדים בחוך הוא מלוי בב"ה די' המתפללים עם שכינה שרויה ביניהם ומסיק עם דעשרה שכינה קדמה ואתיא וע"ז אמר בשעה שהקב"ה מקדים עצמו לב"ה לבוא עם עשרה הרגילים שם ולא מצא י' כאחד כועס הקב"ה ואמר מדוע באתי להשרות שכינתי שם ואין איש אחד פרטי שהוא משלים עשרה ואין עונה דבר שבקדושה וזהו מדוע לא יוכל לאמצא כדאמרינן בתענית:

הרי"ף אמר רבין כו' כל הרגיל לבא וכו' אם לדבר מצוה וכו' ואם לדבר הרשות כו' עמי מעמא משום דהוה ליה לבטוח וכו'. וקשה מכל דהאי קרא מיירי ברגיל לבא לב"ה ועי"ק מכ"ל בהאי קרא אם לדבר מצוה הלך דהא לא כתיב בקרא אלא אשר הלך חשכים שהוא לדבר הרשות אין נוגה לו ועוד מה זה שאלה בשלל ירא ועי"ק למה האומר טעם זה משום דהי"ל לבטוח וכו' והרי יש טעם גלוי לפי שלא עשה את מצוה הרגיל בו להשכים לב"ה והחליף העיקר לאחר שהוא השכמת ב"ה בעד דברי הרשות אין לך עון גדול מזה. ונראה דהוקשה לרבין בהאי זה שכתב בילא כי ויגלה בהולך חשכים והיראה את ה' אינו הולך חשכים ועי"ק מאי ענין שומע בקול עבדו שפי הוא העבד של ירא ה' שהוא שומע בקול עבדו ועוד בשל הלך חשכים ואין נוגה לו דפשוט הוא שההולכין בחשך אי"כ לא בא עליהם לכך דרשוהו ברגיל לבא לב"ה ולא בא יום אי וד"ש הקב"ה מי בכם ירא ה' שמשאל הקב"ה עליו היכן הוא לפי שהקב"ה מחזור לתפלתו של הירא את ה' כי הקב"ה שומע בקול עבדו המובחר בלב שלם בתפלה שהיא עבודה שבלב ויראת ה' ולפיכך כשלא בא יום א' שואל עליו אשר הלך חשכים שאותו ירא ה' שלא בא לב"ה השכים בעוד לילה שיהא חשכים כי לא האיר השחר ואילו הלך בדרך מצוה היה נוגה לו כשהשכים היה כמו נר לרגלו כדכתיב כי נר מצוה ובגר של המצוה היתה מאירה לו ונוגה לו אבל זה שהלך חשכים ואין נוגה לו שאין בידו נר של מצוה להאיר נר לנגה לו. וכיון שבאמת בהולך לדבר הרשות שאין נוגה לו מכלל שההולך לדבר מצוה נוגה לו דהיינו המצוה בעצמה היא נר לרגלו להאיר לו ושמרה לו. ונראה לפי זה שזה שאמר כאן אין נוגה לו ר"ל פשוט האשכים לדבר הרשות שיהיה נפגע שלא יהיה נוגה לו לפי שכל זה הוא דברי שאלתו של הקב"ה מי בכם ירא ה' שהיה רגיל לשמוע בקולו כי הקב"ה שומע בקול עבדו והיום הזה הלך חשכים ואין נוגה לו שאין בידו מצוה שנקראת נר להיות נוגה לו ולכך שאל עליו המאמר אע"פ כלומר מה טעם יש לשאלה זו כיון שלא הזכיר בפסוק מה יהא עונשו ואין כאן אלא שאלה בלבד ותשובתה במימרא דקרא ביתא דאין נוגה לו הוא העונש של ההולך לדבר הרשות לז"א משום דהוה ליה לבטוח בשם ה' ולא בטח שהעונש הוא לזה שהלך חשכים לדבר הרשות ואין נוגה לו שאין בידו שום מצוה נלמדת השכמת אמר הקב"ה אילו בטח בשם ה' היה לו משען ומחסה בישען באלהיו אל כאן כי הוא המזמין לימינו לעזרו והיה ה' מבטחו ועכשיו שלא בטח בה' והשכים לדבר הרשות לא יהיה לו משען באלהיו להיות לו יתד במקום נאמן:

אמר רבי חלבו אמר רב הונא כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם (יהיה) בעזרו. וכשמת אומרין עליו אי חסיד אי עניו מתלמידיו של אברהם אבינו. ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום דכתיב °וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה' ואין עמידה אלא תפלה שנאמר °ויעמד פינחס ויפלל. עוד להלן בפרק זה אמר רבי יוחנן משום רשב"י כל הקובע

עין יעקב

שנאמר מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו. [illegible] **משום דהוי ליה לבטוח בשם ה'.** [illegible] **כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם יהיה בעזרו.** [illegible]

הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו שנאמר
ש"ב ז ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו [ולא
ירגז עוד] ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה.
רב הונא רמי כתיב לענותו וכתיב לכלותו בתחלה
לענותו ולבסוף לכלותו:

אלהי אברהם. שקבע מקום לתפלתו: **בעזרו.** כדרך שעזר לאברהם: **כתיב לענותו.** בספר שמואל: **וכתיב לכלותו.** בדברי הימים: **בתחלה.** כשהכנס הנה הנה על מנת שלא לעשות עוד לוינים לישראל ולבסוף כשחטאו מגר עליהם מיסי ותפלתם מגינה עליהם מן הכליון. ע"כ:

הרשב"א ז"ל כתב בשם הגהות וז"ל אם תשאל למה תיקנו מקום לתפלה ושתהיה במקום קבוע יותר מהיותה פעם כאן ופעם כאן עד שקראו הקובע מנין ושמיד תדע כי גם בזה רמזו סוד נעלם שהמתפלל צריך לכוין דעתו כשיתפלל לדעת לפני מי עומד ולעמוד בילה ולהכיל נמי כאן וגודל הכוחן אשר אליו הנקם וכתו שמכין עבידים הראשונים היו פורשין מפת אחת ומתפללין הכוונה לחבוב גילותו יפי שיעמוד בתפלה מתוך כוונות לטיות והמקום המוכן לתפלה מסוף ירלה עצם בזוירה התורה ומקדשי תירלה וירלה המקום נודעת להיות מיועד לפני ה' והמנו יצא לנמדת ספיותם והעטם ולא ימנע לנו מתכוונותינו דכתיב מיחד ה' לעבדי תמיד וגו' ולזה רמזו במה שאמרו וכשמת אומרים עליו אי חסיד אי עניו אי תלמיד מתלמידיו של אברהם אבינו לפי שקביעות המקום גורם לעסוק ומסייעת כמו שאמרנו שלבד מים נו עוד תועלת עלה בקביעות המקום שהוא גורם להתמיד תפלותיו לעתים מזומנים ובפיות המקום נגלי קבעת יצא המנו לידי היאוש והתפלות. ולכוונה זאת אמרו עוד בפרק זה אמר ר' יוחנן וכו' כמבואר לעיל ע"כ:

מהרש"א כל הקובע מקום כו'. מבואר דכל המוכנה מקום תפלתו הוא מקבל בפעם וכח אלהי כפי אותו המקום והרוח כמו שאמרו כל הגולה להחכים ידרים להעשיר יצפין אבל תקבע לו מקום א' לתפלתו בלי שינוי הוא מייחד כחות אלקים לשם הא' אמיתי והם אומה אלהי. אברהם בעזרו שכ' ויחכם גו' והוא מבואר בת"ם בפסחי' שאמר לו הקדוש ניתן הוא והיה ברכה בך חותמין בשם ההויה שם המיוחד בעל ידי אברהם כתייחד שמו ית' ב"ה בעולם וראוי לומר עליו אי חסיד ס' שנו. מנדת חסידות הוא שמתקנם לרכו. מנדת הרחמים ולית פונה פניו לבקש גדולות בדרך אחר וק"ל:

הרי"ף כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו. וצריך לתת טעם למה צריכה קביעות מקום לתפלה ולמה הפליג בשכרו להיות אלהי אברהם בעזרו על קביעות המקום. ונראה שלהיות צריך האדם לעשות תפלתו תחנונים ורצוים לתקנייתו והמונפה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ואמרו במתפלל אינו מתפלל בכל המקום שיזדמן לפניו אבל הולך הוא אל מקום קביעתו הוא יורה שאין תפלתו עליו כקבע ועשה אלא תפלתו תחנונים וע"כ הולך אל המקום שרגיל להתפלל גם שאלו היתה דומה עליו כמשא היה משליך מעליו משא התפלה ומתפלל אותה במקום שיזדמן אליו ולכן אלהי אברהם שהיתה תפלתו ברחמים ובתחנונים כשהתפלל על סדום בהפיכת סדום לא התפלל אלא במקום קביעתו כדי לשפוך נפשו אל ה' בדברי תחנונים. אלהי אברהם יהיה בעזרו שעושה כמעשיו של אברהם ובמותו אומרים עליו אי ענו אי חסיד אבינו שלא הוחזק בפניו בזה מ"מ כיון שהוא מתלמידיו של אברהם אבינו בענין קביעות התפלה בודאי כי כל

דרכיו הם דומים לאברהם בענוה ובחסידות ומטעם זה אויביו נופלי תחתיו וכו'. ועוד אפשר לומר דכיון שהתפלות הם כנגד תמידין צריך לקבוע מקום לתפלה כמו שהיה מקום קבוע לשחיטת התמיד שהוא מקדשי קדשים שנשחטין בצפון בכל יום תמיד והקובע מקום לתפלתו הרי הוא כאלו הקריב קרבן התמיד ואלהי אברהם שהתקין תפלת שחרית כנגד תמיד של שחר יהיה בעזרו כיון שהוא זריז בתפלה הוא חשוב כאלו הוא זריז בהקרבת התמיד ומטעם זה אויביו נופלין תחתיו שאחרי אברהם ניתן לו מלכות והגלה לו הקנים עו מבולעות שהם הקרבנות וכיון שהוא זהיר בתפלה כאברהם אלהי אברהם יהיה בעזרו כאלו הוא מקריב קרבנות שהם תנינים ואפשר עוד לומר כל הקובע מקום וכו' שאמר כל הקובע מקום באבים שיהיה לו מקום חשוב כגון ב"ה שיש בו רוב עם והוא מקדש תשם תם סוגו ומה יופיו עכ"ז יתפלל במקום קביעתו והוא תגיע לפניו יפי יותר מתפלתו בב"ה המפואר בהוג עם ועליה לדבר אברהם שהלך להתפלל אל המקום אשר עמד שם שהתפלל ראשונה ולא הלך להתפלל במקום שהתפלל יצחק כדכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה באמרו בספר הזוהר שהוא השדה אשר קנה אברהם עלה גבי חת שהוא נפתח המערה שהוא מקום נ"ע ויצחק היה מתפלל שם והרי בשבא אברהם להתפלל עכשיו כבר ידע ורואה חשיבות אותו מקום כמ"ש בספר הזוהר מעת שרץ אברהם אל בן הבקר הלך עד אותו מקום ושנהו לקנות המערה והשדה מתוך חשיבות שהיה בו ואפ"ה פירש בחשיבות המקום שהוא מדה קל תפוחין דנג"ע עכ"ז נתר במקום קביעתו והלך אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה וכו' ואמרו אלהי אברהם בעזרו של זה שמתפלל במקום קביעות ואף על פי שהב"ה המפואר בהוג עם עכ"ז זכות אברהם עומד להתקבל תפלתו:

אמר רבי חלבו אמר רב הונא היוצא מבית הכנסת בא
אל יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא
למיפק אבל למיעל כל שכן דרהיטנא שנאמר נרדעה הושע ו
נרדפה לדעת את ה' אמר רב (זביד)[זירא] מריש כי הוה
חזינא להו לרבנן דקא רהיטי לפרקא בשבתא אמינא
קא מחללי רבנן שבתא כיון דשמעתיה להא דאמר ר'
(טרפון) [תנחום] אמר ר' יהושע בן לוי לעולם ירוץ אדם
לדבר מצוה ואפילו בשבת שנאמר אחרי ה' ילכו הושע יא
כאריה ישאג אנא נמי (הוה) רהיטנא אמר רבי זירא
אגרא דפרקא רהיטא אמר אביי אגרא דכלה דוחקא
אמר רבא אגרא דשמעתא סברא. אמר רב פפא אגרא
דבי טמיא שתיקותא. אמר רב (ששה) [זוטרא] אגרא
דתעניתא צדקתא [אמר רב ששת] אגרא דהספדא
דלויי [אמר רב אשי] אגרא דבי הלולא מילי:

אל יפסיע פסיעה גסה. לפי שמראה בעצמו שישיבת בית הכנסת דומה עליו כמשוי: **נרדפה.** לשון מהלך מהמהר שהרודף רץ: **לפרקא.** לשמוע הדרשה: **מחללי רבנן שבתא.** דאמרינן אסור לפסוע פסיעה גסה בשבת כדאמר אם תשיב משבת רגלך: **אגרא דפרקא.** עיקר קיבול שכר הבריות שרצים לשמוע דרשה מפי חכם הוא בשכר המרוצה שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר השמועה לאחר זמן שיקבלו שכר לימוד: **אגרא דכלה.** שבת שלפני הרגל שהכל נאספים לשמוע הלכות הרגל: **אגרא דשמעתא סברא.** שהוא יגע וטורח ומחשב להבין טעמו של דבר: **אגרא דבי טמיא.** פי' בית אבל ר"ל

עיון יעקב

אויביו נופלים תחתיו. כיון שאלהי אברהם בעזרו וכמו שבני אברהם כשלו ארבע מלכים לנגד ע"י עשר שנאמר ימן כספר הישר ברלישאה בתחביה דף כ"א חח בזכות עשרה בשביל שאמר לכבי כפר ואחר כמים בימים את שקבע מקום לתפלתו ... [illegible]

ר"ל בית שלומות של מסים: אגרא דתעניתא צדקתא. שמסכן לדקה לערב למחרתם העניים שהתענו היום: דלויי. להרים קול בנגון כסי ונעימה נפה פיגמו השומעים: מילי. לשמוע אם החזן בדברים ע"כ:

אמר הכותב לא אמרן אלא למיפק. יש מקשין שהרי לא אמר רב הונא אלא היוצא. וצ"ל שמלפיל זה אין בו משום שהרי אפשר לומר זיל בתר טעמא ואף על פי שאמר היוצא יש מקום לפרש ענם הנכנס ומכל מקום אם מי שהתפלל כבר נכנס אינו רשאי לצאת במקום כיון נכנסים להתפלל שאם ילך במהלכם יראה שהולך להפיל המשא מעליו מהרה. והמכל יפייס כן לולי דברי הנגיד ונדמה כדרכם וגומר: כתב רש"י בפי' אגרא דפירקא עיקר קבול שכר ומרי הלא זה דבר זר לומר כי לא יגיע תועלת ושכר עליו רק מפירושם וכן בכל השאר. לכן נ"ל לפרש שלא נאמר שיש שכר גדול כ"א על שמיעת הדרשה אבל לא על הדברי הקודמים כמו התליכה במקום אלא גם יש שכר על התליכה במרוצה וגם על הדוחקא בשבת כלה. וכן אגרא דשמעתא סברא. שלא נאמר שיקבל שכר על השמועה או די ששומע מסודרים אבל לא על סברא ששומע שמתפק בשכלו אי זו היא סברא נכונה וישרה וכן אגרא דתעניתא לדקתא שלא נאמר שהתודקה היא דבר נפרד משתפלים אלא הוא חלק ממנו ועל כל אחד מהם יש לו שכר גדול כי אם בי דברים נקשרים זה עם זה וכן בכולם:

מהרש"א לא אמרן אלא למיפק כו'. רב הונא נמי לא קאמר אלא היוצא דהיינו למיפק אלא דהכי קאמר לא אמרן אלא היוצא מבה"כ ע"מ למיפק דהיינו לעשות לרכיו בחוץ אבל היוצא מבה"כ כדי למיעל לבית המדרש לקיים ה"מ ילכו מחיל אל חיל ודאי מלוה למיהם גם מבית הכנסת שנא' נרדפה לדעת את ה' דהיינו ללמוד תורה כנ"ל וק"ל: ואפילו בשבת כו'. ר"ל השומע שמגת אריה ומטילה ודאי דהולך במהלכם ושרי אפילו בשבת משום סכנה כן אמרי ה' נדבר טלבה וגומר: אגרא דפרקא רידמא כו'. כפרש"י דתנהם אינם מבינים כו' וצ"ל דאחכונים דאינן לריכין לפרקא דכבר יודעין דברי הלכה קאמר דנ"מ אגרא שלהם ריהטא ועל"ו יש לפרש מה שאמרו בפרק משקין בשוה הלמידה דבבבתא דריגלא לא הוה מקפי ליה קרי עליה וגם דרך ארצא וגומר דלותו תלמיד לא היה לריך להלוך לשם כיון דלא הוה מקפי ליה אלא שמם ומחשב לו בכר ואגרא דרך בדרך לשם לילך וכן יש לפרש אגרא דכלה דוחקא גם אם השומע הבא שום ת"ח ואין לריך לכך יש לו אגרא דדוחקא. אגרא דבי טמיא שתיקותא. ונעיון בעיך שם אגרא דבי טמיא פי' אבל ויולא בארש"ת ובאלג"ם ע"ש. וכדאמרינן בפמ"ג דמ"ק אין שמכחומין רשאין לומר דבר עד שיפתח האבל:

אגרא דתעניתא צדקתא כו'. עיין פרש"י ועוד יש טעם אחד כדי שלא יהא נהנה מתעניתו בממונו בשיעור מה שלא אכל ובזה היום לכן יתן שיעור שממון זה בשכנה. ללדקה וק"ל: דלויי כדאמרי עמיק דיזל ידלומיה:

הרי"ף אל יפסיע פסיעה גסה ומי והיא למיפק אבל למיעל וכולי. וקי כיון ואמר כבי הלכו היולא הייכי פיר לומר שיש נבללו הנכנס לבית כדי שהולך לומר והיא למיפק אבל למיעל לית לן בה. ויש מי שפירש דלמיפק הוא היולא כדי ללכת לדרכו ואין בדעתו לבא כדי לחזור מיד ולביא למיפק דוקא הוא שהזהר שלא לפסוע פסיעה גסה כדי שלא יראה שמשאת ב"ה דומה עליו כמשוי אבל היולא מב"ה ודעתו למיעל לחזור מיד לב"ה או יש לו לפסוע פסיעה גסה לומר לגא חכם ומיד כי כל עוד שממהר לפסוע ללאת הוא ממהר כדי לחזור מיד לב"ה. ועוד יש מפרשים דאחא לומר דלא תידוק היולא אל יפסיע הא הנכנס יש לו רשות לפסוע פסיעה גסה אם ירלה לזה מהדיוק הוא מהקלא אל הקלא

היולא אל יפסיע פסיעה גסה הא הנכנס מלוה לרירתם ול"ג לפרש דכיון דקי"ל דפסיעה גסה נוטלת א' מתיק ממאור עיניו של אדם ומהדרא ליה בקדושא דבי שמשי ואמרו בגמרא מבואר הוא לרים לפסוע פסיעה גסה אזו בכל ענם שהוא שהלך אי"כ הוא אמינה דהיולא מב"ה שהוא אל יפסיע פסיעה גסה היה ליכנס לב"ה שלא יפסיע פסיעה גסה משום שמטל מאור עיניו של אדם והאפרש של היולא מב"ה לנכנס הוא שהיולא הוא באיסור והנכנס אינו באיסור אלא נכלי לזה לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מלוה למירהם וכיון שהוא הולך בדרך מלוה שלוחי מלוה לא ידע דבר רע ולאבים שבגלל היום הוא נבלי לרים לפסוע פסיעה גסה ושוד שמטל אחת מתיק ממאור עיניו מ"מ כשהוא נכנס לבית הכנסת לא חוינא אליו רעה בפסיעה גסה והדר שוב לבל מסידין חה נ"ל כתן: אגרא דשמעתא סברא. האמר דאגרא דשמעתא הכונה לומר שהי שמודים ויגע בהלכה להבינה על בורייה זה שכרו שמודען לו סברא ישרה והגונה:

א"ר חלבו אמר רב הונא [כל] המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע שנאמר °סביב רשעים יתהלכון כרום זלות לבני אדם אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה. ההוא גברא דקא מצלי אחורי בית הכנסת ולא מהדר אפיה לבי כנישתא חלף אליהו אידמי ליה כטייעא אמר ליה כדו בר קיימת קמי מרך שלף ספסירא וקטליה אמרו ליה רבנן לרב ביבי [בר אביי] ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן [בר יצחק] מאי כרום זלות לבני אדם אמר ליה אלו דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהם רבי יוחנן ורבי אליעזר דאמרי תרוייהו כיון שנצרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום שנאמר כרום זלות לבני אדם מאי כרום כי אתא רב דימי אמר עוף אחד יש בכרכי הים ושמו כרום וכיון שחמה זורחת עליו מתהפך לכמה גוונין. רבי אמי ורבי אסי דאמרי תרוייהו כאילו נדון בשתי דינין אש ומים. שנאמר °הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים:

אחורי בית הכנסת. כל פתחי בתי כנסיות היו במזרח והכי תניא בתוספתא דמגילה פ"ג מעין מקדש ומשכן [פניהם למערב ואחוריהם למזרח] והמתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהלבור מתפללין לפניו והאי דרב הונא מוקים לה אביי בדלא מהדר אפיה לגבי כנישתא: טייעא. סוחר ערבי: כדו בר. כשתי רשויות. דו שתי. בר רשות כי הסיה דאמרי במסכת הא דעיילי נבר כו': כרום זלות. קיפיה דקרא דלעיל: דברים שעומדים ברומו של עולם. כגון תפלה שעולה למרום: כיון שנצטרך אדם לבריות. הוא זל בעיניהם: לראשנו. להיות עשה במו דמתרגמינן כטשא כרכיה:

מהרש"א כל המתפלל אחורי ב"ה וכו'. לפירוש התוס' מתפשא זו כיון שמתפלל לרוח אחרת שמתפללין כל העם וכ"ה בהגה"ה אשרי פ"ה וקי"ק מאי קאמרי מי שהוא אחורי העם הי גם אם הוא בב"ה והוא ומתפלל לרוח אחר יש לתמוה על כך וי"ל דתרתי בעי מבחוץ ולרוח אחר ועיין בתר"י ולולי דגריסם היה נרא' לפרשם דלה"ג

עין יעקב

נקרא רשע. [illegible] דברים העומדים ברומו של עולם. [illegible] כיון שנצרך אדם לבריות פניו משתנות כברום. [illegible]

דהו"ל בתוך ב"ה כמי יש לחוש על כך וה"פ כל המתפלל אחורי בה"כ היינו שעומד בב"ה ומחזיר פניו לאחורי כלפי ב"ה דהיינו לרוח אחרת שהצבור מתפללין וסביב רשעים יתהלכון דמייתי לאו היינו סביב מבחוץ לב"ה אלא שמסבב פניו לרוח אחרת שמתפללין כל העם והא לא תקשי שאותו הרוח להחכים ידרים ולהעשיר יצפין דר"ל היינו במתפלל ביחיד בביתו ועוד דהתם לא קאמר אלא לגדר קצת אבל המתפלל היפך שמתפללין העם הוא אסור כדקאמר הכא לפירוש התוס' שלפניו אבל בחר"י הביא דברי ר"י בדרך אחר ואין להאריך ודו"ק: **אידמי ליה כטייעא כו'.** בריף ל"ג חלף אליהו כו' אלא חלף ההוא טייעא חזיה כו' וכ"כ מפירש"י וכן נראה קצת דהעמם שעשה כך אינו דומה שיהיה הוא ניחם שיהרגנו אליהו ויש ליישב גירסתינו דאידמי ליה כטייעא לא קאי אאליהו אלא אחוא אים דלא הוה מסדר אפיה כו' קאי דהוה אידמי ליה לאליהו שאינו ישראל אלא ערבי ולכך הרגו אליהו וק"ל: **מאי כרום כו' דברים כו'.** מפורש דקאי ארישא דקרא המתפלל סביב לב"ה דהיינו חוץ לב"ה נקרא רשע ע"ש שהוא מזלזל בתפלה דהוא דברים ש' ולמאן דדרים כיון שנצטרך אדם לבריות כו' קאי נמי ארישא דקרא ע"פ מ"ש דאסור לאדם לעבור נגד ב"ה בלו כדי שלא לביישו אם אין לו לשלם וח"ש סביב נ' ויתיה רשעים אינו כן אלא דסביב ב"ה הולכים ומהלכין בו עד שנסתכנה פי' ואהא מייתי כאילו נידון בא"ש ובמים פי' דהיינו שמצייתו כשתנה פניו להתהפך כגוונים דהו"ל כמקא דהוה מולדתם אש ואחי מורח דהוה תולדות מים וק"ל:

כג אמר רבי חלבו [אמר רב הונא] לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא (מ"א יח) בתפלת המנחה שנאמר °ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ענני ה' ענני. ענני שתרד אש מן השמים. וענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם רבי (תהלים קמא) יוחנן אמר אף בתפלת ערבית שנאמר °תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב רב נחמן בר (תהלים ה) יצחק אמר אף בתפלת שחרית שנאמר °ה' בקר תשמע קולי:

ובתם הרמב"ן ז"ל שמה שלא נעלם ממך להיות ביום ובלילה עתים מוכנים להיות בהם עת רצון כאמר יש עתים בשנה ובכל סביביו זה ר"ל ובזה הכוונה הזו אמרו בתחלת זה הפרק בי המשמרות שבי הלילה לומר שהם מוכנים לתפלה וכמו היום. ודע שהחכמים האלו לא נחלקו בבי הזמנים האלה ולא כוונו במאמרם שיהיה רבי חלבו סובר בתפלת המנחה לבד ורבי יוחנן בתפלת מנחה וערבית לבד ורב נחמן יחייב בשלשתן כי נראהי כלם צריך להיות בשלשת הזמנים וכבר קבעום דניאל דכתיב וזמנין תלתא ביומא הוא צריך על ברכוהי. והסבה בהם לפי שהם כוללים כל חלקי היום עלייה ועמידה וירידה וצריך להודות בהם לפי שבראנו ימי ומודה בהם שבכל חלופי אתנו עלייתנו ועמידתנו וירידתנו יש לנו לעבוד לפניו כי זה כל האדם כנגד הנערות והבחרות והזקנה. מצרך לזה להודות לפניו בשלשתם שבכל מעתם שני עלמי או מקומי ואפילו לנא תעמים ואם יש לנו שלמון בעולם הוא יתברך לא ישתנה כדכתיב אני ה' לא שניתי. ועי"כ נכחרו לתפלה אלו ג' זמנים. ר"ל שחרית וערבית ומנחה לכוונה שאמרתי. אלא רבי חלבו גלה שלא יספיק לו בהיותו מתפלל ומודה בתפלת שחרית לבד עד שיתפלל גם בתפלת המנחה בהתחלף הזמן ושנם הוא עת מוטה והוא גם מאמר לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה ולא אמר לעולם יתפלל אדם תפלת המנחה ורבי יוחנן אמר אף בערבית ורב נחמן גלה על ג' הפעמים הקודמין שאין סבונה לבם לפטור נכך עד שיתפלל בג' הפעמים. ועתה אעירך על ענין אליהו ואמרו שהרי אליהו לא נענה וכו' ולא הלא העניין ביצחק שתקן תפלת המנחה דכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה כדאיתא בריש פרק תפלת השחר. דע כי נביאי הבעל עם היותם סכלים לא סכלו ידיעת האורה יתברך שהוא סיבת הכל ובכל מאתו יתברך רק חשבו לרוממו נעלם מאד מהשגחה ובדעת שהמתפלספים ובכיון האומר בליונו עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך וחשבו כי הוא יתברך מסר עולמו למנהיגים יהיו העולם ועשאום בעלי העולם. והם הגלגלים וכל צבא השמים. ועם שיבלא לך זה שאמר אליהו לעם עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים אם ה' האלהים לכו אחריו ואם הבעל הספק ביניהם בענין האלהות ממש היו לאור שיאמר אם מה שאמרתי הוא האלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו. ואמנם יתבאר שבאן שהם לא סכלו את השם המיוחד שהוא סבת הכל. והוא השם הנקרא ה' אלא שסכלו בהנהגת העולם שהוא הנקרא בשם אלהים עבור שהאלהים לא תקבל שהם הדיינים. ולכן אמר להם אליהו אם סבת הסבות יתברך מנהיג עולמו ומנהיגו והוא יהיה לכם לאלהים לכו אחריו ואם הבעל שולט בגלגלים ובלק המנוחה מן השפלים לכו אחריהם. ויהתל בהם אליהו להיות ידוע כי הכחות כלם עם היות שמשלם נאמן ובלק אותם השי"ת לכל העמים ישיגו מקרים ודברים בשנוי תנועות ויתגבר השפל ויפשל שמתגבר כפי הדקדוק ועשם כי יודע לבעלי הכוכבים כי האלהים עשה שיראו מלפניו וידוע באחד מים בנות עליהם ויקרה להם מה שיקרה לשפלים בשנוי המקרים והמקרים השמעיים כשנוי והשגה הגבורות וההתנגד ושינויי ניסול כדבר הבדיך שיהם ועסקם בזולתו שאי"א לשפלים להשיג סגלון נדבר ותפס ולהיותם ביחד במקומות משתגים הוא שאליהו מהתל בהם שיקרם לשפלים שהם מנהיגים אותם והוא אומרו קראו בקול גדול כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לו אולי ישן הוא ויקץ. ורוצה מזה שהם אם אלילים המסור אמת תושלת פרי מעלת המנהיגים בהיותם המקרה תמיד שמנהיג ישוב עליהם לכי שמתנהג על כיוונו והוא שאז"ל אין נפרעין מן העובדי כוכבים עד שנפרעין מאלהיה תחלה כמאמר יפקוד ה' על צבא מרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה והוא שהכתוב אומר וה' שפטים עשה ראה אמרו ה' שפטים עשה ולא אמר סבל עשה שלא שיהיה תעשה כאן רק לומר שהוא עשה כל המנהיגים אמר בשמים כי שלל הכחות עם שיש להם אילות ושלטנות ברצון בוראם יתברך אילותם מועט והוא הכפל לתיד אלילים למיעוטם כאמצל מלא שהרוחות לתיעוש השמחה ואין הכח הגמור והגלות הנחשב רק לפי שלא ישמטנו דבר שהוא עשה כל מערכות השמים המיוחדים ברצונו כל הנבראים והוא המשל שאז"ל בהוחתנו של מלך שהגיע לו עת גרם ועמד על פלטרין של מלך ואמר לטוטר אגב המלך ביוק אותו של מלך לפיכך אמר להם הקב"ה לישראל כשיגיע לכם עת גרם לא תקראו לא למיכאל ולא לגבריאל אלא לי דכתיב כל הנקרא בשם ה' ימלט המשכיל בהבל תוה הנפלא שהוא כולל כל מה שאמרתו וזה מתאולי אליהו שמבכיסים עצמם תחת ממשלת מי שיקנם המקרים והוליכם עצמם מתמשלת מי בלא ישיגוהו המקרים כלל ולא יחינו להם מן שמקריים בעבודתו כלל לעולם ומה שיחזק לך עוד מה שאמרתי הוא אמרו ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר שבטי בני יעקב אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך כאלו סבלנו אנו בני"ע שבטי בני יעקב אמי זה יעקב שלזו שהולך לפרט שהוא מי שאמר השם עליו ישראל יהיה שמך. רק היותה הכוונה לעם שאמרתי כי הם היו עובדים לגלגלים ולמלאכים כשרו של עשו ושאר העובדי כוכבים והוא ע"י נא להתגבר עליו בכח סבת הסבות יתברך שהגדילנו לו ובכר הגביר ראש היותם עליהם והיה שר על השרים דכתיב וישר אל מלאך ועל המדה הזאת נקרא ישראל דכתיב כי שרית עם אלהים ומפני שהולך עתה אליהו למדה זו לקח י"ב אבנים כמספר שבטי בני יעקב שנתעלה למעלה מן השרים והבעלים בהנהגת השפלים ושנקרא שמו בעבור זה ישראל ולכוונה האחת הזכיר גלמין הזה בספר תלים בפסוק מקרי הכוכבים אמר אינם יראים את ה' ואינם עושים כחקותם וכמשפטם וכתורה וכמצוה אשר צוה ה' את בני יעקב אשר שם שמו ישראל ואחר היות כסילי הבעל בוטחים שהתמלה לשמש ולצורתו מן הגלגלים היו מבוררים עבודתם בהיות השמש בתגבורת עלייתו עד בוחו לערב ועל זה היו מביאים קורבים ומרכבות בבקר הסוס בחזק סתמה והוא שכתוב בילקוטיו וישבת אם הסוסים אשר נתנו מלכי יהודה לשמש [illegible] ואת מרכבות

השמש

עיון יעקב

לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה. עיין בספרי [illegible]

[illegible]

ואמר רבי חלבו אמר רב הונא כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בה' קולות שנאמר קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו ואם משמחו מה שכרו אמר רבי יהושע בן לוי זוכה לתורה שנתנה בה' קולות שנאמר ויהי ביום השלישי ויהי קולות וגו' וקול שופר וגו' ויהי קול השופר וגו' והאלהים יעננו בקול איני והכתיב וכל העם רואים את הקולות אותן קולות דקודם מתן תורה הוו. רבי אבהו אמר כאילו הקריב תודה שנאמר מביאים תודה בית ה'. רב נחמן בר יצחק אמר כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים שנאמר כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה אמר ה':

עובר בה' קולות. [illegible]: **אותן קולות דקודם מתן תורה הוו.** [illegible]: **מביאי תודה בית ה' כי אשיב את שבות.** [illegible]

מהרש"א בתפלת המנחה כו'. [illegible] שהרי **אליהו לא נענה אלא בתחלת תפלת המנחה שנאמר ויהי בעלות המנחה ויגש וגו'.** [illegible]: **ור"י אמר אף בתפלת ערבית שנאמר תכון תפלתי קטורת וכו'.** [illegible] **בתפלת שחרית שנאמר ה' בוקר תשמע קולי כו'.** [illegible]: **שלא יאמרו כו'.** [illegible]

[illegible]

מהרש"א עובר בה' קולות וכו'. [illegible]

עין יעקב

עובר בה' קולות. [illegible] **זוכה לתורה שניתנה בה' קולות.** [illegible]

מעגרון והן הן אותיו' שהאור' כתנה בהן ולא בקול שמענו שאינו מורה של דיבור מה הוה שאמר שהוא לשמח חתן וכלה בקול הדיבור הכולל ה' מיני קולו' שאמרנו כמ"ש בי כלולי ה"ל וי"ל לשמחו בשמח' בדבור של מלה להגביר חסדי המקום בבריאה לקיום עולם ואחד מקיים בלשונו קול אומרי' הודו את ה' שקולו השמחה יהיו בשבח המקום וע"כ מקום הוי"ל אלו ה' קולו' בו' ברכו' חתנים כמפורש בחדושינו פ"ק דכתובות ע"ש ואמר שאם משמחו זוכה לה' קולות של תורה כי מסוכתה היא היתה יום שמחת לבו ותהונתו עם ישראל והסי' קולות מתן ק' מלאי' הדבור באותיות של תורה הם קיומו של עולם שבתנו בסיני כמו שכתוב אם לא בריתי יומם גו' אם ישראל מקבלין כו' ואם ספרים ואמר הא דכתיב וכל העם רואים את הקולו' הן קולות דקודם מתן תורה דאלו קרא פירושו של ה' קולות שאמרנו קודם מתן תורה שלא תאמר שהם קולות פשוטים שרים אלא שכל העם רואים את הקולות שהם מתחקקים לפי צורת האותיות כפי מלאכם של הקולות ובדמיון רואה את כל אלף ואלף מהקול כפי מה שהוא לפי צורתו באותיות ואמר כאילו הקריב תודה ס"ן שהיא בלא ב"ב בשמחה על הקיום ורלון לפניו כמפורש פ"ק הכנוסת גבי מוסיפין על העזרה ואמר עד"ז כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים שהוא קיומו וישובו של ארץ ישראל וק"ל:

הרי"ף כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו וכו'. כל משמחה שמקיים פי' קולות מכוונה כנגד התורה וכן שוכר על פי קולות שנתנה נגד התורה כדאמר אח"כ ודוק והבן:

ואמר ר' חלבו אמר רב הונא כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים שנאמר °סוף דבר הכל נשמע את אלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. מאי כי זה כל האדם אמר רבי אלעזר אמר הקדוש ברוך הוא כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה רבי אבא בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולו ר"ש בן עזאי [ואמרי לה ר"ש בן זומא] אומר כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה:

בשביל זה. בריאה זו: לצוות. [illegible]:

אמר הכותב אני הקלר הוא להציג למודתי נאמרי קושיתני שלמת מגלים שלו. תוקשוה להרב דהיינו לא נברא אלא בשביל זה היינו בשביל לנוח לזה ותקן זה באמרו בשביל בריאה זה וכמונהו לומר שספרי שנבראו החיים יראה את ה' אין צריך כלל לאלה הבריות גדולות וקטנות אבל לסיום במגע שבריה זה אם לא הקדים אליו בריאת ספר הדברים הוכלכו לנבראים כלם בשביל זה בריאה אחריהם ויהיו כל הבריות ואלהם נמדנגת קליפות ושומרות אבל עיקר הפרי הוא היראה את ה' ולכני אנא אלק עליו ולא הסכים לומר שאחרי בריאת החיים יראה את ה' תהיין לבטלה כל שאר הבריות שלן ולתקן זה אמר שקול זה כנגד כל העולם וי"ל בעיתי שולמס כל הבריות אבל יש בזה מעלה לבורא יראה ה' כי לו שקול ישקב כמלאכים לגמרי וגד חי כל בריאות העולם ואלד אחר תירה את ה' יעמוד זה כנגד זה והוולמו שניהם וכן פזחי נפיזנו הדק ולא לתגלל מכל הרמזקים כי לא יתכן שנאמר שבריאת כל דברי העולם היים בקולם לבריאה היראה את ה' וגם להגגל מן החסק שוכלתי נדברי

ר"א שכן הכל נאמרו בשביל לנוח לזה. ר"ל שמגיאות כל אלו הדברים הוכלים ולא תגד עליתו וגם לא בשביל בריאה זה נלנד כדברי ר"ש אלא סבלם בריאתם הוא בי היראה את ה' לריך לחברת מי שיאפה לו פתו ויתקן לו מלבושו לתקן זה יאלמו של הבריות לתיוהם קיימות כדי לשמש ליראה את ה' כבבלי בן זומא ברוך שברא כל אלו לשמשני:

מהרש"א סוף דבר הכל נשמע גו'. דלפי פשוטו ה"ל למכתב הכל שמשמע בלשון עוד לטובה כמו שפיים את האלהים ירא גו' ואמר ע"ז מאי כי זה כל האדם כו' דלפי פשטי' דהכתוב מדבר בל' לווי את האלהי' ירא גו' יהיה פירושו כתיבת טעם כי לדבר זם שהיא היראי' נברי' האדם כפרש"י בספר קהלת אבל הפשת דהכל נשמע את האלהים ירא גו' והדבר בשבח ותפלה של ירא אלהים יש לנו לפרש גם סיפא דקרא כי זה כל האדם בשבחו של ירא אלהים לומר כדאית לי' ולמר כדאית ליה ולא פליגי אלא כל חד וחד אחזא מגי' שולמו' בקש במעלתים ז"ש כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל האדם דהיינו גם עולם המלאכים לא נברא אלא בשביל אדם שהוא בעל בחירה כדי לזכותו אם יהיה ירא אלהי' דבמעוד מעלתיו כדאיתא במדרש' ואמר שקול הוא כנגד כל העולם דהיינו עולם המלאכי' כמ"ש פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה ובבלתר לדיקים כתיב והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וכהכוכבים וגו' ואמר כל העולם כלו לא נברא אלא ללוות לזה דהיינו עולם התחתון לא נברי' אלא ללוותי' לו בעולמי כדי שימושו אותו ויעשו עבודתו כדאמרינן בפרק הרואה בן זומא ראה אוכלוסא ע"ב מעלות בהר הבית אמר ברוך שברא כל אלו לשמשני וקל להבין:

הרי"ף כי זה כל האדם כל העולם לא נברא וכו'. נראה דלאחי סברה קושיא אמר שהעולם וכל אשר בו הוא טפל לאדם היראה את פי כי מבלים האדם היא היראה שהיא העיקר וביון שנברא את האדם נברא קודם את העולם לצורך האדם לפי שאם אין עולם אין אדם יכול לעמוד ורבי אבא סבר כי הם שקולים שניהם העולם והאדם וכן עזאי סבר שהאדם הוא העיקר ושיי אפשר להתקיים לנח בלי עולם אלא בריאת העולם היא לצוות לאדם וללוותו עם העולם כי בהיותו מחולה עם העולם ימצא האדם קורת רוח והציע מהיים לו אפשרות להתקיים בלא עולם הוא מונים מפנים כלפתר העולם והאדם שהם מצוה מונה לעולם:

ואמר רבי חלבו אמר רב הונא כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנא' °בקש שלום ורדפהו ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן, שנאמר °ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם:

גזלת העני. וכלא קא גזלת סעשיר גזלם היא אלא גזלת העני שאין לו כלום לגזול ממנו אלא שאלה השיב על שלומו:

מהרש"א יקדים לו שלום כו'. אבל אם אין רגיל ליתן לו שלום לא יקדים לו שלום דכמאן חבר לא יחזיר לו שלום ויקרא גזלן ומיהו בפ"ב הכותבין קאמר דרב חסדא היה מקדים שלמא אפי' לעובד כוכבים והאמר צריך ליתן לו בשלום:

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי (בן זמרא) מנין שהקב"ה מתפלל שנאמר °והביאותים אל הר קדשי

עין יעקב

כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין. [illegible]

קדשי ושמחתים בבית תפלתי תפלתם לא נאמר אלא (בבית) תפלתי מלמד שהקב"ה מצלי. מאי מצלי אמר (רבא) [רב זוטרא בר טוביה אמר רב] יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת הרחמים ואכנס להם לפנים משורת הדין. תניא אמר רבי ישמעאל בן אלישע פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים וראיתי אכתריאל יה ה' צבאות יושב על כסא רם ונשא ואמר לי ישמעאל בני ברכני אמרתי (לפניו) [לו] רבונו של עולם יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין ונענע לי בראשו (מאי קא) [וקא] משמע לן ברכת הדיוט אל תהי קלה בעיניך. אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטים ונתקיימה בהם ברכתם אלו הן דוד ודניאל.
ש"ב כד דוד דברכיה ארונה הכותי דכתיב ויאמר ארונה אל המלך ה' אלהיך ירצך. דניאל דברכיה דריוש מלכא
דניאל ו דכתיב אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישיזבינך:

ונענע לי בראשו. כמודה בברכתי ועונה אמן על כלן:

כתב הרשב"א ז"ל על מאמר שהקב"ה מתפלל יש באגדה זו סוד נשגב [illegible]

[illegible]

על מעלת שנוי ומתה יגדל נא כח ה'. ואמרו בברכותים רבם נפרשת וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד רבי מאיר אומר [illegible] שמתפללים לפני בחותם שמע. ועניין רבי ישמעאל בן אלישע שאמר ליה הקב"ה ברכני [illegible] ולאשר יושב על כסא [illegible] עד כאן לשון הרשב"א ז"ל:

אמר הכותב נאמרה זו יש דברים קשים [illegible] להבין על השלמות שאמר ישמעאל בני ברכני ולא זו בלבד אלא בכל המקום [illegible]

[illegible]

תשוקתו

עין יעקב

מאי מצלי יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי. [illegible]

ברכת הדיוט אל תהי קלה בעיניך. [illegible]

[illegible]

מהרש"א [illegible]

[illegible]

הרי"ף [illegible]

[illegible]

[illegible]

כח אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי מנין שאין מרצין לו
לאדם בשעת כעסו דכתיב °פני ילכו והניחותי שמות לג
לך. אמר ליה הקב"ה למשה המתן לי עד שיעברו פנים
של זעם ואניח לך. ומי איכא ריתחא קמיה דקודשא
בריך הוא אין דתניא °ואל זועם בכל יום וכמה זעמו תהלים ז
רגע. וכמה רגע אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים
ושמנה מאות ושמונים ושמונה בשעה וזו היא רגע ואין
כל בריה יכולה לכוין אותה השעה חוץ מבלעם הרשע
דכתיב ביה °ויודע דעת עליון. השתא דעת בהמתו במדבר כד
לא הוה ידע דעת עליון הוה ידע. מאי דעת בהמתו
דאמרי ליה מאי טעמא לא רכבת אסוסיא אמר להו
ברטיבא שדאי ליה מיד אמרה ליה הלא אנכי אתונך
בטעינא בעלמא אשר רכבת עלי אקראי בעלמא
מעודך עד היום הזה. ולא עוד אלא שהיית עושה עמי
מעשה אישות בלילה כתיב הכא °ההסכן הסכנתי וכתיב שם כב
התם °ותהי לו סוכנת. אלא מלמד שהוה ידע לכוין מ"א א
אותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה. והיינו דאמר
להו נביא לישראל °עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מיכה ו
מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים עד
הגלגל למען דעת צדקות ה' מאי למען דעת צדקות ה'
אמר רבי אלעזר אמר להם הקב"ה לישראל ראו כמה
צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע

שאלמלא כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל
שריד ופליט והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק °מה אקוב במדבר כג
לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה' מלמד שאותם הימים
לא זעם. וכמה זעמו רגע. וכמה רגע אמר רבי אבין
ואיתימא רבי אבינא רגע כמימריה ומנא לן דרגע רתח
שנאמר °כי רגע באפו חיים ברצונו ואי בעית אימא תהלים ל
מהכא °חבי כמעט רגע עד יעבור זעם. ואימת רתח ישעיה כו
אמר אביי בהנך תלת שעי קמייתא כי חוורא כרבלתא
דתרנגולא וקאי אחד כרעא כל שעתא ושעתא נמי
קאי הכי כל שעתא אית ביה שורייקי סומקי בההיא
שעתא לית ביה שורייקי סומקי. ההוא מינא דהוה
בשיבבותיה דרבי יהושע בן לוי הוה קא מצער ליה
טובא בקראי יומא חד שקל תרנגולא ואוקמיה בין
כרעיה דערסיה ועיין ביה סבר כי מטא ההיא שעתא
אלטייה. כי מטא ההיא שעתא נים אמר שמע מינה
לאו אורח ארעא למעבד הכי °ורחמיו על כל מעשיו תהלים קמה
כתיב וכתיב °גם ענוש לצדיק לא טוב. תנא משמיה משלי יז
דרבי מאיר בשעה שהחמה זורחת וכל מלכי מזרח
ומערב מניחין עטרותיהם בראשיהם ומשתחוים לחמה
מיד כועס הקב"ה:

דעת בהמתו לא הוה ידע. במסכת עבודת כוכבים מפרש לה בפ"ק:

מאי קרא. דאף סוי כרגע דכתיב כי רגע באפו חיים ברצונו:

בתלת שעי קמייתא. נאי מרגעי שלש שעות ראשונות: לצדיק לא טוב. לענוש את הבריות:

תוספות שאלמלא כעסתי לא נשתייר כו'. [illegible]

אמר הכתוב [illegible]

עין יעקב

מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו. [illegible]

נמצא כי מצות ההשתחויות הללו זמן קבוע להם אלא רגע שנזדמנו לבן אמר שאמר התלמידי שלא מצות ההשתחויות והחכמה שמלמד זה. רבה לנו שאין אסור רק שמימי והוא שלף על פי שאין קבוע ההוא גבי מצות ההשתחויות לא קדם ולא אחריו ואין כל שיהיה שהיה אלא לשעורים יהיה רגע קבוע ביום פלוני כשעת ההשתחויות וביום אחר יהיה כשעת שניית. או אם יהיה ב״ה באותה שעה לא יהיה ברגע ההוא שבלעם את דקדק הרגע כאמרו באחד מרגעי כי מצות ההשתחויות ויתמך כמה שהיה צריך בלעם לכוין רק לעמוד על הרגע שרגעי בכל יום ויום. ראוי להעיר ולהבין כוונת מאמר זה בענין שהלכים עמהם המאמר ניקוד המאמר שמכים שעה מיוחדת שבה כועס הוא יתברך שלף בים שסיפר לנו לומר שהקדוש ברוך הוא כועס על עוברי רצונו בדרך דברה תורה כלשון בני אדם די לנו שנאמר כן בנבואת השם השופט כמו שאמר וירא כי רבה רעת האדם וינחם כי ושם שאמר זועם בכל יום השמר לפרש בכל יום שעה הממת. השני שענין בלעם ראוי לתת עם תועלת יציע שמנו שמזכירי שניכוחים קלים כאלה בין בלעם ולאתונו ושאין נמי לומר כן. עיד שהנה שענין הלא הוא כי בי הקדושה נדקים שאמר כי ההשגות לא יצא כי אם טוב והקב״ה הוא השקות התושלם ולכן סקטו אמרי בפסם סגולה בסוף נרכה הרחוס הכל ישופטים ותורתנו שלם הכל המיב ממך, סקדושה שנים סוכירם סריא ך עולם נסקרותם פי קהלת שכלל המשלים אשר ישול נכם טוב ורע הן הנה על ד׳ מודרגות שאחד טוב כולו. השני רע כולו. השני טוב על הרוב ורע על המעט. השני רע על הרוב וטוב על המעט. שהלק אחד הוא מגת בני אלהים. והחלק השני הם החיים אשר על פני האדמה. והשני הגשמיים נפרדים לא ימכן שמכלם ושם שיהא יתברך הטוב שהשלם לא גורה תמנותו ידי להיות כל פעולותיו ענין החלוקה הראשונה לגדת שיהיו כלם טוב רק יתן התכלם שיהיו פעולות לפעולת שהיה טוב על הרוב אפים שים גם רע נחלק גם כי כן השכל יסמיך חכם מוכחם ז״ל באומרם אין רע יורד מלמעלה להיות מבין אותו רע לנפשות טוב. ואם כן השכל שהוא טוב על הרוב ורעה על המעט ואלו חז״ל שהמדרגה הרע בים בפעולותיו ידי ראוי להיות רקה מן הזקות. ולזה הודיענו וגבה זעמו רגע לתולדה שלבנו שלא נחשוב שהקב״ה שכן בכל דור ודורים. וזהו טוב אפים שחלק הרע היה רע עם היותו מעט שנרך אל רוב הטוב שים בו אלא שנקנע בלבנו חמונה קיימת שפי טוב על הרוב מיד מעוטלם אלא הכנה דתיבנך גדול יותר מאד בכמות ובאיכות והמכוונם הרע שים בו הוא היותר קטן השמות מאמר ראשם נמבך כמו שיחלק הטעם לחלקים קטנים רבים לא נמצאת נגנב ודקים הראשונים והניים רק לדקים יותר קטנים שהם רבעים. וכן אמרו ובמה רגע אמר רבי אבין רגע כמימריה ובגילו חיה בכונת לא שנאמר תגביה פניה חמי כמעט רגע עד יעבור זעם ומדברי השפיים כי רגע נחשו חיים ברצונו אלא זה מעפיק נביני בדרך הסבם לעמוד על סוגת שאמרים ובמה זעמו רגע. אלם גמת שתרקינו נקבי המסכיות וחמרו שיהא בתנאת שפי קמייתא. וכן אמרו בפיק העבודה טכבים ומלות לא ניגלי מינים לנותח דתוספי נריה ביחיד גתלת שפי קמייתא. לא ידעתי להאריך טעם אמרם שיהיה רגע שעם בראשונות יותר מבשעות האמצעות והאחרונות ואולי כוונו לרים במקום אחר הצדיקים מהלהן יפורין ושופן טלה ולזה פירשו שהידי תמחלק היום לדי חלקים כמו שאלה היא הרגע אמתלות ורגע יהיה ברביע הראשון ביום הומם תמות שהוא תריג שעות וכל זה למודה המאמר לומר חלק הרגע וכמלים גלו ז״ל להודיענו שאמר מגנדי רביע היום אין שמן ואין פגע רע ואין ספק שחז״ל היו מקיפים כל המבמות והיה נקבלה אצלם ועל פי סקבלה שהיא היו זוכרים כל הדקדוקים שהם ועל דרך שביתו לרותינו כי רבו שמדרכם לא השמיטו נמי חכם יודע וטשל הקבלה חזיא והוא למדנו ושה הדק התוקות ידיענו. עוד שנית אמות נמה שאמרו שרגע הכעס הוא גבי מצות ההשתחויות זה נקמר עם המאמר שמוך לזה בשם רבי יהושע בן לוי גמצה שמכוונת זורעם וכל מלכי מזרח ומערב מניחים כתריהם בראשיהם ומשתחוים לחמה מיד כועס ואם כן ראוי שיהיו כמכו שתולה אימתו על רביע היום שכן בני מלכים יושנים עד חומה שמה והוא זמן קים לגמל ועתם השמד ועל דרך השמע נודע אמ״י כי שורת ברעגנה דהרכנלש ובי לראות כי נאמר רגע קטן שהקב״ה כועס נמשך לקרות בכל העולם השפל והביע ממנו עלבון גדול לכל מיני העולם אשר לנבל אי גלתי עובר הנה יש ביום לקיחה פרמי. והמודם בכתולתו של תרנגול יורה על שמחת, והנה רגע זועם בלקם ההרמיות האוה כד שחור לבן שהחלם. הנה יאמרינ תאמלנ שהוא שמעמיד עלמו על רגל אחד ואינו יכול לעמוד כן רק רגע קטן. ברגע התשותלם נותם מלקה כל ההרמיות לגמרי ולא כן נמסר שמות. הני ענין בלעם נפלאתי המנה ועלא נרלותי שמע מאמר זה אין יסתול הבכל שלים סכם לסד משכני קדם יסים מושגע נגעת תגדל סתות.

תחולת מתולת אמרו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ומנו בלעם. וכאן אמרו כי לא היה לו מעלת נבואה כלל רק שהיה יודע לכוין אותה שעה שהקב״ה כועס בה וכפי מה שלמדתי מדברי הרמב״ן ז״ל אמר וגדולי המפרשים הפורטיים אמר קדמו לאבותי דורינו כפי סודות המפוקים ידוע. שכל חכמת בלעם נמאס מקראו בלק היתה חכמת שעון וקוסם ועיקר ממנו שיהיה לידע שעה ראויה לקלל כי כן שלח בלק לאמר לו כי ידעתי את אשר תברך וגו׳ והכין שאמר בסוף מה אקוב לא קבה אל יודה שעה חכמת הקוסמים שיהיה לו קנה שהוף בנומו לדעת את ישעם שדי ונומי עת ועתו וכפי מה שכתב הרמב״ן היינו טרם להם כאשר הזכיר כאשר יתגר פי כי זה דרכו לביום ובמתם ישראל שפולם הוא אשר הוליאם ממצרים ועשה להם אותות ומופתים. ויסמוך מזה כי לא היה בלק חפץ בו ושולח בעדו שפעם נביא השמיים רק משעם קוסם יודע שעה ראויה לקלל. ולכן לא שם לבו לתחבולה שלוהותו כי מכה שלא ישנה שעה תחזן ר״ל הרגע שהקב״ה כועס בו ולא יוכל למלאות חפצו ואמיד רלה הקבים לגמות ישראל ולסרוחם ולאך רע על כרתו ישכם אמן ולאצריל זאת התחנה המלאו למעלה מליונה בנבואה שלא סגיע אליה משלם ושרם שיעלה למעלה גדולת הזאת הראה לו גדלו המקום ושגה משלשה אשר הוא רוכב עליה עם הויתה כן סגיה ביותר גבוה שאמר השיגה נמת שהוא כמו סדנר והשכלה והכירה ויגלה שיגה לבסן והמכוור זה והלשון אל הקיר ולא די זה אלא והלשון את רגל בלעם להיות הוא עלמו לסוציל כמן שהנה ושם היום כי גם נקנה שענין המדבר חיננה מסכלת ועולת עליה כמו סוכר והמוכחם עמו בעומדה לתם שלות לי רעם תחת מונם הלא אנכי אתונך אשר רכבת עלי מעודך והייתי כלמת ניתך ואם עתה מנעתי עלמי הלבת לדרך הים למונתך כי ראיתי לא זה הדרך השונם ולבם גו עמה וכגד כתב היה בתוב כי הוא נתנגע לומר שהאתון ראתה מלאך אבל שי ותרא האתון כי שהגיעם נדגר מפמיד אותה שלמעור והוא המלאך אשר יצא לשטן כענין ולבי רלה התנים שמיה ועמת בלחמד על ההשגה לא על הראות וכי כמו שכתב נבשת. והנה הלילתי עלמי נחלוק גדול בהתהלת דברי שהוא הרמב״ן ז״ל כי הלא כתב נפרשת וירא עד שמעים ז״ל על מה שאמר שהיו הדברים ההם במראה הנבואה. כי הדברים ההם מותרים סברות ואסור לשמוע ואף לאתון כיום וכן הלאוה כי כל הדברים ההם היו במשמע שהקב״ה עשה סכד עם אברהם עבדו ועם לוט כן אחיו בגבעתו וקראם להם מעם דמות מלאכים ונם בכל זה תאריך גפרשת זאת והשמרל לקות אל הבכל כפי שהאמר ענין זה. ובמה נפשי גם אותם חתנתי לשון זה ולא תגיד תבחת אם היו פרי בלק עם בלעם בנתעשים האלה או שהיו הונים לפניו ודחוק היה ענינם ונכיו והקרובים שהיו עמו לא יספרו מומו ורלו בגבום האתון ותבות בלעם אותה בעגורים היו שהיה כמנהג הנחומם כרבות ולא שמעו דבורה אף כי דבר יתגלך שהוא גלוי עיני בלעם שכיל. ומונות ומבולות עם לומר כי עיד המשגנ לא תחת האתון אם לא תדרך קנלת. ועל יסוד אמתי זה שהגמלי שעיקר מהות בלעם היה קוסם קוסמים אשר ככמו שבעלי המלאכות האלה עשים ומנפיסם עניי דברים בעולים מוהתים כיוו עלם היות תם עלם היה שבטה יודע וכיולא בזה גם לפעמים יפסידנו לשבנת זרע בית המעולים כמו המשוררים ועל דרך זה היה בלעם עונים לפעמים בזוק בלחשו שיהיה מדעת והיה נבנה מהדבר הפעל שהוא לתלכבת הקסם אשר היתה עיקר תבחתו וכל זה עם שעיי נמים בדרך גם נפלא להעמידו על אמיתת התוכחת המופלת ויצים נעין שכלו אשר ביד יתי לפעמים פה סתיר לאתון גלתי מדברת הנם יגדל כחו לפתוח פיו ולאומו אלם ולא יוכל לקלל אפים שיהיה לכוין השעה ועת האפות לפרם מעשה שישות לא נמכין המומים אלא מעשי בענעים שמוסיפין היה לאימתו ואשה לנים כמו לעבות שמחה ואם ספיפה וכדך כמו שמוסיפין לבהמות סהוגים על פים לו פרדה מיוחדת לו משעתו אדם לנסשתו מקבים כאלה וכן אמרה האתון לבלעם כי היה זוכרת שהיה עמהם בשעה בדרך ביתה וגם היה עבדם אותו כן עד היום והיה עה עשיתי לך כי הכיתני וכו׳. ולא הניתני לכל זה היות כוונתי ללמד זאת נגד בלעם הרשע ולהסכיל אותו הגנות שמופלג התכר גכשם תמאמר אותם כוחני נזה לפלך מתרי חז״ל דברים זרים כאלה שיאמרו על שכם מתכמי קדם עם היותו רע מעללים שיגיל בגנות כזה והעלבך זה כי אין ראוים כלל עתפסוק ועוסי לעלך מוכנת כמו שירלם המפרשים דקרא ומפרשתו והעלך לא ידעת. וגם מן שהגלם לומר כן כדי שיתקיים מאמרם ז״ל אבל נעובדי כוכבים קם ואי זה זה בלעם שהכוונת בו שלעים שנראהותם לא הגיע למעלת הנבואה נמדרגה עליונה רלם המי כי נבות. אלם יסים נביא שסלג כמשה ועיי מגלוהו ידיעו אמלה ישראל לאמן ניאמה בשים. ואמי נביא לעובדי כוכבים ואולת המלמה נגולה א׳ ושמיר שער להיות כשר

פרים

[illegible] כדי לגבות ולפרוס [illegible]
[illegible] :

מהרש"א עד שיעברו פנים של זעם כו'. וכו' דלפי פשוטו כו' וכפרש"י פני ילכו שלא אלכת עוד מלאך אני ס' את צקם
[illegible] אם אין פניך הולכים גו' כיון [illegible]
אותו הקב"ה על כך פני ילכו גו' וק"ל: **בשעה שהחמה זורחת כו'.** [illegible] דלא לימא אין [illegible] קאי כמלן [illegible]
[illegible] יום וקאמר [illegible]
כי ומשתחוים לחמה והיינו דזועם בכל יום [illegible]
מקרי וק"ל:

הרי"ף ויודע דעת עליון כו'. וקשה [illegible] לא ידע [illegible]
על [illegible] בדברים זה [illegible] לא עמד על דעת [illegible]
[illegible]

[illegible]

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות שנאמר ורדפה את מאהביה וגו' ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה. וריש לקיש אמר יותר ממאה מלקיות שנאמר תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה:

מרדות אחת. [illegible]: **ורדפה את מאהביה וגו'.** [illegible]
[illegible] : **תחת גערה במבין.** [illegible]
[illegible]
[illegible]
פס דבר:

מהרש"א טובה מרדות כו'. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ואומרת אלכה גומר:

הרי"ף אמר רבי יוחנן טובה מרדות אחת כו'. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

עין יעקב

טובה מרדות אחת בלבו של אדם. [illegible]

ושמת ועכ״ז לא חטו ולא הרגישו כי נמדדין הם עומדין ודרשת את התהגים בתפלה ובתלקחת עדות נבנה ומדרש הלכה ותשובת של מישי הראשון דהיינו לחזור בתשובה כי טוב לי אז מעתה אז גילה תמבחית ותנגא ממדות שלקחם נבנה נאמרה טוב לי אז מעשים נודחי מזה יודם שלקחם מדות נבנה ונתחרשה שמעשיה א״כ היה טוב לא המדות יותר עכשיו מלקיות כלומר מבמה שופטי מלקות מהרי לקחת כנושה ורחו נה מוכחים לקחת עבור דרכיה נבידים ולא שנה ונתוך המדות נאה נידי תשובה שנה לגלויה. ור״ל אמר שטובה המדות יותר מאלה מלקיות כלומר אפילו במקום שהופיעו היסורין ומב נתשובה מתוך המלקיות אפ״ה טובה התשובה שהיא מתוך המדות לנו שיא מאהבה אבל התשובה שהיא מתוך המלקיות הוא תשובה מיראה וזהו פי׳ הכתוב חסה נערה נמנין כמו שפי׳ רבי׳ ז״ל שחטא הוא כמו מיתה שהוא מם דגר. והיק המשיח שלא היא נערה נמנין כמו שמגערת נמנין היא לומר לו שלא כמון למעות בן ואין נבערה לא טעם ולא הכלת אלא נערה שלא יעשה כן ויחזור בו מתוך הנערה בלי שום מכה ועונש הוא יודע שיש לו אהבה ויחזור בתשובתו מתוך אהבה מה שאין כן במחר בו מתוך המכה שהיא מיראת עונש והתמיהה בלבו של אדם שיא נערת שלבו נוטל בו כי אין יכנים ליראה ויחזור בו מאהבה והוא טוב מתמאה כביל מאה מלקיות והוא מחר בו מתוך המלקות כיון שמוכרח היא משמש שנה. ודקדק מעלה מלקיות דהול״ל מהכות מאה לכביל אלי שמשמע כביל מאה לומר מהכות כביל מלקות אחד ולקי מאה פעמים דהיינו מאה מלקיות:

אמר הכתוב מפני מה יש צדיק וטוב לו וכו׳. ראוי לדקדק לשון זאת השאלה שהיא יותר מעמיק וחוקה משאלת החכמים והפילוסופים אשר שאלות על זה הענין אולם נכתן בכפלי השאלה באמרו מפני מה צדיק וטוב לו צדיק ורע לו וכן ברשע וטוב לו ורשע ורע לו כי בשאלה האחרונה אפשר להשיבו כי הלא טוב לצדיק לסבול הרע בעה״ז כדי לזכות לכל טוב העולם הבא וגם רשע וטוב לו בעולם הזה כדי שיקבל כל ענשו בעולם הבא. אבל כאשר נראה צדיק וטוב לו וצדיק אחר כיוצא בו רע לו לא נדע תשובה לזאת הקושיא וכן בשני רשעים שאחד מהם טוב לו והשני רע לו. אולם התקון הכנה״י ליתא גם כן אל זאת הקושיא באמרו על כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט כי רשע מכתיר את הצדיק וגו׳ ולתיקון קושיא חזקה כזאת נ״ל שהיה הדבר תלוי באמרו וצדיק בן צדיק יש בו מעלה על צדיק בן רשע לענין גמול העולם הזה וכן רשע בן רשע רעתו רבה מרשע בן צדיק. ונגעל התלמוד הקשה כנגד דעת זה מסתירת שני פסוקים. ואם האמת שלענין המעלה והתגמול גדול יותר מאחד שגם צדיק בן צדיק שיהיה שיותר מוטבע בצדקתו אבל לענין הגמול בעולם הזה עליו אין להוסיף יותר מעל צדיק בן רשע. והתכרם קושיא זאת מוזו מן סתירת המלשון ושרשו סירת שני. אמנם ר״ת חולק על שני התירוצים ואמר שאין לנו לבקש טעם לרצונו יתברך בזה שהלא לרשם על מי שאינו הגון ואין השכל מכחיש לומר שאין טעם לרצונו יתברך שלפעמים ירחם על מי שאינו הגון שלפעמים בנה. והתנה לגלן מרעה משכר כוח ולפי׳ אמר עומר קלר באמרו את אשר אחון את אשר ירחמו רשמי עליו לעשה ואף על פי שאינו כדאי ע״כ. ימשך מזה כפי טעם הלשון שאין יש מגרי גרלעו יתברך כפי המעשה וגלי מנה וכדי לתקן כל זה ראיתי כי טוב להעתיק מאמר רבותינו ז״ל בענין זה בגולת שמות רבה נפרשה זאת. ויאמר הראני נא את כבודך. באותה לעמוד על יתון שכרן של צדיקים ושלותן של רשעים. וכנין שממן שכרן של צדיקים נקרא כבוד שנאמר כבוד חכמים ינחלו וכן הוא אומר נגד זקניו כבוד. וכנין שלותן של רשעים נקרא כבוד שנאמר ואחר כבוד לקחתני. מה הקב״ה משיבו ויאמר לא תוכל לראות את פני אין לשון פני האמור כאן אלא שלותן של רשעים כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו ויאמר הי הנה מקום אתי ונצבת על הצור אמר רבי יוסי ברבי חנינא הנ״מ אנכי במקום הזה אין כתיב כאן אלא הנה מקום אתי אותה טפלה לי ואין אני טפל לאחרת. והעבירותי את כפי אמר לו הקב״ה אני מראה לך מתן שכרן של צדיקים שאני עתיד ליתן להם באחרית הימים. אמר רב אוצרי המשרה של גן עדן ראה כגילים ומתן שכרן לא ראה שנאמר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו וכן דוד אומר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך מה כתיב לשמאלה ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וגו׳ ומדת הטוב והמשכנותו וחנותי את אשר אחון כלומר משה כשראה לו הקב״ה את האוצרות של מתן שכרן שהיו מתוקנין והוא אומר לאוצר לאוצר הזה של מי הוא והוא אומר של עושי מצות ולאוצר הזה של מי הוא של מגדלי יתומים וכל אוצר ואוצר ואח״כ ראה אוצר גדול אמר האוצר הזה של מי הוא א״ל מי שיש לו אני נותן משכרו ומי שאין לו אני עושה לו חנם ונותן לו מזה. שנאמר וחנותי את אשר אחון גמי שהוא מבקש לחון וכן ורחמתי את אשר ארחם ע״כ. ובפי ההלאה תתחזק הקושיא ומבטא לשון מאמר רבה ואפשר לומר שכוונת האומרים שאלה בתשובת שאלת צדיק ורע לו ומה שהשיב נואר למ״ד באמרו וראה לך מטמונות הכמה כי כפלים לתושיה ודע כי ישה לך אלוה מעונך ר״מ לומר למ״ד אם הש״י יחנך מעון יצדק כמו שחשבת לפי פי׳ ולדקות פעולתו תלוי באמונת עיוניות ואתה לא תגעת עד שלושה ידיעתם כי הם מטמונות חכמה וים כפלים לתושיה ר״ל גלה והסתר התבונה בכפלים וידיעת הנסתר נעלמת ממך וגם ניתמר האמנם ראוי להגדיל בין הענשים כפי התכונות שיש לכל אחד מהם וגם כפי מעשיהם. ואיוב היה לו דנוי הכנות לעשות מעשים טובים וגם יחוב ושכן תעלומי היה אים תם וישר ויהיה לו לגוסיף הרבה מאוד על פעולה הטובה וכיש בהיות לו יש מתוק. ודע כי ישה לך אלוה מעונך פי׳ ישה תלמוד שכחה ומזה שועל יגיע ר״ל כנו הטוב אשר מגנך הש״י הוא שנה משכחת עונך כי כאשר לאיוב כי כתן לך הש״י עושר וכבוד החזקת את עצמך כצדיק ולא זכרת שלפני טוב מגנך ושפי גדול עוונך לא עשית מעשים טובים כאשר היית ראוי לעשות. וזאת כוונת המאמר באמרו שהראה למשה אוצר גדול

ואוצר

ל ויאמר רבי יוחנן משום רבי יוסי שלשה דברים בקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא ונתן לו. בקש שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו שנאמר °הלא בלכתך עמנו. בקש שלא תשרה שכינה על עובדי עבודת כוכבים ונתן לו שנאמר °ונפלינו אני ועמך בקש להודיעו דרכיו של הקב״ה ונתן לו שנאמר °הודיעני נא את דרכך. אמר לפניו רבונו של עולם מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו. יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו. אמר לו משה צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק. צדיק ורע לו צדיק בן רשע. רשע וטוב לו רשע בן צדיק. רשע ורע לו רשע בן רשע. אמר מר צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק צדיק ורע לו צדיק בן רשע. איני והא כתיב °פוקד עון אבות על בנים וכתיב °ובנים לא יומתו על אבות. ורמינן קראי אהדדי. ומשנינן לא קשיא הא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. הא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אלא הכי קאמר ליה. צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור. רשע וטוב לו רשע שאינו גמור. רשע ורע לו רשע גמור. ופליגא דרבי מאיר. דאמר רבי מאיר שתים נתנו לו ואחת לא נתנו לו שנאמר °וחנותי את אשר אחון אף על פי שאינו הגון ורחמתי את אשר ארחם אף על פי שאינו הגון:

שלשה דברים בקש משה ונתן לו. מהרי לסוף שאלתו כתיב גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה: להודיעו דרכיו. מה״ג שתה מספמיו כגון מפני מה צדיק וטוב לו רשע ורע לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו: את אשר אחון. אם אבר ימנה רחמי עליו לטעה ולעיס שאינו כדאי. ע״כ:

עין יעקב

שלשה דברים בקש משה וכו׳. וכל השלשה דברים אלו חוזר בלשון שלא כיון שביקש רחמים שתשרה שכינה על ישראל כי אלך ה׳ עמו ישראל אבל האלהו ולא יעמדו אותם [illegible] ...ואם כבר עתיד עליו [illegible] ותבו לענין שלא מפני מה יש צדיק וטוב לו: ורמינן קראי אהדדי. עיין בתוספות לסנהדרין דף כ״ז ע״ש: וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם אף שאינו הגון. אחר כשל חיינו נגד שני מילות דלעיל דהיינו [illegible] רשע גמור [illegible] צדיק [illegible] עליו ונתן לו לתרצי סתירת שני פסוקים:

[illegible]
תמסר ונרחוקים:

מהרש"א ג' דברים בקש וכו' וניתן לו. פרש"י לסוף שאלתו כשיג
גם את הדבר גו' עכ"ל והיינו בג' בקשות האחרונות יש
לפרש כן דכתיב בתר הכי גם את הדבר אשר דברת גומר אבל על
בקשת הודיעני נא את דרכיך גומר כבר השיב לו ויאמר פני ילכו
והניחותי לך ומפרש ליה וחנותי את אשר אחון גומר דהיינו הראוי
לחון שהוא צדיק גמור או רשע שאינו גמור כדמסיק ור"מ פליג וקאמר
דבקשה זו לא השיב ולא נתן לו אלא אשר אחון אע"פ שאינו הגון:

דה"ק [illegible]

[illegible]

ויאמר °לא תוכל לראות את פני. תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה א"ל הקב"ה למשה כשרציתי לא רצית עכשיו שאתה רוצה איני רוצה. ופליגא דרבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן בשכר ג' זכה לג'. בשכר °ויסתר משה פניו זכה לקלסתר פנים. בשכר כי ירא זכה לויראו מגשת אליו בשכר מהביט זכה לותמונת ה' יביט עד כאן בגמרא: ובואלה שמות רבה פרשה ג' כתוב מאמר זה יותר באורך וז"ל. רבי יהושע בן קרחה ורבי הושעיא אחד מהם אמר לא יפה עשה משה כשהסתיר פניו שאלולי לא הסתיר פניו גלה לו הקב"ה למשה מה למעלה מה למטה ומה שהיה ומה שעתיד להיות ובסוף בקש לראות שנאמר °הראני נא את כבודך אמר הקב"ה למשה אני באתי להראות לך פנים והסתרת פניך עכשיו אני

עין יעקב

כשרציתי לא רצית. [illegible]

אני אומר לך כי לא יראני האדם וחי כשבקשתי לא
בקשת וא"ר יהושע דסכנין בשם רבי לוי אעפ"כ הראה
שמות לג לו בשכר °ויסתר משה פניו ודבר ה' אל משה פנים אל
פנים ובשכר כי ירא ויראו מגשת אליו ובשכר מהביט
ותמונת ה' יביט ורבי הושעיא רבה אמר יפה עשה
שהסתיר פניו א"ל הקב"ה אני באתי להראות לך פנים
וחלקת לי כבוד והסתרת פניך חייך שאתה עתיד להיות
אצלי בהר ארבעים יום וארבעים לילה לא לאכול ולא
שם לד לשתות ואתה עתיד ליהנות מזיו השכינה שנאמר °ומשה
לא ידע כי קרן עור פניו אבל נדב ואביהוא פרעו
שם כד ראשיהם וזנו עיניהם מזיו השכינה שנאמר °ואל אצילי
בני ישראל לא שלח ידו והם לא קבלו על מה שעשו
שם לג ע"כ ואלה שמות רבה. °והסירותי את כפי וראית את
אחורי אמר רב חמא בר ביזנא אמר ר"ש חסידא מלמד
שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין:

כשרציתי. בסנה: לא רצית. שנאמר ויסתר משה פניו: ופליגא. דרבי יהושע בן קרחה בהקומץ על כך אדר' שמואל בר נחמני שאומר קבל שכר על זה: להסתיר פנים. כי קרן עור פניו: ותמונת ה' יביט. זה מראה אחורים כך מצויה בספרי פ' בהעלותך: קשר של תפילין. מאחוריו הוא ואמרינן לעיל הקב"ה מניח תפילין ע"ב:

אמר המחבר הנה הגאון למען מודם רבה ללמוד ממנו פעם מחלוקת התנאים בפסוק לא תוכל לראות את פני והמונן אגלי צריך הטעם מהדברי רבי הושעיא רבה שהסתרת פני משה לא היתה בדרך עצלות רק בנחמה רבה לומר ידעתי שלא ידעתי ועדיין מסרוני ואמת שעדיין איננו מוכן להשגה עליונה כזאת ודאי לו שיתמיד מתשנה כזאת כאלו דבריו איך הוא יכול לשאת אותה ואיך יכנה להביט אל ה' וזה ויהי בדברי ר' הושעיא איך שהוא עתיד להיות אצלי בהר ארבעים יום וארבעים לילה לא לאכול ולא לשתות ועוד אחר אבל נדב ואביהוא פרעו ראשיהם והם שנאמר ואל אצילי בני ישראל והוא ויחזו ויאכלו וישתו ועלה על לבם ליכנס לפנים ממחיצתם ולא הכירו חסרונם. על כן זכה משה לשכר גדול והם נענשו ורבי יהושע בן קרחה סובר שמפני שהסתיר פניו נאמר ועפ"כ נאל במדת הסתפקות כי די לו במה שהגיע למעלת נביא ולזה נענה ובזה והשתנית אשר כתב דברי הרב הגאון ובזה האי שהראהו קשר של תפילין להורות אופן הנאמן כדרך מלאכת האומן וכן אופן התפלה וכתב פירוש אחר בספר האגדות ז"ל:

גם בכאן רמז לגדולי החכמה ובקשות תולה לאות הפלאות. והמשל על דברים כבר ידעת שאלה התשובה הזאת לאהרן הנכללים על בקשתו אמר בקש הראני נא את כבודך כמבקש להשיג מהות כבודו יתברך שהוא ראיית הפנים כמו שנתבאר ממה שנאמה תשובה אליו על זה לא תוכל לראות את פני ולא מנע ממנו רק זה אבל כל שאחר זה הראה אליו וגם כי התפילין שבראש פרשיות יוצאת מהן ומקיפים כל הראש והתקשרות באחורית הראש והתפילין בכללם מונחים על הפנים בין העינים ששם שרש המוח והתקשרות באחורים הוא שהוא כנגד הפנים וכתיב והיו לטוטפות בין עיניך ומלת בין משותף האמת שהשגתו כלי הראות והוא שם לדמוי כענין הקדם הנורא והוא שם אל התשגחה והבין אל אליו ומעיניך לשון אל ישגיחו מהשגתך הכבוד. ובזה כלל כי הענינים האלה כלי הראות ששם מקום הנחת ר"ל על שרשי הענינים שהוא ראשית המוח והוא על הפנים ועוד לזכרון שהוא הענינים הסכל מהפנים עלינו והוליאנו מבית עבדים והוא שבחות נסים ולזכרון בין עיניך ולהיזון לקבוע בנפשותינו כמו שהתפילין מונחים בראשית המוח ולטוטפות יוצאות מהן והתקשרות באחורית המוח ומתפשטות ומקיפות כל ההלם כבה הוא יתברך תכלית כל דבר שאחרון ובן תכלית הכל מקיף וסוג אל רמונו כמו שביאר הרב בפרי חיים נמשל הכסא שתכליתו לשבת עליו והשכל והתכלית ומה תכלית ישיבתו והשגת לתכלית רבון הפועל וגם כן לכוונה התפילין מקיפות הראש והרצועה יורדת עד אחורים המוח והתקשרות שם שהיא הנקודה האחרונה ואחר השגת ההקיף והתכלה מן הקשר עד מקום מעמד התפילין שהוא תכלית אליון ולדמויי הוא שאמרנו. והשכל מתקשר זה בזה נקשר יחד כאלו תאמר שנרשמו השני הענינים בתפלין כל מי שנה בשכל מהם ממנו בתדרגה עד השכל הפועל. והשכל הפועל מנה לאמת שלימתו מגלגל חיים והשכל מתקשר זה בזה ממנה לשנה והוא אמרו כי נגוה תמלא נגוה שומר ומגוהים עליהם והשכל אלוי בגופו יחד וגם שאחשיל השכל אלוי בגופו שכלי ומתחת זרועות עולם לומר שהוא יתי מתמיד עבודת השכל וקיומם שהוא מקום עולמו וקיום העולם נמשך אליו וקשר אחד יש להם והוא שמגלה למשה ונראה אליו ולא נמנע ממנו אלתי עלם התפילין שהם על שעינים שהוא שורש השכל ושהיתה גבשן פנים באתרו לא תוכל לראות את פני אך הקשר כלו הראה לו והוא קשר של תפילין והוא מה שנראה אליו בכל כיוצא נאמן הוא ענ"ל הרמב"ם ז"ל:

מהרש"א כשרציתי לא רצית כו'. נראה לדעת ר"י ב"ק דלא שהסתיר משה פניו היה יכול לראות פני ה' ולא תוכל לראות פני היינו מפני בלא רצית אבל סיפא דקרא כי לא יראני האדם גומר שהוא כתיבת מעם לבחורה איש מכון ויש ליישב דכי לא יראני האדם גומר איש כתיבת טעם אלא שפירושו מה"ל הקב"ה כך עלשם רלוני שלא יראני האדם גו' לפי שבא אתה עיש לך מעלי יחידה על כל הנביאים כשרציתי לא רצית וכן נראה לפרש ודברי ש"ר ע"ש וק"ל: בשכר ג' זכה לג' כו'. האמון בזה לפי שהתורה ומתכל בדברים אלקיים יש לו להרחיק עצמו מפני ג' דברים הא' שלא יראה השכלה שיראה לגשת אל דבר הגדול ומורא וכיולא בזה אמרו גם בע"ז ראוי מעיי ונתנאו והסכית בדבר שלריך השגה ועיין מונע עלמו מפני קלר השגתו שלא יצא לגמרי ע"פ עיונו בשכלו והב' מפני שיוחק השגתו שלא להשיגו על אמתתו ומשה לכל ג' אלו נתכוין שהסתיר פניו דהיינו שספקו בשכלו קלר השגת עיונו בזה שהוא כמו לפני משה כדלקמן ועל הב' אמר כי ירא שהיה תירא שהשכלה ליראה מדבר השתפלה הגדול ועל הג' מהביט אל האלהים הוא מהם שותק סמוגו ולזה זכה מדה כנגד מדה ויסתר פניו שחשב קלר פני השגתו אמר שזכה לקלסתר פנים שהוא מעלת עיון השגתו דכתיב כי קרן עור פניו ובשכר כי ירא זכה לעילוי מגשת אליו שהיו ישראל יראים ממנו הגדול מעלתו ובשכר מהביט גו' זכה לתמונת ה' יביט שהוא עומק המושג והוא מראה אחורים כמו שפירשו בספרי כפרשיי בחומש דמראה הפנים לא היה יכול לראות כדכתיב כי לא יראני האדם גומר והיינו דעייתי עלם סכה וראית את אחורי גומר שמלמד שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין ושלא זכה משה לראות תפילין של ראש שהקב"ה מניח כדאמרי' לעיל דהיינו מלפניו אלא הקשר של ד' מאחור שהיה לאחורים היה יכול לראות והוא רמז למדה הרביעית עלתה השגתו ועיין בספרי המקובלים בזה: שנאמר הרף ממני וגו'. מייתי קרא דמשנה תורה בפרשת עקב ולא מייתי קרא דפרשת כי תשא שכלי בשעת מעשה דכתיב ואכלם ואעשך לגוי גדול ממנו דפשט אינו מפורש בתנאי שיהיה יותר מישראל דהיינו יותר מכ' רבוא אבל באותו קרא דפרשת עקב מפורש בתנאי שיהיו במספר יותר מישראל שכאמר הרף ממני ואשמידם גו' ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו ומייתי דלא"ב דהודעה לרעה ואשמידם בכלל דבעלת עשה רחמי עלם ע"ש שתכלי ממנו על בניו לטובם כאקים כדכתיב רש למעלה:

אמר

עין יעקב

שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין. לכבי לאורין יתר של תפילין [illegible]

לב אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מיום שברא הקב"ה את העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם וקראו אדון. שנאמר ויאמר אדני אלהים במה אדע כי אירשנה. אמר רב אף דניאל לא נענה אלא בשביל אברהם שנא' ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך וגו' למען אדני. למענך מיבעי ליה אלא למען אברהם שקראך אדון:

תוספות [illegible]

[illegible]

מהרש"א עד שבא אברהם כו'. דהיינו נמי להדיה בל"ד כמ"ש התוספות כי לא קראו אותו ומקדם אלא נמי הוי"ה שהורה אל מליאותו אבל אברהם אוסף וקראו גם נמי אדון שהוא מורה אל אדנותו ויכלתו לממה מבוררת ומעדים השמים כמשורש בתורה פרשה בענין אברהם הי"ם שאף דניאל לא נענה אלא למען אברהם שהיה ראשון אמונה לפרסם בעיני הבריות אדנותו ויכלתו מעולם וק"ל:

[illegible]

ואמר רבי יוחנן משום רשב"י מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו לא היה אדם שהודה להקב"ה עד שבאת לאה והודתו שנאמר הפעם אודה את ה' ראובן א"ר (אליעזר) [אלעזר] אמרה לאה ראו מה בין בני לבן חמי דאלו בן חמי אף על גב דמדעתיה זבנה לבכורותיה דכתיב וימכור את בכורתו ליעקב חזי

עין יעקב

מיום שברא הקב"ה את העולם לא הי' אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם. [illegible]

[illegible]

שם כז חזו מה כתיב ביה °וישטום עשו את יעקב וכתיב
שם °ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים ואלו
בני אף על גב דעל כרחיה שקלה יוסף לבכירותיה
דה"א ה מיניה דכתיב °ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו ליוסף
בראשית לז אפילו הכי לא איקנא ביה דכתיב °וישמע ראובן
ויצלהו מידם. רות מאי רות א"ר יוחנן שזכתה ויצא
ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות ומנא
תהלים מו לן דשמא גרים. אמר רבי אליעזר דאמר קרא °לכו
חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ אל תקרי שמות
אלא שמות:

הפעם אודה את ה'. לפי שראתה ברוח הקודש שיעקב מעמיד י"ב שבטים ולו ד' נשים כיון שילדה בן רביעי הודה על חלקה שנטל יותר מן החשבון המגיע לה: **ראו מה בין בני ובו'.** פי' שהמיד קראה שמו כדאמרינן לקמן שמא גרם ותי' כקנו מפני רוח:

הרשב"א כתב בפי' ההגדות וז"ל כבר ידעת שהנשים שמלתו נבאות קודם לידת יהודה היו ג' ובכלם נתנה טעם בקריאת שמותם. אך ביהודה לא נתנה טעם רק נתנה ההודאה לשם ישתבח כי אלו השלשה הקודמים נתנו לה מן הראוי וזה יתר על הראוי ולריכה ליתן הודאה עליו והוא שאמרו ז"ל שיודעות היו האמהות שעתיד יעקב להעמיד מהן י"ב שבטים וכו' והענין שאמרו בברכות רבה רבי ברכי' בשם ר' לוי אמר משל לכהן שהיה יורד לגורן נתן לו בעל הבית כור אחד של תרומה ולא החזיק לו טובה ונתן לו אחר קומץ אחד של חולין והחזיק לו טובה א"ל אדוני כהן אני נתתי לך כור וזה לא נתן לך אלא קומץ ואתה מחזיק לו טובה ולי לא החזקת. אמר ליה אתה מחלקי נתת לי וזה נתן לי משלו לפיכך אני מחזיק לו טובה וזה ההודאה מתנת שראתה הגן הדי כאלו היו האחרות ראויות לו והתרגם החסר אלא שנטל מן האחרות הראויות וניתן לה ועד שעמדה לאה לא קדמה אדם שהודה מדת מתנו ראוי לאחר וינטל ממנו וינתן לו שיתחייב להודות עליו על המדה הזו שהוא ראוי החסד כי ההודאה הנה מגד קבלת ראוי החסד וכמו שאמר דוד הודו לה' כי טוב כלים וכמו שאמרו ז"ל לאה תפסה פלך הודאה ועמדה בניה בני הודייה דוד אמר הודו לה' כי טוב כלים תולדותיה כי נהיות כח עוזרי הגם שפלים שומעים האומנה והרנה שכפירה נאמה כענין האומר כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב ואמר אי אלהימו צור חסיו בו וכשתתגבר יד עוזרי הגם ושעוזרי כוכבים יודים בהגלותם פרנסה ההודאה נמיית ונעת עומד מלכות בית דוד הנה מיהודה ונגרה ידם הודו העמים עד שנתגיירו כמה מהם וכשנולד יהודה שהוא ראש המלכות והיו ידיו נעשקו אויביו אז נאה שהודאה ועד אותו העת לא היה העולם ראוי להודאה. גם כי נכון הזמנים ישובו הכל להודות לשמו ית' על ידי זרעו של יהודה בעמוד המלך המשיח וישלוט בעובדי כוכבים כי אז יקראו כל העובדי כוכבים בשם ה' ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו. וכמ"ש ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד ע"כ:

אמר הכותב ראוי לעמוד על סוגת רבי אליעזר נאמרו אמרת לאה ראו מה בין בני וכו' ולמדה כי מפני שם נפיק קריאת שם זה ולא שהיתה כונת לאה לגבורות ראובן ויוסף שלא נולד עדין אלא כמתנבאה שלא מדעת קראת שם בנה כאחד ראובן וכבר נתנה טעם אחד ונמך באמרה כי ראה ה' בעניי להודות לה' על מה שעבר באמת חכמה לקחת מהכירה בעצמה שהיתה עקרה ושנכה כמו שאמרו ז"ל האמהות עקרות היו מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתם של צדיקים. ועיד זה פי' הרב המהרי"ל הילהרי פסוק וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה בעבור ברא"ס ה' כי היתה שנואה ששם רחמה בנמנעת היה מקום. ותאל עקרה פי' נשארת

מהרש"א עד שבאת לאה כו'. כפירש"י כן מתורגם בב"ר בארוך ע"ש ונפי' שלא כתבה טעם על הודאתה בבן הד' דרשו כן וצ"ל דלאו כמתנבאת אמרה כן דהא לא חשיב לאה בכלל הנביאות' בפ"ק דמגילה אלא שלא מדעת שם הש"י בפיה לדבר עתידות וכל"ל בשם שאמרה רבקה למה אשכל גומר שגם היא לאו בכלל נביאות היתה וכן יש לפרש בסמוך גבי ראובן וק"ל: **ראו מה בין בני וכו'.** דלפי טעם האמורה בכתוב כי ראה ה' בעניי וגומר אלא בן לא יתכן וע"כ דרשו דשלא מדעת שם הש"י בפיה עתידות זה ראו מה בין בני כו' אע"ג דבע"כ שקליה יוסף כו' דנתנה בכורתו ליוסף מתמע בעל כרחו כמה יעקב ליוסף כמפורש פ' י"ב וק"ל: **מנלן דשמא גרים.** כי הכא דבמלה רות גרם שילא כו' וקמייתי לה מדכתיב לכו חזו מפעלות גו' מלן ליתא פעולה הרעה שהיה השמות לאקב"ה וע"כ דרשו שמות מלשון שמא שפעולות ה' נמשכים אחרי השם של אדם שהוא גרים וק"ל:

הרי"ף עד שבאת לאה וכו'. ולמ"ש שגם אמר נראך כי אלשי שם וכן אנרהם אמר סריהשי ידי אל ה' ויש מחז"ל שדרשהו בג"ל לשון מירה והודאה כדכתיב אלהי אבי וארוממנהו מ"מ לא נכתבה הודאה בפי עד שבאת לאה וגם עם פירש רש"י שפי מהודית על חלקה שהיה יותר מן החשבון המגיע לה זה לא נמלא אלא בלאה: אל תקרא שמות אלא שמות נראה דדייק מאם הוא מלשון שממון הול"ל אשר שם שממה במלך או אמר שם שמות במדעתו במלך לא שייך שממות הרנה לכן אמר אל תקרי שמות מלשון שהמה אלא שמות דשמא גרים:

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי כל דבור ודבור
שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי לא
חזר בו. מנא לן ממשה רבינו שנאמר °הרף ממני דברים ט
ואשמידם ואמחה את שמם ואעשה אותך לגוי עצום
ורב ממנו. ואף על גב דבעי משה רחמי עלה דמלתא
ובטלה אפי' אוקמיה בזרעיה שנאמר °ובני משה גרשום דה"א כג
ואליעזר ויהיו בני אליעזר רחביה הראש ועמר ובני
רחביה רבו למעלה וגו'. ותני רב יוסף למעלה מששים
רבוא. אתיא רביה רביה. כתיב הכא רבו למעלה וכתיב
התם °פרו וישרצו וירבו: שמות א

אמר הכותב ילא"ה כפי העיון הראשון מדברי רבי יוחנן סותרים לענין מלוות אמרו בכל התורה שכל יעוד טוב הגלותו נתנאי לא יתקיים אם יתבטל התנאי. ויש לנו ני עדים נאמנים דברי סנגרים

עין יעקב

כתיב ביה וישטום עשו את יעקב. ...
מאי רות. ...
אפילו על תנאי לא חזר בו. ...

הנרים אמר נאר פיו וגם נרים עדנות מולב. כי בחולי נתגלל יסוד ורתפו עכם פמפמ אלוה דיתן ה' את אויביך נגפים לפניך בשלא קיימו המגלי לשמוע בקול ה' וכן ביסודים רבים בשלא בכל התורה ולא זו בלבד אלא גם במקום שלא הזכיר אלהי והנביא היה מגפים לעומדי טובים ומצות ביסודים טובים על הפתם כלל כוונתם אם יעשו רצון השי' והרמב"ן כתב בגדול לך לך על פסוק ויענד אברם גאון ענין מקיים זה. ממאמר חז"ל ודע כי כל גורם עירין כאמר אלא ענם גורם אל פועל דעיין תחדי הגזרה מתקיימת עכ"פ ולכן יעשו הנביאים מעשים בגבולות ולסגל מהאריכות דבר סומך כל לשוט עד אמרו והנך זה. והנני מעיר לך התלמיד שעיין כוונת סרה גאים והנך זה כי אין זה ענין קבלה שדרך סרה לומר עליו והאמ"ל יען ע"כ שנה לשוט ואמר והנך זה כי הוא רומז לענין תורני העונן בדרך המפט אחר העיון ודי בזאת התמדה בכאן. אמנם למדתי מדברי הר"נ כי גם ביסודים הטובים הנאמרים מתקיים אפשר שלא יתקיימו אם לא כשתגא הגזרת אל פועל דתיון והאפר מעיין בדקדוק אל דברי רבי יוחנן התגמל שקבעת שלא אמר כל יעיד טוב שילא מפי הקדוש ברוך הוא אפי' על תנאי לא חזר בו אלא שילא מפי הקדוש ברוך הוא למונת. ויש הבדל גדול בין ב' לשונות הללו מספרי אמתי באומר שילא מפי הקבים למונה שכל כונתו יתברך בדבור זה לא היתה אלא להנביאו טונה בעלם ולא על התנאי הנאמר בנקרת. ויתאמם זה כבבטיין אישות התנאים שלא היה לנאות לאמה שיקיים תנאו ובכל זה יעשהו לגוי גדול רק במפיל תחנתו לפני תמה בעיסו כי גאל התפלל נגד טעם הזה. ונדרך אמרת מפיקים הכלים שתכתו באחנו ולעמם אותן לגוי גדול. כלומר אל תירא ממה שאמרתי שלכם שמולי לא יעלו עכם שולדים סכרי תקיים ענין שיצאו ממך גוי גדול ולא היתה שכבו יתי ביעוד זה לעשה שיהיו את התורה זה. ולפנ"פ מכתב נדרך תנאי אינם ב' דברים נקשרים זה עם זה כאומר אם תעשה לי את זה גם אני אעשה לך כך וכך נמכר מחקיים תנאי. וכבר אחז"ל שכונתו יתברך להעביר את לב משה ולפתוח לו פתח שיתפלל לפניו כי לא יספק בהשמדת עולם ואם כן ידוע התנגל האתנעמה שילאת מפי הקבים לעשות טובה ולא לקיים מצוה אף על פי שנאמרה בלשון תנאי אינו תנאי בעלם על כן לא חזר בו. וכן גבי דוד שילא מפי הקב"ה להנביאו טובה ולא לנאות עבוש אינו חוזר בו לעולם אבים שיביל עמו דבר אחר בלשון חומה לתנאי אחרי כפי אינוחם ועלמותם אינם נקשרים זה עם זה עד כאן:

לה: עב **ואמר** ר' יוחנן משום רשב"י קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג שנא'

תהלים ג מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו וכתיב בתריה

ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי ואילו גבי מלחמת

שם ב גוג ומגוג כתיב למה רגשו גוים ולאמים יהגו ריק

ואילו מה רבו צרי לא כתיב. מזמור לדוד בברחו

מפני אבשלום בנו מזמור לדוד קינה לדוד מיבעי

ליה. א"ר שמעון בן יוחאי למה הדבר דומה לאדם

שיצא עליו שטר חוב קודם שפרעו היה עצב לאחר

שפרעו שמח אף כאן דוד כיון שאמר לו הקדוש ב"ה

שמואל ב יב הנני מקים עליך רעה מביתך היה עצב אמר שמא

עבד או ממזר הוא דלא חייס עלי כיון דחזא דאבשלום

הוא שמח משום הכי אמר מזמור אמר סתם ברא

רחים על אבא:

למה רגשו גוים. מה הועלת לפרט שלשה דבר קל וחז בעינינו ע"כ:

מהרש"א קשה תרבות כו'. כפרש"י בספר מלכים גבי אחזיהו ואותו ילדה אחרי אבשלום כלומר גדלתו אחר תרבות מגדלה אחר של אבשלום עכ"ל וכה"ג קאמר בפרק יש נוחלין ע"ש ולשון הכתוב מה רבו צרי רבים קמים גו' הוא כפול וי"ל לפרש עד"ז מלת רבו ולשון תרבות וגידול שהיה תלמידו ואמר רבו מה גדולים שגדלתי והיה לדי שמ"ז רבים קמים עלי אחיתופל ושמעי וסייעתם וק"ל: לאדם שיצא עליו שט"ח כו'. לכאורה דמבי עד הכא לפי המשל ומה שאמר שוב כיון שאל"ל ס' היה עצב ואח"כ שמח עבד כי אינו צריך למשל ומלתא אחריתא הוא וכל"ל ר"א כיון שאל"ל כי יש לייסב דודאי בט"ח שיש לגוה ומות כדי לשלם אינו עצב גם קודם שפרעו כיון דאפשר לו לשלם אלא דאיירי בט"ח גדול שהוא עצב על אין שלא פרעו כיון שאין לו לשלם כ"כ ולא אחר שהשיגה ידו ופרעו הוא שמח כן בדוד שהיה חושב שא"א לו לבטל הפירעון דשוא כבר כי כיון דחזא דאבשלום כו' גם שלא מלינו בקרא שהיה אם על אבא בדבר מה מ"מ דוד היה חושב כן ואמר מזמור וק"ל:

הרי"ף קשה תרבות רעה כו'. יש לדקדק כיון שהראיה היא מדכתיב ה' מה רבו צרי הי"ל למה הביא פי' מזמור לדוד שאינו ענין אל הראיה וכך היה לו לומר כתיב בברחו מפני אבשלום בנו וכתיב ה' מה רבו צרי ועי"ק במלחמת גוג ומגוג דכתיב למה רגשו גוים וכתב רש"י ז"ל מה הועלת להם אלמא דבר קל הוא בעיניו למה הוצרך עוד לומר ואילו מה רבו צרי לא כתיב. ועוד נכלל מה שייכות יש לדרשה מזמור לדוד קינה מבעי ליה. ועוד קשה דאין הנמשל דומה למשל שהמשל איירי קודם שפרעו עצב ושפרעו שמח ולא אמשכח כן אם הוא בנו או איש אחר ואחר כך אומר שמא עבד או ממזר הוא וכיון דחזא דאבשלום הוא שמח ומגלא שאין השמחה על שפרע החוב כי אם על שהיה בנו רודפו ולא איש נכרי. ועי"ק דמשמע דאילו איט עבד או ממזר הוי שפיר אף על פי שלא יהיה בנו ואחר כך אמר כיון דחזא דאבשלום הוא אמר סתם ברא חייס על אבא. אם כן אילו לא היה בנו היה עצב ולא דיסיה שפיר. ועי"ק אם כן למה אמר מה רבו צרי כיון דחזא דאבשלום הוא והיה שמח. ונלע"ד דאין הילפותא דקשה תרבות רעה מדכתיב מה רבו צרי דקאי על הגרים שהיה לו דואג ואחיתופל שהיו רבים בתורה הוא אומר ואף על פי שלא היו בתרבות רעה מביתו מכל מקום היה קשה בעיניו ואומר מה רבו צרי שהם רבים בתורה אבל מדכתיב בברחו מפני אבשלום בנו וכתיב בתריה מה רבו צרי אין לדרוש דקאמר מה רבו צרי על דואג ואחיתופל דא"כ אין לו להזכיר רק דואג ואחיתופל בשעת ברחו מפני אבשלום. ועוד דאין לו לומר דיבור צריו ולהכי מתוקם באבשלום שהוא לו מאד בהיותו תרבות רעה מתוך ביתו והיה קשה לו הרבה. ובכל מקום היה מזמור על שלא היה עבד או ממזר אלא בנו והא ראיתנו. הא בפסוק מזמור לדוד קינה מבעי ליה לומר שאפילו הכי אמר מזמור דאיכא לאיתמר משל ליוצא עליו שטר חוב וכו'. ומיש דאילו גבי גוג כתיב למה רגשו גוים שהם דבר קל בעיניו ואומר ולא כתיב מה רבו צרי לפי שאפשר לדחות שמה שאמר למה רגשו גוים הוא על שבאים להלחם כנגד הקדוש ברוך הוא כדכתיב על ה' ועל משיחו כלא חשיבין. אבל לשלם דלגבי בני אדם קשה גוג ומגוג. לכך אמר ואילו מה רבו צרי לא כתיב דאם כוונת מה שאמר למה רגשו גוים הוא כנגד בזיונו מה שקמו על ה' א"כ יאמר למה רבו כנגד בזיונו ה'. ויאמר מה רבו צרי כנגד בזיונו הפרט. אלא משמע שגם נגד בזיונו בני אדם הם לנו ואין

עין יעקב

וכתיב בתריה ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי. [illegible]

בין דחזא דאבשלום הוא שמח. [illegible]

ואין בהם מום. עוד י"ל דעכשיו הקשה כיון שקשה היא מרדות רעה בביתו של אדם משל זה נאמר מה רבו צרי א"כ קינה המנצח ליה דעד שמחה הוא לאביגל שאמר ומזמור והיה שמח על שכרה ולא עמד בפני אבשלום שאלו עמד בפניו ותמצא לאבשלום והרג אותו היה עבד על מיתת אבשלום בנו ואלו גם אבשלום בדוד והרגו היה עבד על שלא היה לאבשלום בן כפרה והצדיקה היתה יפה מ"מ אבל עכשיו שנרדפו שאמר מה רבו צרי על מילא מרדות רעה הניחו א"כ קשה קינה מ"ל אחרים למה"ל ומי והמזמור לפי שכיון שראה שהיה בנו אמר בודאי הוא חיים עלי לפי שהוא בני ואין בהם עד אי ירחם עלי כאופן שדוד היה עבד מגד אי שבדיין לא פרע האב והיה שמח מגד אחר לפי שאי בנו ומחם בלא רחמים על אבא על בחינה זו אמר מזמור ואפשר לומר עוד דלרים משעה שרדף אבשלום לדוד ונתקיים בו הנני מקים עליך וכו' זהו פרעון חטא שכבר נפרע חובו בגרתו מלפניו ומה שהיה עבד וקינה לפניו הוא על מילא מרדות רעה שהניחו משל זה אמר מה רבו צרי וגם אמר מזמור על היותו אבשלום בנו שאלו היה עבד או ממזר היה הדבר קשה יותר בכפלים ומגלה שנסיות בנו היה שמח ואלו היה עבד או ממזר הי' עבד ואלו לא היה עבד או ממזר וגם לא היה בנו לא היה עבד ולא שמח ותהיום המרדות רעה מניחו ע"י בנו או אמר ומזמור לפיכך מרבו צרי מ"מ שהיה ע"י בני חיים עלי ולא ע"י עבד:

לו סס **ואמר** רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחאי מותר להתגרות
משלי כח ברשעים בעולם הזה שנא' °עוזבי תורה יהללו
רשע ושומרי תורה יתגרו בם. תניא נמי הכי רבי
דוסתאי בר מתון אומר מותר להתגרות ברשעים בעולם
הזה שנאמר עוזבי תורה יהללו רשע ואם לחשך אדם
תהלים לז לומר והכתיב °לדוד אל תתחר במרעים גומר אמור לו
מי שלבו נוקפו אומר כן אלא אל תתחר במרעים להיות
כמרעים ואל תקנא בעושי עולה להיות כעושי עולה
משלי כג ואומר °אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל
היום איני והא אמר רבי יצחק אם ראית רשע
תהלים י שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו שנאמר °יחילו
דרכיו בכל עת. ולא עוד אלא שזוכה בדין שנאמר
שם °מרום משפטיך מנגדו. ולא עוד אלא שרואה בצריו
שנאמר כל צורריו יפיח בהם. לא קשיא הא במילי
דידיה הא במילי דשמיא ואי בעית אימא הא והא
במילי דשמיא ולא קשיא הא ברשע שהשעה משחקת
לו הא ברשע שאין השעה משחקת לו ואי בעית אימא
הא והא ברשע שהשעה משחקת לו ולא קשיא הא
בצדיק גמור הא בצדיק שאינו גמור. דאמר רב הונא
חבקוק א מאי דכתיב °למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע
תהלים לז צדיק ממנו. וכי רשע בולע צדיק והכתיב °ה' לא
משלי יב יעזבנו בידו וכתיב °לא יאונה לצדיק כל און אלא צדיק
ממנו בולע. צדיק גמור אינו בולע. ואי בעית אימא שעה
משחקת לו שאני:

מי שלבו נוקפו. היא מעבירות בידו: אומר כן. מפרש אל תתחר במרעים אל תתקוטט והוא אינו כן אלא אל תתחר להתחבר במעשיהם לומר שעשה כן גם אני: ואומר אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום. ואי אפשר לומר אל תתקוטט עם רשעים

כי אם ביראת ה' אלא ע"כ אל יקנא לבך לעשות כמותם: יחילו. יצליחו וחנינה על כן לא יחיל טובו: מרום משפטיך מנגדו. מסולקים דינך ברחוק הימנו: יפיח בהם. בנפיחתו הוא דוחה אותם ככש. ע"כ:

מהרש"א מותר להתגרות כו'. ר"ל ואינו אסור משום סכנה שמא יהדפם הרשע ולמאי דמוקי לה במילי דשמיא להוכיחו לא קאמר דמותר להתגרות בו היינו משום דאיכא דלבו נוקפו וירא ממנו בשביל עבירות שבידו כדבסמוך ולמאי דמסיק דלצדיק שאינו גמור לא יתגרה בו ניחא טפי דאין לאדם לסמוך על עצמו שהוא צדיק גמור וק"ק: להיות כמרעים כו'. למאי דמחלק בין רשע שהשעה משחקת לו ובין רשע שאין כו' ה"נ לאוקמא האי קרא בפשיטות דאסור להתגרות ברשע שהשעה משחקת לו כדר"י ויש לומר דניחא ליה לאוקמא בהכי דסיפא דקרא אל תקנא בעושי עולה הכי משמע מלבון קרא ממש להיות כעושי עולה כדמייתי קרא אל יקנא לבך בחטאים גומר: שהשעה משחקת לו כו'. דהאי אינו רק לפי שעה כמפורש בענינו כי כחציר מהרה ימלו גו' ועוד מעט ואין רשע גו' והיינו דעל כעס גורם לו ודמייתי נמי יחילו דרכיו בכל עת היינו נמי בכל אותה השעה שמצליח במעלו ומזה דקדק לומר מהאי קרא שאל תתגרה בו דלא משמע מיניה אלא מדכתיב בכל עת דהיינו שיש לאדם ליזהר ממנו מן הדין ומן הצירוף כל עת ואמן שמצליח בדרכיו עדיי אלא שעה כדמסיק: בבלע רשע צדיק גו'. וגם ע"ז היה תמיה בעיני חבקוק ואפי' למ"ד לעיל שסבר הדיע שקב"ה דרכיו למשה לדיק ורע לו והיינו לדיק שאינו גמור מ"מ למה יבלענו זה הרשע כיון שמיסת זה שלדיק שאינו גמור לדיק ממנו וק"ל:
*כל הקובע כו'. פרש"י סיפיה דקרא ולא יוסיפו בני עולה גו' עכ"ל. אבל מלשון שאמר והורדיז כופלים תחתיו ומייתי בהאי ליכנא ושכן תחתיו כראה דמהאי קרא גופיה דמייתי יליף ליה דהיינו שמבן שבימי בית ישראל שהיו דרכן לעמותם כמו עמון ומואב ופלשתים יפלו תחתיו וענין כל הקובע ה' מפורש לעיל: ולבסוף לבלותו כו'. היינו לבסוף גם כמיחרב הבית חוץ ע' שנים לא אמצה אותם כלה כמ"ש במסכת מגילה פ"ק לא מאסתים גומר לכלותם בימי המן וק"ל:

הרי"ף מותר להתגרות ברשעים בעוה"ז כו'. וקשה דמעיקרא היה דאי לומר כתיב אל תתחר במרעים וכתיב ושומרי תורה יתגרו בם ולימא ליה אל תתחר להיות כמרעים ועוד קשה דלימתי נמי קרא דכתיב יחילו דרכיו וכתיב יתגרו בם. ועוד קשה מאי ואומר ועוד קשה כי מדבור הוא לשון קנאמר כמו מתחר ריב. ואם הוא רוצה להיות כמרעים מה יש מרחור וקנאה דקנאה איכא קושיא ליכא. ולענ"ד דעתי נראה דרי דוסתאי ודייק יתגרו ברשעים מה שאין כן בנשמעות הכתוב שהוא אומר עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם נראה שמהללים לרשע ועדין לא הגיעו לכלל רשעים אלא שהם עוזבי תורה. ולכן שומרי תורה יתגרו בעוזבי תורה להיותם מהללים לרשע ודייק האי פירושא מדכתיב יהללו רשע ומיים יתגרו בם והל"ל יתגרו בו כלומר ברשע דהא לא כתיב רשעים כדי לומר בם ומדקאמר יתגרו בם קאי לעוזבי תורה המהללים הרשע. והשתא לא קשיא עידי מהא דכתיב אל תתחר במרעים כי עם הרשעים גמורים אל תתקוטט דעקרי שפי אבל בעוזבי תורה שלא הגיעו לכלל רשעים יש להתגרות בם. אבל השתא דדייק יתגרו בם עם הרשעים קשיא דהא כתיב אל תתחר במרעים וזה שאמר ואם לחשך אדם הא כתיב אל תתחר וזה יורה שיהיה יתגרה גם דלא קאי על הרשעים אלא על עוזבי תורה לזה מי שלבו נוקפו אומר כן שיתגרה גם אחר לעוזבי תורה. אבל לעולם אימא דיתגרה גם

עין יעקב

מותר להתגרות ברשעי' בעוה"ז. [illegible] **שנאמר עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם.** [illegible] **איבעית אימא שעה משחקת לו שאני:** [illegible] **אויבים נופלים תחתיו.** [illegible]

עם הוא עם הרשעים. ומ"ש אל תתחר הוא כמו אל תתגר ברשע להיות כמוהו אלא להתקוטט עם הרשע כדי להשפילו ולהכניעו וכ"ה דילמא כששמי' אל תתקוטט נמוס אותן ואל תקנא בעושי עולה לקום כנגדם דהנבי' לרדיא דינגפסיה כפי' ואם תתקוטט עמם יגלסוך לזה הכיא ואומר אל יקנא לבך בחטאים שאם הכונה לומר שלא תתקוטט עם הרשעים והטאים אין הוא אומר כי אם ביראת ה' כל היום דהיינו להתקוטט עם האים היראה את ה' והא לא סלקא דעתין למימר אלא ודאי היך אל תקנא בעלות הרשע להיות כמוהו כדי להיות בשלוה עמו כי אם ביראת ה' כל היום תקנא באים היראה את ה' כדי להשתדל להיות כמוהו והלכת בדרכיו המונים ולעולם אימא לך דמותר להתגרות ברשעים: איני והא אמר ר' יצחק אם ראית רשע וכו'. נראה דעכשיו דריש האי קרא הכי במותר להתגרות ברשעים קשיא ליה קרא דיחילו דרכיו דהוה פ"ד לומר אל תקנא בחטאים להתקוטט עמם כי יחילו דרכיו בכל עת ומ"ש כי אם ביראת ה' כל היום הוא לומר דהא דלא יקנא לבך להתקוטט עם החוטא הוא דוקא במילי דידיה דשיעא רשע כי הוא יכלים אבל במילי דשמיא ביראת ה' לא תתקוטט עמו כל היום אבל השתא דדרשית אל יקנא לבך להיות כמוהו אלא ביראת ה' ויש היתר להתגרות עם הרשע קשיא הא דיחילו דרכיו בכל עת ומשני וכו' ומיהו לא דרשינן קרא דביראת ה' נחזי לפי דעכשיו מוכיח שהוא מיוב להתגרות במקום יראת שמים והא ליכא אלא מותר להתגרות ולא חייב להתגרות וקרא דביר"ה ה' הא לומר שיקנא להיות כאים היראה את ה': ואי בעית אימא שעה משחקת לו שאני. וקשה מנא דהא לעיל נמי מוקי קרא דיחילו דרכיו ברשע שהשעה משחקת לו ואם כן מה תוס' לומר ואי בעית אימא ונספר מ"מ שלמה יש הגהה ואי בעית אימא פי' ואפי' צדיק גמור הוא גולע לפעמים היכא שהשעה משחקת לו. ולענ"ד דעתי יש לומר דהכא שינויי איכא במאי דמוקי הא והא במילי דשמיא אבל במילי דידיה לא הותר להתגרות בין שהשעה משחקת או כשאין השעה משחקת ועכשיו תירץ דלעולם כימא דהא והא במילי דידיה רשע שהשעה משחקת לו שאני שלא להתגרות עמו במילי דידיה משום דכתיב יחילו דרכיו בכל עת ומ"ש מותר להתגרות הוא רשע שאין השעה משחקת לו דאפי' במילי דידיה יתגרה בו. ועדיין קשיא לי נהאי שנים דכפי הני פירושי או במילי דידיה או בצדיק שאינו גמור או ברשע שהשעה משחקת לו מתוקם קרא דאל יקנא לבך בחטאים כפשטיה אל תקנא להתגרות עם הרשע שהשעה משחקת לו או אם אינך צדיק גמור או במילי דידיה כפי אחד מהתירוצים דשני בגמ' ולמה אמר מי שלבו נוקפו אומר כן כיון דלפי המסקנא הכי הוי וכי תימא דלפי המסקנא אינו עוקרים מה שכתוב למעלה מי שלבו נוקפו אומר כן אם כן היה לו לומר אלא לא קשיא הא במילי דידיה הא במילי דשמיא ולריך עיון:

לו ^{סס} **ואמר** ר' יוחנן משום רשב"י גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה שנאמר °(היש) פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו למד לא נאמר אלא יצק מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה:

גדולה שמושה, כתב רש"י בפ"ג שלכלו משום היא הוא הגמרא המלוי בקבלה בהיו סתמים טעם לדברי משנה ושיו מסולקים יחד ומוקים בכך והוא דומם הגמרא מסדרה שלמוראים ע"כ לשון רש"י בפרק המוכר. ובירושלמי דרך דומה לענין זה. משולא עם עלום הרי זה מיטפל בו במקומו אימתי בזמן שאלו תן להחוס אבל אם מצאו בתוך התחום הרי זה מגילו למקום בית הקברות וקוברו. אמר רבי עקיבא כך היתה תחלת תשמישי לפני חכמים פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי את מת ונטפלתי בו כדי מילין עד שהבאתיו לבית הקברות וקברתיו וכשבאתי לפני רבי אליעזר ורבי יהושע אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה שהיית פוסע מעלין עליך

כאלו היית שופך דמים אמרתי אם בשעה שנתכוונתי לזכות נתחייבתי בשעה שלא נתכוונתי לזכות על אחת כמה וכמה אם לא זמני שלשמשם היה הוא היה אומר דלא ישמש חכמים קטלא חייב, ע"כ:

מהרש"א גדולה שמושה כו'. הוא מבואר די"ש כמה הלכות שאדם לומד מרבו שאין הלכה למעשה כדאמרינן בכמה דוכתי ומ"ה קאמר דגדולה שמושה שרואה ברבו הלכה למעשה:

הרי"ף גדולה שמושה וכו'. וקשה דילמא שקולים הם ומדה מינייהו נקט ללמדנו משקול השמוש כלמוד ונראה דדייק דאליבא למד לפני אליהו היה לו לומר אשר למד ואשר יצק והייתי אומר שקולים הם השימוש כלימוד מדאמליך להזכיר השימוש אבל הלימוד ומדכתיב אשר יצק ולא כתיב נמי אשר למד הוא להיות השימוש גדול מהלימוד שאילו כאמרו שניהם למד ויצק היה במשמע שקולים הם לכך כתב יצק ולא הזכיר גם שלמוד ללמדנו שאינם שקולים בשוה רק גדולה שמושה יותר מלימודה ומקום הגדולות דקים ליה נראה מילים:

לח ^{סס} **אמר** ליה רבי יצחק לרב נחמן מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי אמר ליה לא יכילנא אמר ליה לכנפיה למר עשרה וליצלי. אמר ליה טריחא לי מילתא ולימא ליה מר לשליחא דצבורא דלודע ליה למר בעידנא דמצלי צבורא אמר ליה מאי כולי האי. אמר ליה דאמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי מ"ד °ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללים רבי יוסי בר חנינא אמר מהכא °כה אמר ה' בעת רצון עניתיך. רבי אחא בר חנינא אמר מהכא °הן אל כביר לא ימאס וכתיב °פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי. תניא נמי הכי רבי נתן אומר מנין שאין הקדוש ברוך הוא מואס תפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר לא ימאס וכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו'. אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור מעלה אני עליו כאלו פדאני לי ולבני מבין עובדי כוכבים ומזלות:

לא יכילנא. חש כחי: **עת רצון.** שלמה יש שעה שהיא של רלון: **כביר לא ימאס.** תפלת הרבים לא יואס: **מקרב לי.** שמלחמות הבאות עלי: **כי ברבים היו עמדי.** כשהתפללו עמי: **פדה בשלום.** זה משתק בדברי שלום דהיינו תורה דכתיב וכל נתיבותיה שלום. וכן גמילות חסדים נמי שלום הוא שמתוך שגומל חסד בגופו למתינה הוא מכיר שהוא אוהבו ובא לידי אחוה ושלום:

הרשב"א ז"ל כתב בפירוש אגדה זה כי נראית כמו שעורי השם יתברך נשפל גורם דברי הכפירה אל שעורי הצרים שרוצים כאלו אין יכולת להנצלם כמו שאמר משה ואמרו הגוים מבלתי יכולת ה' וכמו שאמר הכתוב אשר פדית לך ממצרים גוי ואלהיו וכתיב בכל צרתם לו צר ואמרו במגילה גלו לבבל שכינה עמהם וגו' והטעם שטעם כביכול הוא ידי טעם עיניהם כמו שדרשו ז"ל הושיעה ימינך ועננו כלומר בשעה שממנכי תושעת ימינך ואמרו במדרש כי יד על כס יה כביכול כל זמן שעמלק קיים אין הכסא שלם ואמרו כשישראל משתבחים על קו סיומר והמתפקקים נמש שגלמו גורמים לקיומם ואם עושים החפך גורמים סלוק השכינה

עין יעקב

גדולה שמושה יותר מלימודה. [illegible] **כל העוסק בתורה ובג"ח ומתפלל עם הצבור מעלה עליו הכתוב כאלו** [illegible] **פדאני לי ולבני מבין א"ה.** [illegible]

השכינה ולגלות אלהיהם ולמדו כאן תורה וגמילות חסדים ותפלה הם המשנה דכול ומעשה דכתיב כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו התורה וגמילות חסדים הם הפה והמעשה והתפלה היא המחשבה כמו שקראוה עבודה שבלב כמו שדרשו בספרי ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה אתה אומר זו תפלה או אינו אלא עבודה ת"ל בכל לבבכם וכי יש עבודה בלב אלא מה ת"ל ולעבדו זו תפלה וכן בהתפלל המתפלל צריך לכוין דעותיו ולעמוד בלבו שמחתו יתברך שהגאולה והרפואות ולא ימנענו דבר והוא לבדו שמספיק כל צרכים מצוה אדון העולם בכל והכל עבדיו ע"כ כוונת הרשב"א בפי' אגדות:

מהרש"א מ"ט לא אתי מר לבי כנישתא כו'. ולפי לשון הטור סי' צ' ה"ל אבל מי שיש לו מדרש קבוע תוך ביתו שלומד בו ומלמד להתפלל בו אפי' אין לו י' דר"א ורב אסי אע"ג דס"ל תליכר בי כנישתא הי' ע"ש ל"ל הכא דר' יצחק ידע בר' נחמן דלא הוה ליה מדרש קבוע בביתו ודו"ק: **מ"ד ואני תפלתי כו'.** נראה הא דתפלת צבור יותר מקובלת ומהלה אין צריך ראיה דמן התורה איכא למגמר כן כדאמרינן בסוף פרק החולץ משה אמר בכל קראנו אליו ואת אומרת דרשו ה' בהמצאו ומוקי הא בצבור הא ביחיד ויחיד אימת בי' ימים שבין ר"ה ליה"כ אלא דבעי לאתויי הכא דגם תפלת יחיד בביתו היא מהלה ומקובלת יותר בזמן שהצבור מתפללין ומייתי שפיר מדכתיב ואני תפלתי ביחידי לך ה' בעת רצון של צבור וכן בעת רצון של צבור עניתיך ביחידות וכן יש לפרש כי ברבים היו עמדי דהיינו בעת שרבים מתפללין עומדי שלכי מתפלל אני ביחידות אבל ממ"ש הכא נמי הכי פ' שאין הקב"ה מואס בתפילתן של רבים שנאמר הן אל כביר לא ימאס גו' אינו משמע אלא שתפלת רבים מקובלת ולא משמע מיניה שתהא גם תפלת יחיד מקובלה בעת שרבים מתפללים ולאחרי העיון קצת דמייתי בנוסחת גמרות שלפנינו וכ"ה בפירש"י הן אל כביר לא ימאס תם אינו פסוק בשום מקום אבל איכא תרי פסוקים בס' איוב חד בפ"ח כתיב הן אל לא ימאס תם ואידך פי' ל"ו כתיב הן אל כביר ולא ימאס כביר גו' והשתא להנך תרי קראי קמייתי דהן אל לא ימאס תם דהיינו תפלת תם יחידי בשעה דהן אל כביר ולא ימאס כביר ויתפרש ל' כביר הראשון מל' חוזק ואמיץ והשני מל' רבים ור"ל הן אל הוא האמיץ ולא ימאס תפלת הרבים וק"ל: **כל העוסק בתורה ובגמ"ח ומתפלל כו'.** הן הן ג' עמודי עולם שהכינו על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח והיינו בזמן שבה"מ קיים ועכשיו שאין ב"ה קיים התפלה של צבור היא במקום עבודה לצבור שהן התמידין שמקריבין בכל יום ואמר אמר הקב"ה פדאני לי ולבני כו' כי השכינה היא בגלות כמ"ש עמו אנכי בצרה וגם שכל ל' הוזכר חד אמרו זה הפסוק ע"ש שהשכינה אומרת פדה בשלום נפשי עם מקרב לי מלשון קרובים דהיינו בני ודו"ק:

הרי"ף בשעה שמתפללין הצבור וכו'. קשה דקרא לא קאמר אלא שאין הקב"ה מואס תפלתן של רבים אבל לא קאמר שמואס תפלת היחיד ומנא לן שצריך להתפלל בשעה שהצבור מתפללין ונראה דלהכי מייתי קרא אחרינא דכתיב פדה בשלום נפשי דהיינו לו לומר כי אני הייתי ברבים ולמה אמר כי ברבים היו עמדי אלא לרמוז שלפעמים שהרבים אינם יושבים עמדי שהם מתפללים במקום אחר ע"כ אותם הרבים המתפללים עם צבורם עמדי שהם שהנעמיאתי שאין הקב"ה מואס תפלת רבים כן אני מבטח שלא ימאס תפלתי אעפ"י שהיא של יחיד כיון שאני מתפלל בשעה שהם מתפללים. עוד יש לדקדק בדברי רבי יצחק דאמר לרב נחמן לימא לשלוחא דצבורא וכו' ולמאי חזקא לצבור בתפלת צבור הוא עת רצון אבל מנ"ל דגם ליחיד בתפלת צבור היא עת רצון וכ"ת דדוד הוא אמר ואני תפלתי לך ה' עת רצון הרי שהיה יחיד ואמר עת רצון לתפלתו בשביל שהיה בעת שהצבור מתפללין דילמא הא דוד שלעולם היתה תפלתו עם הצבור שהיה עת רצון ועוד דילמא אמר עת רצון על שעת המנחה שלא נענה אליהו אלא בתפלת המנחה כדאמרינן לקמן שהיא עת רצון נקראת או על עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ. ונראה שהוקשה בכתוב שאם תפלתו היתה בשעת רצון עם הציבור או בעשרת ימי תשובה שנאמר בהם בכל קראנו אליו אם כן איך הוא אומר ברוב חסדך ענני והרי תפלת הצבור אינה חוזרת ריקם כן אל כביר לא ימאס וכו' ימי תשובה כתיב קראוהו בהיותו קרוב אפילו ליחיד אלא ודאי מיירי בתפלת יחיד שאמר ימים השנה שאם הוא מתכוין להתפלל בשעה שהצבור מתפללים היא עת רצון ומקבלים את תפלתו כאלו היתה עם הצבור ולדבר הזה היה אומר ברב חסדך ענני: אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמ"ח וכו'. י"ל בזה כיון שהזכיר כאן ג' דברים עוסק בתורה ובג"ח ומתפלל עם הצבור כולד עולם. הדבר בתפלה שאין הקב"ה מואס תפלת הרבים דמשמע בתפלה הצבור בבי ועוד שאמר היכי משמע מהכא שאמר הקב"ה מעלה אני עליו כאלו פדאני והלא פדה בשלום נפשי הם דברי דוד. ונראה שדוד אמר ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי ופדה הקב"ה בשלום שהיא התורה שנקראת שלום וכן ג"ח הוא שלום כמו שפירש רש"י ז"ל ומצינו שהגאולה היא מתוך התורה דכתיב זכרו תורת משה עבדי ומעין ל"ה הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וכן כתיב בצדקה וג"ח שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא ואמרים שיש ביד אדם תורה וג"ח שנקראים שלום ע"ז פדה בשלום נפשי ביד עמו מאוד קרוב לי דכתיב הלא זה עמו ליעקב ועיקר הגאולה אלא מפני כי ברבים היו עמדי בתפלה וכיון שלא אמר פדה בשלום וברבים היו עמדי ואלא הדבר ברבים הם עמדי בתפלה משמע שאין הקב"ה מואס בתפלת הרבים ולענין הגאולה צריך להצטרף ג"כ תורה וג"ח כיון שהשכינה בגלות עם ישראל נמצא העוסק בתורה וג"ח ומתפלל עם הצבור פדה עצמו והשכינה נפדית עם ישראל שנאמר ישראל נושע בה' ועוד כאלו אמר הקב"ה מעלה אני עליכם כאלו פדאני:

אמר רבי לוי כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו לט שם
נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע שנאמר °כה ירמיה יב
אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה וגו'. ולא
עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו שנאמר °הנני נותשם שם
מעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מתוכם אמרי ליה
לרבי יוחנן איכא סבי בבבל תמה ואמר °למען ירבו דברים יא
ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב אבל בחוצה לארץ
לא כיון דאמרי ליה מקדמיה ומחשכי לבי כנישתא אמר
היינו דאהני להו כדאמר רבי יהושע בן לוי לבניו קדימו
וחשיכו ועיילו לבי כנישתא כי היכי דתוריכו חיי. אמר
רבי אחא ברבי חנינא מאי קרא °אשרי אדם שומע לי משלי ח
לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי וכתיב
בתריה כי מוצאי מצא חיים אמר רב חסדא לעולם יכנס
אדם

עיון יעקב

כל מי שיש לו בהכ"נ בעירו. [illegible] **ולא עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו.** [illegible] **א"ל לר' יוחנן איכא סבי בבבל.** [illegible] **למען ירבו ימיכם גו' על האדמה כתיב.** [illegible] **מקדמי ומחשכי לבי כנישתא.** [illegible] **היינו דאהני להו.** [illegible]

[illegible] ... לא ... דאי ... יוחנן ... [illegible]

אם ב' פתחים בבה"כ ב' פתחים סד אלא אימא שיעור ב' פתחים ואחר כך יתפלל:

הנני נותשם מעל אדמתם. סיפיה דקרא הוא: **מקדמי.** שחרית: **מחשכי.** ערבית. כלומר מאריכין בבה"כ: **שיעור.** של שני פתחי' יכנס לפנים שלא ישב סמוך לפתח דנראה עליו כמשאוי עסק בית הכנסת ויהא נחפז סמוך לפתח לצאת, ע"כ:

תוספות (זהו פירוש הרא"ש) שיעור ב' פתחים פי' בקונטרס שיעור ב' פתחים מבפנים צריך להכנס לבית הכנסת שיעור רוחב ב' פתחים ... [illegible] ... ואין דבר הגון להתחיל מיד שנראה עליו כמשאוי ע"כ. וכן כתב הרשב"א שהוא כדי שישהא ויכוין דעתו ... [illegible] ... ומתפללין עוד אומר שרוחו נוח סוד גדול:

מהרש"א דנתעים בנחלה כו'. יש לפרש על פי מה שכתב בפ' בני העיר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בא"י כו' וקאמר עד"ז שכני הרעים הנוגעים בנחלה גו' דהיינו שנוגע דבר זה בנחלה אשר הנחלתי לבני ישראל שהיא א"י דאותן ב"ה שבבבל גם הם יהיו מכלל א"י שיקבעו שם לעתיד והייתי עלה היכא סבי בבבל תמה למען גו' על האדמה גו' ומסיק דאהנו להו דקדימו ומחשכי כו' דהיינו שעושה דבי כנישתא דבבל ס"ל כאלו הם על האדמה שהרי יקבעו לעתיד שם בא"י והייתי עלה ואי קרא כי על דלתותי יום יום מל' כפול דמקדימו היום בשחרית ולשמור מזוזת פתחי היינו דמחשכי' בבי כנישתא כאלו הוא שומר הפתח כל ב"ה בלילה וכתיב בתריה כי מוצאי כיסי דמדבר בעבד דמוצאי קאי אהקב"ה דהיינו בב"ה שהקב"ה מצוי בה שנאמר אלהים נצב בעדת גו' כדאמרינן לעיל ואלא חיים גם בבבל כאלו הוא בא"י וק"ל:

הר"יף סכן רע וכו'. וקשה טובא דהאי קרא לא איירי בבית הכנסת אלא על שכנים הרעים שהיו לירושלים שהיו אומות כנכרים ועמון ומואב שנגעו בנחלת ה' ומקדשו החריבו ואפשר דיליף הכי כשם שאלו שהיו קרובים לירושלים ולא באו אליה לעזרה נקראו שכנים רעים הוא הדין לקרובים לבית שהוא מקום התפלה ולא באו לעזרו נתפלתם שנקראו על זה שכנים רעים ולא עוד דים לו ... [illegible] ... ויש בבבל זה שנקראו גם כן שכני הרעים: איכא סבי בבבל וכו'. וקשה טובא דהיכי מהדר לא אלי דכתיב על האדמה אבל בחוצה לארץ לא ... [illegible] ... שוקים בחוצם שם לסבי לכו למסגד לכו יושבים על האדמה. ונראה

[illegible] ... חיים וכי והמאמינים לגות ובנים יחדיו ישלמו חיים:

על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא אמר רבי חנינא לעת מצוא זו אשה שנאמר °מצא אשה מצא טוב. במערבא כי נסיב איניש אתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא. מצא דכתיב °מצא אשה מצא טוב מוצא דכתיב °מוצא אני מר ממות את האשה. רבי נתן אומר לעת מצוא זו תורה, דכתיב °כי מוצאי מצא חיים רב נחמן בר יצחק אמר לעת מצוא זו מיתה שנאמר °למות תוצאות תניא נמי הכי תתק"ג מיני מיתה נבראו בעולם שנאמר למות תוצאות תוצאות בגימטרי' הכי הוה קשה שבכולם אסכרה ניחא שבכולם נשיקה. אסכרה

תהלים לב | משלי יח | שם | קהלת ז | משלי ח | תהלים סח | ...

עין יעקב

שיעור שני פתחים. [illegible] ... **אר"ח לעת מצוא זו אשה.** [illegible] ... **במערבא כי נסיב איניש אתתא.** [illegible] ... על עצמו:

אסכרא דמי כחיורא אגבבא דעמרא ולאחורי נשרא איך כפיטורי בפי ושט. נשיקה דמיא כמשחל בניתא מחלבא. רבי יוחנן אמר לעת מצוא זו קבורה אמר רבי חנינא מ"ק ° השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר. אמר רבא בר רב שילא היינו דאמרי אינשי ליבעי איניש רחמי אפילו עד זיבולא בתרייתא שלמא. מר זוטרא אמר לעת מצוא זו בית הכסא אמרי במערבא הא דמר זוטרא עדיפא מכולהו:

יתפלל לעת מצוא. שיהיו מלויים לו כשילמוך: **זו מיתה.** שימות מיתה יפה וטובה: **בחיורא כו'.** כענפי קוץ הסבוכים בגיזת הצמר כשאדם פוסק בחזקה ומושך לאחוריו שא"א שלא ימתק הצמר עמה: **כפיטורי.** יש אוקיינוס ים בו ומקומות שלוטים מקבל ברזל ומתחברים לוחות הספינה ע"י חבלים ומקלים משוחבים בנקביו והוקנין אותו בדוחק לפי שהם נקים כמדת הנקב: **פיטורי.** חבלים: **בפי ושט.** שא הנקב כאול שבול כפי-ושט: **כמישחל בניתא מחלבא.** כמושך נימת שער מתוך החלב: **זיבולא בתרייתא שלמא.** שיהא לו שלום כל ימי חייו אף ביום קבורתו עד שנכלה עפר האחרונה בנבכי קבורתו: **זיבולא.** פאלא"ה בלע"ז: **בית הכסא.** שיהא דר במקום שיש בה"כ סמוך לו לפי שהיתה קרקע של בבל מעלות מים ואין יכולין לחפור שם חפירות, והיו צריכין לצאת לשדות ולהתרחק מאוד.

אמר הכותב אין ראוי לחשוב שכל הדרשות שאלה על לעת מצוא הם [illegible]

[illegible]

כדי שלא יעבור על פה שגרתו. [illegible]

[illegible]

מהרש"א זו תורה. וכינוי דמילתי כמדבר בעדו קאי על התורה שכל הענין שם מדבר בתורה וק"ל: **זו מיתה כו'.** ר"ל [illegible] להתפלל על מיתה יפה וטובה לפי שיש התנה [illegible] מיתות [illegible] וק"ל: **זו קבורה כו'.** [illegible] **עדיפא מכולהו כו'.** [illegible] רחוק ממנו:

הר"ף [illegible]

[illegible]

בתורה מיתתו באסכלא שנפיו:

אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא אמר ליה הכי אמר רב חסדא

מיד °אהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב. אהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. והיינו דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. ואמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתי ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמענא להא דאמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד לא הוה מצלינא אלא היכי דגריסנא. רב אמי ורב אסי אע"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטברי' לא מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי. אמר רבי חייא [בר אמי] משמיה דעולא לעולם ידור אדם במקום רבו שכל זמן ששמעי בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פרעה. והתניא אל ידור לא קשיא הא דכייף ליה הא דלא כייף ליה. ואמר רבי חייא [בר אמי] משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים דאלו גבי ירא שמים כתי' °אשרי איש ירא את ה'. ואלו גבי נהנה מיגיעו כתיב °יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. ולגבי ירא שמים לא כתיב ביה וטוב לך:

מצויינין. לשון ולפישות לציר: ביני עמודי. בבית המדרש ככין מליסם מלמעלה. והרמב"ם הביא מאמר זה אין לו להקב"ה בעולמו וכו' בפתיחתו לפירוש המשנה מסדר זרעים והאריך בביאורו וכלל כוונתו שכל העולם נברא בשביל השלם בחכמה ובתורה ושאר בריות העולם נבראו כלם להיות לו משמשים וחברים ועפ"ז אמרו שאין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה שהאדם הוא ארבע אמות כמו שאמרו שבו לא"ש מתחתיו מכאן שארבע אמות הוא אדם לאתוס ישיין שם: שכל זמן ששמעי בן גרא קיים וכו'. דסמוך למיתת שמעי בן גרא כתיב ויתחתן המלך שלמה את בת פרעה: הא דכייף ליה. אם כשוף הוא לרבו לקבל תוכחתו ידור אצלו ואם לאו טוב להתרחק ממנו דהיא טוב ואל יסי מדי. ע"כ:

אמר הכותב באמת ובצדק יותר כוונת רבי חייא לגמדנו שאם נראה שני אנשים ירא הש"י ושוטני שמו ועבי"ז יש הגדל ביניהם שאי מהם זה דרכו תמיד כל היום להיות יושב ובטל ממלאכה ומשתמש בם ומנם בירלתו לש"י ואחד הוא נ"כ ירא הש"י אלא היא כוונתו

הראשונה תמיד ליראה את ה' ושאר לו מונה כי נדיק הפרח מפיקים לגון ולהתפרנס מיגיע כפיו ואולי יאמר האומר, כי משפט הגבורים לתי מתנוק בירלתו יתי'. לכד ואינו עושם ליהנות מיגיעו שהכל כאין נגדו נפנק ליראתו להש"י ולבטל הדעת הזה הנפסק הודיענו ר' חייא שגדול הנהני מיגיע כפיו ר"ל שכונתו הראשונה ליראה את הש"י ולהיותו קיים ועומד ביראתו נהנה מיגיעו הנה שהכו אשר גדול יותר מאוד ממי שהוא ירא את ה' בלבד ואינו נהנה מיגיעו כי אפשר שיצטרך לבריות ותפנה זה לא ישים קיים כ"כ ביראתו את ה' כמו שנית ראוי לדקדק ולהבין גדול הנהנה מיגיעו ויראה לבאורה שכיון שלא הזכיר ושוב לך ביראת השמים שאין זו שכר העוה"ב ורשנה ליגלן מלאכות כן כי הלאו פניהם זוכים לעוה"ב ועיד המלות אמר גדול הנהנה מיגיעו כלומר כי המשורר הוצרך למפר נגמתו מה שלא הוצרך לנצמום כן בירא ה' כי הוא נגד פלתו ממותו כיון שבתלמודו הכן אחר ולא נסכר נמותיו אבל בנהנה מיגיעו היה מקום לספק ולומר ש"מן שכל יגיעו להשגת מנוחתו די לו מגד יראתו שיועילה לו בריות מגלי יוכם לשכר העוה"ב ובדי לבטל זה הוצרך המשורר באמרו וטוב לך ואפשר לומר שהיים לו שום מעלה יתירה להשיגם שכרו בזה העולם ושלא ביגיע כפיו אבל מה לו בעוה"ב לכל ירא ה' אמר מרוב שלמותו בגמותיו הכן אחר ולא נסבך:

מהרש"א המצויינין בהלכה וכו'. דבנה"כ רבים מצויים וקטן וגדול שם בוא וכן בבתי מדרשות שלהם יש שהיו לומדין שם מקרא ויש לומדין שם משנה ולא עלו בידן הלכה פיסקא מן התלמוד כדאמרי' ס"פ אלו מציאות העוסקין במקרא מדה ואינו מדה במשנה מדה ס' בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו וע"ש פרש"י והיינו שערים המצויינין בהלכה במקום שכל ת"ח קובע מקום לגרסתו ובתלמוד המגולה לו הלכה פסוקה וקאמר עלה מיום שחרב ב"מ ס' דבזמן שב"מ קיים היה שם לשכת הגזית שמשם יצאה הלכה פסוקה ע"פ סנהדרין ועומדם והוי השכינה שרויה ועכשיו שחרב בית המקדש אותן ד' אמות של הלכה שכל ת"ח קובע לו לגרסתו בתלמוד היה מתחים להיות השכינה נמו ויצא להם זה הדרש משום דשערי ציון עממם לא יתכן בהם אהבת ה' שפי ממשכנות יעקב ולזה פירשו דשערי דהכא כמו אל שעריך כתרגומו לתרע בית דינך דהיינו מקום קבוע במותם יצאה הוראה לחכמי תמיד ס"ל הכא שערי מקום מצויין וקבוע להלכה פסוקה דישנו בו בפיר אהבת ה' והשתא אין מ"י עיל לין ממם לא יתכן דלהך מילתא והוי אין לחלק בין לין לבתי עיירות ודיים משכנות בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם במקום שמכן שהשכינה שרויה בהם כגלות כדלעיל ודו"ק: כל זמן ששמעי כו'. כפרש"י גם יש דרש בזה מדכתיב והנה עמך שמעי בן גרא גו' דמשמע שהיו אלי עם שלמה והיינו משום שהיה רבו וק"ל: גדול הנהנה כו'. נראה לפרש ע"פ מ"ש בתענית גבי ר"ח בן דוסא דדחיקא ליה מילתא ובעי רחמי ויהבי ליה מסמיה חד כרעא דפתורא דדהבא וחזא בחלמא דסוה ומחסר ליה חד כרעא בעפ"ב ח"ש גדול הנהנה בעפ"ז

עין יעקב

אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. [illegible] מיום שחרב בה"מ אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה. [illegible]

במה"ז מיגע כמו שלום מחסר בזה חלקו במה"ב כדכתיב ב"ה ומוב לך יותר מירא שמים דבעי להטה מכל מעמיד במה"ז כר"ח בן דוסא דבזה מחסר מחלקו בעולם הבא וע"כ לא כתיב ב"ה ומוב לך ועוד יש למין בזה לענין הרוחה טריפה לעלמו ועיין פרק חלו מריפות:

הרי"ף אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב וכו'. וקשה דמאי מעליותא הוא לשערים המצויינים בהלכה ואיכא מעליותא לב"ה דהודנא הוא [illegible]

[illegible]

רב ביבי בר אביי סבר לאשלמינהו לפרשייתא דכולא שתא במעלי יומא דכיפורא. תנא ליה חייא בר רב מדפתי כתיב °ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב וכי בתשעה מתענין וכו' וסיום המאמר אמר ליה רבי יהושע בן לוי לבניה הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו דאמרינן לוחות ושברי לוחות מונחים בארון:

מחמת אונסו. שחלה או שטרד בדוחק מזונות ושכח בו לכבדו: ושברי לוחות מונחים בארון. דכתיב אשר שברת ושמתם בארון אף השברים שמים בארון. ע"כ:

הרי"ף כאלו התענה תשיעי ועשירי וכו'. לפסר שהכתיב נ"ל תעשירי לומר שלשים שהתענה אחר יום המאכל אינו קשה כ"כ כמתענה יום [illegible]

[illegible]

על הלוחות כי הלוחות היו שרמוזים כך התלמיד שכח שסכח תלמודו אע"פ שאין בידו תורה בכל מקום הוי מיק הספר כמו שברי לוחות ושתכים ע כבוד כנתפלם ועיין מסכת מנחות:

אמר להו רבא לבניה כשאתם חותכים בשר אל תחתכו על גב היד איד משום סכנה ואית דאמרי משום קלקול סעודה. ואל תשבו על מטת ארמית ואל

עין יעקב

רב ביבי בר אביי סבר לאשלומינהו לפרשייתא דכולא שתא במעלי יומא דכיפורא. [illegible] הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו. [illegible]

ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין. אל תשבו על מטת ארמית איכא דאמרי אל תגנו בלא ק"ש. וא"ד דלא תנסבו גיורתא. וא"ד ארמית ממש ומשום מעשה דרב פפא. דרב פפא אזל לגבי ארמית (הוציאו) [הוציאה] לו מטה (אמרו) [אמרה] לו שב. אמר (להן) [לה] איני יושב עד שתגביהו את המטה הגביהו את המטה ומצאו שם תינוק מת. מכאן אמרו חכמים אסור לישב על מטת ארמית. ועל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין וכו':

משום סכנה. שלא יקח ידו: משום קלקול סעודה. אף בחטרה קטנה יצא דם ויקלקל את האוכל וימאיס את האוכלין: בלא ק"ש. בתפלה מנתק דומה למטה ארמית: ארמית ממש. של עובדי כוכבים ארמית: מעשה דרב פפא. שאמרה לו שב על המטה והיה בה מת מוטל עליה והיתה רוצה להעליל עליו ולומר שישב עליו והרגו ע"כ:

מהרש"א א"ד לא תגנו בלא ק"ש כו'. עיין פרש"י ויש לדקדק אמאי נקיט דגני בלא ק"ש בהאי לישנא דבכל האמות אמאי לא קאמר דלא תהא דומה כעובד כוכבים וכראה לפרש דהלא ק"ש של ב"ש כדי בכל לשון וכן תפלה בלבור כמו ששנינו במסכת סוטה אבל יחיד המתפלל לא יתפלל אלא בלשון ארמי שאין מה"ש נזקקין לו שאין מכירין בלשון ארמי וה"ל אוכא למימר בק"ש שבל ממנו שהיא דלאי ביחיד ובעי דחוי מפני שימור והמזיקין כדאמרי' לעיל ולכך אומרי' בק"ש שבל ממנו שיר של פגעים שיהיו מ"ה נזקקין לו לשמרו כמ"ש כי מלאכיו יצוה לך לשמרך וגו' ולזה קאמר אל תשב על מטת ארמית ומפרש לה דגני בלא ק"ש דבלשון ארמית שקרא לא יצא כיון דאין מ"ה מכירין אותו וכאלו לא קרא ק"ש ודו"ק:

מד סס **תניא** אמר רבי עקיבא בשלשה דברים אוהב אני את המדיים כשחותכין את הבשר אין חותכין אלא על גב השלחן. כשנושקין אין נושקין אלא על גב היד. וכשיועצין אין יועצין אלא בשדה. אמר רב אדא בר
בראשית לא אהבה מאי קרא °וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו תניא אמר רבן גמליאל בשלשה דברים אני אוהב את הפרסיים הם צנועים באכילתם. וצנועים
ישעיה יג בבית הכסא. וצנועים בדבר אחר °אני צויתי למקודשי תנא רב יוסף אלו הפרסיים המזומנים ומקודשים לגיהנם:

על גב היד. אם יד חברו הוא נושק ואינו נושק תוך היד מפני זה מפני הרוק: אלא בשדה. דאמרי אוזנים לכותל: בדבר אחר. תשמיש: אני צויתי למקודשי. בפרסיים כתיב הכי גבי צויתי את מלכי פרס ומדי לבא ולהחריבה:

מהרש"א אלא ע"ג שולחן כו' לאפוקי ע"ג היד. כדאמרי' לעיל אבל בגדולים ילקוט אותה שאין מסכנין והוכלין אלא חותכין והוכלין וק"ל: אלא ע"ג היד וכו'. עיין פרש"י אבל הכתוב מסכה נשיקות פה אל פה כמ"ש ישקני מנשיקות פיהו כפרש"י שם ונראה לפרש דהכא ממש לנישות נגעו בה דומיא דהנהו ג' דברים כו' דנסמיך דנשיקות פה הוא קירוב בשר הוא דאי' בין אשה לאיש בה במקום לנישות אבל באחרים הוא דרך פרילות כדאמרי' פ"ק דשבת בבי עולא דמנשק לאחתיה אבי מרייהו ולא בפה וק"ל: וישלח יעקב גו'. אע"ג דאפשר דקרא אל צאנו מפני שלא היה לו פנאי לילך אליהן מפני נטירותא יתירתא דעבד בלא לבן כדאמרינן ק"פ הפועלים מ"מ לא ה"ל להזכיר בכתוב בקראן השדה אי לאו לאשמועינן דיועצין בשדה וק"ל: המקודשין כו'. כתב האי לישנא למקודשי חמת מאותי ע"פ מ"ש בירפ"ק דע"ז דרך למתיד דמלכי פרס עיילי בתר מלכות עובדי כוכבים דלאמר לגיהם סתמי ג"ה ולהן זכין זה דמה בהאי לישנא למקודשי לאותן שיצנו יתקדש שלי בנים שבי ומדכתיב למקודשי דרים ליה דלא אהני להו צניעותם אלא אבל יהיו מקודשין לגיהנם [illegible]

מד ס **אמר** רבי אבא הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים
דברים טז לא נגאלו אלא בערב שנאמר °הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכשיצאו לא יצאו אלא ביום
במדבר לג שנאמר °ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה על מה נחלקו על שעת חפזון ר"א בן עזריה סבר מאי חפזון **חפזון דמצרים ור"ע סבר** מאי חפזון חפזון דישראל. **תניא נמי הכי הוציאך ה'** אלהיך ממצרים לילה וכי בלילה **יצאו והלא לא יצאו אלא** ביום שנאמר ממחרת הפסח **יצאו** בני ישראל ביד רמה אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב:

הכל מודים. ר"א גופיה מודה שהגאולה מתחלת והלך סיסה שעת חפזון דמצרים לגאלם מן הארץ: מבערב נגאלו. נתנו להם רשות: חפזון דמצרים. מכת בכורות שמיהרו למהר לשלחם: חפזון דישראל. לא שמעו להם לצאת עד בוקר:

אמר הבונה [illegible]

שמות יא °דבר נא באזני העם וגו' אמרי דבי רבי ינאי אין נא אלא לשון בקשה אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה בבקשה ממך לך ואמור להם בבקשה מכם שאלו
בראשית טו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר °אותו צדיק °ועבדום וענו אותם קיים בהם °ואחרי כן יצאו ברכוש גדול
שם לא קיים בהם אמרו לו ולואי שנצא בעצמנו משל לאדם שהיה

עיון יעקב

דלא תנסבו גיורתא. [illegible] אוהב אני את המדיים. [illegible] בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב. [illegible] יאמר אותו צדיק. [illegible] אותו צדיק. [illegible] שלא [illegible]

שהיה חבוש בבית האסורים והיו אומרים לו בני אדם למחר מוציאין אותך מבית האסורים ונותנים לך ממון הרבה ואומר להם בבקשה מכם הוציאוני מיד ואיני מבקש כלום: וישאילום אמר רבי אמי מלמד שהשאילום בעל כרחם. איד בעל כרחם דמצרים. ואיד בעל כרחם דישראל. מ"ד בעל כרחם דמצרים דכתיב ונות בית תחלק שלל. ומאן דאמר בעל כרחם דישראל משום משוי. וינצלו את מצרים. אמר רב אמי מלמד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן. ור"ל אמר עשאוה כמצולה שאין בה דגים:

שמות יב
תהלים סח
שמות יב

אתה צדיק, לגירסא: כמצודה שאין בה דגן. דרך לידי עופות לאחוז דגן תחת מצודות כדי שיבאו עופות וילכדו וכשאין בה דגן אין עוף פונה אליה כך ריקנו המצרים מכל ממונם, ויכלו כאכזבו ומקום: כמצולה שאין בה דגים. כמו מצולת ים כלומר בתוך מקום אין מצוין דגים אלא על שפת הים סיבה דליכא מים:

אמר הכותב לאוי לנפסק על התפלה אלא כיון שאלו סיה לתועלת ישראל ואפילו מבאמר כי התפלה היתה בערך אל מפוח יש להפליא מה צורך לומר לו בתחנה והלא נדאי יקיים והתשובה בזה כי גודאי זאת הפעולה היתה במעלים תנשה לפיותם ודך עלילה ועלמה כמנקום התגולים לבנזל ממון אחרים ותתחיל נרבך שאלה ואחרי נואם ליזו סוף המגן ונזלן ולכן לאוי היה שיהיה בעיני תמה רב לדבר דבר כזה והיה לו ובפרט מישראל עלתם שהיה יהיה יוען התגולים לכך הולך הקדום בדרך הוא להאריך בתחנה למשה ולישראל ואם תאמר עדיין הקושיא במקומה עומדת מה פעם לאוי זה כי גם כפעדם שממון המצרים היה מותר לישראל מהטעם שאמרו ז"ל בפ' חלק הרי לאוי פעולת הקנים בפירוש בגישום המגלי שהמצריים יתנו להם בתחנה בשרה ואם לא ישנו בן יהודה אותם כאשר הרב בבוריהם ותמצנה זאת השאלה כתב הר"ן ז"ל בדרשותיו כי כאשר היתה כוונתו יתברך להטעות מן המצריים עדה כנגד מדה שיהיו נטעים נים לפעום כל הגון סיבה מאורע התלימותו הולכך לבאב עמהם בתחבולה שיאמרו דרך שלשת ימים נלך במדבר ונזבח ובזה יחשבו כי כל דברי משה היה בתחבולה ולא בהמלמד יתברך ובזה חזקו לבם לרדוף אחרי ישראל עד הים ושם נטבעו בפים בקריעת הים לישראל ובניעת המצריים מה שלא היה כן אם נלקחו ממצרים יהיו יודעים שנתתם במנהה היו לישראל כלי כסף וכלי זהב ומלבושים של מצרים כמתנת יותר נאורך בדרשות הר"ן ז"ל יעויין שם:

מהרש"א בבקשה מכם שאלו כו'. וכתב נע"י לאוי לנפסק על התחנה אלא כיון שהאלוהי היה לתועלת ישראל כו' מה צורך לדבר להם בתחנה עד"ה כו' ע"ש באורך ואין צורך דאין מקום לקושיתו כשמפיין בזה שהמשיבו ישראל האלוהי שמלא בעלמנו וע"כ שהאלוה זה מן המקרא דאל"כ מה צורך לתחנה זה כיון שהיה להועלתם אלא ע"כ כי נולא תחנה ובקשה למשה לא היו חבים לנוי זה שהיו חושבין שזה סרבר אינו אלא להועלתיו ואינו לנוי כשלא חולו והאלוהי שמלא בעלמנו והמ"ה הולך לבקשה וכדי שלא יאמר ההוא לדיק כו' גם מה שמקשה שהיה לאוי שלום הקב"ה למצריים שיתנו להם כלי כ' ואם לא יתנם כו' ע"ש והאריך בם נהרין בנס הר"ן וכת"ב כתב שהוקוני בפרשת בא קושיא זו אין לה עיקר דהא כיון דהקב"ה הוליא את ישראל בלופן שהמצרים יחשבו כי אחרי ג' ימים יחזרו למצרים מע"כ שלחו עמהם ארקנורין

ע"כ הולרכו לשאלה שיחשבו כי בגיאם לכאן יחזרו לנו את כל הרכוש כדרך השואל מחברו אבל אם היו שאלו במתנה יאמרו שהוא ודאי ינקמו בשכר עבודתם כדאמרינן פרק חלק ויצאו הדבר המצריים שאין בדעתם לחזור כי אין לא ירלו לנפשם כשיהיו לנו עוד לעבדים כחוזר וכמול והם סבל כי מה שקנה עבד קנה רבו ועוד איך כשלם להם שכר שהרי יהיו לנו עוד עבדים כשיחזרו והד"ק: שהשאילום בע"כ כו'. במכילתא א"ל וישאילום אלא ע"ז בלא שאלו היו משאילים אותם יאמ אומר תן לי ממון והוא אומר טול לך ואחר כיולא בו ועיין ברא"ם ודברי המכילתא כמ"ד בע"כ של ישראל ומשום משוי. ומ"מ קלת דחוק לדרשו בע"כ מיוחדת וכולה דהלא וישאילום בגמ"ם משמע ליה בע"כ דהאחד הכריח את חבירו לשאול לו את ממונו לומר כדאית ליה ולומר כדאית ליה גם דברי המכילתא יש לפרש כן: בע"כ דמצרים. גם שהיה בשאלה כיון דבע"כ שאלו מקרי שלל וכמפורש במכילתא שר"ם פרעה והיו אומרים המשאלגי כליך המונח במקום זה והלם מוליא בע"כ ונותן לו:

הרי"ף דבר נא באזני העם וגו'. והליך לבאר כי אין בקשה לתגא הון ועושר רב. ועוד מנא ליה לדרוש שתי בקשות אחת למשה ואחת לישראל ובפסוק לא הוזכר רק בקשה א' וכ"ל מדקדקו ז"ל דהול"ל נא דבר באזני העם. או יאמר דבר באזני העם נא ישאלו איש וכו'. דכיון שלא נמין בקשה הוא לאיזה חוכיח באומרו הענין לא דרשו שיש שתי בקשות אחת למשה ואחת לישראל ותדקדוק דבר הכתוב דבר נא בבקשה מתוך דבר כן לישראל ומה שאומר לישראל הוא נא וישאלו בבקשה מהם שישאלו וכו'. ובמלא תלה נא כדרשה לפנים ולאחריה ואלו כאומר נא דבר לא היה במשמע רק בקשה אל משה ואלו כאומר דבר באזני העם נא ישאלו משמע שלא היתה הבקשה רק לישראל לכך כתיב דבר נא באזני העם לדרוש בו ב' בקשות ומעם הבקשה לישראל היה מפני קודם לכם כשלאו כלה גרש יגרש אתכם מזה שהכוונה כאומר שגירות פרעה כי כלה הוא עושה לו שאין בית אשר אין שם מת ויאמרו לשלחם כי אמרו כלנו מתים והוא אינו יודע שבנותיהם זנו וכל אחד מהם הוא בכור לאביו ונשלחו כלה שמחמת כלייה שהיו כלם מתים היה משלחם נכם יגרש אתכם בכם גדול ובאמות שעה מי הוא אשר יערב אל לבו לילך ולשאול מהמצרים כלי כסף וכלי זהב כי די להם לרחם. ויש לאמר היכא דסגיחת השיקא מן יקומו כנגדם ברמות רעהם שנאה עליהם מלדם וגדיות הקב"ה דבר להם בבקשה מכם שישאלו איש מאת רעהו וכן כתיב ובני ישראל עשו כדבר משה שבקש מהם בבקשה אע"פ שלא היה כדעתם מ"מ בבקשתו של משה עשו וישאלו איש מאת רעהו וכו'. ולאיתי בשמו ובני ישראל עשו כדבר משה שלא אותם שלא ילאו ממצרים עד בקר ובדי להפליג בדברים למצרים שהיו מגרשים אותם בעוד לילה לומר לשלחם כמפלגו בענין השאלה שבעוד שהיו טוענים להם מה שהאלו מהם הבקר אור ותעלם היום ילאו ממצרים כדבר משה. עוד יש לי להרחיב הענין לבאר עם המז"ל במכילתא הז"ל ובני ישראל עשו כדבר משה וכי מה אמר להם משה במצרים הרי הוא אומר דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו וכן עשו וישאלו איש מאת רעהו כלי כסף וכלי זהב ושמלות שאין ת"ל ושמלות אלא מחניב השמלות ליזולי דרכים יותר מכלי כסף וזהב. וז"ל מה שאלה זו ששאלו וכי מה אמר להם משה שהדבר מוכן אליו ומה שנשו לומר הרי הוא אומר דבר נא באזני העם וגו' ובע"ק מ"ש שאין ת"ל ושמלות למה לא דקדק כן במבוק של פרשת שמות ושאלה אשה משכנתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות ודקדק בפי זה ועוד דכך נ"ל לגמם שהוכרו בשלות ומדקאמר אין ת"ל ושמלות כלומר שיש איזה קושיא בדבר הזה. ונלפע"ד שהז"ל דקדק בפי ובני ישראל עשו כדבר משה שהרי כשבלה הקב"ה למשה בפנה ק"ל ושאלה אשה משכנתה כלי כסף וכלי זהב וכשבא משה למצרים כתיב ויאספו זקני ישראל והגיד להם את דבר ה' וא"כ בשעת השאלה לא היה

עין יעקב

מלאו המקבלתי וכתב שם הר"ן והעיירי במסוכין על שלחן אליהם לפני אנשי אוהרים לאביהם אבל אם לולך בפני שלחן לריכין מילואה הם הרינו מלאו המקבלתו והוא ירום מאו לאבלך אבל ושומכין על זכות אבותם כלומר מהכירין לנו בכל תפלתינו ובלחותינו להם כי סימנים וידעו לנו ולאחותינו מכאן שלמות פלטרין שלפני בסבור וחי"כ היה להיוך במחשבותינו יש לגאם ג"כ שמחה והוא שלא יאמר אותו בריך מסמכוך אנו על זכותו כי לריך יסוד שלום זה אבותם שבל עולם נשען על זכותו ואחרי כן ילאו ברכוש גדול לא קיים בהם אבל בלא מתרשים של סוכו לריך אין מרשותה אבל ישראל בין שהם לא היו חולים ביכום מאומה המגלי סגלא בעלמינו בשום הרבה הוציאוני מיד ואיני מבקש כלום. ולמפי המשל רואה לגמאל מהם שהקב"ה אמר ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ששיטת רוקא בהשלומם ומן המישכור לא ילאו ברכוש גדול לכך בקשו נגלחם מיד ולא היו חפלים ברכושי ואח"כ כאשר נשלם הזמן לגאלם לא היו חפלים ברכוש ובמנם ואמלוי הריך עין בחידושינו סוף פסחים: משום משוי. לף על גב דגדול סוי ביום היה מבינות מצרים ברכמיב שורי אזנ נכוסו לך גם נקרות הכסף ובביזת הים נטלו ומשלחן כלי טוב כקבות עמהם לאמיה נטלו מהם ולא נחשב משום ואמלוי ז"ל דהתלטלם של מהירין עמות עמלאי האורך כדי שלא ידעו המצרים שהרבה אבל אמר שבנהתו המצרים לא היו לריכין לאמירה מהם חוזן בבקשתא להם במשאוי:

היה צריך לומר אלא וישאלו בני ישראל כלי כסף וכלי זהב ועוד הל"ל ובני ישראל עשו כדבר משה וה' את חן העם ... דבר נא באזני העם והיה אפשר לומר לפי שהיה להם לאות מעיני השאלה ידעו מצרים שאחריהם כמו שהיה אח"כ שנהפך לבבם ... כי לפיכך נא עליהם נבקשה והנכון די"ל שהקב"ה מתחלה גזר ושאלה אשה משכנתה ולא גזר על האנשים שישאלו והטעם כ"ל כפי דברי חז"ל שנשים הכשרות זכו לגאולת מצרים ... [illegible]

[illegible]

נעי"כ על האנשים ... מן העם בעיני הנשים:

מו אהיה אשר אהיה איל הקדוש ב"ה למשה לך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכיות אמר לפניו רבש"ע דיה לצרה בשעתה. אמר ליה הקב"ה לך אמור להם °אהיה שלחני אליכם °ענני ה' ענני אמר רבי אבהו למה אמר אליהו ענני ב' פעמים. מלמד שאמר אליהו לפני הקב"ה רבונו של עולם ענני שתרד אש מן השמים ותאכל כל אשר על המזבח. ועננֵי שתסיח דעתם כדי שלא יאמרו מעשה כשפים הם שנאמר °ואתה הסבות את לבם אחורנית:

דיה לצרה בשעתה. כשתבא צרה יש להם לבכות עליהם ...

עכשיו בגבורה קמה: שתסיח דעתם. שלא יאמרו בלבם מעשה של רשע לשכישוף ולומר ע"י כשפים הגלותי האש הזאת:

מהרש"א אהיה אשר אהיה אמר הקב"ה וכו'. משום דכתיב בהאי קרא ג' אמירות ויאמר אלהים אהיה וגו' ויאמר כה תאמר וגו' ובראשונה כתיב ב' פעמים אהיה ובשניה לא כתיב רק פ"א אהיה וע"כ אמרו כי חסר מן הכתוב בין ב' האמירות תשובת משה דיה לצרה בשעתה ובמ"ל א"ל כה תאמר לבני ישראל אהיה וגו' לך אני מודיע ע"כ ר"ל שא"ל הקב"ה אתה לא הבנת דברי כי גם אני סכתי לכך לך אני מודיע אהיה עמכם בצרת אחרת ולהם איני מודיע אלא כה תאמר לבני ישראל אהיה וגו' ולא תזכור להם צרה אחרת ... [illegible] וכליון ח"ו נאריך תפלות וק"ל: שלא יאמרו כו'. הך חשב פרעה בחרטומים שעשה משה כי כישוף היה כמ"ש בתנחומא תבן אתם מכניסים לעפריים ... [illegible] ... וראוי לנו ודו"ק: °יראוך עם שמש כו'. ותפלת ברכותיו ... [illegible] ... ודו"ק: כל הסומך גאולה כו'. ... [illegible] ... כיצד גאולתו יום:

מז מכדי האי °יהיו לרצון אמרי פי משמע לבסוף ומשמע מעיקרא דבעינן למימר מאי טעמא תקינו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות לימרו מעיקרא. אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר שמונה עשרה פרשיות לפיכך תקנו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות. הני תמני סרי תשסרי הויין אשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשתא היא. דאמר רבי יהודה בריה דר' שמעון בן פזי מאה ושלש פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעי' שנאמר °יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה. הני מאה ושלש. מאה וארבע הויין אלא שמע מינה אשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשה היא. דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי (יונתן) [יוחנן] °כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי

עין יעקב

לך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכיות. [illegible] **אמר לו הקב"ה לך אמור להם אהיה שלחני אליכם.** [illegible] **למה אמר אליהו ענני ב' פעמים.** [illegible] **מ"ט תקינו רבנן לאחר י"ח.** [illegible] **ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים.** [illegible]

תהלים א *באשרי וסיים בה באשרי. פתח באשרי דכתיב *אשרי
שם ב האיש וסיים באשרי דכתיב *אשרי כל חוסי בו:

וסיים באשרי. אלמא חדא היא דאשרי כל חוסי בו סיומא דלמה רגשו הוא:

תוספות כל פרשה שהיתה חביבה על דוד. ולית מאי כל פרשה והא לא אשכחן שום פרשה אחרת שמתחלת באשרי ומסיימת באשרי אלא היא. וי"ל דלאו דוקא פתח באשרי וסיים באשרי אלא שהיתה מענין פתיחה כמו תהלה לדוד שפתח בתהלה וסיים בתהלה תהלת ה' ידבר פי וכן הרבה פרשיות שמתחילות בהללויה ומסיימות בהללויה:

מהרש"א הני תמני סרי תשסרי הויין כו'. יש לדקדק במאי טעה לומר דתשסרי הויין כיון דאשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשה היא כדקאמר לית בפשיטות גם בכל ספר תהלים שלנו תשסרי הויין ואשרי האיש ולמה רגשו תרתי פרשיות הן. וי"ל במאי דאמרי' בפ' ת"ה דהוסיפו על י"ח ברכות ברכת המינין וה"ל י"ט ברכות דהא נוכל לומר גם בספר תהלים שיהיה יהיו לרצון אחר תשסרי פרשיות ואשרי האדם ולמה רגשו נמי שני פרשיות הן דה"ל פרשת למה רגשו נמי נג' שהוסיפו נגד ברכת המינים ואוקמה דהכא סלקא דעתיה דמעיקרא כיון ב' פרשיות הוו ומשני דלא כן אלא דמעיקרא קודם שהוסיפו ברכת המינים הוו חדא פרשה ודו"ק: במפלתן של רשעים כו'. מכאן קשה למה שכתבו האחרונים בשם המדרש שאין אומרים הלל ביום אחרון של פסח משום שאמר הקב"ה מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה והרי הכא אמרו בהיפך דלא אמר דוד הלל עד שראה במפלתן של רשעים גם בפ"ב דערכין אמרינן טעם אחר דלכך אין אומרים הלל ביום אחרון דפסח משום דאין חלוקין בקרבנותיהן ודו"ק: פתח באשרי כו'. דוחק הוא לן לומר דהני שני פרשיות חדא הן ולא על שאר פרשיות דמקברא כיצד כיון דהכי ב' פרשיות דסמיכי להדדי חדא פותחת באשרי וחדא מסיימת באשרי ודלי דחדא הואי מעיקרא ומשום שהיתה חביבה כו' דכן שלישי בתהלה ובהללויה כמ"ש התוספות אלא דנתחלקה צ' אחר שהוסיפו ברכת המינין כמ"ש לעיל ודו"ק:

הרי"ף מכדי הני יהיו לרצון לאמרי פי וכו'. וקשה כיון דהמשמע הכי והכי ומם צ הלכה שמאלו לימלו מעיקרא ועוד גם כי שמחי הפתח דלא שייך בסוף ולהכי שתקינן יהיו לרצון בסוף ונראה לפרש כיון דכתיב יענך ה' אחר יהיו לרצון ולהכי נבי ניחריה ברישא כמו שכתוב בספר תהלים יהיו לרצון קודם תפלה יענך. אבל עדיין קשה כיון שמינן אמרי ולמה רגשו חדא היא מה הניח דליה גם מדברי יהודה בן פזי עלמו כי הוא שלשבן שאמר שי"ל יהיו לרצון אחר התפלה והוא האומר בלא אמר דוד שירה של מפלתן של רשעים עד אחר ק"ג פרשיות ומורי ז"ל תירץ שלפי שיש לתקן בקוביות שתקנו חכמי הוי משמיע שיהיו אמרי ולמה רגשו נמי מחסנים לבי עינוי התירוץ עולה יפה שהטעם שקבעוהו אחר התפלה ולא קודם התפלה לפי שדוד אמרו אחר י"ח מזמורים שלעי"ל שהם י"ח מינו אחר י"ח הוא ולא קודם התפלה אבל עוד אחר יש לנו להבדיה תירוץ זה דלאשרי ולמה רגשו חדא היא לפי שרי יהודה בא להבדיל שנה מפלתן של רשעים שלא אמר הללויה עד אחר ק"ג פרשיות ואם הם שתי פרשיות היה לו להבדיל יותר הענין ולומר שלא אמר הללויה עד אחר ק"ד פרשיות ועוד כ"ל דייל דכשם שנאמר יהיו לרצון אחר י"ח מזמורים כך מקום לומר אחר י"ח ברכות וכן בההוא דק"ג פרשיות שאמר דוד וי"ל שלא אמר הללויה עד אחר ק"ג דהיינו במזמור ק"ד אבל מ"מ קשה שם קושיא אחרת עם מה שאמרו ז"ל חמשה פעמים אמר דוד ברכי נפשי ולא אמר הללויה עד שראה מפלתן של רשעים וכו' וכיון שבמזמור ק"ד כתיב שירה על יום המיתה א"כ לר' יהודה היה לו מחוק זה להודיענו שגם במזמור ק"ד שאמר דוד ברכי נפשי שהוא שירה על יום המיתה מ"מ לא אמר הללויה עד שראה מפלתן של רשעים והכי נמי קשה על מה שהתחיל בהללויה ומשום דאשרי אמר שהוא חביב לו ועל דרך זה שתי פרשיות ולמה תנו חדא פרשה היא ולפי תירוצנו הראשון היה תירוץ נכון אבל תירוצנו תירוץ אחר מאשרי ולמה תנו חדא פרשה היא לדברי רבי יהודה בן פזי נמצינה שלשה של מאה ושלש פרשיות בכולל:

שם נ הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר והוו קא מצערי ליה טובא הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עלייהו כי היכי דלימותו אמרה ליה ברוריה דביתהו מאי דעתך משום דכתיב יתמו חטאים מי כתיב חוטאים חטאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם אלא בעי רחמי עלייהו דלהדרי בתשובה ורשעים עוד אינם בעא רחמי עלייהו והדרי בתשובה אמר לה ההוא צדוקי לברוריה כתיב
ישעיה נד *רני עקרה לא ילדה משום דלא ילדה רני אמרה ליה שטיא שפיל לסיפיה דקרא כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה' אלא מאי לא ילדה רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם כותייכו:

בריוני. פריצים: חטאים כתיב. קרי ביה (חוטאים) חטאים שיכלו ילר הרע: שפיל. השפל עיניך לסוף המקרא כל דבר שהוא בסוף קרוי שפולו של דבר:

מהרש"א חטאים כתיב. דחוטאים משמע נמי שם דבר של חוטאים רבים ואמרה ליה ברוריה מי כתיב חוטאים דלא תשמע אלא שם התואר חוטאים כתיב דהשמע נמי שם דבר של חטא שפי' ה"ל לבקש רחמים עליהם שיתמו וחטאים שלהם יתמו ויש לעיין בזה דודאי באדם המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה כיון דלף ע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים הרי אמרו בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו והבא לטהר מסייעין לו והו המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה הרי זה בכלל הבא לטהר מ' אבל לבקש רחמים על חבירו להחזירו בתשובה קשה מה יועיל בקשתו הא אמרינן הכל בידי שמים כו' ושאני התפללין ושחזרתו בתשובה שלימה סי' לי"ק כ"כ כיון שהוא שלל את עצמו ויש ליישב וק"ל: משום דלא ילדה רני כו'. והא דלא קאמר רני עקרה משום דעקרה רכי דליכא דעקרה עבר משמע וניחא ליה משום דהוית עקרה מעיקרא בנלות והשתא אינה עקרה בגאולה רכי וכן לא ילדה תלוי עבר המשמע אלא דמיתורא דהכא עקרה ולא ילדה משמע ליה עקרה דכבר ולא ילדה גם השתא דהכ"ג דלים סרי עקרה אין לה ולד מיתורא דאין לה בית ולד וק"ל:

הרי"ף בעי ר"מ רחמי עלייהו כי היכי דלימותו כו'. וקשה דהא כתיב גם ענוש לצדיק לא טוב. גם יקשה להבין דעתה של ברוריה והרי כמה קללות קלל דוד לשונאיו יעוטו ויתהלכו וכדי יהיו בניו יתומים ואשתו אלמנה

כי היכי דלימותו. פי' שיתפללו על רשעים שלא יאריך ימים להם אמו: כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם. כי אחרים עושו שלכן דוד לא דוכא רשעים אמרים שלא יחטאו ... משום דלא ילדה רני. כי על עקרה לא קשה מידי ... :

יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו אף אתה אמור לו כלום יש בן שמורד באביו אלא הוה, הכי נמי הוה:

סמוכים וגו׳. בדברי תורה כתיב אחרי נאמנים כל פקודיו. סמוכים מינכם כל פקודיו. עשויים באמת ויושר לצורך ולא לדבר רק: כלום יש עבד שמורד ברבו. דהא לאסכמים את דברי הכניה: אמור לו כלום יש בן וכו׳. והא חזינא הכא דהוה: הכא נמי הוה, קופים להיות ע"כ:

מהרש"א סמוכים מן התורה מנין. דלעיל מיניה כתיב נאמנים כל פקודיו ואמר אל תהרהר אחריהם מכח סמיכות הפרשיות כמו זה כי אם תדקדק היטב אחריהם לעולם הם עשויים ומסודרים באמת וביושר: למה נסמכה פרשת אבשלום לפר׳ גוג כו׳. ולא היה צריך להקשות דה"ל להקדים מעשה שאול ברישא דפרש׳ גוג ומגוג דמעשה שאול הוא ברישא כמו"ש ומעשה דגוג יהיה לעתיד וי"ל דהלא מעשה דגוג שהוא נגע לכלל ישראל ולגאולתן ראוי להקדים לכל שמפלה דספר תהלים ולכך הקדים גם׳ להאומות דאמרי אלים ולמה רגשו תהא פרשת הוא וק"ל:

[illegible]

אמר ליה ההוא צדוקי לר׳ אבהו כתיב °מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו וכתיב °(מזמור) לדוד [מכתם] בברחו מפני שאול במערה הי מעשה הוה ברישא מכדי מעשה דשאול הוה ברישא ליכתיב ברישא אמר ליה אתון דלא דרשיתון סמוכים קשיא לכו אנן דדרשינן סמוכים לא קשיא לן דאמר ר׳ יוחנן סמוכים מן התורה מנין שנאמר °סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג שאם

אמר רבי יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב °פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה כנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד דוד אביו שדר בה׳ עולמות ואמר שירה דר במעי אמו ואמר שירה שנאמר °ברכי נפשי את ה׳ וכל קרבי את שם קדשו. יצא לאויר העולם ונסתכל בכוכבים ובמזלות ואמר שירה שנאמר °ברכו ה׳ מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברכו ה׳ כל צבאיו וגו׳. ינק משדי אמו ונסתכל בדדיה ואמר שירה, שנאמר °ברכי נפשי את ה׳ ואל תשכחי כל גמוליו מאי כל גמוליו אמר ר׳ אבהו שעשה

עין יעקב

[illegible]

שעשה לה דדים במקום בינה טעמא מאי אמר רב יהודה כדי שלא יסתכל בערוה. רבי מתנה אמר כדי שלא יינק ממקום הטנופת ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה שנאמר °יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה נסתכל ביום המיתה ואמר שירה שנאמר °ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאוד הוד והדר לבשת. מאי משמע דעל יום המיתה נאמר אמר (רבא) [רבה] בר רב שילא מסיפא דעניינא דכתיב °תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון. רב שימי בר עוקבא ואמרי לה מר עוקבא הוה שכיח קמיה דר' שמעון בן פזי והוה מסדר אגדתא קמיה דרבי יהושע בן לוי א"ל מ"ד °ברכו נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו. א"ל בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו ב"ו צר צורה על הכותל ואינו יכול להטיל בו רוח ונשמה קרבים ובני מעים. והקב"ה אינו כן צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים והיינו דאמרה חנה °אין קדוש כה' כי אין בלתך ואין צור באלהינו. מאי אין צור כאלהינו אין צייר כאלהינו מאי כי אין בלתך אמר רב יהודה בר מנסיא אל תקרי כי אין בלתך אלא אין לבלותך. שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. בשר ודם מעשה ידיו מבלין אותו והקב"ה מבלה מעשיו אמר ליה אנא הכי קא אמינא לך הני ה' ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד לא אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד נשמה מה הקדוש ברוך הוא מלא כל העולם אף נשמה מלאה כל הגוף. מה הקב"ה רואה ואינו נראה אף נשמה רואה ואינה נראית. מה הקב"ה זן את כל העולם כולו אף נשמה זנה את כל הגוף. מה הקב"ה טהור אף נשמה טהורה מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים אף נשמה יושבת בחדרי חדרים. יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למי שיש בו חמשה דברים הללו:

אמר שירה. כנגד כלם אומר שירה לכשתראה הוא הקדם עליו: וכל קרבי. על שם קרבי אשר מדר נסוכן: מאי משמע. דעל יום המיתה נאמר: בא וראה וכו'. סוף הפסוק דהכי בעי מאי שנא קרבים דנקט: חמשה ברכי נפשי. לעיל חשיב להו. ע"כ:

אמר הכותב במדרש תהלים כתיב ותאמר זה בכאן אמר ח"ל ברכי נפשי את ה' ה' פעמים כתיב כאן ברכי נפשי כנגד ה' עולמי אדם ואלו הן ברכי נפשי וכו' יעויין במדרש תלים ולאחר להשגיח נקודת ההבדלים מיש בשתי אלו התלמוד והמדרש ותמצין בין שני המקומות האלה: הלשונות בהגדת רבי יוחנן שבכאן התחיל הגדיו באמרו מ"ד פיה פתחה בחכמה ובמדרש הזכיר הגדת רבי יוחנן על מירוש ברכי נפשי כנגד. ומה צריך לאמר כמו פיה פתחה בחכמה כי מה שבין זה לכאן ועוד מי הבדיתו לתולים ממקומו פסוק פיה פתחה שבונת בל אותה פרשה בדרך משל בפסוק בנתי אשה מוכה. והנמשל הוא בפסוק שבנפי בעל חומר זך ונקי משועבד לעבודת הנפש. עוד חלוק ב' נתרי רבי יוחנן עצמו בסדר המעשה מילות יש חלוף גירסא. עוד יש הבדל בין שני המקומות כי במדרש תלים הזכיר הגדת ריב"ל ולא הגדת רב שימי בר עוקבא והכא מן הכא. ולאחר להבין ד' הגדות אשר בשני המקומות על ברכי נפשי. הבי תהם לרבי יוחנן במדרש ונראה התמונה. הגי הגדת ריב"ל הדי דרבי רב שימי. עוד לאחר להעיר בני המקומות בדברי ר' יוחנן למה לא הזכיר ענין תופלא אשר בני פסוקים האחרונים שנאמר לאמן כנזכרים ענין שלמה עולמות כולם המלאכים עולם הגלגלים עולם השפל ולאחר שהקשה ג"כ על דברי ריב"ל ורב שימי מדוע לא הזכיר אחד מהם זאת המחלוקה הנני בא לתקן כל הסתירות האלה בדרך הפשט. הטעם שרבי יוחנן התחיל מאמרו בכאן על פסוק פיה פתחה בחכמה הוא להודיענו חלוק מעלות ומדות בני אדם [illegible]

[illegible]

עין יעקב

במקום בינה. [illegible]: נסתכל ביום המיתה ואמר שירה. [illegible] מאי כי אין בלתך. [illegible] מעשה ידיו מבלין אותו. [illegible] אף נשמה יושבת בחדרי חדרים. [illegible]

המין הזה נקיים שמשיפים אליו ממעלתו יד מגלי סיניע אליו משם תועלת מורגש ומזה המין הוא התואר שאמר אלא העולם והתואר שהי' יושב בחדרי חדרים. המין הב' נקיים שמגיע אליו מ"מ אחד משם תועלת מורגש וזה המין הוא התואר הב' רואה ואינו נראה, והב' זן את העולם ואין שנה לגן זאת הידיעה אם לא מידיעת נפשנו באופן זה. דבר מפורסם וידוע לכל אדם כי הוא מורכב מגוף ונפש והגוף הוא בעל מרחקים נראה לכל אבל הנפש אינה דבר רואה משכל לומר עליה זאת היא הנפש ועכ"ז יש לנו ה' ראיות נמצאות כלם בנפש אחד יעידון ויגידון כלם כאחד מציאות הנפש בהברית. הא' ברצותינו כי מזה מלך הגבן שמם הרי הוא פגר מונח דומם לבלי ריקן שאין בו דבר שימלאנו והאפשר היה מי היה הגוף אלא על ידי כח החיוני אבים שלא נדע מקומו אית ר"ל אינינו נראה בקום ובן ההכרם אלנו להודות על מציאת הנפש הזאת וכן הקב"ה לא ידענו מקומו אבל יש מחייב לנו מציאותו יפי' כיון שהוא סבת לתשובה ממלאה את כל העולם. והתודה אחר ביאורו זה יותר באמרי מה הקב"ה סובל עולמו אף הנפש סובלת את הגוף והנה זה המין התואר הא' ויושב מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים אף הנפש וכו'. והנה הסדר הוא הלב וכן כתב הר"א בפירוש פסוק דברתי אני עם לבי בעבור היות הלב משכן הרוח והוא הגבורה בגוף והלא כי הוא דמות מלך והמוח סר נגא היות הלב כנוי לתבונה ולשכל ולמוח ולמחשבות הבינות בעבור היותו המרכבה הראשונה לנשמת אדם העליונה עכ"ל וכן הקב"ה אפים שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו הכין כסא כנגד מקום מקומו כמאמר הנביא השמים כסאי. ועוד אמר כסא כבוד מרום מראשון ועוד פסוקים אחרים כמלת אשר יראה מהם יש מקום נבחר מכונה לכסא כבודו ית' והוא כמו חדרי חדרים ותלבון הז"ל מכונה בלשון פרגוד ופי' בערוך וילון ותגרה מורה כלשון בני אדם. ומפך אל החלד. הא' עוד תואר שני והשלישי להיות שניהם מהמין השני שמגיע אליו מהם תועלת מורגש וזה רמז דוד באמרו ואל תשכחי כל גמוליו הם אלם בי ראיות מוכרחות על היות מציאותו יתברך ומציאות הנפש. עוד הגביר ראיה אחרת מוכרחת מציאותו והיא מה הקב"ה טהור וכו' לראות במול דעת נפשך ואפשר לאמתן עמים מה הקב"ה זן את העולם אף הנשמה זנה וכו' ואולי יתמוה השומע אבל מזון הגוף ע"י דברים גשמיים והקב"ה מסולק מכל גשמיות וכן הנפש אין במאכלים גשם שיזון את הגוף והא נראה באמרו שהקב"ה טהור והנשמה וכו'. הרי לנו הי' ראיות נמצאות כלן בנפש אחד והמחייבות מציאותו ית' ומציאות הנפש ובמדרש תהלים בפי' מזמור זה כתב ענין גאום מקיים בונגם זאת וז"ל. ברכי נפשי את ה' מה הנפש הזאת אין אדם יודע אי זהו מקומה ובאיזה מקום היא נתונה כך הקב"ה אין שום בריה יודעת איזהו מקומו שאפילו חיות הקדש שהם טעונות כסא הכבוד אינם יודעות איזהו מקומו ותחית מקום הוא נתון ומה הם אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. מעשה באדם אחד שאמר לרבן גמליאל באיזה מקום הוא נתון. א"ל איני יודע א"ל וזו היא תפלתכם וחכמתכם שאתם מתפללין לפניו בכל יום ואין אתם יודעין איזהו מקומו. א"ל שאלת דבר שהוא רחוק ממנו מהלך חמש מאות שנה הריני שואל ממך דבר שהוא אצלך ביום ובלילה ואמור לי באי זה מקום הוא נתון א"ל ומי הוא זה. אמר לו זה הנפש שנתונה אצלך אמור לי באי זה מקום היא נתונה אמר לו איני יודע. א"ל תיפח רוחיה דההוא גברא מה זאת שנתונה אצלך אין אתה יודע מקומה ואתה אומר לי דבר שהוא רחוק ממני מהלך ה' מאות שנה אמר לו אם כן יפה הם עושים שמשתחוים למעשה ידיהם שהם מגיעין בו בכל שעה א"ל מעשה ידיכם אתם רואין אותם והם אינם רואין אתכם והקב"ה רואה למעשה ידיו ומעשה ידיו אינן רואין אותו שנאמר כי לא יראני האדם וחי. והוא לך שכן יחזקאל כבראות דמותו במעשה כמו ממנו הבי"ד והראה ותפול על פני ע"כ נראה מכאן כי ידיעת מציאותו יתברך הגיע אלינו באמצעות ידיעת מציאות הנפש אשר בקרבנו וזה וזה רצה ליתן באומרו ומבשרי אחזה אלוה, והנה פי' אמתי בפסוק הזה ולא בדרך הלצה כמו שירצה מהמשך הפסוקים הסמוכים אליו והם בתמצם. יש למה תרדפוני כמו אל ומבשרי לא תשבעו מי יתן איפוא ויכתבון מלי. ואני ידעתי גואלי חי ואחר עורי נקפו זאת אשר אני אחזה לי וגו' ראיתי פירושים שונים בפסוקים האלה והנה מה שלקטתי מהם בדרך משל איוב היה מתלונן על חביריו שהיו פוגעים כנגדו שהיה רשע באמונותיו ובפרט אחר שהתחיל לדבר עמהם ויקלל את יומו והאומרים עליו שלא היה יודע דרך השי"ת כמו שאמר בלדד ובפרט עליך לזה אך אלה משכנות עול וזה מקום לא ידע אל. להשיב להם אמר למה תרדפוני וכו' ואם אתם אומרים שיש באמונתי כפירה ומי יתן איפוא ויכתבון מלי ויהיו קיימים לעד למען יראה כל חכם לב הנה אמרית. אין נדקו כלם ואם לא ימצא ביניהם אדם מוכיח אבי יראתי כי עי' בהוא פי וקיים לעד הם הוא ראשון ואחרון על כל מוכני עפר אשר יקום לעולם הוא גואלי ויוציא משפטי לאור וגם הוא פי' הרלב"ג שהשיג כנגד מאמר בלדד זה מקום לא ידע אל אמר שאין כן שאמת רק לעולם היה ידעו לידע האל ואין הוא טעמו ובסוף הפסוק בנא שמי פירושים עיין שם ואחר עורי נקפו זאת נראה לי שהיה מבנת את עצמו ואמר כי גם היום אחר שנגלות לרוח רעות ובפרט שאלים רעים נקפו עורו ר"ל שכתשו כל עורו גם אחר כל זה זאת הידיעה שהיה מקודם בנגנו עד שמנגמרו ימזם אלוה ור"ל שמעיה שלא נמאר עליו אלא הנפש לנגדו בזה היה חזה אלוה לומר שלא היה כח ניתורין למנוע ממנו ידיעת עלילתו יתברך והנכון מה שכתבתי שהיה מודיע מידיעת גמלו ונפשו היה משיג מאין ידיעת מציאת השלום אשר אני אחזה לי כפי כוונה זאת או כפי פי' המפרשים שהוא היה מכיר בעצמו שהיה נדיק שנן בגדי הבוריר וסוף דבר הוא פי' מעייננו היום זאת כוונת בב שימי שמידיעת מציאת נפשנו יתחדשו לנו הי' ראיות נמצאות כלם בנפש אחד והלם הם דברים פנימיים ואל זה רמז חד באומרו וכל קרבי שהכוונה בו כל הי' דברים פנימיים מנהלים בנפשו וכן בהקב"ה ובזה הי' ברכי נפשי:

מהרש"א פיה פתחה בחכמה וכו'. שכל אותה הפרשה שאמר הז"ל כי ימלא ונראה איירי בתורה אבל האי קרא דמסיים ביה ותורת חסד על לשונה ע"כ כיתי לשונה אינו מתפרש על התורה רק אמלאת אחריתה ולזה אמר מאי דכתיב פיה פתחה וגו' באמת איירי וקאמר דאמרה שלמה כנגד דוד שאמר שירה ברוח הקדש שפתחה עליו על ר"ה לומר פיה פתחה וגו' כפי' רש"י או דקאי פיה פתחה וגו' אכנפש שאומרת השירה והיינו ותורת חסד על לשונה של ר"ה או הנפש שאומרת השירה שדר בה' עולמות בחכמה יתברך ב"ה והם ה' זמנים המשתנים שגם נפשו של אדם משתנה בקבלה לפי הזמנים והיינו ותורת חסד וגו' שמספר חסדי ה' המשתנים בה' זמנים שזכר האחד דר במעי אמו וכו' וכל קרבי וגו' עיין פי' רש"י ועוד י"ל קרבי של דוד ומאם כדאמרינן פרק תפלה דמעי אמו פיו סתום וטיבורו פתוח כו' וא"כ שירה שאומר מקרבים מתוך טיבורו שהוא פתוח במקום פיו. הב' יצא לאויר וכו' ואמר שירה וכו' באותה שעה גופה שיצא לאויר עולם א"א לומר שנסתכל כו' ואמר שירה דאין לקטן כל כך דעת אבל דוד אמת בנחמלו על אותה שעה שיצא לאויר עולם על שנסתכל או ככוכבים תחת כוכבים ומזלות דמזל יום ושעה גורם כמו שאמרו שהלומד ס"פ כ"ד דשבת מאן דאתיליד בחד בשבא כו' עיין שם מכל מקום גם הם מברכים הי' כמ"ש ברכו ה' כל צבאיו וגו' ששם לבא השמים וממשלתו יתברך עליהם לשבח מלוחיהם ועל זאת ברכי נפשי את ה' השלישי ינק משדי אמו כו' שנאמר ואל תשכחי כל גמוליו כו' האי קרא מקמי דהאי קרא דמייתי ברכו ה' כל צבאיו וגו' כתיב אלא דתלמודא מסדר אותן כפי סדר הזמנים דיצא לאויר הוא קודם יניקה וכן לקטן ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת וגו' הוא מקדים דהאי קרא דמייתי לעיל וגו' יתמו חטאים מן וגו' אלא דלפי סדר הזמן ראה במפלתן של רשעים שהוא קודם יום המיתה והדים מכל גמוליו שבכל ימי גמוליו ויניקתו החסד אלוה מעמ' בבן אדם ודים במקו' בינה דסיים בכנגד הלב שבו הבינה ולאפשר דנקט האי לישנא בינה ברוח ע"פ מ"ש במסכת נדה ויבן ה' אלהים את הצלע שנתן הקב"ה בינה באשה יותר מבאיש. הה' ראה במפלתן של רשעים ואמר כו' גם הוא מחסד אלוה כדאמרינן נייחא לרשעים הכלה להם והכלה לעולם. הה' נסתכל ביום המיתה ואמר שירה כו' לכאורה דהקשי הכא כדפריך לעיל ואמר שירה קינה מבעי ליה על המיתה וי"ל דסומך אסיפא דקרא תשלח רוחך יבראון דהיינו בתחה"מ ועל זה אמר שירה על יום המיתה שמחסד אלוה שיהיה לצדיקים תקות במחם שישובו ויחיו לקבל שכר מצות שעשו בעוה"ז והו"ק: **לדהטיל בו רוח ונשמה כו'.** גם שאמרו פי' ד' מיתות רבה ברה גברה ור"ה וניתה לנו עצלה חלתה ואכלי ליה והיינו בנשמתו של הקב"ה כפי' רש"י שם ומ"מ כשמת לא היו יכולין לסקול בית כדאמרינן התם שלא היה נגברא זה כח מהדבר שהוא כח הנפשות שבאדם

שנולדים כדכתיב לנפש חיה ומתחתם לרוח ממללא ח"ש ברכי נפשי שהיא שכשנה שנה מובדלת מנפש בהמה וגם כל קרתי נרס שם קדשו שבראש מה שאין ב"ו הלר לורה יכול ליולדם וק"ל: ואין צייר כו'. בכמה מקראות בתורה כאורה נשן לוד להקב"ה כגון הלור תמים גומר לוד ילדך תשי נומר שפירשו מלשון חזק ותוקף אבל בהאי קרא ואין לוד כאלהינו דמשמע מיס לור אחר אלא שאין כאלהינו אין כרלה לפרש מלשון חוזק ותוקף אלא דלור הוא מלשון לורה וזולתי יש ב"ו שיכול לצייר על הכותל אבל אין זה כאלהינו שהוא לר לורה בתוך לורה וקאמר כמי מאי אין בלתך דלפי המשמעות אין קדוש כה' כי אין בלתך בקדושה היא יתורה דקרא דאין קדוש כה' מוי הכי משמע ולכך דרשו אין בלתך כו' והוא טעם לאין קדוש כה' ממורה גם כן על הקיום לעולם כמ"ש פרק חלק קדוש יאמר לו מה קדוש לעולם אף כו' ע"ש וק"ל לסנין: הני ה' ברכי נפשי כו'. כבר ידוע בספרי המחקר כי האדם נקרא עולם קטן בכל ענייניו והיינו גופו של אדם וקאמר בהא דהנשמה שבגוף והיא מחיית כנגד הקב"ה בדמיון הא' דומה הקב"ה ומלא כל העולם כו"ם מכה"כ אף הנשמה מלאה כל הגוף שהוא כנגד עולם ח"ש ברכו ה' מלאכיו גו' ברכו ה' כל צבאיו גו' ברכו ה' כל מעשיו גו' שהם כלל ג' עולמות ומקיים בכל מקומות ממשלתו דהיינו בכלל כל שלשה עולמות ברכי נפשי את ה' דהיינו שהיא מלאה ומושלת נמי בכל הגוף שהוא עולם קטן. ששני מה הקב"ה רואה כו' הה שאמר ברכי נפשי את ה' וכל קרבי גו' דהיינו שהנשמה היא בקרב אדם נראה ואינה נראית דהקרבים הם נסתר כדלעיל שהם לורה בתוך לורה כו'. השלישי מה הקב"ה זן כו' זה שאמר ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי גומר ומקיים בה שמשביע בטוב עדיך גו'. הד' מה הקב"ה טהור אף נשמה טהורה דהיינו בתחלת נתינתה כמ"ש אלהי נשמה שנתת בי טהורה היא כו' וח"ש יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם בנשמתן המטהרה שנתנם בהם כי מחלאים אבל נפשי שאני מחזיר לו טהורה תברך את ה'. הה' מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים כו' ז"ש הוד והדר לבשת גו' עוטה אור כשלמה נוטה שמים גו' שהן חדרי חדריו ברכי נפשי שהיא הנשמה שהיא יושבת בן באדם בחדרי חדרים וחז"ק:

הרי"ף ואמר שירה דר במעי אמו וכו' וקשה לפרש"י א"כ כן הול"ל וכל קרביה דקאי על קרבי אמו. ונ"ק מה שאמר לא אמרו אלא כנגד דוד וכו' והרי כתוב זה במי אסף מיל שהוא בהלפא ביתא וכדרשים לכמה פנים ועוד קשה למה זה דרש הפסוק המאוחר דבתחלה נסתכל בכוכבים ואח"כ נסתכל בדדי אמו וכן כנאמר והא שירה אמר על הכוכבים והמזלות ועוד שכבר נאמר ממזור השמים המספרים כבוד אל וגם מזמור על השמינית כי אראה שמיך ירח וכוכבים וכן קשה מה שאמר ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה וכו' נסתכל ביום המיתה ואמר שירה והמקראות מוחלפים והיה לו לפרש כסדרן וניל שהוקשה לר' יוחנן מאי פתחה שהיה לו לומר פיה דברה חכמה ועוד הול"ל ועל לשונה תורת חסד כמו שאמר פיה ואח"כ בחכמה ועוד תמי על לשונה דהול"ל בלשונה לכך אמר שעיקר פסוק זה לא אמרו שלמה אלא כנגד דוד אביו שדר בחמשה עולמות ואמר שירה בפתיחה עליו רוח הקודש על שדר במעי אמו שידוע הוא שהולד במעי אמו פיו סתום ושיבורו פתוח ועל כן זה אמר השירה כשיצא לאויר ונפתח פיו הסתום ונסתם השיבור הפתוח ועל דבר זה פיה פתחה בשירה ועל הכוכבים והמזלות שיש לאדם הנדיק תוספות מעלה עליהם כדכתיב ברכו ה' מלאכיו הדבורא שיל שמחשבים שהם עושי רלונו יפי והקדימו נעשה לנשמע דהיינו עושי דברו לשמוע ומלד זה יש להם קדימה על גבי השמים הכבנים ומזלות שבתוכו. נאמר ברכו ה' כל מלאכיו ועל זה פתח לומר שירה ברכי נפשי את ה' שנתן לו קדימות מעלה עליהם ומהיכן הכינו מעלה זו ישראל מלד

סגולת שהשתנתנו לרעת את כנות יי' והבינה וזו גרם לא היא על שינקו מהדדי שניתנו במקום בינה אלא חלב ועל הדבר הזה ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו וזה לומר כל גמוליו לפי שים בי' טעמים בזה האחד כדי שלא יינק ממקום המגונה וגם שלא יסתכל במקום ערוה ועל כלם אמר שירה וזהו כל גמוליו והשני טעמים הוא במול מות ומלד זה שהיניקה היא במקום בינה השינו מעלה קדימתה על לנא השמים דכתיב ברכו ה' מלאכיו אנו ישראל ואח"כ ברכו ה' לגאיו ולכן באו בכתובים כסדר הזה ואל תשכחי כל גמוליו ואח"כ ברכו ה' מלאכיו וכו' ונראה הבני התרים כאן בפסוק ותורת חסד על לשונה שהוא חסד שנתלו ביניקת מוקום בינה וגם על לשונו של אדם שי תהלל לשונו יותר ממלאכי מרום: ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה. לפעמים שחטאים שהוא מאוחר בכתוב היינו עיקר מפלתן אינה בעוה"ז אלא לאחר המות כי בעוה"ז יפרחו כמו עשב והתחזק לומר שירה על יום המיתה של לדיקים חסים הם אלהי גדלת מאד כלומר כן אמת כי במפלתן של רשעים תתגדל הקב"ה כמהול על פסוק והתגדלתי והתקדשתי מכל מקום במתן שכרן של לדיקים לאחר מיתה גדלת מאד כי במיתת הרשעים תמתיר פניך יבהלון ולנדיקים תוסף רוחם בנשמה שינותן כי נתוסף לנדיקים רוח יתירה קדושה בנשמה ויחתן ועל התוספות הזה שעתיד להשיג ביום המיתה אמר שירה ברכי נפשי את ה' כי גדלת מאד במתן שכר ותוספות רוח קדושה לנדיקים תוד פתח תחלה ביום המיתה שהוא גדלת מאד שכר ושפע יתירה לנדיקים: מאי דכתיב ברכי נפשי את ה' וכו'. נראה דהוקשה לו דכיון דהזכיר קילוס הנשמה הקדושה מה ענין להזכיר עוד וכל קרבי שהם דברים חומריי ולא עוד אלא שבקרביים הזכיר שם קדשו מה שלא אמר בנפש הקדושה לזה דרש שהנפש תקלשת להקב"ה על שנרא לאדם קרבים ובני מעים עם היותו קדוש ועי שהוא קדוש ישתבח ויתעסק בבריאת קרבים ובני מעים שהם דברים חומריים ואדליים והיינו דכתיב בחנה וכו' דהל"ל אין קדוש ואין לור כתי אלהינו אלא הכוונה לומר אע"פ שהקב"ה קדוש אעפ"כ אין לור כאלהינו אין צייר כאלהינו שהוא נרא לורה ממקום קדוש וגם נרא קרביים ובני מעיים עם היותם דברים כמורים ושפלים לגבי קדושתו יתברך. ועכשיו הקשה מאי כי אין בלתך דהוה סליק דעתיה דקאי למה שכתב אין קדוש לומר שהכים שהמלאכים נקראו קדושים וכן ישראל ע"מ אין קדוש כה' לפי שאין הם מקודשים שיהיה קדוש בלתך ואם מקראו קדושים הוא מלד שהקב"ה קדוש מקדשם אבל קדושתו יתר אינה תלויה באחר כי קדוש הוא כביכול מלד עלמו וכן דרשו פסוק זה בספר הזוהר אבל כפי דרשה זו שבא הכתוב לומר אין קדוש כה' שהם עולם קדושתו יפנה אל דברים שפלים א"כ יקשה מאי כי אין בלתך ואם בא לומר שהוא קדוש ול"ל ואין בלתו הול"ל אין קדוש כה' ואין בלתך ואין לור מאי כי אין בלתך דמשמע שהוא נתינת טעם ועוד קשה דהול"ל אין קדוש ואין לור כי אין בלתך לז"א אל תקרי כי אין בלתך אלא כי אין לבלותך וכו' ושמא תאמר שהלורה של האדם היא יותר חזקה מהלורה של הקב"ה ולכך הנורה מגלם לגבי אדם לזה אמר אין צייר כאלהינו שבן אדם אינו יכול להטיל בלורה שעושה קרבים ובני מעים אף על פי שהם דברים אדליים וחומריים וכל שכן רוח ונשמה שאינו יכול להטיל כיון שהוא דבר רוחני אבל הקב"ה מטיל רוח ונשמה בלורתו אשר יל"ר וגם מטיל בו קרבים ובני מעים ואע"פ שהוא קדוש יפנה לבריאת האדם השפל ותשתה כיוה שפי' בתחלה אין לור כאלהינו ואח"כ פי' מאי כי אין בלתך ועי"ל שהם דרשו אין קדוש ואין צייר כאלהינו שעם היותו קדוש לר הקרביים מה שאין האדם החומרי יכול לצייר וגם יל"ר הקב"ה הנשמה המטהרה ועל זה אמר אין בלתך בקדושה ובציור ומכל מקום קשה מאי כי אין בלתך למה לא אמרו בסוף לזה אמר מרמז לומר שהעיים שנשתים אלא אין כאלהינו היינו ובלד הקדושה אין לבלותך שגם בנשמה הקדושה מעמיד בה הקב"ה אין ובלה אותו ומלד זה יבלה הנשמה לזה שאין קדוש כמוהו שאינו מעשה ידיו הקדושים מבלים אותו אבל בענין הציור אמר לפעמים שהלייר מבלה הלורה שלייר אבל בענין הנשמה הקדושה אין קדוש כה':

אמר רב המנונא מאי דכתיב °מי כהחכם ומי יודע פשר דבר מי כהקב"ה שיודע לעשות פשרה בין ב' צדיקים בין חזקיה לישעיה חזקיה אמר ליתי ישעיה גבאי

עין יעקב

שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים. [illegible]

נבאי דהכי אשכחן באליהו דאזיל לגבי אחאב שנאמר (מלכים א יח) °וילך אליהו להראות אל אחאב. ישעיה אמר ליתי חזקיה נבאי דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב דאזיל לגבי אלישע. מה עשה הקב"ה הביא יסורין על חזקיה (ישעיה לח) ואמר לו לישעיה לך ובקר את החולה. שנאמר °בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר כה אמר ה' צבאות צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו' מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא אמר ליה מאי כולי האי. אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה. א"ל משום דחזאי לי ברוח הקודש דנפקי מנאי בנין דלא מעלי אמר ליה בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת איבעי לך למעבד ומאי דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד. אמר ליה השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מנאי בנין דמעלי אמר ליה כבר נגזרה עליך גזרה אמר ליה בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. אתמר נמי רבי יוחנן ורבי (אליעזר) [אלעזר] דאמרי תרוייהו אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים שנאמר (איוב יג) °הן יקטלני לו איחל לסוף יהב ליה ברתיה נפק מיניה מנשה ורבשקה. יומא חדא רכבינהו אכתפיה לאמטיינהו לבי מדרשא. אמר חד מינייהו חזי רישא דאבא למשוי ביה גלדאני וחד אמר חזי רישא דאבא לקרוביה עליה קרבנא לעבודת כוכבים ומזלות חבטינהו (ישעיה לח) בארעא מנשה חיה ורבשקה מת. קרי אנפשיה °וכלי (שם ע"ב) כליו רעים *אמר רב (נחמן) [חנן] אפילו בעל החלומות אומר לו לאדם למחר הוא מת אל ימנע עצמו מן (קהלת ה) הרחמים שנאמר °כי ברוב חלומות והבלים ודברים (ישעיה לח) הרבה את האלהים ירא מיד °ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה' מאי קיר א"ר שמעון בן לקיש (ירמיה ד) מקירות לבו שנאמר °מעי מעי אוחילה קירות לבי וגו' רבי לוי אמר על עסקי הקיר אמר לפניו רבונו של עולם ומה שונמית שלא עשתה אלא קיר אחת קטנה החיית את בנה אבי אבא שחפה את ההיכל כלו בכסף וזהב

(ישעיה לח) עאכ"ו °זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי מאי והטוב בעיניך עשיתי אמר רב יהודה אמר רב שסמך גאולה לתפלה רבי לוי אמר שגנז ספר רפואות:

דאשכחן דאזיל אליהו לגבי אחאב. דכתיב וילך אליהו להראות אל אחאב: יהורם אזיל לגבי אלישע. כשהלכו על מואב הוא ויהושפט [מ"ב ג] ותמהך שלא היו הולכים אלא לא היו שואלים על שלא כשאלתם: כבשי דרחמנא. סתרים דקב"ה שאין רשות לבנמצא בהשמטת הספר: נגזרה. נגזרה. השאות: מקובלני מבית אבי אבא. דוד שראה את המלאך וחרבו שלופה בידו בקוף ספר שמואל [ש"ב כ"ד] לא מנע עצמו מן הרחמים: אבי אבא שחפה את היכל. שלמה: שגנז ספר רפואות. כדי שיבקשו רחמים:

כתוב בזוהר [פ' ויחי ד' רכ"ח] ר' פתח ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל מה חזקיהו דלא יכלי בר כש אלא סמוך לכותל. ולא יסא חלין ביכים לכותלא ... [illegible]

והאריך בסתרי קבלה:

אמר הכותב ... [illegible]

עין יעקב

הביא יסורין על חזקי'. ... [illegible] לך ובקר את החולה. ... [illegible] מת אתה בעוה"ז ולא תחיה לעוה"ב. ... [illegible] משום דלא עסקת בפריה ורביה. ... [illegible] ונפקי מינאי בנין דמעלי. ... [illegible] כלה נבואתך וצא. ... [illegible] הן יקטלני לו איחל. ... [illegible] חבטינהו בארעא. ... [illegible] אפילו בעל החלומות אומר לו לאדם. ... [illegible] שסמך גאולה לתפלה. ... [illegible]

נכונה שהיה ביתם קפידתם. ומלבד זה כי אין ראוי לנביא שילך בכבודו ללכת אל בית המלך להוכיחו על דבר מה אם לא נשלח על כך כמאמר פרסי מפי השי"ת. בעבור זה רצה הקב"ה להטיל שלום ביניהם. ואחות השפרה נאמר כי קפידת הנביא שהיה שיותר לדקדק ולכן היתה שאלת הקב"ה לשלוח המלך ושמעו כי אלה סוף ושפל לשבת ודי לו זה האמר. והנביא לא נאמר כלל רק הלך לבקר את החולה שהיתה מעלה אלנו לעשות זאת המצוה בכבוד ע"כ:

מהרש"א ומי יודע פשר דבר. יש קצת רמז לזה באלו קרא דמקיים צ"ה חכמת אדם תאיר פניו היינו ישעיה שהיה חכם ובנית ועז פניו ישנא הוא חזקיהו המלך דעז היינו מלכות דכתיב ויתן עוז למלכו ופניו ישנא שהלך ממ"ה בא ישעיה אליו וקאמר דחזקיהו אמר ליתי ישעיהו גבאי כו' דישעיהו אמר כו' יש לזה רמז בקרא בספר מלכים דקודם שחלה חזקיהו במעשה דסנחריב כתיב וישלח את אליקים גומר אל ישעיה גומר ויאמר להם ישעיה כה תאמרון אל אדוניכם וגו' וישלח ישעיה בן אמוץ אל חזקיהו גומר דמשמע מזה שלא הלכו זה אצל זה אלא שכל אחד מהם הודיע לחברו ע"י שלוחים ושוב אח"כ שחלה חזקיהו למות כתיב ויבא אליו ישעיהו גומר דהיינו לבקרו דאי להודיע שימות כמ"ש לו כה אמר ה' צו לביתך כי מת גו' הוה יכול להודיעו כן ע"י שליח כמו שעשה בתחלה: א"ל משום דלא עסקת בפ"ו כו'. הכי מוכח קרא דלא כתיב תחיה עד אחר שחלה למות דהא מכאן נס יגדול שמלך תחתיו לא היה לו רק י"ב שנים כשמלך וא"כ סלד בתוך ט"ו שנים שהוסיף לו הקב"ה אחר שחלה ויש לדקדק מה תקיף לו דלכתי תקפי ומאי כולי האי וכי משום דלא עסק במצות פ"ו ולא תחיה לעה"ב וי"ל כ"פ ע"ם פרק י"כ דהד כאומר לו שביעה לפי שהביא בן כמותו יותא שלא הביא בן כמותו כאומר בו מיתה וח"ם לו ולא תחיה לעה"ב כיון שלא הביא בן כלל שיהיה כמותך וע"ז תקיע לו שפיר משום דכפקי מנאי נבון דלא מעלי תם אם הכמיב אתהא כיון דלא הוה לי נבון כמותי לא אלא מכלל ולא תחיה לעה"ב דלאמר בו מיתה: כבר נגזרה כו'. פרש"י שתמות עכ"ל פי' לפי' שתמות מאלי זה וא"א לך ליסא אשה לגמרית לגנים אבל אין לפרש דכבר נזרה עליך גזירה שיהיו לך בנים דלא מעלי ואין אני רוצה לתת לך בתי דהא קאמר דגרמא זכותא דידי ודידך כו' גם מאי דתייתי עלה הא דאפילו חרב חדה מונחת כו' משמע דלגזרות מיתה קאי כפרש"י וד"ק: אל ימנע כו'. וק"ק דהיאך ילפי' ליה מהאי קרא הא לאו בר ה' כתיב ואמרינן פרק כהם דמשמע הכי ומשמע הכי והתם לגבי דהינו שנבר מאהבה היה ילפי' ליה מקרא אחרינא דכתיב עד אגוע לא אסיר תומתי ממני אבל הכא לא שייך לאתויי מהאי קרא וד"ק: אפילו בעל הזלוסות כו'. ע"פ מ"ש פי' הרואה דכא דמי כתיב בחלום אדבר בו וכתיב החלומות שוא ידברו ל"ק כאן ע"י מלאך וכאן ע"י שד ח"ש הכא נראה קרא גם כי רוב חלומות ע"י שד ותמה הבלים הרבה כי שוא ידברו והרי אם יאמר לך לאחר אתה מה אין ראוי להאמין לו מ"מ את האלהים ירא לאמר לאישע במה חלום אמיתי הוא שע"י אל ימנע עצמו מן הרחמים וק"ל: מאי קיר ארשב"ל כו'. כבר מפורש לעיל כפשטי' דילפינן מיניה בלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין הקיר ואפשר לומר דילא נגס זה הדרש דכיון דדין כל התפלות כן שוה לא ה"ל לאשמועינן כן בחזקיהו דהוה בעי רחמי מפי משום גזירת מיתה אי לאו להך דרשא מקירות לבו דהיינו בכל לבו דהוה בעי לאשמועי' ברחמי על גזירת מיתה ונ"ד כמי על עסקי קיר כדי להזכיר ג"כ זכות אבות שתפם השיכל כו' לנטל תגר"ה וק"ל: והטוב בעיניך עשיתי כו'. יש לפרש בזה

שהוא דבר שנלמד מעניניו דלעיל מיניה כתיב גאולתו של חזקיהו דכתיב ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך גו' ובתר הכי כתיב בימים ההם חלה חזקיהו גו' ויתפלל אל ה' גו' דהיינו שסמך גאולתו לתפלתו כמו שאנו סומכין גאולה מצרים לתפלה ומיהו ק"ק דמאמר ומאי רבותא דקאמר והטוב בעיניך גו' לסמוך גאולה לתפלה והלא כל העולם עושין כן כמ"ש התוספות לעיל גבי רב ברונא. וי"ל דה"ק הכא י"ל כמ"ש התוספות לעיל שהיה עושה שתיקן שהיו קורין ק"ש קודם הנץ החמה ותפלה מיד לאחר הנץ החמה ויש רמז באלו קרא והטוב בעיניך גו' דהיינו כן החמה והאור שהוא טוב בעיניך כמ"ש וירא אלהים את האור כי טוב אז עשיתי תפלתי סמוך לק"ש ולגאולה ולמ"ד שגנז ספר הרפואות כמו אע"ג דעיני אדם אינו טוב לגנות במנקבים ברפואות התרפא גם שניתן רשות לרופא לרפאות ע"מ בעיניך הוא טוב שלא יסמוך אדם על הרפואות ויהא לנו ככנע לבקש רחמים וק"ל: ובתת נחש הנחושת והדרו כו'. מפורש בספר מלכים ויש לדקדק מה שייך בזה והודו לו דמאליו טעם היה לקיימם בלא יהיו לו ואפשר שהיו מקיימין אותה לדורות ע"ש הנס שאין סנחם מורית אלא השעה מנית כמו לגלגלת המן וכמנים אהרן וק"ל: סתם מי גיחון. כך מפורש לעיל מיניה בד"ה דכתיב בפר' ל"ג ויוען עם שריו וגבוריו לסתום גו' ויסתמו את כל מי המעינות ואת הנחל גומר למה יבואו מלכי אשור ומצאו מים רבים גו' אבל לא הוזכר שם מי גיחון אלא לבתר הכי והיה חזקיהו סתם את מוצא מימי גיחון ואפשר דנשאר מעינות היו שריו עמו בעצה מה שאין כן במי גיחון שתלה בחזקיהו לבד:

הרי"ף מי כהחכם ומי יודע פשר דבר וכו'. נראה דהוקשה לו שכתב ב' פעמים מי מי כהחכם ומי יודע וכו' ולזה דרשו מי כהחכם מדבר בהקב"ה שעשה פשרה בין שני הצדיקים ואמ"ש שעשה הקב"ה הפשרה ואלא חזקיהו מי מכניסם יודע פשרה שיהיה פשרה מאת ה' ולא הכיר ישעיה בזה עד שאמר ככר נגזרה עליך גזרה וכו' הרי שלא ידעו שניהם שאותו חולי שהלה חזקיהו היה פשרה מאל ה': בגנז ספר רפואות וכולי. תימה דהא כבר חזקיהו לא הוה אינים דהלים ותפסם ואם כן איך גנז ספר רפואות. וי"ל דהספר רפואות היה מונח לתלמידים כמ"ש התוספות גבי מגלגלין מונח היתה לשנכהם והקשו דהא עד יעקב לא הוה חולי ותרצו דמכל מקום מימושים היו לנסם ועיין שם מה שכתבתי:

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא כל התולה נב ע"ב
בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים. וכל התולה
בזכות אחרים תולין לו בזכות עצמו. משה תלה בזכות
אחרים שנאמר °זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך שמות לב
תלו לו בזכות עצמו שנאמר °ויאמר להשמידם לולי תהלים קו
משה בחירו וגו' חזקיה תלה בזכות עצמו דכתיב °זכר ישעיה לח
נא את אשר התהלכתי לפניך תלו לו בזכות אחרים
שנאמר °וגנותי אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען מ"ב יט
דוד עבדי. והיינו דריב"ל דאמר ריב"ל מאי דכתיב °הנה ישעיה לח
לשלום מר לי מר אפילו בשעה ששגר לו הקב"ה שלום
מר הוא לו:

התולה בזכות עצמו. שאומר עשה לי בזכותי כגון חזקיה שאמר זכר נא את אשר התהלכתי לפניך וגו': מר הוא לו. על שאמר לו ולמען דוד עבדי:

לולי

עין יעקב

משה תלה בזכות אחרים. [illegible]
חזקיה תלה בזכות עצמו. [illegible]

מהרש"א לולי משה בחירו עמד וגו'. גם שאפשר לומר דמקום מסה שאמר עמד בפרץ בתפלתו בזכות האבות מ"מ מדלא הזכיר בקרא זכות אבות משמע דתלה לו הקב"ה בזכות עצמו וק"ל: **וגנותי אל העיר הזאת למעני ולמען גו'.** כל"ל דהיינו ההוא קרא דכתיב בספר מלכים בתר קרא דזכר נא את אשר התהלכתי גו' אבל ההוא קרא דתייתי בכל הספרים וגנותי אל העיר הזאת להושיעה למעני גו' מקמיה הא דכתיב במעשה דסנחריב וק"ל: מ"ד הנה לשלום מר לי מר גו'. מכפל לשון מר דריש דה"ק כי הנה כשנתבשרתי על השלום ממלחמות סנחריב הייתי מר בחליי ועוד לי מר שהיה על שתלית רפואתי בזכות אחרים וק"ל:

הרי"ף בזכות עצמו וכו'. וקשה דהרי כתיב בשמעתי תפלתך וכדי משמע דבזכותו נענה. ועו"ס ולמען דוד עבדי קאי על ענין העיר אמר וגנותי אל העיר הזאת להושיעה למען דוד עבדי והיה אפשר לומר דשמעתי תפלתך קאי על פסוקי העיר שהתפלל לה' ואמר ועתה הושיענו וכדי בזכות אותה תפלה נענה. ונראה עם המתחיל בזדים רנה פירשו שהתפלה עשתה מקצת מתוקיתו וגם זה קשה שהרי נאמר שמעתי תפלתך. דמשמע שהתפלה עשתה כולה ואני בחלתי דמדקאמר שמעתי תפלתך לאיתי דמשמע משמע דהתפלה בלתוך הרפואה הגיעה עליו מכאן שהתפלה לבדה עשתה מקצתה. ואמנם לתקן שני מאמרים אלו דהלשון חזי"ל הכי סגני הוספא לך והוספתי על ימיך ומכף מלך אשור אצילך וגנותי אל העיר הזאת למעני ולמען דוד עבדי ותפלתו קאי מאי שאמר למעני ודוד עבדי הכי שנתפרשה תפלתו לרפואי שני"ם ותלו לו בזכות אחרים דהיינו ולמען דוד עבדי. ויש הכרח לפי זה דמ"ש למעני קאי נמי ארפואתו ואריכות ימיו לפי שקודם תלות חזקיהו אמר לו ישעיהו וגנותי אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי וא"כ מה צורך לומר עוד אחר שמולי בבשורת הרפואה וגנותי אל העיר הזאת להושיעה וכדי אלא לומר לו מענין הרפואה והימים שיוסיפו לו הכל הוא למעני ולמען דוד עבדי כמו הגנת העיר שהיה למעני וזהו שדקדקו בגמרא מ"ד הנה לשלום מר לי מר אפילו כו'. ולע"ד דקדקו בזה דהול"ל הנה לשלום מר ומאי לי מר בנית. ועוד הול"ל מר מר לי למה הפסיק מר לי מר אלא עכשיו בבשורה שנבשר לי שלום היה מר לי בענין רפואת עצמו כי לא הגיעה זכותי גם מר אלא העיר מר כולל לכל בני העיר שלא הגין זכותם אלא זכות אחרים למעני ולמען דוד עבדי והייע שני פעמים מר והאחד הוא לי ביחוד של רפואתי. וי"ל עוד במאמר שאמר חזקיהו תלה בזכות עצמו והא כתיב ויסב חזקיהו פניו אל הקיר שאמר ודה מוכחת שרי שהזכיר זכות אבותיו. ונראה דגם בשונמית לא מי בנה אלא נתפלתו של אלישע. וכן אבותיו של חזקיהו במישו את השיכל זהב הם לרימן לתפלה וכשהתפלל לא הזכיר זכות אחרים אלא זכור נא את אשר התהלכתי וגומר:

נג מ"ב ד **°נעשה נא עליית קיר קטנה.** רב ושמואל ח"א עליה פרוצה היתה וקירוה וחד אמר אכסדרה גדולה היתה וחלקוה לשנים. בשלמא למאן דאמר אכסדרה היינו דכתיב קיר אלא למאן דאמר עליה מאי קיר שקירוה. בשלמא למאן דאמר עליה היינו דכתיב עליית (קיר) אלא למאן דאמר אכסדרה מאי עליית (קיר) מעולה שבבתים. ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ומנורה. אמר אביי ואי תימא רבי יצחק הרוצה ליהנות יהנה כאלישע ושאינו רוצה ליהנות אל יהנה כשמואל
ש"א ז הרמתי. שנאמר °ותשובתו הרמתה כי שם ביתו. ואמר
מ"ב ד רבי יוחנן שכל מקום שהלך שם ביתו עמו °ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא אמר רבי יוסי בר חנינא מכאן שהאשה מכרת באורחים יותר מן האיש. קדוש הוא מנא ידעה רב ושמואל חד אמר שלא ראתה זבוב עובר על שלחנו וחד אמר סדין של פשתן הציעה לו על מטתו ולא ראתה קרי עליו. קדוש הוא אמר רבי יוסי בר חנינא הוא קדוש ומשרתו אינו קדוש שנאמר °ויגש גיחזי להדפה אמר שם
ר' יוסי בר חנינא שאחזה בהוד יפיה °עובר עלינו תמיד שם
אמר רבי יוסי בר חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב כל המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומהנהו מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב תמידין:

הרוצה ליהנות. מכל אחרים: יהנה. ואין איסור בדבר: **כאלישע** כמו שמצינו באלישע שנהנה: **והרוצה שלא ליהנות** מכל אחרים: **אל יהנה.** ואין בדבר לא משום גסות הרוח ולא משום שנאה: **כשמואל הרמתי.** כמו שמצינו בשמואל שעשה כבוד שלא ליהנות: **כי שם ביתו.** לעיל מיניה כתיב והיה מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל ושפט את ישראל וסמיך ליה ותשובתו הרמתה כי שם ביתו וכי אינו יודע ששם ביתו אלא אשמועינן מקומו דקרא דלעיל מיניה קאי שכל מקום שהיה הולך שם היה משאת כל כלי תשמיש ביתו עמו ולא אכל מביתו שלא ליהנות מכל אחרים:

אמר הכותב לאוי לידע יסוד מחלוקת רב ושמואל בזה דמאי ס"ל מהיות עלייה וקירוה או אכסדרה כי אין ראוי לחשוב שחולקין בפירוש המילות בלבד אלא עיקר מחלוקתם כפי דעתי הוא בענין מועיל והוא כי שניהם מוסכמים כי השונמית ובעלה לא היו רוצים לעשות בית גדול לאלישע שכן אמרו עליית קיר קטנה לכוונה לטרוח שישיבת סגנית היה קרובה לישיבתם ובנעמה אבל חולקים רב ושמואל בכוונת שקירתה שלדעת האומר עלייה וקירוה אין רצונם לקרב יותר מדאי מקום קביעותו למקום קביעתם וגם שלא לתמעט בית דירתם. אבל לדעת האומר אכסדרה גדולה שמוקת אשה ותפלה לעשות כבוד לנביא והאכסדרה שמשולה בבניינם חלקוה כדי שיהא הנביא במסילתם. ולא היתה כוונתם אחרת רק להיות בצנעא דלא לומר שחשיב מפילה דקה בין בית ישיבתם לבית ישיבת הנביא אם ירצה על פום לבנם ובניותם וראוי לתלמיד להשגיח דקדוק ערך בגופן כפי כפי כאלישע אמר כמו שמצינו באלישע וגם כפי כשמואל כמו שמצינו בשמואל וה"ל פירושו יצא לנו תועלת גדול והוא שיש פעולות מיוחדות כי תלויות גם העדרים יחס תפלה ושלמות והכל תלוי בכונת הלב כמו שנתן זה מתנאה מתוך כוונה ויש לו על מי שיסמוך והוא אלישע גם מי שאינו נהנה יש לו אילן גדול לתלות עליו והוא שמואל ספק בגראת לגבורה. עד כאן:

מהרש"א עליית קיר כו'. יש לדקדק וכיוצא כולה בפסקי דעלייה גדולה היתה וחלקוה לשנים דהשתא לא תיקשי לגבי מאי קיר ולמאי מאי עליי' וי"ל דדייק שעלייה לעלות לשם במקום אחד בסולם ולא שייך ביה חלוקה לשנים דלא יהיה לאחד משני שחלוקים מקום לעלות לשם משא"כ באכסדרה על הארץ שפתוחה מכל לד דיש ביה חלוקה ופתח לכל חלק מהם ודו"ק: **מאי קיר שקירוה כו'.** ק"ק מה תיקן ומה הוסיף בזה דלעיל נמי קאמר הכי פרועה היתה וקירוה וגירסא

עין יעקב

הרוצה ליהנות יהנה כאלישע. לפי"ז דשמעה דשמואל הוה ברישא שלא רלה ליהנות פ"מ נקט הא דרוצה ליהנות ברישא לפי שהוא רבו דשמואל יותר ומנן מהי מלי שמא דעדי **יהנה כאלישע.** היינו אחר שיבלחד בו מאד כדרך שנה כמו באלישע שאלישע בעלילים כי זי ונם לאיזה והחזק בו לאכל לחם ועוד נעשה לו עליה קיר ועוד ואולם שלא ליהנות אל יהנה כשמואל הרמתי ולאפי דאחר לא רלה לצער מהם כדי שלא יהנה מהם כנסים עניין דכן פי' חרין בשייים דף ל"ח ע"א עיים באחרונים וגם יש לומר משום הכי קאמר בשמואל לפי שהלך לשפוט את כל ישראל ובכך לא רלה ליהנות ומשום אדם משום דנראה כשוחד: **מכאן שהאשה מכרת באורחים.** קאמר באורחים לשון רבים ולא קאמר באורח לשון יחיד דקאי על אלישע ובתו קאמר יש לומר דרבים אחיל בשיטתו דבסמוך דהרים נמי הוא קדוש ומשרתו נמי שינו קדוש לבין לשון רבים: **חד אמר שלא ראתה זבוב עובר על שלחנו.** הנה בהאי יש עוד שרתא אינו קדושה שלא מרבחית אינם אלאפי קדום הוא קדום הוא שכל עלינו תמיד מסיבת תמיד היכל ראשה יושבת קדום לגבי קאמר שלא ראתה זבוב עובר על שלחנו משום דהדי בלינו הקדים המגיך המחרת פים בתוך ביתו לבן לא נראה צנת על שלחנו מכוחייך גם זה בכפיא שלא נראה זבוב ועוד שלא ראתה קרי על סדינו פסוק זה הוא נ"כ פי' קדושה שלא אירע לו תמיד משום אי מקרים בלשון מחור רוח מויד: **שנאמר ויגש גיחזי להדפה.** תפיב אחר נמצא הוא שמואל שהוא קדום מ"מ משמשו לו לנסוך מכלל דנפן עשיו גם במאלה בכין מלוף והמכם שאם עשה מרינו על נשל שלמדו פיש עומד לו עשה כך וכר על כן יושם שפוא אינו קדוש:

וגירסת הילקוט מלי קיל סקידוס בתקרה ומסונגה וכיחל עפי וקי"ל: הרוצה לרצות כו'. פי' רש"י שכל אחרים יסכה ואין איסור בדבר כל וקשה לכאורה דתכמים מקומו' הרחיקו חז"ל סכלם מאחרי לאקרא דסוכה מחסות יחים וכתי' לפרש דודאי אין ליאסור משל אלא דהכא בגדולה מלות הכנסת אורחי' שהיא הגדול' בגמילו' מיירי דנפי גם לעשירים שכל אדם עני הוא בדרך ומגלי ס קליכים לו ולכך נקט הכי מטה ושלחן וכסא ומנורה ששם אדם גם בדרך כמ"ש בנדרים עשי לך כלי גולה ור כר ושטיח במס מדליקין אחד כביתי קוצה זה מטה ועל זה אמר הכתוב משל אחרים יהנה כאלישע שיינו שלא היה נהנה אלא בדרך שמשים של אחרים כדרך אורח אבל בגלל דברים ודאי לא ם משל אחרי' כהרי מליטו שלא רלה ליהנו' מנעמן וקבל גחזי כה"ג אמר בהיפך למתן דלאפשר לו שלא יהנה גם בדרך אלו שיש עמו כל הלורך כמוהל שהיה לו ביתו עמו שהיה ול כדאמרי' במסכת נדרים פרק אין בין המודר ושם מפורש ואין ילא לפס זה הדרוש ע"ש: מכאן שהאשה מכרת ין כו'. לפי שהאשה מליה בבית יותר מן האיש כדאמרינן גבי לדקה לעניים: שלא ראתה זבוב כו'. כי שלחנו הי' קום והנה שאמרו בו ולא כראה זבוב בבית המטבחים שהוא שלחנו מלא במקום קדוש וכן למ"ד שלא ראה קרי כמ"ש גדר ערום נאמר בו קדושה: כאילו הקריב תמידין כו'. מיד ודאי דטפל גם בדבר שקבוע לו זמן כמו שפרש"י בפרשת מטו' כר תמיד מלילם ללילה כמו עולת תמיד שהי' אלא מיום תמיד. דלחם הפנים משבת לשבת אבל הכא באלישע שעבר ך אורח לא שייך בו אמן קבוע ולכך דרשו עולת תמיד כאילו מקריב מו שהתמידין ומן נביא הוא בן המארח ת"ח דאותו שלחן שלא במקו' והנה כו"ם לפני האלהים כאילו כהנה ותנחו בתים שהזה בדוד כו'. דלפי פשוטו מלי' דחיפה ליכא טעם ומפורש פה ממנו ועוד שאל"ל אלישע חרפה לא דמשמע שאחז בה וע"כ מלא כוטריקון שאחזה בהוד יפיו ויש לפרש הוד יפיו בנדרים כו"ם עבם לא דדים במקום בינה וקי"ל:

הרי"ף [illegible]

אי לתכיה עמו נעבור אלא שכל תריו הם נדקדוק לפי שאין מכירו קדוש. ולכך נעשה לא עלית קיר קטנה והיה נגוחו אליכו יסור שמה. כלומר יסור שמה הוא ותעבור כיון שיהיה להם מקום מיוחד יעשה כאשר עם לבנו חיים אמיב ויהי היום ויבא שמה ויאמר אל גחזי נערו שעבכיו הביא נעיו עמו. אבל קודם לכן הוא עובר ולא נערו. ומורי ז"ל דקדק בכתוב שאמר הנה נא ידעתי וכי עד עכשיו לא הכירו באלישע הגביא שהיה קודם לזה ועם כי יוסי שהידיעה שנתחדשה עכשיו היא לפי שאמר שלמה שנים מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים. ומינה משמע דמושל מקשיב על דבר לחק כל משרתיו לדיקים ועכשיו תדעה ואמרה הנה נא ידעתי שאין לדייק הכתוב כך שהרי אלישע הוא קדוש ואין משרתו קדוש: כל המארח תלמיד חכם וכו'. הכונה לדקדק שמדברי השונמית נראה שהיתה קלה בו באלישע שאמרה עובר עלינו תמיד לזה דרש לבנת שאמרה כיון שעובר להתארח בגדינו הוא שקול נמו כאילו הקרבנו קרבן תמיד:

ואמר רבי יוסי בר חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך ויתפלל שנאמר ממעמקים קראתיך ה' וכתיב תפלה לעני כי יעטף. ואמר רבי יוסי בר חנינא משום ראב"י המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה. ואמר רבי יוסי בר חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב מאי דכתיב לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי בר חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב כל האוכל ושותה ואח"כ מתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גוך. אל תקרי גוך אלא גאך. אמר הקדוש ברוך הוא לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים:

תפלה לעני. דרך עניות: יכוין את רגליו. זו אצל זו: רגל ישרה. כאלו כרגל אחד. ע"כ:

הרשב"א ז"ל כתב איך שאל ממנו אין אי על טעם האומרים אלו וסאריך בתשובותיו. [illegible]

עין יעקב

אלא במקום נמוך ויתפלל. [illegible]

היאסגג ומודה לפניו בכל יום בגלות מיפה על דמו מגורש מיתתו אם אינו מפלים מן סנת בגילותו והתכילה ומתיים מפרידות סמסמכה לבן אם יקרים תכלה ומתיים מן סנות תפרידות נפשו מלכשלים סיונו בסודפתו לפני סנולה יד ויתכים עם זה מלמד לאחר מנתגלה וחסה. מקבל עלה של מלכות מאים מאחר התכילה לגו חכי וגם ובלה מפנות התכילה ואינו ישל לכוין בגודלתו: וכולה מותר לפני גורשו בלא דעת ויתונה וזה אומרים אל תקרי נוך אלא גאיך ואל מחמות כי הם מלפו. אלא נוך כמלם גאה אלא הכונה לומר שהתכילה גורמת להכליך סתפלה לגמרי אחרי סגו כלרי מלא יתפגג כלל ואפילו אם יתפגג לא יתפגג אלא מתוך גאות המנגע בלא סנת התפויג והמתכוס אלא גאיך אינו אלא לפרש מלה נוך סכגיגו כמו שפירשתי ולבוחגם א ב"כ סיפה מנת מגיעת התכילה ביום דין תגמיות כמאונם ז"ל שנוהג גם בפסוק זה דלא תאכלו על הדם מגיעת לדיינים שלא יאכלו ביום שדנין דיני נפשות אולי תגילנו מפריד ממעונו וידין לפום פי שאינו מגיע למיתה ואם לרמות המפיעם בנפשם אחר כך בעומתו לנקם ולפנך על נפשו לא כיון מנ"ל:

מהרש"א ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנא' מעמקים קראתיך גו'. כן היא גרסת הרי"ף והרא"ש ועיין הספי' נחר"י: צריך שיכוין רגליו. יש לפרש טעם שיעמוד כן כדי שיהא כפות בתגלים וכן לאחוז ידיו סיכיה יחד אחת על חברתה בשעת תפלה כמנגד כפום לפני רבו וק"ל: לא תאכלו על הדם כו'. דבעל הדם לא תמוהו דלא לאסור אכילת דם ובפ' ד' מיתות דריש מהאי קרא הרבה דרשות ובספר שמואל כתיב כה"ג ויאכל העם על הדם גו' וליכי לפרושי הם אלא שהיו אוכלין בשר שלמים קודם זריקת דם כדאיתי' בזבחים: אל תקרי גוך כו'. כה"ג דרשו בפ"ק דמגילת סוטה מגי גוים בבטנך אל תקרי גוים אלא גאים. ופרש"י שם משום דכתיב גיים בג' ידין ועיין ברא"ש אבל הכא א"א לפרש כן דהא גוך בוי"ו כתיב ונראה דהגך כמו כדים הכי אחר שאכלת ושתית בעסק גופך וגויך הגלכתגי ולאו חוקה קאמר אל תקרי אלא משום גאות בגוו בה כדכתיב מן שאכל ושבעת גו' ורם לבבך גומר ולגבי ירבעם נמי דכתיב ביה האי קרא לעבין גאות כדים ואותי השלכת אחרי גוך ע"פ מ"ש פ' חלק מ"ד אחר הדבר הזה לא שב ירבעם גו' אחר שתפסו הקב"ה לירבעם וא"ל חזור בך מי א"ל מי ברא"ש אמר ליה בן ישי אמר ליה אי הכי לא בעינא וק"ל:

הרי"ף אל תקרי גוך אלא גאיך ומי. וקשה מנ"ל לומר אל תקרי גו כו'. ונ"ק דלדרשתו א"ם למידרש אחרי גוך שהוא אחר התכילה ולמה האגלך לדרוש אחרי גאיך. ונ"ק סבתות זה הדבר בירבעם שא"ל הנביא אחיהו כה אמר ה' יען אשר הרימותיך מתוך העם ואתנך נגיד וגו' ואיך דרשו חז"ל דרשה א מכתוב זה ונראה דדקשו בכתוב כיון שסוכיתו לירבעם שהרגם לפשוע מה מקום יש להזכיר ואותי השלכת אחרי גוך מהוה דבר קל לגבי עון ראשון לכן דרשו אל תקרי גוך אלא גאיך לומר שעיקר שפשיעו לאלהים הוא מלד הגאות מכתגלה ירבעם כמאמר חכמינו ז"ל שדרשו גבות הדות בבימה על ירבעם שדרשו באומר אם מעלה לרגל יהיה רחבעם יושב ואני עומד כי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וגמלא שהמלך עבדו של אחריו ומלכות פורים מפני גאותו ותמונו וכן אמר לומדים אחר שהתגאה ואכל ושתה עליו יתקיים ויש סכתוב ואותי השלכת אחרי גאותך כן הוה שקדים גאותו ואחר גוף לקבלת מלכות שמים ועם שנוקק לדרוש היה נפקא מינה לענין דינא דאי דרשינן אחרי גוך כגומר אחרי גופך היה אסור לטעום קודם התפלה אפי' דים או דבר של רפואה כיון שהוא נכנס בגופו של אדם. והשתא דדרשי' אל תקרי גוך אלא גאיך מלבשו גאוה על ידי דאית ביה גאות כמו יין ושכר אסור ומאי מילי דלית ביה גאות כמו מים ודבר רפואות שרי אע"פ שהם נכנסים בגופו:

אמר רבי מני גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה מדקתני הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה מכלל דקורא בעונתה עדיף:

הקורא מכאן ואילך לא הפסיד. משמע הוא מלדם שקורא אחר מן הפרשיות שבתורה ולענ"ם שלא יצא ידי ק"ש יש לו קיבול שכר כעוסק בתורה:

תוספות גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה. פירוש אפילו תפלה [כתי'] דהא אמרי' פ"ק דשבת כגון אנו שמפסיקין בין לק"ש בין לתפלה ר"ל דהכי קאמר יותר מהעוסק בתורה פעם אחרת שלא בשעת ק"ש אבל העוסק בתורה בשעת ק"ש לא איירי ואפילו לתפלה שמפסיק:

אמר הבונה הנה ק"ש אינו אלא פרשה אחת מן פרשיות שבה קביעות עול מלכותו מורם מקבלת מלכות שמים ... בקבלת עול מלכות שמים ובשביל כך מתפלה פרשה זו של כל תורה בקריאתה ... כיון המעוסק בתורה יותר מהעוסק בתורה פעם אחרת שלא בשעת קריאת שמע:

אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין שנאמר בהן פאר שנאמר °פארך חבוש עליך:

אבל. שעוד גלעת חייב בכל המצות חוץ מן התפילין שנקראו בהם פאר ליחזקאל פארך חבוש עליך וגו' וכיון דנקרא פאר ואבל מתגולל בלעת בעפר אין זה פאר:

תוספות שנאמר בהם פאר. פרש"י ואבל מתגולל בעפר קרינו ואין נאה לתת פאר תחת אפר ואית ולמה לי הכי טעמא תיפוק ליה מדאמר ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דלכ"ע אסור ותירץ הכא תקולי דצריך טעמא של רש"י מ"ט הכי דלא נילף מהך אבל מצות מתפילין תקיו חייב צריך טעמא, דבעיי למיטר בתפילין לאחר יום ראשון דלא שייך מתגולל בעפר קרינו אלא ביום ראשון דוקא:

תנו רבנן בה"א עומדין וקורין יושבין וקורין מטין וקורין הולכים בדרך וקורין עוסקין במלאכתן וקורין. ומעשה ברבי ישמעאל ורבי אלעזר בן עזריה שהיו מסובין במקום אחד והיה ר' ישמעאל מוטה וראב"ע זקוף כשהגיע זמן ק"ש הטה רבי אלעזר וזקף רבי ישמעאל אל ראב"ע ישמעאל אחי אמשול לך משל למה הדבר דומה לאחד שאמרו לו זקנך מגודל אמר יהיה כנגד המשחיתים אף כך אתה כל זמן שאני זקוף אתה מוטה עכשיו שאני הטתי אתה זקפת. א"ל אני עשיתי כדברי ב"ה ואתה עשית כדברי ב"ש ולא עוד אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות:

עוסקין במלאכתן וקורין. לקמן מוקמינן לה בפ"ב: הטה ראב"ע כב"ש: לאחד שאמרו לו זקנך נאה ומגודל. והוא א"ל הואיל וקלבתם אותו לי הוא יהיה כנגד שמשחיתים הגילוח הוא יהיה כסוף למגר ולמספרים שאגילו עליו ואמחיהם: עכשיו שאני הטיתי הרי אני כמקלם מעשיך שהיית מוטה ואתה זקפת:

אמר הבונה בעשיותיו וב"ה אמר שמכוונים לרוחה שבכל מושב אדם ... יכול לקבל עליו עול מלכות שמים ולכן יושב ועומד והולך או ... ואם ב"ב שן יקבעו הלכה לדורות הכן מכוונים מאוד:

מאי מברך א"ר יעקב אמר רבי אושעיא °יוצר אור ובורא חשך. לימא יוצר אור ובורא נגה. כדכתיב קאמרינן אלא מעתה עושה שלום ובורא רע מי קאמרינן כדכתיב אלא כתיב רע וקרינן הכל לישנא מעליא. הכא נמי לימא נגה לישנא מעליא. אלא אמר רבא כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום בשלמא מדת לילה ביום [כדאמרינן] יוצר אור ובורא חשך אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה. אמר אביי גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור:

מאי מברך. ברישא לפניה דשחר מאי היא: יוצר אור ובורא חשך. לקמיה מפרש לידך מה היא דמ"ט ברכה דשחרית אינה מן המנין

שמכון שהיה נאסר פסוקי דזמרה [סוף ברכות סלג] ולומר לוסה קודם אזן קי"ש אם ילכם: כדכתיב קאמרינן. כמ"ש בקרא יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע :

נה תנן התם אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר וברכו את העם ג' ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא אמר מר וקורין עשרת הדברות וכו' °אמר רב יהודה אמר שמואל אף בגבולין בקשו לקרות כן אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין. תניא נמי הכי וכו' רבה בר בר חנה סבר למקבעינהו בסורא. א"ל רב חסדא. כבר בטלום מפני תרעומת המינין וכן אמימר [סבר למקבעינהו] בנהרדעא. א"ל רב אשי כבר בטלום וכו'. ובשבת מוסיפין וכו'. מאי היא א"ר חלבו משמר היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששכן את שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם אהבה ואחוה ושלום וריעות:

תנן התם. במסכת תמיד: **אמר להם הממונה.** הוא סגן הכהני': **ברכו ברכה אחת.** בגמרא מפרש אחת מהגרסות שלפני ק"ש דהיינו מקדר לפני קדר עבודת השחר וקאמר דלאחר שקדרו האברים על גבי הכבש ומלחום ירדו ובאו להם ללשכת הגזית לקרות את שמע והדר הכי אמר להם הממונה וכו': **ועבודה.** בשביל העבודה שעשו היו מברכין אחריה רצה ה' אלהינו עבודת עמך ישראל ואשי ישראל ותפלתם תקבל ברצון ברוך המקבל עבודת עמו ישראל ברצון א"נ שאותך לבדך ביראה נעבוד: **וברכת כהנים.** לברך את העם ובמקדש הפלה לא היה להם סלי ואף אין קי"ש לא הגיע כדאמרינן במסכת יומא : **מפני תרעומת המינין.** שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני : **המינין.** עובדי כוכבים ע"כ :

אמר הכותב כתבתי זאת התפלה לפי שלמדתי ממנה תועלת גדולה ויחוד בענין מעלת התפלה. הלא יראת מכאן כי מעלת הקרבן תלויה בתפלה עמו תפלה כי הקרבן צריך לתפלה והיא מספקת בעצמה בלא קרבן. והראיה לזה כי אמר להם הממונה לכהנים לקרות את שמע ולברך ברכות מיוחדות להודות להשם על קרבנם ומזכירים בהן ותפלתם תקבל ברצון אבל אחר תפלת העבודה היו מאריכין בתפלתם כל הצורך. ובלא ראיה כי שלמה אמר שהתפלל בבית המקדש בעת תפלתו קנה והאריך בתפלה ויפרוש כפיו השמים ולפניו שכינה בקרבנות ע"י הכהנים אלא הוא עצמו כרע על ברכיו להתפלל לפניו יתברך להודות מעלת התפלה ולנגד הקרבת הקרבנות ע"י הכהנים שיהיו לנו עבודה אחרת נעלמה ונערכת נתבלים והיא עבודת הלבים כי היו רבים לבעיר נפה ובכל כלי כינון להודות לשמו לפניו יתברך ואפשר לומר שהיא מעולה למעלה מן הקרבת הקרבן שהוא מעשה בידים אבל השיר הוא נפש וגם בהשכלה עיונית והלא ראינו שהקרבן אינו נעשה אלא בבית המקדש והוא תמיד לא תעשה השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה אבל התפלה בכל מקום שהוא נקרא מקדש מעט והיא מקובלת ורצויה בכל מקום שיכוין המתפלל כנגד בית המקדש וכן אמר שלמה בתפלתו והתפללו אליך דרך ארצם ולמה תשמע ובלאות וידעת זה אל הדברים שהוא צריכים לקיום

הגדול פי' כמו שפירש וסתים נראה הפי' נגל. וכן שתפלה לגודל מעלתה שהיא מספקת בלא קרבן היא בכל מקום ולא כן הקרבן עוד תועלת ב' כי אע"פ שהיו רבים מהכהנים המקריבים לא היתה ביניהם לא קנאה ולא שנאה ולא היו מברכין משמר היוצא למשמר הנכנס שהש"י ישכין ביניהם אהבה ואחוה וכו' וגם לענין הדין פלאתי תועלת במשנה זו למצוא סמך למנהגנו בתפלת שחרית שתיד אחר ברכת התורה אנו קורין ברכת כהנים כמו שכתוב במשנה זו ופירשו התוס' ז"ל ברכת כהנים אין זה הכן שהרי לא היו עומדין לדוכן עד לאחר הקטרה כדאמרי' דאמרי' במסכת ג' פעמים ביום הכהנים נושאים כפיהם וכו'. ואם כן הוי ליה למתני ד' פעמים א' לפני הקטרה ואחד לאחר הקטרה אלא בלא נשיאת כפים אמרו ברכת כהנים כמו שאנו אומרים ע"כ. עוד למדנו ממשנה זו שראוי לאדם לגדור גדר לגבול דברי שונאי עבודת כוכבים אע"פ שימנע מזה קצת מנהג טוב כמו קריאת עשרת הדברות סמוך לק"ש כי טוב ואל תגעת טלי. ע"כ :

מהרש"א וקראו עשרת הדברות כו'. מפני שהתמ"ס לפי שהם עיקר הדת וראשיתו כו' עכ"ל. ובשם רב סעדיה גאון כתבו שכל תרי"ג מצות כללן בעשרת הדברות ובגבולין אין קורין אותן משום תרעומת המינין שהם לא יאמרו בזה: **הוא ישכין ביניכם אהבה וכו'.** אפשר דזו הברכה נתקנה קודם שנתקן הפיי"ס במקדש דאמרי' משמר שהיו באין לידי קטטה ומריבה ולידי סכנה כדתנן בפ"ב דיומא מעשה שהיו שנים רצין ועולין וכו' ודחף אחד מהן חבירו ונפל ונשברה רגלו ונבריתה בם כו' ומהם שבא את חברו ולכך היו צריכין לברכם ב' אהבה ואחוה ושלום כו' וק"ל:

נו אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר °להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות:

כל מי שלא אמר אמת ויציב. בין שחרית וכן אמת ואמונה בערבית לא יצא: **שנאמר להגיד בבקר חסדך וגו'.** וברכת אמת ויציב כולה על חסד שעשה עם אבותינו שגאלם ממצרים וקרע להם הים והעבירם וברכת אמת ואמונה מדבר (בפירוש) [בה] אף על העתידות שאנו מלפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלינו ולשום נפשנו בחיים ולהדריכנו על במות אויבינו וכל אלו הנסים כתדירים תמיד ע"כ. תוספות. ואמונה מירום מדבר על העתיד שאנו מלפים שישמור הבטחתו ואמונתו ויגאלנו ובסוף ברכה אחר לגאולה מפרעה כדי לסמוך גאל ישראל לי מני ע"ד שמדלם הדפוס לעקרים רבם לאמונתך שאדם מאמין ומפקיד אצו בידו תפקידה בלא יגיעם : עוד כתבו בתוספות אמת ויציב וכו' לא קאי על השכינה אלא קאי אהדבר הזה וכו' וכן אמר סרים הא' כדכתיבא דלית ביה נימי פי' שאין לה שום כל מה דמשבח מתנכה לה כדאמר לקמן בהוא דפסח ואמר הלל הגדול הגבור והנורא והיה עלאיך פרנס ואמר ליה רבי חנינא סיימתיה לשבחיה דמרך כי כן פה לא יוכל לספר שבחו ע"כ:

אמר הכותב אפשר שיסכים מאמר זה עם מאמר רבה בקיש בפרק אין דורשין על פסוק יומם יצוה ה' חסדו כל העוסק בתורה בעוה"ז שדומה ללילה וכו' לעוה"ב שנמשל נגלה כי שם אמונה נופל על הדבר בלתי נגלה בחוש אלא שהמאמין שמן להאמינו למעלת שאומר לו לנבה אמרת. אבל

עין יעקב

מפני תרעומת המינין. פירש"י שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני ולכן להשקות האלך אמר לומר בן ושרי קורין בשמע והיי לפי שמות ויאמר שלא לאמרו מפי הקב"ה שלמו בסיני יש לומר דהלא קורין השמים שים לו ממלך בזוע ובריות ולילים בגבורו שכותבן בפירש"י אלו מה י"ל שקורין אלו על פי ליתי של השה שאמר בסבבן וכקרין אבל עשרת הדברות שלא לנוחה להודות בכל יום ודינא אותן לאנס יאמרו לפי שהקב"ה כשלוי אמר בסיני המוליך שאר המצות לא נאמרו בכל מפי הקב"ה רק משה שמעון אמרם לבן שמלוה: **אהבה ואחוה ושלום וריעות.** אפשר שאמר די לבוחם אלו של שלום נגד ארבע שהקב"ה שולחם ובני אדם לבם לוכבם כתוב כנגד דף פ"ח ע"ש: **שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות.** כי תרם החסד הוא בבקר ובשירים הוא מגיד כוליי כשור פרסם פנים ומהלים בשבע מלכנו כבר פ"ש וכיון שאנו מתייחד לברך על הנסים שעשה לקבן דף פ' ע"ש נבך לומר אמת וליב שהיים ומגיד על החסדים שעשה עמנו הקב"ה בבוקר ואחם ואמונה פרטים ליכן מחלה על כרין שהבטה שעשו בשעתם ולמי כתי שמר לפני שמידם הפי' שלמה וליב קאי על החסד שעשה הקב"ה עמנו בתלים שהולילנו מהם קדם שנגלם הכן לשם ואמונה פרטים על סוף גאולתנו ע"פי פ"ש כרין לפר שנרשו לומנו הקב"ה בלנוף לכר לירף מצרים של גלעשנו:

אבל אמת ויציב אינו ידבק רק על הדבר המאוחר ומאוחר אבל כל נפל שכל ואותו מנין הוא ברוך אבל כאילו יראה בעיניו נעבור זה אחר כל אי שכן אמר אמת ויציב שחרית וכו' כי היום הוא כנוי לעה"ב ואז עין בעין נראה בשוב ה' ציון וכן כי מלאה הארץ דעה את ה' וכנים כאלה ולרשות לזה תקנו לומר ביום אמת ויציב אבל בעה"ז התמונה נגלית כל עיקרי אמונתינו הנה הוא אבלם דרך אמונה לזה תקנו לומר בערבית אמת ואמונה כל זאת והאריכו לומר כל זאת קם שהיה די כשיאמר אמת ואמונה הדבר הזה עלינו כמו באמת ויציב. והטעם בזה לפי שפסוק שמע כולל ג' עיקרים האחד שהוא אלהינו ומשניות עלינו הב' שהוא אחד. והנה מציאותו ואחדותו באמונת אבל המוקדים עם שלימם בעלי דת אבל שהוא אלהינו ר"ל משגיח עלינו אינו מובן אליהם כפי העיון ואולי אפשר שיאמר החוקרי מאמין עיקר האחדות יהיה מאומת אבלי כאילו ראיתי נביאי ועיקר אלהינו יהיה אלי באמונה לגמל זה סדרו מסדרי התפלות אמת ואמונה כל זאת וקיים עלינו לרמוז כי גם עיקר האחדות לריך לאחזינו בדרך אמונה ולא בדרך התוספת כי אפשר שחוקר אחר יעשה מופת אחר בנמולו ועיקרי הדת אין לנתונם על העיון בלבד רק שתהיה האמונה אור אבליו ולזה אמרו לשנות זה העיקר כשתקנו לומר כי הוא ה' אלהינו ואין זולתו כי זה נאמר על ברם האחדות ולאמנו ישראל עמו נאמר על ברם ההשגחה ע"כ:

מהרש"א להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה כו'. נתר"י בשם הר"ח לרשתי משום דלמריך במלת שהוא מילתא דלא"ל לדעי וי' מברא אור לא ברא חשך סי' ע"ש ולא מלאתי כן במלת בהאי קרא דיוצר אור וגו' אלא בפרק כיסוי הדם איתא הכי אקרא דיוצר הרים ובורא רוח ע"ש ובמ"ש אד"מ בחדושים: "אשר קדשנו כו' והערב נא כו' אשר בחר בנו כו'. עי' בתר"י טעם לג' ברכות ולענה גם אני אלקי לפי שכל עסקי עולם בכלל נחלקים לג' דהיינו טוב ערב ומועיל ולזה בתחלה מברך שאין עסק טוב כעסק התורה שע"י קדשנו להיות קדושים כמלאכים שהוא טוב האמתי שע"כ נקראת התורה טוב ואח"כ והערב נא ה' כו' שאין לך ערב בכל עסקי אדם כמו עסק התור' כמ"ש תורת ה' גו' ומתוקים מדבש גו' ואח"כ אשר בחר בנו מכל העמים כו' להועיל לנו נגד כל העובדי כוכבים ע"י התורה ולהבדילנו מהם אשר אחרי לא יועיל הבלו ואמר שהיא מעולה שנגרבות ע"ם המועיל והלכך כמריכהו לכלהו שהם כוללו הג' חלקים טוב ערב ומועיל שהם בשלימות ע"י התורה וק"ל:

ס"ס ואמר רבה בר (חנינא) [חיננא סבא] משמיה דרב המתפלל בשהוא כורע כורע בברוך ובשהוא
פסחים קד. זוקף זוקף בשם אמר שמואל מ"ט דרב דכתיב "ה' זוקף כפופים מיתיבי "מפני שמי נחת הוא. מי כתיב
מלאכי ב בשמי מפני שמי כתיב. א"ל שמואל לחייא בר רב בר אוריין תא ואימא לך מילתא מעלייתא דאמר אבוך הכי אמר אבוך בשהוא כורע כורע בברוך ובשהוא
ע"ב זוקף זוקף בשם "רב ששת כי כרע כרע כחיזרא כי זקיף זקיף כחוייא:

בשהוא כורע. גלנות ונסולות כורע בברוך וזוקף עלמו כשהוא מזכיר את השם מ"ט ה' זוקף כפופים: נחת. לשון סכנעת: כחיזרא. מכנע בגיד אדם וחוזמו למעכבנת אותם: זקיף כחוייא. כמות ראשו תחלה ואח"כ גופו שלא תראה כריעתו עליו כמשוי:

בחוייא. כמחט הזה כשהוא זוקף עלמו מגביה הראש תחלה וזוקף מעט מעט:

אמר הבונה אין רע יותר מלעשלה ואין כי כופף ומשווה לכן אין לכרוע כשם שלעו כן יוכן משהיה כאילו כי כופף זקופים אלא בברוך מפני שמוזכיר כבוד שמו ותכלתו כי לו מפני אני נחת הוא. אבן כרי שלא יגאה ברא"ש תוסף וק"ל ראשי נקיפתו רב מצא כרע כחזירא כורע מלאים המלך כמדירות הזקף בחוייא מעט מעט במורא ופחד ומגלה מקיים בכוד ציו וכמונה וז:

נז ס"ס ואמר (רבי) [רבה בר] חיננא סבא משמיה דרב כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש
ש"א יב נקרא חוטא שנאמר "גם אנכי חלילה לי מחטא לה' מחדל להתפלל בעדכם. אמר רבא אם תלמיד חכם הוא צריך שיחלה עצמו עליו מאי טעמא אילימא משום
ש"א כב דכתיב "ואין חולה מכם עלי ואין גולה את אזני דלמא
תהלים לה מלך שאני אלא מהכא "ואני בחלותם לבושי שק ואמר (רבי) [רבה בר] חיננא סבא משמיה דרב כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו על כל עונותיו
יחזקאל יו שנאמר "למען תזכרי ובשת וגו' בכפרי לך (על כל) [לכל] אשר עשית דלמא צבור שאני אלא מהכא
ש"א כח "ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני וגומר ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי והאלהים סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלומות ואילו אורים ותומים לא קאמר משום דקטליה לנוב עיר הכהנים. ומנין דאחילו ליה מן שמיא שנאמר
שם "ויאמר שמואל אל שאול מחר אתה ובניך עמי ואמר
ש"ב כא רבי יוחנן עמי במחיצתי ורבנן אמרי מהכא "והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה' יצאתה בת קול ואמרה בחיר ה':

אם תלמיד חכם הוא. זה ולריך נחמים לריך שיחלה חבירו עלמו עליו: בחלותם. על דוא"ג ואחיתופל הוא אומר שהיו תלמידי חכמים: למען תזכרי ובושת. סיפא דקרא בכפרי לך את כל אשר עשית: גם בחלומות. ולא הזכיר אורים לפי שנתביים וממס שלא יאמר לו אתה נחות שלא מעניג באורים ותומים לפי שהמנת את הכהנים: ורבנן אמרי מהכא. והכא משמע דאחילו ליה: והוקענום. גבעונים אמרו לדוד בקש יום כשהיה רעב ג' שנים ושאל דוד בא' וגו' יותן לנו ז' אנשים מבניו והוקענום בגבעת שאול ובת קול יצאה וקרא להרים בחיר ה' דודאי הם לא אמרו בחיר ה' שהרי לגנותו הוא באים ולא לכבודו. ע"כ:

מהרש"א אילימא משום דכתיב אין חולה מכם וגומר. דלפי דעתו של שאול שהיה ת"ח ויהוד שנאו היה ולריך הוא לרחמים להלילו מדוד כמו שהיה בהאי קרא כי הקים בני את עבדי עלי לאורב וק"ל: מהכא ואני בחלותם לבושי שק וגו'. בהאי קרא אינו מפורש שיחלה האדם על חבירו אלא שיענה אדם את עלמו בחליו של חבירו ויש לומר דאקיפא דקרא סמיך דכתיב ותפלתי על חיקי תשוב דהיינו בלאו מתפלל על חבירו והוא סמוך על חיקי תשוב והיינו בחלה

עין יעקב

כל שאפשר לו לבקש רחמים. [illegible] אם ת"ח הוא צריך שיחלה עצמו עליו. [illegible] מוחלין לו על כל עונותיו. [illegible]

שהלולה את עלמי עליהם והד"ק: ומנין דאהילו ליה וכו'. ויש לדקדק דמהיכא משמע ליה דמקום ההוא נעשה שנתביים על מעשה סב נתכפר לו וי"ל כיון דלא היו לשאול רק שני חטאים חטא לגב ומטא נוב ולההוא חטא דלגב כבר שקליה למטרפסיה בגלוי עלמא כדכתיב ביה נחמתי כי המלכתי את שאול כמפורש בפרק ברהשוכה ולא היה לו כבמת חטא רק ההוא. דנוב מסתמא היה לן למימר דנתכפר לו ע"י שנתביים בזה החטא כמפורש בגמרא וק"ל:

הדר"ק מחדול להתפלל בעדכם. קשה מנא דאמאי לא פריך הכא דילמא לגור שאני כדפריך בסמוך ונראה לי דדייק מלי גם אנכי דקאמר דהל"ל ואנכי חלילה לי מחטא עוד קשה דהיה לו למימר חלילה לי מחדול להתפלל להי בעדכם ולחטוא כי החטא הוא מסבת מניעת התפלה ואיך הוא אומר בתחלה חלילה לי מחטוא להי ואח"כ מזכיר מחדול להתפלל אלא כך אמר שמואל אף אמת כי אם אחדל מהתפלל בעדכם יש לי טענה לדקא ולא אהיה נקרא חוטא לפי שמאסו בי לסיום סופו עליהם מ"מ חלילה לי מחטוא להי כי אם הרע תרעו גם אתם גם מלככם תספו ואם לא אתפלל עליכם לפי שהעפעתם אותי לגמוע בי מ"מ חלילה לי מחטוא להי להתפלל בעד חברי שהוא שלא חטא לי וכיון שחלילה לי תחטוא לפי מתביעת תפלה על חברי שהוא גם אתם תגלגו ונמצא אם לא אחדל מלהתפלל בעד שאול גם לא אחדל מהתפלל בעדכם והרי למדנו שכל שאפשר לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש נקרא חוטא שהרי נקרא חוטא על מניעת התפלה מחברו שאול עוד אפשר לפרש שהיו לגור הי"ת נכפינה שהם בעלמו בשאול ורצו מלך לשפטם דינם כיחידים שאין זכותם עולתם כלבור וס"ל אמר חלילה כחטא להי ועדין הוא דחוק והאי עיקר תפסירי דקרא אמר גם אנכי לפי שהם שאלו לבקניה ולשמואל כדכתיב כי לא אותי מאסו כי אותך מאסו חטו מה שיבקש לקרות אל ה' ביום קציר ויסיו קולות שהענין הוא כי מה שקראתם לפני ה' לשאול מלך יהא כדמיון הקריאה שקראתי ביום קציר להיות קולות ומטר ושמע ה' תפלתי אע"פ שאינו דבר הגון כך שמע ה' בקולכם לשאלת המלך ובידכם מלא אע"פ שאינו דבר הגון חיש וירא כל העם מאוד את ה' ואת שמואל דהיינו שחטאו עם ה' ועם שמואל לגמוע בו ויאמרו כל העם אל שמואל התפלל בעד עבדיך אל ה' אלקיך ואל נמות כי ידענו רשענו ועל מה שחטאו אל ה' שואלין אנו פן נמות כי יספנו על כל חטאתינו אשר שאלנו לפי אבל עתך לא שאלנו רק הפעם הזאת ויאמר שמואל אל תיראו מגד זה אם לא תסורו מאחרי ה' כי לא יטוש ה' את עמו אע"פ שאינם הגונים יעשה בעבור שמו הגדול הכלל גבם ישראל וגם אנכי אע"פ שלא מקקתם ונקבתם על מה שחטאתם עמי גם אנכי חלילה לי מחטוא לה' מחדול להתפלל בעדכם על נרתכם והוריתי אתכם בדרך הישרה ולפסר שאמר וגם אנכי להיות מי שהוא בתוך הגלה צריך לבקש רחמים על עלמו ויפה תפלה האלה לעלמו יותר מתפלת אחרים ועיין כאומר היצירך שוטך שלחה מערוך שוטך ותפלה תבין עליך שלא תהיה בגר ולא תלטרך לאחאני כמ שיתפלך נתפלם אחרים ואי"כ היה רלוי לישראל שיתפללו על עלמם לו"א שמואל מלגד שהמונע עלמו בתפלה הוא חוטא נפשו גם אנכי חלילה לי מחטוא להי אם לא אתפלל בעדכם: כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו וכו'. וקשה מנין הוכיחו שהמתביים בעבירה אתם מוחלין לו על כל עונותיו ושמא אותה עבירה נמחלת לו ובילד הוכיחו דבר זה ממי למען תזכרי ובושת דדילמא התם נתביישו מכל מעשיהם ומשעיהם לכך נתכפרו כלם כאחד. ועיין כשהוכיחו משאול שנתביים מכ"ל דלא הזכיר באורים מפני שנתביים ודילמא תמם מן ישיבנו שאול והרי אתה גרמת לעלמך שהרגת את נוב עיר הכהנים לכך לא הזכיר האורים ועוד נגלה דהל"ל ולא קאמר אורים ותומים ועיין כשהוכיחו משאול למה לא תקנו ודילמא מלך שאני כדלעיל והתם נמי קשיא לי למה לא תקנו ודילמא לגור שאני כמו שהקשו בפסוק למען תזכרי ובשת גם שם יש להקשות דלמא מי שאפשר להתפלל על הלבור ואינו מתפלל נקרא חוטא אבל על חברו היחיד אינו נקרא חוטא ובכתוב ביארתיו ומאור לענין להקשות עוד נא"ל ואיך הוא אומר לו אסיר באשר לא שמעת בקול ה' ולא עשית חרון אפו בעמלק ומאמר שנתביים ולא הזכיר הם כי לא להזכיר עון עמלק נשבר כמסל. ועיין מכ"ל דאהילו ליה מדכתיב אתה ובניך עמי במחילתי ודילמא יאות כמה"ל שאמר שמואל לשאול אם אתה שומע לי לעלתי ליפול בחרב תהא מיתתך כפרה עליך ויהי גורלך עמי במקום שאני שרוי שם ומנין לנו לגרוס דאהילו ליה בשביל שנתביים ולא הזכיר האורים וגם נגלה למדרש חז"ל מנין דרשו שאמר שמואל אם תהרג במרה יהא חלקך עמי ועיין שאם נתחל לו עון נוב עיר הכהנים איך נפקד עון זה לאחר מיתתו של שאול ושל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים והיכן מלינו שהמיתם

אלא על שהרג עיר הכהנים שהיו מספיקים להם מים ומזון. ולגמ"ד בגיאור האלמר הזה שלא לומר דכי היכא שהעושה דבר עבירה ומתביים בה הבא הוא יודע שנכנע מלפני יולרו ונוגע ונכלם ונלטער אין לך תשובה גדולה מזו ונמחלו לו כל עונותיו כי לא ישוב לכסלה לאחר שנתביים מפניו והרבים זה מדכתיב למען תזכרי ובושת ולא כתיב הכא מכל אשר עשית מבואר שהעושה אינה הכל אשר עשית רק בהיותו בוש ונכלם מדבר אחד והקשו דילמא לגור שאני והוכיחו משאול והא דכתיב בדברי הימים ולא דרש את ה' הוא שאמרים שלא ענהו ה' באורים היה לו לחזור ולדרוש פעם שנית באורים והוא לא עשה אלא כשראה שלא ענהו באורים מיד נפנה אל האובות ויש חז"ל מוטב היה לו לדרוש באורים ותומים שלמעלה ולדרוש פעם אחר פעם ולא לפנות אל האובות שלמטה והנו מדרשו חז"ל שם והיית רק למעלה כלומר כשתהיה ריק מהיות נענה באורים ותומים היה לך לדרוש פעם אחרת באורים ותומים שהם למעלה ולא לתמם באובות ויש הפסוק כמוך לפסוק ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב וגו' איש זה שאול ואשה זו בעלת אוב ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים שהם האורים כי מוטב לדרוש באורים של מעלה ולבעלת האוב לא יטמא ונענש לפני שמואל אמר ולא ענני ה' גם בנביאים ואילו אורים ותומים לא קאמר שהוכחה שמליט פניה מלול לשמואל מה ששאל באורים ולא נענה מדכתיב ואלהים סר מעלי ולא ענני גם בנביאים דמליט שכתוב שם האמורים בין כפלי החושן ושבט הגדול היו נענים באורים ותומים ויש ואלהים סר מעלי שמיא שם בין כפלי החושן סר מעלי ולא ענני גם בנביאים ונזה מדקדק ע"ש גם בנביאים דלא מייך גם בתחלה הענין אלא אחר גם על הנביאה נמלא אלהים בענין האורים וכפי זה מתביר שאול שלא ענהו ה' באורים הרי שלא תמם מן ישיבנו שמואל אתה גרמת לעלמך לפי שהרגת את נוב עיר הכהנים ועם כל זה לא הזכיר האורים בפירוש אלא ברמז מפני שנתביים חיש ואילו אורים ותומים לא קאמר כלומר לא קאמר בפירוש אלא ברמז לפי שנתביים כמו שכתבנו ומה שלא הקשה ודילמא מלך שאני אפשר לומר שמה שלא ענהו הקניה באורים הוא שרלה תקניה להודות שניטלה המלוכה ממנו ועיקר האורים הם לתיות כשאל המלך כהם ויש שמואל אל שאול למה תשאלני ניתע על מה שלא ענך ה' באורים כי ה' סר מעליך להיות שהמלך שנשאלים לו הוא ערך זה דוד ונקרעה המלוכה ממך ונתנה וישי ה' עושה מעשה לשולחך ועיך זה דוד שמגמה מלך ונשאלים באורים למלך ואע"פ שהיו נשאלים גם לנגיד ולמי שהלבור לריך בו מ"מ לא היה נשאל שאול בתורת נגיד ולא בתורת מי שהלבור לריך בו אלא בתורת מלך וכיון שקרע ה' המלוכה מעליך אין יעננך ה' אורך באורים. ולפסר שלזה כיוונו חז"ל בדרשם שאמרו ויחסם שאול שנענש חמש מהמלכות שהמלוכה כיון שאול בהי והוא לא ענהו באורים מכאן ראיה שניטלה ממנו המלכות ולכך לא נענה באורים שנשאלים למלך ונגלה שאין להקשות כאן דילמא מלך שאני לפי שנלוחיה שעה לא היה מלך כי מלכותא המדינה מניעה ודאיה לדבר שלא נענה באורים והם שהוכיח שנמחלו לו עונותיו מדכתיב אתה ובניך עמי מן אמת שעיקר הדרש הוא ידיש לו אם אתה נהרג במרה סופך להיות במחילתי ויש לדרוש דרשה זו מדכתיב ויתן ה' גם את ישראל עמך ביד פלשתים ומחר אתה ובניך עמי גם את מחנה ישראל יתן ה' ביד פלשתים וקשה לאיזה הפסיק בין ויתן ה' גם את ישראל ובין גם את מחנה ישראל יתן ה' ביד פלשתים בענין ומחר אתה ובניך עמי והיל"ל התחיבות יחד ולבסוף יאמר אתה ובניך עמי ועיין דהל"ל אתה ובניך עמי מחר ועיין למה הולרך לומר לו מחר כיון שענין אתה ובניך עמי אינו בפשוטו מיתה לאחר ויקבר עמו אלא לפי ששאול נקבר בינם בלעד ושמואל נקבר בביתו ברמה ולפי זה לא יצדק לומר מחר תהיה במחילתי אלא יאמר לו אתה ובניך עמי כלומר במחילתי יהיה או לאמר או למחרתו למה דרשו ויתן ה' את ישראל ביד פלשתים ומחר אתה ובניך עמי כלומר אם למחר תלך למלחמה אתה ובניך לנפול בחרב אתה תכנס להיות עמי במחילתי אע"פ שגם את ישראל יתן ה' ביד פלשתים ואתה שוה להם מ"מ בענין החלק תהיה תמורת מחלקם כי עמי במחילתי תהיה חלקך. ובכל מקום דרשו גם דרשה זו שנמחלו לו עונותיו בענין הנוטה ונראה לי שגיאור בדקדוק שנדקדק מה שכתב אלא השכא ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני וכו' וקשה כיון שעיקר הכל"ים היא מדכתיב עמי במחילתי למה הביאו פסוק ויאמר שמואל ללא לריך אתם הכונה שמפסוק ויאמר שמואל שהוא תוכחה לשאול כי על שלא עשה חרון אפו בעמלק עשה לו ה' הדבר הזה והרי בתוכחה היה לו להזכיר עון התמול שהוא על שהרג לנוב עיר הכהנים אלא ודאי שמכיון שנתביים שלא להזכיר שלא ענהו באורים עשים דקמל נוב עיר הכהנים נמחל אותו עון ולא נענש עכשיו אלא תשושו עמלק שלאים שהמתביים נמחלין לו כל עונותיו מ"מ שאני הכא שהתוכחה שלא הזכיר באורים והקריבה שנקרע מלכותו הכל היה בפרק אחד ולכן נענש בעון עמלק שנאותה שנה נגזר

עליו ליקרא [illegible] ... [illegible] לאמר מימנו:

סס אמר רבי אבהו בן זוטרתי א"ר יהודה בר זבידא בקשו לקבוע פרשת בלק בק"ש ומפני מה לא קבעוה מפני טורח צבור. מ"ט. אילימא משום דכתיב בה במדבר כג אל מוציאו ממצרים. לימא פרשת רבית ופרשת משקלות דכתיב בהן יציאת מצרים אלא א"ר יוסי בר שם כד סס אבין משום דכתיב בה האי קרא כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו ולימא האי פסוקא ותו לא. גמירי כל פרשה דפסקה מרע"ה פסקינן דלא פסקה מרע"ה לא פסקינן:

רבית. אל תקח מאתו נשך ותרבית וגו' וסמיך ליה יציאת מצרים: פרשת משקלות. אבני צדק וגו' סיפיה דקרא אשר הוצאתי אתכם וגו': כרע שכב. דדמי לנשכבן וקודמן שמקבלים שמעם בשכבם ותקומם לשכב ומקימים כארי וכלביא: ולימא האי פסוקא. וליכא טורח צבור:

תוספות נקטו לקבוע וכו' איתא בירושלמי [illegible] לפי [illegible]:

נח סס תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירים יציאת ירמיה כג מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם אמרו לו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר בראשית לה ויציאת מצרים טפל לו. כיוצא בו אתה אומר לא שם יז יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך לא שיעקר יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר ויעקב טפל לו ישעיה מג וכן הוא אומר אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו אל תזכרו ראשונות זה שעבוד מלכיות. סס וקדמוניות אל תתבוננו זו יציאת מצרים. הנני עושה חדשה עתה תצמח תני רב יוסף זו מלחמת גוג ומגוג. משל למה"ד לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצול ממנו והיה מספר והולך מעשה זאב. פגע בו ארי וניצול ממנו והיה מספר והולך מעשה ארי. פגע בו נחש וניצול ממנו שכח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש אף כך ישראל צרות אחרונות משכחות הראשונות:

לא שיעקר יעקב ממקומו. הרי אליו שקראו הקב"ה יעקב אחר זאת בלכתו למצרים שנאמר ויאמר אלהים לישראל כו' ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני: הנני עושה חדשה, בתר אל תזכרו ראשונות [כתיב] ע"כ:

הרשב"א ח"ל. גם ז' אחד מהטעמים החולקים עליו כי מכאן [illegible]

עין יעקב

הרי אני כבן ע' שנה. [illegible]

יאמר שולך והמולך שאין הגוים שם שהוא מלות הגזות כדי שישוב בו סמור והמחמר רק לזכור מהם העולם כאומרו נפרסם עשית הדברות כי ששת ימים עשה ה' את השמים וגו' על כן צוך לעשות את יום השבת רק פירושו ולמען שתשמות ביום הזה ולא תבא לידי עשיית מלאכה יאמר שולך והמולך ויש לתמן הרבה בזולת זאת ומכאן יצא לגדול מלות הקריאה ביציאת מצרים גפה מלמען הזכיר את אשר לרצון כן בלמען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והיעמת גם לדברי החכמים שאומרים שאין מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח לא יתבטלו מלות הפסח והמצות ועניינה שאנו ואם מעשין עליו מגמול קיים ר"ל יציאת מצרים שהיא מצוה המצות התורה דע שאין הגוזה רק כדי שמזכור נפת הנסים שנעשו לנו שהיו שהוציאנו ממצרים אשר היותנו עבדים דלי הכח ותחת ממשלת מלך ועם קשה. ושם הגבורה הזאת נקבע בנפשותינו שהוא המשגיח והיכול שלא ימנעהו מונע שנפגוש לו ועוד שנחזק בנפשותינו מדת שבטחון מחק לנו ועל כן נפה שהוהרם על זה במקומות רבים בתורה בזכירת הפלאות והנפלאים והיד החזקה ואחר היות התכלית בזכירת הפת ביציאה מן המעשה הזו הנה גם התכלית ההוא סמור בזכירתנו קנין עם מתוסף והמולע מעובדי כוכבים ותהלום נדרים מן הגלות הרחוקות ומגשון ועם וההים הכוונה הטיח יותר חזקה בהיותה הזכרי נפלאות יותר חוקים ואם נאמר כן אין מלות מתבטלת בזה כלל. והטעם שמעט עליו ממה שאמרו בגדה מצות בכלום לעתיד לבא דע כי המלה הזאת ר"ל לעתיד לבא נאמרה על כל זמן הבא רחוק או קרוב ואפילו בזמן סמוך מעט כאמרם בתורת כלי זמנ בגמיל מי שלא שהה מכשילן לעתיד לבא ואמרו בעבור בגים גיים להקביל פני רבו מעותד לחזור כדי שלא יהא מכשילן לעתיד לבא. ומלות גמלות לעתיד לבא שאמרו ביאורו לאחר המות ממש ר"ל שהמתים בעודם מתים פטורין מן המצות והוא שאמרו גם דחיים מתה שהתורה במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ואם תשאל אם בעודנו מת אין צלך ר' אמי ואמר שהיא מטול והמת אינו בן מצות דע כי לדעת ר' אמי המת כשמת שלא הגיע לכלל מצות תלה עלמו והלו רלינוהו אוכל נבלות ולהם מענמה ומגלגל את השנה אין ב"ד מצוין להפרישו כאותה ביבמות פ' חרש ועכ"ז אנו שחוזרים עליו שלא להאכילו בידים ושלא להלבישו שעטנז וכמו שאמרו שם לא תאכלום כי שקץ הם קרי בית לא תאכילום להזהיר גדולים על הקטנים ואם תשאל א"כ מפני מה אוסר ר' אמי לקברו בו והתיר לספחו. דע כי מלות איסור כלאים אלא הכתוב בלבישה דכתיב לא תלבש שעטנז ואמרו שמתנה אחד אומר ונגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך שדי אמרו שהלבישה גלה על העליה שלא אסרה תורה עליה אלא בדרך לבישה ומכאן אמרו מוכרי כסות מוכרים כדרכן ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים ולפיכך כשמוציאים אותו על האדם לסופה אין בכעין זה איסור לפי שאינו דרך לבישה אבל לקברו שהוא דרך לבישה אסור ורב חייא בר יוסף אמר בכתובות שהלדיקים שעתיד הקב"ה להחיות עתידין לעמוד בלבושיהן יקבור כדעת ר' אמי שאסור לקברו ור' יוסי ור' יוחנן שהתירו אף לקוברו לא יסברו כדעת ר' חייא בר יוסף שבכתובות שאמר בלבושיהן הם עומדים ושמא גם לדעת ר' חייא בר יוסף אין הכוונה שיהיו עומדין באותן מלבושים עלמם עד שלם היה שם שום של למר ופשתים בו שיהא אותו האיסור חוזר בתורו אלא הכוונה שיהיו עומדין בגופן קל ומוטל שתביא מעשה כמו שאמר ומה חטה שנקברה ערומה יוצאת בכמה לבושים לדיקים שנקברים מלובשים לא כ"ש שעומדין מלובשין. ואם מלות אחור שעומדין בלבושין כמדת אותן לבושין שנקברו עמהם כדי שיכיר כל אחד ואחד מהם שבא כדרך שהלך ולא יאמרו אחרים הם כמו שאמרו בחגר וסומא הלך כבר עומד שבר הלך סומא עומד סומא כדי שלא יאמרו אחרים הם. ודברי מגדה הם ואין משיבין מהם. ומה שיגלה לך שאין המלות בטלות לאחר שתחיים המתים שבחיית יחזקאל לדעת האומר בפרק חלק שהיה ממש כן ולותם ודאי לא נפטרו הם ואשם מן המצות וכבר אמר שם אני מן המכבנים ודאי מנגי בניהם והילו תפילין שהניח לי אבא מהם ידו ותה שאמרו בתחלת פרק ראשון של עבודת כוכבים שיום לעשותם ולא למחר לעשותם ומחר שאומר שם שהוא יום הדין שהוא עולם הנשמות ומה שיגלה לך זה הוא שאמרו שם היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם ולא היום ליטול שכרן כלומר פי': מחר האומר שם הוא זמן קבול שכר ואין קבול שכר התחיה רק בעולם הנשמות שהוא יום הדין לכל האומות ולא לאחר התחיה ויש בימות המשיח שלוחו הזמן אין דבר יותר מן הגלות בעוה"ז וכמו שאמרו בסנה בפרק במה אשה יוצאת אין בין העולם הזה לימות המשיח כו' ומה שיחזק לך עוד שאין מה שאומר שם נעשים לאחר התחייה הוא מה שהביאו שם הדברים גמם ר' יהושע בן לוי גלא שום מחלוקת על שהקשו מעגה כדרך הכסיבות ומי מלי עברי סכי והאמר ר' יהושע

ב"ל היום לעשותם ואם לדברי המוען עליו שמלות נבלות לעתיד לבא שאמר גבלה והיום לעשותם ולא מחר לעשותם האמור בעכרים הכונה בגנייתם אשם א"כ אין קשה בעכרים כדרך שפירשו מדר' יהושע ב"ל שאילו הוא דבר אין חולק עליו שהמצות בטלות לעתיד לבא והלא ר' אמי חולק בדבר ואמר שאין נבטלו ואם הקשה שלא לדעת רבי אמי היה להם לומר בשלמא לרבי אמי דאמר אין המצות בטלות לעתיד לבא אלא לרבי יהושע בן לוי ולרב יוסף שאמרו מלות בטלות מאי איכא למימר שבן דרך התלמוד ועוד שאם הגיאו ראיה מהיום לעשותם ובגדה הגיאום מגמנים שמפני זו ראיה מכרעת לפי שאינו מתנקם אינו מגיה דעתו אל לד סגנים לרצון. ומה שאמרו בעבודת כוכבים שמעובדי כוכבים אומרים להשי"ת לנו תרלאם ועשגת ר"ל התורה אמרם שמפני שאין הקב"ה בא בערוכיא עם בריותיו הוא נותן להם מצות הסוכה ואולים שמה מנרתקי ואם מתחממים וקלים ובועטים ויוצאין כל זה דרך משל שנותן להם ענין בעולם הנשמות דומה לסוכה שממנו יודע שיהיו קלים במצות במיניהם הפורש בהם וכדרך שהגיע מהם לישראל בעולם הנפשי ודומה לו מה שאמרו שם אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתקה רשעים נידונים בה שנאמר והנה אותם היום בא ולדיקים מתעדנין בה שנ' שמש לדקה ומרפא בכנפיה וגיהנם הנה נודע שהוא נאמר להם בכל מקום בעולם הנשמות ועכ"ז לא נמנע מלומר שהשמש מלהט אותם והלדיקים מתעדנין שגם שאין השמש כוח הגשמי פועל בנפשות בתוקו ולא מעדן בעדנו רק שהם משלים ודמוים לדברים דקים פנימיים שהם נרמזים במשל השמש וכבר במצות הסוכה השמש המלהית שיצא מנרתקו והלדיקים מתעדנין בה הוא להם לגדקה ומרפא הנה הארכתי בביאור דברים אלו מפני שהם המוענין עליו באין עלינו במקיפין מגד דברים אלו. והכונה להם לומר שאין מלות התורה עולמות והלא כיונו רק לזמן ומגורים שעם סוראם מפני שתלמוד שיש להם זמן ונבלום בזמן אם כן ניתן סרסום לגבל הדין לחלוק ולומר שמתנבלות א"כ בזמן מן השגרים בעולם הזה ושמה תקנו תפלה נבלות להם לדעת רז"ל שאינו על לד מחגיהו ומנהגנו בו:

מהרש"א ימי חייך הימים כו'. יש לדקדק לא נכתוב לא ה' ולא וי"ו לא נכתוב ימי, ולא נכתוב כל ונראה לייבא למאי דקאמרי לעיל דהכל מודים שבגאלו ישראל מערב ובגילאו יצאו ביום שנא' וממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה ודכתיב הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב ולזה הי' לא היה כתיב ימי ולא כל היה אפשר להסתפק בו אם לזכור יציאת מצרים גם בלילה כיון דעיקר גאולה ויציאה היתה ביום ולהכי כתיב ימי וכתיב כל להורות לנו גם כי עיקר גאולה ביום היה יש לזכור גם בלילה כיון דאיכא מיהת התחלת גאולה בלילה ורבנן פליגי עליו דודאי ימי בא למעט משום דעיקר גאולה ויציאה ביום וכל לרבות לימות המשיח ודו"ק: **וכי מזכירין כו'.** ר"ל יעים גלוים דגאולה עתידה דומה ליום ואור במצרים אשר העלה ובלעתיד הוסיף אשר הביא ע"ש המתים שיהיו לעתיד בגלגול מחילות ולזה בכי בלעתיד את זרע בית ישראל ע"ש ויציאו מכיר בעבע הארץ א"כ ע"ש מ"ש פ' האשה לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין עובדי כוכבי' אלא כדי שיתוספו עליהן גרים שנא' וזרעתיה לי בארץ כלום אדם זורע כור אלא כדי להכנים כמה כורין וק"ל: **שיעבוד מלכיות עיקר כו'.** שיעבוד מלכיות דנקט הכא הוא שיעבוד מלכות הרביעית ומלחמת גוג ומגוג שהרעו לנו הרבה אבל בשיעבוד מלכיות האחרים כגון בבל ומדי ועובדי כוכבים קאמר לקמן אל תזכרו ראשונות ג' שיעבוד מלכיות ולא נאמר בהן בכתוב זכר כמו גבי יציאת מצרים וגבי לעתיד וק"ל: **ובה"א אל תזכרו כו'.** מלחמה למעלה קחשיב והיינו משום דודאי בשיעבוד מלכיות הראשונים לא נמצא בהן בכתוב זכר כלל כמ"ש לעיל אבל ביציאת מצרים כבר כתיב בה זכר גם לעתיד לא יבטל הזכר לגמרי אלא התשובה דהיינו שיהי' טפל לגבי שיעבוד מלכיו' הרביעי' ומלחמת גוג ומגוג ומייתי ליה הנני עושה חדשה עתה גו' דהיינו דומה גאולה מצרי' לגאולה העתידה דגם שיציאת מצרים שדה על חידוש שלם לא נתחדש העולם כמ"ש לעיל לתגלו שהכל הקב"ה עם מעשה בראשי'

התנק

עיקר המקשר מעשה האלהי והשפעו נגאם שהיה מלחמת גוג ומגוג אבל לאחר קיבוץ גליות לא שכח מעשה שניהם שאינם מזכירין כי אם אותו גם נגד אבל ליציאת המצרים מזכירין גם גם יציאת מצרים:

אברם הוא אברהם. בתחלה נעשה אב לארם ולבסוף נעשה אב לכל העולם כלו. שרי היא שרה בתחלה נעשית שרי לאומתה ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו. תני בר קפרא כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה, שנאמר והיה שמך אברהם. רבי אליעזר אומר עובר בלאו שנאמר ולא יקרא עוד את שמך אברם אלא מעתה הקורא לשרה שרי הכי נמי התם הקדוש ברוך הוא אמר לאברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה. אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב הכי נמי שאני התם דהדר אהדריה קרא דכתיב ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב. מתיב רבי יוסי בר אבין ואיתימא רב יוסי בר זבידא אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם (והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם) אמר ליה התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא מאי דהוה מעיקרא:

בתחלה אב לארם. לאפוקי מדרכו שמתחלה לארם היה שהלך בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם ואומר אל ארם נהרים אל עיר נחור:

מהר"ש: **אב לכל העולם.** אב המון גוים: **שרי.** לשון יחיד משמע **שרה:** **מסדר שבחיה דמעיקרא.** אשר בחרתו בהיותו שמו אברם ושמת שמו אברהם ע"כ:

אמר הכותב הטעם להיות שם אברהם קיים לעד ולא כן שם ישראל כי ברכת אב המון גוים הוא רמז לעתיד כאומר כבר נגזרתי עליך שתהיה אב כל המון גוים ולא אב לארם בלבד וכן היה מעת שנולד יצחק ולכן מי שחוזר לקרא שמו אברם הוא כמבטל מסקנ הקיום שנגזרה יתברך אבל ברכת שינוי שם יעקב לישראל עיקר המכוונה היתה על ענין אשר הוא כמו שאמר ליה המלאך לא יעקב יאמר עוד וגו' כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל לרמוז מה שנתאבק עמו ולא יכול לו וגם שיהיה ישראל מעמו אחיו שלא יכהו והיה מעמד שלתו הגלגל כא מן יצא והסרי עבדו כבר נגזר עליו גלות הגאמר לאברהם כי גר יהיה זרעך וזה נאמר על יעקב הוא שמו עולה ני עבדים. הלא מה שהיה נסמך לידתו ידו אוחזת בעקב עשו. הא' דבלי עמו הכי קרא שמו יעקב ויעקבני וגו' שהיה סבת קראתו בזמן הגליות הלי לאחוז בעקב מרידו ולא נראתו כי יוכל לו. הכי כי בתחבולות יעשה מלחמה כמעמיד פנים להגאל ממרות הגליות ע"כ כשהיה יורד למצרים שהוא תחלת הגליות קראו השי"ת יעקב פעמים לרמוז לו כי כל ימי הגליות יאמר שני הדרגות הנה. וגם בתחלה כשפירש שמו הוא יצא הקדים ואמר שמך יעקב לא יקרא שמך עוד וגו' כי אם ישראל יהיה שמך ר"ל כי עדיין ימים באים שיהיה שמו יעקב בימי הגלות אבל בסוף ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל לרמוז על העתיד בגאולה מכל הגליות וכן הנביא אומר הנה יקרא בשם יעקב והפי' ובשם ישראל יכנה ועוד נאמר אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל:

מהרש"א **אברם הוא אברהם וכו'.** הוא מבואר ע"פ המשנה דמסכת נדרים פ"ג שנשבעתי השם לאברהם כשתנה מתלו וכוי שיוליד בן הראוי ליורשו וכו' בג"ד דשיוכא אותו השולה לא כשתנה מתלו רק להוליד בן דהיינו ישמעאל חי"ם בתחלה נעשה אב לארם דהיינו כמו שבתחלה הי' אב לארם לאומה א' כן גם אחר כוכה להוליד

שהתקצת היה אבל לעתיד הכי עשה חדשה מנם כמ"ש כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשונות וגו' ומקיים עתה הלואה כמ"ש היום אם בקולו תשמעו ואומר למה"ד כו' ותפגע בו אלא כו' ותפגע בו הרי שלו פגע בו כתם ס' מהם תלוי' לאלג ובגל לאחר כמ"ש גבגל עלה הריה המקצו ותלסות הרביעית מהתה וסי' ואמר בכח מעשה שניהם ולעיל גבי פגע בו הרי לא קאמר שכח מעש' אלא מש' דלא היה אך רב כ"כ בין זה לזה מטה"כ בהאחרון קאמר כשכח העשה שניהם והיינו דגאולות בגלות אחרון כהתכתו להזה המשעבד מלכות הראשונות עד לעתיד לימות המשיח בזהרה בירינו:

הרי"ף כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא וכו'. וקשה למה לא הביא בן זומא ראיה מהפסוק הקודם בירמיה דכתיב לא יאמר עוד חי ה' וגו'. ונ"ל מה זו ראיה מיעקב דאלי התם דכתיב שמך יעקב לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל דהא שייך יעקב דכתיב בתחלה הוא מיותר ולכן דרשו שמך יעקב שלא יהא שם יעקב המקומו לעולם דאי לא כתיב קודם שמך יעקב הלא לא יקרא שיך יעקב כי אם ישראל היינו אומרים שעוקר שם יעקב לגמרי. ונ"ל בהגמ' מאל חזכרו ראשונות וגו' הכי הפך מפת שאמר קודם לפי שבגרת סמים היא שמזכירין יציאת מצרים לימות המשיח ובלך כתיב וקדמוניות אל תתבוננו זו יציאת מצרים שנתם בתעקר ממקומה וכן יש לדקדק גמגל שהגיאו מהמלך נחרך שנינה גו כי כשתבאו האי לא אמר שום מעשה האלג ומספר המעשה אחרי כמו שאמר גביעת הנחם שבא מעשה שניהם. ועוד קשה בלימות המשיח יאמר יציאת מצרים ולא ישכחו אותה ונתגל חמר שבא מעשת שניהם. ונראה שהמספר שלא הביא פסוק הקודם לפי שיש לדחות שמדבר על גלות בבל ואם כן בזכרת אנו דורשים שאגבות לומר לא שתעקר יציאת מצרים שהרי מיקרא כתיב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך אי"כ אין מכאן ראיה לימות המשיח כלל לכך הביא פסוק זה שמדבר בגאולה העתידה לימות המשיח דכתיב למעלה הנה ימים באים נאום ה' והקימותי לדוד צמח צדיק ומלך מלך וגו' ממשמע דלימות המשיח לא יזכרו עוד ותלו הכתוב ודמו גם בזה זו דדלמא היק לא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה ממצרים בדרך עיקר אלא אשר העלה ממצרים יזכירו בטפל ואשר הביא מארץ צפון עיקר והייך ליסנא דקאמר. כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא ומדכתיב הכי משמע שבא לגלות פירוש על הכתוב הראשון דהיק לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה ממצרים בלבד אלא עוד יאמרו חי ה' אשר העלה כלומר העלה ממצרים וגם אשר הביא מארץ שהוא משעבוד גליות באופן שיהיו מזכירין זה וזה אבל תהיה יציאת מצרים טפלה ושעבוד גליות עיקר וה"ט לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה כלומר שלא תהיה ותאמר שמ"ש כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא הכל מדבר על שעבוד גליות וקיבוץ גליות אלא כך אנו דורשים שיאמרו אשר העלה ממצרים ויזכרו אותו לימות המשיח ואשר הביא מארץ שהוא קבוץ גליות יהיה עיקר ולא יאמר עוד בדרך עיקר כי אם שיזכירוהו טפל לקיבוץ גליות וה"ה אשר העלה את ישראל ממצרים במקומו עומד והכתוב שלפניו שהביא מיוקא מהיותם יסה שנם באמר שמך יעקב לא יאמר עוד שמך יעקב כלומר וה"ה שמך יעקב עומד במקומו ולא עוד בדרך עיקר שמך יעקב אלא יעקב טפל ושמך ישראל עיקר. והראיה שהביא ומדכתיב אל תזכרו ראשונות כ"ל שבא להבריח שמה שאמר לא יאמרו חי כי אשר העלה היינו שלא לזכירם כלל ומדכתיב בגג אחרון בל גוג ומגוג אל תזכרו וגו' ואם בזמן קבוץ גליות שלא מזכירים גם בשעבוד גליות אין מזכירין באותו זמן יציאת מצרים כ"ש שבזמן שאין מזכירין שעבוד גליות שהוא במלחמות גוג ומגוג שגם יציאת מצרים לא יזכר ולא יפקד ולמה ליה אל תתבוננו ביציאת מצרים אלא ודאי שהכוונה לומר שלא יאמרו עיקר דגם על הגם יציאת מצרים אלא שעבוד אשר הביא מארץ צפון עיקר ויציאת מצרים טפלה לה ולכן במלחמת גוג ומגוג אל תזכרו ראשונות שהוא קבוץ גליות וקדמוניות אל תתבוננו זו יציאת מצרים הנני עושה חדשה וגו' והוא ההפך פגע בו אלא דהיינו יציאת מצרים והי' מספר בו פגע בו הרי דהייכו גם שעבוד גליות והיה מספר מעשה אחרי ולא אמר שכח מעשה אלא לפי שעדיין מזכירין יציאת מצרים שהוא גם הוצא אלא שעבוד

כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה. [illegible]

שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי. [illegible]

התם הקב"ה אמר לאברהם [illegible]

לא תקרא את שמה שרי דמשמע הוא ולא בני עולם. תם מספר שלא החזור נ"כ אברהם לפי שהכוונת לומר לאברהם עצמו מאחה ביטול לא תקרא את שמה שרי שהיא שרה ונגרת לך אלא שרה שהיא גברת לאחרים ולא לך ומזר והקשה כיון דסבר דלא יקרא שמך אברם הוא אזהרה ולאו א"כ מה שנאמר לא יקרא שמך עוד יעקב דסיד שאינו אזהרה אלא טעם לברכותיו שלא יאמר עוד יעקב שבאו לו בעקבה כ"א ישראל ביושר בלא הערמות והמתח לדבריך דלא יקרא אברם אתה בלאו א"כ גם לא יקרא שמך עוד יעקב הוי לאו ואזהרה ואיך דסתדריה קרא לקראו יעקב והכונה שאם תדקדק דברי הקב"ה שאמר שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב הוא כמו אתים שקראתך בשם ישראל ע"ש שמך יעקב שעדו עומד ולא יאמר בעקיצות בשם יעקב אלא שם ישראל ולכן קראו הקב"ה א"כ יעקב יעקב:

פרק שני היה קורא

אמר רבי יהושע בן קרחה למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע. כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות. והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום בלבד. ע"כ. עוד כתוב בסוף פרק של מעלה מענין זה פרשת ציצית מפני מה קבעוה בק"ש אמר רבי יהודה בר חביבא מפני שיש בה ששה דברים מצות ציצית יציאת מצרים עול מצות ומינות הרהור עבירה והרהור עבודת כוכבים ומזלות בשלמא הני תלת מפרשן. עול מצות דכתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ציצית דכתיב ועשו להם ציצית ונומר יציאת מצרים דכתיב אשר הוצאתי וגו'. אלא מינות הרהור עבירה והרהור עבודת כוכבים ומזלות מנא לן דתניא אחרי לבבכם זו מינות וכה"א אמר נבל בלבו אין אלהים אחרי עיניכם זו הרהור עבירה שנאמר ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני אתם זונים זו הרהור עבודת כוכבים ומזלות וכה"א ויזנו אחרי הבעלים:

(במדבר טו) (שם) (תהלים יד) (שופטים יד) (שם ח)

והיה אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה. דמשמע בתלמוד תורה דכתיב ולמדתם אותם את בניכם: ויאמר. דמשמע צלילים אינו נוהג אלא ביום דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה: עול מצות. ועשיתם את כולם: זו מינות. עובדי כוכבים המהפכים דברי אלהים חיים ע"כ:

תניא סומכוס אומר המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו א"ר אחא בר יעקב ובדלי"ת א"ר אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי [חייא בר אבא] חזייה דהוה קא מאריך טובא א"ל כיון דאמליכתיה למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים תו לא צריכת:

ובדלי"ת. ולא בחי"ת דכל מה דאמר אח בלא דלי"ת לא משמע מידי ומה בלע בהארכתו. אבל בדלי"ת יאריך כשיעור שיעשה בלבו יחיד בשמים ובארץ ולד' רוחות כדמפרש לקמן: ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. בשביל אריכת הדלי"ת לא ימהר בקריאתה שלא יקראנה בחטף בלא

לאוליד בן לא כנעה אב רק לאומה א' דהיינו לבני ישמעאל ולבסוף ססחמה כמו להוליד בן הראוי ליורשו דהיינו יצחק נעשה אב המון גוים לאומה הישראלי שכל מנו ומנם נקרא גוי כמ"ש גוי וקהל גוים וגו' וכה"ג יש לפרש גבי שרה כי הורתה שוה שרי בתחלה לא היתה שרית רק לאומתה ולמבירה בחייה אבל בזותה היה נשבה זכרה אם לא היי לה בנים לפי מערכתה ולמולה ולבסוף ססחתה שמה שרה וכסחכה מלה להיו' לה בני' נעשית שרה לכל העולם כדכתיב גוי וקהל גוים גו' כמ"ש הסיתאו לשרי' בכל הארץ ופ"ש זה נקרא ישראל כי שרית גו' וק"ל: עובר בעשה כו' עובר בלאו כו'. עד אומר הדא ומר אמר חדא ולא פליגי כדמוכח בירושלמי ונב"ר יש לדקדק באלו שינוי השמות דמ"ש באברהם שנעקר הראשון לגמרי ועובר באלו ע"ש אברם ואלי סכא ביעקב דהראשון טפל והב' עיקר כדאמרינן לעיל ומ"ש בשרה דלא נעקר שם הראשון רק לגבי אברהם כדאמרינן הקדוש ברוך הוא אמר לאברהם כו' והנראה ע"פ מה שבארנו שינוי השם דאברהם הורחה להיות לגוי גדול אב המון גוים כמ"ש בתחלה נקרא אברם אב לארם אינו מוליד בן ליורשו ולזה נעקר זה השם לגמרי שלא לאותו שעם כח אלוה שמיחן לאברהם להיות להמון גוים אבל שינוי שם של יעקב אינו רק על שם השררה והאמונות כמ"ש כי"א ישראל יהיה גו' כי שרית גו' וע"כ אין לאוס לקרותו בשם הראשון אלא שיהיה שם השררה עיקר ושם השפלות מלשון עקב יהיה טפל לו ושינוי שם דשרה נמי אינו אלא ע"ש השררה כמש"ל ואין לאוס לקרותה בשם שרי אלא אברהם שהבט כי הבטחה שבאמרה לו מפי הקב"ה נתקיי' בבנו ישמעאל כמש שכתב לו ישמעאל יהיה לפיכך ע"כ בא לו לבד הלוי שיעקר דבר זה מפיו ושלא יקרא הוא אותה שרי אלא שרה כי מתנה יצא לך השררה והאמונות לכל העולם כשאלד לך את יצחק ועיין בעי"ן ובפירוש מהלה בזה ואין להאריך ודע כי הקורא לאברהם אברם לא זכרתו העוסקים דאית ביה לאו ועשה ואפילו לא היה רק אסמכתא בעלמא הוה לנו להזכיר דאית ביה מיחה אסורה ול"ע הדי"ק:

הדי"ק עובר בעשה וכו'. וקשה לבר קפרא דאמר עובר בעשה והא כתיב ולא יקרא דהוי לאו וכן קשה לר"א דאמר עובר בלאו והא כתיב והיה שמך אברהם דמשמע עשה וא"כ ביתא עובר בלאו ועשה ועוד נכאר קיקי פליגא ואי קופיא דאלא מפתח הקורא לשרה שרי לר"א דאמר עובר בלאו ואבי לבניק ואי קשה וכו' ועוד מינא כיון דהקב"ה אמר הכי לאברהם. א"כ הקורא שרי עובר לידי יד' וכן ביעקב התם נמי קשה לאלתינו יד' כיון שהיה האחרת לא יקרא עוד שמך יעקב איך מוד וקראו בשם יעקב ונראה דביק שבר דאולי דכתיב ולא יקרא עוד שמך אברם אינו להזהיר בלאו אלא משום דמתחלה היה נקרא אברם לפי שהיה אב לארם ועכשיו עשאו אב המון גוים שהוא אב לכל העולם לכן אמר הכתוב מלתא בעלמא כיון שאב המון גוים אתה א"כ מעתה אינו ראוי להקרא שמך אברם שהוא אב לארם בלבד וא"כ אין כאן אזהרה אלא מדבור לומר והיה שמך אברהם לאמר שאמר לאמלה אב המון גוים נתתיך הוא לומר שיהא נעשה והיה שמך אברהם ולא אברם ולאו הבא מכלל עשה עשה ור"א סבר האי ולא יקרא שמך אברם לאו ולא נעשה ועוד והיה שמך אברהם הוא טעם אל האזהרה ואלו שלא יקרא אברם לפי שהוא שמך אברהם שהוא אב לכל העולם שכמיו הקשו בעלמא פי דאמרינן לא יקרא שמך אברם אינו אזהרה לגאו אלא טעם שכיון שהוא אב המון לכן שלא יקרא שמך אברם א"כ מה שנאמר לא תקרא שמה שרי אינו אזהרה לגאו אלא מלתא בעלמא קאמר שמהאלוי שלא תקרא שמה שרי שהוא שרי לאומתה כי שרה לכל העולם היא כמים למעלה בגמרא שרי בתחלה נעשית שרי לאומתה והשתא שרה לכל העולם אבל לדידך דדרשת לא יקרא שמך אברם לגאו א"כ לא תקרא את שמה שרי הוי לגאו והקוראה שרי עובר בלית לא אמר התם הקב"ה אמר לאברהם ומי כלומר דשאני התם דכתיב ולא יקרא דהוי אזהרה לכל בני עולם מהיכי דכתיב אותי לאברהם

עיון יעקב

למה קדמה פ' שמע לוהי' אם שמוע. עיין בתוספ' [illegible]

בלא מנחה ולא זה בלא : דאמליכתיה, שהמלכתם מישור שמחשבת בלבך מפוח אחד בשמים ובארץ ובארבע רוחותיה:

אמר רב יוסף פרקדן לא יקרא ק"ש קריאת שמע הוא דלא ליקרי הא מיגני שפיר דמי. והא ריב"ל לייט אמאן דגני אפרקיד. אמרי מיגנא כי מצלי שפיר דמי מיקרי אע"ג דמצלי נמי אסירא. והא רבי יוחנן מצלי וקרי שאני רבי יוחנן דבעל בשר הוה:

פרקדן. שוכב על גבו ופניו למעלה והוא דרך גסות: מיגנא. לישן : כי מצלי שפיר. כשהוא נוטה על (גבו) [לצדו] מעט שפיר אבל מקרי ק"ש אפילו מצלי נמי אסור שמקבל עליו עול מלכות שמים דרך מורא וגלויה :

יח תחזור ואומר אמת או אינו חוזר ואומר אמת א"ר אבהו אמר ר' יוחנן חוזר ורבה אמר אינו חוזר ההוא דנחית קמיה דרבה שמעיה רבה דאמר אמת אמת הרי זמני אמר רבה כל אמת אמת תפסיה להאי:

כל אמת אמת תפסיה להאי. ריתחא של אמת תפסתו לזה:

[illegible]

סא אמר עולא כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו ורבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים (אמר רבה בר בר חנה) אמר רבי יוחנן הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלמה. א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'. אמר ליה רבא לא סבר לה מר כאילו טבל (אמר ליה שפיר קאמרת) דכתיב ארחץ [בנקיון] ולא כתיב ארחיץ [כפי]:

כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. [illegible]: כאלו הקריב עולה וכו'. [illegible]

אמר ליה רבינא לרבא חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים לרחוץ [ידיו] מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקסמים א"ל שפיר קאמר מי כתיב במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי:

סב אמר רבי חמא ברבי חנינא כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם שנאמר בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון אל תקרי בפרש אלא בפרש אל תקרי בצלמון אלא בצלמות ואמר רבי חמא ברבי חנינא למה נסמכו אהלים לנחלים דכתיב כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע לומר לך מה נחלים מעלים את האדם מטומאה לטהרה אף אהלים מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות:

בפרש שדי. [illegible]: מלכים בה. [illegible]: אהלים לנחלים. [illegible]

רבי אמי ורבי אסי הוו קא קטרין ליה גננא לר"א אמר להו אדהכי והכי איזיל ואישמע מלתא דבי מדרשא ואיתי ואימא לכו אזיל אשכחיה לתנא דקתני קמי' דרבי יוחנן קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה יחזור כו' אתא א"ל אמרו ליה אילו לא באנו אלא לשמוע דבר זה דיינו:

קטרין

עין יעקב

כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. [illegible] כאילו הקריב עולה בלא מנחה, [illegible] וזבח בלא נסכים: [illegible] שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה. [illegible] מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן. [illegible] שנאמר ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'. [illegible] והמדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם. [illegible] למה נסמכו אהלים לנחלים. [illegible] מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות. [illegible]

קמרין ליה גנגא. קונטרס לו חופה לסמוך להם:

אמר דבונה [illegible]

ע"ב תנו רבנן עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים. מעשה ומתה שפחתו של רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לנחמו כיון שראה אותם עלה לעליה ועלו אחריו נכנס לאנפילון נכנסו אחריו נכנס לטרקלין נכנסו אחריו א"ל כמדומה לי שאתם נכוין בפושרין עכשיו אי אתם נכוים אפילו בחמי חמין לא כך שניתי לכם עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלא מה אומרין עליהם כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו המקום ימלא חסרונך כך אומרים וכו' תניא אידך עבדים ושפחות אין מספידין אותם. רבי יוסי אומר אם עבד כשר הוא אומר עליו הוי איש טוב ונאמן ונהנה מיגיעו. א"ל א"כ מה הנחת לכשרים:

אין עומדין עליהן בשורה. כשחוזרים מנים הקבורות היו עושין שורות סביב האבל ומנחמין אותו ואין עושים שורות לעבדים: ברכת אבלים. ברכת רחבה שמברכין אותו כשעומדים ברחוב מסל אחרים ומברכין שם ברכת אבלים והיא מפורשת בכתובות פ"א: לאנפילון. בית קטן שלפני טרקלין הגדול: נכוין בפושרין. כלומר כבור סיתי שתבינו שדבר ברמז שעמד מעליכם אותי סר מעליכם ליכנס לאנפילון: הוי. לשון בכיה וצעקה:

אמר דבונה [illegible]

תנו רבנן אין קורין אבות אלא לג' ואין קורין אמהות אלא לד' [אבות] מ"ט אילימא משום דלא ידעינן אי מראובן קא אתינן אי משמעון קא אתינן. אי הכי אמהות נמי לא ידעינן אי מרחל קא אתינן. אי מלאה קא אתינן אלא עד הכא חשיבי טפי לא חשיבי:

אין קורין אבות אלא לג'. אברהם יצחק ויעקב לאפוקי שבטים: אלא לארבעה. שרה רבקה רחל ולאה:

אמר דבונה [illegible]

סנ. ע"פ אמר רבי אלעזר מאי דכתיב °כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי. כן אברכך זו קריאת שמע. בשמך אשא כפי זו תפלה ואם עשה כן עליו הכתוב אומר °כמו חלב ודשן תשבע נפשי. ולא עוד אלא שנוחל שני עולמים העוה"ז והעולם הבא שנאמר °ושפתי רננות יהלל פי (ב' רננות הללו למה אחד בעוה"ז ואחד בעוה"ב):

כן אברכך. וכמו חלב. הרי קראי דסמיכי להדדי: רננות. שתים. (וכתב הרשב"א אברכך בחיי בשכמל"ו. בשמך אשא כפי ותפלתו

לאין דרך אלא: שנוחל ב' עולמות. העוה"ז בק"ש והעולם הבא בתפלה ע"כ):

מהרש"א למה קדמה פרשת שמע לוהיה כו'. לפי סדר פרשיו' שבתורה נמי שמע קדמה ומלאו לפרש דהכא לגבי ק"ב דהוי בגלגולתיה כעין תפלה קאמר דה"ל להקדים פרשת והיה אם שמוע שבאמרה בלשון רבים לפרשת שמע שלא נאמרה רק בלשון יחיד דתקנת רחמים בלשון רבים עדיפא וקאמר דאפ"ה הכי של מלכות שמים ודאי קדומה לעול מצות: וקאמר למה קדמה והיה אם שמוע לויאמר. כיון דתרוייהו עול מצות הן הרי לפי סדר פרשיו' של תורה תקדים ויאמר לפרשת והיה אם שמוע וקאמר דהא טובא בין כו' ועד"ז יש לפרש בגמרא בדין הוא שיקדים כו' ע"ש הסוגיא וקרוב לזה כתבו התוס' לקמן והא מצינו סג' פרשיות של ק"ש מודים על שלשה עיקרים שהסכימו בהם רוב המפרשים דהיינו מציאות השם ותורה מן השמים ושכר ועונש פרשת שמע היא יחוד מלכות שמים דהיינו מתפרש בה מציאות הש"י ואחדותו פרש' והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי גו' היא עול מצות לקבל עליו שהם מן השמים ואחר כך פר' ויאמר דמפורש בה שכר לישראל ועונש למצרים כדאמרינן לעיל בס"פ: *משום דכתיב ביה האי קרא כרע שכב. היינו ק"ש של לילה דכתיב ביה ובשכבך וכפרש"י וכלביא מי יקימנו היינו ק"ש של שחרית דכתיב ביה ובקומך דהיינו כלביא מי יקימנו חדא לאין מי שמקימו אלא הוא קם מאליו בזריזות כך יש לאדם לעמוד מאליו בזריזות בזמן ק"ש של שחרי' שלא יעביר זמנו וטוב ולאחרי בהכוונה דעיקר קרא דלעיל מיניה הן עם כלביא יקום נומר לא ישכב עד יאכל טרף גומר והאי כמן מפני בדרש זה לענין ק"ש של שחרית וערבית וק"ל: *כיון דאמליכתיה למעלה ולמטה כו'. מפירוש תר"י שצריך להאריך מעט בחי"ת עד שימליכהו בשמים ובארץ ובד' יאריך גם כן כשיעור שימליכהו בד' רוחו' וכו' עיין שם וכן הוא בטור א"ח אבל מפרש"י נראה שכל זה יהיה כוונתו בהארכתו בד' וכן נראה מתוך שמעתין דאל"כ מאי איכא הארכה בד' טפי מבח' דקאמר כל שמאריך ס' ובד' ואיך שייך הא דקאמר דר' ירמיה הוה מאריך טובא הייט ע"כ יותר מזה השיעור דלמעלה ולמטה ולד' רוחות ונראה דהדאי לחכמי אמת ויודעי סוד יש כונה טמות וסודות בהאי קרא אסר נחם מאריך ר' ירמיה טובא וא"ל כיון דאמליכתיה כו' דכוונה זו סולגת לאמן עם שיוכלו לכוין גם בזה ולכן לא לריכת טפי כדי שלא תשסה בסוכתך יותר ולא תהא תפלתך עם הלבנה. גם בזאת הכוונה על רמז האותיות שהוא אחד בג' רקיעים וארץ שהם ח' ובד' רוחות מאוא הד' הרי אמליכתיה על כל בריאת העולם שכללו בשבעה קצות אלו והוו לא לריכת וק"ל: כל הקורא ק"ש כו' כאלו מעיד כו'. פרש"י כאלו כו' בעלמו ליפנה ומעליה עכ"ל וי"ל דלא בעי למימר כאלו מעיד עדו' שקר בהקב"ה שאינו לו להכיח תפילין והוא אינו מניח וכקטע בעלמו אבל בהרי"י פי' בעצמו ממש ע"כ וכמבו האמפרשים בזה לפי סג' תלמוד כתן למי הקב"ה שהן אות ועדות לנו שהלכתו עמו וסן סבת ומילה ותפילין בסבת כתי' ביני ובין בני ישראל אות היא גו' במילה כתיב והי' לאות ברית ביני וביניכם בתפילין כתיב והיה לאות על ידך גו' וע"פ שנים עדי' יקום דבר וע"כ בסבת לא בעי תפילין דאיכא ב' עדים סבת ומילה אבל בחול בעי ב' עדים דהיינו מילה ותפילין והכי אם אינו מניח בחול הו"ל עד המעי שהם התפילין עדות שקר בעלמו: כאלו הקריב עולה בלא מנחה כו'. וה"ם דאמ"ל עולה בלא נסכים ס' עכ"ל

עין יעקב

כן אברכך בחיי זו ק"ש. [illegible] בשמך אשא כפי זו תפלה. [illegible]

עכ"ל רש"י ותוס' וס"ה בזבח כמי ה"ת למנקט מנחה הקריבה עמה כמפורסת בפ' שלח לך אלא ליתנא דהאי קרא דפרשת אמור נקט זבח ונסכים ומיהו ק"ק אניפה דקרא אמאי נקט גבי עולה מנחה וגבי זבח נסכי' דהא תרוייהו בתרוייהו איתנהו ונראה משום דעולה המקריבה ודאי לגו נשמי' דכולה כליל וע"כ נקט לגבה מנחה שגם היא בדוגמת העולה כדאמרי' דכתיב גבי מנחה ונפש כי תקריב גו' מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו משא"כ בזבח שאוכלים מלה כליל ולא מלינו גם בנסכים שיאמר בהם נפש ולכך נקט להו באהדי זבח ונסכים ולא"ש השתא דנקט האי קרא בדמיון לענין ק"ש בשתי דברים משום דבק"ש איכא ב' פרשיות דאית בהו מצות תפילין בפרשת שמע דמקבל עליו עול מלכות שמים וקורין בה מצות תפילין ולהכי מכיון ס"ה כמקריב עולה דכל לגו לשמים אבל המנחה שהיא גמר המצות דמקריב בה נפשו תקרה ובפרשת והיה אם שמוע דמקבל עליו מצו' וכתיב ג"כ מצות תפילין אם אינו מכוין ה"ה בדמיון כמקריב זבח וגמר מלותה שהיה הנסכים חסרה ודו"ק: **דכתיב ארחץ וגו' ואסובבה וגו'.** יש לעיין בזה מאי משמע ליה מהאי קרא לענין ק"ש ותפלה דהא לא איירי אלא בזבח וכראי' דסמיך דאיכא ב' בנקיות ארחץ בנקיון כפי ולקוננה גומר דמייתי הכא ואידך אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי דההוא ודאי לענין תפלה איירי שאומר אך ריק אני דהיינו שצריך גופו להיות כפנה וזכיתי לבבי לתפלה כדאמרינן איזו עבודה שהיא בלב זו תפלה וארחץ בנקיון כפי מקודם וקאמר דהמסורה מרמז דהאי וארחץ בנקיון כפי דתפלה הוא כאלו ארחץ בנקיון כפי להקריב על גבי מזבח ודו"ק: **בפרש שדי טלבים וכו'.** כי זה השם סיולא מפי ק"ש להגן על האדם מסידין ומזיקין כדאמרינן בפרק ב' דשבועות בשיר של פגעים יושב בסתר עליון בצל שדי גוף וע"כ כותבין זה השם על המזוזות מבחוץ כנגד פרש' שמע שבפני' ואמ' אם מדקדק באותיותיו שגם בעה"ב יזין עליו מפני מלאכי חבלה הממונים על הגיהנם שמלבנין לו גיהנם בשלג כו"ש פיש שם ג"כ גיהנם של שלג וגו מלבנין הגיהנם של אש: **למה נסמכו אהלים לנחלים.** כתבו התוספות ס"ס דכתיב כאהלים נטע כנחלים נטיו וכ"ל דהאי קרא לאו לשון אהל אלא לשון בשמים כמ' ע"ש ונחותם פרש"י בלשון אחר שהוא לשון אהל כשמים המתוחין כאהל עכ"ל וכן ת"י אבל מכל מקום לא שייך לדרשה דהכא דלאו אהלים מעלים מ' דהא בדקינן משתמע קרא אבל מה טובו אהליך מיירי ספיר בבתי כנסיות ומדרשות כמפורש פרק חלק: *ונהכה מיניעו א"ל א"כ מה סכחת לכשרים וכו' כמ"ש בפרק קמא בגדול הסכהה מיניעו יותר מילה שמים אלא דנעבדים לא שייך כהגם מיניעו שהרי יכול לומר לו עשה עמי ואיכ' זכך ואם הרג זן אותו מבל החסד סוא וק"ל: **כן אברכך בחיי זו קריאת שמע וכו'.** דעיקר קריאת שמע על לימוד התורה שחייב אדם בכל יום כדאמרינן במנחות ונדרשיה אהבם רבא וכו' ואמת ויציב כו' מוכיחין כן ולפי שהתורה היא חיינו כמ"ש כי היא חייך גומר אמר כן אברכך בדבר שהוא חי דהיינו התורה וגסמך אשא כפי זו תפלה שמו כשא לבבינו אל כפים אל אל גומר דהיינו ובסמך שתולה בקשתינו בשביל שמך הגדול ולא למעננו ואמר עליו הכתוב אומר כמו חלב ודשן גומר כמו שהייתי מקריב חלב אימורין לגבי מזבח ודשן מלשון דשן בטל כמו שהייתי מקיים תרומת הדשן במזבח בכל יום שהתפלה במקום עבודת הקרבן: **ולא עוד אלא שנוחל ב' עו'.** דהיינו בשביל ק"ש שהוא לימוד תורה דכתיב בה כי היא חייך ואורך ימיך גומר חייך בעה"ז ואורך ימיך בעוה"ב וק"ל:

הר"ף פרשה ליליה מפני מה קבעוה בק"ש וכו'. וקשה מפני מה לא היה לאו לקובעה בק"ש עד שהולרכו לבא משם לקביעתה ונראה דמילה שנמתינו לקבוע פרשת שמע ופרשת והיה אם שמוע לפי שיש בהם סיגל קריאת התורה ותפילין שהאדם חייב בהם בכל יום אבל פרשה ליליה

שיהא הוא על אדם שיש לו טלית בת ד' כנפות ואם לאו אינו מחויב בציצית ואינו דומה זה למצות התורה והתפילין שהוא חיוב קבוע בכל יום ומשני מפני שיש בה חמשה דברים דהיינו עול מצות ויציאת מצרים והאזהר מעבירה שהוא חיוב קבוע לאדם בכל יום ונראה ניחא כמאמרו אפי' כל הענינים תפילין וקורא ק"ש וכו' ולא נקט נמי והטעם ציצית לפי שהציצית אינו חיוב קבוע אלא בזמן שיש לו טלית בת ארבע כנפות: **אל תקרי גפרם וכו'.** נראה מדקדק שאם גפרם סדי הוא לשון פי' עדיין לא נתבאר מה הוא הפירוש. ועוד קשה דגלמון הוא מקום חשך ואפלה והל"ל תאיר בגלמון כי מה ענין השלג אבל גלמון שהוא מקום החשך ועוד דלא אמר לילה כי אם גלמון לזה אמר אל תקרי גפרם אלפרן פי' אלא הוא לשון הבדלה ופרישה שיבדיל בין המזיקות של מלכות שמים: **אהלים לנחלים.** עיין פירש"י וקושית הרשב"א ונראה דרש"י ז"ל דקדק שאם הסמיכות הוא למה סתו אומר לו למה נסמכו נחלים לאהלים שהרי אהלים כתיב בתחלה ואח"כ כתיב כנחלים והתחלה היא על דבר המאוחר שנבנין ולפירוש רש"י ניחא שהזכיר תחלה לאהלי בית המדרש של בית ישראל ואח"כ נירכם כנחלים שמתקן תלמודם ואין לשאול בזה למה נסמכו אבל עיקר התחלה היא על נרכת כאהלים נטע ה' שאינם מקושה לפי שקודם מדבר בנהרי נחלי מים ונחלים נטיו כגנות עלי נהר והיה לו לסמוך לזה כארזים עלי מים ואח"כ יאמר כאהלים נטע ה' ולמה נסמכו אהלים לנחלים והביא לבסוף מכן ארזים עלי מים ובזה מדקדק לשון הש"ס מאי דאמר דכתיב כנחלים נטיו כגנות עלי נהר וגו' ולמה הביא סוף הפסוק שאמר כגנות עלי נהר אלא לרמוז שעיקר שאלתו היא זאת דכיון דכתיב הכא כגנות עלי נהר למה סמך כאהלים נטע ה' ולא סמך כארזים עלי מים והיין לומר כמו שהנחלים מעלים וכו'. ועוד קשה לפירש"י למה הפסיק בין נחלים לאהלים כגנות עלי נהר ועוד קשה למה דרש סמיכת הנחלים והיה לו לדרוש סמיכת אהלים לנהר מה נהר וכו' ויש לומר דכיון דיש אומרים שעיקר הנהרות אינם מטהרים כנחלים לפי שהם מרובים מכיוני הגשמים והמקוה מטהר באשבורן ולא בזוחלים ולכן שאיל הוא עניד אפלו ניחוי דנימן כמ"ש בנידה ומלא שכל מי נהר אינם מעלים מטומאה לטהרה כך עד שיהיו באשבורן ולכן דרש מנחלים דכתיב כנחלים נטיו שהולה לומר האהלים של מי הגשמים שנכנסו אל מקום אחד באשבורן דהיינו באשבורן והם מעלים את האדם מטומאה לטהרה וזה נראה בפסוק כנחלים נטיו והיינו נטיו כגנות עלי נהר שמוכנים להגיע מי נהר אל הגנות דהיינו באשבורן כך הנחלים נטו אל מקום הגנות דהיינו באשבורן ואינם זוחלים שהם מעלים מידי טומאה לטהרה כן אהלי בית המדרש מעלים מידי חובה לידי זכות שמכפרים עונותיהם באהלי בית המדרש: **עיד כן אברכך בחיי גמיך וכו'.** וקשה להבין מה הוקשה לר"ת שאמר מיד. ונ"ק מה שאומר ואם עושה כן דמשמע שיש דברי הכתוב ולמה לא כורם כל הכתוב כפשוטו שיש דברי האדם שאומר כן אברכך בחיי זו ק"ש ובשמך אשא כפי זו תפלה ובסיומי עושה כן כמו חלב ודשן תשבע נפשי בהיותי משנה לאל ושפתי רננות יהלל פי. ולריך להבין מה היה התועלת הראשונה ומהו הגאלה שהרי מניעת הנפש שאמר כמו חלב ודשן תשבע נפשי היה גם בעה"ז ועולם הבא. ונראה מה ביאור לשון רש"י ז"ל שכאן כן אברכך בחיי וכמו חלב ודשן תרי קראי ניהו. ובוונת רש"י ז"ל היה לרמוז מה שהוקשה לר"ת שכתב כן אברכך וחזר ואמר בכתוב אחר כמו חלב ודשן והם כי נתונים דסמיכי אהדדי לא ילדק לומר נשאיהם כן אברכך כמו חלב ודשן מאי כן ומאי כמו דהל"ל כן. אברכך וחלב ודשן תשבע נפשי או יאמר אברכך נמי כמו חלב ודשן לזה פירש שהם שאמר כן אברכך הוא מדבר על ק"ש והוא נדרש לפניו שאמר כי טוב חסדך מחיים יותר מהחיים והחסד שעשית עמדי להחיות את נפשי טוב חסדך שהיתני ששפתי ישבחונך כמו המלאכי מרום המהללים לשם המפורש וכמו שהמלאכים משבחים ומפארים בכל יום תמיד נ"כ אני אברכך בק"ש ליחד שמך בחיי אפילו נוטלים נשמתי פי' כדכתיב בכל נפשך ונ"ש אברכך ואיימר שמך בחיי ונפשי וגם בשמך אשא כפי בתפלה כדכתיב תכון תפלתי קטורת משאת כפי ואין תפלתי על חיי שעה וצרכי אלא על רוממות שמך אשא כפי בשנה כי רוממות נפש קדוש הגדול והנורא ותגלתי גם אני שיש למלאכים המשבחים לשמך בכל יום ולא אמר הכתוב שתם דברי רוח הקודש כמו חלב ודשן תשבע נפשי במעלה עליו הקדוש ב"ה כאלו הקריב עולם ושלמים דהיינו חלב שלמים ודשן העולה שהיה כליל לאישים ובמנחת אשר על גבי המזבח וכן אמרו למעלת הקורא ק"ש והמתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה' חיים הקב"ה כאן כמו חלב ודשן כאלו הקריבם לפני חלב השלמים ודשן העולה תשבע נפשי בתפלתכם ולא עוד אלא שנוחל האדם שמתפלל

כשמתפלל שני עולמים לפי שהשם מהוה מכנה ומחזקם בעולם הזה כך יעשה לעוה"ב כדכתיב אשרי יושבי ביתך בעה"ז שיושב בבית הכנסת זוכה ליסב בעה"ב עוד יהללוך סלה בעה"ב וכן ודפוהו ס"ל כי ילכו מחיל אל חיל וכו׳ נמלא כי שפתי לבנות כפולות אחד בעה"ז ואי בעה"ב יהלל פי האדם שמהלל ומשבח בעה"ז או ילדה שפם דתרי הקנים שאמר ה׳ כיון שיש ביד ג׳ דנמים כשלות שמתוך שמשבח בעה"ז ישוב לרנן ולשבח לעה"ב א"כ יהלל פי לשבחו לאדם הזה שקנה שני עולמות ובזה נתיישבו השני דמיונות כן אנרכך כמו חלב ודשן שהוא מדבר באדם שאמר כן אנרכך כמלאכים והקב"ה אומר כמו חלב ודשן הקרבנות אני מתרלה בתפלה:

סד אמר רב כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה שנאמר °חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה. ושמואל אמר במה חשבתו לזה ולא לאלוה. מתיב רב ששת בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב ת־נמא רבי אבא במשיבים לפתחו. אמר רבי יונה אמר רבי זירא כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל עשאו במה. אמרו ליה במה קאמרת אמר להו לא אסור קאמינא. כדרב אידי בר אבין דאמר רב אידי בר אבין א"ר יצחק בר אשיאן אסור לאדם ליתן שלום לחברו. ולצאת לדרך קודם שיתפלל שנאמר °צדק לפניו יהלך ואמר רב אידי בר אבין א"ר יצחק בר אשיאן כל המתפלל ויוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפציו שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו:

חדלו לכם מן האדם. כמים לכם לעסוק בכבוד המקום אל תתעסקו בכבוד האדם דאי לאו הכי למה ליה לחדול. ושמואל לא דריש ליה לשון במה אלא כמשמעו במה חשבתו לזה שהקדמת כבודו לכבודי: שואל מפני הכבוד. והא ק"ש קודם תפלה הוא וקתני שואל: תרגמא רבי אבא. להא דרב ושמואל דאסרי במשכים לפתחו אבל פגע בו בדרך שואל. ה"ג אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן אסור לו לאדם לעשות חפציו עד שיתפלל שנאמר צדק לפניו יהלך: צדק. תפלתו שמצדיקו לבוראו והדר וישם עמוד לדרכי חפציו ע"כ:

מהרש"א כאלו עשאו במה וכו׳. הענין בזה כמ"ש שהתפלה היא במקום עבודת הקרבן והרי זה שמקבל פני חבירו בשאלת שלום קודם שמקבל פני שכינה בתפלה הוא דמיון ההולך להקריב בבמה ומניח להקריב קרבנו ית׳ במ"ג מזבח שבמקדש: **אסור לאדם** לעשו׳ חפציו כו׳. כ"ה גירסת רש"י אבל הרי"ף והרא"ש גרסי אסור לאדם ללאת לדרך כו׳ ויהיה לדרש קמא כיוי וישם על האדם דאחר שמתפלל ישים האדם לדרך פעמיו ולדרש שני שהקב"ה עושה לו חפציו כו׳ יהיה כנוי על הקב"ה שישים הקב"ה לדרך פעמיו להצליח בה ודרשו צדק מלשון תפלה כמו שמעה ה׳ צדק הקשיבה גו׳ ודרשו לפניו מלשון קודם בזמן כמו לפני בא יום ה׳ גו׳ וק"ל:

הרי"ף כל הנותן שלום לחברו וכו׳. וקשה מ"ל דמשמעי קרא בנותן שלום קודם התפלה ועוד מנין לו לומר אל תקרי וכ"ל שדקדקו ז"ל מפיס אשר נשמה באפו וכי יש אדם שאין נשמה באפו. ועוד מאי חדלו דקאמר לכך דרשו נאדם שקם משנתו והחזיר לו הקב"ה נשמה לגופו והוא מקדים לפתחו של אדם חבירו שגם הוא החזיר לו הקב"ה הנשמה לפגרים מתים. ובזאת השכנה אמר חדלו לכם מן האדם שלא להקדים לשאול בשלומו לפי שעיניכם הרואות אשר נשמה באפו שהחזיר לו הקב"ה הנשמה באפו שהחזיר לכם נשמתכם חדלו נ"ל מן האדם שהחזיר לו הקדוש ב"ה נשמתו והאמנא שהחזירה לו היא גופו מה ואיך יקחך לבך להקדים לו שלום ואיך דואה שנשמתו פקודה ביד קונו כמו נשמתך והחזירה גם לו גם לך ואחרי לסקדים בתפלה ושנת למחזיר לכם הנשמה וזה שדקדק לומר לכם ונגלה טעם הגדולה שאמר חדלו מן האדם הוא והטעם שזה לכם אשר נשמה באפו של כל אחד גם לו גם לכם ואפי זה יקשה מה הוצ לומר טעם אחר כי במה נחשב הוא כיון שכבר נתן טעם אשר נשימה באפו והוה ליה נותן טעם אחר טעם. לזה הוכרח לדרוש אל תקרי כי במה נחשב לומר שאינו מחשב לכלום כי אין צורך לטעם זה כיון שכבר נאמר טעם אשר נשמה באפו אלא היק שמן הראוי חדלו לכם אתם מדעתכם נריכי לחדול מן האדם שלא להשכים לפתחו ולשאול בשלומו לפי שאותו אדם נשמה באפו שהחזיר לו הקב"ה וראוי להקדים בתפלה למחזיר הנשמות ודע לך כי במקום שחשבת לגדלו בקדימת שלום אתה משפילו כי במה אתה עושה אותו כמו עכו"ם. ועוד היה נראה שדקדק אל תקרי לפי שכפשטיה הו"ל כי מה נחשב הוא. ועוד יתור הוא כי די לומר כי במה נחשב. אלא לומר כי במה של עכו"ם נחשב הוא שמשוהו במה. ושמואל דריש הכי במה חשבתו לזה ולא לאלוה כלומר כיון שחיותו של זה תלויה בקונו שהחזיר לו נשמה באפו במה חשבתו לזה ולא לאלוה המחיה הנותן נשמה לעם: במה קאמרת אמר ליה אסור קאמינא. וקשה ודלמא כרב סבירא ליה. ואפשר דהשיבו רב לא אמר עשאו במה אלא כאלו עשאו במה ולכך הוקשה לו במה קאמרת אך אכתי קשה דאמאי נייד ואמר אסור קאמינא ולימא כאלו עשאו במה קאמינא וצ"ע. ויש גירסא אחרת בגמרא שעושה חפציו קודם שיתפלל עשאו במה והשתא ניחא דהא לא איירי במאי דאיירי רב בנותן שלום לחבירו ולכך הקשה במה קאמרת ומשני אסור כרב אידי והתם נמי גרסינן אמר רב אידי אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל ולזה אפשר שכיון דרש"י גלמוט שאמר הי"ג אמר רב אידי אסור לאדם לעשות חפציו וכו׳ הכוונה שלא לגרוס נדברי רב אידי אסור ליתן שלום אלא אסור לעשות חפציו וכו׳. ועוד אפשר דגם לגרסתינו דאמר רבי יונה כל הנותן שלום אמר רש"י הי"ג אמר רב אידי כלומר דלא גרס כדאמר רב אידי לפי שר׳ יונה איירי בנותן שלום ורב אידי איירי בעושה חפציו אלא אמר רב אידי שהוא ענין בפני עלמו:

סה אמר רבי [יונה אמר רבי] זירא כל הלן שבעה לילות בלא חלום נקרא רע שנאמר °ושבע ילין בל יפקד רע. אל תקרי שבע אלא שבע אמר ליה רבי [אחא בריה דרבי] חייא בריה דר׳ אבא הכי אמר רבי [חייא אמר רבי] יוחנן כל המשביע עצמו מדברי תורה ולן אין מבשרין אותו בשורות רעות. שנאמר ושבע ילין בל יפקד רע:

אל תקרי שבע אלא שבע. ילין בל יפקד מן השמים בחלום הרי הוא רע לכך אין משגיחין לפוקדו:

מהרש"א כל המשביע עצמו מד"ת כו׳. דרישא דהאי קרא איירי בד"ת יראת ה׳ לחיים ושבע גו׳ והיינו שמשביע עלמו מיראת ה׳ ולן ולא מני ליה בק"ש לאוד אין מבשרין אותו בשורות

עין יעקב

כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה. [illegible] **א"ל במה קאמרת.** [illegible] **כל המתפלל ויוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפציו שנאמר צדק לפניו יהלך.** [illegible] **כל הלן ז׳ לילות בלא חלום נקרא רע** [illegible]

בשורות רעות דהיינו שלא יתבלבלו תלמידו רבים וק"ל: *מ"מ דר"י דבתי' וה' אלהי' אמת כו'. והא דגח על מדתו כל יעקב שהוא קו האמצעי וקאי אמת אדלעיל את' אלהיכם אמת אבל בכל הפירושים איכא דאמת ויל"ג סי' פ"ו לבוית קן מקבים אדלמטה אהדבר אמת ול"ל דקאי מלת אמת אדלמעלה ואדלמטה דכה"ג כתבו הפרשנים בכמה מקומות די"ש מלות מוכבות עלמס ואחרת עמם ובזה יתיישב בסוגה דאומר אמת אמת תרי זמני וקאמר רבה כל אמת אמת תפסים לגאי דמכים הכי הפסים אמת אמת תרי זמני דחד קאי אדלמעלה וחד קאי אדלמטה והיינו דקאמר כל אמת סי' אדלמעלה ואדלמטה והא דפליגי כמי בחוזר ואומר אמת אי לא סי' פירשו תרי"י דמיירי בהפסיק בין הפסק ומפני סילתא או ומפני הכבוד סי' ע"ם ולא מבמע כן אלא דאיירי כפשטיה כיון דקאי אמת אדלמעלה ואדלמטה אית ליה לרבי אבהו דאומר תרי זמני אמת והיינו דחוזר ואומר אמת אף בלא הפסיק ורבה אמר דאינו חוזר ואומר אמת דבאחת מהן סגי דקאי אדלמעלה ואדלמטה ולשיטתו דאינו חוזר קאמר להוא דעביד כר"י וקאמר תרי זמני אמת דבכל אמת ואמת תפסים לגאי ודו"ק:

הר"ף אל סקרי סנע. הוקשה לו דהיכי קאמר שהאוכל ושנע לא יפקד רע והלא מתוך השובע אפשר לראות קרי ונ"ל אית שנע מענין שובע אלא מלשון שנע ימים שלא יפקד נחלום הוא נקרא רע:

יז טו ע"ב רבי (אליעזר) [אלעזר] בתר דמכיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשכן בפורינו אהבה ואחוה שלום וריעות ותרבה גבולנו בתלמידים ותצליח סופנו אחרית ותקוה ותשים חלקנו בגן עדן ותקננו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך ונשכים ונמצא יחול לבבנו ליראה את שמך ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה. רבי יוחנן בתר דמכיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתציץ בבשתנו ותביט ברעתנו ותתלבש ברחמיך ותתכסה בעוזך ותתעטף בחסידותך ותתאזר בחנינותך ותבא לפניך מדת טובך וענותנותך. רבי זירא בתר דמכיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שלא נחטא ולא נבוש ולא נכלם מאבותינו. רבי חייא בתר דמצלי אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא תורתך אומנותנו ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו. רב בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון ה' אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים חיים של שלום חיים של טובה חיים של ברכה חיים של פרנסה חיים של חלוץ עצמות חיים שיש בהם יראת חטא חיים שאין בהם בושה וכלימה חיים של עושר וכבוד חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים חיים שתמלא לנו כל משאלות לבנו לטובה:

בפורינו. בגבולנו: אחרית ותקוה. שתהא אחריתנו טובה ונראה מה שקוינו: ותקננו. לבוא בסקן: ונשכים ונמצא יחול לבבנו ליראה את שמך. שלא יתגבר עלינו יצה"ר בהרהור הלילה לבקר שאחריך בזה אלא כשנשכים בכל בוקר אלא לבבנו מיחל לך: ותבא לפניך קורת נפשנו. כלומר ספוק לרכנו וקורת רוחם: תביט ברעתינו. שרע ותתן לבך ברעתנו כבאה עלינו:

יח רבי בתר צלותיה אמר [הכי] יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתצילני מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע ומפגע רע מחבר רע מיצר רע משכן רע ומשטן המשחית מדין קשה ומבעל דין קשה בין שהוא בן ברית ובין שאינו בן ברית ואף על גב דקיימי קנוצי עליה דרבי. רב ספרא בתר דמכיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום *בפמליא יט של מעלה ובפמליא של מטה ובין התלמידים העוסקים בתורתך בין עוסקים לשמה בין עוסקים שלא לשמה וכל העוסקין שלא לשמה יהי רצון מלפניך שיהיו עוסקין לשמה:

מעזי פנים. שלא יתגרו בו: ומעזות פנים. שלא יגלו עלי נגע מתורתו: שאינו בן ברית. שאינו מהול: ואע"ג דקיימי קנוצי עליה דרבי. שהיו שומרים קריסים עליו במצות אנטונינוס להכות ולהנקם לכל המזידים עליו: בפמליא של מעלה. בחבורת שרי השמים שהם כשהשרים של מעלם מתגרים היכף יש קטטה בין השרים מוכני כרכתי' (דניאל י') (ואני עומד) ועתה אשוב להלחם עם שר פרס: ובפמליא של מטה. חבורת החכמים:

כ רבי אלכסנדרי בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעמידנו בקרן אורה ואל תעמידנו בקרן חשכה ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו איכא דאמרי הא רב המנונא מצלי לה:

בקרן אורה. בזוית אורה:

כא רבי אלכסנדרי בתר צלותיה אמר הכי. רבון כל העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוני לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה וכו'. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתכניע מלפנינו ומאחרינו ונשובה לעשות חקי רצונך בלבב שלם. מר בריה דרב הונא בתר צלותיה אמר הכי אלהי נצור לשוני מרע וגומר. עד צורי וגואלי:

ומי מעכב. שאין אנו עושין רצונך: שאור שבעיסה. יצר הרע שבלבבנו שמחמיצנו.

רבא

עיון יעקב

ריא בתר דמכיים צלותיה. פסס רי"ף הלו ר' אלעזר בן שמוע כוליה בספר [illegible] בתר דמכיים צלותיה. פסס ר' יוחנן הלו ר' יוחנן בן זכאי [illegible] ר' חייא בתר דמכיים צלותיה [illegible] רבי בתר צלותיה [illegible] רב ספרא בתר דמכיים צלותיה [illegible]

רבא בתר צלותיה אמר רבי אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה יהי רצון מלפניך שלא אחטא עוד ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים אבל לא על ידי יסורים וחלאים רעים והיינו וידוי דרב המנונא זוטא ביום הכפורים:

איני כדאי. לא הייתי חשוב והגון להיות נולד: ועכשיו שנוצרתי. מה חשיבותי הרי אני כאלו לא נולדתי קיו שמעתתי עפר אני: מרק. כלה והתם:

רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא בתר דמצלי אמר רבי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך בזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט כאלו הקרבתיו לפניך על גבי המזבח ותרצני:

(**אמר**) רבי יוחנן כי הוה מסיים (רבי מאיר) כפרא דאיוב אמר רבי סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים אשרי (אדם) מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם ועליו אמר קהלת ז שלמה בחכמתו ״טוב שם משמן טוב ונומר. מרגלא בפומיה דר״מ גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי ולשקוד על דלתותי יום יום נצור תורתי בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי. שמור פיך מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון ואני אהיה עמך בכל שעה. מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה אני בריה וחברי בריה. אני מלאכתי בעיר. והוא מלאכתו בשדה. אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתו כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אין אני מתגדר במלאכתו שמא תאמר אני מרבה והוא ממעיט. שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים. מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה מענה רך ומשיב חמה ומדבר שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם. ואפי׳ עם עובד כוכבים ומזלות בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ומתקבל על הבריות אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם אפילו עובד כוכבים ומזלות בשוק. מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו ובאמו או ברבו או במי שגדול ממנו בחכמה ובמנין שנאמר תהלים קיא ״ראשית חכמה יראת ה׳ שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד. ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם. לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה וכל העושים שלא לשמה נוח להם שלא נבראו. מרגלא בפומיה דרב לא כהעוה״ז העולם הבא עוה״ב אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה שנאמר שמות כד ״ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. ת״ר גדולה הבטחה שהבטיחן הקב״ה לנשים יותר מן האנשים שנאמר ישעי׳ לב ״נשים שאננות. אמר ליה רב לרבי חייא נשים במאי זכיין. באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ומנטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן. כי מפטרי רבנן מבי רבי אמי ואמרי לה מבי רבי חנינא אמרי ליה הכי. עולמך תראה בחייך ואחריתך לחיי העולם הבא ותקותך לדור דורים לבך יהגה תבונה פיך ידבר חכמות ולשונך ירחיש רננות עפעפיך יישירו נגדך עיניך יאירו במאור תורה ופניך יזהירו כזוהר הרקיע שפתותיך יביעו דעת וכליותיך תעלוזנה מישרים ופעמיך ירוצו לשמוע דברי עתיק יומין. כי הוו מפטרי רבנן מבי רב חסדא ואמרי לה מבי רבי שמואל בר נחמני אמרו ליה הכי תהלים קמד ״אלופינו מסובלים. רב ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר אלופינו בתורה ומסובלים במצות וחד אמר אלופינו בתורה ובמצות ומסובלים ביסורין ״אין פרץ שלא תהא סיעתנו כסיעתו של שאול שיצא ממנו דואג האדומי. ואין יוצאת שלא תהא סיעתנו כסיעתו של דוד שיצא ממנו אחיתופל ואין צווחה שלא תהא סיעתנו כסיעתו של אלישע שיצא ממנו גחזי. ברחובותינו שלא יהיה

עין יעקב

אר״י מרתות מסיים ר״מ ספרא דאיוב אמר רבי סוף אדם למות. [illegible]

יהיה בינינו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים
(ישעי' מו) שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה רב ושמואל
ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר כל העולם
(תענית) כולו ניזונין בצדקה והם ניזונין בזרוע ואידך אמר כל
(חולין) העולם כולו ניזונין בזכותן והם אפילו בזכותן אינן ניזונין
כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה א"ר בכל יום
ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת כל העולם
כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין
מערב שבת לערב שבת ופליגא דרב יהודה דאמר
רב יהודה מאן אבירי לב גובאי טפשאי. אמר רב
יוסף תדע דהא מעולם לא איגייר חד מינייהו אמר רב
אשי והלין בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו דהא קא
חזו בשבתא דאורייתא תרי זימני בשתא ולא מגייר
גיורא מינייהו:

בי הוה. מסיים ספרא איוב. על שם בלוית נפטר בשם טוב: מרגלא
בפומיה. דבר זה היה רגיל בפיו: אני. העוסק בתורה בריה
אני: וחברי בריה. וכן חבר עם הארץ בריה הוא (ופירשו בתוס'
כלומר יש לו לב כמוני להבחין בין טוב לרע ע"כ תוספות): אני
מלאכתי בעיר. כלומר טובה מלאכתי ממלאכתו: מתגדר. מתגדל
להתפאר במלאכתי ושמא תאמר הרבן ענוו שאינו מתגדר במלאכתי שאלו
היה עוסק בתורה אלי לא היה לו לב פתוח להרבות בתורה כמותי
והיה ממעיט ואין לו שכר: שנינו. הוא שכר לממעיט כמו למרבה
ובלבד שיכוין לבו כי והלא קרבנות היא שנויה בסוף מנחות, ע"כ:
ערום ביראה. להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו: תכלית
חכמה. עיקרה של תורה שיהא עמה תשובה ומעשים טובים:
ואבלו וישתו. עבטו את השכינה כאלו אכלו ושתו: גדולה הבטחה.
שהרי קראן שאננות ובוטחות: לבי כנישתא. תינוקות של בית רבן
היו רגילין להיותן לומדין לפני רבן בבית הכנסת: בי רבנן. בית
המדרש ששם שונים משנה ותלמוד: ונטרן לגברייהו. ממתינים
לבעליהן ונותנות להן רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת:
מפטרי דרבנן. זה מזה שהיה שכל ישוב מתגרו לשוב לארצו ולביתו:
עולמך תראה בחייך. כל צרכיך תמצא: פיך ידבר חכמות. בלשון
ברכה היו אומרים: יישירו. לשון יושר שהכל מביט בתורה כהלכה:
זה לשון הוס'. (פרץ זה אחיתופל. שפרץ פרצה במלכות בית דוד:
יוצאת זה דואג. שיצא לתרבות רעה כמוסרים בחלק: צווחה זה גחזי.
שהיה מצורע וכתיב ביה כמאן כמה יקרא והיינו צוחה): כל
העולם כולו ניזונין. בצדקתו של הקב"ה ולא בזכות בנידם: והם
ניזונין בזרוע. בכח שבידם הצדיקים משתמי קרא וקרי להו רחוקים
מצדקתו של הקב"ה: אין ניזונין. שאין להם כדי צרכם ומתפרנסים
בקושי: ופליגא. דרב יהודה דאמר אביר לב היינו רשעים:
גובאי. שם אומה הם בבבל ומסכת קדושין אמרינן שהיו נתינים:
בשבתא דאורייתא תרי זימני בשתא. שהיו ישראל
מתאספים שם באדר לשמוע הלכות פסח ומרחשון דרב אשי ובאלול
לשמוע הלכות חג ע"כ:

תוספות ונפשי כעפר לכל תהיה ומה עפר מכלה את הכל אף אחרי ימי לשון
שהכלה את הכל כמו שאומר והיה אבק כעפר הארץ ע"כ:
התוספה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. ואם יש אומר ר"ל [רב יהודה אמר רב]
פרק מקום שנהגו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה
שמתוך שלא לשמה בא לשמה וי"ל דהכא איירי שאינו לומד אלא לקנטר חבריו
והתם איירי שלומד ע"מ שיכבדוהו: תרי זימני בשתא. אבל בעלמא שאינו אלא
יום אחד לא הוו כ"כ מתאספים ושמא היתה מתרחם לבא והלכך נבי מעטים
שהגר הרב ר' יהודה בר ברזילי ששמע שהיה עומד על אם ידר פך מעטים
עליהם בכלה דאלול ובכלה דאדר:
אמר הכותב לפי לא טעם נתיים בתפלה דתניו סוף אדם למות וכו'
ונראה שהיה אומר כן כדי להעיר ולהזהיר בכל משכיל אל
יהיה נפתה בכל הבלי העולם הנוסף לאות למשנה ולאורך ימים אשר שיחו בעת
ותמיה ונתן טעם לזה כי בכל אורך ימים ומה שיוסיף הפרי כל אשר לו
למשנה לא נשאר בעבור זה קיום גלמי כי גדולי סוף אדם למות כאשר דליתו
בעיניהו שסוף כל בהמה למיתה עיי' אדם להיותה דאויה לאכילת אדם. גם
יש בנה שמחלה מן האדם ואת פנת ארכבתו או מחלה אדם והוה אם כן
איפוא מה שראוי להשתדל בכל חפץ להיות מאושר שיהיה גדול בתורה ובמעש
בתורה ובמעשה כמה רחה ליולא ר"ל שאין עושה כן לאהבת השכל אלא לנבוש
כמה רחה ליולא ותהיה אלא תשוקתו גדל בשם טוב ונפטר בשם טוב כי הוא
מהנמנע שישאר מי בעוה"ז. וכן אמר בלשונו בחכמתו ר"ל בכל מה שיהבם מכל
האדם נידעה שבע האמלות טוב שם וגו' ר"ל טוב שם האמור אשר תורה
האדם שמשלו בתורה מכל חמדתי החיים האמונים בשמן טוב. וכן יש האומה
טוב מיום סולה. ולפעמי שיוכתו גם כן נאומרו סוף אדם למות מים כאמרים
כי התכלית לאדם הוא סוף ואינו תכלית אבל שחיתה הבהמה היא סוף ותכלית
כי די לא נחה שנבחתה למאכל אדם ואדם תראה הם המוחנים נבות נאמר
הוא סוף כל האדם אבל הם אלוקים זה מזה נתכלית אחרון הכל אשר האמת
כי הרוח בני האדם היא העולה למעלה ורוח הבהמה יורדת היא למטה לארץ.
מבלק העבירה לכל אדם שישים פניו אל התכלית האחרון ויהיה מאושר שילמוד
עליו אשרי אדם שגדל בתורה וכו' ע"כ. וי"ל נפרש כוונת רבנן דיבנא
לאחזיק עונה לענוק על בנחרו באומנות תורה שהוא יותר מעונם מאומנות
עמי הארץ שעוברי אדמה ואף כי פניהם נראים יש כמה מעלות באומנות
החכם כיון שהוא נעיר ולא צבורה ואם תאמר הרי יש לו טורח גדול שצריך
להשכים לקרות בתורה גם עובד אדמה צריך להשכים למלאכתו בשדה ואם
הוא טוח במלקן באומנות השדה גם אני טוח במלקי בחיותי בעיר שאמר
תאמר בודאי יש לבעל השדה יתרון גדול שהוא אינו צריך להרבות באומנתו
אבל החכם צריך להרבות תורה ואם לא עשה כן נתמעט שכרו. כדי לבטל
זה אמר שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים שהחכם יהיה
ממעיט באומנתו שכרו גדול אם כיון לבו לשמים ויותר מזה כי גדולי יש לו
יתרון גדול על עובד אדמה שהוא נראה כמותו ואומנתו יותר מעולה מלבד
מעלת התורה שאין ערוך אליה ע"כ. פי' לעושה לשמה בעבורת הלם לומר
שאין לו סבלות אחר בעסייתה רק עסייתה לבדה ולכן עושה ובוי' מעותיו
לשמה הוא לומר בעבור עסייתה בלבד והם פי' עסייתם לשמה בשביל עצמה
ולא בשביל בנה אחרת ע"כ. וראוי לשית לב על שאמר מיוחד בכאן דהוה
מרגלא בפומיה דרב לא כהעולם הזה העולם הבא והרמב"ם ז"ל הוכיחו גפי
שמשנה בפרק חלק ותם כתבו על ידי שמי בהלכות תשובה ולגמד ממנו שהעה"ב
אין בו לא גוף ותרי אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת וכו'.
ומלינו כתות מפי חכמים אחרונים חולקים בעולם הבא יהיו לדיקים בגוף
ונפש ויתקיימו בלי צורך אכילה כמו מרעיה משה בנאר ארבעים יום וארבעים
לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ולא די שאין מקום לסתמות ככר סגרתם
מאומר זה מרגלא בפומיה דרב וכי אלא שאפשר להיות הגא דיתקיים לאו
כפי דקדוק הלשון באמרו לא כהעולם הזה העה"ב. שאין בו לא אכילה ולא
שתיה ולא פריה ורביה. נמלאת אם בני העה"ב יהיו בעלי גוף רק ידיעתו
הדרום גדול שאפשר: אין בו לא אכילה ולא שתיה אבל מי שאין לו גוף שבודאי
שאינו צריך אכילה וכ"ש פריה ורביה ומה בא ללמדנו. ואם יאמר האומר כי
הוא כמנע לבעלי גוף שימצאו בלי אכילה ושתיה כלל בעולם ועוד שיהיו
קיימים לעולם. תשובת זו תלאתי בפי הלכות הרייף לברכות ז"ל במסכת
ברכות מתניה עם הרייף ז"ל ברכות הלכה מפרק הוי נודקן בסנהדרין ופירשו
הרלב"ג ז"ל וז"ל מתים עתידין להתחדש כשהם אמר אין חיים המתים שיהיו
לגם

עין יעקב

והם אפילו בזכות עצמן אינם ניזונים. רק ממנו שוי רחוק ואפשר והיינו פלונפייא דלעיל שאלו ענין שלהם אחיו לעיל אלמינו בתורה ובמצות ומשעלין בשרין ואלו בן
יסודי קדים יותר ממעלי מדיניות בלויו כי כל זה מחוסרי ממשי: וחנינא בני די לו בקב חרובין. כי לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות ואם זה על כתף כי הוא עושר
שלא עיניו לקבל פירס העוה"ז כפול גנה והשך לע"ב טוב לעולם שכולו טוב:

נשם הזקנים לכל אחד ואחד מהם גוף באותו מעת לגמרי ששיה לכל אחד ואחד מהם תפלה שוה בשוה ויעמדו ויתלבשו וישתו ויוליכו ויענום כל אבר ואבר מגוף כל אחד ואחד מהם פעולתו הראויה לו ויקבל כל מה שראוי לו ויתן כראוי לו ויענום כל מה שראוי לו בלא שום מונע ובלא שום מונע בין המנפנים בין מנחתן ובן יהיו כל האמשים שיהיו אחר מותו ובן וכ"ל כן יהיה כל גוף וגוף מהם בתכלית העליונות שאפשר לו להשיג לפי מהו בתכלית השלימות שאפשר לו לפי מהו וכל אחד ואחד לפי מדרגתו ואחרי זה לימים רבים אחרי שהשיגו תכלית השלמות שאפשר להם להשיג שדי זה למפנו ולרצונו יעלו למבין עליהם ועבין זה שעמיד גופן שהוא מורכב מד' יסודות להשתנות ולקבל שנוי אחרת ויהא מורכב גופן כעין יסוד פשוט קיים קל התנועה בהיר במראה כמשמעו לנגה הספיר כתלות תכלות כעבין חליתו שכן לקבל זיו אלהים ואור פני מלך חיים כמשמעו הלגנה שהוא גוף מקבל אור והתמתן בעולם הזה רבים מביא שמשונה תמונת נפש ויקבלו תמונה אחרת וים מהם לענין זה צריכין לאכול מאכל מיוחד וזה ענין משם בן המיים אשר האוכל ממפירותיו כמן נופו לקבל תמונה ואם ואכל וחי לעולם וזה כרומה במעשה כרלמיית מחכמת בארם שיהיים לעולם לפי שאין שלמות האדם בלתי הגוף אלא נשמה כעין הגלגלים ואלו הם שלמות האדם בלתי גוף כמלא שיהא מכל נגדל ועולם יותר מן הגלגלים שהם בעלי גוף וזה דבר שאי אפשר והשכל שלם הקיומות תכבד כנגד האשון והקל קל אחרון ונתחלם מכל נגדל והוא העולם ואחרי סבל נעל גוף קיים והם הגלגלים ואחריהם סבל נעל גוף נפסד ובסופו להיות נעל גוף קיים שאת במדרגתו ממנו הגלגלים אבל כמשל אליהם כעין שנאמר כזוהר הרקיע וככוכבים ואחריו בעלי חיים שהם בלתי נפש בהשלילות ובעלי גוף נפסד ואחרי זה הצומח ואח"כ שהאדם נברא אחרון זהו לשלמותו לפי שהתחתונים כלן נבראו ובריאתו כבלנו והוא נבלל בו אחרון להשלים פעולתם למשול עליהם ועוד שכלם כלולין בו יסודות והבא הצומח והחי ונוסף על כלן שכל מיש לו שמלות ואולם צריך הוא לגוף ועל זה נאמר שנשמות הצדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד ולזמן גבוה לעולם אינו אלא על דבר משל והוא כענין שאמרו שהם צריכים גוף שאין שלמותן בלתי זה ואולם יהיה בגופו גוף נכבד קיים כמלא נמצאת בראשים כמו שאמר ענין תחיית המתים שהרי אין שלמות האדם בלתי זה וכיון שכך אי אפשר שלא יגא האדם לשלמות זה כענין טובה יגיעתו מתחלה ועל שיהי מזונים וקלות התנועות נאמר שהזקנים יעשה להם כנפים ואלו הם שנאמר עליהם והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע שהם ספירים ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד שהם נעלמם מאירים הזקנים נראמו יזכו לגן עדנו עם חסידיו ואחרי העולם הבא שכל הרמב"ם ז"ל. וכפי זאת הכוונה יבא על נכון מאמר רב לא כעוה"ז העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו' כלומר אע"פ שהם בעלי גוף והיה ראוי שיהיו להם אלו המקרים אכילה ושתיה ומשא ומתן וכו' עכ"ז לא הקב"ה לגופם והבדילם מכל אלו הדברים ונפרק מלך חכמות כוד כגדים ומשם אמרו ושבילותיהם בכיתי כנר המפרסם נפי החודשים ענין אמתי וכמו שראו כזה לפסוק שהצדיקים עומדים קמו להם נהיותם חיים ע"י תורה ומעשים טובים שהיו שם חיים בעולם הזה על דרך מ"ש וזי משלו נפ"ש וכו' בעבור זה יחיו בעולם הבא בגשמותיהם הללו יהיו עומדות בראשיהם רוצה לומר שיהיו אמות הגדולים מאורים אשר עייט בהם נחיותם בחיים וגם ידיעת מעשי המלות שהגנו בחיים שיחיו כי היה נמנע שלא יעמוד כל אחד מהם בגופם כל זמן שהיו נפשי העולם הזה אבל בעולם הבא אחר שלובשו בגופים נזלים כדברי רבי אהרן הלוי ז"ל זכו לתגיע הפשוט היה כגלחם שהיו הספינה כמו מלאכי עליון הם מתעדנים בהנאת המושכלות הנשפעות עליהם ומה סכנה אחר יתעלה. העולם כלו ניזון בגדולתו של הקב"ה ולא נזכית שכינה. והם ניזונין בזרוע בזכיית בנים והצדיקים שמתחתי קנה וקרי להו רחוקים מגדולתו של הקב"ה:

מהרש"א *שתשכן בפורינו כו'. פרש"י בגורלנו וי"ל בפורינו במעשינו שהכל מנהיגו שלמה באהבה וכו' וכן תקנו לומר בז' ברכות של נשואין. וכהלא יתיב לגבינו פרש"י מיחל לך מלשון תוחלת ויותר נראה לפרש יחיל בי' מלשון חיל וצער וענ"ש גבי יחיל בקרבי גומר ואמר ותנא לפניך קודה כפשט עפ"ה מים קיים על נפש וגו' וק"ל: *שתציץ בבשתנו וכו'. ר"ל תציץ בנשתנו שאנו מתביישי' מן העבירות שבנו כדאמרינן פ"ק כל העושה עבירה ומתבייש בה מוחלין לו על כל עונותיו או שתציץ בבשתינו מן השעבוד שמכנים שמביישי' אותנו בגלות וכו' כל אלו לשמות שפלים על מלאכים והן מדותיו ית' ג"כ כמו מדה כנגד מדה שהוא לשון לגום ומקיים ותנא לפניך מדה טובה כמ"ש אני אעביר כל טובי גו' שהם בכלל מלבושיו ומדותיו הטובות המוכרים בי"ג מדות רחום וחנון וגו' ורב חסד גומר וק"ל: ואל ידוה לבנו ואל כו'. עפ"ש על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו: חיים של חלוץ עצמות כו'. ע"ה ועצמותיך יחליץ ואמרינן ביבמות ... שנזרכות ומפרש לה דהיינו זרוזי גרמי וק"ל: מעזי פנים. שלא יתגרו בי אנשים שהם עזי פנים ומעזות פנים שלא יעשו אותי עזות פנים דהיינו שלא יוכלו עלי לבו שלכי מחר כדאמרי' פרק עשרה יוחסין דכל עזי פנים אינו מיוחס וכן נראה לפרש מפרש"י במשנתין והוא על פי גמרא דפרק ב"מ בשובה דסיום דאתא לקונים דרבי ע"ש: וכל העוסקין שלא לשמה כו'. נראה לפרש לפי מה שכתבו התוספות לקמן ובכמה דוכתין דאיכא תרתי שלא לשמה הא' הלומד ע"מ לקבל פרס ע"ז אמרו לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה והב' הלומד ע"מ לקנטר ע"ז אמרו הלומד שלא לשמה נוח לו שלא נברא ות"ם שתשים שלום כו' בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה דהיינו לקבל פרס אבל בעוסקין שלא לשמה דהיינו לקנטר לא שייך לומר שתשים שלום ביניהם דהא כל עצמות לימודם אינו אלא לקנטר ולכך נקט עליהם י"ר שיהיו עוסקין לשמה וק"ל: בקרן אורה כו'. פרש"י בזוית אורה ונראה לפרש לפי שישראל בגלות עומדים במקום צר ודחוק כמו בקרן זוית שאין בה ריוח כמו באומר מקומות שבגולה גם שאין אור ואפלה שלא בקרנים כמו באותו הבית ע"כ התפלל על זה גם כי אנחנו בקרן זוית שלך ודחוק למו העמידנו בקרן אורה לאלולו שם מכל לרה כמו ליהודים היתה אורה גו' וק"ל: ומי מעכב שאור כו'. הסיבה נזם כמ"ש הרמב"ם בח"פ שים לאדם לילך במדותיו ובמעשיו בדרך הממוצע וכו' שלא"ר מסית שילך האדם בקלא האחד במותר לו כגון להתגאות ולהתכעס במותר סתלות וע"כ מדמה ליה לשאור שבעיסה שמגביה את העיסה ועושה אותו יותר מכמות שהיה והשיפוך שעמוד גלויות שמכרילות לקלא ב' באין מניחין לישראל להתגאות אבל משפילין אותם בתכלית השפלות וכן מתפרין מהם כל טוב אף דברים הצריכין להם לעבודת ה' ח"ש שרלונו לעשות רלונך לילך בדרך הממולע אבל מי מעכב כו' בשבים אלו מעכבים בזה חפץ בקלא זה וזה חפץ בקלא זה י"ר שתכניעם מלפנינו ומאחרינו דהיינו ב' קלות ונשוב שי' לילך בממולע: אלהי עד שלא נוצרתי כו'. על פי מ"ש בה"י דמסכת עירובין דנמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא משנברא דהיינו מלד שהלאוין מרובין מהעשין שהיו מתקיימין בודאי אם לא נברא ולזה אמר עד שלא נוצרתי איני כדאי להיות מלד שהרי נוח לי שלא נוצרתי מלד הלאוין ועכשיו שנוצרתי כדי לקיים העשין כאלו לא נוצרתי שהרי איני מקיימן ולפי שהאדם נברא מחומר ולורה אמר בידוי שלא הלכתי אחר לורתי אבל עפר אני בחיי מצד החומר גובר וק"ו במיתתי שלא תלורה נפרדה מהחומר שאז לי לקיים מלותיך כמ"ש במתים חפשי מן המלות והרי אני לפניך ככלי מלא בושה כו' לפי שהגוף הוא ככלי לנשמה ולצורתו אמר שהנשמה שבכלי שהוא הגוף היא בושה על מעשיה הרעים י"ר כו' מרק ברחמיך הרבים אבל לא ע"י יסורין כו' כדאמרינן בפ"ק דיומא ממרקין שעונותיו של אדם וקאמר דהיינו וידוי וכו' דכל עיקרו לשון וידוי: נפשי תדום כו'. שנפשי תדום מלהשיב להם או שפי' תדום באותן מקללי חנם שידוממו כאבן מלקלל אותי עוד ואמר נפשי כעפר לכל כו' עיין בתוספות וי"ל דקאי אדלעיל שלא יהוה עלי כלל אלא שתהיה נחשב בעיניהם כעפר ולא יקללו אותי: בזמן שבה"מ קיים אדם חוטא כו'. לפי דעת המפרשים בטעם הקרבנות שיחשוב האדם כאלו הוא חייב מיתה ומחסר חלבו שכנגד נפשו נתן תחת נפשו לזה אמר באמן שב"ה קיים אדם חוטא ומקריב כפש בהמה שהוא כדם והחלב תחת נפשו ועכשיו שאין ב"ה

קיים

קיים שכר במשליתי שנתמעט מנכסי אלבי ודומי הרי אכני לריך לנכנס בתוכה תחת נכסי וי"ל שיהא כו' וק"ל: **ספרא דאיוב כו'**. פרש"י ע"ס סלינו נפטר בשם טוב עכ"ל וצ"ל משגיע של קשר איוב ודבר במיתת אדם ויסוריו בחייו ואחר סוף אדם למיתה דהיינו שימות בזקנותו בשמו וכל ימי חייו יהיה גדל ועמל בתורה וכן הבהמה סופה לשחיטה בשמנה אבל תחלת בריאתה לרדיה ולמלאכה כמ"ש בפרק השותפים בהאי מגלא דמגנם רבי על שאמר לו לכך נוצרת אבל אמר דמ"מ שבל למיתה עומדים גם קודם אנכם ושופט האדם לפי חסדו והבהמה לפי שמקרה ועי"כ אשרי אדם שגדל כו' ועושה נחת רוח ליוצרו דשלם ומלואו שלו ולא יצר את האדם אלא כדי שהוא יעשה נחת רוח ליוצרו במעשיו הטובים כמ"ש בפסוק אשה ריח ניחוח לה' ומקיים שגדל בשם טוב ונפטר כו' דהיינו שמנעוריו ועד זקנתו שנפטר בשמו היה כל ימיו בשם טוב שעליו נאמר טוב שם גו' ויום המות גו' שיהיה לו השם טוב מיום אולדו עד זמנו ביום המות וק"ל: **גמור בכל לבבך כו'**. הסוגיא בזה מ"ש הפלוסופים האלהיים דחייב כל אדם להשכיל בידיעת מציאותו ואחדותו ויכלתו וידיעת דרכיו ית' ב"ה שהי ידי שכלו של אדם אך על פי אומנתו והתורה וכל מה שמראה לו בשכלו שהוא נגד תורתינו הקדושה לא יאמין בו ויתלה הדבר בקוצר שכלו זהו"ש ר"ל גמור בכל לבבך כו' לדעת דרכי ה' אשר ממנו תשכיל מופת למציאותו ואחדותו ויכלתו שהוא ודאי דבר גדול כי גם זה האלהים מפה דביט בקם על זה הודיעני נא את דרכיך אך לאמר שמשקוד על דלתי תורתי בלא חזה ממנה ודבר שיעלם על לבך והוא נגד תורה שמה הוא דרך מינות ולא תשגיח בו כלל וזהו הלשון שכיט סי' שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורס והייטו על דבר שהוא נגד התורה ולפי שכל עסקי האדם הם במחשבה ובמעשה ובדבור אמר כלפי תורתי בלבך שהוא במחשבה וכנגד עיניך הכא ידלומי במעשה שמור פיך כו' הוא בדבור ומסיים וטהר וקדש כו' הוא דבר טוסף כמ"ש שיקדש אדם עלמו גם במותר לו וזה ולכי כו' וק"ל: **ושמא תאמר אני מרבה וכו'**. פרש"י כו' ומפירושו נראה דאיירי דאפילו ממעיט איט בתורה וכמ"ש דאיירי בעם הארץ אבל קשה למה קרא ליה חברי וע"ק מאי רבותייהו דהאי רבנן דיבנה דמתגל' הכי בפומייהו דין הוא נוסח ההודאה בכל ת"ח בבית המדרש כדאמרינן בפרק ת"ה לגבי יושבי קרנות שאני משכים והם משכימים כו' ונראה לפרש דהכא לא איירי בע"ה אלא בעוסק מעט בתורה כפי פתות לבו שאינו יכול להרבות וח"ש אני בריא והוא בריא בדבר זה מי מלאו לסיות חכם או לא הוא נגזר מצד הבריאה כדאמרינן פרק כל סיד דנולך המעמיד הטפה אומר חכם או טפש ולזה לא קאמר שכה הוא משכים לדברים בטלים כדאמרינן פרק ת"ה גבי יושבי קרנות דהכא איירי בעוסק בכל יום מעט כפי יכלתו ואחר כך הולך למלאכתו עבדים ולזה אמר ושמא תאמר אני מרבה והוא ממעיט ולא יהיה לו שכר כמותי שאני אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין כו' וזה נמי שיש מתכוין בלבו ממעט וק"ל: **כדי שיהא אהוב למעל' כו'**. כמ"ש כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו לי נמי דקאי אדלעיל אבריות בירלה שהוא נחמד למעלה: **קורא ושונה ובועט באביו כו'**. לכאורה קשה אמאי נקט הכי וי"ל דגם בטעמה מעשים רעים אחרים קרי ליה בועט באביו ורבו כמ"ש בפרק י"ה אבל מי שקורא ושונה וכו' ואין משאו ומתנו באמונה ואין דבורו בנחת עם הבריות מה אומרים עליו אוי לו לאביו ולרבו שלמדוהו תורה ראו כמה מקולקלין מעשיו כו' ע"ש ומייתי שנאמר ראשית חכמה יראת ה' וגו' ר"ל בראשית והתחלת למוד החכמה יהיה כונתו לתכלית יראת ה' שידע ע"י החכמה איך יהיה ירא ה' כמ"ש אין בור ירא חטא והיינו לכל עושיהם ללומדיהם לא כי דהוא מתמעט ללמוד החכמה גם אם אין מקיימה אלא לעושיהם דהיינו שמקיימין מה שלמדו

בחכמה ומה שאמר לעושים לשמה כו' לכאורה לא עפיק ליה מקרא אלא הכא מלתא באנפיה כפשיה קאמר דהא דקאמר נמי לעושים היינו לעושים לשמה כו' וי"ל דהאי משמע ליה דעושיהם קאי של לימוד גופיה וקרי שלימוד ע"י"ה דהיינו כשהוא לומד לשמה דהוקים מלות בורלו ית' ב"ה אבל בלימוד שלא לשמה לא הוה קרי ליה עושים דאין זה קיום מלות בורלו שלוה ללומדם לשמה וה"ק: **נהנין מזיו השכינה**. מיתורא ושינוי דקרא קדריש מדכתיב כבר וירא את אלקי' גו' ואחר וכתב ויחזו את האלהים גו' לשון חזה שפל על הרגשת כל הליים שבלית וגבולה דקאמר החזו והם מזו השכינה כאלו אכלו ושתו כי היו נהנית התורה בחגיגת עה"ב שהיו עטורותיהן בראשיהן כדאמרינן פ' ר"ע שהיה לכל אחד מישראל ב' כתרים והיו מרוחקין מהגשמיות כמ"ש במשה שלא אכל מ' יום כו' כטגין עה"ב שאין בו לא אכילה כו' אלא לדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן כו' ומלאתי מי שכתב בזה ע"פ מודרש שעתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל לדיק שנאמר ביום ההוא יהיה ה' לעטרת לבי גו' וה"ק: **לנשים יותר כו'**. ליכא לפרושי דנבלות קאמר דהא כתיב בתר הכי הנהו שלאננות רגות בוטחות גווער אלא דקאי אבטחה שהיה אי' בישנה קודם האירגן ומיירם' סילקינו בתך דנבמך גרסינן במאי זכיין לבלאה דאתי כו' והשתא דקאי אהא דקאמר דהבטחתן הוא טפי מבאנשים ובהכי ניחא דשייכא הך מלתא הכא דאיירי נמי לעיל בלמוד דאין בו אכילה כו' וק"ל: **עולמך תראה כו'**. ר"ל שלמך סרלה עה"ז: **ואחריתך לחיי כו' ותקותך לדור כו'**. דהיינו לימות המשיח ולת"ח: **ואבי לבך יהגה כו'**. נקטו כל שכלים והאברים הצריכים ללמוד תורה יהגו והכליות במין ובמחשבה הפה והלשון והשפתים כלי הדיבור והעין לראיה והאוזן לשמוע והרגלים לרוץ שם למקום תורה הם כלי מעשה הסגינים לתורה אבל ידים לא נקט שהם כלי המעשה מהם ולא שייכים כלל בלימוד התורה אלא לכבות מלותיה ועוד סוקישו. **ופניך יאירו כו'**. כמ"ה חכמת אדם תאיר פניו וק"ל: **אלופינו בתורה** כמ"ש **אלופי ומיודעי כו'**. כאומר כן לאחיתופל רבו: **ומסובלין במצות**. כמ"ש כמו לסבול ולמ"ד מקבלין ביסורין עם"ש ומכאוביט סבלם וק"ל: **אין פרץ כו' שיצא ממנו דואג כו' ואין יוצאת כו' שיצא ממנו אחיתופל כו'**. ז גירסת כל הספרים והתוספות גרסי בהיפך אין פרץ זה אחיתופל שפרץ כו' יוצאת זה דואג כו' ע"ש אבל לפי הגירסת ה"ל לאוקמי לדואג כדאמרינן פרק חלק דואג בימי שאול ואחיתופל בימי דוד וע"כ נראה לקיים גירסת כל הספרים וה"ק אין פרץ זה דואג בפרץ פרלה בכהני נב עיר סכהנים כדכתיב ויסב דואג ויפגע הוא בכהנים וימת ביום ההוא שמונים וחמשה גו' ואין יוצאת זה אחיתופל שילא מן העולם בהתחייב בנפשו מחנק עלמו: **ואין צוחה כו'**. עיין תפי' בתוספות וי"ל פ"ס שאמר ליה אלישע כשהלך להחיות הילד עם השונמית וכי יברכך איש לא תענגו גו' והוא עבר על דבריו וענה והיינו צוחה כמ"ש ענטו בקול רם ודימו. **ברחובותינו שלא כו' מקדיח תבשילו ברבים**. דהיינו ברחובותינו שהוא מקום הרבים: **ודהם ניזונין בזרוע כו'**. דאביר עלמון תהק הרוע הוא ומלינו שלי ליסכא בתמונים גדוד כמו אביר הרועים גו' והרי הוא כאביר באבירים דמסכת ר"ה ומאן דדריש ליה ברשעים מפרש ליה כמו עלמון תהק וקאמר לב כמו אסתוגנו אבירי לב גומר: **גבאי שפשאי כו'**. פרש"י גנאי הם אומה כו' אמר שהיו מן הגנאים עכ"ל ושכי איתא הם גנאי בנמוכאי דורכים דרוא שתיכאי גמורשי הכא נ"ל דסלאו נתיכים הם אלא אלו נקראו גנאי ע"ש שהם שראשון שהיו גנשמים ואלו נקראו חורביתא ע"ש שהם שני שבהן יתוסע למעני עלים אך ק"ק דנתיכים הם בכל מקום שבבבל נתגיירו אלא שדוד גזר עליהן איסור ועלנה בקהל ומכה קאמר דלא אגייר בידה סד מינייהו ולעי פירושו כרלה דלא

כל

כל הגבעוני' נתגיירו ואלו בלא נתגיירו נקראו גונאי ע"ש גרגשים ואלו שנתגיירו נקראו דורכיתא ע"ש כותים ולפירושו ל"ל דגונאי כותים היו ונשתמדו לחזור להיות עובדי כוכבים וע"כ נקראו ע"ש גרגשים ודו"ק:

ד"ה כי הוה מסיים רבי מאיר צלותיה דאיוב וכו'. וצריך לתת לב כיצד שייך הכי צלותיה כדמסיים צלותיה דאיוב. ועוד נראה כפל סוף אדם למות וחזר ואמר והכל למיתה הם עומדין וקמיטות אמרי אדם שעמלו בתורה ומה הוא זה שאמר ועושה נחת רוח ליוצרו דפשיטא שהעוסק בתורה הוא עושה נחת רוח ליוצרו ומה הוא זה שאמר ועליו אמר שלמה בחכמתו. ונראה עם לשון רש"י שפירש כי הוה מסיים ספרא דאיוב ע"ש שהיות נפטר בש"ט. וכונת רש"י לומר שלסיום שהיות נתגדל בש"ט כדכתיב והיה האיש ההוא תם וישר וירא אלהים וכו' ונפטר בש"ט לכך כד הוה מסיים ספרא דאיוב בכתוב ויחי איוב אחרי זאת ק"מ שנה דהיינו נקרא חי וצדיק אמר השריו של איוב שגדל בש"ט ונפטר בש"ט וכפי דרכו ז"ל יתאמר סוף אדם למות שאין לגלגל לאדם שהיה צדיק נגמרו והחי"כ חטא וחזר בתשובה להיותו צדיק נכונו לפי שסוף אדם הוא נקרא בשעת המיתה ולא אמרינן כשהיה כוונו נגרקה ותנובות כמו איוב שהיה נמשלו טוב ויושר ונעם אחי"כ ויצא מהתפלה ותקומו חזר לתומתו ככל ההולך אחר הקיתום. עוד אפשר שאף על פי שנתייסר איוב והרי היה תלוי כמת מ"מ אין זה נקרא סוף שסוף איוב שנדעו יסורין חזר ונתרפא אין לך סוף אדם אלא למות כי זהו סוף גמור וסוף נהמה נגמישה מ"מ בעדיין לא מתה. עוד יתנה כד הוה מסיים כפי איוב ורואה שנתבקר אחריתו מראשיתו אמר סוף אדם למות שעיקר הגלגלת האדם הוא בסוף ימיו כשמגיע למות שהרי איוב נתייסר ביסורין קשים וכיון שבסוף ימיו היה בשלוה ותמקט לא הוכרנו לרום לאשונות וסוף בהמה כשהיא מב. תמנה היא בתוך נשחיטה כי יהיו נכנים משומנה אבל אם היתה מתחתנת קודם השחיטה אין בה הנאה כי אולי בתוך נשחיטה תהיה כחובה לכך סוף הבהמה כבהיא משתבחת הוא סמוך נשחיטה והכל בין אדם ובין בהמה הם מוחלים למיתה בין כבהאדם רואה את עצמו ברוס ממעלות ובין כבהוא ביסורין הכל למיתה הם עומדים ולכך כל מנה וכל יום יתחזק האדם לחיות ירא הם כי תנתבר שם טוב אולי היום ימות ויגיע קוצו למות ויהיה נפטר בשם טוב. וכן מי שיש לו בהמה אולי ירצה לשוחטה לריך בתהיה מתחתנת כל בשעה וכיון שכן אברי מי שעמלו בתורה תמיד ועוסק לשמה כי בזה עושה נחת רוח ליוצרו כי הלומד להתגדל אינו עושה נחת רוח ליוצרו אלא לילדו ולעצמו. וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב דהיינו להתחזק תמיד בירא כי בשמא ימות למחר ועליו אמר שלמה בחכמתו טוב שם משמן טוב. דקשה בכתוב דהל"ל והמות מיום בהם המקבילים. לו יאמר האמות התולדה. ועוד דאמר יום המות מיום הולדו ולא קאמר יום המות מיום הלידה מאי הולדו אלא דבר שלמה בחכמתו שהיתה בו רוח הקודש ודבר על איש כיוצא בו שגדל בשם טוב וחזר טוב בם כמות משמן הכוב שהוא משמח הלבות ונתמלאי שיהיה נמשך השם הטוב עד יום המות שנגדל בו מיום הולדו ועד המות ובזה"א מיום הולדו זה האדם שיש בו שם טוב מיום הולדו ונשאר עד זקנה נמשך עד יום המות דהיינו כל ימי חייו: מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה כו'. מלבד פי' רש"י ז"ל לנאר בהיו מגבנים רבנן את העשירים המחזיקין ידי ת"ח כיששכר וזבולון ודיש אני בריה בזלמי כי לעסוק בתורה והתורי אפ"ה בלא זכה לחיים גם הוא בריה ואלו יתברך אני במלאכתי בעיר לעסוק בתורה. והוא מלאכתו בשדה לעסוק בפרקמטיא כדי להחזיק בידי אני משכים למלאכתי שהוא לעסוק בתורה והוא משכים להכין טרף ומזון לי כדי שאתעסוק בתורה כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי בלא נגזר עליו שיהיה חכם ולא מינין כך אני בנגזר עלי להיות חכם בתורה איני מתגדר במלאכתו להיות עוסק בפרקמטיא כי לא נגזר עלי גזירת עשיר במלאכתי אני לריך לו והוא לריך לתורתי ומקולים אנחנו זה. עם זה ושמא תאמר לא דמי זה כדמי זה באני יש לי זכות מרובה כיון שמעסקתי בתורה והוא זכותו ושנו מ"מ שנם הוא מחזיק בידי ללמוד התורה מ"מ אין שכרו מרובה כשכרי לזה אמר אחד המרבה ואחד הממעיט שקולים אנחנו בשכר כי בגלל המכמה בגלל הכסף וגם כאן פרש"י שנים היא נמשך מנחות ודקדוק מה שדקדקתי להעלה ומה שדקדק רש"י ז"ל דהל"ל אחד הממעיט משום דבר קל וטעם הוא בערך המרבה נמורים כי שקולים הם ולמה פתח באחד המרבה והסיק אמר ואחד הממעיט לזה מנויה היא בהנהות כלי אע"פ שאינו מדוקדק כאן לפתוח באחד המרבה כיון שעיקר הדבר נאמר במנחות ושם שנויה ולריך לומר שם בלשון הזה אחד המרבה תחלה והסיק אחד הממעיט דהכי נאמר בעולת בהמה ריח ניחוח ונאמר במנחה ריח ניחוח לומר אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין וכו' והי"נ נקט ליפגא דמנחות התם. וי"ל דגם שם במנחות מנ"ל לומר תחלה אלו המרבה ואחד הממעיט ולא אמר אחד הממעיט ואחד המרבה וכלאה דהעבין המנחות בא ללמדם שאף על פי שהמרבה להקריב עולת בהמה היה אפשר שתהיה יותר לפני ה' מנהקריב מנחת העוף כי במנחת העוף יש נחת רוח לפניו שלוה ומעני דלוטו ומנחת התהמה יש דילדי יותר מנחת רוח לדאת אחד הממעי' אין לו דילדי יותר מהממעיט כי אין לתקנייה ממנו אלא נחת רוח וכן הממעיט לא יחסר לו מהיות לו נחת רוח כמו המרבה: מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומע"ט וכו' יש"ל מה הוקשו לרבא בפי זה ועוד כפי הנראה זהו פשוטו בל' המקרא ולא חידוש בו כלום. ועי"ק דרשה זו שאמר לעושיהם אין הוא נמשך עם האמור קודם ועי"ק כפל הענין שחזר לומר וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא ועי"ק דהכ"ל דנוח לו שלא נברא דהכי דאמרי גדול העושה לשמה מהלומד שלא לשמה אבל מנא לי"ה דנוח לו שלא נברא. והתוספות ז"ל תירלו עיין שם. ונראה לענייות דעתי בהש"ס לרבא משמיה דרבית חכמה יראת ה' דמשמע שקודם החכמה לריך יראת ה' כדתנן כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכפי זה יקשה מ"ש בסוף הפסוק שכל טוב לכל עושיהם הי"ל לומר לעומדיהם. ולישנא דמשמע ולומר דלכל לעומדיהם הוא אפי' שלא לשמה כיון שהיראה היא ראשית אל החכמה ואם אין יראה קודמת אין חכמה. א"כ לא משמע לה שהחכמה הונאה אלא באדם שיש בו יראה וכיון שהוא ירא את ה' פשיטא שאינו לומד לקנטר ח"ו וא"כ לעומדיהם אין מקום לפרשו שהוא לעומדים שלא לשמה. ועי"ק שאם כפשוטו של מקרא שהיראה קודמת אל החכמה איך אמר ראשית אין כל ירא חטא דמשמע שאין היראה נקנית אלא מתוך החכמה לכן פי' רבא ראשית חכמה שאמר הכתוב שהוא כמו תכלית חכמה והיא כמו ראשית בכורים וכו' ראשית בכורי וכו' והכוונה היא לומר מותחר ותכלית החכמה הוא לבא לידי יראה. ולעולם כי החכמה קודמת. אבל התכלית והעיקר הוא לקנות אחי"כ יראת ה' שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט וכו'. והשתא ניחא מ"ש שכל טוב לכל עושיהם ולא אמר לעומדיהם משום דמשמע אפי' לעומדים שלא לשמה. כיון שעכשיו פירשנו שקודם לומד החכמה ואחר כך הוא בא לידי יראה. א"כ אפשר שבזמן שלומד החכמה שלא היה בידו עדיין יראה שהוא לומד כדי לקנטר ואחי"כ בא וקנה יראה ואילו קאמר שכל טוב לעומדיהם היה משמע בין לשמה בין שלא לשמה לכך אמר לכל עושיהם לומר לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה ולפיז י"ל מ"ש לכל עושיהם הכל הוא ריבוי"א ומ"ש עושיהם הוא מיעוט לעושים לשמה דוקא ולריך להבין מאי ריבה ומאי מיעט. וכן נדקדק בכתוב שפתח בלשון רבים שכל טוב לכל עושיהם וסיים בלשון יחיד תהלתו עומדת לעד ותהיה ראוי לומר תהלתם עומדת לעד אמנם עם מה שפירשנו שכתבו התוספות שיש ב' בחינות בלומדים שלא לשמה יש לבאר שיעור הכתוב כך תכלית החכמה הוא לבא מהמנה לידי יראה והשכל שהוא החכמה הוא טוב לכל עושיהם ואמר כל לרבות גם העושים שלא לשמה מהמין האחד כגון להתייהר או להתכבד שזה השכל הוא טוב ג"כ כיון שמתוך שלא לשמה הוא בא לשמה אבל מכל מקום תהלתו של הלומד לשמה היא עומדת לעד מה שאין כן הלומד בבחינת הכבוד שאף על פי שמתכבד לו אחר כך תהלה התורה שיבוא מתוך כך ללמוד לשמה ולא יהיה התהלה נאמן מכל מקום לא נמשכה אותה התהלה עולמית ועד סוף וכל העושים שלא לשמה באופן האחר כדי לקנטר לא דבר בזה הכתוב כי נוח לו שלא נברא אלא מדבר בלומד לשמה ובלומד בבחינת הכבוד שאפשר לו שיבא מתוך שלא לשמה לשמה. ומשלתי גבי חכמת שלמה אלא לעושיהם לעושים לא נאמר אלא לעושיהם לעושים לשמה. כנ"ל: גדולה הנפחה שהנסיכון הקניה לנשים וכו' וקשה מנ"ל דגדולה יותר מהאנשים דאי משום דקאמן בחגגות שפי"ל בשפיה דקרא דבפי' חרדו שאננות רגזה נוטחות. גם נדקדק מאי האי גבי דמקשו ועי"ק כי הרי יש לבן כמה הלנות משמש שלא הזמן נראה וכל מלות לא תעשה. ונלענ"ד כי ידוע הוא שמנן הנשים והאנשים היה שקול בחורבן בית המקדש כי עליו בעטנו האנשים על ענין תפילה ושתיה כדכתיב השותים במזרקי יין וזה היה עון הנשים כדכתיב שמעו פרות הבשן העומדות לאדוניהם הביאה ונשתה ועליו שעיקר הבגיא בגלות קשות נגמן שהאנשים ואמר עמם יגלו בראש גולים ובמה שאמר כאן מניח בגלות הנשים אמר חרדו שאננות רגזה וכו' על שדים סופדים כי ופרש"י על הסנהדרין שהם שדים לישראל וקשה שהיה ראוי לומר שיחרדו וירגזו הנשים על עון שלהם ונאמתם כי בנדה אחד ולמה תזכיר ותחרדה לנשים על שדים סופדים וכו' אמנם מלים שנרחה כאן עון הנשים גם"ש יגלו אלא שנים על שנה תרגזנה בוטחות כו' וגם מונמין מדקדק בכתוב דהל"ל שנה על שנה תרגזנה וכו' וכן להבין כוונת הכתוב שאמר כי כלה בציר אוסף בלי יבא. אמנם כנה ואמר נשים שאננות בלא עמל ויגיעה שמקדמו עם פרות הבשן על שאינן עסוקות במלאכה קשה שנאמה קולי כי ימים על שנה הבא זה דלכן תמולם שישבו' בתוספת והסיקו ואינם מפגרעות על השנה אלא קולה ימים מהשנה שהם ימי הבליר בתוך הימים הם רוגזות ותרדות על כל

פעמים

השנה נאמר לאחוריהם חגיגה ונשמה כי עת הזמיר הגיע וצריך למלאות די ספוקנו בימי הקציר כדי שכל השנה לא יחסר לנו אמר כך ואחרים ימי הקציר מרגשה אותן הגפים המשמחים על שנה נקציל צורך כל השנה כי מה שן אומרות כלה קציר ועדיין לא נאספו כל צרכנו גם אוספי התבואות לא נאספו כל התאמלך מידי שנה ואחרים הימים מרגשה נושמות על מלאת ספקם של כל השני ואמר כך כל אחר השני יומנות נאספים ונפשם וכו שאגנות זה דרכן ומנהגן אך עתה מרדו שאגנות רבה נושמות תמיד כל ימות השני על שדים מופרים והנה נראה כאן ענין הגפי ותענין הפוקה המכר כאן לא העניין אותם כל כך שלא אמר מרדו שאגנות לעולם אלא על מוסר הצדיקים והסנהדרין א"כ גדולה הנשמה הגפים ויפה כחן יותר מהאנשים כיון שהעביר הקב"ה על פשעיהן ולולא שדים מופרות בשם שתקן של סנהדרין לא היה הקב"ה מעבירן לומר מרדו שאגנות תמיד ואף על פי שהזכיר כאן ענין הגפים שבכל מקום לא העניהם על כך הרי שגדולה הנשמה כו'. עוד יראה גדולה הנשמה שאף על פי שנאמר מרדו שאגנות שבכל מקום מליצו שנתן להם זמן שנגאל ואמר עד יערה עלינו רוח כו' ז היא אלי נשמה והנבואות האנשים לא הזכיר קצבה א"כ גדולה הנשמה שהגפים לנשים. ועכשיו שאל רב הני נשי במאי זכיין להיות לכן הנשמה יותר מהאנשים מאחר האנשים מלוזין על ידם משאי"כ נשים לכך נקט לכן זכות בענין התורה דהיינו אקרויי בנייהו ונטרן לגברייהו וכיון שהם מחזיקות ידי לומדי התורה יש לתן יותר שכר עליהם כי גדול המעשה יותר מהעושה: אלופנו מתורה ומסובלים במצות כו' כ"ל דלהאי דרשה יתגאל מה שאמר אין פרץ שהוא שלא יסלמו בו יסורין לפרוק עול התורה והמצות ואין יוצאת דכיון שהוא בלי יסורין המטרידין אותו יצא מדיה ואין צווחה מכח היסורין אבל למאן דדרש מסובלים ביסורין וכו"ז הם אלופנו בתורה ומצות שאין ביסורין התם ביטול תורה ומצות לזה צריך לדרוש אין פרץ שלא תהא סיעתנו כסיעתו של דוד שיצא ממנו אחיתופל וכו' וצווחה הוא שילא דואג והסוגה כי מתוך היסורין לא יצא שום דבר רע כי אחאב ואחיתופל לא נעשו אלא נרוב טוב והשקט ואילו היו ביסורין לא יצאו לתרבות רעה: שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה וכו'. וקשה דלגמי כל העולם כולו נזון בזכותם והם אינם נזונים איך הוא אומר הרחוקים מצדקה דהול"ל מזכותם ואפשר לומר דה"פ שכיון שעושין זכות וצדקה עם כל בני עולם שניזונים בזכותם והם בדוחק ונעשו רחוקים מהצדקה שלהם שעושים עם בני עולם ואינה מועילה זכותם לעצמם ליזון בריוח אמר הקב"ה קרבתי צדקתי לא תרחק כי קרובה לבוא ישועתי וצדקתי. כיון שתרצו להטיב עם בני עולם בצדקתם. ולרב יהודה דדרים על גובאי עפשהי דלא איגיירו היק שמעו אלי אבירי לב שהוא כלב האבן הרחוקים מצדקה שאינם מתקרבים אל הצדקות או יאמר כי הקב"ה צדקתו עם ישראל ואלו נתגיירו היו נהנים מצדקת ה' עמה עם ישראל ובהיותם אבירי לב הם רחוקים מצדקת ה'. עוד יראה דכיון שכל העולם כולו ניזון בזכותם והגן קי"ל רודף צדקה יעלה צדקה א"כ אותם שעשו חסד וצדקה עם כל העולם ראוי שימצאו צדקה ויהיו ניזונים ממני והם רחוקי מצדקה שאינם ניזונים אלא בצמצום ודוחק. ולרב יהודה שמדבר בגובאי עפשהי דהוו יקרא דאורייתא ואינם מתגיירים נמצאו רחוקים מצדקה שעשה הקב"ה עם ישראל להיות פורים מעובדי כוכבים ומזלות כדכתיב צדקת פרזונו בישראל ואלו הם מכונסים במקום אחד ורואים יקר התורה ואינם מתגיירין באילו לא היו מקובצים במקום אחד לא היה ענשם כל כך:

מי שמתו פרק שלישי

יז יח **תניא** לא יהלך אדם בבית הקברות ותפלין בראשו וס"ת בזרועו וקורא. ואם עשה כן עובר משום °לועג לרש חרף עושהו: משלי יז

תנו רבנן המוליך עצמות ממקום למקום הרי זה לא יתנם בדסקיא ויתנם ע"ג חמור וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנהג בזיון. ואם היה מתירא מפני עובדי כוכבים ומזלות או מפני לסטים מותר וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה: סט

בדסקיא. מרלוף גדול של שק: ואם היה מתירא. וצריך לרכוב על ססים ולרון:

אמר הכותב ... [illegible]

אמר רחבה אמר רב יהודה [אמר רב] הרואה את המת ואינו מלוהו עובר משום °לועג לרש חרף עושהו ואם לוהו מה שכרו אמר רבי אסי [עליו הכתוב אומר] °מלוה ה' חונן דל [ומכבדו חונן אביון] רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות הוה קשדיא תכלתיה דרבי יונתן אמר ליה רבי חייא דלייה כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו. אמר ליה ומי ידעי כולי האי והא כתיב °והמתים אינם יודעים מאומה אמר ליה אם קרית לא שנית ואם שנית לא שלשת ואם שלשת לא פירשו לך יפה. כי החיים יודעין שימותו אלו צדיקים שבמיתתן קרויים חיים שנאמר °ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל הוא הכה את שני אריאל מואב והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג °בן איש חי אטו כולי עלמא בני מתי נינהו. אלא בן איש חי שאפילו במיתתו קרוי חי רב פעלים מקבצאל שריבה וקבץ פועלים לתורה. והוא הכה את שני אריאל מואב שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני. והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג. איכא דאמרי דתבר גזיזי דברדא ונחת וטבל איכא דאמרי דתנא ספרא דבי רב ביומא דסיתוא והמתים אינם יודעים מאומה אלו רשעים שבחייהם קרויים מתים שנאמר °ואתה חלל רשע נשיא ישראל. ואי בעית אימא מהכא. °על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יומת המת. חי הוא אלא המת מעיקרא. בני רבי חייא נפקו לקרייתא איעקר להו תלמודייהו הוו קא מצערי לאדכוריה אמר ליה חד לחבריה ידע אבון בהאי צערא. אמר ליה איך מנא ידע והא כתיב °יכבדו בניו

משלי יז · משלי יט · משלי יד · קהלת ט · ש"ב כג · יחזקאל כא · דברים יז · איוב יד

עיון יעקב

הרואה את המת ואינו מלוהו ... [illegible] ... דלייה כדי שלא יאמרו למחר הן באים אצלינו ועכשיו מחרפין אותנו. ... [illegible] ... ואם שלשת לא פירשו לך יפה. ... [illegible] ... אלו צדיקים שבמיתתן קרוים חיים ... [illegible]

בנו ולא ידע אמר ליה אידך והא כתיב °אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל ואמר רבי יצחק קשה רמה לבשר המת כמחט בבשר החי. אמרי בצערא דידהו ידעי בצערא דאחריני לא ידעי. ולא והתניא מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ראש השנה בשני בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו. אמרה חדא לחברתה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם. אמרה לה חברתה איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים. אלא לכי את ומה שאת שומעת בואי ואמרי לי הלכה היא ושטה ובאה ואמרה לה חברתה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו הלך הוא וזרע ברביעה שניה. של כל העולם כלו נלקה שלו לא לקה. לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו. אמרה חדא לחברתה בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתה לא כך אמרתי לך איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים. אלא לכי את ומה שאת שומעת באי ואמרי לי. הלכה ושטה ובאה ואמר [ואמרה] לה חברתה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד. אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה שניה שדפון מלקה אותו. הלך וזרע ברביעה ראשונה. של כל העולם כלו נשדף ושלו לא נשדף אמרה לו אשתו מפני מה אשתקד של כל העולם כלו לקה ושלך לא לקה ועכשיו של כל העולם כולו נשדף ושלך לא נשדף סח לה כל הדברים הללו אמרו לא היו ימים מועטים עד שנפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד ובין אימא של אותה ריבה אמרה לה לכי ואראך בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים. לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן רוחות שמספרות זו עם זו אמרה לה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתי הניחיני דברים שביני לבינך כבר נשמעו בין החיים אלמא ידעי דלמא איניש אחרינא שכיב ואזל ואמר להו. תא שמע דזעירי הוה מפקיד זוזי לגבי אושפיזכתיה עד דאתא ואזיל לבי רב שכיבא אזל בתרה לחצר מות אמר לה זוזי היכא. אמרה ליה זיל שקלינהו מתותי צינורא דדשא בדוך פלן ואימא לה לאימא תשדר לי מסרקאי וכובתאי דכוחלא בהדי פלניתא דאתיא למחר אלמא ידעי. דלמא דומה קדים ומכריז להו. תא שמע דאבוה דשמואל הוו קא מפקדי גביה זוזי דיתמי. כי נח נפשיה לא הוה שמואל גביה הוו קא קרו ליה בר אכיל זוזי דיתמי. אזל אבתריה לחצר מות אמר להו בעינא אבא אמרו ליה טובא אבא איכא הכא. אמר להו בעינא אבא בר אבא. אמרו ליה טובא אבא בר אבא נמי איכא הכא אמר להו בעינא אבא בר אבא אבוה דשמואל היכא. אמרו ליה סליק למתיבתא דרקיעא אדהכי חזייה ללוי דיתיב אבראי. אמר ליה אמאי יתיבת אבראי מ״ט לא סלקת אמר ליה דאמרי לי כל כי הנך שני דלא סליקת למתיבתא דר׳ אפס ואחלישתא לדעתיה לא מעלינן לך למתיבתא דרקיעא אדהכי והכי אתא אבוה חזייה דהוה קא בכי ואחיך אמר ליה מ״ט קא בכית. אמר להו דלעגל אתית לן. מ״ט אחיכת דחשיבת בהאי עלמא טובא. אמר ליה אי חשיבנא נעיילוה ללוי ועיילוהו ללוי. אמר ליה זוזי דיתמי היכא אמר ליה זיל שקלינהו באמתא דריחיא עילאי ותתאי דידן ומציעי דיתמי. אמר ליה מ״ט עבדת הכי אמר ליה אי גנבי גנבי מיגנבו מדידן אי אכלה ארעא אכלה מדידן אלמא ידעי. שאני שמואל כיון דחשיב מקדמי ומכרזי פנו מקום. ואף רבי יונתן הדר ביה. דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר׳ יונתן מנין למתים שמספרים
זה עם זה שנאמר °ויאמר ה׳ אליו זאת הארץ אשר דברים לד
נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר מאי לאמר אמר הקב״ה למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה לבניכם.
*ואי סלקא דעתך דלא ידעי כי אמר להו מאי הוי דף יט
אלא מאי דידעי למה ליה למימר להו. לאחזוקי ליה טיבותא למשה. אמר רבי יצחק כל המספר אחרי המת כאלו מספר אחרי האבן. אית דאמרי דלא ידעי. ואית דידעי ולא איכפת להו איני והא [אמר] רב פפא [הוי] אשתעי בתריה דמר שמואל ונפל קניא מטללא ובזעא לארנקא דמוחיה. שאני צורבא דרבנן דקב״ה תבע ביקריה:

מלוה ה׳ חונן דל. קרי ביה מלוה את המקום מי שחונן את הדל [illegible]
(מלות מי [illegible]): דליית, הגביהם:
לא שנית. לא חזרת פעם שנית עליו כדי שתספקנו בו: אלו צדיקים. [illegible] יודעים [illegible] יודעים [illegible] יודעים ומעולם: והוא דבוה, [illegible] בכל [illegible]

עיון יעקב

קשה רמה לבשר המת כמחט בבשר החי. [illegible] **מעשה בחסיד אחד.** [illegible] **שאני צורבא מרבנן דקב״ה תבע ביקריה.** [illegible]

שבכל מקדשים אלא שהיה צדיק כמותו: אריאל. זו בית המקדש שנאמר הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד: מואב. על שם שבאו דוד ושלמה מרות המואביה: וגזות ושבל. לקרות כדי לפסוק גזילה: גזיזי דברדא. אבנים של ברד והקרח שקורין גילצ"ר בלע"ז והיה ביום השלג: דקרא ספרא דבי רב. תורת כהנים: הלל רשע. על שהקיץ שוה אומר וגדיין. בימי יחזקאל מי היה וקראו חגג: לקריתא. נסתפק בעבודת אלהים: איקר למדיירת. אשתכח לגויה עורקים: איקר. והכבר עליהם מחנות הכהנים: צערא דידהו. לצער נופם מנים כגון עקולם תריטם: שתי רוחות. של שתי ילדות מתים: ושמע. מה גזרת היום פורענות לעולם שבשלם. גוזן גדולה שמים: הפרגוד. מחיצה שמבדלת בין מקום השכינה: ברביעה ראשונה. יורה שלם רביעיות הן בבירה. שבית ובלוסים, ולאחוז בית עלחשון. בבית גבוה. שלישית בריח כבלה: ברד מלקה אותו. שעמיד נרד לנפול סמוך לרביעה שניה ועת שבורע כבר מתקשה והברד שוחט ושובר בבית עדיין היה רק ואינו נשבר בשביל הברד כעגבן שנאמר והפשתה והשעורה נכתה והחטה והכוסמת לא נכו: שדפון. אלקה סרך ואיש עשרף הקמה: אלמא ידעי. דברים האמורים בין החיים: לחצר מות. לבית הקברות: בציצורא דהושא. במחצלת תבית שהדלם קנה בו: מסרקאי. מסרק של: גובתא. קנה ובבשל [illegible] ילדה [illegible] הכי [illegible]: בהדי פלגיתא דאתיא למחר. לקברים: אלמא ידעי. מה שעושים שיודעת זו שבא נוקפת ונטפת לנונה: דילמא דומה. מלאך הממונה על המתים קדים ומכריז [illegible] יצא [illegible] שאר דברי המתים אינן יודעים: בעינא אבא. מבקש אני את אבא כך היה שמו: א"ל. המתים כלו לו כלו שם מן מקבריהם וחשבים במעלה: חזייה. שמואל ללוי חבירו שהיה יושב חוץ לישיבה של שאר מתים: כל כי דנך שני. מספר השנים שלא נכנסת בישיבתו של רבי אפס [illegible] בפרק הספות: חזייה. שמואל לאבוה דקא בכי וחייך: דלעגל אתית. נעשים הקנה: באמתא דדהויא. כל בניין [illegible] קרי [illegible]: אלמא ידעי. מי היות בין החיים: תוספות. שני אריאל מואב. שיצא דוד ושלמה שבנו את הבית ובאו מרות המואביה: בן איש חי אמו כולי עלמא בספרים מדוייקים כתיב חי וקרינן חיל ונן שכתוב דייק הכי [שלא כתוב חיל אלא חי]: תוספות. ספרא דבי רב. [illegible] בספרים: בתוך הבור. [illegible] ע"כ: וזאת הארץ. באיזה מהם כתיב: ואי ס"ד לא ידעי. אף הבנים כולם אלא לצערא דנפשייהו: המספר אחר המת. בגנותו של מת אחר מיתתו: קניא מן טללא. קנה גדול וכבד בשל מן הגג: טללא. גג: אינקא דמוהיה. [illegible] עד כאן: (קרוב לענין זה [illegible] אמר רבי יהודה [illegible] רבי חזקיה ורבי יוסי [illegible] סמוך לבי קברי ורבי יוסי הוה בידיה חד קנה [illegible] רבי חזקיה ורבי יוסי אמר רבי [illegible] ספר תורה [illegible] עדן

בההוא דלדיקא אשתכח [illegible] לקמן [illegible] היה פסול [illegible] במאה דעלמא [illegible] והוספתא [illegible] שתי פרשות ואמר [illegible] במאה דעלמא דלא יהיב לגבייהו [illegible] מני מתיבתא עד דהוא [illegible] ביניהו [illegible] וכדין אתער רבי אלעזר [illegible] עלייהו [illegible] עלמא כדין [illegible] לך [illegible] דסליק [illegible] רבי [illegible] לגבייה [illegible] קמייהו [illegible] עלמא [illegible] רבי יוסי [illegible] רבי חזקיה [illegible] בעלמא [illegible] רבי חזקיה ורבי יוסי [illegible] אלא [illegible] רבי יוסי [illegible] ולא כתיב [illegible] על המתים [illegible] ע"כ לא חיים [illegible] אל המתים [illegible] על גב [illegible] עלמא לא [illegible] עלמין [illegible] דכתיב על כן עלמות [illegible] עלמות אלא [illegible] שנאמר לעיל במאמר אחר [illegible] מה שבבר [illegible] ע"כ:

אמר המחבר כל המעיין [illegible] הנפלאות [illegible] [illegible]

פיה לפס כיון שנפשו מקושר עם איש חייב במצות התפלה כמו החיים ועי"ז זה הקשה ר' יונתן ואמר ומי ידעי כולי האי כלומר והלא נתקים שמתים אינם יודעים ולא מרגישין כלל במעשה החיים כדכתיב והמתים אינם יודעים מאומה בזה ומתורץ עם עיין כי לבלב אי מינו מן האלהים שמת ושונה הפסוק כי נפרדים נקיים ים לפס המבלה לשער ולזכור יום המיתה. אבל אחר מיתתם אין להם שום ידיעה מעניני העה"ז אלא ישנים על הגמול מקום בגופם נחיים. א"ל אם קריא לא שנית ואם שנית וכו' ירמה לו בזה כי פי פנים לתורה וגם שלמה בחכמתו כלל השמציות הרבה על דבור אחד וכלם אמת. לכן יתמיה כל הקורא בזה בשנות ולהלוג ובכל פעם יתחדש לו משמעות אחר ואם לא השיג ילך אל חכמים וישכם כי אם יצלו הפירושים מנסתרו מעיניו את ראה נלאהו ואם מלאת לא פירשו לך. ועי"ז זה אמשב שאין כונת רבי יונתן לבטל לגמרי הפי' הראשון כיון שהאמת יורה דרכו שהוא נקשר עם כי לבלב אי מינו מן האלהים שמת אמנם גלה סתר פי' הני ומתוך נלמוד כונת פירוש הראשון שרוצי מיגן נלאמן שלא יוקשה ממנו לסברת רבי יונתן שבין שכפי הפירוש הני יודעים ואינם יודעים מאמר על הקדמת הידיעה במפיד ר"ל שהצדיקים יודעין וטובכין אל לגם המיתה שעתידה לבא אבל הרשעים אינם יודעין מאומה ר"ל שאינם זוכרים יום מיתתם א"כ אפילו גלפם הפסוק כמשמעו שכוונתו על שמתים אתם טוען לנו מקום לפרש אינם יודעים מאומה שאינם יודעים כלל בתיקון העתיד כי כבר הם בעולם הגמול ולא בעולם התיקון ר"ל שאינם יכולים להוסיף דבר ולתקן את מעשו בחייהם ועכ"ז מקום הניח לנו לומר שמתים יודעים ומרגישים בצער האוה להם בגופם וגם כל ענייני החיים אחרי המיתה ובעת היותם. ובזה נפל דינו רבי חייא ובר שהמתים יודעים עניני החיים ומצטערים עליהם. אח"כ רצה בכל התלמוד לעמוד על אמתת דרוש זה והביא מעשיות אשרות תענין זה והראשון מהם לבני ר' חייא דנפקא לקרייתא וכו' ואלו הבנים היו תעייגים בדתם שמניח רבי חייא אביהם שהמתים יודעים · ואחד מהם אמר ידע אבינו באחי בצרת כפי מה שלמד מאביו ואחיו חלק כנגדו ולא מפני זה חולק כנגד סברת אביו שהרי הניח חלוק דק אמיתי ואמר כי אם גי ידיעשת אלו בידיעת לצער הבא עליהם ניאור כמו רוח לנות ומה האמין שלא נמה שדבר רבי חייא נענין התפלה שהוא על קברם כי חרפה היא להם להתפלל המצוה על קבריהם והיתה כוונת האחד לומר לאחיו רע שלא הבנת לחלק בדברי רבי חייא אביך טעם שיש שהוא אמר שהמתים יודעים ומצטערים היינו דוקא בצערא דידהו אבל אינם מרגישים כלל בצעריהם עם שלכתו וכי"ב בצער אחרים. ואם כן בני בני ר' חייא מאמינים לדברי אביהם אבל הם חלוקים בהבנת כוונתו. ויהי כאשר ראה האחר המקיים דברי רבי חייא בדרך כללות החלק שבלי שהוא אחיו בהבנת דברי אביהם ולא יכול להתחזק כנגדו מטעם דברי אביו אמר להתפלא עליו ממקום אחר והקשה עליו ואמר ולא והתגלה מעשה במפיד אחד וכו' והא הא ברייתא שסדרה רבי חייא אביהם או תנייהו רבי אושעיא ובר קפרא ודוחיק ומתנה ידיעה שהמתים יודעים עניני החיים ומצטערים עליהם והוא מספקת להקשות מתנת כנגד דברי אחיו. ובדברי הרשב"א בפי הספינה שלאתי ענין כולל והוא הביאור לחכות בעלין זה גופא דשמעה היכי הוא חייל הריטב"א עם בעי מעשיות רבה בר בר חנה יש במשפיות אלו ענינים ניתוים שלא היו נראים להם בחלומות הענין אלא במראה כחלום ואת כי כשהנגמים הולכים בים אוקינוס ורואים שם פלאות השי"ת גם בעת הסיפור יראה להם בהרהוריהם ענינים נפלאים ומודים על ענין וכן כתבו הגאונים וכו' וגם כן בפי הזהב במעשה דרבי אליעזר ורבי יהושע כתב שהם אחד מחכמי האומות ההנהגם וראה בחלומו שהחכמים היו חולקים על רבי אליעזר ואמר להו למה אתם חולקים עלי אות המים תוכיח וכו' ובמקומות כתבתי לכון המפרשים הללו ישיין שם ומבואר ליחוד שהמשיות מקיד אחד חסידי ואגוה דמנוהל הכל בדרך חלום. ובאגי לפרש האמונה כוונתם דלחי"ב אמר איך יספיקו להביא ראיה מהם שהמתים יודעים. אולה המעשה כן היה במועל עמם שהיתה בנת בגורת והחסיד נתן דינר לעני בערב ר"ה ואולי לא היה בידו דינר אחר ללוות ביתו כי בימי רבי יהודה · ניר לפעת היו אי התלמידים מחכמים שבמלות אחת ולזה הקניטתו אשתו והלילה הלך ללון על מטתו והעלילוהו תחנוניו שמת שבלעתו ביום בנקבת פרק ניחו לומר טוב מותי מחיי שזהו כרמז בניה הקברות ולא מחשבה גלותה אמרה לאשות נח כי הי לא קברה ימו מישכיע והוא יחי יספוק לו מזונות ביום דין שעל המדינות בו יאמר אי שו לשנע אי זו לשעת ונדמה לו שבך נחרים גשתים בכל הזורע וכו' וכן עבה והגליא בבנת הזות ובכל תבעת החלום אי שם ר"ל שנעלם הזות אגם כל זה קודש שיעור שבנתו ונדמה לו שבגר שנשמה הבנת שהוא

לאחרי שיגלים זכשו גאוה שנה ולפיכ נליצ ר"ה הנא אחד לשמוע וקיים מה שמעו עד סוף כל המעשה והכל אגם נגלה החוא ואחרי שנגלי שלא ספר שלומו עיד עד שמע כלאמר שמע והגליא בשנה ההוא וגם בשנה הבא. וכאשר ראה שלומו צדק נפועל הגיד אותו לחכמים להודיע מעלת הצדקה כי בעבור דינר שנתן לצדקה ינא מעוני וגם כדי ליסר את הגנים שלא יהיו לגזירת ותקופשות עם בעליהן או זו עם זו כמו נדון צ והחכמים תמדלי כל הגבריאות קודו גם צ עמון והגיא מעשה נחסיד אי וכו' ואם יאמר איך יספיקו דברי שלום להקשות מהם ולהוכיח אלמא ידעי. מה שלאחשוב נמקון זה כי כפי מעלת החסיד הזה רפוי שיתשוב מליו אלומו כאלו יהיה דבר שלימו בעיניהו וכל שכן אחר שהתקיימו דברי שלומו וכבתב המעשה עיי תמדר סברייתא כל זה יורה שהיה דעת אמתי בעיני החסיד ותפיסי חכמי חז"ל שהמתים יודעים כל עניני החיים ולאוי להביא ראייה מזה. הנה עליך שמתצו מפי החכמים הללה שאת היתה סברתם נמכן זה כי לא היינו מקיים נדבריהם כנגד החולק. והשכל יחייב שנאמר כי החסיד הזה רעיונותי על משכביה שליקו ואת היתה סברתו והיא מספקת להקשות ומנגת כנגד החולק. וגם מעשה דזעירי ואגוה דשמואל היו בחלום כדושת נגולה כי נחיותם מצטערים על השבת הפקדון לנעלים אלם כל אחד מהם אלום צדק. ולאחרם דשמואל בלו לו בחלומו עניים גדולים אחרים וגם מדברי רש"י לעתי שהיה דמיון חיל שמתים עלו כאלו הם חון מקבריהם ויושבים בעגולה ומה שהלה נחלומו כי רואה ומספרות תאבל שמפני שקרם לו זה עיי קשמה תמתו הבילאתו אותה ומשכה לגייר נפים מתים נבחרותן ואולי נדמו בזה חלק נפש רוח ונשמה והחסיד אגם היה נקשר עם האמשבלה הנקראת נשמה והיה מתאות נשבנד אליו שבאחדות והיותר קרובה לזה היא הרוח שאמונה נפש תיונית אבל המחרות היא יותר רחוקה כאלו היא קבורי נמתגלה של קנים שזה רמז לנפש הנוספת: ואם על אוזן שוטפת לא יבשר זה לו זה אין חלום עוב בלא דברים בטלים. ויעלא נידיעו דרוש אמוניי מזה השמועה והוא שהמתים יודעים בצערו ומצטערים עליו. וכן כתב רש"י על פסוק וירשו לנו ורבי עקיבא שהאבות מצטערים בקבר. וכן כללא שאמר הזוהר שכתוב למעלה וגם בו משנתי ביאור מה כי לא תלאכי לבי להאמין בו שהיה נתקון רק נשלום או מחוה מנגד מה שאמור בו הוא נידיעה חד קסבא דמיא דאתקרע רשי לעפר שבן היה נפועל כי פעמים רבות נוגמים היה שלא נכיא הקברות אבל היה ואולי גמנא נחת עם גזל ורצי ישא לקחו ביה לגנוז נגיעה מבליאתא בין כך ובין כך קפנה עליהם שינה ודעיוניהן על המבינתן שליקו שחשבו נהקין בנפשם האליכה בנית הקברות בעת לדה ראו מה שראו כפי שבתוב בתנבעם ומ"ש דאמתא שמול ויין ימילא נמוקבת שמע אולי לא נראתו שתגלים עם בעת לדם שהיה לא היו צגג נשבר ונדבק ככתוב בסוף האומר אלא היו קבתם לגופים שלאים ענים כמדים ופושפים פרשותיהם כהזיר ותקרנם ארגם. נמבנות זה אומר עליהם דיתוא קים דאיתיה אימון קיא הוה פסול ומשקל במנא דמלכא כי הוא יחי נותן לבוא וידע מתשנות אחז לנוע כומלי אינו מכיר זה והרי הוא כמשקר נגמור יתכלך עכ"ל:

מדרש"א משום לועג לרש כו'. לפי שב"א למצוירים שלמה להסלום גמול מבא"כ ג"א לרם וע"כ קרא ג"א לנמתים כאלו שובה חסד לרבים כמ"ש חסד ואמת דג"א שעושים עם המת הוא ג"א של אמת והיינו לועג לרש גו' כאלו גם עושהו לא יוכל לשלם לו ואומר שהם מלוהו אמר שבהוב מלוה ה' חונן דל גם שהמת לא יוכל לשלם לו כדל הזה קאמר בקיפי' דההוא קרא וגמלו ישלם לו שקב"ה דהיינו כאלו כלוה ה' וק"ל: **בן איש חי שאפילו במיתתו כו'.** דמליט בו שהיה ראש סנהדרין כדאמרינן פ"ק ובניהו על הכרתי ועל הפלתי כמ"ש התוספות שם בשם ר"ת ודרש רב פעלים מקבצאל שרבה וקבץ כ' משום כיון דרב פעלים קאי אהכה את שני גומר ה"ל למכתב ולהקדים מקבצאל שהוא שם מקומו קודם רב פעלים ועוד דלין זה שהכה את שני אריאל והכה את הארי גומר רב פעלים אלא פעולה אחת ועי"כ דרשו רב פעלים הרבה פעלים לתורה קבץ ורבן ודרש שני אריאל גומר משום דלא מליכו למון אריאל כפי התרגום דרבי מואב אלא מליכו אריאל בלשון המקרא על ב' מקדשות האי אריאל וכמ"ש במסכת מדות והיינו שלא הניח כמוהו כי שהיה אב"ד ולהם לסנהדרין ודרש והכה את הארי כו' דלפי פשטי' מאי רבותיה דבזיה

השלג

הכלב וצ"ל דהיו מדהלי והכא סבי לדרשה כלי והכא נמי לדרשה שהכא והבי גדרי כו' או שהכא תנא בפרק דבי רב ופרשו בתוספות מהלכי דרים שהוא חמור בספרים בתוך הבור דספר ויקרא הוא באמצע ספרים ובאר היינו תורה כמ"ש בפסוק וימלאו שם בבאר עיש חיים ועוד נראה ומבין אחר דרים תורת כהנים בכל דיניו בתקדש המקדש אריז"ל וק"ל: שנא' ואתה הלל רישע נשיא וגומר. פירש"י על צדקיהו הוא אומר כו' בערכין אמרו שהוא היה צדיק ודוח רשעים מ"מ קרי ליה רשע על שנתר על שבועתו לנגד כ"נ: מעשה בחסיד אחד כו'. כבר נתקשה ומה בע"י דאמרו דכל חסיד א' הוא ר"י בר אלעאי או ר"י בן בבא ואיך יעלם על הדעת שחסידים כאלו ילכו בלילה בר"ה ביחידות לבה"ק ללון שם במקום טומאה והארוך והכני אקלה. בודאי הנכון כדברי מהרש"א שדבר זה היה בחלום והכני מוסיף בזה לפי מה שאקביעתו אשתו היה לו סבה שהיה ר"י בר אלעאי עני כמפורש בנדרים ואותו דינר אחד שהיה לו נתן לעני אחר ולא נשאר לו כלום ולפי שהחלומות של ליל ר"ה יותר אמתיים שהוא יום הדין דלכך מתענין בו כל ימי מי שרואה חלום בו וכדאית' עזרה דלכי אחתים דלינ"ן דחזא להו בחלמא בר"ה דבשו לנחבר שבע מלה דברי כו' בפ"ק דב"ב זה הביאו גם לחסיד זה שהיה תולה להשתמש בחלום בו בליל של ר"ה לידע לשמור עצמו מכל תקלה שלמד במבוך ולא יהיה עני עוד כ"כ ושמעתי דגם בדורות אחרונים שהיו משתמשין בשאל חלומות ע"י השבעות בשמות ואומר שהלך ונלה חלום ולן בבה"ק ושמע ב' רוחות כו' נקט לשון רוחות ולא נשמות או נשמות לפי שידוע שהאדם יש לו נפש רוח ונשמה הנפש הוא השומר והנשמה היא העליונה והרוח הוא באמצע המדבקן כל ימי חיי אדם וע"כ גם במותו של אדם שהגוף מתפרד מן הנשמה שהגוף הולך אל העפר והנשמה הולכת למעלה הרוח שהיה מדבקן בחיים אינו מתפרד מהם לגמרי אלא לפעמים הוא שורה במקום הגוף ולפעמים שם בעולם במקום הנשמה עם דהו"ם מאחורי הפרגוד וכן לקמן דאז"ל סליק לרקיעא כו' דהכי איתא כו' היינו נמי רוח שהולך למעלה ובמבוה דם עשם החסיד גם לשמוע אחרת בר"ה שהיה משתמש גם או בחלומות לידע לשמור עצמו משורענות הבא לעולם וכן יש לפרש בההיא עובדא דזעירי ודשמואל דהאי לאבר מת היינו נמי על ידי חלום הו משתמשין להלך שם לידע מהכא אזי: **אלמא ידעי** כו'. פירשו בתוספות מדקאמר לטבל קמאית כו' עכ"ל ע"ש ולא ניחא להו כפרש"י אלמא ידעי מי חשוב בין החיים עכ"ל דהא דקאמר דחשיבת בהאי עלמא כונה היינו בעלמא דרקיעא דומיא דחשיבנא ברקיעא דפרי ע"ש ולא בעלמא בעיני הבריות דעה"ז קאמר: **כבר קיימתיה לבניכם** כו'. גם שלא נכנסה רק ארץ סיחון ועוג שהיה מכלל א"י וגם שראוה ה' למשה את כל הארץ נחשב כמפורש לעיל מהאי קרא הרי כאלו כולה נכנסה לפניהם: **ואי סלקא דעתך דלא ידעי** כו'. יש לדקדק מאי קא מוכח מהא דידעי ולימא כדמסכי לעיל דאיכא דאהדרא מקבית ואז"ל הי"ע הכא כיון דלא ידעי אלא דמשם אזיל להו ואז"ל וי"ל דלא מצית הכי לעיל אלא לחד מתני רבי חייא דקאמר דלא ידעי ומייתי ליה מדכתיב יכבדו בניו ולא ידע דאיכא למימר דמידה דלאי אהי חוכם להו ואז"ל ידעי אבל רבי יוחנן דמייתי מדכתיב והמתים אינם יודעים מאומה משמע אפילו בדבר שמספרים להם שם אין יודעים וד"ק:

הרי"ף פלוס סי חונך דל. בפירוש רש"י יש בו שני פירושים ולפירוש ב' ניחא שפי' מלוה לתת שהוא דל הי חונך כלומר הקניה תומו חוזר סכתו אבל קשה לפי אמר שפי' חונן סדל שהיא החוה ומלוהו כאלו מלוה את ה' כי לא פורש בזה מה סכתו של המלוה למקום ומה לריך שייך לגבי שמקום ושמא המלוה לתקום הוא ההולך אחרי בית שהוא מה שנאמר אחרי ה' ילכו גו' והמלוה לתת הרי הוא מלוה לנפש שהוא גר ה' התהלכת עמו מתגית אל הקבר והנפש היא אמלת מלמעלה ומעלים עליו כאלו מלוה להקניה לילך אחר מיח כדאמרן שהאחרים נקראת תורה אור: כי החיים יודעים אלו צדיקים וכו'. יש לדקדק כיון דהחיים המתונים כאן מדבר בצדיקים שאתו שהם קרויים חיים מה נ"ל נהם יודעים שימותו כיון שכבר מתו ואם מדבר בצדיקים שעודם בחיים וילדק לומר נהם יודעין שימותו מה נ"ל שנמיתתן קרויים חיים ומפסיק לומר שבעודם בחיים נקראים חיים לאפוקי הרשעים שבחייהם קרויים מתים. ויש לייסב עם מאי דאייתי לקמן דההיא דאמרה איתא. לא לאיתא תשדל לי משריקתא דעולמא בתרי פלגיה דאתיא לתמר האי שים מי שיודע לאחר מיתה מי סם אותם שימותו נמסרת וכן הצדיקים שנקראים חיים אחר מיתתם הם יודעים במיתתם מי הם שימותו נמסרת אבל הרשעים אינם מחיים יודעים כלום לאחר מיתתן אלא גם בחייהם קרויים מתים ואינן יודעים מאומה: אייד דתני ספרא דבי רב ביומא דכיפורא. נראה שכונתו ליהוידע שהוא חי לאחר מיתה על שבנה ספרא דבי רב כי לאחר מיתתו מי שנה לבנות באותם פעלים שתקן בספרא דבי רב שמעשיו של יהוידע הם הדגנים נקבר והרי הוא כאלו הוא חי ושונה בתורה: הוא הכה את שני אריאל כו'. עיין פרש"י. והתוספי פי' ב"ע. ונראה דרש"י דקדק מדם בגמרא שלא הניח כמותו במקדש ראשון ושני ולכך פי' שני אריאל נשים של חדות משני מקדשים השפילם נצרך תפלתו עליהם אבל אינו מתיישב כפי פירושו מיד ומותב שהם שני אריאל הוא על ב' מקדשים לא שייך במקדש שני דוד דאתי עלות שמולגים לכך פי' התוס' שני אריאל שמדבר בכי אנשים דוד ושלמה שבנו המקדש אבל אינו מתיישב לפי פירושם מיש בגמרא שלא הניח כמותו במקדש ראשון דמשיבא עדיים תגי כיון דשני אריאל הוא נדרש על כי אנשים דוד ושלמה, ויש לייסב בדוחק דה"ק הוא הכה והשפיל כבוד שני אנשים דוד ושלמה שבאו מדות שמוחניות ופירש היאך השפיל כבודם לפי שהם בנו מקדש אי מאחר הריבו בננה המקדם שני תמחיו כמותו אבל בניהו לא בנתה מתחיו כמותו לא במקדש ראשון ולא בשני סרי שגדול כבוד בניהו יותר מכבוד דוד ושלמה אשר באו מדות שמוחניות: אלמא ידעי. וקשה דילמא לא ידעי אבל מה שבא לומר להם הקניה שנועה שבשבועה קיימתיה ידעי אבל ומשמא לא ידעי מצלמם. ושמא לא ידעי גם סדנריםשנאמר ידבר להם נצם הי לא ידעי כי לא ידעו מאי: אלמא דידעי וכו' פרש"י אלמא דידעי מי חשוב בין החיים וצריך פירוש לפירושו ותוספות פי' אלמא ידעי מדקאמר לטבל קמאית ומשמע דהאי פירושי מחוח שפי מפרש"י ועוד נבאר לפרש"י היכי משמע מהאי מהולל דמברתי עליה פטו מקום והאי שיטתא אתיא לתאי דידע ואמר לטבל קמאית אבל לתאי דידע מי חשוב בין החיים לבהורה לא משמע מידי כי הכרזת פטו מקום אינו נודם הידיעה ונראה דרש"י לא נחר בפי' התוספות לפי דמיס לטבל קמאית הוא מטעם דדומה קדים ותמריו ולא ניחא ליה לרש"י מיכון ותשוב דמהלי היינו דוקא לתלתר כיון דהתא נמי אמר לטבל קמאים היינו לתחר דקדים דוחק ותבריו לכן פרש"י אלמא ידעי מי חשוב בין החיים כלומר דמ"ל דהא חייך הוא מטום דחשיבנא בעלמא כלומר שאתה חשוב משאר בני דורך אשר האנה חיים עליה ואי לא ידעי שאתים חשוב שהם כאמן דומם היאך יודע דשמואל חשוב יותר משאר בני דורו אלא ודאי דידעי ויש להם הבחנה לידע מי הוא החשוב בין החיים ולכן שחק על פנמי שמואל היה חשוב יותר מבני דורו החיים ונמצי שלא ידע זה אלא מפני שהיו מכריזים פטו מקום בשמואל ולא תבכרי הכי אלא לאדם חשוב וכיון דהשיב שמואלמכרזי קדמיה פטו מקום ומתוך זה ידע דשמואל חשוב בעולם עליון:

אמר רבי יהושע בן לוי כל המספר אחר מטתן של ת"ח נופל בגיהנם שנאמר והמטים עקלקלותם יוליכם

עין יעקב

כל המספר אחר מטתן של ת"ח. [illegible] **נופל בגיהנם**. [illegible]

יוליכם ה' את פועלי האון שלום על ישראל. אפילו בשעה ששלום על ישראל יוליכם ה' את פועלי האון. תנא רבי ישמעאל אם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה. שמא סלקא דעתך אלא ודאי עשה תשובה. אמר רבה לא אמרן אלא דברים שבגופו אבל בממונא עד דמהדר למריה ואמר ריב"ל בכ"ד מקומות ב"ד מנדין על כבוד הרב וכולן שנינו במשנתינו. אמר ליה רבי אלעזר היכא א"ל לכי תשכח נפק דק ואשכח תלתא. המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים והמזלזל בנטילת ידים והמגיס את דעתו כלפי שמים. המספר אחר מטתו מאי היא דתנן הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את המשוחררת וחכמי' אומרין משקין. אמר ליה מעשה בכרכמית אחת (שהיתה) שפחה [משוחררת] בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון. אמר לי' דוגמא השקוה ונדוהו ומת בנדויו ושלחו בית דין וסקלו את ארונו. המזלזל בנטילת ידים מאי היא דתנן אמר רבי (יוסי) [יהודא] חס שעקביא בן מהללאל נתנדה שאין העזרה ננעלת על כל אדם מישראל בחכמה ובטהרה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל אלא את מי נדו את (רבי) אלעזר בן [חנוך] שפקפק בנטילת ידים. וכשמת שלחו בית דין והניחו אבן גדולה על ארונו ללמדך שכל מי שנתנדה ומת בנדויו בית דין סוקלין את ארונו. המגיס דעתו כלפי שמים היינו כגון חוני המעגל במסכת תענית. תנו רבנן העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם הם עומדין ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואומר רבון כל העולמים הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני אחד מני אלף יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים. אמר אביי לא מבעי ליה לאיניש למימר הכי דאמר רשב"ל וכן תנא משמיה דרבי יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן. ואמר רב יוסף מאי קרא שנאמר °כסדום היינו מאי אהדר להו נביא שמעו דבר ה' קציני סדום:

והמטים עקלקלותם. לעיל מיניה כתיב הטיבה ה' לטובים וסמיך ליה והמטים עקלקלותם והמכריעים את חובתם יותר על זכותם להטותם לכף חובה: יוליכם ה' את פועלי האון. לגיהנם: בכ"ד מקומות. שמצאתי משנתי תלמוד מבזה חז"ל בני אדם בכ"ד מקומות לכבוד הרב לפי שלא כתבו כבוד לרבן: הוא היה אומר. עקביא במסכת עדיות: אין משקין. אם קנא לה בעלה ונסתרה: לא את הגיורת. דבר אל בני ישראל אמור בפרשה פרט לאשת גר

ועבד משוחרר. בכרכמית. כך שמה של עיר מקומה: דוגמא. דומים לא היו אותם שהשקוה ע"ש שהיו שמעיה ואבטליון שבני בנו של סנחריב ותחר הביאו רא"ה לפירוש רש"י ירושלמי דמוינד קנו עמו דוגמא דכוותה. ונעמיד פי' דוגמא השקוה מי לנגע הגב לא היו מים ממש ולא מחקו שהודה נעלים אלא ליראה אותה: רבי יוסי [יהודה] פליג אדר"א דקתני שנדו את עקביא: ננעלת. כשפותחים הפתחים כל כל את וכה שהפתח נסתנו בני כתות: על כל אדם מישראל. כלומר כשהיא ננעלת עליהם והיה כשמתנאה העזרה פה לפה לא היה אדם בישראל כלומר חשוב בחכמה ויראת חטא כעקביא: שפקפק. זלזל והיינו כמו כנגד הרב שאמר ע"ש שנתרים על הידים: אין המת מוטל לפניהם. שהמת בבית אחר והם מספידין אותו כאן ויש שנותן לצד אחר: והוא יושב ודומם. הג"ה: למימר הכי. לא נפרעת ממני דמשמע הפרע ע"כ:

אמר הכותב אל יפתח אדם פיו לשטן פי' שלא יתן פתחון פה לשטן לקטרג ולומר הודאת נבל דין שוי כך עדים ולא נשאר מקום למדת רחמים להאריך אפים ואע"פ שאנו מודים ואומרים חטאנו ואתה צדיק על כל הבא עלינו הוא להצדיק דין על הסבר נגד תגלתי שנאמר ועדיין לא נפרעת דמשמע הפרע לכן כתבו כאן הפוסקים שלא יאמר אלא צדיק אתה ה' על כל הבא עלי. יהי רצון שתגדור את פרצתי ואת פרצות עמך בית ישראל ברחמים:

מהרש"א כל המספר אחר המת כו'. ולקמן גבי ת"ח אמר בלשון אחר כל שמספר אחר מטתן כו' משום דלא ניחא למימר גבן אחר המת דצדיקים גם אחר מיתתן קריין חיין כדאמרי' לעיל והיינו דקבע על מטתן כאלו שוכבין חיין על מטתן ואייתי מדכתיב והמטים עקלקלותם גו' כפירש"י ומ"ל והמטים מלשון מטה דהיינו שמספרים עקלקלות אחר מטתן יוליכם ה' גו' באתי' בשעה ששלום כו' דהיינו בעת מיתתן של צדיקים דמלאכי שרת מקדימין לפניהם לומר להם שלום כדאמרי' פרק הספה יוליכם ה' את אלו עם פועלי און לגיהנם שמלאכי חבלה יהיו מקדימין לפניהם לומר להם אין שלום אמר ה' לרשעים כדאמרי' התם וק"ל:

הרי"ף נפק דק ואשכח תלתא וכו'. וקשה כיון דלרבי יוסי לא נתנדה עקביא אלא ר' אלעזר שפקפק בנטילת ידים א"כ לא משכחת לה הא דמנדין במספר אחר מיטתן של ת"ח ונתיק. דמשמע הא דעקביא באמר דוגמא השקוה דהיינו המספר אחר מיטתן של ת"ח אכתי לא משכחת הא דמזלזל בנט"י דמנדין ושמא דר"א דק ואשכח תלת סבר כת"ק דעקביא נתנדה על שאמר דוגמא השקוה וכו' דר' אליעזר בן [חנוך] נתנדה על שפקפק בנטילת ידים: המספר אחר מטתן של ת"ח כו'. וקשה מנ"ל דהאי קרא מיירי בהכי. ואפשר דהכי יליף הטיבה ה' לטובים ולבני אדם המטים עקלקלותם כששומעים איזה דבר העיקל אינן דנין אותם לכף זכות אלא מטין ודנין אותם לחובה יוליכם ה' עם פועלי האון לגיהנם לאלו המטין לא מבעיא למטין לת"ח לחובה בחייהם אלא אפי' בשעה ששלום על ישראל דהיינו בשעת פטירת הצדיק דכתיב יבא שלום ינוחו על משכבותם ואפשר סברוה ג"כ בעלת שמטים מלשון מיתתן של הספדים והמונים האומרים במיתתן עליהם דבר עקלקלות יוליכם ה' לגיהנם אפילו בשעה ששלום על ישראל שהוא ביום השגת ממנות הכתבות בגי' והפגת הוא שלום על ישראל ע"ש אלו המטים יוליכם ה' לגיהנם אפילו בשעה ששלום על ישראל ואינם ממים: אם ראית ת"ח כו'. ותימה הוא לגבי' ונעמר ודאי עשה תשובה במקום

עין יעקב

אפילו בשעה ששלום על ישראל. [illegible] אם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה. [illegible] בכ"ד מקומות. [illegible] לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן. [illegible] כ"ד קו' ש"ח:

במקום שנאמר שמה ועוד כדקדק דקג"ל אלא אימא ודאי עצת המתים. ומלאת דהכי פירשו לא אל הסרסר כדעתך מעדיין הוא בספא ושמא עצת הסוגה בספק דהיינו דרך הכא אין אנו אומרים כן אלא בודאי עצת המתים ואל הסרסר כדעתך כן לומר שמה אלא בודאי עצת המתים:

עא עב משלי כא אמר רב יהודה אמר רב המוצא כלאים בבגדו פושטו אפילו בשוק מ"ט °אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה': כל מקום שיש חלול השם אין חולקין

יז נ כבוד לרב. *אמר ליה רב פפא לאביי מאי שנא קמאי דמתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא אי משום תנויי בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי. וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורין אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואלו רב יהודה כי שליף חד מסאנא אתא מיטרא ואנן קא מצערינן נפשין ומצווח קא צווחינן וליח דמשגח בן. אמר ליה קמאי הוו קא מסרי נפשייהו אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם כי הא דרב אדא בר אהבה חזיה לההיא כותית דהות לבישת כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל היא קם קרעיה מינה אגלאי מלתא דכותית היא שיימוה בארבע מאה זוזי אמר לה מה שמך [אמרה ליה] מתון אמר לה מתון מתון ארבע מאה זוזי שויא:

אין חכמה, תשובה כנגד ה': בנזיקין הוה. לא היו תנויין בכל גמרא של ד' סדרים אלא במלתא בבי כלום: האשה שכובשת ירק כו'. במס' עוקצין: טהורים. יש שמיקקין זיתים עם העלים כדי לאוחזן בהם והוו להו עלין יד לזיתים להביא לאם טומאה ואם כבשן עם טרפיהן נחתך נטלה תורת יד מהן: הויות דרב ושמואל ובו'. כלומר טעם משנה הללו קשה עלי ככל הקושיות שהן בין רבותי עמקשים בהן בכל הגמרא: בתליסר מתיבתא. ב"ע פנים יש בינים משנה וברייתא של ד' סדרים ומסכת עוקצין גם היא ב"ע פנים כגון משנת ר' ור' חייא ומשנת בר קפרא ולוי והנך דבי שמואל כו'. (וכתבו בתוס' ישן י"ג ישיבות יש בנו בעוקצין ותליסר לאו דוקא אלא לשון הש"ס בגמרא כמו תליסר זוזי פשיטי ע"כ): כרבלתא. בגד לבוש חשוב כמו (דניאל ג) פטשיהון וכרבלתהון: מתון מתון. לשון מלאכן ארבע מאות ב' פעמים ר' הוא הי כלומר פעם נרם לי לשון אחר מתון מתון לשון המתנה אם המתנתי הייתי משתכר ת' זוזי:

מהרש"א ואנן קא מתנינן בעוקצין כו'. דרב יהודה אזיל לטעמי' דאמר פרק האומר ותלן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין ותפיים ואמר ואנן קא מתנינן בעוקצין י"ג פי' דמסכת עוקצין הוא סופא של ס"ס משנה ועיין ג"כ בחדושים סוף הוריות שמלאו ר"נ ור"ן את ר"נ בעוקצין: דהוה לבישת כרבלתא כו'. פי' בערוך בגד אדום כגון כרבלתא דתרנגולת מלין דרך בנות ישראל

לאתפנעות בו משום פריצות ומניח לדבר עבירה ע"כ: מתון מתון. עיין פירש"י ועוד י"ל דקאמר לה הכי לפי שמוה לא בדילי ישראל דהכן באתבל פרוע ראש טלכה בשוק טתן לה ד' מאות זה ולזה א"ל שגם מדינתו כן לאתת ישראל דיש לה בושת מתון ומתן שהיא עם סתים ד' מאות זו שוה בשתה של ראשה פרוע שאני דלכן נכך וק"ל:

עב רב גידל הוה רגיל דהוה אזיל ויתיב בשערי טבילה אמר להו הכי טבילו והכי טבילו. אמרו ליה רבנן לא מסתפי מר מיצר הרע אמר להו דמיין באפי כי קאקי חיוורי. רבי יוחנן הוה רגיל דהוה אזיל ויתיב בשערי טבילה אמר כי סלקן ואתיין בנות ישראל מן נהרא ליסתכלן בי דלהוי להו זרעא שפירי כוותי אמרו ליה רבנן לא מסתפי מר מעינא בישא אמר להו אנא

בראשית מט מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב °בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ואמר ר' אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין רבי [יוסי בר] חנינא

שם מח אמר מהכא °וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים המעולים הרע מים מכסין אותן ואין העין שולטת בהם אף זרעו של

כנ"ל יוסף אין העין שולטת בהם. ואי בעית אימא עלי עין עין שלא רצתה ליזון ממה שאינו שלו אין עין הרע שולטת בו:

קאקי חיורי, אווזין לבנים: רבי יוחנן. אדם יפה היה מאד כדאמרינן בהפועלים: עולי עין. מסולקין מן העין שאינה שולטת בהם: שלא רצתה ליזון. ולהסתכל באשת אדוניו:

הרי"ף רבי יוחנן הוה רגיל וכו'. והא דלא אמרו לרבי יוחנן לא מסתפי מר מיצה"ר כדאמרו לרב גידל משום שאמרו דר"י היו סגורות עיניו מזקנות כדאמרינן בעובדא דרב כהנא דאמר הגביהו לי שמורות עיני כדי להסתכל בו וא"כ לא היה יכול להסתכל בנשים: ויתנו לרוב וכו'. ויש להקשות מאוי אפסקיה לדרשה עלי עין בדרשה וידגו לרוב והל"ל בתחלה רבי חנינא אמר עלי עין עין שלא רצתה וכו' ואחר כן יאמר ואי בעית אימא מהכא וידגו לרוב וכו' ועוד למה הוצרכה דרשה אל תקרי עלי עין הא כפשוטו דכתיב עלי עין יש לדרוש שהוא על העין למעלה שאין עין שולטת בו. ונראה שהם אנו דורשים כפשוטו עלי עין הייטו דורשין אותו על זכות העין שלא נזון ממה שאינו שלו ומש"ה צריכים נמי שהיה עומד על העין במקום שאינו שולט העין לכך דרש עולי עין שהוא למעלה מהעין ואינו נדרש עלי הלמד על מהות כמש"כ. ועוד יש לומר שאם נדרוש עלי עין על העין יש לומר דהיינו מהות אינו יכול להסתכל למעלה מעינו אבל שאדם שכנגד מסתכל על מה שהוא על עינו על הנה לכך דרשו עולי עין שהם למעלה מכל עינים ועדיין י"ל אמאי אפסקיה לדרשה עלי עין בדרשה וידגו לרוב ונראה עם דקדוק אחר דהנ"ל למדרש אין עין הרע שולט בדרשה זו של עין שלא ניזון כיון דעלי עין מידרש בשביל שלא רצתה ליזון כו'. אמנם להכי לא דרש שלי דרשה עד לאחר שדרש פסוק וידגו לרוב דהיינו מים בברכת הדגים ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים דהיינו אין עין הרע שולט בהם וככה טוב בזרע יוסף וידגו לרוב דהיינו יוסף סדינו של אישו כריבוי הדגים וכיון דדרשינן הכי אית לן למדרש נמי עלי עין בשביל שאין שלא ניזון ממה שאינו שלו אין העין שולט בו ורמתים קרא דקאמר בן פורת להתקיים בו ברכת פרו ורבו ומלאו את המים בימים דהיינו אין העין

עין יעקב

אי משום תנויי. כי גדול תלמוד תורה והשכל גדול היה התנאים מעלין גם [illegible]
[illegible] א"ל קמאי הוו קא מסרי נפשייהו אקדושת השם [illegible]
[illegible] א"ל דמיין באפי כי קאקי חיורי. [illegible]
[illegible] בנין רשפיי ונמדי כוחי [illegible] לא מסתפי מר מעינא בישא. [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] כולי עין בן פורת ומשלק מן העין:

עג ע״ב **דריש** רב עוירא זימנין אמר לה משמיה דרבי אמי וזימנין אמר לה משמיה דרבי אסי אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבש״ע כתיב בתורתך °אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד. והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב °ישא ה׳ פניו אליך אמר להם ולא אשא פנים לישראל שכתבתי להם °ואכלת ושבעת וברכת והם דקדקו על עצמם עד כזית ועד כביצה:

עד כזית ועד כביצה, כזית לרבי מאיר וכביצה לרבי יהודה דתנן עד כמה מזמנין ר׳ מאיר אומר עד כזית ורבי יהודה אומר עד כביצה עכ״ל:

דרשב״א ז״ל כתיב אשר לא ישא פנים וכתיב ישא ה׳ פניו אליך וגו׳ [illegible]

מהרש״א כתיב בתורתך כו׳ והלא אתה נושא פנים לישראל וכו׳. [illegible] ... הכנעה גמורה וק״ל:

דרך [illegible]

אמר רב יהודה מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה שנאמר °ואכלת ושבעת וברכת. מנין לברכת התורה לפניה מן התורה שנאמר °כי שם ה׳ אקרא הבו גודל לאלהינו:

כי שם ה׳ אקרא הבו גודל לאלהינו. כשבא משה לפתוח בדברי שירה אמר לישראל אני אברך תחלה ואתם ענו אחרי אמן. כי שם ה׳ אקרא בברכה אתם הבו גודל לאלהינו באמן הכי מפרש לה במסכת יומא:

אמר התבונה [illegible] ... כי שם ה׳ אקרא וגו׳ כי פוסקין בפרים יעויי׳ ע״ל [illegible]

אמר רב אדא בר אהבה מנין שאין היחיד אומר קדושה שנאמר °ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מי׳ מ״ט דתנא בינא

עין יעקב

אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבש״ע כתיב בתורתך אשר לא ישא פנים. [illegible] ... מנין לברכת התורה כו׳ שנאמר כי שם ה׳ אקרא [illegible]

רבינא [רבינאי] אחוה דרבי חייא בר אבא אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם °הבדלו מתוך העדה מה להלן עשרה אף כאן עשרה:

יז כג **תניא** רבי יהודה בן בתירא אומר אין ד"ת מקבלין טומאה מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם וקורא למעלה מרבי יהודה בן בתירא אמר ליה בני פתח פיך ויאירו דבריך שאין ד"ת מקבלין טומאה שנא' °הלא כה דברי כאש נאם ה' מה אש אינה מקבלת טומאה אף ד"ת אינם מקבלים טומאה:

מגמגם וקורא. בעל קרי היה:

אמר הבונה [illegible] הכתוב [illegible] לאמר. ולכן אם האדם [illegible] אין ד"ת מקבלין טומאה כי הם כאש [illegible]

יח כג עד **אמר** רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מ"ד °שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח כי אינם יודעים לעשות רע שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים. שמור עצמך שלא תחטא ואם תחטא הביא קרבן לפני. וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח. אמר רבא הוי קרוב לשמוע דברי חכמים שאם חוטאים מביאין קרבן ועושין תשובה ואל תהי בכסילים שחוטאין ומביאים קרבן ואין עושין תשובה כי אינם יודעים לעשות רע איה צדיקים נינהו. אלא אל תהי כבסילים שחוטאין ומביאין קרבן ואינם יודעים אם על טובה הם מביאים או על רעה הם מביאים. אמר הקב"ה בין טוב לרע אינן מבחינין קרבן מביאים לפני (אמר) רבי אסי [אישי] ואיתימא רבי חנינא בר פפא [אמר] שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני:

שמור עצמך שלא תחטא. והכתוב רגליך נלכת אל בית האלהים להביא תכלית: הוי קרוב לשמוע. תשובה בהבאת קרבנך ואל תהי כבסילים בלא תשובה: שמור נקביך. שכן רגליך כמו והסך את רגליו שמור נקביך שלא תפיח פ"כ:

מהרש"א *מנין לברכת התורה כו'. מלתי כתוב דהכי משמע ליה ברכת התורה כי שם ה' אקרא דהיינו כשאני קורא בתורה שהיא כולה של הקב"ה שכל התורה באותיותיה היא שמותיו של הקב"ה כדאיתא במדרשות וק"ל: שהיה מגמגם למעלה כו'. היינו כדלעיל שלא אומר אזכרות שבו ואומר ליה שאין ד"ת מקבלין טומאה שנאמר הלא כה דברי כאש כו' ה' נר שהיא כתובה לפניו באש שחורה ע"ג אש לבנה וכל אותיות שלה הם שמותיו של הקב"ה ואין מקבלין טומאה כאש שהוא: דף כ"ג *שנאמר הכן לקראת גו' ובפ"ג דשבת יליף מיניה דרמי פומקי זרעי בדלת אריסים ושלם בכלל הכן הוא: מ"ד שמור רגליך כו'. לכאורה לפי שבפנים יש לפרש קרוב לשיפוך זה וע"ד שאמר שמואל לשאול שמתן לפי

בשעת הנקבים כמות בקול ה' וה"פ שמור רגליך אלילך בהבאת תפלות ואבותות לבית אלהים וקרוב לשמוע אלבא לידי תגא מתת הכסילים זבח שחוטאין ומביאין קרבן וכה"ג פירש"י בספר קהלת ויש ליישב דסיפא דקרא כי אינן יודעין לעשות רע אינו מתפרש יפה לפי זה דהא כיון שמביאין קרבן על חטאם הרי יודעין בחטאם וע"כ פרש"י וקרוב לשמוע מידע להביא קרבן על חטאו ועושה תשובה אבל הכסיל גם כשמביא קרבן אינו מבחין בין טוב לרע ואינו מביא קרבן תודה לעשות תשובה אבל מביא זבח שלמים זה קרבן על חטאו ולכך נקט זבח לגבי כסילים שאינו יודע אם חטא להביא קרבן תודה או חטאת וק"ל:

הרי"ף [illegible] שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן [illegible] מ"ד שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח שמור [illegible] להתפלל [illegible] תועבה [illegible] ובתוספות [illegible] ורש"י פי' [illegible] ולכן [illegible] ויש לו תקנה [illegible] ואין לו תקנה [illegible] ורש"י פי' [illegible] במקום [illegible] בנקיות [illegible] ורש"י פירש [illegible] תפלתו תועבה [illegible] דברי התוספות [illegible] שמור רגליך וגו' [illegible] בית האלהים [illegible] תורה ומצות [illegible] אל תהי כבסילים שחוטאים ומביאים קרבן ואינם יודעים אם על טובה וכו':

יט כד **אמר** רבי יצחק טפח באשה ערוה למאי אילימא לאיסתכולי בה והא אמר רב ששת למה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים לומר לך כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאלו מסתכל במקום התורף אלא באשתו ולק"ש אמר רב חסדא שוק באשה ערוה שנאמר °גלי שוק עברי נהרות ישעי' מז וכתיב °תגל ערותך וגם תראה חרפתך. אמר שמואל קול באשה ערוה שנאמר °כי קולך ערב ומראך נאוה שה"ש ב אמר

עין יעקב

שהיה מגמגם למעלה מר' יהודה. [illegible]

כד אמר רב ששת שער באשה ערוה שנאמר שערך כעדר העזים:

לאסתכולי בה. אם אמרה לא היה: תכשיטים שבפנים. כמה דפוס של בית הרחם שהיו עושין לנמתיהם וסקנין כותני בית הרחם כדרך שמקבין את הלוכים ותוחבין אותו כדי שלא יזרקו להם הזכרים: עם תכשיטין שבחוץ. אלעדה ולמיד ושס סביאו אותם על כפרת הרהור עבירה שנסתכלו בנשות מדין: לאשתו ולקיש. אם טפח מגולה בה לא יקרא קיש כנגדה: שוק באשה ערוה. שאסור להסתכל וכן בלבשו לקיש: גלי שוק. וכתיב בתריה תגל ערותך: קולך ערב. מדמשבח לה קרא בגוף שיש הלוה היא:

שתהיה תפליו יתלו לו חייו. דורשי חמורות אמרו. והיו חייך תלואים לך מנגד זה התולה תפליו: דברים כח

התולה תפליו. ביתד יתלו חייו. דורשי רשומות. קשרים וסתומים סכלולים נסורים. דורשי חמורות גרסינן והיא היא: זה התולה תפליו. שהסורה היא של אדם ותנה לך הכתוב שיתלו חייו:

אמר הבונה [illegible]

ע"ב רבי אבא הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה דהוה בעי למיסק לארץ ישראל דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה שנאמר בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה'. אמר איזיל ואשמע מיניה מילתא ואתי איזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרב יהודה היה עומד בתפלה ונתעטש ממתין עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל איכא דאמרי היה עומד בתפלה ובקש להתעטש מרחיק לאחריו ד' אמות ומתעטש וממתין עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל ואומר רבש"ע יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתינו בחיינו. ובאחריתנו רמה ותולעה ומתחיל ממקום שפסק. א"ל אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיי:

משתמיט מיניה. לא היה נראה אליו לפי שהיה רבי אבא חפץ לעלות לא"י ורב יהודה אוסר לו לפיכך לא היה נכנס לבית: ואשמע מיניה מילתא. מבחוץ מבית המדרש: ונתעטש. מלמטה: עד שיכלה הרוח. שנופו מסרף מלוחו רוח. וחוזר להתפלל למקום שפסק: ואומר. בתוך התפלה דהא מפסקת ועומדת כבר ע"י הרוח לפיכך יכול להפסיק שני ולומר דבר זה באמצע:

אמר הבונה [illegible] פלי שיתנו כ"ז:

שם תניא כותיה דרב חסדא היה מהלך במבואות המטונפות לא יקרא קריאת שמע ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק. לא פסק מאי. אמר רבי מיאשה בר בריה דרבי יהושע בן לוי עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים בל יחיו בהם. רבי אסי אמר הוי מושכי העון בחבלי השוא רב אדא בר אהבה אמר מהכא כי דבר ה' בזה. ואם פסק מה שכרו אמר רבי אבהו עליו הכתוב אומר ובדבר הזה תאריכו ימים: יחזקאל כ ישעיה ה במדבר טו דברים לב

בחבלי השוא. בחבלים שאינם חזקים אלא הוא לסכחק מן הסכין השוק על עצמם אף זה ע"י דבר בעלמא הוא נענש: ובדבר הזה. בשביל דבר זה שמתחסם עליו תאריכו ימים:

תוספות. בחבלי השוא כלומר בחבלים שמושכים עליהם עון כי מה היה שלא היו מקיימין אותן כלל:

תפלת השחר פרק רביעי

איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר תפלות אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידים תקנום תניא כותיה דרבי יוסי ברבי חנינא ותניא כותיה דרבי יהושע בן לוי תניא כותיה דרבי יוסי ברבי חנינא אברהם תקן תפלת שחרית שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה' ואין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמד פינחס ויפלל (ותעצר המגפה) יצחק תקן תפלת המנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה שנאמר תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר ויפגע במקום וילן שם (כי בא השמש) ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי. תניא כותיה דרבי יהושע בן לוי מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות ורבי יהודה אומר וכו':

אמר הכותב [illegible]

עין יעקב

תפלות אבות תקנום. [illegible]

אמר בידינו עד הפורס כן ר"ש המקוני נפני ר"ג ניננה כנמות להלן בפרק זה ע"כ:

מהרש"א אברהם תקן כו'. לקמן קמסיק דלריב"ל כמי אסמכינהו אקרבנות דאלת"ה תפלת מוסף מאן תקנה וצ"ל דאיצטריך ליה למימר דאבות תקנום דאל"כ לא הוו תקנו תפלות כלל גם מוסף כנגד קרבנות ולא מתקנם הם סדר י"ח ברכות דהא בינה כתקנה על הסדר אלא דאבות למדו שצריך אדם להתפלל ג' תפלות בכל יום לקיים מה שנאמר ערב ובוקר וצהרים אשיחה גו' ונראה עוד דודאי אברהם כמי היה מתפלל מנחה וערבית דאמרי' בזומא דלתפי' עירוב תבשילין קיים אלא דמנ"א והאבות למדו לפי מה שהלינו בו שהתפלל וכ"כ בספר יוחסין וכתב עוד אולי כ"א מהם היה יותר זריז כפי מדתו טלי ע"ש: **ואין שיחה כו'.** כתבו התוספות תימה דבפ"ק דעבודת כוכבים מוכיח דשיחה תפלה מדלא גו' כו' ע"ש והרא"ש כתב בפ' חיי שרה על דברי התוס' דלאו מחור דא"כ ל"ל דפירוש אין שיחה כו' דפ' ת"ה שאין שיחה זו מלבון דיבור אדם לחברו אלא תפלה ופי' אין שיחה אלא וכו' דפ' לפני אדירון שאין שיחה זו תפלה בעלמא, אלא קבועה ושוד כו' עכ"ל ואין זה כדאי לדחות דברי התוספות דבכ"מ מתפרכת אין שיחה כו' לפי עניט דבפרק ת"ה דה"א ויצא יצחק לשוח גו' כיון שלא נזכר עם מי היתה השיחה היה אפשר לומר דעם חברו היתה שיחתו הבי"א מדכתיב לפני ה' ישפוך שיחו ופ"ק דעבודת כוכבים דלפני ה' ישפוך שיחו ודאי דמשמע לשון תפלה אלא דה"א שאינה קבועה הבי"א מדכתיב ויצא יצחק לשוח תרי' דהייט קבוע ומ"ש שהרגיש התוס' בחולבת מירולא ממה שהביאו המכין בתימה פי' ת"ה אין זו שרחייה מכרעת דכן דרכם לכתוב תירוץ במקום אחד ולסמוך עליו במקום אחר: **ואין שיחה אלא תפלה כו'.** ר"ל במקום הזה אינו אלא תפלה כמ"ש הרא"ש בני אין נא אלא לשון בקשה כו' אבל גבי ויפגע אינו אלא תפלה כו' היינו דהרתי משמע ועיין בחדושינו פרק ג"ה:

הרי"ף רבי יוסי אומר תפלות אבות תקנום וכו'. וקבה במאי קמיפלגי ומאי ביניהו וכן אמאי לא יליף מקרא דאברהם שנותו עומד ומי עמידה אלא תפלה וכן תרגם אונקלוס. ונראה לתרץ בזה דמעתה מגיל שהיה תפלת השחר ולהכי יליף מהאי קרא דכתיב וישכם אברהם אבל מ"מ עדיין קי' דילמא דהשכים אברהם אל המקום אשר עמד והתפלל בשחר היום כגון במהרים או בעת האנחה ומנ"ל שהתפלה היתה בבקר. ולמ"ד דפליג בהאי פלוגתא אי תפלת ערבית הוי רשות או חובה ומ"ד אבות תקנום סבר דהוי חובה. ולמ"ד כנגד תמידים תקנום הוי רשות שהאי תפלת ערבית הוי כנגד איברים ופדריים שלא נתאכלו ע"ב האמנה ותגיא דמקייע לרבי יוסי דאמר תפלות אבות תקנום שסבר אברהם תקן תפלת שחרית ויליף מדכתיב וישכם אברהם ויליפין מהתם קביעות לתפלה מדכתיב וישכם אברהם אל המקום אשר עמד שם שבמקום שהתפלל בראשונה חזר להתפלל שם ומדאשכים להתפלל שם גם כשעמד שם בתפלה היה נכבמנה שהיתה תפלת שחרית דאל"כ למה טינה עכשיו להתפלל בהשכמה מה שלא התפלל בתחלה וכיון שהקפיד במקום התפלה גם מסתמא הקפיד בזמן התפלה וכמו שעכשיו היה בהשכמה גם בראשונה היי בהשכמה דהייט תפלת השחר וילחק תקן תפלת מנחה

ויעקב תקן תפלת ערבית וכמו שמתפלל הספר והמסמה היה שונה ולא רשות גם תפלת ערבית שתקן יעקב היתה חובה ולא רשות:

תניא רבי אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו והחולק על ישיבתו של רבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל: יף ו ע"ב

אחורי רבו. יוהרא הוא: **שלום לרבו.** כשאר כל אדם ולא אמר שלום עליך רבי:

מהרש"א והנותן שלום לרבו כו'. פירש"י ותוספות דהייט דלא א"ל שלום עליך רבי והייט דאמרי' כדי שאילת תלמיד לרב כו' עכ"ל וק"ק מההיא דפ' ר"ע דאמרי' שלום יש עבד שנותן שלום לרבו כו' ולותה לא אמר בבה"ג כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך אדוני ויש לחלק בין תלמיד לעבד שהוא ודאי אינו נותן שלום כלל לרבו ומ"ל דיש לחלק בין נתן שלום לשאלת שלום והייט דשאלת שלום כדאמר התם היה לך לעזרני ודו"ק: **והאומר דבר שלא שמע מפי רבו כו'.** וכה"ג אמרי' בפר' ב' שעדים בר"ה שלא אמר דבר שלא שמע מרבו אבל מ"מ בכמה דוכתין דגם דבר שלא שמע מרבו אמרו חכמים מקבלה ואפשר לומר דדבר שהוא מקבלה לא אמרה ר"א בשם רבו כיון שלא שמעו מפיו וק"ל:

תנו רבנן מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע אמר ליה רבי תפלת ערבית רשות או חובה א"ל רשות בא לפני ר"ג א"ל תפלת ערבי' רשות או חובה א"ל חובה א"ל והלא רבי יהושע אמר לי רשות. א"ל המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבה"מ כיון שנכנסו בעלי תריסין לבה"מ עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל ר"ג חובה. אמר להן ר"ג לחכמים כלום יש אדם שחולק עלי בדבר זה. א"ל רבי יהושע לאו. א"ל והלא משמך אמרו רשות א"ל יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך עמד רבי יהושע על רגליו ואמר אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת ועכשיו שאני חי והוא חי האיך יכול החי להכחיש את החי והיה רבן גמליאל יושב ודורש ורבי יהושע עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית המתורגמן עמוד ועמד אמרו עד כמה ניצעריה וניזיל בראש השנה אשתקד צעריה (אתא) בבכורות במעשה דרבי צדוק צעריה הכא נמי קא מצער ליה כוליה האי ליצעריה וליזיל. תא ונעבריה מאן נוקים נוקמיה לרבי יהושע הוה ליה בעל דבר. נוקמיה לרבי עקיבא. לית ליה זכות אבות ועניש ליה. אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר. עין סס

עין יעקב

והנותן שלום לרבו. עיין בתוס' ופירש"י והייט שאינו אומר שלום עליך רבי. [illegible]

מעשה בתלמיד א' שבא לפני ר' יהושע. [illegible]

עשיר הוא עשירי לעזרא. הוא חכם דאי מקשי ליה מפרק ליה. הוא עשיר דאי מפלח לבי קיסר האי נמי מצי מפלח בוותיה. והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה אתו ואמרי ליה ניחא ליה למר למיהוי ריש מתיבתא א"ל איזיל ואמליך באנשי ביתאי. אזל ואמליך בדביתהו אמרה ליה
יו כח ודלמא מעבירין לך (א"ל מעלין בקדש ולא מורידין דלמא עניש לך) אמר לה אמרי אינשי לשתמיש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר. אמרה ליה לית לך חוורתא ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה אתרחיש ליה ניסא והדרין ליה תמני סרי דארי חוורתא. והיינו דקאמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא כבן שבעים שנה. תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה רשות לתלמידים ליכנס שהיה ר"ג מכריז ואומר כל ת"ח שאין תוכו כברו אל יכנס לבית (משום דאמרינן כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקוליס ורבי אלעזר בן עזריה אומר הני מילי היכא דקים לן שאינו הגון ורבי אלעזר בן עזריה דריש לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות ואפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה) ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי בבית המדרש. אמר רבי יוחנן פליגי בה ר' יוסי [אבא יוסף] בר דוסתאי ורבנן חד אמר אתוסף ד' מאה ספסלי וחד אמר ז' מאה ספסלי הוה קא חלשה דעתיה דר"ג אמר דלמא חס מנעתי תורה מישראל אחזו ליה בחלמא חצבי חוורי דמליין קטמא. ולא היא אלא ליתוביה דעתיה הוא דאחזו ליה תאנא עדיות בו ביום נשנית וכל היכא דאמרינן בו ביום ההוא יומא הוה ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית שלא פירשוה ואף רבן גמליאל לא מנע עצמו מבית המדרש דתנן בו ביום עמד יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש אמר להם מה אני לבא בקהל. אמר לו רבן גמליאל אסור אתה. אמר לו רבי יהושע מותר אתה. אמר לו רבן גמליאל
דברים כג והלא כבר נאמר °לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'. אמר ליה רבי יהושע וכי עמון ומואב במקומן הם יושבין והלא כבר עלה סנחריב ובלבל את כל העובדי
ישעיה יכוכבים ומזלות שנאמר °ואסיר גבולות עמים וגומר וכל דפריש מרובא פריש. אמר ליה רבן גמליאל
ירמי' מט והלא כבר נאמר °ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון וכבר שבו. אמר ליה רבי יהושע והלא כבר נאמר
עמוס ט °ושבתי את שבות עמי ישראל ועדיין לא שבו אלא

דהדר הכא נמי דהדרי. מיד התירוהו לבא בקהל. אמר ר"ג איכו השתא איזיל ואפייסיה לרבי יהושע אזל כי מטא לביתיה חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן א"ל מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה א"ל אי לו לדור שאתה פרנסו ואוי לה לספינה שאתה קברניטה שאין אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הן עסוקין וממה הם ניזונין א"ל נעניתי לך מחול לי לא אשגח ביה עשה בשביל כבוד אבא אפיים אמרו מאן ליזיל ולימא להו לרבנן אמר להו ההוא כובס אנא אזילנא שלח רבי יהושע לבי"ה מאן דלביש מדא ילבש מדא ומאן דלא לביש מדא יימר למאן דלביש מדא שלח מדיך ואנא אלבישיה. א"ל רבי עקיבא לרבנן טרוקו גלי דלא ליתו עבדי דר"ג ולצערו לרבנן אמר ר' יהושע מוטב דאקום ואיזיל אנא לגבייהו אתא רבי יהושע טרף אדשא ואמר להו מזה בן מזה יזה ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה אמר ליה רבי עקיבא רבי יהושע נתפייסת כלום עשינו אלא לכבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו ואפ"ה לא עברוה לרבי אלעזר בן עזריה דההוא דריש רבן גמליאל תרתי שבתא ודריש ראב"ע חדא שבתא. והיינו דאמר מר שבת של מי היתה של רבי אלעזר בן עזריה היתה ואותו תלמיד [ששאל ערבית רשות או חובה] רבי שמעון בן יוחאי הוה:

בעלי תריסין. חכמים המנלחים זה את זה בהלכה: היאך יכול ההי להבהיש את ההר. על כרחי אני לריך להודות שאמרתי לו רשות: המתורגמן. שהיה עומד לפני ר"ג ומשמיע לרבים את הדרשה מפי ר"ג: עמוד. שתוק: אשתקד נבכה שנגר: בר"ה. במסכת ר"ה כשאמר לו גוזרני עליך שתבא אללי במקלך ובמעותיך ביום שחל יום הכפורים להיות בחשבונך: בבכורות. במסכת בכורות (דף ל"ו) במעשה דרי לדוק שהיה לו בכור ואמר רבן גמליאל לרבי יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך כי הכא: תא ונעבריה. נלך ונסיר אותו מן הנשיאות: בעל דבר היא. והוא ליה לרבן גמליאל לערה טפי: לית ליה זכות אבות. ודילמא מכיש ליה ר"ג (רמוה על יהו): מעבירין לך. יורידוך מן הנשיאות בשביל אחר. הכי גרסינן דילמא מעבירין לך אמר לה לישתמיש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר ולא גרסינן מעלין בקדש ולא מורידין: בכסא דמוקרא. כוס של זכוכית יקרה ונקרין לו בלשון ערבי פרקיא: והיינו דאמרי אינשי. משל הדיוט יום אחד ישתה בכוס חשוב ויתכבד בו ואפילו ואחר כך אם ישבר ישבר: לית לך חוורתא. אין לך שערות לבנות [של זקנה] וכאדם לגדולה

עין יעקב

באילו זורק אבן למרקוליס. [illegible] **מעלין בקדש ולא מורידין** [illegible] **ושל מוספין כל היום אמר ר"י** [illegible]

לדרבן. נשוא זקן: תמצי פרי דרי [הזורתא]. יש שוחט של זקנים: הוה קא חלשא דעתיה דר"ג. כשראה שנתוספו אותו היום תלמידים רבים והיה חולש שלא ימנעם [נמס] שמנען ביוצן מלבא: אחזו ליה בחלמיה. כלומר הכי תלמידים שנתוספו אינם הגונים אלא כסכי חלבי חורי דמלין קיטמא כלומר אף אלו אינם ראוים: כל דפריש מרובא פריש. ושמן ליכא הבא מעלמא ולא היה קבור שמנהריג נגלה: איבו השתא. סוליל והכי הוא שהלכה כרבי יהושע ונחנס לפרסים אחיל אפייכיה: תלויה ספק שלא פירשוה מסוך פרצו התלמידים רב סמוה והפלפול: לאשיתא דביתיד דמשחרי. כותלי ביתו של רבי יהושע שהיו שחורים: שפחמי אתה. צוסה פחם: יש כפח וים אומרים עושה מחטין: נעניתי לך מחול לי. דרכי למולך יותר מן הראוי. מעניתי בורפלרין: דלביש מדא. שרגיל ללבוש את המעיל ילבש [כלומר הרגיל בשמילוש יהיה כמיה: מזה בן מזה. כהן בן כהן יזה הזאות מי חטאת: אמר מקלה. אמר הקלטי נתפרים ובכיתום כלומר אפר פסח. וחלקו בין רבן גמליאל ובין רבי אלעזר בן עזריה ונתנו בי שבתות לר"ג ושבת אחד לרבי אלעזר בן עזריה: והיינו דאמרינן שבת של מי היתה, במסכת חגיגה:

אמר הכותב. למדנו ממשנה זו דר"ג סובלה גדול והוא שאין להחזיק במחלוקת ושראוי לסלוק כבוד לאחה כמו מעשה ר"ג שלא מנע עלמו מבית המדרש ונדולה מזו שחבוש שלפני כל ישראל הסיר רבי יהושע מה שאמר ר"ג שכבים את עצמו ואמר איני משתה אחיל אפייכים וכתב רמ"י סוליל והכי הוא שהלכה כרבי יהושע ונחנס לפרסים,

מהרש"א היאך יכול הזה להכחיש וכו'. בפרק כל פסולי המוקדשין פרש"י ותוספות בי וכתבו התוספות שם דהכא א"א לפרש מהרי פסקו הלכה כמותו עכ"ל עוד כתבו שם עומד על רגליך ויעידו בך ל"ג ליה הכא ע"ש: **נעקמיה לרבי יהושע בעל מעשה כו'.** פרש"י וה"ל לגרוה מפי עכ"ל ונ"ל שלא יאמרו שלא חלק על ר"ג אלא משום כבוד שימשהו במקומו: **א"ל מעלין בקודש ולא מורידין דלמא עניש לך.** רש"י ל"ג כל זה והיה נראה דטעמו דע"כ תשובה זו מעלין בקודש איכא דהא הורידו את ר"ג גם פרכת דלמא עניש לך איכא דכבר אמרו והוא עשירי למזרח דלית ליה זכות אבות וכו' אבל נראה לקיים כל הספרים הישנים דמה שאמרה דילמא מעבירין לך לא חשו אם יעשה ח"ו שלא כהוגן כמו שעשה ר"ג לפי דעתם אלא דילמא ר"ג יפייס אותו ויחזרו למקומו ויעבירו לך ותתבייש וכדמסיק לקמן מעבריה גמירי מעלין בקודש וכו' גם מה שא"ל דילמא עניש לך היינו דלא שמכה אהא דלית ליה זכות אבות וכדאמרי' בגמרא שמא יענוש ההוא וק"ל: **כל ת"ח שאין תוכו כברו לא וכו'.** והיינו דמדמה להו בחלמא לחלבי דמלין קיטמא דמתחלה הכי שוא מלובן ושלם ובתוכו אין בו רק אפר שהוא דבר שפל ואינו ראוי ונפרק בא לו מפרש דתלמיד שאין תוכו כברו היינו שעוסק בתורה ואין בו יראת שמים ואין לחלק בין תלמיד לת"ח דהכא וק"ל: **מאן דלביש מדא ילבש מדא כו'.** מעיל כי המעיל הוא בגד החשוב שלובשין המלכים כמ"ש וילבש שאול את דוד מדיו והוא מעיל כפרש"י וכמ"ש כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים ולפי שר"ג הי' מבני הנשיאים והמלכים מבני יהודה ולא כן ראב"ע שהיה כהן ואין ראוי להיות מלך ונשיא אלא מזרע יהודה וכמ"ש פ"ק דסנהדרין לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל כו' ולזה בא רבי יהושע לומר דהדיבה תחזור הנשיאות לר"ג שהיה מבני הנשיאים ואין ראוי לראב"ע שהיה כהן ליטול הנשיאות ממנו וכמ"ש שנענשו מלכי חשמונאי שהיו כהנים על שנטלו להם מלכות שאינה שייך לזרע דוד ועוד אמר ר"י נכה"ג לאפים דעתו של ראב"ע בהיפך דמזה בן מזה יזה כו' דלמי שהוא מזרע אהרן הכהן ניתן הכהונה דהיינו לראב"ע ומאיש לא נתנה כו' דהיינו שאינו מזרע כהונה אסור לו כהונה גם למלך כמו שמלכים בשחיתו שנלכדו ע"כ וכמו שאין אדם נוגע במה שמוכן לך מאיזה הכהונה כן אתה לא תהיה נוגע במה שמוכן לחבירך ר"ג שהיא הנשיאות ומייתי דלא יאמרו לכהן מיותך מי מערה ואפרך אפר מקלה דנע"כ כאומן לכהן בדבר הנוגע בכהונה דהיינו במה שהם מי חטאת ולא מי מערה הפסולים להזאה וכאומן גם לכהן שהוא אפר פרה ולא אפר מקלה כי אין לנו לדקדק אחר ר"ג במה שנוגע בנשיאות שלו וק"ל: **נתפייסת כלום עשינו וכו'.** ר"ל כיון דאתה נתפייסת גם אנחנו נשכים בדבר להחזירו לנשיאותו דאם לא עשינו להעבירו אלא בשביל כבודך והשכי אני ואתה נשכים למחר לפתחו כדרך שמשכימין לפתחי שמלכים והחשובים לסרחות מדעתינו להחזירו לגדולתו ואם אם כלא מי לא ילא וק"ל: **אלא לדרוש ר"ג וכו'.** ולא ידענא בזה דכיון דהוי ראוי להיות כ"א חדש בחדש שבתא אלא משום קנאה לא עשו כן דאין שני מלכים משתמשין בכתר אחד בשוה אכתי תקשי ליה לר"ג תרי שבתא ולראב"ע חד שבתא דהשתא לא הוי אתי לאקשויי ודו"ק: ***כדמתרגם ר"י וכו'.** עיין בתוספות וצ"ל דדלאי רב יוסף אמועדים ורגלים מתם קאי כדמתרגם הכי וכפרש"י שם אבל דרשוהו הכי לענין תפלת מוספין שנאמין נ"כ במועד במקום קרבן מוסף שנאמר אותו מומעד תקנוע לאן דהייט ז' שעות דינא שבר על סוכליהן דאמרו וכן משמע דלא מייתי מתרגומו של רב יוסף אלא דשני לשון שבר הוא ולקמן גבי שנאמר תפלת מנחה עד אחר ד' שעות לר"י לא דרים ליה מלשון חברה אלא מלשון לשבר דלא נרם כ"כ ויש ליישב לפום דילא משום דגבי תפלת מנחה יש לתקן קלת דמתפלל אותה בנדבה ויש לו מיהא שכר תפלה נדבה משא"כ במוסף דאין מתפללין אותה נדבה ומשום שלא יוכל לתקן הוא וק"ל:

רבי זירא כי הוה חליש מגירסיה הוה אמר איזיל שם
ואיתיב אפתחא דבי רבי נתן אמר כי חלפי
רבנן איקום מקמייהו ואקבל אגרא. נפק אתא רבי
נתן בר טוביה אמר ליה מאן אמר הלכה בי מדרשא
אמר ליה הכי א"ר יוחנן וכו':

כי חלפי רבנן. התלמידים הולכים מבית ר' נתן. מאן אמר הלכא בי מדרשא. מי מבני הישיבה אמר וכו':

מתני' רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו שם ירב
לביה וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום
לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע
תקלה ע"י וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי:

גמרא ת"ר בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם וביציאתו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שהם משכימים ואני משכים הם משכימים לדברים בטלים ואני משכים לדברי תורה אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר

שכר. אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת:

בה מקום. מה פירה: ולא אכשל. וישמחו חברי על כשלוני סרי כ׳ רשות כיבתו על ידי מלגרום להם מיעכנו: מושבי קרנות. חנונים או ע״ה שעוסקים בדברי שיחה:

מהרש״א וישמחו בי חברי כו׳. פרש״י על כשלוני אחרי כ׳ רעות סי׳ מיענשו עכ״ל. וקאי וישמחו בי חברי על לא אכשל ויותר נראה לפרש שמתפלל כן שלאמר ישמחו חברי על שלא נכשלתי וכן אשמח בהם על שלא נכשלו שום אחד ומ״מ דברים הנו מקנים הסודות משמח את הבריות וגרסי׳ שלא אומר על טמא טהור ולא על מותר אסור כו׳ וכ״ה בר״יף וברא״ש והוא פי׳ שלא אכשל בדבר הלכה וק״ל: אני עמל והם עמלים אני כו׳. ע״פ פרק חלק כי אדם לעמל יולד איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה כו׳ ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כו׳ הוי אומר לעמל תורה וקאמר שם נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת עליו במקום אחר והיינו ואני עמל ומקבל שכר דקאמר הכא שהתורה עומלת עליו שיש שכרו בעה״ז ועוד ואני רץ לחיי עה״ב שאוא השכר לעתיד ועיין במהר״י בעי״ן ודו״ק:

ת״ר כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמרו לו רבי למדנו אורחות חיים ונזכה בהם לחיי העולם הבא אמר להם הזהרו בכבוד חבריכם וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם מתפללין ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבם בין ברכי תלמידי חכמים ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות (והיה בוכה) אמרו לו רבינו נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כעס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשוחדו בממון ואעפ״כ הייתי בוכה ועכשיו שמוליכין אותי לפני מלך מלכי המלכים הקב״ה שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים שאם כעס עלי כעסו כעס עולם ואם יאסרני איסורו איסור עולם ואם ממיתני מיתתי מיתת עולם ואין אני יכול לפייסו בדברים ולשוחדו בממון ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחד של גיהנם ואחד של גן עדן ואיני יודע באיזה מהן מוליכין אותי ולא אבכה אמרו לו רבינו ברכנו אמר להם יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו רבינו ע״כ (ותו לא) אמר להם ולואי תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם. בשעת פטירתו אמר להם פנו כלים מן הטומאה והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא:

מן ההגיון. שלא תרגילום במקרא יותר מדאי משום דמשכא (אחריהם). לישנא אחרינא משיחת הילדים (ובערוך פירש בערך הג שפותרין פסוק כלומר מנעו בניכם מהם): דעו לפני מי וכו׳. כדי שתתפללו ביראה וכוונה: עמוד הימיני. ב׳ עמודים העמיד שלמה באולם שם הימיני יכין ושם השני בועז הימיני לשלם תבנו: פטיש החזק (קלמנס) פיקו בלע״ז: אוסרני. חובש אותי: מיתת עולם. לעה״ב: הייתי בוכה. מאימת משפטו אם לדין מוליכין אותי לפני הקב״ה. בתמיה כלומר ולא יותר ממורא ב״ו: ולואי. שיהא כמו מורא ב״ו שלא יחטאו מעבירות הרבה: כשהוא עובר עבירה. נסתר ומסתכם מן הבריות ויודע הוא שהכל גלוי וידוע לפני הקב״ה ולא מניחו בכך: מפני הטומאה. שהמת אהל עמם בכל הבית: לחזקיהו שבא. אלי ללוותי ע״כ:

אמר הכותב לעמוד אורחות חיים פירוש דברים שלגים להשגת דעות [illegible] : [illegible] ולא יסים ביניכם קנאה ושנאה ומדות מגונות. וגם [illegible] מן ההגיון [illegible] מתפללין. [illegible] ההגיון [illegible] [illegible] נר ישראל [illegible] פנו כלים וכו׳. זה יורה על גודל מעלת ריב״ז [illegible] לואי [illegible] [illegible] ודי בזה הערה:

מהרש״א הזהרו בכבוד חבריכם כו׳. והכי שמעינן ליה בפ״ד דאבות אר״א יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך: מן ההגיון כו׳. כפרש״י שלא ירגילום במקרא כו׳ והא קאמר ושנה האמר דה״ב ילמו בטל וקאמר הושיבם בין כו׳ להרגילם שם וגם אם לא באו כדיין לשנים שרגו״י למשנה ולתלמוד מ״מ יקבלו שם מדות

עין יעקב

ומנעו בניכם מן ההגיון. עיין בתוספי [illegible] נר ישראל. [illegible] אמר להם ולואי תדעו כשאדם עובר עבירה [illegible] וק״ל:

פרות מוטות ותבואות כמ"ש תנך נכבר גו': ובשאתם מתפללי' דעו לפני כו'. וכעכין תלקנן דאיתו לפני מלך ב"ו הייתי עומד בהיזס כלן כו' עכשיו. שאני עומד לפני מלך מ"ס הקב"ה שהוא חי כו' ולגה כמוך המאמר דלקמן לבלן שנכנס א' בזה ודו"ק: נר ישראל עמוד כו'. נר ישראל במלות כמ"ש כי נר מלוה גו' ועמוד הימני שהוא היה עומד אותו הדור שהלל כמה לדיקים בהורנן כל האספקלריא כדאי' פרק הנזקין. ופטיש החזק בתורה כמ"ש וכפטיש יפוצץ סלע וק"ל: ואיני יכול לפייסו בדברים כו'. בעה"ז יכולין לפייסו בדברים שהוא התפלה וכן לשחדו בממון בלדקה שנאמר ולדקה תליל ממות אלא בדין לעה"ב קאמר דאז א"א לפייסו ולא לשחדו בממון וקאמר ולא עוד אלא שיש לפני ב' דרכים כו' ר"ל גם אם לא יהיה מיתתי לעה"ב מיתת עולם כרשעים גמורים מ"מ אני מתיירא שמא יוליכו אותי לדרך גיהנם להיות נידון י"ב חדש כדאמרינן פ"ק דר"ה: ואיני יודע באיזה דרך מוליכין אותי כו'. מ"כ שלא היה הלדיק הזה מאמין בעלמו כבנין שדרשו נדחו לגלא האמנתי נוער או שלא רלה ליטול את השם לפני תלמידיו ללמדם בכך ענוה ועי"כ א"ל פס כלים מפני הטומאה כו' ומ"ת הודיעם שהקיצו מלך יהודה בא ללותו כדי שלא יהרהרו אחר מטתו עכ"ל: א"ל י"ר שתהא מורא שמים כו'. גם לגלוי דאמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אמר להם כן ברכך הוכחה שיעשו ומן שמים יסייעוהו כמ"ש בדרך שאדם רולה לילך מוליכין אותו הבא לטהר מסייעין אותו וכה"ג כתבתי לעיל וק"ל:

הרי"ף האהרן נכנגד תגריכם וכו'. כ"ל שלהיות רבי אליעזר נכוה נספין במגריס מגלמיהו רמו נפטר מיתתו כי לא טוב הספר מהו עמו כי אלוהות חיים מהי"ש הוא להיות האדם זהיר בכבוד חבירו וכדי שלא יגדל שאדם במלין לומר אני גדול ממנו כי זה הדבר מביא את האדם לגלות בתגרי השמר להם דעו לפני מי אתם מתפללים שהוא אל אחד בראנו ובניבו עושנו עשיהו לתגרי ודבר הוא לא תהיו נוהגים שררה זה. על זה כי כתיב כמוהו אתם לריכים להשתי שמים והבד אל אחר בינו נפש כל חי ולם נהוני לא זכה אדם בתורה עכ"ז חבירו בזכה לתורה לא יתגלגו בפתידה תורה להיות יוצאים מבני ע"ה ולא ליום למנוע בניהם מן ההגיון שהוא ביותר הילדים במתוך היותם יושבים בין ברכי ת"ח מהם תלא תורה שנאמר יזל מים מדליו והעניים שהיגם יודעים בתורה עכ"ז הושיבו אותם בין ברכי ת"ח שמהם תלא תורה באחרית הימים: ולא עוד אלא יש לפני ב' דרכים וכו'. הכוונה יש כמה רשעים שנוהגים באיגם עולים עד שיעבור לדיק אחד והוא שאומר מותרי במתוק הנכלה שהוא גיהנם מתעכבים שם עד יעבור דרך שם הלדיק ויעשה מודים שמתפספות בו הנשמות ועולות עמו ועל זה היה טוכה אם בעלייתו לג"ע יעבירוהו דרך מתק הכלה שהוא גיהנם כדי לעלות עמו כמה נשמות או אם ילך דרך ישרה לג"ע:

ע"ה תנו רבנן שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני ר"ג על הסדר ביבנה. אמר להם ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינין עמד שמואל הקטן יז ..ו ותקנה לשנה אחרת שכחה *והשקיף בה ב' וג' שעות ולא העלוהו ואמאי לא העלוהו והא אמר רב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו בברכת המינין מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא. שאני שמואל הקטן דאיהו תקנה. ודילמא הדר ביה אמר אביי גמירי טבא לא הוה בישא. ולא והכתי' °ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ההוא רשע מעקרו אבל צדיק מעקרו לא. ולא והתנן אל תאמן בעצמך עד יום מותך

שהרי יוחנן כ"ג שמש בכהונה גדולה פ' שנה ולבסוף נעשה צדוקי. אמר אביי הוא ינאי הוא יוחנן רבא אמר ינאי לחוד יוחנן לחוד ינאי רשע מעקרו יוחנן צדיק מעקרו לאביי ניחא אלא לרבא קשיא. אמר לך רבא צדיק מעקרו נמי דלמא הדר ביה. אי הכי אמאי לא אסקוה שאני שמואל הקטן דהא אתחיל בה דאמר רב יהודה אמר ואיתימא רבי יהושע בן לוי לא שנו אלא שלא התחיל בה אבל התחיל בה גומרה:

הפקולי. שכר פקולי למר [נפן] סקורין קוטין: על הסדר. כמו שאנו מתפללין. אמר להם וכו'. לאחר זמן מרובה קרוב לזמנו של לחקים: והשקיף. הסב לזכור אותה לשון קוכה רשקף אבימלך מתרגמינן ואסתכי: רשע מעקרו. ושב מדברתו שמונים מחוזר וכעשה רשע: הוא ינאי. שהכים בקדושין שהרג חכמי ישראל: ינאי רשע מעקרו. וכעשה לדיק וחזר לרשעו: דהא התחיל בה. התחיל לאומרה ושעם באמלעיתה: לא שנו. הא דאמר רב יהודה מעלין אותו. ע"כ:

מהרש"א *כנגד ח"י אזכרו' כו' הני י"ח י"ט הויין ברכת המינין כו' וד' דשבתא נגד ד' קולות כו'. הוא מבואר דברכות בכל חול הם ח"י כי הם על הרוב האמצעיי' בשאלת לרכיו של אדם ע"כ רמז כל הח"י ברכות בשם הוי"ה שהוא שם הרחמים בכל חתימת הברכות דבעי בחול בשאלת לרכיו לאיתפושי רחמים ובעי בתחנונים בלי השמעת קול כפירוש ר"י והמור מה שאין כן בשבת ברכות דשבתא שהם כולם שבח נראה בקול דכתיב בגי שם הוי"ה לא כ"ש להרים קול בשבחו של הקדוש ותה הכי פי' דר"ה שהוא יום הדין ובעי נמי לאיתפושי רחמים נראה נ"כ בשם הוי"ה שהוא רחמים ולא להשמיע קולו בר"ה בתפלה וכ"כ ב"י בשם ספר התפלות שקורא הגר על כך והתוספות כדרכן נקיים המנהג והאמור ברכ' המינין לא נתקנה כנגד שם הוי"ה אלא כנגד אל הכבוד הרעים דלא כתיב ביה שם הוי"ה וכן נגד יוסף כנגד אחד בקב"ע כתפוס לגבוה אל' והיינו משום דשם הוי"ה לא יבתכה אך המינין מהל' אחד מסכין לומר אל אחר ולומר שהקב"ה הרעים עליהם ע"פ מ"ש פ' הרוחה והאלהים עשה כיון גו' לא נבראו הרעים אלא כדי לפשט מקוותיו שבלג וכ"ד דתעניות כמגד כ"ד רכנות כולי דאותה תפלה של שלמה קתני כל הכ"ד המלוכות אמר עליהן נתקנו התעניות וכנגד אותן כ"ד לשונות של תפלה ותחינה והנה שיש שם תקנו כ"ד ברכות וק"ל: *והתועים על דעתך כו'. פרש"י בנ"א והתועים במשפט על דעתך ישפטו הבינו ללמדם כו' וכן עיקר כ"ל כו' עכ"ל והיינו דלהך לישנא הוא מעין הברכה הבינו אבינו לתורתך כו' אבל לפירוש קמא של פרש"י לא הוא כלל מעין הברכ' וק"ל: *ועל הרשעים תניף ידך כו'. הוא מעין ברכת המינין ולע"ג דמשמע למתני' קאי מאי מעין י"ח ומ"מ כיון דבבר נתקנה ברכת המינין ביבנה נקט שמואל נמי מעין אותה הברכה וק"ל: *עשה רצונך בשמים כו'. ר"ל עשה רצונך דהיינו כפי נגזר בשמים מעמל אך את ירילך תפלה מכלל הגזירה אם רעה היא ועשה להם נחת רוח מהחת לגבל מהן רלון ובזירת שמים ולפי שבן אדם אינו יודע מה טוב לו כמ"ש ששה נפלאות לבו ע"כ ק"ס והטוב בעיניך ניללו עשה עמה' ורש"י פי' בע"א ע"ם: *ר"י אומר

שמע

משתנה יום ד"ק מסכת תענית ברכות פרק ב' שולחן ערוך הלכות תפלה ר"מ ספרי ז"ל

עין יעקב

כלום יש אדם שיודע להתקן ברכת המינין. לפי סבירא רבו האפיקורסים בישראל כדאיתא בירושלמי ע"ב מהי תפלה ואין כל אדם יודע לתקנו כי יש בה כמה כוונות נפלאות קי' קיום ע"ש: ולא העלוהו. בי"ן לשון זה לפי שמורידין המין לפני התיבה שהיה כוונת כדאי' לעיל מטוב ממעשקים ברלמך ה' ולא נאמר בעבדם גבוה כי אין נכון לפני המקום לפני כשמעלין אותו מן התיבה קודי מעלין אותו:

שמע שועת כו' ר"א בר צדוק אומר שמע צעקת כו'. ול"נ דשועה גבוהה יותר מלצעקה או בהיפך ורמ"י הפירש יותר מהתפלה לפסר הדרך ברחב"ל במט' תפלת כו' והתוס' גרסינן ברחב"ל למקום ומלתיה דר"י במט בוצת כו' ל"נ התם כלל: *צרכי עמך מרובין כו'. ר"ל דודאי כיון דאין לו להתפלל כל י"ח כמם כאכר בפרנסת לרכי עמך המרובין אבל דעתם קצרה בדרך כמ"ש וחקצר כמם הנס בדרך גומר ולא יוכלו לפרט לרכיהם ב"ה נרכום לך בכלל ירא"ע סי' תו"ק:

עם הני שבעה דשכבתא כנגד מי. אמר רבי חלפתא בן שאול כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים. הני תשע דריה כנגד מי. אמר רבי אבא [יצחק] דמן קרטיגנין כנגד ט' אזכרות שאמרה חנה בתפלתה דאמר מר בריה נפקדה שרה רחל וחנה. והני כ"ד דתעניתא כנגד מי. א"ר חלבו כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה בשעה שהכניס ארון לבית קדשי הקדשים. אי הכי בכל יומא נמי נמרינהו (אמר לי') אימת אמרינהו שלמה. ביומי דרחמי אף אנן נמי ביומי דרחמי אמרינן להו:

שבעה קולות. במזמור קול ה' על המים: שאמרה חנה. בפרשי' [חנה]: כ"ד רננות. בפרכת וישמע תפלתו להתפלל רנה תפלה ותחנה כ"ד איכא: ביומי דרחמי. בהולך לנקם רחמי מרנקו שנעזרים אז בזה אלא כד עכישיש להכניס ארון בבית קדשי הקדשים כדאמרינן במועד קטן:

ע"כ רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קבע וכו' מאי קבע אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי. ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו כל שאינו יכול לחדש בה דבר. א"ר זירא אנא יכילנא לחדושי בה מילהא ומסתפינא דלמא מטרידנא. אביי בר אבין ורבי (חייא) [חנינא] בר אבין דאמרי תרוייהו כל שאינו מתפלל עם דמדומי חמה [דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה] ואמר רבי (חייא) [זירא] מה קראה *ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים. לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה. מאי טעמא דלמא מיטרפא ליה שעתא:

כמשאוי. היינו לשון קבע תוק קבוע עלי וצריך אני לצאת ידי חובתי: מי שאינו יכול. לכוין לבו לבקש צרכיו: להחדש בה דבר. בבקשתו והיינו לשון קבע כהיום כן למחר כן מחר: דלמא מטרידנא. שמא אטעה ולא אדע לחזור למקום בפסוקי: שאינו מתפלל עם דמדומי חמה. והיינו לשון קבע תפלתו עליו חק קבוע לצאת י"ח ולינו מקפיד לחזור אחר שעת מלים ועת רצון: עם דמדומי חמה. תפלת יוצר עם הנץ החמה ותפלת מנחה עם שקיעת החמה: ייראוך עם שמש. זו תפלת יוצר: ולפני ירח. זו מנחה: לייטי במערבא. על מי שמשהה תפלת המנחה עד דמדומי חמה שמא תעבור לו השעה ע"י אונס ויעבור הזמן:

שם רבי יהושע אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה' את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור וכו'. מאי פרשת העבור. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה יהיו צרכיהם לפניך (אמר רבא) [איכא דאמרי] אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו בשעה שהם עוברים עבירה יהיו כל צרכיהם לפניך:

בכל פרשת העבור. מהו פרשת העבור: אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה, וכהי משמע בכל עניני פרשת העבור [כנת] עברה בעבודה: יהיו כל צרכיהם. גלויים לפניך לרחם עליהם. אפי' בשעה שהם עוברים. לשון פרשי' העבור פסס פורשי' לעבירה:

אמר הבונה [illegible]

מהרש"א כאשה עוברה כו'. לכאורה דהוה סגי ליה לפרש מתמלא עליהם עברה ולא איצטריך למימר כאשה עוברה וכ"מ בערוך וי"ל דפרשת עיבור לא משמע ליה לפרש אלא בענין זה שמלת עיבור יש לו שני משמעות דהיינו בכל פרישם ומשמעה שיש למלת עיבור דסיים עברה ומעוברת וכן נראה מפרש"י ובמדרש איכא כה"ג ויתעבר ה' בי וגו' כאשה שעברה:

אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא ם לא תרתח ולא תחטא לא תרוי ולא תחטא. וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא. מאי המלך בקונך וצא אמר רבי יעקב אמר רב חסדא זו תפלת הדרך *והיכי מצלי לה. רב חסדא אמר מעומד רב ששת אמר אפילו מהלך. רב חסדא ורב ששת הוו קא אזלי באורחא קם רב חסדא וקא מצלי אמר ליה רב ששת לשמעיה מאי קעביד רב חסדא. אמר ליה קאי ומצלי. אמר ליה אוקמן נמי לדידי ואצלי מהוית טוב אל תהוי רע:

לא

עיון יעקב

כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים. ולפי שמזמור זה [illegible] לא תרתח ולא תחטא לא תרוי [illegible]

לא תרתח. לא תכעוס שמתוך שכעס אתה בא לידי חטא: **לא תרוי.** לא תשתכר יין: המלך של רשות: רב ששת אומר עינים. היה: מהיות טוב. אע"ג ואי יכול להתפלל מעומד מהדרי הנרתקי עומדת: **לא אקרא רע.** להתפלל מהלך ואע"פ שמותר ע"כ, ובגמרי סמוך לגם מרעד ומר אומרא מכספי ב' עשרה בשבתא דרגלא וכו' רב אבי מלני וכו' וסוף המאמר אמר ליה לא חזינא לרבנן קשיבי מינן דעבדי הכי. ומלבד שעלה הרין כלומר עכלן מדות מועילות יעיין שם:

מהרש"א לא תרתח ולא תחטא וכו'. עכיכס תמא אחר האח כדאמרינן פרק ד' דנדרים כל הכועס אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו וכו': **לא תרוי ולא תחטא.** כדאמרינן פרק בן סורר אל למלכים למואל שתו יין שהשותים יין ומשתכרין ואומרים מה לנו אל ס': **וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וכו'.** לפי שכל הדרכים בחזקת סכנה הם וגם אם יצא בדרך נכנס עי יגיד לו אם יצליח שם ואין לו להמלך רק עם קונו היודע בו מוליכו לשלום וישלח ברכה וכו':

שם **תנו** רבנן סומא ומי שאינו יכול לכוין הרוחות יכוין לבו כנגד אביו שבשמים שנאמר °והתפללו אל ה' אלהיהם. היה עומד בחוץ לארץ יכוין לבו כנגד ארץ ישראל שנאמר וכולי עד נמצא כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד. א"ר אבין ואיתימא רבי אבינא מאי קראה °כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות תל שהכל פונים בו:

לכוין הרוחות. לגד איי כדגני לעמוד אל שסכל פונים בו:

תוספות תלפיות תל שכל פיות פונים בו וכהך שמעתתא קי"ל וכן עסקינן בלא יסמוך דאמר אחון דקיימינן לנגונה דאיי אדריעו ולא כהני אמוראי דלגיל ופליגי אי שכינה במזרח או במערב שכנגדו שלו במערב של איי ע"כ אנו פונין למזרח:

מהרש"א היה עומד בח"ל וכו'. כל הני פסוקים כתיבי בתפלת שלמה במלכים ובספר ד"ה וכ"א לפי מה שכוח בענייט בני המסני בארץ אויב כתיב והתפללו דרך ארצם ובני יוצאין למלחמה בא"י כתיב והתפללו דרך עיר ובני עובד כוכבי הבא לירושלים ועומד שם כתיב אל הבית הזה באין יכול לבא לעזרה ובכמה דברים כתיב אל המקום וסתם איזה מקום ומוקמינן ליה שיש עומד בב"מ כו' היה עומד בבית ק"ק כו' היה עומד אחורי כפורת כו' דכלהו בכלל אל המקום הזה ודו"ק: **כמגדל דוד צוארך וכו'.** עכ"פ כדמה לגולה משום בנותה של אדם כן המקדש הוא ובנין של ישראל וכן דרשו פ"ק דמגילה וישב על צוארי בנימין על ב' מקדשות וכו' ודרים תלפיות תל שהכל פונים בו משמע שהרים פיות מלשון פונים ואגל בילקוט גרסינן תל שכל פיות פונים בו:

עי"ב **במה** ישהה בין תפלה לתפלה. רב הונא ורב חסדא חד אמר כדי שתתחונן דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו מיד כדי שתתחונן דעתו עליו דכתיב °ואתחנן אל ה'. ומיד כדי שתתחולל דעתו עליו דכתיב °ויחל משה:

דברים ג
שמות לב

כמה ישהה בין תפלה לתפלה. מי שיש עליו לחזור ולהתפלל או משום שטעה או משום מוספין כמה ישהה בין זו לזו: שתתחונן. שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלי תחנונים: שתתחולל. לי חלוי והיא היא אלא בלישנא בגלמא תליני:

אמר המגיה לתקו דברי רש"י ז"ל בפירוש שתחונן ושמתולל אך אם היה נראה ככל ביניהם היינו אומרים כמה פירש ז"ל עיין ע"פ על אלה דיחל משה כמה פרשים אלה משה שהכנים כמין חורן מעצה ממר מיתוק שמשוך כדי של יולדי, ותלתא עיין שם אי"כ רב הונא סבר כדי שתתחונן טעמו כל רוחו עליו: לערוך דבריו בלשון תחנה ורב חסדא סבר כדי שתתחולל רוחו יומי וכן שיכול לחלות ולהפליל בתפלה כמריש כהלה לפי על שין שמגל בכל מעי המפלפוס הנדרשים שם:

אין עומדין פרק חמישי

פא ב **אין** עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. חסידים הראשונים היו °שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכונו לבם לאביהם שבשמים מנא הני מילי אמר רבי אלעזר דאמר קרא °והיא מרת נפש ותתפלל. ש"א א ודילמא שאני חנה דמרירא לבא טובא. אלא אמר רבי יוסי בר חנינא מהכא °ואני ברוב חסדך אבוא תהלים ה ביתך ונומר ודילמא דוד שאני דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא אלא אמר ריב"ל מהכא °השתחוו לה' שם כט בהדרת קודש אל תקרי בהדרת קודש אלא בחרדת קודש ממאי דילמא לעולם אימא לך הדר ממש כי הא דרב יהודה מציין נפשיה והדר מצלי אלא אמר רב נחמן בר יצחק מהכא °עבדו את ה' ביראה וגילו שם ב ברעדה מאי וגילו ברעדה אמר רב אדא בר (אהבה) [מתנא] אמר רב במקום גילה שם תהא רעדה רבי ירמיה הוה יתיב קמי' דרב [דר' זירא] חזייה דהוה ברח טובא. אמר ליה וגילו ברעדה כתיב א"ל תפלין מנחנא. אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה יתיב וקא ברח טובא א"ל לא סבר לה מר °בכל עצב משלי יד יהיה מותר. אמר ליה תפלין מנחנא: *תנו רבנן אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה וכן לא יפטר אדם מחבירו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר הלכה שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים. וכן תני מרי בריה דרב הונא בריה דרבי ירמיה בר אבא

עין יעקב

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. [illegible] **א"ל בכל עצב יהיה מותר.** [illegible] **אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות.** [illegible]

אבא אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו כי הא דרב כהנא אלוייה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי ציניתא דבבל כי מטא להתם אל מר ודאי דאמרי אינשי הני ציניתא דבבל איתנהו מאדם הראשון ועד השתא אמר ליה אדכרתן מילתא דרבי יוסי בר חנינא דאמר רבי יוסי בר חנינא מ"ד (ירמיה ב) בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם. וכי מאחר שלא עבר האיך ישב אלא לומר לך כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה וכל ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב לא נתישבה:

כובד ראש. הכנעה: **שוהין שעה.** במקום שבאו להתפלל: **אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך.** מתוך יראה: **מציין נפשי.** מקשט עצמו בבגדיו: **עבדו את ה' ביראה.** תפלה שהיא לפני המקום עבודה עמו תוהה בגילה: **בדהיטובא.** יותר מדאי שמחה כמותך של: **תפילין מנחי.** והם עדות שממשלת קוני עליו: **בכל עצב יהיה מותר.** כשאדם מרחם עצמו עלב יהיה לו שכר: **שיחה.** ליצנות: **מתוך קלות ראש.** חלוף של כובד ראש [מתוך ...]: **אלא מתוך שמחה של מצוה.** כגון דברי תנחומין של תורה כגון סמוך לגאולה מצרים או סמוך לתהלה לדוד שהוא של שבח ותנחומין כגון רצון יראיו יעשה שומר ה' את כל אוהביו וכגון מקראות הסמוכות בתפלת ערבית כי לא יטש ה' את עמו וכיוצא בהן: **אלוייה.** ליווי בדרך: **ציניתא.** דקלים: **אדכרתן מלתא וכו'.** אם באומרים מימות אדם הראשון הם שהוא גזר על אותו מקום לישוב דקלים:

תוספות במקום גילה וכו' פסוקו של מקרא עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה [illegible] והכי מפורש בירושלמי עבדו את ה' [illegible] תפלה דאקרי עבודה כדכתיב בקרא ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה. ע"כ:

אמר הכותב [illegible] כי כל הולך בדרך [illegible] ולא יקדם שלום בתפלית עד שיניע [illegible] [illegible] ולגוונה זאת [illegible] [illegible] כן בזה שמקיים מצוה בשמחה רבה כי מעלה גדולה [illegible] [illegible] ולא פסק [illegible] עם יראיו ושומרי מצות כד כאן:

הרשב"א שכן מצינו בנביאים וכו'. כתב בירושלמי אמר רבי אלעזר [illegible] אמר ליה רבי יוחנן [illegible] ולא תקום לפי שהיה ירמיה [illegible] בית המקדש [illegible] בדברי ירמיהו בתפלה של [illegible] ולא סיים בדברי [illegible] ויהיו דראון לכל בשר בעובדי כוכבים הוא [illegible] כי מאוס מאסתנו ע"כ. וכתבו בתוספות של [illegible] קראי דסוף תרי עשר וקהלת לא פריך מידי [illegible] בדברי תנחומין ולא איירי בפורענותם דישראל:

מהרש"א הנה שאני דהות מרירא וכו'. אע"ג דמילי מינה דתפלה ילפינן לקמן במתניתין מתפלת חנה לגבי הך מלתא דכובד ראש אין לילף מינה דמפורש בה והיא מרת נפש משא"כ סתם בני אדם המתפללין וכן בדוד דמליט בית דינא מלעזר כמשים עונא ומדת חסידות הוא כמו שכתוב כי חסיד אני וגומר ואין לילף מינים: **אלא בהדרת וכו'.** לפי פשוטו בהדרת קודש למקדש קאי שהוא הוד והדרן של ישראל ולכך מסוה קרא דכתיב בתרים בהדיא חילו מפניו כל הארץ לא שייכא מידי דע"כ במקדש איירי דכתיב שם הבו לה' משפחות עמים וגומר באו מנחה וגומר השתחוו לה' בהדרת קודש וגו' דעובדי כוכבים ומזלות בני קרבן נינהו אבל האי קרא דכתיב במזמור הבו לה' בני אלים וגומר דאיירי בתפלה כמ"ש התוס' לא שייך ביה כ"כ בהדרת קודש בבית הכנסת ולהכי קאמר אל תקרי בהדרת אלא בחרדת דבעי כובד ראש בבית הכנסת בשעת תפלה שזכר בלותו מאמור ומקדש דבבית הכנסת נמי שייך בהדרת ביאה שהמתפלל מהדר עצמו בבגדיו כי אם סי' ודו"ק: **עבדו את ה' ביראה וכו'.** פירש רש"י תפלה שהיא לפני המקום עבודה וכו' ע"פ התפלה גופה קרויה עבודה. כמ"ש בתוספות ולעבדו בכל לבבכם אי זו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה אלא דהכא עבודה סתם לאו במשמע אלא עבודת קרבנות והוא ששם תיקון בברכת העבודה ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים כו' ר"ל עתה בגלות אין לנו עבודה ביראה רק בתפלה אבל כשתחזיר שכינתך לירושלים נעבדך שם ביראה כימי משה בעבודת קרבן וכן כשנים קדמוניות בימי שלמה כדאיתא בגמרא ודו"ק: **אמר ליה בכל עצב יהיה מותר כו'.** עיין פירש"י וי"ל כי הוא מבואר כי האדם מובדל מהבהמה בנשמה שבו כח הדיבור כמ"ש נשמת רוח חיים וגו' ות"א לרוח ממללא וה"ה ומותר האדם מן הבהמה אין וגו' ומי יודע רוח בני האדם העולה וגו' היא העולה למעלה ושוחה בדרך משא"כ הבהמה וכפירש"י שם ח"ש בכל עצב דאיתא מיום הדין יהיה לו מותר מן הבהמה ודבר שפתים ממרבה במילי דבדיחותא יהיה לו למחסור מן הבהמה כי עתיד הוא ליתן הדין ע"כ ודו"ק: **שכן מצינו בנביאים הראשונים כו'.** ליכא לפרושי נביאים ראשונים דהיינו אלו קורין נביאים ראשונים דהיינו יהושע שופטים שמואל מלכים דומיא דברי שבח ותנחומין ליכא בסיומן דספר יהושע מסיים בקבורת אלעזר וס' שופטים מסיים איש הישר בעיניו יעשה ועוד דמאי מקשה בירושלמי מספר קינות כמ"ש התוספות אלא דודאי לא איירי כלל בהנהו נביאים שאינן אלא סיפור מקורות שבאותן הדורות אלא דאיירי באותן שאר נביאים שנתנבאו בפורענות של עובדי כוכבים בסיומן דבדו בשבח ותנחומין ונביאים האחרונים דקאמר ליכא לפרושי נמי זה לאפוקי האחרונים ואין נינהו חגי זכריה ומלאכי כדאמרי' בפ"ב דסוטה אלו נינהו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי דא"כ מאי הקשו התוספות מתרי עשר דהיינו מספר מלאכי ועוד דחגי זכריה נמי סיימו בדברי שבח ותנחומין כמו שאר נביאים של תרי עשר אלא נביאים ראשונים לאו דוקא אלא בשם ראשונים לדורות הללו וכתבו התוס' דבירושלמי מקשה מכי אם מאס מאסתנו גו' מיהו אההוא קרא דסוף תרי עשר וקהלת כו' ולא איירי בפורענות דישראל עכ"ל לא ידענא אמאי לא הביאו דבירושלמי פריך לעיל מיניה והיו דראון לכל בשר ומשני בעובדי כוכבים עסקינן דהיינו

עיון יעקב

אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו. כי כל המוכח דבר [illegible] [illegible] (ועיין בירושלמי [illegible]) [illegible] [illegible] ודיבור [illegible] [illegible] עד [illegible] [illegible] ולריך עד [illegible]:

דסייט בעלמא תיחלס שכתוב גבי תרי עשר וקהלת דלא מיירי בפורענות ישראל אלא בכל עובדי כוכבים והא דאסק דכי מאום מאסתנו גו' משמי בירושלמי הטעם תחת כי מאום גו' וסיים דסדר קרין השיבנו גו' כמו שפירש ביפה מראה ולפי מה דאיתא בכל הספרים דנישנים כמו הדר קרין והיה מדי חדש גו' ובתרי עשר הדר קרין הנני שולח לכם גו' ובקהלת הדר קרין סוף דבר גומ' וסימן יתק"ק ה"א לשמיי בהו כדמשמי התם גבי כי מאום גו' אלא דעדיפא משמי בהו דלא איירי כלל בפורענות דישראל אלא בפורענ' דעובדי כוכבים והוי שפיר שבח ותנחומין של ישראל ועיין בתר"י והר"ק: שמתוך כך זוכרהו כו'. ר"ל שמתוך שבח הנפטר לומר דבר הלכה נזכר גם חנא בדבר שמשמע כבר כי הא דאמר הוא הכי סכימא דבבל איתנהו מאדם הראשון נזכר גם חנוך ואמר אדכרתן מלתא דריב"ח מ"ד אין אמר וגו' מפורש בפ"ב דסוטה:

הרי"ף אל תקרי בהדרת קודש וכו'. נראה דקשיא לו כי הדר הוא יופיו של אדם וא"כ מי שאין לו הדרת פנים לא ישתחוה לה' ומי הוא כתיב לחדרת קודש שהוא כלפי שכינה ניחא לכן אמר אל תקרי בהדרת קדש אלא בחרדת קדש שיהיה חרד האדם אל דבר ה' ותשתחוה בכובד ראש: מאי וגילו ברעדה וכו'. וקשה איך נתחדשה מלה זו סמוך לדרשה זו ונראה דלאביי דס"ד דעבדו כפשוטו ביראה ורעדה ניחא הא דאמר וגילו ברעדה אבל השמחה דאמרן שגילוי הוא כנגד ראש יקשה דהא כתיב ברעדה והרעדה גדולה מכובד ראש לזה פירש במקום גילה תהא רעדה כלומר לענין תפלה סגי כובד ראש שהיא יראה אבל במקום גילה צריך דודה יותר שתהיה רעדה הגדולה. ובתוספי' אמרו במקום גילה וכו' וקשה להבין כוונת דברי התוספות. וי"ל דהקשו הפוסקי' להאי דרשה דבמקום גילה שם תהא רעדה אם כן האזהרה היא להיות מעבד ברעדה וא"כ כך היה לו לומר ורעדו בגילה ומהו דרש תגילו בגילה שהוסיף שיגילו לזה פשוטו של מקרא כלומר אניס שכפי הדרשה הזאת כך ראוי לומר ורעדו בגילה אבל כיון שפשוטו של כתוב הוא לומר שבח של העובד ביראה שיגיל באותו שתבא רעדה ולהכי נקט וגילו ברעדה שאין מקרא יוצא מידי פשוטו ומה שלא בילאוהו בגמרא בפשוטו הוא לפי שכפי פשוטו היה לו לומר ותגילו ברעדה כיון שהוא מדבר בהבטחה השכר ומה שכתבו עוד והכי מפורש בירושלמי עבדו את ה' זו תפלה דאקרי עבודה וקשה שקודם היה להם לגמור תחלת הכתוב שהוא עבדו את ה' זו תפלה וא"כ יגמרו סיפו של כתוב וגילו ברעדה כפי פשוטו אמנם י"ל שרצו להכריח פי' זה שהוא פשוטו של מקרא אבינו שכפי פירוש זה יקשה דהו"ל ותגילו ברעדה וגילו משמע ציווי. לזה על כרחך אתה צ"ל כך מהו פשוטו של מקרא מכח ריסיה דקרא דכתיב עבדו את ה' והכי מפורש בירושלמי שעבודה זו היא תפלה ולפי דרשה הגמרא במקום גילה וכו' לא ריסיה דקרא סיפיה דמיירי בתפלה בריסא דילא מדבר במקום גילה שם תהא רעדה אבל לפי פשוטו ניחא שמדבר כל הכתוב בתפלה עבדו זו תפלה והשכר זאת תגילו כשיבא יום רעדה ואין לדקדק עוד במאי דכתיב תגילו ולא כתיב ותגילו דאתי נמי לדרשה הגמרא במקום גילה וכו' ואעפ"י שגם בגמרתנו איירי ליה בענין תפלה מ"מ אפשר לומר בגמרא דקרא איירי בכל מילי עבודה שיעבוד לה' כגון במצות תגין בתורה וכין בתפלה אמר עבדו את ה' ביראה ובכובד ראש ולא בקלות ראש וכפי זה צריכין אנו לדרוש בסיפו של כתוב במקום גילה שם תהא רעדה לפי שכאן הוא אומר שכל עבודת ה' יהיה ביראה ובמקום אחר הוא אומר עבדו את ה' בשמחה וכי היכי דלא ליקשו קראי אהדדי צריכין אנו לדרוש במקום גילה שם תהא רעדה כלומר אף ע"פ שצויתיך לעבוד את ה' בשמחה מ"מ לא תהא שמחה של קלות ראש אלא במקום אותה שמחה וגילה שם תהא רעדה להתנהג בתימה וכובד ראש וגם יש לפרש שכתוב כן עבדו את ה' ביראה וגילו נ"כ בעבודת העבודה שכיון עבדו את ה' בשמחה אבל לרוך שהגילה הזאת תהיה עמה רעדה בכובד ראש ולא בקלות ראש תמלא לפי גמרתינו שאין הכרח לדרוש שכתוב שבח לאבעים שמשמע רעדה תגילו כיון דלא כאמר תגילו וגם שמיישב שפיר דרשת הגמרא אבל כפי הירושלמי שפירש שכתוב בענין התפלה דוקא כדכתיב לעבדו בכל לבבכם זו תפלה תו ליכא לן לדרוש במקום גילה על מה שכתוב עבדו את ה' בשמחה לפי דהתם איירי בשאר עבודות כגון תורה ומצות שיהיו בשמחה וכאן מדבר בעבודה התפלה שתהיה ביראה ואם באנו לומר שהוא על האדם שבשעת שמחתו יהיה נרעד מ"מ יקשה דאזהרה זו אינה שייכא עם אזהרת התפלה לכך אנו צריכין לדרוש לפי הירושלמי שהיא הנמשם שהגמים אל העובד עבודה התפלה ביראה שנעם

רעדם יהיה עמה אף גילה ורעד. וע"ל שהביאו סמוכי והכי מפורש בירושלמי לאכך גבי הטעם שמא לא כתיב וגילו ביון שהיה הנפטה לזיא והכי מפורש בירושלמי כלומר כיון שעבודת התפלה צריכה להיות בכל לבבכם ב' יצר הרע ויצר הטוב ליצר הרע צריך יראה כדי לשברו וליצר הטוב שמחה ושמחה לעבוד לקונו ולכך אמר עבדו את ה' ביראה כנגד יצר הרע שהוא חלב האחד וגילו כנגד יצר טוב שהוא לב הימין ומ"ש יהיה ברעדה זה אמר לכלל בתוספות אך אתנם חפשתי בירושלמי ולא מצאתי כתוב שם אלא בלשון הזה וגילו ברעדה אמר ר' אחא לכשיבא יום רעדה תגילו אמר על כן סכנון הוא דהתוס' הביאו ראיה לפירושם כפשוטו ביום רעדה תגילו והכי מפורש בירושלמי. ובמן הוא סוף הדיבור הזה ומ"ש אמר: עבדו את ה' זו תפלה הוא דיבור אחר ואו לא מידי: א"ל וגילו ברעדה כתיב. נראה שדקדק מה שכתוב וגילו ברעדה ואם כפשוטו הו"ל וגילו ביום רעדה ועוד כיון שהוא ממן שכרו של העובד ביראה הו"ל ותגילו ביום רעדה ומדכתיב וגילו ברעדה נראה שהיא אזהרה לבני אדם שכאשר יגילו יהיה להם רעדה תקונם ולא יהיו כפורקי עול שמים ועוד י"ל שבא לומר עבדו והתפללו ביראה ובכובד ראש וכיון והא כתיב עבדו את ה' בשמחה לזה וגילו ברעדה כלומר אותה גילה והשמחה אינו עומד לגם אלא מיסו ושמחו וגילו ברעדה כי במקום גילה בעבודתכם בשמחה שם תהא רעדה להיות בכובד ראש ויראה שתשמחו בלב על שזכיתם לעבוד את ה' נשא ורם עם היות האדם שפל ערך נבזה ונמאס אין לך שמחה וגילה גדולה מזה ועם כל השמחה הזאת צריך שתהיה שם רעדה בכובד ראש ויראה ולא לנהוג קלות ראש: א"ל בכל עצב יהיה מותר וכו'. הא דלא קאמר מקרא דגילו ברעדה יש לומר דלפי גרסתינו דלעיל אביי הוה יתיב קמיה דרבה ולעיל יתיב רבי ירמיה קמיה דר"ז ולכך אמר לעיל וגילו ברעדה כתיב לפי דר"ז הוא דדריש במקום גילה שם תהא רעדה אבל רבה לא דריש במקום גילה שם תהא רעדה להכי אמר מדכתיב בכל עצב יהיה מותר: אמר ליה תפילין מנחנא. אפשר דדריש ברעדה שהם התפילין דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך וא"כ מהתפילין יראתו ויראו כל בני האדם וזה שאמר במקום גילה אם נאה לשמוח גילם שם תהיה רעדה שהם התפילין: וכן תני מרי בריה דרב הונא וכו' וקשה דכיון שהביא הברייתא הראשונה למה הוצרך להביא לזה דתני רב מרי ולא עוד אלא כי בברייתא הביא טעם לדבר שכן נביאים הראשונים חתמו בדברי שבח ותנחומים ורב מרי לא הביא הטעם הזה וכן הטעם שהביא רב מרי שמתוך כך זוכרהו לא הזכירו בברייתא וכן מהו ענין זכירה זו ומאי נפקא לן אם זוכר יזכרנו עוד והנלע"ד הוא דהברייתא קתני שלא יפטר אדם מחבירו עם חברו בעסקיו או בדבר אחר ובא להפטר ממנו לא יפטר מתוך דבר של שיחה אלא ישתדל לדבר עמו דברי תורה כדי שיפטר ממנו מתוך דברי תורה שכן נביאים הראשונים שהתנבאו דברים רבים של פורענות ושל נחמות ומ"מ כשסיימו דבריהם לא סיימו אלא בדברי נחמה ומ"מ לא למדנו אלא לאדם המדבר עם חברו דברי שיחה וכיוצא שלא יפטר ממנו מתוך אותם דברים אלא מתוך ד"ת אבל לא שמענו נמי שיפטר מחברו ולא היה ביניהם לא דברי שיחה ולא דבר אחר מנין לנו להצריכו שידבר עמו כשבא להפטר ממנו והלא הנביאים שחתמו בדברי נחמות היו לפי שכבר היו עוסקים עמם בדברי נבואתם אבל אם לא עסוקים בדברי נבואות מנין שהיו אומרי' דברי הנחמות ולכך בא רב מרי ואמר אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך ד"ה והוק דלא קאמר רב מרי אל יפטר אדם מתוך דברי שיחה כמו שאמרו בברייתא לפי שר"ל מרי בא להוסיף לאדם שהוא נפטר מחבירו ולא היו מדברים בשום דבר שצריך לפתוח עמו בד"ה ויפטר מתוך ד"ה ולזה נתן טעם שמתוך כך זוכרהו והטובה שלהיות הדרכים בחזקת סכנה והיוצא לדרך צריך לתפלת עלמו והכוח אמרים וכשנפטר ממנו מתוך ד"ה כשאותו אדם הוא זוכר אותו דבר של תורה ששמע ממנו ואשרי כאלו אותו אדם מהלך עמו וכאלו הוא מדבר אתו ד"ה וזה קיום מאמרים שאומרים דבר הלכה מפיהם שפתותיהם דובבות בקבר ומעלה כי מתוך ד"ת שאמר בנפישתו אוכרהו אותו אדם הנפטר בזמן ויהיה זכרונו לרצון לאלך בדרך ולמוצה מתוך ד"ה שאמר עמו. עוד יגלה אלא מתוך דבר הלכה של מחוש שמתוך כך זוכרהו כלומר שיהיה דבר של תוכיות ומידות שמתוך אותו מחוש זוכרהו שאם אינו דבר של מחוש אע"פ שיהיה דבר של הלכה לא יזכרהו כי הא דרב כהנא אלוייה וכו' ואמר לו דבר של מחוש ובמלא בידו וכמה מה שאמר הגא חכות מה שהבל הבינו בבנתו כי הא דרב שימי דאמר אדכרתן הא דרבי יוסי בר חנינא הרי שברם בדבריו להזכירו השמועה ששמע מרבי יוסי בר חנינא:

מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קא בדחי טובא אייתי כסא דמוקרא בת ת' זוזי סב

ותבר קמייהו ואעציבו. רב אשי עבד הלולא
לבריה חזנהו לרבנן דהוו קא בדחי טובא אייתי כסא
דזוגיתא חיוורתא ותבר קמייהו ואעציבו אמרו ליה רבנן
לרב המנונא זוטי בהלולא דמר בריה דרבינא לישרי לן
מר. אמר להו ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן אמר ליה אנן
מה נעני בתרך אמר להו (אי תורה ואי מצוה דמגנו
מינן. איכא דאמרי הכי קאמר להו) הי תורה והי מצוה
דמגנו עלן א"ר יוחנן משום רשב"י אסור לאדם שימלא
תהלים קכו שחוק פיו בעה"ז שנאמר °אז ימלא שחוק פינו ולשוננו
רנה אימתי בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם
אלה. אמרו עליו על ר"ל שמימיו לא מלא שחוק פיו
מכי שמעה מר' יוחנן רביה:

כסא דמוקרא. כוס של זכוכית לבנה: לישרי לן מר. שיר: הי תורה והי מצוה דמגנו עלן. איזה תורה עסקנו והיכן מצות שהיו מקיימים שיגינו עלינו מדינה של גיהנם:

מהרש"א כסא דמוקרא וכו'. פירשו בו הרמז שהוא כלי תשוב מלוד ועיקר יליתו ועשייתו מעפר ושבירתו זהו מיתתו כן האדם טלה מעפר ועומד למיתה תמיד לשוב להיות עפר וק"ל: ווי לן דמיתנן ווי לן וכו'. לפי שמשני לדדים יש לאדם לזכור מיתתו כה' כמ"ש בפ"ק לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר אם נצחו מוטב וכו' ואם לאו יזכור לו יום המיתה והב' ע"פ מ"ש שוב יום אחד לפני מיתתך שיזכור תמיד בכל יום שלמחר ימות ולא יהיו כל ימיו בשמחה ולכך כפלו כאן לזכור ווי לן דמיתנן הא' לבטל מחשבות יצה"ר והב' לשוב היום על העתיד פן ימות למחר וה"ל אבן ט' א"ל הי תורה כו' לגבי יצה"ר אמר הי תורה כו' לנצחו בה כדאמר כמי האם אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה ואם לאו יזכור לו יום המיתה ולגבי תשובה בכל יום אמר הי תורה והי מצות דמגני עלן במיתת יום מחר כדכתיב בה כי הלך חסדך והלך ימינך: אז ימלא שחוק פינו וגו'. בפסוק דלעיל מייתי בשוב ה' את שיבת ציון גו' יותר מפורש לבאורים דעליה קאי לא ימלא שחוק גו' ולאסבר דקיפית דסיפא קרא כתיב היינו כחולמים דהיינו בשמעו מבבל שהיה הגלות ע' שנה כמ"ש במסכת תענית פ"ג ולא היה אז גאולה שלימה שעדיין היינו תחת יד מלך פרס ולאח"כ תחת יד מלכות עובדי כוכבים ולאח"כ תחת מלכות רומי ולהכי מייתי מסיפיה מהאי קרא לא יאמרו בגוים הגדיל גו' דלעיל בגאולה העתידה שתהיה שלימה שיאמרו הגדיל ה' לעשות גו' יותר מגאולות הראשונות כמ"ש אל תזכרו ראשונות גו' הנני עושה חדשה גו' כמפורש פ"ק:

הרי"ף אסור לאדם שימלא שחוק פיו וכו'. וקשה להבין מ"ש אימתי בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' דהא משמעות מליצות דקרא בשוב ה' את שיבת ציון אז ימלא שחוק. ונראה עם מה שאמרו בספר הזהר פרשת אחרי מות דבעלמא דעלמא אסור למלאות פיו שחוק אבל בגאולה שנגלה את ה' בגאולה כתיב וכפי זה י"ל דמדיקא קרא משמע אפילו בגאולה אסור בעה"ז אבל מקיפים דקרא דכתיב לא ימלא שחוק פינו בזמן שיאמרו הגדיל ה' לעשות עמנו דמשמע דכיון דאיכא קיום ה' יש למלאות שחוק ועיקר אנו עומדים לעוסקים בתורה שמקדשים שם ה' במלואת תורתו מ"מ למלאות פיהם שחוק. ועי"ל והוא הנכון שכתוב זה על בשוב ה' את שיבת ציון מדבר בבית ראשון שחרב ובשוב ה' בבית שני היינו כחולמים שנעברו עי' בנים דניים אינים כשנגדא דשני השמנה וכמו זה האחר בבנין שני למלאות שחוק פינו והוא סבר דבעה"ז אסור למלאות פיו שחוק ואפי' בבנין שני לפי שהיו משועבדים תחת מלכי עובדי כוכבים ולא הותר למלאות שחוק אלא בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה וידעו כל הגוים כי מלך ה' על גוים ויתהל בעמו ישראל לא ימלא שחוק פינו ומיהו קשה דאימא הכי בבית שנית שני אז ימלא שחוק פינו ונראה דאי הכי לא היה לו לומר אז כי אם בשוב ה' את שיבת ציון ימלא שחוק פינו אלא ודאי היך זה שאמרתי לא ימלא שחוק הוא לא יאמרו בגוים כשיאמרו הגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה שהוא העולם הבא:

תנו רבנן המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים.
תהלים י אבא שאול אומר סימן לדבר °תכין לבם תקשיב
אזנך תניא אמר רבי יהודה כך היה מנהגו של ר'
עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה
מפני טורח צבור וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו
אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת וכל כך למה
מפני כריעות והשתחויות. אמר רב המנונא כמה
הלכתא גברוותא איכא למישמע מהני קראי דחנה
ש"א א °וחנה היא מדברת על לבה מכאן למתפלל צריך
שיכוין את לבו. רק שפתיה נעות מכאן למתפלל צריך
שיחתוך בשפתיו. וקולה לא ישמע מכאן למתפלל שלא
ישמיע קולו בתפלתו. ויחשבה עלי לשכורה מכאן
שהשכור אסור להתפלל. °ויאמר אליה עלי עד מתי שם
תשתכרין [אמר רבי אלעזר] מכאן לרואה *דבר שאינו שם ע"ב
הגון בחברו שחייב להוכיחו °ותען חנה ותאמר לא שם
אדוני אמר עולא [ואיתימא רבי יוסי בר חנינא] אמרה
ליה לא אדון אתה בדבר זה ולא רוח הקודש שורה
עליך שאתה חושדני בדבר הזה איכא דאמרי הכי
אמרה ליה לא אדון אתה בדבר זה לא איכא שכינה
ורוח הקודש גבך שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף
זכות מי לא ידעת דאשה קשת רוח אנכי. ויין ושכר
לא

עין יעקב

ותבר קמייהו ואעציבו. [illegible] ווי לן ווי לן דמיתנן. [illegible] אסור לאדם שימלא שחוק פיו. [illegible] מכי שמעה מר' יוחנן רבו. [illegible] צריך שיכוין את לבו לשמים. [illegible] כך היה מנהגו של רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר [illegible] מכאן שהשכור אסור להתפלל. [illegible]

לא שתיתי [אמר רבי אלעזר] מכאן לחושדין אותו בדבר ואין בו שצריך להודיעו. אל תתן את אמתך לפני בת בליעל אמר רבי אלעזר מכאן לשכור שמתפלל כאלו עובד עבודת כוכבים כתיב הכא לפני בת בליעל וכתיב התם °יצאו אנשים בני בליעל מה להלן עבודת כוכבים אף כאן עבודת כוכבים. ויען עלי ויאמר לכי לשלום. מכאן לחושד בחבירו בדבר שאין בו שצריך לפייסו (בדברים) ולא עוד אלא שצריך לברכו שנאמר ואלהי ישראל יתן את שלתך:

תבין. אם תבין לבם לא תקשיב אזנך: שאינו הגון. פירשו בתוספות אמאי דליכא איסורא דאורייתא דאי איכא איסורא [דאורייתא] פשיטא הוכח תוכיח כתיב נ"ל: שצריך להודיעו. הנחשד צריך לנקות עצמו מן החשד ולהודיע את האמת שאין בו אותו דבר מגונה: לפני בת בליעל. אל תחשבני כבת בליעל. לחשדני בשכרות:

הרשב"א ז"ל כתב בפירוש האגדות וז"ל מן המפורסם שהשכרות מבלבל את הדעת עד שמביא לידי כפירה באמת ובתורה בשקר. ועל כן המשל כמו שאמרו שאינו מכיר בין ברוך מרדכי לארור המן ויאמר דמיונות כוזבים וזו היא עבודת כוכבים באמת ומי שעומד בתפלה והוא שכור שמא מתוך בלבול דעתו יבא לדמיונות כוזבים וזו היא עבודת כוכבים:

מהרש"א שנאמר תבין לבם תקשיב וגו'. פרק אלו חלילה ומייתי ליה דליכא למילף מהכתיב כשלא נתכוון אל כפיו וי"ל דהכא לא בעית לאתויי אלא דבעי כוונת הלב ועיין בתו' בזה באורך בכה ובמסכת גבי חסידים הראשונים וכו': *יכול יתפלל אדם כל היום וכו' והאי תפלה הקבועה לכל אדם כנגד תמידין הקבע דלא הוו רק ג' תפלות כנגדם וכן למ"ד אבות תקנום כדאמרי' ר"פ ת"ה אלא דה"ק יכול שרשות הוא לאדם להתפלל כל היום ופירש הרי"ף בלא חידוש ומייתי מדניאל דשום מפום ברחמי מוצא על הגלות וא"ה לא היה מתפלל רק תלתא זמנין ביומא וק"ל: *יכול יתפלל לכל רוח שירצה ת"ל וכו'. יש לדקדק דהא אמרינן ס"פ ת"ה היה עומד בח"ל יכוין את לבו כנגד א"י סלי והעומד בא"י יכוין לבו כנגד ירושלים כו' וכיון דדניאל היה עומד בבבל שהוא ח"ל הל"ל לקבל א"י ויש ליישב דבבל היה קרוב לא"י והיה יכול לכוין בה נגד ירושלים כמו העומד בא"י גופה וק"ל: *יכול משבא לגולה כו'. לפי פשוטו מקדמת דנא קודם הגזירה כל די יבעי מן אלהא ואינש עד וגו' יתרמא לגוב אריותא אלא דלא אצטריך ליה לקרא למימר הכי דהא קודם הגזירה היה מתפלל דעיקר הגזירה היה בשביל שראו בו שהיה מתפלל לאלהות בו עלייה בזה וע"כ דהשו מקדמת דנא קודם שגלה גם שב"ה היה קיים והקריבו בו קרבנות היה הוא מתפלל תפלות אלו וק"ל: *יכול יהא כוללן בב"א כו'. אהא דתקנו ג' תפלות למד נגד קרבנות ולמד נגד אבות נמי ומכח אלו ג' זמנים אלא דהאי קרא ערב ובקר ואחרים גבי מפורש נמי: *יכול ישאל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל כו'. בפ"ק דע"ז איכא תנאי דפליגי בהכי ולמ"ד נמי דיתפלל ואח"כ ישאל צרכיו מייתי ליה מקרא אחרינא דכתיב אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד והכא דמייתי ליה מקרא לשמוע אל הרנה זו תפלה ואל התפלה זו בקשה ר"ל דהאי אלת תפלה בלשון הכתוב ובלישנא דתלמודא על הרוב הוא מורה אלשון שבח והתחנה בכ"מ מורה אלשון בקשה וריבא דהאי קרא ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו לשמוע גו' דהיינו תפלה שהיא שבח ואחר כך תחנה שהוא שאלת צרכיו ואחר שאל תענית בקיפא דקרא לשמוע אל הרנה ואח"כ אל התפלה דע"כ האי אל הרנה היא אל התפלה דרישא דקרא ואל התפלה דבקש הכא ע"כ הוא פירוש דקרא ואל תחנתו שהוא בקשה והו לא מידי וה"ק: מדגי קראי דחנה כו'. הא ודאי דכוונת דברים דחשיב הכא כגון שצריך שיכוין את לבו ואסור להשמיע קולו שמעינן לה נמי ממקומות אחרים כדלעיל אלא דקאמר דמהכי קראי דחנה נמי איכא למשמע להו: מכאן שאסור להתפלל כו'. ואף בתפלתה שהיו שפתיה נעות ומה שחשבה לשכורה פרש"י שם שלא היו רגילין להתפלל בלחש עכ"ל ואין נראה כן מתוך הסוגיא דקאמר מכאן שאסור להגביה קולו וכי היו רגילים לעשות שלא כדין ולמה חשבה לשכורה כיון שכדין עשתה אלא די"ל שחשבה לשכורה משום דהרבתה להתפלל וכמ"ש לה עד מתי תשתכרין גו' וכ"ה במדרש ע"י שהרבתה בתפלה קצרה ימיו של שמואל שנאמר וישב שם עד עולם שלי וע"ז השיבה קשת רוח אנכי ובעי אפושי ברחמים כדאמרי' בר"פ דהוה מרידה לגבי מעלה וק"ל: לא אדון אתה בדבר הזה. איכא דאמרי. כל זה בילקוט איתו וכן נראה מפרש"י בספר שמואל דלשון אחד הוא ודרשו כן משום דמלה לא כמיותר וק"ל: מכאן לשכור כו' כאלו עובד עבודת כוכבים כו'. וכמ"ש פ' בן סורר אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין מה לך למלכים ששותין יין ומשתכרין ואומרים מה לנו אל:

הרי"ף צריך שיכוין את לבו לשמים וכו'. י"ל מה קמ"ל יש במשנתנו של רבי עקיבא וכו' למה שאמר קודם לזה. וי"ל שתחלה דרשו שמתפלל צריך שיכוין לבו לשמים ולא איכפת לן באריכות התפלה או בקיצורה כי אחד המאריך ואחד הממעט בתפלה ואחד המרבה ובלבד שיכוין לבו לשמים וסימן לדבר זה תבין לבם תקשיב אזנך מתחלת הכתוב הוא אומר תאות ענוים שמעת ה' תכין לבם והיינו אם ראית ענוים המקצרים בתפלה כגון רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הציבור לא היה מאריך בתפלתו מפני טורח הציבור והוא היה עניו הקב"ה שומע כאלו שפלל כל צרכיו ... ואמות אותם ענוים המתפללים בקצרה ולא האריכו לבקש כל צרכיהם ... שומע ה' כיון שיש להם כוונת הלב תכין לבם תקשיב אזנך כאלו התפלל בפרטות לכל צרכיהם ולכן שמך מניחו של רבי עקיבא כשהיה מתפלל ... הציבור לאחר מטתו היה מקצר ועולה מפני טורח הציבור והקב"ה שומע מפני כונת לבו וכשהיה עומד בינו לבין עצמו כיון שלא היה שם טורח ציבור לא היה שם מדת עסוק לקצר והיה מאריך: כמה הלכתא גברוותא וכו' קשה כיון דמהני קראי למדנו כמה הלכתא גברוותא א"כ מה הוא ... שאינו הגון שהוא לא פלי עד שחשבה לשכורה ואין לומר שהשכרות היא דבר שאינו הגון שהלא לפי האמת לא שתתה יין ושכר ואיך למדנו מכאן ... לחשדה דבר שאינו הגון. ואם לא נלמד מכאן הו"ל למוסר למנה נדבר שאינו הגון צריך להוכיחו ועוד נראה תמוהה חנה שאמרה לו לא אדון כי שמשתחוי ... שמרי אם ראה גם דבר שאינו הגון לא צריך כאן הסדא וי"ל שלהיות שחנה הסימו דברים כלפי מעלה כדכתיב ותתפלל על ה' וניאור הדברים הוא שאמרה ... בגאות ולא היה אדם מקלו להקב"ה לגאות עד שבאה חנה ואמרה ... בגאי לגאות אשר נראה בעולמך קשה ליתן לי בן והוא הדבר שאינו הגון וכן ... וחנה מדברת על לבה על עסקי לבה אמרה לפניו רבש"ע כל מה שבראת באשה ... וכו' וכל זה הוא דבר שאינו הגון שכמה עקרות יש בעולם ולא השיבו דברים ... לומר כך מדים הללו למה בראת. ועלי סובר את פיה שמפיה ששפתיה ... וקולה לא ישמע בפרהסיא ורית כוס לבו של עלי שהיה סובר את פיה ... מה שהשיבה דברים ודברה קשות יותר כנגדו ית' ולכן חשבה עלי לשכורה כלומר שהוא היה יודעה ומכירה שהיא צ"ל וידאה הי היא ואין לחנם ... שהיא שכורה ומתוך שכרות שגגה נלבשתה ולזה אמר לה עד מתי תשתכרין ... לדבר שלא כהוגן לפניו ית' והיא אמרה לו לא אדוני אתה נדבר הזה שמספרת ... שמתוך שכרות יצאתי מתמיהת להשיב דברים כלפי מעלה כי אמה קשה ... רוח אנכי מתקשה בדברי מעניא דהיינו שיש בי וזאת לא ריש טורס עלי ... שאני איני עקרה כי אם ראויה לילד כדכתיב ויד שגר רחמה דמשמע שהיא ... פתוח

עין יעקב

מכאן שחושד לחבירו בדבר שאין בו שצריך לפייסו בדברים. [illegible]

שפתה ובזה פי' מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתם של צדיקים וע"ז אני מרגא לשמשל לפניו ובזה יודקדק פי' גבלות דדים להניק וכו' והרי כל הנשים שעקרות יאמרו כן אמנם להיות שמרה עליה רה"ק שעתידה לילד בן כי הנה היה מהנביאות שעמדו להם לישראל לכן אמרה כיון שאני עתידה לילד איני רוצה שיהיה לעת זקנתי שהעיש שאלד לא יהיה לי חלב להניק הבן ואצטרך מינקת להניקהו לי כי א"כ דדים שבראת בי להניק למה נבראו כיון שאני עתידה לילד ואיני עקרה ולכן שאלה ואמרה משל לבאי לבאות שבראת קשה בעיניך למחר כמיכת הבן שלי חוו משל העני העומד על הפתח ולא הביטו בו שכוונתם לתת גמר סעודה אל המסובים ואח"כ יפלטו להם אל העני והוא שאל מכל סעודה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פת ביניהם שמלת ביניהם היא בדקדוק שהיא רוצה לאכול עכשיו ביניהם ולא ישפרוהו עד לאחר זמן הסעודה וכן היא רוצה שבה שהשיים ימים משלש לא לאחר לא הבן שהוא בכלל כל הבנות בשי' ילדו שתרתים בכל יום וגם היום ספקד הנה זהו הנ"ל: מכאן למתפלל שצריך שיכוין את לבו. וקשה דהא דדפי' מוכח מדברת על עסקי לבה ואפשר דהא והא איכא למדרש שהם הוא לענין הכוונה סו"ל והנה היא מדברת בלבה זו על לבה ומזי על לבה אלא לדרום על עסקי לבה ואם לא בא הכתוב לומר אלא אותה דרשה סו"ל והדבר הנה על לבה כי פעם אחד בלבד דבר כדברים האלה עדכשיו והנה היא מדברת על לבה משמע שבא לומר על הסיבה שבכל פעם שהיא מדברת בתפלה היא בכוונת הלב:

[ותדר נדר ותאמר ה' צבאות]:

אמר ר"א מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב"ה צבאות עד שבאת חנה וקראתו צבאות אמרה חנה לפני הקב"ה רבש"ע מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד (מדם) משל למלך ב"ו שעשה סעודה גדולה וזימן כל בני עירו בא עני אחד ועמד על הפתח אמר להם תנו לי פרוסה אחת ולא השגיחו עליו. אמר אדוני המלך מכל סעודה גדולה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פת

ש"א א אחד בינידם. °אם ראה תראה. א"ר אלעזר אמרה חנה לפני הקב"ה רבש"ע אם ראה מוטב. ואם לאו תראה אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי ויקנא בי וישקני מי סוטה ואין אתה עושה תורתך פלסתר

במדבר ה שנאמר °ונקתה ונזרעה זרע. הניחא למ"ד אם היתה עקרה נפקדת שפיר אלא למ"ד [אם היתה] יולדת בצער יולדת בנחת נקבות יולדת זכרים קצרים יולדת ארוכים שחורים יולדת לבנים מאי אם ראה תראה. דברה תורה כלשון בני אדם. בעני אמתך וזכרתני ולא תשכח את אמתך ונתת לאמתך. א"ר א [א"ר יוסי בר' חנינא] שלש אמתות הללו למה אמרה חנה לפני הקב"ה רבש"ע שלש בדקי מיתה בראת באשה ואמרי לה ג' דבקי מיתה בראת באשה אלו הן נדה חלה והדלקת הנר כלום עברתי על א' מהן. ונתת לאמתך זרע אנשים. מאי זרע אנשים אמר רב גברא בגוברין ושמואל אמר זרע שימשח שני אנשים. ומאן נינהו שאול ודוד. ורבי יוחנן אמר זרע ששקול בשני אנשים ומאן נינהו משה ואהרן שנאמר

(תהלים צט) °משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו ורבנן אמרי זרע שמובלע בין אנשים כי אתא רב דימי אמר לא ארוך ולא ננס [ולא קטן ולא אלם] לא צחור ולא גיחור ולא חכם ולא טפש. אני האשה הנצבת עמכה בזה. אמר ריב"ל מכאן שאסור לישב בתוך ארבע אמות של תפלה. אל הנער הזה התפללתי אמר רבי אלעזר שמואל מורה הלכה בפני רבו היה שנאמר וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי משום דוישחטו את הפר הביאו את הנער אל עלי. אלא אמר להם עלי קראו כהן ליתי ולשחוט חזנהו שמואל דהוו מהדרי בתר כהן למשחט אמר להו למה לכו לאהדורי בתר כהן למשחט שחיטה בזר כשרה. אייתוהו לקמיה דעלי א"ל מנא לך הא א"ל מי כתיב ושחט הכהן (את בן הבקר אלא ושחט את בן הבקר והדר) והקריבו הכהנים כתיב מקבלה ואילך מצות כהונה מכאן לשחיטה שכשרה בזר. א"ל מימר שפיר קא אמרת מיהו מורה הלכה בפני רבך את. וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. אתיא חנה וקא צווחא קמיה אני האשה הנצבת עמכה בזה ונומר אמר לה שבקי לי ראענישיה ובעינא רחמי ויהיב לך רבה

עין יעקב

כלום עברתי על אחת מהן. [illegible] כי אתא רב דימי אמר לא ארוך ולא ננס. [illegible] קראו כהן. [illegible] אמר להו למה לכו לאהדורי בתר כהן. [illegible] מימר שפיר קאמרת מיהו מורה הלכה בפני רבך את. [illegible] אני האשה הנצבת עמכה בזה. [illegible]

רבה מיניה אמרה ליה (לא) אל הנער הזה התפללתי. ותנה היא מדברת על לבה אריא משום רבי יוסי בן זמרא על עסקי לבה. אמרה לפניו רבש"ע כל מה שבראת באשה לא בראת דבר אחד לבטלה. עינים לראות ואזנים לשמוע חוטם להריח פה לדבר ידים לעשות בהם מלאכה רגלים להלך בהם. דדים להניק בהם. דדים הללו שנתת על לבי למה לא להניק בהם.
תן לי בן ואניק בהן:

ואסתתר. אתייחד עם אחרים ויחשדני בעלי: **פלסתר.** שקר: ג׳ **אמתות.** דרים לאו לשון מיתה: **בדקי מיתה.** שהאשה נבדקת בהם בשעת סכנה שאם ימלא בה אחד מהן תמות: נדה וחלה והדלקת נר. על שנם על ג׳ עבירות הללו נשים מתות ומטמא יליף במסכת שבת: **שמובלע בין אנשים.** רב דימי מפרש לא לא ארוך ולא גוץ וכו׳: **אלם.** פירש עב: **צהור.** הוא בלע"ז: **גיהור.** שהוא לבן יותר מדאי: **ולא חכם.** יותר מדאי כלא יהיה משנה בעיני הבריות ותתך שמדברים בו ימלים בו מן העין (ואולי יאמר באפשר בלוחב חסותו יבטם נאמנה כלאימע אחר). **הצבת עמבה,** ממנע אף סיא שמה בעמידה: **אל הנער הזה.** עיין ולא על אחר מכאן שהעה לבעלי ולא להשביחו ולהתפלל שימתן לה בן אחר: **והקריבו הבדגים.**
לאחרי בפ"ק דחגיגה והקריבו זו קבלת הדם. ע"כ:

מהרש"א **שקראו להקב"ה צבאות כו׳.** מקודם זה אלימו שקראו הכתוב כן דכתיב ועלה האיש גומר לצבות לה׳ לצבאות בשילה כו׳ אלא דאדם שקראו כן לא אלימו עד שבאת חנה: **ואסתתר בפני כו׳.** סתירה בעדים בפני אחר שקינא לה בעלה אלא דהש"ק אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי ויקנא לי ואח"כ אסתתר בפני עדים וכיון דמסתתרת בעדים משקו ליה וכן יש לפרש הא דלקמן דקאמר ר"ע א"כ ילכו כל העקרות כלן ויסתתרו ס׳ היינו אחר שיקנאו להן וק"ל: **ויסתתרו כו׳.** במסעה פ׳ אותה הקשו התוספות דלימא לנפשים יסתתרו כל יולדות בצער וילדו בריוח ס׳ ע"ש ויש ליישב דחשש דיולדת בצער לא תשבה את עלמה כתחלה ע"י סתירה לקנא לה בעלה אבל בעקרה משום בנים שיהיו לה תשבה כל מה שתוכל לנפות נס שתדע שיקנא לה בעלה וק"ל: **שלש אמתות כו׳.** פרש"י דרים להו מלשון מיתה עכ"ל ונראה דיש לקיים כפשטיה בלשון אמה שע"כ נאמר ג"פ אמה שבג׳ דברים ומצות המיוחדים לאשה הנכי לאמתך קיימתים ולא עברתי עליהם לחית כמכמה עליהם וג׳ בדקי מיתה כו׳ ודבקי מיתה דנקט ע"פ הגמרא דפרק ב"מ דפליגי בית המלי וסם יפורים: **מאי זרע אנשים כו׳.** אם לאמתך נקבות קאמרה הל"ל זרע זכרים ועוד מאי אנשים בלשון רבים אם על שני בנים בקשה הרי לא כאומלה שמלתה ומלי נמרים יתן לא שאלתך גו׳ מיהו איכא מ"ד במדרש שתים לא ז׳ בנים הו"ק: **ששקול כבי אנשים כו׳.** ואהרן בכהניו נומר. לפי פשט המקרא דבכהניו לשון יחיד לא קאי רק אאהרן שהיה כהן וקאמר קרא דגמשה וכן אהרן בכהניו וכן

שמואל בקוראי שמו כשהיו הם קוראים אל ה׳ והוא יענם וי"ל ששקול שמואל כמשה ואהרן כאחד משום דכך מילתא דהיו קוראים אל ה׳ גו׳ אבל במדרש ילקוט מפורש דבכהניו קאי כמי אמשה שהיה כהן בז׳ ימי המילואים וי"ל כהניו על כ"א מהם ולפי זה נראה דקוראים אל ה׳ קאי אישראל שהיו בימי שמואל בתפורש בקרא שאמר שמואל ואתפלל בעדכם גו׳ ויקבצו גו׳ וישפכו לפני ה׳ ויאמרו גו׳ כת"י השפיט לבהון בתיובתא גו׳ והוא פירוש הכתוב שהיה שמואל בקוראי שמו להתפלל עליהם וגם הם קוראים אל ה׳ והוא יענם לישראל ויהיה שמואל שקול כמשה ואהרן דכמו שהם נענו ע"י כהונתם כן הוא נענה ע"י תפלתו וה"ק: **שימשה ב׳ אנשים.** לפי זה יהיו דבריה אלו כמתנבאה לעתיד דחנה אחת מז׳ נביאות היתה כדאמרינן פ"ק דמגילה וק"ל: **מידו מורה הלכה כו׳.** אע"ג דקטן ונ׳ שנים היה אז שמואל כמ"ש וישב שם עד עולם דהיינו שלש של לוים כ׳ שנים וכל שנותיו לא היו רק כ"ב שנים היינו בדיני אדם אבל בדיני שמים היה חלם לעשכמו דבל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה בדיני שמים כדאמרה במס׳ עירובין והא דקראו הכתוב כמי נער ע"ש מעשיו שהיו כנער ולא כקטן כמ"ש כה"ג גבי משה והנה נער בוכה וגומר: **א"ל אל הנער הזה כו׳.** ר"ל דזה חביב לי שנולד לי ע"י תפלתי מנולד לי אחר על ידי תפלתך וק"ל: **על עסקי לבה כו׳.** משום דהאי לישנא על לב מליט במדבר לטובה כמו וידבר על לבם גומר דברו על לב ירושלים גומר אבל במדבר ללב עצמו לא מליט לכן על אלא בלבו או אל לבו ולכך דרשו הכא במדברת לעלמה על עסקי לבה כו׳: **לא בראת דבר אחד לבטלה עינים כו׳.** תשב הכי איברים שהם כלים משמשים לה׳ חושים:

הרי"ף **שלשה בדקי מיתה כו׳.** וקשה הני בדקי מיתה אלא הם לנפשים המתות בשעת לידתן ולא המיתשת שאלה זו לפקידה שיפקדנה ה׳ בבנים. ונראה שכך אמרה חנה. אם ראית שתתן לי בנים אלי ימטו לנפיך שתראה בעני אמתך שהם ג׳ בדקי מיתה המיוחדות ליולדת של תמדם וחלה והדלקת הנר אלא ה׳ זכרתי ושלגתי בשעת הלידה ויהיה תרין זה לי לטובה ותיים: **מכאן שאסור לישב בתוך ד׳ אמות וכו׳.** פירשו שתוסי דיליף לה מדכתיב עמכה בזה"ה משמע דבתוך האמה התחתונה היה יושב אצלם. וקשה כיון דכתיב בזה ולא כתיב יושבת א"כ משמע שהיתה עומדת אצלו דהיינו שניהם עומדים ולא קפדינן אלא שלא לישב בתוך ד"א. אבל לעמוד בתוך ד"א שרי. וי"ל דכיון דעלי היה יושב על הכסא והיא כנגד ועומדת בתפלה לכך אמרה הנה אנכי הנצבת עמכה באמה הוי לפי שבתוך ד׳ אמותיו לא היה יושב עלי. אבל עדיין קשה כיון שעלי היה יושב בתחלה קודם שהתפללה הנה א"כ אין כאן אסור לישב בתוך ד׳ אמותיו דהא לא אמרינן אלא לישב לאחר שעמד להתפלל אבל אם ישב בתחלה ואח"כ בא זה ועמד להתפלל בתוך ד׳ אמותיו ליה לן בה ושמא איסי שממירה על עצמה במדת חסידות להתרחק וכן לדי אמות שהיושב והכאן אסור לעד וכן לכל אדם שכבר עמד להתפלל שאסור לישב אח"כ אדם אחר בתוך ארבע אמותיו:

אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה ואעפ"כ חוזרין ונפרעין ממנו דין ענג שבת מאי תקנתיה

עין יעקב

א"ל אל הנער הזה התפללתי. [illegible] **תן לי בן ואניק בהם.** [illegible] **אעפ"כ חוזרין ונפרעין ממנו דין ענג שבת.** [illegible]

תקנתיה אמר רב נחמן בר יצחק ליתיב תעניתא לתעניתא:

של שבעים שנה. כלומר אפילו נגזר עליו מכשעריו לפי מתענים קשה בענם לפי שסכל מתענים בו ושום מתענה: תעניתא לתעניתא. יתענה למחר:

אמר ר"א חנה הטיחה דברים כלפי מעלה שנאמר °ותתפלל על ה' מלמד שהטיחה דברים כלפי מעלה ואמר ר"א אליהו הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר °ואתה הסיבות את לבם אחורנית. א"ר ישמעאל בר רב יצחק מנין שחזר הקב"ה והודה לו לאליהו °דכתיב °ואשר הרעותי. וא"ר חמא ברבי חנינא אלמלא שלשה מקראות הללו נתמוטטו רגליהם. חד דכתיב ואשר הרעותי וחד דכתיב °הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל. וחד דכתיב יחזקאל לו °והסירותי את לבב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר רב פפא אמר מהכא °ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו. וא"ר אלעזר משה הטיח במדבר יא °דברים כלפי מעלה. שנאמר °ויתפלל משה אל ה' אל תקרי אל ה' אלא על ה' שכן דבי רבי אליעזר בן יעקב קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין. דבי דברים א °רבי ינאי אמרי מהכא °ודי זהב מאי ודי זהב אמרי דבי רבי ינאי כך אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא גרם שעשו את העגל. אמרי דבי רבי ינאי אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר אמר רבי אושעיא משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו ואמר לה מי גרם ליך שתהא מבעטת בי אלא כרשינין שהאכלתיך. אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן משל לאדם אחד שהיה לו בן הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כיס על צוארו והושיבו על פתח של זונות מה יעשה אותו הבן שלא יחטא. אמר רב אחא בריה דרבה אמר רב ששת היינו דאמרי הושע יג אינשי מלי כריסיה זני בישי שנאמר °כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני רב נחמן בר יצחק אמר דברים ח מהכא. °ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך ורבנן אמרי שם לב מהכא °וישמן ישורון ויבעט א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין שחזר הקב"ה והודה לו למשה שנאמר הושע ב °וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל:

שחזר והודה לאליהו. לדבריו שהיה אומר אתה הסבות לבם אחורנית: ואשר הרעותי. ריש"י דקרא אוקמה שלנגה והגדתם אקבלם ואמר הרעותי אני גרמתי להם מגלותי יצה"ר: אלמלא ג' מקראות הללו. שמעידים שיש ביד הקב"ה לתקן יצרם ולהסיר יצה"ר מהם: נתמוטטו. רגלים נמטפים אבל עכשיו יש [להם] פתחון פה שהוא גרם שהוא ברא יצר הרע: הטיח. ארק לשון כמטחוי קשת: אין ארי נוהם (מתוך קופה של תבן). שמח ומבהבע ומזיק: מלי כריסיה זני בישי. מלוי הכרס היא ממיני החטאים הרעים, אי מיני לעיכו מתרגמינן לזכי פי"כ:

הרשב"א מה שאמרו ז"ל שחזר הקב"ה והודה לאליהו וכן מה שאמרו שחזר הקב"ה והודה למשה נתנ רבי' האי גאון ז"ל הודאה והסכמה היא ותקאמר כביכול שמשו מגות להקב"ה המקפם רשעים ותנופם והכין ליפסדם כל כיולא נהם כדרך הזה וכמדר שזה דלא ליקנו קראי ולא שקול הדעת. ע"כ לשון הגאון ז"ל ויפה פי'. ויש להוסיף על פי כדי ליישב הדבר כי מה אמר אליהו הטיח דברים כלפי מעלה ואח"כ אמר שחזר הקב"ה והודה לדבריהם ואם הודאה זו היא הסכמה כדברי הגאון ז"ל והיא אמת שאין הודאה זה אלא לרמז ומתוך שמסכים שכן האמת כמו שאמרו הם א"כ מהו אומרם שהטיחו דברים אדרבה היה להם לספר שבח ואליהו שמסכים הקב"ה עמהם והודה להם כמו שאמרו לנושה מגלתי יכולת כי ע"כ אר"א אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע עכשיו יאמרו עובדי כוכבים תשש כחו של הקב"ה כנקבה וגו' א"ל יוסף מכין שחזר הקב"ה והודה לו למשה שנא' ויאמר ה' סלחתי כדבריך. הנא דבי ר' ישמעאל כדבריך עתידין עובדי כוכבים לומר כן אשרי תלמיד שרבו מודה לו ולפי זה אני אומר שהם ז"ל גלו נאמן שאפילו הדברים שאמרום כן פיהו מן האלוקי תפלה שנגד של ספתיו לומר אותם לפניו יפי כמתרעם ר"ל שאליהו הטיח דברים ואמר ואתה הסיבות את לבם לאומרים כאלו הבי"ה גרם נתם להם דברי המונם וזו היא טעמת דברים שאמרו. ע"כ:

מהרש"א שהטיחה כו'. כמ"ש לעיל אם ראה תראה ואם לאו תראה כו' א"כ הא דאמרים דדים הללו למה כו' ולשון סגירה במעשתי' ר"ל מי בלומד דבר נגוה כלפי מעלה: דכתיב ואשר הרעותי כו'. לפי פשטיה ואמר הרעותי להם בגלות וכפרש"י בספ' מיכה אלא דא"כ לא ה"ל לתלות הרעה בהקב"ה דאפי' שאין לא תלה הרעות גו' וע"כ דרמו ואמר הרעותי שבראתי להם יצר הרע כפרש"י הכא ובפרק האליל: נתמוטטו כו'. פרש"י נתמוטטו רגליהם נמטפם אבל עכשיו יש לנו פתחון פה כו' ע"ש הוא מבואר דאלו אין זה טענה אמיתי' במשפט שהרי נתנה הבחירה לאדם וכמ"ש בראתי יצה"ר בראתי תבלין שהיא התורה שאל"כ הותר' סרטנא ואין כאן שכר ועונש אבל כדי לגלות נתנה הבחירה לאדם שיכלה היצה"ר ויצבה ליום הדין אלא דה"ק דיש לנו פתחון פה וטענה קלה במשפט שלא נתמוטטנו לגמרי במשפט על שברא לנו יצה"ר מגורם לנו עונות והעולים ודאוי להיות זכין בדין אחר שיענשו על חטאם ולא יתמוטטו לגמרי והיינו שהודה והסכים בזה לדברי אליהו שלא ימוטטנו לגמרי על ידי טענה זו ונ"ע קאמר שהטיח דברים כלפי מעלה שהרי טענה זו איכה אורחים שיהיו פטורין לגמרי ביום הדין דכיון דניתן להם שמירת שיש להם נסף

עין יעקב

הנה השיחה דברים כלפי מעלה. [illegible] לאליהו. [illegible] אל ה' אל תקרי וכו'. [illegible] מנין שחזר הקב"ה והודה [illegible] משה הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר ויתפלל משה [illegible] אמרי דבי ר' ינאי כך אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשביל כסף וזהב שהשפעת להם עד שאמרו די גרם להם [illegible]

לסוף ילדם ומייתי ג' קראי בב' עניינים ואמר הרשותי גומר על שגרלתי הילה"ר והנה כתומר ביד היוצר גומר שים ביד הקב"ה גם עתה שמיתן הנמירם בו להסיר הילה"ר ממנו והסירותי לב האבן גומר שכן יעשה הקב"ה לנו לעתיד להסירו מאתנו בב"י: שנאמר ויתפלל אל ה' וגו'. יש לעיין בזה דהא הכא ויתפלל אל ה' כמלא בכמה כנילים והמקרא מלא הם ומי הכריח לר"א לומר לגבי משה אל תקרי אל אלא על והטעיה דברים כו' וגם לא מליט שום קרא ויתפלל אל ה' גו' גבי משה ואם כניה ויתפלל משה אל ה' גו' והיינו קרא דפרש' מתאוננים לא ידענו מאי הטיחה דברים איכא שם וכראה להגיה ואתפלל אל ה' גו' והיינו קרא דפרשה עקב דשם איכא הטחת דברים דכתיב ונחלתך ישלת ה' גו' וכדלקמן בסמוכין ומשום דבהאי קרא אל ה' כראה כמיותר דהוה מצי למימר ואתכפל לפני ה' גו' ואתפלל ואומר ה' אלהים גו' וע"כ דרשו אל ה' אל תקרי אל אלא על שח"ל ליבראל מהולך בשבילם להטיח דברים כלפי מעלה וכו"ק: מאי ודי זהב כו'. ר"ל דלפי הענין שזה הפסוק אלה הדברים גו' מסתפי בתוכחות שדבר עם כל ישראל צריך לא ה"ל למכתב רק זהב שהוא רמז על העגל שעשו מזהב ומאי ודי זהב שהוא אדרבה התנצלותם דמתוך רבוי זהב שנתן להם עשו את העגל וע"כ דרשו שכך אמר משה לפני הקב"ה כו' ואתה גרמת להם ורש"י בחומש הביא דרשה זו לרשב משה אל ה' גומר ויעשו להם אלהי זהב ע"ש: שנאמר כמרעיתם כו'. מייתי כל הני קראי דומים לג' המשלים שזכר וישבעו וירם לבם גו' וכן פן תאכל ושבעת ורם גומר הוא המשל לארי מהם מתוך קופה של בשר ואכל ושבע וישמן ופנה אל אלהים גו' הוא המשל לבן שהרחיצו כו' והשיבו על פתח זונה כו' וישמן ישורון ויבעט גומר הוא המשל לפרה כו' והיתה מבעטת בו כו': והודה למשה כו'. גם בכאן יש לפרש דהאי אין ב מענה לפטרים מעונם על מעשה העגל כיון שניתן להם סנהדרים וכמ"ש וביום פקדי ופקדתי גו' אבל הודה והסכים עם משה שלא יתמוססו לגמרי כמ"ש בתחלה ויחר אפי בהם ואכלם גו' ומייתי דהודה מדכתיב וכסף הרבתי להם וזהב גו' מלת וזהב קאי גם אהרבתי וכפי' רש"י בספר הושע וע"ל דהאי קרא לאו בעגל שעשו במדבר איירי אלא בעגל שעשו ישראל בזמן הושע וקאמר קרא דכסף הרבתי להם והם הוסיפו לעשות זהב לבעל ומייתי אתמודה דכ"ש בשהרבה להם זהב בעגל כדכתיב ודי זהב שהודה והסכים הקב"ה למשה:

הרי"ף אל תקרי אל ה' וכו'. יש לבאר מכ"ל לומר אל תקרי אל ה'. ואפשר לומר דכיון שמקרא זה כתוב במתאוננים דכתיב שם ויצעק העם אל משה וכמיך ליה ויתפלל משה מה צורך עוד לומר אל ה' דפשוט הוא ובתפלה היכא דכתיב ויעתק משה כמות אל ה' לומר שעתק אל רחמי ה' אבל הכא דכתיב ויתפלל משה מה צורך לומר אל ה'. לזה אמרו אל תקרי ונתפלתו הטיח דברים על ה' שנעלים גם לא ה' ואין כדאי תמה זה אל העונש הגדול הזה אבל קשה שהרי כתיב גבי עקב ואתפלל אל ה' ולא דרשי נמי התם אל תקרי אל ה'. וכ"ל לומר דהקשה הוא כאן שלא ויתפלל אל ה' הוא שנקם רחמים עליהם והוא אל ה' מדת הרחמים אין קרא אתיב שבר ואמר שבגבי הריפי אם כל שעם הוא שגרלא כשתרעם. לז"א אל

חקרי אל ה' אלא על ה' שנתרעם והטיח דברים היו על ה' ואמר למה הרעותם לעמך לגרום את מעשה כל פעם הזה עלי ובמלא מה שמספרם אמ"כ למה הרעותם ובר הכל הוא מהתרעומת מהטים דברים על ה' וים ספרים דגרסי הטיח דברים דכתיב ואתפלל אל ה' אל תקרי אל ה' אלא על ה':

וידבר ה' אל משה לך רד. [מאי לך רד א"ר אלעזר] א"ל הקב"ה למשה לך רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל עכשיו שישראל חטאו למה לך גדולה תשש כחו של משה ולא היה בו כח לדבר כיון שא"ל הרף ממני ואשמידם אמר משה דבר זה תלוי בי. מיד נתחזק בתפלה ובקש רחמים עליהם משל למלך בשר ודם שהכה את בנו והיה אוהבו יושב לפניו והיה מתירא להצילו. כיון שאמר אלמלא פלוני אוהבי היושב לפני הרגתיך. אמר דבר זה תלוי בי מיד עמד והצילו ועתה הניחה לי (אר"א) א"ר אבהו אלמלא מקרא כתוב א"א לאמרו מלמד שתפסו משה להקב"ה כביכול כאדם שתופס לחברו בבגדו וא"ל איני מניחך עד שתמחול ותסלח לעונותיהן של ישראל ואעשה אותך לגוי גדול. א"ר אלעזר אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד בפני בעסך כסא של רגל אחד היאך יכול לעמד בפני בעסך ולא עוד אלא שיש לי בושת פנים מאבותי שלא יאמרו ראו מה פרנס העמיד להם בקש גדולה לעצמו ולא בקש רחמים עליהם ויחל משה א"ר אלעזר מלמד שהתפלל משה עד שהחלהו. אביי אמר עד שהחלהו להקדוש ברוך הוא רבא אמר עד שהתיר לו נדרו כתיב הכא ויחל משה-וכתיב התם לא יחל דברו ואמר מר הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו ושמואל אמר עד שמסר עצמו למיתה עליהם שנאמר ואם אין מחני נא [אמר רבא אמר] רבי יצחק (אמר) עד שהחיל עליהם מדת רחמים ורבנן אמרי חולין הוא לך לעשות כדבר הזה. תניא ר"א הגדול אומר מלמד שהתפלל משה עד שאחזתו אחילו. מאי אחילו אמר רבי אלעזר אש של עצמות מאי אש של עצמות אשתא דגרמי זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך מאי בך אמר רבי [אליעזר] אלעזר אמר לפניו רבש"ע אלמלא בשמים וארץ נשבעת להם הייתי אומר מה שמים וארץ בטלים אף שבועתך בטלה עכשיו שבשמך הגדול נשבעת מה שמך הגדול חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים כך שבועתך קימת לעולם ולעולמי

עיון יעקב

אמר הקב"ה למשה לך רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל. כ"ל לומר דלכך זכה משה לגדל לאמו גדולה לפי שבל ידו נמלו ישראל רחמם גדול [illegible]

[illegible]

כיון שאמר לו הרף ממני ואשמידם. [illegible]

[illegible] זה תלוי בי. [illegible]

[illegible] כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד בשעת כעסך. [illegible]

[illegible] מה שמך הגדול חי וקיים לעולם. [illegible]

לעילמי עולמים. וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אשר אמרת מבעי ליה אמר רבי אלעזר ע"כ דברי תלמיד מכאן ואילך דברי הרב רבי שמואל בר נחמני אמר אלו ואלו דברי תלמיד הן ורבי קאמר דברים שאמרת לי לך אמור להם לישראל בשמי הלכתי ואמרתי להם לישראל משמך עכשיו מה אומר להם:

הרף ממני וכו'. הראהו שיש בו כח לעכבו בידו ע"י תפלה: **הגידה לי.** משמע שהיה אחזו בו: **של ג' רגלים.** אברהם יצחק ויעקב: **שהחלהו.** שהפיל בו: **נדרו.** דעתו שאמר אכלם: **התיר עצמו למיתה.** ויאלגמון חללי: **עד שהוחל עליהם מדת רחמים.** כמו יחולו על ראש יואב לשון הנייה: שאחזתו אחילו גרמין: **נשבעת להם בך.** שאמר בעקידת יצחק ויאמר בי נשבעתי: ע"כ. **עד ככוכבי השמים: מכאן ואילך דברי הרב.** אם לא אעשה כדבריך: **דברים שאמרת לי.** נעשה אורח אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה וגו' ע"כ: והרשב"א כתב נפי' מיש שהתיר לו נדרו. שזה שאמר בדרך משל לומר שהוא לא שהבטיח בשבועתו ולהכנס על משה הותר השבועה ונסתלק הכעס והחרון להם והוא כענין היתר נדרים שאומר שמתחרט בעת נדר ועכשיו מתפייס בענוה י' חכמים שפייסוהו ואילו היו שם מחלם לא היתי נדר ועי"ד משל מלך ונשה פכיו ר"ל כעס שכעס על עבדיהם שיתפייס ויוסר הכעס השלא שכן היה לגרוזיו לעבות ושמתכל שברת רצה שלומר שהתיר לו נדרו אלא לומר ויחל עד שהתיר נדרו. כלומר הוא יסבך שהתיר את הדבר שאמר להשמידם לולי משה בחירו. ולא הטעם במה שהזכיר אבל אחרים מחלים לו דמשמע שהש"י צריך לאחרים שיתירו לו כאדם שאינו יכול להתיר את עצמו שאין זה לדמיון מעשה אלא לדמיון לשון בלבד הבינו כי מלשון ויחל לא יובן היתר עד שהביאו ראיה שלא יחל דברו ואף לא יחל אין ממשמעו לשון התרם חכם רק שלא יחלל מלא שפתיו וע"כ הוצרכו להביא ראיה כאן כמו במפרשי התורה קבלה כן מסיני שלא בא הכתוב לומר אלא שלא יתיר הוא לעצמו אבל אחרים מוחלין. א"כ ע"כ מכאן ראיה בו"מ: דמיון לשון הוא וגו"ם שכל בדרך דמיון ומשל:

מהרש"א רד מגדולתך כו'. אין לפרש דלא להם זה הדרש משום דלך רד הוא לשון כפל דהוה סגי למכתב רד מכאן או לך או רד דהא מלים הלו ליתא גופיה דכתיב לך רד ועלית גומר ומאי תדרוש בים וכדלא דלך רד כאן אין לו למקום לפי פשטיה דהוה א"ל הקב"ה לך רד כיון דלא התכל בקרא כאן מה יעשה משם בירידתו משא"כ בלך רד ועלית גומר שא"ל הקב"ה למשה שירד ויעלה עמו אהרן וכהנים בעלייתו כמפורש בקרא וע"כ דריש הכא דמאמר לך רד היא נוסח דמלתא לך רד מגדולתך כו' וק"ל: **אמר משה דבר זה תלוי בי כו'.** לפום ריהטא זה המאמר סותר מימרא דבסמוך שאמרו ועתה הניחה לי גומר מלמד שתפסו משה להקב"ה כו' וא"כ ש"כ הכא שכאמר הרף ממני ואשמידם גו' עכ"פ קאמר שתפסו משה להקב"ה כו' ולא שהראהו שיש בידו כח למחול על ידי תפלה כפרש"י דהיינו הרף ממני גומר דמשנה תורה והיינו ועתה הניחה לי גומר דפרשת כי תשא ויותר קשה לפרש"י בחומש בפרש' כי תשא שפירש ועתה הניחה לי עדיין לא שמענו שהתפלל והוא אומר ועתה הניחה לי אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו כו' ע"ש והיינו כמאמרם הכא אקרא דמשנה תורה הרף ממני ואשמידם אבל אקרא דהניחה לי קאמר הכא מלמד שתפסו כו' ואפשר דמשמע ליה דהכי אמוראי דהכא פליגי ומאן דמפרש ליה בקרא דהרף ממני ואשמידם שהודיעו שהדבר תלוי בו ס"ל מפרש לה בקרא דהניחה לי וכמו שפי' רש"י בחומש ומאן דמפרש ליה הכא אקרא דהניחה לי מלמד שתפסו כו' ס"ל דמפרש ליה אקרא דהרף ממני. ע"ק לדבריו דס"ל לתלמודא לגימור ופליגא וע"ק מאן דמפרש ליה שהדבר תלוי בו אקרא דהרף ממני גומר דמשנה תורה אמאי לא מפרש ליה הכי אקרא דפרשת כי תשא ועתה הניחה לי וכפרש"י בחומש ואולי פירשו בחומש כראיה דלא פליגי ומפיסי הלשונות דפר' כי תשא הניחה לי ודמשנה תורה הרף ממני משמע ליה לפרש בב' ענינים דמתחלה תפסו כחו של משה ולא ידע להתפלל עד שא"ל הרף ממני גומר שהודיעו שהדבר תלוי בו ושוב אחר שהתחיל להתפלל תפסו להקב"ה כביכול בתפלתו ולא הניחו עד שימחול להם ודוק: **ומה כסא של ג' רגלים כו'.** תמונה ז' לומר ומה שאמר זכור לאברהם וליצחק ולישראל גומר וכפרש"י בחומש דדרש ז' אקרא דזכור לאברהם גומר וכן יש לפרש שאמרו הכא ולא עוד אלא שיש לי בושת פנים מאבותי כי אההוא קרא דזכור לאברהם גומר הוא סמיך ובש"ר איתא כמה דרשות מזכירת ג' אבות ע"ש והכא של רגל א' עלכ"ו לאו דוקא דהא אותן ג' רגלים איתנהו נמי בבני משה אלא דס"ק כיון דכסא של ג' רגלים יכול לעמוד שפיר ומפני כעסך אין לו קיום והעמדה מה יועיל לו רגל א' הנוסף להעמידו מפני כעסך וק"ל: **עד שהחלה כו'.** רש"י גרס שהחלהו הפליג בו כו' ע"ש ולא ידענא משמעו וע"פ פ"י יש לפרש שעשה עצמו חולין והכי איתא שם ויחל משה גומר שעמד בקנות רחם לפני הקב"ה כו' הוי ויחל משה והיינו כדלעיל שהטיח דברים כלפי מעלה בשביל ישראל ולא היה מתפלל כדרך המתפללים בעבד רחם ועוד יש כמה דרשות בש"ר בזה ע"ש וכלן כדרשו מלשון ויחל דלא כתיב ויתפלל: **עד שהפר לו נדרו כו'.** מפורש בש"ר כבר כשנשבעתי זבח לאלקים יחרם כו' אמר משה רבש"ע ולא נתת לי הפרת כו' הוא איני מוחל כו' ע"ש באריך ומכאן נמי מוכח הא דקאמרינן בחגיגה באפי נשבעתי ומזכי בי לא כמו שהבינו התוספת בפ' הספינה שהוא מיפר בעצמו אלא שמזכרי בי ויש לי פתח או חרטה להפר על ידי אחרים כדאמרי בהדיא הכא בהקב"ה הוא איני מוחל אבל אחרים מוחלין לו והכי מפורש בש"ר אמר הקב"ה למשה תוהא אני על הרעה כו' אמר משה מותר לך כו' ועיין בחידושינו פ' הספינה: **חולין הוא לך כו'.** וכה"ג דרשו בפ"ק דעבודת כוכבים חלילה לך גומר חולין הוא לך להמית צדיק עם רשע גומר דה"ל הכא כמה צדיקים היו שלא עשו את העגל ותשא לכל העדה בשביל זכות הצדיקים וע"ש בפ"ק דעבודת כוכבים באריכות: **אשר אמרת מבעי ליה.** לכאורה כיון אשר אמרתי דקאי אותדבר אליהם גומר שכן דברת אליהם כבר וכל הארץ אשר אמרתי גומר אלא דלא מלים שדבר לאבות כבר בהבטחת ארץ בהאי ליסגא אשר אמרתי אתן גומר ולמאי דקאמר מכאן ואילך דברי הרב היינו שמבקשו דבר לישראל כך וכל הארץ הזאת אשר אמרתי כבר לאבות אתן גומר והודה לדברי משה שלא לכלותם ומ"ד אלו ואלו דברי תלמיד כו' בדרך ריצוי להקב"ה והדבר אליהם גומר וגם אני אמרתי להם בשמך בהבטחת הארץ עכשיו מה כו' וק"ל:

הרי"ף לך רד אמר הקב"ה למשה כו'. וקשה כי מי נגר כמשה אחונו ישים נכתל על שהורידתו מגדולתו עד שתמה כחו ולא היה בו כח לדבר. ועיין שמשמעם זה שאמר הקב"ה כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל עכשיו שישראל חטאו גדולה למה לך. אין עוד לומר לו הניחה לי ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול שהרי לא נתנה הגדולה למשה אלא בשביל ישראל ואם אין ישראל למה לו גדולה ולמעיד שמה שתשש כחו של משה הוא לפי שיש פיס לומר שלא יתפלל משה יאמרו אינו מתפלל על ישראל אלא בשביל עצמו לפי שאם אין ישראל אין משה עומד בגדולתו שלא נתגדל משה אלא בשביל ישראל והוא היה רוצה להתפלל בשביל ישראל ומשך דברי השי"ת כמו שלא ידיעתו למרעיה נחפלתו לכך זהם שלא מתפלל לצורך עצמו וכיון שא"ל הקב"ה אחר כך הרף ממני ראה שהדבר תלוי בו תם הענין סוגת דברי הקב"ה שאמר כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל

שמסמנה היא נתתי לך תורה כדי שתלמדם תורה ותלמוד וכיון שחטאו לתת לך נחלה על אבנים טובים ומרגליות כי אני חולה שחטיה גדול על אבני חן ויראי אלהים חסו ותשפה אותך לעני גדול מוני שיהיה גדול לתורה תפלות וחסיה נדולתך על עם ה׳ הנשארים לו אמר ומשה ע״ה הרבה תלוי לי כדי שלא תהיה נחלתי על מופתים ופושעים ולכן אמר הקב״ה הניחה לי כי מפני כבודי הוא דורש מיד נתחזק בתפלה והגילם:

פח סס במדבר יד

מבלתי יכולת ה׳ יכול ה׳ מבעי ליה אמר ר״א אמר משה לפני הקב״ה רבש״ע עכשיו יאמרו אוה״ע תשש כחו כנקבה ואינו יכול להצילן אמר לו הקב״ה בן עמרם והלא ראו כבר נסים שעשיתי להם על הים אמר לפניו רבש״ע עכשיו יאמרו למלך אחד יכול לעמוד לפני שלשים ואחד מלכים אינו יכול לעמוד. א״ר יוחנן מנין שחזר הקב״ה והודה לו שנאמר ויאמר ה׳ סלחתי כדבריך תנא דבי רבי ישמעאל כדבריך עתידין עובדי כוכבים שיאמרו. אשרי התלמיד שרבו מודה לו. ואולם חי אני אמר רבא אמר רב יצחק מלמד שאמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה החייתני בדבריך:

החייתני. בפני עובדי כוכבים: הרבצ״א האריך ה״ל דע שלא עלה על דעת ר׳ אלעזר לומר שהיתה יכולת נקבה שהרי הוא גם ספל לזכר ולנקבה רק חולק בין ספל לגם. והענין כי מפה רצינו עליו הכלים היה מלאמת לפרעה ועמו בים כנה סגולתה סנה הכל ופלים בכל וסוף הגדול הנס הזה לחלקו כאמת בני בכורי ישראל ופרעה אמר לא ידעתי את ה׳ שהיו חושבים הוא ועמו שישראל נתונים תחת ממשלת פרס והלות כאשר עובדי כוכבים ושיקוצים המקרים שיהו״ע עלד האל ופעמים יכנו בספל כפי מלא האל כענין נסר עובדי כוכבים ושר פרס וכן היה פרעה וכמו אח״כ כשנגרה יד השם עליהם באמרם ה׳ הצדיק שמתיו אל ה׳ וביחוד על הים ולאמר כי ה׳ נלחם להם ועתה אמר משה לפניו יתברך שאם יכלם אתן והלום יהיה פתח לעובדי כוכבים שחולקים האומרים באין השם הזה תחת ממשלת כבת הכבות יתברך ובמנהגים אין יכולתו יכולת ה׳ ואילו אמר מבלתי יכול ה׳ היה נשמע שהם שודים בגבולותו רק מכחישים יכלתו הם אי אפשר שעם התודאה בשתוא ה׳ לא תגא כפירה ביכלתו שאם הם שידו בשוא כנת הכבות נ״כ הוא מן ההכרח להודות שאין כוס מניעה לו יתברך אבל באמת מבלתי יכולת ה׳ תהיה הכפירה באין היכולת שלו באמר שהוליאם ממצרים בכחו ובכבוד אירע להם כך זה יהיה שאין היכולת יכולת ה׳ רק יכולת אחר ומוהיני המפלים שאין יכלתו להעמיד לפני שר ומנסיכי ארצות ל״א מלכים. ואמר תשש כחו כנקבה. דע שהפועל יקרא זכר והמקבל הפעולה ממנו יקרא נקבה כדמיון כל זכר ונקבה. והמשל בזה חמה ולבנה בהחמה מהלקת אורה ללבנה ואין אורה מלד עלמה רק היא ככלי מהיר ובהגיע אליה אור החמה מאיר כמראה המוכית שחוסרת בהגיע עליה אור השמש, ע״כ קרא השמש זכר והלבנה נקבה בכמה מקומות, וגם המשל בחלומו

על יוסף שכרחם בו יעקב לשמש ורחל לירח באומרו הנה השמש והירח ונתיר והבין יעקב על זה שהוא כנוא וגרי והנה זה כוכב באומר תשש כחו כנקבה שילמוח באומנו כנה עליונה לכל הכבנים רק כאשר הכחות במקבלים מכבה אחרת וכנגה פעם ויפלט פעם והוו תשובות הכח ועי׳ הודה לו יתברך ואמר סלחתי כדבריך ומ״ש שא״ל הקב״ה החייתני בדבריך הטנה שהוא יתברך המ״ס כאומרו חי אני לעולם ר״ל אני החיים שחיי הכל תלוי בי וע״כ נאמר ויבנע בחי העולם. ומפני שכבר אומה ע מגיא זה לידי כפירה בו יתברך ובאדוטתן אבל שעובדי כוכבים אשר מעשו את שמשו ולפי דעתם זה הנפקד איש חי העולם ובהמכע שונם כלין ישראל הבאר על עמדה האמונה שהוא אדון ומי העולם וקיומם. ונמלא בעשם בתפלתו קיים זאת האמונה שהוא יתברך חי העולם. ולז״א החייתני בדבריך ע״כ: ועוד הארך הרשב״א בפירוש דרש רבי שמלאי ה״ל כבר נחלקו בזה רבי אליעזר ורבי יהושע בפ״ח של עבודת כוכבים דתניא ר״א אומר לעולם ישאל אדם לרכיו ואח״כ יתפלל שנאמר תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה׳ ישפוך שיחו רבי יהושע אומר יתפלל ואח״כ ישאל לרכיו שנאמר אשפוך לפניו שיחי לרתי לפניו אגיד ולבסוף שמעידו שם מחלוקתם בזה דרבי שמלאי דרבי יהושע סבר ילפינן ממשה ור״א סבר לא ילפינן ממשה דאמר לך שאני משה דרב נותריה. ודע כי לא נחלקו בזה אבות העולם אלא מפני שיש בזה פעם גדולים לעניני התפלה ולריך שידע כל הבא להתפלל לשאול ממנו יתברך לרכיו כדי שידע על איזה לד התקן לו בתפלה והזכרת השבחים והוא שרבי יהושע ראה כי כל השואלים אחכם ישאלו על אחד מג׳ פנים שכן האחר שישאל השואל על לד הגמול או על לד החסד והחמלם לבד. והג׳ שישאל כמסתפק ביכלת מי שישאל ממנו בשאלתו או שבחזקה אלא שיש ביכלתו למלאות שאלתו, והג׳ שהוא מסתפק אם לא יכלים בשאלתו מי שהשואל ממנו אם ימלא בשאלתו אבל אחרים או שבחזקה אלא שאם לא ירלה להשלים בשאלתו מי שהשואל ממנו שלי אפשר לו למלאת בשאלתו אבל אחרים והשלמת חלקי ג׳ הכוונות האלה מרוחקות בחק הבורא יתעלה ר״ל באין להשלמת על דעת כל נברא שיש לו אבל הבורא יתברך גמול קודם בעליו יבטח לשאול ממנו שהוא יתברך יחדיו למלאות שאלתו רק מלד החסד והחמלה וכן לא ישאל כמסתפק ביכלתו שלא ימנעו דבר עם רלונו יתברך וכן לא יעלה בדעתו שיש לו תחילה למלאת בקשתו אבל אחר בשמי גלגל או חמי בלתי אם ימלא לו שוא יתברך בקשתו וע״כ הסכים רבי יהושע שלא ישאל אדם לרכיו עד שיסדר שבחו של הקב״ה לירחנו פן יטעה באחד מהכוונות האלה וישאל על אחד מג׳ חלקי הרחוק בחקו יתברך שאמרנו ולא ישאל לרכיו עד שיקדים לנפשו תכונת בבחי יתברך ויכיר ויתבונן שהוא אדון הכל אין לאחד מן הנבראים אלא גמול ושאין לו מעלור ולא מניעה בדבר ושאין תחילה להגיע לדבר כזאת ולא לבריח מהספם בלתי אם יגיע לרלונו יתברך ואחר שיקבע בנפשו ססמת הכוונות אלו יהיה ראוי לשאלת הלרכים וכדרך שעשה משה רבינו עליו השלום שאמר שלשה הדברים קודם שאלת לרכיו ושוא אומר ה׳ אלהים אתה החלות לבראות

עין יעקב

מבלתי יכולת ה׳ וכו׳ תשש כחו כנקבה. לא ראיתינו לומר תשש כחו כנקבה אלא אפי׳ אם יהיה בכחו להלחם עוד יוכלו לומר דלגבי ל״א מלכים אינו יכול לעמוד [illegible] אבל לפני שהנהיג נקם מדת לגבורות וקמים אתה מיים ויחוס על כח בכתיב כיתום לב על בנים לבן יצחק שהוא כמים נקבה: [illegible] עכשיו יאמרו לפני מלך א׳ יכול לעמוד וכו׳. ואת [illegible] [illegible] לפני שלשים ואחד מלכים אינו יכול לעמוד [illegible]

לשלום את עבדך גו' שהוא יתברך המתחיל בטובה והחסד אלא לא שהקדים הוא לעשות דבר שאלו יחויב הגמול הזה עליו והוא עוד בלומרו את עבדך ר"ל שחייב עמו מצד האדון לעבד שאין במעשה שעבד דבר שיחייב האדון בתגמולו שהוא עבד ומחויב לעבוד את אדוניו לפי שהוא עבדו וקנייו ואמר את גדלך ואת ידך החזקה לומר שלא ימנענו דבר ואמר אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך לומר שאם לא יעשה שום אי אפשר לאלהי לא צבאות ולא בגלגלי הנפרדים והוא אמר בשמים ובארץ ור"ל ראה שיש ענין אחר גדול בהקדמת השבח לפי שהוא עזות העבד להקדים שבח אדון הבל באזני זולת סבה ומניעות הלב והיראה ורתת ולזה ראה שהוא מן החיוב לשאול השאלה לרכיו ותהיה כך ידע וירגיש בשפלותו ומיעוטו והליכת כחו וידע ויפשוק שאין לו התגולה להבין אחר שהפליג בדרכי מעלותיו ושפלות גופו ולהתלם מן החוב ומאחר השבחים בלבד אם יעורנו כחו יתברך ואמר שיקדים לו זה ימצא לנפשו שבר וכדמהרי"ר בשפלותו ואז יהיה ראוי לבין בשבחי האדון יתברך אשר הוא מנקם וישים ראוי להתפלל לפניו והבהביל רבי יהושע ראיה ממשה הש"ג רבי אליעזר כי אין ללמוד ממשה דעשה רב גובריה ר"ל גדול כחו שבכל עת היה רשאי בן זה ולומר בשבחו וכבר נקבעה התפלה על דעת ר' יהושע לסדר השבחים ראשונה וקבעו ג' ברכות הראשונות לשבח כנגד הג' כוחות שאמרנו. הראשונה אבות להקדים שהוא מושל על כל הנמצא רק על כל שמסדר העולם והוא אומר וזוכר חסדי אבות, והב' גבורות להקדים שהוא יכול על כל דבר אף להמית ולהחיות, והג' קדושה שבה שמקדישו ומעלים על הכל ומעיד שבכל הקדושים שהוא רואה אף לגבלים הנפרדים שהם כמו לגלגלים שפועלים בעולם בהנהגתי הטבעית מהללים בכל יום לשמו יתברך ומודים כי מהם מן השפע שנשפע עליהם ממנו יתברך ואינם פועלים אלא ברצונו יתברך ואין קבע תפלה א ר"ל של י"ח ברכות קשיא על ר"א אעיס שהתפלה י"ח קבעוה בן מחכמי כנסת הגדולה הקדומים מכל דוחה כר"א ומודה רבי אליעזר בכך לפי שהתפלה י"ח תפלת ליבור הי' והיה לומר תפלה כוללת כל הצרכים ומתוקנת לכל ואף למי שאין לו חולה בתוך ביתו אומר ברכת רפואה ומי שאינו לריך למזונות אומר ברכת השנים וכן כלם וזוהו הענין למבין ממה דרב נתריה שהלבור מתפללין ומשבחים בה. ואל יקשה בעיניך מה שאמרה גם בפ"ת של עבודת כוכבים וחכמים אומרים אין הלכה כדברי זה ולא כדברי זה אלא שואל אדם לרכיו בשומע תפלה ושמעת כי חכמים דמו דברי רבי יהושע שאומר שמסדר שבחים ואח"כ יתפלל שלא על כל זה ממאמר דברי חכמים ותדע לך שהכרת לומר כן שבגמר דמו דברי שניהם ואם אין מקדימי שבחים לנרכים כדברי רבי יהושע ולא לרכים לשבחים כדברי רבי אליעזר שילך יקדיר ואין בין ב' דעות אלו דעת ג' אמצעי ועוד שהרי תפלת י"ח כך נתקנה וכשהוא שואל לרכיו בשומע תפלה כבר הקדים שבחים בג' ראשונות אלא שדברי ר"א ודברי רבי יהושע לא נאמרו רק על שיחיד שבא לבקש לרכיו הלריכין לו לעצמו אם יש לו חולה בתוך ביתו או שלריך למזונות או שלריך לבקש מחילה על חטא שבא לידו וכיולא בזה נחלקו רבי יהושע ורבי אליעזר ומכלל דבריהם שאין אסור היחיד יכול לשאול אותם לרכים בתוכם תפלת י"ח ולא להוסיף כלל בסוף הברכה ולא בשומע תפלה לפי שכבר לא נתקנה אלא ללבור ולשאלת לרכים כוללים וזה הוכלל מכלל דברי ר"א ור' יהושע שלא באחור וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא ישאל אדם לרכיו בשומע תפלה וזה שאמרנו עוד לומר שם שאף בסוף כל ברכה יכול להוסיף מעין כל ברכה שאומרים אמר רב יהודה אמר רב שואל אדם לרכיו בשומע תפלה ואם בא להוסיף לומר בסוף כל ברכה מעין ברכה אומר עכ"ל:

מהרש"א **יכול מבעי ליה כו'.** בתוספות ברש"י לפי פשוטו יכולת שם דבר הוא והדרש דהכא ימאן זה דא"כ הוה לי' למכתב מגלתי יכולת לפ' גומר בלג"ד כמ"ש הרא"ש: **תשיש כחו כנקבה כו'.** הוא מבואר כמ"ש כי הקב"ה יחיד בעליונים ואדם יחיד בתחתונים הוא מושל על כל הברואים למטה וכמ"ש במין האדם ורדו בדגת הים גומר ועיקר הממשלה במין האדם בזכר כי הנקבה יש לה מושל אחר עליה כמ"ש והוא ימשול בך גו' ח"ש משה להקב"ה גם כי ראו במצרים כי יש לך ממשלה בעליונים כזכר הזה וכמ"ש ה' איש מלחמה גומר עכשיו שתכלה אותם יאמרו עובדי כוכבים כי אין זה אלא דוגמת ממשלת הנקבה על הברואים בתחתונים שיש לה עוד מושל אחר עליה שהוא הזכר וע"כ אין לו יכולת נגד ל"א מלכים כי יש מושל עליו בעליונים: **שהודה הקב"ה כו'.** דהיינו שהודה לדברי דיסה זה מגלתי יכולת גומר שכאמר ויאמר ה' סלחתי כדבריך ויותר לומר שסלחתי להם כדברי דיסה שלך ובפרש"י בתוספת כדבריך שאומרת פן יאמרו מבלתי יכולת ה' עכ"ל ופי' הרא"ש לא כדבריך שאתה אומר ועתה יגדל נא כח גו' הסמוך לו דא"כ כדבריך ל"ל מאחר שא"ל סלחתי לומר שהוא כדבריו עכ"ל והכא דבי ר' ישמעאל הוסיף לומר ויתורא דכדבריך לומר מעלת משה שעתידים עובדי כוכבים לומר כן אשרי תלמיד שהקב"ה מודה לו ומתוך דבריו גם יאמרו עובדי כוכבים מגלתי יכולת גו' חזר הקב"ה והודה למשה מלבלות ישראל ועי"ז גם יאמרו עובדי כוכבים אשרי תלמיד כו' וכו': **ההייתני.** פרש"י בפני העכו"ם עכ"ל ומשמע אקרא דלעיל כדבריך שיאמרו העכו"ם מבלתי יכולת ה' להם כמו כנקבה החייתני לתת כח וגדולה לי כמ"ש ועתה יגדל נא כח ה' גומר ולפי פשוטו פרש"י בתוספת מלשון שבועה וכה"ג בפ' ז' אמור אליהם חי אני נאם ה' ודבים כמותו בנביאים מל' שבועה אבל הדרש ימאן זה בכאן דא"כ הוה מקרא מסורס כפי' רש"י ורמב"ן בתוספת וע"כ דרשוהו שהוא סמוך לכדבריך הנאמר למעלה גם בכלם נאמר חי אני נאם ה' דקאי אשבועה' דבתרים וכאן לא כתיב ביה נאם ה' דקאי אדלעיל וק"ל:

הרי"ף **מגלתי יכולת ה' וכו'.** יש לפרש כפי הפשט שאומר משה גם שיכירו כל העמים כי גדול כנגד מי וכל יכול. מ"מ עכשיו יסתפקו ביכולת ה' דהיינו שבישראל שהוא כח של מעלה במעשיהם הרעים והוא על דרך שרמזו ז"ל עד ילדך תמי בזמן שאין ישראל עושים רלונו של מקום מתישים כח של מעלה ועכשיו יאמרו תשש כח יכולת ה' ששיה עומד להם שאף על פי שהפליא את הפסח הזה ומקרנו כלומר שהיה גוי מקרב גוי והללו עבדים וכו' ולא תשש כח יכולת ה' לגאלם עכשיו יאמרו לפני ל"א מלכים אינו יכול לעמוד לתת יכולת לישראל המוקלים כנגדו הם הרמוז בכתוב ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעלת א"י הוא כזוה ממספר שלשים ואחד. ולדבר הזה הודה הקב"ה יתי ויאמר ה' סלחתי כדבריך עתידים עכו"ם לומר וכו'. ומ"ש החייתני נדבך הוא עיד מגיה באלהים נעשה קו"ל כיי מוסיפים כח בגבורה של מעלה וכו'. ועוד אני מפרש נדקדק שאומר למה לא הזכיר נסים של מצרים ומגין להם לדרוש כדבריך עתידים עכו"ם לומר כי וכן דרשת החייתני נדבך. אמנם כך אומר משה עכשיו יאמרו מבלתי יכולת ה' שלא ראה ה' לתרחום יכולת עוד כי תשש כחו כנקבה שילדה פעם אחת כך הראה הי' גדולת יכולתו ומבלתי הראות עוד יכלתו הגנם. לא אמר תשש אם כן היה מספיק להראות יכלתי במצרים ולמה עוד חזרתי להראות יכלתי על הים אלא ודאי הכאן שרלונו יתברך להראות תמיד יכלתו אלא שאין ישראל זכאים. אמר משה עדיין יאמרו כי כנגד ל"א מלכים שיש להם ל"א שרים אינו רולה הקב"ה להשפיל כבודם בשביל ישראל כשאינם זכאי ובמצרים וביום היה כנגד שר אחד של מצרים או של ים הראה יכלתו. וזה ואמרו אל יושב הארץ שכבשו ל"א מלכים במעלת א"י יושב שהוא ל"א מלכים וכי תאמר שמפני שאינם זכאים ול"א מלכים ממנו כי ענגך עומד עליהם ולאחר שעשו העגל והי' הולך לפניהם יומם וגו' מעיש שלא היו זכאין ותולי' שישלו סדנר

סדר בקיבא סיום כאן [illegible]

[illegible] :

סט ס"פ **דרש** רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה
ואח"כ יתפלל. מנא לן ממשה דכתיב °ואתחנן
דברים ג אל ה' בעת ההיא וכתיב ה' אלהים אתה החלות וגומר
וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה
שם וגומר. °א"ר אלעזר גדולה תפלה יותר ממעשים טובים
שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבינו אע"פ
כן לא נענה אלא בתפלה שנאמר אל תוסף דבר אלי
וסמיך ליה עלה ראש הפסגה ואמר רבי אלעזר גדולה
ישעיה א תפלה יותר מן הקרבנות שנאמר °למה לי רוב זבחיכם
וכתיב ובפרשכם כפיכם. ואמר רבי אלעזר מיום
שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה שנאמר °גם
איכה ג כי אזעק ואשוע סתם [שתם] תפלתי ואע"פ ששערי
תהלים לט תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו שנאמר °שמעה
תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש ואמר
רבי אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת
יחזקאל ד ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים שנאמר °ואתה
בן אדם קח לך מחבת ברזל ונתת אותה קיר ברזל
בינך ובין העיר. א"ר חנין אמר רבי חנינא כל המאריך
בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם מנא לן ממשה רבינו
דברים ט שנאמר °ואתפלל אל ה' וכתיב בתריה וישמע ה' אלי
גם בפעם ההיא. איני והא אמר רבי חייא בר אבא
אמר רבי יוחנן כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף
משלי יג בא לידי כאב לב שנאמר °תוחלת ממושכה מחלת לב
שם מאי תקנתיה יעסוק בתורה שנאמר °ועץ חיים תאוה
שם ג באה ואין עץ חיים אלא תורה שנאמר °עץ חיים היא

למחזקים בה לא קשיא הא דמאריך ומעיין [בה] הא
דמאריך ולא מעיין [בה] אמר רבי חמא בר חנינא אם
ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר
תהלים כז °קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' תנו רבנן ד'
צריכין חזוק אלו הן תורה ומעשים טובים תפלה ודרך
יהושע א ארץ. תורה ומעשים טובים מנין שנאמר °רק חזק
ואמץ מאד לשמור ולעשות ככל התורה חזק בתורה
ואמץ במעשים טובים. תפלה מנין שנאמר קוה אל ה'
חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'. דרך ארץ מנין שנאמר
ש"ב י °חזק ונתחזק בעד עמנו וגו':

עלה ראש הפסגה. בדבר תפלה זו הרשיתי להראותך אותה: **ובפרשכם.** אי לאו דגדולה תפלה [illegible] למה לי רוב זבחיכם [illegible] : **אל תחרש.** [illegible] : **קיר ברזל.** [illegible] : **ומעיין בה.** [illegible] : **תוחלת.** [illegible] : **ועץ חיים תאוה.** [illegible] : **צריכין חזוק.** [illegible] : **דרך ארץ.** [illegible] למלחמתו. ע"כ:

תוספות גדולה תפלה [יותר] ממעשים טובים [illegible] כל המאריך בתפלתו ומעיין בה. [illegible]

מהרש"א שנאמר אל תוסף כו'. וס"ק אל תוסף דבר אלי בדבר הזה [illegible] ואראה את הארץ כו' [illegible] מ"ש זה בגופו כו'. [illegible]

סס

עין יעקב

דרש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל [illegible] **גדולה תפלה יותר ממע"ט.** [illegible] **וכתיב ובפרשכם כפיכם.** [illegible] **את הנפש לא ישא כפיו שנאמר ידיכם דמים מלאו.** [illegible] **ננעלו שערי תפלה.** [illegible] **נפסקה חומת ברזל.** [illegible] **מאי תקנתא יעסוק בתורה.** [illegible] **יחזור ויתפלל.** [illegible]

דס: למה לי רוב כו'. עיין פרש"י ול"נ דתמיהא דקרא קדייק שהרי גם כי תרבו תפלה כו' דגבי רוב קרבנות קאמר למה לי כאלו ומאחר בהם וגבי ריבוי תפלה לא קאמר רק אינני שומע וק"ל: כל כהן שהרג כו'. קאי ארישא דקרא דאמר ובפרשכם כפיכם גם כי תרבו תפלה דהיינו ב"ה שמרבין בתפלת נעילה כדאמרי' בילקוט שאז בתענית ב"ה מרבין בנשיאת כפים בכל התפלות אינני שומע כי ידיכם דמים מלאו דהיינו בהריגת זכריה ב"ה כמ"ש פ' הניזקין וק"ל: שנא' סכותה בענן כו'. כמ"ש בזה דיש מלאכים המקטרגי' שמפסיקין בין ישראל לאביהם שבשמים ח"ש לפי מ"ש דהאי קרא ססותה בלשון שהוא אחד ממלאכים המשחיתים כדאמרינן בנדרים להפסיק בינך ובינים ותרדפנו הרגת גו' כאלו לא חשבינן בגו והוסיף בזה דגם בענן שדרם להיות ממלאכי הרחמים כמ"ש בקריעת ים סוף ובמתן תורה סכותה לך להיות מהפך הרחמים למדת דין להפסיק בינך מעבור תפלה: ונתת אותה קיר ברזל בינך כו'. הוא דעתו של הקב"ה ליחזקאל וכיסי דנביך על יחזקאל קאי והוא במקום בינו ובין הציר ולענין תפלה דרחמי קאמר דאיכא כשמעת כ"כ מיום שחרב ב"ה אבל לענין שבתו יתי' ב"ה לקדוש' וברכו הא אמרי' דאפי' מחי' של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים וק"ל: כל המאריך כו'. לעיל מייתי בהך פרשתא כתיב כה"ג וישמע ה' אלי גו' אבל אינו מפורש שם התפלה אבל כאן כתיב ואתפלל אל ה' גומר והאריך בתפלתו עד לבסוף כתיב ואנכי עמדתי בהר גומר מ' יום ומ' לילה וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא דהשמיע בכל אותן מ' יום האריך בתפלה והכי אמרינן לקמן כלום מאריך יותר ממשה דכתיב ביה מ' יום ומ' לילה וק"ל: דמאריך ומעיין כו'. ק"ק דקאמר ליה מאי קאמר ליה דהא בהדי' קאמר ומעיין בתוי"ל דהוה ס"ד דלגרסתא קאמר ומעיין בה ואמתרן הכי דמאריך ומעיין גרע טפי כמ"ש התוס' דהיינו שמצפה שתבא בקשתו: תוחלת. פרש"י לשון מילוי ותקוה עכ"ל ואין צריך אלא כפשטיה הוא מלשון מקוה ומצפה שתבוא בקשתו כמ"ש התוספות ואי משום דלא מפורש בקרא דאיירי בתפלה פי' כן הא כה"ג דרשו בסמוך וקוה אל ה' דלא מפורש שם דאיירי בתפלה ויש לייתב דההוא מוקמי איירי טפי בלשון תפלה כמאמר אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש גומר: יעסוק בתורה כו' שנאמר ועץ גו'. שבשביל תורה היא המוכנת לקבל תפלתו כמ"ש מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה: ואמץ בת"ש כו'. דלמאמר היינו למוד תורה כמו שכתוב בפ"ק דקידושין וממרת ב' מצוה ולעשות היינו מ"ע ולגבי תפלה נמי כתיב לשון כפול חזק ואמץ גומר ויש למדרש בים דגבי ב"ה אימון ובוכה הלב בתפלה והכפיל לגבי ד"א חזק ונתחזק גומר דעם אנשי אחיו יעבר יואב בן חזק אתה ונתחזק גם אבי כי"ם אם תחזק ארם והיית לי לישועה ואם גו' והלכתי להושיע לך וק"ל:

הדר"ף גדולה תפלה יותר ממעשים טובים כו'. י"ל אם כוונתו לומר גדולה תפלה ומעשים ממעשים טובים לבד הא פשיטא דטובים השנים יותר מאחד ואם גדולה תפלה לבד ממעשים טובים לבד לא יליף מידי ממשה ואלוכי התם לפי שהיתה שאלה קשה ולהיותו נענה בשאלתו לא הועילו המעשים לבד והוצרך ג"כ לתפלה, ולא מפני שהתפלה גדולה דכ"ם אם התפלל קודם המעשים לא היה נענה עד שיעשה ג"כ מעשים לפי שהיה צריך לשתי עניניהם תפלה ומעשים שיצטרפו באותה שאלה כדי להענות ולדרכה כיצא הגדולים מעשים או נפתות מקולים מם שניהם. ועיקר הנים הכלים המקרית דכתיב ואתחנן אל ה' וכתיב עלה ראש הפסגה וגו'. והנית דלים שמפסוק שהוא טורח האף כי שם נאמר אל תוסף דבר אלי משמע שלא שמע בקול תפלתו. ועוד קשה מאי ומייך ליה דנקט, ונלע"ד לבאר קושיא שלאלוגה עם מה שכתבו התוס' וז"ל גדולה תפלה וכו'. וקשה גבדרי התוס' מה חדשו ממעשים בלא תפלה וכי ס"ד לומר ממעשים בתפלה ולא פריכו השנים מן האחד. ועוד דקדוק אחר שכתבו שאלתו פי' ממעשים טובות בלא תפלה היה להם לבאר ג"כ פי' גדולה תפלה שהיא תפלה בלא מעשים ואומר שהיתה זה ולא זה. ועיקר סוף דבריהם שהביאו לשון הגמרא בשנוי לשון שבגמרא כתיב ולא נענה אלא בתפלה והם שינו לשונם לומר אעפ"י שהיו בידו מעשים הולך לתפלי' ואחר כך. ואנכם י"ל לפי דעתי משחוקי אקנו מה שהקשתי

דאיכי יליף ממשה דלא אמינא דהוי שתי מקום דהולך לגבי דברים יותר התפלי' והמעשים לזה פי' דהיק רבי אלעזר גדולה תפלה יותר ממעשים בלא תפלה כלו' אם יש לבאר דר"א מיירי בדבר אחד בלבד הוא בסוף דבריו שאמר מה"ט והתם הוא דאיירי במעשים לחוד בלא תפלה אבל בתפלה דבריו שאמר גדולה תפלה אין הכוונה תפלה לבדה בלא מעשים דהא פשיטא לן דמעשים לחודייהו גדולים משתפלה בלא כשרון המעשים שהם בפשים דולקים ואש בוער בעצמיו והלב רע. ונראה' דגדולה תפלה הוא עם לירף כשרון המעשים אבל מאי דקאמר יותר ממעשים ר"ל יותר מהמעשים בלא תפלה וכאו לבטל שלא לפרש גדולה תפלה לחוד ממעשים לחודייהו ולכן ביאר סוף דברי ר' אלעזר לומר לי מילה דמיירי בדבר אחד לבד היינו במאי דקאמר יותר מהמעשים שהם לבדם בלא תפלה ומינה דנה דקאמר גדולה תפלה אינה בלא מעשים כי אם במעשים. ויית דה"ל פשיטא דגדולה תפלה ומ"מ ביאר מתפלה ומ"מ בלמודייהו כל אחד בפני עצמו דטובים השנים. ביאור הענין הוא זה למשל אדם שיש לו עברת מעשים טובים והולך לשאלה אחת ולא הספיקו לו זכיותיו שעשה לשעבם על שאלתו ועדיין לריך דבר אחר להכריע ולכתו לא נדע מה יעשה האדם אם טוב לו להכריע הענין בתפלה מאחר שהוא מיוסר ככר במעשים ולא הועילוהו. או אם יעשה עוד מ"ט שאם היו בידו מעשים מ"ט יוסיף לעשות עוד הי אחרים והמעשים שיעשה נוספים על האחרים יכריעו לשעה' יותר מהתפלה כי אולי מעשי' שהיו בידו לא היו כדי לורך השאלה ואם מעט יוסיף כתבה והגה ולזה בא ר"א ואמר גדולה תפלה למי שקדמו לו מעשים ככר ולריך עדיין עזר וסיוע לבקשתו גדולה תפלה יותר מה"ט בלא תפלה כלומר שיעשה בלא תפלה כלל ויגמר וירלה לגמור השמנוקה עפ"י תוספות מעשים שיעשה במקום התפלה ולא יפנה לתפלה. לא זו הדרך אלא יתפלל כי התפלה תכריע יותר לעשות שאלתו ובקשתו בכח המעשים שהקדימים שבידו. והגיה ראיה ממשה שקדמו לו מעשים ולא נענה ושולחו התוס' לפרש לשון הגמרא ולבאר דהכי קאמר הולך לתפלה משום דאוקמה לאם דהא"י לא ילפינן ממשה דלעולם אפשר דהכריעו תוספות מעשים על המעשים טובים שבידו הם גדולים מהתפלי' ואם ראיה משה אדונינו ע"ה שלא נענה אלא בתפלה הוא מפני שהיתה שאלה שאל היתה קשה שכבר נגזר דינו כמה שכתבנו לתעלה ולא הספיקו המעשים שהיו בידו והיה לריך להכריע הכף בתוספת מעשים או תפלה ומדא מינייהו נקט והתפלל והיה שלא היה עשה מכריע לעשות עוד מעשים טובים נוסף על הראשונים שהיו בידו היה אפשר שינה אותו ועושה בקשתו אבל לא עשה אלא תפלה ועניתו שפיר אמנם מכ"ל שלא היה מוסיף מעשים טובים לא נענה מפני שאין כח במעשים בלא תפלה להכריע. נ"ל מעיקר הראיה של רבי אלעזר איכה מפני שלא נענה אלא בתפלתו דהא אפשר שאם הגדיל עוד מעשים לעשות ישנהו ה'. אבל העיקר היא ממשה רבינו ע"ה אדון הנביאים שלא נעלם ממנו אפילו דבר אחד. ואם גם המעשים היה בהם כח להכריע הכף ולגמור שאלה האדם בתוספות מלות ומעשים טובים. א"כ למה הולך משה לתפלה כמבין ואתחנן ובתנת חנם היה לו לעשות ולהוסיף מעשים המלטרפים להכריע התנוקה עד שיענהו ה' יתברך ולא היה לריך במתנת חנם כי אם מצד מעשיו ובשכר מצותיו. ואם כן פי' ולא נענה הוא שהולך אל התפלה לפי שידע שלא היה נענה אביה שיוסיף מעשים אלא בכח התפלה אם כן הראיה היא אמתי' שגדולה היא הכרעת התפלה על המעשים יותר מהמעשים שבידו בלא תפלה וזה הכרחת לדעת התוספות ז"ל. וכפי פשוטו אפשר לי לבאר עוד עם הקושיא השנית שהקשיתי דמנקט קרא דואתחנן ונקט האי קרא דאל תוסף משום דהאי קרא דואתחנן יש לדחות מה שדחיתו דילמא גדולים מעשים לבדם מתפלה לבדה והתם נמשה מודה שיצטרפו ליה תפלה ומעשים וכל אחד לבדה לא היתה מועילה. ומנא לן דגדולה תפלה לאפי נקט האי קרא דאל תוסף דיקשה מה שהאריך לשון ואמר אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה מאי בדבר הזה שהוא מיותר אלא שהוא רבי אלעזר לדרוש מחרים ומאי בדבר הזה קאי אקרא דעלה ראש הפסגה מדכתיב בדבר הזה מיותר ושיעור הכתוב כך הוא אל תוסף דבר אלי עוד ולשאול שאלות. ודיית תפלתך שהתפללת אינה חוזרת ריקם כי בדבר הזה כלומר על דבר התפלה הזאת שהתפללת עלה ראש הפסגה א"כ הרי גלה הקדוש ברוך הוא ואמר בדבר הזה עלה ראש הפסגה שמה שענהו הוא בשביל התפלה. שכן כתיב בדבר הזה וסמיך ליה עלה ראש הפסגה כלומר דקאי אמאי דסמיך ליה. והרי מבואר דגדולה תפלה שלא אמר לו שקנים עלה ראש הפסגה אתם כי היכי דנימא בכח השני דברים מעשים טובים ותפלה אלא בדבר הזה של התפלה עלה ראש הפסגה וגו'. עוד אפשר כפי מה שדרשתי ביאור משה אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה שהוא גדול לפניו ולאחריו אל תוסף דבר עוד בדבר הזה שהוא ליכנס לארץ אבל אם שאלה דבר אחר ואבא

לומר

[illegible]

צ שם ע"ב **אמר** ר"א גדולה תענית יותר מן הצדקה מה טעם זה בגופו וזה בממונו רבא לא גזר תעניתא
איכה ג ביומא דעיבא משום שנאמר °סכותה בענן לך מעבור תפלה:

צא שם °**ותאמר** ציון עזבני ה' וה' שכחני היינו עזובה היינו שכוחה אמר ר"ל אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם אדם נושא אשה על אשתו ראשונה זוכר מעשה הראשונה אתה עזבתני ושכחתני. (התשכח אשה עולה) אמר לה הקב"ה בתי שתים עשרה מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל ועל כל חיל וחיל בראתי [לו] שלשים לגיון ועל כל לגיון ולגיון בראתי [לו] שלשים רהטון. ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון. ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו שלשים גסטרא. ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בה [בו] שלש מאות וששים וחמשה אלפי רבוא כוכבים כנגד ימות החמה וכולן לא בראתי אלא בשבילך ואת אמרת
ישעי' מט עזבתני ושכחתני °התשכח אשה עולה. אמר הקב"ה כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר. אמרה לפניו רבש"ע הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך שמא לא תשכח לי מעשה העגל אמר לה גם אלה תשכחנה. אמרה לפניו רבש"ע הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה סיני אמר לה ואנכי לא אשכחך והיינו דאמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא מאי דכתיב גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל. ואנכי לא אשכחך זה מעשה סיני:

שלשים חיל. [illegible] **עולה.** [illegible] **גם אלה.** [illegible] **ואנכי זה מעשה סיני.** [illegible]

הרשב"א [illegible]

מהרש"א עזבתני ושכחתני כו'. [illegible] **התשכח אשה עולה א"ל הקב"ה בתי י"ב מזלות כו'.** [illegible]

עין יעקב

אמר ר"א גדולה תענית יותר מן הצדקה. [illegible] **מ"ט זה בגופו וזה בממונו.** [illegible] **לא גזר תענית ביומא דעיבא.** [illegible] **אמר ר"ש לקיש** [illegible] **אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אדם נושא אשה על אשתו ראשונה וזוכר מעשה הראשונה.** [illegible] **התשכח אשה עולה אמר הקב"ה כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר.** [illegible]

דסמך בזה הדרוש לכתוב דבתריה הן על כפים חקותיך גומר ר"ל ולך לשכחך הלא על כפים דהיינו שמי השמים וכל צבאם בהם למעלה מנגנים וכפים חקותיך באתה קנת חקות' כמ"ש אם לא בריתי גו' חקות שמים וארץ לא שמתי כדמסיק ולכן לא בראתי אלא בשבילך והיינו אשה העולה למעלה מכל המזלות בצורת יעקב בחקוקה תחת כסא כבוד: שלשים כו'. בכולן נקט ומספר של שלשים דהיינו כנגד ימי חדש דבכל יום מהחדש ממונה א' מהם ונקט ז' מיני ברכה זה למעלה מזה מזל ומיל ולגיון רהטון וקרטון וגסטרא וככבי' נגד ז' כוכבי לכת אשר בז' רקיעים זה למעלה מזה: עולה. פרש"י כמו עולה וקרבנות עכ"ל ולמלת אשה לא פי' כלום כראה מפירושו שהגיהו כפשוטו והוא מוזכר לדלעיל ואין נראה כן מתוך הדרש אלא אשה עולה לפירוש זה כמו אשה עולה ריח ניחוח גומר ופטרי רחמים היינו מרחם בן בטנה ולמר שהקרבנות לפני במדבר היינו זכר ומעשים ראשונים דקאמר: שמא לא תשכח מעשה עגל. כגם שלא תשכח ישראל בגלותו האוקים היות כסא הכבוד כך לא תשכח לי מעשה עגל כי צורת שור חקוקה ג"כ שם: וא"ל גם אלה כו'. ודקאמר וביום פקדי ופקדתי גומר ואין לך פקידה שאין בה ממעשה עגל היינו כל זמן שישראל בגלות אבל לעתיד קאמר הכא גם אלה דהיינו גם מעשה עגל תשכחנה ואמר שמא תשכח לי גם לעתיד לבא מעשה סיני ת"ל ואנכי לא אשכחך. דהיינו קבלת הלוחות בסיני וע"ז הכוונה אמר אנכי אנכי הוא המנחמכם דהיינו לוחות שניות שנתנו לישראל אחר שנתכפר להן מעשה עגל הוא המנחמכם לעתיד שתשכח לכם אותו מעשה עגל וע"כ כאמר בזן מוב כמ"ש פרק הכונס ע"ש:

הרי"ף היינו עזובה היינו שכוחה וכו'. וקשה כי דבר נחור הוא שיש לחלק בין עזובה לשכוחה. ועוד דכך היה לו לאמר עזובה לחוד ושכוחה לחוד ולמה האריך בענין אדם נושא אשה וכו'. ועוד נדקדק אמאי נקט במדבר ולא עולות התמידין במוקדש ועוד קשה איך נמשכה שאלת שמא תשכח מעשה העגל מתוך דברי הקב"ה שאמר כלום אשכח עולות וכו' וכן איך נמשכה שאלת בעגל תשכח מעשה סיני מתוך דברי הקב"ה שאמר גם אלה תשכחנה וכי בשביל שמשכח דבר אחד הוא מוכרח לשכוח דבר אחר עוד קשה מה הוסיף יש בדברי ר' אלעזר על מה שאמר בתחלה כי הם הם הדברים עצמם ונ"ל שעיקר קושית הגמרא דאמר היינו עזובה היינו שכוחה היינו שבכלל עזובה יש שכחה. שהרי אפשר לעזוב ולא לשכוח ומהנג אבל השכוחה היא לגמרי עזובה שתי סלוקות עזבני ה'. והי שכחני דגמרא נרייתו כי היינו עזובה יש להתלונן על העזיבה גם על השכוחה יש גם כדי שמעתיו לגמרי אמר השתיק. ועוד ולעתידכם להודי עזבני ושכחני ה'. אמר ר"ל אמרה כנ"י לפני הקב"ה עזבני ה' והגלנו ביד עכו"ם ושכחני ביד עכו"ם שלא פקדנו ה'. ועוד מדת הדין מתוחה עלינו וה' שכחני שלא ונים דינו דנני ה' ושכחני שלא לזכור מעשי האבות שבשיתי בהיותי אלפים בשכחני שלא לפקוד אותי בדבר ישועה ורחמים לגאול אותי לפחות יזכור מעשים הראשונים אשר עבדתיו להסיר לי גלות כמו שבר האדם שנשא אשה על אשתו ראשונה שלא יזכנה ושכוחה היא שלא תהיה אליו מ"מ הוא זוכר מעשיה הראשונים שעשתה בהיותה עמו כדי לעשות לה עונה והי שכחני מכל וכל כאלו מעולם לא עמיתי שום דבר כזה בהיות שכינתו אללי וחוק ליפגא דקאמר זוכר מעשה ראשונה ולא אמר זוכר לראשונה לפי שאפשר שאינו אוהב לראשונה להחזירה אליו וכל מקום זוכר מעשה הראשונה שעשתה עמו בהיותה אצלו. והשיב לה הקב"ה העשכח אשה הקרבנות דכתיב בהם אשה ריח ניחוח וגם עולות שהיו עולת כליל שהקריבו לפני במדבר שאפילו מהתמידין שנתקדש אלו לכפר על חטאים שנזמן והגלות. מ"מ אלו שבמדבר הן הם זכורים לו. ואפילו שנתנחין גם שכחתיך מהגאולה מעשיך הטובים הם זכורים לפני עד עת בא הגאולה. חזרה ואמרה כיון שמעשה הקרבנות אתה זוכר

הרי הקרבנות לא ניתנו אלא לכפר את ישראל ממה שנתרחקו במעשה העגל ושם קרבן הוא לקרב את הרחוקים ונמצא מתוך כל ריבוי הקרבנות שהם מוכרים עונותי ממעשה העגל. א"ל הקב"ה אזכור הקרבן שנתקרבתם וגם אלה אלהיך מזה העגל שנתרחקתם גם תשכחנה. אמרה כיון שנתרחקו תשכח העגל מזה תשכח מעשה סיני שאם זכור תזכור ומעשה סיני תזכור כל מה שלמדנו כי נתבטא קבלת התורה נמיני לגם לא נכון עמו ודאו המלכות ונגעו שור ועשו תבנית שור את העגל ולכך לריך שלא לזכור מעשה סיני כדי שלא יעלה ויתגנו זכרון העגל ולז"א אנכי לא אשכחך שהוא אנכי ה' אלהיך שקבלתם בסיני. עוד י"ל בדקדוק אמר כיון שהתחיל בענין הקרבנות התשכח אשה ריח ניחוח ועולות הקרבנות היה לו לסיים נמי כמאמרו שלא לא תשכח ומעשה עגל הו"ל גם אלה תשכחנה והקרבנות לא תשכח או היה לו לפתוח במעשה סיני האשכח אנכי ואלא תשכחנה והיה פתח בקרבנות וסיים באנכי. ואמנם נראה שלא בא לומר על הקרבנות שנוה אחר האומן דכתיב בהות אדם כי יקריב מכם כיון שלא קרבו בהם אלא עוד שנתרחקו במעשה העגל אבל אמר על העולות שנתקרבו במעמד הר סיני נערי בני ישראל שהיו הבכורות לדעת חז"ל. ובזה יובן שהתחיל כאן פטרי רחם יותר מבמה דברים שהיו בישראל אמנם בא לרמוז על קרבנות עולה שהקריבו הבכורות פטר כל רחם ואמר המי שלא ישכחם כיון שעדיין לא היה בהם חטא ולא בא על ידי חטא ומזה לומר שגם לא תשכח מעשה העגל שהבכורות חטאו בו ומתוך כך נפסלו הבכורות לעבוד העבודה ונתנם ללוים בני לוי תחת כל בכור פטר רחם אמר הקב"ה גם אלה תשכחנה א"כ שאשכח מעשה העגל שקלקלו בו הבכורות מ"מ לא אשכח העולות שהקריבו פטרי רחמים שנאמר כדכתיב וישלח נערי בני ישראל והם היו פטרי רחמים הבכורות. אמרה שלא תשכח ומעשה סיני כדי לשכוח מה שבנינו פני שור מהמרכבה וגם עגל שעבה לז"א ואנכי לא אשכחך. ולפי שיקשה לדרשה א"כ גם אלה תשכחנה כיון שיש כאן ג' דברים הקרבנות והעגל ואנ סיני ואנכי לא שבחם והעגל בלבד הוא שוכחו א"כ לא שייך לומר גם אלה תשכחנה כיון שנשכחה לא יש אלא דבר אחד והו"ל גם אנכי לא אשכחך דהיינו ענין הקרבנות וגם אנכי שהוא סיני לז"א והיינו דאמר רבי אלעזר שדקדק מאי גם אלה דכתיב דהו"ל ואלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך כמ"ש ולמעלה בילקוט הכונה שאמרו שהשמי דברים אלו קשורים זה בזה שלא ישכח מעשה העגל צריך לשכוח מעשה סיני שמתוכו בא לעשות העגל שנסתכלו במרכבה ובאו פני שור אמר הקב"ה גם אלה תשכחנה א"כ שאלה אלהיך תשכחנה מ"מ אנכי הי שהוא מעשה סיני לא אשכחך. ור"מ יקשה לפי זה דהו"ל גם אלה תשכחנה אנכי לא אשכחך כלומר א"כ שאלה תשכחנה אנכי הי לא אשכחך מאי ואנכי צריך לדא ר"א גם אלה זה מעשה העגל ויתגלה בדקדוק הלשון שאמר מעשה העגל שהיו ב' דברים האלו מ"ש אלה אלהיך ישראל ולא מיתו בידם והאי שהגיעו נזמים למעשה העגל כמאמר חז"ל בנזמים אשר באזניהם שנתפרקו אים אשר אלה כלי זהב שהם וכמו היה נקרא מעשה העגל ולזה אמר גם אלה לרמוז על מעשה העגל שנתנו האזנים למעשהו אותו זה שלא מיתו בשלם אלהיך ישראל:

חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת וכו' מנא
צב סס

הני מילי אמר ריב"ל דאמר קרא "אשרי יושבי
תהלים פד

ביתך (עוד יהללוך סלה). ואמר ריב"ל המתפלל צריך שישהא שעה אחת לאחר תפלתו שנאמר "אך צדיקים
שם קמ

יודו לשמך ישבו ישרים את פניך תניא נמי הכי דמתפלל צריך שישהא שעה אחת קודם תפלתו ושעה אחת אחר תפלתו. שעה אחת קודם תפלתו מנין שנאמר אשרי יושבי ביתך לאחר תפלתו מנין דכתיב אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים וגו'. תנו רבנן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת וכי מאחר ששוהין ט' שעות ביום לתפלה תורתן היאך משתמרת ומלאכתן

עין יעקב

תורתן היאך משתמרת. הא ילא מקשה תורתן לימתי נעשית ונשמרת... [illegible]

ומלאכתן אימתי נעשית. אלא מתוך שחסידים הן תורתן משתמרת ומלאכתן מתברכת:

יושבי ביתך. והדר יהללוך (סלה): יודו לשמך. ואח"כ ישבו ישרי את פניך: תשעה שעות. לג' תפלות: תורתן משתמרת. בתוך לבם שאין לומדים משתכחת, ע"כ:

מהרש"א שנאמר אשרי יושבי ביתך גו'. ויושבי מלשון שהוי ועכבה כמו ותשבו בקדש ימים גו' ומלת עוד כאומר על דבר המוסף מהשיעור ח"ם אשרי יושבי ושוהין בביתך עוד ויותר משיעור התפלה קודם התפלה דהיינו יהללוך סלה אח"כ וקאמר לאחר התפלה שנאמר אך צדיקים יודו גו' שאחר שיודו ויתפללו לשמך ישבו ויעשו ישרים בתחלית פניך לאחר בלא תפלה וק"ל: תורתן היאך משתמרת כו'. שמירת התורה היא שאינה משתכחת ע"י שחוזר עליה תמיד בהרבה פעמים כמ"ש רק השמר לך גו' פן תשכח את הדברים גו' והם שהקדים ששוהים ביום ט' שעות בתפלה אין לו זמן לחזור על התורה לזה אמר אעפ"כ תורתם משתמרת ולפי שאמרו כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה ואלו אין להם שהות לעשות מלאכתן במלאתה ועי"כ קאמר דמלאכתן המועטת מתברכת כאלו עשאוה כולה ועי"ש לפרש שאמר שכתוב ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך גו' שפתח בלשון רבים וסיים בלשון יחיד שאמר לכלל ישראל ועבדתם את ה' דהיינו תפלה שהיא מיועדת לכל בני ישראל במקום עבודת קרבן ולפי שהרב שלבור אין יכולין לעמוד בה להיות עבודתן שלימה כל היום לה' וליבטל מעבודתן ומלאכתן קיים בלשון יחיד בחסידים ויחידי סגולה ששוהין בעבודת ה' כמעט כל היום ואין מנקפין המשתהים רק לחם ומים וה' ברך את לחמך ואת מימך כמ"ש דמלאכתן המועטת כדי סיפוק לחם ומים מתברכת וק"ל:

דרי"ף חסידים הראשונים וכו'. וקשה כיון דקרא כתיב הכי לשהות קודם התפלה ולאחר התפלה ואמר ריב"ל המתפלל צריך שישהה אח"כ מה הוסיפו החסידים שהיו שוהין והלא כל בני אדם חייבים בזה. וי"ל דכל אדם חייב לשהות אבל לא שעה אחת והחסידים היו שוהין שעה אחת ואכתי קשה דמשמע יליף ריב"ל דכל אדם המתפלל צריך שישהה שעה אי דהא קאמר קרא ישבו ישרים את פניך לא נתן שיעור לשהייה הו משמע חסידים לשהות שעה אחת ואינו יותר משאר המתפלל. וי"ל דדייק קרא דקאמר אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך כלומר כשיעור זמן ההודאה והתפלה שהיא שעה א' משמע ישבו ישרים אחר התפלה ומה שהוסיפו החסידים הוא לשהות גם קודם התפלה שעה א' דלא מלינו רמז בכתוב אלא אשרי יושבי ביתך והדר יהללוך סלה ולא נרמז שיעור השהייה קודם התפלה שהוא שעה א' והחסידים היו שוהין שעה א' ומתפללין ואף ע"ג דבברייתא הזכיר החסידים היו שוהין שעה אחת אחר התפלה והוא עידת כל אדם לריב"ל שאמר המתפלל צריך שישהה שעה א'. וי"ל דלא הזכיר הברייתא גדם החסידים אלא בנשיאת שעה קודם התפלה שאינו בכל אדם כי אם חסיים שבכללם ולעולם שהשהייה שלאחר התפלה היא גוה בכל אדם:

צג ּּתנו רבנן מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך ובא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום המתין לו עד שסיים תפלתו. לאחר שסיים תפלתו
דברים ד אמר לו ריקא והלא כתיב בתורתכם °רק השמר לך ושמור נפשך מאד. וכתיב °ונשמרתם מאד לנפשותיכם כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום אם חתכתי את ראשך בסייף מי תובע דמך מידי. אמר לו המתן לי עד שאפייסך בדברים אילו לפני מלך בשר ודם
היית עומד ובא אחד ונתן לך שלום היית *מחזיר לו יו' לג
שלום אמר לו לאו. ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך א"ל היו חותכין את ראשי בסייף א"ל והלא דברים קל וחומר מה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר היו חותכין את ראשך בסייף אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים על אחת כמה וכמה. מיד נתפייס אותו הגמון ונפטר
אותו חסיד לביתו לשלום. תנו רבנן מעשה במקום ירושלמי
אחד שהיה בו ערוד. והיה מזיק את הבריות באו והודיעו לרבי חנינא בן דוסא. אמר להם הראוני את חורו הלכו והראוהו חורו והניח עקבו על פתחו יצא ונשכו ומת אותו ערוד נטלו על כתיפו והוליכו לבית המדרש אמר להם בני ראו שאין ערוד ממית אלא חטא ממית. באותה שעה אמרו אוי לו לאדם שפגע בו ערוד ואוי לו לערוד שפגע בו רבי חנינא בן דוסא:

ערוד. מן הנחש והצב יוצא בא כשהן מזקקין זה לזה ויולא מביניהם ערוד (והוא מין נחש): את חורו. מקום יוצא משם: ומת הערוד. מלאתי בהלכות גדולות אמרי במערבא כשהערוד נושך את האדם אם הערוד קודם את האדם למים מת האדם ואם האדם קודם את הערוד למים מת הערוד ונעשה נס לרבי חנינא ונקבע לו מעיין מתחת עקביו:

מהרש"א כתיב בתורתכם רק גו'. הלי קרא בשכחת התורה קמיירי כמ"ש פן תשכח את הדברים גומר ונפ"ג דלאות סבים כל השוכח ד"א ממשנתו כו' כאלו מתחייב בנפשו שנאמר רק השמר לך גומר וכן האי קרא ונשמרתם מאד לנפשותיכם גומר איירי שלא נאמין בשום תבנית מכל גומר ולא איירי הכי קרא' כלל בשמירת נפש אדם עצמו מסכנה ומיהו במסכת שבועות דרים ליה תלמודא נמי למלתא אחריתי דהיינו אזהרה למקלל עצמו מכן שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך גומר ע"ש וחסיד הזה גם שלא ידע אם יתפייס ההגמון מ"מ לא פסק להשיב לו שלו' שלא היה חושש לסכנה כמו במלך עובדי כוכבים ולכם שלומו להפסיק וכ"ש דשרי להשיב מפני סכנה וק"ל: נתן עקבו ע"פ החור כו'. וק"ק דהילך עמד במקום סכנה כזו וסמך עצמו על הנס ובירושלמי מפורש בגמ"א שעמד ר"ח בן דוסא בתפלתו בא חברבר והכישו ולא הפסיק תפלתו ומלאו אותו חברבר מת כו' ע"ש וכמ"ש בגמ"י בשם ה"ג והו לא מידי והברבר היינו ערוד כפירוש הערוך: אלא החטא כו'. זה הערוד הוא בא בחטאו בכח של נחש כשמזקק עם הצב כמפורש בירושלמי וע"כ הוא מזומן לימוך החוטאים וכמ"ש בנחש ולאחר תשפנו עקב ח"ש בר"ח בן דוסא שנתן עקבו ע"פ החור ונשכו ומת אותו ערוד שיפנך בחוטאים שמתים בנשיכתו בעקב וק"ל:

ענף יוסף

מעשה בחסיד א' שהיה מתפלל בדרך. הלי מעשה דהי לגא דלגיל דאמרינן מתוך שחסידים הם שוהין על הנם שתורתן משתמרת ומלאכתן מתברכת לא גם ...

צד אמר ר (אלעזר) [אמי] גדולה דעה שנאמרה בתחלת ברכות של חול. ואמר רבי אלעזר [אמי] גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר כי אל דעות ה' (ש"א ב) וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו שנאמר כי לא עם בינות הוא על כן לא (ירחמהו) [ירחמנו] עושהו. (ישעיה כז) ואמר רבי אלעזר גדול מקדש שניתן בין שתי אותיות שנאמר פעלת ה' מקדש ה' (כוננו ידיך). (שמות טו) ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה בית המקדש בימיו. דעה ניתנה בין שתי אותיות. בית המקדש ניתן בין שתי אותיות מתקיף לה רב אחא קרחינאה אלא מעתה גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות דכתיב אל נקמות ה' (תהלים צד) אמר ליה אין במילתיה מיהא גדולה היא כדעולא דאמר עולא שתי נקמות הללו למה. אחד לטובה ואחד לפורענות לטובה כדכתיב הופיע מהר פארן. (דברים לג) לפורענות דכתיב אל נקמות ה' אל נקמות הופיע:

בין שתי אותיות. בין שמי אזכרות: **במילתיה מיהא גדולה היא.** במקום שצריכה נקמה דבר גדול הוא:

הרשב"א כתב נפלאות חז"ל יש בזה סוד וכבר ידעת מה שאמרו ז"ל נכינת [illegible] השם [illegible] הוא מדת הדין ויו"ד ה"א מדת הרחמים והם כוללים מן העולם ועד העולם [illegible] להתקיים רק בני [illegible] הללו [illegible] לא בדין [illegible] ולא ברחמים לבד ועי"כ לא הזכיר ב' שמות הללו [illegible] כתורה [illegible] העולם עד שנכללו שמים וארץ וכל צבאם [illegible] ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים [illegible] ז"ל [illegible] מלא על עולם מלא [illegible] השם יתברך דעה ידע [illegible] השכל [illegible] להשיג [illegible] יתי' [illegible] להתהלך בדרכי העבודה [illegible] התורה [illegible] כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי [illegible] אמר כי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי [illegible] ה' [illegible] חסד והמשפט וצדקה [illegible] להם לכוונה אמיתית כי באלה חפצתי. ומי שאין בו דעה לא תתכן לו [illegible] לעבודה והוא [illegible] ז"ל [illegible] גדולה דעה שנאמרה בתחלת ברכות של חול לפי שהיא כוללת כל הברכות [illegible] ויתפרע על [illegible] ויתקן התפלה [illegible] על [illegible] ומי שאינו יודע לא יכוין [illegible] ע"כ אמרו שאינו ראוי לרחם עליו. וע"כ אמר כאן [illegible] הדעה שהיא נתונה בין שתי אותיות הללו [illegible] הדעה [illegible] כפי [illegible] ר"ל שהיא [illegible] בתוך הדבר יודעו [illegible] ה' [illegible] לרחם עליו [illegible] ולתפלה [illegible] הקודש [illegible] בין שתי האותיות הללו ומי שיש לו דעה ידע וישכיל [illegible] כל מה [illegible] בהי"ת וכל מה [illegible] אמר גם ע"כ אמרו כל מי שיש לו דעה כאלו נבנה בהי"ת בימיו [illegible] בהי"ת [illegible] ולמדים ויודעים [illegible] ומגיעות לו [illegible]:

אמר הכותב מעלה הדעה [illegible] ז"ל דעה קנית מה חסרת דעת חסרת מה קנית. א"כ [illegible] אין צורך לספר

[illegible]

מהרש"א *מתוך שהוא חול כו'. ר"ל מתוך שהו מבקשים [illegible] ימי החול למזונם ולברכה לפיכך קבעוה בתחלת הברכות של ימי חול שהיא חונן הדעת [illegible] כדמסיק גדולה דעה בכתובה גומר וע"פ שאמרו דעת קנית הכל קנית דעת חסרת הכל חסרת וק"ל: גדולה דעה כו'. מבואר כי הדעת היא [illegible] בבג' מדות שהם חכמה ובינה ודעת כפרש"י בחומש פרשת כי תשא ע"ש והוא [illegible] הקודש ואמר שהיא נתונה בין שני אותיות ולא בין שני

עין יעקב

גדולה דעה שנאמרה בתחלת ברכה של חול. [illegible] **גדולה דעה שניתנה בין שתי שמות שנאמר כי אל דעות ה'.** [illegible]

שכי תיבות השם לפי שאותיות השם אין כמו תיבה אחרת המחוברות מאותיות מדת על דבר מה אבל מי שיודע לצרף צרופי שמותיו יתברך ב"ה הוא הדעת ור"ה בעלמו אמר ע"ז אמרו פרק הרואה יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ כתיב הכא וימלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת וכתיב התם ה' בחכמה גו' וע"ז הבונה הוסיף ר"א ואמר גדול מקדש שניתן בין ב' אותיות היינו שנעשה ע"י בצלאל שהיה בו הדעת ור"ל שהיה יודע לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ וכתב הרמב"ן והמבין כי המשכן ידמה לאלו והוא היודע ומבין סודו עכ"ל והא מבואר ב' אותיות ושמות אלו בהם עומדין מימין ומשמאל של מלת דעת ומקדש שהן שני שמות הרחמים והגבורה והיודע לצרפו הוא יודע לצרף אותיות שנברא בהן שמים וארץ שהם רחמים והדין כמ"ש ביום ברוא ה' אלהים גו' כמו שהארכנו בזה בחידושינו רפ"ק דכתובות ע"ש וזה הוסיף ר"א עוד לומר. **כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה ב"ה** כו'. כמ"ש שהמקדש נבנה ע"י ב' אותיות דימין ושמאל שהיה יודע בצלאל לצרפן ע"י הדעת ור"ל שניתן ג"כ בין שתי אותיות ומי שיש בו דעה כמו בצלאל הרי הוא ראוי לבית המקדש נבנה בימיו ע"י הדעת: ופריך **אלא מעתה גדולה נקמה** כו'. דגבי נקמה נמי שייך לצרף ב' שמות שהם הרחמים והגבורה בימין ובשמאל של נקמות. כמ"ש אל נקמות ה' גו' דהא אין בנקמה רק מדת הדין והגבורה ומשני אין למילתיה מיהא גדולה סלי' ביה בנקמה בעובדי כוכבים ג"כ רחמים והיינו לישראל כדקאמר עולא: **ב' נקמות הללו א' לטובה** כו'. דיש בנקמה בעובדי כוכבים ג"כ טובה לישראל והיינו לצרף ב' שמות הרחמים והגבורה דמתוך הנקמה בעובדי כוכבים שהוא גבורתו ית' ב"ה תצא הרחמים לישראל ורש"י פירש הכא לרעה בעובדי כוכבים שלא קבלו התורה ואחד לטובה לישראל כדאמרינן בב"ק סלו ע"ש ויותר נראה לפרש הכא על נקמה שתהיה בעובדי כוכבים לעתיד כמ"ש בנקמות מעובדי כוכבים כי יום נקם לה' שנת שלומים לריב ציון וכתיב יום נקם בלבי שנת גאולי באה והרבה כמוהו דהיינו לצרף ב' אותיות הרחמים לישראל והגבורה לעובדי כוכבים וק"ל: ***המבדיל בזו ובזו ינוחו ברכות על ראשו** כו'. לפי שברכת המבדיל הוא כבוד שבת ויום המנוחה וכו כאומר ויברך אלהים את יום השביעי וע"כ המכבד יום המנוחה בברכת המבדיל ב' פעמים ינוחו עליו ברכות שבת על ראשו גם בימים הבאים ו' ימי חול וק"ל: ***מרגניתא בבבל** כו'. דקדק לומר בבבל דאתמר משום דבני א"י לא הוו מתקני ליה כיון דלאו עושין רק יום אחד י"ט בחוץ הסכים לא יצא י"ט במ"ש דאם חל פסח ביום ב' או ביום ה' לא יצא כלל אחד מהי"ט במ"ש רק אם חל פסח ביום ז' או ביום א' יצא יום א' מהי"ט במ"ש אבל משום בני בבל שהוא ח"ל ונוהגין שני י"ט קודם יצא בחוץ הסכים או י"ט ראשון או י"ט שני במ"ש תקינו ליה שפיר ודו"ק: ***ותני נדבה** כו'. יש לעיין מאי ותני כדנה אם ר"ל קרבנות כדנה שמבילאן בתי הא מקיק במסכת ביצה דלב"ש אין מקריבין נדרים ונדבות בי"ט ו"ל דתני כדנה ויוה על י"ט שני ששנין בח"ל ממכתב לגותינו דקרי לי' תני כדנה כיון שלא חייבין בה מן התורה ומזה יתיישב נמי דקאמר דתקינו ליה בבבל דהא הנוסח ותני כדנה לא נתקן אלא בבבל ולא בא"י וק"ל: ***קדושת והבדלת ותתן** כו'. בנוסח סידורי שלפנינו הוסיף בו הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך ובפי' הסידורים הבדלת שנאמר ואבדיל אתכם מן העמים נומר אבל א"כ דסדר הבדלות הוא שונה הל"ל נמי המבדיל בין קדש לחול בין אור לחשך כמ"ש בכל שאר מ"ש ועוד למה שינה נוסח כאן לומר הבדלת וקדשת את עמך גו' ובשאר מ"ש אומר בין ישראל לעמים וע"כ נראה כמ"ש התוספות בפרק ע"פ בשם ר"ח שאמר לר"ת למה נהגו להוסיף ולומר בהבדלה בי"ט שחל להיות במ"ש הבדלת וקדשת את עמך כו' והשיב לו ר"ת משום חיבת כי הבדלה וקדשת את עמך ישראל שתי הבדלות בין כהנים לוים וישראלים דהוי מעין חתימה בין קדש לקודש עד כאן לשונו והאריך עיין שם והו לא מידי גם הכא ודו"ק היטב:

הרי"ף גדולה דעה וכו' וקשה מה גדולה יש לדעה להיות נתקנה בברכות ועי"ק מה גדולה יש לדעה שהיא בין ב' אותיות כי מתי כ"ש ונבאר שמיגות דבריו שאמר וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו דהא אנן קיימים בתפלת הדעה ולא אתינן לומר חסרון לאין שאין בו. וכן קשה בענין הנקמה מה היא גדולתה להיותה בין ב' אותיות כי אף על פי שלא היתה בין ב' אותיות יש לדרוש גדולה נקמה למילתיה מיהא כדכתיב אל נקמות הופיע ואין נקמה א' בין ב' שמות. וי"ל דר"א בא לבאר מעלת הדעת שאף על פי שלא נאמרה בברכה היא מקום לבקשת שאינה בגדר הני ברכות האמצעיות לפי גדולת דעה שהרי התקינו בתחלת ברכות של חול לומר שהיא יסוד לכל הברכות וכוללם שם בתפלת הבדלה מה באו לומר בינה אחר קדושה שנאמר והקדישו את קדוש יעקב וסמיך ליה וידעו תועי רוח בינה ותשובה אחר בינה ולבבו יבין ושב הרי שעיקר הקדושה הוא מתוך הבינה ומשכת נמשכת התשובה והרפואה: ואר"א גדולה דעת שניתנה בין ב' אותיות והכונה כי אל דעות ה' שאל הוא דין כדכתיב ואל זועם בכל יום וה' הוא מדת רחמים והדעת ניתנה בין ב' שמות אלו לומר שמתוך הדעת שיודע את בוראו כדכתיב דע את אלהי אביך ועבדהו יגרום שמדת אל שהוא הדין יהיה רחמים והן אל שהוא דין מתוך הדעת יהיה ה' שהוא רחמים והוא מסכים למשל גדולים צדיקים שמהפכים הדין לרחמים וכל מי שאין בו דעת לא יחול עליו שם הרחמים כי אם דין גמור ואסור לרחם עליו במדת הרחמים שנאמר כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו ותמיד יהיה הדין מתוח עליו ומי גורם לבלק הדין והשפע הנרמז בשם אל הוא הדעת שמתוך היותו איש דעות ותבונות יחול עליו שם ההוי' שהוא רחמים גמורים: מתקיף לה רב אדא אלא מעתה גדולה נקמה שנתונה בין שתי שמות אחד של דין ואחד של רחמים וכי הנקמה מהפכת הדין לרחמים והרי במקום שיש נקמה אין רחמים. והשיב לו למילתיה מיהא גדולה היא שהרי מתוך הנקמה שינקום הקב"ה מהעכו"ם שלא קבלו התורה כדכתיב וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן שהחזיר הקב"ה לעכו"ם את התורה שיקבלוה ולא רצו לקבלה ועתיד להנקם מהם ואותה נקמה של העכו"ם היא גורמת ישועה ורחמים לישראל והיינו הופיע והשפיע טובה לישראל מסיבת פארן ושעיר שלא קבלו התורה וינקום ה' מהם והוא אל שהוא זועם הדין לעכו"ם ונקמתו של העכו"ם יהיה גורם לרחמים שנרמז בשם הויי' שיהיה רחמים לישראל ולכך חזר לומר של נקמות לעכו"ם לתופיע לישראל בתוספת הרחמים וע"ל הופעה לטובה היא אל נקמות ה' שמתוך הנקמה שינקום מהעכו"ם יהיה רחמים לישראל שקבלו התורה וע"ש אל נקמות הופיע היא הופעה לרעה לישראל שמתוך הנקמה שיקוי מהעכו"ם יופיע על ישראל לרעה כשאין ישראל עושין רצונו.

משנה האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו: **גמרא** בשלמא מודים מודים משתקין אותו משום דמיחזי כשתי רשויות ועל טוב יזכר שמך נמי משמע על הטובה ולא על הרעה ותנן חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה אלא על קן צפור יגיעו רחמיך מאי טעמא לא. (אמר עולא) פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות ההוא דנחית קמיה דרבה אמר אתה חסת על קן צפור אתה חוס ורחם עלינו אמר רבה כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצויי

לרצויי למריה. א"ל אביי הא משתקן אותו תנן. ורבה נמי לחדודי לאביי הוא דבעי:

האומר וכו'. אנשים מפרשין אותן כמתמיהים להעמיק בלשון החסידים ולאומרים רחום וחנון אתה ועל קן צפור יגיעו רחמיך שאומרת לבלה שאם לא שאומר וכל טוב שאתה עושה לא יכול שוך לו שאומר מודים משתקין אותו: שמטיל קנאה. לומר על אלה חס ועל שאר בריותיו לא חס: מדותיו. מצותיו נותן רחמים והוא לא ברחמים עשם אלא להטיל על ישראל חקי גזרותיו להודיע שהם עבדיו ושומרי מצותיו וגזרות חקותיו אף בדברים שיש לשטן ולעובדי כוכבים להשיב עליהם ולומר מה צורך במצוה זו: ורבה נמי לחדודי לאביי הוא דבעי. רצה שקבלו משתקין לחדודי לאביי בינ"ע לו מה שיבי"ע ע"כ:

הרמב"ם ז"ל פירש בענין הזה בפלאו והאריך קצת הי"ל משתקין אותו מפני שהוא תולה טעם המצוה הזאת בחמלת הקב"ה על העוף ואין הדבר כן שאלו היה מדרך רחמנות לא צוה לבחוט חיה או עוף כלל אבל היא מצוה מקובלת אין לה טעם. וכן אם יאמר על טוב יזכר יוכל אדם להבין מדבר זה בעל הרעה לא יזכר הם הדבר כנגד הדת כי הקב"ה ראוי להודות לו על הטוב ועל הרע עכ"ל וכתב בפירוש יברכוך טובים לפי שהשי"ת מברכין אותו טובים ורעים כמ"ש מי לא יראך מלך הגוים עכ"ל:

הרשב"א ז"ל כתב במסכת מגילה וז"ל ירושלמי האומר יברכוך טובים ה"ז דרך מינות וכו' פירושו כלומר אומר יברכוך הטובים אבל הרעים יש להם אלוה אחר. ולפי זה צריך יברכוך ובמת אין צדיקים יחד לשמך יש מהללים דלא אמרו אלא באומר כן בתפלתו שאומר במקום וכל חסידים יחדו לשמך סלה וכל הטובים יברכוך סלה וי"מ יברכוך טובים מפני שיש לכלול בתפלה הרשעים עם הצדיקים דגמרינן מחלבנה ע"כ:

מהרש"א שמטיל קנאה כו'. לכאן דס"ל הכי אפשר דאלוה ית' מלך הרחמים הוא כמו לצדקה וכמה מצות אלא כיון שמזכיר כן בתפלה הרי הוא מטיל קנאה במעשה ה' כאלו אלו השיטות נבראו כן ברחמים ולא באחר בריותיו ואינו כן אלא שכלם נבראו ברחמים כמ"ש ביום ברא ה' אלהים גו': **ומ"ד מפני שעושה** מדותיו ס'. **רחמים ואינן אלא גזירות**. ר"ל במצוה שאין מפורש טעמם כמו בשלוח הקן כיון דאינו מפורש בה טעם המצוה אין בידינו שהיא מלך הרחמים אלא שיש לנו לקיים אותם מצד גזירותיו שקבל הכבוד על גזירותיו הם ודאי ביותר דבר שעובדי כוכבים והשטן מונין בו כדאיתא במדרשות ומה שיש לדקדק בזה בדברי התוספות פרק הקורא עומד ע"ש בחדושי הלכות: ורבה נמי לחדודי כו'. הא דלא היו משתקין אותו בתפלתו לא רצה ולא אביי י"ל דלאחר תפלתו קאמר דמשתקין אותו שלא יעשה כן פעם אחרת וכן לקמן גבי המרבה בשבחו קאמר המתין לו עד דסיים כו' וק"ל:

הרי"ף האומר יברכוך טובים הרי זה דרך המינות. וי"מ לפי שהשי"ת מברכים אותו מינים ורעים כדכתיב מי לא יראך מלך הגוים ובירושלמי דמתני כמי לשונות כלומר אומר יברכוך הטובים אבל הרעים יש להם רשות

אחר. ויש מפרשים יש לכלול בתפלה הרשעים עם הצדיקים כמו שמליץ בקטורת שהיה בו החלבנה שריחה רע והוא סימן לכלול פושעי ישראל בתפלה:

ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והאמיץ והעזוז האמיתי והיראוי החזק והנכבד המתין לו עד דסיים. כי סיים אמר ליה סיימתינהו לשבחיה דמרך למה לך כולי האי השתא ומה הני תלת (הגדול הגבור והנורא) אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפילה אנן לא הוה אמרינן ואת שבחתיה כולי האי משל *למלך שהיו משבחין אותו באלף אלפין דינרי כסף והיו לו אלף אלפין דינרי זהב והלא גנאי הוא לו:

צי׳ סס תהלים ס״ח פי׳ כ״ח ירמיה פי׳ כ״ג עיין במהרש״א משלי כ״ה

אי לאו דאמרינהו משה. האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים וגו': **ותקנינהו בתפלה**. כשהתפלל עזרא על מעל הגולה בספר עזרא ועתה אלהינו האל הגדול הגבור והנורא עכ"ל רש"י מאמר זה נשנה במגילה וגם כתב הריטב"א ח"ל: **אלפי דינרי זהב** כו'. זה ראיה שאין גנותו של ש"ל זה לפי שלא קיים כל שבחו של בורא כדאיכ שיש לו לומר למלך שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו משבחים אותו בתיק אלא הבשת שאין שבחות אלו של בשר ודם שהם ערכים גופניים ממין שבחו של הקב"ה כמלך שיש לו דינרי זהב ומקלסין אותו בשל כסף וכמו בפירש הרמב"ם ע"כ:

מהרש"א משל כו'. שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב כו' בשל כסף לכאורה לפי המשל הכ"ל ומקלסין אותו באלף דינרי זהב כמו שכתוב בעי"ן שהקשה הריטב"א ע"ש ונראה לפרש דאלו הג' שבחות הגדול הגבור והנורא הם עיקר שבחו ית' ב"ה כמפורש פי' בא לו ודמיום לזה לדינרי זהב שמקלסין בו מלך ב"ו והאדיר ועזוז כו' הם שבחות הנוספים מדמה להו לדינרי כסף במלך ב"ו והשתא ה"ק למלך ב"ו שמקלסין אותו בתחלה באלף אלפי דינרי זהב ושוב אם מקלסין אותו אח"כ בדינרי כסף אין זה קילוס לגבי קלוס הראשון כן הדבר הזה לאחר שקלסתו הגדול הגבור והנורא שדומין לדינרי זהב אין קילוסו באדיר ועזוז כו' הדומין לדינרי כסף והיינו סיימתינהו לשבחו שבחי דמרך דכל שאתה מוסיף בשבחו אין זה קילוס לגבי שבחות הראשונים וכן יש לפרש עד"ז לך דומיה תהלה כי הנוספים אינן שבח לגבי הראשונים וק"ל:

הרי"ף ההוא דנחית קמיה וכו' משל למלך וכו'. נראה שכוונת המשל לפי ש"ל דהא קי"ל אומרים מקצת שבחו בפניו ולכן ליכא למטעי ולומר סיימתינהו שאמרם שיש כמה שבחים רבים אחרים לומר מקצתם לזה הביא המשל שאפי' מקצת לא אמרנו כלומר המשבח למלך באלפי דינרי כסף בהיותם אלפי זהב שיש פגם בלותו שגם כי השבחים שאומרים בני אדם להקב"ה הם שבחים למטה מערכו ית' כי לא יוכל פה לדבר שבחיו הרוחניים ואיך ישבחוהו בשבחים גופניים האומן הבוזה כי זהו פגם בשבחו ית' ואפי' הגבור והנורא לפי שאמרם משה ועזרא קבעום בתפלה ותירת קשה למה אמרם משה ואפשר לומר פי"ל שאפי' שהיה הוא על כל פניעיו ואפי' יאמר לו מה תעשה אפ"ה לא ישא פנים ולא יקח שוחד:

א"ר

עין יעקב.

ורבה נמי לחדודי לאביי הוא דבעי. [illegible] **ומה הני תלת.** [illegible] **והלא גנאי הוא לו.** [illegible]

צו ‏אמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים
דברים י שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל
מעמך כי אם ליראה וגו' אטו יראה מלתא זוטרתי היא
והאמר ר' חנינא משום ר' שמעון בן יוחאי אין להקב"ה
ישעי' לג בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר יראת
ה' היא אוצרו אין לגבי משה מילתא זוטרתי היא
[דאמר רבי חנינא] משל לאדם שמבקשים ממנו כלי
גדול ויש לו דומה עליו בכלי קטן קטן ואין לו דומה
עליו ככלי גדול:

הכל כו'. כל הבא על האדם בידי שמים הוא כגון ארוך וקצר עני עשיר חכם שוטה לבן שחור הכל בידי שמים אבל צדיק ורשע אינו בא ע"י שמים את זו מסר הקב"ה בידו של אדם ונתן לו ב' דרכים והוא יבחר לו ביראת שמים ובמסכת מגילה פרק אחרון הביאו מאמר זה ושם כתב רש"י לשון זה חוץ מיראת שמים שאינה מסר ביד האדם שיהא מכוין את לבו לכך ואינה יכולת בידו להכין לבביהם אליו כדאמר הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל ואומר והסירותי את לב האבן מבשרכם ע"כ:

תוספות פי' כל מדותיו של אדם הקטנות אם יהיה חכם או גבור עשיר או עני ארוך או קצר נאה או כעור ולא דמי להכל בידי שמים חוץ מצנים פחים דהתם מהרהורים ומקרה הבא על האדם מידי יום ביומו ע"כ:

אמר הכותב מילתא זוטרתי היא. הר"ן בדרשותיו הקשה על זה ותם חכמים דורשים טעמים לפרש. ועיד הפסק ראוי ליישב לשון שמאמר ולא יסתר בקושיא כי כיון מסכיל משה בבנים דמילתא זוטרתי היא א"כ יכול היה לומר להם מילה קטנה אני שואל מכם כי הלא המאמר קורלת גם אני כי לכיוונו ילוד אשה ג"כ היתה היראה דבר קשה עליו בתחלה ואח"כ גבר שכלו על הכחות גופניות והכניעם עד שנעשית היראה ספוקה עלבו והתמדתם היא מלתא זוטרתי אלבו שגם ישראל יוכלו לעשות כן כי אם יגבר השכל עליהם יכניעו וישפילו כחם הטבעי. ולכן ספק המקשה בשמעו זה שהיתה להיות מספיק לבטל קושיתו מצד שאמר רשב"י אין להקב"ה בבית גנזיו וכו' שהאמת אמר שהיראה הוא אוצר חביב לפניו יתב' ומביון שהוא דבר קל ואפשר קרוב לישרים בלבותם להגיע אליה ולהיות ירא ה' כמשה א"כ פנות גדולה היתה לתמה כזה שהיה אומר להם ופתח ישראל למה לא פתיו כמוני כי הנה כלכם בני ישראל ואבותיכם ויצחק והרבים כמוכה לכם להיות שוים אלי בדבר זה כי גם אני אחיכם:

מהרש"א מלתא זוטרתא כו'. לכאורה קושטא דקרא הי"ל לאוקמי כן דכי אם ליראה משמע שאינו מבקש ושואל ממך רק דבר קטן שהיא היראה ועוד יש שמקשים במשל דמייתי לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול פי' דאין זה דומה דהכא משה א"ל לישראל כן כ"א ליראה ולגביהם והוי דומה ככלי גדול ונראה ע"פ מ"ש כי היראה נחלקת לשני מינים האחד היראה הטבעית ירא מעונש הפורענות והוא דומה לכלי קטן והב' יראה שכלית ירא מגודל הגדול ומורא כמ"ש ויירא ויאמר מה נורא והיא יראה עליונה דומה לכלי גדול והשתא אנופיה דקרא כ"א ליראה והוי דהוי ידע לפרש דהיינו יראת עונש דהיא יראה טבעית ומלתא זוטרתי היא במעלה אבל ר"ח דקאמר הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים משמע ליה מפי דהיינו יראת השכלית דאיכא בידי שמים כי היא תלויה בבחירה אבל יראת הטבעית היא קלה בידי שמים ליראה במשכם אחרים כמ"ש פרק המצ"י אין פורענות בא לעולם אלא בשביל ישראל ליראם כדי שיחזרו בתשובה שנאמר אך אותי תיראו תקחו מוסר והשתא אפילו ביראה השכלית קאמר ר"ח דמלתא זוטרתי היא ומדייתי ליה מכי אם ליראה ואם פריך מהא דאין לו להקב"ה בבית גנזיו כו' דודאי מיירי במי ביראה השלימה שכלית שהיא והוי דבר סגולי ראוי להניח באוצר ה' שהיא תלויה בבחירת האדם ולאו מלתא זוטרתי היא וכמ"ש ראשית חכמה יראת ה' גו' ומשני אין כדקאמרינן דהיראה השכלית קאמר כי אם ליראה ולא משום דזוטרתי היא במעלה אלא דלגבי משה כמי שהיתה אותה היראה השכלית על ישראל כי ראו זה דבר פלא ומורא כדכתיב כי קרן עור פניו ויראו מגשת אליו כי יראת עונש לא היה עליהם ממשה שלא היה בידו לענשם בלי רשותו יתברך ב"ה וכיון דביראה השכלית השוה יראתם לגבי משה כמו גבי הקב"ה קאמר שפיר מה ה' אלהיך שואל מעמך כ"א ליראה אותו כמו שיראתם אותי ביראה שכלית וע"ד שאמר ריב"ז יה"ר שתהא מורא שמים עליכם כמורא ב"ו דהיינו ביראה השכלית וה"ט במשל כלי גדול ויש לו דהיינו יראה השכלית שהיא גדולה במעלה ויש לו דהיינו בבחירה דומה לו ככלי קטן משום דמלתא נ"כ לגבי ב"ו קטן דהיינו יראה הטבעית דאין לו שהיא קלה ברשות הקב"ה כמ"ש לעיל דומה עליו ככלי גדול ודו"ק:

הרי"ף הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וכו'. וקשה דמאי השמיענו ר' חנינא דז"ל קרי בי רב הוא. ועוד קשה למה לא הקדים ב' כתובים הבאים כאחד כתוב אחד אומר כי אם ליראה וכתוב אחד אומר יראת ה' היא אוצרו וע"ק שמא כך היא הכוונה מכל הדברים הם בידי שמים חוץ מהיראה שהיא ביד האדם ולעולם שהיא מילתא רבה ויקירא. וע"ק לפרש מה שהקשו אין לגבי משה מילתא זוטרתי דלגבי ישראל אמר פיו המדבר אליהם גדולה היא ואין שואל מה נלמד מה ה' שואל דבר שהוא גדול ממך ועוד המשל למה לא ומה גם שאין להביא אלא נר כי מי שיש לו כלי גדול דומה עליו לקטן מהוא משה שהיראה היתה אצלו כדבר הקטן אבל הגר האמר שמי שאין לו כלי קטן דומה עליו ככלי גדול אינו ענין למשל וכ"ל דכתובים עצמם ליכא למירמי אהדדי משום שהיראה היא דבר גדול ושניא בעיניו יתברך והוא אוצר הטוב וסגולתו אלא שמצינו שהקב"ה משפיע במדת טובו ועושה לכל נבראיו וכלם שואלים ממנו והקב"ה לא הוצרך הי' לשאול כלום מאת נבראיו כי מה שטוב על התורה והמצוה היא לנותן על ישראל נבראיו ומה ה' שואל מעמם שהכניסו הוצרך לשאול מהנבראים המקורבים אליו אלו ישראל ענין היראה לבד ושהיראה שהוא אוצר חביב לסגולתו ואם כן לעולם איכא לך שהיראה היא מילתא רבה ויקירא ולא מצד ומה ה' שואל על מישוש ערך היראה אלא בערך שכל נבראי ה' הם נזקקים לשאול מאתו הכל והקב"ה כמו הגדול הוא לשאול מנבראיו היראה ולמ"ש שהיה דבר יקר הערך וגדול היא במתנה לאין כיון שבודאי עולם ה' שואל מאתם ליראה להיות לו לאוצר סגולה ולא קשו קראי אהדדי. אבל רבי חנינא כיון שאמר הכל בידי שמים חוץ מהיראה נראה שלא מסר ביד האדם אלא דבר קל ממה שרצונו שמים בלבותו ולא אמר היראה אינה בידי שמים אלא ביד האדם והדקאמר הכל בידי שמים וכו' חוץ מיראת שמים נראה שמיקר ובלבות כל הדברים הם בידי שמים חוץ מהיראה וכפי זה יהיה פירוש הפסוק ומה ה' שואל מעמך מדברים שהם מסורים בידך אלא ליראה שכל הדברים כלם המסורים בידך הם לנאות גופך והוראתך חוץ מהיראה שהיא דבר המסור אליו יתברך ומסורה בידך מכאן נראה שהיא מילתא זוטרתי: ומי אמר רבי חנינא הכי והאמר רבי חנינא אין להקב"ה בעולמו וכו'. שכל מה שברא הקב"ה לצורכי בני אדם והניטל אין להקב"ה בעולמו

עיון יעקב

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. פי' לאו שהכל בידי שמים [illegible] **אמר יראה מלתא זוטרתי היא.** [illegible] **בבית גנזיו כו' יראת שמים.** [illegible] **אין לגבי משה** [illegible] **מלתא זוטרתא היא משל לאדם שמבקשין ממנו כלי גדול ויש לו.** [illegible]

בפעולתו אלא אומר היראה ואם כן אין הוא אומר הכל בידי שמים שהיראה בכלל מה שנאמר הכל בידי שמים הקב"ה בפעולתו הוא הכל בידי אדם. ואיכן לגבי משה מילתא זוטרתי היא דלפעולת היראה היא דבר גדול וקשה לפני יתי ותמים מה ה' שואל כי אם ליראה הוא נערך משה המדבר אליהם שכיון שהיראה היתה מסורה בידו להשיג תדיר כל אדם ואדם גם כן והוא השיג דברים עליונים יותר מכל האדם לכך אמר מה ה' אלהיך שואל דלגבי משה מילתא זוטרתי היא ולפעולת מלו היה פי הקב"ה המדבר אליהם לא היה אומר ועתה אני שואל כי אם ליראה וכו' לפי שאין להקב"ה בפעולתו אלא אוצר היראה ומילתא רבה ויקרא היא בעיניו יתברך ולכך אמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מהיראה כיון שהיא מסורה ביד האדם בבחירתם ורצונם ושיגות בדבר קל לראה הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שקלה היא להשיג אותה מאחר שהיא מסורה בידי אדם וכתיב משה לישראל מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה ואומר כיון שהוא דבר שעמך ובידך מסור לעשותו מילתא זוטרתי היא והוא המשל שמי שיש לו כלי גדול חושב בעיניו לקטן שהוא ברשותו ומי שאין לו חושב עליו כגדול תדע הוא לגבי הקב"ה שמסר היראה בידי אדם ואינה ברשותו כביכול דדייק ודמע לא קאמר הוא חושב בעיניו יתברך לדבר גדול והשות מאחר שאינו ברשותו ומלא לפי זה שמשה שהיראה מסורה בידו היה חושב לו למילתא זוטרתי. והקב"ה שמסר היראה שיהיו יראים ממנו ביד האדם הוא חושב בעיניו כמו שעושה דבר גדול סגנת מאד ולקחה לו לאוצר סגולה כמו שאומר יראת ה' היא אוצרו. וכפי זה שגילותי מתבאר מאליו בגמרא מסכת שבת שדרשו אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים דכתיב מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה ואם בלאה קמו קראי אהדדי היכי דוכת תכאן שאין להקב"ה בעולמו אלא היראה דאדרבה מתמעט שהיא מילתא זוטרתי דכתיב מה ה' שואל אלא ודאי שגם מתקרא זה יש לדרוש שהיראה היא רבה ויקרא כמו שכתבתי למעלה ולא נמשכת הקב"ה אלא מדברי רבי חנינא כמו שכתבתי למעלה זה כ"ל. ונפשט הכתוב לענ"ד ועתה ישראל מה ה' שואל מעמך להיות האדם צריך לעבוד להקב"ה מאהבה וגם מיראה לפי שהעובד מאהבה אינו חושש אם ימנע מלעשות מכל מצות וכו' כי האוהב לא יקפיד לכך צריך להיות ירא שלא לעבור אפילו על מצוה אחת וכן סירא בלבד אפשר שמקיים מצות. רצונו עכ"ז הוא מעשו נקראו ועושה בעל כרחו והקב"ה רצה לזכות את ישראל שיעבדוהו מאהבת הלב וזה שאמר מה ה' שואל מעמך ליראה שזה גורם ללכת בכל מצותיו ולא ישייר אחת ומהגה וגם צריך לאהבה כדי שיהיה בכל לבבך מלב ומנפש וזה שאינו בעובד מחמת יראה לבד נוח על היראה ועל האהבה:

שם **מתיבי** הקורא שמע וכופלה הרי זה מגונה וכו':

שם **א"ל** רב פפא לאביי ודלמא מעיקרא לא כיון דעתיה א"ל חברותא כלפי שמיא מי איכא אי לא כיון דעתיה מעיקרא מחינן ליה במרזפתא דנפחא עד דמכוין דעתיה:

חברותא כלפי שמיא. מכת שנוהג אדם בחבירו ינהג אלא המקום שלא יוסר בתפלתו: **מחינן ליה.** כשר מנגדין אותו שיבין ויכוין אותו אם יגיע בכך: **מרזפתא.** קורנס ותפס את המקבת מתרגמינן מרזפתא:

מהרש"א חברותא כלפי שמיא כו'. עיין פרש"י ועי"ל כלפי שאומרו לעיל דמחזי כב' רשויות קאמר נמי הכא חברותא כלפי שמיא שעושה סיהוף וחיבור כלפי שמיא וק"ל:

יף ל"ד **תנו** רבנן ג' רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן שאור מלח וסרבנות. ת"ר מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה לפני רבי אליעזר והיה מאריך יותר מדאי א"ל תלמידיו רבינו כמה ארכן הוא זה א"ל כלום מאריך דברים ט יותר ממשה רבינו דכתיב ביה °את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה וגו'. שוב מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה לפני רבי אליעזר והיה מקצר יותר מדאי א"ל תלמידיו כמה קצרן הוא זה א"ל כלום מקצר יותר ממשה רבינו דכתיב ביה °אל נא רפא נא לה: במדבר יב

מהרש"א ג' רובן קשה ומיעוטן יפה כו'. ובירושלמי לא קאמר הכי אלא דרובן ומיעוטן רע וביטנותן יפה כו' והוי דומיא דקחשיב ג' חלוקות בשינה וק"ל ע"ש: **כלום מאריך יותר ממשה כו'.** דלפי שענין וגודל החטא כמו במעשה עגל שהיה הבא סרבים ודאי צריך להאריך עד שיהיה כעכה בתפלתו כדאמרי' לעיל כל המאריך בתפלתו אין חוזרת ריקם מכלן ממשה כו' ע"ש. והיפך קאמר ר"א כלום מקצר יותר ממשה כו' דהיינו בחטא יחיד של מרים שלא היה קשה כ"כ ואין צריך להאריך ומייתי אל נא רפא נא לה דאפילו בשם לא היה מאריך רק באל ומשא"כ במעשה עגל דבכמה שמות וכינוין שהיה מתפלל וכן במרגלים ומייתי ע"ז א"ר יעקב כל המבקש רחמים על חבירו אין צריך להזכיר שמו כו' כ"ל להביא דא"ר יעקב כלי ותופא דהך מימרא הוא לקמן בסוף פ"ק ולא נייתי ליה הכא אלא דכ"כ היה מקצר דאפילו שמה דמרים לא היה מזכיר וסוף שהקב"ה יראה ללבב וידע כוונתו לרפא את מרים וא"צ להזכיר שמה בפיו וק"ל:

תנו רבנן אלו ברכות שאדם שוחה בהם באבות שם תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה. אריש [בן פזי] אריב"ל משום בר קפרא הדיוט כמו שאמרנו כה"ג בסוף כל ברכה והמלך תחלת כל ברכה וסוף כל ברכה אמר רבי יצחק בר נחמני לדידי מפרשא לי מיניה דריב"ל הדיוט כמו שאמרנו כ"ג בתחלת כל ברכה המלך כיון שכרע שוב אינו זוקף שנאמר °ויהי ככלות שלמה מ"א ח להתפלל קם מלפני מזבח ה' מכרוע על ברכיו (וכפיו פרושות):

תחלה וסוף. במודים ולך נאה להודות: **כה"ג בסוף כל ברכה.** כל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו: **אינו זוקף.** עד שיגמור: **קם מלפני מזבח ה' מכרוע.** רישיה דקרא ויהי ככלות שלמה להתפלל וסוף קרא קם מכרוע:

תוספות מלמדין אותו שלא ישחה. ולאו דוקא ישחה ומאי נפקא. וי"ל שלא יבא לעקור דברי חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה ואין כאן תקנת חכמים ושייכין ליוהרא:

תנו רבנן קידה על אפים שנאמר °ותקוד בת שבע שם ע"ב מ"א א אפים (ארצה) [ארץ] כריעה על ברכיו שנאמר מכרוע על ברכיו השתחואה זו פשוט ידים ורגלים שנאמר °הבא נבא אני ואמך ואחיך להשתחות לך בראשית לז ארצה:

ארצה. לשון משמע מפשוט:

תוספות קידה על אפים מייתי קרא אע"ג דאשכחן [נמי] בבנין אחר וי"ל דקים ליה בקבלה דקידה על אפים ומייתי קרא דמסייע:

אמר הבונה לראות מה היא קדה ומה היא כריעה ומה היא השתחואה [illegible]

לא

חברותא כלפי שמיא. פירש"י מכת שנוהג אדם בחבירו. וכל פיר והאריך בשלמה [illegible]

צח ** **משנה** אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא. שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף:

גמרא מנא הני מילי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן [אמר רבי יהושע בן לוי] אמר קרא

שעיה נז *בורא ניב שפתים שלום שלום ת"ר מעשה וחלה בנו של ר"ג ושגר ב' ת"ח אצל ר"ח בן דוסא לבקש רחמים עליו כיון שראה אותם עלה לעליה וביקש רחמים עליו בירידתו אמר להם לכו שכבר חלצתו חמה. אמרו לו וכי נביא אתה אמר להם לא נביא אני ולא בן נביא אני אלא כך מקובלני (מבית אבי אבא) אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף. כתבו וכוונו אותה שעה וכשבאו אצל ר"ג א"ל העבודה לא חסרתם ולא הותרתם באותה שעה חלצתו חמה ושאל לנו מים לשתות ושוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל רבן יוחנן בן זכאי וחלה בנו של ריב"ז א"ל חנינא בני בקש עליו רחמים והניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים וחיה. אמר רבן יוחנן ב"ז אלמלא הטיח ב"ז את ראשו בין ברכיו כל היום לא השגיחו עליו א"ל אשתו וכי הוא גדול ממך א"ל לאו אלא הוא דומה כעבד לפני המלך ואני דומה כשר לפני המלך:

אם שגורה. אם סדורה תפלתי בפי במהירות ואיני נכשל ותחנת סגנות מלני לפי כל מה שאני חפץ להאריך בתחנונים: **שהוא מטורף.** שחולה נטרף אחר לי מורפין לו תפלתו בפיו כלומר התפלה שהתפללנו עליו מטורפת ונדחית ממנו ואינה מקובלת: **בורא ניב שפתים.** כשהניב ברא על האדם לא מצוה לו על השלום: **חלצתו חמה.** עזבתו ונשלט מגופו: **חמה.** היא החולי הקודחת: **חלצתו.** לשון חלץ ממנו: **לא הותרתם.** שעה: **כעבד.** בן בית שנכנס ויוצא בלא רשות: **כשר לפני המלך.** שאינו רגיל לבא לפניו ע"כ:

אמר הכותב ה"ר המגיהי הניחו בספר אור ה' ח"ל והנה נתבאר נקבלת בפי שקבלת התפלה תהיה ביסוד לתקות המינה ואם אין מדרגתו גדולה בחכמה ר"ל בחכמת התפלה יותר מהגדול בחכמה אלא שאינו באותה מדרגה מהעבודה ויודה על זה מה שאמר ריב"ז אמרה ליה אשתו וכי אמר לה הוא דומה כעבד וכו' ולפי שזכן שהשרדים שהיה היות עולם מדרגתו בחכמה יותר מרבי חנינא אלא שהיה רבי חנינא פרוש ועובד נשמתדם ולזה היתה תפלתו נשמעת כנ"ל. ולפני שאלתם תלמיד תלמידיו תשובתי להשיב על ספק אחד שהוא יותר שלא לכל המתפלל בעד אחר באמור שנזכר ג"כ קבלת אין שקום נתן הוא שומע תפלה. וזה ענין כולל שראוי להודיע לכל מתפלל שמי שלא יעלה על לבו שהקב"ה שומע תפלתו כדרך מלך בשר ודם שלא היה עלבו להשיב לאיש פלוני כי אם לא לו אחיב בא האיש ההוא או אחר בעבור לפני המלך במתנה רק שתחנן לפני ה' ישוב מהתפלתו כבוד וימחון להשיב לו ובאלתם זה המלך כו' כמוהו חזר בו לגבי שהלכתו ומתלה לבא את שאלתו. אבל הקב"ה נכון הוא אינו כן כי לא

מתשובותיו מתשובותיו כי אינו בעל שמי למזל מתשובתו כמו אדם שהוא בשנתו נתלה משנה ובעל הפעולות. ואם אמר הכתוב וינסם ה' על הרעם כבר קדם לנו שהיה אמתי דברה תורה כלשון בני אדם והדרך ישבנו אור באמונתו שהקב"ה שומע תפלת כל פה הוא כשהמתפלל בינה את עצמו במתשנה ונדגל ונמעשה כמי שמהפך לאיש אשר נודה מום רחמיו יתברך שהוא ראוי להיות משנה ממנו יתברך כי נגאו לדבר בפיו ובשפתיו הפיננו להורתך שלא לנו ובי נומר במתשובתו שאין מי שיוכל לשת את שאלתו זולתו יתברך גם ישבן לו מה תיקון מעשיו ר"ל שימשה מעשים טובים ויתחרט על פשעיו באמונות שלם אלא הקב"ה שומע תפלתו וכן לכל מתפלל תפלה מיוחדת אחרת. ומתפלת שלמה אשר להגיה דחיים לזה תם מקום לפלוק עליו ואין כאן מקום להאריך ומתפלק תום שהזכרתי בין המתפלל לפני יתברך לגואל ממלך בשר ודם יצא לי ספק אחר בכל מתפלל בעד אחר כשהיה רשע איך תקובל תפלת המתפלל לפניו יתברך והלא לא אדם הוא להגדם כבי"ו אשר להפלרת הגואל מטיב למי שנגאל עליו אף על פי שאינו ראוי. ותהיתר ספק זה מלאתי תשובה לספק הראשון על רבי חנינא ויוצא מאמר רבן יוחנן בן זכאי לאשתו הוא דומה כעבד וכו' כוונם ראשונם לרבי חנינא בחיותו מתפלל בעד החולה ואינו מבפין כן לדיק לרשע היתה בתשוקה כנגדה כי לא ישבן בהשגחת שלם ע"כ ברלותו הבא לפניו שיתפלל על אליו כין ראוי בין בלתי ראוי היה מתפלל בעדו כדי שיכיר וידע החיים ההוא כי יש אלהים שומע תפלה כמו שאמר אלישע יבא נא אלי וידע כי יש אלהים בישראל ותגדל זאת התשובה תצוה בעיני ר"ש עד שלא היה מושם לנלאם ביתו ולאכול פירות כל זכיותיו בעוה"ז בגלגל עלמי אלא בגלגל אחרים דלומי לומר שהש"י ברחמיו ישבת דלון גל איש מפי חנינא יתפלל עליו. ויכנם לזה תים ביש היה קורא על פסוק אבירי לב הרחוקים מצדקה אלו הם הצדיקים שכל העולם נזונים בזכותן והם אפילו בזכותם אינם נזונים כדאמר רב בת קול וכו'. ועל יסוד זה יתפרש מאמר ריב"ז לאשתו הוא דומה כעבד וכו' והמשל לך משל למה"ד אשר ראיתי בעיניי ענין מלכי שנדי כנגים רגים תגולים תואי הכבוד ולהגדיל מעלתם כורעים ומשתחוים אנשי מלכותם לפניהם גבי מינים שונים הענין שאחר עבדים נפרדים לעבודת המלך בשבתו ובקומו וכל ענייני מלכו תם לרוץ ברגלים לפני המלך ואלה נקראים עבדים ממש. והמין השני גדולים בני גדולים משרי המלכות ויהיו נקראים משרתי המלך להיות נגשים אל היכלו ולאכול פתו רק הכסא יגדל מהם ואין כנגד הגדולים האלה לנקום מלפניו על דברים קלים וכל כנגדם הוא להתמיד ישיבתם עם המלך בהיכלו להיות דרושת מסכים בכל ענייני המלכות וכבוד התפלות. כן סדר הזה בענייני הצדיקים עובדי השם עלמו של עולם כי מלבד משכר הגדול שהפון להם לעתיד עם היושבים ועמוסיהם בלאתיהם וכו' וכל לדיק יש לו מדור לפי כבודו עד אלבין פירות בעולם הזה ולענין זה יש חילוק בין העבדים והשרים כפי האמל שתאמרו. כי השר הגדול כמו ריב"ז אינו משפיל עלמו להתפלל בעד החולים כדי שלא להפריד עיונו מלהתבודד בידיעת סתרי תורה אותם העבד נאמן ניס כרבי חנינא בן דוסא כדי לגמור מתשובתו הסומך לגשת את הרבים הנה עבודתו היתה להתפלל בעד החולים ולהוציאם לאור מסמסם ולא היה פנוי לאכול פירות זכיותיו בעוה"ז אפילו לצורך עלמו רק כל מעייניו לתכוונת תפלה בעד אחרים ולרוב התמדתו בעבודה זאת כעבד המלך הוא יתברך שומע תפלתו פעמים רבות ולפעמים אינו שומע לאיזו סבה נעלמת ותיד היה מכיר זה רבי חנינא בהיות תפלתו סגורה בפיו או לאו ודי בזה למשכיל ע"כ:

מהרש"א שהוא מטורף כו'. עיין פרש"י ונעתך פי' מל' טריפה ממש כמו י"ח טרפות דבהמה שמש כשהיה מתפלל על זה שמת כבר היה טרפה ובודאי שימות כמ"ד טרפה אינה חיה וק"ל: *אהייא כו' באבות כו'. והיינו משום דמתחלת נברך ומסיי נברוך יכמה שמתם נזכה בו אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם כו' ונסמכה משם לגאולה וק"ל: בורא ניב שפתים שלום גו'. עיין פרש"י ועי"ל בורא ניב שפתים שלום כשיש שלום לניב שפתים שהוא שגורה

עין יעקב

אמרו לו מנין אתה יודע. כ"ל וכיש לפי שרי חנינא היה גדול בחורו ותנ"ל להתפלל על החולים משלוחה המתפלל בכוונה ולא היה בוטח בתפלתו שיהיה מה פיון יש לתפלתו על כן [illegible] ...

רשב"ר ב' תלמידי חכמים אצל ר"ח בן דוסא. [illegible] ...

אמרו לו וכי נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא. [illegible] ...

אמר ליה חנינא בני בקש עליו רחמים ויחיה. [illegible] ...

מנורה וקדורה בפיו באין קלקול ומעשה אין מלוס לאולי הרחוק והקרוב ורפאתיו כההיא דלקמן בבן ר"ג במוס בלוחה שעה שנתרפא וק"ל: **כיון שראה אותם עלה בו'.** משמע מיד כשראה אותם קודם שהלך לבקש עלה לעליי ובקש ס' ואפשר שידע כבר שהיי בן ר"ג חולה וכשראה ב' תלמידיו שבאו אליו הבין שלכך באו לשאול ממנו לבקש רחמים ועלה ס' וק"ל: **וכי נביא אתה כו'.** עד"ז יש לפרש באגדה שנאמר כי נביא הוא ויתפלל בעדך ומיה ר"ל שהוא נביא וידוע מע"י תפלתו תהיה ח"ם לו הכא וכי נביא אתה כאגדה ס' וק"ל: **וכי הוא גדול ממך כו'.** לפי מ"ש בפ' הנע"י דלפעמים תפלת אחרים לאדם מועיל לו יותר מתפלת עצמו וע"ד שאמרו אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין שע"כ היה ילחק מתפלל על רבקה שכאי' ויעתר לו ה' לו ולא לה ואפשר שהוא עיקר טעמי של ריב"ז ור"ג דלעני תפלתו נר"ח לבקש רחמים כיוון כעט בתפלתו ומעמעטתים דריב"ז שאמר אלמלא שנית בן זכאי ס' וע"ז א"ל אשתו וכי חנינא גדול שלי שלא ידעה בעיקר טעמו והבינ לפי דעתה במשל הזה הוא דומה כעבד ס' כפרש"י כעבד הרגיל תמיד להיות קרוב לו בניתו כן היה ר"ח רגיל תמיד בבית ה' להתפלל לפניו על המאורעות של הבריות משא"כ ריב"ז הוא כשר לפני המלך שאינו רגיל בבית המלך גם כשלריך לילך לפני המלך לבקש דבר מה לריך לעבדיו להביאו לפני המלך לבקש עליו כן היה ריב"ז שהיה עוסק בעסקי לבור והיו לריכין לו רבים לנ"ח שהיה בלותו חבר אב"ד ולא היה לו פנאי להתפלל תמיד על הבריות וק"ל:

צפ׳ סס **אמר** רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כלם לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקי
ישעיה סד גמורים °עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דרבי אבהו דאמר רבי אבהו במקום שבעלי תשובה עומדין
שם נז אין צדיקים גמורין עומדין שנאמר °שלום שלום לרחוק ולקרוב לרחוק ברישא והדר לקרוב. ואידך מאי רחוק רחוק מעבירה מעיקרא קרוב קרוב לעבירה מעיקרא ונתרחק במנה השתא וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעה"ב עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא
דברים טו שעבוד גליות בלבד שנאמר °כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה לתלמיד חכם מנכסיו אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך מאי עין לא ראתה אמר רבי יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. (ר"ל) [רבי שמואל בר נחמני] אמר זה עדן שלא ראתה עין מעולם וא"ת אדם היכן היה דר. בגן ושמא תאמר גן זה עדן
בראשית ב תלמוד לומר °ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן גן לחוד ועדן לחוד:

לא נתנבאו. הטובות והנחמות: **עין לא ראתה.** לא נראית ולא נגלית לשום נביא: **רחוק.** שהיה רחוק כל ימיו מן העבירה דהיינו לדיק מעיקרא ע"כ:

הרשב"א ז"ל יין המשומר בענביו ת"ע ומה יש בזה סוד. ולפי שטמן של דברים מפני שהיין משמח את הלב והשכחה דלגות המקרים כאמרו ויין ישמח לבב אנוש ואמר ישתה וישכח רישו על כן רמז השמחה והמגמת של מעה"ב שלא יתערבו ממקן לפני הלאה ביין ואמרו שהיין הוא בנה לנים מפני שהמורה גם היא רמוזה ביין כאמרו לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב ואמר ושמו ביין מסכתי פי' אמרו שהיין הוא נאה למתכבקים בדבר הגרמה לין מדה כנגד מדה. ואמרו המשומר בענביו מששת ימי בראשית. רמז שהוא תמנת מתוקן מששת תחילה מעולם עד לזה כן משני ששותם השפ"ם מששבת ימי בראשית והלאה איכם שליטות כי יש עמהם מעמים ומדות והמיחה אחר שאותו יין ר"ל השמחה שהיא תהיה מתמת לא יוסיף ענג עמה והיא המשומרת מפעפים נתונים מששת ימי בראשית והלאה ומ"ש ר"ל זה גן עדן רע שנ"פ שנו מעמד להכיר היו הלגיו ומעייניו וכל שבייכיו לזורין אלו לנתרים דקים מאד יכלאו בכם ויתכוננו בהם בענייבים רוחניים וכענין שאמן לו יתכונן ליודי המסכן והמקדש וכל כליהם המעודם והמלפון והמתנפות לנידים שכליים ולהתכונן בהם האמיתות העליונות ואולם שגנן אפן עדי גו אדם יותר נעלים מגולרים לפי מה שהיה הוא יותר מקודש ד"ר כפיו של הקב"ה ומלאך האלהים ובאילני הגן ומעייניו רמז לו סודות הנפלאים ועדן הוא רמז למקום שנלא המעיין כאמרו ונהר יולא מעדן להשקות את הגן והוא לא נודע לאדם ולא השיגו כי לא עמד רק בגן וע"כ אמרו כי אף העין הנבונה שנפלאה מעייני כל חי ולא נודע אף לאדם הראשון גם הוא מתוקן לנים עד כאן:

בהרש"א אלא למשיא בתו כו'. כל הנהו דקחשיב הם כאומר עליהם קפ"ז דכתובות ואחם הדבקים בה' גו' וכי אפשר לידבק בשכינה אלא זה המשיא בתו לת"ח והעושה פרקמטיא כו' כמפורש שם בתוספות מדבקות שלהן מגיעין לידי שכר הכאמר בנביאים שכח ביד אדם הגשמי להשיגו אבל שכר הת"ח בעה"ב שהוא שכר רוחני ממש בג"ח שאין שכל ועין אדם משיגו רק אלהים שהוא בג"ח והיינו יתבם למחכה לו שהוא הת"ח או למחכה לו בחכמתו להכמה לו וכן הא דקאמר כל הנביאים כו' אלא לימות המשיח שלא יחיו ויקומו בגוף וכמו לקבל שכר הגשמי שהשיגו הנביאים אבל למה"ב שהוא עולם הנשמות והרוחניי אותו שכר רוחני שלהם אין שכל וכח הנביאים להשיגו ועין לא ראתה וגו' וכן יתפרש הא דקאמר. **כל הנביאים כו' אלא לבעלי תשובה כו'.** שכח הגשמי תנופי גבר בהן ולא יהיה להם רק שכר גופני וגשמי משא"כ לדיקים גמורים שיזכו לשכר גדול רוחני עין לא ראתה גו' והכי תלתא מילי כל הנביאים כו' אלא למשיח בתו כו' ולימות המשיח כו' ולבעלי תשובה כו' כולם ר"מ ב"א משום דרבי יוחנן אמרם ונ"ל דאיכן קוהרים ולמשיח בתו כו' אף לעה"ב ולת"ח לימות המשיח שלי ולבעלי תשובה גם לעה"ב קאמר וה"ק: **שבעלי תשובה עומדין כו'.** גם שלפי הנראה דבר זה רחוק מהשכל שיהיה לבעלי תשובה מעלה יתירה על הלדיקים גמורים כבר כתבו המפרשים טעמים ונימוקים בזה ע"ש ולענה הלק גם אני לפי דקדוק לשונו שאמר ומאי קרוב שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו דלא איירי בחטא ועבר עבירה בפועל דא"כ לא הוה קרי ליה קרוב לדבר עבירה אלא דר"ל שהיה קרוב לפי מחשבתו לעבור עבירה וגבר על יצרו ולא עבר והיינו

אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים וכו' ופליגא דרבי אבא דא"ר אבא מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. [illegible] **ואמר ר' חייא בר אבא א"ר כל הנביאים וכו'.** [illegible] **זה יין המשומר בענביו.** [illegible]

והיינו בעלי תשובה שמחשבתו שחשב לעבור עבירה דודאי בזה עבר על ילחו ולא כשה העבירה סבר רבי אבהו דיש לו מעלה יתירה על הצדיקים גמורים שלא היה בהן הפתת היצר הרע כלל ולא קרבו לעבירה ור"י סבר דאף ע"פ כן צדיקים גמורים יש להן מעלה יתירה שלא חטאו כלל גם במחשבה משא"כ זה הקרוב לדבר עבירה עבר מיהת במחשבה והו לא מידי ודו"ק: **זה יין המשומר** כו'. מלת יין מורה על סו"ד בגימ' והמוזר במעביו משמת כולי האי לומר שאותו יין הוא דבר רוחני יש מאן דומה לאותן ענבים דיומי ברחמים שנבראו יש מאן ומש"כ הענבים שנעשו אחר כך שהם יש מים והיינו עין לא ראתה קודם הבריאה שהיה אין זולת אלהים ומ"ד זה עדן כולא שלמים כולי שהוא מקום רוחני דאפי' אדם קודם שחטא כאומר גו אני אמרתי אלהים אתם גו' לא זכה לראותו והוא הענה"ב שאמרו בפרק היה קורא דלדיקים יושבין כו' ונהנין ומתעדנין מזיו השכינה ודו"ק:

הרי"ף אלא לבעלי תשובה אבל לדיקים וכו'. וקשה שכיון שכל בעלי תשובה הונשאו בכל הנחמות איך הוא אומר אח"כ כל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיח נתו לח"ה וכו' והרי גם מי שאינו משיח נתו לח"ה יזכה לנחמות שאמרו הנביאים אם הוא מבעלי תשובה ואם הוא מהצדיקים שלא שבמו פעם אחת עין לא ראתה אף על פי שלא יזכיי היה עליהן ואמרים שלא השיח נתו לח"ה ולא יזכה היה מכבשיו ושמא י"ל דמיירי בבני אדם שהיה בעלי תשובה ולא לדיקים והשיאו גאם לח"ה או הכתו היה מנכסיהם ולא יזכו לנחמות של הנביאים אבל קשה בדרשה האחרת שאמר לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה דבפי זה גם הבעלי תשובה יזכו לעין לא ראתה לעוה"ב ואין הפרש לבעלי תשובה עם הצדיקים גמורים אלא לימות המשיח ואיך אפשר שעין לא ראתה לימות המשיח שהוא אינו אלא לעולם הבא ול"נ וכן קשה לרבי חייא דהיה לקרוב לעבירה ונתרחק ממנה שהוא בעל תשובה והרי לא התחבר בכתוב לקרוב לעבירה שנתרחק. ועוד קשה היכי אמר רבי אבהו של צדיקים גמורים עין לא ראתה והרי שקלן הכתוב שניהם בשלום שהאמינו בנחמות הנביאים. ויש לתרץ לזה נחמק שהנחמות שלום היא שלמעלה הגזן שוה לצדיקים ולבעלי תשובה. והטובות והנחמות שאין עמן שכר הם לבעלי תשובה אבל שכר הצדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך:

ק סס **אמר** רבי (חנינא) [חייא בר אבא אמר רבי יוחנן] אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בה חלונות שנאמ'
דניאל ו °וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלים אמר רבי יעקב (בר אידי) אמר רבי (יוחנן) [חסדא] כל המבקש רחמי' על חברו אין צריך להזכיר שמו מנא לן ממשה רבינו
במדבר יב שנאמר °אל נא רפא נא לה ולא קא מדכר שמה דמרים אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא ואמר רב כהנא חציף עלי מאן דמפרש חטאיה שנאמר °אשרי נשוי פשע כסוי חטאה:
תהלים לב

חלונות. שנותנין לו מיכון לבו שהוא מסתכל כנגד השמים ולבו נכנע: דמצלי בבקתא. בבקעה שמכשפא במקום לניעות שלא עליו אימת מלך ולבו נשבר ע"כ:

הרשב"א ז"ל על מלת המאמר. שכוונת לאמר ז"ל בזה שמדבר השמים לעיני האדם מכוון אליו יותר כדרך שעשה דניאל שפתח חלונות בבית תפלתו נגד ירושלים שבלים היה שמתפלל וכנגד המתפלל וחלונות פתוחות לו במקום תפלתו לראות. משם הגשמים יתכונן ומחולתם בנחלת שאהן ישבך כלמתו השמים ומספרים כבוד אל ובכוון שכתוב כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וגו':

מהרש"א **שיש בו חלונות** כו'. הטעם עיין בפרש"י ובתר"י ונ"ל דבאין חלונות ה"ל מקום סתום כאלו אין משם מקום לתפלתו לעלות דמה"ט קאמר לעיל רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא משום דכתיב סכותה בענן לך מעבור גו' ואמר ע"ז ולא"ת ביותר פחין כון בבקעה הוא מעלה ביותר לעלות משם תפלתו מכל לד באין מפסיק וע"כ סוף לו המאמר דלינו כן אלא אלים עלי מאן דמצלי בבקעה וכפרש"י:

כיצד מברכין פרק ששי

כיצד מברכין על הפירות וכו' מנא הני מילי דתנו רבנן °קדש הלולים לה' מלמד שטעונין ברכה לפניהם ולאחריהם מכאן אמר רבי עקיבא אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך:
דף לה
ויקרא יט

קדש הלולים. בנטע רבעי כתיב ומשמע ב' הלולים שטון גאבילתו כשתאכלנו בשנת הרביעית שהוא מותר באכילה:

אמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מנין שאין אומרים שירה אלא על היין שנאמר °ההחדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים אם אנשים משמח אלהים במה משמח מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין:
שם
שופטים ט

[שאין אומרים הלוים. שיר בל קרבן במקדש: **אלא על היין.** כשמנסכין נסכי מזבח]:

תוספות שאין אומרים שירה אלא על היין. פירוש אין אומרים שירה על מים אכילה ומנחה כגון זריקת דמים ונסוך המים כי אם על היין אבל ודאי אמינו שיר בלא יין כגון סגל שנסמיכות פסחים:

תנו רבנן אסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל מאי תקנתיה ילך אצל ת"ח תלמיד חכם מאי עביד ליה הא עבד לאיסוריה אלא אמר רבא ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה. אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים שנאמר °לה' הארץ ומלואה. רבי לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב °השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה *אמר רבי חנינא בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר °גוזל אביו ואמו
שם
תהלים כד
שם קטו
שם ע"ב
משלי כח

עין יעקב

בבית שיש בה חלונות. עיין עיד ולמורין בבית אלא תלויה שמתפלל צריך שיהא עיניו למטה ולבו למעלה כדכתיב כשה לבנינו אל אל שבשמים: **אין צריך להזכיר שמו.** כי אלו שם גרם שאלו שארי בכבי"ל כן מדרך לבנות שם התולי ובתלישה בייד סוף פי סלים: **חציף עלי מאן דמצלי בבקתא.** לפי"ג דלא שייר שבר מ"ע אין צריך לאחר להתפלל כי תלפא בלבי שמים יתפני כחלונות במנהדרין דף קיב:

אם אנשים משמח. עיין במהרש"א ריש פרק ערבי פסחים דף קיב: **וכל הנהנה מן העה"ז בלא ברכה מעל.** נ"ל הטעם לפי שעיקר טעם הבריאה לא משום האדם כי אם אלא שהבל כדי לבבוד כי הבמ"ע יכירו אף שבירא אין וזק כשבני אדם מברכין ומשבחין להקב"ה על הבריאה אז הוא כמוהו ושל כן אמרו מותר ליהנות ממנו: **כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל.** כתב לשון גזל ולא מעל לפי שרלה לומר וכנסת ישראל ולא שייך נבייתו מעילה לכפי כתב לשון גזל ודייק כשחוזרים ולענין זה מיקרי גזל לכנסת ישראל ואם יהא היה מברך אחרים עונים אמן וגדול העונה אמן יותר מן המברך ועוד דעת שהוא נהנה בלא ברכה יהיה אחר מברך עליו והיה מותר ליהנות ויתנו כחים לגזל. ועוד יש לומר כדאי מוזדים רבה פי בראשית רבנה היה מתרעם לבבל שיהיו נחה כן זה ולי לא נחה כן זה. אמר הקב"ה כנסת ישראל יהיו כן זוגך ודייג אדם לברך בכל יום מאה ברכות וכשבא למלאות מברכות בציורם לכן מי בגזל כנסת ישראל אם לינו מברך ועיין מדרשינו במנהדרין דף קיב:

ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית אביו

זה הקב"ה שנאמר °הלא הוא אביך קנך ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר °ואל תטוש תורת אמך. מאי חבר הוא לאיש משחית אמר רבי חנינא בר פפא חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים:

מעל. כמו מעילה מן ההקדש דכתיב לה' הארץ ומלואה כדאמרינן לעיל: **לאחר ברכה.** פרי הוא לבני אדם: **גוזל להקב"ה** את ברכתו: **ולכנסת ישראל.** שבחטאו הפירות לוקין: **ואומר אין פשע.** ולפי שהוא מיקל הוא האחרים ולומדין ממנו לעבירות כן ליהנות מן העולם בלא ברכה לכך נקרא זה המיקל חבר הוא לאיש משחית: **לירבעם בן נבט.** שחטא והחטיא את ישראל כך הוא חוטא ומחטיא ע"כ לשון רש"י:

והרשב"א כתב נפירוש אגדה זו הא למדנו יש בזה סוד נסתר והוא סוד הברכות ועלותו שמתברך על הפירות או על אחד מהנאות העולם כבר הסכים דעתו שמשם יתברך הוא המשגיח ומנהיג הכל ומנח הכל כאשר על פי שמתגלגלים נפעולתם והארץ בטבעה מצמיחים ומגדלים אין כחם מצד רק מצד השפע הנשפע עליהם מן הסבה העליונה המשגיח הכל יתברך הסך מאמר האומרים אלהא אחרי מתהני מתבי לאתי ומיני מזלי ומעתי מתבי ושקיי שהיו טוענים כל הכחות לגלגלים הפועלים באורך בטבעם ושוללים הכל ממנו יתברך וע"כ נקרא מי שאינו מברך גוזל אביו שהקב"ה מנה הראשונה כמו שאמר קנה לכן וגוזל אותו שגוזל ממנו ההשגחה והכונה מעשית האחרונים ומי שנהג כן גורם למניעת הטוב מן האומה כמאמר הנביא לנותני הבות לרוחנים לכן אשוב ולקחתי דגני בעתו ופירושו נמצא ומה כבוד ומה מי שאינו מודה בטובות השם ית' לאחר שימבע ממנו השפע את טובתו ומלא כענין שהשחית ירבעם מומנו של ישראל כי השחיתו אליו לאביהם שבשמים אשר קנן בנטיעות לבדו והשחית האומה ומנע הטובה ממנו ע"כ: ובחדושי הרשב"א כתב ירושלמי על מאמר זה ח"ל כתיב לה' הארץ ומלואה חבל ויושבי בה הכנסת כלום מן העולם מעל עד שיתירו לו המצות רבי חזקיה רבי ירמיה רבי אבין בשם ר"ל כתיב אמרתי לה' אדני אתה טובתי בל עליך אם אכלת וברכת כביכול כאלו משלך אכלת ע"כ:

מהרש"א מעיקרא וילמדנו כו'. לא קאמר הכי אלא נברכות הנהנין דנאמר ברכות הקטנות אם למדו פ"א שפיר אין מקום למעשה אבל נברכות הנהנין די"ש כמה שינוים בברכות ראשונות ובאחרונות לפי הענין וכמה ספקות שכפלו בהן דאם טינה לא ילא וכאלו לא ניזך כלל וה"ה מעל גם הברכה שניזך היא לבטלה וע"כ ילך אצל חכם וילמדנו פעם אחר פעם עד שיהיה בקי בהן לברך מעין הברכה וק"ל: **ל"ק כאן קודם ברכה כו'.** ועכ"פ כי הכל ברא לכבודו ליתן לו כבוד מעין ברכותיו אבל ליהנות בלא ברכה אין כאן כבודו ועדיין שלו הוא ומה שפרש"י גבי כאלו גוזל להקב"ה את ברכותיו כי אין לריך אלא גוזל ממש להקב"ה אותו דבר שאוכל ונהנה ממנו דקודם הברכה שלו הוא ולגבי כנסת ישראל לריך לפרש כן שגוזל ברכתן שהפירות לוקים כדפרש"י וכה"ג אמרי' בפ"ב דתענית שעה שמחרב ב"ה לא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות כו' כי הברכות מורידין שפע הברכה מלמעלה על הפירות שמברכים עליהן ומייתי ליה מקרא גוזל אביו ואמו גומר לפי פשוטו גוזל אביו ואמו ממש שאומר אין פשע בגזלה ז כיון שלשון הוא יורשם חבר הוא לאיש משחית לגבי הנאת קרקע ומזונות בגזלת אביו ואמו שאומר אין פשע ודי לו גם כן נסתר ע"כ אמרי' שאומר מהם כשלקחתי גם ביחס לגבי מיקל חבר הוא לאיש משחית הלא לבד מעשה גזלה כך אמרה ע"כ אין מקום לזה ע"ש אין יש כאן שום פשע לגבי מי שהוא אביו ואמו באמת ודו"ק. וה"ה דמשום ד"ל מיני מלין ולכבוד אמרה אין פשע שלא הוזכר ודי לו ואבי אמו כה"ג בברכות הקב"ה הוא אביו ממש ומה שנקרא לפרש תורת אמך ירבעם אע"פ שהיה להם יפה ע"כ הוא חבר ירבעם בן נבט שהשחית את ישראל מאביהם שבשמים ובזכותו אומר הכתוב שהסיתם מאחרי ה' ע"ש המנהגים והשפעת כל ברכות הנהנין אם לא ע"י ברכתו ממש ירבעם הפריש את ישראל מאביהם שבשמים ובזכותו אמר עזב את אביו כמו שעשה המנהג לאביו ודומה לכך הוא מעביר המצות והברכה לכ"י מאביהם שבשמים שע"כ יש נברכת שלחם י' תיבות כנגד עשרה קדושות וק"ל:

הרי"ף אומר רבי חנינא כל הנהנה כו'. וקשה דכיון דקרא כתיב חבר הוא לאיש משחית שהוא ירבעם א"כ הל"ל רבי חנינא כאלו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל ונעשה חבר לירבעם ועוד נגמר היאך גוזל להקב"ה נשביל שלא בירך ורש"י פי' דגוזל להקב"ה את ברכתו ולכ"י שבחטאו הפירות לוקין. ונראה שכיון שמניעת הברכות גורם מיעוט הפירות הרי הוא גוזל להקב"ה מגלגלי הפירות דנו אוכליהם והם מברכים על כל אכילה ואכילה ובשמתמעטי הפירות נתמעטו האוכלים ואם אין אוכלים אין מברכין נמלא זה שלא בירך גוזל להקב"ה כן אותן הברכות שהיה מתברך מפי כל האוכלים והנה אין בזה משמיא לרבים כירבעם אבל אם אותו שגוזל אומר לרבים אין פשע שאינו פושע בביטול הברכה הוא מחטיא לאחרים שלא יברכו גם הם כי הם לומדים הימנו והבר הוא לירבעם שהחטיא הרבים והם יחיה אפשרם מניעת גרכתם כנזכר:

רבי חנינא בר פפא רמי כתיב (°לכן אשוב) ולקחתי דגני בעתו וכתיב °ואספת דגנך (ותירושך ויצהרך) לא קשיא כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. ת"ר ואספת דגנך ונו' מה תלמוד לומר לפי שנאמר °לא ימוש ספר התורה הזה מפיך יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך נהוג בהם מנהג דרך ארץ דברי רבי ישמעאל רבי שמעון בן יוחאי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורה בשעת הרוח תורה מה תהא עליה אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנאמר °ועמדו זרים ורעו צאנכם ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנאמר ואספת דגנך ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידם שנאמר °ועבדת את אויביך. אמר אביי הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם והרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם אמר להו רבא לרבנן במטותא (בעינא) מינייכו דלא תיתו קמאי לא ביומי דניסן ולא ביומי דתשרי (ואף לבי

עיון יעקב

כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום. פרנן שלהם אע"ג דעדיין הוא קודם ברכה ואמרינן לעיל דקודם ברכה לה' הארץ ומלואה מ"מ כיון שעושין רצונו כדאי יהיה ונקרא פרנן על שום ושוד ודגם בשעת הלבנות צריך לברך כדאי בהם סיון רכיו ולקוט דף מ"ג ע"ב: **ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנא' ואספת דגנך.** ולשון דגנך והיה אם שמוע וגו' כבר כתבו התוס' [illegible] ורש"י ז"ל דמיירי בגוונא דליכא צדיקים כ"כ [illegible] ובמועט ורבנו תירש חיירי בבעלי נפש שאין עוסקים בתורה תמיד רק שעוסקים בישובו של עולם והקבוע רק עתים לתורה אבל בבעלי תורה תמיד וצדיקים גמורים מלאכתן נעשים ע"י אחרים: **ועלתה בידם.** דהיינו מה דהו מתקיים בידם לפי שעשו תורתן קבע ומלאכתן ארעי כרבנו ממוך: **דלא תיתו קמאי לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי.** ואם תיקשי תורתן קבע כל השנה ומלאכתן ארעי מלבד שני חדשים ושי"כ זה היה מתקיים בידכם וקאמר שהוי ניסן ותשרי ולא שכיר קדם לפי שאין כל ההדס לאוי למלאכה משני החדשים הנכם:

לבי רב לא תיתו) כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולה שתא. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן משום ר' יהודה בר אלעאי בא וראה מה בין דורות ראשונים לדורות אחרונים דורות ראשונים שעשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זו וזו נתקיימה בידם. דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי זו וזו לא נתקיימה בידם ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן משום רבי יהודה בר אלעאי בא וראה מה בין דורות האחרונים לדורות הראשונים דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר דורות אחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצרות דרך קרפיפות כדי לפטרן מן המעשר (לפיכך לא נתברכו פירותיהן). דאמר רבי ינאי אין הטבל חייב במעשר עד שיראה פני הבית שנאמר בערתי הקדש מן הבית (וגם נתתיו ללוי) ורבי יוחנן אמר אפילו חצר קובעת שנאמר ואכלו בשעריך ושבעו:

בזמן שעושין רצונו של מקום. שהגון שלהם ובשאין עושין רצונו שאינו ומראה לכם שהוא שלו: דברים ככתבן. שלא יעסוק בדרך ארץ: הנהג בהם. עם דברי תורה דרך ארץ שאם תבא לידי צורך בריות סופך ליבטל מדית: אשר. נתונים לאסור כדרכך: ביומי ניסן. ימי הקציר: ביומי תשרי. דרכת הגתות והגרנות: דרך טרקסמון. *(לשון שחוקי גלי פרק שער וסמוך בית כלומר פתחי קינין) דרך שער החצר והבית: פני הבית. פתח כניסה ויציאה: אין הטבל מתחייב. במעשר מן התורה אבל אכילת קבע אסור לאכול מדרבנן ע"כ:

תוספות כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום נאמר ואספת דגנך. וא"ת והא לקמן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום ומוקמינן ליה וי"ל דאיירי והאי שעושין רצונו אבל אין עושין רצונו כל כך דאינם צדיקים גמורים ועוד י"ל דפליג ליה אהא דלקמן שלא לפרש מה בין כשעושין ואין עושין [עיין פירושו בגי' כתבי"ה] והכא בעושין ואין עושין כי הדדי נינהו:

מהרש"א ולקחתי את דגני גו'. עיין כמ"ש לעיל דהכל ברא לכבודו וכשאין עושין רצונו אין זה כבודו ליתן את טוב להם וכתבו התוספות כאן בזמן שעושין כו' נאמר ואספת דגנך וא"ת והא לקמן בזמן שאין ישראל עושין כו' וי"ל דפליג פי' ע"ש ועיין מ"ש בזה בחידושי הלכות: שנאמר ואספת דגנך גו'. יש לעיין בזה דהאיך מתוקם האי קרא ואספת דגנך גו' בשאין עושין רצונו של מקום הא מפורש ביה והיה אם שמוע גו' לאהבה את ה' גו' ועלה קאי וכתבי מטר גו' ואספת דגנך גו' והפך בשאין עושין רצונו של מקום השמרו לכם פן גו' ולא יהיה מטר גו' וי"ל בזה כדברי התוספות דהאי איירי קרא בעושין רצונו של מקום אבל אין עושין רצונו כ"כ דאינן צדיקים גמורים דאע"ג דכתיב ביה והיה אם שמוע גו' לאהבה גו' מ"מ מדכתיב בסוף פרשה בכל לבבכם ובכל נפשכם ולא כתיב נמי ובכל מאודכם כדכתיב בפ' שמע ובכל מאדך משמע ליה דאיירי הכא באין צדיקים גמורים דהיינו שאינם צדיקים גמור כדאמרינן דיש לך אדם שחביב לו ממונו יותר מגופו ועל כן שכתב בדבר שממון שאין מלאכתן נעשית על ידי אחרים ודקאמר ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידו פי' היינו הכא אחרת דאין עושין רצונו של מקום כלל דכתיב ועבדת את אויביך וכתיב לעיל מיניה תחת אשר לא עבדת את ה' וגו' ואלו נענשו גם בגופן שמלאכת אחרים נעשה על ידן: דרבה

עשו כר"י כו'. נראה לפרש דהאי יש לצדיקים גמורים דעוסקים בתורה שמלאכתם שלהן נעשית ע"י אחרים אלא דמעטים הוה כדאמר דפכ"י גופים בפ' לולב ומרבה ראיתי בני עליה והם מועטים אם אלף כו' אם שנים הם אני ובני וכיון דמועטין הם כ"כ אין לכל אדם לבטוח על זה לומר שאני עושה מלאכה כלל לפי שמלאכתי נעשית ע"י אחרים שצדיק גמור אני דשמא הוא טועה ואינו צדיק גמור וה"ם הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן דרוב העולם אינן צדיקים גמורים והרבה עשו כרשב"י ולא ס"ל לפי שרובם אינן צדיקים גמורים כרשב"י וכמו שכתוב יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ ס"ל כל תורה שאין עמה מלאכה ס"ל אבל לעתיד שנאמר ועתך כלם צדיקים גו' יקיים בנו ועמדו זרים ורעו צאנכם גו': ביומי ניסן ותשרי כו'. מכאן קצת ראיה לפרש"י בפ' הגוזל בתרא דלא יתביבנא זימנא לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי לפי שהן זמן קציר ובציר וק"ל:

הרי"ף כתיב לכן אשוב ולקחתי דגני וכו' וכתיב ואספת דגנך וכו' לא קשיא כאן בזמן וכו'. וקשה דמה זו שאלה דשמיעה שפסוק ואספת דגנך מדבר בפרשת והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי ואספת דגנך ופסוק ולקחתי דגני מדבר בפסוקים כי זנתה אמם הובישה הורתם וכתיב התם לכן אשוב ולקחתי דגני וכו' ואין כאן מקום לקושיא ותירוץ כי הדבר מובן מאליו ונראה דלא רמי מדכתיב הכא ואספת דגנך והתם כתיב ולקחתי דגני אלא דהכא אקרי דגנך ולא כתיב ואספת דגני או יאמר התם ולקחתי דגנך כדכתיב הכא ואספת דגנך ולהכי רמי דפעם אקרי דגנך של בני אדם ופעם נקרא דגני דגן של הקב"ה ותי' כאן כשעושין רצונו של מקום נקרא הדגן על שם בני האדם ובשאין עושים רצונו של הקב"ה נקרא דגני שהוא דגן של הקב"ה. ולאפשר לנו לפרש כי הקב"ה הפילו בשמה אשתו ובנע באומו חיים גרמתו שמשפיע מילתא הקב"ה לרשם ולאם לשם מקנת הדגן נקרא דגן שלהם אלא דגן של הקב"ה דגני. שהוא נותן דגנו באורח מכר להם ולכך הוא מביאו עד עתו שהיא מייבשו בחלתו אלא שממשלו עד עתו שהוא גמר בשולו ולא כתיב ולקחתי דגני בעתו שכיון שהגיע לגמר בשולו כמה בני אדם יספרנסו ממנו קודם לקיחתו ונמצא שנשמת הקללה ואפשר של הקב"ה חיים גרמתו ולכך קראו דגני לשמות בו כרצונו. ובזה אנו יכולים לפרש חיים והצלתי צמרי ופשתי לכסות את ערותה שגם הם רמוזים בשמת אשתו שיליל מקנת לצמרו כדי לכסות את ערותה שגם הם רמוזים. אפ"ה בפשוטו של מקרא שאומר שהיית רגיל לכסות בו מעותך אשלטו ואפלקנו מ"מ יש לדרוש כך כי הקב"ה רגע נלקחו חיים גרמתו. ובדבור תוספות זה נתחבטו בו המפרשים ואפשר אף אני אלקי שנהדירן אני ולו לומר דשאני הא דר"מ מההיא דהכא שבא לפרש מה בין כשעושין לאין עושין שכשעושין עומדין זרים ושמין מלאכתן ולאין עושין מלאכתן נעשית ע"י עצמן והכא מדבר בדור בים בו עושים ואין עושים דזוקא בשבל הדור אינם עושים רצונו של מקום כתיב לכן אשוב ולקחתי דגני בעתו ואין דגן נעולם אבל בשים ג"כ עושין אנשים שים שאין עושין מ"מ שולם הדגן בשביל העושים ואותן שאינם עושים הם מוסיפין דגנם וא"כ מפיר את לומר ואספת דגנך בזמן שים עושים רצונו של מקום כי בשבילם יש דגן בעולם אותם כשאין גם אחד עושה רצונו של מקום כתיב ולקחתי דגני ומ"מ כשים עושים ואין עושין כי הדדי שים דגן בעולם לאותם שעושים עומדים זרים ועושים מלאכתו ואותם שאין עושים הם אוכפים דגנם כי לא לקח ה' הדגן בשביל העושים רצונו וכו'. והגרלה לי בזמן בדברי התוספות והא נדחק לומר שדבר הכתוב לשון יחיד ואספת דגנך לפי שלמעלה דבר כשישראל עושין רצונו של מקום ונאמר משל אדם שתפולם כאן אחד רוצו ונתן זרע לזרוע ולחם לאכול ויקרא אל האדן להרצותו ואם יש יחיד שלא עשה רצונו של מקום הלמעט תפוג אכן ולא יהיה דגן בעתו זה לא יאמן אבל אותו היחיד אפ"ה שיחכם לכן בכלל המרובים ונ"מ יאסוף הוא ע"י עצמו דגנו והיינו ואספת דגנך אבל בשאר ישראל המרובים יעמדו זרים לאסוף דגנם ודוק: תנו רבנן ואספת דגנך וכו'. וקשה דלא שייך מה שלמד לומר אלא במקום שאינו צריך לומר אותו דבר וכאן אינטריך למילתיה לגרמו אם ישמע בקול ה'. ועוד קשה שאין אפשר לומר דואספת דגנך הוא כשאין עושים רצונו של מקום והרי נאמר בפרשת והיה אם שמוע תשמעו שהם עושים רצונו של מקום. ועי"ק לפי שלי פנים ליה לאשי קרא דלא ימוש ספר התורה יומם ולילה ונראה שהוקשה להם מ"מ ואספת דגנך שהרי בפרשת בחוקותי כתיב ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ולא הזכיר האסיפה לומר ואספת דגנך דמשום האי שנהיות הארץ נותנת יבולה ודגנה שיאספוהו ומאספין יאכלוהו בזה אפשר לפי:

לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה והגית בו יומם ולילה יכול דברים ככתבן שלא יעסוק דרך ארץ לבקש פרנסתו עם ת"ת תלמוד לומר ואספת דגנך הנהג בהם דרך ארץ שלא תצטרך לבריות כי יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ ומאי דכתיב לא ימוש איננה מוכח אלא ברכה או כמאן דאמר אפילו לא למד אלא פרק שחרית ופרק ערבית קיים לא ימוש וכפי זה מדבר בעושין רצונו של מקום כדכתיב והיה אם שמוע תשמעו ונתתי מטר ארצכם ויש לך רשות לאסוף דגנך ורשב"י אומר שכתוב זה מדבר באין שאין עושין רצונו ואעפ"י שכתוב בפרשה והיה אם שמוע תשמעו דייק לישני דקרא דהכי לומר ואספת לשון יחיד וכיון שהפרשה מדברת בלשון רבים והיה אם שמוע תשמעו ונתתי מטר ארצכם הי"ל ואספתם דגנכם ועי"ל שכיון שמדבר בעושין רצונו של מקום איך הוא אומר השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים כי הוא יוצא מן הקלה אל הקלה מעובדי אלקים ועושי רצונו לעובדי עבודת כוכבים זה תימה לכך דרשו שכ"ה מדבר בעושי רצונו ונתתי מטר ארצכם בעתו ומדבר בלשון רבים ואם יש יחיד מישראל לקיים כי אכל אינו עושה רצונו הגמור בלבבו שלם כמהו הוא אומר ואספת דגנך שכיון שעובד אלהי' ובכל מקום אינו עושה רצונו לגמרי יתן ה' דגנו שאינם הוא ישמשנו ולא יעמוד איש לאסוף דגנו ונותי' כמה בדרך צאתם בהמתך ולא להוהיל לזה כיון שאינו עושה רצונו יתני לגמרי שהוא יאסוף דגנו אמר השמרו לכם פן יפתה לבבכם להוסיף עוד סרה ולעבוד עבודת כוכבים כי אז יחרה אף ה' ועצר את השמים ולא יהיה מטר כלל ואז לא יהיה דגן לא לאדם ולא לבהמה:

דף לו ע"ב ויקרא יט **הדה** ר"מ אומר משמע שנאמר °וערלתם ערלתו את פריו איני יודע שעץ מאכל הוא אלא מה ת"ל עץ מאכל להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה ואיזה זה הפלפלין ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה וללמדך שאין דברים ח א"י חסרה כלום שנאמר °ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה:

דף לז **מעשה** בר"ג והזקנים שהיו מסובין בעליה ביריחו והביאו לפניהם כותבות ואכלו ונתן ר"ג רשות לר"ע לברך קפץ וברך ר"ע ברכה אחת מעין ג' א"ל ר"ג עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת א"ל רבינו אף על פי שאתה אומר כן וחביריך אומרים כן למדתנו רבינו יחיד ורבים הלכה כרבים:

ד **כותבות**. תמרים ומן דבש הלכך בני האדמה קודמין לו מן התמרים [קפץ וברך. לאחרונה]:

תוספות נתן ר"ג רשות לרבי עקיבא לברך. פשיטא היה מברך שלא נראה כמו שהוא מוכר:

אמר הכותב מלמד קפץ ומפורש הוא העיקר לא יקבעו מלין רבים ולא אמרי מורה אחרי רבים להטות כי כבר אמר מיעוט היחיד מן המעטים עליהם פי' מסתברא אף אם יהיה נכון בשאר הביאורים לא אמר רבי עקיבא לר"ג אף על פי שאתה אומר כן כלומר אתה גדול ונשיא ישראל כיון שחביריך אומרים כמותך יש לנו לעמוד על הכלל אמר לא יבא יחיד ורבים הלכה כרבים:

דף לח **ת"ר** מהו אומר המוציא לחם מן הארץ רבי נחמיה אומר מוציא אמר רבא במוציא כ"ע לא פליגי דאפיק במדבר כג משמע דכתיב °אל מוציאם ממצרים כי פליגי בהמוציא דברים ח רבנן סברי המוציא דאפיק משמע דכתיב °המוציא לך מים מצור החלמיש ורבי נחמיה סבר המוציא דמפיק שמות ו משמע שנאמר °המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ורבנן ההוא הכי קאמר להו קב"ה [לישראל] כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מלתא כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים דכתיב וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם וגו':

דאפיק משמע. שהוציא כבר ואם ודאי ברכה הגונה דלשעבר משמע שהרי כבר הוציא הלחם הזה מן הארץ שהוא בא ליהנות ממנו: **דכתיב אל מוציאם ממצרים**. והמשמעות נפרשת בלעם כבר יצאו: **המוציא לך מים**. וכבר הוציא. ורבי נחמיה סבר דמפיק משמע שעתיד להוציא דכתיב המוציא אתכם ובשעה שנאמר פסוק זה למשה עדיין לא יצאו והמוציא לך מים עדיין היה מוציא כל ימי היותם במדבר: **דאפיקית יתכון**. שאני הוא שהוצאתי אתכם:

תוספות והלכתא המוציא. ואף על גב דהמוציא כ"ע לא? דאפיק משמע ירושלמי משום טעמא כדי שלא לערב האותיות כגון העולם מוציא ואף על גב דבלחם מן איכא עירוב מאי האם דקרא כתיב מוציא פי' [לנהמא] להוציא לחם מן הארץ ועוד יש לגלות כדי ידע כי אלכסנדר כמו מצות היות שמקרא זה:

אמר הכותב השנה שלנו נוהגים לא יתברך על כל מה שהיה בעולמו אינו לבד על מה שכבר עשה בעשם שבריאה אלא שעדיין הולך ומקיים הכל בכחו סקור כמו שאנו מברכין בכל בקר על לחם השמים בחשרם תמיד במרן ולחרים עליה והוחנים משם לא שעברם בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית כי קדם קוד מעולם פי' בריאה תרמה בכל עת ורגע ולכן כשאנו אוכלים לחם אף על פי שמרו על מלה משה הבריאה שהוציא הארץ לחם לכתוך הארם ספקו לנו להודות לה' בברכה של כל פעם ופעם שנאכל מתנו ונחלק לבריק והמוציא הטעם למעבר שיונו על אותו הלחם שאוכל לנו ודקא שאנו אוכלים או ולא על העבר שעבר אלא מקרי:

דף לט **הנהו** תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא הביאו לפניו כרוב ודורמסקין ופרגיות נתן בר קפרא רשות לאחד מהם לברך קפץ ובירך על הפרגיות לגלג עליו חברו כעס בר קפרא ואמר לא על המברך אני כועס אלא על המלגלג אני כועס אם חברך דומה כמי שלא טעם טעם בשר מעולם אתה על מה לגלגת עליו חזר ואמר לא על המלגלג אני כועס אלא על המברך אני כועס ואמר אם חכמה אין כאן זקנה אין כאן תנא ושניהם לא הוציאו שנתם:

ו **דורמסקין**. מיני עשבים שמברכים עליהם בפה"א וכן וכרוב פי' שלוקות. והוכא מ"ד בגמרא שמפני שכן שלוקות אין מברכין עליהם אלא שהכל כיון שכשהם: **פרגיות**. בשר עוף שקורין פרדיין מברכין עליו שהכל: **שלא טעם טעם בשר**. ונעשה הבשר חביב עליו: **זקנה אין כאן**. בתמיה הלא זקן אני והי"ל לשאול ממני על איזה מהן יברך לפטור את שאר המינין. דברים שלנו לא באו ללמד אלא שלא מחמת סעודה באין [ואמרינן לקמן דטעונין ברכה לפניהם] ואין הפת פוטרתן ובגמרא האריך לפרש במאי קא מפלגי הנהו תרי תלמידי ע"כ:

הריטב"א עיין פרש"י האי ליטנא על איזה מהן יברך לפטור שאר מינים לא מיין למאי דסייד גבי למימר דהיכא מ"ד בשלקות בפה"א והי"ל לשאלו על כך דהא אם יברך על שלקות בפה"א והאי דאינו יוצא על הפרגיות וגם אם נאמר דלפי דעת המברך דשלקות סבי"ל קאמר והי"ל לשאלו על איזה מהן יברך לפטור את שאר המינים הוא דחוק דכיון דפרגיות היה חביב לו למברך מה היה לשאול לו על דעתו דאינו דומה מיברך לפי חביבות המוטע ויוליא בברכתו ולמסקנא ניחא דהי"ל לשאול אם מברכין על המביב או על עיקר דזין דאמר מהן יפטור שאר מינין ויש לדקדק בהאי

עין יעקב

ואמר לא על המברך אני כועס וכו'. יש לומר לחיסך אמי"כ עיין מהרש"א ול"נ דבמה בן דרך אמר לכל אי כפי פלוני שלא לגיים זה כפי זה להלגלג אחר שכשם שלא ונא על המברך והמברך אמר להיין בדי בפניהם לא יסנו בידולתי ולא יתקעטו וידקדו זה כזה וקיל: ומשום שאמר היה לו לבטת גדולי שבטם כי בעתם היה כועס על שניהם לכך לא הוציאו שנתם:

נראה שגירסא דגרסי דמתחלה אמר לא על המברך אני כועס אלא על המלגלג ואחר כך חזר ואמר נהפוך לא על כו' דמעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר וי"ל דמעיקרא וודאי דכעס נמי על המברך אלא שהוא אלא דה"ק לא על המברך בלבד כעסתי כ"כ אלא שאל לי על אותו יברך כמו על המלגלג שהוא מורה כנגד הלכה. בפני רבו לומר שלא כדין בירך על הפרנסה אבל המברך כיון שכיון לו כשם לברך אין זה כמורה הלכה ונאה זה התלמיד המלגלג והתגל עליו שלא לגלג עליו על שהלכה כדין בירך אלא לגלג עליו שלא חס על כבוד רבו לגמרי. ומאי על אותו מהן יברך אמר כיון ואמר לא על המלגלג אני כועס מלגלג מגיז על שלא שאל ממני וכעסי זה נאמר על המברך וודאי:

סו ע"ב **תני** תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק מניח הפרוסה בתוך השלמה [ובוצע] ומברך אמר ליה מה שמך אמר ליה שלמן אמר ליה שלום אתה ושלמה משנתך ששמת שלום בין התלמידים:

מניח פרוסה וכו'. והמלגלג שמעין בידיו ובוצע [את] מפסיק לו מן השלימה:

אמר הבונה אלינו יבור והטעם מידרי ח"ל שהם קוליא לטעמן המורים מלחמת שלום מעידי מלחמה מגדם מלו מיום שלומדי מלחמתה של תורה והם מברכים לא שם שלום כמה שעמים בלחמם מים שריבים שלום בעולם אלא שמבלים המלחמה לפניה של השלום ושוהם פני המחזיקים במורה לבא לידי פסק הלכה הוא שנשנה רבינו לאמר מזה שכשמו כן הוא שהם שלום בין התלמידים שהם כשמנם שלימה ושמרו בלבם:

שם **רב** אמי ורב אסי כי הוה מתרמי להו ריפתא דערובא מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ אמרי הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי:

ריפתא דערובא. שעירבו בו להתיר עירובי חצרות:

יו מ **אמר** רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו שנא' °ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת: דברים יא

שם **אמר** (רבה) [רבא] בר שמואל משמיה דרבי חייא אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואי אתה ניזוק. תניא נמי הכי אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואי אתה ניזוק. תניא אידך אכל כל מאכל ולא אכל מלח שתה כל משקין ולא שתה מים ביום ידאג מריח הפה ובלילה מפני אסכרה. ת"ר המקפה אכילתו במים אינו בא לידי חולי מעיים וכמה אמר רב חסדא קיתון לפת. אמר רב מרי אמר רבי יוחנן הרגיל בעדשים אחד לשלשים יום מונע אסכרה מביתו אבל כל יומא לא מ"ט משום דקשה לריח הפה. ואמר רב מרי אמר רבי יוחנן הרגיל בחרדל אחד לל' יום מונע חלאים מביתו אבל כל יומא לא מ"ט משום דקשה לחולשא דליבא. אמר רבי חייא בר אשי אמר רב הרגיל בדגים קטנים אינו בא לידי חולי מעיים ולא עוד אלא שדגים קטנים מפרין ומרבין ומברין גופו של אדם. אמר רבי חמא בר חנינא הרגיל בקצח אינו בא לידי כאב לב מתיבי רשב"ג אומר קצח אחד מס' סמני מות והישן במזרח גרנו דמו בראשו. לא קשיא הא בריחו הא בטעמו:

המקפה אכילתו במים. שותה מים הרבה אחר אכילתו עד שלפה במים ויקף הברזל מתרגמינן וקפא ברזלא: מונע אסכרה. שהחולי בא מחמת עיפוש בני מעים ושעדשים משלשלים: קצח. רשומים ונפסים כלי"א בלעז אבל אני שמעתי מן רבים שחרים

באורך ישתמש: למזרח גרנו. של קצח שרוח מערבי רוח לחש ומשבשש ריח ומכנים סרים בתוך הגוף: הא בריחו הא בטעמו. שהריח קשה והטעם טוב:

אמר הבונה ראוי לו לאדם להשתמש בכל דרכיו לעשות חסד וגריח פרי שיוכל לבכור פי הלמוד שלומים ומי כסם. לשרים מורם ושמור בכמן אלא מכל מאמר כמו לגך. ולמרו מורים סכנות מלימדים כרבינו מו"ל בגמרא ולכן כמו שהורים רצום לגבלים זה כמות לשון מגוים פרשה וכמו שאמרו בירושלמי ממאלך לשעירם הבריאות ולהגבירו אם נלמד במגלי כן הוא לאם כמה לומדים לשמים אלא. כי אים לכתר שאינם כבום אין משעים דישולא לא מפות ולא מפסיק לגמן מן שמים למים לעולם שכ"ו מוציא אחד לספריך בחיים ולהמשיך זמן פה מן הספר והרמזי לבן נקרא בכתוב פירי הרמשים בלשון פרשה מעלה ולפיכך לומר שירושלמי מוציל קלם לספרין מורים ולהימום שמו שמות לך לא לפרים הי לשר הקיים לגלח. ולהיות רבי הסכלים שלו שמורי או מיכום שמלכל בלתי נאום מדישנו כרכם פה בתלמוד הלג ובגד כפי זה תניקומם מחיים לימד יפולו דורים בכולה בזהו וכן כמה ירושלים לאחורים מבריאות הוא ישפיק לך סורם נגל פקום אמר שמלה שם כרוזה ורבי מפיתם לאמר תבני מלך פרשה כלמוד מבלי שהסתנו לך שם:

שם [**משנה** בירך על פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא.

גמרא] פשיטא אמר רב נחמן בר יצחק לא נצרכה אלא לרבי יהודה דאמר חטה מין אילן היא דתניא אילן שאכל ממנו אדם הראשון ר"מ אומר גפן היה שאין לך דבר שמביא יללה על אדם אלא יין שנאמר °וישת מן היין וישכר. רבי נחמיה אומר תאנה בראשית ט היתה שבדבר שנתקלקלו בה נתקנו שנאמר °ויתפרו שם ג עלה תאנה רבי יהודה אומר חטה היתה שאין התנוק יודע לקרות אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן. [סד"א הואיל ואמר רבי יהודה חטה מין אילן הוא ליברך עליה בורא פרי העץ קמ"ל וכו']:

שמביא יללה. הם סגולת טיסם: שאין התנוק יודע לקרות אבא ואמא. הם נקרא בן פרעם:

סו ע"ב **אמר** רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה ורבי יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה. אמר אביי כותיה דרב מסתברא דתניא °לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי. לא עברתי דברים כו מלברכך ולא שכחתי מלהזכיר שמך עליו. ואלו שמך ומלכותך עליו לא קתני:

[מלברכך. בתוך אמר קדשם במלותיו ולא לספרים הקודם והעמר]:

הרשב"א ז"ל יש בזה סוד נסתר וכמתכין דגריסם מוע סוד הגריסם ותכין למה טעם הברכות כמדבר לנוכח וכנסתר גם תכין למה מלכות בפמיזה ולא בנסתרת ודעתו של רב לא שכחתי ולא עברתי כי ולמנם יש טעם עלה תגדל התועלת במה שתקנו טעם הברכה כן ר"ל בנסתר ובנגלה לפי שהנברא ידעת שני יסודות עיקוה שמליכן בגנם הכל. האמר לדעת שהוא יתי מחייב המציאות ומאין ספק בזה כלל כמו שמגמלר ונתפרסם התוספת עליו בנילוי רב. ושני שאין שמחו יתברך מושגת כ"א לעצמו יתברך לבד והוא בעילותו נגלה ונסתרת מהותו נסתר ונעלם מן הכל וכדי לקבוע שתי הכנות האלה בנפשותינו קבעו טופס הברכות בנגלה ובנסתר ברוך אתה כמדבר עם מי שהוא נגלה מפורסם אלנו עד שהוא מדבר פנים אל פנים וכדי שלא תחשוב המחשבה שהוא יתי נגלה במהלכות שאר הנמצאים ושים יתום בין מעלותו למעלותם קבעו לומר עוד אשר קדשנו במצותיו ולקבוע בנפשותינו שאף על פי שהוא נגלה מפורסם מצד מעלותו נסתר ונעלם שהש"י לדבר בו רק בנסתר ברוך הוא ע"כ:

מהרש"א מלהזכיר שמך כו'. ובסוף מסכת מ"ש איתא קצת בע"ז לא עברתי ממצותיך לא הפרשתי כו' ולא שכחתי מלברכך ולהזכיר שמך עליו ופרש"י בחותם מלברכך על הפרשת המעשרות עכ"ל וכתב הרא"ש פירוש על שכחתי מלברכך בשעת הפרשת המעשרות

לא מלבך ברכה הפרשת המעשרות שהוא נוסח הברכה שתקנו חכמי כה"ג הי' שברכת כל המצות אינן אלא מדבריהם הי' ע"ש ואולי נעלם ממנו סוגיא דהכא דמוכח בהדיא דאכוונה ברכת הפרשת ומעשרות קאי דלהברכה כל המצות מיירי ל"ש הכא דבעי שם הם שמיוחד תקנו אנשי כה"ג מ"מ עיקר הברכות שתקנו אהאי קרא ועניינו דבעי בכל ברכה שם לייחד שמו על כל מין ומין מעין ברכותיו ומ"ד דבעי נמי מלך הוא מה"ט דמלך הוא מודה על אחדותו שהוא מלך מלכי המלכי' ולכך נעשרם מלכיות בר"ם מקיים ה' אחד וק"ל:

קה ע"א **אמר ר' זירא ואי תימא רבי חנינא [חיננא] בר פפא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם כלי ריקן מחזיק מלא אינו מחזיק. ומדת הקב"ה מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק שנאמר °אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך. אם שמוע תשמע ואם לאו לא תשמע דבר אחר אם שמוע בישן תשמע בחדש ואם יפנה לבבך שוב לא תשמע:**

מלא (מחזיק). אדם חכם: **אם שמוע.** פעם אחת סופך שתשמע אותן פעם אחרת: **אם תשמע בישן.** שנית ושלשת [מה] ששמעת לשתקד ע"כ:

מהרש"א ד"א אם שמוע בישן כו'. מלשון כפול דריש ורש"י פי' זה הדרש מקרא דפר' עקב והיה אם שמוע תשמעו וגו' וכה"ג דרשו אם שכח תשכח ואפי' למ"ד פי' אלו מליאות גבי העבטה תעביטנו והעבק תעניק ד"ת כלשון בני אדם היכא דליכא למדרש' דרשי' כמ"ש התוספות שם ועניינו במשל הכלי הוא מחם אחרון דלגבי דברים בטלים אמר קהלת כל הדברים יגיעים גו' לא תמלא אזן משמוע לעולם הוא מחזיק לשמוע בריקן דוקא כי הדברים בטלים הם דברים גשמים יש להם גדר במקום שמקום הריק ובגשמי מחזיק ומלא מדבר גשמי א"א להחזיק עוד יותר וז הוא מדת ב"ו אבל מדת הקב"ה שאין לו גדר במקום כי מלא כל הארץ כבודו כי הוא מקומו של עולם ואין עולם מקומו ועל כן מקום מלא תורתי אין לו מקומו גדר ויכול להחזי' עוד יותר להוסי' דבר רוחני אבל הריק מהרוחני אינו מחזיק דבר רוחני ולא בשמיעה המושכלות שהם דברים רוחנים מלא מהם אין לו גדר במקום ומחזיק עוד יותר דהיינו אם שמוע תשמע ואם לאו הרי הוא בריקן מהרוחני ואינו מחזיק עוד רוחני וחז"ק:

הרי"ף בא וראה שלא כמדת הקב"ה וכו'. וקשה דהל"ל שלא כמדת ב"ו מדת הקב"ה. ואם נכנס בלשונו שלא כמדת הקב"ה הל"ל שלא מחזיק שנאמר אם שמוע תשמע וכו'. ועוד קשה שאין זו מדת ב"ו אלא מדת הכלי שכלי מלא אינו מחזיק יותר שאלו היה יכול להחזיק לא היה ב"ו מונע ממלוי ועוד קשה איך הוא אומר שמדת הקב"ה הוא שהריקן אינו מחזיק הלא כל בני אדם שלמדו תורה הוו נתמלאו כלי ריקן ומחזיק. ונראה אין הכונה למדת ב"ו אל מדת הקב"ה אלא במלא שהקב"ה יהיב חכמתא לחכימין וכלי מלא מחזיק שהלא כמדת ב"ו ועוד קשה שאי יאמר שכלי מלא מחזיק מלא אותו כלי הוא גדול שעדיין לא נתמלא וכל מה שהוא מחזיק הוא משום כלי מחזיק עד מילואו ואנו יודעים כמה הוא שיעורו של אותו כלי ושכבר נתמלא שיעורו ואחר מילואו מחזיק יותר היה אפשר לומר כלי מחזיק אבל אני אומר שאנשים שכלום לגו שכבר הוא מלא של החכמה עדיין לא נתמלא ולכך הוא מחזיק. ונראה נדקדק אחר שאמר מדת ב"ו כלי ריקן מחזיק מלא אינו מחזיק ומדת הקב"ה מלא מחזיק ולא נתקרה היה מיטי זה דהל"ל ומדת הקב"ה כלי ריקן אינו מחזיק וכלי מלא מחזיק כיון שנכנס נתחלה. אלא ללמדנו שלפעולה הריקן מחזיק גם למדתו של הקב"ה שהרי כל הלומדים תורה הם כלי ריקן ומחזיקין אבל אם היה כלי מלא שמחזיק ואמר כך נעשה כלי ריקן דהיינו שמא תלמוד ונתרוקן שוב אינו מחזיק והיינו מה שדרשו כאן ואם יפנה לבבך שוב לא תשמע דהיינו אם אחר שלמדת יפנה לבבך מהתורה ופירש מן התורה אותו כלי שנתרוקן מתורתו שוב אינו מחזיק עוד תורה ולכך אמר שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו לומר שאנשים שלא ראינו הפרש אלא בכלי ריקן שנייו אם נתרוקן כלי שהיה מלא יכול אותו אדם לחזור למלאו ומדת הקב"ה אם נתרוקן האדם מהתורה אם יפנה לבבו שוב לא ישמע אמנם בכלי מלא לא ראינו שכלי מלא מדת הקב"ה למלאו עוד והוא מחזיק דשמא עדין הוא חסר ולא הגיע לכדי מילואו ולכך הוא מחזיק ומ"מ אם שמוע תשמע הוא תשמע ועדיין לא נתמלא שיעורו לז"א ר' חנינא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם בכמה מקומות ראינו שלא דרכיו יתברך אם דרכינו ודבר זה הוא פשוט תם ראינו בעינינו שמדת ב"ו ריקן מחזיק אף על פי שהיה מקודם מלא אם נתרוקן והיה עכשיו ריקן הוא מתמלא והקב"ה אם יפנה לבב אפוס שוב לא ישמע ומכאן מדע שגם בכלי מלא שאינו מחזיק בבשר ודם יש לנו לנאמין שמדת הקב"ה שכלי מלא הוא מחזיק לפי שדבר זה הוא מגור נפי כל הבריות שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם וז"ש בכתוב אם שמוע שאינך טונה שהשמיעה לא תשמע יותר לאפוקי שאם פוקח של השמיעה דהיינו שנתרוקן הכלי ממילואו לא תוכה עוד לשמיעה: ד"א אם שמוע בישן. דישן הוא משל אמתקד ואחה מזר ליתרך על אמתקד שהל לשמוע עוד ואם יפנה לבבך דהיינו שנתרוקן מלמודך סימן גם לא תשמע ותור אם יפנה לבבך שוב לא תשמע:

ועל הירקות הוא אומר בפה"א. רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים. אמר רבי זירא ואיתימא ר"ח בר פפא מאי קראה °ברוך ה' יום יום וכי ביום מברכין אותו ובלילה אין מברכין אותו אלא לומר לך בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו הבא נמי כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו °א"ר זוטרא בר טוביה א"ר מנין שמברכין על (כל ריח טוב) [הריח] שנאמר °כל הנשמה תהלל יה הללויה אי זהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח:

בורא מיני דשאים. לפי שבכלל פה"א יש דשאים חרעים כגון קנבוס ורי' בעי שיכר ברכה לכל מין ומין: **בכל יום ויום.** שבת מעין שבת ויום טוב מעין יום טוב:

רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא אייתו לקמייהו תמרי ורמוני שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא אמר ליה [רב חסדא] לא סבר ליה מר להא דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק כל המוקדם בפסוק זה קודם לברכה א"ל זה שני לארץ וזה חמישי לארץ א"ל מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך:

זה שני לארץ. ארץ זית שמן ודבש דכתיב בפסוק דקרא שמפסיק ארץ את הסמוך וחוזר לנמנות זתים ותמרים חשובים מהמוקדם שהראשון חמישי לארץ שכתובה בראש המקרא ודבש שני לארץ הכתובה בסופו

עין יעקב

בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו. [illegible] **כלי ריקן מחזיק.** [illegible] **וכי ביום מברכין.** [illegible] **מנין שמברכין על הריח.** [illegible]

בקושי: מאן יהיב לן נגרא דפרזלא [תלוי של ברזל]: ונשמעינך. ונשמעך ונלך לאחריך סגיד:

תוספות לימא לקמייתא סתמי תרתי. ולא ללפת בהן את הפת דלא״כ הוו לגמר את עיקר והם טפלה ותנן מברך על הפת ופוטר את הטפלה: אם שני לארץ. מכל מקום תיבה דלעיל קמה והיה או מעולים ותעלים מעיב דסוך לארץ [מית מוקדם בפסוק דהיינו לארץ] דאסון יקדים לברכה:

אמר הבונה פירוש ארץ שני הבא בפסוק ארץ חטה וגו׳ הכין רב המסננא דכיון [illegible] לפי משמעי קרא ההולאה אלא שני פירות יען לא היה חסור להמזיל כיוצא בקדימה מעלה להזכיר כלם אחר הזיר ארץ לכן אחר לומר הכל ומשני והמכיצי ארץ וכיון שיש לברך על פירות מעולה תחלה לימר ארצו פירות [illegible] דכר זה אמר [illegible] ולפי מאן יהיב לן וגו׳ כי בזה סירן לו מקדימה בפסוק ארץ שני לשם לי והודיעו דין משיבות הפירות לברך עליהם תחלה:

דף מב קו [**אמר** רבי חייא בר אשי אמר רב שלש תכיפות הן תיכף לסמיכה שחיטה תיכף לגאולה תפלה תיכף לנטילת ידים ברכה]: אמר אביי אף (אנן נמי תנינא) [אנו נאמר] תיכף לתלמידי חכמים ברכה בראשית ל (במעשה ידיהם) שנאמר °ויברכני ה׳ בגללך ואי בעית שם לט אימא מהכא °ויברך ה׳ את בית המצרי בגלל יוסף:

לנטילת ידים. ידים לאחרונים ברכת המזון ולא ישהה כלום עד שיברך על המזון: תיכף לת״ח. המקריבו אליו ומהלכו עמו: ברכה. בגינו:

שם ע״ב **כי** נח נפשיה דרב אזלו תלמידיה בתריה כי הדרי אמרי ניזול וניכול לחמא אנהר דנק בהר דכריתו יתבי וקא מבעיא להו הסבו דוקא תנן. אבל ישבו לא או דלמא כיון דאמרי ניזיל וניכול ריפתא בדוכתא פלניתי כי הסבו דמי לא הוו בידייהו קם רב אדא בר אהבה אהדר קריעיה לאחוריה וקרע קריעה אחרינא אמר נח נפשיה דרב וברכת מזונא לא גמרינן עד דאתא ההוא סבא רמי להו מתניתא אברייתא ושני להו כיון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדוכתא פלן כהסבו דמי:

אזלו תלמידיו בתריה. דקברוהו בעיר אחרת: נהר דנק. כך שמו: ריפתא דוקא דקתני כיון שיבצע בלא הזמנה מקום הוא דלא הוי קביעות אבל אם מזומנים לכך הוי קביעות ואחד מברך לכלן: אהדר קריעיה לאחוריה. קרע שקרע בהספד הוא החזיר שחלוק לאחוריו ומה שלאחור לפנים כדי לקרוע קרע אחר לשלום אבל מבפניו כיום האיבה על שהיו צריכין לשאלה ואין יודעין להורות: רמי להו וכו׳. כדתנן לעיל והרב מבעיא ליה לאוקמי ברייתא בהכי וקתני אחד מברך לכולם דקביעות הוא:

דף מג [**אמר** רב חייא בר אשי אמר רב] הנוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזמן לברכה רב ורב חייא הוו יתבי קמיה דרבי בסעודתא אמר ליה רבי לרב קום משי ידיך חזייה דהוה מרתת אמר ליה רב חנינא בר פפתי עיין בברכת מזונא קאמר לך:

הנוטל ידיו תחלה. במים לאחרונים הוא מזמן לברכת המזון: חזייה. ר׳ חייא לרב דהוה מרתת שמא ראה ידיו מלוכלכות או שמא שצריך באכילה יותר מדאי: עיין בברכת מזוני קאמר לך. כלו׳ נתן לך רשות לברך ברכת המזון שהנוטל ידיו תחלה הוא מברך:

אמר הכותב לכל דבר שבקדושה צריך הזמנה והזמנה כמו שכתב בספר [illegible] פעמים ובפרט ברכת המזון מפי נקראת אבל לפי שצריך [illegible] ועתה שמכילם ושמיה [illegible] לברך [illegible] ולאחר [illegible] לפני [illegible] שיש לו לברך [illegible]:

קח שם ע״ב **ואמר** רב (חסדא) [זוטרא] בר טוביה אמר רב עתידין כל בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא שיתנו הושע יד ריח כלבנון שנאמר °ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון א״ר חסדא [זוטרא בר טוביה] א״ר מאי קהלת ג דכתיב °את הכל עשה יפה בעתו מלמד שכל אחד ואחד יפה לו הקב״ה אומנותו בפניו. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי תלי [ליה] קורא לדבר אחר ואיהו דידיה עביד. וא״ר זוטרא [בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב חנן בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא ואמרי לה א״ר יוחנן] משום רשב״י נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנ״ל מתמר שנאמר בר׳ לח °היא מוצאת וגו׳:

כלבנון. שמריחין עליו ופרחיו: יפה לו אומנותו בפניו. ואפילו בורסקי כלה בעיניו ועשה הקב״ה כן כדי שלא יחסרו אומנות מן העולם: קורא. רך הגדל בדקל: תלי ליה וכו׳. אם הולך הקורא להזיק בגולה כדי לאכלו רק הוא יתגלגל בלאספה כי״ב יפה לו אומנתו: דבר אחר. תולה שלום סהול: היא מוצאת והיא שלחה וגו׳. ולא בהדיא לא אמרה אלא הסמנים של יהודה הם ולא אמרה אלא לאיש אשר אלה לו אנכי הרה אם יודה יודה ואם לאו אשרף ולא אלבין פניו.

אמר הכותב בפירוש יעמוס לנו [illegible] חיל יעמוס לנו ישועה רצה שלא שמתם ככל אשר נוטל עלות יום יום יעמוס על תיומים כך [illegible] ישועה [illegible] יהיה. פי׳ יעמוס [illegible] לפני [illegible] ויעמוס [illegible] ומטיל עלינו בכל יום [illegible] כל יום ויום כל [illegible] ואין [illegible] עליו ואין עלינו [illegible] אלא [illegible] כגלנו [illegible] כי האל ישועתינו סלה ר״ל כי בזה נכה לישועה [illegible] כי זה פירוש ישועתנו סלה:

מהרש״א שנאמר ויברכני וגו׳. רש״י בחומש פי׳ שעי״ בא לי ברכה כשבאת לכאן לא היו לי צאן כו׳ ופי׳ הרא״ם ס׳ ע״ש ואין להאריך בדחוקים דהוסף קושיין דמשמעתן לא תמצא כן אלא על לאכו שהיה ונענע ונתרבה לאחר שנתברך תכף מיד בגילתו כאמורים בענין שנאמר כי מעט אשר היה לך לפני ויפרוץ לרוב ויברך ה׳ אותך לרגלי כפי׳ הרא״ם שנתברכת משעה שבאת רגלי בביתך ודומיא דהכי מייתי ויברך ה׳ את בית המצרי שמפורש בענין שתכף שם כדכתיב ויהי ונגלו הפקיד אותו בביתו גו׳ ויברך ה׳ גו׳ וק״ל: הדי אומר זה הדיה כו׳. הריח הוא אחד מה׳ החושים המורגשים והם נמצאים בכל ב״ח גם שאין להם נשמה וכולם לפרט שהוא הריח הוא קרוב יותר לרוחני מכל שאר הה׳ חושים והיינו כנשמה דקאמר דהוא הריח בא על ידי כניסת הרוח שנכנס לגוף לתוך הגוף ומקום שהשכינה כהכה מונע ולא הגוף ולאפשר שהנהנה שאין לה כניסה רק רוח חיים לכן שיש לה חוש הריח לכך נקבית מונע לאחרי שאין לה נשמה

ואי בעית אימא מהכא ויברך ה׳. [illegible]

גמרא וד"ה: יפה לו הקב"ה אומנותו בפניו כו'. ר"ל נעשה נעת הגזירה שנגזר עליו מה יהיה מעשהו ובא לו שיפה לו אומנותו פי' גם שהיא בזיה ושפלה כדאמרינן בפ"ב דקידושין א"א לעולם בלא בשם ובלא בורסקי כו' ומש"ה ביהי קרא גם את העולם נתן בלבם נומר שנתן בלב כל אומן שאומנותו יפה לו ותלי אשר לא ימצא האדם את המעשה גו' דהיינו המעשה והאומנות אחרת כי אשר עשה האלהים שיעמוד באומנותו מראש ועד סוף ודו"ק:

הרי"ף וכי ביום מברכין אותו וכו'. וקשה ומה זו שאלה והא קיימא לן דיום ממש הוא יום ולילה כדכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. ונלאה ודכתיב יום יום הוי דינוי אחר דינוי למעוט הלילה שכל היום בלבד הוא יחנו. ולכך הוקשה וכי ביום מברכין ולא בלילה. וכן פירש מהרש"א: אמר אביי תכף לר"ח טוב ברכה שנאמר כל הנשמה וכו'. וקשה מה חידש אביי על דברי רב שאמר שמברכין על ר"ח ואם בא לומר שתהיה הברכה תכף ומיד פשוט הוא דלא נמי נריכה הברכה שתהיה תכף ומיד. ועוד קשה כיון שברכת ר"ח ילפינן לה מכל הנשמה וזהו בין לרב ובין לאביי א"כ למה לא הביא הרמב"ם על פסוק כל כל הנשמה איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו שלא בדברי אביי ולא בדברי מר. שפירא אמר רב. ונראה שבא אביי לומר שלפי שכל הגשם מברך עובר למעשייתן ואם אכל איזה דבר ולא בירך טוב אינו מברך ויחיב כשים לפניו דבר של ר"ח נריך לברך ולברית אבל אם עבר במקום ר"ח שכבר הריח אותו ונתלאה הברכה לאחר הריח לא נדע דינו לזה בא אביי ואמר תכף לריח טוב ברכה שאפ"ה שהריח כבר יכול לומר הברכה תכף ומיד לריח שכבר הריח ולכך הביא כאן פסוק של כל הנשמה כי מהכא ילפינן שגם לאחר הריח מברכין תכף ומיד דהא כתיב כל הנשמה שמהנה בו הריח ולאחר כתיב תהלל יה בא לרמוז לנו שגם לאחר שנהנית הנשמה מהריח תהלל יה ובוודאי שצריך להיות תכף לריח הברכה וטעם הדבר הוא כשאוכל אם כבר גמר שוב אין מברכין למפרע אבל הריח אע"פ שכבר הריח מ"מ הנשמה היא מקבלת הנאה ותהלל יה על הריח של עבר: שנאמר ילכו יונקותיו וכו' נריך לומר טעם הוא כיון ניתן נכתוב זאת שנמשל בבחורים שלא ממנו טעם אחר וכן לנהר מה תועלת ותוספת טובה להם להיות נוהגים ריח כלבנון. ונראה עם מחז"ל בספרי כבין בבתולי זיתים מה זיתים אין בהם הרכבה אף בניך לא יהא בהם פסולת והיינו אם יונקותיו שהם הבחורים הדומים ליניקות הרשת ילכו בדרך טובה ויהי כזית הודו שבנשו הוא להיות דומה לזית ולא יהיה בו פסולת דהיינו שלא ימצא טעם פסול אז ריח לו כלבנון שמריחין בליו ופרחיו גם יהיה כמה וכמה נפשות של נדיקים נהגים ומתנו ויסונו ישכני בגלו כי עתיד להיות. כל נתיפה לנדיקים וכן יעבה גל ואופת לבחורי הלגו ובו יחסו כמה וכמה ויתהנו לריח הטוב: (ומהרש"א פי' שרמז למעלת הבחגיות בתבונה כמו זתים שנאמר בו והריחו בירלאת ה'):

קנ °תנו רבנן ששה דברים גנאי לו לת"ח אל יצא כשהוא מבושם לשוק. ואל יצא במנעלים המטולאים. ואל יצא יחידי בלילה. ואל יספר עם אשה בשוק ואל יכנס באחרונה לבית המדרש. ואל ישב במסיבה של עמי הארץ. וי"א אף אל יפסיע פסיעה גסה. ואל יהלך בקומה זקופה. אל יצא כשהוא מבושם לשוק א"ר [אבא בריה דרבי] חייא בר אבא אמר רבי יוחנן במקום שחשודין על משכב זכור אמר רב ששת לא אמרן אלא בבגדו אבל בגופו זיעה מעברא ליה אמר רב פפא ושערו נמי כבגדו דמי ואמרי ליה בגופו דמי. אל יצא במנעלים המטולאים איני והא רבי חייא בר אבא נפיק אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן בטלאי על גבי טלאי. ולא אמרן אלא בפנתא אבל בגילדא לית לן בה. ובפנתא לא אמרן אלא באורחא אבל בביתא לית לן בה. ולא אמרן אלא בימות החמה אבל בימות הגשמים לית לן בה. ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא. ולא אמרן אלא דלא קבע ליה עדנא. אבל קבע ליה עדנא אמרי לעדניה קאזיל. ואל יספר עם אשה בשוק אמר רב חסדא אפילו היא אשתו ואפילו היא בתו ואפילו היא אחותו לפי שאין הכל בקיאין בקרובותיו. ואל יכנס באחרונה לבהמ"ד דקרו ליה פושע. ואל ישב במסיבה של עמי הארץ דאתי לאמשוכי בתרייהו. ואל יפסיע פסיעה גסה דאמר מר פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. ומאי תקנתיה להדר ליה בקידושא דבי שמשא. ואל יהלך בקומה זקופה (דלאו אורח ארעא) דא"מר כל המהלך בקומה זקופה אפילו ד"א כאלו דוחק רגלי השכינה דכתיב °מלא כל הארץ כבודו: ישעיה ו

שחשודים על משכב זכור. שמזמנין עצמן כדי שיתאוו להם: שערו כבגדו דמי. דלא שכיחא בה זיעה: בפנתא. אנפיליא. בלעז שוליי"א בלע"ז: גילדא. עקב שקורין סוליי"ש: בימות הגשמים. הטיט מכסהו: משום חשדא. של זנות: דלא קבע ליה עדנא. שלא קבע לו רבו עת ללמוד בלילה: אפי' היא אשתו. שאין הכל מכירין בה וחושדין אותו: דקרי ליה פושע מתעצל: בקדושא דבי שמשא. שמוהא כוס של קדוש בשבת בלילה:

מהרש"א משום חשדא כו'. ק"ק דל"ל נמי משום סכנה היא מפני סכנת המזיקין כמי איסורא איכא כדאמרינן בפרק ב"מ ויש לחלק דהכא במיירי דלא שכיחי מזיקין קאמר וע"ש במהרש"א וק"ל: דקרי ליה פושע כו'. עיין פרש"י ויותר נראה לפרש פושע במה דקרי ליה פושע על דאמי עם קודש דע"י שבא באחרונה צריך לפסוע עליהם כההיא דפ' מלות חלילה בר' ישמעאל בר"י דהגב יוקרי' הוה אזיל לאגו ובא באחרונה וא"ל אבנן מי הוא זה שמפסע על ראשי עם קודש ודו"ק: להדר ליה בקידושא דבי שמשא כו'. ומפרש"י הכא ובפרק אלו קשרים ע"י שטועם יין קידוש מהדר ליה וכתבו תר"י אבל לא שייך אותו בתוך עיניו דהא אמרינן במסכת שבת שלפי ע"ג עין אסור כו' ע"ש ולאיתא דבהדיא פ' שמונה שרלים אמרי' יין בתוך עין אסור ע"ג עין מותר. א"א ש"ד דתוע"כ נמי בשם רב נטרונאי זה במקדשין בב"ס ומתכוין לגבור לשום תפילה ליתן על עיניהם כדאמרי' פסיעה כו' ע"ש ומיהו אין מנהג כן ליתן מקיחם אפילו ע"ג עין ובהבדלה נוהגין כן משום חיבוב מצוה והבא ה"נ דקאמר דמיהדר ליה היינו ע"י שטותה מותו כפרש"י ולא ע"י שנותן ע"ג עין ואיך שיהיה אין טעם מגורד בדבר שיהיה ומהדר ליה ואמור עין ע"י כתיכת יין קידוש על העין כפירוש הטור או על ידי שתיית כוס של קידוש ועוד נראה לפרש דה"ק דמהדר ליה בקידושא דבי שמשי דהיינו שמכבכם שבת מהדר ליה דלא והאי לא יפסיע פסיעה גסה ולאסוקא נמי איכא לפסוע בשבת פסיעה גסה כדאמר בפרק אלו קשרים דכתיב ומצאת תלך שלא יהא הלוכך של שבת כהלוך של חול ודו"ק: המהלך בקומה כו'. כי האדם הוא המרכבה והשכינה למעלה על ראשו והמהלך בקומה זקופה הרי הוא זוקף ראשו למעלה ודוחק רגלי השכינה אשר על ראשו ונהפך בשפלים ונמוכים אמר אני אשכון את דכא גומר לשריה השכינה למטה לארץ כדכתיב מלא כל הארץ גומר ועיין בפ"ק דקידושין ד"א בזה: °דלא טעים מזגא כו'. הפירות מתוקין ואינן מועדין כפרש"י ועד"ז יש לפרש תלונת המרגלים

עין יעקב

ששה דברים גנאי לו לת"ח. יש מפרשים דבכולם [illegible]

המתנגים בה"י שהעיזו פירות מינים מוכח ע"פ מ"ש בחידושים במסכת סוכה פרק ל"ב ששיה תלונתם שאין בה"י רק פירות מתוקין ואין בשם חיי נפש ה"ם זבת חלב ודבש שיה חם פרים ר"ל שהן מתוקין כדבש וזה אבל אין בהן חיי נפש שאין סועדין ולהדנה מחליפין מחמת המתיקות ודבי מלח להשיב לב כמ"ש התוספות וק"ל: מאי דעתיך דאר"י כל האוכל ירק כו'. אינו דומה שלא חשו לדר"י והכי מימרות דר"י פליגי אהדדי בברכות מפרש"י אלא שהם אכלו ירקות וק"ל דלא אר"י אסור לספר משום ריחא בירקות אלא בירק מבושל ולזה א"ל לגמר צמרא והא אין דקאכלי ירק חי וקא מסתפי בהדן וליכא משום ריחא וקא"ל אבא כאידך דר"י ס"ל דגם בירק חי דלית ביה משום ריחא איסורא משום אכילה מלחות טעם שיהיה וד"ק:

הר"ף שמש דברים גלוי לו לשים כו'. וקשה מים מים מפאר כל אדם כיון שעושה רושם במאור עיניו ולא שייך מגונה בדבר מים כו שיאן וסכנה ועוד כיון שים לו תקנה בקדושא דבי שמשי א"כ נסתלקה הסכנה ואין עוד גלוי. ואפשר לומר דלכל הטעם איכא סכנה של מאור עיניו אבל גלוי ליכא אבל לחיים גלוי נמי איכא. ועי"ל דהיה גופה הגלוי שמים סכנה אין לו לבא לידי כאן בתוספת הרפואה כי לאם לו להכנים עצמו בסכנה ולנקום אמר כך רפואה הסכנה עיניו ברחמו שלא להביא עצמו לדבר שצריך רפואה ובדבר קוה שלא גלוי לחיים ועוד שהקידוש צריך להיות בשים לקדם אם יום השבת ולא לבשים שנייה אחרים והחיים מהלך ופסע פסיעה גסה הגה הוא יולה במקדם קידושא דבי שמשי בשביל סכנת עצמו ורפואת עיניו:

דף מד **כי** אתא רב דימי אמר עיר אחת היה לו לינאי המלך בהר המלך שהיו מוציאין ממנה ששים רבוא ספלי טרית לקוצצי תאנים מע"ש לע"ש כי אתא רבין אמר אילן אחד היה לו לינאי המלך בהר המלך שהיו מורידין ממנו מ' סאה גוזלות מג' בריכות בחדש כי אתא רבי יצחק אמר עיר אחת היתה בארץ ישראל וגופנית שמה שהיו בה שמנים זוגות אחים כהנים נשואין לשמנים זוגות אחיות כהנות ובדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא ולא אשכחו בר מבנתיה דרב חסדא דהוו נסיבן לרמי בר חמא ולמר עוקבא בר חמא ואף ע"ג דאינהו הוו כהנתא אינהו לא הוו כהני:

ספלי טרית. ספלים מלאים המוסח דג מחוך שקורין טריכה: **לקוצצי** תאנים. לאכול פועלים שקוצצים תאנים וזהו מרוכן עד שכל אלה צריכן להם לאכול: **בריכות**. קוצ"ילם בלע"ז: **מג'** בריכות בחדש. ג' פעמים בחדש מורידין ממנו כך. **פ'** זוגות אחים. שנים שנים אחים היו כולן וכן כאחיות:

מהרש"א ספלי טרית לקוצצי תאנים כו'. דטרית זה הוא דבר שמלוח להשיב לב הקוצצים תאנים שאוכלים לבם מתוך מתיקות הפירות כן נראה מדברי המרוך בערך ספל ע"ש: **שהיו** בה פ' זוגות כהנים כו'. שהיו מדקדקים כ"כ ביחוס שכהן ישא כהנת כדאמרי' פ' אלו עוברין בת כהן לישראל אין זוגן עולה יפה ואפשר שלכך נקרא השם גופנית ע"ש לשון גפן פורים גומר כענבי הגפן בענבי הגפן:

עב"א **א"ר** ינאי [א"ר] כל שהוא כביצה ביצה טובה ממנו כי אתא רבין אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא קייסי סולתא כי אתא רב דימי אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא מטויתא מד' מבושלתא כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנו לבר מבשרא:

כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנו. אין לך מין מאכל שישער כביצה שלא תהא ביצה טובה לגוף הימנו: **מגולגלתא**. צלויה לחה וכגם שגומעין אותה: **קייסי**. מדות מחזיקות לוג: **מגולגלתא** משיתא. טובה משיתא קייסי: **מטויתא**. צלויה קשה טובה מד' קייסי: **מבושלתא**. בגדים עליה אמר רבי ינאי כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנו:

מהרש"א ביצה מגולגלתא כו'. דצלויה היא אינה מגולגלת עד בחמה לצרים קלת מפרש"י פרק כירה:

שם **תנו** רבנן טחול יפה לשינים וקשה לבני מעים כרישין קשין לשינים ויפים לבני מעים כל ירק חי מוריק וכל קטן מקטין וכל נפש משיב הנפש וכל קרוב לנפש משיב הנפש כרוב למזון ותרדים לרפואה אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו:

כרישין. כרתי: **כל** ירק חי מוריק. פניו של אוכל הפנים: **וכל** קטן. מלא גדל כל צרכו ולקטן מפרש כוחו כל צרכו: **וכל** נפש. דבר חי שנאכל שלם כגון דגים קטנים שנדלו כל צרכו: **הקרוב** לנפש. האוכל מן הבהמה במקום חיות שלה: **לבית**. לכרס שאוכל לפת:

מהרש"א כל הקרוב לנפש כו'. פירש"י שבהמה לאחר מקום סי' שיחוט ללב ולמעים עכ"ל והוא דחוק דהא בשר הצוואר הוא יותר סמוך ללב ולמעיים מבשר הטחור וע"כ נראה לפרש כל הקרוב לנפש כו' היינו שקרוב למקום בית השחיטה שמשם יצא הדם שהוא הנפש כמ"ש כי הדם הוא הנפש וזה שאמר רצה מהיכא דמקרב לבי בדוך שהוא יותר קרוב לשחיטה כמש גם שהוא יותר רחוק מלב וממעים וד"ק:

שלשה שאכלו פרק שביעי

דף מה **שלשה** שאכלו באחד חייבין וכו' מנהים אמר רב אסי תהלים לד דאמר קרא "גדלו לה' אתי ונרוממה שמו דברים לב יחדו רבי אבהו אמר מהכא "כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו. אמר רבי חנן בר אבא [רבא] מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו אר"ש בן (לקיש)[פזי] מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שמות יט שנאמר "משה ידבר והאלהים יעננו בקול מה ת"ל בקול בקולו של משה תניא אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא ואם א"א למתרגם להגביה קולו עם הקורא ימעך הקורא קולו ויקרא:

מס"ע

עין יעקב

שנאמר משה ידבר והאלהים יעננו בקול. עיין בסוף בשם פריף פ"ש כתה והמהרש"א כתב ה"ל ולולי דבריהם היי נראה לפרש דקי"ל דמשה היה הקורא והקב"ה שמתרגם דמשה קורא רק כלשון הקדש שאין לאבל מבינים בו אבל דבורו של הקב"ה היה כבר לשון כרלישות פי' ועיק כל דבור מיתא מפי הקב"ה נחלק לכל לשון שבע"ל שמתרגם ולעניר נראה דזה הוא דוחלי הקב"ה הוא הקורא דבר לנמשה והוא המתרגם כדכתיב דבר לאם עמנו ונשמעה והמות של משה מפי הקב"ה נחלק לכל לשון ובפירש"י כאותם של יואל משה אמר אם הסורה וכן של פסוק כאלו שיהב וכן הוא בסיפה דף ל"ח שמשה כאלו אם המורה כפי לשון ופעמים הפ"ס כ"ל כמשות דגיהו שמתרגם אין רשאי להגביה קולו יותר מהקורא וכן הקורא אין להגביה קולו יותר שמשמתרגם כמו דמייתי הכיא נמי הכי וכו' וכן משן הרוכבים בפרק י"ב שהלכה מעלה ועולים קי' קדים ולדה משיר מידי רגים שוש קלם שנים וכן פי' מביא בפרק י"ב מהלכות מעלה כמפורש ע"ש וכוף נכון:

מהם. הני צריכין לברכת זימון: גדלו לה' אתי. הרי ג' וכן תקרא הנו גדל היחיד אומר לב':

תוספות בקולו של משה. וא"ת היכי מייתי ראיה ממשה והא צריך לאתויי דמשה היה מתרגם ולא היה מרים קול יותר מהקב"ה שהיה קורא והוא תניא שהקב"ה היה קורא ומשה היה מתרגם. ופי' ר"ת דלפעם בקולו של משה המתחיל משה בכל כחו היה עונה כדי להשמיע קולו לכל העם אבל הקב"ה לא היה צריך להרים קולו משום דלא היה מדבר אלא למשה לבד ולפיכך היה הקב"ה מגביה קולו כדי שלא יהיה קולו של משה המתרגם רם יותר מקולו של הקב"ה שהיה קורא:

מהרש"א שנאמר משה ידבר כו'. וכתבו התוספות וא"ת כו' ע"ש וכל דבריהם על פי מה שהבינו דהקב"ה הוא הקורא ומשה היה המתרגם כמ"ש בחידושי הלכות ולולי דבריהם הי' נראה לפרש דס"ל משה היה הקורא והקב"ה הוא המתרגם דמשה לא היה קורא רק בלה"ק שאין הכל מבינים בו אבל דבורו של הקב"ה היה בו ע' לשון כדאמרינן פרק ר"ע כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה היה נחלק לע' לשונות והיינו שהיה מתרגם לכל אחד כפי הלשון שמבין והוא לא נידי וק"ל:

מו ע"א **רבי** זירא חלש על לגביה רבי אבהו קבל עליה אי מיתפח קטינא חריך שקי עבידנא יומא טבא לרבנן איתפח עביד סעודתא לכולהו רבנן כי מטא למישרי אמר ליה לרבי זירא לישרי לן מר אמר ליה לא סבירא ליה מר להא דאמר רבי יוחנן בעה"ב בוצע שרא להו. כי מטא לברוכי א"ל נבריך לן מר אמר ליה לא סבירא ליה מר להא דרב הונא דמן בבל בוצע מברך ואיהו כמאן סבירא ליה כי הא דאמר רבי יוחנן משום רשב"י בעה"ב בוצע ואורח מברך בעה"ב בוצע כדי שיבצע בעין יפה ואורח מברך כדי שיברך לביה מאי מברך יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא ורבי מוסיף בה דברים ויצלח מאד בכל נכסיו ויהיו נכסיו ונכסינו [מוצלחים ו] קרובים (ומוצלחים) לעיר ואל ישלוט שטן במעשה ידיו ובמעשה ידינו ואל יזדקק לפניו ולא לפנינו שום דבר הרהור וחטא ועבירה מעתה ועד עולם:

קטינא חריך שקי. כך הוא קורין לרבי זירא: כי מטא למשרי ליטול דפיתותא כלומר לפרוס ברכת המוציא ולאכול: רב הונא דמבבל. הי"ג ר"ס קשה ונפי' שנכבד היה רבי זירא בחיי מקום רבי אבהו והוא עלה מבבל קאמר הכי: קרובים לעיר. שיכול לראותן בית תמיד ולדעת מה הם צריכין: נכסיו. קרקעות:

מו ע"ב **ת"ר** אין מכבדין לא בדרכים ולא בגשרים ולא בידים מזוהמות. רבין ואביי הוו קאזלי באורחא קדמיה חמריה דרבין לדאביי ולא אמר ליה ניזיל מר אמר מדסליק האי מרבנן ממערבא גס ליה דעתיה כי מטא לפתחא דבי כנישתא אמר ליה ניעול מר אמר ליה ועד השתא לאו מר אנא אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן אין מכבדין אלא בפתח שיש בה מזוזה ראית בה מזוזה אין דלית בה מזוזה לא אלא מעתה בה"כ ובהמ"ד דלית בהו מזוזה אה"נ דאין מכבדין אלא אימא בפתח הראוי למזוזה:

אין מכבדין. לומר היה אתה קודם: לא בדרכים. שאלו דרכים שאומר לגדול הימנו לך לפני: ולא בידים מזוהמות. במים אחרונים: ממערבא. לפי שהיה רבין תלמיד מבבל ואומר שאלה דבריו משמו של ר' יוחנן: בפתח הראוי למזוזה. כלומר בכניסת כל פתחים למעוטי דרכים ופרצות:

תוספות אין מכבדין כו'. וא"ת הא אמרי' בשלהי פרק במה בהמה גבי ר"ה בר מ"א הוי קאזלי באורחא קדמיה חמריה דר"ה הוה לאמריה דלוי ... לאפוקי מדעתיה דלוי כו'. אלמא מכבדין בדרכים וי"ל כשיצאו לדרך כאחד מכבדין אבל אם כל אחד הולך לדרכו ופגעו זה בזה וצריך לכאן דרך למקום אחד אין מכבדין:

מז ע"א **ת"ר** אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה ולא יזרוק ברכה מפיו. בן עזאי אומר כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים חטופה יתחטפו ימיו קטופה יתקטפו ימיו ושנותיו וכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו:

חטופה. שקורין את האל"ף בחטף ולא בפתח ואומר אמן והוא צריך לומר אמן: קטופה. שמחסר קריאת הנו"ן שאין מוציאה בפה שתהא ניכרת: יתומה. שלא שמע הברכה אלא שמע שעונין אמן: ולא יזרק ברכה מפיו. במסיחה מדומה עליו כמשוי אלא מתוק קבוע הוא לו:

תוספות כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו. ובלבד שלא יאריך יותר מדאי שמשמע לפי שאין קריאת התיבה כמשמעה כשהוא מאריך יותר מדאי:

מז ע"ב **תניא** איזהו עם הארץ כל שאינו אוכל חוליו בטהרה דברי ר"מ וחכמים אומרים כל שאינו מעשר פירותיו כראוי והני כותאי עשורי מעשרי כדחזי דבמאי דכתיב באורייתא מזהר זהירי דאמר מר כל מצוה שהחזיקו בה כותיים הרבה מדקדקים בה יותר מישראל:

איזהו. ע"ה שדנהו בו חכמים בכל מקום:

אמר הבונה [illegible]

שם סוטה פ"ק ועי' במהרש"א **תנו** רבנן איזהו עם הארץ כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית דברי רבי אליעזר. רבי יהושע אומר כל שאין מניח תפילין בן עזאי אומר כל שאין לו ציצית בבגדו. רבי נתן אומר כל שאין לו מזוזה על פתחו

עין יעקב

כל העונה אמן יותר מראוי וכו'. אלא ענה אמן כיוני [illegible] איזהו עם הארץ כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית. [illegible]

פתחו. רבי יונתן בן יוסף אומר כל מי שיש לו בנים ואינו מגדלן לתית. אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ. רב מנשיא בר תחליפא תנא הלכתא כסרא וספרי ולא אומין עליה רמי בר חמא שכיב רמי בר חמא. אמר רבא האי דאיענש רמי בר חמא דלא אומין עליה דרב מנשיא בר תחליפא. והתניא אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שמש ת״ח הו עם הארץ. שאני רב מנשיא דמשמע להו לרבנן ורמי בר חמא היא דלא דק אבתריה. ל״א כיון דשמע שמעתתא כפומיהו דרבנן תרים להו כצורבא מרבנן דמי:

איזהו עם הארץ. פלוגתא מכמים בכל מקום: **שלא שמש ת״ח.** שזהו כגמרא שהלכים נמצרת מהיו מתכן לדברי מבמה מעם והיו מתלקפים יחד ועוסקים בכך וזהו דוגמת הגמרא שבדו הלמודים: **ספרא.** ת״כ: **הלכתא.** משניות: **לא אומין עליה.** לא רצה לצרפו לבי זימון: **דמשמע.** מתמם: **דלא דק.** לא בדק לשאול עדם רב מנשיא:

מהרש״א ״כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה כו׳. שהוא סבר שעל ידי שיאריך באמן יאריך ימים ושנים כדאמרי׳ בסמוך כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו והוא טועה דלאריכות ימים ושנים יותר מדאי כמי ליכא מונים במ״מ והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ נומר וק״ל:

שם **אמר** רבי יהושע בן לוי תשעה ועבד מצטרפין מיתיב׳ מעשה ברבי אליעזר שנכנס לביה ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה שחרר אין לא שחרר לא. תרי איצטריכו שחרר חד ונפיק בחד והיכי עביד הכי והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר °לעולם בהם תעבודו. לדבר מצוה שאני ויקרא כה
מצוה הבאה בעבירה היא מצוה דרבים שאני:

מצוה דרבים שאני. להוליא רבים ידי לקדושה:

תוספות מלוה דרבים שאני. מכאן קשה להר״ג דפירש דמי שמת לו מת ביו״ט האמרון דאבילות נוהג ולא אמרי דיום האחרון דרבנן ודחה אבלות דאורייתא דכתיב ואחריתה כיום מר דהכא שרינן דאתיא מצלה דרבנן ודחיא קרא דלעולם בהם תעבודו וכן משמע נמי ברים כתובות גבי מת נוהג ד׳ ימי השמחה ואחר כך ד׳ ימי אבלות ומדכתבת ימי השמחה שנדחי אבלות דאורייתא כיום יום סני:

אמר הבונה [illegible]

שם **ואמר** רבי יהושע בן לוי לעולם ישכים אדם לביה כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים שאפי׳ מאה באים אחריו קבל (עליו) שכר כולם שכר כולם סיד אלא אימא נותנים לו שכר כנגד כולם:

מהרש״א לעולם ישכים אדם לב״ה כדי שיזכה וימנה עם י׳ כו׳. דכל בי עשרה שכינתא שריא והם י׳ הראשונים שנגילו השכינה לב״ה והבאים אח״כ אינן שוין כלום בזה רק מה שמתפללין עם העשרה שהגילו השכינה לשם וק״ל:

אמר רב נחמן קטן הידוע למי מברכין מזמנין עליו קיא אביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה א״ל רבה למי מברכין אמרו ליה לרחמנא ורחמנא היכא יתיב רבא אחוי לשמי טללא אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא אמר להו רבה תרוייכו רבנן הויתו היינו דאמרי אינשי בוצין בוצין מקטפיה ידיע:

טללא. גג: מקירים. מקן שלו מקטפתו: **בוצין.** דלעת ולית דגרסי מקטפיה וקטף הוא עוקץ הדלעת כלומר מעמם שהוא מוכן ויולא מתוך הקטף הוא ניכר אם יפיה טוב: **בוצין.** קרא קנכה: **מקיניה ידיע.** כלומר כשהיא קטנה נכרת אם תגדל לטובה: **מקטפיה.** כמו קן לפוד עד כאן:

מהרש״א ורחמנא היכא יתיב כו׳. דמה שהו״ל לרחמנא אפשר דאכתי לא ידעי למי מברכין דאיכן ידעינן מי הוא רחמנא אלא דכך למדו מפי אביהם ותם לומר כן ולכך לא הוה מגי ליה במי שיאמרו כן גם בשמי טללא ובשמיא דשמא למדו לומר כן ואינן יודעין מה הוא טללא ושמיא עד שיאמרו לו כלפי מעלה מה הוא ושפיר ידעינן למי מברכין וק״ל:

קיב **ינאי** מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי ומדקטל להו לרבנן לא הוה ליה איניש לברוכי להו. אמר לה לדביתהו מאן יהב לן גברא דמברך לן אמרה ליה דביתהו אישתבע לי דאי מייתינא לך גברא דלא מצערת ליה אשתבע לה. אייתיתיה לרבי שמעון בן שטח אחוה אותביה בין דידיה לדידה אמר ליה חזי כמה יקרא עבידנא לך אמר ליה לאו את מוקרת לי אלא אורייתא היא דמוקרה לי דכתיב °סלסלה משלי ד ותרוממך (ובין נדיבים תושיבך) אמר לה קא חזית דלא מקבלי מרות יהבי ליה כסא לברוכי אמר היכי אבריך ברוך שאכל ינאי וחבריו משלו. שתייה להוא כסא יהבו ליה כסא אחריתי ובריך אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד דהכי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן:

ינאי מלכא. ממלכי בית חשמונאי היה והרג חכמי ישראל שאמרו לפסלו מן הכהונה במסכת קדושין: **סלסלה ותרוממך.** סיפיה דקרא תכבדך כי תחבקנה: **אמר לה.** למלכתא חזי דלא מקבלי מרותא שלא מכירין לתת כוס מונה מלאים שהם לפס: **היכי אבריך** הו״ל

עין יעקב

רבא אחוי לשמי טללא אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא. מלאכי חדי אבי׳ [illegible]

שהיה ולא כשהוא אומר נברך שאכלנו משלו ונהנינו מטובו בחייו: שמעון בן שטח דעבד. מברך להוציאם ידי חובתן בשביל שהוא אוכל פסחם: לגרמיה הוא דעבד. אין אדם מודה לו. (ר"ל לדעתו עצמו):

עי' ב אמר ר"נ משה תקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם המן יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים דוד תיקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש. הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר דאמר רב מתנא אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תיקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה:

קנג תנו רבנן מנין לברכת המזון מן התורה שנאמר °ואכלת ושבעת וגו'. [לפניו מנין תלמוד לומר אשר נתן לך משנתן לך] רבי נתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר °כבאכם העיר כן תמצאון אותו בטרם יעלה הבמתה כי לא יאכל העם עד בואו כי הוא יברך הזבח אחרי כן יאכלו הקרואים וכל כך למה לפי שהנשים דברניות הן ושמואל אמר כדי להסתכל ביפיו של שאול דכתיב °משכמו ומעלה גבוה מכל העם. ורבי יוחנן אמר לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא. ואין לי אלא ברכת המזון ברכת התורה מנין אמר רבי ישמעאל ק' וחומר על חיי שעה מברך על חיי עולם הבא לא כל שכן:

כי הוא יברך הזבח אחרי כן יאכלו הקרואים. למדת ממנו, לברך לפני אכילה על הזבח ששמואל אומר בא"י אשר קדשנו לאכול הזבח סמך לזה והבשר תאכל: וכ"כ למה. היו מאריכות בדבריהם: שאין מלכות נוגעת. לפי ששמואל היה מנהיג את ישראל ושאול היה עתיד את המלכות ומדבר שמואל אליו ומאריך דברים עכבו לפי שעה:

שם ר"מ אומר מנין שכשם שמברך על הטובה כך מברך על הרעה ת"ל °אשר נתן [לך] ה' אלהיך דיינך בכל דין שדנך בין מדה טובה ובין מדת פורעניות:

מהרש"א בין מדה טובה כו'. פרש"י והטוב מדה טובה היא ע"כ"ל מפירושו מלתא דר"מ בעי נמי לאתויי ראיה דמברכין על התורה ולא משמע כן דהא לא קאמר אין לי כדקאמרי הכי תנאי בכל הנהו דרשות דלעיל דדרשי ראיה לברכת התורה ועוד דמברך על הטובה פשיטא ליה כדקאמר שכשם שמברך על הטובה ולא בעי לאתויי הכא אלא דכן מברכין על הרעה והיא מלתא באנפי נפשה אהאי קרא דלכך כתיבי הכא גבי ברכה ב' השמות ה' אלהיך שהם סרחמים והדין לומר לך שכשם שמברכין על מדה טובה כדמפרש בקרא ועל הארץ הטובה כך מברכין כו' והז"ק:

יד' שם ע"ב כיצד מזמנין בני אומר נברך בני והוא אומר ברכו וכו': אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל:

אל יוציא עצמו. לענין סדר הלל דאמר לעיל בפ' גרס עוד ע' שיאמר נברך ואל יוציא עצמו מכלל המברכים:

תוספות לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל. וצריך ליזהר מן הקורא בתורה ומן החזן שאומר ברכו ומפרש כיון שאומר המבורך אין זה מוציא עצמו מן הכלל:

אמר הכותב לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל דאין כרת כן בשום מימי יוסף אם ביום לומר שאול טוב ויאמר שמחתים הלא מרעים אמר לא תמצא כל אשר שמכו עובדים את היום וגו' ויצביה כקרוב היינו לעשירים ויען. ואם במוצא מיטבת שלא יאמר ברכו נראה כמלוה לאחרים שיברכו אם כי וכולא מחזיק עצמו גדול ששלא מלהכת לפני עברכה, וזה: אמר ובכי כי ברכו אמן וגו':

קיד ג מברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם לאו כיצד רבי אומר ובטובו הרי זה תלמיד חכם ומטובו הרי זה בור. אמר ליה אביי לרב דימי והא
ש"ב ז כתיב °ומברכתך יבורך (את) בית עבדך לעולם. בשאלה
תהלים פא שאני בשאלה נמי הכתיב °הרחב פיך ואמלאהו ההוא בדברי תורה כתיב:

ומטובו הרי זה בור. מלשון כמשמעו כמו מגולגלת של מקום דמשמע דבר מועט כדי חייו: בשאלה שאני. שהשואל צריך להרבות בשפה שאינו עריף כל ספקו שאינו רוצה לשאול שאלה גדולה: הרחב פיך לשאול כל תאותך:

שם עי' ב ת"ר ד' דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין זורקין את הפת ואין סומכין את הקערה בפת אמימר ומר זוטרא ורב אשי כרכו ריפתא בהדי הדדי אייתו לקמייהו תמרי ורמוני שקל מר זוטרא פתק לקמיה דרב אשי דסתנא א"ל לא ס"ל מר להא דתניא אין זורקין את האוכלים ההוא בפת תניא. והתניא כשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין את האוכלים א"ל והתניא אע"פ שאין זורקין את הפת זורקין את האוכלים לא קשיא הא במידי דממאיס הא במידי דלא ממאיס ת"ר ממשיכין יין בצנורות לפני חתן וכלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים:

אין מעבירין כוס מלא על הפת. שלא ישפך על הפת ותהא הפת נמאס: פתק. זרק: דסתנא. שם של בשר מבושל: מידי דממאיס. שמתמעך בזריקתו כגון תאנים שנפלו על הארץ: דלא ממאיס. רמון ולגוז וכל דבר קשה: ממשיכין יין בצנורות. משום סימן טוב ואין כאן משום בזיון והפסד לפי שמקבלין בראש פי הצנור בכלי: בימות החמה. שאין טיט בדרכים: אבל לא גלוסקאות. שהרי אף בימות החמה הן נמאסין בזריקתן:

תוספות אין זורקין את האוכלים. בתוספתא פלגתא שיהא שמואל (ר"ל הגם שאמר שמואל עושה אדם כל צרכיו בפת) אין מעבירין כוס מלא על הפת וגם אין סומכין עליו בשר חי ואין זורקין את הפת אפילו לא נמאסים וכן שאר אוכלין אסור לזרוק במידי דממאיס:

אמר

עין יעקב

וכל כך למה לפי שנשים דברניות הם ושמואל אמר כדי להסתכל ביופיו של שאול. [illegible]

אמר דבונה וזו השלך פי' לשר מתן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו [illegible] כמה נאי לאמר לעולם כלא פירכת כו' [illegible] לאמר לעולם כלא פלאים וקנים ומתנותיו של אדם בקריבת ים סוף ובביאת ירושלים [illegible] לאמר גדול [illegible] מי יתברך [illegible] ועל זה [illegible] ההולכין מידי [illegible] מברך [illegible] לכל בריותיו:

ת"ר איספרגוס יפה ללב וטוב לעינים וכל שכן לבני מעים והרגיל בו יפה לכל גופו והמשתכר הימנו קשה לכל גופו:

איספרגוס. סם בפיו בותין בכל נקר חליטה ריקה לרפואה:

אמר רבי יוחנן כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלא מצרים שנאמר °ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה. רבי יוסי בר חנינא אומר זוכה ונוחל שני עולמים העולם הזה והעולם הבא:

מהרש"א כל המברך על כוס מלא כו'. נגדם זו קאמר דמתכין לו נחלה מלאה דהיינו בלי מצרים ומייתי לה שכאמר ומלא גו' ים ודרום גומר דהיינו עד הים שאין משם עוד ישוב עולם וכן עד דרום שגם משם אין עוד ישוב מחמת חום גדול כמ"ש התוכניים ואמר דזוכה ונוחל ב' כו' כתבו התוספות פי' הר"י ד"מ דה"ל למכתב ים וכתיב ירשה הרי"ם יתירה כי ב"ה כנראו ב' עולמות כו' ע"ש ועי"ל ים ודרום כי עסקי עה"ז מיוחסים ע"ש הים כדאמרינן פרק כילד מעברין לא מעבר לים גו' לא תמצא אותה בסחרנין ובתגרנין והדרום רמז על עסקי עה"ב שהיא התורה כמ"ש שהרוצה להחכים [ידרים] וקאמר שזה המברך זכה שאפשר שיתקיימו שני הענינים אלו בו וק"ל:

תניא רבי נתן אומר מנין שאין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש שנאמר °וברך פרי בטנך פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך. עולא איקלע לבי ר"נ כריך ריפתא ובריך ברכת מזונא יהיב ליה כסא דברכתא אל ר"נ לשדר לן מר כסא דברכתא לילתא אל הכי א"ר יוחנן אין פרי בטנה של אשה וכו' ולא שדר לילתא דביתהו דר"נ מטעם ברייתא זאת אדהכי שמעת ילתא קמה בזהרא ועלתה לבי חמרא ותברא ד' מאה דני דחמרא אל ר"נ נשדר לה מר כסא אחרינא שלח לה כל כי האי נבגא דברכתא היא שלחה ליה ממהדורי מילי ומסמרטוטי כלמי:

שמעה ילתא. שלא ישגור לה כוס של ברכה: קמא בזיהרא. מתוך כעס: כל כי האי נבגא דברכתא היא. כל יין שבחבית בכוס ברכה היא שהוא ממנו: נבגא. כוס: ממהדורי מילי. ממחזירין בעיירות ירבה מגיד דברים: מסמרטוטי. מספקי בגדים בלוים ומומרטים יצאו כנים: כנים. מתרגמין כלמתא (כוונתה לרמוז במשל זה כי כל דבריו לא יועילו ולא יעזרו דמילי ממהדורי הם ודומין לכלמי מסמרטוטי ע"כ):

אמר הכותב [illegible] נראה בפסוק זה שהשאלה היא בדברי [illegible] על [illegible] והמעלך [illegible] מצרים כי

[illegible] לאמרם סגלים השלנו [illegible] יד ממצרים [illegible] לקבל התורה כמו שאמר בתחלת שליחות משה עליו השלום בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה [illegible] היא קבלת התורה [illegible] שהיא [illegible] שבפסוק זה אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים מבית עבדים אנכי ה' אמר [illegible] ונומר ועל יסוד זה הרמב"ן פירש [illegible]:

מהרש"א סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך. כן הוא בכל ספרים שלנו ופסוק הוא בספר בן סירא כמ"ש התוס' ק"ש בשבל אבל מפרש"י נראה דלא הוה גרס אלא סלסלה ותרוממך גו' וה"ג כתב סיפיה דקרא תכבדך כי תחבקנה ופסוק הוא בספר משלי סי' ד' והא קשי ליה הכא לאתויי סלסלה ותרוממך אלא שרש"י הביא סיפיה דקרא לתאליה מדברי התוס' האומרים שהוא פסוק בבן סירא ועדיפא ליה לאתויי קרא דספר משלי מלאתויי קרא דבספר בן סירא אבל התוס' ס"ל דקרא דבספר בן סירא ובין נגידים תושיבך ניחא טפי דדומה להך עובדא דאתמניה בן דידיה לדידה וק"ל: *זו ברכת הזן וכו'. דהיינו אכל דבר שמגיע מהם וגו' כדאמר לעיל משה תקנה לירידת המן שהיו ג"כ שבעים מהם: *את ה' אלהיך זו ברכת הזימון. שאין אומרים בה דברים רק נברך שאכלנו משלו ועיקר הזימון בעשרה אומרים אלהינו וקבלת דתוק שפקדים בקרא ברכת הזן לברכת הזימון והתוס' לעיל הביאו ברייתא זו בהפך זו וברכת זו ברכת הזימון את ה' אלהיך זו ברכת הזן ולא ידעתי ושמעתי: *על הארץ זו ברכת הארץ. ומשה רמז לה שיהושע תקנה כשנכנסו לארץ ואמר הטובה זו בונה ירושלים שהוסיפו לתקן דוד ושלמה כדאמר לעיל ואמר אשר נתן לך זה הטוב והמטיב דהיינו כדרך הנותן שנותן בעין יפה ונותנה כדאמרינן במסכת ב"ב וק"ל: *ק"ו כשהוא כו'. יש לדקדק מהאי ק"ו תבעי נמי שלש ברכות לפניו וכן יש לדקדק לקמן דקאמר ברכת התורה מנין ק"ו דעל חיי שעה כו' מה"מ תבעי נמי ג' ברכות לאחריה וי"ל דלאו ק"ו גמור הוא דאיכא למימר אדרבה היכא שכבר נהנה יש לו לברך אבל לפניו שעדיין לא נהנה לא יברך וכ"כ התוספות בר"פ כילד מברכין דלאו ק"ו הוא דא"כ תהא ברכה לפניו נמי מדאורייתא כו' עכ"ל ע"ש אלא דסמך עצמו בברכה דלפניו משום דאסור ליהנות בעה"ז בלא ברכה דה"ל כאלו מעל כדמסיק פ' כילד מברכין וכן י"ל בברכת התורה דלאו ק"ו הוא משום דלחיי שעה דהנאה בעה"ז יש לו לברך משא"כ בחיי עולם הבא דעדיין לא נהנה בו וה"ק: *אל תקרי וברך אלא וברך כו'. ודרש כן דלפי פשוטו ה"ל למכתב ויברך את לחמך גומר ועוד דמסיים בהאי קרא והסירותי מחלה גומר וא"כ ה"ל למכתב נמי ברישא דקרא וברכתי את לחמך גומר בלשון מדבר בעדו וע"כ דרש דכיוני וברך קאי על האדם שתעשה ברכה על הלחם שתאכל ומים שתשתה ולכך כתיב לחמך ומימך דאחר שתברך נעשה לחמך ומימך כדדרשי' לעיל גבי דגנך וק"ל: כי הוא יברך הזבח גו'. פרש"י שממון לברך כו' בלי' אקב"ה לאכול את הזבח כו' עכ"ל וק"ק דאין זה ראיה אלא לברכת המצוה אבל לברכת אכילת רשות והכהנה דקיימינן ביה השתא מנין דבעי ברכה לפניו ומכילתא דקאמר בהאי ליכלו כי הוא יברך הזבח ר"ל אומר מכאן לברכה לפני המזון מזה נראה דלאו ברכת המצוה קאמר אלא ברכת הנהנה שעל המזון לפניו דהיינו בבשר שכ"ב בלאו ברכת המצוה של זבח ותו לא מידי וק"ל: וכ"כ למה לפי כו'. ר"ל שהוא לא שאל אלא היא בזה הרואה והם השיבו

לו

עין יעקב

אל הכי אר"י אין פרי בטנה של אשה מתברך וכו'. [illegible] שמעה ילתא קמה בזהרא ועלתה לבי חמרא ותברא ארבע מאה דני דחמרא. [illegible]

לו הצנת דברים שלא כלל עליהם כלל שלא היה להם להביא רק ים הנה גם זה שלמה לו עוד ועתה עלו כי אתו כאיום המלאכין נר׳ הוא כפול שכבר א״ל כגואלכם הפיר כן המלאך אותו וק״ל: כדי להסתכל כו׳. באגדת בואל איכא דפליגי בי׳ שכאי כל ההורך הזה למה עכיבות היו בטי של בהול כו׳ רבדי ר״י א״ל ר׳ יוסי א״כ עבית בנות ישראל כאוה כו׳ אלא שלא הגיע עדיין השעה שאמר הקב״ה כנות מהר אבלא לך גומר וי״ל דלאו בוטסין לכך אחריו הכעוות בדבריהם דהא ודאי לאו נבילה היו אלא בהקב״ה בם אריסות ועדים אלו בפיהם כדי מיפהם בם עד שהגיע השעה כו׳ וכלי״ל ברבקה באורה למה אסכל גם שניכם גומר כמפורש פ״ק דסוטה וק״ל: *ד״י ב׳ב כו׳ **טובה הטובה. טובה זו תורה כו׳ הטובה זו כו׳** כראה לפרש דס״ק ודכתיב כבר לעיל מיכים על ארץ טובה גו׳ לא ס״ל לגמרא כאן הטובה דודאי על אותה ארץ טובה דלעיל קאי אלא אלי הטובה יתורה היא למדרש מיכים בה׳ הידועה דמקרי טובה במקום אחר אי הורה קאמר דכתיב כי לקח טוב גומר ולי בכין ירושלים דכתיב ההר הטוב גומר וק״ל: **א״ר רבא כו׳.** כבר ידעת כי כל הספירות קודם והוא מקור והכלים לכל המספרים ובמעלה האחד דהיינו פ״א עברה והמספרים הוא מעלה הב׳ ב״פ עברה וכן כלם עד ק׳ בקונה לו שם ליחד בהגא חזר למעלת הא׳ והי׳ כי פ״א ק׳ הוא י״פ י׳ והב׳ מאות הוא מעלת הב׳ והכ׳ וכן כלם עד אלף שהוא חזר למעלה הא׳ והי׳ והק׳ כי פ״א אלף הוא עברה מאות ובדמיון הזה ברבוא א׳ שהוא עברה פעמים אלף והבאת לת״ק דהיינו רבו״ק ס״ל כיון דהעשרה הוא המקור לכל המספרים אין חילוק בין עשרה ובין עשרה רבוא כי״ל כנגד אלהינו שהוא למעלה מכל כתר קדושות ור״י הגלילי ילוף ומקרא מדכתיב במקהלות ברכו בלשון רבים ולא כתיב בקהל ברכו גו׳ דכל בי עשרה שכינתא שריא וקהל ועדה מקרי אלא ללמדך דלפי רוב הקהל מברכים דהיינו לפי מה שכתובים הספירות וקונה לו שם חדש דהיינו מאה ואלף ורבוא שהם כלם כא מספר העשרה כמ״ש עי״ן נהוסף בו קדוש׳ לתוסף בדבר שבקדוש׳ מדוייק בק׳ כנגד ה׳ אלהינו כו׳ וכן כלם ויש לדקדק דפליגי הני תנאי בברכו שבברכת המזון ולא פליגי בברכו ובקדושה שבבה״כ וקרא דבמקהלות ברכו גו׳ איכו מפורש דאיירי בבה״מ וי״ל דפליגי בבה״מ שהיא ברכה המפורשת בתורה ואבלת ובעת וברכת ובהכי איירי ודאי קרא: **ומטובו ה״ז בור כו׳.** פרש״י כשהוא מתגאלין על מקום כו׳ עכ״ל ועוד י״ל במחבר טובו של מקום כאלו כביכול מה שהוא נותן ממונו לאדם הוא ומחסר מעלתו כמדת ב״ו מה שהוא נותן לאחר הוא מחסר מעצמו מבא״כ מדת הקב״ה דמדה טובו לעולם לא יחסר וע״כ כימא ובטוטו דמשמע שלא יחסר טובו גם כשהוא מגיע לאחרים. ודקאמר **בשאלה שאני** ר״ל בשאלת ודאי לא מגיע כיוא מחסר ממונו אלא כשואל דבר מעט וק״ל: **בשאלה נמי הכתיב הרחב פיך וגו׳ ההוא בד״ת כו׳.** וסמיך ליה לאנכי ה׳ האעלך מארץ מצרים שאל אחשוב שלא אוכל לשאל כל ומאלאתיך פרי אנכי ה׳ וגו׳ האעלך מארץ מצרים אשר ראית שם היסלה בידי לגאל כל שאלתך בד״ת : **פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך כו׳.** הולד הוא פרי הבטן כתרגומו בריך ולדא דמעך והוא פרי של האשה ולא ניחא ליה לנימר דעם שאשה גאוד ידבר הכתוב ומבא לזכר ולנקבה שזה גם זה דלאמרי׳ שבכל התורה נאמרה בלשון זכר היינו בדבר השייך גם לזכר ונראה דעלא דס״ל הכי פליג אדלעיל דלאמרי ליה דהגא ומברו לאכפי ביתו ופליג נמי אהא דפרק הפועלים מה שאמרו המלאכים איה שרה אשתך היה כדי לשגר לה כוס של ברכה דמשמעה לברכם שתה

עותם כוס של ברכה כרב נחמן וע״ל דקבר כר״י דאמר אינה אלא ד׳ ותירו רב נחמן כתב כן וכמ״ש התוספות דמשמע שכמה דברים היו סימנין ולכך כעסה ילתא ותברה ד׳ מאה דני דחמרא להורות שאין כעסה בשביל כוס יין שלא שלח לה מהרי אינו כתוב בעיניה אלא על כוס הברכה שלא שלח לה מעטה ורב נחמן דקאמר כשדר לה כסא אחריתא ושלח לה כו׳ גם שלא היה כבא דברכתא לא קאמר הכי אלא לפייסה קצת בכך והיא לא נתפייסה. וה״ל ממהדורי מילי כו׳.
דהיינו שאינן רק דברים בעלמא וק״ל:

היה רבי מאיר אומר מנין שאפילו עוברין שבמעי אמן אמרו שירה על הים שנאמר °במקהלות ברכו אלהים ה׳ ממקור ישראל *(תניא) א״ר ישמעאל בן אלישע ג׳ דברים סח לי סוריאל שר הפנים אל תטול חלוקך שחרית מיד השמש ותלבש ואל תטול ידך ממי שלא נטל ידיו. ואל תחזיר כוס אספרגוס אלא למי שנתנו לך מפני שתכסיפת ואמרי לה איסתלגנית של מלאכי חבלה יושבין ומצפין לו לאדם ואומרים אימתי יבא אדם לידי אחד מהדברים הללו וילכד. אמר רבי יהושע בן לוי ג׳ דברים סח לי מלאך המות אל תטול חלוקך שחרית מיד השמש ותלבש ואל תטול ידך ממי שלא נטל ידיו ואל תעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת מפני שאני מרקד ובא לפניהם וחרבי בידי ויש לי רשות לחבל. ואי פגע מאי תקנתיה לינשוף מדוכתיה ארבע אמות. אי איכא נהרא ליעבריה ואי איכא דרכא אחרינא ליזיל בה ואי איכא גודא ליקום אחוריה ואי לא ליהדר אפיה ולימא °ויאמר ה׳ אל השטן יגער ה׳ בך השטן וגו׳ עד דחלפי מיניה. כתוב למעלה בפרק כיצד מברכין ענין שדים וכו׳. אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב אבוקה כבי ורח כבי איבעיא להו אבוקה כבי בהדי דידיה או דילמא אבוקה כבי לבר מדידיה. ת״ש ורח כבי אי אמרת בשלמא בהדיה דידיה שפיר אלא אי אמרת לבר מדידיה ד׳ למה לי והאמר מר לא׳ נראה ומזיק לב׳ נראה ואינו מזיק. לג׳ אין נראה כל עיקר אלא לאו שמע מינה אבוקה כבי בהדי דידיה שמע מינה:

סוריאל. מלאך חשוב לבא לפני המלך: **אל תטול חלוקך וכו׳.** אלא אתה בעצמך טלהו ממקום שהוא שם והלבשהו: **תכספית.** שם הנורא שדים: **איסתלגנית** שם מגורת מלאכי חבלה: **אימתי יבא אדם לידי אחד מן הדברים הללו וילכד.** ורבי ישמעאל נהג לרקיע ע״י שם בגרייתא דמעשה מרכבה: **נהרא.** סמך: **אבוקה.** כשני בני אדם לענין היזק בלילה דאמר מר לא יצא אדם יחידי בלילה: **ורח כבי.** ירח מאיר בין כ״ב לבני כדלקמן: **לאחד נראה.** השד ומזיקו:

מהרש״א מה לי סוריאל שר הפנים כו׳. פרש״י מלאך חשוב כו׳ עכ״ל. ומליט שנם לשון דברה שמו המסכים לפני ולפנים וה״ל ישמעאל בני ברכני כו׳ ואפשר דגם למטה דבר עמו מלאך זה ומסתמא למטה במנו מהמלאך עניני סגולות רעות אלו בהם כוחות הטומאות המגלים לאדם להזיקו ולהמיתו כמ״ש לוטה להם

ממקור ישראל. עיין בחידושינו בסוטה דף ל׳:

יפה נלדיק ומתקן לחמיתו גומר: עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה. והם כלם מבררם דברים אשר מלבד הקדושה והמוסרים כי הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ מיפה הכלי כלי נקי ומוסר מכל לד. חי ע"ש שמיים האמתי אשר נברכתו. ומלא ע"ש שאין שום חסרון ח"ו נתקן. עיטור ע"ש הנעמדים היא של. ועיטוף כדאמרינן לעיל ע"ש הכון לקראת אלהיך גו'. ונוטלו בשתי ידיו כי דאהוי לימאת דשמיה על המברך כדאמרינן ברב כתון ב"י בסוף מסכת שבת. ונוטל בב' ידיו ע"ש הימין והשמאל שהם הדין והרחמים והיינו שאו ידיכם קודש גומר. ונותנו לימין מיפה הרחמים גוברים על הדין. ומגביה זגן הקרקע ס' מגביהו כלפי מעלה ע"פ הם ישועות אשא גומר כי כמה סוסות דכתיבי בקראי בכוס פורענות כמו גם עליך יעבור כוס גומר וכוס התרעלה גו' ומלא כוס בימינו לאלהים שהוא מדת הדין ע"כ אמר שזה הכוס ב"ה הוא כוס של ישועות ולא פורענות כדלקמן דאין מברכין ב"ה על כוס של פורענות אבל אמר כי זה הכוס אבל אותו בכס ה' שהוא הרחמים אקרא להפך מדת הדין למדת הרחמים ובפרק ע"פ משום כי דוד יאמר כן בכוס של ב"ה לעתיד ע"ש. ומתן עיניו בו דהיינו שלא יסיח דעתו ממנו אלא יכוין דעתו לגלות הסכנה ואומר שמגרו לאנשי ביתו במתנה כי דרך כתיבה שהנותן בעין יפה נותן כי היכא דתתברך וק"ל: לשנים נראה ואינו מזיק וכו'. ומשמע דכ"ש דלאור יום אינו נגלה ואינו מזיק וכה דכתיב מתן ישוף יומם גומר ומקצע ישוד להרים גומר היינו בעידן דיתחא שניתן רשות למחזים כדאמרינן פרק סכינם ע"ש:

[illegible]

שם אמר רב אסי אין מסיחין על כוס של ברכה וא"ר אסי אין מברכין על כוס של פורענות. מאי כוס של פורענות. א"רנב"י כוס שני. תני תנא [תניה] השותה כפלים לא יברך משום שנאמר °הכון לקראת אלהיך ישראל והאי לא מתוקן:

אין מסיחין. משלוקח עד שיברך: כוס שני. שמא של אגר והשתמש של שלמה ושמא אנשים כיוק מן השדים: כפלים. זוגות: הכון לקראת. בדברים טובים ולא בדברי פורענות:

תוספות אין מסיחין על כוס של ברכה. פרש"י שלא יסיח דעתו המברך משנתנו לו כוס של ברכה והיה המסובים שאין רשאים לספים דנעינן כוונה שומע ומשמיע וגם אין להפסיק השומעין נמיסא שאין כמו שאין המברך רשאי לספים:

אלו דברים פרק שמיני

נג ע"ב [משנה] בית שמאי אומרים שברא מאור האש ובית הלל אומרים בורא מאורי האש:

גמרא] אמר רבא בברא כ"ע לא פליגי דברא משמע כי פליגי בבורא ב"ש אומרים בורא דעתיד למיברא וב"ה סברי בורא נמי דברא משמע. מתיב רב יוסף °יוצר אור ובורא חשך °יוצר הרים ובורא רוח °בורא השמים ונוטיהם. אלא אמר רב יוסף בברא ובורא כ"ע לא פליגי דברא משמע כי פליגי במאור ומאורי ב"ש סברי חד נהורא איכא בנורא וב"ה סברי טובא נהורי איכא בנורא. תניא נמי הכי א"ל בית הלל לבית שמאי הרבה מאורות יש באור:

דברא משמע. לשעבר ויפה נאמרו שעל בריית האש בברא בשעת יפי ברכתים מבבחין אותו לפי שמאוצאי שבת נברא כדאמרי בפסחים: בורא. דבר שהוא נברא תמיד והא לא שייכא הכא שהרי כבר נברא: [הרבה מאורות. שלהבת אדומה לבנה וירקרקת]:

תוספות נברא כ"ע ל"פ. ואם תאמר האיל ולא פליגי בלשון ברא אמאי אמרינן בורא וי"ל דלשון קרא עדיף:

[illegible]

ת"ר היו יושבין בבית המדרש והביאו אור לפניהם בש"א כל אחד מברך לעצמו ב"ה אומרים אחד מברך לכולם משום שנאמר °ברב עם הדרת מלך בשלמא ב"ה מפרשי טעמא אלא ב"ש מ"ט סברי מפני ביטול בית המדרש תניא של בית ר"ג לא היו אומרים מרפא בבית המדרש מפני בטול בית המדרש:

מפני בטול בית. שבזמן שאחד מברך לכלם הם לריכין לשתוק מגרסתם כדי שישמעו ויענו אמן: מרפא. לאדם המתעטש שרגילין לומר אסותא:

[משנה] מי שאכל ושכח ולא בירך בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך. ובית הלל אומרים יברך במקום שנזכר:

[גמרא] הנהו תרי תלמידי חד עבד בשוגג כבית שמאי ואשכח ארנקא דדהבא וחד עבד במזיד כבית הלל ואכליה אריא. רבה בר בר חנה הוה אזל (באורחא) בשיירא אכל ואשתלי ולא בריך אמר היכי אעביד אי אמינא להו דאנשאי לברוכי אמרי לי בריך הכא דכל היכא דמברכת לרחמנא קא מברכת מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדהבא. אמר להו אנטרו לי דאנשאי יונה דדהבא הדר ואזל ובריך ואשכח יונה דדהבא. ומאי שנא יונה (דנקט) משום דאמתלא בנסת ישראל כיונה שנאמר °כנפי יונה נחפה בכסף. מה יונה אינה נצולת אלא בכנפיה אף ישראל אינן נצולין אלא במצות. (לישנא אחרינא מה

עין יעקב

חד עביד בשוגג כב"ה ואשכח ארנקא דדהבא. [illegible]

[illegible] שנאמר כנפי יונה. [illegible]

מה יונה זו כנפיה מגינות עליה. אף ישראל מצות מגינות עליהם):

עבד בשוגג כב"ש. אף על פי ששגג ונעקר מן המקום עיי בכחה שהמיר על עצמו כב"ש וחזר למקום שאכל ובריך: הד עביד. במזיד. נעקר ממקום שאכל במזיד כדי לברך במקום אחר שהולך לילך: אנשאי יונה דדהבא. שכחתי יונה של זהב: אלא בכנפיה. לא נרחם לא נלחמת בראשי גפים:

מהרש"א הד עביד כב"ש ואשכח ארנקי כו'. לקיים דברי ב"ש מי ששכח ארנקי ברחם כו' ועי"ד ותבא אומר ויקם לך גו': דכתיב כנפי יונה גו'. הכא לא אילטריך ליה לאתויי אלא דמתחלה ליונה בכמה קראי וע"ש שהיונה היא מדקדקת אלא לבן זוגה כן כ"י אין מחזיקין אלא לאביהם שבשמים אלא דהכא דמייתי לה בפרק במה טומנין לשנדה דאלישע בעל כנפים דאמר התם וע"ש כנפי יונה כו' מייתי ליה כמו הכא וע"ש גם בתוס' וק"ל: *והתקדשתם אלו מים ראשונים. דבאו מלד הקדושה והטהרה משום סרך תרומה: *והייתם קדושים אלו מים אחרונים. גם הם באו מלד הקדושה כדאמר לעיל דכהם מזוהם פסול לעבודה כך מזוהם פסול לברכה והא דאמרי' פ' כל הבשר מים אחרונים משום סכנה היינו לאחרים אבל למברך פסול כמו אוכלא כמ"ש המפרשים: *כי קדוש זה שמן ערב. גם זה מלד הקדושה להעביר הזוהמא קודם ברכה כפרש"י: *אני ה' אלהיכם זו ברכה. דכל ברכה שאין בה שם אינה ברכה ולכאורה זה אסמכתא הוא דפ' שמיני דכאמר גבי איסורי מאכלות וטומאתם ומפיר מידם האי קרא לענין קדושה וטהרה שאלו בקשורים אבל סיפא דקרא אני ה' אלהיכם לאו היינו קרא דפרשה שמיני אלא דהוא קרא דפרשת קדושים דכתיב גבי עונש דאוב וידעוני וי"ל דאהדרה דידהו משום קדושה וטהרה כמו שכתבו בה וד"ק:

הרואה פרק תשיעי

דף נד **מתני'** הרואה מקום שנעשה בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו וכו']:

שמות יח **גמרא** מנה"מ א"ר יוחנן דאמר קרא °ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם וגו'. אניסא דרבים מברכינן אניסא דיחיד לא מברכינן והא ההוא גברא דהוה קאזיל בעבר ימינא נפל עליה אריה איתעביד ליה ניסא ואיתצל מיניה אתא לקמיה דרבא וא"ל כל אימת דמטית להתם בריך ברוך המקום שעשה לי נס במקום הזה ומר בריה דרבינא הוה קאזיל בפקתא דערבות וצחה למיא איתעביד ליה ניסא איברי ליה עינא דמיא ואישתי והו זמנא חדא הוה קאזיל ברסתקא דמחוזא ונפל עליה גמלא פריצא איתפרקא ליה אשיתא על לגוה כי מטא לערבות בריך ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל כי מטא לרסתקא דמחוזא בריך שעשה לי נס בגמל ובערבות אמרי אניסא דרבים כ"ע מברכי אניסא דיחיד איהו חייב לברוכי:

ה"ג מכל דמברכין אניסא אי יתמן אמר קרא דאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם וגומר: בעבר ימינא. שם מדינה בתחום של פרס: בפקתא. בקעה: [ערבות שם מקום]: וצהא למיא. צמא למים: (ברסתקא. בשוק]: גמלא פריצא. גמל משוגע [שנשתטה]: איתפרקא ליה אשיתא. נפלה חומת בית בהים סמוך לו ונכנס לתוך הבית מפני הגמל:

מהרש"א ברוך ה' אשר הציל וגומר אניסא דרבים כו'. ול"ת הא אניסא דרבים נמי לא מברכין אלא במקום הנס כדקתני הרואה מקום כו' ויתרו לא בא אליהם אלא במדבר שהי' שאין כאן נסים דמצרים ולא דקריעת ים סוף וי"ל דלכתם במדבר בכלל נס הצלתם ממצרים הוא ודאה שם עמהם ניסי המן והבאר וענני כבוד ול"ת למ"ד דבעי שם ומלכות בכל הברכות הרי כאן שאמר יתרו ברוך ה' אשר גומר אין כאן מלכות וי"ל אשר הציל אתכם גומר מתחת יד מצרים הוא במקום מלכות שממשלתו בכל וק"ל:

קיח **תנו** רבנן הרואה מעברות הים ומעברות הירדן מעברות נחלי ארנון אבני אלגביש במורד בית חורון ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק ואשתו של לוט וחומת יריחו שנבלעה במקומה כל הרואה אותם צריך שיתן שבח והודאה לפני המקום
שמות יד בשלמא מעברות הים דכתיב °ויבואו בני ישראל בתוך
יהושע ג הים ביבשה מעברות הירדן דכתיב °ויעמדו הכהנים ונומר וכל ישראל עוברים בחרבה אלא מעברות נחלי
במדבר כא ארנון מנ"ל דכתיב °על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה ונומר תנא את והב בסופה שני מצורעין היו והיו מהלכין בסוף מחנה ישראל וכי הוו חלפי ישראל אתו אמוראי (טשו להו בנחלי ארנון) עבדי להו נקירתא ויתבי בהון אמרי בי חלפי ישראל (חלפינן עלייהו) וקטלינן להו ולא הוו ידעי דארון קא מסגי קמיהו דישראל והוה קא מאכי טורי מקמיהו. כיון דאתא ארון אדביקו טורי בהדי הדדי וקטלינן ונחת דמיהו לנחלי ארנון. כי אתו את והב חזו דמא דקא נפיק מביני טורי אתו אמרו להו לישראל ואמרו שירה והיינו דכתיב
במדבר כא °ואשד הנחלים וגו'. אבני אלגביש [מאי אבני אלגביש] תנא אבנים שעמדו על גב איש וירדו על גב איש
שם יא עמדו על גב איש [זה משה] דכתיב °והאיש משה
שמות ט וכתיב °ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה.
במדבר כז ירדו על גב איש זה יהושע דכתיב °איש אשר רוח בו

עין יעקב

שנא' ויאמר יתרו ברוך ה'. מהרש"א מקשה הא לא מברכין אלא במקום הנס דוקא כדקתני במשנה' הרואה מקום וכו' ויתרו לא בא אליהם אלא במדבר [illegible] אניסא דרבים מברכינן [illegible] הרואה, מעברות הים וכו' [illegible] נחלי ארנון [illegible] אבני אלגביש שעמדו על גבי איש וירדו ע"ג איש. [illegible]

יכו (בית חורון דכתיב) [וכתיב] ויהי בנוסם מפני ישראל הם במורד בית חורון וה' השליך עליהם אבנים גדולות. אבן שבקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל גמרא גמירי לה. אמר מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי אמר איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי ואשדי עלייהו [ואיקטלינהו] אזל עקר טורא בר תלתא פרסי ואותביה ארישיה אייתי הקב"ה עליה קומצי ונקבוה ונחית ליה אצואריה בעא למשלפיה משכה שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפיה והיינו דכתיב שני רשעים שברת ואמר ר"ל אל תקרי שברת אלא שרבבת. משה כמה הואי עשר אמין שקל נרגא בת עשר אמין ושוור עשר אמין ומחייה בקרסוליה וקטליה. ואבן שישב עליה משה דכתיב וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה. ואשתו של לוט דכתיב ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח. חומת יריחו שנבלעה במקומה דכתיב ותפול החומה תחתיה. בשלמא כולהו ניסא אלא אשתו של לוט פורענותא היא. דאמר ברוך דיין האמת. והא הודאה ושבח קתני. תני על לוט ועל אשתו מברכין שתים. על אשתו אומר ברוך דיין האמת ועל לוט אומר ברוך זוכר הצדיקים. אמר רבי יוחנן אפילו בשעת כעסו של הקב"ה הוא זוכר הצדיקים דכתיב ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכור אלהים את אברהם וגומר. וחומת יריחו שנבלעה והא נפלה דכתיב ותפול החומה תחתיה. כיון דפותיה ורומה כי הדדי נינהו משיה אבלעה בלועי:

מעברות הים. מקום שעברו ישראל בים סוף: ומעברות הירדן. בימי יהושע: ומעברות נחלי ארנון. לקמן מפרש מאי היא: במורד בית חורון. בימי יהושע היה כמפורש ביהושע: ואבן שבקש עוג. לקמן מפרש: עבדו להו נקירתא. מערות: מעברות נחלי ארנון. נחל עמוק בין שני הרים גדולים והיו ישראל צריכין לעבור בתוכו עמק ועמו האמוריים מערות בצדי ההרים ונחבאו בהם: מישו. נחבאו: מסגי. עובר: מאיך טורי. משפיל ההרים ומתחברים זה לצד זה עד שנעשה שוה: חזו דמא. כשחזרו ההרים למקומם: ואשד. מתרגמינן ושפך. אשר נטה לשבת ער שאר שנעבר שעמק שהם ומתפשט לצד חבירו ששר אשר לצד עבר מואב ושם ארץ מואב ער: שעמדו. בצדיו: לא נתק. לא הגיע לארץ אלא עמדו בצדיו: אמר. עוג בלבו: מחנה ישראל כמה הוה תלתא פרסי. דכתיב ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא דוכתא והוה תלתא פרסי אורך ותלתא פרסי פותיא: קמצי. נמלים: שרבבת. לישנא דמשתרבבי ידיו ונדלו למטה: משה כמה הוה י' אמין. הכי קאמר שהקים המשכן שנאמר ויקם משה את המשכן ודרשינן הקים את עצמו לקומת המשכן וכתיב בה י' אמות אורך הקרש: שוור. קפץ למעלה: ומחייה בקרסוליה. קרסולו של עוג: וידי משה כבדים. ולפי שלא יכול לנשאם כל היום להיות מעכב בזרועותיו ויקחו אבן וישימו תחתיו וגו': תחתיה. משמע במקומה ואי אפשר זה אלא ע"י בליעה:

דאמר ברוך דיין אמת. תימה הוא: הצדיקים. שזכר את אברהם: כיון דפותייה ורומיה כי הדדי הוו. ואין נפילה ככרם נה אם לא כבלע מקום אבלעה והוא דרך נפילה למטה כו':

הרשב"א תפלה אעיקר על ענין האגדות שבאו בתלמוד ובמדרשים דע כי באו מהם בלשון עמוק לכונה רבות כי לפעמים המגלים ז"ל רומזים ענין פשוט מאד או שאין צריך בו כלל ועכ"ז יגילו אותו בלשון זר ועמוק מאד עד שיחשוב המסתכל שיש בענין ההוא איזה ענין צריך להסתיר ואינו רק כי לפעמים יגילו אותם בלשון זר מאד כדי לחדד לבות התלמידים ועוד כדי לעורר עיני הכסילים המשילים שנים בדברי החכמים בתפלה המחשבה בגלות ספורי הדברים מגדל הסגתם והכלל בענין שכתבתי כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם וכבר ביאר הרב ז"ל שתי תכונות האלה בהגדות הנעלמות בפתיחת פירוש המשנה שלו ועוד יש להם כונה אחרת גלו אותם שם בקצת המדרשים והוא כי לפעמים היו השכנים דורשים בהם ומליכים בדברי תפלה והיו אנשים ישנים וכדי לעוררם היו אומרים להם דברים זרים לגמרם כדי שיתעוררו משנתם וזו סבה מפורשת להם ז"ל במדרש שיר השירים בפסוק הנך יפה רעיתי אמרו שם רבי היה דורש והשכינו הציבור בקש לעוררם ואמר ילדה אשה אחת במצרים ס' רבוא בכרס אחד והיה שם תלמיד אחד ורבי ישמעאל ברבי יוסי שמו אמר מאן הות כן אמר ליה זה יוכבד שילדה משה ששקול כנגד ששים רבוא שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל על כן כשתמצאי מהם דברי הגדה ומתמהות כי ממנה יצא ענין רק לדקות לשון החכמה דברים ואני מפרש אותה שבאה למנינים שבוטים מאוד אל תבוא שמי אומר שהעלימו הענין מהטעם האחד בלשון אשר כי כבד האלהיך נעיניך דרכם בהגדות על האר הזה לנעוך ומנוחה שמע מנחם ז"ל בהגדה הו ר"ל בעקירת הסר מהלה עוג לזרוק עליהם דע כי באה לכם ז"ל הגדה זו מפורשת בהגדה אחרת בגדה פרק הפסח שהיה עושה לרבים ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו כי בידך נתתי ונומר עבדי סימון ועוג אחי הוו שמני מה נתירא משה מעוג ולא נתיירא מסיחון מתבונת של אותו צדיק חשה עכבר מה בלבו של אותו רשע שלמד שנתיירא משה שמא תעמוד לו זכות אברהם שנאמר ויבא הפליט ויגד לאברם העברי ואמר מר זה עוג שפלט מן המבול אמר ליה הקב"ה אל תירא אותו ונומר ע"כ דברי הגדה שם. וכבר ידעת שנמצאו אותם בדברי הנביאים לאחרים כלומר קום ר"ג את ההרים ונגאולי ממה תניתו אל טור מולכתם ונגאולי אחריו תניתו אל אברהם אביכם וכשבאו ישראל להורים גוים גדולים ועצומים מהם לא נגדלתם רק מצד זכות האבות ושמעלו יעקב את השבועה אשר נשבע להם כמו שהעיד הכתוב לא בצדקתך וביושר לבבך וכתיב בהרים ולמען הקים את השבועה אשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב ונומר שהיתה מקובלת מדת הדין כמו שבא במדרש לבא לקחת לו גוי מקרב גוי על כן נתיירא משה שמא שעמוד זכות אברהם לעוג ויבא השמועה שהמנע עוג. ואמר אחרי באין כח האומה הזו עם רבוי השעם שמחניהם נגי פרסאות רק מצד זכות אבותם ואני כבר קדמתי להם בזכות אברהם א"כ סריכי עוקר הסר סיבות מהם ואעזור בו להשכו עליהם והקומלי שנאו ונקנו הסר מעל לישראל מהם המגנים שבהם בלשונם וכמו שבא במדרש לאחוך הסור אם יקך השורה את השור כמו נלשונו אף ישראל כמה בלשונם ר"ל שנתפלחתיהם והשגתם עמדה להם זכות אברהם ולא קיימה את עוג רק נתהפכה עליו והוא פירדם על צוארו והקחתה את שניו ומפני שהיה עוג מלך חוק ועוד סנבע וכח הזרוע לא היה להם מעמד בפניו. ועוד שבזכות אברהם היה בן אלהי שלא שיתה שוגנת בו ע"כ שולכך משה בתפלתו לנצחו ולזכות השבטים ולזכות האבות כולם. ר"ל אברהם יצחק ויעקב והוא אומרים עמום כמה הוי עשר שקל נרגא בת עשר ושוור עשר. ר"ל משה עשר שעמדה לו זכותו והגדולה שלקח רמז לזכות העם בגללו שהיו עם עמו ומפני שהיו עם שמבילם לבלי המשל ביד שהיה שופל בו ושוור עשר רולה לומר זכות שלנותה עליהם הסלום ועל כן שהשיל הענין למדנ שמדלג למעלה שהולך לדלג אבל זכות שכבר קדמו והיו גוזן למעלה ממנו. ואמר ביאר למה הולך לכל זה להכות אותו בקרסוליו. רולה לומר לבטל ממנו זכות שלמה שפישות שפסע בקרסוליו בשביל אברהם ואמרו משה כמה הוי עשר כי כן היתה מדתו של מלכים כמו שמוכר נשנם ועיי כן לקח כל השיעורים בעשר ולא תיסא לריך כאן

עין יעקב

חומת יריחו שנבלעה. [illegible]

כאן לכל הפירושים שאלו אלא מפני שדור המדבר כי הוא תוספת את גדול קושיא שלא עד שנקר הר של ג׳ פרסאות ושמו על ראשו על כן הוסיף סיפור נתנם קרסוליו לעלפים אמה כי כן דרך המשלים לספר דברים נפלאים לגדל שבח ברכה זו שבמות או שחטים וכן עיקר. ואיידי גריעות ותנא לשבחים כל הדברים נלחמים לבדור המשלים לא לדלג זה ואמרו בגרייתא מרוב אבן ברכה עת לגדוק על ישראל מילתא שמגלה בגילוי שהייתה לגן אחת ברכה לגדוק עליה. ודע כי מפני שהיה עוג גדול כח ותוקן כמלאכים עם היתר גם עם זכות אברהם לדעתו לא מנע עלמו מסיתו ומשבקן לנא עליהם כמו כבחל והיה מבין אבן או אבנים גדולות לזרוק עליהם מה שלא היה כן במק או משלר אנשי המין שלסטי ואמנם עיקר נמסרו בגלמוד היה זכות אברהם לפי שאמר ראה שגלמו מתים שלא נשנע ואשר עמו להם נסים בקריעת ים סוף ושאר שלוחות והמופתים אלא נפקדו הוה המות מהם אם לסיום נלמם עמהם בכח הזרוע ויאחוז אותן אבנים הגדולים יביר שהם עמים חזק ואמין לחיות כמו כמלו לא היה ין סלחי להגל שעה במלחמת ומתו לולי שנעשה להם נס ועל כן שמעיש בגליותו ישדך ברכה הוא ואמר יעלם לך זכו שמתנה להם גבורייתא אבן שרשה לזרוק עת ונקשיר שנבין קלוכו כר ומלו היתה השבן ושאר דבר אמר היה להם לומר כאן והלכן אבן או כאן וכמן הר אלא שהם שני ענינים הלגן השמיה בגרייתא היה סיפה אבן גדולה שמם והכר ראה לאברהם עליו השלום כמו שאמרתי:

מדרש: את והב בסופה ב׳ מצורעים כו׳. רש״י בחומש הביא דרשה ז ופי׳ והב כמו יהב שפי׳ נתן ופי׳ בסופה כמו ב״ס סוף ע״פ והוא ע״פ ה״א לאבל התלמוד הבא מפרש בסופה כמו בסוף דבסוף המחנה היו אלו ב׳ המצורעים דהיינו מחוץ לג׳ מחנות שהוא מחוץ לשכני כבוד והוא והב משמע לשון שם מקום כדאמר: **כי אתו את והב חזו דמא דקא נפיק כו׳.** דכל ישראל שבתוך המחנה לא הוו ליה משום דלהכי שם טורי עד שחזרו ההרים למקומן כפרש״י אלא המצורעים שהלכו אחריהם בגמלי אהרן דעוא דקא נפיק כו׳ ומייתי דכתיב אשר נטה לשבת ער וכמשן תומר דהיינו שכתריעת יתר של אי כשמחה היוצאת לשקיעל פני גבירתם ונתקרב לגד הר ומוחא כו׳ כן פרש״י בחומש ובן משמע הכא מפירושו: **מאי אבני אלגביש כו׳.** אבני אלגבים קראו הוא ביחזקאל במלחמת גוג ומגוג והכא באבנים במורד בית חורון דביומי יהושע קיימיי ולהכא קפריך אמאי קרי אבנים דמורד בית חורון אבני אלגבים ומפרש דיחזקאל נמי דקרי להו אבני אלגבים הוא ע״ש זה דעמדו על גבלים וירדו ע״ג אים וכ״א בפ״ר ובתחנומא ומגוד לא כתב אלא ומתי ירדו ביומי יהושע כו׳ והשאר עתידין לירד ביומי גוג ומגוג וכולה מה מדרשו שגלותן שנמחו ע״ג אים ומה ירדו ביומי אים יהושע שלכתוב ביהושע ופי׳ השליך עליהם אבנים גדולות ותני וכיים בתלוי רבים אמר מהו שלצבי שביר גו׳ שלא החבר כלל בתחלה שהיו שם אבני גבר וכתב אחר כן הגביר נס׳ הידועה וע״כ אמרו הוא שנגד שהיה כבר ביומי משה ועמד על ידו שבמיו ירד ביומי יהושע והשאר עתידין לירד ביומי גוג ומגוג מדקרי להו שם אלגבים וק״ק שדרשו כן מגלה אלגבים תגוג ומגוג ומה ידרשו במלת אלגבים דכתיב גמי ביחזקאל גבי כילי סקר והענין מבואר כי שלושי השם שמתוקקין לגבות עליותן להכלית עם שנשחלו לתת נקמת ה׳ בגוים כענין שאמרו בגמל קישון גרפם שבעשה מרע ליס וה״נ אותן אבנים שבשחלתו ביומי משה לגבות עליותן ושוב ע״י תפלת משה בטל עליותן לא נגבלה בימי אלא שעמדו שם לגבות עליותן באחריתו׳ ביומי יהושע וביומי גוג ומגוג ודו״ק: **ואבן שבקש עוג כו׳.** כבר האריך הרמב״א נפי׳ קוד שנאמר זה שפשוטו ודאי הוא א׳ מאד ובכה הוא ומשה יקרה ע״פ ע״פ פרק הלכה שמשם היה מתירא משנ ולא מקיהון לפי שהיה ירא שתעמוד לו זכות אברהם כו׳ ושופטו שלשה נהרים כו׳ והאריך בזה ע״פ אבל הוא רחוק ואם עמה נהירא שמפני זכות זה שוגרוה לא קוק ע״י שתעמוד לו זכות אבותיו של משה יותר שהתעמוד למשה. ואם נקרא. בלשון הרים ע״פ הרים לגבי משה אבל לגבי שנו לא מיקרי אברהם אלא שילמד שנו על אברהם איתקר עורה כו׳ ונראה נפרש לפי אותם המוגים דפרק הלכה ויאמר. ה׳ אל ירא אל תירא

קיהון ושנג אחי הוו דאמר מר סיהון ועוג בני אחיה בר שמחזאי היו ע״ש משנג דקמכתפי וע״ש נסיחון דלא קמכתפי כו׳ אמר שמא תעמוד לו זכות אברהם כו׳ ר״ל דודאי היה להם כח הגבורים שפלוגיא של ומעלה מלאותם שהיו מן בני שנלאכים שירדו בדור אנוש כפרש״י שם אבל מגעם מה שלהם מלך שמואלה כמפורש בקרא שפילים גו׳ אשר יגורו בני אלהים אל בנות האדם וילדו להם שמה הגבורים גו׳ כמבואר בפרקי ר״א ובכמה דרשות ולהכי קאמר אם היה עוג ירא משנג שמפני כחות שמואלה שהיה לו מלד אבותיו המלאכים א״כ גם מסיחון הי״ל לירא שהרי אחיו היה וה״ל כחות אבותיו כמו עוג ומשני דודאי מכחות השמואלה שהיה להם לא היה משה ירא אלא היה ירא שמא ים בעוג כוח כח מלד השמים זכות של אברהם שנאמר ויבא הפליט גומר והשתא בשמעתין קאמר שבא עוג מתחלה מכח שמואלה מאבותיו שמלאכים ח״ם מחנה ישראל כמה הוי ג׳ פרסי כו׳ ים כאן דברים בגו ע״פ ספר היצירה בסוד י״ב גבולים בגם שו״ת וסוד י״ב תחומים בשנה די״ב מזלות וי״ב שעות ביום ובלילה כמ״ש בספר הפרדס שער פרטי השמות והם סוכת הבחוג ילב גבולת עמים למספר בני ישראל כי חלק גומר ר״ל כי זה לעומת זה עשה אלהים דכמו שתמיד גבולות קדושים בגם שו״ת למספר ב״י שהם שבטי י״ה י״ב שבטים והם חלק ה׳ עמו יעקב גומר כן הלי״ג גבולות עמים עובדי עבודת כוכבים בכחות שמואלה י״ב שהם סוכות המזלות י״ב כמ״ש כי אותם חלק ה׳ לכל העמים ח״ם כמה מחנה ישראל ג׳ פרסי שהם י״ב תחומין הגבולין שהם לכל השבט והשבט מלך הקדושה לעיקר עורה בר ג׳ פרסי שהם כחות השמואלה ע״י המזלות וי״ב גבולין של כח אבותיו שהיו מלאכים ולמדי עלייתו כי אמר עוג כי כחות אלו השמואלה בו יגברו על ישראל לפי שהיה בו ג״כ קלת מלד הטהרה זכות דאברהם והיינו דמייתי ליה על רישיה לזרקו על משה ואמר. **אייתי עליה הקב״ה קמצי כו׳.** דהיינו זכותו של יעקב כו׳ שנאמר בו אל תיראי תולעת יעקב גו׳ וע״פ ת״ם כתולעת זו שאין לה גבורה אלא בפיה דהיינו בתפלתן ובקמוס לאותו הר לבטל כח אבותיו של עוג ונחית בצוארי דהיינו דנחית מרישיה על צואריה להחליש כח שמואלתו ואבותיו שלא יוכל להזיק בהן את ישראל ואמר דבעי לשקלפיה כו׳ כפרשה שלא יפול להם לישראל להזיקם בהר הזה שהוא כח שמואלה אבותיו בעי לשקלפי׳ ונחית לצוליה ח״ע נוספת אברהם ואמר שמשסה שיניה כו׳ שיני רשעים הם כחותיו תמיד לבטל את הצדיקים כמ״ש אשר לא נתנגו טרף לשיניהם או שיני ולכון הר שנין כמו מן סלע והם נעשם להיות כדבקות בכח השמואלה שה״ל מאבותיו מהמפילין גם כבר לאר ובלא ישול להליל גם א״ע כי לא היה לכתו ולכח שמואלת אבותיו יכלת נגד כח הטהרה של אבות ישראל והיינו דודים שרשבת שהריבית כח שמואלתו להיות דבוקבכח שמואלת אבותיו ובא זה ולבד זה להיות משה תחית בקרסוליה כו׳ לבטל וממנו זכות הליכתו בקרסוליו להגיד לאברהם ואמר משה כמה הוי עשר גו׳ פרש״י שהרי שלא הקים את המשכן ודרשין הקים את עלמו לקומת המשכן כו׳ ע״פ זה פרים אים מטורי לי בתלמוד אלא דבפרק נוגמין אלו ובפרק אין בין המודר מפורש משה רבינו עשר אמות היה מדכתיב ויפרוש את האהל על המשכן משה רבינו פרסו וכתיב עשר אמות אורך הקרש גומר ואמר שקל נרגא בר י׳ כו׳ מהא שמעינן גובהו של עוג כמה וכמה אמות היה ועד ג׳ אמות לא הגיעו רק עד קרסוליו וליכא לאוקמיי הא כתיב ערשו ערש ברזל גו׳ תשע אמות ארכה גו׳ כבר תרצו דעל״י באה בחומש באמות אים באמות עוג ועניין דשקל נרגא בת י׳ אמות ושוור ס״ל דשקל נרגא כו׳ היינו זכות הלוחות שהיו בידו שנקנו׳ לגבוה ושוור י׳ אמות היינו עד מקום גבהות המשכן שהוא י׳ אמות שכעשה והוקם ע״י משה רבינו ובזכות זה קטליה ודרמה בזה שהמשה התנו דכתיב בפרש׳ דברים אחרי הכותו את גו׳ ואת עוג מלך הבשן אשר בעשתרות באדרעי בעשתרות היה

קשה שהוא כח הטומאה שלו מאלהיו ומלך עלמו ומשון כפי' הרמב"ן שהוא כח עבודת כוכבים כמו לבעלים ולעשתרות ובעשי"ס כלומר לתת כמו ועשתרות לאכן ע"כ ונראה דע"כ קראו במקום אחר עשתרות קרנים כמ"ש ב' סימות א' ומלך סיחון קרן ימין זכות אנרסם שה"ל בקלה ואי משולל מלך קומתה אלהותיו ודומה ג"כ בדניאל שראה ומלכות פרס דומה לאיל בעל קרנים והאחד גבוה מן השנים דהיינו שראה בו ב' סוסה ואי מלך הימין מכח סנהדרים בזכות שנגה ב"ס והאחד מבמהל כח מלכות פרס מלמעלה כמ"ש בפי"ה בדניאל שר מלכות פרס אבל לפיד השנים ראה בקרן א' שהוא מלכות עבודת כוכבים שלא היה בו רק כח הטומאה מסר שלו שלמעלה ודו"ק: ואבן שישב עליה משה כו'. לפי מה שמבואר לעיל שמקום שנם נעשה נס מברכין ה"נ מקום ראם הגבעה אבר כם האבן הזה הוא מקום הנס בגלחן המלחמה שפי' פרש משה ידיו וגבר ישראל: ועל לוט אומר ברוך זוכר כו'. דנראה זה כשתנם מאלה גרמם של ניסי הצדיקים דמברכין נותן שפשה ניסים לאבותינו במקום הזה ומש"כ בגם סללה לוט שלא היה ראוי לכך שרשע שיהולא היה בילול אלא בשביל זכות אברהם יפול בו הסנה והודאה שלך לאחרים שאין לדיקים שעשה הקב"ה גם אפילו בשעת כעסו בשביל זכות הלדיקים ומייתי לי' מדכתיב ויהי בשחת גו' ויזכור אלהים גו' דמשמע שבשעת כעסו והשחתה קדוש הי' זכירת אברהם לגאול את לוט והמנין שמתהפך הקב"ה מדה"ד למה"ר בשביל הלדיקים והיינו בזה ויזכור אלהים את לוט מתוך ההפכה בהפוך גו' דהיינו מתוך שהפך מדה"ד על הרשעים למה"ר בשביל לדיקים שזכר ולא דרשו כן גבי נח דכתיב כה"ג ויעברו המים גו' ויזכור אלהים את נח גו' אלא דהתם קריה נקט ולאו שלאחר הנצרך המים זכר את נח כמו"ד קודם מת ידידו שנבלעה. ע"ם בפרש"י ע"ל המוקשה דפריך והא כפלה כי' דכתיב ותפול החומה תחתיה ר"ל דע"כ מדכתיב לשון נפילה על כרחך דלא נבלעה ותחתיה לאו מתם במקומה משמע וצ"ל דמשמע ליה דנבלעה מדכתיב ויעלו הפשׁ גו' דמשמע נפלו בלי שום שינוי שהוא נריך נפילה שים בו מכשול מאבנים בנפלו והמתרן כיון דפותים ורומיה כהודי כי' לאו משום דפקיק' ליה סכי בשום הכחה אלא דמהכא קליף ליה כיון דקי' סבותב בליעה נפילה ע"כ היינו משום דכהודי כינהו ולא היה מועיל נפילתם אי לא דנבלעה ודו"ק:

קיט ע"ב **אמר** רב יהודה אמר רב ארבעה צריכין להודות ואלו הן. יורדי הים והולכי מדברות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. יורדי תהלים ק"ז הים מנלן דכתיב יורדי הים באניות וגו'. המה ראו מעשה ה' וגו' ויאמר ויעמד רוח סערה וגומר יעלו שמים ירדו תהומות וגו' יחוגו וינועו וגומר ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם. וישמחו כי ישתוקו וגומר יודו לה' חסדו וגומר. הולכי מדברות מנלן דכתיב תעו במדבר וגומר רעבים גם צמאים וגו' ויצעקו אל ה' וגומר וידריכם בדרך ישרה וגו'. יודו לה' חסדו וגו'. מי שהיה חולה ונתרפא מנלן דכתיב אוילים מדרך פשעם וגו'. כל אכל תתעב נפשם וגומר ויצעקו אל ה' וגומר ישלח דברו וירפאם וגו' יודו לה' חסדו וגו'. ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא מנלן דכתיב יושבי חשך וצלמות וגו' כי המרו אמרי אל וגו'. ויכנע בעמל לבם וגו' ויצעקו אל ה' וגו'. יוציאם מחשך וצלמות וגו' יודו לה' חסדו וגו' מאי מברך אמר רב יהודה ברוך גומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב ואמר אביי צריך לאודויי קמי עשרה דכתיב וירוממוהו בקהל עם וגו' מר זוטרא אמר ותרין מינייהו רבנן דכתיב ובמושב זקנים יהללוהו. מתקיף לה רב אשי ואימא כלהו רבנן מי כתיב בקהל זקנים בקהל עם כתיב. ואימא בעשרה שאר עמא ובתרין רבנן קשיא. רב יהודה חלש ואתפח על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן אמרי ליה בריך רחמנא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא. אמר להו פטרתון יתי מאודויי והא בעי אודויי באפי עשרה [דהוו ביה עשרה והא איהו לא קא מודה לא צריך] דעני בתרייהו אמן. אמר רב יהודה ג' צריכין שמור אלו הן חולה חתן וכלה במתניתא תנא חולה חיה חתן וכלה ויש אומרים אף אבל ויש אומרים אף ת"ח בלילה:

צריכין להודות. כשילאו מן הסכנה: **וירוממוהו בקהל עם.** בסוף פרשת המזמור כתיב: **ואתפח.** נתרפא: **בגדתאה.** שם עיר בגדד והיה סמוך לסגבולהם בנגל: **שמור.** מן המזיקים: **חולה.** כדאיתא [לעיל] סמוך מהגרם בו. וכן חיה לשם סילוה ובן אצל: וחתן וכלה ותלמיד חכם. מקנאין מצרי בהם:

מהרש"א ד' צריכין להודות כו'. סקושיה שהתחיל בזה המזמור לומר אשר גאלם מיד לר גו' וחשיב במדבר וחולה ויורדי הים דלא שייך בהו מיד לר אלא דהל"ל אשר גאלם מלרה ועוד כיון דקרבן תודה הוא בשלן למה לא כתבו רק בחולה ומשמע ד' אלו לחוד וכל מיני המניכים אין להאריך בזה הוא המבואר כי ד' סבות מסוללים והם המביעים לאדם מגיע אל שלימותו ותכליתו הא' שאין לו במה לסתפרנם ולריך לרדוף אחר פרנסתו הב' שיש עליו יד מנדי כוכבים הלרים לו ואיא לו לעבוד עבודת הי' שלמה מפריעם הג' מי שנטבע חולה ואלם מלעסוק בתורה ובמלות הד' ריבוי שעור ועורר מתנגדו מסורה ומצות ולפי סדר מעיקם ולהת הלו סם מולחים שבישראל בעלות כמפורש בתוכחות ע"כ כשישראל נגאלו מגלום ומד' מעיקים אלו אמרו גב"ד שע"כ כאמור ד' מיקות גאלום שר שמספקים דעל שם זה הקמו ד' סכות של פסח בגאולה מלרים וע"כ באמר בו ד' לשונות של גאולה והולאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי לפי שנגאלו מד' לרות אלו וע"ם זה אמרו כאן שהקב"ה עביד ד' מכות של

עין יעקב

ארבעה צריכין להודות. [illegible] **חולה ונתרפא חבוש ויצא** וכו'. [illegible] **הגומל לחייבים טובות.** [illegible] **על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן אל בריך רחמנא.** [illegible] **צריכי שימור.** [illegible] **אף ת"ח בלילה.** [illegible]

של תרעלה על עובדי כוכבים ומשקה לישראל ארבע כוסות של ישועה כמפורש בארוך פס דהיינו ע"ש ישועה מדי לרוח והמניקים שמתארים בגלות וזהו ענין שמספר בו ד' שצריכין להודות שהם בצלמות מלירים הסוללים והמונעים האדם והשיג סלימותו שמושלם נטלו בגאולתן והתחיל ואמר הודו לה' כי טוב גומר ע"ש ע"ש פ"ק דמגילה בגלות לפני התלין אומרים הודו לה' כל"ח ולא אומרים כי טוב לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים ע"כ אמר שישראל בגאולתן אומרים כי טוב לא על מפלתן של רשעים לעתיד אלא ע"ש גאולי ה' שגאלנו מיד צר ונשל ד' המניקים וגרות ששים עליהם בגלות ביד צר ואמר מארצות קבצם ממזרח וממערב ומצפון ומים היינו מפורש ד' גליות מדי מלכיות כמפורש בב"ר וה"ס ממזרח הוא מלכות מדי שהיא במזרחו של א"י ומצפון הוא מלכות בבל שהיא בצפונו של א"י ממערב ומים הוא מלכות עובדי כוכבים ומאלות אדם שהם במערבו של א"י ולכך נקט ממערב ב' פעמים ולא נקט כלל רוח דרום שאין באותו רוח מדי מלכיות אבל התחיל בגאולת מצרים שהיא גאולה ראשונה והיא בדרומה של א"י שאף כלנו ג"כ מדי המניקים המוכנים השלימות ושם ראוים לקבל התורה ת"ש בגאולת מצרים עד שלא באו לא"י שהוא עיקר גאולתן שהיה להם מניעה מלד פרכסה תעו במדבר בישימון דרך שאין שם דרך כלל ועיר מושב לא מצאו משקמו ונפשו כמה ארצות עד שהגיעו לעיר מושב בא"י ואמר שהיו במדבר רעבים גם צמאים גו' כמ"ש ג' פעמים תמלא במים וב' פעמים בשליו וב"פ במן ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם גו' היינו שנתן להם המן והשליו והבאר ועל שהשו במדבר וידריכם בדרך ישרה גו' היינו שהכניסו לא"י ועל"ז יודו לה' חסדו גומר שנא' שיש ודרך שאינו לפי תמהם במדבר אבל מלד חסדו הוא ועל"ז תקנו בגל הולכי מדבר לברך ברוך גומל חסדי' טובי' לחייבים ואמר ונפלאותיו לבני אדם דלבני הקב"ה מלמה זעירי היא כדאמר ומי יכלה לקיים סלים שנהיה אבל יספר נפלאותיו שהם לבני אדם ואמר כי השביע גומר היינו שנשא אותם כל טוב בא"י כמ"ש ובתים מלאים כל טוב והוא סוף ראשון ואמר יושבי חשך גומר היא מכיתם מלכות יד עובדי כוכבים כמו שהיו משועבדים במצרים שהיו שם בחושך ע"י עבודת פרך ולמות הבלכתם בנים ליאור אסירי עני וברזל כמו וילא אתכם מכור הברזל ממצרים גו' כי המרו אמרי אל גומר שהיו בהם רבים חוטאים גם פסל מיכה ויכנע בעמל גומר היא עבודת פרך שמשלו בו וע"י כשלו ואין עוזר דגם מופיעם משה הולך לגדרה מפני פרעה אך ויזעקו אל ה' גומר כמ"ש ויזעקו ותעל שועתם גו' ואמר בשל זה יודו גו' כמש"ל ואמר מהו הפלא כי שבר דלתות גו' כמ"ש שמושלם לא היה עבד יכול לברוח ממצרים והוא סוף ב' ואמר אוילים מדרך פשעם גומר היא הגלה שהמחמת חולי והיה להם בגלות מצרים כמו שהטעית להם בגאולתן של מחלה אשר שמתי במצרים גו' שבא ונחמם שון וב"פ ע"ש פשע הוא המרד שאין יסורין ממרקין אלא העויתה מזידקת במרד כדאמרינן פ"ק אבל השן הוא האחד היסורין ממרקין ח"ש שהם ישראל שנכנסו בו חוח עונות כשהלך בדרך פשע ולא כחשב לו כמרד אלא כשוגג דיסורין ממרקין דהיינו מעונותיהם יתענו ביסורין ואמר דאף בחליו דכל אוכל תתעב נפשו ולא יכול לאכול ונ"מ נחשב לו לתענית ויסורין שממרקין העון והמזיד ואמר ויגיעו עד שערי מות ר"ל תבי רשעים גמורים אמרינן אפילו בפתחו של גיהנם אין חוזרין אבל זה כשהגיע עד שערי מות ופתח גיהנם שאהדרין ויזעקו אל ה' גו' כמ"ש במס' ר"ה דזעקת מועלת אפי' לאחר גזר דין שהגיע לשערי מות ואמר ישלח דברו וירפאם גו' דרפואות ב"ו צריך תחבושת וסממנין ושאר פעולות אבל רפואתו ית' ב"ה בדבור בעלמא שמושלם ואמר יודו לה' גו' כדלעיל ואמר ויזבחו זבחי תודה גומר דאלולי שנתכפר משום ביסורין היה ראוי להביא קרבן אשם או חטאת לכפרה אבל כיון שנתכפר כבר בחוליו ע"י יסורין א"ל לו להביא רק קרבן תודה ומנחה גם לאחרים מחמר שנגלו מאלדים שמבילין תודה ע"ש יודו לה' חסדו גו' והוא סוף ג' ואמר יורדי הים באניות ס' היא שנדרי' הנזה מגהל לעשר כיורדי הים באניות ס' כמ"ש במסכת עירובין ולא מעבר לים היא לא תמצא לא בסוחרים ולא בתגרים ואמר המה ראו מעשה ה' גו' כמו שראו במצרים בקריעת ים סוף כן יורדי הים באניות רואים מעשי ה' שהם לנח השמים כמ"ש כי אראה שמיך מעשה גו' ירח וכוכבים גו' ונפלאותיו במצולה דהיינו למטה מתחת לארץ ואמר שום בא ע"י רוח סערה שתרומם גליו ויעלו שמים גו' כמפורש פרק המפקיד רומא דגלא ש' פרחי ש' ודלין עד דחזיא סכב אצל כ' ושב יורד התהומות ומתוך ראים צ חושב לידע מה למעלה ומה למטה אבל בפשט ברעה תתמוגג גו' וכל חכמתם בזה תתבלע דא"א לידע מה למעלה ומה למטה כמפורש פ' אין דורשין ואמר ויצעקו אל ה' גומר שע"כ אמרו בקידושין הספנים רובן חסידים ואמר יקם סערה גו' כי הסערה נופים כאומר מתרוממם גליו הרי הוא מקום לעשות דממה של אחת סערה שיחשו גליהם באומר וע"ד שאומרו בדבר שמותן הוא רופא ואמר יודו לה' חסדו גו' כדלעיל והוא סוף ד' ועל זאת הסוכה שנה שתלמוד סידרן של הד' צריכין להודות ועקיד הכתוב שהם מדבר וחבוש וחולה וים והתלמוד סדרן ים ומדבר וחולה וחבוש ושיטה הלשון בים ומדבר אומר שלשון תוח יורדי הים והולכי מדבר ובחולה ובחבוש אמר בלי עבר ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש ס' לרמוז בזה הסוכה שאומרם בסוד ד' כוסות כמ"ש ע"פ ב"ר שנגאלו בגאולת מצרים מכל ד' המניקים ומתחיל מיורדי הים שע"י שירדו לים ונגלו בקריעת ים סוף שם נתעשתו מציאת הים וע"ז יודו לה' גו' היא חסידים שאומרו בים וע"ז נתקן כוס של קידוש זכר ליציאת מצרים שהוא קריעת ים המורה על חידוש עולם ושני לו הולכי מדברות שבמדבר היה להם עיכוב עד שבאו למנה מזונות כגון שליו ומן וע"ז נתקן כוס שני שקודם הסעודה וע"ז יודו לה' גו' והיא שירת הגאל ושני חולה שזו בגלות מצרים בגאולת מצרים שנתרפאו כל החולים ומאלו שהיו להם כבר בלאתם ממצרים וע"ז נתקן כוס ג' שאחר הסעודה הספק שאומר בחולה כל אוכל גו' והדר מי שהיה חבוש ס' שלא בא ישראל לידי חירות גמור עד אחר שכבשו א"י שביטל יד עובדי כוכבים לגמרי מעליהם וע"ז נתקן כוס רביעי: ולריך י' דכתיב וירוממוהו בקהל עם גו' ותרי מכייתא רבנן ס' הוא מאחר כי מיעור י' אנשים לכל דבר שבקדושה לתפלה ולבה"מ לברך ברוך אלהינו ולברכת חתנים דמלים בזה דאיקרו קהל ועדה תם ענין של י' אנשים מ"ט בב"ה לזימון ולזה בעי לאודויי כמי הכא בעי י' שמן עם וקהל ותנייתא ב' רבנן יתירי שגולה כשיעור שזימון מאי דבעי רבנן כדאמרינן פ"ג שאכלו דאין מזמנין על ע"ה ועיכה לשון גבי קהל עם ידוענוך ותבי זקנים יהללוך לפי שהתרוממות גם שאמן וגם הקטנים יצאו בו כמ"ש בפ"ג שאכלו בלחי' ודלא כמאן קטנים דהדר אחרי לבתי שלשה ותד אחרי כלפי שגילה אבל ההלל שהוא דבר שבלי אין ההמון משבילים בו רק רבנן ויתירי שגולה ולגולי דבעי למיעור דבעי י' שלא עונה וב' רבנן הטעם בו כשיעור העדה וקהל שנאמר בהתנלים שהיו מתחלת אי לשבטו ותרי מכייתא הוי רבנן יהושע וכלב והר"ק:

הר"ן ארבעה צריכין להודות וכו' וצריך לדקדק כיון שפתח בהודאה ואמר ד' צריכין להודות מאי זה שמשל מאי מברך סיל"ל מאי מודה ואלו פתח בברכה ואמר ד' צריכין לברך הוה אמי שפיר למימר מאי מברך ועוד מה זו שאלה מה מברך הם סלא שאל המעלה בכל מיני הברכות אלא שמרם התשבת סדורות מקום שנעשו נסים אומר ברוך שעשה נסים ושאן אם לא תמן נברכות זו לומר ברוך שעשה לי נס היל לפרש ולומר צריך לברך ברוך הגומל לחייבים טוי ולא לפרוש שאלה ותשובה וכן קשה במסכת פסחים שאומר הבודק צריך שיברך מאי מברך כו ספי אומר של ביעור ר"ש אומר לבער וקשה מה זו שאלה שאלו מאי מברך דסל"ל ואומר

ואמר רב יהודה ג' דברים מאריכין ימיו [ושנותיו] של אדם ואלו הן המאריך בתפלתו והמאריך בשלחנו והמאריך בבית הכסא המאריך בתפלתו מעליותא היא והא אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן *כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר תוחלת ממושכה מחלה לב ואמר רבי יצחק שלשה דברים מזכירין עונותיו של אדם אלו הן קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חבירו לשמים הא לא קשיא התם דמאריך ומעיין הכא דמאריך ולא מעיין

עין יעקב

שלשה דברים מאריכין ימיו של אדם. ...

ר' חייא א"ר יוחנן כל המאריך בתפלתו סוף בא לידי כאב לב. ...

... לא קשיא הא דמאריך ומעיין הא דמאריך ולא מעיין ...

היכי עביד מפיש ברחמי. ...

מעיין. והיכי עביד מפיש ברחמי. ומאריך על שלחנו
דילמא אתי עניא ויהיב ליה מידי דכתיב המזבח עץ
ג' אמות גבוה וכתיב וידבר אלי זה השלחן אשר לפני
ה' פתח במזבח ומסיים בשלחן. רבי יוחנן ורבי אלעזר
דאמרי תרוייהו בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר
על ישראל ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו. ואמר
רב יהודה ג' דברים מקצרין ימיו ושנותיו של אדם מי
שנותנין לו ספר תורה לקרות ואינו קורא וכוס של
ברכה לברך ואינו מברך והמנהיג עצמו ברבנות. מי
שנותנין לו ספר תורה לקרות ואינו קורא דכתיב כי
הוא חייך ואורך ימיך. וכוס של ברכה לברך ואינו
מברך. דכתיב ואברכה מברכך (ומקללך אאור)
והמנהיג עצמו ברבנות דאמר רב חמא בר חנינא
מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו
ברבנות:

המאריך על השלחן. מתוך כך עניים באים ומתפרנסין: המאריך
בבית הכסא. דשלום הוא לו: ומעיין בה. אומר בלבו
שיעשה בקשתו לפי שהתפלל בכוונה: כאב לב. שאין מעשים בקשתו:
תוחלת. לשון תפלה כמו ויחל משה: מזכירין עונותיו של אדם. שעל
ידי שמפשפשין למעלה במעשיו לומר בוטח זה בזכיותיו נראה אם כן:
קיר נטוי. מקום סכנה: מוסר דין. בוטח הוא בזכיותיו שמגנו יוסיף
ענשם על ידו. היינו הא דמעיין בה הא דלא מעיין בה: ואברכה
מברכיך. והמברך ברכת המזון מברך לבעל הבית: יוסף מת קודם
לאחיו: דכתיב וימת יוסף וכל אחיו:

מהרש"א *ומוריני בהמה כו'. פרש"י דומה למורג חרוץ שהוא חלק
כמו החרך והלשון כו' ע"ש ולהוי דומה פירוש הכתוב
מספר גבנתו של אברהם שהיה מהלך לגולגלים לפוסת הקשים
להתחבולות ונפרק המולה יין יפייעג ספי' פס רש"י כגון קליפה
הלשון ונעריך בערך ונג פי' שהוא תרגומו של חרך דבק לשון יוכן
אל חכו תרגום אידבק לשון עולמים למוריגים ס' ע"ש: שלשה
דברים כו' מי שנותנין לו ס"ת כו'. דה"ל כאלו סותכין לו חיים דכתי'
כי הוא חייך גומר והוא לא בעי וכן כשנותנין לו ברכה כו' שנ' ואברכ'
מתברך בברכתו של בה"ב והוא לא בעי בה מ"ה מקללין לו ממיו

מסתיו שקלנין: והמנהיג עצמו ברבנות כו'. ובכונה הוכחון לאמרי
דלריך הוא לנהוג ברבנות כשהוא נהוג כשיצרך ברמה ורב יהודה
גופיה מרה דמותעתא ח"ל לרב כהנן במקור לו למצות מלאכים בפני
שלשה ומלאכי בזה בשם ר"ח אהפיא דסכא דרוקא בלבנה אסור
אבל בפרהסיא שרי והוא דוחק ונראה לפי דקדוק הלשון שאומר
סומהיג. עלמו ברבנות ולא קאמר הנוהג רבנות דההוא לריבה ומשום
בקנטוס עליהם דבחמיהא והוי שרי לנהוג רבנות אבל המנהיג עלמו
כ' פי' שאין אחרים מנהיגים אותו אבל מנהיג עלמו בשררה
ורבנות הוא בע"כ אע"פ שהוא מרוצה להם ובה"ג קאמרי כוי
דשררה ונקברת בבעליה ומינו יוסף הלדיק והוי דלא עביד הכי אלא
דילפינן ליה הכא מהאי קרא דהוי לא לדרבה ז"ל למכתב דמת יוסף
ואח"כ כל אחיו וכה"ג דייק הלמודא פי' הנעי' גבי א"ס אברהם
נמי עקר הוא כו' וחו"ק:

ואמר רב יהודה [אמר רב] ג' צריכין רחמים ואלו קבא
הן. חלום טוב ושנה טובה ומלך טוב. חלום
טוב דכתיב ותחלימני (ותחליני) [והחייני]. שנה טובה ישעיה לח
דכתיב תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד דברים יא
אחרית שנה. מלך טוב דכתיב פלגי מים לב מלך משלי כא
ביד ה'. אמר רבי יוחנן [שלשה דברים] הקב"ה מכריז
עליהם בעצמו ואלו הן רעב ושבע ופרנס טוב. רעב
דכתיב כי קרא ה' לרעב. שבע דכתיב וקראתי
אל הדגן והרביתי אותו. פרנס טוב דכתיב ראה
קראתי בשם בצלאל. אמר ר' יוחנן [יצחק] אין מעמידין
פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכין בצבור שנאמר
ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה' בשם בצלאל. שם לה
אמר ליה הקב"ה למשה משה הגון עליך בצלאל אמר
ליה רבונו של עולם אם לפניך הגון לפני לא כל שכן
אמר לו אף על פי כן לך אמור להם לישראל הלך ואמר
להם לישראל הגון עליכם בצלאל אמרו לו משה רבינו
אם לפני הקדוש ברוך הוא ולפניך הגון לפנינו לא כל
שכן. אמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן בצלאל על
שם חכמתו נקרא בשעה שאמר לו הקב"ה למשה לך
אמור לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים הלך משה
ואמר

עין יעקב

ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו. [illegible] והמנהיג עצמו ברבנות. [illegible]
[illegible] שלשה צריכין רחמים חלום טוב ומלך טוב ושנה טובה. [illegible]
[illegible] שלשה דברים הקב"ה מכריז עליהם בעצמו רעב ושובע ופרנס טוב. [illegible]
[illegible] אין מעמידין פרנס על הצבור אא"כ נמלכין בצבור. [illegible]
[illegible] אמר רבי יונתן בצלאל על שם חכמתו נקרא. [illegible]
[illegible] לך אמור לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים. [illegible]

ואמר להפך עשה כלים ארון ומשכן אמר לו משה רבינו מנהגו של עולם אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים ואתה אומר לי עשה כלים ארון ומשכן כלים שאני עושה להיכן אכניסם שמא כך אמר לך הקב"ה עשה משכן ארון וכלים. אמר ליה בצל אל היית וידעת. אמר רב יהודה אמר רב יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ כתיב הכא °וימלא אותו רוח אלהים וגו' וכתיב התם °ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וכתיב °בדעתו תהומות נבקעו. אמר רבי יוחנן אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנאמר °יהב חכמתא לחכימין וגו'. שמע רב תחליפא בר מערבא אזל אמרה קמיה דרבי אבהו אמר ליה אתון מיתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה [דכתיב] °ובלב כל חכם לב נתתי חכמה:

(שמות לא; משלי ג; שם; דניאל ב; שמות לא)

צריכין רחמים. צריכין לבקש רחמים [illegible] לפי שהן בידיו של הקב"ה ואין להם רשות לבא אלא ברשותו: ראה קראתי בשם בצלאל. [illegible]: לך אמור לו לבצלאל עשה משכן ארון וכלים. [illegible] ראה קראתי בשם וגו' [illegible] את אהל מועד ואת הארון לעדות וגומר וכל הפרשה [illegible] ארון וכלים כגון שלחן ומנורה ואח"כ משכן [illegible] לר' [יוחנן] (יונתן) [illegible]: אותיות שנבראו בהן שמים וארץ. [illegible]:

מהרש"א נ' צריכין רחמים כו'. [illegible] אין מעמידין פרנס כו'. [illegible]

[illegible] עשה לי משכן כו'. [illegible] ראה קראתי בשם בצלאל [illegible] אין הקב"ה נותן חכמה כו'. [illegible] ר"ל לחכימין כבר ולידעי בינה כבר:

הר"ף אין מעמידין פרנס על הצבור וכו'. [illegible]

עין יעקב

אנן מהכא מתנינן לה דכתיב ובלב כל חכם לב נתתי חכמה. [illegible]

כדיחותיה מפכחא ליה. ואמר רב חסדא חלמא בישא עדיף מטבא. ואמר רב חסדא לא חלמא טבא מתקיי כוליה ולא חלמא בישא מתקיים כוליה. ואמר רב חסדא חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מיקריא. ואמר רב יהודה [חסדא] חלמא בישא קשה מגנדא שנאמר °והאלהים עשה שייראו מלפניו. ואמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן זה חלום רע. °הנביא אשר אתו חלום יספר חלום וגו' וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום א"ר יוחנן משום רשב"י כשם שא"א לבר בלא תבן כך א"א לחלום בלא דברים בטלים. א"ר ברכיה חלום אע"פ שמקצתו מתקיים כולו אין מתקיים מנל' מיוסף דכתיב [°והנה השמש והירח וגו'] הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה ואלו °[וההיא שעתא] אמיה לא הוייא א"ר לוי לעולם יצפה אדם לחלום טוב עד כ"ב שנה מנל' מיוסף שנאמר °יוסף בן שבע עשרה שנה °ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה מ"ז ועד שלשים כמה הוי תליסר ז' דשבעה ותרתין דכפנא הוי עשרין ותרין. אמר רב הונא (בר לוואי) לאדם טוב מראין לו חלום רע ולאדם רע מראין לו חלום טוב תניא נמי הכי כל שנותיו של דוד לא ראה חלום טוב וכל שנותיו של אחיתופל לא ראה חלום רע איני והכתי' °לא תאונה אליך רעה וא"ר חסדא אמר רב ירמיה בר אבא שלא יבהלוך חלומות רעים והרהורים רעים °ונגע לא יקרב באהלך שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שאתה בא מן הדרך איהו לא חזי אבל אחריני חזו ליה. וכי לא חזא איהו מעליותא הוא והא א"ר ינאי אמר רבי זורא [זעירא] כל הלן ז' ימים בלא חלום נקרא רע שנאמר °ושבע ילין בל יפקד רע אל תקרי שבע אלא שבע. כי קאמרינן כגון דחזא ולא ידע מאי קא חזא. אמר רב הונ [הונא] בר אמי א"ר פדת א"ר יוחנן הרואה חלום ונפשו עגומה עליו ילך ויפתרנו בפני ג'. יפתרנו והא א"ר חסדא חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקריא. אלא אימא יטיבנו בפני שלשה ליתי תלתא דמרחמי ליה ולימא להו חלמא טבא חזאי וכו':

כל חלום ולא טוות. כל התעניות ירלה אדם ולא ירלה תענית חלום שהוא מרדי בתענית שאינו טוב. כמות לכון מענים כמו וכמו מות האמור נדרים: עציבותיה מפתי"ה. די לו עלבונו מה שאדם מתעלב עליו ומבטל את החלום: אפילו לדידי. שאני מאור עינים: בדיחותיה מפכחא ליה. (שמחים) מבטלתו (דלא מתקיים עליו כלל): עדיף מחלמא טבא. שמביא את האדם לידי תשובה: דלא מפשר. אלא פתרונו: כאגרתא דלא מיקריא. לא טוב ולא רע הוא מכל החלומות

קכב אמר רב חסדא כל חלום ולא טוות. ואמר רב חסדא חלמא בישא עציבותיה מכתיה חלמא טבא חדויה מסתייה אמר רב יוסף חלמא טבא אפילו לדידי

[illegible]

עין יעקב

[illegible]

שחלומות הולכין אחר הפתרון: מגריא. מלקות לפי שהולך ממנו: זה חלום רע. מילתא יתיר ורגזא: והיא שעתא. החלום אמיה לא הוה: יצאה. מיוסף: מיוסף שלא נתקיימו פתרונותיו [חלומו] עד כ"ב שנה כשירד יעקב למצרים מכבר היה רעב שתי שנים דכתיב כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ: לאדם טוב מראין לו חלום רע. כדי שידאג ולא יחטא ויתכפרו לו עונותיו: לאדם רע מראין לו חלום טוב. כדי לשמחו בחלק שלו: והוד לא ראה חלום טוב והכתיב לא תאונה אליך רעה וגר' ל"ג הכי אלא גרס והכתיב לא תאונה אליך רעה וגר' קשיא לרב הונא דאמר לאדם טוב מראין לו חלום רע ומשני אימא לא מיבעי אמי ליה חלום רע: וכי לא חזא אידי מעליותא הוא. כיון דלא חזי חלום רע כדקאמר שלא יבעיתוהו חלום טוב כל שכן דלא חזי דהא קתני כל ימיו של דוד לא ראה חלום טוב א"כ לא חזי ליה חלום כלל: והא"ר כל אלא שבע. שבע לילות ילין שלא יפקד בהם חלום הרי הוא רע וקורין לו ואין מראין לו חלום. תהכי. דחזי ולא ידע מאי הוי. אדם טוב רואה חלום טוב ורע שלא יקוץ בעסקנו כדי שלא יסנום ׃

מהרש"א עציבותיה מפתייה כו'. עיין פרש"י והוא רחוק דהל"ל
הוי ליפלה דלקמן עליצותיה מפכחא ליה ומהם דהכא
ס"פ חלמא ביפא עליצותיה מפתיים שהא הוא פתרונו וקיומו של
חלום ביפה דהוא מהות שלמעלר וכן בהפך חדוה מפתיים בחלום
הטוב דהוא סוף פתרונו ומתקיים בהך חדוה שהוא מבוא וקי"ל:
שנאמר והאלהים עשה שייראו גו'. ולקמן מייתי ליה מהי לגבי
רעמים דהכל נבלע במעשה כדי שיירא ומהאמרין לא ברא הקב"ה
עולמו אלא כדי שייראו בעולמו והאלהים עשה שייראו גומר: וכי
מה ענין תבן כו'. לפי שמספיה לתבן מדומה ליה החלום ולבר ודומה
שמתכבלה דברי אמת א"כ א"כ ה"ל לנוכחו מה לתבן אלא הבר אבל
תבן אם הבר כמו תבן כם הבר דמשמע בהיתם בטובה א' וחקוייהו
אחלום דייפא דקרא קאי דא"א גם לחלום אמיתי בדומה לבר בלא
דברים בטלים דהיינו תבן: מנלן מיוסף דכתיב והנה השמש גו'.
ובזימת ילקוט הבוא נבוא אני ואמך גו' ופרש"י בחומש והלא אמך
כבר מתה כו' ורבותינו למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים
ויעקב נתכוין להוציא הדבר מלב בניו כו' כמו שא"א באמך כן הכלל
בטל עכ"ל. ופי' הרא"ם וא"א לומר שלא היה יודע שאין חלום
בלא דבר בטל ולכך הכזיב את החלום כלו עם הכוונה אמו כי ולא
שנתכוין להוציא הדבר מלב בניו כו' מפני שכיון פרשתיו למדו
מכאן שאין החלום בלא דבר בטל א"א שהיה יעקב טועה בזה כי
עכ"ל ואין זה מחוור דגם שלמדו רבותינו מכאן דאין חלום בלא
דבר בטל הייט אחר שנתקיים החלום לבד ואמרו שלא נתקיים ואם
נאמר מכבראה שלא היה יעקב טועה בזה בנ"ם רבותינו א"כ מהסברה
כמו שלא יטעו גם בניו בזה וא"כ לא יוכל בזה להוציא מלבן שלא
יתקיימו וע"כ הנראה לומר דע"כ יעקב אבינו לא הכזיב את החלום
כלו דהא כתיב ואביו שמר את הדבר שהיה ממתין מתי
יתקיים וא"כ ע"כ לפי דעתו שיתקיים החלום מה שאמר הבוא נבוא
גומר להכזיב בזה כל החלום אינו אלא להוציא הדבר מלב בניו
כו' אבל לפי דעתו ודאי יתקיים החלום כלו חוץ מאמו ואם כן ע"כ
ראה יעקב שאין חלום בלא דבר בטל ולהכי לא ניחא להתלמודא
למימר דהחלום זה נתקיים כלו והדברים מגיעין לבלהה וא"כ הכזיב
את כל החלום כלו והכי אמרינן בב"ר דהא כתיב ואביו שמר את
הדבר דמשמע שיתקיים ומיהו איכא למימר שבדעתו היה חלום אמיתי
להתקיים והדברים מגיעים לבלהה אלא שאמר הבוא נבוא אני ואמך
גומר להוציא הדברים מלבן של בניו כו' וכן הקשה הרא"ם לדברי
הנ"ר וע"כ הנראה דהתלמודא יתאן מלפרש הדברים מגיעין לבלהה
דהאמך משמע אמך ממש ועוד דנראה מתוך הכתובים שמתה בלהה
קודם שירד יעקב למצרים כמ"ש הרמב"ן ודו"ק: לעולם יצפה אדם
לחלום טוב כו'. נראה ע"פ מה דאמרינן לקמן בחלומות שמתקיימים
וי"א אף חלום שנשנה שנאמר ועל השנות החלום כו' ולזה מעולה
שגם חלום יוסף כיון שנשנה בחלומות ונסתכנים א"א שיתבטל אף
אם יתעכב בקיומו עד כ"ב שנין ומה שלא נתקיים מיד כמו חלום
פרעה דכתיב ועל השנות החלום נומר וממהר האלהים לעשותו הוא
בשביל יעקב שיבטל כ"ב שנים כנגד אל כדאמרינן ספ"ק דמגילה
ולפי' הרא"ב יש"ב בע"א דבגילה א' ב' חלומות מולים כי מספר
אלפים נומר וחלומות יוסף משמע שהיו בב' לילות ולזה חלום שבל
אחד לא נתקיים לפי שלא נשנה שהרי לא הוכר בחלום רמה לאחד
אלא בחלום שני רמה גם לאמו השמש וירח נומר וכיון שלא נשנה
אפשר שיבטל והיינו דאין חלום בלא דבר בטל כיון שלא נשנה ודו"ק:
ולאדם טוב כו'. יש להקשות מחלום של יוסף הצדיק וכן לקמן שואל
כי חזי חלמא טבא כו' וי"ל דחלום טוב שמתקיים כעין כשואת
ועי' מלאך כדלקמן ודאי דמראין גם לאדם טוב אבל חלום טוב שאין
מתקיים דהיינו שע"י שד ולא בא אלא משום דהדוים מפתיים אין
מראין לאדם טוב וכן חלום הרע דקאמר הכא לא איירי במתקיים אלא
דבא משום דעליצותיה מפתיים וכדי שלא יחטא כו' כפרש"י הכא
ודו"ק: אימא יתיבנו כו' ולימא לדו חלמא טבא הואי כו'. בכל
חלום אפילו בחלום רע קאמר דיפנו באמירה חלמא טבא חואי
ובאמירת ג' דלימא ליה טבא הוא לפי דאחך וטבא לשוי נקוחו ולפי
שהחלומות יש מהן שלמעלה ע"י מלאך והוא חלום אמיתי חלום של
שחרית כמאמר האחרון ויש מהן ע"י מערכת השמים ונבללו ע"י שד
כדלקמן והוא במאמר שניים ויש מהן מלמטה כדלקמן שאדם רואה
מהרהורי לבו שניים כמאה תגומות דקיסר ודשבור מלכא וכן
החלומות שבמאמר האחון כמפורש כל זה ברפ"ק גבי ג' ומשמרות
כו' וע"כ אמר אם הוא החלום מלמעלה ע"י מלאך רחמנא לשויה
לטב ואם החלום הוא ממערכת שמים שבא דומכן כו' דהיינו מלך ז'
כוכבי לכת ליגזרו עליך ממערכת שמיא דלהוי טבא ואם החלום הוא
מלמטה ע"י שד ליהוי טבא ועד"ז קאמר ג' הפכות וג' פדיום וג'
שלומות דהיינו הפכות שיהפך הקב"ה ממה דחזא ע"י הרהור שניים
מרעה לטובה ופדיות שיפדהו הקב"ה ממה דחזא ע"י מערכת השמים
ושד ושלומות שיתן הקב"ה שלום במאי דחזא ע"י מלאך פמליא של
מעלה שלום ולפי שיש חלומות שהוא רואה לעצמו ויש חלומות שרואה
על בניו ועל קרוביו ויש שרואה על אחרים וכן שקרוביו ואחרים
רואים עליו וע"כ קאמר בכ"א מהם שלשת פסוקים ג' הפכיות הפכת
מספדי למחול לי גו' היינו שחלומתי לעצמי אם תהפוך בחלום במחול
בחורים גו' והפכתי אבלם גו' נגד חלום בניו וקרוביו ולא אבה ה'
גו' ויהפוך ה' גו' נגד חלום אחרים כלל ישראל וכן בג' פדיום פדה
בשלום נפשי נגד חלום עצמו ויאמר העם גו' ויפדו גו' נגד חלום
קרוביו ופדויי ה' ישובון נגד חלום אחרים כלל ישראל וכן ג' שלומות
שלום לרחוק גו' נגד חלום עצמו ורוח לבשה גו' והשלום לבורך גו'
נגד חלום קרוביו ומשיים בהאי קרא הכולכם אתם שלום דהיינו
חלום עצמו וביתך שלום היינו חלום קרובים וכל אשר לך שלום
דהיינו כלל ישראל שהם אחים שמאלתך ודו"ק:

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בהדי הדדי
אמרי כל חד וחד מינן לימא מילתא דלא
שמיע ליה לחבריה. פתח חד מינייהו ואמר האי מאן
דחזי חלמא ולא ידע מאי חזא ליקום קמי כהני בעידנא
דפרשי ידייהו ולימא הכי רבונו של עולם אני שלך
וחלומותי

החלומתי שלך חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא בין שחלמתי אני לעצמי וגו' עד לשמחה ולשלום ומסיים בהדי בהנא דעני צבורא אמן ואי לא לימא הכי אדיר במרום שוכן בגבורה וגו'. פתח אידך ואמר האי מאן דסליק למתא ודחיל מעינא בישא לינקוט זקפא דידא דימיניה בידא דשמאליה. וזקפא דידא דשמאליה בידא דימיניה ולימא הכי אנא פלוני בר פלניתא מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב °בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. ואמר רב אל תקרי עלי עין אלא עולי עין. ורבי יוסי בר חנינא אמר מהכא °וידגו לרוב בקרב הארץ. מה דגים שבים מים מכסין אותם ואין העין שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין עין רעה שולטת בהם. ואי דחיל מעינא בישא דיליה ליחזיה אטרפיה דנחירי דשמאלא. פתח אידך ואמר האי מאן דחליש יומא קמא לא לימא מידי כי היכי דלא ליתרע מזליה מכאן ואילך ליגלי כי הא דרבא כי הוה חליש יומא קמא א"ל לשמעיה טתקי גלי ולא תגלו למחר א"ל פוק ואכריז עלי בשוקא רבא חלש רבא חלש מאן דרחים לי ליבעי עלי רחמי. ומאן דסני לי לחדי לי וכתיב °בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו שמואל כי הוה חזא חלמא בישא אמר °החלומות השוא ידברו. וכי הוה חזא חלמא טבא הוה מהמה ואמר וכי חלומות שוא ידברו והא כתיב °בחלום אדבר בו. רבא רמי כתיב בחלום אדבר בו וכתיב החלומות השוא ידברו. לא קשיא כאן על ידי מלאך וכאן על ידי שד. א"ר ביזנא בר זבדא אמר רבי עקיבא א"ר פנדא אמר רבי תנחום [נחום] א"ר בירים משום זקן אחד ומנו רבי בנאה עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושלים פעם אחת חלמתי חלום והלכתי אצל כולם מה שפתר לי זה לא פתר לי זה וכלם נתקיימו בי לקיים מה שנאמר כל החלומות הולכין אחר הפה אטו כל החלומות הולכין אחר הפה קרא הוא אין כדרבי אלעזר דאמר רבי אלעזר מנין שכל החלומות הולכין אחר הפה שנאמר °ויהי כאשר פתר לנו כן היה ואמר רבא והוא דמפשר ליה מעין חלמיה שנאמר °איש כחלומו פתר °וירא שר האופים כי טוב פתר מנא ידע אמר רבי אלעזר מלמד שכל אחד ואחד הראוהו חלומו ופתרון חלומו של חברו אמר רבי יוחנן השכים ונפל לו פסוק לתוך פיו הרי זה נבואה קטנה. ואמר רבי יוחנן שלשה חלומות מתקיימין ואלו הם חלום של שחרית וחלום שחלם לו חברו וחלום שנפתר בתוך חלומו ויש אומרים אף חלום שנשנה שנא' °ועל השנות החלום. אמר רבא [א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן] מנין שאין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו שנאמר °אנת מלכא רעיונך על משכבך סליקו ואי בעית אימא מהכא °ורעיוני לבבך תנדע. °אמר רב (יוסף) [רבא] תדע דלא חזי איניש בחלמיה לא דקלא דדהבא ולא פילא דעייל בקופא דמחטא. אמר ליה קיסר לרבי יהושע בן חנניא אמריתו חכמיתו טובא אימא לי מאי חזינא בחלמאי אמ' ליה חזית דאתו פרסאי דמשחרי לך ורעו בך שקצי בחוטרא דדהבא הרהר כולי יומא ולאורתא חזא. א"ל שבור מלכא לשמואל אמריתו חכמיתו טובא אימא לי מאי חזינא בחלמאי א"ל חזית דאתו רומאי ושבו לך וטחנו בך קשיאתא ברחיא דדהבא הרהר הוא [כוליה יומא ולאורתא חזא]. בר הדיא מפשר חלמין הוה מאן דהוה יהיב ליה אגרא מפשר ליה למעליותא ומאן דלא הוה יהיב ליה אגרא מפשר ליה לגריעותא אביי ורבא הוו חזו חלמא אביי יהיב ליה אגרא רבא לא הוה יהיב ליה אגרא א"ל אקרינן בחלמין °שורך טבוח לעיניך לרבא א"ל פסיד עסקך ולא ארגי לך למיכל מעוצבא דלבך לאביי א"ל נפיש עסקך וטבחת ולא אכלת ושתית מחדותא דלבך. אמרי ליה אקרינן בנים ובנות תוליד לרבא א"ל כבישותיה לאביי א"ל בנך ובנתך נפישין ומנסבן בנתך לעלמא ודמיין כאפך כדקא אזלן בשביה. אקרינן בניך ובנותיך נתונים לעם אחר. לאביי א"ל בנך ובנתך נפישין ואת אמרת לקריבי יהיבנא להון והיא אמרה לקריבה ואכפה לך ויהבת להון לקריבה והוו לך כעם אחר. לרבא אמר ליה דביתהו שכיבא ואתו בניה ובנתיה לידי איתתא אחריתי דאמר [רבא אמר] רב ירמיה בר אבא אמר רב מאי דכתיב °בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ועיניך רואות זו אשת האב. אקרינן °לך אכול בשמחה להמך ושתה בלב טוב יינך. לאביי אמר ליה מרווח עסקך וטבחת ואכלת ושתית וקרית פסוקא מחדוא דלבך לרבא אמר פסיד עסקך טבחת ולא אכלת ושתית וקרית פסוקא לפכוחי פחדך. אקרינן °זרע רב תוציא השדה לאביי אמר ליה מרישיה לרבא אמר ליה מסופיה. אקרינן °זיתים יהיו לך בכל גבולך לאביי אמר ליה מרישיה לרבא אמר ליה מסופיה. אקרינן °וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך לאביי א"ל נפיק לך שמא דריש מתיבתא הוית ודחיל כולי עלמא מינך. לרבא א"ל מיתפסת בגנבי בי זינא דמלכא ודאין כולי עלמא קל וחומר מינך. למחר איתבר בי זינא דמלכא ותפשוה לרבא דחיל כולי עלמא ואמרי רבא אתפס אנן לא כ"ש. אמרי ליה חזן חסא על פום דני לאביי אמר עיף עסקך כחסא לרבא אמר מריר עסקך

עין יעקב

כל החלומות הולכין אחר הפה. [illegible] אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו. [illegible]

עסקך כחסא ועוד רבות כאלה. אמרו ליה חזנן בר חמרא דקאי אאיסרן ונער לאביי אמר ליה מלכא הוית וקאי אמוראה עלך. לרבא אמר ליה פטר חמור נהיש בתפילך אמר ליה לדידי חזאי לי ואיתיה. אזל ואיי דפטר חמור ודאי נהיט מתפלך. (עיין רבא ואשכח ואיי דפטר חמור נהיט בתפליו) לסוף אזל רבא לחודיה לגביה אמר ליה חזאי דשא בריתא דנפל אמר ליה אתתך שכבא. אזל חזאי ככי ושיני דנתור. אמר ליה בנך ובנתך שכבן אמר ליה חזאי תרתי יוני דפרחן אמר ליה תרתי נשי מגרשת אמר ליה חזאי תרתי גלגלידי דלפתא אמר ליה תרין קולפי בלעת. אזל רבא ההוא יומא ויתיב בי מדרשא כולי יומא אשכח הנהו תרי סגי נהורי דהוו קא מנצי בהדי הדדי אזל רבא לפרוקינהו ומחוהו לרבא תרי דלו למחייה אחריתי אמר מסתייה תרין חזאי. לסוף אתא רבא והיב ליה אגרא אמר ליה חזאי אשיתא דנפל אזל נכסים בלא מצרים קנית. אמר ליה חזאי אפדנא דאביי דנפל וכסיין אבקיה. אמר ליה אביי שכיב ומתיבתיה אתיא לגבך. אמר ליה חזאי אפדנא דידי דנפל ואתו כ"ע ושקיל לבינתא לבינתא אמר ליה שמעתתך מבדרן בעלמא. אמר ליה חזאי דאבקע רישי ונתר מוקריה. אמר ליה אודרא מבי סדיא נפק. אמר ליה אקריון הללא מצראה בחלמא אמר ליה ניסי מתרחשי לך. הוה קא אזיל בהדיה בארבא אמר בהדי גברא דמתרחיש ליה ניסא למה לי בהדי דקא סליק נפל ספרא מיניה אשכחיה רבא וחזא דהוה כתיב ביה כל החלומות הולכין אחר הפה אמר רשע בדידך קיימא וצערת כולי האי בלהו מחילנא לך בר מברתיה דר"ח יהא רעוא דלימסר ההוא גברא לידי דמלכותא דלא מרחמו עליה אמר מאי אעביד גמירי דקללת חכם אפילו בחנם היא באה וכל שכן רבא דבדינא קא לייט אמר איקום ואיגלי דאמר מר גלות מכפרת עון קם גלי לבי רומאי אזל יתיב אפתחא דריש טורזינא דמלכא ריש טורזינא חזא חלמא אמר ליה חזאי חלמא דעייל מחטא באצבעותי. אמר ליה הב לי זוזי ולא יהב ליה לא אמר ליה ולא מידי. אמר ליה חזאי דנפל תכלא בתרתין אצבעותי אמר ליה הב לי זוזי ולא יהב ליה ולא אזל ולא מידי. חזאי דנפל תיכלא בכולא ידא. (אמר ליה עילוי מאי אפקדוך אמר ליה עילוי שיראי דמלכא) אזל נפל תיכלא בכוליה שיראי שמע ביה מלכא ואתיוהו לריש טורזינא קא קטלו ליה אמר ליה אנא אמאי אתיות להאי דהוה ידע ולא אמר אתיוהו לבר הדיא אמר ליה אמטו זוזא דידך חרבו שיראי דמלכא כפיתו תרי ארזי בחבלא אסרו חד כרעיה לחד ארזא וחד כרעיה לחד ארזא ושרו לחבלא עד דאצטליק. אמר רבא לא מחילנא ליה עד דאסתליק רישיה. אזל כל חד וחד וקם ארוכתיה ואסתליק רישיה ונפל בתרין:

עקסא. נ"ל: אטרפא דנהיריה דשמאלא. וזמן ססומלי של חוטמו:

עולי עין. שולטין על העין ולא העין שולטת עליהם: האי מאן

דהליש. מי שחלה לא ליגלי יומא קמא שמא יורע מזליה: דמני לי להדי לי. מתוך כך יבוא חורן אף סי' מעלי: דהדרי לבו. מה שמחה מסחר ביום: רעיונך. מחשבותיך. וכן כל לי רעיון שבמקרא לשון לשון רצון אלא לשון מחשבה הם יכיח ורעיוסי יבהלוני וכי רצון של אדם מבהילו אלא מחשבותיו מבהילין אותו: לא דקלא דדהבא. דבר בלא שתיל נראות ולא הרהר בו משלם: בקיפא דמחטא. נקב המחט: קיסר. מלך רומי והיה לו חבר עם הפרסיים: מאי חזינא. מה אראה הלילה בחלום: משחרי לך. פרסיי שהן בך עבודת המלך כמו לא חמרא דחד מכהון שחרית ולשון חכמים הדבק לשחור ויפתחו לך: ושבו לך. ישלטו בסי: ומהגי בך קשייתא. יטעו אותך לגמון גרעיני תמרי: שבור מלכא. מלך פרס: פסיד עסקך. התקלקל פרקמטיא שלך: ולא אהני לך למיכל. מתוך לער לא יטעם לך טעם מאכל: מרווח עסקך. מתוך שימחתך לא תחוש לאכילה כי השבע בשמחתך: והיא. אשתך: לפבוחי פחדך. להסיר דאגתך: מרישיה דקרא. זרע רב גו': בי זינא דמלכא. אוצר שהכסויי המלך שם יהגר ע"י גננים ויעלילו לך לאמר מאתה גנבתם: קיי מינך. אם רבא מחקר כים אם שיאהוהו השולחו נמך: חסא. חזרת: עייף עסקך. כפול בריח כחסא שפיה רחבה וכפולה: מייר עסקך. שמי לכל ומרים שמה שסחורה שלך: דקאי אאיסרן. מרלשותיו מהרגמי איקדוהו: מלכא הוית. ראש ישיבה הוית דישום ואמורגמן עומד עליו באמורא להשמיע בקול רם לרבים כקול אמור המועד: ואיי דפטר חמור נהיש בתפילך. דמי והיה כי יביאך כתיב וכל פטר חמור כי והאה חסר וא"ו ובתפילין של רבא כתוב חסרה אלא ולחייב מחקו ומיט נהיש מתפילך מתוך: דישא ברייתא. דלת חיצון מבנית: אתתך מתה. המשמרת את הבית: ככי. שינים הפנימיות: תרתי נשי מגרשת. שמשתמש כל אדם קודם יונה דכתיב יונתי תמתי: תרי קולפי בלעת. מכות מקל עב נראשו כראשי לפתות: נכסים בלא מצרים. כלומר קרקעות רחבים ורבים: וכסיין אבקיה. כסוני עפר השמיה מתפולת החומה: ונתר מוקריה. כמו מוחו: אודרא מבי סדיא. המוכן יוצאין מן הכר מבמצאתותו: הללא מצראה. הלל שאנו קורין בפסח לפי שהלל אחר קודי הלל הגדול קורין לזה הלל מצרי: ניסי מתרחשי לך. שעל ידי כסוי מקרא כנון ועל כל לרה הבאה לישראל אומרים אותו על גאולתן: הוה קא אזיל. בר הדיא: בהדיה. דרבא: בארבא. בספינה: ואמר בהדי [גברא] דמתרחיש לי ניסא למה לי. שמא כשן יארע לו סכנה שתטבע הספינה והוא ינצל: בדידך קיימא. בך היה תלוי הפתרון אם לטובה אם לרעה והפכתי לי לרעה אמתו של רבא בת רב חסדא היתה: טורזינא דמלכא. שומר אוצר שלמך: נפל תכלא. תולע: שיראי דמלכא. מעילים של מלך:

דאסתליק. מלק לשנים:

אמר הכותב ראוי ומחוייב לכל מעיין קטן וגדול לדרוש ולחקור על כוונת מלאכת כתיבת מאמרים אלו שהם נראים על יסוד שלום ואלו מתקיים כפי השכל נאמרה כל החלומות הולכים אחר הפה ולכן כיון פותרי חלומות [illegible] שפתר זה לא פתר זה וכולם נתקיימו שכל החלומות הולכים אחר הפה. ואמרו לתפלה ולומר [illegible] אימתי אין אמרו למעלה לאדם טוב מראין לו חלום רע ולאדם רע מראין לו חלום טוב אם הדבר תלוי בלשון הפותר מה יוסיף ומה יגרע בנסיונות החלום טוב או רע. ועוד קושיא חזקה כפי זאת הסברה מכל גדולי החלומות הכתובים בתורה שנתקיים כיוסף ופרעה ונבוכד נצר ואחרים. אלא [illegible] ספר [illegible] לחכם פילוסוף [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

תמאמרים להיות תגלה ערלה שלא פונה כלל לפירושו והנני בא לכתוב
כאן פירושו במאמרים הללו אולי יראה דילה לפני המעיינים והמבינים
ואקריב אותו לפני גם אני. הר"ל רבא רמי כתיב ומלאכות חמות ידברו וכתיב
בחלום אדבר בו לא קשיא כאן על ידי מלאך כאן על ידי שד. פירו ז"ל
על האדם השלם המדבר כל היום בדברי תורה ולא ישים שיחה בטלה
ומבוחה מתנו אם לא בקבלתו ביום נתקן ידוע אליו שיראה ברעיונו בלילה
דברים טובים ומעולים דברים ניקוטים דברי אלהים חיים אשר יצינו אליו
על ידי מלאכו יתברך אשר הוא מוכן לו להתראות אליו פנים ובעבור לו
פיהו על קלושותיו הצדיקים אשר לא יכזבו והוא על המתנהג בהפך זה
שמדבר כל היום שיחה בטלה ומגונה מתנו ויהדבר רע בכל עניני אם
לאנק קיק כותית אשר ראה והמתכל גם והחדיר עלו או למנין רע אחר
יחיב עלו שיראה ברעיונו בלילה תהוה דברים קשים המבהילים אותו תחת
קיותו מתגבר רע ביום נתקן או יהיה מתעסק בעבירות כולו הוא פר
יפוגע עמה וזה יראה הלים תהוה על ידי שד והשמן המנהיגו או כמו
שהיה מעריך שבלו פיו נתקן כי השד ההוא אחו בשלום תתקן ומקניע
עמו יום יום להשפיח אם נמלו והוא השד המתתי תחות האדם נשינת
ונקיות לא צלתו ובלו ז"ל להודות על מגיהם על חלים הבאות והרע כי
לפי מה שיתבות עליו ביום נתקן יראה בלילה לפי הענין הבית פתג
ואם רע רע כמו שהורו ז"ל אחר מכן ואמרו אמר רבי יוחנן אין מראין
לו לאדם אלא מהרהורי לבו שנאמר רעיונך על משכבך סליקו הורו ז"ל
כל מה שיראה אדם בחלום הלילה שיראה לפי מה שיהרהר בלבו ביום
אל סלים קרע לפי רעתו ואל החכם כחכמתו ולפי שכלו ואמר יהושע בן
קי"ל יוחנן מנין שכל החלומות הולכים אחר הפה שנאמר ויהי כאשר פתר
לנו כן היה. אלא נקברת עם האמרה ובאו להורות כל החלומות שיראם
קולם כל הלילות שום יקרהו ויראה לפי מה שיראה ביום נפקדו ולקחו
ז"ל הפה במקום הדבור כמו שאמרה פה גומל רוגם לגמי על כל ממשנות
לב האדם שהם יוצאו לפועל על ידי הפה שידבר ויודם על מה שמשגג
ואמר יתברך לרבון של עולמים מי שם פה לאדם ר"ל מי נתן לשון האדם
סגולת הדבור בכל בעלי חיים ובדרך זה אמר כל החלומות הולכין
אחר הפה אמר מה בדבר ביום להטיב או להרע או גורל לגמי כל החלומות
הולכים אחר הפה מנאו להורות כי הם הולכים אחר המאכל אמר אכל
אם אכל מאכלים נאים ומעופשים יעפשו דעותיו ויבלבלו שכלו אם היה
רך ויראה ברעיונו דברים מגונים מבהילים אותו עד יקרן משנתו ובלבה
המאכל שגם תהוה אחר אכל ושבע ממנו ואם אכל ושבע מן המאכלים
הדקים הערבים אל אבו ממתקים יראה ברעיונו חלומות נודקים וערבים
לנפשו לפי שהמאכל הוא סבת השינה בסבת עלות העשן מן המאכל אל
הראש יקרר שהוא ויפול עליו תרדמה ואם העשן ההוא גם יהיו חלומותיו
נכונים שבאים כבנת המאכל הגם ואם יהיו המאכלים דקים יראה דברים
דקים אלהיים כאלו בנבואה כמו אליו כמו שהורו אחר מכן ואמרו על
חלום של שחרית שהוא מתקיים מלו בלאשמורת הבקר נתעכל המאכל ובלא
העשן והעשן העולה למעלה הלך ולא עוחו לעלו ובלתי עבים ולא יצא
החלום ההוא בסבה מן הסבות אם לא שבא אליו במראה הנבואה: מכין
בר כרים ואחר המוסרים סגולות המע שואלים לחולמים במה ספכו לגמ
מיום ההוא אם היה מאכל דק או גם ויאמרו לו האמת מזה והם פותרין
לו לפי מה שיראם לעיניהם ומקרם גמור כי הם הולכים אחר הפה
ולפי מה שיאכל ואם יקרבו לפי פתרונו יהיו נביא בעיניהם נביא אמת
מביל. והנני בא לספור ולגלות עד מקום שידי מגעת אם אוכל להשיג
אמת כוונת חז"ל מדי דתלמודא בעלי המאמרים המתחיים בפרק זה בענין
החלומות ופתרונם ועם היות שהעיון הכלוי בענין זה נחלק לבניח. האי
בידיעת סבת אמתית ומתיישבת על הלב למציאות החלום והסבת הפתרון.
כי לסבין מה שיהיה בכלת דעותינו זכרונם לברכה נואח שידיעת כפי
דבריהם אשר סדרו וכתבו רבינא ורב אשי בתוך התלמוד עירך אשר ידיעו
גם בכל זה להודיע נפשם דברי שמיני שאלו בדרך הרמבן כי אלא אבני
כל"ל עד"מי וידעתי אלא התכמות בידיעת גופי הדברים או היא דרך ישרה
שבררתי למלאי ללכת בדרך הטבי והשתדל בחזקת היד להבין אמרי בינם
הכתובים בדברי חז"ל. ועל דרך כלא אומר שבים שלא למדתי חכמה ודעת
קדושים אדע. רבותי בזמני כי אמונו הקדומים היו לגו לבנים והאירו
עיניו במבוכת ספק ובמתנת מתקיים במאמרים האלו. ורבינא ורב אשי
מסדרי התלמוד אשר מפיהם אנו חיים בסבוב בתוך סגור התלמוד. ומהגנם
דגרסת ודקדוק לשונם סבית אליו ידיעת מספקת להשיג כל האפשר גם
כפי תכמת הטבע כיון שבסבור הקדמת המחבר בכללו כל המבואים כמו שהעיד
על זה הרב הגדול בכרך דיגא ביה תלא תאה. הרמב"ם ז"ל. ואכן ואומר
גם אם גמום בהקדמה מוכלת שדברי זה המכם סאמרם. אם עולים ומקובלים

להודיע סבת החלומות ופתרונם עדין יצטרך אליו להבין ולדקדק לשון
מאמרי חז"ל אם סובלים פירושו. ואם יתברר באמת שדבריהם סותרים
דבריו לא נשום כלל לדבריו לענין פירוש מאמרי חז"ל ויהיו דבריו אלא
כל מעין כדברי פי חכם חוקר בחכמת הטבע וכל תלמיד קורא ושונה
בכל סוגיא זו יראה בעיניו ולבבו יבין כי דברי המפרש הזה סותרים
ממש מאמר חז"ל. והנני מזכיר כאן מנים או שלשה עדים נאמנים האי
בתחלת הסוגיא אמרים חלמא דלא מיפשר כאגרתא דלא מקריא ופירש"י לא
טוב ולא רע הוא שכל החלומות הולכין אחר הפה נראה מזה שעיקר סבות
חנבים אחר הפה הוא על לשון פותר החלום ולא על חולם החלום כדברי
המפרש. הכי ממאי דאיתמר במקום אר"י יוחנן הרואה חלום ונפשו עגומה
עליו ילך ויפתרנו בפני שלשה יפתרנו ס"ד ואמר רב תיקנה תלתא דלא
תיפשר כאגרתא דלא מקריא אלא אימא יטיבנו בפני ג' ליתי תלתא ונימא
ליה וכו'. הכי ממאי דאמר משום זקן א' ומנו רבי בנאה כ"ד פותרי
חלומות היו בירושלים כו' עד שכל החלומות הולכים אחר הפה. הנה
נתבאר מכל אותה סוגיא שפירוש הולכים אחר הפה הוא על דבור שיוצא
מפי פותר החלום ולא כדברי המפרש הזה לתלות בלתי אמר שיתיישב
פירושו על דברי חז"ל. ויותר טוב היה לו אם ירצה להודיענו סברתו במציאות
החלומות שיאמר אותם משמו ולא במסרש דברי חז"ל. ואם יקשה עליו
מאמרו כל החלומות הולכים אחר הפה יתרץ קושיא זאת כדברי הר"א בן
עזרא שדרשו לפרש הפסוקים על דרך הטבע ואם מתיישב על הלבן ורי"ב
פי כאם נפסוק סלה לאלהים פתרונים ורבל כוונתו כי פתרון החלומות
לפי כי הוא יודע סמיד ומגלת אותו בחלום והאמר אוקמה לו מאמר
הולכים אחר הפה אמר שהם דברי יחיד וכאשר עיינתי כל הסוגיא מראשה
ועד סופה יראה מתוכה שהאומר הוא גומר בפתיחה דתלמודא בעלי טום
מחלוקת וקובל תלוי על גומר כל המעיין לתקן כל הסוגיא באופן שהתכלל
הקושיא מתוק שנדרשי למעלה שכפי הגרסא מאמרי התלמוד סותרים זה
לזה וכל אחד מהם כתוב במאמר שמלע לדברי הכל. ומה שחשבתי בזה
הוא שהמאמרים למטוטית הם נודקים אמתיי כפי פשוטם ואינם צריכין
לשום פי'. הנה כל המאמרים אמרים הנזכרין אל מאמר כל החלומות
הולכים אחר הפה למעוטו על דרך הפלגה ובדרך לפרשה נפגים שונים כפי
מה שבאות כאמרו בדרך גוזמי או בדרך קרוב לזה. הכונה אמיתית לחז"ל
במציאות החלומים הוא סבלת הקב"ה לזכות את ידידיו ולהתרות בהם שיחזרו
מדרכם הרעה. ועל הכונה זאת בניה עלת מרתק למיראת חלומות
מבהילים כדי שילכו מלפניו ולהגלל שלא יבאו עליהם המקרים רעים אשר
ראו בחלומותיהם יצטרך לכל אחד מהם לשוב בתשובה שלימה להתפרע
ממעשיהם הרעים שעשו בימים הראשונים ולעשות מעשים טובים מכאן והלאה
וכן אמר בפי רב יהודה חלמא בישא קשי הגגדא והי עצת שילכו מלפניו
אמר רבי יוחנן זה חלום רע. ופירש"י מגגדא מלקות לפי שירא ממנו.
שילכו מלפניו שיטת ויכנע עיי חלום רע וכן אמר אליהוא אז יגלה אזן
אנשים ובמוסרם יחתום להסיר אדם מעשה וגוה מגבר יכסה. והמפרשים
האריכו בפי המענה ופירש"י בדרך קרוב מתיק לאחר אז יגלה אזן אנשים
כמו שעשה לאבימלך בחלום הלילה ובמוסרם יחתום אותם ליסרם ביסורים
על שונם להסיר אדם ממעשה שהיה בדעתו לעשות וגוה מגבר יכסה
ביסורין לתקן הכניעו ולהשפילו כדי שיחזיק נפשו מנימת גאוה. ואפשר
לפרש שהקב"ה מביא עליו יסורין והחלומות מבהילו בחלומות כדי להסיר
מלבו גאוה שקועה שהיה נמשכת ממנו ר"ל שלא יכיר בה והוא בוטח
ועיי החלומות ישפשם במעשיו ויכנס תחת במנגנת גאות ויסתלק ממנו
ולפי דרך זו הוסיפו עוד לומר לאדם טוב מראין לו חלום רע כי הוא
יתברך עושה למוכים וליסרים בלבותם ועל ידי החלום מבהיל ויפוג ומחסד
ולאדם רע מראין לו חלום טוב לחזק את לבו כמנהגו יתברך עם רשעים
בתכליות וכן כתב רש"י כדי לגמתו שיאכל עולמו ולכן כל שנותיו של אחיתופל
לא ראה חלום רע ולזאת המונח אמרו חלמא בישא עליונותי מתחייה כדי
שיתעורר לשוב בתשובה נכנת ויבין שהא רואהו מהם כשהאים המוב
יחלום עגמים ומבהילים אין ראוי לחשוב על החלומות ההם שהם גזר דין
קיים דלא למיהדר מינה אבל האמת שום נגזרים כי נמולים האי פתח
דברי תלמוד ומביניו הם במלים וכוהנים ר"ל שלא היה להם שום מניעה
ומבים שבן רחה בחלומו כדמה לו בדמיון כתב לגמרי ולום אמרו כמו שאי
אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים. הכי סבם
הסלק שלמה באמת רצונו לומר שבאר עליו לשיהיה כך יש בו כם לבטלו
על ידי התשובה ומעשים טובים ורב ספרא רמז על די הנפולים לרחא
לראשון אמר חלמא בישא עדיף ממבתא. לא חלמא טבא מתקיים כוליה
ולא חלמא בישא ולרמוז לגבי אמר חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקריא
ר"ל שכמו שאגרת שלא קרקום כלל לא יתקיים שום דבר מה טוב גם

ם

כן לספר שיהיה חלום זה בלא קיום כלל שיהא בטל כלו ע"י תשובה וזה צריך לבאר יותר ולחלק שמצינו הגרסות בהנהגת המאמרים השניים שבפי הגרסא הם רחוקים מן השכל אם נאמר שיתבטל לגמרי החלום רע בשביל שהתן טוב היוצא מפי הפותר. ולא זה בלבד אלא שהוסיף רש"י לפרש ולומר כהגרסא דלא מקריא לא טוב ולא רע הוא שכל החלומות הולכין אחר הפה וכפי קוצר דעתי ראוי לפרש המאמרים האלה בדרך נאות ע"ד השכל כמו שהקדמתי והוכחתי בקוצר יסוד התשובה בגמ' ועליו אבנה בנין הטוב והוא זה עם היות שאמר רב הונא לאדם טוב מראין לו חלום רע כבר הוכחתי בגמ' להוציאו מפשוטו מטעם מה שהקשו עליו ונתקשה השאלה שאדם טוב אינו רואה לעולם חלום רע אלא איהו לא חזי אחריני חזו ליה אבל הוא עצמו רואה חלום טוב ועוד שלא יקרב המשכה ממנו כדי שלא ישמח ועל יסוד זה אמר רב חסדא חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקריא. הגופא ומיכרא הכי הוא. דראובן הוא אדם טוב על הרוב ויש בידו חטא מיוסר בזדון או בשגגה והקדוש ברוך הוא חפץ להנהיגו על ידי חלום כדי שיתעורר לשוב מחטאו. ולקיים מאמר אשר לרב חסדא אמר רבי ירמיה מאי דכתיב לא תאונה אליך רעה שלא יבהלוך חלומות רעים אין ראוי שראובן שהוא אדם טוב יראה הוא עצמו החלום אלא על ידי אחרים כמו שמעון אוהבו שזה יהיה חולם החלום הרע על ראובן דאיהו לא חזי אבל אחריני חזו ליה. ויגלה שמעון מהרה חלומו וידיע לראובן בכלל שחלם לו ענין מבהיל ואין ראוי שיפרש לו יותר כי די לו לאדם בהודעה כללית הזאת לשוב מיד אבל חכם ונפשי כי יפתרו ויתיבו בשכם אמרם אלמא סנא וכולי ופסוקי דרחמי וגם על ידי זה ישית אל לבו לשוב מחטאו מחים הגס שנות שלמות ושגולה מהולים לבטל החלום רע שחלם לו שמעון אוהבו ולא יספר לו שום פרטים מהרע המסוגן לבא עליו. וכיון שראובן לא ידע פרטיות החלום אין ראוי להודיעו כלל כדי שלא יבא מתמהם ונבהל בעתו רעות החלום שאולי יספק אל לבו ויפילהו מן הרחמים. ולא ישוב בתשובה שלמה וידמה זה בודאי כאגרתא דלא מקריא וכן המאמרים שהזכרתי במקום הזה אמרם רב חסדא והם נקשרים זה עם זה כפי היסוד שהנחתי. ועם היות שזה מספיק לתקן כל מאמרי רב חסדא עדיין לא יצאתי ידי חובתי עד שאפרש גם כן מאמר רבי יוחנן הסמוך לזה הרואה חלום ונפשו עגומה עליו ילך ויפתרנו בפני ג' וכו' עד שלא אימא יטיבוהו ובמה שכתבתי יש תשובה לזה כי הרואה חלום ונפשו עגומה עליו אינו אדם טוב לגמרי כדוד וכיוצא בו רק יהיה כאדם אמצעי שיש בו הכנה קלה להשרות בו החלום על ידי עצמו ולא ע"י אחר ועליו לבקש רפואות תעלה למחלתו וללכת לפני אוהבים וחכם עמים וידיע להם לעזר בכלל כי חלם חלום מבהיל ואין ראוי שיפרש להם פרטי החלום כדי שלא יספר לבו שיראה בעיניו כאלו כבר נגמר הדין ועל ידי ספרו הוא כמות ושחוט. וכיון שהאיש הזה אינו אדם טוב לגמרי רק אמצעי רך הלבב ואינו גדול הנפש יתייאש מן הרחמים כשהגיעו לתקן את לבו ושיתמצא דברי חכמים ויאמר פסוקי דרחמי ואם ראוי שלא יספר החלום בפרט רק שיהא לעולם כאגרתא דלא מיקריא ודי בזה לבטל חלומו לגמרי. ולפי שבזאת יתוקנו כל המאמרים שהזכרנו אבל עדיין אנו צריכין להודיע לתקן המאמרים שהשמטנו והדבר הקשה מאמר קצר והוא כל החלומות הולכים אחר הפה ואם היה טועני במה שרמזתי למעלה שהוא מן ההכרח לפרסם על דרך השלום וקבלה בדרך הפלגה כמנהג במקומות רבים במדרשי חז"ל ואפרש בזה שני פירושים והשלכתי לשניהם כאשר אבאר כבר הנחתי שחלום רע ותיקונו תלוי בלא הסכם הפותר שאם יפתר חלומו בחסן שיתפשט במעשיו ויעשה תשובה וילך אצל שלשה דרחמי ל"ה והלכם יאמרו שלמא סגא וכו' ופסוקי דרחמי בודאי תתבטל רעת החלום בכנס הפותר ומפיגי החלום שלכם כאלו יעידון ויוליון לאוגה שליחה שהקנייה טוב ומפיג יפיג לפותים ומהפך בזה דינו אשר ראה בחלומו מרעה לטובה ואם לא יעשו כן רק אמר יאמרו לו דבא פשרה אלא שנגמר הדין לרעה על פלוני השולם דלא למיסדר מינה. כל פה דבר נגלה מה הוא בנה קיום החלום לרעה כי השולם החלום שהוא לא יעשה תשובה כראוי וכפי זאת שנאמה יצדק מאמר כל נכון ושם שאמר קיום כל החלומות ובטולם הכל תלוי במה שיאמר הפותר בפיו ובשפתיו וכן כל אחד מפיגי החלום עמו. ואם היתה כונת שאומר כל החלומות הולכים אחר הפה כי כשמדקדק לשון זה באומרו הולכים תכונת בו שכמו שהדרך הוא בגדר אמצעי ללכת בו אל מחוז החפץ ואינו הוא לבדו תכלית אחרון כן דברי הפותרים ומפיגי החלום הם בגדר אמצעי לתועלת התכלית והאמצעות הם גאולות שנות אחרות תלויות בחלום השלום בוא אל התכלית ואין ראוי שנפרש שהחלום נתונה לפותר יעשה כרצונו ועל פיו לבד יהיה תליות החלום או ביטולו ודי בזה לתקן מאמר כל החלומות הולכים אחר הפה אבל מה אעשה כי כל זה אינו טוב לתקן הני עובדי דבר הדיא. והדרך ישכן אור לתקן הכל במשמע ובמשמן

נגד מה על דבר הדיא דך עובדא שאמר שהם דברי יחיד דלוי לומר שבלוזם היה חולק רבא כנגד אותה שגרא והיתם דברי יחיד ולא היה חושש לכל פתרוני הפסוקים שהיה פותר בר הדיא כנגד עד דנפל ספרא מיניה ומא רבא דהוה כתיב ביה כל החלומות הולכים אחר הפה אמר רשע בדידך קיימא ונראה שרבא עצמו שדה לו. ומה שראוי לפרש כפי קוצר דעתי בהנהגת סגת בר הדיא הוא זה. גם פתח אחרי שהסכמתי נגד מה לדברי הדיא שהמאמר הנזכר הוא דברי יחיד ואין הלכה כמותו עדין נשאר עלינו לחקור ולידע מה ראה שיליד לומר כן ועל מה סמך לומר דבר הנראה כנגד השכל שתליות החלום אשר חלם ראובן ר"ל קיומו או בטולו יהיה תלוי ברצון שגר במוק יהיה פי פותים שיפתור החלום כפי רצונו ודברי פיו יהיו קיימים והאמת אשר הביאם ידי להשיב תשובה לזה הוא כי כמוהו מאוכים מסולפים לעשות טוב ורע וכמו שגדול כח החכמים חסידים ואנשי מעשה להשפיע לטובים ולשים עיניהם עליהם לטובה כן הרשות נתונה ע"י סטרא דשמאלא לאנשי רעים וחטאים לעשות רעה במשמני ובבנוד ובמעבד למי שילטו ובעם שילטו ע"י הסקפת מוסיהם השגלי והפנימיים. ואף כי לא לנחתי מכפי זכרתי מה שראיתי בימי בחרותי בספר כותות נסרפי השליחות אשר שם שגלה בכח שגמם ועצמותו לפעול בהיולי שעולם בהשרת צורה והתלאם לרים וכו' ואמר עוד חז"ל וכבר יתבאר פועל קנם השפשות אל גוף אחר עד שמשיד סרות במחשבה ומהרת האדם במחשבה וילך מזה כפראא מרעי העין וכו' כדנותי בפירושו בתוכר פעל העין אך יהיה שמיין במותחיו ויפלא מהם ויקנא בו ויפשות רע בו ושלי אפשר שיפה כי אם אל הרע ויפליאהו בו ויבעל לזה כשיפית הלים מחלק מולדים כאמרם ז"ל מר גמי שנים וקטיל עיניה. שלא כתבתי דבריו אנה ע"ד כדרות במ"ל רבי מאיר משונים דאחר דשום אבל קליפתו זרק. ועל זה סגתי באמרי שע"י ספרא דשמאלא פועלים החכמים האלה בנפשותם. וגם חז"ל הודיענו גבוה בעלי העין והתירו מרדים אור במנת להגל מעין הרע וגם בגהן זה נותן רשות למשחית כמו בר הדיא שע"י דבורו ומחשבתו השומה היה אם רצה יתן מציאות לחלום כפי רצונו הן לטוב הן לרע וכפי פי זה יהיה מאמר כל החלומות הולכים אחר הפה דברי יחיד אבל הדעת האמתי וכן לדעת רוב דברי רז"ל בענין החלומות ופתרונם מה שכתבתי למעלה כי ה' עשה שייראו מלפניו ואחר אלה מלאכיו ישלים רם מלפה עבדיו הכם פותר ומפיגי החלום ע"י תשובה ותפלה:

אמר הכותב הגם שהגיע אלי תועלת גדול לדעת אמתי ונכון מה הספור בענייני רבא עם בר הדיא. והוא שיטה לכל חכם ונבון מורה להיות קיים בדעותיו אמונות הורכות מבלי היות נפתה אל ההבל והמנהג ושלא יהיה כפתי יאמין לכל דבר המפורסם אבל שהאמן. כי הלא ראינו איך רבא היה קיים בלתי משוגה באמונתו האמתית בענין החלומות ופתרונם שכלם הם הפרה מאתו יתברך ולו לבדו פתרונים ואע"פ שנתפרסם ברות אנשי דורו ולאנשי עמהם שהדבר תלוי ברצון הפותר לא חשש לזה כלל רבא ולא האמין לשמועה כי תורת אמת בקרבו לא ימעד אחריו מאמונתו ועם היותו דומה בעיניו כי פעמים רבות הלכו לפני בר הדיא הוא ואביי בחלום אחד ויפתר לאביי לטובה ולרבא לרעה ויהי כאשר פתר כן היה לעולם היא קיים באמונתו הישרה. וגדולה מזאת שנתברר לעיני הכל ולעיניו אמתת פתרונו בגלוי דפעל חמור ועבדיו לא שב אליו כי אמר אולי היה כן במקרה שקרה מקרה לבר הדיא שלא כחינת תפילין וזכר לו עתה לפתרון החלום. ואולי לאחות אם יש דבר בתר בזה ואולי נאמר שבין לרמוח לו בדרך מדה שהיה כנגד ההשכלה דומה לחשוד במה שלא היה מאמין שהיה לו ידיעה מקודשת לפתור חלומות ונייחא שבר מתחלף בחייו ע"ד ההשגה ויהי פתרונו נראה פתרון ועם הקיפור שבחב חמור אלא לרמוח לו שהיה כמדר ההגנם במכנלתו ולעיים שתקנה אחר כך ומחק הולייו עדין נשאר בה חשש מהספקות. ועוד ראה לו שגם הוא יתקוד בו ויודה לדברי בר הדיא. וידמה זה למיקח הוצאו שכבתבה בשעות ורבא לא שם לבו גם לזאת. ועכ"ז השתדל לחקור ולידע האמת ועשה ב' נסיונות. האחד שהלך לבדו שאל על חלומות מיוחדים אליו ולא הלך בחברת אביי שאולי מדות אהבת בר הדיא לאביי כשהיו בשים שניהם לא יבא על רבא טוב כי אם רע. עוד נסהו בזמן בו דיהיב ליה אגרא כמו שהיה נותן לאביי ושאר לו לטוב ונתגלגל הענין כדי להעבירו על האמת דנפל ספרא ומשכיה רבא. וכפי דעתי אין הכונה בזה שלא היה כתוב בספר דבר שום זולת המאמר ושכבש כל החלומות הולכים אחר הפה כי זה היה שבר נפי הכל. לכן ראוי לומר שגולה במות בספר כל סתרי חכמתו מספרא דשמאלא כספרי המעוננים והקוסמים כמו שהיה בזמן בלעם וקוסמים בידם והאמר עיין רבא כל סתרי ספר ונגלה אליו איך היה בר הדיא חכם להרע וכחו להזיק בפיו ושפתיו והחזיק אותו כרשע גמור וקיים בו מאמר חז"ל שלא מנלאך הי אמנא ויקללנו קללם חכם ובר הדיא עצמו

נפסיל פשוט. והכי מקיים דבר פנחו ושלח מלאכיו הטלים עד דאסתליק רישיה דבר הדיא ונפל בתרין וגם אמרי בן הסמונה אמהית כגבורה קנוע בלב ילתי ה' ותוספי שמו סיפס שאין עזרה כי אם מאתו ית' והוא סנה האלומות ופתרונם ואין לנקום תרופה למעלת השלום רק להתפלל לפניו ולשוב מדרך רע ולכנס לפני ב' שיכילו פסוקי דרחמי. ולכן האריכו אחר כך בנוסח בנאמרים רבים הרואה כך וכך יקדים ויאמר וכלי כמו הרואה נהר יקדים ויאמר ויספרו עבדי ילפק ונומר קודם שיקדמנו פסוק אחר וכרי ורבים כאלה לקבוע בנפשותינו שיש סגולה נפלאה בפסוקי תורה ה' תמימה משיבת נפש והנה כתובים כל הפסוקים ההם בספרים וגם נסדורים לכן לא האלכתי לכתוב כאן:

מהרש"א מאן דחזא חלמא ולא ידע כו'. הייט שמתכח הימנו כדלעיל אבל הזכר החלום וידע | ביה הא קאמר ביה דיעיעצו בפכי ב' ואמר דליחה הכי ס"ל אס טובים הם כו' לפי שהחלומות גם אם הוא מראה לטוב אפשר שיתהפך ע"י פתרון וכן בזהרה רע יתהפך לטוב ע"י הפתרון כתכתו חלומות דפתר בר הדיא לאביי ורבא ולזה יאמר אם מראה החלום שאינו יודע אותו אם הוא טוב מחזק ואמלם שיתקיימו בי לטובה שלא יתהפכו לרעה כחלומותיו של יוסף הצדיק שנשתאר כ"ג שכן ונתקיימו לטובה ולא נתהפכו לרעה כפי מחשבת אחיו לפותרו לרעה ואם הם חלומות שורמים לרעה ולריכן רפואה שהוא פתרון לטובה רפאם כמי מרה כו' שנהפכם מי מרה למתוקים ע"י ענץ מר כמ"ש ויורהו ה' עץ זה הרדופני וכן מי יריחו רפאה אלישע במלח וכמ"ש בתכילתא וישם לך שלום מלך ב"ז במתוק מרפא את המר אבל מי שאומר ושיה העולם לא כן אלא במר ממתוק המר וכמרים מלרעתה דהיינו שנתהפכה רפואתה לטובה שנעשית בערה כדאמרינן פ"ק דקוטה וכחזקיה מהג"ז שנגזר עליו מיתה קודם זמנו ונתהפך רפואתו לטובה להוסיף לו ט"ו שנים כמפורש בקרא ומקיים בהם שהפכת קללת כו' כן הפוך כל חלומותי האמורים לרעה שיהיו פתרונם לטובה ומקיים בהדי כהני כו' הייט בסוף כל פסוק שמסיימין והיינו באומרים ג' פעמים כן וע"כ הבונה דלעיל דאחר שמסיימין פסוק דאמן ויאמרך דהיינו מן המזקן הוא כנגד חלום הבא ע"י מזיקין ובפסוק שבי יאר ה' גו' וישנך הייט כנגד חלום הבא מן שמערכת הכוכבים ובפסוק שלישי ישא ה' גו' ישם לך שלום מלום הבא ע"י מלאכי מעלה: **ימא קמא לא לגלי כי היכי דלא לתרע בו'.** נראה שהוא ע"פ ת"ש אל יפתח אדם פיו לשטן וע"כ יגלה קודם דעדיין לא נתחזק החלום בו לא לגלי כי היכי דלא יפתח פיו לשטן להתזיק בדבור: **וכי ההלומות שוא גו'.** ונראה דמכמע ליה נמי קרא זה בב' תמיהא משום דס"ל השוא יחזה הוא לפי פשטיה דכתיב בהאי ענינא כי התרפים דברו און ולא כתיב דברו האון וכן והקוסמים חזו שקר ולא כתיב חזו השקר ולהכי מפרש ליה כפשטיה דיש חלומות שהן בוא שהן ע"י שד ומפרש ליה נמי בב' התמיהא בהחלומות הבאה ידברו ע"י מלאך שהרי כתיב בחלום אדבר בו וק"ל: **שבל ההלומות כו'.** כבר האריך בעל העקידה בקושיות בדבר זה וה"ל כי איך תחלוף הוראות חלום כפי מיטוך הפותר אותו כדלעוו פי' לא טוב ולא רע כשעורה דבר הדיא כו' ופלא גדול מזה כו' כ"ד פותרי חלומות כו' והאריך בקושיותיו ותירוצו לייבב כל זה ע"ש אבל אין כל הסוגיא מתיישבת לדבריו ואין להאריך כי הוא מובן מעלמו אבל הכללה דהדברים כפשטן וכתבוונן כ"יש לפעמים לחלום אופני הרבה לרעה ולטובה מענין החלום כדאמר רבא והוא דמפשר ליה מענין חלמא ובזולת הפתרון אפשר שהוא לא טוב ולא רע כמ"ש רב חסדא חלמא דלא מפשר כו' ופרש"י דלא מקרי לא טוב ולא רע בכל החלומות הולכין אחר הפתרון עכ"ל ויותר זה שגם החלומות שפתרונם הקרוב לאמיתי לטובה אפשר שיתהפכו לרעה על ידי הפתרון כדמוכח מההיא דהרואה בחלום ובכים כו' ע"ש ואין זה דבר זר לקבל כי כמו שמליט ש"ש כח בנפש האדם לחייל בשינו לטוב כדכתיב טוב עין הוא יבורך וכן להפך ברע עין כבלעם וכמאמ מקומות ובילה בזה בדבורו הקל כדאמרינן אל תהא ברכת הדיוט קלה ואל תהא קללת הדיוט קלה בעיניך וכן הוא הדבר הזה שניתן כח לפה להוליך את החלום כפי פתרונו אם הוא מענין החלום וקרוב לזה כתב בעה"ע ולפי הסוגיא דשמעתין תנ' ותיכי חלומות הן אחר שהולך שלו אחר הפה ובלא פתרון אינו טוב ולא רע ומהו הדין אמר רב חסדא כל חלמא דלא מפשר כו' כפרש"י ואף דרבי בגלה בכ"ד פותרי חלומות וכל הכאו שנדי דבר הדיא והם החלק מהחלומות שע"י שד שיחא שוא בזולת הפתרון והאין תנ' שיש לו פתרון קרוב לאמיתי דיתקיים בלי פתרון אחכם ישתנה ע"י פתרון אפי' מטוב לרע ומרע לטוב כההיא דהרואה גמל בחלום כו' כמ"ש במקומו לקמן ומהם המין הם חלומות של ב' פריצי פרעה אשר חלומם שאמתי היה על העתידות כמפורש פ' ג"ש לפסוק ובפגן ג' שריגים גו' וזה החלום שע"י מערכת הכוכבים וגם' החלום אשר אין לו פתרון כ"א אל' האמתי והוא משתנה כגל כחלום של יוסף הצדיק והוא ע"י מלאך דכתיב בחלום אדבר בו ומזה שמתענין על קלת חלומות לפי שאפשר שהוא ע"י מלאך ולא ישתנה בפתרון אחר כ"א בתשובה ומ"ש ודו"ק: **דראוהו הלומו ופשר' כו'.** דלפי פשוטו שראה כי לטוב פתר לו להוסיף על כמו הוא דחוק וכי פתרון כל החלומות שוה דאפשר דזה יהיה לטוב וזה לרע וע"כ פירשו כי טוב ל' טוב ואמיתי הוא שהוא ראה פתרון של זה בחלומו ומיהו יש לשאול בזה דמשאי קרא ויאמר שר האופים כי טוב גו' איכו מוכח רק שגר האופים ראה פתרון של שר המשקים אבל מנין לומר שגר המשקים ראה גם כן פתרון של שר האופים י"ל דסמיך אקרא דלעיל מיניה דכתיב ויחלמו חלום שניהם שפירשו שכ"א חלם חלום של שניהם דהיינו חלומו ופתרון חלומו של חבירו כפרש"י בחומש ע"ש ואף דה"ל חלום חלמנו ופותר אין אותו י"ל דלא ידע כ"א שהוא פתרון של חלום חבירו עד אשר שמע חלום חברו ופתר אותו כמו שראה הוא ועיין ברא"ם ואין כאן להאריך: **הלום של שחרית כו'.** ר"ל שאלו החלומות גם אמתיי ומתקיימין בלי ספק אפי' בלא פתרון והוא מבואר כדלקמן דאין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו שנאמר כו' ולזה חלומות שבתחלת הלילה הולכין אחר הרהורי לב שהיו גם עסק האוכל יעידהו ומתרבה שכלו בדברים בטלים והם בעלמם החלומות אשר ע"י שד כיון ידברו אבל חלום של שחרית שכבר כח האדם מהרהורין בטיים ינאו החלומות האמתיים אשר ע"י מלאך וכן חלום שחלם לו חבירו פי' דאינו הולך כ"כ אחרי הרהוריו שהאדם והרהורי בעניני ומשום זה אמרו בחוד דהאחריני אף ליש שיהיה חלום אמיתי וחלום שנפתר בי' ראוי הוא להתקיים בלותו הפתרון ולא אחר פתרון אחר כמין החלומות שהולכין אחר הפה ואין זה במקריה כחלום שע"י שד וי"א אף חלום שנשנה שכו' ועל השנות גו' והוא ב"כ מטעם דבר שנתחזק ב' פעמים אין זה מקרה אלא אמיתי הוא והוא הענין בחלום פרעה שאמר שאין חלומו מהמחשבים הבאים מהרהורי הלב שהרי לא ראיתי כהנה לרוע בכל ארץ ומלרים שכלם טובות כמ"ש פרק זה בורר אין פרה וחזיר יולאה ממלרים עד שיטול את כלם ואמר ושנה חלום שהיו בעיניו ב' החלומות כאלו אומר לתורות על ענין אחד ושנשנה כדי שיתקיים ח"ש ויהי בבוקר גו' שהיה זה חלום של שחרית שראוי להתקיים ויקרא פרעה לחרטומים ויספר להם את חלומותיו. שהיו בעיניו ב' החלומות נפרות ובשבלים כחלום אחר שנשנה דראוי מתקיים ואין פותר אותם לפרעה כמ"ש ש"י ז' פרות שטובות הם ז' בנות אתה מוליד והרשות ז' אתה קובר וז' השבלים הטובות ז' אפרכיות אתה כובש והרשות ז' אפרכיות מורדות בך שהם עשו ממנו ב' חלומות ואין אלו מהחלומות הנשנה על ענין אחד וע"כ אמר כאן ואין פותר אותם בלשון רבים לפי הנראה שהם ב' חלומות ח"ש אל

החרטומים

שהרעומים ואין מגיד לי שלא קבל פתרונם ממנו ממנו חלום שלא כשנה ולאפשר שלא מתקיים וע"כ א"ל יוסף חלום אחד הוא דשפרות והשבלים מענין אחד הם על ז' שני שבע ורעב והלום שנשנה הוא ואשר האלהים עושה הגיד לפרעה דהיינו שחלום זה אמיתי שהוא לאתקיים ע"י מלאך הוא ומנחה הנכחה קושית בעל עקידה אחא דאמרי' כל החלומות הולכים אחר הפה הרי יוסף אמר כי לאלהים פתרונים ואין כאן מקום קושיא דהאי זה החלום פרעה כיון שנשנה פעמים בגילה אחד הוא מחלומות שהפתרון לאלהים ומתקיימין וקו"ל: **אלא מהרהורי** כו'. בחלומות הכתובות וניחא כפשטיה מהש"ע בהכך עובדא דקיסר ושבור מלכא דאייתי לקמן אלא דגם חלום אמיתי כהא דאייתי הכא וע"כ אין מראין לו אלא בדבר דאפשר להיות מאדם מהרהור וקאמר רבא שלא שדע דלא מחזי כו' וק"ק מחלום שני של נ"נ שהיה אמיתי כתיב רבה אילנא ותקף ורומא ימטי לשמיא ומותיה לסוף ארעא דדבר זה א"א להיות ובודאי לא הרהר בו מעולם וי"ל דלאו דוקא נקט ימטי לשמיא גו' כמו ערים גדולות ובצורות בשמים דאמרי' ביה דדבר הכתוב לשון הבאי וקו"ל: **פסיד עסקך** כו'. דעסקי אדם להיות מקרי כמ"ש כל"ם וגו' הנוצא בנה שור לרבא מפרש ליה שורך טבוח שתפסיד עסקך ולא תאכל מאותו מכ"ב ולמר ולאביי הוה מפרש ליה שורך טבוח מוכן לאכול מתוך ארווחה עסקך ולא תאכל ממונו מכח חדוה וקו"ל: **א"ל כבישתיה** כו'. דהיינו כפשטיה ולעיל גבי שורך טבוח גומר לא א"ל כבישתיה לפי פשטיה דלא שייך אלא בארוב הבא לביתו של אדם וגר הרי"א מהים שם לא רלה נכך שלא אויב לעיר וכן הכך דמייתי לקמן מקראי דאוכחא אין מייכים כפשטיה לרבה בנך ובנתך דנפישן כו'. כדרכן על הרוב להכנים הבנים לביתן בנשואין ובנתן לינשא לאחר ויש שמכניסין גם בנתן בנשואין לביתו וקאמר ליה דמתוך דנפישין בניך ולא תוכל ליכנוס גם בנתך לביתך אלא תינסבן לעלמא כו' וקו"ל: **לך אכול בשמחה** כו'. פתרון זה בין לאביי ובין לרבא אינו יוצא מתוך משמעות מקרא זה דלך אכול גו' ככל איכך פסוקים דמייתי בסוגין אלא דנראה דה"ק לאו דעיקר החלום שמחתם ולאביי דראה חלום דמירוח עיסקא קרא זה הפסוק בחלומו על שמחתו ולרבא דחזא חלום דפסיד עיסקא קרא זה הפסוק בחלומו לשכותו פחדו ולעמו דכך דרך למצטערים לנחמו ולקרוא לפניו דבר של שמחה וה"ה לך אכול בשמחה לחמך לאבל דכן קרינן לאבל דברי הכתובין ושמחה לנחמו וה"ק: **א"ל וי"ו דפטר חמור** כו'. גם כי מפורש בחלומות דבר הרי"א דכל פתרוני החלומות הולכים אחרי הפה זה שנראה בחלום ע"י שנעשה כבר דמוחק הסופר וי"ו דחמור לא שייך ביה הולך אחר הפה אלא פתרון אמיתי הוא וקו"ל: ***הרואה באר בחלום** כו'. שנאמר כו' ולא נתקיים ביד יצחק עד שהיה לו שלום ולא רבו עליו עוד ומ"ד מצא תורה כי היא נמשלה למים כמ"ש הוי כל צמא לכו למים ואולינו גם בשאר דברים נמשלו למים כמו מים רבים לא יוכלו וגו' ומים הזדונים אבל לא מצינו בהם מים חיים כמו שהתורה שנא' בה חיים. ורבא שאמר מים ממש כי טבע האנושי תלוי במים חיים ממקור החיים וכמו שאמרו אי אפשר לעולם בלא מים ועכ"פ ממין החלום הזה שפתרונו שאמיתי הוא טוב כפי הדבר של תורה שנראה פתרונו האמיתי לטובה אבל אפשר שישתנה פתרונו כמ"ש דרוב החלומות הולכים אחר הפה ולהכי קאמר ריב"ל בסמוך שראה באר בחלום ישכים ויאמר באר מים חיים קודם שיקדימנו פסוק אחר כהקיל צר עינים דמשמעות לא פליג ריב"ל אבל הכי אמרי' דאמרי' הכא דהוא חלום טוב אלא דריב"ל משמעי' גם את זה החלום דבאר הוא מראה לחלום טוב אפשר שישתנה חלום הטוב הזה להתהפך לרעה אם יקדימנו בהשכמה פסוק אחר שמראה לרעה כי הוא כמו פתרון על חלומות כנבואה קטנה כמ"ש השכי' ונפל פסוק לתוך פיו הרי זה נבואה קטנה והוא כענין שאמר

ליקרא פסוק לי פסוקיך ס' שהיו בעיניהם כנבואה קטנה ועד"ז תפרש כל הסוגיא דבסמוך דקא"ר חנן ג' שלומות הן נהר לפור ס' ואריב"ל עלה הרואה נהר בחלום ישכים ס' וכן בצפור וכן בקדרה דגם אם פתרונו לטובה כפי הדבור ופסוק של תורה כמ"ש ר"א אפשר שישתנה פתרונם להתהפך לרע כשישכים ויפול פסוק בפיו המראה לרעה כנבואה קטנה וע"כ אריב"ל יקדימנו בפסוק המראה פתרונו האמיתי לטובה וקו"ל: **הרואה קדירה** כו'. לכאורה הא דלא מייתי לרעה קרא דלעיל שלאמר ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך הסיר דאיירי בקדירה ביש בו בשר והכא (ה"נ) בראה קדירה שאין בו בשר איירי ומדקאמר שישכים לומר ה' תשפות שלום לנו דמוקי לה לעיל בקדירה שאין בו בשר אבל האי קרא דמייתי אחר שפות הסיר גו' ביש בו בשר נמי איירי כדמוכחי קראי. וי"ל דהכא בראה בחלום קדירה ואינו יודע אם יש בו בשר אם לאו איירי ולאו דוקא נקט הכא האי קרא דה"ה לאתויי קרא דלעיל וה"ק: ***יצפה לחכמה** כו'. לכאורה שראה קנה של עץ אבל הוא רחוק וכי משום שראה קנה עץ יצפה לחכמה כמאמר בו קנה שמשמע קנין ועוד שראה שוהר קלה ע"ש לעיל דהראוה קנה של עץ בחלום מראה אינקרלית מוגם של עץ אי לבינה שלא יסבר ואי לרעה הנה בנחת גו' והנראה לפרש דהכא שראה קנה בחלום נכתב קאמר כדלקמן גבי הספד ובסיר מראה אקנה חכמה גו' וה"ק: **הרואה גמל** כו'. כאן יש לפר' כפרש"י קרוב לנוטריקון של גמל עכ"ל דהיינו שהעין שלא נבלעת בקריאה אחר הא"ם כמו שמדקדקי בק"ש באל"ף שאחר סו"ם והעי"ן והאל"ף קרובים במוצאם וה"ע כאלו אותיות גמ"ל כתובים רצופים אבל מ"ש מתכם גם ה' העביר חטאתך גומר קנה הענין שהיה ונלת גם בלא נמ"ד נוטריקון של גמל וי"ל ע"פ מ"ש בכמה מקומות בתלמוד כגון גם בשלא גיעל יוכה והוי גם כמו גמל וה"ק: **הרואה הונא** כו' פירש"י כם נעשה לו נס כנגד נ"ן וכגון שראה השם כתוב: **חנינא חנין** כו' עכ"ל וק"ק דאי משום הנ"ן דה"ם ביה אמאי לא נקט אהרן וכה ונינא במכילא וחנני ותנן יש לייבג משום דהשם גופים מורה על המסתם ומזנה והסמך מראין שיהיה נכם וקו"ל: ***שנאמר כי אם לבינה תקרא** כו'. בכל הספרים כתיב אם בחירק והוא מלשון אי והסדם דהכא סוליהו ממשמעות דלא ס"ל למכתב נבים כי ומדכתיב לעיל מיניה בני אם תקח גומר ותחריה· כתיב אם תבקשנה גו' ס"ב ס"ל למכתב אם לבינה תקרא וע"כ דרשוהו אם בצירי והוא כעם אדלעיל. אם תקח אמרי גומר ותטה לבך לתבונה כי אז אם לבינה תקרא ע"ד דדים ירוך בכל עת לתבן דבר מתוך דבר וה"ק: **אל תקרי מורשה** כו'. הוליה אותו מלשון ירושה כתרגומו משום דהתורה לא נתנה בירושה אלא במתנה כדכתי' ויתן אל משה גו' וממתנה נחליאל גו' וע"כ שהתורה דומה לארושה ועיין פ' ד' מיתות: **הרואה שעורים** כו'. שנא' וסר עונך סר שבך קרוב לנוטריקון של שעורים כמו שפרש"י לעיל בגמל וא"ל זירא עלה אנא לא סלקי ותבגל לאיי כי על פי מ"ש כל הדר בא"י שרוי בלא עון כו' וקו"ל: ***תמרים בחלום** כו'. תמו עוונתיו והמדים נוטריקון תמו מדים מלשון כמשו את שמרים גו' וקו"ל: ***הרואה ביצים בחלום תלויה בקשתו** כו'. כי תנומה של ביצים ושל בקשה הוא שוה ביצי וכשנשתברו נפיק מם ביצי מתם והיינו נעשה בקשתו ודקאמר וכן אגוזים ס' וכן כל שנשברים לאו לענין בקשה קאמר אלא דשבירתן בחלום נמי מורה דנתבטל בא מראה החלום: ***ג' ת"ח** כו' **בן עזאי** כו'. לעיל נקט ג' חכמים שזהו לסמיכות ומקרא רבי אבל הכי ב' בן עזאי ובן זומא ואחר לא זכו לסמיכות ולאו חכמים מקרו אלא ת"ח וה"ק: **ו' דברים סימן יפה** כו'. זיעה דכתיב בזיעת אפך גומר לפי פשטיה קללה הוא שיאכל לחמו בטורח אלא לפי בשלמא נקטיה הכא וכן מיסר לנעת גו' בעי' לאו סימן לוחם בלי וכן ותחלימני מלשון

גרילות הוא לפי פשטיה הכא ...ימן נשלמה נקטו הכי קרא׳ וק״ל:

יף נט ע״ב **שלשה** נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן גרגרניות וכפניות ופגי תמרה. ג׳ אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהם סיכה רחיצה תשמיש. ג׳ מעין העוה״ב אלו הן שבת שמש ותשמיש. תשמיש דמאי אילימא תשמיש המטה והלא מכחיש כחיש. אלא תשמיש נקבים. ג׳ משיבין דעתו של אדם קול ומראה וריח. ג׳ מרחיבין דעתו של אדם דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים. חמשה א׳ מס׳ ואלו הן אש דבש שבת ושינה וחלום. אש א׳ מששים לגיהנם דבש א׳ מששים למן שבת א׳ מששים לעוה״ב שינה א׳ מששים למיתה חלום אחד מששים לנבואה:

כפניות. מין תמרים רעים: שמש. חמה זורחת]: קול. כל מיני זמר או קול עת של חמה:

מהרש״א ג׳ אין נכנסין לגוף כו׳ והגוף נהנה מ׳. וכתבו בזה דנה״ס דאין נכנסין לגוף אין מברכין על הנאתן ונראה דבה״ג יש לפרש בהך דלעיל מיהא ג׳ נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מ׳ דנהנה כו׳ נמי דנה״ס אין לברך עליהן דהברכה משום הנאה היא כדאמרינן בפרק כיצד מברכין וק״ל: ג׳ מעין עה״ב שבת כו׳. לכאורה משום שהוא יום מנוחה אבל לא הוי דומיא דאינך שמש ותשמיש דמשום הנאה נינהו גם והיינו שעימות מאכל כדאמרינן פ״ד מיתות תגלין יש בה וטעם מעה וק״ל: ג׳ משיבין דעתו כו׳ ג׳ מרחיבין כו׳. ר״ל מבינין דעתו לפי הוא דואג וניגון מבינין ומכירין הלכה ממנו ומרחיבין ס׳ היינו שיהיה דעתו ונפשו רחבה למיסדר אחר תענוגי עוה״ז כמ״ש בבלעם ונפש רחבה וק״ל: ה׳ אחד מס׳ ואלו הן כו׳. ל״ד נקט אחד מס׳ כמ״ש התוספות בסוטה דזכחין וע״ל לפי מה שמעלינן לעבין בגזל דאחד מס׳ איסו בטל ויש בו קלת ממשות כדילפינן מהוע בשלה ה״כ בדוגמא קאמר בכל הכי שמש דקחשיב דיש בהו קלת ממשות מדוגמתו וק״ל:

קבד **תנו** רבנן הרואה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו. מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים ומזלות אומר ברוך שעקר עבודת כוכבים ומזלות מן המקום הזה וכשם שעקר ממקום הזה כך יעקור מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהן לעבדך. ובחוצה לארץ אין צריך לומר כן רבי שמעון בן אלעזר אומר אף בחוצה לארץ צריך לומר כן מפני שעתידין
צפניה ג להתגייר שנאמר °כי אז ארפוך אל עמים שפה ברורה
יף נח לקרוא כלם בשם ה׳ *אמר רבי ירמיה נתקללה בבל
ישעי׳ יד נתקללו שכניה דכתיב °ושמתיה למורש קפוד ואגמי
מיכה א מים נתקללה שומרון נתברכו שכניה דכתיב °ושמתי
שומרון לעי השדה ולמטעי כרם:

לב עובדיהם. על עובדי ישראל מתפלל: נתקללו שכניה. אף גרפא ואוי לשכנו בלין גם אלא חיות רעות ושועות רעים ומזיקין ואין נהם שלום לשכנים: נתקללה שומרון נתברכו שכניה.

אבל עי השדה ומטעי כרם אלים שמתקלקלו בהם עובדי ישראל, שכלום טוב לשכנים:

מהרש״א הרואה מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים כו׳. היינו בדוקא דנעקר עבודת סכנים בא״י תלוי ולריך לברך בנ״א דהיינו בא״י כי הקב״ה לעקור עבודת סכנים מאלים כגרכת כל המלות וק״ל: *ראה בבל אומר ברוך שהחריב בבל כו׳. ע״ש שמסרעה אם ארצנו וע״כ נמי ברכה על הרואה תרגן בבל כמו שנגאו גם הגבילו׳. ולעתיד מתקיימו דברי הנביאי׳ על חורבן המוגמות ודאי ונבדק כן וגבן בנ״א״ם: *לקיים מה שנא׳ ומאמאתיה במאמא כו׳. לפי׳ לאמן שפרש״י יהיה מגולגלת מכבד שמכבדין בו הבית כגסה׳ פ׳ לאחו כ״ד ולפי׳ בני יהיה מגולגלת מלכון מים ודו״ק נתקללה כו׳. דייטב א״י עדיף גמלות וכרמים:

קבה ע״ב **עולא** ורב חסדא הוו קאזלי באורחא כי מטו אפתחא דבי רב חנא בר חנילאי נגד רב חסדא ואתנח אמר ליה עולא אמאי קא מתאנחת והאמר רב אנחה
יחזקאל כא שוברת חצי גופו של אדם שנאמר °ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים וגו׳ ורבי יוחנן אמר כל גופו של
שם אדם שנאמר °והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח וכוהתה כל רוח וגומר אמר ליה היכא לא אתנח ביתא דהוו בה שיתין אפייתא ביממא ושיתין אפייתא בליליא ואפיין לכל מאן דצריך ולא שקיל ידא מן כיסא דסבר דילמא אתא עניא בר טובים ואדמטו ליה לכיסא קא מכסיף ותו הוו פתיחין ליה ד׳ בבי לארבע רוחתא דעלמא וכל דהוה עייל כפין נפיק כי שבע והוה שדי ליה חטי ושערי בשני בצורת אבראי דכל מאן דכסיפא ליה מילתא למשקל ביממא אתי ושקיל בליליא השתא נפל בתלא ולא אתנח אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזרה על בתיהן של צדיקים
ישעיה ה שיחרבו שנאמר °אם לא. בתים רבים לשמה יהיו גדולים וטובים מאין יושב. וא״ר יוחנן עתיד הקב״ה להחזירן
תהלים קכה לישובן שנאמר °הבוטחים בה׳ כהר ציון וגו׳ מה הר ציון עתיד הקב״ה להחזירו לישובו אף בתיהן של צדיקים עתיד הקב״ה להחזירן לישובן חזייה דלא מיתבא דעתיה א״ל דיו לעבד שיהא כרבו:

בתלא. שכעשה תל: דיו לעבד כו׳. מהאי ב״ה חרב בשביל ביתו של סקב״ה:

מהרש״א *ברוך מציב. פרש״י כגון בישוב ב״ה מכי עכ״ל. ודקדק לפרש כן שכלא מנוס דבחורבן ב״ה לאמן כמשפט ישראל לאלמנה כמ״ש היתה כאלמנה וכשבאלו בבנין ב״ה שכי מקרי מליב גבול אלמנה דהיינו בבנין ב״ה ולאפוקי השתא אין זה מקרי בתי ישראל בישובן כיון דב״ה חרב לא שייך ב״ה ומל״ב גבול אלמנה אבל ב״ה גלים ודאי דשייך השתא וק״ל: על בתיהן של צדיקים כו׳ גדולים וטובים גו׳. משמע ליה של גדולים ושל טובים דהיינו של צדיקים דאי גדולים וטובים ממש לא איצטריך דה״ל בכלל בתים רבים נומר וק״ל: הבוטחים בה׳ כהר גו׳ מה הר ציון כו׳. דלפי פשוטו לא

שנתן ארך אפים לעוברי רצונו. כי לצדיקים שמשלם להם לשכרי רצונו כך לעוברי רצונו של אחר כמו וכתות כרעמי סוף מכות: ביתא דהוי בה שיתין אפיית׳ ביממא. נראה יתרים דבהעיל פרי בתה בימו בלא מרק חה שבנה בימו במרקה כולי האי ואולי: א״ל די לעבד שיהא כרבו. עיין מהרש״י וא״ל ד׳ ב״ה שגר שיהיה כבים רבו. ומספר לומר ושמא ולא פייתבא דעתו לומר די לעבד כיסא כרבו ודולם שפרע ב״ה המקום אין שחוק לפני הקב״ה והקב״ה פשפשם בגלגם כלומר רבי יוחנן במקום והם די לעבד:

לא יתכן שהלא שעיקר נחמת היינו הגאולה לישראל בה' כשתחזון שלחן בשר לוין וע"כ דימו כלאו כתיב דבים שטנמיום בה' שהוא חרב ישים עתיד לחזור כמו שר לוין שהוא עתיד לחזור כפי שבנינים וק"ל: א"ל דיו לעבד כו'. דהמיקרא שהגיא לו מיום שחרב ב"ה כבנים כי לא נתמין לאהתניה דעתיה בכך אלא בזה הפסיק דכמו שהגיד עליהן בחורבן מיום שחרב ב"ה כך עתידין להחזיר לישנן בבנין ב"ה ותהכי לא מייתבא דעתיה כיון דהשתא מיהא נתיה כל לדיקים חרבין ולזה אמר דיו לעבד כו' ואין לך להצטער עליהן ביותר מעל חורבן ב"ה ולגילות ישנה היא הדי"ק: *ברוך אשר יצר אתכם בדין כו'. לפי ילידה כתיב וייצר ה' אלהים את האדם נומר שלוף הקב"ה מהד"ד עם מדת הרחמים וכן זן אתכם בדין כו' מלים שהוא ג"כ חסד כמ"ש נותן לחם לכל בשר כו"א ולא נקט בשלם אלא דין נשוס ואסף אתכם בדין ול"ל נבי זן וכלכל בשא בדין היינו הרווחת מושם שנ"ע כל מצוותיו של אדם קלונים מ"מ דהיינו אם נריוח אם בגלגול וק"ל:

שם **א"ריב"ל** הרואה את חבירו לאחר ל' יום אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. לאחר שנים עשר חודש אומר ברוך מחיה המתים. אמר רב אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר י"ב חדש שנאמר
תהלים לא °נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הוו קא אזלי באורחא פגעו ביה בריה בריה דרב איקא א"ל כהדי דחזינך ברכינך עליך תרתי ברוך שחלק מחכמתו ליראיו ושהחיינו א"ל אנא נמי כיון דחזיתינכו חשבתינהו עילואי כס' רבוון ישראל ובריכנא עלייכו ג' הנך ב' וברוך חכם הרזים. א"ל חכימת כולי האי יהבו ביה עינייהו ושכיב:

ככלי אובד. וקשה כלי לאחר י"ב חדש משתכח מן הלב דיאוש בעלים לאחר י"ב חדש כדאמרינן בפרק אלו מציאות: **אשר חלק ושהחיינו.** דאמר שלשים יום הוה: **מחכמתו ליראיו.** כגון חכמת דתכים עמי:

תוספות הרואה את חבירו אחר ל' יום אומר ברוך שהחיינו. אומר ר"י דוקא חבירו החביב עליו הרבה כשרואה אחר ל':

מהרש"א לאחר י"ב חדש כו'. לפי שהכל סבה האדם נידון בר"ה וי"ה אם למות אם לחיות חי ואם רואהו אחר ר"ה וי"כ זה ואח"כ אין רואה אותו עד אחר ראש השנה ויום הכיפור הבא הרי עבר עליו דין אם למות אם לאו וע"כ אומר ברוך מחיה מתים שיכול מדין מיתה בר"ה וי"ה והבאה ניחא דנייתי עלה הכא מילתיה דרב דמיירי נמי בהך שהיה חי ואמר בלאחר שעבר עליו שנה הוא נשכח כמת וצריך לברך עליו ברוך מחיה מתים ומדמה לי' לכלי אובד כפרש"י דנשכח לו שנה שיש אובדם לגמרי וא"ל להכריז ומ"מ אם בעל אבידה עליה אח"כ הרי מחזיר לו ה"נ באדם בעבר לו שנה ואין רואהו הרי הוא כאובד ומת ואם נמצא הי"נ לברך עליו ברוך מחיה מתים שהיכה למיס בדין ר"ה וי"ה ודו"ק:

קט: שם **משנה** על הזיקים ועל הזועות ועל הרעמים ועל הרוחות ועל הברקים אומר ברוך שכחו מלא עולם:

גמרא מאי זיקים אמר שמואל כוכבא דשביט ואמר שמואל נהירין לי שבילי דרקיע כשבילי דנהרדעא לבר מכוכבא דשביט דלא ידענא מאי ניהו וגמירי דלא עבר כסלא ואי עבר כסלא חרב עלמא. והא קא חזינן דעבר. זהרא הוא דעבר ומחזי כדעבר אידו רב הונא בריה דרב יהושע אמר וילון הוא דמקרע ומחוי נהורא דרקיע. רב אשי אמר כוכבא (דשביט) הוא דעקר מהאי ניסא דכסלא וחזי ליה חבריה מהך גיסא ומבעית ומחזי כמאן דעבר. שמואל רמי כתיב
איוב ט עמוס ה °עושה עש כסיל וכימה. וכתיב °עושה כימה וכסיל הא כיצד אלמלא חמתה של כסיל לא מתקיים עלמא מפני צינה של כימה ואלמלא צינה של כימה לא מתקיי' עלמא מפני חמהה של כסיל וגמירי אי לאו עוקצא דעקרבא דמנח בנהר דינור כל מאן דהוה טרקא ליה עקרבא לא הוה חיי והיינו דקא אמר ליה רחמנא לאיוב
איוב לח °התקשר מעדנות כימה. מאי כימה אמר שמואל כמאה כוכבי אמרי לה דמיכנפן ואמרי לה דמבדרן. מאי עש אמר רב יהודה יותא. מאי יותא אמרי לה זנב טלה ואמרי לה רישא דעגלא ומסתברא כמ"ד זנב טלה דכתיב °ועיש על בניה תנחם אלמא חסרא ומתחזי
שם *כמטרף טריף [כטרפא דטריף] והא דקא אלא אבתרי' נם דאמרה לה הב לי בני שבשעה שבקש הקב"ה להביא מבול לעולם נטל ב' כוכבים מכימה והביא מבול לעולם וכשביקש לסותמה נטל ב' כוכבים מן עש וסתמה ולהדרינהו לה מדיליה אין הבור מתמלא מחוליתו אי נמי אין קטיגור נעשה סניגור. וליברי ליה תרי כוכבי אחריני אין כל חדש תחת השמש א"ר נחמן בר יצחק עתיד הקב"ה להחזירן לה דכתיב ועיש על בניה תנחם:

כוכבא דשביט. כוכב שהולך ברקיע ממקום למקום אחד כמו שפוסח וגרלה כמו שפוסח רקיע: **וגמירי דלא עבר כסלא.** שאינו מעביר אל כסיל כשהולך שביט: **כסלא.** כסיל: **רב הונא אמר.** מאי זיקין: **וילון הוא דמקרע.** ומתחזי רקיע דרך הקרעים כרוחה: **כתיב עושה עש כסיל וכימה.** דקדים ליה כסיל לכימה: **הא כיצד.** מעמד שסמיכן זה לזה: **שאלמלא חמה של כסיל וכו'.** כסיל עולם בשעת החמה לכבי אקדמיה קרא. כימה עולם בשעת הגשמים ולהכי אקדמיה קרא: **מעדנות כימה.** קשרים של כימה: **עקרב.** היא כימה ומזל כלה היא: **נהר דינור.** מהבת חמה של עקרב: **עוקצא דעקרבא.** זנב העקרב: **כמאה כוכבי.** יש בין הכוכבים של כימה שהן כמה של כימה: **א"ל דמכנפי.** אותן מאה של כימה וא"ל דמבדרן: **יותא מאי יותא א"ל דקיימי בזנב טלה וא"ל דקיימי לה בריש עגלי.** ריבא דעגלא ראשה של עגל והיא מזל שור והוא נמשך אחר מזל טלה ראש השור סמוך לזנב טלה שכן הסדר טלה שור תאומים: **ומסתברא כמ"ד זנב.** היינו כוכבים המעוטים כזנב מדכתיב ועיש על בניה תנחם: **אלמא חסרא.** ואלו זנב מתחזו כטרפא דטריף: **כטרפא דטריף.** דבר מסתו

עין יעקב

לאחר שנים עשר חדש אומר ברוך מחיה מתים. [illegible]

פסוק אחר ופסוקו מגופו שעבלתו כמים ומחזי כענם בקולכם על הגדל לסחרים ולהטות. פירשה דפריך מכה בהבלות כמו בילת פרחים. ליה דעמתי כפירשא מיתרץ מתק יחד ופסלו כרפין כמו חנות: ודאי דאזלה. עיש אחרי כימה: דאמרה לה הב לי בני. פני מכבים שלי: ולידהר. לכימה אומן כבנים עלמן מסבל ממנה:

תוספות וילון הוא דמקרע ומפני מאורה ברקיע. לפי הענין משמע שהוא רק הולך לאורך ולא עבר כולה ולא קאי אמתני' לפרושי מאי זיקין והוא רק שפי דתסרים קאי אשמריה דלא עבר כולה ודלא כפרש"י עד כאן:

מהרש"א וילון הוא דמקרע כו'. והוא אחד מז' רקיעים כדאמרי' פרק אין דורשין ז' רקיעים הם ואלו הן וילון רקיע שחקים פי' וילון אינו משמש כלום פי' רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים כו'. ח"ש הכא כדמקרע וילון שהוא התחתון מתחזי הרקיע שהוא למעלה ממנו ימהי כאורה ברקיע מחמה ולבנה וכוכבים הקבועים בו וק"ל: **אי לאו עוקצא דעקרבא כו'.** עקרב הוא מזל כוכבי' כדאמרי' פרק אין עומדין חמימי לעקרבי וקרירי לזיבורי ואחוטא סכנתא. ולא קאמר דכסיל דימר שסלו אם מהפת כמו אך מה שפרש"י בשמעתין דעקרב היינו כימה ומזל טלה הוא עכ"ל יש בזה מקום עיון דודאי כימה משמע מאד מזל טלה כדמוכח לקמן דעם שהוא זנב טלה אבל בתר כימה וכדמוכח שהוא דפ' המוקבל דקאמרי' הכא דקיימא כימה אריפייהו וכמ"ש רפ"י והשו' פ"ק דר"ה ע"ש אך מה דמשמע מדבריו דעקרב היינו מזל טלה ואינו מזל מיוחד בי"ב מזלות וכמו' הלמודא משמע דעקרב הוי מזל מיוחד לחודש חשון כפי סדר המזלות עס"ת קל"ג מע"ק גד"ד ולולי פרש"י הי' נראה דודאי עקרב הוא מזל מיוחד בחודש חשון ואלו היינו כימה שהוא מככבי טלה ולא מייתי לים הכא אלא משום דנקט קרירותא דכימה מייתי נמי קרירותא דעקרבא ודקאמר הייט דקאמר רחמנא לאיוב כו' קאי, אדלעיל מיניה אליבא דכימה ולא אקרירותא דעקרבא ועוד נראה כפי הגירסות בפ"ק דר"ה יש לפרש דכימה נמי לאו מזל טלה הוא אלא מזל עקרב המיוחד לחודש חשון וע"כ שכיחם מלובנים שבליהם בחשון שהוא תחלת ימי הקור ולא קאמר דזנב טלה הוא אלא נעם והם יפורם ואין להאריך כאן וק"ל: **מאי כימה כו'.** משום דהם כקיל עליט מפורש מלי' מזל כמו כי כוכבי השמים וכסיליהם אבל בהם כימה לא ידעט ע"ש מה וקאמר על כם כמאה ככבי דהייט מעדיקין כי מאה כמ"ש במקום אחר אל תקרי מה אלא מאה וקאמר א"ל דמכנפי והייט התקשר מעדנות אם תוכל להתקשר אותם כמו מקשרים הבורה יחד ב"ה וא"ל דמעדנין והי"ק הבורה ברחו בפיזור אם תוכל אתה לבנות בריאתן ולקשן וק"ל: **והייט דאזלה בתרה. דא"ל כו'.** ר"ל דאזלה בתר טלה בזנבו דא"ל לרחם מאן פסוה טלה הב לי בני האחרים כדכתי' ועיש על בניה תנו'. אבל אם יהיה רישא דעגלא לית ביה טעם ורש"י פי' דאזל בתר כימה ולכיסתו דכימה נמי מזל טלה הוא: **והביא מבול כו'.** והיינו ולארובות השמים נפתחו דהיינו רוב . שבים ובפ"ק דר"ה קאמר לר"א דבחשון התחיל המבול דאית ביה טעמא שכמלן מכימה לפי שבימם עליהן שנכה בלאשית דכימה מלכן ביותר והם נחוס ברותחין וק"ל: **עתיד הקב"ה להחזירן כו'.** דנעפ"ז אמר דאין חדש גומר אבל לעתיד כתיב השמים החדשים והארץ החדשה וק"ל:

קבו **ועל** הזועות מאי זועות אמר רב קטינא גוהא. רב קטינא הוה קא אזיל באורחא כי מטא אפתחא דבי אובא טמיא גנח גוהא אמר מי ידע אובא טמיא האי גוהא דגנח מהו רמא ליה קלא קטינא קטינא אמאי לא ידענא בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרויי

בצער בין עכו"ם כביכול מוריד שתי דמעות לים הגדול וקולם נשמע מסוף העולם ועד סופו והיינו גוהא א"ר קטינא אובא טמיא כדיב הוא ומיליה כדיבן אי הכי גוהא גוהא מבעי ליה ולא היא גוהא גוהא עביד והאי דלא אודי ליה כי היכי דלא לטעו כ"ע בתריה. רב קטינא דידיה אמר כפיו סופק וגו' שנאמר "וגם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי רבי (יונתן) [נתן] אומר אנחה מתאנח שנאמר "והנחותי חמתי בם והנחמתי ורבנן אמרי בועט ברקיע שנאמר "הידד כדורכים יענה אל כל יושבי הארץ רב אחא בר יעקב אמר דוחק את רגליו תחת כסה"כ שנא' "כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי. (ויא שואג בקולו ומרעיש עולמות שנאמר "ה' ממרום ישאג וגומר):

גוהא. בנבוכם קורין רעידה לרעה גוהא: אובא טמיא. בעל אוב של עלמות שמעלה בשוף בעלמות המת. מעלה עלמות: גנח גוהא. ותנעם ומרעם כלומר הרעישה הארץ אמר מלך: גנחגוהא. מדא מלתא הוא וכן סלסק: גוהא גוהא מבעי ליה. שתי פעמים ס"ל להרעוש כנגד שתי דמעות: סופק כפיו. ומאותו קול הרעשה הארץ שמלים שכפיו סופק שנאמר וגם אני אכה כפי אל כפי: מתאנח. ומאותם אנחה מרעיד הרקיע ועלים שמחאח: שנאמר והניחותי חמתי בם. כביכול כאדם שיש לו חמה ומתאנח ומתנחם דעתו ונעשה לו נחת רוח: והנחמתי. אנחה על הרעה אשר עשיתי להם: והארץ הדום רגלי. כיון שדוחק רגליו תחת כסא הכבוד ומגיע רשומו עד לארץ מסוף הרום רגליו: הידד כדורכים יענה. שחוק ובועט ברקיע:

שם **ועל** הרעמים מאי רעמים אמר שמואל ענני (דאתיא) בגלגלא שנאמר "קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ ורבנן אמרי ענני דשפכי מיא להדדי שנאמר "לקול תתו המון מים בשמים. רב אחא בר יעקב אמר ברקא תקיפא דבריק בעננא [בעננא] ומתבר גזיזי דברזא. רב אסי [אשי] אמר ענני חלחולי מחלחלי ואתי זיקא ומנשב אפומייהו ודמי כזיקא על דני ומסתברא כרב אחא בר יעקב דבריק ברקא ומנהמי ענני ואתי מטרא:

ענני בגלגלא. עננים מתחופפים ומתחככים ונשמע הקול: ברקא. ברקים של אש: ומתבר גזיזי דברזא. ומאותו הקול היינו רעמים גזיזי חתיכות של ברד: חלחולי מחלחלי. עננים ומכנס זיקא עלייהו והיים רעמים: ומנהמי ענני. הומות העננים:

אמר הבונה הברקים המאירים לאור כמו הרעמים ברקים [illegible]

מהרש"א דבריק ברקא כו'. ר"ל דאין הזיק דמתחלה בא הברק ואחר כך הרעם ואחר כך המטר והיינו משום דהברק פסוק נתב אם בא מתחלה ונזכר הבאתא דברד והוא הרעם ועל ידי

בניס ג סלדו הניס ולחיל מיטרלל לחרן והייט ממם כרב לחלו בר יעקב:

ועל הרוחות מאי רוחות אמר אביי זעפא ואמר אביי גמירי דזעפא בליליא לא הוי והא קא חזינן דהוי ההוא דאתחולי בימנא ואמר אביי גמירי דזעפא ב׳ שעי לא קאי לקיים מה שנאמר °לא תקום פעמים צרה והא קא חזינן דקאי דמפסיק ביני ביני:

זעפא. קומטורביי״ל בלע״ז:

תוספות על הרוחות אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם כשבאים בזעם אבל בנחת אומר ברוך עושה בראשית:

אמר הכותב גמירי דזעפא בליליא לא הוי כי שני לא קאי ובלי, שורם תמכר מרוחה לפי כשרם סויעמם ולא ישכח על סורם פסוקים כמעם פור ליליא אם לא פגים עליו והממיל ומסבלא קודם לא יתכן כי לא לעולם ידע ולא לגנא יקלוף:

מהרש״א זעפא. ר״ל בלא הרוחות בזעף ובכעס ומליכו כהאי לישנא בזמים שנאמר וישתוק הים מזעפו ואמר דמחמד אלהים שלא בא בלילה שהוא עת שינה ואין מקום להשמר מהזיקו ואמר עוד דתרתי שעי לא קאי הוא ג״כ מחסד אלהים כמפורש בהאי קרא דריסא דקרא דמייתי מה תחשבון אל ה׳ כלה גומר לא תקום פעמים לרה משמע מיניה הא אם תקום פעמים כלה הוא עושה ולבהורה דהכי משמע והאי קרא לא תקום פעמים דהיינו ב׳ שעות דכל שעה ושעה מקרי פעם אחד דכל שעה יש לו מזל בפני עצמו אבל א״כ מכ״ש דב׳ שעות בהפסק ביני וביני מקרי ב׳ פעמים וע״כ נראה דה״פ דקרא כשלא תקום פעמים דהיינו בהפסק ביני וביני אלא ב׳ שעות דלטפים או היא לרה אבל כשתקום פעמים דהיינו בהפסק אין כאן לרה ודו״ק:

ועל הברקים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם מאי ברקים אמר רבא ברקא ואמר רבא ברקא יחידאה וברקא חיורא וברקא ירוקתא ועננֵי דסלקן בקרן מערבית ואתיין מקרן דרומית ובי עננֵי דסלקן חדא לאפי חבירתה כולהו קשיין למאי נ״מ למיבעי רחמי והנ״מ בליליא אבל בצפרא לית בהו משׁשא. אמר רבי שמואל בר יצחק הני עננֵי דצפרא לית בהו מששא דכתיב °וחסדכם כענן בקר וגומר א״ל רב פפא לאביי הא אמרי אינשי כדמפתח בבי מטרא בר חמרא מוך שקך וגני. לא קשיא הא דקטר בעיבא הא דקטר בעננא:

ברקא יחידאה. שלא הבריק אלא פעם אחת: כולהו קשיין. סימנים של ברכה: דסלקן אחת לגבי חברתה. שני ענני פונים זו אל זו: כדמפתח. בבי מטרא בר חמרא מוך שקך וגני אם כשפותח דלתיך בבקר ירד לך מטר לך אלי אומר חמר ההולך ממקום למקום להביא התבואה מוך שקך וגני כפול שקך שתתיך ושכון עליו ולא תלך אנה ואנה להביא תבואה לפי שיוזל התבון בזול מפני הגשם. פי׳ הא דקטר בעיבא כתקמת השמים בעב עבה לא נוח כי ירד גשם רב: הא דקטר בעננא. ענן קלים הוא ענן נוקר שאין בו ממש:

מהרש״א אמר רבא ברקא כו׳. לעיל גבי זיקין חושש דקאמר מאי הן כיחא דלא ידע כלל מאי הם וכן גבי רעמים גם

שהמקרא מלא מלשון רעם קאמר מאי הוא עביס דבעי לברך עליהם וכן גבי רוחות מאי הן רוחות דבעי לברך עליהם דמסתמא לאו אסתם רוחות קאמר אבל הכא גבי ברקים שהמקרא מלא ממנו מאי בעי מאי ברקים ומאי הוסיף רבא לומר דהוא ברקא ר״ל משום דכל הנהו דלעיל דאמרן בלשון רבים משום דאין דרכן לבא יחידי משא״כ ברק דדרכו לבא גם יחידי מ״ה בא רבא לומר דלאו דוקא קתני ברקים דה״ה ברקא יחידאה ודו״ק:

אמר רבי אלכסנדרי אמר רבי יהושע בן לוי לא נבראו רעמים אלא כדי לפשוט עקמומית שבלב שנאמר °והאלהים עשה שייראו מלפניו ואמר רבי אלכסנדרי א״ר יהושע בן לוי הרואה קשת בענן צריך שיפול על פניו שנאמר °כמראה הקשת אשר יהיה בענן [וגומר] ואראה ואפול על פני לייטי עלה במערבא משום דמחזי כמאן דקא סגיד לקשתא אבל ברוכי ודאי מברך מאי מברך אומר ברוך זוכר הברית במתניתא תני רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר נאמן בבריתו וקיים במאמרו ואמר רב פפא הילכך נמרינהו (לדו) לתרוייהו ברוך זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו:

צריך שיפול על פניו. לפי שהוא מראה כבוד ה׳:

מהרש״א לפשוט עקמומית כו׳. משום דהרעם הוא דבר המחריד ביותר ואין ידוע בו תועלת לעולם מש״ה קאמר דלא נבראו אלא לפשוט כו׳ דהיינו להחריד שלבבות של המינין שפשוטו כמפורש פרק ח״ה לגבי ברכת המינין תקנוה כנגד אל הכבוד הרעים ומייתי ליה הכי והאלהים עשה שייראו כמפו׳ לעיל לגבי אלומות ע״ש וק״ל: ברוכי ודאי מברך כו׳. דלא הימא כיון דמחזי כסגיד לקשתא דהיינו שמתכוין שיהיה שם מראה שכינה בעלמא לא יברך נמי מה״ט ברואה הקשת משום דמחזי כמברך לקשת שהוא סימן שיהיה זה השכינה בעלמא וקאמר דא״כ מה מברך שלא יהיה כאומר כן וקאמר דמברך זוכר הברית דהקשת לא מסימן הקשת אלא שהוא זכירת הברית בעולמא כדכתיב וראיתיה הקשת בענן וזכרתי את בריתי גו׳ וקאמר דמקיים כאומן בבריתו ה׳ דהיינו בעני הקשת זכר הברית ונאמן הוא לעשות כן שלא להביא מבול לעולם ולפי שאין כל אדם גו׳ ולא נברא הקשת השמא לזכור שברית קאמר שהוא קיים במאמרו שכבר נברא במאמר בו׳ ימי בראשית כמו ששנינו י׳ דברים שנבראו בע״ש והקשת וק״ל:

מצאתי כתוב מה שפירש הרב רבינו נסים גאון ז״ל בפי׳ בפרק הרואה על מאמר זה וז״ל. האי מלתא אגדתא היא וגם ובכל דדמי לה אמרי רבנן אין סומכין על דברי אגדה והורחא דמילתא לברורי תחלה דבין מסקול הדעת. ובין מדברי חכמים לית ספק שהקב״ה אין לדמותו לשום בריה ואין לפניו לא שחוק ולא בכי ולא אנחה ולא דמעות ולא רוגז. וכד מגלה אנו מתידע דכל מלתא דאמרוה רבנן הכין לאו על פשטה אמרוה אלא, בתורת משל ודמוי למשול את השכל בדברים שמודעים ביכוחינו למראית העין כי היכי דדברה תורה בלשון בני אדם דהא כגילוס הכי מתלין ואמרין הנה עין ה׳ הנה יד ה׳ ויחר אף ה׳ עלה עשן באפו ואש מפיו ולאו על פשטיה אלא בתורת משל ולשון בני אדם. ואף הכין אתין דברי אגדה

עיון יעקב

לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומית שבלב. [illegible]

סברם והכין אסתברא ליה לרב קטינא דישראל עדיפין וחביבין קמיה קב"ה וכל דמייתי לעלמא בשביל ישראל הוא לפום דכתיב רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה גומר ורבנן אמרו אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל ואלין מילי דמחזי להון קב"ה בגמירא ובאזעא מופתים וסימנין אינון לישראל על דברים שבינו לבינם כגון הקשת שכאשית בענן אותה אות ברית למבול. ולפום הכין כיון דקשיא קודיה ביה"א חרבן בית המקדש ופזור ישראל ולצער שסחין בו בין עובדי כוכבים וכמו שסכנה שהיה עמהן בלצער במדרש במו אבי בארה. ובמדרש בכל צרתם לו צר אמר רב קטינא ומיתי להון כינא על הדין קושיא. וכהא ב"ק שמע ר"י בן אלישע. אוי שחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי. וגואה כבר נמי רב קטינא דבהדי שככא כיהו סימן הוא דמחזי להון קב"ה לישראל בחומה כל קושיא הלכתם בין השעבדי כוכבים דמשתפכן מים מקיפ לים הגדול ואריס קול בהדייהו כגון אדם דבכי ואריס קול בבכייתיה ולא מ"ז שמוריד דמעות מעין ואין לדמות יולדת לשום אדעם מיהו כל מיא דכינין דמעות מיתקרין כדכתיב בזוגא מהמקרא מלאכן דמעך ובשמים כלאחן ליה למיקריהו דמעות דהא עיבא דמי לעפעפי עין ומטרא דמו לדמעות ובאחרי בזוגא קרי לה לאמירא דמעות והקב"ה מוריד בגבורתו כדכתי' והורדתי הגבם בעתו והכין מוריד מים דמתקרי דמעות בגבורה ולא מ"ז דמעות ומעין דאדם אלא כי הכין דמפרש פה אל פה אדבר בו דלאו דמשתעי מתוך פה אלא שבור' קול דבור שמוזני כאלו יצא מפה והכין גורא דחפה שמוזני כאלו יצא מעיניים וכן האי דקאמ' מבת אסר עין בעין כראה אתם ה' וכל מאי דדמי לאלין מילי דרך אחת הוא ולא כפים למימר דעל חרבן מקדש ולצער ישראל מיתחזי ברואה כגון בכיות ולא דהא על האי דאמרו רבנן כי כח כפניה דר' אגא אחיתו מטרי דקספי דמעי אפשר עמודים בוכים אלא מן בוזיא אחא באון הכי כי כח נפשיה דר"י בסבו מרזבא דלפורי דמא כינא כפשיה דרבי יעקב אתחריא מכפי בימתא עלכ"ו אית למימר בארת לבור גמירין בית המקדש דהא קא אמרי רבנן דההוא יומא חשך השמש בגלגלו ורעשו שמים וארץ ולא כפים לאמרי הכין. לפיכך כבר רב קטינא דג והא מחאה דמעות במוריד עליו כדאמר אוצא מניא ורב קטינא דילים אמר כפיו סופק זה כל זה והוא קול גוהא וקרא בתהים כתוב גם אני אכה כפי אל כפי וכי היכי דמפרש קרא ומפרש מילתיה דרב קטינא והם הכי קאמר שאין מקרא יוצא מידי פשוטו אע"פ שנדרש לכמה פנים שהקב"ה בורא כמין ג' כפים ברקיע ומספקין זה בזה ויוצא מביניהם קול גוהא ורבנן דאמרי בועט ברקיע שצורא כפילים ברקיע ונשמע קולה כדאמר פורס דרכתי לגדי ור' יוחנן דאמר מתאנה בקול שבורא קול שנשמעת כאנחה ולאו מ"ז שאנחה בא עליו כדרך שבא בגג בני אדם והכין נמי תפן דכתיב נמי לא שאפן בא עליו כדרך שבא בגג בני אדם אלא שבורא אפן שלא בגוף ונקרא אפם כך משמיע קול שבורא אותו בקול אנחה ונקראת אנחתו ורב אחא בר יעקב דאמר דוחק את רגליו ההיא כסא שבעיד ופירושא דקא מפרש לה לקרא דכתיב כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי אפשר גוף היושב על השמים כמו היושב על כסאו רגליו על הארץ כשרפרף אלא משל בעלמא הוא כמו שהמלך גופו על הכסא שהוא יושב עליו והשרפרף מונח אותי רגליו פושט עליו את רגליו כן השכינה שהיא בשמים ככסא שהגוף עליו והארץ אין הכילה אלא משל מונח כשרפרף שלא הוכן אלא לרגלים. והכין א"ל אחא בר יעקב באותן האלהים שהם קרובים לארץ שחוזין מן השכינה כרגלים מן הגוף כרחוקים זה בזה ויוצא מביניהם קול והוא גוהא ולא חכמי ישראל בלבד אמרו כן אלא הרבה מחכמי עובדי כוכבים הולכם אמרו בהם עם השכנים מלאכי ישרים מהן קול רעשים וקול דמעות ומהם מרקי ברקים ואף מקרא כתוב במלאכים וטנה ומן האש יצא ברק אלו דשמן של חכמים האלו בגוהא ויש בו דעות אחרות ודברים אחרים אלא שפתרון דברים אלו כמו שפירשנו ולאו מ"ז דבר שיש בו דמוי ליוצרנו יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתהדר ויתעלה ויתקלס שמו. עד פה דברי הגאון ובאורו כך מלאתיה מהעתיקה הרב רבי שמואל בר אברהם ז"ל לרבני לרפת ולהשיב בעד ספרי הרמב"ם ז"ל. תם הרשב"א בפי' קצת אגדות כתב על זאת וז"ל. דע שכל מה שביארוהו בהגדה ג' מהורדת דמעות וסיפוק ידים ודחיקת הרגלים ובעיטת הקול משלים הם כולם לאורעות בעד והדאבה על חורבן הבית על גלות העם ומפרשי' אנו אותן כדרך המקראות שהבינו בהגדה גם אני אכה כפי אל כפי. השמים כסאי והארץ הדום רגלי והביאותי אותי שאג ישאג על נוהו בכל אלו משלים ודמיונים לשכך האזן ומ"ד זה בא כמה כתובים ואב לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי בגופה ובסערה דלמו ועבן אנק רגליו רוכב על עב קל הוה ומי לו כי אב קרחה באלפי ישים ה' עליך וכאלה רבים. וגם החכמים אחזו דרך המקראות וכן פי' רבינו האי גאון ז"ל וכן הארין בביאור עניינים אלו הגאון רבינו נסים ז"ל ואל יקשה בעיניך לומר שהיא על חרבן הבית ותחשוב כי הם ז"ל מסכים שקודם חרבן הבית לא היתה גוהא ובחרבן הבית נתחדש ענין זה בעולם והלא בשמואל כתיב ויתן קולות ומטר ובמכות של פרעה הקולות יחדלון כי עולם כמנהגו נוהג ומיתות בראשית רק כונתם ז"ל כי בזמן שהבית קיים והיו ישראל עושין רצונו של מקום היו גשמים יורדין בעתם בנחת בלא זעף ובלי קולות וברקים המבהילים שלבבות כמ"ש ריב"ל לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומיות שבלב שנאמר והאלהים עשה שייראו מלפניו וכענין שהיה בימי שמואל בשאלתם מלך להורות להם כי רעתם רבה כי שאלו להם מלך וכשנחרב הבית ואפי' בזמן הבית כשאין עושין רצונו ית' הגשמים באים בזעף כדי להיות להם סימן החרון והקצף וכענין שאמרו בקשת בזמן שידוע הקשת בענן דבר טבע ותולד באויר הלא בקשת אור השמש אבל מפני שהשי"ת שמו לאות בענן אע"פ שיתמלאו בני האדם עד שיגיע שנתם לאבדן מן העולם ולמחות במבול כאשר הגיע להם בימי נח לולי שהוא יתברך זוכר הברית אמרו כי בזמן שיש אנשים צדיקים ראויים להגן על הדור שלא היתה הקשת נראית בימיהם כמ"ש בימי ר"ש לא נראתה הקשת מעולם כך בזמן המקדש בהעשות שם רצונו יתברך לא היו הזועות והקולות המבהילים כשמים אבל בחורבן הבית בעונותינו על גרמת העונות אבדה כלי חמדה וגלות השכינה אין לך זמן כהגשמים יורדים שאין הקולות והברקים כשמים וכראין הו שיה כונתם ז"ל לא זולת זה. בעת שהשי"ת עמו ויבנה הבית ישובו הדברים לקדמותן וירדו הגשמים לרגל שמלאכה. על ארחם. וגשמי ברכה:

מהרש"א זוכר את בריתו כו'. משום בעיוך בעת שרואה הקב"ה הברית ומוריד כעין שתי טיפין מעין דמעות מ"ז דמעה ממש ומתכוסס הקב"ה שלא לאבד עולמו כו' ע"ש באורך לבלהו אמוראי לפרש כשוכה הקב"ה כן ע"י מלאך: ***רוב ההודאות ואל** כו'. עיין טעם לזה בתר"י בדחוקים ועוד נראה לדקדק למאי דפריך רוב ההודאות ולא כל הודאות ומשני רבא אימא אל ההודאות לבאורה ולפום ריהטא ה"ל לשנויי עפי אלא אימא כל הודאות וע"כ נראה דראי כבר הזכיר כל הודאות במה שאומר בתחלת הברכה אנחנו מודים לך על כל עפה ומפה כו' אלא דהות מבואר על כל הודאה מברך ועל רוב הודאה לא היה מברך מ"ה קאמר דמסיים ברוך אל רוב הודאות ופריך השתא אי מסיים בכך הוה מבואר בהפך דאור מדבריו וה"ק רוב הודאות סם שאי מברך ולא כל הודאות כמו שאומרים בתחלה על כל עפה כו' ומשני דאומר נמי בתחילתם אל

הודאות דמשמע רוב ומשמע נמי כל וקאמר הלכך נמריניהו לתרוייהו דאי לא הוה אמר רק רוב הוה ממעטינן כל ואתאר מדנריו סרבים ואי לא הוה אמר רק אל ההודאות לא הוה משמע דקאי רק אכל הודאות שזכר בתחלת ברכה וע"כ מסיים נמי רוב ההודאות שיהיה אל ההודאות כולל את רוב ואת כל וק"ל:

שם אריב"ל הרואה רקיע בטהרתה אומר ברוך עושה בראשית אימתי אמר אביי כי אתא מיטרא כולי ליליא ובצפרא אתי אסתנא ומגליא להו לשמיא ופליגא דרפרם בר פפא [אמר רב חסדא] דאמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מיום שחרב בהמ"ק לא

ישעיה נ נראית רקיע בטהרתה שנאמר °אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם:

אומר ברוך עושה בראשית. שכך היתה ברייתו ולחיב כקיוח עננים: אסתנא. רוח לפונית:

שם ע"ב ת"ר הרואה חמה בתקופתה לבנה בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרן אומר ברוך עושה בראשית ואימת הוי אמר אביי כל כ"ח שנין והדר מחזור ונפלה תקופת ניסן בשבתאי באורתא דתלת נגהי ד':

[משנה רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שרואהו לפרקים:

גמרא] לפרקים עד כמה אמר רמי בר אבא אמר רבי יצחק עד ל' יום ואמר רמי בר אבא אמר רבי יצחק הרואה פרת אגשרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית. והאידנא דשניוה פרסאי מבי שבור ולעיל [רב יוסף אמר מאיהי דקירא ולעיל] ואמר רמי בר אבא הרואה דיגלת אגשרא דשביסתנא אומר ברוך עושה בראשית:

בתקופתה. מקום שהיא חוזרת שם לתחלת הקיפה היא שעת תליית המאורות ומשם התחילה להקיף ולשמש: ואימת הוי. אותה בתקופתה קאי: כל כ"ח שני. [של]תקופה כיון (שנכנסה) [שנתחלה] כ"ח מחזור גדול של חמה להיות תקופה נופלת בשעה תליית המאורות בשבתאי כ"ח [שעה] תחלת ליל ד': [באורתא דתלת נגהי ד'. שסדרי שעות של ג' בשבת דתחיל ליל ד']: נגהי. ליל כדאמר בפסחים בשמעתא קמייתא דליכא תנאה דקרי ליליא נגהי: שבתאי. שם שעה הראשונה של ליל ד' שנתלו בשעה תחלת המאורות הי' בשעה שם ומחרות תלויה שבי"ם חכבי"ל סוגלת בהיקף סדרן שלשלם קימני שעות תחלת הלילות כלכ"ם חלי"ם מולאי כבת סוכב תחלת ליל ב' לדק תחלת ליל ג' נגה תחלת ליל ד' שנתלו תחלת ליל ה' חמה תחלת ליל ו' לבנה תחלת ליל ז' מאדים וקדר תחלת הימים בעלות השחר חלי"ם כלכ"ם ותקופה מוסכת מחבירתה ז' בשעות ומחלה [כלומר מתאחרת אחר היום והשעה שנפלה בה חברתה ז' שעות ומחצה] הרי ל' שעות לד' התקופות הרי יום ורביע לשנה. לד' שנים ה' ימים לגמרי שאין התקופה נופלת בתחלת הלילה אלא לסוף ד' שנים שהוא מחזור קטן וז' מחזורים קטנים למחזור גדול וסימנך דג"ז תבל"ו הרי שהלכה בא לתחלת ליל ד' אלא מכ"ח שנים לכ"ח שנים בהלם כל מחזור קטן בא לתחלת הלילה ונרלם כל מחזור

גדול בא לתקופה הראשונה שהיא תחלת ליל ארבע: [אגשרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית. קים להו שלא נשתנה פרת מהלכו ע"י אדם משם ולמעלה אבל משם ולמטה הסיטוהו בני אדם דרך אחרת: והאידנא דשניוה פרסאי. מלמעלה לגשר אין מברך עליו משום בראשית אלא מאיהי דקירא ולעיל, איהי דקירא שם מחוז שהוא על שפתו]:

אמר הבונה, דבר גדול דבר לנו הגביה פלא מרום עיניכם וראו מי ברא אלה שמולים וגו' שבילים הגרמיים השמימיים והטעשיפיים נכוון נדלת בורלם והפליך דסע"ה במעשם חמורז השמים מספרים על כבוד, וה"מ כל סודע לחשב תקופות ומזלות וכו', [illegible]

מהרש"א הרקיע עומד בטהרתו. כמה ימים וכמה שבועות וכי בכל פעם שרואה בו יברך וקאמר אביי דאינו מברך אלא כי אתא מטרא כולא ליליא ובצפרא כו' דהיינו שמתחדש ברקיע מעשה בראשית שנברא בלא עננים ודוקא בצפרא שאז כראה מטהרו ביותר וע"י אסתנא שהוא רוח צפונית כדכתיב רוח צפון תחולל גשם והוא מולא מחלי ליליא עד צפרא כמפורש פ"ק: לא נראה רקיע בטהרתה. והיינו ע"י עננים כמ"ש קדרות נשק:

שם מאי חדקל אמר רב אשי שמימיו חדין וקלין מאי פרת שמימיו פרין ורבין. ואמר רבא האי דחריפי בני מחוזא משום דשתו מיא דדגלת:

חדין. חריפין מים וקלין לשקול במאזנים וטובים לגופו שאין מכבידין את הגוף:

מהרש"א שמימיו חדין וקלין כו'. פרש"י וקלין לשקול במאזנים כו' ע"ש וע"ל וקלין מלשון קול שהוא משמיע קול בהליכתו וכ"ה בנ"ל אומרים לחדקל מפני מה קולך הולך כו' ע"ש:

י"ס מברך על הרעה מעין על הטובה היכי דמי כגון דשקיל בידקא בארעיה. אע"ג דטבא הוא לדידיה דמסקא ארעא שירטון ושבחא השתא מיהא רעה היא. ועל הטובה מעין על הרעה היד כגון דאשכח מציאה אף ע"ג דרעה היא לדידיה דאי שמע בה מלכא שקיל לה מיניה השתא מיהא טובה היא:

דמסקא ארעא שירטון. לימין מחמת הגרים הה"ל נגל: השתא מיהא רעה היא. שמתקלקלת תבואה של שנה זו והפקי נחן דין שלמות, ועל הטובה שהוא מעין הרעה יברך הטוב והמטיב שאי הוא כגון דלהבא מליאה:

קכט משנה הצועק על מה שעבר הרי זו תפלת שוא כיצד היתה אשתו מעוברת ואומר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואומר יהי רצון שלא יהא בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא:

גמרא ולא מהני רחמי והא מתיב (רבי אבא) [רב יוסף]

בראשית ל אמאי דכתיב °ואחר ילדה בת מאי ואחר אמר רב לאחר שדנה לאה דין בעצמה אמרה לפני הקב"ה רבש"ע י"ב שבטים עתידין לצאת מיעקב שיתא דידי וד' דבני שפחות הא עשרה אם זה זכר לא תהא רחל אחותי כאחת מן השפחות מיד נהפכה והיתה לבת שנאמר ותקרא שמה דינה שדנה דינה לעצמה. אין מזכירין

מזכירין] מעשה נסים. ואי בעית אימא (התם) [מעשה דלאה] בתוך מ' [יום] הוה כדתניא שלשה ימים הראשונים יבקש אדם רחמים שלא יסריח מג' ועד מ' שיהא זכר ממ' ועד ג' חדשים שלא יהא סנדל מג' ועד ו' שלא יהא נפל מו' ועד ט' שיצא בשלום. ומי מהני רחמי והאמר רבי יצחק בריה דרבי אמי אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה. שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר הכא במאי עסקינן שהזריעו שניהם בבת אחת:

ויקרא י"ב

שלא יסריח. שלא יקלוט ויהא ולד ולאחר שלשה ימים אם לא קלטו כבר הסריח ואין תפלתו מועלת: שלא יהא סנדל. שלא תתעבר אשתו ולד אחר ויהא פוחס לראשון של ראשון ודומה לדג של ים (שקורים לוטי"ש) ששמו סנדל והכי אמרינן במסכת נדה סנדל שדומה לסנדל של ים שמתחלתו ולד היה אלא שנרצף שבל נשל אדם שמנטר את הבית והחזיר את ורתו לאחוריו: ומי מהניא תפלתו. לזכר לפי בתוך מ' יום והלא הדבר תלוי בהזרעה תחלה. פ"ג ומשכחת לה דמהניא כגון שהזריעו שניהם בבת אחת:

מהרש"א לאחר שדנה לאה כו'. בתכתובת ותפרש מדכתיב ולאחר ילדה זכר ולא כתיב ולאחרת ילדה נקבה דרשו שהיתה לאה סברא ללדת עוד בן אחר אלא ע"י שדנה כו' ילדה בת כע"כ ותקרא שמה דינה וכרבנן על יוסף דכתיב ביה יוסף ה' לי בן אחר גו' אבל מנוח שאומר הכא לאחר שדנה לאה כו' לא מבונע דנתפסון למדרש מכתובא אלא דס"ם מלי ולאחר דבכל לידת בנים לא כתיב ולאחר אלא ותהר עוד וע"כ דרשו ביה לאחר שדנה כו' ילדה בת ולזה לא תוזכר טעם לקריאת שמה כמו בשאר בנים שאחר שילדה בת הוא טעם לקריאת שמה דינה וד"ק: י"ב שבטים עתידין כו'. לאו כמתנבאה מדעת אמרה כן דלאו נביאה היתה כדמוכח פ"ק דמגילה:

מרישיה לסיפיה. כל היכי דדרשת ליה לאה קרא מדרים לאחד ממשמעות: מסיפיה לרישיה מדריש. מי שנכון לבו בטוח בה' משמועה רעה לא יירא: בדברי תורה כתיב. אשרי אדם מפחד תמיד שלא תשכח ממנו שמתוך כך הוא עוסק בתמיד:

מהרש"א כל היכא דדרשת להאי קרא מרישיה כו'. כפרש"י דמדרש לאחד ממשמעות כו' ע"כ והסוגיא בו שאינן כפול מכל הלדרין להחזיק ונ"ל דר"ל דהסכנה והמקובל בכאן ענין אחד וק"ל: א"ל ההוא בד"ת כתיב כו'. וכפרש"י וה"ה סיפא דליכא למיחש מן סורעניות ולא אתיא אלא לאפוקי מהמתפחד בחטא כמ"ש התוספות בפרק הגוזקין ע"ש וכן הא דנייתי מדכתיב פחד פחדתי ויאתיני גומר היינו נמי מפחד חטא בחטא אבל רש"י פירש בספר איוב דהיינו שאמר אולי חטאו בני גומר ואין זה פחד בחטא וד"ק:

הרי"ף מרישיה לסיפיה מדרים ומסיפיה וכו'. וקשה מאי איכא בין דרשה דמרישיה לסיפיה לדרשה דמסיפיה לרישיה שהכל הוא דבר אחד [illegible] וכיון שהוא נבטח [illegible] כבר שלא תבואהו רעה ומתוך שהוא בטוח לכך כששומע שמועה רעה אינו ירא [illegible] ואפשר שלא יהיה בטוח וכשאנו חושבים מסיפיה לרישיה נכון לבו בטוח [illegible] ואינה שמי שלינו נכון לבו בטוח [illegible] נכון לבו בילתא הוא בטוח [illegible] שלא תבואהו רעה [illegible] הנסיון הוא ירא משמועה רעה [illegible] דההוא תלמידא דהוה מפחיד ואמר ליה רבי ישמעאל חטאה את כי [illegible] נכון לבו בילתא ה' [illegible] משמועה רעה יירא כנאמר פחד בציון חטאים:

ת"ר הנכנס לבית המרחץ אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתצילני מזה וכיוצא ואל יארע בי דבר קלקלה [ועון] ואם יארע בי דבר קלקלה ועון תהא מיתתי כפרה על עונותי אמר אביי לא לימא איניש הכי דלא ליפתח פומיה לשטן דאר"ל וכן תנא משמיה דרבי יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן א"ר יוסי [זכה] מאי קראה דכתיב כסדום היינו לעמורה דמינו מאי אהדר להו נביא שמעו דבר ה' קציני סדום וגומר כי נפיק מאי אומר א"ר אחא מודה אני לפניך ה' אלקי שהצלתני מן האור. רבי אבהו על לבי בני אפחית כי בני מתותיה איתרחיש ליה ניסא קם על עמודא שזיב מאה וחד גברי בחד איבריה אמר היינו [דר' אחא] (אמר רב אחא אמר רב) הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת

שם

ישעיה א

שם

תנו רבנן מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה [בעיר] ואמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי עליו הכתוב אומר משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה'. אמר רבא כל היכי דדרשת להאי קרא מרישיה לסיפיה מדריש ומסיפיה לרישיה מדריש. מרישיה לסיפיה מדריש משמועה רעה לא יירא מאי טעמא משום דנכון לבו בטוח בה' מסיפיה לרישיה מדריש נכון לבו בטוח בה' משמועה רעה לא יירא. ההוא תלמידא דהוה שקיל ואזיל אבתריה דרבי ישמעאל ברבי יוסי [בשוקא דציון] חזייא דקא מפחיד א"ל חטאה את דכתיב פחדו בציון חטאים [א"ל] והא כתיב אשרי אדם מפחד תמיד [א"ל] ההוא בדברי תורה כתיב יהודה בר נתן הוה שקיל ואזיל בתריה דרב המנונא חזייא דקא מתנחת א"ל יסורי קא בעי ההוא גברא לאתויי אנפשיה דכתיב כי פחד פחדתי ויאתיני א"ל והא כתי' אשרי אדם מפחד תמיד ההוא בד"ת כתיב:

קל

תהלים קי"ב

ישעיה לג

משלי כח

איוב ג

עין יעקב

התם בתוך מ'. [illegible]
הכי במאי עסקי' שהזריעו שניהם בבת א'. [illegible]: אמר רבא כל היכי דדרשת להאי קרא מרישא לסיפא מדריש. [illegible]

אמת לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו. אמר אביי לא לימא איניש הכי דתני דבי רבי ישמעאל ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות כי קאי מאי אומר אמר רב אחא ברוך רופא חנם: שמות כא

כי בני. בית הכסא: מתותיה. תפילת שאומרים שהולכים לקזות ובני אדם רגילים ע"פ הקזה [illegible]: בחור איברא. נזהר החזיק את דם [illegible] עד עולם ולמחר: היינו דרבי אחא. דתני אחרי שהשקוהו לבמלה: שאין דרכן של בני אדם כו'. כלו' לא (ני) [נסו] לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים:

אמר ותבונת [illegible] תני קל [illegible] לבקש רפואה כי אם [illegible] [illegible] כי אם ברופאים [illegible] [illegible] [illegible] כי אם ברופאים:

מהרש"א ואל יארע בי דבר קלקלה ועון כו'. משום דגבית מעוכן [illegible] ועוון מן התלות בעבודה [illegible] בפרק התפלה וגם קלקלה מן הקזה [illegible] ועי"כ יש לאדם להתפלל ע"כ שנתקיים סכנה זו מן הקזה לא יצא לידי הזכרת עון ואביי שאמר לא לימא הכי לא על זה קאמר שהוא תפלה אלא אסיפא דתפלה קאמר דלא לימא ואם יאמר כו' דהיינו פותח פיו לשטן כו' וכמו שמבואר בפ"ק דכתובות ע"ש: ורפא ירפא מכאן שניתן רשות כו'. מכפל ורפא ירפא דריש לה כדאיתא בסוף פרק החובל ואי לאו הכפל לא הוה גמרינן מיניה שניתן רשות אלא שאם ירפא אותו ע"י רופא כדכתיב דלא אתא אלא לשלם החובל שכר הרופא וק"ל: התכבדו מתכבדים כו'. ר"ל דאין זה כנגדכם לילך עמי במקום מגונה כזה ואביי דקאמר לא לימא הכי דהדבר ממני מהודע שיסלקו מלהם ממנו אלא יאמר שמורים שמגיני בין בזה בין בעמוד ושמרוני לי עד שלא יצא דרכן של בני אדם ליד בצריכים להמתין לי כי כן דרכן של בני אדם וק"ל:

משנה חייב אדם לברך על הרעה בשם שמברך על הטובה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע. בכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך. ובכל מאדך בכל ממונך. דבר אחר בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו מאד מאד: דברים ו

דבר אחר בכל מאדך. לשון ודוי שמודות לך בין מדה טובה בין מדה פורענות:

גמרא חייב אדם לברך וכו'. מאי חייב אילימא דמברך על הרעה הטוב והמטיב ועל הטובה הטוב והמטיב והתנן (על הגשמים) ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת אמר רבא לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה אמר רב אחא משום רבי לוי מאי קרא בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר זו מדה טובה באלהים אהלל דבר זו מדת פורענות רבי תנחום אמר מהכא כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא. ורבנן אמרי אמר קרא ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך. אמר רב הונא אמר רבי [רב] משום רבי מאיר וכן תנא משמיה דרבי עקיבא לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד. כי הא דרבי עקיבא הוה אזיל באורחא מטא לההיא מתא בעא אושפיזא ולא יהבו ליה. אמר כל דעביד רחמנא לטב אזל ובת בדברא והוה בהדיה תרנגולא וחמרא ושרגא אתא זיקא כבייה לשרגא אתא שונרא אכליה לתרנגולא אתא אריה אכליה לחמריה אמר כל דעביד רחמנא לטב בליליה אתא גייסא שבייה למתא אמר להו לאו אמרי לכו כל דעביד הקדוש ברוך הוא הכל לטב. ואמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר לעולם יהיו דבריו של אדם מועטים לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר אל תבהל על פיך וגו' עד יהיו דבריך מעטים: תהלים נו

ז' מדה טובה באלהים אהלל דבר ז' מדת פורענות ר' אבהו [רב אחא משום ר' לוי] אמר מהכא חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמרה. אם לחסד אשירה. ואם למשפט אשירה. רבי תנחום אמר מהכא כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא. ורבנן אמרי אמר קרא וה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך. אמר רב הונא אמר רבי [רב] משום רבי מאיר וכן תנא משמיה דרבי עקיבא לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעבדין מן שמיא לטב. כי הא דרבי עקיבא הוה אזיל באורחא והוה בהדיה חמרא ותרנגולא ושרגא מטא. האי דוכתא בעא אושפיזא ולא יהבו ליה. אמר כל דעבדין מן שמיא לטב אזל בת בדברא אתא אריה אכליה לחמריה אתא שונרא אכלה לתרנגולא אתא זיקא כביה לשרגא אמר כל דעבדין מן שמיא לטב בליליה אתא גייסא שבייה למתא אמר להו היינו דאמרי כל דעבדין מן שמיא לטב. ואמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר לעולם יהיו דבריו של אדם מועטים לפני הקב"ה שנאמר אל תבהל על פיך וגומר עד יהיו דבריך מעטים: קהלת ה

רבי גרסינן. אילימא כשם שמברך על טובה הטוב והמטיב כך מברך על הרעה הטוב והמטיב והתנן על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב ועל שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת: לקבולינהו בשמחה. ולברך על מדת פורענות בלב שלם: אלהים. לשון דין (שנאמר) [כמו] עד האלהים יבא דבר שניהם: ובת בדברא. לן בשדה: הוה בידיה תרנגולא. להקיצו משנתו: הכל לטובה. אלו היה הנר דולק היה הגייס רואה אותו ואלו היה החמור נוער או התרנגול קורא היה הגייס בא ונוטלו אותו:

מהרש"א אשר יצר את האדם בחכמה כו'. לפרש"י בחכמה מוסב אדלעיל דהיינו בחכמה שברא בו נקבים שלא ע"ם והתוספות פירשו שהוא מלאה בחכמה שברא בחכמה דהיינו שהתקין מזונותיו מקודם שברא ע"ש וי"ל דבחכמה קאי על אדם שנתן לו הקב"ה חכמה בבריאתו ולא כן כל שאר ב"ח שלא ניתן להם חכמה וק"ל: והאר עיני פן אישן המות כו'. ע"פ מ"ש לעיל דשינה אחד מס' במיתה ולפי שאין הכח במאור עינים בחושך לילה מסיים ביה בא"י המאיר לעולם כולו וק"ל: אלהי נשמה כו' אתה בראת ואתה יצרת ואתה נפחת בי כו'. הנשמה בלשון דקרא כוללת כל חלקי הנפש שהם שלשה נפש רוח נשמה כמ"ש המקובלים גם הפילוסופים ועד"ז אמר בה ג' לשונות אלו אתה בראת בי על הנפש הטבעית שנאמר ויברא אלהים את האדם גו' ואתה יצרת בי על רוח החיוני שנאמר בו וייצר ה' אלהים את האדם גומר ואתה נפחת בי על הנשמה השכלית כמ"ש ויפח באפיו נשמת גומר: כוס גו' ובשם ה' גו' צרה. ובשם ה' גו'. בתרוייהו כתיב שם ה' שהוא הרחמים דמדת פורענות נמי שאדם חוטא כן אפשר דעביד רחמנא לטב כדלקמן בשובדא דרבי עקיבא דהדיתי עליה וכן דפריק סדר המכות בשובדא דנחום איש גם זו לטובה הוא כמו שייך לאתויי הכא ואפשר דניחא ליה לאתויי האי ליסגא כל דעביד רחמנא סלי דהולת

עין יעקב

לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעבדין מן שמיא לטב. כ"ל [illegible] כך [illegible] [illegible] [illegible]:

דהולא הכל בהקב"ה וק"ל: **לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין כו'.** מסוגיות אלו זה לכא דלעיל ים ללמוד מה הוסיף ר"מ אקרא דמייתי ע"כ יהיו דצריך מעטים וע"פ מ"ם לקמן קבלת דיסורי שתיקותא ובעי רחמי דהיינו שלא ידבר בו הרבה פן יכשל להרהר במדת הדין אבל יבקש רחמים וה"כ הכא בא לומר דגם אם יבא על האדם מדת פורענות יהיו דבריו לפני הקב"ה מעטים בבקשת רחמים ולא ידבר בו הרבה ולא יהרהר אחריו ח"ם אל תבהל גומר ולבך אל ימהר להוציא דבר והרהור רע לפני האלהים שהוא מדת הדין שהביא עליך פורענות כפרש"י לעיל כי האלהים בשמים ואתה על הארץ והוא רואה מלמעלה ביותר שאפשר דעביד לך דבר זה לטובה וק"ל:

הרי"ף אלו חייב אדם לברך על הרעה וכו'. וקשה מה זו שאלה שאלתו אלו חייב לברך על הרעה דהא דבר הנפתע הוא שגם את הרעה מקבל מאת האלהים ומברך על הרעה כשם שאנו מברכין על הטובה ואל יאמר אדם שאין לברך על הרעה גם מי הכניסנו לומר שמברך על הרעה הטוב והמטיב כדי להקשות מדתנן שעל הרעה מברך דיין האמת ועוד דהיכי סלקא דעתין לברך על הרעה הטוב והמטיב ועוד קשה מה שאינך רבא לא נגרבא דלא חייב לומר לא נברכא אלא נקטיים פשיטא למה נגרבא היכא למתני לא נגרבא אבל כאן סקושיא היא דתנן היפכא שאין מברכין על הרעה הטוב והמטיב אלא ברוך דיין האמת ונראה. דמעיקרא כשהקשה אלו חייב אדם לא נעלם ממנו מה שאפשר לומר שחייב אדם לברך על הרעה ברכת דיין האמת כשם שמברך על הטובה ברוך הטוב והמטיב כי גם את הרעה נקבל מאת האלהים וחייבים אנו לברכו על הרעה אבל פירוש זה דחוי הוא שלמה נברכא תשנה זו כיון שכבר שנינו במשנה על בשורות טובות מברך הטוב והמטיב ועל שמועות רעות מברך דיין האמת שוב ליכא למהדר ולמתני חייב אדם לברך על הרעה דיין האמת כשם שמברך על הטובה ומכח זה יש לנו לומר דחייב אדם לברך הטוב והמטיב על הרעה וספתא הרי דקיימא לן דכל אלו דענרין מן שמיא לטב ודקדק נומי לטב לומי שאמרים שמשמיא פגוז דבר רע האמת הוא התכלית לטוב להגיל נפשו שמות או דבר אחר יותר רע ומר באופן שבמחינה זו אותו רע נקרא טוב ולכן ידקדק לומר ברעה ברוך הטוב והמטיב לפי שתכלית אותו רע הוא לטובה ולהכי סלקא דעתין לומר כשם שמברכין על הטובה הטוב והמטיב כך מברכין על הרעה הטוב והמטיב ונראה פירוש זה מדתנן על בשורות רעות אומר דיין האמת הרי שיש לרעה ברכה מיוחדת בפני עצמה ולכן תירץ רבא לא נצרכא כלומר דלעולם דלא קאמר אלא לברך דיין האמת כשם שמברכין על הטובה הטוב והמטיב וכי תימא משנה יתירה היא זו דהא תנן חדא זימנא על בשורות רעות מברך ועל בשורות טובות לאו אמר לא נצרכא לשנותו פעם שנית אלא לומר שחייב לקבולינהו בשמחה שיברך על הרעה בלב שלם ושלם לקבל גזרתו יתברך באהבה ולאו סתם אמי קרא דבעי לקבולי הרעה ולברך בשמחה והביא מהאי קרא באלהים אהלל דבר וכן מקרא דחסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה וכו'. וקשה מנא לן דבעינן בשמחה דילמא משפט אשירה ולאו בשמחה וכן קשה בקרא דבאלהים אהלל דבר דילמא אהלל ולא בשמחה. וכן קשה לרבי תנחום ולרבנן. אבל נראה לי דיליף מכפל הכתוב דכתיב חסד ומשפט אשירה ונדר ואחר לומר לך אזמרה ולמה כפל ולא עוד אלא שבפסוק בי פסוקים והיה לו לומר חסד ומשפט אשירה ואזמרה אלא רמז קודם ענין אשירה והברכה על החסד שהוא מדת הטוב ועל המשפט שהוא מדת הרע ואחר ואמר לך ה' אזמרה בכל אפני דבריו בזמרה בשירות ובשמחה: רבנ"ת אמר מהכא בה' אהלל דבר וגומר וכי תימא מנין לנו שיהיה בשמחה נראה לי דיליף כפל דבר דבר דמספיק לומר באלהים ובה' אהלל דבר אלא כאן רמז נמי שהוא מדה טובה ורחמים

אהלל דבר ונאמנו אומן שלמו באלהים אהלל דבר בשמחה. וגם רבי תנחום יליף הכי דהיה לו לומר כוס ישועות אשא ולמה ויתן אמלא ובשם ה' אקרא ולמה בשלום שתי אלוקות אלא להשוותם שיקבלום בשמחה ורבנן ילפי מדכתיב ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך והיה לו לומר יהי שמו מבורך ומדחזר לומר יהי שם ה' לומר שגד המות כאם לברך שם ה' בתשואות ובשמחה:

(פיסקא בכל לבבך בשני יצ"יך) דרש רב נחמן בר [רב] חסדא מאי דכתיב °וייצר ה' בשני יודין (כי יצירות הללו למה אחד לטובה ואחד לפורענות) [שני יצרים ברא הקב"ה אחד יצר טוב ואחד יצר רע] מתקיף לה רב נחמן [בר יצחק] אלא מעתה גבי בהמה דלא כתיב בה וייצר הכי דלא שליט בה יצר הרע והא קא חזינן דמזקא ונשכא ובעטא. אלא כדרבי שמעון בן פזי דאמר אוי לי מיוצרי אוי לי מיצרי. [אי נמי כדרבי ירמיה בן אלעזר דאמר רבי ירמיה בן אלעזר דו פרצופין ברא הקב"ה באדם הראשון שנאמר אחור וקדם צרתני] °ויבן ה' אלהים את הצלע רב ושמואל חד אמר פרצוף וחד אמר זנב. בשלמא למ"ד פרצוף היינו דכתיב °אחור וקדם צרתני אלא למ"ד זנב מאי אחור וקדם צרתני כדרבי אמי דא"ר אמי אחור למעשה בראשית וקדם לפורענות בשלמא אחור למעשה בראשית היינו דלא איברא עד מעלי שבתא אלא וקדם לפורענות דמאי אילימא פורענות (דקללה) [דנחש] והתניא רבי (מאיר) אומר בגדולה מתחילין מן הגדול ובקללה מן הקטן בגדולה מתחילין מן הגדול דכתיב °ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר בניו הנותרים גו' ובקללה מתחילין מן הקטן שהרי בתחלה נתקלל נחש ולבסוף נתקללה חוה ולבסוף נתקלל אדם. אלא פורענות דמבול דכתיב °וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה ברישא אדם והדר בהמה בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב וייצר בשני יודין אלא למ"ד זנב מאי וייצר כדרבי שמעון בן פזי דא"ר שמעון בן פזי אוי לי מיוצרי אוי לי מיצרי. בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב °זכר ונקבה בראם אלא למאן דאמר זנב מאי זכר ונקבה בראם. כדרבי אבהו דרבי אבהו רמי כתיב הבא זכר ונקבה בראם וכתיב °כי בצלם אלהים עשה את האדם הא כיצד בתחלה עלה במחשבה לבראות שנים ולבסוף נברא יחידי בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב °ויסגור בשר תחתנה. אלא למאן דאמר זנב מאי ויסגור בשר תחתנה אמר [רבי ירמיה ואיתימא] רב זביד ואיתימא רב

עיון יעקב

ד. פרצופין בראו. כי כל מי שאין לו אשה אינו אדם וגם מהיש מי שאין לו אשה נקרא פלג גופא [illegible]

[illegible] **אלימא פורענות דנחש והתניא.** [illegible]

[illegible] **אלא פורענות דמבול.** [illegible]

[illegible] **בתחלה עלה במחשבה לבראות שנים ולבסוף נברא יחידי.** [illegible]

רב נחמן בר יצחק לא נצרכה אלא למקום חתך בשלמא למאן דאמר זנב היינו דכתיב ויבן אלא למ"ד פרצוף מאי ויבן. מבעי ליה לכדרבי שמעון בן מנסיא דאמר רבי שמעון בן מנסיא. מאי דכתיב ויבן ה' אלהים את הצלע מלמד שקלעה הקב"ה לחוה והביאה אל האדם שכן בכרכי הים קורין לקליעתא בניתא. דבר אחר ויבן אמר רב חסדא ואמרי לה במתניתא תנא מלמד (שברא) [שבנאה] הקב"ה לחוה בבנין אוצר מה אוצר זה רחב מלמטה וקצר מלמעלה כדי לקבל את הפירות אף אשה רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה כדי לקבל את הולד. ויביאה אל האדם [אמר רבי ירמיה בן אלעזר] מלמד שעשה הקדוש ב"ה לאדם הראשון שושבינות מכאן למדה תורה דרך ארץ שיחזור גדול עם קטן בשושבינות ואל ירע לו. למאן דאמר פרצוף הי מינייהו סגי ברישא א"ר נחמן בר יצחק מסתברא דזכר סגי ברישא דתניא לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך ואפילו היא אשתו נזדמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדין וכל העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעוה"ב:

דמוקא. מקום החתך: אוי לי מיוצרי. אם אלך אחר יצרי. ואם לא אלך אחריו: אוי לי מיוצרי. המייסרני בהרהורים: דו פרצופין. שני פרצופין נבראו שהיה אחד מלפניו ואחד מלאחריו וחלקו לשנים ומזה מן שאמר את זה: אחור וקדם צרתני. לשון צורה דסיפ: שני פרצופים: זכר ונקבה בראם. משמע שהיה בריאתם ב' הוו: היינו דכתיב ויבן. שהיה צריך בנין: מאי ויבן. והלא כבר נבנה. כדי לקבל פירות. שלא יהיה קצר מלמטה ורחב מלמעלה שהא שהמשאוי דוחפת את הכבלים מלמעלה לכאן ולכאן שהמשא מכביד עליהן: שושבין. משתדל בחופתו ובזווגו: למ"ד פרצוף. ומתחלתו היה מצד אחד זכר ונקבה מצד אחר: הי מינייהו סגי ברישא. אי זה פרצוף היה מהלך לפנים: אפילו היא אשתו. גנאי הוא הדבר: נזדמנה לו על הגשר. אשה אשתו והיא לפניו: יסלקנה לצדדין. עד שיעבור לפניה: אחורי אשה בנהר. אחורי אשה שהיא מגבהת את בגדיה מפני המים והוא מסתכל בה:

מהרש"א אלא מעתה גבי בהמה דלא כתיב בה וייצר כו'. אע"ג דבהמה ודאי לית לה יצ"ט ולא ה"מ למכתב וייצר בב' יודין מ"מ וייצר ביו"ד אחת ה"ל למכתב גבי בהמה לרמוז שיש לה יצה"ר וק"ל: אוי לי מיוצרי ואוי כו'. בב' יודי"ן אחר דריש של וייצר כאלו נכתב ב"פ וי' כמ"ש גבי יוסי בגה"ק דמגילה ונקדך לחות כימא באותיות של וייצר נוטריקון כאלו נכתב וי לצדיק וי רשע וי מצדיק שהוא יצר שנאמר ש' שהוא הצדיק גומר כי לצדיק ש' גומר וי מרשע שהוא יצה"ר שנאמר בו צופה רשע לצדיק גו': אחור למעשה בראשית כו'. ויהיה למלת צרתני ב' משמעות לאחור יהיה פי' מלשון צירה ולקדם יהיה פי' מלשון צרה ומה שהביא לר' אמי לדרשה א' להוציא מלת צרתני ממשמעותה א' שהוא מלשון צרה לב' משמעות מלשון צירה ולשון צרה דמשמעות לא פליג אמ"ד פרצוף נראה משום דא"כ לפי משמעות צרה ה"ל להקדים קדם לאחור וד"ק: אחור למעשה בראשית כו'. וסיים נעשה כמפורש פ' אחד ד"ע

לכך נברא בע"ש כדי שיכנס לסעודה מיד ועוד טעמים אחרים שם וקדם לפורענות דמבול כדמסיק משום דעיקר חטא היה באדם כמפורש פ' חלק ע"ש: אילימא פורענות דנחש כו'. יש לדקדק נ"ל לאתויי מהא דסכא רבי כו' דהא בגופיה דקרא כתיב פורענות דנחש בתחלה וסדר דאשה וסדר דאדם וי"ל משום דקרא איכא למימר אין מוקדם ומאוחר בתורה ולכך הוליך לאתויי מברייתא: בגדולה מתחילין כו' שנאמר ויאמר משה אל אהרן גו'. גם שהקדים אהרן שהוא אב לבניו והאי דאין ראיה וכן מה שהקדים אלעזר שהוא הגדול לאיתמר שהוא קטן ממנו אין ראיה דבכמה מקומות כתיב כן אלא מדכתיב בניו הנותרים לשתוק מאלעזר ואיתמר ולא הל"ל אלא אל אהרן ובניו הנותרים קאו גומר דהדאי הם הנותרי' אלא לאשמועינן דבגדולה כו' וק"ל: מאדם ועד בהמה ברישא אדם כו'. אע"ג דה"א לכתוב שני שמות כאחד מ"מ דרש כן כיון דכתב כ' וימח את כל היקום גו' לא הל"ל כלל מאדם ועד בהמה גו' אלא לאשמעינן דבפורענות מתחילין כו' וק"ל: ויביאה כו' שעשה שושבינות כו'. כמו ולאמנון ריע תרגומו שושבין ולמדך שאל ירע כו' דדבר זה מכלל שהוא נ"מ ולא אצטריך קרא שהביאה אל האדם אלא ללמדך כו': ואפילו היא אשתו. פרש"י דגנאי הדבר עכ"ל נראה דר"ל דבאשתו משום איסורא ודאי ליכא אלא משום גנאי דאין ד"א שילך הקטן בראש והגדול אחריו אבל לפירוש הרשב"ם בפק שבכינו לא ירצה אדם כיחה כו' ואפי' באשתו אמרו כו' דמשום איסורא נמי גם שלא יהיה עלמו בהסתכל ה"נ איכא למימר נמ"ש שלא ילך אחריה להסתכל בה ולפשר מדקדק לומר דהכא משום איסורא לא שייך דמשמע ליה דגי' הפרצופין הוי כ"א מהם פניו הפך של פנים השני דמ"ה פריך למ"ד פרצוף הי מנייהו מסגי ברישא כיון דכ"א מהם היה פניו הפך השני מי יכריע ביניהם שילך בראש וא"כ זה הולך למזרח וזה למערב וה"ל חוזר גלל בה"א להם לזה מתקומם וא"כ הוא גם אם תלך הנקבה בראש לא יסתכל בה שהרי פניו לצד השני אבל משום גנאי ליכא דיש לזכר לילך בראש ותהכי ליתא שפרש"י בסמוך נזדמנה לו על הגשר אשה איש והיא לפניו עכ"ל שהכריחו לפרש דקאי על א"א ולא אפי' על אשתו דבסמוך לו דבאשתו כיון דאיכו אלא משום גנאי אין סברא להסיריו ולסלקה לצדדין ולעבור לפניה אלא דאיירי בא"א דאיסורא נמי איכא ביה: וכל העובר כו' אין לו חלק כו'. כהנו התוס' פי' אם רגיל בכך לפי כי עכ"ל דה"נ גבי שיחה אמרו כל המרבה שיחה עם האשה כו' דהיינו ברגיל בכך:

הרי"ף והשנית רבי מאיר אומר נתקלקלה וכו'. קשה למה תניא בברייתא דנתקלקלה מתחילין מהקטן כיון דבברייתא ילפי לה מדנתקלל נחש בתחלה ואח"כ נתקללה אשה ולבסוף אדם א"כ הוא נים לאקשויי מיד כשאמר פורענויות דקללה והא בתחלה נתקלל נחש ואח"כ אשה ולבסוף אדם וכן שהלא נסמכת מיתנין פ"ב שענית המוניה הזאת ולא שניה הברייתא אלא בלשון הזה כאומר בס סילימא פורענות דקללה והא בתחלה נתקלל נחש וכו' לבסוף נתקלל אדם. ונלע"ד שהניח הברייתא לפי שהיה אפשר לדחות דלעולם אמרינן שהאדם היה קדם לפורענות נקללה שאלינו תחלת דבר פי' פי' סיה אל האדם ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה והוציאו של פניו מגן העדן אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו אכלת ולא דבר הקב"ה עם האשה ולא עם הנחש אלא לאחר שהשיב אדם האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל ויאמר לאשה מה זאת עשית ותאמר האשה הנחש השיאני ואוכל ואז קלל הקב"ה לפי שהיה גורם ראשון שהיה הנחש ואח"כ לאשה שנתנה לאדם לאכלה אבל לעולם שנתחלה הדבור לא הפך פניו הקב"ה לדבר אלא עם אדם תחלה ומה גם לדעת הז"ל שדרשו ויאמר לו איכה אלי איכה וקינה

עין יעקב

א. מנייהו סגי ברישא. פי' כיון דהא היה קדם הנקבה שהוא יעמוד בה והיו פניהם שוים במעלה ומתרץ דזכר סגי ברישא שהוא גנאי לילך אחריה כמו הולך אחר ... שלמה. ודלא כמפרש"י מפני שנגאי משום מחכנה דילא קדם קבלה פניהם שוים במעלה:

קינה שקונן עליו איכה שרי שחיי האדם קודי לקללה לכך תניא את הברייתא שאומרת נפרי בקללה מתחילין מן הקטן שהרי בתחלה נתקלל נחש דמשמע דלא הסיתא קללה מה שדבר פי ה׳ תחלה בתוכחתו אל האדם ועדיין אנו צריכין לפרש מה שאמר בברייתא לומר שהתחיל מהקטן ממה שנתקלל נחש תחלה שהרי הכל הולך אחר העיקר שהוא מה שהוכיח ה׳ ודבר תחלה עם האדם ומה שנתקלל בתחלה הנחש הוא לפי שהאדם תלה באשה והיא תלתה בנחש וקלל הקניה הגורם הראשון לאמון לעולם שאלו שלמתן עמדו כאחי ולא היה אחד גורם למגידו שאפשר שהיה הקניה מתחיל מהאדם ומה״ל לומר בקללה מתחילין מן הקטן. ואפשר לעיד לומר עם מתחיל בפסוק ואוכל מן העץ אשר צויתיך לאמר מהו לאמר להזהיר את החיה והבהמה והעופות ולא די שלא הזהרת אותם אלא שנתת להם ואכלו וכונה לפי זה שנעון זה אין לנחש ולאוה שום דבר גו כי הם לא נרמו לו שלא להזהיר ואם היה הקניה בא אל האדם שאלה בשעה זו שאמר לו לאמר ולהזהיר ולא הזהיר והדרכה כתן להם נאכול לא היה לאדם פתחון פה לאמר האשה אשר נתת עמדי וכו׳ והיה נתקלל מיד אדם בתחלה על הדבר הזה ומליט שנתחלי דברי הקניה לאדם לא הוכיח לו כלו׳ וזה אלא המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכול אכלת כי בזה מלא פתחון פה אדם לומר האשה אשר נתת עמדי נתנה לי ואוכל כי מתוך כך נתקלל הנחש תחלה וכל כך למה אלא להתחיל בקלקלה מהקטן וכו׳. ובקלקלה מתחילין מן הקטן וכו׳. וי״ל למה לא הוכיח הקלקלה מתוקי שלמד שמתחילין בגדולה מגדול דהיינו מדכתיב ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר כו׳ ושם נאמר ויקצוף משה על אלעזר ואיתמר ולא הזכיר לאהרן לפי שהיה קלקלה והתחיל בקטן ומשה לא יליף מהתם משום דלא הזכיר אהרן כלל וצריך להביא ראיה ממקום שהזכירו שם הגדול והקטן ולא התחיל אלא בקטן ושייס בגדול ולכך הביא מענין קללת הנחש ואדם: אלא פורענות דמבול. וקשה דהתם נמי דהוי דבר קלקלה למה התחיל באדם ולא התחיל בקטן וי״ל דהקנתו הוא שהם יתחיל בבהמות ועופות וישאר האדם יחיה האדם באותו הזמן נמוסר כל ועם הקניה שכל ימי היות האדם על הארץ לא יחסר לאתו וכל מקף מונותיו שוכבים לפניו: מלמד שנרא הקניה לאות כבנין אוצר וכו׳. יש לדקדק מאי דקאמר מלמד מהיכן למדו כן דילמא ויבן הוא מלשון קליפה שקלעם לאות קליפת סער והביאה אל האדם כמו שפירשו לאעלה וכן דרשו בב״ר מלשון בינה שהתבונן מהיכן לבראתה ועוד דרשו מלשון בינה יתירה שיש לאשה יותר מהאיש כדתנן בת י״א שנה נדריה נבדקין ובת י״ב שנה נדריה קיימין והבן בן י״ב שנה נדריו נבדקין ובן י״ג שנה נדריו קיימין וכן מיש ויביאה מלמד מהיכן למדו כן ונראה שמדקדקו נמי דכתיב ויבן את הצלע שאם הוא מלשון בינה אין הבינה בצלע כי״א באשה שהיתה אשה והיל״ל ויבן את האשה וכן דרשה נתבונן מהיכן לבראתה הוא חוזר אל הקניה ולא בינה בצלע וכן דרשת קליפה הוא בשער ולא בצלע. לכך דרשו מלמד שעשאה הצלע כבנין אוצר ויביאה מלמד וכו׳ שהקשה בפסוק שכיון שהאדם היה ישן ויפל ה׳ אלהים תרדמה וגו׳ ויבן אותה כבנין אוצר מאי ויביאה אל האדם כי כבר שיהיה אצלו אלא שהיי ישן ומעור ומהי לפני האדם מיגפי ליה למיתב. לזה דרש מלמד שעשה הקניה שושביני להביאה ממקום למקום אל האדם ולמה עשה אלא ללמוד לבני אדם ואנדי ב״ד אמרו קשה בכ״ד מיני קישוטין וכרכה במלת ויבאה שהוי חסר יו״ד ובני שלם כ״ד רמז לכ״ד קישוטי כלה:

קלג תנו רבנן המרצה מעות לאשה מידו לידה (או מידה לידו) כדי להסתכל בה אפילו קבל תורה מסיני
דברים לג כמרעיה דכתיב ביה °מימינו אש דת למו לא ינצל
משלי יא מדינה של גיהנם שנאמר °יד ליד לא ינקה רע מאי
לא ינקה רע מדינה של גיהנם שנקרא רע. אמר רב
שופטים יג נחמן מנוח עם הארץ היה שנאמר °וילך מנוח אחרי

אשתו. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק אלא מעתה גבי
מ״ב ד אלישע דכתיב °ויקם וילך אחריה הכי נמי אחריה ממש
אלא אחר דבריה ואחר עצתה הכא נמי אחר דבריה
ואחר עצתה אמר רב אשי למאי דקאמר ר״נ מנוח
עם הארץ היה אפילו בי רב נמי לא קרא דכתיב
בראשית כד °ותקם רבקה ונערותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה
אחרי האיש אחרי האיש ולא לפני האיש. א״ר יוחנן
אחורי ארי ולא אחורי אשה אחורי אשה ולא אחורי עבודת
כוכבים ומזלות אחורי עבודת כוכבים ומזלות ולא
אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין ולא
אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא אבל איכא פתחא
אחרינא לא. ולא אמרן אלא דלא רכיב אחמרא ולא
דארי טונא ודלא מנח תפילין אבל איכא חד מהני לא:

יד ליד. לפי כמרעים שקבל את התורה מסיני מיד הקניה לא ינקה רע וקרא באשה משתעי: עם הארץ היה. דלא במשנה שלא למד משנה ו׳ ששנינו לא יהלך אדם אחורי אשה ואפילו היא אשתו: ולמאי דקאמר רב נחמן. שהלך מנוח אחר אשתו אחרים ממש לא תימא דלא גמיר הלכה, אלא, אפי׳ בי רב, עם תנוקות של בית רבן לא קרא דכתיב ותלכנה אחרי האיש: בשעה שהצבור מתפללין. דכיון דאיהו נכנס נראה כפורק עול מלכות ומבזה בית הכנסת: ואי דרי מידי. אין כאן גלוי דמוכחא מילתא דהאי דלא נכנס לבית הכנסת מפני המשא: דרי טונא, זהו מבואר: ואי איכא פתחא אחרינא, אין כאן בזוי דמאן דחזי סבר בפתחא אחרינא ניעול, כל חד לבית הכנסת קרי ליה אחורי ביה״כ. והמאמרים שלפה מרינן ה׳ את הצלע עד פה חזו וכמש׳ בפרק שמין פסין בעירובין ושם פירשו בתוס׳ על פסוק יד ליד ח״ל יד ליד לא ינקה רע לאו הייט קרא דדריש בסוטה לענין נשות האוה דהתם דריש מקרא דתועבת ה׳ כל גבה לב יד ליד לא ינקה, וקרא דהכא היינו יד ליד לא ינקה רע הרע לרקים מלעו):

מהרש״א אפילו בי רב נמי ותלכנה אחרי גו׳. וק״ק ולימא דמפיק קאמר רב נחמן לעיל ובי רב ודאי קרא מנוח. וידע לומר אחרי האיש ולא לפני האיש והיינו דוקא באשת אחר דמשום איסורא דלא״ה הוא דבכר נתקדשה ליצחק ולא היה מנוח ע״ה אלא משום דלא ידע דיך ארן דברייתא דלעיל דקתני ואפילו אחר אשתו לא ילך ומשום גלוי ודו״ק: אחורי ארי ולא כו׳. יש לפרש שלא ולאתא בא״א להמלט מליך בא׳ מהם כי סהיא דפ״ק דעבודת כוכבים מנוח לתנאו ב׳ שבילי חד פני אפתחא דעבודת כוכבים וחד פני אפתחא דבי זונות כו׳ וכיולא בזה אמרו הכא בא״ם א״א להנצל אלא שילך באחד מהם ילך לו אחר ארי ולא אחרי האשה עבודת כוכבים ואשה ילך אחר אשה ולא אחר עבודת כוכבים כדמסיק

עין יעקב

דכתיב מימינו אש דת למו. [illegible] **אלא מעתה גבי אלישע דכתיב ויקם וילך אחריה.** [illegible] **מנוח עם הארץ היה.** [illegible] **אפילו בי רב נמי לא קרא.** [illegible] **אחורי ארי ולא אחורי אשה.** [illegible]

כדמסיק התם שהלכו בשמחה דבי זנות ולא דעבודת כוכבים לאחורי ב"ה ועבודת כוכבים ילך כו' משום דלאחורי עבודת כוכבים גם אם יתכוונו לשמר שעוד עבודת כוכבים בשיתוף כההיא דפ"ק במתפלל לאחורי ב"ה כו' ולא מהדר אפי' כו' דל"ל כהן בר קיימא כו' מעל"כ בשגבר לאחורי ב"ה ולא נכנס גרוע מפי דנראה למפירים גמורה שספר במליצות השם כיון דאין נכנס בה להתפלל עם הצבור והו"ק:

הרי"ף יד ליד לא ינקה רע וכו'. עיין בתוס' וקשה בדברי התוס' מנא להו שאין זה המקרא של תוענת הי כל גבה לב. וכ"ת משום שהפסוק ההוא כדרש נגסות הרוח ואין נדרש לחו במלה מעות לאשה וסרי מקרא אחד יצא לכמה טעמים לפי מנס פי ורע לדיקים נמלט אינו ענין לדרשת מלנה מעות לאשה והדרשה דרבותינו ז"ל נאגדת רבה פי תשא ח"ל זכור לאברהם שהיד יד ליד לא ינקה רע. אם עשים מלוה אל תבקש מתן שכרה מיד ליד לומר שלא ינקה אין אתה מתנקה מפורעניין ואיין שרע אחה נקרא שלא בקשת להבחיל לגניך כמוס שאנו נקמו אבותם יצחק ויעקב מתן שכרן של מלות שעשו שילך שיה זרע לדיקים נמלט. הילך שיה מזכיר זכור לאברהם ליצחק וליעקב מיד וינחם ה' על הרעה סרי יד ליד לא ינקה רע הכן דלאו בעיניך מה שדרשו בפסוק זה ואפ"ה כן יש לדרוש פעם דרשה זו של מלוה מעות לאשה וכו'. ועוד נראה כוונת התוס' בזה דמאי נפקא לן מי הוי האי קרא או האי קרא סדרשה תדרש ויצא מבניהם ונראה דהתוס' סוקשה להם מה שנדרש כאן הכתוב על משה שקבל תורה מהר סיני. והרי מלינו בסוטה שלנו לדרוש כן על נסות הרוח אפי' קבל תורה כמשה לא ינקה וכו' וקשיא ליה לרבי יוחנן האי יד ליד מיד מנפי ליה ופרש"י יד מיד מנפי ליה דהא תורה במקבל תורה תוקמה ליה ולא בנותן וה"ל למכתב יד מיד יד שקבלה מיד אף הוא לא ינקה אלא מ"ד יוחנן אפילו עשה לדקה בסתר וכו' והפשוט כיון דלכתי האי דרשה דאפי' קבל תורה כמשה היכי דרים האי מינים אפילו קבל תורה כמשה יהדרן לקושיין יד מיד מנפי ליה לזה פירשו התוס' לאו ההוא קרא דדרים בסוטה לענין גסות הרוח שכיון שאתה דורש גו כל גבה לב אפי' מקבל התורה כמשה פיכא לאקשויי דהיה לו לומר זה הגבה לב יד מיד לא ינקה אפילו מקבל התורה יד מיד לא ינקה אבל סבא דדרשינן קרא אחרינא דכתיב יד ליד לא ינקה רע והרע לדיקים נמלט. וכיון דלא קאי קרא אגבה לב שלעים מקבל התורה יד מיד אלא מדבר במלוה מעות לאשה יד ליד. השתא ליכא למימר יד מיד אלא שמלוה מידו לידה או תדיר לידו דהיינו יד הנותנת ליד שמקבלת. ולדברי התוספות מ"ש נגמרה ועליו הוא אומר יד ליד איננו טומר אפ"ע שיהיה זה כמשה שקבל יד ליד אלא עליו המלוה יד ליד שכתוב אומר יד ליד שלעים שבמשה לא שייך יד ליד אלא מיד מכל מקום כיון שבמלוה שייך יד ליד אמר הכתוב יד ליד ולא אמר מיד אפ"ע שלפנין משה נודק יותר לומר יד מיד מ"מ כיון שבמלוה שדק לומר יד ליד. לכך אמר יד ליד והנו דורשין זה שנתן לאשה מעות מיד ליד. אפ"ע שיהיה כמשה בניגו שקבל תורה יד מיד לא ינקה ולא מקשי לן מידי נמלי כיון דספיר אמר נמי יד ליד בנסינה שמלוה לאשה יד ליד עמ"ש בפסוק גבה לב דלא שייך יד ליד לא נצנה לב ולא במשה שקבל תורה יד מיד. ובזה נתיישבו יפה דברי התוס' וכן פרש"י ז"ל וקרא משתעי באשה ללה לרעוה עם שכתבנו דלא תיקשי לן דלא כתב יד מיד לפי דקרא מיירי באשה ושפיר קאמר יד ליד המלוה לאשה יד ליד. וכפי הפשט אפשר לבאר סוף הפסוק שאמר וזרע לדיקים נמלט עם סדרשה הואת של המלוה מעות לאשה יד ליד לא ינקה אפ"ע שיהיה גדול כמשה שקבל התורה יד מיד ומ"מ אם יש לגדול שום זכות אבות שהוא זרע לדיקים נמלט מעיהנם בזכות אבותיו: וילך מנוח אחרי אשתו עיין פרש"י. ותימה דהא שלחי מנוח דהלך אחרי אשתו ולא אחר אשה אחרת והכי דקרא דוהרכבם אחרי אלים ולא לפני האלים הוא שלא הלך אליעזר אחר אשה ונמס למדנו שלא ילך אדם אחר אשה אבל מכ"ש מהכא דאפי' היא אשתו לא ילך אחריה ואם לא למדנו אלא ממתניתא ולכך אמר ע"ה הני שלא למד דל"ל ממתניתא אבל הא דבי רב לא קרא מכ"ל ואפשי למכן דכיון שמדבר באליעזר שקודי אותו סבי עבד ריקא העבד את רבקה אין יכול לומר נפי ססוא גבי לים והרכבם אחרי אים ויקם העבד

למה קראו עבד וקראו איש אלא משום לנו חתוך שנם לאחר מיתה יצחק והלכנס אחרי הלים שהוא יצחק כדכתיב ומאמר מי האיש הלזה וגם נלותו פעם שיהיה אחריו של יצחק ולא לפניו והרי מבואר במקרא שרבקה שיהיה אשתו של יצחק ולא הלך אחריה אלא לפנים:

אמר רב יצר הרע דומה לזבוב ויושב על בי מפתחי הלב שנאמר [1]זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח ושמואל אמר דומה לחטה שנאמר [2]לפתח חטאת רובץ. ת"ר ב' כליות יש בו באדם [3]יועצות אחת לטובה ואחת לרעה ומסתברא דטובה מימין ורעה לשמאל שנאמר [4]לב חכם לימינו ולב כסיל משמאלו. ת"ר לב מבין כליות יועצות קנה מוציא קול ושט מכניס כל מיני מאכל [5]ריאה שואבת כל מיני משקין. לשון מחתך. פה גומר. כבד כועס. מרה זורקת בו טפה ומניחתו. טחול שוחק קורקבן טוחן. קיבה ישנה. אף ניעור. נגער הישן וישן הנעור נימוק והולך לו. תנא אם שניהם ישנים או שניהם נעורים מיד מת:

זבובי מות. היינו יצה"ר שמבאיש יביע כשמסן מבחים מסריח ומתן קול כשהוא מביע מה יביע לומר כן שמעתי. פי' אחר יביע לשון לבעבועים כל משקה סרח מעלה רתיחה ולבעבועות, מעלה לשון תמה דריש ליה: **כליות יועצות.** אם הלב עושה כן והלב מבין מה שיש לו לעשות אם ישמע עלת הכליות אם לאו. ומכן שהכליות יועצות שנאמר אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי. ומכן שהלב מבין שנאמר ולבבו יבין: **לשון** מחתך את הדבור לסוליאו מפיו. והפה עם השפתים גומר הדבור ומוליאו: **שואבת** כל מיני משקין. אף ע"פ שהם נכנסין בגרם דרך הושט סריאה מוללתן ושואבתן מנגד לדופני הכרס: **זורקת בו טפה.** מרה: ומניחתו. מן הכעס: **שוחק.** משחק: **קורקבן.** בשם הוא בבהמה שמקום טוחן שמאכל: **אף.** החוטם: **נעור.** מקיץ משינתו: **נגער הישן וישן הנעור.** שמחליפו ונהא הסינה מן האף והקיבה נעורה: **נימוק והולך לו.** במחתכה ומשך למיתה. לשון אחר כיצד היסן סקיבה ומלאו קיבה ואף מעורים שאינו ישן כלל או ישן האף מכשר ומלאו שניהם ישנים ואינו מעד כי אם נקשי:

מהרש"א לזבוב כו'. שהוא בריה קטנה והלב ומבחים דבר חשוב שמן רוקח כן הוא היצה"ר כמ"ש בתחלה' דומה לחוט כו' וקאמר דיושב בין ב' מפתחי הלב כדלקמן לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו ושמואל מדמה ליה לחטה שהוא ג"כ דבר קטן ואולי דס"ל כמ"ד אילן שאכל ממנו אדם הראשון חטה היה וע"י בא יצה"ר וק"ל: **ב' כליות כו'.** משום דבכל אברים הספיגרים דחשיב בסמוך אין בהן אלא אחד בגוף אדם חוץ מב' כליות וע"כ אמר שנבראו להיות יועצי הלב אם לטוב אם לרע וע"כ הם שנים אחד יועץ לטובה ואחד לרעה וקאמר. **ומסתברא כו' לב חכם לימינו גו'.** דלא על הלב גופיה קאמר אלא על ב' יועצי הלב וזה שייכא בריית' זו להמחבר דהכא דקתני בכל לבבך בשני יצריך דלא על הלב גופיה קאמר דאין לאדם ב' לבבות אלא על ב' יועצי הלב שהן ב' כליות קאמר והו"ק:

תניא

עין יעקב

דומה לזבוב כו' ושמואל אמר כמין חטה. [illegible]

טחול שוחק. [illegible]

קלה **תניא** רבי יוסי הגלילי אומר צדיקים יצר הטוב שופטן שנאמר ולבי חלל בקרבי. רשעים יצר הרע שופטן שנאמר נאם פשע לרשע בקרב לבי. ובינונים זה וזה שופטן. שנאמר כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו. אמר רבה כגון אנו בינונים א"ל אביי לא שבק מר חיי לכל בריה. אמר רבא [רבה] ידע איניש בנפשיה אי צדיק הוא או רשע הוא אמר רבה [רבא] לא איברא עלמא אלא לצדיקים גמורים ולרשעים גמורים ואמר רבא לא נברא העולם אלא בשביל אחאב בן עמרי ורבי חנינא בן דוסא לאחאב העה"ז ולרבי חנינא בן דוסא העולם הבא:

תהלים קט · שם לו · שם קט

לבי חלל בקרבי. יצה"ר הרי הוא כמת נקרתי שיש בידי לכפו ואין כוחו בי אלא יצ"ט והוא שופטו: **חלל.** כמו ימלא חלל: **נאם פשע וגו'.** אמר דוד נקרב לבי יש ואומר לי משפטו אם לרשע כלומר שהיצה"ר אומר לרשע אין פחד אלהים לנגד עיניך אלמא יצה"ר שופטו עד שמחזיקו שאין מתפחד מאלהים: **כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו.** שיש לך אדם שיש לו ב' שופטים: **לא שבק מר חיי לכל בריה.** (אי אנן בינונים מאריך לכל שאר עלמא רשעים) אם אתה מן הבינונים אין לך צדיק גמור בעולם: **ידע איניש בנפשיה אי צדיק גמור הוא.** כלומר אם אתה שיצה"ר אינו שולט בו כלל צריך שיהא מקרבו כדי שיפסוק בפרים וכנים שבעולם הוא שמלא דוחה ואין מקרבה כך ממעטי: **לא ידע איניש בנפשיה כו'.** דאם שולט בו יצר הרע וכשהוא לבית המדרש מתשובתו לא כיוון הוי צדיק גמור ואם לאו דאינו מתשובתו וכיוון הוי רשע גמור: **לרשעים גמורים.** העולם הזה שאין להם חלק לעולם הבא ולריכין ליטול שכרן כאן כגון אחאב שהיה עשיר מאד דקאמר ליה בן הדד כספך וזהבך לי הוא: **לצדיקים גמורים.** שעה"ב שאין להם חלק בעוה"ז כגון רבי חנינא בן דוסא שדי לו בקב חרובין מע"ש לע"ש:

מהרש"א שנאמר לבי חלל בקרבי. עיין פרש"י ולמאן שופטן לא משמע כן והא אין לריך רלוי שהיצ"ט מפתה את האדם למוטב ונהפך שיצה"ר מסיתו לרעה גם לפירושו יצ"ט שופטן לא אתכר כלל בהכי קראי דמייתי וע"כ נראה לפרש דשופטן מוטב קאמר לפסוק דיש שהוא חייב אם לדיק הוא יצ"ט שופטן שנאמר לבי חלל בקרבי זה הכתוב מיירי בלדיק שאמר דוד ברישא דקרא כי עני ואביון אנכי ולבי נומר דהיינו היצ"ט שבלב לדיק שופטו לחייב בדין והיינו כי תלאתי וחבלתי נקרתי וכן ברשעים היצר הרע שופטן לחייב בדין שנאמר נאם פשע גו' ר"ל דאומר לרשע שהוא פשע וחייב בדין ומי אומר לו כן בקרב לבו היינו היצה"ר שהוא בקרב לבו ומסיק דבינונים זה וזה דהיינו תרי לבנות שופטן לחייב בדין אבל הקב"ה עומד לימין אביון להושיע לו משופטי נפשו ולזכות אותו לפי מדתו בבינוני ורב חסד מטה כלפי חסד וק"ל: **ואמר רבא לא איברי**

עלמא אלא לרשיעי וכו'. בגירסת הילקוט בע"י ליתא וכן נראה דהיינו דלקמן לא איברי עלמא אלא לאחאב כו' ולפי זה הא דקאמר רבה ידע איניש בנפשיה כו' הוא תשובה למאי דקא"ל אביי לא שביק מר חיי כו' והשיב לו ידע איניש בנפשיה כו' וידעתי שאיני מצדיקי אלא מבינונים ומתוך ענותו קא"ל הכי שלא היה רוצה להחזיק עצמו לצדיק ודו"ק:

הרי"ף צדיקים יצה"ט שופטן וכו' וקשה בשלמא יצה"ר שופטן איכא למימר משום שטן הוא יצה"ר הוא מה"מ משולח ומשטין ויורד ומעיד אבל יצה"ט שופטן היכי משכחת ליה. ונראה דכיון שהלדיק הפיח ליצה"ר עד שנעשה לבו לב היצה"ר חלל נקרתו שוב אין לו קיום לקטרגו ללדיק ואם יהיה איזה קטרוג על הלדיק הוא מגד יצה"ט על איזה דבר של מצוה ועשה טוב שנתקלקל ולא עשאו יצה"ט הוא שופטו לומר כיון שאני הייתי בתוכך למה התקלקלת מלעשות אותה טובה ויצה"ר שופט לרשע על שאמר בלבו אין אלהים והוא השטן שנפרע ממנו. והבינונים זה וזה שופטן יצה"ר שופטו כשהוא בא לידו דבר רע ויצה"ט שופטו על מניעה איזה דבר טוב. שנאמר כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו שופטים שיש בו האמור יושיע על מניעת מעשים. הטוב ויצה"ר על מעשיו הרעים:

ואהבת את ה' אלהיך וגו':

תניא רבי אליעזר הגדול אומר אם נאמר בבל נפשך קלו למה נאמר בכל מאודך ואם נאמר בכל מאודך למה נאמר בכל נפשך לומר לך אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאודך [ר"ע אומר בכל נפשך אפי' הוא נוטל נפשך ת"ר] מעשה שגזרה מלכות גזרה על ישראל שלא יעסקו בתורה מה עשה רבי עקיבא הלך והקהיל קהלות ברבים וישב ודרש ומצאו פפוס בן יהודה א"ל אי אתה מתיירא מפני אומה זו א"ל אתה פפוס שאומרים עליך חכם אתה אי אתה אלא טפש. אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על שפת הנהר ראה דגים שהיו רצים לכאן ולכאן אמר להם מפני מה אתם רצים אמרו לו מפני הרשתות והמכמורות הבאות עלינו אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כדרך שדרו אבותי ואבותיכם. אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות אי אתה אלא טפש ומה במקום חיותנו אנו מתיראים במקום מיתתנו לא כל שכן ואף אנו כך בזמן שאנו עוסקים בתורה דכתיב בה °כי היא חייך ואורך ימיך אנו מתיראים כשאנו פוסקים מדברי תורה עאכ"ו לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לרבי עקיבא וחבשוהו בבית האסורים ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו אמר לו מי הביאך כאן אמר לו אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה אוי לי שנתפסתי על דברים בטלים. אמרו כשהוציאו לרבי עקיבא להריגה זמן ק"ש היה והיו סורקין את בשרו במסרקאות

דברים ל

עין יעקב

יצר טוב שופטן. [illegible] **אלא בשביל אחאב בן** [illegible] **אם נאמר בבל נפשך למה נאמר בכל מאודך.** [illegible] **מעשה שגזרה מלכות גזרה.** [illegible]

במסרקאות של ברזל והיה מתכוין לקבל עליו עול מלכות שמים באהבה. אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן. אמר להם כל ימי הייתי מצטער על הפסוק הזה בכל נפשך ואפילו הוא נוטל את נפשך אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד. יצתה בת קול ואמרה אשריך רבי עקיבא שיצתה נשמתך באחד אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע זו תורה וזו שכרה, אמר ממתים ידך ה' ממתים מחלד. אמר סא:
להם חלקם בחיים. יצתה בת קול ואמרה לו אשריך רבי עקיבא שיצתה נשמתך באחד ואתה מזומן לחיי העולם הבא:

לכך נאמר בכל מאודך. על המגיע עליך: והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. קורא ק"ש: (ע"כ כלומר עדיין אין אתה מכוין: ממתים ידך ה'. אותם ששוקקים בתורה מיתון ידך עכשיו הם ממתים ממתין: אמר להם. הקב"ה חלקם בחיים). ענין אחר. ממתים ידך ה'. מידך היה ראוי למות ולא מיד בשר ודם:

מהרש"א יש לך אדם כו'. ר"ל כמי לענין נטילת נפש קאמר כדאמרה בפרק בן סורר ורע"ק דאמר בכל נפשך אפילו נוטל הוא לפרושי לדברי ר"א קאתי דלא תימא דלאו לענין נטילת ומסירת נפש קאמר ר"א אלא מסירת עצמו בכל גופו כמו ושב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו דלא יתכן שם מסירת נפש כמ"ש הרא"ם ומשום דהכא טכל ספיר לפרש כמשמעו נטילת נפש מפרשי' ליה הפי' דהיינו בכל נפשך ורע"ק דעיקר קרא בעבודת כוכבים איירי כפרש"י בהדיא פרק בן סורר וז"ל ואהבת את ה' גו' שלא תמירנו בעבודת כוכבים דהא דאמרי' התם בג' עבירות יהרג ואל יעבור חשיב עבודת כוכבים ויליף ליה מהאי קרא דבכל נפשך וש"ד וג"ע יליף הכי כאשר יקום גו' ע"ש ובעובדא דרע"ק דמשמתין דמסר נפשו על ביטול תורה היינו בשעת השמד כדאמרינן התם דבשעת השמד אפי' על מצוה קלה יהרג ואל יעבור ועוד דרע"ק בפרהסיא הוה כדאמר מקהיל קהלות ברבים ובפרהסיא אמרינן התם דאפי' על מצוה קלה יהרג ואל יעבור ובזה יפול קושית הרא"ם על פירש"י בפ' בן סורר אפי' דבכל נפשך איירי בעבודת כוכבים בלבד היינו שלא תמירנו בעבודת כוכבים ובתוס' פירש התם דכן הוא בכל המצות דלא קשיא מידי דהתם בעבודה אפילו בצנעה ואפי' שלא בשעת שמד איירי והוקא בעבודת כוכבים אבל בפרהסיא א"נ בשעת השמד בשאר מצות נמי איירי האי קרא דבכל נפשך דיהרג ואל יעבור כדקאמר נמי התם וכדמסיק הכא בעובדא דרע"ק שאמר ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו ולפי דברי התוס' שכתבו בפרק אין מעמידין ע"פ הירושלמי דאם רצה אדם להחמיר על עצמו אפי' בשאר מצות הרי איכא לומר דרע"ק נמי מחמיר על עצמו היה ולהכי קא אמרו ליה תלמידיו רבי עד כאן דהיינו וכי עד כאן חייב אדם למסור עצמו גם בשאר מצות והשיב להם כל ימי הייתי מצטער כו' ורצוני בכך להחמיר על עצמי אפי' בשאר מצות וחז"ק:

מלתא לישמעאל כו'. פירוש הפסל וכמפל הפועל הם העובדי כוכבים בכל מקום ואלה הנים הם כלל ישראל כמו שאמרו מהרגא דייסף קלתיפאל שנמשלו לדגים ואכל ישראל קאמר הכי כמפורש לעיל והסיו מתקבלים ממקום למקום היינו מקהיל קהילות ברבים והשתום הם הנדיות והשמדות שמגילים עליהם בני אדם אל תקרי בני אדם אלא בני אדם ולהכפם שמעלו ליבשה דהיינו מתוך המים שהם משל לתורה כמ"ש הוי כל צמא לכו למים ולהכנס לבטל תורה תמה וכחד אני ואתם כשם שמרו כו' דהיינו שהיינו לעם אחד כמ"ש הקיסר לריב"ח בפ' אח' ד"ת כמו שהיו אבותי עם אבותיכם בביטול תורה כמו שהיה בחרבן בית ראשון שכאמר על עזבם את תורתי גו'. ומה במקום חיותינו גו' היא התורה שכמשלה למים אם אנו הולכים ומבטלים כו' היינו בהשל הליכתם ליבשה וק"ל: אשריך רע"ק כו'. בהוא ודאי קבלת של מלכות שמים שלמה כמ"ש זו תורה וזו שכרה: ממתים ידך ה' גו'. זו תורה פרש"י לענין תורה כתיב להיות זה שכרו ופרש"י ממתים מידך היה לו למות ולא מידי ב"ו עכ"ל ויפה דקרא ספיר מתפרש וסיפא דקרא ממתים מחלד ר"ל שהיה לו למות כדרך כל העולם וחלד הוא לשון עולם כמו האזינו כל יושבי חלד וק"ל: א"ל חלקם בחיים כו'. אמר חלקם בלשון רבים ר"ל חלק של כל הצדיקים ושכרם לא יהיה בעוה"ז רק בארץ החיים או שיהיה פירושו ע"פ מ"ש בחגיגה שהצדיק נוטל חלקו וחלק הרשע בג"ע שנאמר בארצם משנה יירשו והרשע נוטל חלקו וחלק הצדיק בגיהנם כמ"ש משנה שברון שברם והשתא על מה שאמרו מ"ה זו שכרה השיב להם הקדוש ברוך הוא חלקם של רשעים שהמיתו אותו פי' להם בגן עדן מהוה ארץ החיים יהיה שכרו וק"ל:

דף סב תניא אמר רבי עקיבא פעם אחת נכנסתי אחר רבי יהושע לבית הכסא ולמדתי ממנו ג' דברים למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר לו בן עזאי כל כך העזת פניך ברבך אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך:

אחר רבי יהושע. תיפרות הוא: כל כך. כלומר כל זה העזות פניך נפני רבך שנסתכלת בכל אלו:

מהרש"א ולמדתי ממנו שאין נפנין מזרח כו'. ל"ל דלאו בו שהיה לו מקום לפנות מזרח ומערב יותר בקל מלצפון ודרום אי לאו דאין נפנין מזרח ומערב וכן ל"ל בהא דאין נפרעין מעומד הוי דיותר בנקל לאדם לפרוע מעומד אי לאו דבעי מיושב וכן שאין מקנחין בימין הוי דאי לאו הכי ודאי הוה מקנח בימין שהוא עיקר תשמישו של אדם בכל מילי כדלקמן וק"ל: העזת כו' א"ל תורה היא כו'. ולאו להקשות דהכתי מי הכריחו להעיז פניו היה לו לשאול על דברים אלו ממנו וי"ל דלא אסיק אדעתיה נפשי מילי דאיכא בהו חשש איסור לשאול עליהם ותורה היא וללמוד הוי דקאמר היינו לידע מה שיש שם ללמוד ממנו חדלו יהיה שם ללמוד דבר מה בדרכי ב"ה וכן צ"ל בהך דרב כהנא דבגנא תותי פוריה דרב הוי אמר הוי תורה היא הוי וק"ל:

סמני

עין יעקב

כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך. [illegible]

שם **מפני** מה אין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר רבא מפני שהתורה נתנה בימין שנאמר °מימינו אש דת למו רבה בר בר חנה אמר מפני שהיא קרובה לפה ורשב״ל אמר מפני שקושר בה תפילין ר״נ בר יצחק אמר מפני שמראה בה טעמי תורה כתנאי ר״א אומר מפני שאוכל בה רבי יהושע אומר מפני שכותב בה [ר״ע אומר מפני שמראה בה טעמי תורה]:

דברים לג

שקושר בהתפילין. בזרוע שמאלו: טעמי תורה. נגינות טעמי מקרא של תורה כגדולים וכתובים בין בניקוד של ספר בין בהגבהת קול ובגלגול נעימות הנגינה על פשטא ודרגא ושופר מהפך מוליך ידו לפי טעם הנגינה ראיתי בקוראים הבאים מא״י:

אמר הבונה כל [illegible] ולכך נגד [illegible]

מהרש״א מפני שקושר בה תפילין. יש לדקדק דלדרבא מ״מ דתפילין כימא דשמאל חשיבא טפי כדאמרינן פ׳ במה אשה בתפילין כך מגעלין מה תפילין שמאל תחלה אף מגעלין של שמאל תחלה וי״ל דכ״א במלתיה דסבא מעשה שעושה ביד ימין חשיבא דקושר בה תפילין לכך לא יעשה בה מעשה בזיון דהיינו לא יקנח בה אבל אחר מעשה הנעשה ביד שמאל חשיבא דהיינו הכחתן של תפילין חשיב חשובה כמו כל שמאל במעשה נעילה הגעפה וק״ל: מפני שאוכל בה כו׳. רוב תשמישי אדם בימין הם בלאו הכי ולא חלם אלא באוכל בה דהיינו דרחותו תלוי בה אי נמי מטעם שאוכל בה צריך להיות נקיה ביותר שלא יומאם לו שאוכל:

שם **אמר** רבי תנחום בר חנילאי כל הצנוע בבית הכסא נצול משלשה דברים מן הנחשים ומן העקרבים ומן המזיקים ויש אומרים אף חלומותיו מיושבין עליו ההיא בית הכסא דהוה בטבריא כי הוו עיילי בי תרי אפילו ביממא הוו מיתזקי רבי אמי ורבי אסי הוו עיילי ביה חד וחד לחודיה ולא מתזקי אמרו להו רבנן לא מיסתפיתו אמרי להו אנן קבלה גמירנא קבלה דבית הכסא צניעותא ושתיקותא קבלה דייסורי שתיקותא ומבעי רחמי אביי מרביא ליה אימיה אימרא למיעל בהדיה לבית הכסא ולרביא ליה גדיא שעיר בשעיר מיחלף רבא מקמיה דהוה רישא מקרקשא ליה בת רב חסדא אמנחא בלקנא בתר דמלך עבדא ליה כותא ומנחא ליה ידא ארישיה:

מן הנחשים ומן העקרבים ומן המזיקים. דמתוך לניעותו מתכוב בנחת ובשתיקה ואין המזיקים מרגישים להתקרבות בו [ואף המזיקין חסין עליו: חלומותיו. מיושבין עליו באין] המזיקין ומבהילין בו: קבלה. מסורת מרבותינו שקבלנו מאבותינו: קבלה דייסורי שתיקותא שלא יבעט בייסורים הבאים עליו: מרביא ליה אימרא. מגדלת לו שה ומלמדתו שהולך עמו תמיד: [שעיר. שד של בית הכסא דומה לשעיר ועליהם נאמר ושעירים ירקדו שם.] אמנחא בלקנא. מחכת לנח בכפל של נחבת ומקרקשת בו ענביה וזוהו כנפנס

כמדם מנתן: בתר דמלך. דמלך ונעשה ראש ישיבה לריך שימור טפי שהמזיקין מתקנאים בשרי ותיא יותר משאר בני אדם: כוותא. חלון כנגד מקום שהולך כנגד עם לאחורי הבית:

תוספות רבא מקמיה דהוה לישא וכו׳. בתר דמלך עבדא כוותא ומנחא ליה ידא וכו׳. מימה דמ״כ לא מלך רבא עד אחר פטירתו של אביי כדמשמע לעיל בעובדא דבר הדיא וכן בכתובות דקאמר מומה דביתהו דאביי אתיא לקמיה דרבא בסוף פ״ב ועוד [והוו] מימה דלעיל משמע דאתה נתנהם פטירתה קודם פטירתו דאביי וי״ל מ״מ לא נתעלה עד אחר אביי:

אמר הבונה [illegible]

מהרש״א כל הצנוע בבה״כ כו׳ מן הנחשים כו׳. עיין פרש״י ונ״ל משום דמזיקין שכיחי ונלרים בבה״כ כדאמרינן לקמן ובכתם אמרינן לקמן נמי דלאו דרקוכא שמניה לברכשיה וע״י שהולא לפוש המלאכים שומרים אותו מכל הכי כדמסיק אביי לעיל דאול לב״ה כמי א״ל שמתהי עמוכי כו׳ ותלמו לפוע ודלי דסבקי ליה ואלי ולית ליה מי שישמור אותו מכל הכי מזיקין ומטעם זה נמי אמר חלומותיו מיושבין שאין המזיקין מתדבקים בו ואין מבהילין אותו בחלומות רעים וכפרש״י וק״ל: קבלה דב״ה צניעותא ושתיקותא כו׳. ומה״ע אין כישול חד וחד דהוו טפי לניעותא ושתיקותא דלא מעיילי בי תרי דשכיחי דלאחר רואה את פרשו של חברו ולא הוו לניעות ואתו נ״כ לידי ספור דברים ולא הוי שתיקותא וק״ל: מקרקשא ליה כו׳. דסכתם ירא מלבא שם כאחיא דעשה מיף מיף אין בו משום גילוי ולגבי מזיקין נמי אמרינן בכה״ב בפ״ע מ״מ איכא איכם בחדים כמעריי ואי לא מקרקש ככתמא להלבא והוד נסתי כו׳ וע״ש:

שם **ההוא** ספרנא דנחית קמיה דרב נחמן אמר האי צנוע באורחותיו הוה אמר ליה רב נחמן את עיילת בהדיה לבית הכסא וידעת אי צנוע אי לא דתניא אין קורין צנוע אלא למי שצנוע בבית הכסא ור״נ מאי נפקא ליה מיניה משום דתניא כשם שנפרעים מן המתים כך נפרעים מן הספדנים ומן העונים אחריהן:

מהרש״א אין קורין צנוע אלא למי שצנוע בבה״כ כו׳. ודסכינו צלשון המשנה ודאי לפוע כו׳ יש לפרש בענין זה וכן ההיא דפרק אע״פ ברע״ק שהי׳ לנוע ומלי׳ כו׳ כמ״ש שם אבל קרא׳ דכתי׳ ואת לנועים חכמה גו׳ והלנע לכת עם ה׳ גו׳ רוחק לפרש בהכי ואפשר לומר בהא דליסכא דרבנן לחוד וליסכא דתורה לחוד וק״ל: כשם שנפרעין מן המתים כו׳. ר״ל שנפרעין ממנו על דבר מלוה שלא היה בו כך נפרעין מן הספדנים שמספרין עליו דבר טוב שלא היה בו וכן מן העונים כו׳ שעונין אמן ומודים בדבר ולכך היה רב נחמן מקפיד שלא היה רוצה להיות מן העונים ומודין בדבר וק״ל:

ע״ב **תניא** בן עזאי אומר על כל משכב שכב חוץ מן הקרקע על כל מושב שב חוץ מן הקורה אמר שמואל

עין יעקב

אמר רבא מפני שהתורה ניתנה בימין. נראה דנ״א בין הטעמים לשנין אחר וכ״כ בהג״הים נל״ם פי׳ ג׳ ע״ש:

שמואל שינה בעמוד השחר כאטמא לפרזלא. יציאה בעמוד השחר כאטמא לפרזלא. בר קפרא הוה מזבן מילי בדינרי עד דכפנת אכול עד דצחית שתי עד דרתחא סרוך שפוך קדרא קריא ברומי בר מוכין תאני תאני דאבוך זבין:

על כל מושב שב חוץ מן הקורה, שאם תפול: כאטמא לפרזלא. אלייר צלמיו שמועיל לגוף כך מועיל לגוף: יציאה. לעסות: ארכפנת אכול. שאם מעה תמעיד מתוך האות שאוכל ואין שאוכל מועיל: עד דרתחא קדרך שפוך. קודם שתלך מעל חוץ זה כשתאה צריך לגוער מתוך ואל תמתין אותו: קרנא קריא ברומי. אם תשמע קול שקן נחתי הוא סימן למבקשי האנים לקנות ולהוליך ממקום למקום: בר מובין תאני תאני דאבוך זבין. אם אין לאביך בנים סחור אותה נם למכור שלהו בעוד שיש תוננים:

מהרש"א שינה בעמוד השחר כאטמא כו'. ונראה לפי פשיטה של סחרית כניעה מלך כללותו עם דברים שמלילין את האדם מן העולם כו' שלא ילמד אדם את עצמו בכך אבל בעמוד השחר מותר זה פי' רב האי גאון כו' ע"ש וק"ל:

ואמר להרגך ותחם עליך ואמר ואמרתי מבעי ליה ותחס וחסתי מבעי ליה אמר רבי אלעזר אמר ליה דוד לשאול מן התורה היה מותר להרגך. שהרי רודף אתה והתורה אמרה בא להרגך השכם להרגו אלא צניעות שהיתה בך היא חסה עליך ומאי צניעות היתה בו בשאול דכתיב ויבא אל גדרות הצאן על הדרך. ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו תנא גדר לפנים מגדר ומערה לפנים ממערה. להסך. א"ר אלעזר מלמד שסיכך עצמו כסוכה ויקם דוד ויכרות את כנף המעיל אשר לשאול בלט א"ר יוסי בר חנינא כל המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם שנאמר והמלך דוד זקן ובא וגו' ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו:

ואמר להרגך. דוד אמר לשאול כן כשיצאו מן המערה שנכנס בה לפנות וכרת את כנף המעיל ואמר להרגך שקודם צרוך היה סכיל לי לסתך: התורה אמרה. אם במחתרת הגונב שילסטה אותו למעלה משעקה דרכי מיתה: צניעות. כראיתי בך שנכנסת למערה בשביל שלא תראה שם מה לכיעה כדמפרש והולך: שסכך רגליו. בבגדיו ועשה עצמו כסוכה:

מהרש"א ותחם כו'. דלפי פשוטו הוא מקרא חסר ואמר שאומר שלהרגך ותחם נפשי עליך כמו ותכל דוד וגו'. כפרש"י בספר שמואל ע"ש ועי"כ דרשו ואמר קאי אהקב"ה שאמר כן בתורה

אם ה' הסיתך בי א"ר אלעזר אמר ליה הקב"ה לדוד מסית קרית לי חייך שאני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן מכירין בו שנאמר כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו מיד ויעמוד שטן על ישראל וכתיב ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל וכיון דמנינהו לא שקל מינייהו כופר וכתיב ויתן ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד. מאי עד עת מועד א"ר שמואל סבא חתניה דרבי חנינא [משמיה דרבי חנינא] משעת שחיטת התמיד ועד זריקתו ורבי יוחנן אמר עד חצות ממש ויאמר למלאך המשחית בעם רב מאי רב [אמר רבי אלעזר] א"ל הקב"ה למלאך טול הרב שבהן שיש לי ליפרע מהן כמה חובות באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין ובהשחית ראה ה' וינחם על הרעה. מאי ראה אמר רב יעקב אבינו ראה שנאמר ויאמר יעקב כאשר ראם ושמואל אמר אפרו של יצחק ראה שנאמר אלהים יראה לו השה ר' יצחק [נפחא] אמר כסף כפורים ראה שנאמר ולקחת את כסף הכפורים. ורבי יוחנן אמר בית המקדש ראה דכתיב בהר ה' יראה. פליגי בה רבי יעקב [בר אידי] ורבי שמואל [בר נחמני] חד אמר כסף כפורים ראה וחד אמר בית המקדש ראה ומסתברא כמ"ד בית המקדש ראה שנאמר אשר יאמר היום בהר ה' יראה:

שיש לי ליפרע כמה חובות. יש גניזתו כדי לכפר על כמה עונות: ובהשחית ראה ה' וינחם. מקרא הוא בלוחם פרשה בדברי הימים: בכסף הכפורים ראה. שנתן במכן מחצית של ישראל למשכן והוא כפר על מנין זה שהרי לזכרון כמו דכתיב והיה לבני ישראל לזכרון לכפר ועכשיו שלרשו כפרתו (ראה הקב"ה שמנאן דוד לישראל ולא לקח מהם שקל והיה לו ליקח מהם כסף כפורים ומתוך כך מכר לנגוף בכסף כפורים שנתנו קודם לכן וניצלו באותו זמן):

מהרש"א ויעמוד וגו' וכתיב ויסת את דוד לאמר גומר. הכי הוי הראי כינוי חד הוא בד"ה והכי בשמואל ולא קני ליה

בתר

עין יעקב

בר קפרא זבין מילי בדינרי. [illegible] **שהיתה בך היא חסה עליך.** [illegible] **צניעות'** [illegible] **כל המבזה את הבגדים.** [illegible] **אם ה' הסיתך בי א"ר א"ל הקב"ה לדוד מסית קרית לי חייך אני מכשילך בדבר שתינוקות של בית רבן מכירין כו'.** [illegible]

במד עכייהו והיינו משום דההוא קרא דשמואל ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד גומר מהמנע ויסת קאי אה' דרישא דקרא לכך הביא קרא דד"ה דמפורש ביה ויעמוד שטן על ישראל ויסת גומר ואם כן ע"כ ויסת דשמואל נמי קאי אשטן ומדכתיב בשמואל ויחר אף ה' גומר שהסית לשטן להסית את דוד ולא הזכיר בו מה היה החרון אמרו שהוא כלומר מעניינו דכתיב ויסת כאלו הוא הסית לפי דעת דוד שאמר אם ה' הסיתך גומר וזה שקראו להקב"ה מסית היה חרון אף שהסית השטן להסית את דוד שימנה אותן בלא כופר להענישו בדבר שאפילו תשב"ר יודעין דכתיב כי תשא גו' ונתנו איש כופר גו' והד"ק: **משעת שחיטת כו'.** דטעם זריקתו הוא המועד של גמר עבודת התמיד דזריקה מכשרת הקרבן ומ"ד עד חצות תמה היינו נמי עד גמר זמן הקרבת התמיד של שחר כדתנן פ' ת"ה תמיד של שחר קרב והולך עד חצות: **טול הרב שבהם כו'.** דעלה רב יהודה הוא דכבר מפורש דהרבה הבחירה שבעים אלף ועוד לפי זה ס"ל למכתב הרבה וע"כ דרשו בא"ל אחר שהטיל רב שבהם עתה הרף ידך גומר ודרשו נמי מלשון רב שהוא כמו רוב דהיינו אחד ששקול כחצים של סנהדרין: **יעקב אבינו כו'.** מבואר כי מחנה המלאכים שגלו ליעקב הם באו לשומרו מעשו ומגדו שהוא כמאל והוא השטן שהודה לו על הברכות ונמדרש רצה מחנה אלהים זה אין שכינה שורה על פחות מששים רבוא והסכה בו שהיו מחנה המלאכים כשיעור מחנה ישראל בדבר שהבטיח הקב"ה ליעקב שבזמנו גם בניו כשילכו לשורה תהשכן כמהו יהיה מחנה אלהים זה בשמירתם ולזה בדבר שהיה בדוד נתקיימה הבטחה זו ורלה הקב"ה ליעקב וינחם: **אפרו של יצחק כו'.** היינו אפר אותו השה שבא תחת עמתו של יצחק כדכתיב אלהים יראה לו השה או אפרו של יצחק לפי מחשבת אברהם כי באותו גורן העלה אברהם את יצחק וכפרש"י בד"ה כי הוא ונעלר שנזכרת העקידה כאומר לאברהם כי ברך אברכך גומר וכחול אשר על שפת גו' ובימי דוד ושלמה נתקיימה כדכתיב יהודה וישראל רבים גו' ומלך המשחית בא למעט את הברכה זו ואמר שלוה ה' להבטחה זו וינחם ומ"ד כסף כפורים ראה כפירוש רש"י שע"ש זה נקרא כסף כפורים שנתנו למשכן שהוא מכפר על כופר נפש של מנינם ורבי יוחנן חולק ע"ז כי כסף כפורים שניתן בכל ימי משה למשכן אינו כדאי לכפר על כפר נפש מנינם שהיה בימי דוד אלא ב"ה ראה דהיינו כסף כפורים שניתן כ"א מישראל במקדש כל שנה זה ראה וניחם ודייק ליה דמסתברא כמ"ד ב"ה ראה מדכתי' אשר יאמר היום בהר ה' וגו' דמלת היום לא דייק ליה אכסף כפורים דמשכן אלא לגבי ב"ה מתפרש היום שפיר דהיינו בכל עת שיתנו כסף כפורים לקרבנות בב"ה וק"ל:

הג"ה **טול רב שבהם וכו'.** ולריך לבאר מנ"ל לחז"ל לדרוש רב טול הרב שבהם ולא דלמא כפשוטו רב מלשון רב לך כלומר די והספיק. גם נדקדק מ"ש מ"ש לי לספרא מסס כמה חרנות שבמגלה היו לקחו לכפרה והא אמר שהוא לפרוע כמה חובות. ועוד מ"ש רב מלאה יעקב מה ענינו וכי בשביל שבאו ביעקב ראיה כאמר ראם יש לדרוש שביעקב ראה. ויותר טוב לומר שראה זכות כל האבות וכן קשה במ"ש שמואל אפרו של יצחק ראה. ואם הכוונה בשביל שבאות בו יראה שהיה אברהם דכתיב ביה וירא את המקום מרחוק וכן מ"ש רבי יצחק כסף כפורים ראה מאין לו שייכות וקשר לא מהמקרא ולא מהגמרא כי שם לא קחשב ראיה כלל. ונלענ"ד שחז"ל דקדקו שאם פי' רב הוא מלשון די הל"ל רב לך עתה הרף ידך מאי רב דקאמר ולא אמר רב לך. ועוד שאם אמר הקב"ה רב למלאך מהכות בעם איך הוא אומר ויאמר דוד אל ה' בראותו המלאך המכה בעם והרי הנה אנכי חטאתי גו' ואלה הצאן מה עשו ואיך הוא אומר המכה בעם לאחר שאמר ה' למלאך רב לך להכות בעם ואיך יעבור פי' ה'. ועוד מדקאמר רב עתה הרף ידך משמע שעתה הוא רב אבל לאחר שעה תשוב להכות בעם לכך דרשו באומר הקב"ה טול הרב שבהם בית לי להפרע מהם מישראל כמה שוגר שחייבים אם על שלא תבעו בנין בית המקדש ואם על שלא נתנו איש כופר נפשו נפקד אותם ותבען בית ישראל טול הרב שבהם ולא היתה כוונתו שיתברך ליקח הרב שבהם לכפר על ישראל רק למעטם ברב וגדול שבהם ולכך אי"ל עתה הרף ידך בלקיחת הרב הכה שבהם ולא בחטף גדול כ"א מעט מעט הרף ידך שמא ימותו בחטאתם מתוך מיתת הצדיק ולכך דוד כשראה שנפל הרב ועדיין היה מכה בעם המלאך לא התפלל אל ה' ואמר תהי ידך בי ובבית אבי ואלה הצאן מה עשו חיים חז"ל ובהשחית ראה ה' מה ראה שאם ראה ענין השחתה ועל זה כתיב וינחם ה' על הרעה ואמר רב טול הרב גדולי שלא אמר טול הרב אלא שיהיה כפרה על פשעי ישראל שאם לא כן איך הוא אומר וינחם ה' על הרעה ויאמר טול הרב והלא זו רעה כפולה לזה דרש רב מלאה יעקב אבינו והיה אפשר לומר שהתפלל יעקב בעבור עשו אחיו שהיו אלו מלאכי אלהים עבי"ו אמר וריוח תשימו בין עדר ובין עדר ודרז"ל שאמר יעקב לפני השם יתברך רבש"ע אתה כשתביא לרות על ישראל לא תביא אותם תכופים זו לזו תן להם ריוח בין צרה לצרה ובהשחית שהיה עושה כלם וינחם ה' על הרעה וראה תפלת יעקב שיתן ריוח בין צרות ולזה א"ל ה' למלאך טול הרב שבהם ובן ריוח הרף עתה אולי שמא ימותו בחטאתם ואם לא תשות להשחית מעם ויוכלו לסבול הצרות: ושמואל אמר אפרו של יצחק ראה. ורלה לדרוש ענין הכתוב וישלח האלהים מלאך לירושלים להשחיתה ובהשחית ראה ה' שקראו אברהם קרא שם מקום עקידה ה' יראה ושם בן נח קראו שלם והש"י קראו ירושלים כדברי שניהם ואם כן איך ישחית את ירושלים שנעקד בה יצחק וקרא לה השם יתברך שם. עוד ירצה שאברהם התפלל בשעת שחיטה כונה בניו של יצחק באים לידי עבירות ומעשים רעים תהי זוכר להם העקידה ותתמלא עליהם רחמים ובשעת השחתה שנתמלא כאחת ראה ה' אפרו של יצחק שהעלה עליו השם יתברך כאלו הועלה יצחק עולה ואפרו צבור על המזבח ועמד זכותו לבטל הגזירה ואמר ה' טול הרב שבהם עד שיעשו תשובה. ויש מי שפירש ובהשחית ראה ה' שראה הקב"ה כאלו השחית ושרף אברהם את יצחק וינחם ה' על הרעה וכו' ע"כ. ועוד אפשר לענ"ד לפרש מ"ש יעקב ראה שלפי הפשט ראה שעמדו כמה מחנות של מלאכים ללוות ליעקב דכתיב ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים ע"ש ב' מחנות של מלאכים של ארץ ישראל ושל חוצה לארץ וא"כ איך יהיה כח למלאך אחד להשחית לירושלים ולהחריב לישראל זרע יעקב בחירו. ושמואל אמר אפרו של יצחק ראה שנאמר אלהים יראה וכו'. נ"ל פי' מפורש בפרק זה שהתפלל אברהם שיהיה נחשב לפני ה' התמיד שמקריבין ישראל בכל יום בבקר ובערב כאלו נקרב יצחק היינו אלהים יראה לו השה של תמיד כאלו הוא בני שנקרב שם וכיון שהמלאך היה מכה בעם מהבקר עד עת מועד ואחז"ל משחיטת התמיד עד זריקתו ובהשחית ראה ה' שנקרבן התמיד הוא נחשב לפניו כאלו אפרו של יצחק עומד באותה שעה וכאלו מקריבין אותה שעה ליצחק שכן התפלל אברהם אלהים יראה בשעת הקרבת התמיד כאלו הוא בני וראה ה' וינחם על הרעה ורבי יצחק אמר כסף הכפורים ראה שבשעה שנענש נגף ה' את העם ולקח כסף הכפורים של כופר נפש למסור אוצרי המשכן ויכפר עון בית ישראל ובן לקח כופר נפש לקנות קרבנות לכפר על עון בית ישראל כך בימי דוד שנענשו על שלא נתנו כופר נפש כשמנה אותם יואב ראה ה' שסופה לגבות חמשים שקלים מכל שבט ויהיה ג"כ כסף כפורים לכפר עליהם כי באותו כסף שגבה מהחמשים קנה הגורן מארונה היבוסי ובנה בו המקדש לכפר על ישראל וזה כוונת נפי שאמר ולקחת את כסף הכפורים והיה לבני ישראל לזכרון לכפר על נפשותיכם רמז כאן שבימי דוד יעלה לזכרון מה שעתידים לגבות מכל שבט ולקנות מקום המקדש לכפר על נפשותיהם על מה שחטאו ולא נתנו שקלים למנין נפשותיהם ואפשר לי לומר שכך היתה בדעתו של הקב"ה שכשמנה את ישראל יתנו כופר נפש בשקלים לקנות בהם מקום המקדש והם לא עשו כן ומ"ש גבה מכל שבט חמשים כסף ועלו הרי"ב שנים תי"ר שקלים וקנה מקום המקדש וכפי זה אמרו כאן כסף הכפורים ראה והיינו דכתיב ובהשחית ראה ה' וינחם פירוש שנתנחם השם כתיב וינחם ה' על הרעה ולקח כסף הכפורים של כופר נפש לעשות המשכן שנכפר השגג גם עכשיו אמר למלאך הרף ידך מהשחית כי עתידים לעשות מקדש ולכפר:

ורקיקה מק"ו ממנעל ומה מנעל שאין בו דרך בזיון שם
אמרה תורה של נעליך מעל רגליך רקיקה שמות ג
שהיא דרך בזיון לא כל שכן רבי יוסי בר יהודה
אומר אינו צריך הרי הוא אומר כי אין לבוא אל אסתר ד
שער המלך בלבוש שק והלא דברים ק"ו ומה שק
שאינו

שאינו מאוס לפני ב"ו כך רקיקה שהיא מאוסה לפני מלך מלכי המלכים לא כל שכן:

מהרש"א ק"ו ומה שק כו' לפני ממ"ה לא כ"ש כו'. ומהאי ק"ו והוא אין להתפלל בשק דלפני ב"ו כך לפני ממ"ה לא כ"ש והכי נמי אמרינן אפילו בתפלה דבעי אדם לכוין נפשי' כדמגלי ויק"ל:

קלט משנה כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם משקלקלו המינין ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם. והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם. רות ב שנאמר והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה'. שופטים ו ואומר ה' עמך גבור החיל משלי כג ואומר אל תבוז כי זקנה אמך. תהלים קיט ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך. רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה':

גמ' וכל כך למה לפי שאין עונין במקדש אמן ומנין נחמיה ט שאין עונין אמן במקדש שנאמר קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם ואומר שם ויברכו את שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה. יכול כל הברכות כלן תהא להן תהלה אחת ת"ל ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה וברכה תן לו תהלה. והתקינו שיהא אדם שואל בשלום חבירו וכו'. מאי ואומר וכי תימא בועז מדעתיה דנפשיה קאמר ת"ש ה' עמך גבור החיל וכי תימא מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך. אמר רבא האי קרא מרישיה לסיפיה מדריש מסיפיה לרישיה מדריש. מרישיה לסיפיה מדריש עת לעשות לה' מה טעם משום הפרו תורתך מסיפיה לרישיה מדריש הפרו תורתך מה טעם משום עת לעשות לה'. תניא הלל הזקן אומר בשעת המכנסים פזר בשעה שמפזרים כנס משלי יא אם ראית דור שהתורה חביבה עליו פזר שנאמר יש מפזר ונוסף עוד ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס שנאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך. דרש בר קפרא זלת קפוץ קנה מינה באתר דלית גבר תמן הוי גבר אמר אביי ש"מ באתרא דאית גבר תמן לא תהוי גבר. פשיטא לא נצרכה אלא כששניהם שוים. דרש בר קפרא איזו היא פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. אמר רב פפא [רבא] אפילו לדבר עבירה. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי גנבא אפום] מחתרתא רחמנא קרי דרש בר קפרא לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה. מאי היא אמר רב יהודה מחטא דתלמיותא:

כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם. במס' תענית אמרי' אין עונין במקדש אמן שהמברך אומר בסוף כל ברכה בא"י אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך חונן הדעת וכן בכלם והעונים במקום אמן אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וילפינן לה מקראי דתפלת עזרא וסייעתו ולאשמועינן הכא דבמקדש ראשון לא היו אומרים אלא ברוך אלהי ישראל (עד) [מן] העולם משקלקלו הכופרים ואמרו אין עולם אלא זה התקינו עזרא וסייעתו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם לומר שהתי עולמות יש להוציא מלב הכופרים בתחיית המתים: שיהא אדם שואל בשלום חברו בשם. בשמו של הקב"ה ולא אמרי' מוציא שם שמים לבטלה אלא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו ולמדו מבועז שאמר ה' עמכם ומן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל: ואומר אל תבוז כי זקנה אמך. למוד מדברי זקני אומתך לעשות מה שעשה בועז ובעני מפרש מאי ואומר: ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך. פעמים שמבטלים ד"ת כדי לעשות לה' אף זה שמתכוין לשאול בשלום חבירו רצונו של מקום שנאמר בקש שלום ורדפהו מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור: ויברכו שם כבודך. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שעונין והמברך אומר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם מפרש בתוספתא בתחלה מן העולם ועד העולם להודיע שאין העולם הזה לפני העולם הבא כלום אלא כפרוזדור לפני הטרקלין כלומר הכינו ברכותיו בעה"ז כדי להיות תבלין לעה"ב שכלו אחריו: תהלה אחת. ביטנו פעם אחד ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד על כל הברכות בסוף ברכה אחרונה: וכי תימא בועז מדעתיה עבד. ולא גמרינן מיניה ת"ש. דגמרינן ממלאך שאמר לגדעון: וכי תימא מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון. כלומר לא שאל בשלומו ולא ברכו אלא בשליחותו קאמר מלת המקום לבשרו שהשכינה עמו ולא גמרינן מיניה: ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך. אל תבוז את בועז לאמר מדעתו עשה אלא למוד מזקני ישראל כי יש לו על מי להסמך שאמר עת לעשות לה': מסיפי' לרישיה כו'. אם באת לדרשו למקרא זה יש לך לדרשו יפה בין כסדרו בין בהפוך: מרישיה לסיפיה. עת לעשות לה' משום הפרו תורתך עתים הם לה' לעשות משפט פורענות בעוברי רצונו משום

עין יעקב

וכי תימא מלאך הוא דקאמר. [illegible] ... האי קרא מסיפא לרישא מדריש ומרישא לסיפא מדריש. [illegible] ... שאין התורה חביבה עליו כנס. [illegible] ... זלת קפוץ קנה מינה. [illegible] ... אמר אביי ש"מ באתרי דאית גבר. [illegible] ... בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. [illegible] ... דרש בר קפרא לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה. [illegible] ... בושה אבכם. [illegible]

שום דהפרו תורתך: מסייעה לרישיה. ספה תורתו שתי רלטט כגן אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות עבור דהם לשמור מ"ג וגדר ישראל לגמרו כל הקנאים: בשעת המכנסין. שאין חכמי הדור מרבילים תורה לתלמידים: פזר אתה לבנעם לתלמידים: בשעת המפזרים. שהגדולים שבדור מרבילים תורה: בנם. אתה ולא תטול שכרה עליהם דלף א לכבוד שמים הוא לאתה גמרה שפסם וכתיב עת לעשות לה' הפרו תורתך: ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנם. ולא תטיל דברי תורה לגזין: הפרו תורתך. מלפארס בשעה שהכמים לשם שמי: ש"ג זלת קפיין קנה מנה. אם ראית פרקמטיא בזול קפוץ וקנה מינה ולקוף מקופה להתיקר: פשיטא. הא דלאביי למה לי פשיטא שלא יורה אדם שלכה בפני רבו למה ליה לאביי לאוכמע מכלנא: כששניהם שוין. אם צלא במקום מים ואיכך גדול ממנו אל תטיל מעצי לדחם במקומו: בכל דרכיך. אפי' לשבור עבירה: דעהו. מן לנו אם לרך מלת הוא כגון אליהו בהר הכרמל שבור עליה: מחמאה דתלמידתא. בתפידיר שלשתיים שתפפירות עמרים מותם שותה כשלמי מעגם [ר"ל מהרסה]:

הרמב"ם ז"ל עיין שם הספרים בחורה שלא יאמינו בחיי העולם הבא ועוד בהאר ענין העולם הבא במקומו ממסכי סנהדרין ופירוש קלקלו שבחיהו האמונה וכשאמרו בכלל התקנות שתקנו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם האל מפני במלת שלום הוא שם משמות הקב"ה והביאו ראיה לדבר זה מענין בועז שאמר ה' עמכם והשיבוהו יברכך ה' ומה שאמר אחר כן ואומר אל תבוז כי זקנה אמך איש ראיה על מה שהקדים שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם. אבל ראיה שלא יבא רבונו להקנה חכמים אף על פי שהם יפסים וקדושכיהם ועל זה ההיר שלמה בזה המשל ואמ"כ הביא ראיה על כל העוברים על התקנות ההם כי יצא זמן לספרע מהם ולבטשם אומם כי הם הפרו תורה הנו שאמר הפרו תורתך עת לעשות לה' אבל עי פירוש הפסוק על קורבו ופרסמו ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך ואמר כי כשיבא העת להפרע מהם ולהנקם יראתו קנוה לבני אדם לספר התורה כדי שיבא עליהם העונש במשפטו הם הענין אחך ורחוק עמוק עמוק מי ימצאנו כי כלא זה לענין הדין הנגאר עסקניה על כל אדם וע"כ אל הבקם מפני שזה בענין הזה אמר אם נו אנא לבאר דברי מדברים בלבד על דרך פי פשוט בכל דבריו כי דברי הכתוב יצבעו קצתם לקצתם בענין שהוא וכן דברי החכמים. אבל היסוד הוא כי הקב"ה ינהל לשוני ויעבם הרעים והכל במשפט כי כן הגיד עליו הפסוק כי משפטיו ישרים שאומר כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול הדרך הצדק בזה אין ביכלת אדם להבינו כאשר אין בכח שכל אדם להיות בכחו שלא דעת הקב"ה וכמו שהודיענו הכתוב כי אין ביכלת רעיונים להבין חכמתו ולדק דינו בכל מה שפעל ויפעל והוא מ"ש כאמר גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם וע"כ יש לך לסמוך על היסוד הזה ואל תבקש נפשך להעמיק אחר הענין הזה כי כל מי שיחקור אחריו ילכד עליו מ"ש חז"ל בכיוצא בזה לגבי בתי אדרים והעולם תהו בידו. ועוד כתב קצת בזה והאריך בקיצור בבתי דברי הפילוסופי בקיאים בפלוסופיא ואין לורך לכתוב כאן על ספר הזה אשר קדושיו כמלאך עומד לפני אותן התלמידים ההולכים דרך התמימים בתורת ה' וקיים פלג פיהם שבכב זה בלבבך זה ואין זה מקום לבאלא שדבר שהם נולי.

אבל סכתי כשיבא זכר דבר לענין האמונה נבאר עד מעט לפי שיבר בעיני נלמד עקר מעקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אגידהו:

מהרש"א *דף ס"ב כל הרוקק בהר הבית אפי' בזמן הזה כו'. דכל היומים שבמעט אפילו בחדנן סבית ונראה דס"ל כמ"ד בפ"ק דמגילה קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד וק"ל: וכ"ת בעז מדעתיה דנפשיה כו'. וה"ה דאנ"ל דבני לאחויי קרא דנדשון לאשמעינן דהסכימו ב"ד של מעלה ע"י כדאמרי' בסוף מסכת מכות אלא דלא נחת הכא להכי ומה ש"מ לדקדק עוד בזה ע"ש ודו"ק: ואימר עת לעשות גו'. הכא לא פריך מאי ואומר משום דמקרא דלא תנה כי זקנה וגו' דהיינו ש"מ לט ללמוד מהקני הראשונים איפא דהיינו דוקא בדבר שאין בו שום גמגום לאיסור אשא"כ הכא דהוי הוכרח ש"מ לבטלת ת"ס עת לעשות לה' גו' וק"ל: מסייעה לרישיה כו'. ר"ל הכא בשני ענינים מהדיא ופרש"י מריחיה לקיפי' כו' משום הפרו תורתך עתים הם לה' לעשות שכתבו פורענות כו' ע"ש והוא קצת דחוק דסיפא מהכב שכתבו ונראה לפרש כדבסמוך אם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כגס שאמור עת לעשות תואפי דהיינו עת לעשות לה' לכונסה לב"מ משום דהפרו תורתך וק"ל: ואם ראית דור כו'. נראה מפרש"י שהם ב' ענינים בשעת המכנסים פזר ובשעת המפזרים כנס איירי בחכמי הדור ואם ראית דור כו' איירי בתלמידים וקרא דמייתי עת לעשות לה' וגו' קאי אתרוייהו לשעת המפזרים כנס עת לעשות לה' בזמן עניה הפרו תורתך מללמד לתלמידים כיון שיש חכמי הדור אחרים המפזרים וקאי נמי אאם ראית דור דהיינו שאין התורה חביבה עליהם עת לעשות לה' מללמדם משום בזיון התורה כך נראה מפרש"י אבל בירושלמי מוכח דמדא מילתא היא ובשעת המכנסים פזר קאי נמי אתלמידים שחביבה התורה עליהם להכניסם אליהם פזר ללמוד לאן ובשעת שהתלמידים מפזרים לאחה ואינה חביבה להם כנס אתה ללמוד לאן ודו"ק: תמן הוי גבר כו'. יש לדקדק מאי אשמעינן בר קפרא של מתני' היא במקום שאין איש השתדל להיות איש גם אביי דדייק ליה ש"מ באתרא דלית כו' אמאי לא דייק ליה הכי אההיא דאבות ש"מ במקום שיש איש כו' וי"ל דהתם לא בתורה קאמר אלא במקום שאין איש לעסוק בצרכי צבור השתדל את עצמך להיות איש עוסק בצרכי צבור והוא גופא אשמעינן שיהא אדם עוסק בצרכי צבור גם שהוא קלת ביטול לימודו אבל הכא כו' מעניט דלעיל מיניה דבד"ת קמיירי באתרא דלית גבר להיות מורה הוראה הוי גבר להיות מורה לאם ולגופיה לא איצטריך דהכי פשיטא הוא כדאמרי' ועצומים כל הרוגיה זה שהגיע להוראה ואינו מורה אלא דאתא לדיוקא כדאמר אביי הא באתרא דאית גבר להורות תוכן לא תהוי גבר להורות ופריך דהא נמי פשיטא דאסור להורות בפני רבו ומשני בשאין כפרש"י אם צלא במקום ת"ח כו' דנכבר תרוייהו בעיר א"כ מי יורה כיון דכל אחד מהם לא יורה ודו"ק:

הרי"ף כל חותמי ברכות שבמקדש כו'. פי' רש"י ז"ל וב"ת בועז בבנד מדעתיה ולא גמרינן מיניה ת"ש דגמרינן ממלאך דאמר לגדעון כו'. וים לדקדק למה הוצרכו ג' קראי דנקרא דבועז וקרא דאל תבוז כי זקנה אמך סגי כיון דעיקר הילפותא היא מבועז וקרא דאל תבוז איצטריך דלא ניימא דבועז עשה מדעתו והכי אייתי האי קרא נמי דאל תבוז נומר שעשה מדעתו א"כ האי קרא דגדעון תו לא אצטריך. ונראה דגם מתרוייהו לא ילפינן לא משום דאיכא למדחי נמי בהא לא אמר בועז ה' עמכם בשביל שלום בשם כי לא נתכוין לשם אלא רצה לומר שלא יהיה בידם כעירה נמלך לאשות מכל גרנות דגן ולכך בריה בועז הנערה גלגת בם האי ה' עמכם לאחרים כלומר יהיה ה' בעזר כוונתם שלא יהיה לכם דבר של עבירה אלא דבר של ידאם ה' יהיה עמכם ואמרו לו יברכך ה' שיש בידינו דבר של זכות וגם שמשך גמילות חסדים יברכך ה' וע"כ אין ללמוד שבאין

[illegible]

תנו רבנן הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם
הרזים. לפי שאין דעתם דומות זו לזו ואין
פרצופיהם דומות זו לזו. בן זומא ראה אוכלוסא על גב
מעלה בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים וברוך שברא
כל אלה לשמשני. הוא היה אומר כמה יגיעות יגע
אדם הראשון עד שמצא פת לאכול חרש וזרע וקצר
ועמר ודש וזרה וביר וטחן והרקיד ולש ואפה ואח"כ
אכל ואני משכים ומוצא כל אלו כשהוא מתוקן לפני.
וכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש
גזז ולבן ונפץ וטוה וארג וצבע ותפר ואחר כך לבש
ואני משכים ומוצא כל אלו כשהוא מתוקן לפני. [כל
אומניות שוקדות ובאות לפתח ביתי ואני משכים ומוצא
כל אלו לפני] הוא היה אומר אורח טוב מה הוא אומר
כמה טרחות טרח בעל הבית לפני כמה יין הביא לפני
וכמה בשר הביא לפני וכמה גלוסקאות הביא לפני כל
הטורח שטרח לא טרח אלא בשבילי אבל אורח רע
מה הוא אומר מה טרחות טרח בעל הבית זה מה יין
הביא מה בשר הביא מה גלוסקאות הביא כל
מה שטרח לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו על
אורח טוב מה הוא אומר °זכור כי תשגיא פעלו וגו'. על
אורח רע כתיב °לכן יראוהו אנשים. °והאיש בימי
שאול זקן בא באנשים וגו' אמר רב [רבא] ואיתימא
ר' אבהו [זביד ואיתימא רב אושעיא] זה ישי אבי דוד
שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא ודרש באוכלסא
אמר עולא [נקטינן] אין אוכלוסא בבבל תנא אין
אוכלוסא פחותה מס' רבוא. תנו רבנן הרואה מלכי
ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו מלכי עובדי
כוכבים ומזלות אומר ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם.
חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו.
חכמי עכו"ם אומר ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם.
אמר רבי יוחנן לעולם ישתדל אדם לצאת לקראת מלכי
ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אמרו אלא
אפילו

[illegible]

עין יעקב

[illegible]

ושלו לקראת מלכי עכו״ם שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עכו״ם. רב ששת סגי נהור הוה הוו קאזלי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא וקם אזל בהדייהו רב ששת. אשכחיה ההוא מינאה אמר ליה חצבי לנהרא כגני לייא. אמר ליה תא חזי דידענא טפי מינך חלף גונדא קמייתא כי קא אוושא אמר ליה הלך מלכא אמר ליה לאו חליף אחריתי אמר ליה חליף מלכא א״ל לאו אתאי תליתאה דהוה שתקא. אמר ליה. אתא מלכא א״ל אין. אמר ליה מנא ידעת. אמר ליה מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא דכתיב ואחר הרעש אש לא באש ה׳ ואחר האש קול דממה דקה. כי אתא מלכא פתח רב ששת וקאמר בחך. אמר ליה וכי לא חזית היכי מברכת ומאי דהוה עליה דההוא מינאה. איכא דאמרי חברוהי כחלינהו לעיניה ואיכא דאמרי רב ששת נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות:

אוכלוסא. חיל גדול של אנשי רבים: חכם הרזים. שיודע מה בלבו כל אחד: לשמשני. שהם חורשים וזורעים ואני מוצא מוכן: כל אומניות שוקדות ובאות לפתחי. עמיד היה והכל באים אליו לסחורה: (אין אוכלוסא בבבל. לא היתה זוכה לראות נס אוכלוסא): שאם יזכה. לעולם הבא ויראה בכבוד מלך המשיח יבחין כמה גדול יותר כבוד בעלי שכר מצות יותר ממה שהיה כבוד עובדי כוכבים בעולם הזה: הצבי לנהרא. הכדים שלמים הולכים לנהר לשאוב מים: כגני לייא. כדים השבורים להיכן למה הם הולכי׳ והלא בקומה אתה ולא תראה היכן הלך: גונדא. כת: כחלינהו לעיניה. נקרו את עיניו:

מהרש״א חכם הרזים כו׳. לאו דמסיק דהאי אוכלוסא פתוח ומס׳ רבוא יש בהן ג״כ ס׳ רבוא דעות מחולקין והוא כולל כל הדעות בע״כ נתנם התורה לס׳ רבוא במדבר להיות התורה כלולה מכל דעה וחכמה ואין להוסיף עליה ומה שאחז״ל כל מה שמחדש כל חכם בחדו מקיני הוא לפי שזה הדבר כבר היה בדעת אחד מאותן ס׳ רבוא שהיו בסיני כי א״א ביסיס עוד דעת אחרת מלבד ס׳ רבוא וק״ל: ואין פרצופיהן דומין כו׳. דכשם שהן מחולקין בדעות עד ס׳ רבוא שהיא לורה הפנימית כך הן מחולקין בלורה החיצונה ויש לברך על ראותם כ״כ לורות ופרצופין משונין זה מזה עד ס׳ רבוא שהיא קצה האחרון שאין עוד לורה אחרת מכאן ואילך וק״ל: בן זומא ראה כו׳. דודאי באר בני אדם העוסקין במלאכה לא היו מברכין רק ברוך חכם הרזים על רבוי הדעות ושינוי פרצופין, כ״כ כדקתני בריבה אלא בן זומא שהיה ת״ח ולא היה עוסק כלל במלאכה הוסיף בברכה זו על ברבה רבים כ״כ שמוכני להיות כל מיני מלאכות נעשים על ידי כפי ריבוי הדעות וכדמסיק אדם הראשון יחידי היה וכמה יגיעות יגע עד שמלא פת כו׳ ואני מוצא כל אלו מתוקנים כו׳ בלי שום יגיעה והיינו ע״י אוכלוסא זו והוסיף בזה כל עובדי כוכבים כו׳ דודאי הגירסא בריסה זו לנו דמה שמסר בו יוכל לימלא באחרת והקוחרים מציאים סחקם אצלי למקום החסר ח״ם גם מה שאיני חסר במקומי הם

סוקרות ובאות לפתחם בימי. כי להיות לי מכל אקטות ואומר הוא הי״א לומר לורה טוב ס׳ ועוד הוסיף בזה מחסד אלהים בצורה בדרך שהוא חסר מדברים הלריכים לו ובעל הבית טרח בשבילו והורה טוב אינו כפוי בטובה זו ואומר שכל הטרחות בשבילו שהוא חסר מזה בדרך ומייתי ליה מקרא זכור כי תשגיא פעלו גו׳ ר״ל ביבור הבורא ויגדיל פעלו של ב״ב שהכל עמה בשבילו ועליו ברוך אנשי ב״ב שעשו והכינו כ״כ ע״ל כמשמעים כי השגיא פעלו גו׳ ר״ל שתגמר חסד אלהים שהגדיל חסדו ופעלו עמך אשר הזמין לך אשר בורא עליך אנשים להכין לך כל צרכך אבל אורח רע הוא כפוי טובה בכל זה דלאו בשבילו טרח ב״ב: והאיש בימי שאול זקן בא וגו׳. משום דהאי קרא סתו יתורא הוא ואין לו מקום ומשמעות כאן ועי״כ דרשו והאיש ע״ש איש מלחמה בנעוריו וזקן זה קנה חכמה בזקנותו ומקיים אהנך תרתי מילי באה באנשים דהיינו בין למלחמה ובין למדרשו נכנס ויצא באוכלוסא ולפי שלא פי׳ בכמה אנשים ומסתמא באנשים דדור המדבר קאמר לפי חילוק הדיעות המשתכים באנשים שהן ס׳ רבוא וק״ל: ברוך שחלק מחכמתו כו׳. לגבי חכמי ישראל אמר שחלק מחכמתו לפי שהם חלק נחלתו וחלק ובאלו הוא חולק עמהם חכמתו שהיא חכמת התורה וקראה ליראיו על פי מ״ש כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת כו׳ אבל לגבי חכמי עובדי כוכבים אינו חולק להם מחכמת התורה אלא נותן להם חכמה דעלמא וכן לענין כבוד לגבי מלכי ישראל אמר חולק מכבודו שהוא כבוד באמיתי דאין כבוד אלא תורה והיינו שחלק ליראיו וק״ל: שאם יזכה יבחין בין מלכי כו׳. דמשום הברכה אין אדם צריך לכך דהא אינו חייב לברך כ״א כרואה ואם אינו רואה אינו חייב להתהלל כדי לברך: הוי דידענא טפי מינך כו׳. ר״ל כדמסיק דאתה לא ידעת אלא בחוש הראיה אבל אני אדע בחוש השמיעה שהיא יותר שכלית מחוש הראיה: כעין מלכותא דרקיעא. דכתיב ורוח גדולה וגו׳ והן ג׳ חיילות כת״י ורוח גדולה משריית מלאכי רוחא רעש משריית מלאכי זעה ולא משריית מלאכי אישא: פתח רב ששת וקמברך כו׳. דק״ל כוונת חייב בכל האמות וכל הגרסות ואפי׳ לרבי יהודה דאמר סומא אינו מברך יולר המאורות כתבו התוספות בפרק השותל דמדרבנן חייב ע״ם וק״ל: כחלינהו לעיניה כו׳. פרש״י נקרו לעיניו עכ״ל ובסוף תמורה משמע דכחול לענין לשון יופי ורפואה לעין הוא והספר דליכא מעליה נקט בלשון נייה לרפואתו בכחול זכוכית לנקרו וזה״ק: נתן עיניו בו ונעשה כו׳. ר״ל דכך כשבא לו לרע ספק ונתפקח כדי נתן בו עיניו לשכבו בכך ועי״כ דבכ״מ שאמרו וכתן בו עיניו לאו מום קאמר אלא דקללו בכך ביענבה גל של עצמות ועכ״ט י״ל שנעשה עלמות כאלו פגר מת ודקרא הנפגר בכבר שהיה ראוי למות וע״ד רשעים בחייהם קרוי מתים וק״ל:

רבי שילא נגדיה להדוא גברא דבעל זונה אזל אכל קורצא ביה מלכא אמר איכא גברא חד ביהודאי דדאין דינא בלא הרמנא דמלכא שדר עליה פריסתקא כי אתא א״ל מ״ש נגדתיה לההוא גברא אמר להו משום דבעל חמרא. אמרו ליה אית לך סהדי אמר להו אין. אתא אליהו ז״ל אדמי להו כאינש ואסהיד אמרו ליה אי הכי בר קטלא הוא. אמר אנן מיומא דגלינן מארעין לית לן רשותא למקטל אתון מאי דבעיתון עבידו ביה

עד

עיון יעקב

דידענא טפי מינך. [illegible] נתן עיניו בו. [illegible] ונעשה גל של עלמות [illegible]

דה"א כט עד דמטייה' בית כרינא פתח רב שילא ואמר °לך ה'
הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים
ובארץ. אמרו ליה מאי קאמרת אמר להו הכי קאמינא
בריך רחמנא דיהב מלכותא דארעא כעין מלכותא
דרקיעא ויהב לכו שולטנא ורחמי דינא. א"ל הואיל
וחשבינן עלייכו יקרא דמלכותא לידון האי לכולי דינא
יהב ליה קילפא דפרזלא אמר ליה תיב אפיתחא דרומי
ודון דינא כי הוה נפק וכי אמר הואיל ואיתעביד לי ניסא
בהאי קרא דרשינן ליה נפק לבי מדרשא ודרש לך ה'
איוב ט הגדולה זה מעשה בראשית וכה"א °עושה גדולות עד
שמות יד אין חקר. והגבורה זו יציאת מצרים וכה"א °וירא
ישראל את היד הגדולה. והתפארת זו חמה ולבנה
יהושע י שעמדו לו ליהושע שנאמר °וידום השמש וירח עמד
ישעיה סג הנצח זו מפלתה [של בבל] וכה"א °ויז נצחם על בגדי.
במדבר כא וההוד זו מלחמת נחלי ארנון שנאמר °על כן יאמר
בספר מלחמות ה' את והב בסופה וגומר. כי כל
שופטים ה בשמים ובארץ זו מלחמת סיסרא וכה"א °מן השמים
נלחמו לך ה' הממלכה זו מלחמת עמלק שנאמר
שמות יז °ויאמר כי יד על כס יה והמתנשא זו מלחמת גוג ומגוג
יחזקאל לח וכה"א °הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותובל. לכל
לראש אמר רב חנן בר אבא אפילו ריש גרגותא מן
שמיא מקמי. במתניתא תנא משמיה דר"ע לך ה'
הגדולה זו קריעת ים סוף. והגבורה זו מכת בכורות.
והתפארת זו מתן תורה. והנצח זו ירושלים וההוד
זו בנין בית המקדש יהי רצון שיבנה במהרה
בימינו :

ורחמי דינא. אוהבי משפט: קולפא. מקל לרדות: *התורה אמרה
הבא להרגך השכם להרגו. כלומר אם במחתרת ימצא הגנב
וגו' לפי שבא על עסקי נפשות שיודע בלם שנלחם מוסר לא תעמוד
עליך והכל"נ מעוך והוא בא להרג בן מקום עליך ויהרגך השכם
אתה להרגו: הממלכה זו מלחמת (יהושע ו) עמלק. דכתיב
ביה כסא מלכות כי יד על כס יה כלומר עד שמלחמה לפי בעמלק
תעלה כסאו: המתנשא. מדכתיב לשון נשיאות משמע על כל
ראש משך ותובל: לכל ראש. לכל הקמים לשום ראש הוא מתנשא
[כלומר] שהוא גדול ומושל: ריש גרגותא. [גור] הממונה על אותם
החופרים הבורות לתלמידים מים כדי להשקות בהן הבהמות:

מהרש"א *א"ל אית לך סהדי כו'. לאו דוקא שני עדים אלא עד
אחד כותי הוי שני לאו דשא אסהדות אליהו לאחד קאמרי
א"ה בר קטלא הוא. וה"כ אמרינן פרק הגזל דהם דכן ע"פ ע"א
ומפקי ממונא ועי"ל דהנ"כ נמי בדיכים שני סהדי מלרבי אלא
בגלרפו עדות דרבי שילא עם אליהו וק"ל: *א"ל אי הכי בר קטלא
כו'. יש לפרש דאמרי ליה אי הכי דבעל חורתא בר קטלא הוא ולא
בר מלקות ולמה לא קטלת להו אע"ג דעיקר מלתא דמסרו על שהן
דינא בלא הורמנא דמלכא מ"מ כיון דהכת עליו מדה אמאי לא דנת
עליה קטלא כדינו א"כ היה לך ליטול הורמנא ולהורות אותו ובו"ז הס"ד
מיוחד דגליכן מארעא ליה לך רשות לאקטול אפילו בהורמנא דמלכא
דלאו אנו דכן דר"כ והאלקות שחייבי דין פלוני כיון שלאו זה דינו
הלומדי לא מקרי דין דינא בלא הורמנא אלא הוכחה בעלמא וק"ל:
פתח ר"ש ואמר לך ה' הגדולה כו'. יש לפרש ומשמע בהאי קרא
לך ה' הגדולה והגבורה גו' כי כל בשמים ובארץ גו' ר"ל אנו מודים
הס מלך בשמים במלכות דרקיע ובארץ במלכות דארעא ולפי ששם
ירא במא ע"י דבריו ועדותו של אליהו ידון אותו למיתה כדין בעל
חורתא והוא לא חייב מיתה ע"כ שיים בדבריו דיהיב לכון שולטנא
ורחמי דינא דבכלל הודאה שזכר כי הגדולה והגבורה היא שולטנא
והתפארת היא הרחמים בדין וכפי זה בהלכתא דארעא שהרחמו
עליו בדינים ולא תחוס עליו דין קטלא וק"ל: *עביד רחמנא ניסא
לשקרי כו' פי' דיהבו ליה קולפא לדון דינא מקרי ניסא לקיים
כדקאמר הואיל ואתעביד לי ניסא בהאי קרא כו' אבל הכא ע"כ לא
כתבינן לכך כו"ם לעיל דלאו שקר קאמר ועוד מה תהיב לו רשע ולאו
הוי מקרי כו' אלא היינו ניסא דאתא אליהו ואסהיד ביה דבעל
הונהה דהוא שקר וקא"ל שפיר רשע לאו הוי אקרי כו' וה"ק:
זו מעשה בראשית כו'. לפי הדרגה אין כסדרן שהקדים ושלפן
של אדם למלחמות נחלי ארנון וסיסרא וכן בדרש דר"ע לקון הקדים
קריעת ים סוף למכת בכורות משום דהכתוב סדרן כסדרן שהם
ז' ספירות שלחרונות כמדרן כו"ם בזה חכמי הקבלה ור"מ בא לידרש
אלילתן של הספירות שבכל אחד מהן פעל לפי מדתו ואמר הגדולה
היא מדת חסד שנודה ז כתהו מעשה בראשית כמ"ש עולם חסד
יבנה ונייתי ליה דהיא הגדולה כמ"ש עושה גדולות וגו' ומדת
הגבורה פעל יציאת מצרים ע"י האותות שהביא על המצרים שנאמר
את היד הגדולה וגו' גם כי מלת גדולה מורה על מדת חסד כדלעיל
מדכתיב הכא גבי יד מורה ממש על הגבורה ששם ביד ומדת היד
ומדת תפארת פעל שעמדה חמה ולבנה כי שהיה לו ליהושע
נס ולתפארת בכל העולם והגלה זו מפלתה של אדם שנאמר ויז
נצחם גו' דנעדתו יתי' בנקרשה גלת יגלה את ממפלה אדם דשיש
שיו מהם נצחם וגבורתם שהיה להם בעה"ז ומדת הוד נסים של
נחלי ארנון שנאמר ע"כ יאמר נגמר את והב גו' מפורש בר"מ כי
כל בשמים ובארץ שהיא מדת יסוד כדעת המקובלים היתה מלחמת
סיסרא שנאמר מן השמים גו' ומדת מלכות דסיים לך ה' הממלכה
היתה מלחמת עמלק שנאמר על כס יה גו' הכסא מורה על
המלכות ולא יהיה שלם עד שיכרית זרעו של עמלק לעתיד ואמר
והמתנשא גו' כי לעתיד יתברך ב"ה יתנשא בכל מדותיו הללו במלחמת
גוג ומגוג כמ"ש שם והתגדלתי והתקדשתי לעיני גו' וק"ל: לך ה'
הגדולה זו קריעת כו'. שמדת חסד עשה ישראל ונצלו בקריעת ים
סוף והגבורה זו מכת בכורות דסיים נמדת הדין כחטו במכת בכורות
וכת"ח זו מתן תורה שהיה לישראל לנס ולתפארת כמ"ש כי היא
חכמתכם ובינתכם לעיני העמים גו' והנצח זו ירושלים שהוא נצחון
של ישראל כמ"ש ירושלים הרים סביב לה וגומר וההוד זו ב"ה שהוא
הדרן והודן של ישראל:

תניא רבי אומר לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך
משלי יח ביתו שנאמר °איש רעים להתרועע תניא
רבי אומר אל ימנה אדם אפטרופוס בתוך ביתו
שאלמלא

עין יעקב

פתח רבי שילא ואמר לך ה' הגדולה וגו'. ועיין בחנה פי' כמדבר דף ... [illegible]
[illegible] והמתנשא לכל לראש אמר ריש גרגותא וכו'. עיין [illegible]
[illegible]

שאלמלא לא מינה פוטיפר את יוסף אפוטרופוס בתוך ביתו. לא בא לאותו דבר תניא רבי אומר למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין אמר חזקיה בריה דרבי פרנך א״ר יוחנן למה נסמכה פרשת סוטה לפרשת תרומות ומעשרות לומר לך שכל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותנן לכהן סוף נצרך לכהן על ידי אשתו שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו וסמיך ליה איש איש כי תשטה אשתו וכתיב והביא האיש את אשתו וגומר ולא עוד אלא סוף שנצרך להן שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו. אמר רב נחמן בר יצחק ואם נותנים סוף מתעשר שנאמר איש אשר יתן לכהן לו יהיה לו יהיה ממון הרבה אמר רב הונא בר ברכיה משום ר״א הקפר כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו שנאמר והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך רבי שמואל בר נחמני אמר פרנסתו מעופפת לו כצפור שנאמר וכסף תועפות לך. א״ר יאשיה כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד ביום צרה שנאמר התרפית ביום צרה צר כחכה. א״ר אמי בר מתנה אמר שמואל אפילו מצוה אחת שנאמר התרפית מכל מקום:

להתרועע. להתחבר: **אפוטרופוס.** מכנים ומוליא נכסיו: **כל שיש לו תרומות ומעשרות** ואינו נותנן לכהן סוף שנצרך **לו ע״י אשתו.** סמוכים סופי: ה״ג ואיש את קדשיו לא יהיו וסמיך ליה איש איש כי תשטה אשתו וכתיב והביא האיש את אשתו. אם את קדשיו לו יהיו שמעכב קדשיו אצלו ואינו נותן לכהני ולוים סוף שנלרך להם שמכניס עני ולריך ליטול מעשר עני: **לא יהיו.** לנעלמו ילטרים: **המשתף שיש בצערו.** שמתפלל על הרעה ומבקש רחמי׳ מלפניו: **בצריך.** בלרתך: **תועפות.** לשון כפולים וכפלת ותניף: **התרפית.** ומדית ביום לרה לר כחכם: **אפי׳ מצוה אחת.** אם מתרפה ממנה כשבאת לידו ולא חש להתעסק בה כמי [לר] כחו: **התרפית מ״מ.** אף במלוה אחת משמע:

מדרש״א לפרשת תרומות כו׳: דכתיב לעיל מיניה וכל תרומה לכל קדשי גומר ולא עוד אלא סוף שנלרך להם שנאמר ואיש את קדשיו גו׳ לכאורה אינו מובן כיון דלפי זה את קדשיו לו יהיו שמפרש שיהיו כנכסים עני עכשיו ולו יהיו היינו שנלרך להם א״כ לא הוכר בקרא את מעשיו שכבר שהיה מעכב קדשיו לו ודוחק לומר בכה״ג שמוסכמת עלמו ולאחרת עמו כמו שכתבו המפרשים בגולה אחת וי״ל דקמך בזה דרשא אקרא דלעיל מיניה וכל תרומה גו׳ אשר

יקריבו לכהן לו יהיה דהוא קרא מפורש דכל תרומה גו׳ אשר לריך להקריב לכהן והוא מעכבו שלו יהיה וקאמר בקרא דבתריה ואיש אשר יעשה כן קופו את קדשיו לו יהיו שיהיה נלרך להם כשיהיה נעשה עני והו״ק: **סוף מתעשר כו׳.** כמ״ש נשר בבב״ל בהתעשר ונראה לי דכתיב אשר יתן קדשיו לכהן לו יהיה והלא כתיב נמי הכא לו יהיו ע״ז כדלעיל דכישי דיהיו קאי אקדשיו שבבר אבל הכא כתיב לו יהיה בה׳ דלא משמע דקאי אקדשיו וע״כ דרשי בית יהיה לו ממון הרבה וק״ל: **כל המשתף כו׳.** עיין פרש״י ולאו לכאן המשתף משמע כן וי״ל ע״פ מ״ש עוד אנכי בלרה והיינו שמתפלל שיעשה למען שמו בעוד עמנו בלרה ושהוא כוי נמנם מתכף ש״ס והיינו ממש והיה שדי בלריך גומר. ולמר פרנסתי כפולה שנאמר וכסף תועפות גומר. דהיינו שיש בידו כסף פרנסתו מלויה לו בכל עת נהחזה לכל דבר לקנות לו ומ״ד פרנסתו מעופפת לו כלפור שע״י עפיפתו ונמותיו מליים לו בכל עת והשמע לשון תועפות וללבן שוף יעופף וכפרש״י בחומש גם לפי פשוטו ע״ש: **כל המרפה עצמו** מד״ת כו׳. גם שלומד ומקיימה אם הוא ברפוי ונדרך עיכר קאמר דאין בו כח לעמוד ביום כו׳ כמ״ש פרק אין עומדין גאלו לרבין מדקדק תורה ומעשים טובים כו׳ ע״ש:

אמר רב ספרא רבי אבהו הוה משתעי כשירד חנניא בן אחי ר׳ יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ שגרו אחריו שני ת״ח רבי יוסי בן כיפר ובן בנו של זכריה בן קבוטל כיון שראה אותם אמר להם למה באתם אמרו לו ללמוד תורה באנו הכריז עליהם אנשים הללו גדולי הדור הם ואבותיהם שמשו בבית המקדש כאותה ששנינו זכריה בן קבוטל אומר הרבה פעמים קריתי לפניו בספר דניאל התחיל הוא מטמא והם מטהרים הוא אוסר והם מתירין הכריז עליהם אנשים הללו של שוא הן של תוהו הם אמרו לו כבר בנית ואי אתה יכול לסתור כבר גדרת ואי אתה יכול לפרוץ אמר להם מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים אני אוסר ואתם מתירין אמרו לו מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ אמר להם והלא עקיבא בן יוסף היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ אמרו לו הנח רבי עקיבא שלא הניח כמותו בארץ ישראל. אמר להם אף אני לא הנחתי כמותי בארץ ישראל אמרו לו גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי קרנים והם שגרוני אצלך וכך אמרו לנו לכו ואמרו לו בשמנו אם שומע מוטב ואם לאו יהא בנדוי ואמרו לאחינו שבגולה אם שומעים מוטב ואם לאו יעלו להר. אחיה יבנה מזבח חנניה ינגן בכנור ויכפרו כלם ואמרו

עין יעקב

שאלמלא לא מינה פוטיפר את יוסף אפוטרופוס בתוך ביתו לא בא לאותו דבר. [illegible]

ואמרו אין להם חלק באלהי ישראל מיד געו כל העם בבכיה ואמרו חס ושלום יש לנו חלק באלהי ישראל וכל כך למה משום שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים בשלמא הוא מטהר והם מטמאין לחומרא אלא הוא מטמא והן מטהרים היכי הוה והתניא חכם שטמא אין חברו רשאי לטהר אסר אין חברו רשאי להתיר קא סברי כי היכי דלא נגררו בתריה:

היה מעבר שנים וכו'. ותנן אין מעברין את השנה אלא ביהודה דכתיב לשכנו תדרשו כל דרישות שאתה דורש לא יהו אלא בשכנו של מקום בפרק קמא דסנהדרין: שיגרו אחריו. לנזופה ביה: כבר בנית. שהגדלת עצמך לעמוד בגדולי הדור הם: והלא עקיבא בן יוסף עשה כן. דתנן במסכת יבמות א"ר עקיבא כשירדתי לנהרדעא לעבר שנים בפרק האשה שהלך בעלה ולרה: ואמרו לאחינו שבגולה. שלא ישמעו לו שאם ישמעו יעלו אל ההרים ונהגו כחקות העובד כוכבים לבנות במות: אחיה יבנה מזבח. אדם גדול הי' והוא לבני הגולה: חנניה. הוא חנניא אחי רבי יהושע: ינגן בכנור. לפני שפנים לפני החכמים לוי היה כדתנן בערכין מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לסייע את ר' יוחנן בן גודגדא בהגפת דלתות אמר לו חזור בך שאתה מן המשוררים ואני מן השוערים:

מהרש"א מפני שאתה מעבר שנים בח"ל כו'. ומעיקרא דהתחיל הוא מטהר והם מטמאין כו' ולא א"ל כן היינו משום דהוא לו מעיקרא אם לא ישגיח בדבריהם יוכלו הם לסתור דבריו אף בדבר שאינו אמת כדמשמע שלא היו הם מעברין אלא כדי לסתור דבריו: הנה רע"ק כו'. ומקרי' יליף ליה לקמן ובפ"ק דסנהדרין דאין מעברין אלא בא"י מ"מ היכא דלא הניח כמותו בא"י שרי אף בח"ל דזיל בתר טעמיה דקרא כי מציון תצא תורה גו' משום דשם היא עיקר מופלא שבב"ד וסנהדרי גדולה כמפורש בפרק זקן ממרא וכיון דר"ע אחר החורבן היה שבטלה סנהדרין והוא היה בח"ל והוא היה המופלא שבדור שהרי לא הניח כמותו בא"י הותר לו לעבר בח"ל: משום שנאמר כי מציון תצא תורה כו'. ובתוספות פ"ק דסנהדרין הקשו דהתם מייתי ליה מקרא אחרינא דכתיב לשכנו תדרשו ובאת גו' ונראה ליישב דלשכנו תדרשו ובאת שמה גו' לא איתמעט ח"ל אלא בזמן שבה"מ קיים דהיינו לשכנו בזמן שהשכינה שורה שם אבל בזמן הזה אין בה"מ קיים לא איתמעט מההוא קרא והכא בזמן הזה שאין בה"מ קיים קיימינן ולכך איצטריך ליה לאתויי מהאי קרא כי מציון תצא תורה וגו' וק"ל:

תנו רבנן כשנכנסו אבותינו לכרם ביבנה היו שם רבי יהודה ורבי יוסי ורבי נחמיה ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי פתחו כלם בכבוד אכסניא ודרשו פתח רבי יהודה ראש המדברים בכל מקום בכבוד תורה ודרש ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה והלא דברים ק"ו ומה ארון ה' שלא היה מרוחק אלא י"ב מיל אמרה תורה והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד ת"ח שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה עאכ"ו ודבר ה' אל משה פנים אל פנים א"ר יצחק א"ל הקב"ה למשה משה אני ואתה נכביד פנים בהלכה. איכא דאמרי כך א"ל [הקב"ה למשה] משה כשם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים לישראל והחזר האהל למקומו. ושב אל המחנה וגו' אמר רבי אבהו א"ל הקב"ה למשה עכשיו יאמרו הרב בכעס ותלמיד בכעס ישראל מה תהא עליהם אם אתה מחזיר האהל למקומו מוטב ואם לאו יהושע בן נון תלמידך משרת תחתיך והיינו דכתיב ושב אל המחנ' אמר רבא אעפ"כ לא יצא הדבר לבטלה שנא' ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל:

לכרם. ע"ש שהיו יושבים שורות שורות ככרם זה שנטוע שורות שורות: בכבוד אכסניא. מכבדי אורחים בנאומיהם: ראש המדברים. במסכת שבת מפרש לה במה מדליקין: י"ב מיל. ג' פרסאות מחנה ישראל מבית הישימות עד אבל השטים ג' פרסי: אמרה תורה כו'. כלומר קראו הכתוב מבקש ה': כשם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים. והיינו דכתיב פנים בפנים: הרב בכעס. עליהם מפני מעשה העגל: ותלמיד בכעס. גם אתה מראה להם כעס שהרחקת אהלך ממחיצתם: אם אתה מחזיר האהל למקומו. [גרסינן] והיינו דכתיב ושב אל המחנה השב האהל למחנה. ואם לאו מברתך יהושע בן נון נער לא ימיש מתוכה שימות תחתיך: ואעפ"כ. שהשיבו לאהל בכתרי הקב"ה לישראל והוקם המשכן לא יצא דבר לבטלה, לא שמאר ומשרתו יהושע וגו':

מהרש"א ומשה יקח גו' ומה ארון ה' כו'. בקרא לא הוזכר אלא שנטה משה אהל כלו ולפשר דגם ארון ה' נטה עם כמ"ש הרב בכעס אבל לא ידענא לפי זה מאי קאמר אמרה תורה כל מבקש ה' דהא שפיר כתיב ממש מבקש ה' שהיה גם כן ארון ה' ונראה דגם הארון אינו הארון שהיה במשכן דב' ארונות היו כפרש"י בפרשת עקב גבי ועשית לך ארון גו' ולמד שהיה מרוחק י"ב מיל דהיינו למרחקים עומד בקצה המחנה מלד שבמעבר היה משה נוטה אהלו מחוץ למחנה היה לו לילך ג' פרסאות והיינו ק"ו שהרי זה אפ"ה שהוא בקצה סמוכה אמו הולך רק ג' פרסאות ללמוד תורה ומשה קראו מבקש ה' ת"ח שהולכים ביותר מרחוק ללמוד תורה מעיר כו' וכנגד אכסניא דקאמר בזה שאלו ת"ח ההולכים מעיר לעיר ללמוד תורה וכש בלאכסניא אבל אנשי עיר זמה אותן ת"ח תלוי בהם: נכביד פנים כו'. דלפי משמעו פנים של משה כנגד פני ה' אין לפרש דהא כתיב ופני לא יראו גו' וע"כ דרשו דהא גופא היה הדבור פנים אל פנים אני ואתה נכביד פנים: וא"ד כך א"ל כו'. כך אתה הסבר להם פנים ולא תכעוס עליהם אלא החזר האהל כו' והו דקאמר לו ושב אל המחנה דגם זה בכלל דברו של הקב"ה מישוב אל המחנה ויחזיר אהלו לשם וקאמר דכיון דשב אל המחנה עם אהלו כאשר א"ל הקב"ה א"כ מאי קאמר ומשרתו יהושע בן נון גו' דלפי פשוטו משמע דנשאר שם אל המחנה והניח אהלו שם מחוץ למחנה קאמר שפיר דיהושע בן נון משרתו נשאר שם באהל ולא ימיש

עין יעקב

וכל כך למה משום. שנאמר כי מציון תצא תורה, כי [illegible]

יתים וזוהו לכך קאמר השתא דאהכי כאן משום דא"ל הקב"ה בשביל אל המחנה ואם לאו יהושע כו' ולא ילא דבר זה לנבלה כדאמרינן בפ' במה בהמה מעולם לא ילאה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר כו' ורד"ק: סוף ארבעים כו'. דכל משנת תורה סוף מ' שנה נאמרה כו'. ללמדך שחביבה תורה על לומדיה כו' [illegible]

כישה באין לריך לקרותה בכל יום ורז"ק:

[illegible]

ויעד פתח רבי יהודה בכבוד תורה ודרש °הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם וכי אותו היום נתנה תורה לישראל והלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שנתנה מהר סיני. אמר רבי תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו תדע שהרי אדם קורא ק"ש שחרית וערבית וערב אחד אינו קורא דומה כמי שלא קרא ק"ש מעולם הסכת עשו כתות כתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה כדרבי יוסי בר חנינא דאמר רבי יוסי בר חנינא מאי דכתיב °חרב אל הבדים ונואלו חרב על שונאיהם של ת"ח שיושבין בד בבד ועוסקין בתורה ולא עוד אלא שמטפשין כתיב הכא ונואלו וכתיב התם °אשר נואלנו ולא עוד אלא שחוטאין שנאמר ואשר חטאנו. ואי בעית אימא מהכא °נואלו שרי צוען. דבר אחר הסכת ושמע ישראל כתתו עצמכם על דברי תורה כדריש לקיש דאמר ריש לקיש מנין שאין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר °זאת התורה אדם כי ימות באהל. ר"א הסכת ושמע ישראל

עין יעקב

שאין התורה נקנית אלא בחבורה. [illegible] חרב על שונאים של ת"ח שיושבין בד בבד. [illegible] ולא עוד אלא שכמש [illegible]

ישראל הם ואחר כך כתת כדרבא דאמר רבא לעולם ילמד אדם ואחר כך יהגה. אמרי דבי רבי ינאי מאי דכתיב °כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב. במי אתה מוצא חמאה של תורה במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה ומיץ אף יוציא דם כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור. ומיץ אפים יוציא ריב כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות דתנן רבי ישמעאל אומר הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן שהן כמעין נובע אמר רבי שמואל בר נחמני מאי דכתיב °אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה כל המנבל עצמו על ד"ת סופו להתנשא ואם זמם יד לפה: משלי ל

הסכת עשו כתות. דריש הס כמו עשו: כתתו עצמכם. ודרשו פי הס כמו עשו עצמכם כתותים להצטער על דברי תורה:

זאת התורה. סיכן מסים נאדם מיתה באהלי תורה: **הם ואח"כ כתת.** שתוק כמו ויהס כלב את העם שתוק והאזן לשמועתך עד שתהא סגורה בפיך ואח"כ מיושבת לך ואח"כ כתתנה והקשה עליה מה שיש לך להקשות ותרץ פירוק עד שתתיישב לך: **יהגה.** יעיין: **מיץ חלב יוציא חמאה.** המוציא את החלב שמוצץ משדי אמו על ד"ת חוזר סיפו לו: **ומיץ אף.** המוצץ כעס רבו ושותק יוכל לבא לכלל דם להוראה מבחין בין דם טמא לדם טהור ואין אפים בדוחי שני כעסי תלמוגים ושני. אפים שני פעמים: **יוציא ריב.** מבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות כי יהיה ריב מתחלתן דין: **דתנן.** בדיני ממונות שמוקי הם והרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות שאין מקצוע בתורה גדול מהם: **המנבל עצמו.** שסובל צרתו כל כפקודיו לפניו כיס נהם חבריו מלעיגים עליו: **ואם זמות.** שמתמם פיך מלגלגל לבין אם בתשובת פה מלשון מנעת של רמיה בתשובים בתשם נתאם בעסקי רעים ומתנין לוחו בשפתים לחותך יחד ולקוחון: **משפך.** במתן יד לפה כשישאלוך ולא תדע להשיב:

מהרש"א מ"ד כי מיץ וכו'. שמקיא שמעתי שילדה מתוך מאי"ש כי שילדות והשמחות הגל ע"י זה מוליא חמאה של תורה שהיא תורלה כמו החמאה שהוא כמובחר מן החלב ולשר. **ומיץ אף וגו' שכועס עליו רבו פעם אחד כו' ומיץ אפים וגו' שכועס עליו פעם ראשונה ושניה כו'.** דגבי דינים לריך האדם להיות סובל יותר מלגבי טומאה וטהרה מש"ה גבי דם כתיב אף דמשמע כעס פעם אחד וגבי ריב כתיב אפים דמשמע שני פעמים כעס וקאמר מה טעם דבעי טפי טורח וכעס לאדם בדינים מבטומאה משום דבעינן הרוצה שיתחכם יעסוק כו' הוא מפורש בב"ב גבי פשוט ע"ש:

הגה"ה ועוד פתח רבי יהודה בכבוד תורה וכו'. וקשה כדרשה שאמר שהיך נדרשת מכאן כבוד התורה והרי זה בזיון לבני אדם שיהיו ד"ת [illegible] עליהם בכל יום כיום מי ובן שהלכה [illegible] [illegible] קרא יום אחד [illegible] כמי שלא קרא [illegible]

קודם לא ובתחר קבר כל אלו הדרשות. ומלאתי פירוש נא לספרים ועם [illegible] שנתנבלו עליהם כל זמן הבחירה שלא היו מניחים אותם ללמוד תורה [illegible] להם רשות שקבלו כלם ביבנה ולמדו ואמו לדרכו [illegible] ונפש בפיתחם דרש להם רבי יהודה בכבוד תורה שחשוב לפני הקב"ה יום שלימוד שעמדו כאלו אותו יום קבלוה מהר סיני ובשם שכשקבלו התורה [illegible] לרצון לפני הקב"ה אמים שמקודם לכן לא היה נידם תורה כך ביום הזה נתרצו לפני הקב"ה ולא יגלו ויפקדו הימים הראשונים שנתנבלו ממנה כי היום הזה נחשב להם כאלו יום זה קבלוה מהר סיני ובשם מחנינה על עומדים בכל יום כך חנינה של עומדים לפני השי"ת וכו' [illegible] ביום [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

דינך לבין עלמם נמקומך:

פתח רבי נחמיה בכבוד אכסניא ודרש מ"ד °ויאמר שאול אל הקיני לכו סורו רדו מתוך עמלקי פן אוסיפך עמו ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל והלא דברים קל וחומר ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לכבוד עצמו כך המארח ת"ח בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה. פתח רבי יוסי בכבוד אכסניא ודרש °לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו והלא דברים קו ומה מצרים שלא קרבו את ישראל אלא לצורך עצמן שנאמר °ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי כך המארח ת"ח בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה. פתח ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי בכבוד אכסניא ודרש °ויברך ה' את בית עובד אדום הגיתי בעבור ארון האלהים. והלא דברים קו ומה ארון שלא אכל ושתה אלא כבד ורבץ לפניו כך המארח ת"ח בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה מה היא ברכה שברכו אמר רב יהודא בר זבידא זו חמות וח' כלותי שילדו ששה ששה בכרס אחת °שנא' פעלתי

ש"א טו

דברים כג

בראשית מז

ד"ה א' כו

עין יעקב

שכועס עליו פעם ראשונה ושותק. [illegible] דברים קו ומה מצרים שלא קרבו [illegible] ישראל אלא לצורך עצמן שנ' ואם ידעת ויש בם אנשי חיל. [illegible]

פעלתי השמיני כי ברכו אלהים וכתיב כל אלה מבני עובד אדום המה ובניהם ואחיהם איש חיל בכח לעבודה ששים ושנים לעובד אדום:

עשית חסד. שהלכלום שנאמר ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם וגו': חמות. אמו של עובד אדום: ושמונה כלותיה. שהיו לו שמונה בנים: שנאמר פעלתי השמיני. בני עובד אדום קא חשיב בדברי הימים וקא חשיב המניין והיא משיכת כל אחת ואחת ילדה ו' בן כרס אחד עליהן ח' בנים שהשונים הרי ס"ב לעובד אדום:

מהרש"א פתח ר"י בכבוד אכסניא כו' כי גר היית בארצו כו'. היינו שהיו לשם אכסניא בשעת הדחק כשבא יעקב עם בניו למצרים בזמן רעב שהיה בא"י והיינו כי גר גומר כדכתיב לגור בארץ באנו וגומר: ומה היא הברכה שברכו כו' שילדה בכרס וכו'. דבתר דחשיב ח' בניו אמר כי ברכו אלהים כל אלה מבני עובד וגומר דמשמע שהברכה נוסף על ח' בניו שהיו לו כבר והיינו שאמתו וכלותיה שהם ט' ילדה כל אחת ששה בכרס אחד כי כן מצינו הברכה לישראל במצרים וכמלא ההוא ס"ב בניו עם ח' בניו הראשונים וק"ל:

קמז **אמר** רבי אבין הלוי כל הדוחק את השעה שעה דוחקתו מאבשלום וכל הנדחה מפני השעה שעה עומדת לו מרדכה ורב יוסף דרב יוסף סיני ורבה עוקר הרים אצטריכא להו שעתא שלחו להתם סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם שלחו להו סיני קודם שהכל צריכין למרי חטיא אף על פי כן לא קבל עליו רב יוסף דאמרי ליה כלדאי מלכת תרתין שנין מלך רבה עשרין ותרתין שנין מלך רב יוסף תרתין שנין ופלגא כל הנך שני דמלך רבה אפילו אומנא לביתיה לא קרא. וא"ר אבין הלוי מ"ד יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב. אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק מכאן לבעל הקורה שיכנס בעוביה של קורה א"ר אבין הלוי כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאלו נהנה מזיו שכינה שנאמר ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים וכי לפני האלהי' אכלו והלא לפני משה אכלו אלא לומר לך כל הנהנה מסעוד' שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאלו נהנה מזיו שכינה:

הדוחק את השעה. כגון אבשלום שנקש למלוך בחזקה בחיי אביו ולא רצה להמתין עד מיתת אביו: שעה עומדת. נדחית מפניו: אצטריכא להו שעתא. להיות אחד מהן ראש ישיבה: להתם. לבני נהרדעי שהלכו לשם חכמים: סיני. כי קרין לרב יוסף שהיה בקי בברייתות הרבה (ובמשניות מפיו כנתינתם מהר סיני שמועון נורנו אבל לא היה מפולפל כרבה): עוקר הרים. לרבה בר נחמני שהיה מחודד יותר בפלפול: למרי חטיא. לבעל שקנן חבואה כלומר לבעל שקנן שמועות: דאמרי ליה כלדאי. לרב יוסף: מלכת תרתין שנין. אמר אם אמלוך שהלה אמות לסוף שנתים ודחה מפני השעה ולא אבה למלוך והשעה עמדה לו שלא הפסיד משנותיו בכך: אומנא לביתיה לא קרא. לא נהג כל אותן השנים שום צד שררה וכשהיה צריך להקיז דם היה הולך לבית האומן ולא היה שולח לבא אצלו: שיאחז בעובי הקורה. אם בא לטלטלה ממקום למקום או להתח בבנין שיאחז בעובי הקורה הכי נמי יעקב אבינו הוא בעל הקורה שסבל של גידול בנים והרבה נתעלות ולמטו לככי כתיב ישגבך שם אלהי יעקב בזכות יעקב שעליו הדבר תלוי לזכות את ישראל:

מהרש"א כל הדוחק את השעה כו'. היינו דעל שעה גורס וה"א לאדם לדחוק את השעה בכחו בחזקה אי לאו בסייעתא דשמיא וכל הנדחה מפני השעה כמו שעשה רב יוסף הרי השעה נדחית מפניו וכפרש"י ויתר כל סוגיא ע מפורש בספ"ב דהוריות ע"ש: שיאחז בעובי הקורה כו'. פרש"י כלומר יעקב שהלכו כו' יעקב עליהם רחמים עכ"ל והוא דחוק דהא אלהי יעקב כתיב ולא שייך ביה בקשת רחמים ונראה לפרש דאלהי יעקב ר"ל מדתו של יעקב ישגבך ביום צרה דהיינו בעובי הקורה שהוא מקום כבד משאו וק"ל: והלא לפני משה אכלו כו'. משמע ליה שהיה משה משמש עליהם ולא אכל עמהם והיינו לפני משה אכלו וכ"ה בסדר"א במכילתא גם נראה מאלו ליסבא דאכלו לפני משה והוא הת"ח שהיה שרוי בתוכם וכיון דלפניו אכלו אמר כאלו אכלו לפני אלהים אבל במאי פרש"י מכאן שכל הנהנה מסעודה שת"ח מסובין בה כו' ע"ש דלפי זה יהיה הת"ח אהרן וזקני ישראל המסובין עם דמשה אינו בכלל המסובין שהיה משמש עליהם ונכיש שסעודה שהת"ח בתוכה ודאי דאמרו עם ד"ת הוא הדבר שהנהנין מזיו השכינה כמ"ש במסכת אבות ג' שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו משלחנו של מקום ס' ע"ש:

קמח **ואמר** רבי אבין הלוי הנפטר מחברו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יתרו שאמר לו למשה לך לשלום עלה והצליח דוד שאמר לו לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה. וא"ר אבין הלוי הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום שנא' ואתה תבוא אל אבותיך בשלום. א"ר לוי בר חייא היוצא מבהכ"נ ונכנס לבית המדרש (ומבית המדרש לבית הכנסת) ועוסק בתורה זוכה להקביל פני השכינה שנא' ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון אמר רב

[illegible]

עין יעקב

כל הדוחק את השעה. [illegible] **דהכל צריכין למרי חטיא.** [illegible] **הקורה שיכנס בעובי הקורה.** [illegible] **הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום.** [illegible]

רב חייא בר אשי אמר רב ת"ח אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. א"ר אלעזר אמר ר' חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך וגו' עד יברך את עמו בשלום:

הנפטר מן המת. כשהיו מוליכין אותם ממקום למקום לקבורה היו מלוין אותו מעיר לעיר והיו אלו ואחרים מלוין אותו משם ושלאחר והחוזרים קרי נפטרין שהולך ליפטר ממנו: אין להם מנוחה. מישיבה לישיבה ממדרש למדרש ע"כ. ילכו מחיל אל חיל דמשמע משום דילכו מבית הכנסת אל חיל דהיינו מדרש לפיכך זוכין לראות אל אלהים בציון: סרין הם לשום: ת"ח אין להם מנוחה כו'. כלומר אפי' לאחר מיתה יעסקו בתורה לפני השכינה כדאמר במעשה יהודה דלא הוה ידע למפקד ולמימר נסדי רבק. דכתיב ילכו מחיל אל חיל ונותר והוא בעצם פטירתן שנהנין מזיו השכינה. הוא ליך של מעלה שהוא כנגד ירושלים שבמטה כמ"ש בתורה לו יחדיו:

מהרש"א אל יאמר לו לך לשלום אלא כו'. עיין בזה בדברי הכותב אבל הכתובים שמביא אין מורים על אלה הכונה ואין להאריך וכראה הדברים כפשטן כי כל ימי האדם על האדמה צריך לו אל השלום דהיינו שילוה במעשיו וכו"ה אמר ומתמהו וחפלו לילך עם אבל אחרי מותו נקבר אין שם מעשה שילויה בו אלא לחבות בחיים שהולך למקום חפלו יאמר לו לך לשלום שהרא"ן בו שהולה חפלוך כפי רצונך במקום אשר הלך ויהיה פי' לשלום שתולה באותו מקום שהלך לשם שלום אבל לא יאמר לו לך בשלום שמשמעו שבהליכתו תהיה לך שלום עוד ולא במקום אשר חפלך לילך עם אבל הנפטר מן המת לא יאמר לך לשלום שילוה חפלו במקומו כי אין שם בקבר חפץ ורלון אלא יאמר לך בשלום דהיינו שבדרך הליכתך לקבר יהיה לך שלום באין מעכב עד שיבא אל אבותיו בקבר. ודברי הר"ן בזה מענין לדבריו ע"ש: ילכו מחיל ונומר. ולא חיל כאמר על ידי עם והיינו מחיל שהוא תפלת רבים המקובלת יותר כדאמרי' פ"ק אל חיל שהוא ליחוד תורה ברבים כדאמרי' לעיל שאין התורה נקנית אלא בחבורה ואמר יראה אל אלהים בציון דהיינו שזכה למצות יראה כל זכורך פני ה' נומר שהוא קבלת פני שכינה: ת"ח אין להם מנוחה כו'. יש לדקדק בזה דהא עה"ב באמרינן הת"ח הוא כולו מנוחה כמ"ש ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי כו' וי"ל ע"פ מ"ש דכל אלהים ביום השביעי מה היה העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה כלאת ונגמרה מלאכה כפרש"י בחומש דהמנוחה שם היא כליון ולוק מלאכה ופעולה וקאמר הכא בת"ח שהוא פעולת השכל ועיון בעה"ז ובעה"ב דאין לו מנוחה וכליון מאות הפעולה של עיון השכלי אלא שתמיד פועל בה וכיון בעלמה פעולת מנוחה דלעה"ב שהצדיקים יושבין ונהנין מזיו השכינה בעיון השכלי הדק: ת"ח מרבים שלום בעולם כו'. כבר כתבנו בסוף יבמות שכיים שם בזה המאמר ע"ש גם בכאן שכבר קיים בדברי אגדה לעיל וסוקף זה שמאמר כולה קרוב לזה לפי שכל מסכת זו שתפלות והברכות הסמכרים בם הם תיקן דרבנן ועשאם לשרעה בזה שלום בעולם דהיינו בין ישראל לאביהם שבשמים

ולא"ח בניך אלא בוניך כו'. כי אלו שמשלות והברכות הם בונין של שלום תחת העבודה וכל הפסוקים מורים על כונה זו גם שבשמים ישים שלום אמן סלה:

הרי"ף מרבים שלום בעולם וכו'. וקשה מהו זה השלום שמרבים שלום בעולם שאם הוא על שהם עוסקים בתורה הרי זה מרבה שלום לעצמן לעיקר שלום הוא שמקיימין העולם בתיים אין כאן ריבוי שלום כי אם עומדים קיום העולם או עושים שלום בעולם וכן נגמר מג"ל נומר אל תקרי בניך וכו' וכן נגלל קשרי הפסוקים שהביא זה אחר זה ונבאלם וכן מרבי אלעזר גם לגמדו שהיו העוסקים בתורה שהוא בניו של עולם שעולם מתקיימים בשלום שם מרבים שלום שהבנים שקניה אם נתקוממו אם ונתחי שלום בלא ביאי מלך התורה שנמן הקב"ה הוא עוז לישראל שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום ומאתו שלום נמשך ללומדי התורה שנאמר שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול לחוזה ונבוים מוסם שבריכם שלמה בתורה ואם לא למדו רק אוהבו אותם הקב"ה ישים שלום להם שלא יגעו ויכלמו מחופת התלמידים רק יהיו מוכים עניין ההשגות כי גלל החכמה בגלל הבכף שם התמידים שמעמיקים. גור לומדי התורה מאהבתם בתורה ונמלא שהת"ח הם הגורמים השלום לאוהבי תורה כנגד שגורמים שלום ומהם שלוים חיים מרבים שלום בעולם שלום להם שלום במחזיקים בידם שלום לאוהבי תורתם. עוד ילאם מרבים שלום כי הקב"ה אומר אין שלום לרשעים ומתוך התורה שלומדים החיים מרבים שלום גם לרשעים ומלי. ישנו אל ה' בספרית הימים שנאמר וכל בניך לימודי ה' שלמדו מקודם שהוא מגדל לעמו בשלום גם הם בתורתם מגדלים את העולם ומרבים שלום ולפיכך זה יקשה שאמר ורב שלום בניך בשעת בניך דוקא ולא לכל העולם וכו'. אמנם מרבים שלום לכל העולם לא אמר אל תקרי בניך בלומר לא ודקדק דיקתוק אחר בכתוב שמבין שאמר וכל בניך לימודי ה' למה אמר לומר ורב שלום בניך דהל"ל ורב שלומם למה כפל לומר בניך פעם שנית אלא על כרחך אתה אומר אל תקרי בניך אלא בוניך שלבנון בינם והיינו כל בניך לימודי ה' התלמידים בתורה הם למודי ה' ובנין עמו בשלום אבל בניך המתבוננים בינה בתורה שהם בתוה ומרעם בשלום גם על הרשעים ובילא בהם שאינם ראוים לשלום רב שלום בוניך שמגלים הגורמים שלום על כל בני העולם. והא נראה בכתובים הבאים כאמר יהי שלום בחילך שהוא בגלגם ירושלים רעים ואוהבים ולא"ח למה בו האספים לשלום אמר למען אחי ורעי שהם הספרים שדבכם נא שלום בך אף על פי שאין בדרכיו יתברך לדבר שלום לרשעים מ"מ עכשיו אדברה נא לפני שמה שלום בך למען אחי ורעי שהם ת"ח המרבים שלום בעולם. ועוד יש לדרוש וכל בניך לימודי ה' שלמידו לגת אינם לומדים מפי בשר ודם שלבך תורתם משתכחת אבל ילמדו מפי הקב"ה ותורתם אינה משתכחת וכיום אחד תושלה יש באותו שלמד בעולם הזה כיון שלמתיד עתידים ללמוד מפי הקב"ה. ובהיו למודי ה' לכך ורב שלום בניך הם בונין המתבוננים בינה בעולם הזה רב שלום בניך שיגרה עליהם בזה ותהיה תורתם כפי השער שלמדו בעולם הזה על דרך מה שאמר הכתוב ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים כל אחד ואחד כפי השיעור שלמד. בעולם הזה כך הכנה מדעת כמו מי הים שמכסים כל השטחות כפי עומקם אם מעט ואם הרבה:

במסכת זו ראיתי פירוש נאה ונורא בענין מדת הפרישות עם שבתא הרב רבי יצחק ברבי ידעיה וראיתי לכתבו בסוף מסכתא אלא כי לא ראיתיו עד הנה. ח"ל:

רבי יוחנן היה אומר ויתיב בבבאי טבילה גבר בן מרים שלי נשים שתחיד הוא היה עם בהים עשה לבונה סתם וכתולה ומוכפלת לשם מרים בשיה עומד במקום שיסתכלו בו האנשים שבלום מן הטבילה ויסתכלו בו לרוב יופי ומחמת תורתו על שהפי לנם ובלילה ההוא כאשר תזדווגה עם בעליהם יהיו בניהם דומים לו כדמותו בצלמו ובעלים שמהו לעבוד עבודתו אלים בשם אלהי הוי מניעות

עין יעקב

אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב. [illegible]

עליהם בלחמו ותולד ובומם סומך עליו להיות סברם מונים ומסיחים במילי אלהים כי כן מ״ע סגע מלאכת שלום אם מסתכל שלמה בדעות שלום השלם יפה עינים וטוב רואי ואחר מזהיר עם ענוה ומתמכר ידוע היא שיסתכל בעין לבם נגעה השוה באים שיפה ולא אדום והוא יעמוד לפניהם עם הסריץ ויוליך בנים כלמד כתורתו ועל זה תתלה המלכים והשרים ואילו האדון כי הם מליצים לרוח שלות בחדר משכבם ובכיות שהולם יפות מראה ומתנגע חכם יליד הולך בלורות מאת בלורות המודעות בהדר אשר גם מסתכלין בעת הזדווגם יחד ועל זה הבנים הם יפים תואר משאר הבנים הנולדים בנים משל הדיוט שרוחה כי בני המלכים הם מתחדים בחדרי משכיתם על מטות שן ולפעת בשש ושש וכל אבן יקרה ומוצע חכם יתאחרו בסוד לפני הטורחת שיפות אשר יראה לפניו והחכם הזה עשה לסנה פותס המשונה ממנו להיות חונים לו הבנים הנולדים מן הכפים הם לכל דבר ולכל מכן והמינו חברו על זה מלך כלמו איך היה עומד מוקים בדודי חזה ולבנים כמו אם עמו לקחתו ואיך לא היה יראה אלהים לבלתי יסתכל בנשים היפות שלא יבא בנקבתם ואלך יופים לידי הרהור רע או לשמחות אליהן או לידי מעשה ללכת אחריהם עד יצלח תלותו אתם ויוליד שכלו לרבל הרע השוה ומונה ממם ולא יראה לנפשו גלגלתי השמחה מן יראת ה׳ ורע בעיניו ולא יעיל כל חמתו. וקלה עילה בישה התעוררות בנשים והסתכלות בהן כי זה ישוב ורע עליו בחורית סוף אם יגדיל שכלו עליהם כמו כן לו להתעלות והשיב על זה מי שכריחו לבא אל הנסיון הגדול השוה ומם התועלת שמגיע אליו ואיך יתנהל על נפשות שאר בני אדם יותר ממנו אותיו לידי נסיון והשיב לו ואמר אבא מתרעמת דיוסף קח אחיכה ולא שלמה ביה עילה בישא ר״ל כי הוא היה מהרש והדמות לו אמר שלא עליו מה שקרהו מאשת אדוני שחשקה לו מלך ימיו ותשחוק והיה גבן חיל וכבש את יצרו ולא יכלה לו ולא הזיקו מעין הרע אשר הסתכלה בו יום יום כי הוא שמר את הדבר ולא הקשה אזנו כמו כן היה מבריח את יצרו המקיד ההוא ולא ישלוט בו מעין הרע אשר יסתכלו בו הכנים ולא יכלו לו כיוסף הצדיק השליט והגבור בארץ בכל יצרו כמפורסם עליו מאשת אדוניו וכל החוזה לו בגלל השוה יקרא על במו כי הוא שהחיל בגלות הזה ואחריו כל אדם ימשוך בגלות לדרוש זה היא הסומכת על עין הרע שאמר ז״ל כי היא מועטת באדם לרעתו אם לא ישמור עצמו כמו יוסף לא שהיה בדעתם שהזיית העין מוקת וכו׳. ועוד האריך בלשון הלבי. והתועלת שהשב אלא שמפי סעיין הראשון הוא מכן עניו מה שאירע במעין יוסף להשיב לשאלה לא מכחשי מי מניגה בישא אבל [illegible] שמכים אל אמתת כונת המאמר שהרי כבר אמר בתחלת המאמר לא מכחשי מי מילי הרע, והשיב לשם דמיין באשתו כקלקי חורי ועכ״ז הוא עכין הלבי מסכים עם עכין יוסף. ועוד סיתה לי שלא מלית בכוונתי פה דבריו למען יראו איך אנו מאריך בדברים והולי מעמיד על גודל כחו גלוי שלבי כי אולי הוא גם של הרבי ידעיה שסדר מאמר בחיבת השלי אבל אין בו ממש כל כך כי רק מה שכתב בהתחלת פירוש המאמר היא אריכת דברים בבלתי צורך. עד שיתה לי סבה בי להראות איך סבתו לחלוק כנגד הבבליים שהלומדים לחיבל כמו שיתן עין הרע שמלומות בדבריהם והחכם הזה חלק עליו בסוף פירוש מאמר זה. וכן עשה למעלה בפרק הרואה בפי מאמר ז״ל כאן עיי מלאך כאן עיי עד. ופירשו שלא כדרך הסגנון שנתגל בדברי חז״ל וסנתו לגסור סבות מלאכי השרים שמפורסם בתורה שבכתב וגם בדברי חז״ל. ואין רצוי להאריך עתה בלשון דחוק כיון שהוא מכור פעמים רבות במסכתות שאחר זאת ובספי לשבים אם אוכל להאריך בדרכם השוה בנאומרים שאחר זה:

עוד ראיתי לכתוב בסוף מסכת זאת מילין ביאור האותות בענין יצה״ר ויצר הטוב כיון שהזכר פעמים רבות בפרק זה נאמר בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע, עוד אמר לדיקים יצר טוב שופטן, רשעים יצר רע וכו׳. עליו נפרשה בראשית וכל יצר מחשבות לבו רק רע ותפרשה מה כי יצר לב האדם רע מנעוריו והרבו רשעים וכתבם לברכה שמכנער נראה ושלי עוד בסוף התורה כי ידעתי את יצרו וכתב הצדיק בקריאת האות לב האדם ועיונו יצר ואמר מפיהם יצר סומך הוא על יצר הטוב ונקרא בן לפי שהוא יצר ופועל הענינים בלב שהלב מקום אליהם רק יצר טוב ויצר רע, ופי׳ הפסוק יצר סמוך שהוא היצר טוב משלים הצדיק הסמוך והשען עליך תצרו מרע נפש לו שלום כי בך בטוח, ולקרב אל השכל הבנה כי יצרי ראוי לומר שכמו שהאדם מורכב מגוף ונפש והגבור שיתקיימו שניהם שהמו לו כחות להשלמת מליאותו כמו כח הזן ותפרע סכח שמתעורר מגוף שהכפם שמתגשם ואם יגדל כח שמתעורר הזה בעניני גופים כמו רוב שמאכל ומשתה והגאות גופיות לאחרם נקרא זה כח יצר הרע ועליו ירדו אמרם ז״ל שהוא מלך זקן וכסיל שבא לאדם מלאתו מרחם לאמו כי מיד הוא מתאוה לינק ועל זה כאמר לפתח חטאת רובץ ובהיותו הולך וגדל כן הגדל אותם שפוק נופדי עד שמגיע לי״ג שנה ואז יתעורר בו כח השכלי מפני והלאה כאמר יאמר אל לבו שלא טוב לו להמשך אחרו כח שמתעורר למה שלא יהיה כלין לנפש כמו ליקח הזמן הראוי ושמתגבל בעמו כפי הראוי ויהיה כמעט מן העבירות שאסרה תורה וגם אם יקדש עצמו במותר לו ותחלתי שלא יהא פרוש לגמרי אלא ליקח אשה ראויה להוליד בנים שבדי השם בתורה ותמצא זה הכח השכלי מתגבר עם שמתעורר נקרא יצר טוב ויצר סמוך. וכשאמר שמם אוי לי מיצרי סוה כיסי ליצר רע וכונה שהוא בזה שפירש בכל לבבך בשני יצריך שהזהרם הכתוב שלא לומר שיכניע יצר הרע להשגתו יתברך אבל לא יסגף עצמו לבטל יצר הרע לגמרי אלא יהיו שניהם מחוברים ויגמה מהביקר עיקר והטפל טפל ולכונה זאת דרש רבי יוסי הגלילי לדיקים יצר טוב שופטן הלא לומר שהוא שופט כל כחות הגוף אבל לא לסמכן לגמרי אלא כל אחת סכבללות בלבון יצר מן הכם כעבדים ככנפים אל מלכם שמשפט שהוא יצר טוב והרשעים נספך שאותן הבים הוא יצר רע ואם לפעמים שלך בדרך יצר טוב הוא במקרים להבלים רלן הגוף כמעשה שלבתים וכיולא בזה ודי בזה עם מה שפי׳ רש״י ובתבתי ראיה בפורחים אלא שכתבתי בפי׳ ב׳ יצריך לאולא מלב השגון וקלא התלמידים שלא יתמבו מיסוד ב׳ נבראים מחודשים באדם ויהיו יצר טוב מלאך טוב ויצר רע סוד וכיולא בו. פשט המאמר הוא שכן הוא יצר הרע הוא מלאך המות ומהוא לא נבדל בכל כחו לקרב עלייכם כהלא אל דרך השמט כפי האפשר. וכפים לרחם מעורה פו כל עכן למוכי מכן אלגם מהאבונים התורכיים כי מפיסם אם מיים. אבים שגשמים בחוב רחוני ילמדם להועיל רימהר יחשם שגמחות מרעיים ועל ה׳ אם לגבך ואת לבב זרעך לאהבה את השם תגמר ובזה סלקתי עטי עתה מלכתוב במסכת ברכות מתלמוד שלם. חג ההודאה לפניו יתברך:

ראיתי פירוש מספרם הנבונים רבי ילחק בר ידעיה שהאריך בפירוש

מחכה

ומכאן אתה לא ראיתי לכתוב בספר זה מאמר אלמי חלק מה קטן מטעמו ואליבתו והנילוי לזה קנה לדקות, והיא כי מאמן אללי מאמר שהוא מחלק לבי עיכים שאין הראשון דחוקים פלסופים בלתי צריכים לפרשו למוכחם שלמיתי שאין שני דתקים אספריים מסם אומרים אלא שהוא מגולה לעיני כל. והסכי גא לכתבו במקום הזה אלי יסור בעיני הראה ואל אמנע טוב מבעליו וגם שמא לבי במה שכתב בחלק מה מדבריו בהשלמת סמכם עם היות ברור אללי כפי הנכבד הלשון שלא כיון בעל המאמר אל מה שהוא כתב בפירושו בפרק מי שמתו בפי' מעשם בהספיד לו' ושני השומע ב' רוחות מספרות וכו' ז"ל. צא לטורות ז"ל על סבלותם ששם האדם אחרי המותו בכל דבריהם אלו אמר האדם בזה והוא על כשם הצדיק כי היא לא תמות במות החומר אך היא כמצרם אחריו אל שמים ושם בהיה בל שלם מחשבתם מחומר כמלאכי שרת ועל זה אמר שהיו מספרות ז' גם ז' לטורות על שלמות כל נפשות הצדיקים והנלמים מגוה ודיבה נספרות וכלם עם גופה והאורים בזה אם שמתים יודעים שבאו לטורות על הנפשות כשם בעולם נפקדות במות החומר אך הנם קיימות בלחיות ותלוות לא יוסר מעה מהיו חלות עם החומר כי החומר היה מונע אותם לשפיע מה שנכחם לשפיע ומחילם גדולים עליהם וכשם נפרשות מהחומר אור גדול עם עליהם ותלמודם בבית סקברות ר"ל לנמתם שמצל כי שם קבר החומר והמע האחיד עם שמעט מה שמספרות כל כשם עם אמר נקברו עם נפשות כל חסיד וסיפורים בנבואתם לא עיטלה על לב אדם כי שם ז"ל אמר היו חכמי מתוכמי יודעי סעטנייס ומביני שלמותות מהם שמם חשבו על שמתים שכבר עמו מלד החומר כי שם מתגישים עד ויודעים במגייני העולם אחר אמר מתו והנם מתוכים בארן העולכי בתי חומר שמנע הוא בהגעם לאתנים עד מלד החומר עמה והנדרים ססתגמם ממום הנם הוא לא כאבן חומס לא יגים ממקומו כמו מסורם אחד מהם על זה אחר מן ואמר, כל המספר אחרי המת כאלו מספר אחרי האבן ר"ל שהוא לא לספקת עיכים עוזה ולאולא מלב ההמון כי כל מה שדברו רז"ל לא דבה על החומר אלא כי זהו מגנע לו בהגעם אחר אמר ילאה מיתו מאום מי יאמר לו הקלכל אם לא שבאו לרמוז על הנפשות כי חיזה סנה בהספדים מן החומר ולא יעזרו במות החומר לא זולת זה. אמת רל"ג מזכירם אמונה שאלה' חגמם הוא מכין הגן כפירושיה ככתב במקומו הראוי כמו במסכת כתובות בספור פטירת רבינו הקדוש ע"ה ובמקומות אחרים בתלמוד אבל מה מכין זה לכאן, וכבר כתבתי פירוש כל אותה הגדה במקומה והנלחתי קלת ראיה לדברי מדברי הריטב"א ז"ל וכלל סופתי לומר הרי מדה שהוא עושה נמורה אם כפרש כל אותה הגדה בדרך השמע ממש בכללים ופרטיה ועם כל זה אין ראוי לילך אל קצת המחן לנטות בה לרוח כגדלי כמלם אמר לשון הגמרא לזה כבחוכלה שלא כוזמ כלל אלין שהכמים במלי המאמרים ההם, ולא על כחכם הזכר שלומי נלגד כי אם על חכם פלסוף מופלג שהיה בדורם הר"ר אברהם ביגלג ומחבר ספר ויקרא שמו דרך אמונה והוא מגיד שמעשה הזכר וכתב בפירושו דחוקי

פלסופיים אמר שהוא שלמו יודם שלא כיון לזה בעל המאמר. אך אמנם בראותו חסרון קצת התלמידי זמנו כי לא היו שומעים רק דרשות שכליות אנ"פ שלא היין מסכימות לאמת בבל חלקיהן ראה כי טוב לתת את באלהם תמה כרצונם והגדיל לכתוב על המספר שהוא עיכים כבללים בדרך אמונה כפי הדעת עם שפת והוא עצמו לא האמין לזה ויהי בעיניהם כל התלמידים בספרי אמונה והתלמוד ככל המון ישראל שאוהבים לאמת ומודיעות סתרי תורה קצתם מעדרים ויגדל לא כמו לדעתי בדברים ואפשר לפרש כפי סנה זאת דברי ישעיהו הנביא ע"ה, בגלות אמר אמה לרואי לא תראו ולחוזי לא תחזו לנו נכוחות דברו לנו חלקות חזו מהתלות אמר לחוזים על בגילוי שלמות עניו חוזים האמת בגלוים מתגלמת וכיון שאין מקום לומר להם שיהנבאו עקר שלום כפי מעשם את נסים אפשר לומר להם לא תראו ר"ל שיגחו בספיקות ולא יגבאו כלל לא רע ולא טוב, ולחוזים האמת החוזים בסיבבים שמעמים רבות מדברים כגים ולהם אפשר לומר אל תחזו לנו נכוחות וכדי להמשיך לב ההמון אליכם דברו חלקות ולא זו בלבד מזו אומרים להם אלא חזו מהתלות והכונה להם גם שאם יראו סבך שגם אחוקים בדעות מרכיים כפי מעשם שיקבעו לדעתם כפי סברי ויאמרו להם מהתלי מלד כבודתם. ר"ל שאפים מיסד משמבר כפי האמת יתן לדבריהו כפי הנראה לעמן יאמרו דשותיכם פנטקרות קרוב לענין זה ודומה לו רש פירושי שמאמרים שלמודיים אמר כתב בספרו החכם הפלסוף המזכר ונפרש בפירוש מעשם בהספיד אחר שי ע"יל פילא בקופה דמחטה וחזב לחלות ולסמוך שלד דחוקיי פלסופיים והלך ג"כ בדרך הר' יצחק המזכר ופירש והקניסהו לשמו מחוה אל החומר שמעמו שמסוך אחר השכל ואחר שרלה שלחמה חזות השותל וקבר את עלמו בבית הקברות והאלים חזות עד שכמעט היה מות. ולא די לחכם הפלסוף הכי שבמאמר שתלמוד כתב לורה ופירש שלי אפשר לקבלו כפי לשון שהתלמוד אלא שגירע נמו כם מעיון לבבות לורה במלא הגדול כמור בקבורה ממש רבינו ע"ה שכתב החוקה ולא ידע איש את קבורתו כי לא ידע שום אדם בלתי משה ממש רבינו ע"ה נבר על חומר עד שהיה וקנה והלך בזה, וכלל סותר בזה לספק באמונה זה השלה המלומם אלא כל מאמין שלך ביסוד ילא שי בדרך אחוזת עיכים חטב החכם הזה לסתור עיני קצת שתלמודים לעמן יאמינו לדרשותיו ושלטותיו אנ"פ בהמשך מהם קמירם מה אל השכילי שלמויים ודי במה שקרא שם ספר דרך אמונה ולאורחם על שלמה אומר כי מגלאו בו קצת ממני פסוקים מרנים ושונים, וגם פירש קצת מאמרי חכמי ז"ל שים בהם מרגות מה ואפשר שיקבלם אל האמת אבל הם נבדלים בספרי כסנתי זה להשיג תשובה לשואל שישאל ממני מדוע לא כתבת בספר זה שום דבר ממה שכתבתי בספרי שהוא בפירושי קצת אגדות כמו שכתבתי, ולכתוב בגזרת האל פירושי שלר מפרשים גדולים וקטנים אשר יבואו לידי. ולפירוש עיני על פי המפרש הר' יצחק ברבי ידעים שמזכר בקצת מסכתות שלמות ואם אמלא בו דבר הגון מסכים אל שלמות לכתוב זכותו בספרי.

משנה א אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם:

הרמב"ם ז"ל הנה מה שאמר אוכל פירותיהן והקרן קיימת לו מה שאומר לך. כי המצות כלם נחלקות תחלה על ב' חלקים חלק שאחד במצות המיוחדות לאדם בעצמו שהם בינו ובין הקב"ה כגון ציצית ותפילין ושבת ועבודה זרה וחלק שני במצות המסורין בתועלת בני אדם קצתם עם קצתם כגון האיסור על הגניבה והגזל והאונאה והשנאה ושלא יזיק אדם לחבירו ושלא יעמוד על דם רעהו וכבוד אביו ואמו. והמצות שהם בין האדם ובין בני אדם כשיעשה אותם האדם יגיעו לו התועלת בעולם הזה והוא מה שאמרו לצדקה וגמילות חסדים ... בעולם הזה ... האדם שכר המצות האלה בעולם הבא ... בני אדם זה עם זה כמו כן יתחייב לו לצדקה לעשות לפי מעשים האלה ... בין בני אדם כי כשינהג ... ויקבל כמו כן שכר ... וכל המצות שבין אדם לחבירו נכנסות בגמילות חסדים ... כי כן ... שהוא מבטל מצוה ... תורה על רגל אחת ... דעלך סני לחברך לא תעביד. וכשתחקור על הענין הזה תמצא תלמוד תורה שקול כנגד הכל כי בתלמוד תורה ידע האדם לכל זה כמו שביארנו בתחלת דברינו שהתלמוד מביא לידי מעשה:

הראש"ז ז"ל מפיק דקחשיב בבי לגמרא לא מקרא בכבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך בגמילות חסדים כתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. בהבאת שלום כתיב בקש שלום ורדפהו ואמרינן רדיפה רדיפה מרודף צדקה וגו'. תלמוד תורה כתיב כי הוא חייך ואורך ימיך והיך ההפסוק ... כן בעולם ... הפירות שאדם אוכל בעולם הזה. אבל שכר כל המצות ... לעשותם ולא ... ליטול שכרם אלא לעולם הבא. ומייך במצות ... כתיב ... למען ייטב לך והארכת ימים ... קרא אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו וכי יש צדיק טוב ויש צדיק שאינו טוב אלא טוב לשמים ולבריות זה. צדיק טוב ועל זה נאמר כי פרי מעלליהם יאכלו כי הקב"ה חפץ במצות יותר ... גם בהם רצון הבריות במצות שבין אדם לחבירו. ... תני יוחנן ו' דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעולם הבא ואלו הן הכנסת אורחים ובקור חולים ועיון תפלה והשכמת בית המדרש והמגדל את בניו לתלמוד תורה והדן את חבירו לכף זכות ופריך תסלה מתני' ומשני חני מני גמילות חסדים מיכוו הכנסת אורחים ובקור חולים בכלל גמילות חסדים וכן עיון תפלה דכתיב גומל נפשו איש חסד ופסק דבטל גמילות חסדים דהיינו ... הכנסת בית המדרש והמגדל בניו לתלמוד תורה והדן את חבירו לכף זכות היינו הבאת שלום שבין אדם לחבירו וכיון דחשיב גמילות חסדים כפי' כמו ... (אלא והן לעיל בבבי' ... על פסוק ... שנאו גמילות חסדים) ... היינו תלמוד תורה והדן את חבירו לכף זכות היינו הבאת שלום שמתוך שהוא דן לכף זכות יש שלום ביניהם והיא כנגד כולם: ירושלמי רבי ... ורבי ... חד אמר אפי' כל העולם אינו שוה לדבר אחד של תורה וחד אמר אפי' כל מצותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד של תורה. ... [ר' ... בשם ר' ...] כתיב כל חפציך לא ישוו בה וכתיב לא לומר כל חפצים לא ישוו בה חפציך אלו אבנים טובות ומרגליות חפצים אלו מצות דכתיב כי באלה חפצתי ע"כ:

פרק חמישי

משנה ו מי שאינו מניח את העניים ללקוט או שהוא מניח את אחד ואחד לא או שהוא מסייע את אחד מהם הרי זה גוזל את העניים. על זה נאמר אל תסג גבול עולים. משלי כב דומה לדין זה שנינו בפ"ז [משנה ג] וזהו:

המניח כלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר הרי זה גוזל את העניים על זה נאמר אל תסג גבול עולים:

משנה אחרונה מי שיש לו נ' זוז והוא נושא ונותן בהם הרי לא יטול וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות. וכל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס לאחרים משלו ועל זה נאמר ברוך הגבר אשר יבטח ירמיה יז בה' והיה ה' מבטחו:

הרמב"ם ז"ל מה שאמר עולים והפסוק אומר עולם לא יקשה בעיניך כי זה מנהג הרב ומעיקר לשון הקדש כי להיות סמך וסמח יתחלפו קצתם עם קצתם והם שמות מן הכמינה לפקל ר"ל בשלים עולי מצרים כלומר המלות והחקים אשר לא סלל לידוע מצרים:

הראש"ש ז"ל גבול עולים. רב ירמיה ורב יוסף חד אמר אלו עולי מצרים וחד אמר אלו שירדו מנכסיהם לפניה לאחר שהיו מתוך והיכו שלים בלשון עליה וליורד מנכסיו קרי ליה עולה כמי דרך כבוד ע"כ:

הרמב"ם ז"ל כי זה אשר יפתח בנסים ישה מלהים שלא יפתח בנסים כי במה שאמר בהלכות שקדמו לנו מי שיש לו מאתים זוז לא יטול בפיהות במעות מלוים יודע לפחות בנסים אבל לא יודע לפחות

עיון יעקב

[illegible]

לפחות בפה אמ"ט לא יתעסק אלא בה' אלא מתם אסור לו ליקח מהפאה מעניים. שכל העניים בפיהם. ולפי התוספתא כתוב יותר שלרך בפאה מסמוך לפיום והיה ה' מבטחו כתב לשון זה. וכן דיין שדן דין אמת לאמתו וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא ולא פיסח ועשה עלמו כאחד מהם אינו מת מן הזקנה עד שיהא כאחד מהם שנאמר לדק לדק תרדוף וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין אינו מת מן הזקנה עד שעיניו כהות שנאמר ושחד לא תקח כי השחד יעור עיני חכמים וגו':

מהרש"א *יהיו לו מאתים חסר דינר הרי זה יטול כו'.* ולאו דוקא מלא לדקה שמספרו כן הוא מאתים חסר אחד וק"ל: **וכל מי שצריך ואינו נוטל כו'.** וכתבו הר"ש והרע"ב דהיינו בשאפשר לו לפתפרנס בדוחק קלת ע"י מלאכה אבל בלא אפשר לו לפתפרנס ואינו נוטל אמרי' בירושלמי דהרי זה שופך דמים וע"ל דהכא מיירי שיש לו בית לגור או כלי תשמיש מקרי לריך ליטול כיון דאין מחייבין אותו למכור כדקתני לעיל אם הוא מוכר ביתו וכלי תשמישו ואינו נוטל אינו מת כו' עד שיפרנס אחרים ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו וגו' דלעיל היינו כתיב ארור הגבר אשר יבטח באדם וגו' ומן ה' יסור לבו והיינו מי שא"ל לו ליטול והוא נוטל משל אדם ובהפך קאמר במי שלריך ליטול ואינו נוטל אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' ומה כתיב בית והיה כעץ שתול על מים שיהיו תוספתיו בריות ועל יובל ישלח וגו' היינו שמפרנס גם אחרים על שם שלא לחוק על פני אנשים ולא יראה כי יבא חום והיה עלהו וגו' היינו שיבות מתוך הזקנה: **וכן דיין שדן דין אמת לאמתו וכו'.** פירוש אמת כתבו בפ"ק דב"ב דבדברי ספוק' מכה דבדין מרומה אין לריך לדון לפי שגלוים אמת אלא שיתהפך את האמת לפי אמיתת הענין ע"פ בלורך וע"ז קאמר הכא דמי שדן דין אמת לאמתו הוא מעשה שותף להקב"ה כדקאמרי' ששם והוא בכלל ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו והפך שאין דן דין אמת לאמתו הוא הנוטל שכר לדון יותר מכדי בטלה דהוה בכלל מקבל שחד והוי בכלל ארור הגבר אשר יבטח באדם וגו': *כל מי שאינו לא חגר כו'. **ועשה עצמו כו'.** כראה דמיירי גם בלריך ליטול והיו מחבין לו אלא שעושה עלמו חגר ספירושו בלשון תרגום לא דוקא פסח אלא כל בעל מום כמו שפי' בערוך בערך חגר כבד פה וגומר ת"י חגר פומא וכן ערל שפתים ת"י חגר ממלל עכ"ל שבעל כן הוא שעשה עלמו בעל מום ופרע קומא ופסח שהן מומין גדולים כאלו א"א לו לרדוף אחר הלדקה שהוא קומא או פסח ועושה כן כדי שיהיו הבריות מרחמין עליו ביותר ויתנו לו יותר מכדי לרכו עכשיו וע"כ אמר שעונשו כן שיהיה כאחד מהם שלא יתנו לו יותר מכדי לרכו עכשיו ומייתי מקרא שנאמר לדק לדק תרדוף וגו' כראה דה"פ לדק כשאתה לריך ליטול לדקה נטל אותה בלדק וביושר דהיינו שלא אתה בריא ולא סומא ולא פסח ותוכל למלא לדקה כדי לורך בנדיפה אחריה תרדוף ולא תעשה עלמך סומא או פסח כאלו לא תוכל לרדוף אחר הלדקה כדי שירחמו עליך ביותר ליתן לך יותר מכדי לורכך שלא בלדק וביושר. ואמר למען תחיה שלא תבקש ליטול לדקה רק למען תחיה דהיינו כדי חיותך ולרכך ולא ביותר מכדי חיותך ולרכך. ותדמי ליה נמי כל דיין שלוקח שוחד ומטה כו' דמותר לדיין ליטול שכר בטלה אבל ביותר מכדי לורך בטלה אפילו לדון דין אמת ולדק אסור דהוה בכלל מקבל שוחד כדאמרי' פרק שני דייני גזירות: *שנא' זה אינו מת מן הזקנה כו' בהני תרתי בבי בשעה שעשה עלמו קומא כדי לקבל לדקה יותר מכדי לרכו ובנוטל שכר לדון יותר מכדי לרכו קאמר מעונשן מה דהיינו כאינו מת מן הזקנה גם בהזכה לזקנה אינו מת עד שיבא לידי כך שיהיה קומא ובעל מום אבל לעיל באינו לריך ליטול כלל לא קאמר הכי לישנא דאינו מת מן הזקנה כי אלא אינו נפטר מן העולם כו' שזה שאינו לריך כלל ונוטל ודאי דעונש שלו מרובה ולא בא לידי זקנה כלל עד שילטרך לבריות ותוסף על הלוקח שוחד ומטה את הדין דהיינו כמ"ש דאף בנוטל שוחד ושכר יותר מכדי בטלה כדי לשפוט לדק כי השחד יעור מקבל שחד א"א שלא יטה סי' כפרש"י בחומש ע"ש ומשו' איקרוי דעתא כדאמרי' פרק שני דייני גזירות ופסוקים דקרא ודאי לענין קיומי עיני השכל הוא גם בנוטל לשפוט לדק השחד מכסה עין השכל ודעתו ומטה את לבו להפך בזכות השוחד והוסיף דיספוק דברי לדיקים מ"מ משמע ליה נמי קיומי ושרון ממש דאינו מת מהזקנה עד שעיניו כהות ואיידי דכתיב בהאי ליסנא יעור עיני חכמים וגו' והכי אמרי' בהדיא פרק שני דייני גזירות כמה סמיות עיניהם של מקבלי שחד במסלין שיא פרותה ומקזין עיניהם כו' שנאמר יעור פקחים דאלא לחכמים שמסמא עיני השכל שלפסם ואלו הבין ומסמא עיניו ממש וק"ל:

מסכת דמאי פרק ב

משנה ג המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש ואינו לוקח ממנו לח ואינו מתארח אצל עם הארץ ואינו מארחו אצלו בכסותו רבי יהודה אומר אף לא יגדל בהמה דקה ולא יהא פרוץ בנדרים ובשחוק ולא יהא מטמא למתים ומשמש בבית המדרש אמרו לו לא באו אלו לכלל:

הרמב"ם חבר נקרא ת"ח וכן יקראו לתלמידי חכמים חברים והע"ה נקראו בזה השם כי חברתם זה לזה חברה נאמנה כי ת"ח חברים לשם שמים ומה שאמר בכאן להיות חבר ר"ל שיהיה נאמן על המעשרות ועל הטהרות ואמר בגמרא בבכורות הבא לקבל עליו דברי חבירות לריך לקבל בפני ג' חברים ות"ח אינו לריך בפני ג' ולא עוד אלא שאחרים מקבלים לפניו דעומד לי יום כדי שנבחנו תמיד ולא יהיה נאמן על טהרה ומעשר ובסותו כמו שיהיה נאמן ת"ח ואמר כי הוא לא ימכור לעם הארץ לא פירות לחים ולא פירות יבשים שהרי הוא גורם להם טומאה מפני שפירות עם הארץ בחזקת טמאים וזה חבר אסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל ואינו לוקח ממנו דבר לח מפני שהוא בחזקת טמא. ולוקח ממנו כל דבר יבש כי האוכלים לא יטמאו אלא אחר שהכשר באחד ממשקים כמו שיתבאר במקום אחר. והוא מה שאמר הכתוב וכי יותן מים על זרע והעיקר שיש אללם שהנאמן ע"ה לומר פירות אלו לא הוכשרו ובשביל זה מותר לקחת מהם שהבר ייבש: ולא מארחו בכסותו שלא יטמא גם כמו שיתבאר בחגיגה. ואמר לא לגדל בהמה דקה בארץ ישראל מפני שיבחלתו על השדות לרעות והוא גזל ועל כן רועי בהמה דקה אללנו פסולין

עין יעקב

המקבל עליו להיות חבר. פי' פרושים שלשון חבורה כי אין חבורה ניקרית אלא כחבורה כדאיתא בנים ויריעות רק [illegible] פ"ח פס' שמחרין והוכה בעמים והתרון מוכח משלו יען שנעלם ממנו חכמים:

פסולין לעדות, ושכן פורץ גדרים והרבה במשנתו ואפילו נשבע בלאוה כי בזה השבועה לא לאסור שלא יחלל ואין הלכה כרבי יהודה, והרע"ב שהאריך ... שם בו חדוש הוא זה. ולאמר בגמרות פרק עד כמה דלא היה צריך לקבל עליו דברי חברות מן מתקן ויושב בישיבה. בגדרים הפסוק כדתנן במסכת אבות מחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה. ועשה בנים שנדרים לעמוד לפני היות, לא צאו אלו לכלל דאין עריכם צריך לטהרות, ע"כ:

מסכת כלאים פרק א

משנה ראשונה. החטים והזונין אינן כלאין זה בזה. השעורים ושבלת שועל הכוסמין והשיפון אינן כלאים זה בזה:

והזונין שנתחלפו אלא המשכם במעט עם בכמשנתי בפירושה כי הוא ממין כותנתיו: פרש"י. זונין מין חטין הן וכקלקלין זכין על שם שנחור שמנול כשממתיו ודרכם שיפת שלהן דומה לשם והיו זונין חטין והולכים זכין בדכמבן לא שמם שלהן ומכלן ששפירות והכן אלכך לא הוו כלאים עם שמאים אבל עם אירך מיני תבואה הוו כלאים אבים שלהם מאכל אדם כדסבן בפרק מי דעסכה שמשום אם הרם מן הרע על שיפה הרועה שהעם חרן מן הזוכן עם שהרים שלים אוכל מיני כיון שמבילאן אותו ממקום למקום למאכל יוכים הוי כלאים. השעורים ושבולת בנתל שהרם בירושלמי דמלי פירקן אגי אני קתני כמו שפסם שמרים אנום אנום אינם כלאים זה בזה אבל אחד מזה זה ואחד מזה זה כלאים וקשה דהל"ל כוסמין עם השיפון הוי כלאים ומי והארך לעבין דינא, והאן כמתכוי זה בנסגור סדרם מאודם שכתוב בפירום הרא"ש:

מסכת שביעית פרק י

משנה ח המחזיר החוב בשביעית יאמר לו משמט אני. אמר ליה אף על פי כן יקבל ממנו שנאמר *וזה דבר השמטה. כיוצא בו רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר לו רוצח אני אמרו לו אף על פי כן יקבל מהם שנאמר *וזה דבר הרוצח *המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו:

הראש ז"ל. בשביעית לאו דוקא דשביעית אינה משמטת אלא בסוף האחרון של שביעית אלא הכי פירושו שמחזיר חוב בשביעית כלומר באיסור שביעית לאחר שעברה עליו שביעית ואמר ליה האלוה משמט אני התורה לותה עלי להשמיט ואם אמר ליה הלוה אעפ"כ אני רוצה ליתנם לך מותר לקבל ממנו. ותפי השולה דאולי ליה עד דלאמר הכי. ירושלמי אמור לו משמט אני

נפשה רפה והיון פטוריס לקבל. הא דתר כלומר דבור בעלמא ותדכתיב זה דבר אין צריך אלא דבור אחד כדמוכח בתוספתא דמסם גבי הלוה דקתני לא יאמר את הדבר ויקבם שנאמר וזה דבר השמטה אין לך אלא דבור אחד. ירושלמי הלוה אני אמר ר' יוסי הדא אמרה בר כס דתני חדא מכילתא פי' מסכת אי הוה הוא גאחר ואסן מקרין ליה בגין הרהן צריך למימר בחדא מכילתא אלא חכים ולא יותר: המחזיר חוב בשביעית שאומר אעפ"כ ומחזיר אחר בחזר ליה שבמע אני ואם שחזיר רוח חכמים נוחה הימנו:

מסכת מעשר שני פרק ה

משנה א כרם רבעי מציינין אותו בקוזות אדמה, ושל ערלה בחרסית ושל קברות בסיד ומחחה ושופך. אמר רבן שמעון בן גמליאל במה דברים אמורים בשביעית וכו':

הרמב"ם ז"ל מלייגין מגזרת ציון והוא כמו סימן ואמר כי כרם רבעי שמין לו סלולות מן סלורוח כדי שידעו בני אדם שהיא כרם רבעי ולא יאכלו ממנו כלל לפי שהוא קודש כמו שאמר הש"י ותבנה הרביעית יהיה כל פריו וגו' הוא שיאכלוהו בעליו בירושלים כמו מעשר שני. ושל ערלה בחרסית הוא שמיע שהריף שאיסור הערלה יותר חמור מאיסור כרם רבעי לפי שכרם רבעי ניתן לאכלה וערלה אסורה בהנאה ולפיכך אין מציינין אותו בקוזות אדמה שמא יתפרך ויתפזר ויאבד אותו הציון ולא ימלאו אותם בני אדם שום רושם ויאכלו ממנו ויבאו לידי מכשול. ושל קברות בסיד שנים כי אין הקברות צריך סימנים בסיד. פי' ממחה הסיד בעפר כלומר מערבין הכל ושופכין אותו אל מקום הקבר כדי שידעו שאותו המקום טמא ויפרשו ממנו שכוהנים והוא ענין לאמר ממחה ושופך:
ואמר רבן שמעון בן גמליאל שאינו צריך לבני אדם לציין ולרשום כרם רבעי ושל ערלה שלא יאכלו מהם בני אדם אלא בשנה השמינית שהוא הפקר ויד כל אדם שוה בגנות ובבתרים אבל שלא בשנת השמטה אין צריך לרשום לפי שאין רשות לבני אדם לשלוח ידם ולאכול עם שאינם שלהם ואם עבר אדם ואכל הרי זה גזלן ואין לנו לעשות תקנה לגזלן שלא יבא לידי מכשול לפי שעון הגזלה יותר גדול וכל זה דבר אמיתי ע"כ הרמב"ם ז"ל. ולמדנו מזה ב' תועליות גדולים לכל הבא להוסיף ולזכות את הרבים. האי ברשוי לעשות סימנים כדי להוסיף את הרבים שלא יבאו לידי תקלה הני בני שנפתח לבו לגזול אין לו שום תקנה כי כיון שהזהיר לעצמו גזלה חנה הרי הוא מוכן לכל תקלה ושון אחר ואין תקנה להכיאו מדרכו הרעה והרא"ש ז"ל כתב טעם אחר על פי ירושלמי והוא כתב גהגן בסוף הסדר: קוזות אדמה, רגבי אדמה וצעוק פירש עפר אדום:

משנה י במנחה ביום טוב האחרון היו מתודים. כיצד

עין יעקב

החטים והזונין אינן כלאים זה בזה. [illegible]

המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו. [illegible]

כיצד היה הוידוי *בערתי הקדש מן הבית. זה מעשר שני ונטע רבעי. נתתיו ללוי זה מעשר לוי. וגם נתתיו זו תרומה ותרומת מעשר. לגר ליתום ולאלמנה. זה מעשר עני הלקט והשכחה והפאה אף על פי שאינם מעכבים את הוידוי. מן הבית זו חלה:

משנה יא ככל מצותך אשר צויתני הא אם הקדים מעשר שני לראשון אינו יכול להתודות. לא עברתי ממצותיך לא הפרשתי ממין על שאינו מינו ולא מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש. ולא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש. ולא שכחתי לא שכחתי מלברכך ומלהזכיר שמך עליו:

משנה יב לא אכלתי באוני ממנו הא אם אכלו באנינות אינו יכול להתודות. ולא בערתי ממנו בטמא. הא אם הפרישה בטומאה אינו יכול להתודות ולא נתתי ממנו למת לא לקחתי ממנו ארון ותכריכין למת ולא נתתיו לאוננים אחרים. שמעתי בקול ה' אלהי הביאותיו לבית הבחירה. עשיתי ככל אשר צויתני שמחתי ושימחתי בו:

משנה יג השקיפה ממעון קדשך מן השמים עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה עשה מה שהבטחתנו השקיפה וגו' וברך את עמך את ישראל בבנים ובנות ואת האדמה שנתת לנו בטל ובמטר ובולדות בהמה כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש כדי שתתן טעם בפירות:

ביום טוב האחרון. של פסח של רביעית ושל שביעית כדאמר כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר וגו': מלברכך ומלהזכיר שמך. שמברכין ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה וכן להפריש מעשר ראשון וכן להפריש את מעשר שני ומעשר עני ולפדות מעשר שני ולחלה על כולם מברכין: לא אכלתי באוני. אנינות מקרא כל זמן שמתו מוטל לפניו אבל אין לוקין עליו אלא יום ראשון של קבורה: שתתן טעם בפירות. טעם פירות שמנות ומוצות, ופירות עם זה משנה ראשונה ממסכת כלאים הכתובה למעלה שבזמן שהטל גרמו טוסת עם הארץ שהארץ היתה עושה פירותיה, ובזמן שישראל שוכן רגלם על מקום עושין הארץ ופירותיה שיהו שמנות ומוצות: כתב הרמב"ם בסוף פירוש מסכת זו, וזה הדרש שאני דורש בכאן זאת הפרשה אלא במלה אין רצוני שיאמר אדם זה בשעת הוידוי אבל ידיעה בכאן ע"ד פי' שביאר אותה הפרשה אבל בשעת הקריאה אינו קורא אלא הפרשה בלבדה כמו שנכתבה על ידי הנביא הוא מבואר מאד:

מרדש"א *שאינו יכול לומר אשר נשבע לאבותינו וגו'. לפי שהגרים נקראו ראשית כי היא מלוה הראשונה שנלויה שאנה שהארץ אשר נתנה לנו בהבטחה לאבותינו בשבועה ועל כן מלות

הקריאה בה ליתן להקדוש ברוך הוא הודאה ושבח על מתנה זו לאבותינו וכיון שהגר אינו בכלל מקבל מתנה זו אין לו לקרות ולהודות על כך שהרי לא נשבע כן לאבותיו וירושלמי פריך בהיותם אחר מישראל מביא וקורא וכלום נשבע לנקבות ולא משני מידי וכתב הר"ש דשמא לא הוי לגמרי דלאו פירכא היא עכ"ל. ונראה דר"ל דשפיר נשבע לאבותינו דהם אבי האם דבני בנים הרי הם כבנים כדאמרינן פרק הבא על יבמתו וק"ל:

מסכת בכורים פרק ג

משנה ב כיצד מעלין את הבכורים כל העיירות שבמעמד מתכנסות לעירו של מעמד ולנין ברחובה של עיר ולא היו נכנסין לבתים ולמשכים היה הממונה אומר קומו ונעלה ציון אל בית ה' אלהינו:

משנה ג הקרובים היו מביאים תאנים וענבים והרחוקים מביאים גרוגרות וצמוקים והשור הולך לפניהם וקרניו מצופות זהב ועטרה של זית בראשו והחליל מכה לפניהם עד שהם מגיעים קרוב לירושלים. הגיעו קרוב לירושלים שלחו לפניהם ועטרו את הבכורים הפחות והסגנים והגזברים יוצאים לקראתם. ולפי כבוד הנכנסים היו יוצאים וכל בעלי אומניות שבירושלים עומדים [לפניהם] ושואלים בשלומם אחינו אנשי מקום פלוני באכם לשלום:

הרא"ש ז"ל. שבמעמד. מפרש בירושלמי כגון יהויריב ומכירו ידעיה ומכיריו: ברחובה של עיר. מפרש בירושלמי מפני אהל הטומאה והיינו דתנן בפרק בתרא דתענית בני העיר שמכת רחובה של עיר ומפרש בגמ' דיש בו משום קושיה שמתפללים בו בתעניות ובמעמדות ומיהו מן הספרים מעמדות דהיכן עלים מעמדות ברחובה ושפיר גרסינן ליה ומיירי בשעת הבאת הבכורים כי הכא: ולמשכים. בבקר: ממונה. ראש המעמד אומר קומו ונעלה ציון:

הרמב"ם כתב וז"ל ענין המעמדות כבר יתבאר ביאור גמור במסכת תענית ומה שצריך לדעת בזה המקום כי בכל שבט היו אנשים מעמד אנשים ידועים מישראל ומתקבלים במקומותם להתפלל ולהתענות ולקרות בתורה ובכלל מעמד ראשון מהיר הספר ועל זה הסדר כ"ד מעמדות כחשבון המשמרות וכשמתעלים אלם החרים חלילה. ועוד יתבאר כל זה שם ופרושו ומה שאמר שהיו מתקבלים ולא היה הולך כל אחד ואחד בפני עצמו היה לבחור כמו שכתבת ברב עם הדרת מלך ע"כ. ומה שכתב עוד ככלל בפני הרואים:

הרא"ש והשור הולך לפניהם. ירושלמי רבי אמי אמר מקרינו שלמים. רב אמי אמר עקילן בו את הכהנים: רבי זירא בעי יחיד שהתנדב ולא בא עמו גדי: ועטרה של זית. מפרש בירושלמי שהוא מין שבע. פי' המובחר שבשבעה שהוא קרוב לארץ: ועטרו את הבכורים. ירושלמי הכי מי שהיו בפריו גרוגרות מעטרם בתאנים

עין יעקב

והשור הולך לפניהם וקרניו מצופות זהב. [illegible]

בחלקים. למוקין מעבירים בענבים. פירש הרמב"ם שמיה בילשו לשדיעמי באלו הבכורים מבנעם המיכן ולפי באלו בלשלמת נאה כמו הדה סיו שמין סבמרה מענפי הזית בנגד: החליל הוא כלי סידוע מכלי סנגון אין לריך לפרשו מפני שהוא מפורסם ע"כ: (ומה שכתוב יותר כלל בפירוש ס"לים):

משנה ד החליל מכה לפניהם עד שמגיעים להר הבית הגיעו להר הבית אפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו ונכנס עד שמגיע לעזרה. הגיעו לעזרה דברו הלוים בשיר *ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי: (תהלים ל)

משנה ה הגוזלות שעל גבי הסלים היו עולות ומה שבידם נותנים לכהנים:

משנה ו עודהו הסל על כתפו קורא מהגדתי היום לה' אלהיך עד (שגומר) [שיגמור] כל הפרשה. רבי יהודה אומר עד ארמי אובד אבי הגיע לארמי אובד אבי מוריד הסל מעל כתפו ואוחזו (בשפתיו) [בשפתותיו] וכהן מניח ידו תחתיו ומניפו וקורא מארמי אובד אבי עד שהוא גומר כל הפרשה ומניחו בצד המזבח והשתחוה ויצא:

הרמב"ם לשון התורה הוא שיהיה אדם בעצמו סבא הבכורים ומהכהן ביד הכהן אחר כך ולקח הכהן הטנא מידך: ואגריפס המלך ממלכי בית שני בעל נפש נדולה ופרדס רבה. היו מעלין עם הבכורים לאחר תורים ובני יונה עמהם בסוו מציאי אותם שלוים בסלי הבכורים והם בסוף מעלים אותם בידיהם ואותם שעל גב הסלים באחת בתלמוד בהיו תורים מן הסלים ולא היו מכיון אותם על הסלים כדי שלא ימנפו אותם ואותם שהיו תורים עו היו מקריבין אותן עולות ואותם שהיו מציאין בידיהם היו נותנין לכהנים.

משנה ז בראשונה כל מי שיודע לקרות קורא ומי שאינו יודע לקרות מקרין אותו נמנעו מלהביא התקינו שיהו מקרין את מי שהוא יודע ואת מי שאינו יודע. העשירים היו מביאים בכוריהם בקלתות של כסף ושל זהב והעניים מביאים אותם בסלי נצרים של ערבה קלופה והסלים והבכורים ניתנים לכהנים:

פי' הרמב"ם אמר הכם יתפיך בבכורים ועניה ואמרת ועוד אמר הכם יהפיך וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל קול ולמדו בספרי מה עניה האמורה כאן בלשון הקודש אף עניה האמורה להלן בלשון הקודש. ומפני בכל בני אדם לא היו יודעין לשון הקודש כמו שנתבאר בגמרא חזר להקרות כל הכם כדי שלא יתביישו אותם שלא היו יודעים לקרות ובזה זה לשם שבאמר ועבית ואמרת אמרו אין עניה אלא מפי אחרים: קלתות. סלים ועכין אותם כל כסף מחושקים ומטופים בכסף או זהב: ונצרים. הם ענפים או בצמים כמו וגלר משרשיו יפרה ופי' קלופה שמסירין קליפתה התוס ונחשף הלבן קלוף חורי. הסלים והבכורים כתבים לכהנים עם כלי השרת קלופה לא של כסף ולא של זהב [עכ"ל].

בפרק החולל הגיאו הפנים ו' ואמר ענה אם מילאה דלאורי אנשי נהר עכילה עכיתה שוא דהגן הסלים והבכורים כתבים לכהנים:

אמר הכותב גם היום כי על חג שבועות אין לנו לא מקדש ולא כהנים ולא הבאת בכורים ועינינו אלינו תוחלות תחיית תפארת שלנו ותנני בא לזכור קדשם. הראוי להודיע מעלת ספור מנהגי ישראל בכל בית הכנסת מיוחד להתפלל לפניו הנקרא מקדש מעט וכל תפלת וכל תהלות שמתפלל שם כל איש ישראל היא סגולה כמעשה הקרבנות ועבודת כהונה ובעבור זה היה לריך כל מקרא בכורים להקהיל קהלות תבל הבאירות הקרובות שבמעמד ושלם כהכפים לעירו ולבין גרחות של עיר שהיה מקום מיוחד לתפלת אנשי מעמד תוספת תפלות נזכר ענין המעמדות כי ד' ימים בשבוע היו נקהלים אנשים חסידים בבית הכנסת והיו מתענין וקורין בתורה ומתפללין ומפרישין עצמם מענייני העולם וכל זה לבעבור הקרבנות שהיו קרבים במקדש ומכאן הוראה חזקה אלינו כי אף על פי שהאריכה התורה בהלות הקרבנות לא הם לבדם המיתה תכליתה בעבודתו אם לא בהצטרף עמם שיר הלוים ותפלות אנשי מעמד כי הלא כתוב בע"ב תכלית האדון בעבודתו יתברך ולזה נקראת התפלה עבודה שבלב ולזה היו כל מגילי בכורים מאריכים באמירות ושירים במקומות מיוחדים קודם הגעת בכורים לעיר הכהן ובתחילתם הענין היתה קריאת פרשת הבכורים ביום כתקנת ראשונים אלינו תכל זה כי לא הקרבן הוא עיקר אלא התפלה בכל מקום אשר יזכיר את שמו כי כל בית הכנסת נקרא מקדש מעט. ותפארת גרסא פית בתנתי דיתה לענין זה בתחלת הבחתי"ל תנן התם אמר להם הממונה תני כי כאות לכל עובד מלות להיות בם ושמח מתענג בעשייתה דקיים בכנס תמיד דוד המלך עליו השלום נתלתי עדותך לעולם כי ששון לבי המה כי זה יורה שהתכלית האמיתי בעשיית אותה מלוה בגלל לו נרגין תמוקת ומפתן בהך לנו. ולכן מגילי בכורים היו מוסים כל העניינים הנזכרים במבנת והיו משוררים ואומרים שמחתי באומרים לי בית ה' נלך. תני מרלוי לכל עושה מצוה אשר כסף לא יהבת נבינך אל מעייתו את המצוה בשמחה ובטוב לבב דתמך תוה במצוה טובת מצוה כמו שהיו שוטים מגילים האמורים שהשור הולך לפניהם וקרניו מצופות זהב ואולי שהבכורים לא היו שוים דינר והשור ההולך לפניהם לבבים בלמים כמפורש בירושלמי היה בוה יותר ויותר ולמעלה משמח המלוה נפו קרניו בזהב. ועבין עטרת של זית בראשו והיה בל זית מהשבעים האמורים למעלה. ואפשר שהיה גם כן לרמוז למה שדרשו חז"ל בפסוק והנה עלה זית טרף בפיה באמלה היונה יהא מזונותי מרודין כזית בידו של הקב"ה ולא מתוקים כדבש ביד בשר ודם. ומכאן רמז לבכורים הנותנים לכהן כי מה שהוא זוכה בהם הוא מידו של הקב"ה ולא מיד בעל השדה ובעבור זה נוה הכתוב ולקח הכהן הטנא מידך כמו שלוקח דבר שהוא שלו וגם מניח הבכורים בעל השדה הוא עלתו תודה והשבים בזה ולזה אמר ובכית ואמרת וגו' והיה לבון ועניית לשון תשובה כמשמעו כלומר ביאת השיב תשובה על מעשה הכהן בלוקח מידו הבכורים כאלו היו פירות שלו והניח הבכורים עלתו שנה ואומר כן ראוי לך לעשות שהרי ארמי אובד אבי והיינו עולים במצרים והשיי הביאנו אל המקום הזה ויתן לנו ארץ ופירותיה הכל שלו ומידו יתברך ניתנו הבכורים באלה אליך הכהן. הדי כי על כל כבוד מלוה כבוד המשפט מגום ומלך ניפוי ישכומם ויתגפת נעבותו המנות הוא נעלמו והיו המשרה על שכמו כי עבודת הקדש עליו בכתף ישא. כמו שאמר במשנה זו באפילו אגריפס המלך היה נוטל סל הבכורים על כתפו ומכניסו לבית המקדש ועודהו הסל על כתפו קורא הגדתי היום עד שגומר כל הפרשה. וכל ישראל יודעים ותלתי יודעים היו שוים בקריאת הפרשה שהיו מקרין את מי שיודע ואת מי שאינו יודע. הרי כי נרנ עם הדרת מלך ולינו דוחה ומעשים השופטים את המצוה למרותים העושים את המצוה לזה היו מתקבלים על מגילי הבכורים לבא יחדיו ולא היה מגיע כל אחד ואחד בפני עצמו אלא היו משלחים זה את זה לאמר קומו ונעלה ציון אל בית ה' אלהינו וכן שולחים להקביל פניהם ולכבדם היו לפי כבוד הנכנסים והיה נראה נחלם העין שהטובה גבנוד הנכנסים שימושי לכל איש ואיש כפי מעלתו ולגדול זה הקבו בירושלמי ומי ים קטן וגדול בישראל ויודע כי אין זאת תמונה רק בלבי תגין האומנין הנכנסין יהיו היולאין אם מרותים הרונים ואם מעסים מעטים ואלא זה מיפר גדול אלינו כפי דרינו היא שכל ישראל חייבים להדר ולכבד לכל עושה מצוה ולקום מפניו באומרי אפילו בעלי אומנויות כולם חייבים ליגמל מימלאכתם לקום מפני זקן כם חייבים לקום לפני מביאי בכורים לתעלת המצוה שהם עושים ולכבד אלא ידע כל מאחר ומייפר להחביר ולהדר תועלות ושכרים כלולים בהלם המשכיים כי דברי חכמים כדרבונות:

מהרש"א כיצד מעלין הבכורים כו'. השור הולך כו' החליל מכה כו' הגולות כו'. כל הני מילי דקחשיב דרכי שמחה הן וכלהו דמפקין ליה דבעי במצוה זו שמחה והכתיב ושמחת בה בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך וגומר והכי אמרינן בפ' אין בערכין מכאן לבכורים שטעונין שירה אתיא טוב טוב כתיב הכא בכל הטוב וכתיב בשירה בשמחה ובטוב לבב וע"ש פרש"י ותוספות וכמ"ש לעיל דזו המצוה להודאה ומתנת א"י לאבותינו ויש לנו ליתן בה שבח ושירי' להקב"ה על קיום לנו שבועתו לאבותינו ולאמר בתחלת הליכתה יהיה בשמחה ובשירה קומו ונעלה ציון אל בית ה' דא"י מקודש בעשר קדושות ואין שהיא ירושלים מקודש בעשר קדושות יותר מא"י ובית המקדש שהוא בית ה' מקודש בי' קדושות יותר מירושלים כדאמרי' בעלמא ולכן אומר בתלמוד ירושלמי דבדרך שהיו עדיין בא"י אמרו שירה מעניינו שמחתי באומרים לי בית ה' נלך וגומר ובבואם לירושלים למקום קדוש יותר שהקיפו בשירה עומדות היו רגלינו וגו' ובבואם להר הבית למקום קדוש יותר הקיפו בשירות הללו אל בקדשו וגו' שיש בו עזרה הגדולה. ובהגיעם לעזרה שהוא מקום עבודה ושירה דברו הלוים בשיר ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת וגומר הא' קרא נמי אמרוהו בשיר על דוכן ותוספות העזרה כדאמרינן פרק ידיעת הטומאה. ובפירוש מפורש שם והכא נראה לפרש ליתן שבח והודאה להקב"ה שהעלנו למקום עד הלום שהוא המקום הגבוה יותר מכל העולם והיינו ארוממך כי דליתני וגומר כדאמרינן פרק איזהו מקומן מקום דעולי שפי והוא מקום העזרה ע"ש וק"ל: הקרובים כו'. והשור הולך לפניהם כו' ועטרה של זית כו'. המשנה בזה לשמוח במצות בכורים שהוא ראשית למתנת א"י בדבר הדומה לו דהיינו השור שהוא ראשית לכל הקרבנות שנאמר שור או כשב או עז ואין בבהמות גסה בכורה לקרבן כ"א השור והרמז בשור שהוא הדר לו שהשור הדר לו במצות בכורים שהוא גם כן בכור והוא לכל קרבן כדאיתא במדרשות ולאמר שקרניו מצופות בזהב הוא רמז לפי שישראל עשו את העגל בזהב שהוא מין שור כמ"ש כתבנית שור אוכל עשב דר"ל שלא עשו להם שור שהוא בקרניו אלא שעשו להם עגל שיונק מאמו שאינו אלא כתבנית שור הגדל האוכל עשב דהיינו שהוא גדל ועי"כ אמר שהשור זה בקרניו עדיין במיתתו להיות ראשית לכל קרבנות ועי"כ קרניו מצופות בזהב למצות זו שהרי כן לא היו של זהב במעשה עגל שלא היו לו עדיין קרנות. ולאמר שהיה לו עטרה של זית בראשו עיין ברמב"ם וע"פ דרכנו נראה כי הזית הוא רמז לג' כתרים שהם כהונה ומלכות כמ"ש בזכריה ושני זיתים עליה וגו' אלה שני בני היצהר וגו' ופרש"י שם קרן כהונה ומלכות שהם נמשחים בשמן המשחה עכ"ל וגם הזית רמז על כתר התורה כדאיתא במדרשות ולפי כשנשתברו הלוחות במעשה העגל ניטל מהם ב' כתרים שהם כהונה ומלכות שהרי לא ניתן להם אלא בשביל קבלת התורה כדכתיב ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגומר שהם תלויים בכתר תורה ושוב כשנתכפר להם בלוחות השניות חזרו להם גם השני כתרים דהיינו כהונה ומלכות ולזה רמז להם בעטרה של זית שהוא רמז על כתרים הללו שהיא מונחת על ראש השור שנאמר בעיקרו כמ"ש לעיל דהיינו על קרניו שהם קרן כהונה ומלכות שזה שוב שניה על ידי כתר התורה בלוחות האחרונים ונראה נמי מה שתלו גוזלות שעל הסלים כו' באו לעולות על הבכורים על מזבח ז' שהם ראשית לכל קרבן עוף וישראל נמשלו ליונה כי הם נקראים ג"כ ראשית וק"ל:

סליק סדר זרעים

ליבידהו תנא להו רב חייא בר רב מדפתי ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב וכי תעלה על דעתך שמשה יושב ודן כל היום כולו תורתו מתי נעשית אלא לומר לך כל דיין שדן דין אמת לאמתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקדוש ב"ה במעשה בראשית כתיב הכא ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב וכתיב התם ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד. עד מתי יושבין בדין. א"ר ששת עד זמן סעודה. אמר רב חמא מאי קרא דכתיב אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבקר יאכלו אשריך ארץ שמלכך בן חורין ושריך בעת יאכלו בגבורה ולא בשתי. בגבורה של תורה ולא בשתיה של יין: תנו רבנן שעה ראשונה מאכל לודים. שניה מאכל לסטים שלישית מאכל יורשים. רביעית מאכל כל אדם חמישית מאכל פועלים. ששית מאכל ת"ח מכאן ואילך כזורק אבן לחמת. אמר אביי לא אמרן אלא דלא טעים מידי בצפרא אבל טעים מידי בצפרא לית לן בה:

עמודי. מעלות ד"ה כסא וכסאן עליהם: חליש ליבידהו. מלמעריס שלא עסקו אותו היום בתורה: תנא להו חייא בר רב. שנחל סבר הדיינים ולא ילמעתו ול"ג דאין זה משמעות לי ליבייהו אלא לשון חלש דעתייהו ולשון חלש ליבייהו לשון תשובה הוא שלא סידרו כל היום תנא להו חייא בר רב מאין לרבנן ליתב ולדון כל היום אלא מקצת היום ומה כלומר מן הבקר עד הערב מדרש הוא שמדבר הדבר כמעשה בראשית כלומר ערב ובקר: לודים. אומה שקורים קוליצ"ים ואוכלי אדם הם והם רעבתנים: מאכל יורשים. יורשי הון רב שלא טרחו בו ואין שקקים חזקים לגופו אחר מזונותם ולעסוק ומלאכתם: כזורק אבן לחמת. וקשה לגוף ול"ג לא קשה ולא יפה ע"כ:

תוספות מי איכא דלים ליה דיכא הכא משמע דעדיף דין מתלמוד תורה וכא דאמרינן בפרק במה דמעד קמן גבי ההוא [illegible] לאמתו. לאפוקי דין מרומה ע"כ:

אמר הכותב [illegible]

[illegible]

מהרש"א תורתו מתי נעשית אלא כו'. ותמכילתא אמר וכי מן הבקר עד הערב היה משה דן והלא אין הדיינין דנין אלא עד זמן הסעודה כו' ויש לדקדק כיון דלא היה דן משה מבקר עד ערב אלא עד זמן סעודה ולא כתיב קרא מבקר עד ערב אלא לומר כו' כאלו נעשה שותף כו' א"כ האיך קאמר יתרו וכל העם נצב עליך מן הבקר עד הערב ודוחק לומר דיתרו אמר כן על טועה [illegible] כל היום [illegible]

ביעמדו

עין יעקב

[illegible]

ביעתו לפניך כל היום וכתיב הרא"ס והשיג ומה כי לא באו שלש לדון לפניו אלא יש בא ושפטתי בין איש וגו' והיינו עד זמן סעודה ואח"כ יש בא ללמוד תורה דהיינו והודעתי להם את וגו' וכתב בהכנ"לא שהם ב' דברים וע"ז השיב לו יתרו דלפי עפ"כ לא טוב הדבר כי כנגד ממך הב' דברים לא תוכל עשוהו לבדך אלא הרא אתה העם והיה אתה לעם וגו' והזהרת אתהם את החקים וגו' אבל דבר הב' בהוא לדון את העם ואתה תחזה וגו' ולא תתן אתה אותם כלל וכן מפורש בת"י ע"ש ולפי משמעות הכתוב וישב משה לשפוט את העם ויעמד מן הבקר עד הערב משמע דהיה דן כל היום ומש"ה קאמר הורתו מתי ס' שהרי מוכח מתוך תשובתו שלא היה דן כל היום אלא עד זמן סעודה ואח"כ נעשית הורתו וקאמר דודאי כן הוא דתורתו נעשית אחר זמן סעודה אלא שתלה ישיבתו לשפוט מבקר עד ערב לומר לך שכל נעשה. שותף כו' ועיין שנעשה שותף כו' מפורש בטור ח"מ סימן א' ולישנא דאותו לאמתו מפורש בתוספות ועיין ע"ז בב"י בח"מ סימן א' ובחידושי פ"ק דסנהדרין כתבתי לדחות פירושם ע"ש: ושריך בעת יאכלו. וגומר היינו זמן סעודה לכל אדם שהיא ברביעית כדלקמן וכ"ה בת"י ורבותך בתר דמקרבין תמידא אכלין לחמא בזמן ד' שעין כו' והך נמי שריך בבקר יאכלו ת"י עד דלא יקרבון תמידא ס' והיינו בבקר שהוא זמן קרבן תמיד של שחר דכתיב ביה את הכבש האחד תעשה בבקר וגומר והוא קרב ביד ד' שעות ביום כדאמרינן בפ' ת"ה וק"ל:

הרי"ף רבי אמי ורבי אסי הוו גרסי בינַי עמודי וכל מעתא הוו מפחי אצינרא דבשא ואמרי אי איכא דאית ליה דינא ליעול וליתי. ובתוספות אי איכא דאית ליה דינא הכא משמע דעדיף דין מת"ת והא דאמרי' בריש נמי ההוא דשרקיה זיבורא ומ"מ פייטא לפטרתא דתמידי ולא קבלוה לפטרתא דדייני וקבלוה התם בדיינים שאינם ממחים בשכעים טועים אחר השוחד וקשה דאמאי הקשו התוס' בהאי דקאמרי רבי אמי ורבי אסי אי איכא דאית ליה דינא שהוא נשמע דעדיף דין מת"ת והא בבדיה קאמר נאמן כל דיין שדן דין אמת לאמתו תגלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית הרי מבואר כאן הדין מת"ת שלא מצינו שנעשה שותף להקב"ה העוסק בתורה וכאן י"ל אפשר דשאני ועייטה לפטרתא דדייני וכו' ומיהו י"ל דשאני כן דין אמת לאמתו ולאפוקי דין מרומה ולהכי לא קשו מהכא דהתם איירי בדיינים שדנים דין מרומה אבל אכתי קשה דים להקשו נ"כ קרא דהתם דלא עדיפי מת"ת הוא בדיינים הדנים דין מרומה ולמה דחקו עצמם לומר דמפטרתא דדייני הוא שטעמים טועים אחר השוחד והוא דוחק. וי"ל דכיון דר' אמי ור' אסי הוו מפחי מכרזא לקרות לצורכי דכך אי איכא דאית ליה דינא ליעול וליתי ליכא למימר דלא עדיף מת"ת אלא דין אמת שאינו מרומה דאיכא מי יכול יודעי שהדין שיבא אליהם יהיה דין אמת שאינו מרומה ושמא יהיה דין מרומה והם היו מפסיקין מת"ת לקרות לבעלי הדין כל עוד שלא היו יודעין שבאים על דין של אמת שאינו מרומה אלא ודאי דהכי דעדיפי דין מת"ת בין דין של אמת לאמתו ובין דין מרומה לכך תירץ דהתם בדיינים שאינם ממחין ומ"מ י"ל דלעולם דעדיף דין מת"ת ואי דקאמר התם דעדיף טפי מדיינים הוא התמידים ולהכי לא קאמר פייטה לפטרתא דתלמידי חכמים ולא קבלוה אלא פייטה לפטרתא דתמידי ולא קבלוה לפטרתא דדייני וקבלוה שהדיינים הם למעלה מהתמידים וכן פירש"י שם דייני כגון רב יהודה ועדיף דין מת"ת וי"ל נדחק שגודלי אותם הדיינים היו ג"כ ת"ח ואי איכא דמדרגא ת"ח הוא למעלה מדין למה קרא שם המערה בשם דיינים כיון שבא לגרוע במעלת ההוא מערה דרבנן דמי שומעניס הול"ל פייטה לפטרתא דת"ח שהיא גרוע וקבלוה ומדקאמר פייטה לפטרתא דדייני משמע שלהיות שלו ת"ח דיינים מעלתם גרועה מגד היותם דיינים קבלוה שאילו היו ת"ח שאינם דיינים דעדיפי טפי לא קבלוה. שנא לה רבי חייא מגדול סה"כ שהדיינים ולא יעמדו. וקשה לפי זה כיון שמפיקין בל דברים הוא על כהן דין אמת לאמתו אמאי שבח אותם רב מפורש ורב הונא למה להו לישב לדין כל היום כי בדין אחד לאמתו מעלה עליהם הכתוב כאילו נעשו שותפין במעשה בראשית ושאר היום יעסקו בתורה כי מי לנו גדול ממשה שלא היה יושב לדון כי אם שעה אחת ושאר כל היום עסק בת"ת. וי"ל דמשה שהיתה רוח הקודש שורה עליו אם יבא להם דבר לא היה הדבר נעלם כמו שאירע ולא היה שם דין מרומה לכך לא היה יושב לדון כי אם שעה אחת לדון דין אמת לאמתו. אבל רב חסדא ורב הונא שלא ידעי אם הוא דין מרומה או דין לאמתו לכך היו יושבים כל היום כי ברוב שעמים שהיו דנים לא יצא מהם לדון דין אמת לאמתו כי גו יהיו שותפין להקב"ה במעשה בראשית ועדיין היו מצטערים על שלא עסקו בתורה ונחם אותם דבי ח"יא כי בהזמנן להם דין אמת לאמתו נעשו שותפים להקב"ה במעשה בראשית: וכתיב התם ויהי ערב ויהי בקר. וקשה שהם לא נאמר מהבקר ועד הערב אתא לדרשה איך אמר יתרו למשה מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מהבקר עד ערב והלא לא היה יושב נדין כי אם שעה אחת או ב'. ונפל הסורים כתב שמזה דקדקו ש"מ יתירה דכתיב מהבקר עד הערב ולא כתיב מבקר עד ערב כמ"ש למטה לכך דרש כאן כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנאמר בעשרה מאמרות והיינו ה"א דהבקר וה"א דהערב ור"ע שאמר כל העם נצב עליך לפי שראים שלא היה עומד משה נדין כי אם שעה אחת כיון שמאר היום היה מלמד לישראל תורה ומצות היו ישראל מתעכבים מהבקר עד הערב כדי ללמוד ממנו תורה ולזה יתרו כסבורה כל אשר הוא עושה לעם דהיינו כל העניינים בין בדבר המשפט ובין בלימוד התורה הוא עושה לעם על ידו א"ל מדוע אתה יושב לבדך בדבר המשפט והדין שמתוך זה כל העם הבא ללמוד תורה ממך נצב ומתעכב עליך מבקר עד ערב עד שיזדמן להם שעה אי ללמוד תורה ולעד"נ דלמעלה כתיב וישב משה לשפוט את העם ויעמד העם ומדכתיב ויעמד נראה שהיו עומדין בדבר המשפט כמ"ש ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו' ולכך הקשו כיון דכתיב ויעמד העם על משה מן הבקר עד ערב נראה שהיה משה שופטן מן הבקר עד הערב והם עומדים עליו כבעלי דינים וא"א כי תורתו ליומי נעשית לכן דרשו ויעמד העם שעה אחת בדבר המשפט והשאר עליו הקב"ה כאלו היה שותף במעשה בראשית דכתיב ביה ויהי ערב ויהי בקר אבל אח"כ לא כתיב וכל העם עומד אלא נצב לומר מעוכב מבקר עד ערב שהבא ללמוד תורה היה מתעכב עד שיגמור המשפט ומי שהיה בא לדון את דינו ואלמלא למשה שהיה לומד תורה היה נצב ומתעכב עד שיגמור לאתו פי והשיבו משה כי יבא אלי העם כי יהיה להם דבר בא הדבר כמו שהוא ונגלה אלי אמתתו של דברים ואין לפני שום דין מרומה וא"ל יתרו ואתה מגזה לפני שיש ברוח הקדש והיה הדבר הקשה מגלה שהוא דין מרומה יביאו אליך:

בשם המאור הגדול מוהר"ר אביגדור זצוקל"ל חתן הגאון בעל קיקיון דונה זצוקל"ל: הליש ליבייהו. י"ל לפי מאי של רש"י למה חלש דעתייהו הא קי"ל בברכות דדין היינו תורה וכן י"ל על ר"ח מדפתי דיליף מנהם וכי אפשר במשה יושב ודן כל היום תורתו מתי נעשית תאמר בלשון היה דן כל היום ודין היינו תורה. וכן י"ל אליבא דקאמר תורתו מתי נעשית אך צריך לבאן עפ"ם אלא ליתר תורה והענין יובן דר"ח ורבה הוו סברי דבאמת משה היה יושב ודן כל היום הכן עשו נס הם מצותו אך לא חלש דעתייהו על ביטול תורה בשלמא משה לגבי מפי הגבורה והשיג דעתו מה שהיה לו להשיג לכך היה יכול לישב ולדון כל היום אבל ר"ח ורבה הוו מצטערי על ביטול תורתם תא"ל לגו ר"ח מדפתי בכדעתיכם שמשה ישב ודן כל היום לא כן הוא ותוכחא מילתא דהא זה היה למחרתו של יוה"כ בדרתו מן ההר והיה בידו מלות שני ותורתו ללמוד עם אהרן ועם בניו ועם כל ישראל כפי סדר המשנה תם לצוות על מלאכת המשכן א"כ איך אפשר שאמר היום היה יושב ודן כל היום תורתו מתי נעשית ודייק לכך תורתו ר"ל מה שמסר לו לצוות לישראל מתי נעשה זה אלא ודאי מה דכתיב מבקר ועד ערב לגיס א"כ גם אתם איככם בחיוב לדון כל היום וק"ל:

מסייע ליה לרב המנונא משמיה דעולא דאמר אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ משום שנאמר ויקרא לו ה' שלום אלא מעתה הימנותא נמי אסור למימר בבה"כ דכתיב האל הנאמן וכי תימא

הכי

הכי נמי והאמר רבא בר מחסיא א"ר חמא בר גוריא א"ר שרי למימר הימנותא בבה"כ התם שם גופיה לא איקרי הכי דמתרגמינן אלהא מהימנא הכא שם גופיה איקרי שלום דכתיב ויקרא לו ה' שלום:

ויקרא לו. גדעון להקב"ה ה' שלום: הימנותא. לשון אמונה בלע"ז:

תוספות דמתרגמינן אלהא מהימנא. מיהו דשלום נמי מתרגמינן דעביד ליה שלם וי"ל דהתם קרא שלום ע"ש שהוא עושה שלום דלאו לאו קרא שלום אלא נמי למימר ה' שלום ה' שעושה לו שלום א"כ הוה ליה למימר ה' שלום:

עיין בה"מ ובמ"ש ר' דף מ"ט **מהרש"א** שם גופיה איקרי שלום כו'. יש לעיין בזה דגם לפי דברי התוספות יש לחלק דהכא גבי שלום מוכח דקראו לשם שלום ע"ש מ"מ מעשה איכא בזה כיון דשניהם עושה שהם לשם אקרי שמו שלום שפי מכאן ועוד בכל הכינויים כגון רחום וחנון אמאי לא קאמרינן הכי דהכי נמי כתיב אל רחום וחנון וגו' וי"ל בזה ע"פ מ"ש חסד אומר יברא שהוא ג"כ אמת אומר אל יברא שהוא כלו שקר לכך לומר יברא שהוא עושה צדקות שלום אומר אל יברא שהוא כלו קטטה והבאת בכל כינויים הסמוכין כגון רחום וחנון ורב חסד ואזיך אפים כדאמרינן במסכת סוטה כיון שהאדם משותף בו לעבות חסד ורחמנות וחכימות אין בהו של הקב"ה נקרא בן אלא רחום וחנון וחסד הוי כמו מלכא המרחם וחנן וכמ"ש בלא הכזמן הכא והרי לאומרם בבה"כ כמ"ש הרמב"ם מבח"כ שלום כאין מדה זו באדם כלל ושמו יתברך ב"ה מקרי ספיר שלום ע"ש שהוא עושה שלום וכן מדת אמת כיון שאינה באדם חותם של הקב"ה נקרא שמו אמת כמ"ש בכמה הכתין ע"ש ובתוס' פ"ק דקוסה ומכח דשלום אינו נמחק ומיהו לא הוזכר גבי אמת שיהא אסור לומר בבה"כ ושלא נמחק כמו גבי שלום כיון דשמו יתברך ב"ה גופיה לא אקרי אמת רק חותמו וק"ל:

ג מ"י **אמר** רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו שנאמר

שמות לא **°**לדעת כי אני ה' מקדשכם. תניא נמי הכי לדעת כי אני ה' מקדשכם. אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם מכאן אמר רשב"ג הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו. מאי עביד ליה אמר אביי שאיף ליה משחא ומלי ליה כחלא. והאידנא דחיישינן לכשפים מאי. אמר רב פפא שאיף ליה מאותו המין. איני והאמר רבי חמא בר חנינא הנותן מתנה

שמות לד לחבירו אין צריך להודיעו. שנאמר **°**ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו לא קשיא הא במילתא דעבידא לאגלויי הא במילתא דלא עבידא לאיגלויי והא שבת דעבידא לאיגלויי מתן שכרה לא עבידא לאיגלויי:

צריך להודיעו. מפני שלומי אהבה לך חסו דרך כבוד ושמא יתביים לקבלה ומתוך כך מתרלים בדברים ולא גם נדבר ובן אם מתנה בגינוי שלא מידעתו צריך להודיעו שמיו גלא לו שמתוך כך יהא אוהבו: לדעת כי אני ה' וגומ'. להודיעם אני בא שאני הלה לקדשם: שאיף ליה משחא. שמושחו בשמן בין עיניו דבר שהראה שהתכללו אמו מי עשה כן ויאמר לה התינוק פלוני עשה הוא פת נתן לי: ומלי ליה כחלא. שמן כחול קבוע עיניו וכן לשום בתלמוד: לכשפים. שמתגרש כשפים: לאיגלויי. מי נתנו לו: מתן שכרה וכו'. והא הודיעם על ידי משה בעל פה והא שכרה:

תוספות הנותן מתנה צריך להודיעו ודוקא במתנה שנותן לו עיי אהבה שאין המקבל מתביים אבל שנותן לצדקה (שמגית) [שהמקבל] מתביים ומן נבחר יכפה אף פ"ב:

אמר הכותב ראיתי לכתוב כאן מה שכתוב בספר האורה בפירוש מאמר מתן שכרה לא עבידא לאיגלויי וז"ל. לפי שהשבת היא סוד האמונה הכה מהמפירות העליונות נגד מי והוא התאמדות כל הספירות כי אל מי כיח נגד אותי נקוד. ויום ניום השביעי תסוד ויכל אלהים ביום השביעי אחז"ל אמר הקב"ה למשה אומר לישראל מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני רוצה ליתנה לישראל לך והודיעם. ויש גנזיו הוא אחד. לפיכך כל השומר שבת כהלכתה מקרא אלו בי השמות והאחדם זה בזה והתקקרת אלו בי השמות נמצאו כל הספירות שלם מתאחדות. ועוד כתב ואם עין אדם מסתכל את השבת הרי הוא רחוק מן הסיים ומהלכים מום יומה סהרי נכבר לפניו הפתח לתכנם לחיי העולם הבא. ולפיכך אחז"ל במקין שנה אף על גב דאיתי עבידא לאיגלויי מתן שכרה לא עבידא לאיגלויי לפי בשכר העולם הבא גנה הוא וסותו כין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו ע"כ. הנה כתבתי מה שלא הבנתי כדי לערוך השלחן לפני המעיין אם אפשר שיעלה נחרט זה. ומה שאמשות לפלגי נעינה כוונת המאמר ע"ד הפשט הוא כי השכל יחייב שכל מתנה הגדולים נפרסום אין ראוי להודיע שנותן למקבל כדי שלא יבוש ממנו על החסד שעשה עמו כמו קירון שור פני משה שראה לכל גדולו מן הראוי אין ראוי להקב"ה להודיעו שנתן לו אותה מתנה. אבל אם יש שכר נכבד עלוי שרוצה לראות ראוי לנותן להודיעו אין הוא נותן לו מתנה חשובה נעלמת. וכן בשם בנת סיא עלמס נחשבת מתנה כבד מטוחה היום אבל עדיין נשאר מקום לטעות בטעם מסוחה זולת אם היא נעצור משכל ז' ימים יעשה יום אחד כי אין מטבע האדם סוגל להיות עומל לעולם וגם אפשר לאמות דעם נטבר כי להיות סוכב מנתאי לפורטבות שכן וכל כלי יוצר בו לא יעלה מיתגבל ממלאכתו ביום ורטמנה ליזגן מכל אחד מני רעום נסמכות כולם לכן רלב הקב"ה להעמידם על אמתת שכר שמירת שבת ואמר כי אות היא ביני וביניכם לדעת כי אני ה' מקדשכם. ואיך היא זאת הקדושה בטבעים מקיימים בני מעוטים אמהיים נשמירת שבת שיהם אמונה חדוש העולם בששת ימים ושבות ביום השביעי ועוד טעם שני נמשך מזה שהוא יתברך מטבת שבת העולם נאותות ובמופתים להופיע עם ישראל ושתי אמונות הללו כתובים בי הדברות ובטעם השבת ועליהם אחז"ל זכור ושמור בדבור אחד נאמרו ואין כאן מקום להאריך. וידיעת כל א' מהם על השלמות היא שכר גדול ותהנת נפלא להיות נמנה עם אותן שאחז"ל ונעמוזיהם נדלמיהם ותהגין מזיו השכינה ע"כ:

מהרש"א בבית גנזי כו'. לתמקנא דחוקי לא במתן שכרה דלא עבידא לאיגלויי כיון דמתנה טובה היא שבת דעולם הבא שמטו טוב ושבת והיינו בבית גנזי ע"ש שהוא רב טוב הצפון לצדיקים לעולם הבא שנאמר בו עין לא ראתה אלהים וגומר אבל השתא דק"ד דשבת דעוה"ז גופיה קאמר הכא דהיינו דעבידא לאיגלויי נראה לפרש דהיינו מתנה טובה שניתן למנוחה דמלאכה ו' ימים שהוא מבלל קללת אדם הראשון דכתיב בעצבון תאכלנה וגו' בזעת אפיך

עין יעקב

[illegible]

לאפוקי תהלל ונומר וע"כ השנד סכנים אסור לו דאמרינן בפרק ד' מיתות שנד סכנים בשבת חייב מיתה והיינו בבית נכרי כמו קודם מתנה אדם שהיה לו משתה בכל הימים וע"ע בזה במסכת ב"ב:

ה"ג צריך להודיעו וכו'. עיין פרש"י וקשה שהוא לפירושו שפירש שמתוך שיודיעו תחלה נבדרים ואינו נוש נברר מכל אם אינו מודיעו מתן פלוני אתן לך שאז יתביים לקבל א"כ מה תירץ עמרא לקושיים דאמר רב חמא בר חנינא הנותן מתנה לחברו אין צריך להודיעו שנאמר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו לא קשיא הא במלתא דעבידא לאגלויי אינו צריך להודיעו שנאמר ומשה לא ידע וגו' והרי עדיין החשש שמא במילתא דעבידא לאגלויי שמא יתביים לקבלה ולכך היה לך כנוד לומר לו קודם הנתינה מתן פלוני אתן לך ומתוך כך מתרצין בדברים ואינו נוש. ועיין לפירושו היאך למדו תנ"ך מאותן פת להתינוק צריך להודיע לאמו כיון שעיקר ההודעה הוא כדי שיחרצא לקבל ולא יתביים והרי בתינוק לא שייך הכי ומה תועלת בהודעה הדבר לאמו לאחר שיקבלנו התינוק ומה גם כי אם התינוק יבוש לא נשביל כך ימנע התינוק לקבלו. ולמה שפרש"י נמוף נשנו וכן אם נתנה בניתו שלא מדיעתו צריך להודיע שיהיה נאה לו שמתוך כך יאהבהו אתי שפיר דבמילתא דעבידא לאגלויי אין צריך להודיעו כי נודאי יודע ידעתו ויאהבנו. ועיין מי שהבדילו לרש"י לפרש כן צריך להודיעו מתן פלוני אתן לך וזהו ודך כנוד דשמא יתביים לקבלה ומתוך כך מתרלין בנדרים ואינו נוש דהשתא שלהתביים צריך להודיעו והוא הפך מדברי התוספות דהודנה למתביים אין צריך להודיעו ולמי שאינו מתביים צריך להודיעו. ונראה שרש"י ז"ל דקדק שכיון שאמר הנותן מתנה לחברו משמע שניתן מידו אל ידו מה צריך להודיעו כי הרי הנתינה שנותן לו בידו זה הוא הודעתו לזה אמר צריך להודיעו מתן פלוני אתן לך דהיינו קודם הנתינה אם רוצה לתת לחברו לא יתתן מלהודיעו עד שעת הנתינה שמא נשעת הנתינה יתביים ולא יקבלנה אבל יודיעו קודם אני רוצה לתת לך מתת כי מתוך הדברים מתרלין ואינו נוש. וזו הודעה קודם הנתינה והשכתנה בניתו והוא לא היה שם והוא לא ידע צריך להודיעו שהוא נתנה בניתו כדי שמתוך כך יהא אוהבו. והנית ראיה מהשבת שקודם נתינתה אמר למשה לך והודיע את ישראל כדי שיקבלוהו נרצונם ולא יתביישו ומתנה הגונה יקבלוה שלא נרצונם. ומשנד הזה שלאחר נתינה שצריך להודיע לאמו ילמוד לנותן פת לתינוק שלאחר הנתינה צריך להודיע לאמו שתדע שמאהבה נתנו. והשתקשו נגמרא ממשה שלא ידע כי קרן עור פניו הוא נגד האחר כבנתן המתנה בניתו והוא לא ידע שאמרנו שצריך להודיעו. והרי משה שנתן לו קירון פנים ולא הודיעו אמ"כ. ותירלו הא במילתא דעבידא לאגלויי. ועוד קשה לדברי התוספות דפירשו צריך להודיעו דוקא במתנה שנותן לו מאהבה שאין המקבל מתביים. אבל הנותן לדקה שמגרו מתביים מתן בסתר יכפה אף א"כ כשהקשו נגמרא והא"ר חמא הנותן מתנה אין צריך להודיעו לישני כאן במתנה בנותן מאהבה שאין המקבל מתביים כאן בנותן לדקה שהמקבל מתביים ולמה הולרך לחלק בין מלתא דעבידא לאגלויי וכו'. ויש לומר בזה דאף על גב דלעבין הנותן מתנה א"צ להודיעו תחלה נהאי מילתא דכאן במתנה שנותן מאהבה אבל הרא עדיין יקשה למירון זה מ"ד נמשה ולא ידע כי קרן פני משה והרי מתנה זו שיתה שהקב"ה למשה מאהבה שאין המקבל מתביים ולמה לא הודיעו שהקב"ה למשה לכך הוצרכו לחלק בין מתנה דעבידא לגלויי שאין צריך להודיעו וכו' ומתנה דלא עבידא לגלויי חילוק התוס' בין כשהמקבל מתביים וכו' ועוד קשה נפשט שהלכה אדמתקיף לרב חמא דאמר צריך להודיעו מדכי שמא בר חנינא דאמר אין צריך להודיעו לרמי קראי אהדדי כתיב ומשה לא ידע כי קרן עור פניו וכתיב לדעת כי אני ה' שאמר הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי ושבת שמה לך והודיע לישראל ולישני כאן במתנה דעבידא לגלויי כאן דלא עבידא וכו' וי"ל דלא קשו קראי אהדדי למי שפסיק לדעת כי אני ה' מדבר במתנה דשבת שיש בה כמה חומרות ועונשים אם לא ישמרו אותה כהלכתו לכך אמר הקב"ה לך והודיעם אם יקבלוה נרצונם כי על הלוחות מתנה שהם שיש בם ננה ומעלה ושכוק ומשה לא

ידע כי קרן עור פניו שיחה מחמת שכבר כיבה לו נמקרה חטר ועשה זכה לקירון פניו ולכן לא הודיעו כדבר שכבר מתנה לו שבל הקב"ה לרב שמא שאמר הנותן מתנה צריך להודיעו דמשמע דקן היא שמדה בכל המתנות לתנריך להודיע כמו שתליס נמתנת השבת ותרני שמא גר חבינא למד כלל אמר שאין צריך להודיעו ולמד ממתנת קירון פנים למשה וקשו אהדדי ומשני כאן במתנה דעבידא לגלויי:

רב חסדא הוה נקיט בידיה תרתי מתנתא דתורא אמר כל מאן דאתי ואמר לי שמעתתא חדתא משמיה דרב יהיבנא להו ניהליה א"ל רבא בר מחסיא הכי אמר רב הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו שנאמר °לדעת כי אני ה' מקדשכם. יהבה ניהליה אמר חביבין עלך שמעתתא דרב כולי האי א"ל אין א"ל היינו דאמר רב מילתא אלבישייהו יקירא. אמר ליה אמר רב הכי בתרייתא עדיפא לי °מקמייתא ואי הוה נקיטנא אחריתא יהיבנא לך. ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל ב' סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים. ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לעולם יחזור אדם וישב בעיר שישיבתה קרובה שמתוך שישיבתה קרובה עונותיה מועטים שנאמר °הנה נא העיר הזאת קרובה לנוס שמה והיא מצער מאי קרובה אילימא דמיקרבא וזוטא והא קא חזו לה למה ליה למימר הכי אלא מתוך שישיבתה קרובה עונותיה מוצערין אמר רבי אבין מאי קרא דכתיב °אמלטה נא שמה נ"א בגימטריא חמשין וחד הוו ושל סדום נ"ב ושלותה כ"ו דכתיב °שתים עשר שנה עבדו את כדרלעומר ושלש עשרה שנה מרדו ובארבע עשרה שנה בא כדרלעומר וגו':

רב חסדא. כאן היה כדאמרינן נמי עיר אחת שהיה נאמן ישראל תם פי' זנות אחים כהנים שכמותם פי' זנות אחים ככהות ונדקו מסירא ועד מהדעה ולא אמכתו אלא תרתי בנתים דרב חסדא וה"ה נקיטו לרמי בר חמא ולמר שקבלה בר חמא: הוי נקיט תרתי מתנתא דתורא. זה של זרוע לחיים וקיבה שנתנם לו ורשאי להאכילן לישראל ואף על גב דרב חסדא בחו"ל הוה לא ילפינן מהכא דמתנות שהגות בזמן הזה דהאידנא כהוב שלוה כתלמוד שני כדבי יאכיה בכלאים וכדבי יסודה בגבילה בעלי קרין לתלמוד תורה וכדבי אלעאי בראשית פגו שהיה לאמר אינו נוהג אלא בארץ וכן ממשם גם בימי רב חסדא אכתי לא נהוג כדבי אלעאי ובימי רב נחמן נהוג כוותיה בראשית הגז ולא במתנות והשתא קא תינא דנהוג אף במתנות וכי סיכי דלחד במכתב דלשים הגז בימי רב נחמן ולא מחק נהו ונהגו שלא כוותיה השתא דנהוג אף במתנות לא משכים מנהגא: הדתא. חדשה שלא שמעתיה: מילתא אלבישייהו יקירא. מעיל דמו יקרים לפי

עיון יעקב

[illegible]

מי שהניח לגונבו כלומר לפי שאתה תלמידו של רב ורגיל בשמושתו אתה מחזר אחריהם: משקל ב' סלעים. לאו חקא נקט. בתלמידי רבים ילמוד הני מלאכי כתובה פסים שניה פס יהו נתן מילה ולא כל הכתובה: ששישבתה קריבה. שמתייחסת מקרות בלומר עיר חדשה: דמיקרבא. לגוט פס: חוטא. ולא לריכים אתם להקפיד על קומתו: הא קא חזו לה למהלילמים להו אלא מתוך ששישבתה קריבה שנה אחת קדמה לה סדום כתוספת: ושל סדום נ"ב. דעל כרחך נומי ונדל בארץ שכער הוא ולא היה ישוב בעולם אלא באותה בקעה כדכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים ויהי בנסעם מקדם ומשם נפוצו למקומות אחרים כשנתפלגו וגם לפם עירות ושכתפלגו עד שחרבה סדום היה אלא כ"ג שנה שהרי בסוף ימי פלג כשפלגו הארצות כדתניא בסדר עולם והאריך בזה וכן כתב בפירוש רש"י לחומש: וישליתה. האהורה בה גאון שבעה לחם ושלות השקט היה לה ונומר וכתיב נחית לא ידעו עיני ולא סדריהו ונומר: כ"ו. דכתיב שת"ם עברה שנה עבה ואין א' כלום: וי"ג מרד: אין א' סלה שהיו בגן נלחמות הרי כ"ה שנים והנה כ"ו נהרג כדלעתר והיתה נשלום כ"ו השמרים מנ"ג׳

יא [ש] א **ואמר** רבא בר מחסיא א"ר חמא בר גוריא אמר רב כל עיר שגגותיה גבוהים מב"ה לסוף חרבה

עזרא ט שנאמר ׳לרומם את בית אלהינו ולהעמיד את חרבותיו והנ"מ בבתי אבל בקשקושי ואבורי לית לן בה. אמר רב אשי אנא עבדא למתא מחסיא דלא חרבה והא חרבי מאוהו עון לא חרבה:

לרומם את בית אלהינו. ועל ידי כן זכינו לפתח גם נדר ביהודה: קשקושי ואבורי. בירניות ומגדלים: רב אשי רוחם ישיבת סיה במתא מחסיא ונוים מלהשגיה ביתם יותר מבהכ"נ:

ה [ש] **ואמר** רבא בר מחסיא א"ר חמא בר גוריא א"ר תחת ישמעאל ולא תחת עובד כוכבים. תחת עובד כוכבים ולא תחת חבר. תחת חבר ולא תחת ת"ח תחת ת"ח ולא תחת יתום ואלמנה:

תחת ישמעאל. לגמור: חבר. אומה מבני פרסיים: תלמיד חכם. אם יקניטם יפייסם וכן יתום ואלמנה מפני שדמעתם מצויים:

[ש] **ואמר** רבא בר מחסיא א"ר חמא בר גוריא א"ר כל חולי ולא חולי מעים. כל כאב ולא כאב לב. כל מיחוש ולא מיחוש ראש. כל רעה ולא אשה רעה:

חולי. הוא חולי לרוך האומנות והולך ומתים בה כגון לפתח וחולי מעים: כאב. הוא הולך ובא כגון כאב שן כאב מכה: מיחוש. חששא בעלמא לפי שעה וקל:

אמר הבונה אלו הם שני כותים והפיתורים והפיים בכלים ר"ל כי חפים הנג ויחרלם ולאחר נכלל זה שכל חולי שיהיה כהם קשה שכל שאר חלק הגוף. וחכה הלחם רפיים פי סיס לו אחה רשה גידה קשה ביגבם יותר שכל שאר פיעם וכן פשר הנכיח בפי נהפיו שבולל ונפים שבלג בו הפונסים עם שהם מעיקים סרכה לבתי פבי"ו וכר שפוק פיס כברך הנפים שבלג בו כמ"ש וחולא אני פר כמות לם חלשה:

ו [ש] **ואמר** רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב אם יהיו כל הימים דיו ואגמים קולמוסים ושמים יריעות וכל בני אדם לבלרין אין מספיקין ליכתיב

משלי [ש] **חללה** של רשות מאי קרא אמר רב משרשיא ׳שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר:

חללה של רשות. שמוק לגס שהוא לריך להיות לו לב לשום בדימות לנום תקנות ולשמה מלחמות ולשום משפטים והכל ביום אחד:

תוספות ׳נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים. ואע"ג דגלוי חבי עוד דכתיב ועבדום וענו אותם שהוא לא היה גוזר עליהם עינוי כל כך אלא עי"ז שהרי ארבע מאות שנה התחילו קודם שנולד יצחק שלשים שנה: ושל סדום חמשים ושנים. כמו שהוכיח בקונטרס שהיה אברהם בן ארבעים ושמונה שנה כשנתפלגו סדום ושלותה עשרים ושתי שנים שהיה אברהם בן שבעים ושלש כשהכה את המלכים ונסדר עולם שהיה בן ע"ה כשהכה את המלכים דקאמר התם אברהם אבינו כשנתגלגל עמו בין הבתרים בן שבעים שנה היה שנאמר ויהי מקץ שלשים שנה וגו׳ וחזר לחרן ושהה שם ה׳ שנים שנאמר ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן. ואותה שנה שיצא מחרן באת רעב שירת ירד למצרים ושהה שם ג׳ חדשים ובא ושב לו באלוני ממרא הוא שנת שבעים את המלכים. אלא בע"כ ולפי זה לא שיהיה שלותה עשרים ושבע אלא כ"ד וצריך לומר שהיתה שלש נשלוה בתי סנים נתפלה

מהרש"א תרתי מתנתא כו׳. פרש"י זה של זרוע לחיים וקיבה כו׳ ע"ש ועי"ל הרתי מהנהו ג׳ מתנות שהיו בידיה קאמר ולי הוה נקיטנא לאחריתי כו׳ דקאמר שיים השלישית וק"ל: הבי אמר רב דנותן מתנה כו׳. מכל תקן מיוחת דבמשעיתן ידוע רבה בר מחסיא מבתיה דרב לא קאמר אלא הך ולאשמר משום דהך הוא קלא ומכמנו שהודיע לתניא מקודם בנותן מתנה וק"ל: משקל ב׳ סלעים. כו׳ עיין פרש"י ר"ל דמלה מלמא ודלי דהיא משקלו שפי מב׳ סלעים אבל אין לפרש דר"ל דמשקלה לא ידע רב דכך היה משקלה בלמלום שפי .סלעים דא"כ לא חיקן כלום בפי׳ רש"י הלוי וק"ל. ועוד דאין סברא דכל הבגד לא היה רק משקל ב׳ סלעים אע"ג שיש בגדים דקים מאד כדאיתא בשמעתין מ"מ כתם כתונת לא הוי כך וק"ל: דמיקרבא ווטא כו׳. מתמג׳ דבריו. משמע דל"ק ליה רק אמלת קריבה ובסוף הקושי׳ נקט גם רוטה שהוא פירושו של מלעזר והיינו משום דמלעזר מהפרש שפיר כפרש"י הכא ונחוחם לפי שהיא זוטא ולאנשים בה מעט אין לך להקפיד עליה אבל כיון דכתיב קריבה דהיינו דמקרבא קשיא ליה כמי וזוטא הא קא חזי לה אלא מתוך שישיבתה קריבה שמתיים מלעזרים דעדיין - לא נתמלא סאתה כפרש"י נחומש: ושל סדום נ"ב שנה כו׳. לפי דברי התוספות השיבת סדום שנה אחת קודם ללידת יצחק ומזה תלרכו התוספות הכא לדחוק דל"ל שהיתה סדום ג׳ שנים בשלוה מתחלה עכ"ל אבל לפי דעת התוספות בפ"ק דר"ה דנתברי בלא המלאכים ונפסח סלד יצחק כמלא שהפיכת סדום ולידת יצחק היו בשנה אחד דהיינו בשנת ק׳ לאברהם ים לפרש דשנת ע"ח לאברהם שנת מת פלג אם וממכן כ"ג שנה שאחר מות כפלגת הארץ והיא שנת מ"ט וחשבת מ"ט עד שנת ע"ד הרי כ"ח שנים בלין נהם שלוה ובשנת ע"ח שאז הכם המלכים מתחלין שנות שלוה עד שנת ק׳ לאברהם והיינו כ"ז וחז"ק:

שם **רבי** יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אשי עבדו ליה עגלא תלתא אמרו ליה ליטעום מר מידי אמר להו בתעניתא יתיבנא א"ל ולא סבר ליה מר להא דרב יהודה דא"ר לוה אדם תעניתו ופורע אמר להו תענית חלום הוא ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב יפה תענית לחלום כאש לנעורת ואמר חסדא ובו ביום ואמר רב יוסף ואפילו בשבת:

עגלא תלתא. שליש לגמן שהוי משובח מפני שהגיעה בקטנתה אינה עדיין נכחה והולך ולוקה ופני לוס גרלו:

מהרש"א כאש לעצורות. פי' הדמיון כמו שהעצורות יצאה דבר שנחוש מן הפסתן כשקף בקל ע"י האש כן יצא מן החטא נתבטל מיד ע"י תשובה בו ביום:

יא אמר רבה בר רב הונא חייב אדם למשמש בתפילין כל שעה ושעה ק"ו מציץ מה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה והיה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפילין שיש בהם אזכרות הרבה על אחת כמה וכמה הילכך מידכר דכיר להו. תניא חנינא אומר חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה א"ר יוסף הלכתא רבתי לשבת:

והיה על מצחו תמיד. קרא יתירא הוא לכך דהא דהוא כבר קבע לשם מקום וכי על מלח אתא: למשמש בבגדו. שלא ישא כתוך כיסו דבר מן ילילם: הלכתא רבתי. דבר גדול יש כאן למפריש מאיסור שבת:

ז תנ"ר הנכנס לבקר את החולה בשבת אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא. ור"מ אומר יכולה היא שתרחם רבי יהודה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי ישראל. רבי יוסי אומר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל. שבנא איש ירושלים בכניסתו אומר שלום וביציאתו אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובים ושבתו בשלום. כמאן אזלא הא דאמר רבי חנינא מי שיש לו חולה בתוך ביתו צריך שיערבנו בתוך חולי ישראל כמאן כרבי יוסי וא"ר חנינא בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת. אמר רבה בר בר חנה כי הוה אזלינן בתריה דרבי אליעזר לשיולי בתפיחה זמנין אמר ליה המקום יפקדך לשלום וזמנין אמר ליה רחמנא ידכרינך לשלם. היכי עביד הכי והאמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי וא"ר יוחנן כל השואל צרכיו בל' ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי שאני חולה דשכינה עמו דאמר רב ענן אמר רב מנין ששכינה סועד את החולה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי. תניא נמי הכי הנכנס לבקר את החולה לא ישב על גבי המטה ולא על גבי כסא אלא מתעטף ויושב לפניו מפני שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי:

שבת היא מלזעוק. צריך להניח דעתם בתנחומים שלא יצטער: יכולה היא שתרחם. אם תכבדו מלהצטער בה: בתוך חולי ישראל. שמתוך שכולל עם אחרים תפלתו נשמעת בזכות של רבים: שבנא. אדם גדול היה בירושלים ושמו שבנא: ורחמיו. של מקום מרובין: ושבתו בשלום. שלא נצטער בשבת: בקושי התירו. מפני שמצטער: בתפיחה. בחולה: וזמנין אמר ליה. בלשון הקדש חמנך אמר ליה בלשון ארמי והא לאו לעצמו שואל: דשכינה עמו. ואין המתפלל צריך שיזדקקו לו מלאכי השרת להכניס תפלתו לפנים מן הפרגוד: סועד. סומך כמו מסעד ותרגום רבינו יעקב סועד תרגום של סוקד כלומר מבקר כמו ואם אתה תפקוד לשלום ומתרגמינן תסער לשלם ולפי שיטה גרסינן אל מקרי יסעדנו אלא יסעדנו: מתעטף. מאימת שכינה כאדם היושב באימה ואין שוחק ומדבר:

תוספות רבי יהודה אומר המקום ירחם עליך. קשה לר"ח מה תפלה התפלה לר"מ ורבי יהודה דקאמרי בפ"ק דר"ה הכל נדונין בר"ה וגזר דין שלהם נחתם בי"ה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר הכל נדונין בר"ה וגזר דין של כל אחד ואחד נחתם בזמנו בפסח על התבואה ואדם בי"ה רבי יוסי אומר אדם נידון בכל יום ואמרינן התם אמר רב יוסף כמאן מצלינן השתא אקצירי ואמריעי כרבי יוסי ומשמע דלר"מ ולרבי יהודה לא מהני צלותא. וי"ל דהכא בשעת סכנה דינא הכי ולא יהא לאיי. ולפי מאי דמשני התם אי בעית אימא כרבנן וכדרבי יצחק דאמר יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין אתי הכא שפיר: אין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי. לכך מגבריאל כדאמרינן בסוטה פרק אלו נאמרין דאמר מר בא גבריאל ולמדו ליוסף ע' לשון. ותימה דאפילו מחשבות שבלב כל אדם הם יודעים. ולשון ארמי אין יודעים: לא ישב על גבי מטה. נראה דדוקא כשהחולה שוכב בארץ שלא ישב גבוה מראשותיו של חולה:

אמר הכותב כיון שהוזהרנו שלא להזכיר שום אמצעי בתפלתינו יש להפלא על מה שאמרו שתפלה בלשון ארמי מטעם שאין מלאכי השרת מקקין לו ועוד יקשה זה כאשר ניעיין לפירושי שאמר מלאכי השרת הם מכניסים התפלה לפנים מן הפרגוד. ועוד יפלא ענין זר מה שאמרו שאין מכירין מלאכי השרת בלשון ארמי זולתי גבריאל. ומה שראוי לומר ע"ד פשט ולא נדלך לורה כי דברי חז"ל כאן נאמרו ע"ד המשל נערך אל המתפלל כדי להוסיף לו אזהרה שתהיה תפלתו נכונה ולא כמצות אנשים מלומדה. והכונה היותר עמוקה לכידה אל המתפלל הוא שיאמין אמונה שלמה כי על ידי תפלתו אזי הקדוש ברוך הוא משדד כל מערכה או מזל או כוכב שמעמידים אליו וגם מלאכי השרת הממונים על אותו מזל או כוכב יהיו נכנעים על גבולם לעשות רצון קונם. ורמשנא ליגלן תלתמות צריך המתפלל לנקם מלפני מלאכי השרת שיכניסו תפלתו לפנים אלא שקניה שומע תפלה ומלוה אל המלאך הממונה על מזל המעמד ויתבטל מזג מלבו ורצון יראיו יעשה. אם המתפללים לפניו נכונה דעיה ואם תהיה תפלתו בלשון ארמי כמנהגו אין אלא כונה מספקת להיות נכנעים מלאכי השרת למתבטל המערכה ומקיים מלתו אבל כאשר יתפלל נגד הקדם שמו נברא העולם ומלאכי השרת מתמשכין בו דאויה תפלתו להתקבל ומלאכי השרת עצמם מיימרים ומכניסין אותה תפלה לפנים מן הפרגוד ר"ל שנמחולו יחד תהיה המערכה נבטלת. ולפי זה יהיה פי' אין מלאכי השרת נזקקין לו שאינם מבטלין אל דגונו הקל שמדבר בלשון ארמי שהם אינם הבינים בו ר"ל שאינם חוששים לו כיון שילא מפי המתפלל כפי הרגל שלא ספתיו ואם האמת שיודעים מחשבות בני אדם שלא הוא נכונה מרותה על לוח לבם ולא לבל הדברים אשר יתנו הענין כפי לשון שמורגל וכבר רמזתי שדברי חז"ל בענין זה הם ע"ד הדרש לעורר כונת התפלה ותים שגבריאל עביד פי לשון יותר משאר המלאכים אפשר לפרש בו שגבריאל הוא כטי אל שכל הפועל המשפיע גמלאות יתנכך בעולם השפל כפי הוראות שמו גבריאל. אבל מיכאל הוא יותר גדול המעלה כמו שיורה מדיכאל וכיון שכן ראוי לומר על גבריאל מיודע פי' לשון להיותו שכל הפועל על פי אומות ראוי לומר שכל שבעים לשון הם שוים אצלו. וגם אלו הדברים הוכר מאמר זה ועוד אמרו שהוא בכל לשון גם גם קול מן השמים ומה שהתנאי במקום זה כ"ל שלשה לחזנות אותו פרק גלאות ע"ד הפשט:

אומר

עין יעקב

שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא. י"ל ע"ד דאמרינן בל תשמור שבת שהלכתו מחללין לו על כל מצותיו כדכתיב שומר שבת מחללו אבל אין מחללו לו ורפויה [illegible] סגולה לבל שומרי [illegible] נמסרים סוד בן [illegible] ור"מ דקאמר יכולה היא שתרחם כי בשבת [illegible] כדאמרינן [illegible] ורפואה קרובה לבא [illegible] רמוזה בלשון [illegible] שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי [illegible] ושבתו בשלום [illegible] בקורי דף נ"ב:

מהרש"א אומר שבת היא מלזעוק כו'. דלא התירו לזעוק בשבת על הולה וכדאמר לקמן דנקיטי התירו אפי' לנקר משום דמאי יזעוק כפירוש הרי"ף ואמר דא"כ יהיה לו תמיהה בשבת שלא יבא לידי רפואה כמו בחול שיש להתפלל על רפואה ע"כ אמר רפואה קרובה לבא בשבת בלא תפלה כמו בתפלת חול ור"ת אמר על דרך זה גם כי לא מותר לו להתפלל על כך בשבת יכולה היא שתרחם בלא תפלה ופירש הרי"ף ישלח היא שבת שבזכותה תרחם ור"י אומר המקום ירחם כו' רבי יהודה ורבי יוסי בשבת כמי איירי ומסתמא דלא פליגי אהני תנאי דס"ל דלא הותר לזעוק בשבת אלא דס"ל דלשון זה המקום ירחם עליך דבעי תפלה והדר לא משמע ליה לשון תפלה אלא דגם שלא הותר לזעוק בשבת המקום ירחם עליך כו' בלא תפלה מותר בשבת ושבנא הוסיף ע"ד ת"ק שאומר לחולה כי רחמיו של הקב"ה מרובים להביא רפואה בלא זעקה אך בזהו ומתוך בשבת לשלום כפרש"י ונראה דכן יאמר לך לשלום בלמ"ד ולא בשלום בבי"ת וכ"ה בגירסת הרי"ף וכדאמרינן בסוף ברכות הנפטר מחבירו יאמר לו לך לשלום ולא בשלום שהרי יתרו כו' ויש לקיים גירסת הספרים דיש לחלק דהתם שחבירו הולך ממנו לא יאמר לו אלא לך לשלום אבל הכא שהוא הולך וחבירו יש לו לומר לך בשלום ונעשה רצה אוכה בהך מלתא כמ"ש בסוף הקבת ברכות ע"ש ועוד הוסיף שבנא דבכריכתו יפתח במלת שלום ובילילתו יסיים במלת שלום הגם כי אסרו לזעוק שלא שלום שהיה בשמו של הקב"ה כדאמרינן לגבי' גדעון ויקרא לו וקל"ל:

ע"ב **מתיבי** לא יקרא לאור הנר שמא יטה אמר רבי ישמעאל בן אלישע אני אקרא ולא אטה פעם אחת קרא ובקש להטות אמר כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים לא יקרא לאור הנר רבי נתן אומר קרא והטה וכתב על פנקסו אני קריתי והטיתי נר בשבת לכשיבנה בהמ"ק אביא חטאת שמנה א"ר אבא שאני ר"י בן אלישע הואיל ומשים עצמו על ד"ת כהדיוט:

תוספות רבי נתן אומר קרא והטה. הכא ובמכות גבי יהודה בן טבאי שהרג עד זומם ובאשה רגה גבי הא (שקיעה) [מנקיעה] כ"ה בשמו לא פריך והא נאמן על לדיקים אין הקב"ה מביא תקלה וכו' אומר ר"ת דלא פריך בשום מקום אלא גבי אכילת איסור שבגלוי הוא לגדיק ביותר והכוא דעלי פסקים דרב ירמיה איסתכלי ומעים קודם הבדלה והכא דהמכה ר"ש דקא גשים תבשילא דבגלוי נטמא רבא דמשערבא התם לא הוי מאכל איסור אלא הסעת המנורה ותב"ד אמרינן רבי ירמיה שלא זילא כד פיסקל דחסלים ומפיק בין דין לדין מתחלל שמתפלא גמלא וקאמר עלם רבי אבא בר זמרא נמס רבי אלעזר ואילא אם הראשונים מלאכים אנו בני אדם ואם הם בני אדם אנו כחמורים ולא כחמורו של רבי פנחס בן יאיר:

ח **תנא** דבי אליהו מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה ושמש ת"ח הרבה ומת בחצי ימיו והיתה יף ע"ג

אשתו *נוטלת תפליו ומחזרת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואמרה להם כתיב בתורה *כי הוא חייך ואורך ימיך בעלי ששנה הרבה וקרא הרבה ושמש ת"ח הרבה מפני מה מת בחצי ימיו ולא היה אדם מחזירה דבר פעם אחת נתארחתי אצלה והיתה מסיחה כל אותו מאורע ואמרתי לה בתי בימי נדותך מהו אצלך אמרה לי חס אפילו באצבע קטנה לא נגע בי. בימי לבוניך מהו אצלך אבל עמי ושתה עמי וישן עמי בקירוב בשר ולא עלתה דעתו על דבר אחר. ואמרתי לה ברוך המקום שהרגו שלא נשא פנים לתורה שהרי התורה אמרה *ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב. כי אתא רב דימי אמר מטה חדא היא. במערבא אמרי א"ר יצחק בר יוסף סינר מפסיק בינו לבינה:

שמש ת"ח. להכניסו בתלמוד סוגיות ומשמש וסא סכקי גמ':

בימי נדותך. כל שבעת של ראיות דלשונה: לבוניך. מגן זבת שמספרת ז' נקיים משפסקה ולריכה להיות לובשת לבנים לבדיקה שלא תראה ותסתור ספירתה: בנדת טומאתה. ועד כתבלה במים לטבילה שלא בנדתה דהרביע ותמים נגזרה בשייחס סהא עד שתבא במים במורת כהנים: מטה חדא היא. דעתם ולא קירוב בשר אלא ומכר דשרי נהבי: סינר. פרליגע שפיס חוגרת בו ומגיע ממתניה ולמטה:

תוספות מטה חדא הואי. ופלוגי בן ליה שנמן מרב ביה בגינה איכא למימר שמתק ממנת היה ביותר והיה פתוח לכסות הכרים שלא היה בו משום יחוד או שמא סבור כמחול שלא היתה מקודשת לגמר ומתעיל על עצמו היה מלבשת עליה:

מהרש"א בתי בימי נדותך מהו כו'. האמיל למולה נעבילה התלוי' בה שהיא מרגילתו מכך וע"כ מת קודם זמנו בעיתת כרת כדין בועל נדה וכן בימי לבונך דהוי בכלל נמת כומלחה מליניי"ח דקרא דתסיב בנדתה כפרש"י והיינו שלא נשא פנים לתורה לדרוש מליניי"ח אקורא דבימי לבונך ודו"ק:

תנו רבנן מי כתב מגלת תענית אמרו חנניא וסיעתו מ שהיו מחבבין את הצרות. אמר רבי שמעון בן גמליאל אף אנו מחבבין את הצרות אבל מה נעשה שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקין. ד"א אין שוטה נפגע. דבר אחר אין בשר המת מרגיש באיזמל. איני והאמר רב יצחק קשה רמה למת כמחט בבשר החי. שנאמר *אך בשרו עליו יכאב. אימא אין בשר המת שבחי מרגיש באיזמל אמר רב יהודה אמר רב ברם זכור האיש ההוא לטוב וחנניה בן חלקיה שמו שאלמלא הוא נגנז

עיון יעקב

מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה. עיין בלחום ודרג פ"ג שהנרקמה הוא לפסוק בעלי שקרא הרבה ושנה הרבה [illegible] ואמרה בעלי ששנה הרבה וקרא הרבה [illegible]

[illegible]

שלא כשא פנים לתורה [illegible]

קשה רמה למת [illegible]

שאלמלא [illegible]

ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה מה עשו העלו לו ג' מאות גרבי שמן וישב בעלייה ודרשן:

מגלת תענית. לפי שאסור כל משנה וברייתא לא היו כותבים דאסור לכתבן והם כתבוה לזכרון לדעת ימים שאירעו בתשובה לכך נקראת מגלה שכתובה כמגלה ספר: מחבבין את הצרות. שמצלין מהן והנס חביב עליהם להזכירו לשבחו של הקב"ה ולהודות ימי סכת לשמוחים ימי בנין אילין יומיא דלא להתענאה בהון וכו': אין אנו מספיקין. לפי שהן תדירות. ל"א אין אנו מספיקין מלכתוב ימי בכל יום: אין שוטה נפגע. אין פגע רע בא עליו כלו' אינו מכיר בפגעיו כך כמה נסים באים לנו ואין אנו מכירים בהם: בשר המת שבחי. הגדל באדם מחי מחמת מכה או מחמת חולי: אינו מרגיש באזמל. כשחותכין אותו: דבר תורה. כגון גזלה ומעשה ונתגר לא יאכלו הכהנים את ישראל אוכלין הבגן וכן הנפשם בשגגה בתורה היה כתוב קרבן זה בתורה: גרבי. למאור ולמאכל: ודרשן. כדדרשינן לחני קראי במנחות דמשום דלימתרי מליקה בחטאת העוף נבלה הוצרך להזהיר על מליקה חולין שהיא נבלה:

מהרש"א שהיו מחבבין את הצרות כו'. פרש"י שמצלין מהם כו' ולשון את הצרות לא משמע כן אלא שמחבבין את הצרות עצמן כדאמרי' ביסורין חביבין עליך יסורין ולכן עשו בו ביום שנצלו מהם י"ט דמתוך זה יזכרו יום הצרה דהתענית בו וכמ"ש כמו שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה ולזה נקרא ספר מגילת תענית דסי"ט הנזכרים בו עיקרן לא נתייסדו אלא ע"ש התענית שהיה להם בעת צרה והצלה כיוצא דהתפלה שהציל שהו מן הצרה דאין שוטה נפגע ואין מרגיש בפגעיו לפי שהורגל בהן כך הורגלו בצרות עד שאין מרגישין בהן לעשות ביום שנצלו מהם י"ט וכן אין בשר המת שבחי כו' סייס מתוך שהוא בצרה ביותר אינו מרגיש באיזמל בו כך מתוך שהורגלו בצרה אינו מרגיש בו לעשות י"ט ביום שנצלו מצרה:

אמר רב כהנא בשחלה רבי ישמעאל ברבי יוסי שלחו לו רבי אמור לנו שנים או שלשה דברים שאמרת לנו משום אביך שלח להם כך אמר אבא ק"פ שנה עד שלא חרב הבית פשטה מלכות ארם על ישראל שמונים שנה עד שלא חרב הבית גזרו טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוכית ארבעים שנה עד שלא חרב הבית גלתה לה סנהדרין וישבה לה בחנויות למאי הלכתא אמר רבי יצחק בר אבדימי לומר שלא דנו דיני קנסות דיני קנסות ס"ד אלא אימא שלא דנו דיני נפשות. הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן מאה שנה וכו':

מלכות ארם פשטה. התחילו לכנוס: הלל ושמעון. ר"ל בנו של הלל היה ור"ג הוא ר"ג הזקן ושמעון הוא ר' שמעון שנהרג עם הרוגי מלכות והוא היה אביו של ר"ג דלעמרים לרבי

יהושע בן חנניה ומעשה מחלוקת עם רבי אליעזר בן הורקנוס: בעני הבית. בעוד שבית קיים: ק' שנה. שאחרונים שלפני החרבן שהתחיל כשילוחו של הלל ופרכינן הא הוו ד' דורות ק' שנה. שנאמר הלל קודם לחרבן ק' שנה:

אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שתקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצתה בת קול ואמרה °בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני. °חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר א"ר פרנך א"ר יוחנן האוחז ס"ת ערום נקבר ערום ס"ד אלא אמר ר' זירא ערום בלא מצות כלא מצות סלקא דעתך אלא ערום בלא אותה מצוה:

שלמה תקן וכו'. דכתיב אזן וחקר תקן משלים הרבה כלומר עשה אזנים לתורה כאזני קופה זו שנוטלין אותה באזנים ואין טוענין בה עירובין אזנים להוצאת שבת שאסור להוציא מרשות לרשות הנה ואף על פי שאינם רשות היחיד: ס"ת ערום. אלא ע"י מטפחת ע"כ:

מהרש"א יצתה בת קול ואמרה חכם בני וגומר. ובפ"ק דברכות מייתי כוי הכי קראי על כלאב בן דוד ושם פירשנו דדוד אמר כן ע"ש אבל הכא ליכא לפרושי הכי אלא ב"ק אמרה בשם הקב"ה על שלמה על שתקן עירובין דהיינו בני אם חכם לבך לעשות גדר לאיסור הוצאה בשבת ישמח לבי גם אני שיתקיים מצות שבת באיסור הוצאה דאורייתא ובתקון נטילת ידים אמר חכם בני ושמח לבי על תיקון כ"י שהוא גדר לסרך תרומה ולפי שיש המגלגלין בכ"י ע"כ אמר ואשיבה חורפי דבר:

שמעון בן שטח תקן כתובה לאשה וגזר טומאה על כלי מתכות. כלי מתכות דאורייתא נינהו דכתיב °אך את הזהב ואת הכסף וגו' לא נצרכה אלא לטומאה ישנה דאמר רב יהודה אמר רב מעשה בשל ציון המלכה שעשתה משתה לבנה ונטמאו כל כליה ושברתן ונתנתן לצורף והיתכן ועשה מהם כלים חדשים ואמרו חכמים יחזרו לטומאתן ישנה מ"ט משום גדר מי חטאת נגעו בה:

בשל ציון. בימי שמעון בן שטח היה: כל כליה. כמה שהיתה צריכה לאותה הסעודה כליםי ותבניי לפיכך שבירתן לאסר שהרתן לבו ביום: והיתכן. שולדויר בלע"ז שמחבר כסף במקום כסף: גזר מי חטאת. כשלא מי חטאת בכלים שאין לך אדם ממתין ז' ימים אלא שוכן והשתכח תורת מי חטאת:

תוספות דאמר רב יהודה מעשה בשל ציון המלכה. ובימיי ר"ח דבימי שמעון בן שטח גזרו טומאה על כלי מתכות דיחזרו לטומאתן ישנה דהוא היה בימי של ציון המלכה כדמוכח בפרק שלישי דתענית דאמר שעשם

עין יעקב

[illegible]

מעשה [illegible] רבי שמעון בן שטח [illegible] מעיים לבית וכו':

אמר הכותב [illegible]

אי"ל הלל לשמאי מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה אמר ליה אם תקניטני גוזרני טומאה אף על המסיקה נעצו חרב בבהמ"ד אמרו הנכנס יכנס והיוצא אל יצא ואותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים והיה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל וגזר שמאי והלל ולא קבלו מהם ואתו תלמידייהו וגזור וקבלו מינייהו:

מפני מה בוצרין בטהרה, מפני מה אתה מצריך לבצור בכלים טהורים דקאמרת הבוצר לגת ואין אתה מצריך למסוק זיתים בכלים טהורים: יכנס. לבית: והיוצא אל יצא. לפי שהיו רוצים לעמוד במנין: קשה. לפי שהלל כפוף ומנוחתו וגזר שמאי והלל ולא קבלו מיניה ואתו תלמידייהו וקבלו מינייהו:

אמר הכותב [illegible]

תניא אמר רבי צדוק כך היה מנהגו של בית ר"ג שהיו נותנין כלי לבן לכובס שלשה ימים קודם לשבת וצבועין אפילו בערב שבת ומדבריהם למדנו שהלבנים קשים לכבסן יותר מן הצבועין אביי הוה יהיב ליה ההוא מנא דצביע לקצרא א"ל כמה בעית עלויה אמר ליה כדחיורא א"ל כבר קדמוך רבנן. אמר אביי האי מאן דיהיב מנא לקצרא במשחא ניתיב ליה ובמשחא לישקול מיניה דאי טפי אפסדיה דמתחיה ואי בציר אפסדיה דכווציה:

ומדבריהם למדנו כו'. וכיון דבכל ששה: לקצרא. כובס: כמה בעית עלויה. בשכר כבוס: כבר קדמוך רבנן. שלמדוני שהלבנים קשים לכבסן יותר מן הצבועים: במשחא. במדה בגסותו ובקצרו: דכווצי. מקמטים:

אמר הכותב [illegible]

ההוא תלמידא דאורי בהרתא דארגיז כרבי שמעון שמתיה רב המנונא והא כר"ש סבירא לן באתריה דרב הוה ולא איבעי ליה למימר הכי:

הרתא. שם מקום: ארגיז. [illegible] קיימא שם כך

מלאכי בשבתם: והא כרבי שמעון סבירא לן, [illegible] ולאחר במקום:

ומאחיזין את האור במדורת בית המוקד. מה"מ אמר רב הונא לא תבערו אש בכל מושבותיכם. בכל מושבותיכם אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר במדורת בית המוקד. מתקיף לה רב חסדא א"ה אפי' בשבת נמי. אלא אמר רב חסדא קרא כי אתא למישרי איברים ופדרים הוא דאתא וכהנים זריזין הם:

איברים ופדרים הוא דאתא, להתיר את הקטרן כל הלילה לבד מהזרות בית המוקד [illegible] לא התירה וסמוך להסכה [illegible] דלא גזר משום דכהנים זריזים הם שכולם היו בני תורה [illegible]:

במה מדליקין פרק שני

ולא בשמן קיק. מאי שמן קיק אמר שמואל שאילתינהו לכל נחותי ימא ואמרו לי עוף אחד יש בכרכי הים וקיק שמו. רב יצחק בריה דרב יהודה אמר משחא דקאזא ר"ל אמר קיקיון דיונה אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי קיקיון דיונה ולצלוליבא דמי ומרפשקי רבי ועל פום חנותא מדלן יתיה ומפרצידוהי עבדי משחא ובענפוהי ניחן כל בריחי דמערבא:

בשמן קיק, שמן כל עוף אחד מתכין בנר והולך: משחא דקאזא, שמן ששים [illegible] קיקיון, כמין [illegible]: לדידי חזי לי. מן קיקיון של יונה: ומרפשקי רבי. [illegible] ועל פום חנותא מדלין יתיה, [illegible]: מפרצידוהי. [illegible] ניחין. [illegible]: בריחי. [illegible]:

תני רמי בר חמא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן במקדש משום שנאמר להעלות נר תמיד. הוא תני לה והוא אמר לה כדי שתהא שלהבת עולה מאליה ולא שתהא עולה ע"י ד"א. תנן מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהם היו מפקיען ומהן מדליקין שמחת בית השואבה שאני:

והוא אמר לה, [illegible]: ולא שתהא עולה, [illegible]: מבלאי מכנסי הכהנים, [illegible]: היו מפקיען. קורען [illegible]: המייניהם, [illegible] כלאים הם דכתיב [illegible] וקי"ל [illegible]: שמחת בית השואבה, [illegible]:

תוספות [illegible]

אמר

אמר חכמת שיש בה כו' פי' כלפים כמוה לפי לעין ממנה שלח. מהלים בגרמה הלכך כתב לבטים כיולה ולא על ידי נכרי לפר בקודש יסודם וכבם שמח על פתח והבוכה בילגה עלבכי פי' הוא שיה כבבמיתם ביש בהרלכה הכל שלם לתוס וקיים בליכוה לנו לגל מי:

יב כשבאו בגמרא לפרש שמנים ופתילות דמתניתין הזכירוה לענין חנוכה ואמר רב מדליקין בהן אמר רבי ירמיה מאי טעמא דרב קסבר כבתה אין זקוק לה וכר אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי ירמיה ולא קבלה כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי יוחנן וקבלה אמר אי זכאי גמירתה לשמעתא מעיקרא והא גמירה נפקא מיניה לגרסא דינקותא:

ולא קבלה, שלא הבנה לסמוך על דבריו: אי זכאי. אילו הייתי זוכה ללמדה הייתי גורסה כשמעתים לתבונה: גרסא דינקותא. מתקיימת יותר משל זקנה:

שם תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך. וב"ה אומרים יום ראשון מדליק א' מכאן ואילך מוסיף והולך אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין וחד אמר טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ב' זקנים היו בצידן אחד עשה כב"ש ואחד עשה כב"ה זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין:

נר איש וביתו. נר אחד בכל לילה ולילה וכל בני ביתו סגי בנר אחד והמהדרין המצוה עושין נר אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית: כנגד ימים הנכנסים. העתידין לבא: ימים היוצאים. שיצאו כבר הם שמונה שעדיין מונה עם היוצאים: פרי החג. מהמוספין שהולכים ומתמעטים: מעלין בקדש ואין מורידין. מקרא ילפינן לה במנחות פרק שתי הלחם:

תוספות והמהדרין מן המהדרין. נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו שיש יותר הידור דאיכא הכירא כשמוסיף והולך או מחסר [שיהא] כנגד ימים הנכנסים או היוצאים אבל אם [עושה] נר לכל אחד ואחד אפילו יוסיף [מכאן ואילך] ליכא הכירא שיש לומר שכך יש בני אדם בביתו:

מהרש"א טעמא כנגד פרי החג כו'. יש לעיין דהא לא פליגי ב"ש בהא דמעלין בקדש דילפינן מקרא כפרש"י ובפרי החג ודאי דליכא טעמא כדאמרינן לפי שהם נגד ע' אומות עובדי כוכבים שיהיו פוחתין והולכין וי"ל דה"ק איכא טעמא כמ"ש הג"י והרא"ש בתירוץ א' שהיה הנס גם בליל ראשון לפי שהיה מתחלק לח' חלקים כנגד ח' חלקים שמן היו פוחתין והולכים מלילה ללילה וה"ק ב"ש כנגד פרי החג כיון דאיכא טעמא לית לן

לגירסא לפה דמעלין בקודש כו' הכא כמי הכא איכא הכי טעמא וק"ל:

שם מאי חנוכה דתניא בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון שכשנכנסו עובדי כוכבים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן הגדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמנה ימים לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה:

מאי חנוכה, על איזה נס קבעוה: בחותמו של כ"ג. בהצנעו וחסום בטבעתו והכיר שלא נגעו בו: ה"ג ועשאום ימים טובים בהלל והודאה, לא באיסור במלאכה שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה:

תוספות שהיה מונח בחותם של כ"ג ואם תאמר נהי דנגעו בהן עובדי כוכבים הוה להיות מנים ג"ל שהיו מונחים בחותם בקרקע שלא הכימו הכלי:

מהרש"א מאי חנוכה כו'. ופי' הר"ן כלומר חג בכ"ה כו' ע"ש וק"ק מאי הכיה שייך הכא כיון דהוזכר בהן ומלאכה ולא כתבו ר"י אלא להלל ולהודות ונראה לפרש דנקרא חנוכה על שם חנוכת המזבח כדאמרינן פרק רבי ישמעאל דבית חשמונאי גנזו אבני מזבח ששקצו אותו עובדי כוכבים לעבודת כוכבים והוצרכו לבנות מזבח חדש ולכך נקרא חנוכה ולא קאמר הכא מאי חנוכה אלא מאי היא נס קבעו אותו להדליק בו כאות נס לפי מדרש ב"ר שמלאכת המשכן נגמרה בכ"ה בכסליו ולא הוקם עד ראש חדש ניסן ומפני שנגמר וכשראה הקב"ה שילם לו ביומי מתתיהו כו' היינו כמו שהיה כמ"ש שמילם לו להיות בו ביום חינוך המזבח על ידי מתתיהו ששקצו אבני עובדי כוכבים מזבח היכן: טמאו כל השמנים כו'. ולא היה אפשר לתקן שמן טהור עד ח' ימים לפי שהיו טמאי מתים כמ"ש הג"י והרא"ש בגיליונו לסמ"ג וע"ש ברא"ש במה היו העובדי כוכבים מטמאין גם כתב שם כיון דהוי סלק טמאי מתים היאך הדליקו המנורה והרי טמאו את השמן בהדלקתן ותירץ שהדליקו אותן על ידי פשוטי כלי עץ עכ"ל ואין זה מספיק דמכל מקום כיון דסלן טמאי מתים היו היאך נכנס המדליק במקדש בטומאה ועכ"כ כראה דלא היו סלן טמאי מתים אלא מאי קושיה היה שלא היה להם שמן טהור וכמ"ש הר"ן שהיה להם שמן רחוק ד' ימים כו' ע"ש ובזה יתיישב כמו מה שהקשה הרא"ש היאך הדליקו במנורה טמאה וכו' ע"ש דהשתא כיון דלא היו סלן טמאי מתים היו יכולין לעשות מנורה חדשה והרא"ש כתב לפי דרכו שהיו סלן טמאי מתים י"ל שהיו עושין מנורה של עץ כדאיתא פ' כל הצלמים ר"י אומר של עץ לא יעשה כדרך שעשו בית חשמונאי כו' ע"ש ולא ידעתי מה תיקן בזה דהא כעושה המנורה בבנינה בעצמיהם גם בשל עץ שהרי היה למנורה בית קיבול ור"י נמי לא קאמר דהיה של עץ אלא משום דהוי בית חשמונאי עניים אז וי"ל ליישב לפי דרכו שהיה מנורה של עץ עשוים כבר ביד מי שהוא במקום אחר ולא נטמאה

ע"ש

עין יעקב

ב"ש לגירסא דינקותא. פירש"י מתקיימת יותר כ"ל לפי שהוא יאכל שלחן בו חפה ואפילו הבית לבבל השה נמשל לו יותר מפלים מגלה כלקוניו כריסיה המלה בעשרי הנפשי אל המוסר: מאי חנוכה. בכתב הר"ן חגו בכ"ה. וכתב שהרשב"א וקיק מאי שייך לשון חגו כיון דהוסר במלאכה. אלא דנקרא כן ע"ש חנוכת המזבח כ"ש יעויין במקומו ול"ע דהרין. של כיון תשעים שנים שלא לעשות מלאכה נגוד שמנות דולקים לכן נקרא חגו כבי"ש ומ"ל רמזו רים פי גורם ומשיבין לרשם בית הלל או מוסיפין לרשם בית שמאי עבים בפסוליה:

הם ונטלוה ע"י פשוטי כלי עץ ונשאוה למקדש וצ"ל דלהוו הלוים מנשאוה ככר כתנבית המנורה גם בכלי עץ עשאוה בליבור לר"י דכלי עץ כוי אסור מדינא דקרא ודו"ק:

יז כב **אמר** רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום מאי דכתי' והבור רק אין בו מים ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים אלא מה ת"ל אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו:

שם **אמר** רב יהודה א"ר אשי [אסי] אמר רב אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה כי אמריתה קמיה דשמואל א"ל וכי נר קדושה יש בה מתקיף לה רב יוסף וכי דם קדושה יש בו דתניא ושפך וכסה במה ששפך יכסה שלא יכסנו ברגל שלא יהו מצות בזויות עליו ה"נ שלא יהו מצות בזויות עליו:

להרצות. למנות: במה ששפך. ביד מספך נם ולא ברגל:

מתיב רב ששת מחוץ לפרוכת העדות יערוך וכי לאורה הוא צריך והלא כל מ' שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות אמר רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים:

נר מערבי. לפיר במנורה מזרח ומערב מונחים קרי סקנים קרי מערבי נר שני שבלד החיצון שהוא במזרח ולפיר לפני הדרום מונחים ואמצעי קרי מערבי על שם שהיא פיו כנגד מערב וכל שאר הנרות כלפי האמצעי דכתיב אל מול פני המנורה דהיינו אמצעי יאירו ונותן של לפון היו פונות לדרום ושל דרום היו פונים לצפון כמה אלו שמן של זהב שמתוכים לתוכה שמן ופתילה כמדת חברותיה ומתוכה היה מדליק אלי לוג מיעוט נס בלילי תקופת טבת שבתנים הם ידליק ביום ובלילה בלילות הקצרים ידלק אבל פחות לא שלא יכבה בתוך בלילה והתורה אמרה מערב עד בקר: וממנה היה מדליק. את הנרות בין הערבים: ובה היה מסיים. הטבת הנרות מדלקן כל היום ואינו ממיתו עד הטבת ומטנה צ בה"כ מסיים וקי"ל דמזרח ומערב מונחים והכי תני נקיל מיכם לסטלות נר המזיד מתחלא נר מערבי תמיד בתמוס יהא מתחיל ובו יהא מסיים ומדלא כתיב להטלות נרות במגע עינה הוקבע נר אחד להתחיל בו בכל יום אחרו נר מערבי הסמוך של מזרח והכי תכן ככנם ומלא נרות מזרחי דולקים מדשן המזרחי ומניח המערבי דולק שממנו מדליק את המנורה בין הערבים. מלאו שכבה כנן מכבה שמשון פלדיק מדליקו ממזבח העולה. ונראה בעיני דאמור רבנן קביעותי בכר שני משום דאין מעבירין על המצות וכי צ"ל בהיכל בקצה פנע ברישא ובים לא מלי לאתמולי דכתיב יערוך אותו לפני ה' לריך שיהא אחד חולה נר דאי לא לא קרינן ביה לפני ה' והכי אמרינן במנחות דכתיב נר מערבי לפני ה' מכלל דכולהו לאו לפני ה' וכו' ובה היה מסיים שהטבה לפני שהסטלר היה מטיב שחרית הוא מטיב בין הערבים ואותו היטבה בידו הוא מניחה בכלי עד שנותן שמן ופתילה ומדליקה ממנה את הסטלר והא דאמרינן בסדר יומא הטבת ה' נרות קודמת להטבת ב' נרות מהמע כולהו היה מטיב שחרית וילף נמ מקראי היים כשלא היה הנס מתקיים והיה מולאו שכבה דלא סוף קרא אכיסא וכל זמן שהיו ישראל חביבין היה חלק כל היום והיה עדות:

תוספות וכי לאורה הוא צריך והלא כל אותם מ' שנה וכו'. מימה אמאי נקט מ' שנה לימלט כל הטולם לאורו הולכין ויש מפרשים וכי אהרן כשהיה נכנס לפנים לאורה היה צריך והלא מ' שנה היה מאיר להם עמוד ענן בכל המקומות כדאמרינן בברייתא דמלאכת המשכן היה מסתכל בספיה ורואה בו ויודע מה בתוכו [בתכיה ויודע מה בתוכו] וכן משמע בפ"ב דאבכתים קאי תרגמין התם וכי צריכין נגר והלא כל אותם מ' שנה לא הולכו נגר שנאמר כי ענן ה' על המשכן וגו' ומיהו בפ"ק כל הקרבנות משמע דלשכינה קאי דמייתי לה גבי הא דאמר רבי (אלעזר) אליעזר לא לאכילה אני צריך ולא לאורה אני צריך וקאמר נמי התם לפרוכת העדות עדות היא לבל באי עולם שהשכינה שורה בישראל ואם תאמר לאורה אני צריך והלא כל אותן וכו':

מהרש"א אלא עדות כו'. כה"ג כתיב גבי מחתה הקטורת ונתת אותו לפני הפרוכת אשר על ארון העדות וגו' ולא שייך למדרש הכי וי"ל דפרוכת לא היה על העדות שהן הלוחות שבארון אלא על הארון שבו היה העדות קאמר קרא היה הפרוכת עש"כ הכא דלא כתיב ארון אלא על העדות ולכן דרשו בו מאי עדות שייך הכא וגי"ל דהכא שייך אקושיא וכי לאורה הוא צריך כו' ולפירוש התוספות שכתבו דקאי אאהרן כיאה בפנימית גבי מחתה הקטורת לאו לצורך אהרן שייך ביה ולפי' שני דקאי אשכינה וכי לאורה הוא צריך כו' י"ל דתני קטורת ושאר קרבנות דשייך בהו ריח ניחוח אף על גב דכל העולם ומלואו שלו ואין צורך לו בהם [אלא] כתת רוח שעשה רצונו מה שא"כ באורו דלא שייך לומר כן כיון דלאורו הלכו במדבר וק"ל:

יז כג **אמר** ריב"ל כל השמנים יפים לדיו ושמן זית מן המובחר. איבעיא להו לגבל או לעשן ת"ש דתני רב שמואל בר זוטרא כל השמנים יפים לדיו בין לגבל בין לעשן ושמן זית מן המובחר. רב שמואל בר זוטרא מתני לה הכי כל השמנים יפים לדיו ושמן זית מן המובחר אמר רב הונא כל השרפים יפים לדיו ושרף קטף יפה מכולם:

לגבל מלאתי בתשובת הגאונים שמעשנים כלי זכוכית בעשן שמן זית עד שמשחיר הגוד אותו השחרורית ושמן בו שמן קימעא ומגבל בו ומייבשו בחמה ומשחם אותו לתוך הדיו לעשן נמי כדפרישית: שרף. גומיה: קטף. פרוכי"ל של יער סנו שלא שרים מכל טרף:

כל

עין יעקב

[illegible]

תוספות כל השמנים יפים [illegible] בקונטרס פרק [illegible] לריש דשמן [illegible] וכו':

אמר הבתה [illegible]

מאי מברך מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה והיכן צונו רב אויא אמר °מלא תסור רב נחמיה אמר °שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך:

והיכן צונו. הא לאו דאורייתא היא אלא מדרבנן שלא תסור מן הדבר אשר יגידו לך:

תניא א"ר שמעון בשביל ארבע דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדהו מפני גזל עניים ומפני בטול עניים ומפני החשד ומשום בל תכלה. מפני גזל עניים שלא יראה ב"ה שעה פנויה ויאמר לקרובו עני הרי ז פאה. ומפני בטול עניים שלא יהיו עניים יושבין ומשמרין עכשיו מניח ב"ה פאה. ומפני החשד שלא יהו עוברים ושבים אומרים תבא מארה על אדם שלא הניח פאה בשדהו ומשום בל תכלה. אטו כולהו לאו משום בל תכלה נינהו אמר רבא מפני הרמאין:

בסוף שדהו. לגמר קצירו כדכתיב לא תכלה [illegible] ולא שיקצור אותה קודם לכן: מפני בטול עניים. וכולהו מפרש להו: שעה פנויה. שאין עניים אצלו ויאמר לקרובו עני מהר וטול כאן עד שלא יבואו אחרים אבל עכשיו במניחה בגמר קציר כשהם ספויים רואים ובאים: מפני בטול עניים. שלא היו יודעים מתי יקצור אותה: מפני החשד. שהעוברים רואים שגמר קצירו שהוא מכלה את הכל ולא ידעו שהניחה בגר: ומשום בל תכלה. דמשמע בפאה כולי: אטו כולהו. (הא) [הכי] דלאו לא משמע דלא הכנס קא מפרשי ותלי מאי טעם כולי: אמר רבא מפני הרמאין. המשקרים על לא הכלה ואומרים כבר הנחתיה:

אמר רב הונא הרגיל בנר חנוכה הויין ליה בנים ת"ח. הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה. הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה. הזהיר בקדוש היום זוכה וממלא גרבי יין רב הונא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפיתחא דר' אבין נגרא חזי דהוה רגיל בשרגא טובא אמר תרי גברי רברבי נפקי מהכא נפקי מינייהו רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין רב חסדא הוה רגיל דהוה חליף ותנא אפיתחא דבי נשא דרב שיזבי חזא דהוה רגיל בשרגא טובא אמר גברא רבה נפק מהכא נפק מינייהו רב שיזבי דביתהו דרב יוסף הות מאחרה ומדלקה לה אמר לה רב יוסף תנינא °לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה מלמד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן סברה לאקדומה אמר לה ההוא סבא תנינא ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר. אמר רבא דרחים רבנן הוו ליה בנין רבנן. דמוקיר רבנן הוי ליה חתנוותא רבנן. דדחיל מרבנן הוא גופיה הוה צורבא מרבנן. ואי לאו בר הכי הוא משתמען מיליה כצורבא מרבנן:

בנים ת"ח. דכתיב כי נר מצוה ותורה אור על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה: נגרא. חרש עצים: בשרגא. דשבת: חליף ותני. עובר ושונה כלומר עובר תמיד. וכתבו בתוספות ס"ג דהאי רגילי בשרגא פי' הבעל והאשה לכך אמר תרי גברי רברבי נפקי ולקמן הוי' דהוה רגילה האשה לבדה לכך קאמר דנפיק חד גברא בנוסחא ע"כ: דבי נשא. אבי אמו דאמרי אינשי: נפק מינייהו. דאתם כהם: מאחרה ומדלקה. נר של שבת סמוך לחשכה: לא ימיש. קרא יתירא הוא לאך דרשה [דהא כתיב והי' הולך לפניהם יומם]: עמוד הענן. של יום: משלים. אותו: לעמוד האש. שהיה עמוד האש בא קודם שיסתלק [עמוד] הענן אלמא אורח ארעא בהכי: לאקדומה. בעוד היום גדול: תנינא. כוונה אני: שלא יקדים. דלא מוכחא (מילתא) שהיא של שבת: דרחים. אוהב: הוו ליה בנין רבנן. והבנתו עליהם כתב על בן: ואי לאו בר הכי הוא. שאינו רגיל לעסוק בתורה:

מהרש"א הרגיל בנר הויין כו'. בכל אינך אמר לשון הזהיר במזוזה בטלית ובקידוש משום דבכל הנך אלהים מהזהר עליהן ביותר משא"כ בנר דעיקר המצוה באשה לא קאמר גבי איש רק הרגיל דהיינו מרגיל את אשתו להיות רגילה בנר ולגבי האשה הא תנן לקמן במתני' לשון זהירות על ג' דברים נשים כו' על שאינן זהירות כו' וד"ק: הזהיר בקידוש כו'. זה הסכר נמי הוא מן הדומה דעיקר קידו' היום הוא ביין כדאמרי' זכור את יום השבת וגומר זכריהו על היין דכתיב ב"ה זכרו כיין לבנון כמ"ש התוספות בפרק ע"פ וד"ק: אמר תרי גברי כו'. כתבו התוספות דה"נ הוה דהוה רגילי כו' פי' הבעל והאשה כו' ולקמן גרסי' הא דהוה רגילה האשה לבדה כו' עכ"ל. והוא דחוק דמשמע בשבת הם באמת בליל שבת ולא הרבה כוונת הלקי' אבל אינו דומה דבשבת הם ברמז רלו מי שהדליקה וע"כ נראה לפרש ולקיי' גירסת כל הספרים אלא דרב סוכא ראה שהיו רגילים בנ"ש רבי אבין בשתי מוצא בין בליל שבת ובין בחנוכה אפילו בחול אמר תרי גברי כו' אבל רב חסדא לא ראה דהוו רגילי אלא באחד מהם או בשבת או בחנוכה לא אמר אלא גברא רבא כו' וק"ל: משלים כו'. פי' עמוד ענן בא ביום לנחתם הדרך ועמוד אש בא בלילה להאיר להם מייתי כיון דעמוד אש מקדי' לבא ביום בעוד ענן קיים כן יש להקדים בעוד יום נר שבת גם שלא בא רק להאיר בלילה: דדחיל הוה איהו גופיה כו'. מעלת מדת האהבה בכ"מ ודאי דהיא יותר גדולה מן היראה אלא כיון דכבר הוא רחים רבנן הרי הוא ודאי כבר ת"ח דאל"כ לא היה אוהב את הרבנן כדאמרי' פרק אלו עוברין גדולה שנאה ששונאין ע"ה לת"ח כו' וקאמר גם דאורע"ק כשהייתי ע"ה אמרתי מי יתן לי ת"ח כחמור כו' וקאמר דזכה נמי דרחים רבנן בבנין רבנן וד"ק:

סתנ"ל

עין יעקב

הרגיל בנר ה"ל בנים ת"ח. [illegible]

[illegible]

ישאל שאלה זו לעילא מרבי תנחום דמן נוי מתו לכבויי בוצינא דנורא מקמיה באישא כשבת:

פתח ואמר אנת שלמה מלכא אן חכמתך אן בוכלתנותך לא דייך שדבריך סותרים דברי דוד אביך אלא שדבריך
תהלים קטו סותרין זה את זה. דוד אביך אמר °לא המתים יהללו יה
קהלת ד ואת אמרת °ושבח אני את המתים שכבר מתו והדרת
שם ט ואמרת °כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. לא קשיא
הא דקאמר דוד לא המתים יהללו יה הכי קאמר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות שכיון שמת בטל מן התורה ומן המצות ואין להקב"ה שבח בו והיינו
תהלים פח דאמר רבי יוחנן מאי דכתיב °במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות. ודקאמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו שכשחטאו ישראל במדבר עמד משה לפני הקב"ה ואמר כמה תפלות
שמות לב ותחנונים לפניו ולא נענה וכשאמר °זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך מיד נענה ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו ד"א מנהגו של עולם מלך בשר ודם גוזר גזירה ספק מקיימין אותה ספק אין מקיימין אותה. ואת"ל מקיימין אותה בחייו מקיימין אותה במותו אין מקיימין אותה ואילו משה רבינו גזר כמה גזירות ותקן כמה תקנות וקיימות הן לעולם ולעולמי

עולמי ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו. דבר אחר ושבח אני וגומר כדרב יהודה אמר רב
תהלים פו דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב °עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו. אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מחול לי על אותו עון אמר לו מחול לך אמר לו עשה עמי אות בחיי אמר לו בחייך איני מודיע בחיי שלמה בנך אני מודיע כשבנה שלמה את בהמ"ק בקשו להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר שלמה עשרים
שם כד וארבע רננות ולא נענה פתח ואמר °שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד רהטו בתריה למבלעיה אמרו מי (הוא) זה מלך הכבוד אמר להו ה' עזוז וגבור חזר ואמר שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות
דה"ב ו הוא מלך הכבוד סלה ולא נענה כיון שאמר °ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד כשולי קדירה וידעו כל העם וכל ישראל שמחל לו הקב"ה על אותו עון ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר
מלכים א ח מתו. והיינו דכתיב °ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו. וילכו לאהליהם שמחים שמצאו נשותיהם בטהרה. ד"א שמחים שנהנו מזיו השכינה. וטובי לב שנתעברו נשותיהן של כל אחד ואחד וילדה זכר. על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו שמחל לו על אותו עון. ולישראל עמו דאחיל להו עון יום כפורים ודקאמר שלמה כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה
תהלים לט אמר רב מאי דכתיב °הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע הודיעני ה' קצי אמר ליה גזרה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר

עין יעקב

[illegible]

בשר ודם ומדת ימי מה היא גזרה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימיו של אדם אדעה מה חדל אני א"ל בשבת תמות. אמות באחד בשבת אמר ליה כבר הגיע מלכות שלמה בנך ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא אמות בע"ש אמר ליה °כי טוב יום בחצריך מאלף. טוב לי יום א' שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולה יומא ההוא יומא דבעי למינח נפשיה קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה דלא הוה פסיק פומיה מגירסא אמר מה אעביד ליה הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה אתא מלאך המות סליק ובחיש באילני נפק למיחזי הוה סליק בדרגא איפחית דרגא מתותיה אישתק ונח נפשיה. שלח שלמה לבי מדרשא אבא מת מוטל בחמה. וכלבים של בית אבא רעבים מה אעשה שלחו ליה חתוך נבלה והנח לפני הכלבים ואביך הנח עליו ככר או תנוק וטלטלו. ולא
לג יפה אמר שלמה °כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת.
ולענין שאלה דשאילנא קדמיכון נר קרויה נר ונשמתו של אדם קרויה נר מוטב תכבה נר של בשר ודם מפני נרו של הקב"ה:

שאול שאלתא. שאלו שאלה: לעילא מרבי תנחום. לפניו וכן לפני המגדל והמקרא שרפים עומדים ממעל לו על כסא שיכולים להתקרב לפניו עומדים מרחוק: דמן נוי. מקום: באיש"א. שלה הרגום של רגם ניבהא: פתח ואמר. כך היו רגילין לפתוח באגדה במלה והיו דומים למשלה והלם: אן היא. אנה הלכה: והדרת ואמרת. לכתוב דברי עלמך: כי לכלב חי. כלומר גדולים החיים והבקות נפש: לא קשיא. איהו גופיה הוה מפרש לה: דאמר ר' יהודה. קרא קא דריש בשחים חפשי ושבח אני את המתים שעסקו בחייהם בתורה ובמצות ומהו דאמרי לבבחם אפילו מלדיקים חיים גדולים הן בחייהן מבחייהם: עמד משה. ואין לך צדיק ממנו ולא נענה בזכותו: ד"א ושבח אני את המתים. הראשונים מן החיים של עכשיו שהראשונים מתים מאלם. סדע שמתקיימות גזרותיו של משה ואין מתקיימות גזירות של מלכים של עכשיו: ותקן כמה תקנות. כיהושע דתניא במגילה משה תקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום: על אותו עון. דנת בגע: דבקו שערים. של בית קדשי הקדשים: כ"ד רננות. רנה תפלה תחנה כתובים בתפלת שלמה עד כ"ד וי"א כ"ד נכתבו דסעמים ול"נ: רדמו. בעריס: בתריה למבלעיה. סבר דעל עלמו אמר מלך הכבוד אמרו ליה שערים מי הוא זה מלך הכבוד אמר ליה ה' עזוז וגבור: שונאי דוד. שמספמם מקול שמבי וכיולא בו: ביום הכפורים. באכלו ושתו בחנוכת הבית כדכתיב את חג ז' ימים ושבעת ימים כדאמרינן במו"ק: ודקאמר שלמה כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. לאו לענין ספיקותא אמרה אלא לענין הלכות שבת ר"ע: קצי. שנחיזות

לגה עלי [ליה קלי אכין פסוק. מדת ימי באיזה יום בשנה לדעת וכין ימי שלאי מתקיים בשנה לאחרים]: מדת ימי. כמה ימי חיי: מה חדל אני. באיזה יום אני חדל ובטל מן העולם: אמות באחד בשבת. שיוכלו להתעסק בי והספדי: כי טוב יום בחצריך. כלומר כבר אמרת לפני טוב יום אחד שאתה עומד בחצרי ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד (להקריב) בנך שלמה כדכתיב אלף עולות יעלה שלמה וגו': כל יומא דשבתא. של כל שבתות השנה: הוה יתיב וגריס. שלא יקרב מלאך המות אליו שהתורה מגינה מזות כדאמרינן בסוטה: סליק בחיש באילנא. מנענע שהמלאך באילנות להשמיע קול מים: וכלבים של בית אבא רעבים. לפי שאותו היום שבת: ולא יפה אמר כו'. שלהקמת הכלבים לא הצריכו לעשות שיטלטל נבלה ואת אביו האם אסרו לטלטל אלא ע"י ככר או תינוק. ל"א שהקדימו תשובת הכלב לתשובת האריה לפי רבותי: ולענין שאילתא. דהוו לבבי: דשאילנא קדמיכון. דרך ענוה אמר דשאיל דשאילתין (קמן) [קמאי]: קרויה נר. נר אלהים נשמת אדם: מוטב תכבה נרו וכו'. לא מהכא יליף חלול שבת דפקוח נפש יליף לן וחי בהם ולא שימות בהם אלא להשמיען הדבר באגדה שמושכת את הלב לפי שהיו באים לשמוע הדרשה נשים ועמי הארץ והיו צריכים הדרשנים למשוך את לבם:

מהרש"א אין שולטנותך כו'. שולטנותך כמו תשובתך דתרגומו של תשובה שולטנך ... קהלת עשה שאמר שלמה ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסכלות גו' וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות גו' ולפי שהוא בחכמה ולאחר בסכלות וגומר ודו"ק: בטל מן התורה והמצות כו'. והיינו ס' לבאורה קשה אין זה צריך ראיה דמה עשיית מצות שייך בקבר וי"ל דאפילו מצות דאפשר לקיים בקבר כגון שלא לקברו בכלאים אינו צריך והכי קאמרי' בהדי' בנדה בפ' האשה לר"י דדרש חפשי מן המצות ואפילו למ"ד התם דאסור לקוברו בכלאים היינו משום דלעתיד אינן בטלות ולילית דרמינן להו אינו אלא משום לועג לרש ועיין בתוספות שם ודו"ק: ואמר כמה תפלות ותחנונים כו'. הכי משמע מתוך המקראות בפ' עקב: ולא נענה. עד דאמר הכי כתיב. זכור לאברהם גו' מיד. וכתיב נענה ההיא גומר לסוף מ' יום נתרצה להם. וי"ל בזה דקאמר עוד משה כו' ולא נענה דהיינו בזכותו כפרש"י וזה קשה לכאורה מה שאמר ס"ק דברכות משה תלה בזכות אחרים זכור לאברהם גומר ותלו לו בזכות עצמו חזקיה כו' את הכא כמי תלה בזכות עצמו בכמה תפלות ותחנונים עד שראה שלא היה נענה בזכותו תלו לו בזכות אחרים ויש ליישב ודו"ק: ואילו משה רבינו גזר כו'. עיין פרש"י ודוחק לפרש כן משום דשאר תורה אמרה משה מפי הקב"ה א"כ מה יאמר שבאר כמה גזירות ולמן כמה תקנות כמו משום הרבה תקנות ולולא פירושו נראה דהכל התורה קאמר ולפי שיש בה חוקים דהיינו גזירות ויש בה משפטים דהיינו תקנות קאמר דכל גזירותיו ותקנותיו מתקיימין לפי שאומרן מפי הקב"ה והרי אני משבח את המתים בגזירתן ותקנתן שגזרו ותקנו מפי הקב"ה יותר מגזירת מלך ב"ו שעדיין חיים לפי שגוזר מעצמו ואין מתקיים: כי לכלב חי הוא טוב כו'. לכאורה דכלב לאו דוקא קאמר לגבי דעסיק בדעתים

עין יעקב

אמות באחד בשבת. פירש"י כדי שיוכל להתעסק בו והספדו אך קשה קצת [illegible]

[illegible]

בתיב ותזנח משלום נפשי. אמר רבי אבהו ז הדלקת
נר בשבת. נשיתי טובה אמר רבי ירמיה ז
בית המרחץ. רבי יוחנן אמר ז רחיצת ידים ורגלים
בחמין ר יצחק נפחא אמר ז מטה [נאה וכלים נאים
שעליה רבי אבא אמר ז מטה] מוצעת ואשה מקושטת
לת״ח אמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של רבי
יהודה בר אלעאי ע״ש מביאין לו עריבה מלאה חמין
ורוחץ פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין
ודומה למלאך ה׳ צבאות. תנו רבנן איזהו עשיר כל
שיש

עין יעקב

[illegible]

שיש לו נחת רוח בעושרו דברי ר״מ ר״ט אומר כל שיש לו ק׳ כרמים וק׳ שדות וק׳ עבדים שעובדין בהן ר״ע אומר כל שיש לו אשה נאה במעשיה רבי יוסי אומר כל שיש לו בית הכסא סמוך לשלחנו:

הדלקת נר בשבת. שלא היה לו ממה להדליק ובמקום שאין נר אין שלום שהולך ונכשל ואוכל באפילה: בסדינין המצוייצין. סדינין של פשתן ואסור ציצית תכלת והוא כלאים אלא במוחר מן הכולי דרבנן סמוכים וכו׳: איזהו עשיר. כיון דמיירי לאהדורי אמילתא: נחת רוח בעושרו. שמח בחלקו אם מעט ואם הרבה: שעובדין בהן. בשדות עבודה שצריכה להם:

יז ט ההיא חמתא דהוה סניאה לה לכלתה אמרה לה זיל איקשיט במשחא דאפרסמא אזלא איקשיט כי אתאי אמרה לה זיל איתלי שרגא אזלא איתלא שרגא אינפח בה נורא ואכלתה:

חמתא. חמותה: איתלי שרגא. הדלק את הנר:

שם ישעיה כג ומדלות הארץ השאיר נבוזראדן רב טבחים לכורמי וליוגבים. כורמים תני רב יוסף אלו מלקטי אפרסמון מעין גדי ועד רמתא יוגבים אלו צידי חלזון מסולמית של צור עד חיפה:

עד רמתא. שם מקום לכורמים [לבין] מלקטים כמו בוצרים עליו את הכלים לקוץ בפרק ר״ע: וליוגבים. [לבין יקבים] שמולדי ופולטין את החלזון להוליא דמו כדאמרי׳ בפי כלל גדול והכניסם נבוזראדן לגנזי המלך. שנאמר דלת הבית הר וקלרם המקבה ונבוזם וקורין אותם טריאלים:

אמר הבונה [illegible] ... [illegible] כל [illegible] ... הלוה ... [illegible]:

שם רבי טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד עמד רבי יוחנן בן נורי על רגליו ואמר מה יעשו אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשמין ומה יעשו אנשי מדי שאין להם אלא שמן אגוזים ומה יעשו אנשי אלכסנדריאה שאין להם אלא שמן צנונות ומה יעשו אנשי קפוטקיא שאין להם לא כך ולא כך אלא נפט אלא אין לך אלא מה שאמרו חכמים אין מדליקין: אין לך אלא מה שאמרו חכמים אין מדליקין בהם. כגון פסולי שמנים דמתניתין:

אמר הבונה [illegible] ... [illegible]:

יח מ / יז בח פ״ב מאי הוי עלה דתחש שהיה בימי משה אמר ר׳ אלעא אמר רבי שמעון בן לקיש אומר היה רבי מאיר תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה ולא הכריעו בו חכמים אם מין חיה הוא אם מין בהמה הוא וקרן אחת היתה לו במצחו ולפי שעה נזדמן לו למשה ועשה ממנו משכן ונגנז. מדקאמר קרן אחת היתה לו במצחו ש״מ טהור היה דאמר רב יהודה שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שנאמר ותיטב (תהלים סט) להי׳ משור פר מקרין מפריס. מקרין תרתי משמע. אמר ר״נ [בר יצחק] מקרן כתיב. וליפשוט מינה דמין בהמה הוא. כיון דאיכא קרש דמין חיה הוא ולית ליה אלא חד קרנא איכא למימר מין חיה הוא:

מאי הוה עלה דתחש. הא״ל ולרב יוסף לאו למנין מלאכת סמבגן ליתמר לא איפשיט בעיין: מקרין תרתי משמע. דמשמע מקרין כל קרניו:

מהרש״א ותוגה משלום גו׳. משום דכל הפ׳ דאלי הגבר גומר קובל בו על הלחות שנתחדשו להו בחורבן הבית אבל האי לשנא ותוגה ובכיתי לא משמע אלא מקובל על דבר הנעדר מוצא שנתחסרו לו עכשיו וקאמר דנודפתם קרא מהו אית לן למימר דקודך כלומר אדבר תמיד ותדיר שהיה לו בכל שבת שלום בית ובוצת מרחן וק״ל: ודומה למלאך כו׳. אמר כן משום דמלאכים מקפידי׳ אהא כדאמרינן פרק הסכנה דמלאכא אשכחיה לרב קטינא ואמר קטינא קטינא כדינא בקימא כו׳ דק״ל למלאך דהלכה כב״ש ולא גזר משום כסות לילה ע״ש: כל שיש לו נחת כו׳. עיין פרש״י ויותר נראה לפרש דמיירי בעושר שיש לו רב וכמו שאמר קהלת כל אדם אשר נתן לו האלהים עושר ונכסים והשליטו לאכול ממנו גומר ח״ש שיש לו נחת רוח בעושרו דהיינו שנהנה מעשרו זה ומקרי עשיר כמ״ש בשלמי קרא זה מתת אלהים הוא ובהפך אמר איש אשר יתן לו האלהים עושר גומר ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו גומר זה הבל גומר ולאו מקרי עושר וק״ל: כל שיש לו ק׳ כו׳. נראה לפרש דעות וסברות דהכי תנאי משום דים עשיר שמתאוה לכבוד שיהיה לו עם הגדולים ולהיות נקרא עשיר וים מתאוה עושר משום שהוצרך שצריך הרבה לפרנסת אשתו בשאר וכסות שחייב לה וים שמתאוה מחוכב שיהיה צריך לו באם יצא עליו חולי שלא יצטרך לבריות וקאמר ר״ט כלפי מי שמתאוה לכבוד להיות נקרא עשיר ודרך גוזמא קאמר שאינו נקרא עשיר אלא שיש לו ק׳ כרמים כו׳ וה״ה ביותר דאוהב כסף לא ישבע כסף וא״כ לא הגיע לתאוותו להיות נקרא עשיר לעולם וכלפי שמתאוה לצורך אשתו שצריכה הרבה להיות נוח בקישוטיה קאמר ר״ע דאין זה עשיר דלעולם לא הסתפק דהיא מבקשת לימודה ביותר אבל זה נקרא עשיר שיש לו אשה נאה במעשיה. ואינה מבקשת ומבלה קישוטי׳ וזי לו במועט ונקרא עשיר כאומרם שמח בחלקו ונתכוין רע״ק על אשתו בת כלבא בבוע שסיתה מסתפקת במועט ואודה להו יודע לדיק נפש בהמתו כבאמרו לה שאלי מאי לגוש בפ׳ אף על פי וכלפי מי שמתאב שיהיה לריך לעבירות בנית שלא יהיה בריא קאמרינן דדבר זה גם כן אין לו שישר אבל אמר שיהיה נקרא עשיר וישמור בריאתו שיהיה לו ב״ה סמוך לשולחנו ולא יבא לידי חולי כו״ש בר״י בר אלעאי בפרק הנודר מן המבושל דאמר ליה מינא לר״י פניך דומין או כמלוי רבית כו׳ וקא״ל

כ״ד

עין יעקב

תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמו וכו׳. [illegible] ... וקרן אחת היה לו במצחו. עיין בפירושינו [illegible]:

כך כ"ש הוא לי מניחא מ' עכ"ל: תחש שהיה בימי משה כו'. הלי בריה בפני עלמה לא הוי ממש כמו במקומות אחרים אלא דהיינו ספק כדקאמר ולא הכריעו בו כו' וכה"ג כתבו התוס' פרק המעל גבי אנדרוגינוס בריה בפני עלמה ולא הכריעו בו אם אבל הי' ע"ש: לפי שעה כו'. ומ"ש ולהעלך תחש הייס כמי בזוי המדבר לפי אותה שעה:

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב בקשו חכמי לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה ומפני מה לא גנזוהו מפני שתחלתו דברי תורה וסופו דברי תורה. תחלתו דברי תורה דכתיב °מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש ואמרי דבי רבי ינאי תחת השמש הוא דאין לו. קודם השמש יש לו. סופו ד"ת דכתיב °סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם מאי כי זה כל האדם אמר רבי אלעזר כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה. רבי אבא בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולו. שמעון בן עזאי אומר ואמרי לה שמעון בן זומא אומר לא נברא כל העולם כולו אלא לצוות לזה ומאי דבריו סותרין זה את זה כתיב °טוב כעס משחוק וכתיב °לשחוק אמרתי מהולל כתיב °[ושבחתי] אני את השמחה וכתיב °ולשמחה מה זו עושה ל"ק טוב כעס משחוק טוב כעס שכועס הקב"ה על הצדיקים בעוה"ז משחוק שמשחק הקב"ה עם הרשעים בעוה"ז ולשחוק אמרתי מהולל זה שחוק שמשחק הקב"ה עם הצדיקים בעולם הבא. [ושבחתי] אני את השמחה זו שמחה של מצוה ולשמחה מה זו עושה שמחה שאינה של מצוה ללמדך שאין שכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה שנאמר °ועתה קחו לי מנגן. אמר רב יהודה וכן לדבר הלכה. אמר רבא וכן לחלום טוב איני והאמר רב גידל אמר רב כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר תכוינה שנאמר °שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר אל תקרי מור עובר אלא מר עובר אל תקרי שושנים אלא ששונים לא קשיא הא ברבה הא בתלמידא ואי בעית אימא הא והא ברבה ולא קשיא הא מקמי דליפתח הא לבתר דפתח כי הא דרבה מקמיה דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא:

(קהלת א; שם יב; שם ז; שם ב; שם ח; שם ב; מלכים ב ג; שה"ש ה)

תחלתו וסופו. וכ"ש שם (לו) עד מיתתים: קודם השמש. אם יעמול בתורה שקדמה לשמש יש יתרון: לצוות. לוותא עלאין: מהולל. משובח: משחוק שמשחק עם הרשעים. שמשן להם שעה משחקת כדי להאכילן חלקם ולטורדן מהעולם: שמחה של מצוה. כגון הכנסת כלה: שחוק. שחוק ממש כלין דעת שוחק מושכבת ואפילו אינה של ליצנות אין בו יכול: קלות ראש. ליצנות: קחו לי מנגן. מלום הוא להשרות עליו שכינה: לדבר הלכה. צריך לפתוח במילי דבדיחותא בריעם: לחלום טוב. אם בא ליסן מתוך שמחה מראין לו חלום טוב: נוטפות מר. מרירה מחמת אימה: ובדחי רבנן. נפתח לבם מחמת השמחה ע"כ:

מהרש"א שתחילתו ד"ת כו'. הכא גבי קהלת הולך לומר מעולם דלא גנזוהו מפני שמלא בו תחילתו ד"ת כו' אבל בפ"ק גבי ספר יחזקאל מדרשוהו שלא יהא סותר ד"ת ולא קאמרי התם מעולה הייט ומיט דיחזקאל מוחזק לנביא הוא ודבריו הלכה נעולה משא"כ קהלת כדאמרינן פ"ק דמגילה דלית ממנא את כידוע מפני שחכמתו של שלמה היא עכ"ה אי לאו דתחלתו ד"ת סוף לא היה דרשוהו לתרץ סתירת דבריו זה ע"ז ומה"ט נמי לקמן בספר משלי דהוה גנזוהו ולא הוה דרשוהו אי לאו דעיילינן בספר קהלת ואשכחינן טעמא כו' דבספר משלי נמי בעי למימר התם דמשלים בשלמה כן ולא כלומר בנות הקדש מישו לא קאי התם הכי ודו"ק: **תחת השמש** כו'. עיין פירש"י ולפי זה תחת השמש קאי על העמל ועוד כדאם לפרש דקאי על היתרון והשכר של העמל דבדבר שנברא בעש"ז תחת השמש אין לו יתרון ושכר בכל עמלו אבל בדבר שנברא קודם השמש דהיינו בג"ע שנברא קודם השמש יש לו יתרון ושכר בעמלו בתורה ורש"י בספר קהלת לקח עלמו דרך אחרת בדרש זה שפירש תחת השמש תמורת התורה שקדמה אור כו' ע"ש ולא ידעתי למה הניח דברי התלמוד דסוגיין וק"ל: **ומאי דבריו סותרין כו' טוב** כעס כו'. הא דלא קאמר הא דלעיל דכתיב ושבח אני את המתים וגו' וכתיב כי לכלב חי טוב וגו' ולאי מהנים דהאיכא סירוגא כ"ב הכא איכא סירוגא בסתירתו אלא די"ל דע"כ רב לא אמרן לאך סתירתם דלעיל דחי"כ הל"ל נמי דדבריו סותרין דברי אביו שאמר לא המתים יהללו יה וק"ל: **אמרתי מהולל** כו'. יש לעיין בזה מי הכריחו לומר שהוא מלשון הלל ושבח ואימא שהוא מלשון הוללות וערבוב ושמחה כפירש שהתרגום ופרש"י שם וכמה מקראות יש בזה הלשון ולא הוה סתרן קראי ואפשר לומר דהתלמודא משמע ליה דלאי הוה מלשון ערבוב ושמחות הוה מלת מהולל יתירה דה"ל למכתב לשחוק ולשמחה אמרתי מה זו עושה דהיינו שקופה הוא וערבוב וק"ל: **שכועס הקב"ה** כו'. וסיפא דקרא כי ברוע פנים ייטב לב יתפרש כתרגומו שם ויש לייסב בזה אחרי לא מפרש קראי כפשטיה ע"פ מ"ש בפרק אין עומדין דאסור לאדם שימלא שחוק פיו בעוה"ז שנאמר אז ימלא שחוק פינו גומר דהשתא לשחוק אמרתי מהולל בעוה"ב וטוב כעס משחוק גומר היינו בעולם הזה משום דסיפא דהאי קרא כי ברוע פנים גו' לא יתפרש שפיר לפי זה וי"ל דכתב כעס לא משמע ליה כפשטיה דהכעס ומדה הרעה ביותר כמ"ש בפסחים כל הכועס נבואתו וחכמתו מסתלקת ממנו ובנדרים דה"ל כל הכועס כאילו עובד כוכבי' וכל מיני גיהנם שולטין בו: **זה שמחה של מצוה** כו'. והכי

עין יעקב

בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת. לכאורה קשה מי רוצה לגנוז מפני שדבריו סותרין [illegible]

והכי מפרשי קראי ושבחתי את השמחה ואשר אין שמחה טוב לאדם שיה השמחה שמחת מצוה אבל שמחה מקודם תבוא כדלעיל דהיינו השמחה של מצוה וגו'. פי' הסורים שהיא קודם הגמ"ם היא שאינה משבח דהיינו כ"א לאכול ולשתות ולשמוח כפרש"י דאכילה ושתיה דקהלת אינה אלא תלמוד תורה ס' ע"ש ואכילה של שמחה הטוב ולשמחה עם ז' שעה מלדם אם היא אינה של מצוה וקאמר ללמדך שאין השכינה כו' דהאי האנחה היא ומשום שכינה על העושה ובני שמחה והיינו לא מתוך עצבות אלא מתוך דבר שמחה שנאמר ועתה קחו לי מנגן וגו' שהיה צריך לבכן לפניו להגיד ממנו התוגה והמנגם שמע כו' שהם כניאותו מסתלקת ממנו כדאמרינן פ' א"ד וכל הכא דנקט לא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ס' לא מקרא אוומניג אלא מתוך סברא קאמר להו כן וכן קאמר להו בר"פ אין עומדין לענין תפלה מסברא תרמינן התם בקיפא דמלתא אלא מתוך שמחה של מצוה היינו לגבי תפלה אבל הכא לגבי שריית שכינה ל"צ ליה דהא מקרא לא מייתי אלא דבעי שמחה כמו שאלישע שאמר ועתה קחו לי מנגן וגו'. ושריית שכינה נופת היא האנחה ומיהו בפרק ע"פ נסקינן ליה ע"ש: אל תקרי שושנים אלא ששונים ואל תקרי סור אלא מר כו'. כצ"ל וכ"ה הגירסא בפרק ע"פ והשונים מלשון וכ"ה בתרגום ובפשוטי' חכימי דעסיקן באורייתא כו' וק"ק למה זה לגם נקט התלמוד דיוקא דקרא במלתים כל שיושב כו' ואין שפתותיו נוטפות כו' תנופים דקרא ה"ל לתקע שיושב אדם לפני רבו ושפתותיו נוטפות מר וע"כ נראה לפרש אל תקרי שושנים אלא ששונים מלשון שבון ובמחה וה"ק קרא שפתותיו ששונים ושמחי' בפני רבו פ"ה מר שעבר שהוא מעניר שונידות והאימה מתוך בפני רבו ולפי המסינת משפתותיו והבחה כיות דמגופיה פריך מכשון ושמחה דלאמר סכה נת"ם בפני רבו וק"ל:

ואף ספר משלי בקשו לגנוז שהיו דבריו סותרין זה את זה, ומפני מה לא גנזוה אמרי ספר קהלת עיינינן ואשכחינן טעמא הכא נמי ליעיינן. ומאי דבריו סותרין זה את זה כתיב *אל תען כסיל כאולתו וכתיב *ענה כסיל כאולתו ל"ק הא בד"ת הא במילי דעלמא כי הא דההוא דאתא לקמיה דרבי אמר לי' אשתך אשתי ובניך בני א"ל רצונך שתשתה כוס של יין שתה ופקע. ההוא דאתא לקמיה דרבי [חייא] א"ל אמך אשתי ואתה בני א"ל רצונך שתשתה כוס של יין שתה ופקע. א"ר חייא ארגיא ליה צלותיה לרבי דלא לישוייה [בני] ממזרא דרבי כי הוה מצלי אמר יהי רצון מלפניך ה' *אלהינו שתצילני היום מעזי פנים ומעזות פנים. בדברי תורה מאי היא כי הא דיתיב ר"ג וקדריש עתידה *אשה שתלד בכל יום שנאמר *הרה ויולדת יחדיו. *לגלג עליו אותו תלמיד אמר *אין כל חדש תחת השמש. א"ל בא ואראך דוגמתו בעוה"ז. נפק אחוי ליה תרנגולת. ותו יתיב ר"ג וקדריש עתידין אילנות *שמוציאין פירות בכל יום שנאמר *ונשא ענף ועשה פרי מה ענף בכל יום אף פרי בכל יום לגלג עליו אותו תלמיד אמר והכתיב אין כל חדש תחת השמש. א"ל בא ואראך דוגמתו בעוה"ז נפק אחוי ליה צלף ותו יתיב ר"ג וקדריש עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מלת שנא' *יהי פסת בר בא"י לגלג עליו אותו תלמיד ואמר אין כל חדש תחת השמש נפק אחוי ליה כמהין ופטריות ואבלי מילת נברא בר קורא:

מעזי פנים. שלא יתבייש: ומעזות פנים. שלא ילך עלי שם מוהים דמוה עז פנים: בד"ת. מותר לענות כאולתו: הרה ויולדת יחדיו. ביום שהרה זה יולדת ולד אחר כמו תרנגולת וכן משמעה בכל יום מלאת יולדת בכל יום דהכי משמע קרא בכל עת שהיא מתעברת יולדת שמעוברת לגמור לדם הולד לאותו שעה: בא ואראך. פרח לעשות כאולתו כדי להעמיד ד"ת על מכונם: לגלג. א' אותה: צלף. מין אילן שטעון ג' מיני פירות אביונות וקפריסין ותלבין וכי' אינה נאכלת לימים לגאי כדאמר ברים חזקת הבתים: פסת בר. משמע גלוסקאות שיוצין כמין פס יד ותשמע כלי מלת כמו כתונת פסים בר כמו לשבור בר ולענין כלי מילת בר נקי כמו ברה כחמה: כמהין ופטריות. שיוצאין כמות שהן בגלילה אחת ורחבין ועגולין כגלוסקאות: נברא בר קורא. קיצ כמין לבוש מעייר גדל בגיעת סקוד של דקל כשהוא רך. קור ענף האילן כשהוא רך יוצא בכל שנה קודם שיתקשה קרוי קור:

אמר המותב מכאן למדנו שמיחת סנת הורסות שלא מליץ כמבכן מתם כמו שמסב התלמיד. והיה שהשיב לו רבן גמליאל כפי מחשבתו היה ע"ד ענה כסיל כאולתו. אבל הכונה אמיתית בזה וכיוצא בזה שבזמן המשיח יהיו שלמים בדעתי ונפשם גדול ויהיו קלים להשיג לחמם לאכול ובגד ללבוש עד שיהיה כאילו הארץ מוציאה גלוסקאות ופירות מוכן לאכול וכלי מלת ללבוש ובזורה מעט ישיג אדם כל אחד מהן אבל לא שישתנו סדרי בראשית ומנהגם רק שישיג האדם כל צרכו בנחת ולא יצטרכו ליגיעת רבה שצריכים בזמנים הללו:

מהרש"א הא בד"ת הא כו'. הנהו תרי קראי דסמיכי אהדדי ליכהו וכל חד כלמוד מעניינו דבההוא קרא דאל תען כסיל כאולתו מסיים ביה פן תשוה לו גם אתה דהיינו כהך דרבי שלא לעשות בני רבי ממזרים והרי הוא ממזר כדאמרי' כל הפוסל במומו פוסל ואם אתה תענה לו כן באמת ממזר הרי יאמרו גם עליך כן דכל הפוסל כו' ותשוה לו אתה ועד"ז אמרו יהושע דנגל שתיקותא כמ"ש במקומו פ"י יוחסין ובההיא קרא דענה כסיל כאולתו מסיים ביה פן יהיה חכם בעיניו דהיינו כהך תלמידא דר"ג דאם לא היה ר"ג משיב לו היה זה התלמיד חושב בעיני עצמו כחכם ולא כתלמיד שהיה חושב דר"ג לא יוכל להשיב לו וק"ל: ההוא דאתא לקמיה דרבי חייא אמר ליה אמך כו'. בע"י גרס בהאי עובדא נמי רבי וכן משמע קצת ודאמר ר"ח ארגיא ליה צלותיה דרבי דלא לשויה בני ממזרא וים לקיים כאן גי' כל הספרים ולקמן גרסי' דלא לשויה בני ממזרא ונהי דאתסי ליה לרבי חייא דלא לישויה ממזרא ר"ל דסמך אמה שאמרו פ' הפועלים גדולים מעשה חייא וכו' וק"ל: אחוי ליה תרנגולת כו'. עיין פרש"י אבל לא סיסים סרין והלידה נולד א' ביום א' דזה בתרנגולים כמו אינו דאמרינן פ"ק דבכורות תרנגולת לכ"א יום ופרש"י

עין יעקב

[illegible]

ופירש"י שם לאחר שנתמעטה מן המרגול שוטה בילמא לימא עד אחר כ"א יום עכ"ל ע"ש: אהדר ליה צלף בר'. עי' פרש"י ורש"י שנזונין פירות בכל יום דאחר שנלקט זה גדל פרי אחר ועי' בתוס' פ' מ"ס:

תנו רבנן לעולם יהא אדם ענותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי. מעשה בבי בני אדם שהמרו זה עם זה אמרו כל מי שילך ויקניט את הלל יטול ת' זוז אמר אחד מהם אני אקניטנו. אותו היום ערב שבת היה והלל חופף ראשו הלך ועבר על פתח ביתו אמר מי כאן הלל מי באן הלל נתעטף ויצא לקראתו א"ל בני מה אתה מבקש אמר לו שאלה יש לי לשאול אל שאל בני שאל. מפני מה ראשיהם של בבליים סגלגלות א"ל בני שאלה גדולה שאלת מפני שאין להם חיות פקחות הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר מי כאן הלל מי באן הלל נתעטף ויצא לקראתו א"ל בני מה אתה מבקש א"ל שאלה יש לי לשאול א"ל שאל בני שאל. מפני מה עיניהן של תרמודיין תרוטות. אמר ליה בני שאלה גדולה שאלת. מפני שדרין בין החולות. הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר מי באן הלל מי באן הלל נתעטף ויצא לקראתו. אמר ליה בני מה אתה מבקש אמר ליה שאלה יש לי לשאול א"ל שאל בני שאל מפני מה רגליהם של אפרקיים רחבות אמר ליה בני שאלה גדולה שאלת מפני שדרין בין בצעי המים. א"ל שאלות הרבה יש לי לשאול ומתירא אני שמא תכעוס נתעטף וישב לפניו אמר ליה כל שאלות שיש לך לשאול שאל. א"ל אתה הוא הלל שקורין אותך נשיא ישראל א"ל הן א"ל אם אתה הוא לא ירבו כמותך בישראל אמר ליה בני מפני מה אמר ליה מפני שאבדתי על ידך ארבע מאות זוז א"ל הוי זהיר ברוחך כדאי הוא הלל שתאבד על ידו ת' זוז ות' זוז והלל לא יקפיד: תנו רבנן מעשה בעובד כוכבים אחד שבא לפני שמאי א"ל כמה תורות יש לכם א"ל שתים תורה שבכתב ותורה שבע"פ. א"ל שבכתב אני מאמינך ושבע"פ איני מאמינך גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב. גער בו והוציאו בנזיפה בא לפני הלל גייריה. יומא קמא א"ל א"ב ג"ד למחר אפיך ליה א"ל והא אתמול לא אמרת לי הכי. א"ל לאו על דידי קא סמכת דעל פה נמי סמוך עלי. שוב מעשה בעובד כוכבים אחד שבא לפני שמאי. א"ל גיירני ע"מ שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל גייריה אמר ליה דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה ואידך פירושא היא זיל גמור. שוב מעשה בעובד כוכבים א' שהיה עובר אחורי בה"מ ושמע קול סופר שהיה אומר "ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד אמר הללו למי א"ל לכהן גדול אמר אותו עובד כוכבים בעצמו אלך ואתגייר בשביל שישימוני כ"ג בא לפני שמאי א"ל גיירני על מנת שישימוני כ"ג דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל גייריה א"ל כלום מעמידין מלך אלא מי שיודע טכסיסי מלכות לך למוד טכסיסי מלכות הלך וקרא כיון שהגיע "והזר הקרב יומת א"ל מקרא זה על מי נאמר א"ל אפילו על דוד מלך ישראל. נשא אותו גר קל וחומר בעצמו ומה ישראל שנקראו בנים למקום ומתוך אהבה שאהבם קרא להם "בני בכורי ישראל כתיב עליהם והזר הקרב יומת גר הקל שבא במקלו ובתרמילו עאכ"ו בא לפני שמאי א"ל כלום ראוי אני להיות כ"ג והלא כתיב בתורה והזר הקרב יומת בא לפני הלל א"ל ענוותן הלל ינוחו לך ברכות על ראשך שקרבתני תחת כנפי השכינה לימים נזדווגו שלשתן למקום אחד אמרו קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם ענוותנותו של הלל קירבנו תחת כנפי השכינה:

שהמרו. נתערבו כמו במשכון אם היכיס דסנהדרין: מי כאן הלל. כמוס כאן שלא הלשון נבא׳ לנשיא ישראל: מפני מה ראשן של בבליים סגלגלות. ביטנכסיא גלגה סחיפה עגול לפי לחכן של בבליי סגלגל עגול: טרוטות. רטות: שדרים בין החולות. והרוח מכנת ונכנס בתוך עיניהם ובמקום אחר מפרש מרוטות לשון עגולות בית מושב פלגן ולקן כיון אבי אמור כן ומפני שדרים בין החולות בינה אותם המקום כלא יהא סרק של עיניהם אתך כשלש רבים בו מחול וכן תליהם של: אפרקיים רחבות שלא ישקעו ברגליהם במים. ורבותי פי׳ שדרים בין בצעי מים והולכין יחפים ומתפשטים רגליהם לפי שהטיט דוחק הרגל ומשטיחו על דפוס כפו: כדאי הלל. ראוי לכך: הוציאו בנזיפה. דהכיא הגא לקבל דברי חכמים חוץ מדבר אחד ובן גר הבא להתגייר וקבל עליו ד"ת חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו: גייריה. סמך על חכמתו שסופו שירגילנו לקבל עליו דלא דחיה כלל לתת מדבר אחד בלא שום טופר גמורים שבעל פה אלא שלא סים מאמין שהיא מפי הגבורה והלל סובנח באחר שילמדנו יסמוך עליו: אפיך ליה. כגון תשריק: לאו עלי קא סמכת. מכן אפה יודע שהם אלף ובית אלא שלמדתיך וכמוכה עלי דעים מני סמוך על דברי: אמת הבנין. מקל שבידו אמה אחת ומודדין בו אורך הבנין שהיו קוצצים עם האומנים כך וכך אמה בכך וכך דמים: דעלך סני לחברך לא תעביד. ריעך וריע אביך אל תעזוב זה הקב"ה אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנאוי שיעבור חברך על דבריך. ל"א חברך ממש כגון גניבה גזלה ניאוף ורוב המצות: ואידך. שאר דברי תורה: פירושא. דהא עיקרא שלא לעשות להם דבר ספי: זיל גמור. והדעג סופר. מעמד הפסוקים: טכסיסי. תיקוני גדולי המלך לפי הכבוד: שלשתן. הגרים הללו ע"כ:

מהרש"א

עין יעקב

א"ל בני שאלה גדולה שאלת. יש לפרש הא כמשאל אדם אפילו דברים של הא בכך לא יראה אותו [illegible] קרבעך המילא לא יקיל לו כמלא שואל דבר גדול כיי שלא יבדילו אותו לגמרי [illegible] שיתבייש מלשאול ואפילו דבר גדול [illegible] כונס הלל: כדאי הוא הלל [illegible] [illegible] כשאני עומד על רגל א'. על דרך [illegible] על שתי רגליו [illegible] דעלך סני לחברך לא תעביד. [illegible] ומתוך אהבה שאהבם קרא להם בני בכורי ישראל. [illegible] [illegible] בבכורים [illegible] והזר הקרב יומת:

מהרש"א אותו היום ע"ש היה והלל חופף כולו. כל זה עשה באותן שיקניטוהו מהר שלא יהיה לו פנאי לו להשיב ונ"כ עמד ב"כ על פתח ביתו ולא נכנס לביתו כדי שילא לקראתו אולי בזה יקניטוהו ביותר וכן ע"ש וגו' כאן שהלל ס' כאילו לא הכיר אותו והוא היה כבוד בישראל ומפורסם וניכר לכל שבאלו דברי יקניטוהו שמתמיהו לשפל שאינו ניכר: משני מה ראשיהם כו' אמר ליה בני שאלה כו'. יש שאלה בזה כיון דשאלה זו לאו בד"ת היא רק בעניני דעלמא גם אם היה הלל שותק לא היה לו להשיב על שאלות אלו כמ"ש שלמה בזה אל תען כסיל כאולתו ונראה בזה לומר דמתוך שתיקתו חשב הלל דודאי זה בא להקניטו באלו שאלות אלא שרוצה לו בשאלות הבינוני' בדברי תורה וגו' שהשאלות נתכוין לג' מדות הדעות הללו שהם רוח גאוה וגבה לבב ונפש רחבה שנזכרו בתלמידי בלעם דהיינו מה ששאל מפני מה ראשיהם ס' נחשבין למדת הרעה דרוח גבוה ע"פ ת"מ בסוף פרק השואל מפני ד' דברים נכסי בעלי בתים יוצאין לטמיון כו' ועל גסות הרוח ופרש"י במתגדלים ומתגאים על אחיהם כו' ע"ש וח"ש דבבבל יש ראשיהם העשירים סגלגלים שבבבל המחר בהם לירד ונכסיהם מפני מה הוא בזיזה עין והשיב לו ע"ז בדרך רמז מפני שאין להם חזות פקחות דהיינו בעין שאין פקחות דהיינו בגסות הרוח כבל מי שמתגאה הוא בונה רז האומר רעה איכא בבבל כדאמרינן פרק זה בורר דחטופים וגסות הרוח ירדו לבבל וזה שראשיהם בבבליים סגלגלים לירד מנכסיהם כדך דפרק השואל: ואמר הלך כו' מפני מה עיניהן של תרמודיין כו': חשב הלל שנתכוין למדת הרעה דעין רע ע"פ מ"ש פ' חלק דור המבול לא נתגאו אלא בשביל גלגל העין כו' ופרש"י שהיו נותנין עיניהם ומבתפים אחר עיניהם ומשום שבכל תבנית מקושות ביבה אל פוזות ע"פ העין וכמ"ש גבי באותן הלך אחר עיניו לפיכך ס' ח"מ דבתרמוד האנשים רעים במדת א והיו עיניהם טרוטות ע"פ שהם רעים כפירוש רש"י א"ל כפי' רש"י במקומות אחרים טרוטות כמו עגולות וכמ"ש פרק חלק גלגל העין כו' והשיב לו מפני שדרות בין החולות ע"פ מ"ש סוף פרק קמא דתענית שאלו דתרמוד משום עבדי שלמה והיינו בין החולות ולכן אין שלקן בהן קדושה וגדר ערוה כמו שיש במיוחסים שבישראל: מפני מה רגליהם של אפרקיים כו'. חשב הלל שנתכוין למדת הרעה בנ' שהיא נפש רחבה לתקוף ממון חברה ורגליהם רחבה דקאמרי' ע"פ מ"ש את כל היקום אשר ברגליהם זה הממון שמעמיד את האדם על רגליו והשיב מפני שדרים בין בצעי מים ויש ע"פ שדרים שם בין שעדי סכנים אוהבים הבצע והממון דגבי אפריקי הם נגבי כנען שפנה מפני יהושע כדאיתא בר"פ חלק ושלים בפ"ם שאמרו בכנען שלום לגזול בהם הגזל והבצע ודו"ק: מתיירא אני שמא תכעוס כו'. נתן לו מקום שהוא לכעוס אולי יקניטהו בזה אם אחר הוא לא ידע כשמתוך כו' כאלו לא היה מכירו כבר ושאל"ל מפני שאבדתי כו' ר"ל דע"כ אני אומר לא ידעו כמותך בשנות בישראל שאין לאדם להיות עניו כ"כ ואמר ליה הוי זהיר ברוחך כו' ר"ל שטעית בדעתך לומר שאבדת ד' מאות זוז אלא כדאי הוא הלל שתאבד ד' מאות זוז ועוד ד' מאות והייטו ד' מאות זו שאבדת שהיא מרויח אינו שהקניטני ועוד ד' מאות והוא שאבדת מכיכך על שלא הקניטתני וק"ל: יומא קמא א"ל אבג"ד כו'. דהא ודאי יש טעם לסדר האותיות מאל"ף ועד תי"ו כגון לענין מספר ולשאר דברים ועפ"כ א"ל אתמול לא אמרת לי סדר האותיות הכי ור"ל כלא ידעתי איזה הסדר הוא עיקר ואמר ליה כיון דע"כ עלי דידי סמכת להודיע לך איזה עיקר הסדר דע"פ נמי סי' וק"ל: על רגל אחד כו'. נראה שגם הוא נתכוין לפי התשובה דהלל דהיינו שילמדנו שכל התורה תהיה לה רגל ויסוד אחד ואמר שדחפו שמאי באמת הבנין ולעיל לא אמר אלא שגערו בנזיפה והיינו משום דהבא רוצה לו כמו שהבנין א"א לו לעמוד ביסוד אחד כן התורה רחבה במצותיה א"א לה ליתן יסוד אחד וכן רצה לו לקנון באמת הבנין גבי בע"ת שישימוני כהן גדול דאין התורה עומדת על יסוד הכהונה לבד ואמר הלל לגוי דעלך סני לחברך לא כו' והיינו דכתיב בתורה ואהבת לרעך כמוך גומר ויש לעיין בזה גם שאמר ליה בלשון תרגום שכן היה לשונם או בירושלים מ"מ אמאי שינה לומר לו בלשון שלילה דעלך סני כו' דהתרגום מליבנא דקרא הל"ל ותרחמיה לחברך סותך כת"א ר"ל דמשמע ליה דקרא לא איירי אלא בכה"ג בל"ת דתני לא תקום ולא תטור כתיב ועלה קאי ואהבת לרעך נומר שלא תעשה לו רעה מכל דסני לך ס' אבל לגבי לעשות לו טובה לא קאמר ואהבת לרעך כמוך כדאמרינן חייך קודמין לחיי אחיך וכן שכיחן דברי ת"י ע"ם ודו"ק: אמר ליה מקרא כו'. ומעיקרא לא הוי בעי הלל לגיירו הכי משום דלא הוה מקבל עליו לגייר ומיהו ק"ק הא אין מקבלין גרים משום שלחן מלכים ולא משום אישות ולא עדיף זה שגייר עלמו משום כהונה שילבש בגדי כבוד ול"ל הא דקאמר בא לפני הלל וגיירה ס' לאו דווקא אלא דלא גיירה עד לבתר הכי שידע דגר אסור בכהונה ולא קאמר לעיל דגיירה אלא שקבל עליו לגייר ומתוך שלא לשמה בא לשמה ולאו לאפקותה דא"כ סילק למאי הוא קודם שנתגייר הא אמרי' בפרק ד' מיתות דעובד כוכבים אסור ללמוד תורה ר"ל דהכא כיון שבא לגייר שרי ללמוד תורה: א"ל כלום ראוי אני להיות כ"ג כו'. ר"ל דבכך הוה ליה לדחויי מעיקרא שלא אתגייר ולא נכנס בחומת הבנין:

אמר ריש לקיש מ"ד °והיה אמונת עתך חוסן ישועות ב
ישעי' ל"ג חכמת ודעת וגו' אמונת זה סדר זרעים עתך זה סדר מועד. חוסן זה סדר נשים. ישועות זה סדר נזיקין. חכמת זה סדר קדשים. ודעת זה סדר טהרות. ואפ"ה יראת ה' היא אוצרו. אמר רב [רבא] בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה. קבעת עתים לתורה. עסקת בפריה ורביה. צפית לישועה. פלפלת בחכמה. הבנת דבר מתוך דבר. ואפ"ה אי יראת ה' היא אוצרו אין אי לא לא משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חטין לעלייה הלך והעלה לו אמר ליה עירבת בהן קב חומטין אמר ליה לאו א"ל מוטב אם לא העלית. תני דבי רבי ישמעאל מערב אדם קב חומטין בכור

עיון יעקב

[illegible]

כמוד של תבואה ואינו חושש. אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל. מכריז רבי ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד. גם במסכת יומא פרק בא לו אמר רב יהודה לא ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו
קהלת ג אלא כדי שייראו מלפניו שנאמר והאלהים עשה שייראו מלפניו. רבי סימון ורבי (אליעזר) [אלעזר] הוו יתבי חליף ואזיל רבי יעקב בר אחא אמר ליה חד לחבריה ניקום מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא. אמר ליה אידך ניקום מקמיה דגבר בר אוריין הוא אמר ליה אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא ואמרת לי את דגבר בר אוריין הוא תסתיים דרבי (אליעזר) [אלעזר] הוא דאמר דגבר דחיל חטאין הוא דאמר רבי יוחנן משום רבי
דברים י (אליעזר) [אלעזר] אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת
איוב כח שמים בלבד שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגומר וכתיב ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וגומר. שכן בלשון יוני קורין לאחת הן

הסתיים:

סדר זרעים. שצריך אמונה באדם שמאמין להקב"ה וזורע. כתרגומו: חוסן. לשון יוחסן ועל ידי אותם מצוה יוחסן: סדר נזיקין. שמביאין מכזביד לפרוש מהיזק ומהזהיר ממון: (אמונת זה סדר זרעים. שפרש בירושלמי במלתך בחיי השנים הוא): דעת. פריך מחכמה: היא אוצרו. הוא עיקר שהכתוב בעיניו לאוצר ולעשות סגולה לאכין: קבעת עתים. לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ כאשר אין דרך ארץ אין תורה הולך לקבוע עתים לתורה דבר קבוע בכלא יעסוק כל היום לדרך ארץ: בפריה ורביה. היינו חוסן: צפית לישועה. לדברי הנביאים: הבנת דבר מתוך דבר. היינו דעת: קב חומטין. ארץ מלחה ומכשרים את הפירות שהלוים: ואינו חושש. שמכרים בדמי תמי דלאו אוכלא הוא אסורי במירתן בכך: יראת שמים. דומה למפתחות חיצונים שע"י להם נכנסין לפנימיים כך אם יראת שמים הוא נעשה תחילה לשמור ולעשות מצוה ואם לאו אינו חש למורתו: בהי עייל. באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימיים: אמינא לך אנא. כלומר אתה נשמעת בגנותו: הן יראת ה'. יחידה היא קרויה בשלם:

מהרש"א אמונת זה סדר זרעים כו'. עיין פרש"י והתוספות ונ"ל דעל מסכת ברכות שהיא הראשונה בסדר זרעים קאמר אמונת ע"ש מלת ברכות שמזכירים בה וגדול כשמים אמן עליהם: ועתך זה סדר מועד. שהוא לעתים כמ"ש יודעי בינה לעתים: וחוסן זה סדר נשים. שפרש"י גם שמריקון מלוחיות דחסן חלק סדר נשים וכה"ג דרשו נוטריקון: וישועות זה סדר נזיקין. ע"פ מ"ש ברים פ"ק דב"ק דמאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין ואי דברי רחמי להושיע אותו ולהצילנו מהם: והבמה זה סדר קדשים ודעת זו טו'. שפרש"י דעת עדיף מחכמה עכ"ל כ"מ והוא כדמוכח קרא דפרסם כי תצא בחכמה ובתבונה ובדעת שהיא היא הקודם כפרש"י שם אבל א"כ הל"ל בהפך חכמה זו סדר טהרות ודעת זו סדר קדשים דסדר קדשים עדיף מטהרות כמוש מעלום כדמוכח הסוגיא ספ"ק דמסכת חגיגה וי"ל דקושיא דהכי הוה אלא דנקט להו כסדרן שסדר קדשים קודם סדר טהרות ואמר ואפ"ה יראת ה' היא אוצרו כו' מפורש פי' אך שמדין ע"ש: בשעה שמכניסין אדם לדין כו'. דלעיל מהאי קרא אמונת עתך גו' כתיב כמגנ"ה גו' אלא לאו משפט ולדקה דהיינו במשפט לעתיד אומרים לו אלו דברים: נשאת ונתת באמונה כו'. יש לדקדק מכאן דאמרי' פ"ק דסנהדרין תחלת דינו של אדם על ד"ת כו' ומפרש בגמ' ואמר קבעת עתים שני עתים אחד ביום ואחד בלילה כמה דאמרינן יומא ביום ופ"א בלילה ואמר עסקת בפ"ו. לא אמר קיימת פ"ו אלא עסקת דהיינו להשיא יתום ויתומה ואמר צפית לישועה. דהיינו ישועה בלשון רבים לפי שמתלפה ומקום לישועה בכל שעה הם רבים ואמר פלפלת בחכמה. דהיינו שלא יהא אדם מפלפל פלפול של הבל אלא שיהא סומך לפלפל בשכל וחכמה ודינא ואמר הבנת דבר מתוך דבר. כפרש"י בחומש בפרשת כי תשא גבי בחכמה ובתבונה ובדעת פרש"י דתבונה היינו ומבין דבר מתוך דבר אבל דעת הוא רוה"ק היינו כיון דכתיב גבייהו ותבונה בשיר ומבין דבר כו' ע"כ דדעת הוא מעלה יתירה שהיא רוח הקדש אבל הכא דלא כתיב ותבונה בהדי חכמה אית לן לפרושי דעת שהוא מבין דבר כו' ואמר ואפילו הכי יראת ה' היא אוצרו כו' משל כו' העלה לי המין כו' דהיינו להעלותן באוצר אין להם קיום אי לאו חומטין ה"נ בירלת ה' מתקיימת שלא באוצר שזה ודו"ק: דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות כו'. דהיראה קדומה לחכמה כמו שפירש כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת ודומה לדלעיל דיראת היא ונקייתה שזה שנשכים באוצר בחומטין הוא ונייחי עלה נמי הבל על דל"ל דרתא כו'. שהתורה היא רק שער ליכנס ליראת שמים לכך צריך שתקדים לו יראת שמים כן פרש"י בפרק בא לו ע"ש: שנאמר והאלהים עשה גו'. היינו שעשה את שלמה ובפרק הרואה דריש ליה בכה"ג לענין חלום ולענין רעמים והם מפורש: גברא דדחיל כו'. נקרא רעלות הקיעה לא איירי רק בגברא דבר אוריין דהיינו זקן זה שקנה חכמה אלא דודאי בלא אין לו יראת שמים דלאין שעומדין מפניו דלאפילו בגברא דבר אוריין הוא אם הוא פנגלה לא ניקום מקמיה כדאמרינן פ"ק דגיטין גבי גבינא וגברא דדחיל חטאין נמי ולא הוה בר אוריין ודאי דלא מפחכמי כמ"ש דאין בור ירא חטא אלא דהא"ק דיותר יש לנו לתלות ביראת חטאו ולתלות בחכמתו כדמסיק אין לו להקב"ה בעולמו כו' וק"ל: אלא יראת שמים כו'. יש לפרשו ע"פ מ"ש בפסק' ברכות מהאי קרא גופיה דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה כו' דהיינו שאין להקב"ה בעולמו מן האדם אלא יראת שמים דהוא בבחירתו של אדם והאי קרא דאיוב מפורש נמי הכי לאחת הן ולאחת מסר ע"י בחירתו והוא יראת ה' ואמר דבלשון יון קורין לאחת הן והוא מפורש בערוך בערך הן ח"ל הן עם לנדר יכסן כ' הן בלשון יון א' אינך מתחברין עם אומה אחרת הדא כך הוא תשוב כל האומות ואתה מולא שכן יבלבן זו וכו' וכו' אין להם זו כמ"ש בערך ע"ש עכ"ל:

הגה"ה כל אדם שיש בידו תורה וכו'. ויש לדקדק דהשמות הסידור שיש מנוס המיטן והכתוב אומר יראת ה' היא אוצרו. ועי"ק שמבאר רבי ינאי חסן מנה דאמר חבל על מאן דלית ביה ביתא ותרעא לביתא עביד דשילוה היא בית וקרא לסכרת פתח ורומז לומר דפליגי. ונראה תתורים יש סכמה הנוטר על השפה שבו לא גרסה. זה היא הכתונה בדרם למד מדגומיו ויש שמתעון האדם בדבור ועל הגיעה אחר בגבבת לו ומפתחות פנימיות שהגיעה נתגלה לבסל כונם ולא שמישים בחיה פירוש בפנוס

עין יעקב

שמלה לה ומקולה דרחא כמו המלך סוסה מתן לגיס אבל זה שלמד מלמעלה הוא ספה ומתן ליראים בגופן פים פתח מיטן לאכל פסולה הסכמה שלמד מלמעלה וים אלר שהיה הירא שלפנים שהפסח וים נים לפנים מפסלד שהיא הבינה שהיא פנימית מסירלא. ועיין בכסף נכמר קדר תוריע כי שם הרספתי הענין:

כא קהלת ז דרש רב עולא מאי דכתיב °אל תרשע הרבה וגומר. הרבה הוא דלא לרשע הא מעט לרשע. אלא מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר ויהא ריחו נודף. דרש רבא בר רב עולא מאי דכתיב °כי אין חרצובות למותם וברִיא אולם אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שאינן חרדין ועצבין מיום המיתה. אלא שלבם בריא להן כאולם. והיינו דאמר רבה מ"ד °זה דרכם כסל למו יודעין רשעים שדרכם למיתה ויש להם חלב על כסלם שמא תאמר שכוחה היא מהן ת"ל °ואחריתם בפיהם ירצו סלה:

מי שאכל שום וריחו נודף וכו'. פירושא הוא כלומר הכי קרא אם רשעת מעט אל תוסיף על רשעך דמי שאכל שום וריחו נודף כגר לתגידיו כלום יחזור ויאכל עוד אחר ויהיה נודף יותר לאגן אחד: חרדין ועצבין. מטריקין דחרטנות: כאולם. שפתחו פתוח ורחב: זה דרכם. לעיל מיניה כתיב קרבם בתימו לעולם דהיינו קבורים ושדר כתיב זה דרכם כסל למו כלומר יודעים הם שזה דרכם אבל כסל למו כליותיהם מחופים בחלבם מכסית אל כליותיהם ממחבת שמם והמה אומר מחמת החלב שכחו ושכי שם שתבין ת"ל ואחריתם אם שמיד לגא לנפשם אחרי אודם בפיהם ירצו סלה ויספה תמיד ותכין אינם חהרין:

מהרש"א הרבה הוא כו'. מייתי ליה הכא משום דלפום ריהטא מהאי קרא כוי הוה ראוי לגוכוו דדבריו סותרין ד"ת דמשמע מעט הוא דלרשע והא דלא תהי לדיק הרבה גומר ידע לפרושי שלא תהי לדיק ביותר מאשר לך פי' כגון שאול שחמל על אגג כפרש"י בספר קהלת אבל אל תרשע הרבה וגומר ליכא לפרושי הכי א"כ דלא תהי לדיק הרבה וגומר יש לומר על פי מ"ש דלעולם יחשוב אדם את עצמו בינוני והיינו אל תהי לדיק הרבה בעיניך דהיינו רובך זכאי אבל גבי אל תרשע ליכא לפרושי הכי דא"כ הל"ל נמי בהאי ליכא אל תהי רשע הרבה דהיינו רובך חייב וכמו שפירש הרמב"ם והרע"ב בהא דלא תהי רשע בפני עצמך אבל אל תרשע משמע דלא תוסיף לעשות רשע עוד ולכך פריך עליה הא מעט לרשע ומשני אלא מי שאכל שום וריחו נודף יחזור כו' כפרש"י אבל גבי הילקוט מי שאכל שום ולא ריחו נודף יחזור כו' דהיינו מי שאכל שום מעט ולא ריחו נודף עדיין וכי יחזור כו' ה"ג מי שהרשיע מעט ועדיין אינו רובו חייב וכי יוסיף רשע להיות רובו חייב וד"ק: שאינן חרדין ועצבין כו'. דהיינו שאין שלבן על שנגר מהרשיע מעט ולא חרדין מיום המיתה על לתנא מלהרשיע עוד אבל רשעם להיות בעה"ז בשובתן °כבריא אולם והיינו דמייך אלו דרמא לדלעיל וקאמר זה דרכם דלעיל מיניה כתיב קרבם בתימו וגו' כפרש"י והיינו דקאי אקרא דלפני פניו ויותר נראה לפרש דקאי אקרא דלפניו דכתיב ואדם ביקר בל ילין וגומר בהמות שזו דרכם שלא ילין ביקר וגו' אבל אלב הכסל מעכבן דהיינו טובות שהיה להם בעה"ז ושמא תאמר שכוחה כו' ת"ל ואחריתם בפיהם וגומר כפרש"י הכא:

על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן זהירות בנדה ובחלה והדלקת הנר: גמרא על שלש עבירות וכו' נדה מאי טעמא אמר רבי יצחק היא קלקלה בחדרי בטנה לפיכך תלקה בחדרי בטנה הניחא נדה חלה והדלקת הנר מאי איכא למימר כדדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא אמר הקב"ה רביעית דם נתתי בכם על עסקי דם הזהרתי אתכם °ראשית קראתי אתכם על עסקי ראשית הזהרתי אתכם נשמה שנתתי בכם קרויה נר על עסקי נר הזהרתי אתכם אם אתם מקיימים אותם מוטב ואם לאו הריני נוטל נשמתכם מכם ומאי שנא בשעת לידתן אמר רבה נפל תורא חדד לסכינא. אביי אמר תפוש תירס אמתא בתר מתרא לידי. רב חסדא אמר שבקיה לרויא דמנפשיה נפל. מר עוקבא אמר רעיא חגרא ועיזי רהטא אבב חוטרא מילי ואבי דרי חושבנא. רב פפא אמר אבב חנואתא נפישי אחי ומרחמי אבב בזוני לא אחי ולא מרחמי. וגברי היכא מיבדקי אמר ר"ל בשעה שעוברים על הגשר. גשר ותו לא אימא כעין גשר. רב לא עבר במברא דאית ביה עובד כוכבים אמר דילמא מיפקד ליה דינא עליה ומתפיסנא בהדיה. שמואל לא עבר אלא במברא דאית ביה עובד כוכבים אמר שטנא בתרי אומי לא שליט. רבי ינאי בדיק ועבר. ר' ינאי לטעמיה דאמר לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו. אמר רבי חנין מאי קרא °קטונתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך. בראשית לב רבי זירא ביומא דשותא לא נפיק לביני דיקלי. ת"ר על שלש עבירות נשים מתות יולדות ר"א אומר נשים מתות ילדות רבי אחא אומר בעון שמכבסות צואת בניהן בשבת. וי"א על שקורין לארון הקדש ארנא. תניא רבי ישמעאל בן אלעזר אומר בעון ב' דברים עמי הארץ מתים על שקורין לארון הקודש ארנא ועל שקורין לביה

בית

עין יעקב

דרש רב עולא מאי דכתיב אל תרשע הרבה ... [illegible]

בית עם. תניא רבי יוסי אומר ג' בדקי מיתה נבראו באשה ואמרי לה ג' דבקי מיתה נדה חלה והדלקת הנר. חדא כרבי אליעזר וחדא כרבנן:

הג' גרס מלי מפמלא: בחדרי בטנה. מקור דמים: קלקלה. מרדה: רביעית דם. מי אדם הנברא בה: ראשי' קראתי אתכם. הלשון מצוותי: עסקי ראשית. חלות מכל עריסותיכם: הריני נוטל נשמה כו'. ומאבד רביעית דמכם ויכבה נרכם ויבטל שם האישתכם ונשים נלכדו על כך כדאמרינן בבראשית רבה מה היא אינה חלתו של עולם שעל ידה נטרד אדם הראשון במיתה כחלה וכנתה נר של עולם ושפכה דמו ועוד שלרבי הבית חלוין בה: גמל תברא. לאוראה שהוא שותר לבתים הכל אומרים חדלו לסבילה עד שלא יקום ויהא שוחט להשלים כך סוליל ואיתרע תלה ותונס פורענותם לנח: תפיש תירום אמתא. תרבה פעמים השפחה וכולן הלקה במכנים אחת: תפיש. תרבה: תירום. פסע והתרסה: מהרש"א. בגדול בלגיא כלומר אשה שותדת ליסורי לידה על שכשה כל חוה ומלפרפין לה שותפין תרבה לאותו עלקות: שבקיה לדויא. לגמור אמר לרך להפילו שהוא יפול ומליץ כך האשה שועדת לילד משכתעברה והיא לרכה לבקש להקדים נתך הנה. לפתוח רחמה והיא מגנמת והיא מתה מחלים כל סבי ממל הדיום כמתו: רעיא הוא וגיד ריהמן. קלה לרך והיכה יכול לתגיעה ולהלקותה על כרחונה: אבב היתרא מילי. כשהיא בלה לפני גדרות לאן שם הוא מדבר עמה להלקותה על פשעה: ואבי דרי. לבית סדיר של לאן באין לחבצן גדרות לאן שתהנעריך חוטרין דפן כלומר האשה כשהיא בבריאותה פעמים שתכיוחים סולין ואין כח במקטרג לאהכיר שונה אבל משתגיעים לפתח סכנה ולריכה לנסים שם מכירין עוסקים ומגעים אם ראויה היא לנס אם לאו: אבב הגיאתא נפישי אחי ומרחמי. בפתח החסית שמחלקים בו מזונות ויש שם שער הרבה אחים והרבה אוהבים יש הכל מעמים אוהבים: רחמי. אוהבים: אבב בזוני. במקום שיש הפסד ושוני: לא אחי ולא מרחמי. כך בשעת סכנה סורע חולה ותשיבותיה ותדלו פרקליטין שלהם: וגברא היכא מבדקי. מעשים שלהם להזכיר עונם הכהם: בעין נשר. כל מקום סכנה כגון קיר נטוי והולך לדרך: דילמא מיפקיד. מתוך סכנים דיהא על חטאיו ונתפיסה בהדיה: (לשון המשנה דלוי לפרש שהיא בשלא קיים אחת מהן מצות גם כן מסלקות עליה' פ"ב:) מעברת, ספינה שעוברין בה את הנהר: בדיק. הספינה שלא יהא בה נקב: מגבין. פותחין: קשוגתי. היקפם ונתמעטו זכותי בשביל שהקדים חסר עשית וגו': יומא דשותא. שמכבת בו סרוק דרומים הקה שאופלת תמוט ושוקעת אילנות: לביני דיקלי. שלא יפיל הרוח דקל עליו: יולדות. בשעת לידתן: שליש עבירות. הנך דמתניתין: ילדות. בחוחת ואפילו שלא בשעת לידה: רבי אחא אומר. הילדות תמות על עון שמכבסות: ארנא. כך היו קורין מגדולת שלהם: בית עם. לשון ביזוי שמתקלין בו הכל ולאתן סקדם אומר: ברקי. שנים שנודקין אותן בזק בשעת סכנה כדרבן דאמרי יולדות: דבקי. שמדבקין ומקרבין מיתתם לנשי אשה מולין דאמר דסבי ילדות:

תוספות על שקורין לארון הקדש ארנא. לא ארון שעשה בצלאל קאמר דומתנתא לא היו מוכירות ארון שהיא צפני כמה שנים בעצם נניס ראשון אלא לארון שבבית הכנסת אמר' דבל דוכתא קרי ליה תיבה כפסכן השבור לפני התיבה ואיי לאמתן נמי דקרי ליה ארון כדאמרינן השנה ולרון שגלספין:

מהרש"א ראשית קראתי אתכם כו'. בירושלמי קאמר כו סנאו אדם הראשון ולפי שהאשה גרמה לו מיתתם מסרו אלו המלות לאשה שהיא כעכמת עליהם אם אין זהירות בהן ולפי תלמודינו נ"ל בנדה ודאי הוא דבר התולה בה ובחלה ובנר כגון מלי"ת המוטלת עליה כפי בתים לרבי בית והאשה עלייה שם כדאמרינן גבי לדקה וסקודת לאו פרש"י והכוונה באלו הג' דברים ע"פ הירושלמי גם ע"פ תלמודינו כי האדם נברא בשלש נפשות חלוקות בהם מנעית החיוניות שכלית וע"פ המתקנלין כנגד רוח כמוות שהנפש מתדבק ברוח ורוח בנשמה ח"ש רביעית דם כו' כי הדם הוא הנפש וראשית קראתי כו' ע"פ הרוח שניתן באדם כמתורש בירושלמי אדם הראשון חלה מעולם היה דכתיב וייצר גומר אדם עפר מן האדמה דסיים הרוח טהרה שניתן בו מגלה"כ גבולר ב"ח וסמ"ש מי יודע רוח האדם שעולה היא לנוערה נר דהיינו שהמדבק בנשמה שלמעלה ושוב הנפש מתדבק בהם דהיינו כמלת מיפה הטהורים הנקראת האשית ואומר נשמה שנתתי בכם כו'. מגמוטו ואומר **אם אתם מקיימין ג'** מלות אלו שכנגד ג' נפשות אלו **מוטב ואם לאו הריני נוטל נשמתכם** כו'. שהיא עיקר וחלק אלוה וג' נפשות האחרים לא יהיו דבקים בנשמה ויהיו מוטלות לפניך וגו"ק: **ואם עושין לו מגבין כו' מאי קרא קטנתי מכל כו'.** (עיין פ"ק דברכות ודש"י בחומש ובתרגומין ודה שנען ואיש נכון בלי הכתוב כו') ור"ל שמלת קטנתי סוא מאומר הכמות בכ"מ אבל כתמעטו זכויות הוא באיסום ושוד שמקרא קלל הוא שחסר מן הכתוב זכיות שלא חבר במקרא מדבר מה כתמעטו י"ל בזה דגם לפי הדרש דהכא מלת קטנתי איש יולא ממשמעו ופירושו שנעשיתי קטן ושפל כמו כי קטן יעקב וגו' ע"י שנתמעטו זכיותי כי בהיות זכיותי מרובים הייתי גדול וחשוב בעיניו ונתמעטו זכיותי דקאמר אין זה פירוש של מלת קטנתי אלא שהוא בכח שמאמר דע"י שנתמעטו זכותי נעשיתי קטן ושפל וכן משמע הטעמה של פ"י במסכת תענית שאמרו כל כם שאתה עושה לי אתה מכה ומזכותי ונתגלגלתי קטן ועוד דמליט בכה"ג. בהפך שדרשו כי אתם האמנם גומר האמונים עליהם כו' דיחי כמו המיקנינים עליהם ומה שמען עוד כי אומר אח"כ ואתה אמרת הטיב איטיב גומר מה יועיל הבטחון ההוא אם גרם החטא אח"כ כו' ע"ש י"ל דודאי אם לא יגרום החטא יועיל הבטחון שיכלל ומכבו דמיעוט זכויותיו לחוד לא יבטל ההבטחה ותדע דלפי ומאי דוקי בפ"ק דברכות הא דכתיב ויירא ויצר גומר משום שמא יגרום החטא ואומר אח"כ מ' האומר אלי שוב גו' ואיטיבה עמך גו' א"כ תקשי ליה כמי מה יועיל הבטחון ההוא אם יגרום החטא אלא ע"כ ל"ל דודאי יעקב התפלל שלא יגרום לו החטא ותועיל לו ההבטחה ולא תבטל במיעוט זכויותיו שנתמעטו ע"י החסדים כמ"ש אח"כ קטנתי גומר ומה שמען עוד כי תוכיר גם הבטחה שהיה בחרן כו' והנה אח"כ לא הטיב כלום בכל החסדים שיתמעטו הזכיות ע"י כו' עכ"ל התיובה וממנו לתה לא כתבו זה לו לתקד גדול שעשה הקב"ה עמו שהליט מיד לבן אחר ההבטחה זו שהיתה בחרן בבקש להרע לו אלא בח"ל תפ"י השמר לך מדבר עם יעקב גו' וחו"ק: **נשים מתות ילדות כו'.** קאי כמי על ג' עבירות דמתניתין כדמוכח לקמן ומ"ש דהכא הג' כדלעיל אמר הקב"ה רביעית דם כו' ולכך כשעברו הנשים בילדותן קודם זמנן שהי' מאכילים ופרש"י דדבי אחא דקאמר משום עון דמכבסות כו' קאי אהא דילדות מתות ולכאורה אין זה מוכרח אלא דמאי ס"ל כהי דבשעת לידתן מתות בעון זה ומשום דהשטן מקטרג בשעת סכנה לידתן כדלעיל גבי ג' עבירות וי"ל דמשמע ליה דקאי אילדות דיש להם בנים קטנים שמלכלכים אותם בצואה ולכך בהך על שקורין לארון כו' לא פי' כלום דההוא ודאי מאי כמי קאי אונאות וק"ל: **שקורין לבית הכנסת בית עם כו'.** נראה דכנסת דבית הכנסת אינו מחובר של מי הוא אלא של כנסיה וכלל עם ישראל את הקב"ה כמו כל כנסיה שהיא לב"ש כו' וכמ"ש פ"ק דברכות

מכין שהקב"ה מלוי בב"ה שנאמר אלהים נצב גו' ממא"כ בית שם באלו שיש מיוחדת לשם לכנוס ואין חלק אלהים בה וק"ל: בדקי מיתה כו'. עיין פרש"י ועי"ל מלשון מקרא בדק הבית שהוא לי שבר דהיינו בשם לידתן ולמ"ד דבקי וי"מ ע"ד שאמרנו לעיל בדבוק ג' כשמי זה לזה שאלו ג' עבירות הן מיסתן להתפרד זה מזה קודם זמנו וק"ל: כב שם

אמר רב יצחק בריה דרב יהודה לעולם יבקש אדם רחמי שלא יחלה שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטר. אמר מר עוקבא מאי קרא °כי יפול הנופל ממנו. ממנו להביא ראיה. תני דבי רבי ישמעאל כי יפול הנופל ממנו. ראוי זה ליפול מששת ימי בראשית שהרי לא נפל והכתוב קראו נופל אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב: תנו רבנן מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה שכן כל המומתין מתודין אדם יוצא לשוק יהי דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט חש בראשו יהי דומה בעיניו כמי שנתנוהו בקולר עלה למטה ונפל יהי דומה בעיניו כמי שהעלוהו לגרדום לידון שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים נצול אם לאו אינו נצול. ואלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומע"ט ואפילו תתקצ"ט מלמדים עליו חובה וא' מלמד עליו זכות נצול שנאמר °אם יש עליו מלאך מליץ א' מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת וגו'. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה באותו מלאך לחובה ואחד לזכות נצול שנאמר אחד מני אלף:

(דברים כב; איוב לג)

ממנו להביא ראיה. מאחר שהוא נפל צריך לעלות ממש ומעשיו ראוים לזכות: מששת ימי בראשית. דכתיב קורא הדורות מראש שנגלה לפניו הדורות ומעשיהם וכן פורעניות שהרי כשניתנה תורה עדיין לא נפל זה והכתוב קראו נופל: ע"י חייב. בעל הבית זה שלא קיים מצות מעקה: אומרים. העומדים שם: שכן דרך כל המומתים מתודין. כדתנן בסנהדרין שכל המתודין יש לו חלק לעוה"ב שכן מצינו בעכן שאמר לו יהושע וכו' בפרק נגמר הדין: לשוק. מצוין שם בעלי מריבה ובעלי דין מוסרי סכנים והולכים: כמי שנמסר לסרדיוט. שלוחי לפני השופט: חש בראשו. חשש בעלמא מיחוש קל: שנתנוהו בקולר. אוי יותר ממי שנמסר לסרדיוט וגרוע משלה לגרדום שאין דנין שם אלא להריגה ועל כרחך חמור וצריך לפרקליטין גדולים: עלה למטה. שחלה הרבה שצריך לעלות וליפול למשכב: ואלו הן פרקליטין. שבאן לגיד על מעלה תשובה ומעשים טובים: באותו מלאך. שמליץ עליו זכות והוא אחד מני אלף

אפילו הוא עצמו מעיד עליו חובה כיצד באחד של זכות שנאמר מליץ אחד מני אלף. במילתו של מלאך אין אלא אחד מני אלף להגיד יושרו ומשמע מני שהמלאך שמליץ הוא אחד מני אלף דהא מלאך כתיב משלל דהשאר מגידים עליו חובה מדלא כתיב אם יש עליו מליץ מלאך אחד מני אלף איכא למדרשיה אמלאך ואמליצה:

מהרש"א ממנו להביא ראיה כו'. דרשו כן שיטים כימי דממנו קאי אדסמיך ליה אנופל ולא אגג כפשטיה דכתיב בריקים דקרא וכן לדרוש שמגלגלין כו' וחובה ע"י חייב דקאי כיוני ממנו אבעל הבית שהוכר בסמוך ולא אשים דמים ונומר ולא אגג דכתיב לפני פניו ודו"ק: קראו נופל כו'. עיין פרש"י גם במלינו בכמה מקומות שהכתוב מדבר על העתיד שיהא ראויה למדרש דרשינן ועי"ל ה"פ דמשמע בקרא כי יפול הנופל זה שכבר נפל הוא יפול והאיך קראו נפל כיון שעדיין לא נפל וקאמר דע"ש שכבר ראוי ליפול קראו נופל קודם שנפל ודו"ק: א"ל התודה כו'. עיין פרש"י ולשון המומתין ודאי הכי משמע דאיירי בחייבי מיתה בב"ד כדאמרינן פרק כ"ה ומסברא קאמר שהוא ה"ה בכל הנוטה למות דע"ש: **אלו הן פרקליטין של אדם תשובה.** ומייתי לה שנאמר אם יש עליו מלאך מליץ וגו'. ונראה כדעת חכמי האמת שכל מצוה שעושה אדם בורא לו הקב"ה מלאך מליץ ופרקליט טוב וכן בהפך בעושי מעשה רע בורא לו מלאך רע וקטיגור ומיהו קשה דחוק לפי זה לר"א דלפי' תתקצ"ט באותו מלאך לחובה היאך אפשר דבמעשה אחד יהיה תתקצ"ט פנים לחובה ואחד לזכות ויש ליישב:

תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר הלכות הקדש תרומות ומעשרות הן הן גופי תורה ונמסרו לעמי הארץ: תניא רבי נתן אומר בעון נדרים מתה אשתו של אדם שנא' °אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתך. רבי אומר בעון נדרים בנים מתים כשהן קטנים שנאמר °אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ונומר למה יקצוף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך אי זה הן מעשה ידיו של אדם הוי אומר בניו ובנותיו של אדם: תנו רבנן בעון נדרים בנים מתים דברי רבי אליעזר בר"ש רבי יהודה הנשיא אומר בעון בטול תורה. בשלמא למ"ד בעון נדרים כדאמרן אלא למ"ד בעון ביטול תורה מאי קרא דכתיב °לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו רב נחמן בר יצחק אמר למ"ד בעון נדרים נמי מהכא לשוא הכיתי את בניכם על עסקי שוא. מברי רבי יהודה הנשיא היינו רבי ורבי בעון נדרים קאמר בתר דשמעה מרבי אליעזר ברבי שמעון. פליגי בה רבי חייא בר אבא ורבי יוסי חד אמר בעון מזוזה וחד

(כב שם; משלי כב; קהלת ה; ירמיה ב)

עין יעקב

לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה. [illegible] ... **ממנו** להביא ראיה [illegible] ... **אלא** [illegible] ... **אדם** יוצא לשוק [illegible] ... **ואלו** הן פרקליטין של אדם תשובה ומעש"ט [illegible] ... **בעון** נדרים בנים מתים [illegible] ... **בעון** נדרים מתה אשתו של אדם [illegible] ... **רבי** יהודה הנשיא אומר בעון ביטול תורה [illegible] ... כדכתיב נחלת ה' בנים וכו':

וחד אמר בעון ביטול תורה. למאן דאמר בעון מזוזה מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו ולמאן דאמר בעון ביטול תורה מקרא נדרש לפניו ולפני פניו. פליגי בה רבי יהודה ורבי מאיר חד אמר בעון מזוזה וחד אמר בעון ציצית בשלמא למאן דאמר בעון מזוזה דכתי' °וכתבתם על מזוזות ביתך וכתיב בתריה °למען ירבו ימיכם וימי בניכם אלא למיד בעון ציצית מאי טעמא א"ר כהנא [ואיתימא שילא מרי] דכתיב °גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים לא במחתרת מצאתים רב נחמן בר יצחק אמר למיד בעון מזוזה נמי מהכא שעשו פתחים במחתרת: אמר ר"ש לקיש כל הזהיר בציצית זוכה ומשמשין לו ב' אלפים ות"ת עבדים שנא' °כה אמר ה' [צבאות] בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים [והחזיקו] בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם וגו'. תניא רבי נחמיה אומר בעון שנאת חנם מריבה רבה בתוך ביתו של אדם ואשתו מפלת נפלים ובניו ובנותיו של אדם מתים כשהם קטנים. רבי אליעזר [אלעזר] בר יהודה אומר בעון חלה אין ברכה במכונס ומארה משתלחת בשערים וזורעין זרעים ואחרים אוכלין שנא' °אף אני אעשה זאת לכם והפקדתי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת מכלות עינים ומדיבות נפש וזרעתם לריק זרעכם ואכלוהו איביכם אל תקרי בהלה אלא בחלה ואם נותנין מתברכין שנאמר °ראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים נעצרים מלהוריד טל ומטר והיוקר הווה והשכר אבד ובני אדם רצין אחר פרנסתן ואין מגיעים שנאמר °ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו. מאי משמע תנא דבי רבי ישמעאל בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים. ואם נותנין מתברכין שנא' °הביאו את כל המעשר אל בית המעשר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די. מאי עד בלי די אמר רמי בר רב [רבא בר חמא] אמר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. בעון גזל הגובאי עולה והרעב הווה ובני אדם אוכלין בשר בניהם שנאמר °שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהרי שומרון העשקות דלים הרוצצות אביונים אמר רבא כגון הני נשי דמחוזא °דאכלן ולא עבדן וכתיב °הכיתי אתכם בשדפון ובירקון [וגו'] האניכם וזיתיכם יאכל הגזם. וכתיב °יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל הילק ויתר הילק אכל החסיל. וכתיב °ויגזר על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו איש בשר זרועו יאכלו אל תקרי בשר זרועו אלא בשר זרעו. בעון עינוי הדין ועוות הדין וקלקול הדין וביטול תורה חרב וביזה רבה ודבר ובצורת בא ובני אדם אוכלין ואינן שבעים ואוכלין לחמם במשקל דכתי' °והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית וכתיב °בשברי לכם מטה לחם ואפו עשר נשים וגו'. ואין ברית אלא תורה שנא' °אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. וכתיב °יען [וביען] במשפטי מאסו בעון שבועות שוא ושבועות שקר וחלול השם וחלול שבת חיה רעה רבה ובהמה כלה ובני אדם מתמעטין והדרכים משתוממין שנאמר °ואם באלה לא תוסרו לי אל תקרי באלה אלא באלה וכתיב °והשלחתי בכם את חית השדה וגו'. וכתיב בשבועת שקר °ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך ובחלול השם כתיב °ולא תחללו את שם קדשי ובחלול שבת כתיב °מחלליה מות יומת ויליף חלול חלול משבועת שקר. בעון שפיכות דמים בית המקדש חרב ושכינה מסתלקת מישראל שנא' °ולא תחניפו וגו' ולא תטמאו את הארץ אשר אתם יושבין בה אשר אני שוכן בתוכה הא אם אתם מטמאין אותה אינכם יושבים בה ואיני שוכן בתוכה. בעון גלוי עריות ועובדי כוכבי' והשמטת שמיטין ויובלות גלות בא לעולם ומגלין אותם ובאין אחרים ויושבין במקומן שנאמר °כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ וגו'. וכתיב ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה וגו'. וכתיב °ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה ובעבודת כוכבי' כתיב °ונתתי פגריכם וגו' וכתי' °והשימותי את מקדשיכם וגו' ואתכם אזרה בגוים ובשמיטין וביובלו' כתיב °אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם ותומר וכתיב כל ימי השמה תשבות:

ותמסרו לעמי הארץ. שלא מסרו לב"ד לממש מוסרים לדבר והאלמנה מורה לא כל אדם עליה: והן הן גופי תורה. מתנרים אוכלין פתן והמוכן שמטו ממט חלה והחמות תענחם והקדם לאי מסור לכל אדם לאקדים וח"ל הקדם ע"פ כל אדם והן גופי תורה מסיים לריכם לאם במטלטלין שמא הקדישו וחזר בו ולפיכ דמיקן רנק דעלי מ"מ תורה סלאיכתו: אם אין לך לשלם. שלום והקדשות בתוך: משכבך. לבתך: אל תתן את פיך. נמדר: להחטיא את בשרך. לחייב את בנך: לפני המלאך גזבר של הקדש: כי שגגה. בשוגג קבלתי לנדור ולא אשלם: על קולך. בשביל קול מריך: לשוא הכיתי. בתמיה וכי בחנם הכיתים אלא בשביל שמוכר דסיים תורה: לא לקחו. לא למדו לשון לקח: על עסקי שוא. שמקח בנדריהם דדמי לשבועה: והא בעון נדרים. אמר בברייתא קמייתא ותנאי סהיא קמייתא בתר הך דאמר דמעיקרא אמר בעון ביטול תורה ונמר דשמע מר"ש דשמע מרבי ממעון לבות דהאם רבים דרבי בעון נדרים אמר אינו מני הכי: מקרא נדרש. למען ירבו ימיכם וימי בניכם מדרש לפניו קאי

עין יעקב

[illegible]

קאי אקרא דלקמיה דמפסקי בנתים: **ולא לפני פניו.** ונמדתי אותם את בניכם: ולפני פניו. ואף בעון ביטול תורה קאמר: **גם בכנפיך.** בשביל כנפיך שנטלת מעותם מגלה עליך חותם דם כפשר: **אביונים נקיים.** בנים קטנים שלא חטאו: **במחתרת.** שאין לא פלילין ושיק קרא לא במחתרת פליתון מלאתים שלגים במלותי כי על כל אלה הביתים דהאי קרא בתר לשון הכיתי את בניכם כתיב: **בכנף איש יהודי.** בשכר שכנף יחזיקו בכנף עברה אנשים מכל לי הרי שבע מאות לשבעים לשון ולארבע כנפות ים לו הרי אלפים ושמנה מאות: **שנאת הנם.** שלא ראה בו דבר עבירה שיהא מותר לשנאותו ושנאו: **מריבה רבה.** עדה כנגד גדול: **ובנים קטנים מתים.** אמנהו כיטלת מעות היינו מני בנדה: **במבינם.** באלוזת יין ושיין ומתוך כך באה מחלה שמוכרין בזוקה: **בהלה.** בגון הלם: **והפקרתי.** מנו ולא נפקד ממנו אים אמעט את מה שעליכם בכנסתי כבר: **השמים נעצרים.** ומתוך שאין נשמים הוקר הוה: **והשבר אבד.** שכר רוח: **ציה גם חום.** ליה כמו לודי רביים שלטיתי אתכם בצמת הוא היינו תרומות ומעשרות: **דאכלן ולא עבדן.** וממלאת בנחלות את בעליכן ועוד מתוך שמלמודות באוכל ונמסכם נרותים נגמלים לגאל: **וכתיב.** בהאי פרשה בנגלה עוון הביתי אתכם בשדפון וקיפה דקרא כתיכם היתיכם יאכל הגזם וכתיב ביואל יתר הגזם דמשמע שהגזם איט אלא תחילת מכה ולאחריה באים ארבם ואחיל אלמא כולהי עלה בעון גזל וכיון דמיכי נולאי עולים רעב הוום וכיון דרעב הווה כתיב בישעיה וינזר על ימין ורעב ונותר וקיפיה דקרא איש בשר זרועו יאכלו: **עיוני הדין.** שמאחרין הדיינין לחוס ולא לבס מיים אלא לאחר שהוגדר להם הדין משהן אומר: **עוות הדין.** שמעוותים אותו מהדין: **קלקול הדין** שלא סיו מתוכן בדין לעיין כל לרכן ונתקלקל מאליו: **חרב וביזה.** **רבה** דכתיב נוקם ברית. ואין ברית אלא תורה דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. וכתיב והביא בו יותם ולילה וכתיב חרב ועל ידי חרב דהיינו המלחמת בידי מלחמה הביזה באים וכתיב והלחתי דבר בתוככם הרי דבר וכתיב עם בשברי לכם מטה לחם הרי בצורת וכתיב בסוף כל הקללות יען וביען במשפטי מאסו הרי עיוני וקלקול וביזות בכלל: **שבועת שוא.** כל הנשבע את הידוע כגון על אבן שהוא אבן: **שבועת שקר.** שאין בדעותו כיכר ומאמין שקר לבריות: **והדרכים משתוממין.** מאין עובר: **אלא באלה.** רש נשמעתיה בין שוא בין שקר וכתיב בשבועת שקר וחללת ובשבם ובחילול השם כתיב חלול המורק משבועה: **חלול השם.** אדם גדול בבני אדם לנהגין כימנו ואינו נוהר במעשיו מגלגל סקטרים ומלזלים התורה על ידו ואומרים זה מבין שאין מעם בתורה ובמצות ומלא השם מתחלל ונעשה דברי חלין: **אין אני שוכן.** תיבן הבית נשמע שאין משכני בתוכם: **כי את כל התועבות.** בפרשי מרוח כתיב: ונתתי את **פגריכם על פגרי גלוליכם.** דהיינו עבודת כוכבים וכתיב בתרים ואתכם אזרה בגוים וכתיב ושממו עליה אויביכם היושבים בה הרי שהם גולין ואויביהם יושבים במקומם: [שבתותיה, מימין: **ואתם בארץ אויביכם.** ולעיל מיניה כתיב ושממו עליה אויביכם]:

מהרש"א הלכות הקדיש כו'. נראה דמייך הכא לומר דמחמת זה ע"ה ומים שהחברים סומכין עליהם ונכשלין על ידיהם בגופי תורה פירש"י בהקדש שמוא הקדיש וחזר בו סי' ע"ם והיינו נמי

והחברים מועלין בהקדש ע"י ולכך לא נעי נפרש כגון שאומר בקרבן שהקריב והוא לא הקדים וממלא שהביא חולין לעזרה דאין בזה מכשול לחברים ודו"ק: **בעון נדרים כו'.** משמע ליה דלאו מהכנך מום קאמר לוה כקט ליה טפי משאר כלי הבית אלא על אשתו קאמר וא"כ אי כפשטיה דמיירי לעיל ניכיה בערב בעד חנית בלוקח משל הערב בעד התשלומין הא והלא דאים לוקח את אשתו בתשלומין אלא ואין לו לשלם אנדרים קאי שאשתו מתה גם אם אין לו לשלם והיינו משום דלא ה"ל לנדור כמ"ש טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם דהיינו אפילו באין לו לשלם ודו"ק: **אלא למ"ד בעון בטול תורה מ"ק כו'.** וק"ק אמאי לא קאמר דעקרא כדרב לפני פניו כדלקמן וי"ל דא"כ ה"ל למנקט במלתיה נמי מוזה דכיון דדרים לפני פניו מכ"ש דדרים לפניו כדמוכח לקמן דקאמר למ"ד בעון בטול תורה מקרא כדרש לפניו ולפני פניו וקאי אאומרה קמא דקאמר בעון מזוזה וקאמר איהו נמי בעון ביטול תורה אבל הכא כיון דת"ק דר"א לא הזכיר אלא בעון נדרים ס"ל איהו למינקט מזוזה בהדי ביטול תורה וק"ל: **בעון נדרים נמי מדבא כו'.** וק"ק דהא ר"י הכשיא דהוא רבי לבתר דקבלה נמי מר"א ב"ש דבעון נדרים שוא לא מייתי לה מהאי קרא דלשון הכיתי גומר אלא מקרא דהא תתן את פיך גומר כדקתני בהדיא לעיל וי"ל דמשמע ליה לר"כ ב"י דהאי משהוא קרא דאל תתן את פיך גומר ה"ל לרחב"ש למנקטיה להוא קרא במילתיה כדנקט ליה רבי לעיל במילתיה אלא דהאי קרא לשון הכיתי גומר תרוייהו תנאי במני וכן נ"ל לקמן לר"כ בר יצחק למ"ד בעון מזוזה נמי מהכא סי' כיון דאמר קרא שמכי לא נקטיהו במלתייהו וק"ל: **בעון מזוזה נמי מדבא כו'.** ויש לדקדק מי הכריחו לזה הדרשא דהא מקרא מלא הוא בתורה לאומה בכל יום ב"פ והכנת' על מזוזת גומר למען ירבו ימיכם גו' וי"ל דמההוא קרא לא משמע ליה דמשום מצוה זו לא ימותו הבנים בקטנותם אלא דמשום מצוה זו יאריכון ימים על האדמה הפך שאמר לעיל ואבדתם מהרה מעל האדמה גומר וק"ל: **אביונים.** מעליקן אב ובני ר"ל שמלאו דם נפשות של האב משום בנים שמתו לו בעון ליליח: **בכנף איש גו'.** דאי מעם שיחזיקו בכנף איש יהודי לאמר גומ' שוא דבר שא"א שיחזיקו ת"ם אנשים בכנף איש אחד וע"כ דרשו בכנף כמו בשביל כנף אחד של ליליח שהיו בו יחזיקו בו באיש יהודי להיות לו כולם מבונביו ומצלת מצות זו לפי שהוא זכר לכל המצות ולהבין מעבירה כההוא שבגדו רפרק תתכלת ועיין בגי' וק"ל: **במכינם כו'.** היינו באזהרות סי' כפירש"י דדרכם לבא הברכה לבם כדאמרינן פרק המפקיד אין ברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין ובשביל עון אלה יסים המכונם בכלל מכלה עינים דקאמר קרא ומארה מכתלה בשערים הוי בכלל מדינות נפש ורש"י פירש שילא להם זה מלשון והפקדתי עליכם כמו לא נפקד ממנו סי' ע"ש אך ק"ק דלמאי לא קאמר נמי דבשביל עון אלה המחפה והקדחת באה כדכתיב בהאי קרא ואי משום דעפורי' בים לא הולך להזכיר ה"נ הוועין זרעין ואחרים סי' מפורש בים ולהבר דשייר שחפת וקדחת נמי בכלין של תבואה ובכללו אין ברכה נמסכם סי' ודו"ק: **אלא בהלה, כו'.** משום דלפי פשוטו ה"ל למכתב את הבהלה כמו את השחפת ואת הקדחת גומר וע"כ דרשו ב' בהלה כמו בשביל הלה וה' מתחלף בח' באותיות אחה"ע וק"ל: **להגיה ברבה אל ביתך כו'.** ונפ' הגע"י מפורש דהאי ביתך היינו האשה לפי שמצוות חלה מוטלת עליה ביותר כדאמרינן לעיל וק"ל: **והשבר אבד כו'.** פירש"י שכר הריוח עכ"ל ויותר נראה לפרש שכר פועלים אבד שלא ישיה להם שום מלאכה בשדות כיון שהארץ לא תתן יבולה ובני אדם הלין אחר פרנסתן סי' היינו נמי שהעניים לא ימצאו בשדות לקט שכחה ופאה והשתא ניחא דנפקא לא סלקו מינגלו מימי שלג דסבר

ריח

ריח כפרש"י אינו מפורש בקרא וחז"ק: בימות החמה לא עשיתם כו'. יש לעיין היכא כתיב לא עשיתם וי"ל דאלת יצאו ומוכת עלמה ואחרת עוזה וכאילו כתיב ליה גם אוס יצאו יצאו מימי שלג דהיינו מה שהיודי לכם בימות החמה יצאו עליהן ע"כ יצאו מכם מימי שלג וחז"ק: בעון גזל הגובאי כו'. תני קראי ונ' כבילים אוכל ויחאל וישביה ולא אזכר בקראי דיחאל וישבים כלל מון גזל באותו ענין ולאפשר משום כיון דאלו כבילים בחד אנן הוו כדמוכח קראי משום לתו דבא עמוס תילה דמנובאי בא בבניל הגזל כדכתיב השושקים דלים גומר וכתיב בתר הכי בסמוך לו והכיתי גומר חיתכם יאכל הגזם ובא יואל והוסיף על דבריו דיתר הגזם אכל הארבה גומר ולא פירש מה עלתה בים ובא ישעיה ופירשו ויגזר על ימין ורעב גו' בשר זרועו גומר ועיין ס"ש לא יחפור בפי' הפסוק הזה: וקלקול הדין כו'. עיין פרש"י ועוד נראה לפרש עוות הדין על שהדיין מטות הדין וקלקול הדין גם שהדיין פוסק דין אמת יש קלקול הדין ע"י השופרים והשוטרים שהם הממונים שבדור הזה ויש לדיין להזהיר ולגזום על כך וק"ל: הרב וביזה ושבי כו'. כ"ה בגירסת ילקוט ונראה שהם שבע על חטאתיכם דקאמר בעניינא א' חרב דכתיב והבאתי עליכם חרב ב' ביזה דכתיב ונאספתם אל עריכם משום ביזה דמוחן לעיל ג' שבי דכתיב ונתתם ביד אויב גו' ד' דבר דכתיב ושלחתי דבר גומר ה' ובצורת בלא דכתיב בשברי לכם מטה לחם ו' ובני אדם אוכלים ואינם שבעין דכתיב ואכלתם ולא תשבעו ז' ואוכלין לחם במשקל דכתיב והשיבו לחמכם במשקל והא דואפו י' נשים גו' בכלל בצורת הוא ולמאי דל"ג ושבי איכא למימר דואפו עשר נשים דהיינו חוסר עצים כפרש"י בחומש וחשיב ליה מלתא אחריתי וחז"ק: במשפטי מאסו גו'. התימה בזה דהא ובמשפטי מאסו דבסוף הפרש' כפרש"י אתאי ז' פורעניות וקללות קאי ולא אאחריני דכתיב באמצע פרשה דתוכחות דהא ונ"ה קללות ותוכחות כתיבי בה וי"ל דאתחלת פרשה קמ"ל דכתיב ואם לא תשמעו לי ... לגעלתי עשות כל מצותי להפרכם את בריתי מכמע ומה דגימול המכפם הוי בכלל ספרות הברית מפיא התורה והרי כתיב הכא נקם ברית וחז"ק: ואם באלה לא תוסרו לי כו'. עמוס תני בתר פורעניות לא כתיב אלי ליסכא אלא עד אלה גו' ואם תלכו עמי גומר ואם בזאת גו' וכאן שינה לכתוב באלה מלשון אלה ושבועה דהיינו אם בשובם אלה ושבועה דלעיל דכתיב והשלחתי בכם גו' לא תוסרו לי גומר ה"כ כתיב שבע כחטאתיכם והכא לא חשיב רק ארבע ועיין פרש"י בחומש: מתלקת מישראל כו'. אע"ג דקרא על אהרן כ"ה קאי יש לייבא דקמיך אסיפא דקרא אשר אני שוכן בתוך בני ישראל הא אם אתם מטמאין אותה אין אני שוכן בתוכם: ובאין אחרים יושבין כו'. ונראה דבאין אחרים כו' נפקא לנו מסיפא דקרא ולא תקיא גומר כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם דהיינו כשקאה את הגוי אשר לפניכם באתם אתם ליושב במקומן כן כשתקיא אתכם יבואו אחרים לישב במקומכם וחז"ק: ובעבודת כוכבי' דכתיב ונתתי את ולא קאמר נמי הכא בעבודת כוכבים דע"ז חרב כדאמר לעיל בגי"ש משום דהכא ודאי איכא שבע פורעניות כדכתיב ויסרתי אתכם אף אני שבע גומר כפרש"י בחומש אלא דלא נקט הכא רק הקפה במלכות שהוא יגלות דהכל בכלל והא דקאמר נמי באין אחרים ויושבין במקומן נמי פורענות הוא ונפקא ליה מדכתיב ושממו עליה אויביכם היושבים בה כפרש"י וגם אשמועינן מהאי קרא דע מדה טובה לישראל שלא ימיו לאויביהם נחת רוח עליה כפרש"י בחומש וכתי' ע"ש מ"מ יותר היה טובה להם לישראל שלא היו יושבין במקומן כלל וחז"ק:

הרי"ף אל תקרי בהלה אלא בהלה וכו'. נראה דדייק דהיה לו לומר והפקדתי עליכם בנבהלה את השחפת או יאמר והפקדתי עליכם בהלה ואת השחפת כיון שהם שני דברים אחד בהלה והשני את השחפת לכך דרשו והפקדתי בעון הבלה את השחפת וכו' ועדיין קשה שלא אמר רבי אלעזר בעון אלה יקדין באים בנופו השחפת והקדחת וכו' ואין נראה בתמונם ול"ע: בעון נדרים וכו'. וקשה מנ"ל דבנדרים משתעי והא קרא קאמר אל תהי בתוקעי כף בעורבים משאות שמדבר בערבות שגורם רעה לעצמו שיקחו משכבו מתחתיו כדכתיב לקח בגדו כי ערב זר. ונראה מדקדק שאם מדבר בערב מה זה שאמר למה יקח משכבך דכך היה לו לומר אם אין לך לשלם יקח משכבך וכו' לכך דרשוהו שיש כאן אסמכתא למדר נדרים שגרמתו בגלל תהיה בתוקעי כף שהם שנועשות נדרים ואין טעם לפי שאם אין לך לשלם תהיה נענש ומות שלא תזור מתחרד ולא תשלם. וכי תאמר למה תשכעני מלדור ואף על פי שמנכסיו אין לי מי יודע יחנני ה' ואשלמה את נדרי לזה אמר למה יקח משכבך יש למה במשמע שאין לך לשלם יקח משכבך שהיא אשתך אשר תשכב עמה והיא כסותה לך להיות תחתיך משמעת לדיבורך ותמות בדרך אחות ותהיה נענש במיתתה: אפי' עד בלי די. הכוונה שלא תליתו מי שיאמר די בברכה אמנם כאן דמה על דברי הגשמים דסמוך ליה אפתח לכם ארובות השמים בגשמים עד שתאמרו די הגשמים כמו שאמרו לחוני המעגל כשם שהתפללת שירדו גשמים כך התפלל שילכו להם כי די לנו הגשמים: אל תקרי בשר זרועו אלא זרעו. נראה דדייק שאם זרועו כפשוטו תיל"ל איש בשרו יאכלו ומה בין בשר הזרוע לבשר שאר הגוף לכך דרשו בשר זרעו שהם בניו כדכתיב ואכלתם בשר בניכם וגו': אל תקרי נחלה אלא נחלה. וקשה מנא דוהשלחתי בכם את חית השדה אשר כתיב גבי ואם בחלה לא תשמעו כדי לרמוס בעון אלה ושבועה חיה רעה וכו' התם לא כתיב אלה ואם בחלה לא תוסרו לי והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית ולמעלה כדרש פסוק זה על עון ביטול תורה והאי קראי דוהשלחתי את חית השדה כתיב ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמוע לי והשלחתי את חית השדה ואפשר בחוזק דדייק הא דכתיב הכא ואם בחלה לא תוסרו ולא כתיב ואם לא תשמעו כדכתיב בכולהו אחריני דמשמע דקאי על העונשים שכתובים למעלה שהם והשלחתי את חית השדה ושכיך ואם בחלה לא תוסרו דהיינו באו העונשים ולא קבלתם מוסר ומדכתיב ואם באלה כלומר בעון אלה והשבועה יסרתי אתכם כל המוזכר בחיה רעה ובני אדם מתמעטים ועדיין לא תוסרו לי והלכתי גם אני בקרי והכיתי וגו'. ומ"ש אל תקרי בחלה אלא בחלה אפשר מדקדק שלא אמר ואם עד אלה כמו שאמר לבבלה ואמר ואם באלה לרמוז ואם בעון האלה והשבועה אשר יסרתי אתכם בעונשים הכתובים למעלה והשלחתי חית השדה ואתם לא תוסרו לי והלכתי גם אני בקרי ומכאן שעונש המיוחד לשבועה ולאלה היא חיה רעה ובני אדם מתמעטים זה אפשר לומר מתוך הדחק:

בעון נבלות הפה צרות רבות וגזרות קשות מתחדשות בה ובחורי שונאי ישראל מתים ויתומים ואלמנות צועקים ואינם נענים שנא' על כן על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה. מאי ועוד ידו נטויה אמר רב חנן בר רבא הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה אלא כל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכין עליו לרעה. אמר רבה בר שילא אמר רב חסדא כל המנבל [את] פיו מעמיקין לו גיהנם שנאמר שוחה עמוקה פי זרות. רב נחמן בר יצחק אמר אף השומע ושותק שנאמר זעום ה' יפול שם. אמר רבי אושעיא כל המרק את עצמו לעבירה חבורות ופצעים יוצאין בו שנא' חבורות

עין יעקב

בעון נבלות הפה צרות רבות וגזירות קשות וכו'. [illegible]

חבורות פצע תמרוק ברע ולא עוד אלא שנדון בהדרוקן שנאמר ומכות חדרי בטן אמר ר״נ בר יצחק סימן לעבירה הדרוקן:

לא ישמח. הרי לחם תנחם: ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם. הרי לועקין ואין נענין בעון זה כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה. ועוד לכן ועוד כל שנותיו של אדם שהן ע׳ שנה יד הדין נטויה עליו לבטל זכיותיו בעון זה: הכל יודעין כו׳. ולא הולך לאדם לפרש למה נכנסה והמנבל פיו בכך אפי׳ וכו׳: שוחה עמוקה. מוכנת: לפי זרות. למי שפיו זרה: זעום ה׳ יפול שם. זעם של הקב״ה הוא מוכן שם אצל פי זרות היושב אצלו ושומע קולו זעמו של הקב״ה: המפרק עצמו. מפנה לבו לכך ומפרק עצמו מעול עסקים להתעסק בעבירות: תמרוק ברע. תמרוק ברע: הדרוקן. חולי הוא:

מהרש״א בעון נבלות פה כו׳ שנאמר על כן כו׳. יש לדקדק אמאי תלה הכל בנבול פה דהא חנופה ומרע נמי כתיבי בהאי קרא והנ״ל בעון חנופה ומרע ונבלות כו׳ וי״ל דמשמע ליה סיפא דקרא בכל זאת לא שב וגו׳ ועוד ידו נטויה לא קאי רק אנבול פה: שנאמר שוחה עמוקה פי זרות כו׳. לפי פשוטו בעבודת כוכבים קמשתעי קרא אבל ודכתיב זרות בלשון רבים משמע ליה דבאשה זרה ממש שהזכיר שם נמי קאיירי וק״ל: אף שומע כו׳ יפול שם. ויהיה יפול שם כמו מוכן שם וכן על פני כל אחיו נפל כפרש״י וק״ל דיפול שם ומסכת עלמה ואחרים עמה דמשמע נמי כמשמעיה יפול שם בגיהנם וק״ל: כל המפרק עצמו לעבירה כו׳. כל עבירה סתם דקאמר בכ״מ היא עבירת זנות ואמר שנדון בהדרוקן שהיא מכת חדרי בטן ע״פ מ״ש לעיל היא קלקלה בחדרי בטן תלקה בחדרי בטן:

הרי״ף בעון נבלות הפה וכו׳. יש לדקדק כיון דכתיב כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה למה לא אמר בעון חנופה ונבלות הפה ונראה לי דאף על גב דבעוני ישראל מתים ויתומים צועקים בין בעון נבלות הפה ובין בעון חנופה מכל מקום לזות רעות וגזרות רעות המתחדשות אינו אלא על נבלות הפה בלבד ולא על חנופה דהכי דייק קרא על כן על בחוריו לא ישמח ה׳ ר״ל מיתת הבחורים ואת אלמנותיו לא ירחם ר״ל מיתות ויתומים צועקים על עון חנף ומרע ופה דובר נבלות ומ״מ ועוד ידו נטויה אפילו נזכה על פי שנה לטובה נהפכים לרעה שהוא גזירות קשות המתחדשות דהיינו מהפכות לרעה זהו בעון נבלות הפה דסמיך ליה וכל פה דובר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה וכן דרשו חז״ל על זה הכל יודעים כלה למה נכנסה לחופה והמנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של פי שנה לטובה מהופך ועוד כי ימי שנותיו הם שבעים שנה ידו נטויה להפך לרעה ובפרש״י פי׳ לא ישמח היינו לזות רעות וגזירות ולא באתי עד תכונתו שהיך יפרש לא ישמח על הגזרות דאם כן הוי מדרים על בחוריו על מיתת בחורים ויש לייסב פרש״י דה״ק אף על פי שמתו הבחורים לא נחלטו דהא לקיחתם כפרה על הדור כהנ״ל את ישראל כי נזה סימה שמחה להקב״ה בהגלגתן על ישראל אלא גזרות רעות מתחדשות עליהם שאין מכפר מיתת הבחורים אף על פי שקשה לפניו כקרבן בית המקדש לא ישמח להיות מכפר על עון בית ישראל: שנאמר זעום ה׳ יפול שם נ״מ. כלומר דרדים יפול שם כמו על פני כל אחיו נפל שהוא לשון שכן וה״ק קאמר זעום ה׳ ישכון שם אצל פי זרות:

תנו רבנן ג׳ מיני הדרוקן הן של עבירה עבה ושל רעב תפוח ושל כשפים דק שמואל הקטן חש ביה אמר רבונו של עולם מי מפיס איתסי אביי חש ביה אמר רבה [רבא] ידענא ביה בנחמני דמכפין נפשיה. רבא חש ביה והא רבא הוא דאמר נפישי קטילי קדר מנפיחי כפן. שאני רבא דאנסי ליה רבנן בעידניה בעל ברחיה. תנו רבנן ד׳ סימנין הן. סימן לעבירה הדרוקן סימן לשנאת חנם ירקון סימן לנכות הרוח עניות סימן ללשון הרע אסכרה. ת״ר אסכרה בא לעולם על המעשר ר״א ברבי יוסי אומר על לשון הרע אמר רבה [רבא] ואיתימא ריב״ל מאי קרא והמלך ישמח באלהים יתהלל כל הנשבע בו בי יסכר פי דוברי שקר. איבעי׳ להו ר״א ברבי יוסי על לשון הרע קאמר או דילמא אף על לשון הרע נמי קאמר. ת״ש בשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם רבי יהודה ור״א ברבי יוסי ור״ש נשאלה שאלה זו בפניהם מכה זו מפני מה מתחלת בבני מעים וגומרת בפה נענה רבי יהודה בר אלעאי ראש המדברים בכל מקום ואמר אף על פי שכליות יועצות ולב מבין ולשון מחתך פה גומר נענה ר״א ברבי יוסי ואמר מפני שאוכלין בה דברים טמאים. [דברים] טמאים ס״ד אלא שאוכלין בה דברים שאינן מתוקנים. נענה רבי שמעון ואמר בעון ביטול תורה. אמרו לו נשים יוכיחו. שמבטלות את בעליהן. עובדי כוכבים יוכיחו. שמבטלין את ישראל. תינוקות יוכיחו. שמבטלים את אביהם. תינוקות של בית רבן יוכיחו. התם כדרבי גוריון דאמר רבי גוריון ואיתימא רב יוסף בר שמעיה בזמן שהצדיקים בדור צדיקים נתפסים על הדור אין צדיקים בדור תינוקות של בית רבן נתפסים על הדור. אמר ר׳ יצחק בר זעירי ואמרי לה אמר רבי שמעון בר נזרא מאי קרא אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ונומר ואמרינן גדיים הממושכנים על הרועים. שמע מינה אף על לשון הרע קאמר שמע מינה. ואמאי קרו ליה ראש המדברים בכל מקום דיתבי רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ויתיב יהודה בן גרים גבייהו פתח רבי יהודה ואמר במה נאים מעשיהם של אומה זו. תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות. רבי יוסי שתק. נענה רבי שמעון [בן יוחאי] ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן תקנו שווקים להושיב בהם זונות. מרחצאות לעדן בהם עצמן גשרים ליטול מהם מכסים. הלך יהודה בן גרים וספר (דברים) [דבריהם] ונשמעו למלכות. אמרו יהודה שעילה יתעלה. יוסי ששתק יגלה לצפורי. שמעון שגינה יהרג. אזל הוא ובריה טשו בי מדרשא. כל יומא הוות מייתי להו דביתהו

עין יעקב

שלשה מיני הדרוקן הן. אף דליכא עוד מין הדרוקן ... [illegible] ... ראש המדברים בכל מקום:

רביתה ריפתא וכוזא דמיא וכרכי. כי תקיף גזירתא אמר ליה לבריה נשים דעתן קלה עליהם דילמא מצערי לה ומגליא לן אזלו טשו במערתא אתרחש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא (והוו יהבי) והוו משלחי מנייהו והוו יתבי עד צואריהו בחלא כולי יומא גרסי בעידן צלויי לבשו מיכסו ומצלו והדר משלחי מנייהו כי היכי דלא ליבלו. איתיבו תריסר שני במערתא. אתא אליהו וקם אפתחא דמערתא אמר מאן לודעיה לבר יוחאי דמית קיסר ובטיל גזירתיה. נפקו חזו אינשי דקא כרבי וזרעי אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה כ"מ שנותנין עיניהם מיד נשרף יצתה בת קול ואמרה להם להחריב עולמי יצאתם חזרו למערתכם הדור אזול איתיבו תריסר ירחי שתא אמרי משפט רשעים בגיהנם י"ב חודש יצתה בת קול ואמרה צאו ממערתכם נפקו כל היכא דהוה מחי רבי אלעזר הוו מסי רבי שמעון אמר ליה בני די לעולם אני ואתה בהדי פניא דמעלי שבתא חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא ורהיט בין השמשות אמרו ליה הני למה לך אמר להו לכבוד שבת ותסגי לך בחד חד כנגד זכור וחד כנגד שמור אמר ליה לבריה חזי כמה חביבין מצות על ישראל יתיב דעתייהו. שמע רבי פנחס בן יאיר חתניה נפק לאפיה עייליה לבי בני הוה קא אריך ליה לבישריה חזא דהוו ביה פילי בגופיה הוה קא בכי וקא נתרן דמעת עיניה וקמצווח ליה. אמר ליה אוי לי שראיתיך בכך אמר ליה אשריך שראיתני בכך שאלמלא לא ראיתני בכך לא מצאת בי כך. דמעיקרא כי הוה מקשי רבי שמעון בן יוחאי קושיא הוה מפרק ליה רבי פנחס בן יאיר תריסר פירוקי. לסוף כי מקשי רבי פנחס בן יאיר קושיא הוה מפרק ליה רשב"י כ"ד פירוקי אמר הואיל ואיתרחיש ניסא איזיל איתקן מילתא. דכתיב ויבא יעקב שלם ואמר רב שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו ויחן את פני העיר אמר רב מטבע תקן להם ושמואל אמר שווקים תקן להם ורבי יוחנן אמר מרחצאות תקן להם. אמר איכא מילתא דבעי לתקוני א"ל איכא דוכתא ראית לד ביה ספק טומאה ואית להו צערא לכהני לאקופי אמר איכא איניש דידע דאתחזק הכא טהרה. אמר ליה ההוא סבא כאן קצץ בן זכאי תורמוסי תרומה עבד איהו נמי הכי כל היכא דהוה קשי טהריה וכל היכא דהוה רפי צייניה. אמר ההוא סבא טיהר בן יוחאי בית הקברות. אמר ליה (אלמלא) [אלמלי] לא היית עמנו ואפילו היית עמנו ולא נמנית עמנו יפה אתה אומר עכשיו שהיית עמנו ונמנית עמנו יאמרו זונות מפרכסות זו את זו ת"ח לא כל שכן יהב ביה עיניה ונח נפשיה נפק לשוקא חזייא ליהודה בן גרים אמר עדיין יש לזה בעולם נהן בו עיניו ועשאו גל [של] עצמות:

של עבירה, הנאה בשביל עבירה: עבה, בשר מתקשה ועב ונפוח בשני: תפיח. מייבו"ש טפח שוח על גבהו ומים בינתיים כחלים [ונראה] כמסכים: דק, נשרו דק וכחוש: מי מפים, מי מגיל גורל להבחין ולהודיעו באיזה של עבירה עכשיו יאמרו עלי שעגרתי על דת ואין הכל יודעים בני' קטנים שהורע ופטרים כשנתכוון: ידענא ביה, שמחמת רמנ בא לו ואין לריך לחסרו: והא רבא דאמר כמוצר למה חס בו הא לא הרגיב את עצמו מדקאמר ידענא ביה בכחמרי מכלל דסוגריב מלמד רע במיכו ולא נכנס ספים עמהם כקנין ואמדיק [בבכורות דף מד] לולא רבה הדחק רבה בעל סעיים כקני' הוא בא: הא איהו אמר נפישי קטילי קדר. רבים סרוגי כקנים ממתי הדחק של רעב: קדר. לשון קדרות על שם מסופך כקדרים: דאנסי ליה רבנן בעדניה, התלמידי הקטנים להם עת לפניו אונסים אותו להבטות נקנין: סימן לגסות הרוח עניות. בפי האים מקדם מפרס מלי עכיות עניות דתורה: אסברי. [חולי] שמתחיל במעיים וגומר בגרון הנקרא בימוליין: על המעשר. האוכל פירותיו טבלים והוא במיתה בידי שמים חטו מיתתו מדה כנגד מדה שדרך גחש לכנס בתוכו: יסבר. אסכרה: לדברים. זה בי"ם מיתבין מותה מותה ככרם כך מפורש בירושלמי [בנרסת]: מבה זו. אסכרה: ראש המדברים. במלות מלך (הרס) מלם עליו נדבר תחלה בכל מקום כדלקמן: פה נוטר. לשון סרע והיא באה על כך לפיכך מתחיל במעיים ומסיים בפה שהלב מנין לספר לשון הרע ונודם הדברים מלבו: פה גומר. הקול יוצא מן הגרון: דברים מטמאים פיה. וכי שוכבן מיתה דגבלמא לשון סרע שגנבו מיתה דכתיב מלשני בסתר רעהו אותו אצמית: מתוקנין, משוחררים שהגבל במיתה בידי שמים כדילף גבאי מן הכרופים: בעון ביטול תורה, דעונם מני מיתה כדאמרינן מקרא מדים לפני פניו למען ירבו ימיכם הא אם לא תלמדו יתמעטו: נשים יוכיחו. כאלם מלוות על דברי תורה דכתיב ולמדתם אותם את בניכם ולא צמתיכם ומתות בלקבכרה אמר להם אף הן מתמלות את בעליהן: תינוקות. שאינם בני לימוד: אמר לדם. אף הם בשן מתגלגל את לגיהם להוליכם לחמה ולפטן ולפייסם בלגוחים: של בית רבן.

לה

עיון יעקב

[illegible]

לא בגלים ולא מגלים: אם לא תדעי לך. לשמור עצמתי לאי לך ותקף רחמים בזכות עקבי הצאן אבות הראשונים בסוף תגלי סלקו ותורקן ועתי בזמנם את גדיותיך מיטקות שלך שלא יתפשו על משכנות הרועים רועי סחר ופרנסיו: שים אף על לשון הרע. ולא פליג במעשר דהא קאמר הכא שהם אוכלים דברים שאינם מתוקנים: בן גרים. בן גר וגיורת הים: של אומה זו. אחיים: שווקים. סדר מושב שווקי עיירות ומלותיהם: וספר דבריהם. לתלמידיהם אי לאביו ואמו ולא להשמיע למלכות ובמסמו על ידו למלכות: יתעלה, לשון ראש המדברים: איברי להו הרובא. לאכול פירותיו: ועיני דמיא. לשמות: בהלא. בחול שהיו פושטין בגדיהם שלא יצאו ושכבין ערומין בחול: כרבי. אורפים: ועוסקין בחיי שעה, דאמשר על ידי עובדי כוכבים ועקחם נחוק הוא מהלך נתן וריוח לשמי רלום: משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש. בכאמר אמם לא שבגם והיו עדי חודש בחדשו ועדי שבת בשבתו יצא כל בשר אף שנידונין בו נעשמע ונה שבתות לימי שלהם אף חדשים לימי שלהם והאי ודאי בפושעי גיהנם מכתבי דכתיב לעיל מיניה ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי שכי תני לה בקיצ: די לעולם. נשוקי אדם אני ואתם: תרי מדאני. תבילות של הדס להריח בשבת: מדאני. כמו עלדמים כיוצא: אריך. מתוק ומתנוק: פילי. נקבים וסדקים מחמת החול: וקמצווה ליה, לרש שהדעשני עטחין ומאכלין את השכה בתחלתן: לתקן מלתא. כדרך שעשה יעקב כשניצל מיד עשו: שלם בגופו. שנתרפא מלעתיו: שלם בתורתו. שלא שכח למודו מפני צרת הדרך: תקן להם. דבר חן ופרש"י ולי נראה מוקי את תקנת השדה לשון תיקון: יאית להו צערא לאקופי. שהיה אותו שוק שהספק בו מקום מעבר העיר לרבנים והכהנים לא היו יכולים ליכנס שם מפני טומאה וצריך להקיף דרך אחר ארוך: איכא דידע דאתחזק טהרה. בהאי שוק עימיו שלא היה בית הקברות גמור ולא כיון נפשתו: כאן קיצ"ן בן זכאי. שהלך ועוקת נאמר נידונן: תורמוסי תרומה. הלכימות לגומרם בגיהנם גם הוא היה כהן: עבר אידי גבי דבי. היה מקלן תורמוסים ומשליכן שם ומנכה כם ונף המת בגוקם בהוא שם ואיש למקו הקבר הכי מפרש בפסיקתא דפרשת הגומר ובמדבר אחים יהושגאי: היית. במעמד: ונמנית. הסכמת לדעתנו להיות מן המנין: מעריבות זו את זו. את שער הגוחה להיות כלה:
גל של עצמות. כמת שמרקב גבהו ונפל מאמן הרגם:

תוספות יו"ט ר"ש הלך רבי יהודה בן גרים וספר דבריהם ונשמעו למלכות רים ספרים שכתוב נהם יהודה ואין נראה לרבינו שם דאמרינן פרק קמא דמועד קטן כי הוו מיפטרי רבי יהודה בן גרים ורבי שמעון בן חלפתא מרבי שמעון בן יוחאי אמר ליה לבריה אנשים הללו אנשי צורה הם זיל גבייהו דליברכוך ומכלל דגברא רבה הוא. ובסוף מעשה לא נרמז גל של עצמות נעשה נגלו אלא נס נעשים ע"כ. ותנ"ך פרשת ויצא יעקב שלם כתוב ענין זה בשמעון אסר יפריין שם:

מהרש"א שלשה מיני הדרוקן הן של כו'. ולא קחשיב מין רביעי דאמרינן פרק הרואה עמוד האחור מביא לידי הדרוקן אפשר דההוא ליה בית קיון מיוחד כי הני ג' דקחשיב וק"ל: והא רבא כו'. עיין פירוש רש"י ודלאי דתוקה היא דכיוני מדקאמר ידענא בית בנחתני מכונע שהיה זה רע בעיניו ונראה דאסך גופיה דקאמר כפיתי קעילי קדר כו' דמוכח ודאי שכייתא כקנים רע בעיניו כפירש"י מוכח נמי דכפיתי כפן רע בעיניו דמשמע דזה רע יותר ומה שהוא גם כן רע וק"ל: ירקון כו'. גם שיש לאלות בשילון האחור שמביא לידי ירקון כדאמרינן פרק הרואה אפשר שיש סימן בין זה לזה כמו שיש סימן ביני הדרוקן וק"ל: **המלך ישמח גו'**. לשון הרע נופל בין אומר אמת ובין אומר שקר אבל האי קרא להוצר לשון הרע שקר קאי כהך דאמרינן פ' הפרל בחולב שאל לגאול על דוד עד באתם שהאל עליו אם הגון הוא למלכות שאל עליו אם הוא דאריגה בקבל דועות קאמי כו' והא שבקש דוד על עצמו והמלך ישמח באלהים מיירי שהוא כבר ודאי למלכות ויתהלל כל הנשבע בו דהיינו במי שנשבע במלך חי אדוני המלך יתהלל בו כי שפיר נשבע דכן היה דרכן לישבע בחי המלך כמפורש בכמה מקראות ואמר והא יסכר כי יסכר גומר דהיינו פיות דואג בוראת אסכרה שהיא מיתת בעלי לשון הרע וק"ל: **בעון ביטול תורה כו'**. עיין בפרש"י וק"ק דא"כ תקשה מר"ש דההוא אמרה דס"ל לעיל דאין מקרא זה נדרש לפני פניו ע"כ נראה דהכא לא אצטריך לו להך דרשה דלפני פניו אלא בזיתת המבטל עצמו דקיימין הכא נפקא לן שפיר מרי הוא חייך ואורך גומר הא אם לא תלמוד יתמעט וק"ל: **עובדי כוכבים יושביהו וכו'**. וא"ת הקפי נמי לכפשייהו בין לומר משום לשון הרע ובין לומר משום דברים שאין מתוקנין הא עובדי כוכבים אין מלוין על כך וי"ל דלגרידהו כיון דקף על גב דעובדי כוכבים לא כלעוו על ל"ה ועל שאינו מתוקן מ"מ בייך בהו לקיים אותן מצא"כ בת"ת בהמונר כוכבים אסור בה וחייב מיתה עליה אם הוא לומד אותם כדאמרינן פרק ארבע מיתות ומאחה נמי דפריך הייט נמי משום דאקורא בת"ת כדאמרינן בסוטה הלומד את בנו תורה כאילו מלמדה תפלות ומתמוקות דפריך נמי משום דלא שייכי כלל בתלמוד תורה דאין בני לימוד כלל וד"ק: **צאי לך בעקבי גו'**. עיין פרש"י והוא דחוק ונראה לפרש הדרש זה לפי שאמרו לעיל מיניה שלמה אהיה כעוטיה גומר דהייט צולת כאבילות זו והשיב להם רוח הקדש אם לא תדעי לך גומר למה הוא כגלי מודיעך שזה תיקונך לאי לך בעקבי הצאן דהיינו בעקבי דוד המדבר דכתיב ביה נאוה כלאן עמך גומי לאי לך בעקביהן שלמדו תורה במדבר ואז רעי לך גדיותיך בין הלמודים של בית רבן ע"ד שאמרו גדיים כנעמו תייבי ואותן גדיים הן הן משכבות על הרועים ר"ל במקום הרועים שהם הצדיקים והמנהיגים שאם אין נחוד יהיו הגדיים שהם תשב"ר נתפסים תחתם על הדור וק"ל: **תקנו שוקים כו'**. לכאורה דברים אלו הם בעלמא התגלות של עובדי כוכבים לעתיד ביום הדין ודברי רב"י הם בעלמא דברי הקב"ה לעובדי כוכבים ביום הדין לעתיד כדאיתא בהדיא בר"פ דעבודת כוכבים וצריך לומר דודאי ר"י נמי מודה כמ"ש בענין דהתם משיב להם הקב"ה מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם כו' ודאמר ר"ש הכא שהרי לא קאמר ר"י דתקנו שוקים כו' שלא נעשו אלא בשביל ישראל כו' כמו שאמרו שם שבן יאמרו עובדי כוכבים לבהיר אלא ר"י סכם דבריו מפני יראת מלכות ואמר כמה נאים כו' תקנו שוקים כו' מיהו שפיר ואין לומר שלצורך עצמם עשו כתשובת הקב"ה דהתם וד"ק: **לביש ומכבי כו'**. לאו ומים שלא יהא לנו רואה את הערוה דהא מכסי בחול הוו כפרש"י אלא משום הסכן לקראת אלהיך וגו' כדאמרינן נפ"ק וק"ל: **א"ל בני די לעולם אני ואתה כו'**. עיין פרש"י ויותר נראה לפרש על פי מ"ש פרק לולב וערבה שאמר רבי שמעון בן יוחאי ראיתי בני עלייה והם מועטין כו' אם מאה הם אני ובני כו' ומסקינן דהיינו דעיילי בבר ע"ש וק"ל: **והד כנגד שמור כו'**. דאף על גב דזכור ושמור בדבור אחד נאמרו כדאמרי' פרק שבועות שתים מכל מקום הוו תרי מילי זכור הוא עשה ושמור הוא ל"ת כמפורש בדברי הרמב"ן וכבר האריכו בזה פר' שבועות בתים ע"ש ומטעם זה דאחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור כתבו נמי גבי של שבת ליטול ב' בדות וכמו שבגרות אזכן לנבים הכמים כמ"ש לעיל הכי נמי הדסים ע"ש בנים לדיקים שנקראו הדסים: **שלם בגופו**

שלם

שלם כו'. משמע ליה שלם בכל מילי השלימות שהם שלשה גוף וממון ובשמה דהי מייתי תפקת עיין פרש"י שבת ובתוס' סוטה ח"ל שלם בגופו שנתרפא מצלעתו ושלם בממונו שלא חסר כלום מכל אותו דורון ושלם בתורתו שלא שכח תלמודו בבית לבן עכ"ל והיינו דאתרמיא ליעקב ניסא בכל אלו ג' השלימות: מטבע תקן להם כו'. נראה שדרשו כן כיון דכבר כתיב ויבא יעקב שלם עיר שכם דמשמע שבא לעיר ואחר כך כתיב ויחן את פני העיר דמשמע שלא בא עדיין ובבראשית רבה דרשו מזה שנכנס עם דמדומי חמה וקבע לו תחומין מבעוד יום כו' ע"ש והכא דרשו מיניה שתקן את הפנים בעיר דהדק הוא לשבות על המוטבע לזה ופנים של עיר וכן למר בשוקים ולמר במרחצאות שתקן פנים של עיר ורש"י פירש דדריש ויחן את חלקת וגו' מלשון תיקון עד כאן לשונו וזהו דחוק דלא מצינו לשון תיקון רק בקהלת ולא נמצא בגלות מ"ו הפירש ודו"ק:

שם לד שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה וכו'. מה"מ אריב"ל [אמר קרא] וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא:

עם חשיכה. שאם יאמר להזכירם מבעוד יום יפשעו ויאמרו עדיין יש שהות:

מהרש"א וידעת כי שלום גו'. מדברי הרא"ש ומפי' הר"ן דאכל ג' דברים דמתניתין קאמר מה"מ כו' אבל רש"י לא פי' כלום בזה ונראה דמשמע ליה דלא קאי אעשרתם וערבתם דכל כיון דידוע דבעי עישור ובעי עירוב בשבת ידע ספיר דמשום זה צריך לומר כן בביתו אבל הדליקו את הנר דצריך לומר כן מה"מ דצריך כלל נר בשבת ומייתי שלום מהאי קרא וידעת כי שלום אהלך היינו נר של שבת וקאמר ופקדת נוך דהיינו בני ביתך עד"ז דהיינו לומר הדליקו את הנר ולא תחטא ולמכן כי לא הולך רש"י לפרש דקמן עלמו לדרשה דלעיל והנות מבלום כתבי' נר של שבת ודו"ק:

שם אמר רבה בר רב הונא אע"ג דאמור רבנן שלשה דברים צריך אדם לומר וכו' צריך למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלינהו מיניה א"ר אשי אנא לא שמיע לי הא דאמר רבה בר רב הונא וקיימתיה מסברא:

שם ע"ב איזהו בין השמשות משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימין. הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות הכסיף העליון והשוה לתחתון זהו לילה דברי רבי יהודה רבי נחמיה אומר כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל רבי יוסי אומר בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא וא"א לעמוד עליו:

מאדימין. שנראה לאדמומית חמה בעבים: הכסיף. הכהיל: התחתון. תחתון של כיפה הרקיע הסמוכה לארץ: עליון. גובהה של כיפה אינה מתאדם לכסוף ולקמן פריך [מאי קאמר] דקביל כיפה ארישא: חצי מיל. זהו שיעור אורך בין השמשות ולאחר אלי מיל הוי לילה: כהרף עין. כשיעור קריצת עין בנחת ולא בחוזקה: זה נכנס. הלילה נכנס וה יום יוצא יציאת זה עם כניסת זה כבין מתפרכין קרי בין השמשות וכל דתקני הכי הוי יום מעליא:

תוספות ורבי יוסי אומר בין השמשות כהרף עין. פי' רשב"א דאין להסתפק בו אלא כשיעור כהרף עין ולא בזמן גדול כמו שמסתפק בו ר"י אבל אין לפרש דר' יוסי אין מסתפק בזה כלל והכי קאמר כהרף עין אני מכיר ובקי בו מתי זה נכנס וזה יוצא ועד כאן יום ומכאן הוא לילה כו':

אמר הבונה עיין ריש פסחים ברכות:

לה אמר רבי חייא הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים וזו היא בארה של מרים. אמר רב מעין המיטלטל טהור וזו היא בארה של מרים:

כמין כברה. סלע עגול ועשוי ככברה: וזו בארה של מרים. שהיה מתגלגל עם ישראל [במדבר] בזכותה של מרים דכתיב ותמת שם מרים וסמיך ליה ולא היה מים לעדה: טהור. מלקבל טומאה ומתגלגל בו ולאו ככלי דמי להיות המים הנכנסים מתוך כשאובין ואין לך מעין מטלטל אלא בארה של מרים:

שם אמר רבי יוסי (בן) [בר] זבידא העושה מלאכה בשני בין השמשות חייב חטאת ממה נפשך איל רבא לשמעיה אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן אדשמשי אריש דיקלי אדלקו שרגא ביום המעונן [מאי] במתא חזי תרנגולא בדברא חזי עורבא אי נמי אדאני:

בשני בין השמשות. ע"ש ומוצאי שבת בהעלם א' ואין כאן עד אשם תלוי אלא חטאת: ממה נפשך. אי לילה הוא חייב על ע"ש ושל מוצאי שבת אינו כלום ואי יממא הוא חייב על מ"ש ואין של ע"ש כלום ומהן דעבד ליה כל בין השמשות דליכא לספוקי לאו בתחלתו ואלאי בסופו: בשיעורא דרבנן. בין השמשות: אהלו. הדליקו את הנר מבעו"י: חזי תרנגולי. היושבים על הקורות מבעו"י ובין השמשות [נכנסים]: אדאני. עשב הקרוי מלווים ועלין שלו פונין לצד החמה שחרית כופפין למזרח ובחצי היום זוקפין ולערב כופפין אלד למערב:

כירה פרק שלישי

מח רבי זירא הוה משתמיט מרב יהודה דבעי למיסק לארעא דישראל דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה שנא' *בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי וגו':

משתמיט. היה ירא לראות לו מפני שהוא בעי רבי זירא למיסק לארעא דישראל ורב יהודה לא ס"ל והיה ירא פן יגזור עליו שלא ילך. ורבי זירא סבירא ליה דהאי קרא בכלי שרת כתיב כדאמרינן בכתובות:

מהרש"א *כל המניח ידיו כו'. לא הל"ל אלא כאילו סופר גברים מילה אבל נקט אבריהם משום דלגא ובכיו שהיה לחם צהגמן

עין יעקב

*כל [illegible]

אסמות ערלה וכו' ונגוה הערלה כו' וע"כ היה אסור לכם לגלות ערותכם בפני הבריות כמפורש בים ולכן לאחוריו דיכן אם ערוה אכיסם גר' אבל אברהם בא ותקן זה ובכל חזוח שהיו לפניו להסיר אכמת ערלה ונעלה במלות הס"י על המילה וע"כ המסכתא ברית מילתו הוא שקה מעשה כה וכבו והסבק הוא ערלת מעשה אברהם אבינו וק"ל:

תניא אבל ולא שתה אבילתו דם והוי תחלת חולי מעיים. אבל ולא הלך ארבע אמות אבילתו מרקבת והוי תחלת ריח רע הנצרך לנקביו ואבל דומה לתנור שהסיקוהו ע"ג אפרו והוי תחלת ריח זוהמא רחץ בחמין ולא שתה מהם דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ ולא הסיקוהו מבפנים. רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן דומה לברזל שהכניסוהו לאור ולא הכניסוהו לצונן רחץ ולא סך דומה למים ע"ג חבית:

[ולא הלך ד' אמות. קדם מ"ע]:

מרקבת. אינה מתעכלת לגמרה וכו': ריח רע. ריח כמה: ריח זוהמא. כל גופו מהם בזיעה תמיד: ולא הסיקוהו מבפנים. שאינו מוציא לכלום: ולא הכניסוהו לצונן. שהם מחזקים את הברזל: למים ע"ג חבית. על גוליו ולהדיו שאינם נכנסים לתוכו:

תוספות רחץ ולא סך. ולא גרם המעיקרא דהאי גמולא תלמודא דהילת קודם סיכה כדאמרינן בפ"ק דקדושין רחצו וסכו וקרא כתיב ורחצת וסכת מיהו קרא איכא לאוקמא בסיכה שהיתה מתקשטת בעצמה גרים פות לכן לא היתה סיכה בתחלה מפני רחילה היתה מעברת הסיכה. ומגלים:

אשר הבונה עיין מסכת סוטה:

במה טומנין פרק רביעי

כה **אמר** רבי ינאי תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים וכו' ואמאי קרי ליה בעל כנפים שפעם אחת גזרה מלכות ארם וכו'. יתיב רבי יונתן בן עכינאי ורבי יונתן וכו' וקמבעיא להו הא דתנן "אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי א"ל רבי חנינא בר חמא כנגד עבודות המשכן. א"ל רבי יונתן ברבי אלעזר כך אמר רבי שמעון ברבי יוסי בן לקוניא כנגד מלאכה מלאכות ומלאכתו שבתורה ארבעים חסר אחת בעי רב יוסף "ויבא הביתה לעשות מלאכתו ממנינא הוא או לא א"ל אביי וליתי ס"ת ולמני מי לא [אמר רבה בר בר חנה] א"ר יוחנן לא זזו משם עד שהביאו ס"ת ומנאום. א"ל כי קא מספקא לי משום דכתיב "והמלאכה היתה דים ממנינא הוא והא כמ"ד לעשות צרכיו נכנס או דילמא ויבא הביתה לעשות מלאכתו ממנינא הוא והא והמלאכה היתה דים ה"ק דשלים ליה עבידתא תיקו:

כנגד מי. דהנהו מלאכות ים דדמיין לסדרי והיינו לן למתשבינהו

כגן כאחד כדפריך [בפרק כלל גדול] היינו זורה היינו בורר וטוחן ומרקד ומ"מ מעתה מניינסם לא סוי מחלקים להו מי לאו דקים להו דל"ט מלאכות כנגד מוס דבר לבך מני כנגד מי): כנגד עבודות המשכן. לאמן האמורות פס בפרק כלל גדול מה צריכין למשכן ומי מנה כמוכה לפי מלאכה המשכן למוד מינהם: שבתורה. שכתובין בכל התורה וה"ק קרא לא תעשה כל מלאכה מוכן כל מלאכה שבתורה: לא זזו משם וכו'. קודם פרק לי לענין ויש דתנן: והמלאכה היתה דים ממנינא הוא. ולי מיכן לתורייהו סה ארבעין והדתנן אבות מלאכות מי חסר אחת איכא חד דלא למנינא ואיכא מרי (חד) דהיכא למיעד דלא מלאכה כינהו ולא ידענא מי מינייהו כפקא והכי קא מיבעיא ליה והמלאכה היתה דים ממנינא היא ומלאכה ממש היא כגון דהוי עסק לגפוי הי מרדדין לוחם כמי דים לא פחות מן הצריך ולא יותר. והאי לעשות מלאכתו הוא דמפיק ומכיים לגמל דאמר במסכת סוטה לעשות צרכיו נכנס למכב עמה אלא במכוונה לו דמות אביו וכו' או סאי מלאכתו ממש הוא ומכיים לה לאידך. והאי והמלאכה היתה דים לאו מלאכה היא אלא כדמשמע קרא בהשלמת מדה: דשלים עבידתא. וכל מידי דרמי עליה דאיניש קרי ליה עבידתא כדאמרינן במוטה במלים עבידתא דאמר שכלה לאיסורי להיכלא והיה אלא לגא מלאכה להקריב [להסתיר] ע"כ:

מהרש"א והמלאכה היתה דים ה"ק כו'. ונראה לגמרי דמפיק בקרא דויבא הביתה לעשות מלאכתו אי הוא ממנינא אי לא ס"ע ע"כ דהוה מספקא ליה בקרא דהמלאכה היתה דים אי הוא ממנינא אי לאו ולא כקטן בבעייתו קרא דויבא הביתה גומר אלא משום שהוא מוקדם בתורה ונראה נמי ליישב בזה הא דקתני במתני' אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ולא קתני אבות מלאכות ל"ט דיעת לנו דודאי כתיבי בתורה מלאכות ארבעים אלא דחסר אחת מהן דלא משמע מלאכה ממש אי הך דויבא הביתה לעשות מלאכתו אי הך דוהמלאכה היתה דים גומר כדמספקא ליה לרב יוסף ודו"ק:

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודה אייתו כס לקמייהו בדא אמימר ורב אשי משו ידייהו מר זוטרא לא משי ידיה אמרי ליה לא סבר לה מר להא דאמר רב ששת בדא שרי אמר ליה [להו] רב מרדכי בר מניה דמר דאפילו בחול נמי לא ס"ל דסבר לה כי האי תנא דתניא מגרר אדם גלדי צואה וגלדי מכה מעל בשרו בשביל צערו ואם בשביל ליפות עצמו אסור. ואינהו כמאן סברוה כי הא דתניא רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל כבוד קונהו משום שנאמר "כל פעל ה' למענהו: "אמר רב הונא אמר ר' אסור להטמין את הצונן והתנן ר' התיר להטמין את הצונן לא קשיא הא מקמי דלשמעיה מרבי ישמעאל ברבי יוסי הא לבתר דלשמעיה כי הא דרבי אמר אסור להטמין את הצונן אמר לפניו רבי ישמעאל ברבי יוסי אבא התיר להטמין את

עיון יעקב

כנגד מלאכה ומלאכתו שבתורה. עיין בפירש"י וכו'

את הצונן אמר כבר הורה זקן. אמר רב פפא בא וראה כמה מחבבין זה את זה שאילו רבי יוסי קיים היה כפוף ויושב לפני רבי דהא רבי ישמעאל ברבי יוסי ממלא מקום אבותיו הוה וכפוף ויושב לפני רבי וקאמר כבר הורה זקן א"ל רב נחמן לדרו עבדיה אטמן לי צונן ואייתי לי מיא דאחים קפילא ארמאה. שמע רבי אמי איקפד א"ר יוסף מאי טעמא איקפד כרבוותא עבד חדא כרב וחדא כשמואל דאמר [רב יהודה אמר] שמואל מותר להטמין את הצונן וכרב דאמר [רב שמואל בר רב יצחק אמר רב] כל שהוא נאכל כמות שהוא חי אין בו משום בשולי עובדי כוכבים והוא סבר אדם חשוב שאני:

בורדא. לרחוץ פניו ונותן בנסלא אסלא בה עבב ותלתא אבא אדם וכלנתא סיגלי וס צו ג' פלן וקירן לה וחולים: מישר. רחצו: ליפות עצמי אמור. נמוס לא יגדם גנר מנלת אסה: בשביל כבוד קונה. דכתיב כי בצלם אלהים עשה את האדם ושוב דיאמלם בריות מלות לומר ברוך שככה לו בעולמו: כל פעל. ככל גרא. לכבודו: מותר להטמין את הצונן. ומפני ההוגס שלא יחמו ונלא גזרינן אבי סגונות כדי שיחמו: זקן. רבי יוסי: ממלא מקום אבותיו. גדול כאביו: היה כפוף ויושב לפני רבי. ומפני כבוד הנשיאות ולא היה מורה לפניו ולא"פ שגדול היעת: כבר הורה זקן. גדלו וכחלו עליו: אטמין לי צונן. נכנס: ואייתי לי מיא וכו'. שחמם גתוס שעד סכבים ובחול ולאכמינן דלאין בהם משום בישולי עובד סכבים: כרבוותא. כרבותיו: אדם חשוב שאני. שהרואות אותו ממה מיקל שעוד ומיקל יותר:

תוספות היה כפוף ויושב לפני רבי. פי' רבינו חננאל מחמת נשיאותו דהא רבי יוסי היה גדול מרבי כדמוכח בפ"ב דנדה ובר' ור"ת מפרש דודאי מתחלה היה רבי תלמידו של רבי יוסי אבל אחר כך נתחכם רבי בדקאמר התם ורבי חייא סבר [רבי] ר"ש מחוורתא מבייתי דתנן נגיה ומחודן המעתים:

מהרש"א שנאמר כל פעל ה' למענהו. פירש"י בשביל כבוד קונו דכתיב כי בצלם אלהים גומר ושוב דהאורח מי' ע"ש לכאורה נראה ליתא דוקא דמייק ביה בצלם ואיכא למימר הכא בידיו ורגליו כברא האדם דונמה של מעלה בעשר אצבעות ידיו ורגליו כדעת המקובלים ועוד יעורה פרק א"ל המוזכם: כבר הורה זקן. פירש"י גדלו וכחלו עליו מכ"ל מנה מתור רבי מדבריו הדלמכובים אין דליה שגדלו ונכחלו אלא ומשום דת"ח מסתייר לי אתה רבתי לאוקרו אלא מלשון זה דכבר הורה זקן ומשמע כן דגדלו וכחלו עליו ודו"ק:

במה בהמה פרק חמישי

יז ע כי סליק רבי זירא אשכחיה לרבי בנימן בר יפת דיתיב וקאמר ליה משמיה דרבי יוחנן נותנים מרדעת ע"ג חמור בשבת אמר ליה יישר וכן תרגמה אריוך בבבל אריוך מנו שמואל והא רב נמי אמרה אלא שמעיה דהוה מסיים ביה ואין תולין טרסקל בשבת אמר ליה יישר וכן תרגמה אריוך בבבל:

שמואל קרי אריוך ע"ש שהיה בקי בדינים ושופט כמלך השופט על הארץ לשון ריש מלך: והא רב נמי אמרה. דהכין דפרי נמרסקל כים (נמי) עודעת:

תוספות אריוך. כם מלך כדכתיב אריוך מלך אלסר וקורים נמי השופט מלכים לפי שמתגלגל בו לשון ארי:

[illegible]

תנו רבנן מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק ולא היה לו שכר מניקה ליתן ונעשה לו נס יט ע ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה והניק את בנו א"ר יוסף בא וראה כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה אמר ליה אביי אדרבה כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי (מעשה) בראשית אמר רב יהודה בא וראה כמה קשין מזונותיו של אדם שנשתנו עליו סדרי בראשית. אמר רב נחמן תדע דמתרחיש ניסא ולא איברי מזוני. ת"ר מעשה באדם אחד שנשא אשה גדמת ולא הכיר בה עד יום מותה א"ר יוסף בא וראה כמה צנועה אשה זו שלא הכיר בה בעלה א"ל רבי חייא זו דרכה בכך אלא כמה צנוע אדם זה שלא הכיר באשתו:

שנשתנו עליו. ולא זכה ליפתח לו שערי שכר: תדע. דקשין: דמתרחיש ניסא. מן השמים לבוא הצלות לנפשות אדם: ולא איברי מזוני. אין כגון זה דנ"ל שיבראו חטים לצדיקים בביתם שיהאו כמין גדלים באוצרותיהם: גדמת. ידיה קטועים: דרכה בכך. לכסות כל אבריה תמיד והיה זו מסתרת לרגם לכך ע"כ:

מהרש"א שנשתנו כו'. עיין פירש"י גם כי גדולי היה לו זכות שנעשה לו נס כזה מ"מ גרוע הוא שמנכין לו מזכויותיו כדאמרינן בפרק ב"ש בשעשין לו נס דמנכין לו מזכויותיו ונראה דלא שייך בזה לומר הא אין כל אדם תחת. התם כדמסיק הרוח תלמיד לר"ג דאיכא למימר כיון דדדים יש באיש כמו באשה שרי זה אין אדם דהוה נייתת בזה אלא שהפעולה כמתחדשה א"ש דלא אדברי מזוני כפירש"י שיתלאו חטים גדלים באוצרותיהם מכ"ל הייס משום דאין זה בזה וה"ק ניס אין כל אדם גומר ודו"ק: ביצחק בן אברהם ס'. וכן אמר לקמן בברייתא ולפוס ריהטא כיון דלא קאמר הכי לימא הנה דס"ל דעקוד שתי ידים ורגלים דהוי כיצחק כי' דפסיקא לא גשום דוספת דויעקוד דיצחק דלא הוי רק יד ורגל אחר אבל לא דמצא והיכא נס דשי' בפירוש התוספות כתב גבי ויעקוד דיצחק הוי ידים ורגלים ביחד ס' ע"ש ע"כ נראה דלא קאמר הכא כיצחק ס' אלא לרגלים דעקוד מלשון קשר הוא וק"ל:

יח נד הרחלים יוצאות כבולות מאי כבולות שמכבלים אליה שלהן למטה כדי שלא יעלו הזכרים על הנקבות מאי משמע דהאי כבול לישנא דלא עביד פרי

עין יעקב
[illegible]

ר' הוה דכתיב °מה הערים האלה אשר נתת לי אחי ויקרא להם ארץ כבול עד היום הזה. מאי ארץ כבול שהיו בה בני אדם שמכובלין בכסף ובזהב. אל רבא א"ה היינו דכתיב °ולא ישר בעיניו מפני שמכובלים בכסף וזהב לא ישרו בעיניו אל אין כיון דעתירי [ומפנקי] לא עבדי עבידתא ר"נ בר יצחק אמר ארץ חומטן היתה אמאי קרי לה כבול דמשתרגא בה כרעא עד כבלא ואמרי אינשי ארעא מכבלא דלא עביד פירי:

שמכבלין. נמת כבלי ברזל מקושרין: ויקרא להן. בכ"ע עיר שכתן שלמה לחירם ומתחתי קיה: שמכבלין. מעוטפין מקושרין: עבידתא. אכרית של מלך: חומטן. מלחה ונתבקעת: דמשתרגא ביה כרעא. מותבת בה רגלו; עד כבלא. פרק הסמתן מקרין קרי"ל:

תוספות עד כבלא. מפרש רש"י עד הפוק כדאמרינן בפי במה אשה בירים בפי כבלים בני מתכיחין סנגלים בפוק:

לא
משנה פרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאת ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים:

גמ' וחדא פרה הוה ליה והא אמר רב ואמרי לה אמר רב יהודה א"ר תריסר אלפי עגלי הוה מעשר רבי אלעזר בן עזריה מעדריה כל שתא ושתא תנא לא שלו היתה אלא של שכינתו היתה ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו. רב ורבי חנינא רבי יוחנן ורב חביבא מתנו בכוליה סדר מועד כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן ומעיילי ר' יונתן כל [מי] שאפשר למחות באנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו באנשי עירו נתפס על אנשי עירו בכל העולם [כולו] נתפס על כל העולם כולו. אמר רב פפא והני דבי ריש גלותא נתפסים על כולי עלמא. (אמר) [כי הא דאמר] רבי חנינא מ"ד °ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו אם שרים חטאו *זקנים מה חטאו אלא אימא על זקנים שלא מיחו בשרים רב יהודה הוה יתיב קמיה דשמואל אתאי ההיא אתתא קא צווחת קמיה ולא הוה משגח בה אמר ליה לא סבר ליה מר °אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה. אמר ליה שיננא רישך בקרירי רישא דרישך בחמימי הא יתיב מר עוקבא אב בית דין דכתיב °בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו וגו'. אמר ליה רבי זירא לרבי סימון לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא אמר ליה לא מקבלי מינאי. אמר ליה אף על גב דלא מקבלי לוכחינהו מר דאמר רבי אחא ברבי חנינא מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה לרעה חוץ מדבר זה דכתיב °ויאמר ה' אלי עבור בתוך העיר והתוית תיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות וגומר אמר לו הקב"ה לגבריאל לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה. ועל מצחם של רשעים תיו של דם כדי שישלטו בהם מלאכי חבלה. אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבונו של עולם מה נשתנו אלו מאלו אמר לה הללו צדיקים גמורים והללו רשעים גמורים אמרה לפניו רבונו של עולם היה בידם למחות ולא מיחו. אמר לה גלוי וידוע לפני שאם מיחו בהם לא יקבלו מהם אמרה לפניו רבונו של עולם אם לפניך גלוי להם מי גלוי. והיינו דכתיב °זקן בחור ובתולה טף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו וממקדשי תחלו. וכתיב °ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית תני רב יוסף אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי. אלו בני אדם שקיימו את התורה מאלף ועד תיו ומיד והנה ששה אנשים באים מדרך [שער] העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים וקסת הסופר במתניו ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת. מזבח הנחשת מי הוה אמר לו הקב"ה התחילו ממקום שאומרים שירה לפני. ומאן נינהו ששה אנשים. אמר רב חסדא קצף אף וחמה ומשחית ומשבר ומכלה ומאי שנא תיו [א"ר] תיו תחיה תיו תמות. ושמואל אמר תמה זכות אבות ורבי יוחנן אמר תחון זכות אבות. ור"ל אמר תיו סוף חותמו של הקב"ה דאמר רבי חנינא חותמו של הקב"ה אמת (אמר) רבי שמואל בר נחמני [אמר] אלו בני אדם שקיימו כל התורה כולה מאלף ועד תיו. מאימתי תמה זכות אבות. אמר רב מימות הושע בן בארי. שנאמר °אגלה את נבלותה לעיני מאהביה ואיש לא יצילנה מידי. ושמואל אמר מימי חזאל שנאמר °וחזאל מלך ארם לחץ את ישראל כל ימי יהואחז וכתיב °ויחן ה' אותם וירחמם ויפן אליהם למען בריתו את אברהם יצחק ויעקב ולא אבה

עיון יעקב

[illegible]

אבה השחתם ולא השליכם מעל פניו עד עתה. ור' יהושע בן לוי אמר מימי אליהו שנאמר ויהי כעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע וגו'. ורבי יוחנן אמר מימי חזקיהו שנאמר למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אותה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם קנאת ה' צבאות תעשה זאת:

מתנו בכוליה סדר מועד כל כי האי זוגא. לרבנן יחד: חלופי רבי יוחנן. ים שמחליפים רבי יוחנן ומעיילי רבי יונתן: נתפש. נענש על עבירה שבידו: בכל העולם. אבל ישראל כגון נמלך וכשיל שלאמר לו למוות שיתלין עליו ומקיימין דתרי זקנים. ספסרין: רישך בקרירי. אני סבור רבך אינו נכוה אבל מי שנקבל סמוך חלוש לי ולך ואנו כ"ד יכוס גמגון: דכתיב בית דוד וגו'. לא שכם אלא מי שביח למשפט: הוץ מדבר זה. שכאמר במקרא זה שהליא דבור לטובה ומפני שכם הוכחם חזר בו: והתוית תיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה. אלו לדיקים: שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה. מלאכי חלה למטה בעיר: היינו דכתיב. ומיקדש חתן כל איש אשר עליו התיו אל תגשו ולבסוף ומומקדשי החלו: ממקדשי. ששלם לקצוף מדה הדין וחזר בו מן הטוב: מי הוה. אחזה הכתובה בימי יחזקאל וכלא שלמה בבוז ונעשה מובח אבני של ליע אמם דכתיב כי ותגה סמחשה אשר לפני ה' קטן מהכיל כלדס ההוצר להגה נגס מלכי ופסול לעבודה: ממקום שאומרים שירה. מן הלוים שאומרים שיר בכלי מקום: תיו תמות. לרשעים: חותמו של הקב"ה אמת. אמלעית לאותיות ולסוף ואחון על שם אני ראשון ואני אחרון ואני שלו: אלו בני אדם. ומי הכריז כיון לשם שקיימו את התורה מאלף ועד תיו: ואיש לא יצילנה. שאין שום זכות לאבות שלכלם: ויפן אלהים למען בריתו את אברהם וגו' ולא השליכם מעל פניו עד עתה. אבל מכאן ואילך השליכם ולא מנה אל זכות ברית אבות: אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע. שהוא זוכר ברית אבותם ילחק וישראל מדקאמר היום יודע ולא מכלל דאמש ועד ר' תחומים האחרים להם בימי: תולה: בימי חזקיהו. דכתיב מעתה ועד עולם קנאת ה' לגאלה הגעשה אלא זכות אבות:

תוספות הוא מעשר רבי אלעזר וכו'. הקשה ר"ת דאמר בפרק בתרא דבכורות דאין מעשר בהמה נוהג אחר החורבן (מפני התקלה) אם כן בזמן הבית היה מעשר ומסתמא בן י"ג שנה היה כשעשר ולא כן מלי קאמר הוא מעשר כל שנה ושנה דע"כ לא היה בשעת החורבן [בכל היותר] כי אם בן י"ד או ט"ו שהרי ר' יוחנן בן זכאי תבעו בשילוחו אחר החורבן שנה או שנתים דמשה תקנות תיקן אחר החורבן כדתנן ממחרת ביום שמקדש שתקן רבן יוחנן בן זכאי והסריו היה רבן גמליאל נשיא שנתים או שלש קודם שמנו לראב"ע [כדאמר בפרק תפלת השחר אבותיכם בעריה בר לדוק וקודם לכן בעריה בר יהושע על תקנת המעוברות] וכשהעמידוהו נשיא היה בן י"ח שהרי בשעת החורבן היה בן י"ד או פ"ו לכל היותר וי"ל דקודם גזרה הוא מעשר אי נמי דאפקרותם הוא מעשר בקטנותו. ועוד אלאחק מפרי הוא מעשר אחר חורבן פרנסה למלך גרמיה וכו'. סייעו שיכא דספק אי מקבלין כדאמרינן בסמוך לפניהם מי גלוי אבל שיכא דודאי לא מקבלי הגם לחם שמע הינו שחנך וגו' יכיו מוירך כדאמרינן בפרק שואל גבי תוספת יום ובפרק המביא כדי יין: ועל הרשעים תיו של דם. לאו מקרא קאמר הכי אלא מסברא דהא דכתיב וסתים תיו על מלחות האנשים הנאנחים בני הייתו בצדיקים גמורים: ומשאל אמר חמה זכות אבות. אומר ר"ת ז"ל שזכות אבות תמה

אבל ברית אבות לא תמה דכתיב וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי ילחק ואף את בריתי אברהם אזכור ולא אמרינן אלא לענין זכות אבות והבריתם זכות אבות היא אבל הברית אינה תמה לעולם ולכן אין אנו מזכירין זכות אבות אלא ברית אבות. ולדיי נראה דלא פליגי וה"פ דר' יוחנן אלא שחלל ללמוד מהאבות אבל (לא לצדיקים. ורבי יוחנן קאמר דבצדיקים איירי) [בצדיקים לא תמה ולצדיקים איירי ר' יוחנן] ותו דהא רבי יוחנן אמר בסמוך דמימי חזקיה תמה זכות אבות ומכל קאמר דאף בשעת פרען דנמר הכי מחון זכות אבות. ועל זה אנו סומכין להזכיר זכות אבות ובגלות ויקרא רבה רבי אחא אמר לעולם זכות אבות קיימת ולעולם מזכירין אותם והיא ולא ישכח את ברית אבותיך:

מהרש"א וזקנים מה כו'. זקנים הם החכמים ע"ש זה קנה חכמה ועליו תמלום בזקנים דכתיב זקני בית ישראל שהיו יושבים לפני ההיכל ונוטל אלא משום דהכא לגיל בחחלת עבירה גבי ספור תמלום כדכתיב שריך סורדים וגו' כל אוסף וגו' ולא סוכח זקנים הם ולא קאמר אם שרים חטאו כדכתיב שריך סוררים גומל זקנים שלא החכות הם מה חטאו שיבא ה' במשפט עמם ואומר מפני שלא מיחו בשרים וק"ל: אותם אותו וגו'. לכאורה האי ליסנא מגומגם דהל"ל את כתיב אותם אותו וגו' אלא משום דשפטיה דהאי קרא איירי לעבין לרקס לעבי ודל קא"ל לא סבר ליה מר דלעבין משפט כמי כאומר האי קרא דספי משמע דהכא איתמר דקמוחא על ריבא הוא כדמייתי ריש לנגד משפט ונומר וק"ל: ורישא דרישך כו'. כראה דנקט האי ליסנא ע"פ המקרא דמייתי ריש לנגד משפט וגו' כן אלא כלום ממתי ובערה ונומר דהיינו רישא דרישך מי שקבלה שהוא מבית דוד כסיה בהכך הגיהני דנקט בקרא וק"ל: תיו של דם כו'. כתבו התוספות תקבלה קאמר הכי דהא סי' ע"ש ולא ידענא מאי סברא כיון דהלדיקים היה עליהם תיו של דיו שלא ינגעו בהם משחית בקרא מוזילא אלו שלא היו להם תיו דרשעים הם וכמבו לגמרות והפסד והמי ביטוכים דלא הין רתוים לסבלל ולא להשחית וכן המסורה ליסנא דהלכו לדיקים גמורים והלכו רשעים גמורים ועוד נראה בזה דהמוטב להלמודא שהיה על הרשעים תיו של דם דתיו גופיה לא הוי קיימן כדלקמן דתיו תחיה ולכאו תיו תמות וכן לאידך אמוראי אבל לא הוי בשביעם התיו בצדיקים בדין ריות על התיו ברשעים בדם ריות על תמות וכו'. אמר ליה בגיוס מדכתיב. גבעון כסול נלאחים ונלאנקים ומשמע ליה נלאחים היינו לדיקים שמתאנחים ומצטערים על כל התועבות ונאנקים היינו רשעים שיהיו נלאקים אחרי הריגתם כמ"ש ילאק אלל נירותים ונאנק אלל ביחזקאל וגבי דם גופים כתיב ביחזקאל האנק דם שהיה על הרשעים תיו של דם על שיהיו עתידים בהריגתם נאנקים כחלל הוא פ': תועבת שבעם וה"ק: אמרה מדת הדין כו'. כפרש"י כראה דכל זהתוכח ומכחיש אמ"כ ממקדשי החלו דהיינו ממוקדשי שקיימו את התורה כו' מאלף ועד תיו אבל א"כ לא הו"ל לאתויי כלל בתר הכי הא דכתיב ויחלו באנשי הזקנים וגו' דלדרשה מההוא קרא מוכח שהתחילו להשחית בזקנים כדכתיב בריעא דקרא זקן בחור ובתולה וגו' וכאן כתיב וממוקדשי החלו וא"כ שהדי קראי אהדדי וי"ל דחקי משום דלי"ת זה קנה חכמה וי"ל אמר לפני תבית שהם זקני כהודי שהיו יושבין בלשכת הגזית אשר לפני ה"ס וק"ל: מא' ועד ת"ו כו'. דהי"ה שקטרגה סיחוד הקב"ה לאמר שקיימו כתי"ו ירמת גם שהם לדיקים מא' ועד תי"ו יחוד גבלל הגזירה כיון שלא מיחו בהם ודוה בקרא וממוקדשי ה' דהיינו שקיימו עד ת' חלו להשחית וק"ל: ששה אנשים באים וגו'. הא קרא לגיל מיניה כתיב אלא דו"ל דלכך הקדים האי קרא לומר שיהיו כבר אלו ששה אנשי' מוכנים לקיים מיד הגזרה שכאמרה לאחרים וק"ל: מזבח הנחשת מי הוה כו'. כתבו התוס' וא"ת והכתיב בר"ס ויעש מזבח הנחשת וי"ל דדרשינן ליה כי הכא שאמה גפרי' שריך בכלי נחשת עכ"ל והאי דחוק דלענין להזכיר זה האחם בקרא הככא

קשה ליה לרמות על הלוים שנהנו לפני המשכן להתחיל בהם ולולא דגריס נראה דלק"מ דהתם ה"ק דהתם הוזכר של נחשת שבעזרה בימי עזרה עשה שלמה מזבח אבנים אבל הכא ל"ל להזכיר כלל שעומד בפני מזבח שהיה מזבח של נחשת שהיה כבר בימי משה וק"ל: ת"ו תחיה. פירש ת"ו בדיו תחיה לצדיקים ות"ו דם תמות לרשעים ולענ"ד תמה זכות אבות הוא רוח לפניהם לצדיקים שתמה זכות אבות ובצדקתם ובמעשיהם יחיו ולרשעים שאין להם זכות עצמם והרי גם זכות אבות תמה וכן לענ"ד תחון זכות אבות לצדיקי' שמעשי' הטובים בידיהם משא"כ לרשעים ולענ"ד ת"ו סוף החותם ס' אמת דהיינו ת' שהוא סוף וגזר דין חותם של הנדונים לצדיקים ולרשעים ומ"ד אלו בני אדם שקיימו כו' פירש ת"ו של דיו לצדיקים ות"ו של דם לרשעים הוא בהפך אלו שלא קיימו וכו' ובד"ת ת"ו דהשתא לא פליגי הכי אמוראי אלא בפירוש רמז התי"ו בין רשעים לצדיקים אבל מדברי התוספות נראה בשם ר"י דלשמואל דאמר תמה היינו לרשעים ולר' תחון לצדיקים והוא דחוק ודו"ק:

שנאמר אגלה וגו'. עיין פרש"י ונ"ל דנפקא ליה מועתה אגלה וגו' דר"ל עד היום הייתי חס על כבודה מפני כבוד מאהביה שהם שלוחות ומחזיקים אגלה נבלותה לעיני מאהביה שהם המלאכים ולא אחוס עוד על כבודה וק"ל: **שנאמר למרבה** וגו'. פרש"י קראה ה' לבאות תענשה זאת ולא זכות אבות עכ"ל ונ"ל דנפקא ליה מדכתיב להכין אותה ולסעדה במשפט ובצדקה אבל לא בזכות אבות וק"ל:

הר"ף עיד ה' במשפט יבא וגו'. י"ל מאי הקשה רבי חנינא אם שרים חטאו זקנים מה חטאו ודלמא גם הזקנים חטאו. ונראה שדקדק בכתוב תיס עם זקני עמו ושריו דהל"ל עם זקני ושרי עמו ועוד דהל"ל עם זקניו ושריו ומכח זה אנו צריכין לומר שהזקנים הם אנשים צדיקים שראוים למשוט את העם אבל השרים אינם הגונים ולכך לא כינה אותם לקראם שרי עמו לפי שאינם ישרים והגונים וא"כ אם השרים חטאו זקנים מה חטאו ודייק תיד וחזר לומר אם שרים חטאו לפי שהם כי דקדוקים הוי בלישנא דקרא עיד ה' במשפט יבא עם זקני עמו ולא אמר זקני ושרי עמו והכי הוא אם שרים חטאו וכו' ומשני וכו' לגמחינהו מה לבתי ליה בלותא וכו' יש לדקדק והרי אין סנהדרין דומה לבהייה דהתם בשנגו מפני שקפדנות מהיד ולהרים אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי אבל הכא דסיס גלוי דלא מקבלי לא בשלה פליג טוס עונש כן אמת מפני התוספות דאלו דאמר הכי אע"ג דלא מקבלי לנמינהו היינו היכא דספק אי מקבלי כדקאמר במשך לפניהם מי גלוי אבל היכא דודאי לא מקבלי הנא להם עונש להם שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין כדאמרינן בהמניח וכפי זה הגרזן דומה לבהייה דהיה הספק אי מקבלי אי לא ולזה הניה ראיה עונש בקטרוגה מדת הדין על שלא הוכיחו ומיהו נהם כי אם לפניו יתברך גלוי לפניהם מי גלוי אבל קשה למה הוצרכו התוספות להניח ראיה במקי דקאמר הכא אע"ג דלא מקבלי היינו ספק דאי ודאי לא מקבלי לא והניחו ראיה מהתנינא והרי מתקיעו הוא לומד שמגורה מ"מ לפניהם מי גלוי תמשמע שאם גלוי לפניהם שלא יקבלו אינם מחויבים להוכיחם ובפ"ק ת"מ לך ורשום רושם על מצחות האנשים הנאנחים ות"ו על מצחות הרשעים היכא רמיזי בקרא דהא לא כתיב בקרא שתי תויין והתוס' כתבו לאו דם על הרשעים לאו מקרא קאמר אלא מגמרא וקשה טובא דמשמעתא איפכא כיון דעיי' הצדיקים נרשמת התי"ו ממילא הוא דכל מי שלא היה בו רושם זה שישלטו בו מלאכי חבלה וא"כ ת"ו של דם לא אתי ממגרא ולמה הוצרכו שתיהן ירשמו על הצדיקים לבד או על הרשעים לבדם ומי שלא נמצא בו אותו רושם יצא תבללו. ועוד יש לדקדק מ"ש אמרו ת"ח לפני הקב"ה אם לפניך גלוי וכו' והיינו דכתיב זקן ובחור ותימה למה תניא פסוק עיקר שהיה בתוכיה מגנת אין עשתה רושם קטרוג מ"מ אבל תחלת הפסוק מורה על כל איש אשר עליו התי"ו אל תגשו אין כאן מקומו ומה גם שהניח זקן ובחור שהבאתו כל זה ויוסף לגא נורך כלל ותמו זה שאמר והיינו דכתיב זקן ובחור וכו' דמשמע שמדקדק בזה היותם בכתוב ובפ"ק קטרוג מ"מ היכא רמיזא ועוד כגלאי מ"מ ומתקדשי תחלו וכתיב ויחלו באנשים לכתם הביא פסוק זה דהיל"ל וממקדשי תחלו ותני רב יוסף אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי ובפ"ק תנא למו לומר אל תקרי דלמא כפשטיה שאמר וממקדשי על שמקדש לו השכם על אותם רשעים השפודים

פסח היכל ס' שהוריכם אל ההיכל ומשתחוים קדמה לשמש ואמר שלותם שהבפיסים אותי נמקדשי תחלו וכן פירשו המפרשים שלש כשמעו של כתוב ובפ"ק פוגע שאמר ומיד והנה ששה אנשים באים וגו' ויעמדו אצל מזבח הנחשת אמר הקב"ה שמתחילו ממקום שאומרים לפני שירה בכלי נחשת ושלא כתוב זה הוא קודם מ"מ הקב"ה והתורה את' על מצחות הנאנחים וגו' וקודם קטרוג מ"מ כשהיה רצונו של הקב"ה להציל הצדיקים הנאנחים והנאנקים. הניסור נראה דבריה לא מקבלי מינאי הוא לומר אני מפרש דלמא לא מקבלי מינאי כמו שפירשו התוספות ולכך אמר לו סדור זה קשה לפניו יתברך שאני קטרגה מדת הדין לומר אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי הרי שאם הוא מסופק אם יקבלו התוכחה הוא מחויב להוכיחם כיון שאינו גלוי ובדבר לפניו שלא יקבלו ומכל מקום לא הגיעו מכאן רפי התוספות לפי זה משום דאיכא לתירוצי דלמא שאמים מגרוד לו שלא יקבלו הוא מחויב להוכיחם משום שאף על פי שלא קבלו פעמים יקבלו אחר כך פעם אחר פעם יקבלו ויקחו מוסר לנפשם ולכן נענשו הנאנקים והנאנחים אפיה שהוכיחו אותם ולא קבלו מהם לפי שקטרגה מדת הדין על שלא הוכיחו אותם עד מאה פעמים כדכתיב הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים שאמים שהיה גלוי לפניו ית' שאינם מקבלים לעולם מ"מ לפניהם מי גלוי והיה להם לחזור ולהוכיחם שמא יחזרו לטובה ויקבלו אפי' התוכחה ונפקא מינה לפי זה דאמרים שידוע שלא יקבלו תוכחתו מחויב לחזור ולהוכיחם שמא יחזרו בקרבם רוח טהרה ולא נמנע לקבל התוכחות לכן סיימו התוספות ז"ל מההוא דפרק המניח ואם כן אם ידע בהם שאינם מקבלים התוכחה פטור אינו מחויב לחזור ולהוכיחם כדי שלא יהיו מזידים. עוד אפשר לפרש דמהכא לא תמצא אלא שאין שהוא מסופק אם יקבלו תוכחתו ולא הוכיחם הוא נענש עליהם כיון שלפני בני האדם אינו גלוי ומינה דייקינן מנזמן שגלוי לאדם בודאי שאינם מקבלים תוכחתו אינו מחויב להוכיחם ואינו נענש עליהם רק הרשות נתונה בידו להוכיחם או שלא להוכיחם לכך באו התוס' לומר שהיכא דודאי לא מקבלי הנא להם עונש שיהיו שוגגים והוא חיוב גדול שאין לו רשות להוכיחם ולא ילפינן הכי אלא מההוא דפ' המניח ואם כן לפיר ניחא התוספות והיה הקב"ה לגבריאל לך רשום על מצחן של צדיקים ועל מצחן של רשעים שמעתי בזה בשם החכם השלם מהר"ם אלשיך אלהים שהיו בישראל שלש כתות רשעים גמורים וצדיקים גמורים שהיו להם למחות בידם ועוד היתה כת אחרת מאמינה עם הצדיקים שאין דבריהם נשמעים לאחרים ואינם ראוים להוכיח לאחרים. וא"כ כשקטרגה מ"מ היה על אותם שהיה בספק בידם למחות ולא מיחו כי היו שרים ונכבדים וכל שכן שרים אל תמשעתם אבל על הכת שאינם משועלים עלותם בעיני רבים אלא הם שמידים ושפלי מנפש הולכים נחום לנגב בקרב ביתם ומורתם לא היה שום קטרוג עליהם ולא מנעה בהם מ"מ דחלחיה א"כ נעשו כלם בישראל ת"ו אלא לא מנעה כי אם ברשעים וגם לצדיקים שהיה ספק בידם למחות כי דבריהם נשמעים לרבים ולכך הוצרכו שני תוין אחד לכת של צדיקים שקטרגה מ"מ עליהם ובי"ג נענשו אמר הקב"ה לך רשום עליהם ת"ו כדי שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה על שלא מיחו באחרים וכיון שירשו אות ת"ו של דיו לא יגעו בהם וגם תרשום על הרשעים ת"ו של דם כדי שיכירו אותם מלאכי חבלה ויפגעו בם וכל שארית ישראל הבינונים שהיו לצדיקים הם נצולים בלי סימן כי לא הוצרך סימן. אלא לפי שיש לו קצת קטרוג ועל השוררים בדרכיהם לא הולך זהו מגיעתי של הרב המחבר ז"ל והוא נכון דהמסבר לומר והתוית על מצחות וגו'. לו יותר ומשים ת"ו על מצחות האנשים ונומר ועוד קשה בכתוב שהל"ל על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים מהתועבות הנעשות בתוכה ומי על כל התועבות תועבה. ונוכל לבאר גדולות השמות כך והתוית פירו סיון שני תוין ת"ו על מצחות הנאנחים והנאנקים והתי"ו האחרת על כל התועבות שנעשות בתוכה כלומר על הרשעים שעושים תועבות בתוכה אמרה מדת הדין מה נשתנו אלו מאלו אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי והיינו דכתיב זקן בחור ובתולה וגו'. ועל כל איש אשר עליו התי"ו אל תגשו כ"ל שדקדק לשון הכתוב לרשום קטרוג מ"מ. דקשה יתר כל איש דקאמר דהיל"ל ועל אשר עליו התי"ו אל תגשו אלא הם הדברים שקטרגה מדת הדין לומר מה נשתנו אלו מאלו ודאי שעל כל איש אשר עליו התי"ו בין הצדיקים שנרשמו בתי"ו של דיו בין הרשעים שנרשמו בתי"ו של דם אל תגשו כדי לעשות בשלו ובשלו כי מה נשתנו אלו מאלו ואם אתה בא להבחין את אלו ראוי להשגיח לעולם באופן שמשפטה נכונה לומר אל תגשו כדי לבא לקטרג על כולם או השכים הקב"ה ואמר ומקדשי תחלו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי והכונה שדקדק רב יוסף שאם פי' ממקדשי הוא כפשוטו א"כ איך שייך על דברי הקב"ה אמר לו וממקדשי תחלו והם תחלו בגלגלים שהקב"ה חם

שמגילו

שם אבשלום תחת יואב על הצבא ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה אם יואב וכי בת נחש היא והלא בת ישי היא דכתיב ואחותיהם צרויה ואביגיל אלא בת מי שמת בעטיו של נחש מני אילימא תנא דמלאכי השרת והלא איכא משה ואהרן. אלא לאו רבי שמעון בן אלעזר היא ושמע מינה יש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון ותיובתא דרבי אמי תיובתא:

בלא חטא. חטאו של אדם גורם לו מיתה: בשבט ובנגעים. היינו יסורין וקאמר בלאו בלא חטא משום פקודת עון: בעטיו. של נחש. בעלמו של נחש שהשיא לחוה ולא בחטא אחרים שלא חטאו: בעטיו. כמו עיטא וטעם: ואחותיהן. בבני ישי משתעי: אלא לאו רבי שמעון בן אלעזר. דאמר משה ואהרן נמשפט עמו ומודה בהכי:

מעגיחו. בגמרא היינו דכתיב זקן ובחור ומקדשי תחלו וכתיב ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית יוסף פי' מגלת תולי דכתיב ויחלו באנשים הזקנים וכו' סרוח העון את שנות הקב"ה ומקדשי תחלו אלו צריכין לדרוש אל הקלי מקדשי והפסוק ניפח דכתיב ויחלו באנשים הזקנים אשר ומקדשים שמישראל כאשר עם ה'. ועוד אפשר מדקדק רב יוסף שכיון שמתחיל לומר ענין ההשחתה היה ראוי לומר סמוך לזה ומקדשי תחלו ומתחיל לומר ענין ההגלה ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו ולמה הפסיק בין שניהם לכך הכריע שניהם ומקדשי הוא שמקדשים אותו הזקנים כזקן ובחור המפורש ועל אשר עליו התיו אל תגשו ולא נזר עוד ותיבת ומקדשי תחלו היה עדיין שחור או הקנים אותם שאומר אל תגשו יחד עד ואומר ומקדשי מילי וכל מה שנאמרתי למעלה שגזירה קשורת ענין נסמכה ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו כי מה כתוב אלו תחלו מתחלה נ"ב את ואומר בגמרא היינו דכתיב זקן ובחור וכו' כי נח לרמוז סיכן עליהם שתי עם שלא נענש נאמנים לצדיקים כי מה ועל איש אשר עליו התיו תם דברי מה לא היינו דכתיב זקן בחור ובתולה טף ונשים ויתבאר זה עם שמזכיר בתחלת ילקוט והגה ששה אנשים באים מדרך שער העליון ולא שמע גזירות כן זקן בחור ובתולה טף ונשים תגי א"ר יוחנן להלכן דקתני. ובגם אמר זה מיכאל ואחו מיתתו בגמרא היינו דכתיב זקן ובחור כלומר לא ולאה שמתם גזירות כתובות כאן והם היו ד' אנשים ובתורה יש לנו לומר שלאמר שנים א"ל שיהיה עליך רחמים להציל הגאונים הגרשמים נתיין של דיו ועל כל איש אשר עליו התיו הוא קשורת של מיה והקב"ה קבל הקטרת ואמר מתקדשי תחלו ומיד והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון ונ"ל ששים נגמרה ומיד והנה ששה אנשים באים אף על שפסוק זה נאמר קודם והתורה תיו הוא לומר שחתך ומיד סמוך לגזרה שאמר עד שקדוש ברוך הוא ואמר ומקדשי באו הששה אנשים מעד שכבו לא היו באים שלא הוסיף באחד היה להציל עכשיו מחזיר עד הקב"ה באו הששה אנשים כלם להשחית ומיד רגלו ויעמדו אצל המזבח הנחשת אמר הקב"ה התחילו ממקום שאומרים שירה לפני הקונה שהם מתחלת באו הששה אנשים ועמדו אצל המזבח הנחשת כלומר שבזה אנלם לומר שמשם שהיו לצדיקים הם הגבהים פורעים את רפתים ולפיכך כשאמר עד הקב"ה אמר להם התחילו ממקום שאומרים שירה ולהזה כבמידה במעלה שם נגלה אחת היתה מכוחם שבלבם הפורענות ועכשיו שנגלה מעידים לגם נסתה אחרת לומר התחילו וכו':

תוספות אין מיתה בלא חטא. פי' מיתה לפי מקצרם נלא ספק על הסתם ואין יסורין בלא עון של עניו כדאמר ביומא משמע אלו שסוגים שמות אלו הרוגות ולפ"ג דאמר נמי בתיב של יום להבין בלא ומיסורין מבומת דיסורין נאין על שוגג הכא א"ר יסורי נגעים שהם מסוגרים כדאמרינן קרא: ד' מתו בעטיו של נחש. והא דכתיב כי אדם אין צדיק נאין תרי גרית נבי אדם קאמר ואיכא לרמנ"א מי עדיפי אלו תרי ממשה ואהרן. וי"ל דלא הוו חשיבי כותייהו והאמת נמי לא חטאו: והא יש מיתה בלא חטא ויסורין בלא עון. ולפ"ג דתהוי דקאמר אין יסורין בלא עון לא איתותב:

מהרש"א אין מיתה בלא חטא ואין כו'. לכאורה קשה דהפיחם ודאי קשה מיסורין וא"כ לפי הסברא נהפך יסיה דהי"ל דאין מיתה בלא עון בהוא האחד ואין יסורין בלא חטא שהוא שוגג ולפמ"ש התוספות דמיירי הכא ביסורין שהם מסוגרים י"ל שהם קשים טפי ממיתה ומ"מ יש לעיין בזה דיסורי איוב ודאי מסוגרין היו ולאו דומה בהיה בו עון מיד דמפורש בים איש תם וישר וירא אלהים וסר מרע ודו"ק: אף משה כו'. ומ"ד שמתו בלא חטא מפרש ליה להאי קרא יען לא האמנתם וגו' לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ הזה וגו' הם האמנתם בי זכיתם להכניסם לארץ ישראל אבל אין זה כדאי להיות מתים אם לא דיש מיתה בלא חטא ודו"ק: בעטיו של נחש כו'. פרש"י מלשון עלה ובערוך פי' שוד פ"א מלשון קולמוס כמו עט סופר וגו' ע"ש וכתבו התוספות ד' מתו כו' והא דכתיב כי אדם אין צדיק וגו' ברוב ב"א קאמר עכ"ל וצ"ל גם שיש בו קלת חטא אינו ראוי למות בלא חטא וכה"ג כתבנו לעיל דמוכח כן מקרא דיען לא האמנתם גומר למ"ד דיש מיתה בלא חטא ממשה ואהרן מיהו למסקנא מוקי לה כרשב"א דמשה ואהרן מתו בחטאם ואפ"ה ס"ל דיש מיתה בלא חטא הגון הנך ד' שמתו בעטיו כו' וא"ת מי עדיפי ממשה ואהרן וי"ל דלא חשיבי כותייהו ומחטא כמי לא חטאו עכ"ל וק"ל:

לב **אמר** רב אמי אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון. אין מיתה בלא חטא דכתיב הנפש החוטאת היא תמות. אין יסורין בלא עון דכתיב ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם. מתיבי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון אמר להם מצוה קלה צויתיו ועבר עליה. [אמרו ליה] והלא משה ואהרן שקיימו כל התורה כולה ומתו אמר להם מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב וגו'. הוא דאמר כי האי תנא דתניא רשב"א אומר אף משה ואהרן בחטאם מתו שנאמר יען לא האמנתם בי הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם מתיבי ד' מתו בעטיו של נחש ואלו הן בנימן בן יעקב ועמרם אבי משה וישי אבי דוד וכלאב בן דוד וכלהו גמרא לבר מישי אבי דוד דמפרש ביה קרא דכתיב ועמשא

אמר

עיון יעקב

אין מיתה בלא חטא. [illegible] לצדיקים [illegible] כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ואין זה משום חטאו [illegible] אלא כי נחלים לצדיקים [illegible] ... [illegible] ... ואין יסורין בלא עון [illegible] ... מקני מה קנסת מיתה על אדה"ר [illegible] ... קנסת מיתה [illegible] ... [illegible] לפרשם של תורה לכך קאמר יש יסורים בלא עון רק שלא יפרשם של תורה:

הרי"ף אמר רב אמי אין מיתה כו'. וקשה דאיפכא מסתברא לתלות שמיתתם משום חטאים גדולים נמי ויסורין במעשה של סוגה ואין יתכן שאם יהיה בידו עון של מזיד ולא סוגה לא יענש מיתה ונראה דדיק שהמיתה היא בעון מזיד וגם בקצת של שוגג אבל היסורין אע"פ שאין בידו חטא של שוגג לא יהיה כלל יסורין אלא על עון של מזיד והכי דייק דהיינו שמיתם בלא חטא וחטאו של אדם גורם מיתה והיינו עון של מזיד והוא שמתם דהיינו בלבוש ואין יסורים בלא עון של מזיד קאמר דאין בהן אלא משום שקודם עון וכיון דהיינו נמי שבא עליו של רב אמי לא נא לבטל שמיתתה אינה בעון מזיד אלא בקצת אלא קאמר שהיסורין אינם באים משום חטא אלא משום פקודת עון וגם החטא' פירשו כן אין מיתה בלא חטא לפי שהגזרה בלא אפילו על השוגג ואין יסורין בלא עון של מזיד. ועוד י"ל שמי שיש בידו חטא של שוגג אינו נענש ביסורין לפי שעושו לנקום על חטאו נמיתה כי הוא בשביל חטאו והאדם אין צריך לארץ שלא יחטא אבל כשיש בידו עון מזיד צריך למרק עונו ביסורין כדי שיהיה נקי לעולם הבא לפי שהמיתה אינה ממרקת אלא השוגג ולהיות הולך עד בלי עון צריך ליתן יסורין נמחיין:

לג **אמר** ר"ש בר נחמני א"ר יונתן כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה שנאמר ויהיו בני יעקב שנים עשר מלמדים ששקולים כא' אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו מלמד שבלבל מצעו של אביו ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב את בלהה. תני רשב"א אומר מוצל אותו צדיק מאותו עון ולא בא מעשה זה לידו אפשר עתיד זרעו לעמוד על הר עיבל ולומר ארור שוכב עם אשת אביו ויבא חטא זה לידו אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פלגש אביו עלבון אמו תבע אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי עמד ובלבל את מצעה. אחרים אומרים ב' מצעות בלבל אחד [אחת] של שכינה וא' [ואחת] של אביו. והיינו דכתיב אז חללת יצועי עלה אל תקרי יצועי אלא יצועיי. כתנאי פחז כמים אל תותר ר"א אומר פזת חבת זלת. ר' יהושע אומר פסעת על דת חטאת זנית. ר"ג אומר פללת חלת זרחה תפלתך. אר"ג עדיין צריכין אנו למודעי ר"א המודעי אומר הפוך את התיבה ודורשה זעזעת הרתעת פרחה חטא ממך. רבא אמר ואמרי לה רבי ירמיה בר אבא זכרת עונשו של דבר חלית עצמך חולי גדול פירשת מלחטוא:

כל האומר ראובן חטא. במעשה בלהה: דכתיב. בההוא קרא ויהיו בני יעקב וגו' לאשמועינן שלא חטאו: ויבא חטא זה לידו. ויעמוד שקבלו מיהו בניו על המקללים. כיון דאתא לדקדוק ברכו אחיו: אחת של שכינה. כך היה יעקב עושה בכל אהלי נשיו מעמיד מטה לשכינה ובאותו אהל שהוא רואה בו שכינה הוא בא ולן אותו הלילה: חללת. אותו שם שעלה על יצועי דהיינו שכינה מדלא כתיב יצועי עלית. שעד שלא נעשה אהל מועד היתה שכינה שורה באהלי צדיקים: פחז. נוטריקון: פזת. לשון עמוד פזיזא: פזת. מהרת בעצמך ומנעת: זלת. זלזלת: פללת. להגלל מן החטא: חלת. [מן] ויחל משה: זעזעת. יראת לחטא נרתע:

ורבי יהושע חטא לרבן גמליאל ולמודעי נקט לחטא ולא חטא: חלית חולי גדול. להתאפק לכפות [לכבוש] יצרך:

מהרש"א ראובן חטא כו'. פירש"י במעשה בלהה עכ"ל דקדק לומר דבמעשה בלהה כתשמעו לא חטא אבל הוי חטא בבלבול יצועי אביו דקאמר דמעלה עליו כו' וזה שאמר רמב"ן לקמן מוצל אותו צדיק מאותו עון כו' דהיינו מאותו עון דמעשה בלהה אבל בחטא דבלבול יצועי לא היה מוצל ומה"נ פירשו בתוספ' לקמן גבי בני עלי לא חטאו: **ויהיו בני יעקב י"ב מלמד** כו'. כפרש"י ור"ל כיון דמתחיל ענין אחר והוא פסוק לפרשה אחרת ה"ל כמו לאפסוקי לפסוק אחר אי לאו לאתויי דרשה דמוכח הדלעיל דגם שהיה בראובן זה הגנות וישכב וגו' מ"מ י"ב בניו היו שקולים כמו שלא היה באחיו זה הגנות ממש דוישכב כך לא היה בו זה הגנות ממש דוישכב וגומר ולא נכתב בו כן אלא ע"ש בלבול יצועו ונראה בזה מה שכינה בלבול יצועו לשכיבתו עם בלהה אשת אביו לפי מ"ש כי רחל היתה עקרת הבית וכל עלותו של יעקב לא עבד אלא ברחל ועל ידה כמו גם לאה והשפחות וע"כ בחיי רחל היתה מטתו תדיר באהל רחל ולכבודה גם אחר מותה העמיד מטתו באהל בלהה שפחת רחל ולפי מה שאמרו במסכת יבמות שאמרו שם שהיה אבותינו הראו אסורים ליקח שפחה והוא כמו לא הגר שפחה היה לפי שכשנשתחררה הגר מותרת כדין הטבלה לעבדו בת חורין דיוצאה לחירות וה"נ י"ל ביעקב שהותר בשפחות אלו לפי שכשחררו מותרת כשכיתו בו וראובן טעה בזה וחשב שלא כשחררו בלהה השפחה מותרת ולכך אמר שקראו לבני השפחות עבדים כי ולד שפחה כמותה ולזה לפי דעתו שבלהה היתה שפחת רחל ולא נשתחררה תבע עלבון אמו שהיא שפחה אחות אמי כו' ולזה אמר לפי דעתו שבלהה עדיין שפחה ולא נשתחררה והיכי אשת אביו כלל שאין קדושין תופסין בה והיינו הקורא בו לראובן באשת אביו מעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה דלפי דעתו הותר לו שכיבתו עמה ומטעם זה נראה שאמר הכתוב בד"ה כי בחללו יצועי אביו נתנה הבכורה ליוסף כמפורש פרק י"נ לפי שע"י בלבול יצועי של בלהה שבא בכבוד רחל שהיתה עקרת בית כמ"ש לעיל ע"כ ניטלה הבכורה ממנו ונתנה ליוסף שהוא בכור של רחל ודוק: **ויבא חטא זה לידו** כו'. עיין פרש"י והלשון דחוק ויותר נראה לפרש בהפך וה"פ כיון שנאמר שיהיה עתיד זרעו מן המקללים לא ה"ל להקב"ה להביא חטא זה לידו ואפשר שיוכל לפרש כן משום דאמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וק"ל: **אלא יצועיי** כו'. מפרש"י נראה דל"צ ליה וכן במדרש ילקוט איתו ועיין פרש"י מהיכא יליף דבי מלשות בלבל וע"ל דדריש ליה מדכתיב משכבי בלשון רבים הא' משכב אביו ממש והב' משכב שכינה אביו בשמים וק"ל: **ר"א פזת חבת** כו'. דרשו נוטריקון משום דלפי פשוטו ה"ל למכתב פחזת וע"כ דרשו מיניה פזת מהרת לעבור בשתים דהיינו חבת באיסור א"א וזלת בכבוד אביך דהיינו באיסור אשת אב וכיוצא בזה אמר רבי יהושע פסעת על דת אע"פ שאין בו כח מוזהר על אשת אב מ"מ עברת על דעת התורה בעתידה לאסור אשת אב ותעלת בזה מה אביך והיה דהיינו באיסור א"א: פללת. פי' רש"י להגלל מן החטא עכ"ל ונלפענ"ד דלא כפרש שספק"ג אמר שחטא דהא נר"ג משמע דנקט לחטוא ולא חטא מדאמר ר"ג לרבן אמו

כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה. עיין במפרשי התורה ולי נראה לומר שראובן לא חטא במעשה מפני לא כתיב וישכב עם בלהה פלגש אביו אלא את בלהה וגם זה דכתיב בפסוק ישראל בארץ ההיא וילך ראובן אלא נראה כוונת ראובן הוי לבלבל יצועי אביו דהיינו לפי שיעקב היה אהבה... [illegible] אפשר עתיד לעמוד זרעו על הר עיבל...

אם למודעי ור"ל אלא ופללת פי' לשון כפול לתפלל תפי' מכינים דלעיל ונראה דמס"ת קאמר ר"נ עדיין אם לריכין למודעי משום דנדרשה ר"נ יש לפרש דחטא והתפלל על חטאו למחול לו ועכ"כ אמר לריכין אם למודעי לרחם בספק אגמת פי' דהא"א לפרש אלא פלא חטא כלל וא"כ גם דרשה פללה פי' פי' לתפלל על החטא ולא חטא ונראה דסכי תנאי בהראי דסברי נמי דלא חטא היינו דלא חטא במעשה בלהם מגם אבל חטא בגלגל ילותי אבי כדקאמר בהנאי דאחיה הך דהגע עלבון אמו כי כר"נ ור"א המודעי אבל נפי הא"א על מרדם רבתי כתוב דנ' מחלוקות בדבר פי' ע"ם ולא תשמע כן מתוך קניא דשותהין דמייסב לדרדים נמי בזה סכינה בלגל ילותו בלשון סכינה כי בלאות בתחילה היה מחשבתו לחטוא ממש בסכינה עם בלהה ועפ"י תפלתו ניצל מלחטו שן כר"נ וכר"א המודעי ומ"מ מחשבתו ולא כנשים קלה בפועל לגלגל ילותי אבי משום עלבון אמו וע"כ כינה אותו עלבון סבינה לפי מחשבתו וק"ל:

הרי"ף כל האומר ראובן חטא וכו' אל תקרי ילותי אלא ילותיי. מתוך לשון דפיי נראה דלא גרסינן ליה אלא ילותי עלה אותו סעלה על ילותי היינו סכינה. ואי גרסינן ליה י"ל שהכוונה אל תקרי ילותי לפי בקודם אמר כי עלית משכבי אביך לשון יחיד ואין הוא אומר עלית ילותי כי יחיד אלא ילותיי כי רבים כדכתיב משכבי אביך לשון רבים:

לד אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה. שנא' ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה'. סבר לה כרב דאמר פנחס לא חטא מקיש חפני לפנחס מה פנחס לא חטא אף חפני לא חטא אלא מה אני מקיים אשר ישכבון את הנשים מתוך ששהו את קיניהן שלא הלכו אצל בעליהן מעלה עליהם הכתוב כאילו שכבום. גופא אמר רב פנחס לא חטא שנאמר ואחיה בן אחיטוב אחי אי כבוד בן פנחס בן עלי כהן ה' וגו' אפשר חטא בא לידו והכתוב מיחסו והלא כבר נאמר יכרת ה' לאיש אשר יעשנה (וגו' לא יהיה לו) ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות. אם ישראל הוא לא יהיה ער בחכמים ולא עונה בתלמידים ואם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה. אלא לאו ש"מ פנחס לא חטא אלא הא כתיב אשר ישכבון ישכבן כתיב. והכתיב אל בני כי לא טובה השמועה. אמר ר"נ בר יצחק בני כתיב והכתיב מעבירים א"ר הונא בריה דרב יהושע מעבירם כתיב והכתיב בני עלי בני בליעל מתוך שהיה לו לפנחס למחות כחפני ולא מיחה מעלה עליו הכתוב כאילו חטא:

כל דאומר בני עלי חטאו. גמרא היא: אינו אלא. טועה ומיהו בבהן קדשים מגלו: דאמר רב. לקמן במעשה פנחס לא חטא דליף לה מקרא ורבי יונתן יליף לה לחפני מהאי קרא דמקיש חפני לפנחס: ששהו את קיניהן. שהיו מקריבן להקריב כוס קרבן אלא נקופי וכשבאות הנשים ויולדות להקריב את קיניהן והם היו משהין מלהקריבם והנשים לא היו ישלום לסמוך עליהם פיקרינום והיו שוהות שם ולא היו חוזרות אצל בעליהן עד (שתהלו) [בהלו] קיניהן קרבן והיו משוחות לקדשים וליכנס לעזרה לפיכך

מעלה עליהם כאילו שכבום. פסי מוכעין אותן מפריז ודנ"ה פנחס לא חטא. בגמרא פים דאמר ישכבון את הנשים אים אלא חפני לבדו: ואחיה בן אחיטוב וגומר כהן ה'. בשילה סכה אפוד הרי מוריחסו לפנה והכיר עליו שם פנחס אבי אביו: אפשר בא חטא לידו והכתוב מיחסו. לבנה ולא בן נם מייחסו לאחריו: והכתיב בני עלי דפלפים: יכרת ה' לאיש וגו'. והאי קרא גבה על הסתית ועל הזונה משתעי כדדרשינן ליה בפלו בן הנסריפי דכתיב לעיל מיניה כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר ודרשינן כי חלל יהודה קדש ה' זה זונה וכן הוא אומר לא תהיה קדשה וגו': ער. חריף להבין ולהורות בין החכמים כדאמרינן בעירובין אחרית ערכי: ואם כהן הוא וכו'. וכאן מיחס בנו מגיש מנחה אחר פנחס: והכתיב אל בני כי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע מעבירים עם ה'. אביהם היה מוכיחם: והא כתיב מעבירים אמר רב הונא בריה דרב יהושע מעבירם כתיב. קשה בעיני שם החכם הנזכר כאן כי לומר אני במעשה גדול הוא ולא גרם לה להאי מילתא בכרי נבפריב מנהים כתיב מעבירים וגם במסורת מנחלה במקום במפיין שם כל הכתובים (בכתיב בהן יו"ד דלא קרין) [דלא כתוב בהן יוד וקורין] ולא מנאה את זה והם מפרין על פי החשבון הו היא קושיא דהאי מעבירים לאו לשון עבירה כיא אלא מלשון ויעבירו קול במחנה והכי קאמר לא לא טובה השמועה אשר אנכי שומע את עם ה' מעבירין ומכריזין וקובלין עליכם והאי מעבירין לשון רבים הוא ואנם פי קאי ולא אחני עלי שהרי הם היו שנים ולא היו מעבירים את אחרים:

תוספות מעבירם כתיב. נראה שלנו חולקת על ספרים שלנו שכתוב בהם מעבירים וכן מלינו בירושלמי במסכתא סוטה שסם את ישראל פרנסים שנה שלמד שהיו פלמדים ירלים מתנו עברים שנה אשר טוש כמו נחיו וככל ספרים שלנו כתיב עברים שנה:

מהרש"א בני עלי חפני כו'. דהאי קרא מיותר ואין לו ענין במקומו אי לאו לדרשה ז להשוותם מה פנחס לא חטא כו' ימתנו התוספות דלא חטאו במאי דכתיב אשר ישכבון אבל מבזין קדשים היו כדכתיב בפרש יקטירון גו' ע"ש ובפירש"י לגרס דפנחס לא חטא בגמרא היא דאמר ישכבון כו' ע"ש דמשמע דבפרש יקטירון גו' חטא ולכך לא פריך מיניה לרב אלא מאשר ישכבון ולא פריך מבפרש יקטירון וק"ק דא"כ מאי פריך מאל בני כי לא טובה השמועה גומר דאימא על שמבזין קדשים היה אומר להם כך וכן לגירסא דפריך ממעבירים מלשון עבירה ואיתא על עבירה בזיון קדשים קאמר וי"ל דלפי אותה גירסא סמיך אסיפא דקרא דכתיב מעבירים עם ה' דמשמע שהביאו מכשלים עם ה' לידי עבירה והיינו עבירה אשר ישכבון את הנשים דהיינו עם ה' אבל עבירת בזיון קדשים לא הוי עבירת עם ה' כלל אלא עבירתם בלפי שמיא וע"ל דהאי קרא אל בני כי לא טובה גומר לעיל מיניה כתיב אשר ישכבון גומר דעלה קאי: והא כתיב בני בליעל כו'. האי קרא אע"ג דגבי בזיון קדשים כתיב מ"מ משום זה לא הוי קרי להו בני בליעל אלא משום דאשר ישכבון גומר דהיינו אשת איש דאשכחן לשון זה גבי זנות דהא"א בני בליעל נסבו את הבית גומר בני בליעל אשר בגבעה גומר וק"ל:

הרי"ף סבר לה כרב וכו'. אין להקשות בין לרבי יונתן ובין לרב אמאי לא יצאו מרבמיב ושם שני בני עלי כהנים לה' ואם קבלו גבורים היתר

עיון יעקב

מעלה. עליהם הכתוב כאלו שכבום. הוא מדוקדק כפסוק גם לאה הענין בדברים האלה כבר מרחיק שלא נכון מדברי משה באמר טריס פוס אלוהיי אם אלי של והוו ענין לא מגניבים על דבר שבעה שנפים רק על בזיון קדשים שוכיחם:

סילך פיו סתנים לסי והא כתיב לא יהיה לו בן תנים תנחה לדי כא לא קמיא לפי שסתנות הוס מדבר קודם לכן כשנא אלקנה וחנתו אל עלי ופס עלי עני עלי מאיס לסי אבל אחי"כ כתיב אמר ישכבון את הנשים. ולספר בסמוך אחי"כ אבל מכאי קרא דכתיב ואחיה בן אחיטוב בן פנחס כהן לה' יורם ספיר דהאי קרא כתיב לאחר כמה שנים הספר חטא נא לידו ותכאות מיתכו הכי ותימה לי דהאי קרא כתיב נגעל בת אל כבר. ונמן כאומר ישכבון את הנשים סנתלות במדבר נבנות ישראל. ופמה דרים סכי דכתיב סכא עגדם יהודה ותושבת כעמתם בישראל. וכתיב נפרכת עליות כי כל התועבות האל עשו אנשי הארץ וכתיב נתריה יכרת ה' לאיש אשר יעשנה עד ועונה וגו'. ועוד יש לדקדק אריסום לבתן שאמר אספר חטא נא לידו כיון שהוא מקשה מגם דכתיב התם לא יהיה בן תנים מנחה לה' וככא כתיב כבן לה'. את עולך עוד נותר אספר חטא נא לידו והכתיב מיתכו. ונראה מית נא להוכיח שלא חטא פנחס לא בעבירות ולא באכילת בשר הקדש קודם הקטרת אמורין. ועכין פרישות העבירות הוא מדכתיב כבן לה'. והכתות אומר בעבירות לא יהיה לו בן תנים מנחה לה' ועלן שלא חטא בהקרבת האימורין הוכיח מדיניאמו הכתוב ולספר חטא נא לידו אחיו סבים חטא קל והכתות מיתכו אלא ודאי פנחס לא חטא כלל לא בזה ולא בזה ורבי יונתן כבר דפנחס לא חטא בעבירות ומקים ספני לפנחס אבל בהקטרת אימורין סביהם חטאו כמו שאפרש לקמן גבי ממתו קיימין זמרי. נראה לי דכיון שהיו להוטים אחר גרונם עמר תכם נסר נלגות לבך כשהיו אוהים את היולדות שמביאות קן תורים מאין גו מלך לבכן היו משהין אותו עד למחר נדי נסקריב קרבן נהמה ביום גו סלך לבכן. ומתוך שהיו משהין קיניהם היו סובבות פתח אהל מועד עד לאחר שיקריבו קיניהן ובזה אני מדקדק דכתיב ישכבון גבין הי"ל ישכבו ופי אלא כיון דגם שלא חטאו נחשב חם ושים לאח שסיתו קיניהן ומתוך כך ישכבון את הנשים שהיו גורמין בשוננות ולנות הנשים פתח אהל מועד ואיכם אחרות לביתם עד תקריבו קיניהם והיו העם העוברים שם רואים את הנשים שוננות שם ומהרהרים בהרהור רע והיו מבגירים עם ה' על המנגרים דכך שם ומעלה עליהם הכתוב כאילו שכבום באותו העון: מתוך שהיה לפנחס למחות ולא מיחה וכו'. ופליג אדרבי יונתן דאמר שניהם לא חטאו. וקשה דאמאי לא הוכיחו כן התוס' מלעיל דאמר לגבי ישכבון נמי"כ דהיינו חפני חטא ופנחס לא חטא ורבי יונתן אמר בניהם לא חטאו. ועוד נאמר מה זה היה כרבי יונתן דדרים הקיטא שניהם לא חטאו. ורב לא דרים הקיטא וחפני חטא ולא פנחס. ונראה דכיון דיליף רב דפנחס לא חטא מדכתיב אחיה בן אחיטוב בן פנחס כהן לה' ומשום סכי ישכבון כתיב על חפני נבגד אם כן יש לומר דהכגר כרבי יונתן דשניהם לא חטאו בעבירות אבל בהקטרת אימורין רב סבר פנחס לא חטא וחפני חטא. וכן נראה מדברי רש"י והתוס' ז"ל בנדבר פרוש בהאי ישכבון כפשוטו לא חטאו. אבל בהקטרת אימורין שמעלה הכתוב כאילו שכבום. חפני חטא ולא פנחס ומעלה עליהם הכתוב כאילו הוא גחפני על שהיו משהין קיניהן והיינו ישכבון כתיב על חפני נבגד והקישא דחפני ופנחס מודים על עבירות כי שניהם לא חטאו אבל הכא דאמר ומתוך שהיה לפנחס למחות מכים דחפני חטא גם בעבירות. לי"ל פליג ארבי יונתן דאמר שניהם לא חטאו:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה שנאמר ויהי באשר זקן שמואל וגו' ולא הלכו בניו בדרכיו בדרכיו הוא דלא הלכו מחטא נמי לא חטאו אלא מה אני מקיים ויטו אחרי הבצע שלא עשו כמעשה אביהם שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם שנא' והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל והם לא עשו כן אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם כתנאי ויטו אחרי הבצע ר"מ אומר חלקם שאלו בפיהם רבי יהודה אומר מלאי הטילו על בעלי בתים ר"ע אומר

קופה יתירה של מעשר נטלו בזרוע ר' יוסי אומר מתנות נטלו בזרוע:

בני שמואל חטאו. במקח שוחד ובהטיית דין: **לחזניהם.** כשמשים שמוכרין אותם לילך ולהזמין את הנקבלים לדין: **ולסופריהם.** לסופרי נתרים ולאגרי מים: **מלאי הטילו על בעלי בתים.** ספרים להם פרקמטיא לפסוק בה ולתת להם השכר ומתוך כך היה מהסך לבם להטות דין כבעלים לפניהם לחון והיינו חטאו: **חלקם שאלו בפיהם.** מעשר ראשון הראוי להם [בלויים היו] היו שואלים בפיהם ומתוך שהיו גדולי הדור ושופטים לא היו מונעים מהם ושאר לויים עניים מלסתערים לדיכי אגיד לא תשלו בהוייה מתפטו: **קופה יתירה.** יותר מן הראוי: **מתנות.** זרוע לחיים וקיבה והם לא היו כהנים. ל"א מתנות לויים כגון מעשר וקרא כתיב ונתן לכהן תרשיק ולא מיטול מבלמי בשתיעות חולין פרק הזרוע והוא הדין לכל מתנות כהונה ולויה:

מהרש"א שלא הלכו בדרכיו. בדרך שהלך שמואל בכל שנה לסבב העיירות ולשופטן שם אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהן פי' ר"ל לחזניהן ולסופריהן בעירן דאילו קנבו גם הם עמו לספר היתה הולכתן מרובה על שכרן גם בעירן אפשר שאלו יותר מכדי שכרן לומר שאין להם פנאי מפני שיש להם עסקי עירן המוטל עליה' והיינו ויטו אחרי הבצע להרבות להן ממון דרך אסור ואמר ע"ז ויקחו שוחד דהיינו שע"י מה מרבין להם שכר בלא השמשי' והחזנים ליקח שוחד דהיינו ליקח מאחד מהם שכר הרבה יותר מלחבירו וע"ז אמר ויטו משפט שהשמשי' והסופרין מסכין להטות משפט כמ"ש בפרק ב"מ שזהו קלקול הדין כאומרו בם וק"ל: **ר' יהודה אומר מלאי כו'.** עיין כל זה בפרש"י ועי"ל ע"פ מ"ש בר"פ דייני גזירות דאסור לדיין ליטול אגרא דהוי בכלל מקבלי שוחד אם לא שכר בטלה דמוכחא והם שלא חלקם ובכר' מן הדין בפיהם גם באגרא דלא מוכחא ור"י דאמר מלאי שהיינו פי' והיינו ויקחו שוחד ויטו משפט דכתיב בהו כדאמרינן פרק בתרא דסוטה משרבו מטילי מלאי על ב"ב רבה השוחד והטיית המשפט כפי' ע"ש: **קופה יתירה** כו'. פרש"י יותר מן הראוי עכ"ל ויש לדקדק דא"כ בלוקחי מעשרים בשאר מעיהם כמבוא ואין זה בכלל ויטו אחרי הבצע גוזר ונראה לפרש ע"פ מ"ש דטובת הנאה בעתן ומעשר הוא לבעלים ליתן לאיזה לוי שירצה וקאמר דלוקח קופה יתירה דהיינו המעשר שהפרישו ב"ב ונתרצו ליתן לאחר לוי שירצו נטלום הם בזרוע ורבי יוסי באומר מתנות פי' ע"פ מ"ש פ' הזרוע מדכתיב בתחלת מאת העם מקפיקא בן בלוים אי מקרי עם אם לאו ואין מעלין מהם וכם אין מעלין מאחר וקאמר דהם היו ליוה דהטף מתנתא פי' ה"נ הכא קאמר ר"י גבני שמואל דהוו חטפי מתנתא מאחרים בזרוע וק"ל:

הרי"ף מה אני מקיים ויטו אחרי הבצע וכו'. וקשה דהאי דלא עשו כמעשה אביהם ילפי מלא הלכו בניו בדרכיו דהיינו לחזר בכל מקומות ישראל ודן במקומותם ובניו לא עשו כן אבל היכי מייך עם ויטו אחרי הבצע נך הוכ"ל מה תלמוד לומר ויטו אחרי הבצע שהיו מרבים לחזניהם וכו' וי"ל דכיון שהיו מרבים שכר לחזניהם הם השמשים שהולכים להזמין לבעלי דינים היה להביאם לדין לפניהם הבלת עליהם כאילו נטו אחרי הבצע בשביל הודות שמוכם לא נטלו מלאכתן להלוך בדרכי אביהם שהיה הולך מעיר לעיר לדונם ומתוך זה מרבים שכר לשמשיהם שילכו להזמין לבעלי דינין ואילו הלכו הם. ומבבו העיירות כמעשה אביהם לא היו צריכין להרבות שכר משמשיהם: כתנאי ויטו אחרי הבצע וכו'. אין להקשות דכתי

עין יעקב

כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה. נ"ל דעיקר דיוקא מסיפא דקרא ... [illegible] ... דלא חטאו אלא ... הלכו בדרכיו ויטו אחרי הבצע קאי על חזניהם וסופריהם:

דרבי יונתן לא אמר כמר מהני תנאי דאיתו אמר מרגים פכל למחייתם ופינסו אמרי פלקם שאלו בפיסם איב מלאי המיתו איכ קופה יתירה של מעשר כשלו איב מתום נסתו בזרוע דייל דרבי יונתן סבר דלא הסתו מהפיית דין ורבן סמי תנאי רבי מאיר ורייי ורבי יוסי מגרי שלא הסתו בספיים עשפם אבל רבי עקיבא דאמר קופה יתירה של מעשר נסתו בזרוע היינו ספיית משפט הסתו:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנא' ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו אלא מה אני מקיים מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע שביקש לעשות ולא עשה. אמר רב רבי דאתי מדוד מהפך ודריש בזכותיה דדוד מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע רבי אומר משונה רעה זו מכל רעות שבתורה, שכל רעות שבתורה כתיב בהו ויעש וכאן כתי' לעשות שביקש לעשר ולא עשה את אוריה החתי הכית בחרב שהיה לך לדונו בסנהדרין ולא דנתו ואת אשתו לקחת לך לאשה ליקוחין יש לך בה דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל היוצא למלחמת בית דוד כותב ספר כריתות לאשתו וכו'. ואותו הרגת בחרב בני עמון מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליו אף אוריה החתי אי אתה נענש עליו מ"ט מורד במלכות הוה דא"ל ואדוני יואב ועבדי אדוני על פני השדה חונים א"ר כי מעיינת ביה בדוד לא משכחת ביה בר מדאוריה דכתיב רק בדבר אוריה החתי אביי קשישא רמי דרב אדרב מי א"ר הכי והא"ר קבל דוד להי"ר קשיא גופא א"ר קבל דוד להי"ר דכתי' ויאמר לו המלך איפוא הוא ויאמר ציבא אל המלך הנה הוא בית מכיר בן עמיאל בלא [בלו] דבר וכתיב וישלח המלך דוד ויקחהו מבית מכיר בן עמיאל מלא [מלו] דבר מכדי חזייה דשקרא הוא בי הדר אלשין עליה מ"ט קבלה מיניה דכתיב ויאמר המלך (אל ציבא) ואיה בן אדוניך ויאמר ציבא אל המלך הנה יושב בירושלים וגו'. ומנ"ל דקבל מיניה דכתיב ויאמר המלך לציבא הנה לך כל אשר למפיבושת ויאמר ציבא השתחויתי אמצא חן בעיניך אדוני המלך ושמואל אמר לא קבל דוד לשון הרע דברים הניכרים חזא ביה דכתיב ומפיבושת בן שאול ירד לקראת המלך ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס וגו' וכתיב ויהי כי בא ירושלים לקראת המלך ויאמר לו המלך למה לא הלכת עמי מפיבושת ויאמר אדני המלך עבדי רמני כי אמר עבדך אחבשה לי החמור וארכב עליה ואלך את המלך כי פסח עבדך וירגל בעבדך אל אדוני המלך ואדוני המלך כמלאך האלהים ועשה הטוב בעיניך וגו' ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דבריך אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה ויאמר מפיבושת אל המלך גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדוני המלך בשלום אל ביתו א"ל אני אמרתי מתי תבא בשלום ואתה עושה לי כך לא עליך יש לי תרעומת אלא על מי שהביאך בשלום היינו דכתיב ובן יהונתן מריב בעל וכי מריב בעל שמו והלא מפיבושת שמו אלא מתוך שעשה מריבה עם בעליו יצאתה בת קול ואמרה לו נצא בר נצא. נצא הא דאמרן. בר נצא דכתיב ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל. אמר רבי מני על עסקי נחל. אמר רב יהודה אמר (שמואל) [רב] בשעה שאמר דוד למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה יצאתה בת קול ואמרה לו רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה אמר רב יהודה אמר רב אילמלי לא קבל דוד לשון הרע לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל עברם ולא גלינו מארצנו:

דוד חטא נגה בנת שבע קודם שקבלה גט וכו'. כתוב התוספות בכתובות (דף ט): שבקש. לשכב עמה קודם שקבלה גט שהיה נמלא שולח לה מן המלחמה בלא יעות לא תיזקק ליבם או שמא יהרג ולא מעיד עליו ותתעגן אשתו או שמא יהא שבוי כדאמרינן לקמן כל היוצא למלחמת בית דוד וכו': משונה רעה זו. בכתיבתה ובלשונה שהיה לך לדונו. על שמרד במלכות כדלקמן: ליקוחין יש לך בה. קדושין תופסין בה שהיתה אשת איש כדמפרש לקמן: גט כריתות על תנאי שאם ימות תהא מגורשת מעכשיו ופעמים שהיה עומד בגלאהו ושולח מן המלחמה: בחרב בני עמון. כאותם שהורגים בני עמון שלא מדעתך: ואדוני יואב. לאו מורד הוא לקבל עליו מרות אחרים

עין יעקב

אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו. כי כ"פ שלמה שאלה קודם לריך להיות נזהרים מן [illegible]

אחרים בפני המלך: רק בדבר אוריה. מקרא כתוב רק בדבר אוריה שגרם לו מיתה אבל בבת שבע לא חטא: לשון הרע. לקמן מפרש: בלא דבר. איש חכם בתורה והוא מלאו מלא דבר וחכם בתורה: חזיה דשקרא הוא. מתחלה אלא שקרן בכך: כי הדר אלשין עליה. לצאת על מפיבושת כשהיה דוד בורח מפני אבשלום מינו קב"ל מימים: ואיה בן אדוניך ויאמר הנה יושב בירושלים. כי אמר היום ישיבו לי [בית ישראל] את ממלכת אבי: דברים הניכרים הוא ביה. במפיבושת כשהרג אבשלום וחזר דוד למלכותו ובא לפניו: לא עשה רגליו ולא עשה שפמו. כבוד דוד שהכיר דברי ציבא שהתאבל על שחזר דוד ולא קצץ עלמו ועוד היה מלפף בכשיפיפות במלכים יתגלה ויסתפר לכך לא קבל דבריו ואמר לו אתה וציבא תחלקו את השדה והוא השיבו קשה אין לי לשמוע אלא על מי שהביאך בשלום הנה שמתאבל על מותו ואם לא מראה בו דברים הניכרים היה אומר בו מתה באמר הנה לך כל אשר למפיבושת ואפ"ה שמיסר ואמר לו מתחלה הנה לך כל אשר למפיבושת אין צ קבלה כי כל אין שלא היה דוד שב למלכותו ידע היה שאין ותנתו מתנה ולא אמר לו אלא על תנאי אם ירא אמת בדבריו: על עסקי גזל. ואם על שם אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה בנחל כפרת הלנו על אחת כמה וכמה אם גדולים חטאו קטנים מה חטאו: ולא עבדו ישראל עבודת כוכבים. שעל ידי שנחלקה המלכות שמיד ירבעם העגלים שלא יעלו ישראל לירושלים לממשלתו של רחבעם:

תוספות ליקוחין יש לך בה. אע"ג דאפילו אמה נמי יש בה ליקוחין דהא מוכסת סיפה והכיא לבעל והוא הדין לגואל מ"מ ליקוחין יש לך בה משמע לא היה לך בה ענייה: גט כריתות כותב לאשתו. פי' רש"י על תנאי שאם ימות במלחמה תהא מגורשת מעכשיו וק"ל לפירושו דא"כ על גב דאוריה נמי מן המלחמה התנאי היה שאם לא ישוב בסוף המלחמה תהא גם אך קשה דתנן נמי שאמרו נמי היה באותן הימים בני יהודה אומר הרי היא כאשת איש לכל דברים ואם כן לרבי יהודה היתה אשת איש גמורה. ונראה לר"ת שהיה מגרשה לגמרי בלי שום תנאי והא דאמרינן בכתובות מוטב שיתגלגל אדם ספק אשת איש וכו' ילבין פני חבירו ברבים מ"ל מדוד קרי ליה ספק אשת איש לפי שהיו מרבין בגיטין והעולם סבורים שהיא אשת איש: דקא"ל ואדוני יואב. פרש"י דמורד במלכות הוא משום דקאמר ואדוני יואב ואין נראה דאין זה מורד שלא בא בלבו להמליכו ולקרותו מלך אלא כמו שפירש ר"ת דמורד דהוי מורד משום דעמיפיה דקרא כתיב ולבי אבא אל ביתי לאכול ולשתות ולשכב עם אשתי וגו' ודוד אמר לו לעשות ולא רצה לעשות:

מהרש"א וכאן כתיב לעשות שביקש כו'. באחאב נמי כתיב התמכר לעשות הרע גומר אלא דהא כתיב ביה נמי ויעש הרע וגו' ולא כתב באחאב לעשות רק גבי התמכר דהיינו שמסר עצמו לעשות הרע וכן גבי מנשה כתיב לעשות הרע הא כתיב ביה נמי ויעש הרע אלא דגבי ויתעם דקאי על ישראל כתיב לעשות ומש"ה בדוד דלא כתיב בעשייתו הרע ויעש הרע אלא לעשות הרע וק"ל: **שבקש לעשות כו'.** עיין פרש"י גם כי נמן כל היוצא למלחמת בית דוד כו' משמע קודם שיוצא הוא נותן לה גט ומהיית דנייתי עליה ואת ערובתם תקח כומר ומשמע דמתוך המלחמה דרך לשלוח גט אחר שיצאה ומקום ספקה שמא יהרג ועלה פירושו נראה בפשיטות שקודם שיוצא למלחמה היה נותן גט לאשתו אלא דאחר דוד עבדו על סדרך מלחמת גם קודם שיצאו ושלא אביהם יש להם שיצאתו גם לנבותיהם מתוך המלחמה והא דקאמר הכא שבקש לשכב עמה באיסור היינו לפי מחשבתו שלא ידע או שיצאת אוריה והקיים ההגט למפרע ושלא חטא לפי האמת שנתקיים התנאי שמת במלחמה והוי גט ולפירוש ר"ת שכתבו התוספות שהיה מגרשה לגמרי בלא שום תנאי היינו מה שבקש לעשות לפי מחשבתו שלא ידע שהיה מגרשה לפי שהיו מגרשין בלשמה דלהכי קרי לה ספק אשת איש כמו שכתבו התוספות וד"ק: **בסנהדרין כו'.** לפרש"י שהיה גם על תנאי אם ימות במלחמה י"ל דמתחייב דוד שלא לחוש בסנהדרין דא"כ לא הוה מתקיים התנאי ולא הוי גט למפרע ולפירוש ר"ת שהיה מגרשה לגמרי בלשמה צריך לומר הא דלא דנו בסנהדרין משום דלא יתבזה שבא עליו בעקיפין כדי ליקח אשתו וד"ק: **ליקוחין יש לך בה כו'.** עיין בתוספות וי"ל דלקחת משמע דמתחלה לקיחה היה בה ליקוחין קודם שמת אוריה וא"כ ע"כ משום גט על תנאי כפירש"י או כמ"ש גמור בלשמה כפי' ר"ת וד"ק: **ואת ערובתם תקח כו'.** האי קרא לאו במלחמות בית דוד כתיב אלא במלחמת בית שאול ולא מייתי מיניה אלא שכן היה דרכן של בני ישי והמשמשוהו דוד היה שוה בן במלחמותיו וק"ל: **מה הרג בני עמון כו'.** דרשו כן דיתורא דקרא הוא דבכבר כתיב בהאי קרא את אוריה החתי הכית בחרב גומר וע"כ דרשו מיניה מה חרב בני עמון אי אתה נענש כו' והיינו דלא נענש אפילו בדינא זוטא כמורם (אינו נענש) דבדינא רבא ודאי לא איצטריך האי קרא דהא קי"ל כמאן דאמר האומר לשלוחו לא הרוג את הנפש הוא חייב ושלוחו פטור אלא דאיצטריך האי קרא דאפילו בדינא זוטא כמורם לא היה נענש דוד ובני נ"ע וקאמר משום דמורד כו' וכן מוכחא סוגיא דפרק הלוה מקדש ע"ש וד"ק: **ואדוני יואב כו'.** עיין פרש"י והתוספות דחו פירושו ע"ש ונראה לקיים פירושו דנ"מ מקרי מורדים במה שהמשוה כבוד עבד שהוא יואב לכבוד המלך דוד שקרא שניהם אדונים בפני המלך וק"ל: **קבל דוד לה"ר כו'.** פרש"י בלא דבר אינו חכם כו' ובכל המקדים בקרא בלו דבר כו' וכן מלו דבר ונראה לפרש בלו דבר ר"ל שהיה לו דברים עליך דהיינו ליתנא ביתא והוא מלאו מלו דבר שהיה נקי ומה מדבר עליו וניחא השתא דקאמר מכדי חזייה דשיקרא כי הדר אלשין כו' דלפירוש רש"י קשה מאי כי הדר אלשין כו' וקל להבין: **דברים הניכרים הוא ביה.** עיין פירוש רש"י וקלת משמע כן דעל תנאי אמר ליה כן אם יראה אמת בדבריו ומנה שאמר ציבא אמצא חן בעיניך כומר בלשון עתיד ולא אמר מצאתי חן בעיניך ומיהו קצת דחוק כיון דעיקר מלתיה דרב דקבל לשון הרע הוא מהאי קרא דהנה לך כל אשר למפיבושת מאי קא"ל שמואל דחזא ביה דברים ניכרים ממה שכבשה אח"כ וי"ל דרב נמי דנייתי מקרא דהנה לך כל אשר למפיבושת קודם להכתר הכי שהאמין לציבא וא"ל ביחלקו השדה והיא הסיב שמואל ספיר דדברים ניכרים חזא ביה ופרש"י דהיינו דחזא ביה דברים ניכרים שבא לפניו ולא עשה את רגליו ושפמו כבוד כו' אבל מאי דנייתי תלמודא כל הני קראי בדברים שבפסוק ביניהם מלה דדברים מגם ניכרים חזא ביה דמנה שלא עשה רגליו גומר עדיין היה מסתפק בו אם על שהתאבל על חזרתו כדברי ציבא אם בהיפך שהיה מתאבל על שנטרד דוד ממלכותו עד שבא בשלום וא"ל דוד למה לא הלכת גומר והשיב לו עבדי רמני גומר לפי פשוטו חסר מן הכתוב הרמזות ונראה לפרשה דוירגל אינו מלשון רגילות אלא מלשון הולך רגל שאמר כי עבדו ציבא רמהו שא"ל להתעם לו החמור כדי לרכוב עליו אחר המלך כי פסח אני וא"א לי להלוך ברגל אבל הוא לא רצה בכך ולקח החמורים שהוא כמפורש בקרא ויאמר ציבא החמורים לבית המלך לרכוב גומר וירגל בי דהיינו שהלכתי ברגלי בדבר שא"א לי כי פסח אני ואדוני המלך כמלאך אלהים לידע באמת אתי מכן סוד כדברי ולא כדברי עבדי ובכל הדברים אלו היה דוד מסתפק בדבריהם עם מי האמת וא"ל למה תדבר עוד דבריך גומר שאין אתה מדמה האמת בדברים אם אין לך עדים בדבר מכן הוא וע"כ אמרתי כשמסתפק שאתה וציבא תחלקו את השדה כי ממון המוטל בספק חולקין והיה לו למפיבושת לבקש עוד מן המלך אבל אמר בדרך עריצה אחר שלום מעל קאמר גם את

הכל

שכל יקח אחרי אשר בא גוזר שאין ענין זה לזה וכו' משום מנה המלך בשלום יקח את הכל וע"כ אמרו כן בדרך תרעומת ומריבה על מי שהניחך בשלום דהיינו מריבה כלפי מעלה ובאלו דברים ניכרים הוא ג"ש שלבו בל עמו ודברי העבד אמת הן וע"כ הניח הדבר בתחלתו שיחלוק השדה והיינו דכתיב ובן יונתן מריב בעל וכו' פי' כיון דמליצו בקרא בספר שמואל דשם לו ליהונתן בן נקרא מפיבשת וגו"ש לא חשיב בן ליהונתן רק מריב בעל א"כ ע"כ דהיינו מפיבשת שיצא מריב בעל וע"ש שעשה מריבה כו' ועיין בפרש"י בד"ה דמשעם שטבחו ישראל את הבעל נקרא הבעל בשם בושת דכתיב לקטר לבושת גו' כי בעל ובושת שם אחד הוא עכ"ל ע"ש: רחבעם וירבעם יחלקו כו'. והיינו נגדים באמר שיחלקו השדה האדון והעבד כן יחלקו המלכות המלך והעבד וק"ל:

הרי"ף כל האומר דוד חטא וכו'. וקשה והרי זה נאמר בימי שאול ואח"כ היה זה המעשה ומלינו דכתיב שלא והי' פתו ואח"ל שפת חדשים נצטרע דוד ופירשו ממנו סנהדרין דכתיב ישובו לי יריאך וגו' והרי שנסתלקה ממנו השכינה לאחר שחטא ועוד דהול"ל אינו אלא טועה לפי שהיוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו ועיין מ"ש שנתכוון לעשות ולא עשה ואיך אפשר לומר כיון שכתוב בהדיא ויקחה וישכב עמה ואם התגלגלות הוא מגד גט כריתות מ"מ עשה ולא חטא וכן היה ראוי ליאמר אלא מה אני מקיים בזית לעשות הרע שהוא על שיטול הי' כי נאותה לא חטא כיון שהיה שם גט וכן קשה בדברי רב שאמר רבי דאתי מדוד מהפך בזכותיה דדוד דדרשה זו אינה דברי ר' נלגד דהא כ"ע דרשו דלא חטא דוד ושלם צריכים לדרוש כן שנתכוון לעשות ולא עשה כמו שדרש ר' יונתן ועוד צריך לנאר משונה רעה זו וכו' ומלינו מצוה כן נפרשת עקב ואתנפל לפני ה' על כל חטאתכם אשר חטאתם לעשות ולא שייכא התם הך דרשה דנקבו לעשות ולא עשו שהרי עשו העגל וים לדרוש בזה דכיון שאמר על חטאתכם זהו מעשה העגל וכתיב נמי לעשות שאיזו לאלוהות הרבה ולא עשו ועוד צריך לנאר לשון רש"י ז"ל שפירש משונה רעה זו נכתיבתה ולשונה ודברים שנוהים הם מהו כתיבתה ומהו לשונה מבל שבתוב לעשות ולא כתיב ויעש זהו כתיבתה מו לשונה אבל חרתי לא מגינו כאן ועיין לרבי דהפך בזכותו של דוד אלי עביד נהאי קרא דועתה לא תסור חרב מביתך כיון דלקוחין יש לו גט ואם איתו נענש נהריגת אוריה. ונראה דרבי יונתן דקדק מפיה ויהי דוד לכל דרכיו דהול"ל בכל דרכיו משכיל ועוד שקודם הול"ל ויהי ה' עם דוד ובכל דרכיו משכיל ולא לומר תחלה בכל דרכיו משכיל ואח"כ אומר שהעיקר וה' עמו לכך דרש ויהי דוד לתיקון כל דרכיו שלא יצאם היה משכיל נהשכלת נגורם שהי' עמו ומתוך שנתן אל לבו השכלה זו היה נכון נדרכיו ביראת ה' ולא ימוט והוא על דרך שכתוב שויתי ה' לנגדי תמיד וכיון שנתתי כן אל לבי לכך מימיני שהוא ימשם הנחון בימין נל אומם נסיום מודה שפים לנגדי ומכח זה הקשה ר' יונתן כיון שהיתה השכינה תמיד מבמת פניו היה תמיד נהשכלה זו שהי' עמו ולא ימוט איך חטא דוד חטא של ג"ע שאמר אלא ודאי שנם כריתות כתב לה אוריה ולא חטא דוד ומה אני מקיים בזית את דבר ה' לעשות הרע כיון שלא היה שם רעה וחטא שהרי היתה מגורשת. ומכאן אתא לנאר לשון רש"י ז"ל כל האומר דוד חטא שנה שנע קודם שקבלה גט שנקם לעשות שנקם לשכב עמה קודם שקבלה גט שהיה נבנם שונא לה מהמלחמות אשם ימות לא הוקק ליבום לו שמא ימות ואין מעיד עליו והמעגן אשתו וקשם נדברי רש"י מה צריך לומר חטא גנה שנע קודם שקבלה גט כי קבלה הגט הוא שמגלות לדוד שלא חטא ואם ידעו שקבלה הגט אין להזכיר החטא וכן היה ראוי לומר כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה לפי שקבלה גט ועוד קשה נלשון האמר דאמר שנקם לשכב עמה קודם קבלה הגט דמשמע דנקם לשכב היה קודם קבלה הגט והמעשה של השכבה היה לאחר קבלת הגט וזה אינו שהנקמה והשכבה שניהם היו נפרק אחד ולא הוצרך לה הגט ביניהם כדי לומר כן ולכך אני אומר דרבי יונתן סבר דהגט שקבלה גם בגט הגט וניצול מעבירה ב"מ לא ניצול דוד ומחילה ה' וכן לדברי התוספות שהיה גט כריתות ע"מ שיו מותרות הנשים אמונים לחזור לבעליהן נשובם בשלום מהמלחמה ועל זה נסתלקה ממנו שכינה ופירשו ממנו סנהדרין עד שחזר נתשובה ושקיש עונש על תשובה חיש כל שאומר דוד חטא קודם הגט דהיינו בשעל גבעילי האסורים שהיא אשת איש אינו אלא טועה כי על האמת לא קיימת אשה בשעת השכינה שבגר קבלה גטה אבל היה המעשה לאחר שנתגרשה ושפה בזה. ומה שפירש רש"י עוד ואמר נקם

לשכב עמה קודם קבלה הגט המנהג שיא כשראה דוד אשה רוחצת מעל הגג והאשה טובת מראה וישלח דוד לדרוש לאשה היה בדעתו לשכב עמה אף על פי שחשים אשת איש נבי שום נם חזר בכך לעשות נאחיו ולא עשה כי נשמת השכינה ידע נקבלה הגט שאמרו לו שלא זאת נם שנע אשת אוריה שהלך למלחמה והיוצא למלחמת דוד גט כותב לאשתו ולא רשנב עמה ואף על פי שנתחשבתו היה לשנב נעירוס מ"מ מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה והכל הולך אחר המעשים שהיתה מגורשת ונפתלק שחטא המומר של אשת איש ומה שאומר לו הקב"ה מדוע בזית את דבר ה' מגד היטב ה' ואמר הלדרין שמתנתי למעלה תכבותו של כתוב זה ירלה בזית את דבר ה' עם שמחזיל שהפך משכבו של לילה וכו' וכתיב ונתוש דרכיו ישום זה שהשמה ביום ואחה בזית דבר ה' לעשות ביום שהפך כך ראה לעשות הרע בעיניו כי מרעינו שנשו ומשנים רעה כמשמחיל: אמר רב רבי דאתי מדוד מהפך בזכותיה דדוד וכו' כ"ל שהפך בזכות וכו' על שאמר משונה רעה זו וכו' את אוריה הכית וגו' וכל דברים אלו הם שיפך זכות לדוד שמה שגרלה גנותו של דוד שהיא אשתו לקחת ואותו הרגת נחרב בני עמון שנתגלגל כח הטומאה של שיקוץ בני עמון גם את הכל הפך לזכות לדוד מה נבי עמון איכך נענש וכו' ומשום דאתי מדוד מהפך לדרוש בזכותיה חזו מגד מה כדלה שמשונה רעה זו וכו' והיינו כרש"י נכתיבתה שכתוב לעשות וגם שינוי אחר בלשונה לפי שאין הלשון משנן דכתיב נאוריה את אוריה הכית נחרב והפסיק ואשתו לקחת וחזר ושיים באוריה ואותו הרגת בחרב בני עמון ולישנא לימא לתילי דאוריה ולימא את אוריה החתי הכית בחרב ואותו הרגת בחרב בני עמון ואח"כ יאמר ולא אשתו לקחת לך לאשה ולמה שינה בלשונה להפסיק בינתים אלא לדרוש בה לגנות ולגנות של דוד שלא אוריה החתי הכית כפי הדין ואין לך עונש בזה אלא בגלל דגמר בסנהדרין ולא אשתו לקחת יש לך בה לקוחין כיון שמגורשת נגט ולא נאה הליה כמשכב עד בשעת לך מגיסת תירוביה ואותו הרגת כשאר אותם שנהרגו בחרב בני עמון שאינך נענש נגיתתם: עוד אפשר לפרש משונה רעה בלשונה שכתוב והרע בעיניו וקריין הרע בעיניו ולא כתיב בעיניך לומר שמשונה רעה זו בעיניו שהוא עין אי ולא בשתי עינים כלומר בעין שמאל שהוא מדת הדין אבל לא במדת הרחמים שלא השכינה נאותה רעה לפי שנקם לעשות ולא עשה כמו שכתבנו ואינו עשה היא גי"כ רע בעין הרחמים לעשות עד דין ולכך משונה רעה זו בכתיבתה שאמר לעשות. ולשון שכתוב בעיניו דהיינו עין השמאל שהיא מדת הדין לגד והרי יש כאן לרבי זכות שלימוד על דוד בדרשותיו וכו' בזה את דבר ה' שנפטל ה' ליקח את אשת רעהו שהיא ביניהם אסורה לחזור עם נעלה תרם מיתתו והריגתו ומה נם למוצרים שהיה הגט על תנאי אם לא ישוב מהמלחמה ולא שהיא מגורשת לגמרי והוא לא עליה נשודדו אי לכך שמינשו הקב"ה וביתה חרב לא תסור כי בזיתני וכו': רב אמר קבל דוד לשון הרע הא דכתיב הך ויאמר איפוא הוא ויאמר בית מכיר דאשם ליה למימר דמתיב אמרתי אתה וציבא תחלקו השדה כי הוא הראיה שקבל דוד לשון הרע שאמר ציבא על מפיבשת אמנם כונת רב להחזיק דבריו דלא תימא כשאול לפי הדין דהוא ג"ש דאינו מקרא דאמר בית מכיר בלא דבר והשכחתי שלא דבר שוב לא היה לו לקבל דבריו אפיש שיהיו דברים ניכרים שלא שקבל לשון הרע ומתיאל שגר דלא קבל לשון הרע ומשום דהוא ג"ש דברים הניכרים קיבל דבריו: דברים ניכרים חזא ג"ש וכו'. והיינו למה דנו לאותה דילמא לא עשה רגליו ושפמו להלעער עד שוב המלך נגיתו וים לדרוש שלהיות שאמר שבא ירושלים עדיין לא עשה רגליו ושפמו לכך קיבלו לגינאה אבל עדיין נדקדק ג"ש דברים ניכרים חזא ג"ש ואפשר דדוד דנו לאותם מתוך דבריו שאמר ואדוני המלך הכם ועשה הטוב בעיניך נראה שהיטיב נפשו שמודע ממשבתו שרעת מהים ומבפר על מיתתו של דוד וע"כ אמר ועשה הטוב בעיניך ונזם המתבאר מה שאמר לו לדוד למה תדבר עוד דבריך כלומר שאמרת כי היה נרעתי נחוק לזכות אבל דברים אלה ניכרים שבוודאי לגנאי אמר ולמה תדבר עוד דבריך כי המפיקים היתה יפה לך ואולי קיימי אחר עמה שאמרתי לגינאי הנה לך כל אשר למפיבשת ומתוך דבריך איני אחר מסם בטלם אלא נמקנתם אתה וציבא תחלקו השדה: ויאמר מפיבשת וגו' אתי אחרי אשר בא בשלום וכו'. אפשר לפרש דנה לדברים אלו לפי דהול"ל ויאמר מפיבשת אחרי אשר בא אדוני המלך בשלום גם את הכל יקח וגום היה מקום לומר שהיה מודה ונחנה ושמא מל חודש אבל מבין שהתחלת דברי פיהו היו גם את הכל יקח נראה כשונא דברים גם את הכל כיון שחזר בשלום להכעיסני ודייק נמי דאמר אחרי אשר בא בשלום ולא אמר אשר בא בשלום לרמוז שלא בא בשלום אחרים אלא בשלום עלמו בלבד:

אמר

אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה שנא' ולא היה לבבו שלם עם ה' אלהיו כלבב דוד אביו. כלבב דוד אביו הוא דלא הוה מחטא נמי לא חטא אלא מה אני מקיים ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו ההיא כרבי נתן דר' נתן רמי כתיב ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו וגו' והכתיב כלבב דוד אביו כלבב דוד אביו הוא דלא הוה מחטא נמי לא חטא. ה"ק ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים ולא הלך. והכתיב אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב שבקש לבנות ולא בנה אלא מעתה אז יבנה יהושע מזבח לה' שבקש לבנות ולא בנה אלא דבנה ה"נ דבנה אלא כדתניא רבי יוסי אומר ואת הבמות אשר על פני ירושלים אשר מימין להר המשחית אשר בנה שלמה מלך ישראל לעשתרות שקוץ צדונים וגומר אפשר בא אסא ולא ביערם יהושפט ולא ביערם עד שבא יאשיה וביערם הלא כל עבודת כוכבים שבארץ ישראל אסא ויהושפט ביערום אלא מקיש ראשונים לאחרונים מה אחרונים לא עשו ותלה בהן לשבח אף ראשונים לא עשו ותלה בהן לגנאי והכתיב ויעש שלמה הרע בעיני ה' אלא מפני שהיה לו למחות בנשיו ולא מיחה מעלה עליו הכתוב כאילו חטא. אמר ר"י אמר שמואל נוח לו לאותו צדיק שיהא שמש לדבר אחר ולא יכתב בו ויעש הרע בעיני ה'. אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שנשא שלמה את בת פרעה הכניסה לו אלף מיני זמר ואמרה ליה כך עושין לעבודת כוכבים פלוני וכך עושין לעבודת כוכבים פלוני ולא מיחה בה. א"ר יהודה אמר שמואל בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בה שרטון ועליו נבנה כרך גדול. במתניתא תנא אותו היום שהכניס ירבעם שני עגלי זהב אחד בבית אל ואחד בדן נבנה צריף א' וזהו איטליא של עובד כוכבים. אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר יאשיהו חטא אינו אלא טועה שנאמר ויעש הישר בעיני ה' וילך בכל דרך דוד אביו. אלא מה אני מקיים וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב וגומר שכל דין שדן מבן ח' עד י"ח החזירה להם שמא תאמר נטל מזה ונתן לזה ת"ל בכל מאדו שנתן להם משלו ופליגא דרב דאמר רב אין לך גדול בבעלי תשובה יותר מיאשיהו בדורו ואחד בדורנו ומנו אבא אבוה דרבי ירמיה בר אבא ואמרי לה אחא אחוה דאבא אבוה דרב ירמיה בר אבא דאמר מר אבא ואחא אחי הוו אמר רב יוסף ועוד אחד בדורנו ומנו עוקבן בר נחמיה ריש גלותא והיינו נתן צוציתא אמר רב יוסף הוה יתיבנא בפירקי והוה קא מנמנם וחזאי בחלמא דקא פשט ידיה וקבליה:

שלמה חטא. בעבודת כוכבים: **כרבי נתן.** דרמי קרא הטו ללכת ונטה לא הלך: **הכי נמי דבנה.** קושיא היא: **אלא מהכא.** מילף דלא בנה כדתניא רבי יוסי אומר כו': **להר המשחה.** לשון דמתרגמינן משחא והוא הר הזיתים: **מקיש ראשונים.** מקיש את בניית של שלמה לבישתו של יאשיהו מה יאשיהו לא עשה בישול זה ואלו בו ען השמים לשבח כדאמר ויעש הספר שבמקדש מכאן יאשיהו אף שלמה לא עשה בנין זה והלו בו לגנות ונמוך בנשיו כאילו עשה: **שמש.** לחמם מים ולשאוב מים בשכר לעבודת כוכבים: **ואל יכתב בו דבר זה.** לנמדך שקשה התוכחה נמי שהיה לו למחות: **מיני זמר.** כלי שיר: **נעץ קנה.** ושרטון מתחבר בו עד שנעשה הולך וגדל שרטון חול ורפש וטיט שהים גורש: **כרך גדול.** שהוא עיקר ליבראל והיא איטליא של עובד כוכבים במסכת מגילה: **ביום שהעמיד ירבעם את העגלים.** נבנה צריף אחד בלומר סרטין מגדל בימי שלמה: **צריף.** כך קנן עליידין ספיצין מן קנים ומן ערבה תולה נתוספו בתים על בתים **איטלייא.** שם העיר והיא מדינה עובדי כוכבים ובגללה ארס מלכות עובדי כוכבים לבחור ונהפך להם: **יאשיהו חטא.** דכתיב אמר מה אל ה' מכשע דחטא מבוקרא: **מבן ח'.** שישב על כסא מלכותו דכתיב בן ח' וגו': **עד בן י"ח.** שהלא חלקים את הספר ועיין ודקדק בתורה (ותריכים) [ותריכיה] בכתב ובעל פה והבין שהוא טועה בדינה: **נטל מזה.** ממי שכתן לו סולה. ת"ל ובאמרי לה אחא אחוה דאבא אבוה דרב ירמיה בר אבא: **נתן צוציתא.** על שם ליסטטור שהמלך פשט את ידו וקבל תשובתו. ל"א על שהיו המלך נבלים ראשו: [תוספות] ור"ת אומר דאמרי' במדרש שהיה נר דולק על ראשו:

מהרש"א שלמה חטא אינו כו'. פירש"י בעבודת כוכבים מכ"ל אבל במים בלא מיחה בנשיו חטא כדלקמן א"כ נתת בכשלא את נשים הנכריות אלו והלא אע"ג דאמרינן פרק הנשל דלא עבד של לאו דויתחתן דלא כתיב מידי אלא בנות בא עליהן הא אמרינן שם דמעלה עליו הכתוב כאלו נתחתן בהן וק"ל: **ללכת אחרי אלהים גו'.** בקרא לא כתיב ללכת אלא דתלמודא קאמר לה דהכי משמע ללכת אחרי גו' ולא הלך: **והכתיב אז יבנה שלמה גו'.** הא' קרא ויעש שלמה הרע גו' דפריך מיניה בתר הכי לקמן כתיב עקוריה דהאי קרא דאז יבנה שלמה גו' וי"ל דמ"ה פריך מהאי קרא דאז יבנה גו' מקודם משום דמפרש ביה טפי חטא דעבודת כוכבים וק"ל: **אלא מעתה אז יבנה יהושע גו'.** ק"ק שעקשה דלא ידע מהאי הקושיא דר"י מאי לא תקשי ליה מגופיה הא כתיב גבי תמכם דיתביה אשר בנה שלמה וגו' וי"ל דהאי קרא דאשר יבנה שלמה מוכח מההוא קרא דאשר בנה שלמה נמי לאו דוקא הוא אלא שבקש לבנות ולא בנה וק"ל: **להר המשחה.** פרש"י לשון שמן כדמתרגמינן משחא כו' ע"ש אבל בכל הספרים כתיב וימין להר המשחית גו' ע"ש דהיינו נמי הר המשחת ושינה שמו לגנאי כפרש"י שם וק"ל: **והכתיב ויעש שלמה הרע בעיני וגו'.** דלא ניחא לאוקמא בבנות נשים מתיות דנשיכי ה' עבודת דעבדי עבודת כוכבים איירי וק"ל: **נוח לו לאותו צדיק וכו'.** ר"ל שהוא צדיק ולא עבד כלל עבודת כוכבים היה נוח לו שהיה עובד קלת לבידום עבודת כוכבים ולא יכתב בו ויעש הרע כאלו עבד ממש עבודת כוכבים וק"ל: **בשעה שנשא בת פרעה וכו'.** יש לומר בענין זה הכתוב והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ופרט את בת פרעה ומקיים בענין וכו' בו

ונשים

עין יעקב

כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה. כתב רמב"ן ז"ל במה דאמר [illegible] קבל והר לנחיר כהלכה שלבונו לגם קוטר שלא מיחה [illegible] שנאה כל אלה כשמשמעות המקרא כפלגים [illegible] [illegible] וק"ל:

בסים ברום ז' מלות ופלגנים נ' מלות גו' והרים פרות תלבון בי"ד חמר כשו נקל פרים ופרות גו' כביתי לי פרים ופרות גו' הרי לך מחלף סנבים חלף כלי פיר חמר ותקיים ויפת כשו חת לנו דסיים לעגדת מכנים כדמפורש בההוא ענינא וק"ל: שהעמיד ירבעם כו'. כי זה הוא תחלת הגלות כמ"ש ועבדתם אלהים אחרים גו' ואבדתם מהרה מעל הארץ גו' והיינו שנבנה לריק א' כי לא כתמלא' עד אלא מחורבני של ירושלים ותחלת מכתו באותו יום לא נבנה בו רק לריק אחד שהוא בית ודירת ספילה כמו ישבי לריפין דפרק כילד מעברין: עד י"ח והחזירן וכו'. ומה המאמר כתב הבור ח"מ פיון א' דר"א סלין הקטן חוזר לחן עד שיהיה בן י"ח סנה כו' ע"ש אבל קשה מהיכא נפקא מקרא דעד בן י"ח סנה היה מחזיר דבן א' מפורש בקרא כבן א' מלך יאשיהו אבל עד בן י"ח לא מליט כו' ועוד דלא קאמר הכא אלא עד י"ח ולא קאמר עד בן י"ח כמ"ש מבן א' וע"כ נראה לפרש דה"ק מבן א' שמלך כמפורש בקרא עד י"ח בנה למלכותו כמפורש בקרא ויהי בי"ח שנה למלך יאשיהו גו' וכל הענין שם שמצא חלקיהו את הספר כו' כפרש"י והההוא ענינא כתיב וכומהו לא היה מלך אשר שב גו' והיה או בן שמנה ועשרים ואותה יתירה גבג בעלות להחזיר כמ"ש גם הבור הד"ק: בכל מאודו שנתן כו'. ויש לדקדק דמהיכא משמע ליה דלא קאי אשר שב רק אבכל מאודו הא בההוא קרא כתיב נמי בכל לבבו ובכל נפשו וי"ל דלפיל מיניה כבר כתיב ויכרות את הברית גומר בכל לב ובכל נפש להקים גו' ובהאי קרא דאשר שב הוסיף לכתוב בכל מאודו דמשמע מינית דעליה קאי שהחזיר לאם מסלו ורב דפליג ואמר אין לך גדול בבעלי תשובה יותר מיאשיהו היינו דמשמע ליה דקאי אשר שב כמו אבכל לבבו ובכל נפשו וק"ל: נתן צוציתא. פי' בעירוך שהיה לו חלוק של שער עזים ששורע גבהו שיהי' לו כפרה שהיה בעל תשובה:

במה אשה פרק ששי

דף נט **ולא** בעיר של זהב. מאי בעיר של זהב ירושלים דדהבא כדעבד ליה ר"ע לדביתהו:

כדעבד ליה רבי עקיבא לדביתהו במסכת נדרים:

ע"ב **אמרו** ליה לרב אתא גברא רבה אריכא לנהרדעא ומטלע ודרש כלילא שרי. אמר מאן גברא רבה אריכא לוי ש"מ נח נפשיה דרבי אפס ויתיב רבי חנינא ברישא ולא הוה ליה איניש ללוי למיתב גביה וקאתי להכא. ודלמא נח נפשיה דר"ח ורבי אפס כדקאי קאי ולא הוה ליה איניש ללוי למיתב גביה וקאתי להכא. אם איתא דר"ח שבב לוי לרבי אפס מיכף הוה כייף ליה והו דר"ח לא סגי דלא מליך דכי הוה קא ניחא נפשיה דר' אמר חנינא בר חמא יתיב בראש וכתיב בהו בצדיקי' °ותגזר אומר ויקם לך וגו': איוב כב

גברא רבא אריכא ומטלע. לוי אישלע דמחוי קידה קמיה דרבי: נח נפשיה דרבי אפס. במסכת כתובות בהמפלא מוריקן דכי שכיב רבי אמר חנינא בר חמא ישב בראש ולא קבל עליו רבי חנינא שהיה רבי אפס גדול ממנו ב' שנים ויתיב רבי אפס ברישא ומתוך שהיה רבי חנינא חשוב לא נכנס לבית מדרשו והיה יושב בחוץ ומשום כבודו ישב לוי אצלו: וקאתא להכא. שלא היה רבי חנינא גדול ממנו לא בתורה ולא בשנים ולא מיכף ליה לוי תם לשמו: לוי לרבי אפס מיכף הוה כייף ליה. שהי זקן ממנו:

אמר הבונה כמו שנמצא בכל הספרים מדויקים ומדויקים בינינו תם בבינני ובתלמוד כן ולאי שיהיה גם כן כן מופסי הסופר כפי הסכמות והסקמה סבור שכמוני שמגו ובמי זקנים יכולו כי בכל מקום שיש פיר פרייסם שמה מורה מייס ובתקן הדבר פס תום. פיון לנגרים ללמוד ולא קודים:

דף סא **סנדל** המסומר מ"ט אמר שמואל שלפי השמד היו והיו נחבאים במערות ואמרו הנכנס יכנס והיוצא אל יצא נהפך סנדלו של א' מהם כסבורים הם א' ממנו יצא וראוהו אויבים ועכשיו באין עליהם דחקו זה בזה והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו בהם האויבים. ר' אלעאי בר אלעזר אומר במערה היו יושבין ושמעו קול מעל גבי המערה [כסבורין היו שבאו עליהם אויבים] דחקו זה בזה והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו בהן האויבים. רמי בר יחזקאל אמר בבית המדרש היו יושבין ושמעו קול מאחורי בה"מ כסבורים היו באו עליהם אויבים דחקו זה בזה והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו בהם אויבים באותה שעה אמרו אל יצא אדם בסנדל המסומר אי הכי בחול נמי ליתסר מעשה כי הוה בשבת הוה:

שלפי השמד היו. גבי אדם הכתמטים מן השמד היה: הנכנס יכנס. כאלא ניכנס יכנס שהנכנס יראה התלם מאין אדם חוזה: והיוצא אל יצא. שמא יש אויבים מבחוץ ושמא לא ידע וילשוהו ויבינו שאם כאן: נהפך סנדלו. שיש לו שתי פיות ויכול לסעלו מני לצדדים אבל ניכר מי הוא לפנים ומי הוא לאחור והמנעלו זה הפוך נראה הנכנס כאילו הוא יוצא וניכר נקושו בקרקע: והרגו זה את זה. בדחיקתם והיו סנדליהן מסומרים כנון אוסם שעושים לרגלי הסוסים ולאמיהם ענים: אל יצא אדם. גזירה כדמפורש לקמיה דגזירה היה מעשה וכנין שמלורע אחרו:

דף סא **ת"ר** כשהוא נועל נועל של ימין ואחר כך נועל של שמאל וכשהוא חולץ חולץ של שמאל ואחר כך חולץ של ימין כשהוא רוחץ רוחץ של ימין ואחר כך של שמאל כשהוא סך סך של ימין ואח"כ של שמאל והרוצה לסוך כל גופו סך ראשו תחלה מפני שהוא מלך על כל איבריו:

חולץ של שמאל. דהוי כבודו של ימין בסלסו נגרסי של ימין ברישא הכן החולץ:

אמר הבונה פיין המכנם ברסים:

דף סב **הרי** תפילין דמחופה עור ותניא הנכנס לבית הכסא חולץ תפילין ברחוק ד' אמות ונכנס דהתם משום שי"ן דאמר אביי ש' של תפילין הלכה למשה מסיני ואמר אביי ד' של תפילין הלכה למשה מסיני ואמר אביי יו"ד של תפילין הלכה למשה מסיני:

התם משום שי"ן. שהשי"ן ממוד שחולין עלמו קוטע בו ג' קמטים כעין שי"ן של פרי וסדלית והיו"ד עשויים בקשר סקשר הרלועה אחת לגמון ואחת לנחוח ורלועה קטנה תלוים בו ואין בה אלא כסיפה כמין יו"ד וספלה בשד סשר. לא- והיא כפוסה לעולם:

°**השוכבים** על מטות שן וסורחים על ערשותם אמר רבי יוסי בר חנינא מלמד שהיו משתינים עמוס ו

מים

מים בפני מטותיהן ערומים מגדף בה רבי אבהו אי הכי היינו דכתיב לכן עתה יגלו בראש גולים משום דמשתינין מים לפני מטותיהן ערומים יגלו בראש גולים. אלא א"ר אבהו אלו בני אדם שהיו אוכלים ושותים זה עם זה ודובקים מטותיהן זו בזו ומחלפים נשותיהן זה עם זה ומסריחין עריסותיהם בשכבת זרע שאינו שלהם. אמר ר' אבהו ואמרי לה במתניתא תנא שלשה דברים מביאין את האדם לידי עניות ואלו הן המשתין מים בפני מטתו ערום והמזלזל בנטילת ידים ושאשתו מקללתו בפניו. המשתין מים בפני מטתו ערום אמר רבא לא אמרן אלא דמהדר אפיה לפוריא אבל לבראי לית לן בה ומהדר אפיה לפוריא נמי לא אמרן אלא בארעא אבל במנא לית לן בה ומזלזל בנטילת ידים לא אמרן אלא דלא משא ידיה כלל אבל משא ולא משא לית לן בה ולאו מילתא היא דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפנאי מיא ויהבו לי מלא חפנאי טיבותא. ושאשתו מקללתו בפניו אמר רבא על עסקי תכשיטיה והני מילי היכא דאית ליה ולא עביד:

משתינין דייק מסריחים: לידי עניות. דאמרינן (בכל הנסר) [נעים קי"א] סר הענבות כנ"ל סוניה ונבל קרי לים ולוסב ונקוס מילוס ומסתין מים לפני מטתו הייט שילוס: ערום. אורחא דמילתא כקט מתוך שהוא ערום אינו יכול לתון לסמסין ומחוה הוא לגנום ולגלוח: אבל לבראי לית לן בה. שסקילוס אהדך ונימו למרחוק: משא ולא משא. שאינו חוזן ומספסף יפה אלא מעט מים כמו רביעית מלומלם: על עסקי תכשיטיה. שאינו רוצה לקנות לה:

מהרש"א *זה פלייטון. ופרש"י דאמית כמו מזבח ע"ם ועוד כראה דאמית כמשמעו דהיינו בזולא מן הדת ברחבוכה על ידי כתיסה שאין בו מורים כו' כפרש"י בר"פ תליה והוא נקרא פלייטון ע"ם בכוגי' מסוכחין המעורבי' בו כפי' הערוך: *במזרקי יין כו'. לפי פשטיה דקרא הוא כלי גדול שאין דרך לשתות ממנו אבל אים דרך חטנת כראמית שותים גומר דכתיב בהאי ענינא וק"ל: ערום כו'. פרש"י ערום אורחא דמלהא נקט מתוך שהוא ערום אינו יכול לתון כו' עכ"ל וה"ט כמי לפני מטתו אורחא דמילתא נקט שדרך אדם לעמוד ממטתו ערום ולהשתין שם וה"ה ומכ"ם במקומות אחרים כגון לפני בלחנו וכיולא בו דהביא לידי עניות משום מלידותא וק"ל: אבל משא ולא משא כו'. פרש"י כגון רביעית מצומצם עכ"ל וע"ל דאפילו בפחות מרביעית וכגון דאתו מבידי טהרה והייט דנקט בזולא ידי כ"י אבל לא משא ידיו שפיר בפחות מרביעית מלכלוך שבל ידיו והבאה כיחא דקאמר אנא משאי ידי מלא חפנאי ולא מחפן ידיו בל אים אחר דהייט משירי טהרה שאין חפני מלא ממט וק"ל: דאית ליה ולא עביד כו'. הא ודאי דאיירי באית ליה דבדלית ליה והוא עני כבר לא שייך למימר בים מביאו לידי

עניות אלא כלומר בדאית ליה כל לרמי ויש בו גם כדי לקנות תכשיטים ולא רצה לקנות לה וק"ל:

דרש רבה [רבא] בריה דרב עילאי מאי דכתיב ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון שהיו מהלכות בקומה זקופה והלכנה נטויות גרון שהיו מהלכות עקב בצד גודל ומשקרות עינים דהוו מלאן כוחלא לעינייהו ומרמזן הלוך וטפוף תלכנה שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה וברגליהם תעכסנה אמר רבי יצחק דבי רבי אמי מלמד שמטילות מור ואפרסמון במנעליהן ומהלכות בשוקי ירושלים וכיון שמגיעות אצל בחורי ישראל בועטות בקרקע ומתיזות עליהם ומכניסות יצה"ר בהם כארס בכעוס מאי פורענותהון כדדריש רבא [רבה] בר עולא והיה תחת בושם מק יהיה. מקום שהיו מתבשמות בו נעשה נמקים נמקים ותחת חגורה נקפה מקום שהיו חגורות בצלצול נעשה נקפים נקפים ותחת מעשה מקשה קרחה מקום שהיו מתקשטות בו נעשה קרחים קרחים. ותחת פתיגיל מחגורת שק פתחים המביאים לידי גילה יהיו למחגורת שק. כי תחת יופי אמר רבא היינו דאמרי אינשי חלופי שופרא כיבא ושפח ה' קדקד בנות ציון א"ר יוסי ב"ח מלמד שפרחה בהן צרעת כתיב הכא ושפח וכתיב התם ולשאת ולספחת. וה' פתהן יערה רב ושמואל חד אמר שנשפכו כקיתון וחד אמר שנעשה פתחיהן כיער אמר רב יהודה אמר רב אנשי ירושלים אנשי שחץ היו אדם אומר לחבירו במה סעדת היום וכו':

גבהו. הייס קומה זקופה: ותלכנה נטויות גרון שהיו הולכות עקב בצד גודל. למעט בהלוכן פיהו מסתכלין בהוהילעוהם בפכישותיה ודרך הייס גרון לילך נכחה לפי שאינו רואה לתלוז: ומשקרי עינים דמלין כוחלא. לשון סיקרא: מרמזן. לה הבחורי' סקור לשון הכנס: הלוך וטפוף שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה. שהראה לפחעל דאחתכרתה ושוא כדי לה ובבוחות הן לפיכך מספר בגבותן: וטפוף. כמו על דאטפס אטפוך: תעכסנה. כמו וכעכס אל מוסר אויל והוא ארס של נחש וקרי ליהמעכס עים שאינו מסילו אלא על ידי כעס: בכעוס. נחש כעוס: נמקים. כמו סמק בשר: צלצול. בגדייל נאה: נקפים. חבורות לשון סנוקף תלוי וניקף כנבי היער: מתקשטות. הייס שער בקורקות ומפרכסות: מסקבמות דומה למקבה כגון טמדיקין: פתיגיל. טמריקן פתח גילה אותו מקום: כי תחת יופי. כיבל אלה יתאו לך תחת יופיך: כיבא. קוטריא ניחה כמו סיכפי וכיצי דקחשין דפלימו: פתהן. כמו פתחיהן: שנשפכות כקיתון. שופכות דם זיבה: יערה. כמו ותער כדים אנשי שחץ. מדברי בלשון גאוה ולענ' שפה: סעדת. תמרים ודבר כיוצא דומים לאלה ולא תמעתי לכתוב כאן:

בקומה

עין יעקב

מגדף בה רבי אבהו אי הכי מגיעה בומר דהאי יגלו שיהיו גולים קאי [illegible] ... שלשה דברים מביאים לידי עניות ... [illegible]

מהרש"א בקומה זקופה. דכי נגהו משמע שהיו עושין פלאן נגותה והיינו בקומה זקופה ולאמר והלכתה כנויות כו' שהיו מהלכות עקב כו': הלוך וטפוף שהיו מהלכי' ארוכה כו'. בילקוט גרסי' בהפך והלכי' כנויות גרון שהיו מהלכות ארוכה בצד קלרה דהיינו שהיו' כנויות גרון על הבריאה שהלכה והלוך וטפוף שהיו מהלכות עקב בצד גודל דהיינו שהיה מסוכה פסיעותיה בגודלה יפה כמו לא תזוקי' ולא בדוגמת א"ל פשוטות דפרק הוליאו לו ולאמר ומשקרות עינים דהוו שלאן בודלא לעיניהו ומרמזן כו'. ויכיה לבטן משקרות יולא לבהים הנפין בקרח ומלאין הבשמים ורפ"י בס' ישעיה פירשו בשני פירושים ע"ש ולאמר וברגליהם תעכסנה כו'. כארס בכעום בפרש"י מאלות הנוטות עכב כעם וכן מאלה שלמה כעם כשב וק"ל: בגלגל כו'. שרך כמים זכות תגרדי בו להתנהלות כדאמרי' בקוצי היה תגרס לו בגלגל כו' ובסוף מכחות הגרו בגלגל כו' ע"ב: ותחת מקשה כו'. עיין פרש"י ובקרא כתיב מעשה מקשה דהשמשה יש לפרש בתשמשו והוא שהיה לה תכשיטים מהב מעשה מקשה להתקשט בו יהי' לה קרחה וכן פרש"י בס' ישעיה ולאמר כי תחת יופי פרש"י כי כל אלה ימצא לך תחת יופיך עכ"ל פי' לפי פשוטו אבל לפי הדרש יפרש כי מלה קרחה כמו כיכה וק"ל:

יד פג **אמר** רחבה אמר רבי יהודה עצי ירושלים של קינמון היו ובשעה שהיו מסיקין מהן ריחן נודף בכל א"י ומשחרבה ירושלים נגנזו ולא נשתייר אלא כשעורה ומשתכח בגנזי דצמצמאי מלכתא:

צמצמאי מלכתא. קן שמה:

מהרש"א ומשתכח בגנזי דצמצמאי מלכתא. פרש"י קן שמה עכ"ל. ובערוך בערך לס הביא לשון הפסיקתא כשעתיד ישראל על סר סיני היו מלמלמין פלמס ככלה כו' והיו מקטרין עכ"ל וכ"ע י"ל דמשתכח בגנזי דהיינו בהוצ' המלך מקטרין בו המלכות' ולא שימש אחר כמו שהי' משתמשין בו בירושלים:

משנה **מתני'** לא יצא האיש לא בסייף ולא בקשת וכו' ר' אליעזר אומר תכשיטין הן לו וחכמים אומרים ישעיה ב אינן אלא לגנאי שנאמר "וכתתו חרבותיהם לאתים וחניתותיהם למזמרות וגומר ולא ילמדו עוד מלחמה:

גמ' תניא אמרו לו לרבי אליעזר וכי מאחר דתכשיטין הן לו מפני מה הן בטלים לימות המשיח. אמר להם לפי שאינן צריכין שנא' "לא ישא גוי אל גוי חרב ותידוי לגוי בעלמא. אמר אביי מידי דהוה אשרגא בטיהרא. ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה דברים טו לימות המשיח אלא שעבוד גליות בלבד שנאמר "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. מסייע ליה לרבי חייא בר אבא דא"ר חייא בר אבא כל הנביאים לא נתנבאו אלא ישעיה סד לימות המשיח אבל לעוה"ב "עין לא ראתה אלהים זולתך ואיכא דאמרי אמרו ליה לר"א וכי מאחר דתכשיטין הן לו מפני מה הן בטלין לימות המשיח א"ל אף לימות המשיח אינן בטלים היינו דשמואל ופליגא דרבי חייא בר אבא.

א"ל אביי לרב דימי ואמרי לה לרב אויא [ואמרי לה רב יוסף לרב דימי ואמרי לה לרב אויא ואמרי לה אביי לרב יוסף] מ"ט דר"א דאמר תכשיטין הן לו. דכתיב "חגור תהלים מה חרבך על ירך גבור הודך והדרך. א"ל רב כהנא למר בריה דרבינא האי בדברי תורה כתיב. א"ל אין מקרא יוצא מידי פשוטו לעולם:

וכתתו חרבותם. אלו הכלים אינו אלא יהו נבלים לגמרי: שרגא בטיהרא. כל זמן שהיה תלוי בחוץ אינו אלא לנוי אבל בזמן הזה שהוא עם מלחמה הבטיח הוא: ופליגא. הא דקתני בטלין לימות המשיח פליגא אדשמואל דאמר אין נבטלין לימות המשיח: לא יחדל. משמע לעולם אלמא יש עניות בימי חמוה שנתגלו הנביאים ולא יהיה כבשר עד לא לימות המשיח שהנתגלו שמן מן העולם הזה שלום בן חדל לך אבין: מסייע ליה. בריתא דקתני בטלים לימות המשיח לר' חייא בר אבא: לא נתנבאו. דברי נחמות כלכן: עין לא ראתה. עין של נביאים לא שלטה לראותה: בדברי תורה כתיב. שהוא זריז לחזור על משנתך שתהא מזומנת לך בשעת הדין להשיב ותהא כחרב על ירך גבור לגלח במלחמה והוא הודך והדרך:

תוספות אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא על גב דהשתא אין ירושלים ואין בית המקדש ואלו לימות המשיח יהיה הכל נבנה י"ל דהאי אין בין לאו דוקא:

מהרש"א אלא שיעבוד כו' דישראל לא יהיו להם שיעבוד גליות אבל גוי אל גוי ישא חרב והאי קרא דלא ישא גוי אל גוי חרב לא איירי לימות המשיח אלא לעה"ב ואין להקשות דהדין קושין לרבנן מפני מה הן בטלין לעה"ב דאיכא למימר כדלעיל לפי שאינן צריכין אבל אין לומר דעולם הבא אין בו שום מעשי אדם כדאמרינן סוף פרק היה קורא עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה כו' אלא צדיקים כו' ונהנין מזיו השכינה כו' דהא ע"כ האי קרא לא איירי בזמן שאין בו מעשה אדם דהא כתיב וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות וע"כ אית לן לפלוגי בין עולם הנשמות לעה"ב לזמן התחיה וק"ל: האי בד"ת כתיב כו'. דכל המזמור רמז לבי דבר גו' עט סופר גו' הכל כדרש בת"ח העוסק בד"ת וה"ל אין מקרא כו' דודאי המשל הוא ד"ת אבל המשל שהוא משמש ופשוטו של קרא איירי בגבור ממש דהדר ליה החרב על ירכו ופרש"י בד"ת כתיב שהוא זריז לחזור כו' שתהא מזומנת לך כו' כחרב על ירך כו' ע"ש יע"ש ע"ש הגהות ירכך גומר מה ירך נסתר אף ד"ת בסתר:

אמר רב כהנא כד הוינא בר תמני סרי שנין הוה גמירנא ליה לכוליה גמרא ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא. מאי קא משמע לן דליגמר איניש והדר ליסבר. אמר רבי ירמיה אמר ר' אלעזר שני ת"ח המחדדין זה לזה בהלכה הקב"ה מצליח להם שנא' "והדרך אל תקרי והדרך אלא וחדדך. ולא עוד אלא שעולין לגדולה שנא' "צלח רכב. יכול אפי' שלא לשמה ת"ל על דבר אמת. יכול אם הגיס דעתו ת"ל

עין יעקב

[illegible]

תיל וענוה צדק. ואם עושים כן זוכין לתורה שניתנה
בימין שנאמר ותורך נוראות ימינך. רב נחמן בר יצחק
אמר זוכין לדברים שנאמרו בימינה של תורה [ד] אמר
רבא בר שילא ואמרי לה [אמר רב יוסף בר חמא אמר
משלי ג רב ששת] מאי דכתיב °אורך ימים בימינה בשמאלה
עושר וכבוד אלא בימינה אורך ימים איכא עושר וכבוד
ליכא אלא למיימנים בה אורך ימים איכא וכ"ש עושר
וכבוד למשמאילים בה עושר וכבוד איכא אורך ימים
ליכא אמר רבי ירמיה אריש בן לקיש שני תלמידי
חכמים הנוחים זה לזה בהלכה הקב"ה מקשיב להם
מלאכי ג שנאמר °אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו' אין דבור
תהלים מ"ז אלא נחת שנאמר °ידבר עמים תחתנו מאי ולחושבי
שמו אמר רבי אסי [אמי] אפילו חישב לעשות מצוה
ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה אמר
רב חיננא [בר אידי] כל העושה מצוה כמאמרה אין
קהלת ח מבשרין אותו בשורות רעות שנאמר °שומר מצוה לא
ידע דבר רע. אמר רבי אסי ואיתימא רבי חנינא אפילו
הקב"ה גוזר גזרה הוא מבטלה שנאמר °באשר דבר
קהלת ח מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה וסמיך ליה שומר
מצוה לא ידע דבר רע. אמר רבי אבא אריש בן לקיש
ב' ת"ח המקשיבים זה לזה בהלכה הקב"ה שומע לקולם
שה"ש ח שנא' °היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעיני
ואם אין עושין כן גורמין לשכינה שתסתלק מישראל.
שם שנאמר °ברח דודי וגו' אמר רבי אבא אמר רבי שמעון
בן לקיש ב' ת"ח המדגילין זה לזה בהלכה הקב"ה
שם אוהבן שנאמר °ודגלו עלי אהבה. אמר רבא והוא
דידעי צורתא דשמעתא והוא דלית להו רבה במתא
למגמר מיניה:

דליגמר איניש. ליגרוס בשמעתי מרביה ואף על גב דלא ידע לסלוקי טעמיה: **והדר לסבר.** טעמי דטעם קשה לרב כהנא ולא ... והגמריה כיס קיס ליה מדהוה בר תמני סרי: **המדגילין.** מגלין ומבינין ולא לקפח אלא לפתחד: **והדרך.** כמו ודרך: **ותורך.** תלמוד בה [תלמודך]: **למיימינים.** בלשון במתפשטין ... ומחזרין כיון שמזוהרת למלאכה: **עושר וכבוד ליכא.** כיון דליכא אורך ימים כ"ש עושר וכבוד: **למשמאילים בה.** שאין עוסקין בה כל צרכן אלא שמחפשים בה שוסקי לשמה ממעלין שלא לשמה: **הנוחין זה לזה.** משלין ומתכן בה בנחת רוח ומתעסקי בה בנחת: **ידבר עמים תחתנו.** ישפילם וכל שפלות בנחת. ... מקשיבין מנהיגים זה את זה להבנתה בל הלכה כמו לך נחה ... ינתב: **ומי יאמר לו מה תעשה.** שומר מצוה יכול לומר לו: **המקשיבים.** מלמדים זה את זה ומבינים זה מזה. וליטנא דקרא נקט: **בגנים.** בתי מדרשות: **חברים מקשיבים.** זה לזה אני אומר להם שישמיעוני קולם ואענם: **ברח דודי.** בסיפיה כתיב: **המדגילים.** מחכמין זה את זה ואומרים בא ונלמד (בא) ונבין בין שניהם ...: **צורתא.** שורש הדבר קבלה למדו מרבם:

תוספות הרא"ש ז"ל פי' לשון המדגילים כתב ר"ת ז"ל שהוא מלשון לא ימצא פיו דמתרגמינן לא יתגל פומיה ור"ל כי הוא המבחישין זה לזה אבל שאינם יודעים עיקר הדבר הקב"ה אוהבן והיינו דקאמר רבא והוא דידעי צורתא דשמעתא כלומר אף ע"פ שאינם יודעים עיקר הדבר הקב"ה אוהבן. ולפי רש"י קשה דמלתא דפשיטא היא ולא צריך למימר דהקב"ה אוהבן:

מהרש"א אלא והדרך כו'. משום דהאי והדרך הוא יתורא דקרא דכבר כתיב בסיפא דקרא דלעיל נעימים והדרך וע"כ דהאי והדרך דהדרך קרא כמו והדרך לגם שהמיוחד מללית התורה נתן והא' מתחלף בד' בצורת הכתב וחמר **ולא עוד אלא שעולין לגדולה שנאמר ורכב כו'.** דהרכיבה מורה בכ"מ על הגדולה כמ"ש ירכיבהו על במתי ארץ וכמו שמצינו ביוסף ובמרדכי. וחמר **יכול אפילו שלא לשמה** דהיינו. די"ם מחדדין עצמן בפלפול של הבל דהיינו שלא לשמה וע"כ אמר נתכוין על דבר אמת שכן יהיה הפלפול והחידוד לבא על אמיתת התורה. וחמר **יכול אפי' הגים כו'** דהיינו שיחדד עצמו לקפח חברו בהלכות ת"ל וענוה לדק בדרך ענוה ונחת רוח עם חבריו כדלקמן: **ואם עושין כן זוכין לתורה כו'.** דעד השתא קרין ת"ח דעדיין לא הגיעו להוראה והשתא זוכין להיות כ"א חכם שורה הוראה דהיינו ותורך נוראות ימינך שכן נתנה שהכ' ימינו אש דת ונומר: **ור"נ זוכין לדברים שנאמרו בימינה כו'.** כדלקמן אורך ימים בימינה למיימינין בה וק"ל: **אורך ימים ליכא כו'.** כפי' שני שנפירש"י וכדאמרינן פ' כ"ג חלא התורה אשר שם תומר זכה נעשים לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם המות כו' ע"ש וק"ל: **כמאמרה וכו'.** דהיינו שכאומרים לעשותה לשמה וכרונת כמאמרה מתם לכ"ם דאותיות מצוה הוא אותיות שם בן ד' דמי' וצ' בא"ת ב"ש י"ה וע"ג כיס לומר אין המצוה קרויה אלא על מי שגומרה דאותיות ו"ה שהם גומר השם הם נמשכים באותיות מלוה ואח"כ אותיות י"ה שהם אותיות תחלת השם הם ברוח מ' ול' שהם י"ה בא"ת ב"ש והיינו דקאמר שומר מלוה דשומר עליה כמאמרה ולא קאמר עושה מלוה די"ש עושה שלא לשמה וקאמר **אפילו הקב"ה גוזר כו' שנאמר באשר דבר מלך שלטון וגומר.** ר"ל דאותו דבר מלך שלטון וגומר לא ידע אותו דבר מי ששומר מלוה וק"ל: **גורמין כו'.** לכאורה הוא מנוהגם דהיכא מפורש בקרא ואם אי אתה עושה כן ונראה לפי מ"י וכל המדרשות דברח דודי ר"ל מאחר נתולה ומח"ל על הרי בשמי במקום המוקדש וה"ק כמי הכא דאם אי אתה עושה כן כו' ששדי אם אתם עושים כן ומקשיבים זה לזה קאמר ברח דודי גו' על הרי בשמים מבורש להשרות השכינה במקום המוקדש ומכלל הן אתה שומע לאו שאם אין מקשיבין זה לזה גורמין לשכינה שתסתלק וק"ל:

עיון יעקב

זוכה לתורה שבימינה כיון שנאמר ותורך וגו'. כלומר שהתורה נקרא על שמו כדאיתא בנדרים ונתלה לכל המדות של משה שניתן לו מתנת התורה כדאיתא בנדרים ולפי מוחדרין זה את ... [illegible] ... **אורך ימים** איכא עושר וכבוד ליכא ... [illegible] ... **הנוחים** זה לזה בהלכה ... [illegible] ... **מעלה** עליו הכ' כאלו עשאו ... [illegible] ... **המקשיבין** זה לזה בהלכה ... [illegible] ... ודגלו עלי אהבה והיינו כדאמר על זה רבא דידעי צורתא דשמעתא ולית להו רבה במתא:

ב׳ ת״ח המדגילין כו׳. ריבה דקרה סגיאתי אל בית היין שהוא מיוחד לתורה כתיב ואמר ודגלו עלי וגו׳ מלשון אסיפה כפרש״י והוא יולא ממשמעו מלשון דגל מצל ידי סרגל כל אחד מתאסף לדגלו וק״ל:

הרי״ף מיד אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד וגו׳. עיין פרש״י וקשה טובא כיון שהמיסח הגמרא הוא דכיון דאיכא אורך ימים כ״ש עושר וכבוד אם כן המשונה בגדה במקום אורך ימים והניח עושר וכבוד בכ״ם ולא עוד אלא שהמירין מחירין למיימינים בה ולמשמאילים בה לא מירן אלא בענין זה אורך ימים וכ״ש עושר וכבוד ולמה הולרך לייבב ולומר המיימינים והמשמאילים והי״א קושיא חזקה וכ״ל לדקדק ג״כ שאמר מיד אורך ימים בימינה וכן הול״ל כתיב אורך ימים בימינה וכי אורך ימים איכא עושר וכבוד ליכא ועוד מאי אלא דפקס הכא. [illegible]

[illegible]

ואמר רבי אבא אמר רשב״ל גדול המלוה יותר מן העושה צדקה ומטיל בכיס יותר מכולם אמר ר״א ארשב״ל אם ת״ח נוקם ונוטר כנחש הוא חגרהו על מתניך אם עם הארץ הוא חסיד אל תדור בשכונתו אמר רב כהנא [אמר רבי שמעון בן לקיש ואמרי לה אמר רב אסי אמר רשב״ל] ואמרי לה א״ר אבא אר״ש בן לקיש כל המגדל כלב בתוך ביתו מונע חסד מתוך ביתו. שנא׳ ׳למס מרעהו חסד שכן בלשון יונית קורין לכלב למס. ורב נחמן בר יצחק אמר אף פורק ממנו יראת שמים שנאמר ׳ויראת שדי יעזוב. ההיא אתתא דעיילא לההוא ביתא למיפא נבח בה כלבא איתעקר ולדה. א״ל מרא דביתא לא תדחלי דשקלי ניביה ושקילין טופריה. אמרה ליה שקלא טיבותיך ושדיא אחיזרי כבר נר ולד. אמר רב הונא מאי דכתיב ׳שמח בחור בילדותיך ויטיבך וגו׳ ויביאך האלהים במשפט ע״כ דברי יצר הרע מכאן ואילך דברי יצר הטוב ר״ל אמר ע״כ דברי תורה מכאן ואילך למעשים טובים:

גדול

עיון יעקב

[illegible]

גדול המעלות, לפי שאין שעני שום נדנר: ומשיל לבים, משות [זכ״י] ומלאי להשתכר בהם למחלים השכר ולידי דאיירי רבי אבא אריל נקט כל הכי מילי דאגדתא דאמר להו רבי אבא ומסיה: התג״דה, שדבק בו שסופק ליהשה ממלמותו: אל תדור בשכונתו. שאיש יודע בדקדוקי מלה ואין חסידותו שלם וסופק ללמוד ממנו: מונע חסד, שאים מניח העניים לבא לפתחו: למס. דהיינו כלב: מרעידה, מונע חסד ואף ע״ג דלא כת״ב ומונע מתילא מבמינ שכל סינם שרואה פיס משמשת כמילה היא כמו ויקח וידם לבדו גוים מארעו: למיפא, לאפות עיסה שהאפיל בי״ם חמות: שקילי גיבה, כבולות דפיכו שהיה משך בהם לחם פנים קרי ביציה כדאמריק באלו מדפות גמל ביני ליה ליה: שקילי טופריה, כמולה לפרכיו מלפרוע: שקילא, נטולה שזנתך ומושלת על הקולים שיזוהק מתם הפלת כאמתך כמו מתיק מונה נוריא בלעין: ע״ב, עד ודע כי על כל אלה וגו׳: ע״ב לתורה, במה בתלמודך לנוד משמחה ומטוב לב והלך בדרכי לבך להבין מה בלבך לפי ראות עיניך: מכאן ואילך למעשים טובים. ודע כי על כל אלה על כל מה שלמדת קופך ליתן את הדין אלא לא תקיים:

מדרש"א ומשיל בבים ס׳. לפי שאין דרך להלוות הרבה שאפשר שישתכר בו רק כדי שיתפרנס בהלואתו ואחר שיוכלים בפרנסה ולא יהיה לו ממה לשלם יתביים ממנו כדאמרינן פ״ק א״כ שאסור לעבור לפני מי שחייב לו ואין לו לשלם שנאמר לא תהיה לו כנושה אבל מגיל ומלוי ודאי דיתן לו בידו הרבה שאפשר להשתכר בהם כדי פרנסתו ותשאר קרן ההלואה לשלם לו: בנהיש הגרידה ס׳. דודאי אדם ירא לתגור כחם על מתנין אבל מגבירת תלמיד חכם שהוא כבתם אל תירא תגרתו והדבק בו ובהיפך קאמר אם ע״ה חסיד כו׳. דכבר שמנו ולא ע״ה חסיד ואם תראה ממנו חסידות אל תאמין לו: מונע ס׳. כבר אמרו בב״ק אסור לאדם לגדל כלב רע בתוך ביתו שנאמר לא תשים דמים בביתך אבל הכא הוסיף דאל יגדל כלב אפילו יוא יודע בו שאינו כלב רע ומשום דמונע חסד מוצר דהאורחים ועניים לא ידעו בו שאינו רע ומיראים שהוא רע ויראים ממנו מלבא לביתו וכהוראיתי הך מובלא דלא היה הכלב רע ולא היה יכול להזיק ומתוך בהיותה כתויה שהוא רע הפילה ואמר ויראת שדי יעזוב דפורק ממנו ס׳ דדיך מגדל הכלב להעמידו על הפתח לבמודים ביתו ויראת שדי שהיא על האחוה לבוירת פתח ביתו הוא יעזוב ופורק: ע״ב דברי יצה״ר כו׳. פרס״י ע״כ עד ודע כי על כל אלה גומר עכ״ל הכא נבי ילה״ר ויל״ע ניחא אבל גבי תורה ומ״ע לא יתיישב שפיר וכי על דברי תורה אין ליתן דין והרי אמרו תחלת דינו של אדם על ד״ת ונראה לפרש דה״ק שמח בחור בילדותך גו׳ עד והלך בדרכי לבך וגו׳ ו דברי ילה״ר מכאן ואילך והלך בדרכי לבך גו׳ ו דברי יל״ע וכת״י ואזיל בענוותני עם אדם לבך ותהי זהיר בחזוני עיניך גו׳ כי על כל אלה שהן דרך ילה״ר ודרך יל״ע תבא במשפט ליתן לך עליהם שכר ועונש ר״ל אחר ע״כ לד״ת דהיינו שמח בחור גו׳ עד והלך גו׳ שילמוד האדם מנעוריו לשמח בה ומטוב לב ומכאן ואילך והלך בדרכי גו׳ למע״ט שילך האדם בדרך טובים ובמראה עיניך וגו׳ ולא תסתכל בגים כפי׳ תי״ו ועל כל אלה שהן ד״ת ומע״ט יביאך האלהים במשפט ועל ד״ת קודם שסוף החלת דינו כמ״ש ואח״כ על המעשים:

הרי"ף גדול המעלה יותר וכו׳. וקשה לרש״י דלא שייך משיל בכים על
נגאי לדקה דהכי אמרינן בגמרא ולדקה אזיל
לדקה דמעלת מתיהה ממונה נותנם למרמקי של לדקה ושפיר
ומשיל לכים של לדקה גדול משלם ולפסר לומר

גדול לפי שנותן לפרנסי אף על פי שנופלת ואינו יודע ממי נוטלת מכיש הוא בוש מהגבאי הממונה על כיס של צדקה שהוא נותנת ליתן של עני אבל המלוה אינו בוש כלל כי מעיד נפרוע לו אבל המשיל לכים לעסוק במחצית שכר הוא גדול מהמלוים לפי שאין בו בוש כל בושה כי בא כעבדו שמלוים ונותן לבעלי המעות: אמר רב הונא מ״ד שמח בחור וכו׳. וקשה למה הביא מלתא במכתב דברי יצר הרע שמתוכם ילמדו הרשעים למשוע ואם הכונה להביא דברי יצה״ט המנגד לדברי יצה״ר באומר כי על כל אלה יביאך אלהים במשפט הי׳ כן הי״ל אם השמח בחור בילדותך ותלך בדרכי לבך דע כי על כל אלה יביאך אלהים במשפט ויהיו כל הדברים אלה בדברי יצה״ט וכן יש להקשות בדברי ר״ל באמר מכאן ואילך למעשים טובים שכיון שעל כל אלה יביאך אלהים במשפט הוא כמו לפרדי אם לא תקיים סופך ליתן את הדין למה הוקמיה בתים ואול״ל דכולים מיירי בתורה ואם תלמוד הרי טוב ואם לא תלמוד על כל אלה שהייתך ללמוד ולא עשית יביאך האלהים במשפט ונראה שרב הונא הקשה מ״ד שמח בחור תרי בילבד דהאי קרא קשיא רישא לסיפיה שמקודם הותרה לו הלנועה שמח בחור ובסופי׳ ולעט במלע כי על כל אלה יביאך במשפט יש להקשות בהאי קרא איך הוא אומר שמח בחור והלך בדרכי לבך כי גם בכך לא יצרכנו גם לא יזיקט לתת לו עלה שאינה הוגנת וכך הי״ל אם השמח בחור ותהלך בדרכי לבך דע כי על כל אלה יביאך אלהים במשפט לכך פי׳ רב הונא עד כאן דברי ילה״ר שהוא מכוונת לומר שגם יצה״ר המחדיא אינו בא לומר לאדם חבוא כנגד יוצרך כי לא ישמע האדם לקולו אבל הוא כבכם בדברי פיתויים ומראה שלפניים של חסידות ונקרעו ישים אותו. וזה הוא פיתויו של יצה״ר שמח בחור בילדותך כי בימי הבחרות אינו גדול שונם התשובה כמו בימי הזקנה שזקן מלאך אין הדעת שונה וגם לך נשמח בימי הבחרות כדי שתשוב אל כי בימי הזקנה זאת ועוד פיתה שיצה״ר לאדם שגדול מדרגת הבעל תשובה מן הצדיק בלא חטא כל יותר כי במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד ולכך יעצו שמח בחור בילדותך ואח״כ תחזור בתשובה ויפיגך לבך שהוא להשיג במעלה בימי בחרותך בזמן שעדיין אתה בתוקפך ותהיה תשובתך מעולה והלך בדרכי לבך שהוא שדרך המוטב ומראה עיניך לעסוק בתורה אלו הם דברי יצה״ר הבא בפיתוי לאדם שמתוק מכוונתו שיגיע לגדר בעלי תשובה שהוא גדול מהצדיק ויצה״ט משיבו לאדם דע כי על כל אלה יביאך במשפט שאף על פי שהשיב בתשובה ונהיה גדול תשן דאמר אחטא ואשוב וכו׳ ר״ל אמר ע״כ לד״ת כו׳ שיעם שאדם בשמחת התורה כשהמו בימי הבחרות ואף ע״פ שלא ישוש כפר התורה מפיו אם עבד על איזה דבר מתמיה של תורה הוא נענש יותר ויצטער על התמיה ולא למד תורה שבגנות התלמוד שונה זקן שאינו דומה מי שחטא בשוגג ואינו יודע תורה לפי שלמד וחטא שבי״ב על השגיאות הוא נענש וזהו שאמר כי על כל אלה התורות שלמדת יביאך האלהים במשפט על חטאך שלא תקיים המצות יותר משאותה שגגי על ד״ת ולא למד שנענש מלמוד עולה זקן וחריק:

תניא ציץ כמין טס של זהב ורחבו שתי אצבעות טג
מוקף מאזן לאזן וכתוב עליו בב׳ שיטין יו״ד ה״א מלמעלה וקדש למ״ד למטה אמר רבי אליעזר בר יוסי אני ראיתיו ברומי וכתוב קדש לה׳ בשיטה אחת:

יו״ד ה״א מלמעלה קדש למ״ד מלמטה. כלומר השם שלם בשטה עליונה וקדש למד בשטה התחתונה שלא להקדים שאר אותיות מלמעלה מן השם ואחר שני מינין הן ורבינו הלוי מונה קדש מלמטה [לא מלמעלה] והיא היא: אני ראיתי: ברומי. שנכנס לאוצר המלך ליטול את פירות במסכת מעילה דף י״ז בשמעת בן תלמיון:

מהרש״א ומוקף מאזן לאזן כו׳. ובקרא כתיב על מלאו ומתם בין עיניהם ויש לפרש דמקום הכתב קדש לה׳ ודאי היה בין העינים אבל השם היה מושך יותר דהיינו מאזן לאזן ולפוטה בו כי היה מונח כלין על המלח במקום הנוח אשר שם כם הכנסת העיטרת וע״כ היה סלין בין החותם אלו שרואיים ביותר שהם הרואות והשמע שיהיו קדש לה׳ והכתיב בית ולא נתן ה׳ וגו׳ עינים לראות ואזנים לשמוע עד היום וגו׳

ונקרב את קרבן ה' איש וגו' טבעת עגיל וכומז א"ר אלעזר עגיל זה דפוס של דדין. כומז זה דפוס של בית הרחם. אמר רב יוסף אי הכי היינו דמתרגמינן מחוך דבר המביא לידי גיחוך א"ל רבא מנפיה דקרא ש"מ כומז כאן מקום זמה. °ויקצוף משה על פקודי החיל אמר ר"נ אמר רבה בר אבוה אמר (לו) [להן] משה לישראל שמא חזרתם לקלקולכם הראשון אמרו לו לא נפקד ממנו איש אמר להם א"כ כפרה למה א"ל אם מידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו מיד ונקרב את קרבן ה'. תנא דבי רבי ישמעאל מפני מה הוצרכו ישראל שבאותו הדור כפרה. *מפני שזנו עיניהם מן הערוה. אמר רב ששת מפני מה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים. לומר לך כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורפה. א"ר יהודה אמר רב כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור. תנן ולא בזוג אע"פ שפקוק ותניא אידך פוקק לה זוג בצוארה ומטייל עמה בחצר תנאי היא וכו':

דפוס של דדין. מונח בו הדד: **גיחוך.** ליצנות: **לקלקולכם.** של מעשים רעים לומר אל בשת שאתם עושין כך עמיהם במדין לכך אתם צריכין קרבן: **לא נפקד.** לא נחסר מדת יהודית שזנו. לשון וחת סכהם במחלים ספין: **תכשיטין שבחוץ.** טבעת: **תכשיטין שבפנים.** כומז: **לומר לך המסתכל באצבע.** כמו מקום טנופת כמסתכל במקום טנופת [פסרי כפרה על כנסתם]: **ולא בזוג אע"פ שהוא פקוק.** וקיס מליד קל לא תלא בהמה בו ובשמלה פריכלא נמי בזה נהמה משום דמיחזי כמאן דמוליך לחינגא: **מטייל עמה בחצר.** שהוא מוסקה על הרתים שלא כדברי ר"מ ותירץ סכלו היא:

מהרש"א דפוס של דדין כו'. וקרא כתיב ועגילין על ידיך ותאמר דעגיל הוא מלשון דבר העגול וטפל בין על הכסים שעל סיד ובין על דפוס של דדין שסביבם בלורת עגולים הם וכן נבכבים כנם מלינו כום בלוף ומליכו כוס בלוך ותניתו מוכיח עליו הכא דכתיב גבי כומז בפירושו ג"כ דפוס בית הרחם וכיחא בזה שלא פירש גם סוא אקרא דלעיל מיניה בפרשת ויקהל דכתיב חח וכומז גומר משום דהכא בא לפרש שניהם עגיל וכומז דשניהם ומבתפי נבנין אחד ע"ש דפוס וק"ל: **ויקצוף משה** גו'. עיין פרש"י ופירושו דחוק דהיכן הוזכר כלל גבי ויקצוף משה וגו' שנין שקרבן ולא כתיב ונקרב את קרבן ה' גו' כד אחד ולא נפקד ממנו גו' אבל יש לפרש בפשיטות שמא חזרתם לקלקולכם ולכן שהדיתם כל נקמם כמופרים בקרא וע"ז השיבו לו לא נפקד ממנו גו' דלא נחסר מאתנו מדת יהודית בזה כפרש"י וגם שזה המקרא הוא רחוק ממקרא דויקצוף משה וגו' אין כל זה ומפסיק מהוא מענים ודסמיך ליה ונקרב את גו' אמרו כנ"ל משובה שרלה משה מהם שבאו להביא קרבן ה' וע"ז מאל אותם דא"כ מה כאשר אמרתם ולא נפקד גו' ולא עבירה כפרה ע"ש למה וע"ז השיבו לו שהביאו קרבן ה' בהם שלן תכשיטים לאשה דאם מידי ה' מידי הרהור ע"י תכשיטים הללו לא יצאו ולכך הביאו אותם לכפרה בהם הביאו אותם לידי הרהור דהיינו שזנו עיניהם מן הערוה ודהביאו נמי טבעת לכפרה שהוא תכשיט שמתחלן קאמר רב ששת דכל המסתכל כו' ולכן בתכשיט טבעת שמחוץ כמי זנו מן הערוה ופרש"י זנו מלשון מזון ואין צריך דיש לפרש מלשון זנות ממש דהיינו מהרהור עבירה של זנות וק"ל:

הרי"ף ויקצוף משה. וקשה דפסוק ויקצוף משה הוא כתוב קודם שבאו מהמלחמה ופסוק לא נפקד ממנו איש הוא לאחר שבאו מהמלחמה והנה לא נקרבו הפקודים ויאמרו עבדיך וגו' ולא נפקד ממנו איש וקושיא זו גדולה היא לפירוש רש"י ז"ל שפירש לכך אתם צריכין קרבן והרי עדיין כשהיו תוך למחנה לא הביאו קרבן ולא אמרו ונקרב את קרבן אלא אחר שחזרו המלקוח בין חוצפי המלחמה ובין העדה ועוד קשה כיון שהם לא היו מביאים קרבן על שלא יצאו מידי הרהור מה זו שאלה של תנא דבי רבי ישמעאל מפני מה הוצרכו ישראל שבאותו הדור כפרה ושלא נתן טעם מפני שלא יצאו מידי הרהור ולמה הוצרך לתת טעם אחר מפני שזנו עיניהם מזנות וי"ל שמתחלה כשיצאו משה ואהרן חוץ למחנה ורואו שמביאים עמהם גם מדין הרה אפו של משה ויקצוף על פקודי החיל ואמר שמא קלקלתם במעשה פעור והקריה שלוחי לגיהם מקומה מדין שהכשילו בישראל בעריות ואם חזרו לקלקל בהם וזהו שאמר ויקצוף משה על פקודי החיל הבאים מצבא המלחמה כלומר עדיין לא השיבותם ואתם באים מצבא המלחמה להלחם ולנקום נקם שהכשילו אתכם להחטיאכם וחזרתם לקלקולכם הראשון לצאת את נשות מדין וגם להעביר האכסלה ועתה הרגו כל זכר וכל אשה יודעת משכב וגו' ויעשו כן והיה לא השיבו דבר על מה שחשדם שהביאו הנשים כדי לחזור לקלקולם הראשון ואחר משבו שהלקוח כדבר משה אז באו להוציא עצמם מחשד ויאמרו בנדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה לידע אם הולך אחד מהם אבל נמי מדין לקלקל בזנות ולא נפקד ממנו איש בעבירה שכולנו היינו יוצאים יחד איש נאמן יודעים ועל הדבר הזה הנחנו באים להקריב קרבן תודה לה' וגם מלבד הקרבן תאמר איש אשר מצא אצעדה טבעת עגיל וכומז מתכשיטי הנשים לכפר על נפשותינו לא אמר משה כיון שאתם מגילים מקום תכשיטי הנשים במקום אשה כמו השמוש שהוא מקום האיזה גם טנופות וגם אלף שעל מעלותם בהם ולכך אתם באים להתכפר באותו דבר ועוגו אמרו אם מידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו כפירוש לוקחים אלו המכשיטין משל הנשים לא יצאנו ידי הרהור ולכך ונקרב את קרבן ה' דייק את דכתיב את קרבן ה' ולא כתיב

עיון יעקב

שמא חזרתם לקלקולכם הראשון. והנה בלאו הכי לא מה שלם על דעת ישראל ... [illegible]

מזיע ונקרא קרבן זה לכפרה אלו שמוסיפין כנגד קרבן זה מתנדבים מתנקר והלחן או אחר מעשה אם אתם מקריבים אלו שמוסיפין מפני היהוד שלא הרי זה אינו צריך כפרה לכפר כי מחשבה רעה של זנות אין הקנים תלויה למעשה. זה ששאלו חנא דבי רבי ישמעאל מפני מה הוצרכו ישראל שבאותו הדור כפרה שהרי לא נגררה על מחשבת זנות כי לא מלינו מחשבה שקולה למעשה אלא על הרהור עבודת כוכבים בלבד. לכך אמרו מפני שזנו עיניהם מהערוה שנהנו במראית הפנים. והא"כ יש כאן מעשה כיון שנהנו במראית הפנים לכך הוצרכו לכפרה והיו סומך להביא דברי רב ששת דאמר כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף שהוא מקום הטנפת. ותנא הראיה כמעשה כיון שנהנה בכך והוא הרהור בלבד:

אמר עולא כדי שלא תתגנה על בעלה כדתניא והדוה בנדתה זקנים הראשונים אמרו שלא תכחול ולא תפקוס ולא תתקשט בבגדי צבעונין עד שבא רבי עקיבא ולימד אם כן אתה מגנה על בעלה ונמצא בעלה מגרשה ואלא מאי תלמוד לומר והדוה בנדתה. בנדתה תהא עד שתבא במים:

כדי שלא תתגנה. שהיה לה קלא קשוטים נאים: כדתניא. דהכי נמי תקן להכי: בנדתה. היו דורשים הראשונים כמשמעו כדבר מנודה והרחקה [ומרחיקה] מנבלה: שלא תכחול עיניה ולא תפקוס סרק על פניה שיכנמלים בלע"ז והוא אדום: תהא בנדתה. בנוולותה: עד שתבא במים. לטבול ואינה שמגנה זו עלה ותקן תעריכה:

אמר ר' יוחנן לאישתא צמירתא לשקול סכינא דכולא פרזלא וליזיל להיבא דאיבא וורדינא וליקטר ביה נירא ברקא יומא קמא ליחרוק ביה פורתא ולימא וירא מלאך ה' אליו וגו'. למחר ליחרוק ביה פורתא ולימא ויאמר משה אסורה נא ואראה. למחר ליחרוק ביה פורתא ולימא וירא ה' כי סר לראות וגו' אמר ליה רב אחא בריה (דרב אשי) [דרבא לרב אשי] ולימא ויאמר אל תקרב הלום וגו'. אלא ליומא קמא לימא וירא מלאך ה' ויאמר משה. למחר לימא (ויאמר משה) וירא ה' כי סר לראות. למחר ויאמר (ה') אל תקרב הלום. וכי פסקת ליה ליתתיה וליפסקיה ולימא הכי הסנה הסנה לאו משום דגבוהת מכל אילני אשרי הקב"ה שכינתיה עלך אלא משום דמיכת מכל אילני אשרי הקב"ה שכינתיה עלך. וכי היכי דחמיתיה אישתא לחנניה מישאל ועזריה ועריקת מן קדמוהי כן תחמיניה אישתא לפלוני בר פלונית ותיערוק מן קדמוהי. לסימטא לימא הכי בזבזיה מסמסיה כסכסיה שולאי ואמולאי אילין מלאכי דאשתלחו מארעא דסדום לאסאה שחינא כאיבין בך מיך בזביך מסמסמיך כמן במין עיניך בך עיניך בך אתריך בך זרעיך בקלוט וכפרדה דלא פרה ולא רביא כך לא תפרה ולא תרבה בגופיה דפלוני בר פלונית. ועוד דברים ולחישות אחרים לחלאים ולא חששתי להעתיקם. אביי ורבא דאמרי תרוייהו כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי הא אין בו משום רפואה יש בו משום דרכי האמורי והתניא אילן שמשיר פירותיו סוקרו וצובע אותו בסיקרא וטוענו באבנים בשלמא טוענו באבנים כי היכי דליכחוש חיליה אלא סוקרו בסיקרא מאי רפואה קעביד. כי היכי דליחזיה אינשי וליבעי עליה רחמי. כדתניא וטמא טמא יקרא צריך להודיע צערו לרבים ורבים יבקשו עליו רחמים:

אישתא צמירתא. חולי שמתחממת וקודחת את הגוף: וורדינא. קנה: ליחרוק. איסקרנ"ר כמו דגרנין חידקיא דאלו מיושה: ויאמר משה. משום סיפיה וחנע לא יעמר הסנה: כי סר. סימור החולי: אל תקרב הלום. שלא יקרב החולי אליו: ליתתיה ולפסקי. סמוך לקרקע: ליתתיה. ישפיל: דמייכת. שלחה שפל דחמיתא אישתא. שראתה האש: לסימטא. שחין קורין בלע"ז: בזבזיה מסמסיה כסכסיה. שמות המלאכים שיש שקודחין וממקמקים ומכסכסים אותו: בו. לשון בזאו: מארעא דסדום. כך שהוא אלהם ולא מקום גלו: בזך בזיך. אין לו מממשה אלא כך שוא אלהם: עיניך בך מיעיך בך. שלא האדים יותר: אתריך בך. שלא תרחיב: בקלוט. שקלטו זרעו בפרידי נפש שלא יוליד: שיש בו משום רפואה. שנראה רפואתו כגון שהיה סיפותחטפת מכה: ושרכיך הא אין בו. כגון לחם שאין כיכר שיהא רפואה: יש בו משום דרכי האמורי. נחושים: דליכחוש חיליה. שעל ידי שהוא שמן וכחו רב פירותיו נושרין: דליחזייה אינשי. ולסימנא שנדי ליה לאודועי דמשיר פירותיו: טמא טמא. הוא עצמו אומר מנגע רחקו מעלי:

מדרשיא ולימא וירא מלאך ה' כו'. יש לתמוה בזה שנקטו שלשה פסוקים הללו לרפואה חולי זה הוא עשאר נמ"ש הרמב"ם בח"פ דרפואות הנפש הם כענין רפואות הגופות כמ"ש ושמתם כמשלה החורה לנפש משל לאדם שיש לו מכה הניחו עליה רטיה כי כראתי ילי"ם כדלתי לו הגלין שהיא התורה ותולי הגופות חולה כחולי הנפש כמ"ש בכמה מקומות בפרט בתוכחה והוא ענין הכתוב והיה אם שמוע תשמע וגומר שהיא התורה רפואת הנפש אז כל המחלה וגומר לא אשים וגו' ומסיים כי אני ה' רופאך דהיינו שכתתי לך רטיה ותגלין שהיא התורה ולפ"ג דאסור להתרפאות בד"ת לאבן בלאי כדאמרינן בפ"ק דשבועות ריב"ל הוי קרי וגני כו' ומיהו קשה מההיא דהם בראשו יעסוק בתורה כו' הם בכל גופו כו' שנאמר לכל בשרו מרפא שא אמרינן דאסור להתרפאות בד"ת ולפי דרכינו קשה כיון דודאי אם האדם לעוד משום רפואת הנפש שהיא התורה ומגילא יתרפא גוף החולה ברפואת נפשו שרי ולא אסרו להתרפאות בד"ת אלא בלוחש על המכה ולא נתכוין לרפואת הנפש כלל וכן משמע בפרק חלק דלא אסור אלא בלוחש לרפואת הגוף לבד אבל בליעוד לרפואת הנפש מועיל לרפואת הגוף ממילא ויש לדקדק גם בזה שאמר חש בראשו יעסוק בתורה ולא קאמר יעסוק בדברי תורה כמו שאנו אומרים בברכה לעסוק בדברי תורה ויש ליישב בזה ע"פ מ"ש במסכתא מדרש שהדבור קשה לבלוע עיניים ולמיעוט הדלות וע"כ אמר גם שאינו לעסוק בדבור של תורה שהדבור קשה לו מ"מ יעסוק בתורה במחשבתו או במעשה המצוה לתורה ויהיה לו רפואת הנפש

עין יעקב

ובבא עוה' יקרא רבים יבקשו עליו רחמים. כי מצלה שלוחו אינו מקובלת כלל כדאיי בזוהר ס' מלורע סובא ג"כ בילקוט ואמוני שם ולכך צריך שישאלו עליו אחרים רחמים אליך משם לשמשאל על חרים ולא פורים שלומו לעולם אישם משלם לשאלה עליהם כמלורע עלי:

הכפם נ"כ רפואה לחולי ראשו וע"פ הדברים האלה יתפרשו דברי שנאמר ולפי שנאמר ד' מרחם מגפה באם המכעם נקבה סוף רונו. לנמות מלרים כמו שירו פ"ו כמה כאוביס והיו לה גם ישראל חולי תכפם ספת בעופים בתועבות מלרים ולה. הו רלסים. לגגלל מחולי אופות בגלו על המלרים כ"ת. לנמגן שמו ובריתו עם האבות וע"כ שיה מכה ממכה מדוע לא יבער הסכנה דנגיחה וכות ילילם הקב"ה וירה ה' כי פר לרהוי' בענין שכלו. מלוזה זכות ילוט מן חולי ומכות המלרים ויאמר אנכי אלהי אביך וגו' דהיינו בזכות אבות וזכות סחורה שיקבלו. ולפי שאלו ג' פסוקים שרים על רפואת הכפם כו"ם לקחו אותן לרפואת הגוף. לאסמכתא למירתא של ג' ימים בפם נ"כ מרחם הסבירי על אם החולה כמ"ש ה' יקעדנו על ערש דוי והוא הסימנה בחולי הגוף זה מדוע לא יבער וגומר כדאמרינן פרק אין בין המודר גדול נס הכנעת לחולי יותר מכם של חנניה מי' דספם אם על. מדיום הי' וחם אם על פמים מי יוכל לכבותה ודייט דעפיים בים הכה כי סיכי דמשיקיה לאשים לתכלה כו' ולאמר ולימא הכי הסגה לאו משום דגבוהית כו'. לפי מעיקר רפואה הכפם שספיל אדם עלמו ויתרפא כדאמרינן בנולרע ואמרו ספ"כ כאמר בבשר ונרפא אם משים אדם עלמו כבשר ס' ודו"ק:

ע"ב **האומר** גד גדי וסנוק לא אישכי ובושכי יש בו משום דרכי האמורי. רבי יהודה אומר גד אינו אלא לשון עבודת כוכבים שנא' "העורכים לגד שולחן הוא בשמה והיא בשמו יש בו משום דרכי האמורי דונו דני יש בו מד"ה. רבי יהודה אומר אין דן אלא לשון עבודת כוכבים שנאמר "הנשבעים באשמת שומרון ואמרו חי אלהיך דן. האומר לעורב שרק ולעורבת שריקי והחזיר לי זנביך לטובה יש בו מד"ה. האומר שחטו תרנגול זה שקרא ערבית ותרנגולת שקראה גברית יש בו מד"ה. האומר אשתה ואותיר יש בו מד"ה. המבקעת בצים בכותל והטח בפני האפרוחים יש בו מד"ה. והמגים בפני האפרוחים יש בו מד"ה. המרקדת והמונה על גבי אפרוחים בשביל שלא ימותו יש בו מד"ה. המרקדת לכותח והמשתקת לעדשים והמצווחת לגריסין יש בו משום דרכי האמורי. המשתנת בפני קדרתי כדי שתתבשל מהרה יש בו משום דרכי האמורי:

שם (**תנו** רבנן) [אבל] נותנים קיסם של תות ושברי זכוכית בקדרה כדי שתתבשל מהרה וחכמים אוסרים בשברי זכוכית מפני הסכנה. ת"ר נותנים בול של מלח לתוך הנר בשביל שתאיר ותדליק. ונותנים טיט וחרסית תחת הנר בשביל שתמתין ותדליק. אמר מר זוטרא האי מאן דמכסי שרגא דמשחא ומגלי נפטא קעבר משום בל תשחית:

האומר גד גדי. האומר מזלי: וסנוק לא. איני אל תסי: אישכי ובושכי: יום ולילה יש בו משום דרכי האמורי וכן נכלום עד סוף פרק גרס סכי זה מדכי האמורי סכי גרם בתוק: הוא בשמה והיא בשמו. הוא ואשתו מחליפין שמותיהן זה בזה בלילה משום כישוף: דוני דני. השתקו תמיד: דן. אינו אלא לשון עבודת כוכבים שנא' וחיב משום קורא בשם עבודת כוכבים: האומר לעורב שרק. כשהוא קורא אומר לו כן משום סימן ונחש בפוחת ונותן לו לחם זה: שקרא ערבית. אחר יותר מאחר חבירו ולא סקרא כשורה: שקרא גברית. כתרנגול כמו קרא גברת: אשתה ואותיר. כדי שיהיה ברכה מצויה ביתו: המבקעת בצים בכותל. ואית דגרסי (צלים) מקבצת לאחר שילאו האפרוחי מחזירת הקליפות בגוקל וקובעתן בכותל לפניהם הם לגדל שלא ימותו: המרקדת לכותח. כששופכת כותח מרקדת לפניו וסוף כיחום שיתחזק: המשתקת לעדשים. כשמבשלת בקדירה משתקת את כל העומדים כדי שיתבשלו ולגריסין מצווחת: הכי גרסינן אבל נותנין קיסם של תות. מוריי"ר בלע"ז והוא כמותן ומועיל לבשל ואין זה לכיחוש: הכי גרסינן אבל אסרו חכמים בשברי זכוכית אבנים מנשים דרכי האמורי אין בו אסרו חכמים מפני הסכנה שלא יבלע: בול של מלח. [מלא] אגרוף מלח בשביל שתאיר ותדליק מאין זה כיחוש אלא מפני ששום שהמלח מלהב את השמן וימשך אחר הפתילה: טיט וחרסית. מכבין [מלכלכין] את השמן ולאו דולק מהר: דמכסי שרגא דמשחא. משום שכסוי לנתנלם מהר לידלק: דנפטא כשמגלין אותו האור מתפק והולך אלא והנביר:

מהרש"א גד אינו אלא לשון עבודת כוכבים וכו'. פירש"י ולפי זה פליג ר"י את"ק דלאו' דלאו בו אלא מד"ה דהוה מלי בעלמא אבל מפרש"י בספר ישעיה דר"י לפרש דברי ת"ק אתא שם עבודת כוכבים הנעשים ע"ש המזל וק"ל:

מ"ק **מעשה** בר"ע שעשה משתה לבנו ועל כל כוס וכוס שהביא אמר חמרא וחיי לפום רבנן חיי וחמרי לפום רבנן ולפום תלמידיהון:

חמרא וחיי. כשמתכין ומתכין כוס אומר כן לברכה בעלמא:

מהרש"א אמר חיי וחמרא לפום רבנן חמרא וחיי כו'. פ"ס מ"ע פרק ח"ה בר"ה כל חיי אלא חמרא סלי ופירש אם יפתהו בנדה ובמיתתו כפרש"י כם וכמ"ש פ"ח כתיב יין ישמח וקרין ישמח זכה למיתות לפי מדה ומשמתו לא זכה בשותה יותר מדאי ובמיתתו ומ"ל הכא קא"ל ר"ע לרבנן חמרא וחיי אם ישתו אותו לפי מדה שמביא שהיית התורה את החיים ולומר אם גם ישתו הרבנן אותו יותר מן המדה בא ר' עקיבא לברכם שלא יבואו לידי סכנה ולכך הפך הדבר חיי וחמרא והקדים החיים לחמרא בסיפו מים וקיימים לשלם כמו קודם שיכתו אותו יותר מדאי ומסיים בזו האלוקה גם לפום תלמידיהון לפי שמוסרם ביותר לגמות מפני מסמדם ומסישור ודו"ק:

כלל גדול פרק שביעי

שם **אמר** רב הונא היה מהלך בדרך או במדבר ואינו יודע אימתי שבת מונה ששה ימים ומשמר יום אחד. חייא בר רב אמר משמר יום אחד ומונה ו' ימים במאי קמיפלגי.

עין יעקב

[illegible]

קמיפלגי מר סבר כברייתו של עולם ומר סבר כאדם הראשון:

מונה ששה. ויום ששי אינו יודע שכחתו ומשמר שבת: משמר יום אחד ומונה ו' ימים. וכל יום ששי אינו יודע אימתי השבת עשה מלאכה חוץ מכדי חייו: כברייתו של עולם. יום ראשון נברא העולם: כאדם הראשון. שנברא בערב שבת ויום אחד נמנה שבת היה:

יז שם כי אתא רב דימי אמר שבתא דרב ביבי הואי ואיקלעו רבי אמי ורבי אסי שדא קמייהו כלכלה דפירי ולא ידענא אי משום דסבר אוכל מתוך פסולת אסור אי משום עין יפה הוא דמכוין:

שבתא דרב ביבי הואי. הגיע יומו לסוף שעמד ותכמים על התלמידים: ושדא קמייהו. ולא רצה לברור מתוך האוכל [הפסולת] ולתת לפני כל אחד ואחד אלא סמוך והם נוטלים ואוכלים ותבנעת זה כפרד האוכל מאליו:

אמר הבונה ...

יח שם בקושר והמתיר קשירה במשכן היכא הואי אמר רבא שכן קושרים ביתדות אהלים [א"ל אביי קושרים] ההוא קושר ע"מ להתיר הוא אלא אמר אביי שכן אורגי יריעות שנפסק להם נימא קושרין אותה א"ל רבא תיובתא קושר מתיר מאי איכא למימר וכי תימא דאי מירמי ליה תרי חוטי קשרי בהדי הדדי שרי חד וקטר חד השתא לפני מלך בשר ודם אין עושים כן לפני ממ"ה הקב"ה עושים אלא אמר רבא ואיתימא רבי אלעאי שכן צדי חלזון קושרים ומתירים:

ביתדות אהלים. שהיו יתדות בקרקע כדכתיב יתדות המשכן וקושרים היריעות בהן במיתרים: קושר ע"מ להתיר הוא. וכי האי גוונא פטרינן ליה דקיי"ל ... על קיימא אין חייבין עליו: בהדי הדדי. ... שרי חד. ... וקטר חד. ... השתא וכי אין עושין ... וכי מתחתי ... צדי הלזון. ... קושרין ומתירין. ... וקושר מכאן:

אמר הבונה וקודח ... צריך ליזהר ...

יח שה אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת והלומד דבר אחד מן האמגוש חייב מיתה והיודע לחשוב תקופות ומזלות ואינו חושב אסור לספר הימנו. מגושתא [אמגושי] רב ושמואל חד אמר חרשי וחד אמר גדופי. תסתיים דרב אמר גדופי דאמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב הלומד דבר אחד מן האמגוש חייב מיתה דאי סלקא דעתך חרשי והכתיב לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות: דברים יח

המותח חוט של תפירה. ... והלומד דבר אחד מן האמגוש. ... והיודע וכו'. ... [רב] ... אמגושא ... הוא חרשי. ... וחד אמר גדופי. ... דאי חרשי. ... והא כתיב. ... לא תלמד לעשות. ... להבין. ... תסתיים. ... דברים ... שלא ישלוך:

תוספות ...

לב שם אמר ר' שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא כל היודע לחשוב בתקופות ומזלות ואינו חושב עליו הכתוב אומר ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו. ישעיה ה אמר רבי שמואל בר נחמני [אמר רבי יונתן] מנין שמצוה על אדם לחשב תקופות ומזלות שנאמר ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אי זו היא חכמה ובינה שהיא לעיני העמים הוי אומר זה החושב תקופות ומזלות: דברים ד

לעיני העמים. ... (סילוק) ... [חלוי] ... בלין

עין יעקב

כל היודע לחשוב תקופות ומזלות ... לעיני העמים:

שאין נכון מסעם הכותים רק מסבות ד' יודעים והחכמים זו כאמור לבן ביום שכאמר ידעי בינה לעתים. מהרש"א):

הרי"ף כל היודע לחשב תקופות ומזלות וכו'. נראה שלהיותם מכורי יין [illegible] ... [illegible]

משונם הקשבות מילגד מבית עגלות כי יגלה מגלי דעת כאומר:

המוציא פרק שמיני

מח ע"א
אמר רב יהודה אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה ברא שבלול לכתיתא ברא זבוב לצירעא יתוש לנחש ונחש לחפפית ושממית לעקרב היכי עביד ליה מייתי חדא אוכמא וחורא ושלקי ליה ושייפי ליה: ת"ר ה' אימות הן אימת חלש על גבור. אימת מפגיע על ארי. אימת יתוש על הפיל. אימת סממית על עקרב. אימת סנונית על הנשר. אימת כילבית על לויתן. אמר רב יהודה אמר רב מאי קרא *המבליג שוד על עז רבי זירא אשכח לרב יהודה דהוה קאי אפיתחא דבי חמוה וחזיה דהוה בדיחא דעתיה ואי בעי מיניה כל חללי עלמא הוה א"ל. א"ל מ"ט עזי מסגן *ברישא והדר אימרי א"ל כברייתו של עולם דברישא חשוכא והדר נהורא מ"ט הני מכסיין והני מגליין הני דמכסינן [דמכסינן] מינייהו מכסיין והני דלא מכסינן [מכסינן] מינייהו מגליין מאי טעמא גמלא זוטרא גנובתיה משום דאכל כיסי מ"ט תורא אריכא גנובתיה משום דדייר באגמי ובעי לכרכושי בקי. מ"ט קרנא דקמצא רכיכא משום דדיירא בחילפי ואי קשיא נדייה ומתעוורא דאמר שמואל האי מאן דבעי לסמויה לקמצא לשלפינהו לקרנא. מ"ט האי תימרא דתרנגולא מדלי לעילא דדייר אדפי. ואי עייל קטרא מתעוורא. דשא דרך שם. דנא דרך נג. מתמלתא אימתי [מתי] תכלה דא. ביתא בא ואיתיב בהו [בה]. ביקתא בי עקתא. כופתא כף ותיב. לבני לבני בני. הוצא הציצא. חצבא

שחוצב מים מן הנהר. כוזא כזה. שותיתא שותיתא משיכלא מאשי כולא. משכילתא משיא כלהא. אכותא *חדרהא בוכנא בא ואבנה. לבושא לא בושה. גלימא שנעשה בו כגולם. גלהא גלי ואתיב. פוריא שפרין ורבין עליה. בור זנקיא בור זה נקי. כודרא סוד ה' ליראיו. אפדנא אפיתחא דין. ה"ר ג' בין שמזקינן מוסיפין גבורה ואלו הן דג ונחש וחזיר:

שבלול. לימצי"ה: לכתיתא. מכה שלה: זבוב לצרעה. למי שעקלו צרעה מוחק זבוב ומניחה עליה: לחפפית. מין בחן: שממית לעקרב. עקיצת עקרב ... [illegible] ... יתוש. נכנס לפיל בחוטמו ... סנונית. ... נכנס תחת כנפי הנשר ... כילבית. דג קטן ונכנס לדג גדול באזנו: המבליג שוד על עז. המחזיק שוד על תגבור: כל חללי עלמא. פיתוח דברים המסופקים בכל חלל העולם: מסגין ברישא עדרא. מהלכות בראש העדר: ברישא חשוכא. ... מכסיין. הני ומגליין. ... הני דמכסינן מינייהו. ... דאכיל כיסי. ... ובעי לכרכושי בקי. ... קמצא. ... [מולה]: חילפי. ... ואי קשיא נדייה ומתעוורא. ... תימרא דתרנגולא מדליא לעילא. ... משום דדייר אדפי. ... מתמלתא. ... מתי תכלה דא. ... ביתא בא ואתיב. ... בקתא. ... בי עקתא. ... כופתא. ... כף תיב. ... לבני לבני בני. ... הוצא. ... חציצא. ... כוזא. ... שותיתא. ... שמותא. ... משיכלא. ... ידיהם

עין יעקב

כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה. [illegible]

ידיהם ותלויים ממנו: משא כולא. חזק את הכל: משבילתא. ספל קטן וכלים: משיא כלתא מיוחד לחטובים שמו כלה וחשה חשותה לרחוץ ממנה. אסיתא. מורטייר: הסירתא. מחסר שחקוקה מצפרים: בובנא עלי שמתבין בו: לבושא. חלק שעלית שקורין שחק: לא בושה. למשת כנישה שמחככה כל שמשוקים שמחוורים סקחופים ודפים: כנולם. כאין לו מחוך אינרים: גולתא. שקורין מא (*תרגום כל בגד גלמא הלם לומר בגד חסות): גלי ותיב. כשהוא יושב מגלם עצמו שלא ישב עליו שלא ילכלכם ולא ישופס בקרקע דיפיד מעה וקרע רכלה: בור זינקא. בור שיבשו מימיו קרין קך: נקי. חסר מימיו: סודרא. דרך תלמיד חכם לעטוף סודר: אפדנא טרקלין של מלכים: אפיתהא. אל פתח זה יצאו סכל אם למטפע אם לגרם סמלך:

מהרש"א כל מה שברא הקב"ה כו'. לא בא כאן לתת טעם על כל הנבראים למה נבראו דא"כ הני גופייהו לרעה וחפפית ועקרב למה נבראו אלא משום דהני מיני שבטל ויתום הצוב וסמוית בריות קטנים ותלמים הם נראים שאין צורך להם בעולם הולכך לומר בהו דגם באלו יש צורך גדול לרפואה מן המזיקין הגלו והני לרעה וכחם ועקרב וחפפית שהם מזיקין לא אצטריך לומר בהו טעם דודאי נבראו להזיק ולייסר בהם הבריות והא דאייתי ה' אינות הן מדבר קטן ותלם על הגבור כי לומר לך דאל יסמוך אדם על גבורתו ומעלתו דהרבה שלוחים למקום דאלו ה' מינים קטנים ותלמים מפגיע ויתום סמורת וקטנית וכילנית לא יסיו נראים בעיניך כאילו הם לבטלי' אבל הם שלוחי המקום על הגבור דאימת מפגיע כו' וע"כ גם האדם לא יסמוך על מעלתו וגבורתו ואל יתייאש האדם מן הפורענות' כי הרבה שלוחים למקום והכי איירי האי קרא דמייתי המבלגית שוד על עז שלא יקמום ישראל על גבורתם וק"ל: ומ"מ דגי מבשיין כו'. גם שכתבו חכמי הטבע טעם לילידה בכל דבר ומלינו כה"ג קצת בהגמוד כההיא דפ"ק דכתובות מפני מה אזן כולה קשה ואליה רכה כו' ומפני מה אצבעותיו דומות ליתדות כו' מ"מ טעם דעני מסגן ברישא כו' משום דברישא חומך כו' וטעם דהאי ומכסיין כו' משום דמכסינן מנייהו כו' הוא דחוק לפי פשטיה וע"כ נראה דנתכוונו בכל זה לדברים המגיעים לתורה בדרך משל גם בכתוב ח"ם מ"מ עזי מסגן כו' ע"פ מ"ם דמלכות עובדי כוכבים נמשל לעז כמ"ש בדניאל ולפיד העזים הגדיל וגו' וישראל נמשלו לשה כמ"ש שה פזורה ישראל וגו' ולפי שבבית שני לא עמדו מלכים לישראל מלכי חשמונאי והורדוס עד שמלכו בזמן הבית מקודם מלכות עובדי כוכבי' אלכסנדר מוקדון ואחריו מלכים אחרים מעובדי כוכבים אמר ע"ז מ"מ עזי שהוא מלכות עובדי כוכבים אזלן ברישא למלוך בבית שני ואחר כך אימרי שהוא מלכות ישראל וא"ל שבכר נרמז זה בבריאתו של עולם דברישא חשוכא כו' שנאמר וחשך על פני תהום וגו' והדר נהורא כדכתיב יהיה אור ואמרו בב"ר וחשך על פני תהום זו עובדי כוכבים שמחשיכה עיניהם כו' ואחר כך מלכות חשמונאי שהוא אור שמלכו בגם כחות של חנוכה ואמר עוד מ"מ הני מכסיין כו'. ע"פ מ"ש פ"ק דיומא ראשונים דבית ראשון נתגלה עונם נתגלה קיצם אחרונים שבבית שני לא נתגלה עונם לא נתגלה קיצם ח"ם הכי דבבית שני דמכסיין מינייהו עונם מכסיין גם בקיצם והנהו דבבית ראשון דלא מכסיין עונם גם קיצם מגליין לשבעים שנה ואמר מ"מ גמלא זוטרא גנובתיה כו' ומ"מ תורא כו'. אהא קאמר הכא גמלא זעירא נסבתיה כו' מלת זנב מלה משאלת על הסעלות והירידה ונמלא הוא מלכות בבל כדדרשי' בב"ר ולת הגמל זו בבל עם"ם אשרי שישלם לך את גמולך וגו' והיינו דזעד נסבתיה וסעלותיה דלא כיתן ארכא לירידה ושפלות של בבל כמפורש בקרא בבשלבר מלכא עבד לחם רב וגו' וסיים בעבין בי' בלילא קטיל בלשלר מלכא וגו' ודריוש מדאה קביל מלכותא דהיינו דכסיע ממנו בבת אחת וקאמר משום דאכל כיפי עכ"ם כי אכל את יעקב וגו' וכמ"ש פרק הכונס בזמן שהרשעים בעולם השורעות מתחיל מן הצדיקים שנאמר כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש וגו' וע"י נתרנו כמה לדיקים וע"כ לא כיתן להם ארכא ואמר בהפך זה תורא דאמאי זנבא אריכא כי' ותורא היינו מלכות ישראל שנקרא בכ"מ ע"ש יוסף בכור שור וגו' דאמאי כיתן להם לירידתם ושפלותם ארכא כ"כ ליפרע מהם מעט מעט כמפורש בכמה קראי ולמה כיתן להם ארכא והרי כל מלכי ישראל עובדי כוכבים היו והשיב. משום דדיירי באגמי ובעי לברבושי בקי כו'. דהיינו זבובים קטנים העוקצים כפירוש הערוך ועל שם השמות שבאותו בהם זבוני ומת וגו' דהיינו שאין הקב"ה מלרף שעותיהם אלא שנפרע מהן במעט מעט כל עון ועון כמו שהוא פוקד עליהן כמ"ש שם ואמר מ"מ קרנא דקמצא רכיכא כו'. מבואר כי ישראל בגלותן כדומו לקמלי' ולתולעת שאין להם כח אלא בפה כמפורש בר"ם פרק הרואה גבי שוג שסדר הקב"ה קמלי וכנימה ואף גם זאת בגלותם יש להם קרן שולטת של מלכות כמ"ש לא יסור שבט מיהודה זו ר"ג שבבבל ונשיא שבא"י ח"ם האמאי יהיה אותו קרן רכיכא דהיינו שיהיו נכנעים בגלותן והשיב ע"ד שאמרו לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז דע"כ קרנא שלהם רכיכא בגלות להיות נכנע משום דדיירו ביני הילפי שהוא ערבה ואלו היו קשים ומתגאים היו כדים בגלות ולא היה להם קיום ומתשמורה הם ושמים עיניהם לפתום מאור הגולה: האי תימרא דתרנגולתא מדלי כו'. מדמה נמי לישראל לתרנגולתא כדאמרי' פ"ק דעבודת כוכבי' בההיא דמייתין לעיל דהכי כפרע מהן מעט מעט כפקיד של תרנגולת וע"פ מ"ש בפ' מלות חלילה דאיכא נמ"ד דעיניו למעלה בשבת תפלה וכבר כתבנו שם דהיינו בהיותנו בגלות דאיכא סילוק שכינה מלמטה למעלה אבל בזמן שבה"ם קיים כ"ע מודו דעיניו ולבו למטה שנאמר עיני ולבי שם כל הימים והכי איתא בהדיא בירושלמי והכא ס"ק מ"מ תימרא דתרנגולא שהם ישראל מדלי לעילא דהיינו דעיניו למעלה והא כתיב עיני ולבי שם וגו' דעיכי' ילפינן דעיניו ולבו יהיו למטה וקאמר. משום דדיירי אדפי. במקום סכנת נפילה ח"ו בגלות ובעי רחמי שהיא עפי וע"כ עיניו למעלה כיון דסילוק שכינה היא למעלה ולולא שתבקש רחמי שמים מלמעלה היה עשן שהוא מורה על הגלות כמ"ש והנה תנור עשן ולפיד ונומר ואמרו בב"ר שהראה לו גיהנם ועובדי כוכבים היה מתו עשן ומעור אותם להתהפך ולסתום ח"ו עיני אור הגולה: דשא דרך שם כו'. לפי שהתרגום הוא קרוב ללשון הקודש בכמה מלות ע"כ בא לומר דגם אלו דברים בלשון תרגום אין אלא קיצור מל"ה דשא דרך שם דלפי התרגום אורחי' שם וכן דרגא דרך גג לפי התרגום אורח איגרא וכן על הרוב במגוזו מלשון הקודש בדרך קיצור נכון: כוף ותיב. בערוך פי' כלי שיש לו בית קבול אומרים כוף הפוך הכלי ושב: בזוא בזה כו'. עיין פירוש רש"י שיש לומר כאה כל פכן קטנים שאומר בכמה מקומות האה כאה וק"ל: בגולם כו'. עיין פרש"י ובערוך פ"א כביסב עמוף בו כראה שאדם שאינו יודע לעשות כלום כמו וחילופיהן בגולם כו' ע"ם: סודרא סוד ה' ליריאיו כו'. בגדי אדם מלמדים על מדותיו של אדם כמ"ש בכל עת יהיו בגדיך לבנים וגו' ובמעלות המדות היא היראה וע"כ שם הסודר האמור על זה הוא מיוחד לירא' ה' וק"ל:

עה רבי שמעון בן אלעזר אומר דם כדי לכחול עין אחת שבן כוחלין לבריקות ומאי ניהו דמא דתרנגולא

ברא רשב"ג אומר דם כדי לכחול בו עין אחת שכן כוחלין ליארוד ומאי ניהו דמא דברושתינא וסימניך גוא לגוא וברא לברא:

שכן כוחלין לברקית. עין שנולדה בה לבן: ומאי ניהו. מאיזה דם כוחלין אותו: ליארוד. תנא נמי וכוחלי' רצוצי' לתורוד והם כיפות דקות של לובן הנולדות בעין דתנן בבכורות גבי מומין: דמא דברודשתינא. עטלף שקורין כלפ"ה: גוא בחשתיה לתוך העין. סימנ' שהוא לאותה שהוא תוקע בתוך העין: ברא. דמו דתרנגולת בחוץ: לברא. לברקית שהיא בחוץ:

תוספות שכן כוחלין ליארוד. אין נראה לר"י לפרש דהיינו תבלול דבתוספתא קתני בהך מילתא גופה שכוחלין לתורוד ובבכורות חשיב תבלול ותורוד שאמה תבלול לאו היינו תורוד:

סיד כדי לסוד תנא כדי לסוד אצבע קטנה שבבנות אמר רב יהודה אמר רב בנות ישראל שהגיעו לפרקן ולא הגיעו לשנים בנות עניים טופלות אותן בסיד. בנות עשירים טופלות אותן בסולת. בנות מלכים טופלות אותן בשמן המור שנאמר ששה חדשים בשמן המור. מאי שמן המור. רב הונא בר חייא אמר סטכת רב ירמיה בר אבא אמר שמן זית שלא הביא שליש תניא ר"י אומר אנפיקנון שמן זית שלא הביא שליש ולמה סכין אותו שמשיר את השער ומעדן את הבשר רב ביבי הוה ליה ברתא טפלה אבר אבר שקיל בה ד' מאות זוזי הוה ההוא עובד כוכבים בשבבותיה הויא ליה ברתא טפלה בחד זמנא ומתה אמר קטלה רב ביבי לברתי. אמר רב נחמן רב ביבי דשתא שיכרא בעיין בנתיה טפלא אנן דלא שתינן שיכרא לא בעיין בנתין טפלא:

אצבע קטנה. דרכן לסוד את כל הגוף להאדים: שהגיעו לפרקן ולא הגיעו לשנים. שהביאו ב' שערות ולא באו לכלל שנים המלאים לכך ומתביישות בדבר: טופלות. מושחות: אנפיקנון. דתנן במנחות אין מביאין אנפיקנון שהוא שמן זית שלא הביא שליש: ולמה סכין אותו. דהיינו שמן המור: טפלה בסיד. מקל בה אבר מקום אבר שמסירתה וקפלו עליה שמתחכך לה ונוטל לה [ד']מאות: השבר. משיר ומעביר שער:

תוספות שהגיעו לפירקן ולא הגיעו פי' סמוך לפירקן שקרובות ליבגר ועושות כדי ליפות וללבן עצמן כדאמר בפ' אפיס סוגיא ללבן את בתו יפקנה מלב ריאכילנה סמרוסים סמוך לפירקה:

כי הא דההוא גלילא דאמרו ליה קום דרוש לנו במעשי מרכבה אמר להו אידרוש לכו כדדרש רבי נחמיה לחבריה ונפקת ערעיתא מן כותלא מחתיה באנדיפי [ומית] אמר ליה מן דיליה דא ליה:

ערעיתא. צרעה: באנדיפי. פדחתו: מן דיליה דא ליה. מידו היתה זאת לו שלא היה לו לדרוש במרכבה:

שם **אמר** ליה מר בריה דרבינא לבריה מי שמיע לך ביצה קלה מאי היא. אמר ליה ביעתא דצלצלא מאי טעמא משום דזוטרא. אימא דצפורתא אישתיק אל מידי שמיע לך בהא [אל הכי] אמר רב ששת ביצת תרנגולת ואמאי קרו ליה ביצה קלה. שיערו חכמים אין לך ביצה קלה לבשל יותר מביצת תרנגולת:

דצלצלא. עוף קטן:

עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות ואלו הן האוכל עלי קנים ועלי גפנים ולולבי גפנים ומוריגי בהמה בלא מלח ושדרו של דג ודג מליח שלא בישל כל צרכו. והשותה שמרי יין והמקנח בסיד ובחרסית. (והמקנח) ובצרור שקנח בו חבירו. וי"א אף התולה עצמו בבית הכסא:

תחתוניות. פרי"ש: לולבי גפנים. אותם פיצולים הגדלים בגפן וקורין וידיל"ש: מוריגי בהמה. כל גמרכים בגהנים שבעמוד השדרה שהוא פגום וחזקה כמורג. חרך חדש [כלומר] כל מקום שאין הבשר חלק כגון קליפת הלבן וכגון סחיך של ט כמין קלים (וכפגימות בים) [וכפגימות בנים] ססקים: שקינח בו חבירו. לסיד ולהרקים מני קלו: התולה. שלא ישב:

רב חסדא ורבה בר רב הונא הוו קאזלי בארבא אמרה להו ההוא מטרוניתא אותבן בהדייכו ולא אותבוה אמרה איהי מילתא אסרתה לארבא אמרו אינהו מילתא שרויה. אמרה להו מאי אעביד לכו דלא מקנחת לכו בחספא ולא קטיל לכו כנה אמנייכו ולא שליף לכו ירקא ואכיל לכו מבישא דאסיר גינאה:

מטרוניתא. אשת חשוב: אמרה מילתא. דכשפים: ואסרתה לארבא. ולא זזה ממקומה: אמרי אינהו מילתא. על ידי שם מותרים: דלא מקנחת בחספא. שאוכל לעשות לכם כשפים: ולא קטיל לכו וכו'. ואין אתם הורגים כנה בבגדיכם: ולא אכיל לכו ירקא מבישא דאסיר גינאה. אין אתם תולשים שום וכרישה ובצל מאגודה שאוגדים הגננים ואוכלים אלא אתם מתירין האגודה תחלה ש"מ כל הני קשה לכשפים:

שם **אל** רב הונא לרבא [לרבה] בריה מ"ט לא שכיחת קמי' דרב חסדא דמחדדן שמעתיה אל מאי איזיל לגביה דכי אזילנא לגביה מותיב לי במילי דעלמא אל מאן דעייל לבית הכסא לא ליתיב בהדיא ולא ליטרח טפי דהאי ברכשתא אתלת שיני יתיב דלמא משמטי שיני דכרכשתא ואתי לידי סכנה אל הא עסיק בחיי דברייתא ואת אמרת במילי דעלמא כ"ש זיל לגביה:

מותיב לי במילי דעלמא. ומשיתני לפניו בדברי הגוף שאינם של תורה: לא ליתיב בהדיא. במהרה נחוק לפי שנפתח הנקב בחוזק וכיסוקין סיני הכרכשתא ויוצאין: ולא ליטרח טפי. פריימבר"א בלע"ז:

אמר

עין יעקב

רב חסדא ורבה בר רב הונא הוו קאזלי בארבא אמרי להו ההיא מטרוניתא אותבן בהדייכו ולא אותבוה. [illegible]

[illegible]

רבי עקיבא פרק תשיעי

מתני' אמר רבי עקיבא מנין לעבודת כוכבים שמטמאה במשא כנדה שנאמר °תזרם כמו דוה צא תאמר לו מה נדה מטמאה במשא אף עבודת כוכבים מטמאה במשא [גמרא] אמר רבא [רבה] תזרם כמו דוה דאמר קרא נכרינהו מינך כזר צא תאמר לו הכנס אל תאמר לו:

א"ר עקיבא מנין וכו'. משום דבעי למיסמך בהדייהו מכן שמוחילין את המילה כ"ל להו להנך דדעין לה: במשא. אדסהסקלה: תזרם כמו דוה וגו'. בעבודת כוכבים מבתעי:

[illegible]

תנינן °וישימו להם בעלי ברית לאלהים זה זבוב בעל עקרון מלמד שכל אחד ואחד עושה דמות יראתו ומניחה בתוך כיסו כיון שזוכרה מציאה מתוך כיסו ומחבקה ומנשקה א"ר חנינא בן עקיבא מפני מה אמרו ספינת הירדן טמאה מפני שטוענין אותה ביבשה ומורידין אותה למים. אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת שהרי כמה שנים נשנית משנה זו בבית המדרש ולא נתגלה טעמה עד שבא רבי חנינא בן עקיבא ופירשה. א"ר יונתן לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ומדברי תורה ואפילו בשעת מיתה שנאמר °זאת התורה אדם כי ימות באהל אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה. אמר ר"ל אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל:

ומחבקה ומנשקה. הם לשון ברית להבא וחבה: נשנית משנה זו. של מסכת כלים דתכיא נם ספינת הירדן טמאה ולא נתגלה הטעם למה:

מהרש"א זה זבוב כו'. פי' בתוספו' דנייתי מהכא פסים קטן כו' מדכתיב בעל ברית משמע שכרתו לו ברית להיות כל [illegible] ע"כ' והכי מוסיף על דבריהם מהיכא משמע לא דכרתו לו ברית בדבר זה ונראה' משום דפ' דלעיל מייתי קיפר במעשה גדעון כי נתץ את הבעל והאשרה אשר עליו כרת וגו' וע"כ קראו אותו ירובעל ע"ש ירב בו הבעל וגו' ואחר שכתב וימת גדעון וגו' אמר ר"י כאשר מת גדעון וישובו וגו' ויזנו אחרי הבעלים מבעל גדעון בחייו וכדי שלא יצא עוד איש אחר לבעלו שמו להם ברית עם הבעל שלא יבטלוהו כמו במעשה גדעון שבטל מקומו וכרת אשרתו ומהו הברית שלא יבטלוהו עוד איש אחר במקום שהוא שומר ואמר דהיינו שכל אחד עשה לו דמות יראתו בכיסו כו' ומסברא שהוא זבוב בעל עקרון כמ"ש התו' וה"ק: **לעולם אל ימנע כו'.** כבר אמרו בפ"ק דחגיגה שאמר ר' יהושע דאין ביהמ"ד בלא חידוש אבל סוקף רב הכא טעמא דבם בדבר שבשנה כבר יש בו לחדש דהייט טעמו של דבר וכ"מ לספינת הירדן כדלעיל וק"ל: **שנאמר אדם כי ימות וגו'.** ילא להם זה הדרש דכתיב ברים הפרשה זאת חקת התורה וגו'. וחזר לכתוב בטומאת אהל זאת התורה ולא כתב כן בטומאת מגע ומשא דרוש מינים סכך דרשום: **ואפי' בשעת מיתה** כו'. נראה דהאי אפילו לא קאי אלא על ד"ת דנקט ולא קאי נמי אבית המדרש דלא שייך בשעת מיתה וק"ל:

הרי"ף לעולם אל ימנע עצמו מבית המדרש. נראה דיליף מהאי קרא [illegible]

אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן מאי דכתיב °לא הסיג גבול רעך [אשר גבלו ראשונים]. גבול שגבלו ראשונים לא תסיג. מאי גבלו ראשונים אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן [יוחנן] °מ"ד °אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ. אטו כולי עלמא יושבי רקיע נינהו אלא שהיו בקיאים בישובה של ארץ שהיו אומרים מלא קנה זה לזית מלא קנה זה לגפנים מלא קנה זה לתאנה. וחורי שמריחין את הארץ. וחוי אמר רב פפא שהיו טועמים את הארץ כחויא. רב אחא בר יעקב אמר חורי שנעשו בני חורין מנכסיהן:

גבול רעך. ליטע סמוך למילר להכחיש קרקעו כשיעור אשר גבלו הראשונים ומי הם הראשונים אמוריים וחוים שהיו בקיאים בכך כדאמרינן בבני שעיר: **מלא קנה זה.** קנה שמודדים בו מודדין הקרקע: **לזית.** ראוי לגדל זיתים הם להאכה ושהיו יודעין להפרש את הארץ בין קנה לקנה בריחא ומעולה היכן לזיתים והיכן היא לתאנים ומעולה דבקיאים היו בשיעור יניקה: **שמריחין.** סרם את האדמה והרסם: **חוי.** למה נקרא חוי שמטעימים את הארץ כאדם דבר ידוע ראשים: **כחויא.** כנחש שאוכלו עפר: **שנעשין חורין מנכסיהם.** שנעשו מנכסיהם ולא הוצרכו לעבוד אדמתן כדכתיב ובני עשו יירשום:

יקבצי

עיון יעקב

[illegible]

מהרש"א וישבי הארץ כו'. בכמה מקראות מצינו כיוצא בו יושבי הארץ היינו כשמזכיר בפירוש ארץ מיוחדת משא"כ הכא דכתיב יושבי הארץ סתם ולא פי' איזו ארץ דמשמע יושבי הארץ עולם התחתון ולכך פריך אטו כ"ע יושבי רקיע כו' וק"ל: והודי כו'. מעלות השושנה כמו כתב בגם מעלה שלמה לכך לא הביא רש"י בחומש דרשה זו. אלא כמ"ד הכא חוי מלשון בן חורין שהוא יותר פשוט ודרשו כן מאמרי שהם עם משום דלא מצינו ה' ייחוס בשמות אלא בעם הייחוס כמו הראובני השמעוני הכנעני החוי בשמות שבט' מכרו בקרא אבל החורי לא מכי כבד בקרא ולכך לא נראה להם לפרש שהוא עם הייחוס אלא לכך דרשו' וק"ל. בהוויא כו'. וכתבו התוס' דלאו החוי הנזכר בז' אומות קדים דהא לא היה עולם אלא בני שעיר אקרי חוי כדכתיב בת צבעון החוי עד כ"ל ונראה שהוציאו הכא החוי משפטו שהוא עם המיוחס לא' מבני כנען בכמה מקומות לפי שאהליבמה הנזכר' היא יהודית הנזכרת בפרש' תולדות כפרש"י בחומש וכמפורש' בדברי הרא"ם ולפי שבפרש' תולדות יחסה למשפחות חתי דכתיב יהודית בת בארי החתי והכא ייחסה למשפחות חוי דכתיב אהליבמה בת ענה בת צבעון החוי ע"כ דרשו הכא דלא נתייחסה הכא למשפחת החוי אלא שהוא שם התואר בחיי מועצין כו'. והרא"ם כתב על פי רש"י בחומש ונתייחסה לחתי וחוי כמו ס' שבאו חתי וחוי על אשה אחת ונולד ממנו צבעון ואין דבריו מחוכים שהרי צבעון בן שעיר היה והחתי והחוי אין אלא שם הייחוס לו ועוד דא"כ גם לצבעון מאחר היה ולא חשיב בנ"ל ובתנחומא רק ג' דהיינו ענה ואהליבמה וחמה' ר"א אף קרא כמפורש נפרש"י בחומש גם כנגד עניני סרב סוגיא דשמעתין דלכך דרשו החוי אבל החתי ודאי שם הייחוס הוא כנ"ל ודו"ק:

יח מו **מתני'** מנין לפולטת ש"ז ביום השלישי שתהא טמאה שנא' °היו נכונים לשלשת ימים. מנין שמרחיצין שמות יט
את המילה ביום השלישי שחל להיות בשבת שנאמר
°ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. מנין שקושרין לשון בראשית לד
זהורית בראש שעיר המשתלח שנא' °אם יהיו חטאיכם ישעיה א
כשנים כשלג ילבינו. מנין לסיכה שהיא כשתיה ביוה"כ
אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר °ותבא כמים תהלים קט
בקרבו וכשמן בעצמותיו:

שהיא טמאה. ביום הג' עדיין לא מסרחת שכבת זרע וראויה לקלוט ולהיות ולד נוצר הימנה וקרינן ש"ז הראויה להזריע: **לג' ימים.** דקפיד הכתוב על טומאת קרי במתן תורה: **מנין שמרחיצין.** דאף ביום הג' מסוכן הוא: **כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו.** מקיש סיכה לשתיה:

מהרש"א מנין לפולטת ש"ז כו' שנאמר היו נכונים וגומר. עיין בתוספות ונראה להוסיף על דבריהם דאפילו לרבי יהודה בן בתירא כמו דאמר התם אין ד"ת מקבלין טומאה וגם בעל קרי מותר בה איכא למימר במתן תורה מעלה עשה הקב"ה בקבלתה להיות בעל קרי אסור בתורה משום דלא מקבלת טומאה ומה שיש לדקדק בהלכה זו תמצא בחידושי הלכות:

אמר רב ארא בר אהבה משה בהשכמה עלה נב
ובהשכמה ירד. בהשכמה עלה דכתיב שם
°וישכם משה בבקר ויעל אל הר סיני. בהשכמה ירד שמות לד
דכתיב °לך רד ועלית אתה ואהרן עמך. מקיש ירידה שם יט
לעלייה מה עלייה בהשכמה אף ירידה בהשכמה. °ת"ר ע"ב
בו' בחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל רבי יוסי אומר
בז' בו אמר רבא דכ"ע בר"ח אתו למדבר סיני כתיב
הכא °ביום הזה באו מדבר סיני וכתיב התם °החדש שם / שם יב
הזה לכם ראש חדשים. מה להלן ראש חדש אף כאן
ראש חדש ודכ"ע בשבת ניתנה תורה לישראל כתיב
הכא °זכור את יום השבת לקדשו. וכתיב התם °ויאמר שם כ / שם יג
משה אל העם זכור את היום וגו' מה להלן בעצומו של
יום אף כאן בעצומו של יום. כי פליגי בקביעא דירחא
רבי יוסי סבר בחד בשבא איקבע ירחא ובחד בשבא לא
אמר להו ולא מידי משום חולשא דאורחא בתרי בשבא
א"ל °ואתם תהיו לי ממלכת כהנים °בתלתא (בשבא) שם יט / דף סו
אמר להו מצות הגבלה בד' עבוד פרישה. ורבנן סברי
בתרי בשבא איקבע ירחא בתרי בשבא לא אמר להו
ולא מידי משום חולשא דאורחא ובתלתא אמר לך
ואתם תהיו לי בד' א"ל מצות הגבלה בה' עבוד פרישה.
מיתיבי וקדשתם היום ומחר קשיא לרבי יוסי. אמר לך
ר"י יום א' הוסיף משה מדעתו דתניא ג' דברים עשה
משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו הוסיף יום אחד מדעתו
ופירש מן האשה ושבר את הלוחות. הוסיף יום אחד
מדעתו מאי דרש. היום ומחר היום כמחר מה למחר
לילו עמו אף היום לילו עמו ולילה דהאידנא נפק ליה.
ש"מ תרי יומי לבר מהאידנא ומנא לן דהסכים הקדוש
ברוך הוא עמו דלא שריא שכינה עד צפרא דשבתא.
פירש מן האשה מאי דרש נשא ק"ו בעצמו אמר ומה
ישראל שלא דב"ה שכינה עמהם אלא שעה אחת
וקבע להם זמן אמרה תורה אל תגשו אל אשה אני
שכל שעה ושעה שכינה מדברת עמי ואיני קבוע לי זמן
על אחת כמה וכמה. ומנא לן דהסכים הקב"ה על ידו
דכתיב °לך אמור להם שובו לכם לאהליכם וכתיב דברים ה
בתריה ואתה פה עמוד עמדי. ואית דאמרי °פה אל פה במדבר יב
אדבר בו. שבר את הלוחות מאי דרש. אמר ומה פסח
שהוא אחד מתרי"ג מצות אמרה תורה °כל בן נכר לא שמות יב
יאכל בו. התורה כולה [כאן] וישראל מומרים עאכ"ו.
ומנא לן דהסכים הקב"ה ע"י שנאמר °אשר שברת שם לד
ואמר

עין יעקב

[illegible]

ואמר ר"ל ישר כחך ששברת. ת"ש "והיו נכונים ליום השלישי קשיא לרבי יוסי הא אמרינן יום אחד הוסיף משה מדעתו:

בששי בחדש. דהא דכתיב ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי קבילה להו כרבי יוסי הגלילי דאמר בפרק קמא דיומא זה היה מעכב אחר עשרת הדברות. ורבי יוסי קבילה ליה דמשה וכל ישראל עומדין לקבל עשרת הדברות ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה: כתיב הכא. היום הזה לגזרה שוה: מה להלן. זכור את יום השבת: בעצומו של יום. הזכירה דלילה נאמר להו כדכתיב התם: אף כאן בעצומו של יום. הזכירה דשבת נאמר לאו זכור את יום וגומר: בקביעא דירחא. באיזה יום הוקבע החודש: משום חולשא דאורחא. גרסינן: בתרי בשבא אמר להו ואתם תהיו לי. ומשה עלה ויקרא אליו כל הענין עד אלה הדברים אשר תדבר וגו' הדברים האלה נאמרו לו למחרת ביאתם כדאמרי' כל עליותיו בהשכמה היו ואפילו למאן דלית ליה בהשכמה ידע דלא אקים את ליה בהשכמה עלה דהא בההיא כתיב קרא: בתלתא א"ל מצות הגבלה. שהדברים שנאמרו לו בשני ירד למחר ואמרן לישראל דכתיב ויבא משה ויקרא וגומר ולמחרת השכים ועלה וישב משה את דברי העם וגומר כדאמרינן כל עליותיו בהשכמה היו ובו ביום נאמר לו הנה אנכי בא אליך וגומר ומצות הגבלה דהשמרו לכם עלות בהר שהיא כתובה אחר וקדשתם היום ומחר שהיא מצות פרישה קודם לכן נאמרה דכתיב בההיא עליה שעלה בשלישי להשיב להקב"ה דברי העם דמשמע ובמשמע הכא אנכי בא גומר וסיפא דקרא ויגד משה את דברי העם וכי מה דברי העם יש כאן אלא מצות הגבלה נאמר לו בו ביום ולקמן תניא לה הכי ולערב אמרה לישראל ולמחרת בד' השכים ועלה והגיד שקבלו עליהם מצות הגבלה ונאמר לו מצות פרישה וקדשתם היום ומחר ולאע"פ שיש עד שלשה ימים עד יום השבת הא אמרינן לקמן לרבי יוסי דמשה הוסיף יום אחד מדעתו: היום ומחר. משמע בהי נאמר לו לפרוש ה' וו': אמר לך רבי יוסי. לעולם בד' נאמר לו לפרוש ד' וה'. והוא הוסיף יום אחד והסכים הקב"ה לדעתו: ופירש מן האשה. לגמרי לאחר שמן תורה ויד שפירש עם חברו גם לא חזר להתמים: אף היום. צריך להיות לעו כמו והם לא חסר: וקבע להם זמן. לאימתי יחזר מנהם: אמרה תורה והיו נכונים וגו'. פרשו מנשותיהן: ולא קבע לי זמן. לדבור שאוכל לפרוש קודם לכן: לאהליכם. להתיר נשותיכם לתשמיש שאסרתי לכם: בן נכר. מומר שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים: התורה כולה. תלוים בלוחות הללו: וישראל מומרים עאביו. שלכם כדי לה: אשר. אישור שאיכה ומנחו על שבירתן. ת"ש והיו נכונים ליום השלישי ול"ג היו נכונים לשלשת ימים: הא אמרת יום אחד הוסיף. ואלו קרא דהיו נכונים ליום הג' הקב"ה א"ל ומשה א"ל היו נכונים לשלשת ימים ולא אמר ליום השלישי אלא פרשו ג' ימים וקרא דכתיב ויהי ביום השלישי בהיות הבקר שלישי לימים שלמים שלנו ממש קאמר:

תוספות ואתה פה עמוד עמדי ולית מנ"ל דפירש משה מדעתו קודם ושוב הסכים הקב"ה עמי שמא זה הוא מורי גמור שעות לו לפרוש. ופירץ ר"ת דאם איתא דמחמת לורי הקב"ה פירש ולא מדעתו פירש היאך היה מערער אהרן ומרים דכתיב וחדבר מרים ואהרן וגו' אלא ודאי מתחלה פירש ממנה לגמרי מפת מדעתו ואע"ג דהסכים הקב"ה עמו מ"מ נתרעמו עליו לפי מה לא פירש ומדעתו לא היה הקב"ה מסכים דנדרך שלום הוכם לילך גם שליכים אותו שהרי לא נוח לאהרן ומרים לפרוש מפני שגם מעשה היה מדבר. ותימא קשה דמשמע נאדרים שלא ידעו זמן גדול שפירש מן האשה עד מעשה אלדד ומידד שהיו מתנבאים במחנה מרים אמרה אשרי נשותיהן של אלו שנתמנו נעליהן פרנסים על הצבור אמרה צפורה אוי להם לנשותיהם של אלו שמיום שנתייחדה שכינה עם אחיך פירש ממני מיד והדבר מרים ואהרן במשה משמע שלא ידעו קודם לכן. וכי לא ידעו הא דכתיב ואתה פה עמוד עמדי. ואומר ר"ת דודאי ידעו אבל היו סבורין שפירש ע"פ הדבור עד שאמרה צפורה שמדעתו פירש ממנה מתחלה:

והרשב"א ז"ל כתב קלא דומה לזה וכתב אחי"כ ח"ל ול"נ מנ"ל שהסכים הקב"ה עמו אי ממעם אשר האי כמאה כתובים בתורה שאינן לשון אושר. ומשמעי משום דכתיב אשר שברת ומשמע לשון ושברי לשון מוכיחים באהרן ואשלא היה בשבירתן הבא אין קימעור נתקום שיתפרד אלא מגמר שהיתה שבירתן חביבה לפניו. ומדרש אגדה יהושע והשבעים זקנים תפסו בידיו שלא ישברם ולא יכלו לו אמר הקב"ה מהא שלום נאחוז היד דכתיב ולכל היד החזקה אשר עשה משה. ואפשר דמשום הוא דלים תמי אשר לשון אישור:

מהרש"א בהשכמה עלה כו'. יש לדקדק דאכתי מנין דכל עליותיו היו בהשכמה וכימא דגו העלייה היתה כן משום שכן נוח לו שהקב"ה ועלית בבקר אל הר סיני גו' וי"ל דהשכמה הוא דבר נוסף אנוקר דבוקר משמע עד ד' שעות ביום כדאיתא פ' ח"ה אבל בהשכמה משמע קודם זה ולפי שלא כתיב גלוי אלא שעלה בבקר כדכתיב ועלית בבקר גו' ומשה הוסיף לעלות בהשכמה אית לן למימר שעשה כך לפי שכל עליותיו היו כך בגלא טווי הקב"ה ומשום דזריזין מקדימין למצות כדדרשינן ברישכם אברהם גו' מדלא ה"ל למכתב אלא לך ועלית גו' וכתיב לך רד ועלית וגו' דרשו להקים ידידם לעליים כו' וד"ק: ולקבלו תורה בשני שמשי כו'. מפורש במדרש הכתובה שמעו אלה היא התורה שנא' ואת התורה אשר שם משה וגו' כי לא מרחם דהיינו בתחלת כתיבתם לא דברתי אותה בסתר דהיינו בליל' אלא בגלוי ביום וכמ"ש שלא ליתן לעבודת כוכבים פתחון פה לעתיד איגו כתתי' בפרקי' קבלס' וד"ק: כתיב הכא ביום הזה גו'. רש"ל למכתב ביום ההוא באו גו' וכה"ג דרשו גבי בכיתו זה גו' לכך דרשו הכא דזה אתי לג"ש והתם ודאי איצטריך הזה לגופיה דאמרי' במדרש שאמר הקב"ה למשה כזה ראה וקדש שהראהו לו באלבע ומה שיש לדקדק ע"ז עיין בתו"ק"ל: א"ל מצות הגבלה כו'. עיין פירוש' בתו' פי' לדבריהם דודאי באמצעי' נמי כתיב הנה אנכי בא אליך גו' אלא דלא כתיב בלוחות אמירה וודאי שהיה גם עליה ויגד משה גומר דמה א"ל הקב"ה למשה שיאמר לישראל ושאמרו ישראל שב למשה על כך שהולך משה להגיד למקום בו ביום אלא זה מצות ההגבלה והכי מפורש בהדיא לקמן בברייתא וד"ק: בתרי בשבתא. עיין פרש"י וכתב הרא"ש ואי קשיא א"כ הא דאמר רבא כי בחד בשבתא לא א"ל ולא מידי משום חולשא דאורחא כי מאי חולשא דאורחא דקאמר הא בלאו חולשא דאורחא א"א בו ביום משום דכל עליותיו בהשכמה היו י"ל דהא דאמרי' כל עליותיו בהשכמה היו היכן אלא בעליות שעלה ומעצמו אבל בעליות שע"פ הדבור א"א להעכיד כי' עכ"ל ע"ש ואין תירוץ זה מחוור דהא מהאי קרא דילפ' דכל עליותיו בהשכמה היו דהיינו וישכם משה בבקר ויעל גו' מפורש ביה שהיה ע"פ הדבור דכתיב לעיל מיניה ועלית בבקר אל הר סיני גו' ועוד דלשון כל עליותיו בהשכמה היו לא משמע כן ונראה לפרש משום דסבר רבא דלא פסיקא לן ואפשר דבהשכמה באו להר סיני דהכי עדיף דזריזין מקדימין למצות ואתמול חנו ישראל קרוב להר סיני וא"כ בו ביום שבאו היה ג"כ יכול משה לעלות בהשכמה אי לאו משום חולשא דאורחא דאתמול וה"כ לגו"ד לעיל דירד נמי בהשכמה ביום ד' כ"ל דעלה ואח"כ ירד הכל היה בהשכמה דהיינו שעות בהשכמה לעלות ולהגיד ולירד אח"כ לגזו' מצות פרישה הכל בהשכמה ס"כ היה שעות בהשכמה לבא ממקו' קרוב ולעלות להר חורי

קימי אי לאו משום תוספתא דאורייתא והד"ק: היום במחר כו'. עיין בתוס' ונראה דלפי הדרש דהיום כמחר לא זו כמו מהיום מוחש דהיינו יום רביעי דהל"כ לא הוה הפרישה רק ד' עונות ולרע"ק לא"ל בשמעתין דמסיק דסבר כרבי יוסי ומצריך ה' עונות שלימות והד"ק: ומה ישראל כו'. עין בתוס' ובפרק הנע"י מרש עוד דאמרו משום שלוה לבטל פ"א מפריש ורבים יבטל הוא לעולם וק"ל: וקבע להם זמן. כתבו התוס' תימה לר"י הי' ע"ש באורך ועוד יש לומר דהדרא מילתא היא ומה ישראל כי אלא שעה אחת ולאותה שעה גופה קבע להם זמן אני שכל בעת שכינה והדרת עמי בודאי בלי קדישות זמן על אחת כמה וכמה והא לא מידי וק"ל: ומנין דהסכים כו'. דאי כפשטיה לא לכתוב רק שובו לכם לאהליכם וכתיב בתרים ואתה פה עמוד עמדי גו' דאי כפשטיה לא לכתוב רק פה עמוד ול"ל לכתוב עמדי אי לאו לאך דרשה לפרוש מן האשה ותוספת מגילה דרים כמו מיתורא דעמדי דהרב יהיה עומד עם התלמיד ומקבלים הם וכתבו התוס' ואם תאמר מנלן דפירש ומדעתו קודם הי' כיוצא זה הוא לאו גמור שלוה לפרוש הי' ע"ש גם בתוס' פרק הנע"י בקצת בפי באורך וק"ל: פה אל פה אדבר בו כו'. בסוגיא דפרק הנע"י ל"ג ל"ח ורש"י בחומש פי' פה אל פה אמרתי לו לפרוש מן האשה והיכן אמר לו בסיני לך אמור להם שובו לכם לאהליכם גו' עכ"ל הב"ג מלשון התלמוד הכא ולא דאמרי כו' משמע שהוא מלאה ובאיה לאחריה והיינו דעה שא"ל הקב"ה לא כן עבדי משה גו' פא"פ אדבר בו גו' הרי הסכים הקב"ה עם משה על שהתרעמו עליו שפירש מן האשה וק"ל: שבר הלוחות מאי דרש ומה פסח כו'. מפורש פרק הנע"י ע"ש: יום אחד הוסיף משה מדעתו. כפרש"י דליום השלישי לר' יוסי נמי לא משמע אלא לפרוש ד' וה' דכך א"ל הקב"ה אלא דתוספת הוסיף יום אחד דהיינו גם יום ו' ואומר היו נכונים לשלשת ימים דהיינו ימים שלמים ונראה ל"ל דלשלשת ימים נמי לא משמע אלא ד' וה' ולא ג' ימים שלמים וכתב הרא"ם דאיה לאו מקרא דיאסוף אותם אל משמר שלשת ימים וכם כתיב ויאמר אליהם ביום השלישי גו' ע"ש ואין דאייתו ג' מכרעת דאע"ג דליום השלישי לכ"ע קף לר' יוסי לא משמע ימים שלמים ור"ל ביום הג' משמע בפיר ימים שלמים כדפרש"י בהדיא בשמעתין לר' יוסי אקרא דכתיב ויהי ביום השלישי בהיות הבקר דימים שלמים קאמר והד"ק:

הרי"ף ואתה פה עמוד עמדי כתבו בתוס' וא"ת מנ"ל דפירש משה מדעתו וכו' ותירץ ר"ת וכו'. ועדיין קשה לי דילמא הא דאמר לו ואתה פה עמוד עמדי הוא לפי שעה לפי שצריך לעלות אל ה' לקבל לוחות שניות ומנ"ל שלאחר זמן קבלת התורה הסכים הקב"ה שיפרוש משה מן האשה לעולם ואפשר לומר דעיקר שלפותא היא מדכתיב הכא פה עמוד עמדי וכתיב התם פה אל פה אדבר בו שהלין הקב"ה נגד משה שפירש מהאשה ואמר אני אמרתי לו כך ופה אל פה עמוד עמדי אדבר בו א"כ משמע שלא הסכים שיפרוש משה מהאשה לעולם פה עמוד עמדי ונם שעשה משה מדעתו הוא שלפי שתריז של הקב"ה היו מאותים פה עמוד עמדי ונשמע כל זמן קבלת התורה ומשה עשה מדעתו להבין פה עמוד עמדי לעולם והסכים הקב"ה עמו כמו שהבין משה מדעתו והיכן פי' גמים פה אל פה עמוד עמדי אדבר בו: אשר שברת ואמר ר"ל יישר כחך ששברת כלאה לפניד שמדקדק דהאי אשר שברת היה ראוי לאומרו בתחלת הפי' פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים אשר שברת וכתבתי וגו' ולמה כתב אשר שברת בענין הכתב ולא כתב בענין פסל הלוחות לגם רבשו מסמכות לומר וכתבתי על הלוחות שנפסים של כל גן נגר ושוכם

ממנורם כוכבים ואמר אשר היו כתובים על הלוחות הראשונים כל השומעים אשר שברת יישר כחך כששברת כדי שלא יהיו נענשים בעונש אשת איש. ועוד אפשר דדייק דאיל"ל על הלוחות הראשונים ואי אשר שברת דאלי נפקא לן אם שברם הוא או אחר אלא בא להשמיע לו מדה יתירה על ששברם ולא יהיו נענשים ומשום הכי דרש האי אשר לשון אושר: היו והיו נכונים ליום השלישי. קשיא לרבי יוסי הא מדליק יום א' הוסיף משה מדעתו וקשה כיון דלעיל אתיא לרבי מהאי קרא דכתיב וקדשתם היום ומחר ומשנינן אמר לך רבי יוסי יום א' הוסיף משה מדעתו אבל מהתם הבחר מדכתיב והיו נכונים ליום הג' דהאי קרא הוא סמוך לוקדשתם היום ומחר ואחר שכ"א לאדכרייתא דיש לתרץ דנים דסמי דל"ל הא אמרן יום אחד הוסיף משה מדעתו והאי קרא דוהיו נכונים ליום הג' הקב"ה א"ל ועשה אמר להו היו נכונים לג' ימים ולא אמר ליום הג' אלא פירשו ג' ימים וצריך לבאר כונת רש"י לפי הגירסא שלפנינו. תירוץ הענין הוא דלעיל משני קרא דוקדשתם היום ומחר דהיק היום כמחר מה למחר לילו עמו אף היום לילו עמו יש עוד שני ימים היום חמישי ושישי שלילן עמהם אבל עדיין ק"ל מדכתיב והיו נכונים ליום הג' ואם הקב"ה צוה ביום ד' על הפרישה והיו נכונים ליום הג' הוא ג' לצוותו של הקב"ה דהיינו יום ו' ותיבה דקרא דוקדשתם היום ומחר דאיכא למדרש היום כמחר אבל הכא מדבר פי' הי' ביום הד' ואמר והיו נכונים ליום הג' דהיינו יום ו' קשיא ומשני הא אתרן יום אחד הוסיף משה ולפי זה תירוץ זה עולה יפה כדאמרינן האלך דרש"י לפרש והאי קרא דוהיו נכונים ליום השלישי הקב"ה א"ל כלומר כיון מהיכא הוא המדבר ויגא ידוע שעתיד משה להוסיף יום אחד מדעתו גם כשאמר והיו נכונים ליום הג' הוא על יום הג' שהוא לאחמנן של משה אשר הוסיף יום אחד. ועוד אני אומר דהא דהוסיף משה יום אחד פי' שהקב"ה אמר ג' ימים והוא הוסיף יום אחר ולא שנים כדרש"י מדרש נראתו כאן שכונתו של הקב"ה כדבריו שאמר היום ומחר הוא ג' ימים שלמים מלבד יום ד' שהיו עומדים בו וא"כ מתרוץ של הקב"ה שאמר והיו נכונים ליום הג' יש במשמע ליום הג' לאחר ימים שלמים וכיון שפי' המדבר והיו נכונים ליום הג' הוא אמר שיום ד' אינו ממנין הג' רק תחלת המנין הוא יום ה' שלילו עמו. א"כ אין לדקדק הא דקאמר והיו נכונים ליום השלישי דמשמע מיום ליום השלישי לצוותו של הקב"ה דהיינו יום ד' ויום ה' ויום ו' לפי שהבטי סמך על מ"ש וקדשתם היום ומחר שמובנו היום כמחר דהיינו ג' ימים שלמים מלבד יום הדבור ומאותם ג' ימים שלמים הוא ומנה יום הג' שהוא יום השבת:

תניא °וישב משה את דברי העם אל ה' וכתיב ויגד משה את דברי העם אל ה' מה אמר ליה הקב"ה למשה ומה אמר משה לישראל ומה אמרו ישראל למשה ומה השיב משה לפני הגבורה זו מצות הגבלה דברי ר' יוסי בר יהודה רבי אומר בתחלה פירש עונשה דכתיב °וישב משה דברים שמשבבין דעתו של אדם ולבסוף פירש מתן שכרה דכתיב ויגד משה דברים שמושכין לבו של אדם כאגדה ואיכא דאמרי בתחלה פירש מתן שכרה דכתיב וישב משה דברים שמשיבין דעתו של אדם ולבסוף פירש עונשה דכתיב ויגד משה דברים שקשין לאדם כגידין ת"ש ששי ששי בחודש ששי בשבת קשיא לרבנן הא נמי ר' יוסי היא ששי למאי רבא אמר לחנייתן רב אחא בר יעקב אמר למסען וקא מפלגי בשבת דמרה דכתיב °כאשר צוך ה' אלהיך ואמר רב יהודה א"ר כאשר צוך במרה מר סבר אשבת איפקוד אתחומין לא איפקוד ומר סבר אתחומין נמי איפקוד:

שמות יט | שם | עי' בפסוק ובתוספ' פלוגתא | דברים ה

מה

עין יעקב

רבי אומר בתחלה פירש עונשן דכתיב וישב משה דברים שמשבבין דעתו של אדם ולבסוף פירש מתן שכרן דכתיב ויגד משה דברים שמושכין לבו של אדם כאגדה. ביאור דברי הרב"ל לפשטו ישבר קצין פירוש לאו כקצין הגוף דמי כדאיי כפים דכי"ב רף קל"ו ולכן א"ג הדרש מלוה. הכלל אדם מפרדושיון בכה"ת ת"מ כיון דקצין פירוש לאו בקצין הגוף יתר' ועיקר השבר היה לעה"ב ועה"ז אין שכר לאדם אלא לאחר י"ב הרם שכבר קיבל שונשו לכך פי' בתחלה שונשו ולה"כ פירש המתן שכרו ור' יוסי דסבר בתחלה פירש שכרו ולה"כ שונשו סבר קצין פירוש כקצין הגוף דמי וכיון דהוכלך פירושיה בעה"ז והקצין קיימות לעה"ב לכך סבר בתחלה פירש השכר ומי לו יש לומר דפליגי אי מאדרין ליך לעשות על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון או דאמרי' בנוה דקיים פסח דמלינו שישראל אומר כעשה ונשמע דהיינו נעשה על פלר שמה ושכר משמיטה ואח"כ נשמע על לא שמעם ועונשה · · · לומר בפתלי' פירש שונשה ואח"כ מתן שכרו כי כנגד דקיים פסח וריב"ש סבר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון כך אמרו שתחלה שונשו ואח"כ מתנה

מה אמר הקב"ה למשה. בין ויבא משה דכתיבה וכתיב ויגד משה שיאמר להם לישראל וזה שמח ישראל למשה על כך שהלך משה להגיד למקום והלא לא מצינו ניתנים אלא הנה אנכי בא וגו': **זו מצות הגבלה.** בתעניות שכתובה אחר מלות פרשה וגו' מאמר לו והולך להכין שקבלו עליהם שכבה של תורה: **משבבין.** כמו וילך בוגד במוכנים מלקבל שלא יקבלו ימכנו הדברים שלנו משבבין את לבם מן המקום ואף על פי כן קבלו עליהם: **בגידין.** ירק מר: **ששי ששי בחדש וגו'.** לקמן בעי בפי קמא למאי דהכא ליכא למימר שפה לאותן דברים דבגמרא שליפי דברייתא דלעיל איכא למימר דאיירי בהו דהא כל ג' ימים היה משה מדבר באותן הדברים דמ"כ ויגד משה בדי כתיב דברים שקבלו וגו': **קש"א לרבנן.** דמשמע באחד בשבת איקבע ירחא: **להגי"תן בסרי** בריא הוא והי"ק שפי לאכייתן הוא הספר בחודש הוא בפי בשבת: **למשכן.** אף למשכן שבים בבאו למדבר סיני כששו מרפידים. **וקמיפלגי.** רב אחא ורבא במשמה שבת שנאמר להם במרה אם נצטוו על התחומין בו ביום או לא דכתיב בדברות האחרונות שמור את יום השבת לקדשו כאשר לך ש"מ קודם הדברות נצטוו בה ואמר רב יהודה במרה דכתיב שם שם לו חק ומשפט: **אתחומין לא איפקוד.** הלכך כשנכנסו מרפידים כששו בשבת שלא הותר לילך יותר מאלפים אמה:

תוספות כאשר צוך במרה. ואם תאמר תנא לן דבמרה איפקוד השבת דילמא כאשר צוך בפרשת המן דאשכחן דיני שבת כתובים שם אל תצא איש ממקומו וגו'. וי"ל מתוס' דכתבנו הנ ואם נמי כתיב כאשר צוך ומשמע כי היכי דהאי כאשר צוך במרה הוא האי וכן מוכח בפ' ד' מיתות דליתמר מילתא דרב יהודה אמרייתא:

מהרש"א וישב משה גו ויגד משה כו'. עיין פרש"י וכמו שפירש התוס' לפי כיון דלא כתיב ביה מידי ס' אית לן למעבדי מלות הגבלה אההיא אמירה כו' ע"ש ולי נראה דבהך אמירה גופה דיאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן גו' מפורש בה מלות הגבלה כי מליט נכתוב שמשה לבד נגש אל הערפל בהוא עב הענן והוא על ההר כמ"ש ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ולזה אמר דכאן הנה אנכי בא אליך בעב הענן כי לך ניתן רשות לעלות על ההר תוך עב הענן אבל העם ישמעו אותה ההר בדברי עמך ועי"ז גם בך יאמינו לעולם בכנואתך גדולה שהרי לא ניתן רשות לעלות להם רק אתה וק"ל: **בתחלה פירש עונשן ולבסוף פירש מתן שכרן.** נראה דכל זה היה לפי הדין בגרים דאז כנכנסו ישראל לברית וכנטבו גרים ואמרי' פ' החולץ גר שבא להתגייר ס' מודיעין אותו עונשן של מלות ס' וכבס כו' כך מודיעין אותו מתן שכרן ס':

תא שמע ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים בי"ד שחטו פסחיהם ובט"ו יצאו ולערב לקו בכורות לערב ס"ד אלא מבערב לקו בכורות ואותו היום ה' בשבת היה. מדחמיסר בניסן ה' בשבת ריש ירחא דאייר שבתא וריש ירחא דסיון חד בשבת קשיא לרבנן. אמרי לך רבנן אייר דההוא שתא עבורי עברוה. ת"ש ויהי בחודש הראשון בשנה השנית באחד לחודש הוקם המשכן תנא אותו היום נטל י' עטרות ראשון למעשה בראשית. ראשון לנשיאים. ראשון לכהונה. ראשון לעבודה. ראשון לירידת האש. ראשון לאכילת קדשים. ראשון לשכון שכינה. ראשון לברך את ישראל. ראשון לאיסור הבמות. ראשון לחדשים. ומדריש ירחא דניסן דהאי שתא חד בשבתא דאשתקד ד' בשבא דתניא אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת ואין בין ראש השנה לר"ה אלא ד' ימים בלבד ואם היתה שנה מעוברת ה'. הל ריש ירחא דאייר מעלי שבתא וריש ירחא דסיון שבתא. קשיא בין לרבי יוסי בין לרבנן. לרבי יוסי ז' חסרין עבוד. לרבנן ח' חסרין עבוד:

לערב. משמע למחר הבא: **ריש ירחא דאייר שבתא.** שהרי ניסן מלא הוא לעולם וריש ירחא דסיון נמי בשבת: **י' עטרות** ראשון לי' דברים ראשון לבריאת עולם שאחד בשבת היה: **ראשון לנשיאים.** להקריב כשילהם לחנוכת הבית: **ראשון לכהונה.** אותו היום שמיני למילואים ועבודתו באהרן ובניו ועד עכשיו היו בבכורות: **ראשון לעבודה.** לסדר עבודי' לצבור תמידין ושאר קרבנות של תרומת הלשכה: **לירידת אש.** ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח וגו': **לאכילת קדשים.** במחילה ועד עכשיו היו נאכלין בכל מקום: **לשכון בישראל.** שכינה שרתה שם כדכתיב ושכנתי בתוכם מכלל דעד השתא לא שרתה: וכן לברך ברכת כהנים כדכתיב וישא אהרן את ידיו וגו': **לאיסור הבמות.** מעכשיו נאסרו שהוא ראוי לפתח אהל מועד כדכתיב ואל פתח אהל מועד לא הביאו: **דהאי שתא.** שנה הבי' ליציאתם הוקם המשכן: **ד' ימים.** כשאתה קובע כל החדשים כסדרן אחד מלא ואחד חסר הן ד' ימים בין תחילת שנה לתחילת שנה אחרת במנין חדשי הלבנה [לבנה] כסדרן שנ"ד ימים כולם שבועים חוץ מד' ימים: **ואם היתה שנה מעוברת ה'.** דקסבר ב' אדרים מעברין [מעברין] חסרין ופשוט רחוי יום אחד לקמיה: **ז' חסרין עבוד.** ולא הוי אלא ג' בין פסח לפסח הלכך דאשתקד ג' בשבתא והיינו ליה דאחרים דאמרי אין מעברין ואין מחסרין שום חודש לצורך אלא לעולם אחד מלא ואחד חסר: **לרבנן ח' חסרים עבוד.** ולא הוי בין פסח דאשתקד לפסח דהאידנא אלא ב' ימים ומגלא דאשתקד בע"ש:

תוספות ואותו היום ה' בשבת היה. וא"ת בדי שחטו פסחיהם ונתלה בשבת מעברים לקחו פסחיהם שאז היה נעשור לחדש ועי"כ קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס גדול כדאמרינן במדרש כשלקחו פסחיהם באותה שבת נתקבצו בכורות עובדי כוכבים אצל ישראל ושאלום למה היו עושין כך אמרו להם זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים הלכו אצל אבותיהם ואצל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל ולא רצו ועשו בכורות מלחמה והרגו מהם הרבה וזהו למכה מצרים בבכוריהם: עשר עטרות נטל אותו היום. הא דלא חשיב ראשון להקמת המשכן משום דאמרינן במדרש שכל ז' ימי המלואים היה משה מעמיד המשכן ומפרקו אי נמי משום דעליה דהקמת המשכן קאי דהיינו אותו היום של הקמת המשכן נטל עשר עטרות אלות:

מהרש"א ואותו יום ה' בשבת היה כו'. עיין בתוס' אבל במדר' א"ח סי' ת"ל הביא המדרש הזה בע"א שהיו שיניהם קהות על שהוחטין אלהיהם ולא היו רשאין לומר דבר כו' ע"ש ולהאר הדקדוק במאמר כפי מה שכתבו התוספות כשלקחו פסחיהן נתקבצו בכורות כו' מפני מה נתקבצו הבכורות מעיקרא יותר משאר העם שהרי עדיין לא הגידו להם שיהרוג בכורי מצרים אבל הכוונה כי טלה הוא ראש ובכור לכל המזלות והוי עלמו תולן ואלהיהן של מצרים והבכורות ועל כן נתקבצו הבכורות עמי כשלקחו פסחיהן שהיה טלה שהוא מזלו ואלהיהן של הבכורות והיו שיניהם קהות כו' והלכו אצל אבותיהם כו' דהשתא ב' המדרשים נכוונו לדבר אחד וק"ל: **י' עטרות נטל אותו יום כו'.** יש לדקדק מאמר הזה למאמר דפ' סכיקין

הביזקין דה' פרפיות כלומר בו ביום ואמאי לא חשיב נמי הפלה ראשון למיטה מחלין ולאיסור שחרי יין דחשיב התם דכלומר בו ביום וכן לא חשיב הכלה ראשון לנרים ומיהו הא דלא חשיב הכלה ראשון להדלקת נרות משום דהוי בכלל ראשון לעבודה גם קשה אמאי לא חשיב בתרתי ראשון לחדש וראשון לחדשים כמו דחשיב ראשון למעשה בראשית ואמאי לא חשיב נמי ראשון לתקומת המשכן והתוספות תירצו בזה דהקרא קאי שהזכיר בו הקמת המשכן אבל קשה דא"כ לא יזכיר נמי ראשון לחדשים שהזכיר בקרא בחדש הראשון ובכלל קשה מאי רבותיה דהכך י' עטרות דנפיק ליה מהאי קרא הוא מבואר ע"פ מ"ש דראשון האמור בו יתברך ברוך הוא כמו שנא' אני ראשון הוא כלשון ראשון שנאמר במאמר דברים דההוא גמגום ראשון עמום דיש שני אחריו ולפעמ מראשון פחות במעלה מהב' כמ"ש גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון אבל ראשון שנאמר בו ית' ב"ה הוא ראשון ואין שני ואחרון לו כמ"ש אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים ר"ל לא כמאר ראשונים שיש להם שנים ואחרונים כי אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים שני ואחרון ועד"ז אמרי' במדרש דלכך נאמר יום אחד ולא יום ראשון להורות בה' אחד ואין שני לו שביום ראשון בבריאה היה ה' אחד וביום שני התחיל השניות ולכך נאמר אחד במקו' ראשון של ית' ב"ה הוא מורה על אחדותו באין שני לו וע"ז כיוונו בענין דהכא במדרש רבה דקשה"ל יום ראשון ושני ושלישי כו' אתמהא פרע להם הקב"ה להלן בהקמת משכן שנאמר ויהי המקריב ביום הראשון לבריאת עולם כולו בראתי עולם באותו יום שהי' י' עטרות כו' דר"ל דלפי הלשון ה"ל למכתב נמי בבריאת עולם יום ראשון כמו שני ושלישי אבל כתב אחד להורות על אחדות שהוא ראשון ואין שני לו אבל פרע להן הקב"ה לכתוב ראשון במקומו בהקמת המשכן בהיא נ"כ יום ראשון לבריאת עולם כולו כתוב אותו ראשון בבריאת עולם ומעם שהיה ראוי לכתוב שם אלא שנכתב שם לשון אחד להורות על ראשון שלו שהוא ממש אחד אין שני לו ושמא קאמר על אותו יום של הקמת המשכן שנכתב בו הראשון שהיו לו עשרה עטרות להורות על מדותיו עשר ספירות שהם אחדות הגמור עד כתר עליון וכל הנהו עשרה ראשון דחשיב הכא הם מורים על זה שהוא ראשון ואין שני לו וחשיב תחלה למעשה בראשית. כמ"ש שע"כ נאמר כאן ראשון במקום אחד שנא' במעשה בראשית להורות על ראשון שלו שאין לו שני: וראשון לנשיאים מפורש במדרש רבה נשיא אחד ליום נאמר א"ל ש' משה ש' נתנו עיניהם בנחשון שקידש שם שמים על הים כו' כדאמרינן במסכת סוטה ור"ל דנשיא א' ליום שהוא יהיה הראשון ע"ש שקידש ויחד שמו של הקב"ה שאין שני לו: ואמר וראשון לכהונה. שהיה עבודתו ביחוד לה' כמ"ש באהרן להבדילו קודש קדשים דהיינו מכלל הלוים: ראשון לעבודה. דהיינו קרבן צבור כבש האחד בבקר גו' שיתחתפו בו כל ישראל כאיש א' לעבודת האחד האמיתי שאין שני לו: ראשון לירידת אש. שהוא משגיח בכל העולם ובורא אחד לכולם. ואמר ראשון לאכילת קדשים. כיפור ויקדש האוכל עצמו לידבק בשכינה להיות האוכל נ"כ מעין דוגמא דלמעלה בקדושה ואין לו שני למטה.

ואמר ראשון לשכון בישראל שיהיו כלל ישראל עם אחד לאמת דוגמתו דלמעלה שאין שני כמ"ש ונפלינו אני ועמך גו': וראשון לברך את ישראל. בזה הוא דבר המוגע באחדותו שאין שני לו לבטל ברכתו יתברך ב"ה כמו שמליט בענין בלעם: וראשון לאיסור במות. שיהיה מקום מיוחד לעבודת ה' במקום אשר יבחר והוא גורם על אחדות וראשון הגמור שאין שני לו: וראשון לחדשים. שהוא חדש מיוחד לנסות בו ניסים ושהוא אחד לבטל כח ראש המזלות שהוא טלה וכמ"ש בש"ר א"ל הקב"ה אין לך חדש גדול מזה לפיכך נקרא ראשון כו' ר"ל כביטול הקב"ה שנקרא ראשון שנאמר אני ראשון גו' וע"פ הכוונה שאמרנו והשתא ניחא דלא חשיב רק י' ראשון והם י' עטרות נגד י' ספירות המורים על שהוא אחד וראשון ואין שני לו ודו"ק: בחמישי בנה מזבח כו'. כיון שלא עלה בה' משתווא לא הלך בטל באותו יום אלא בבנה מזבח כו' וכל הענין בפ' משפטים ואין מוקדם ומאוחר בתורה כפרש"י בחומש ע"ש: *בששי לא היה לו פנאי כו'. אין לפרש דלא היה לו פנאי משום מורא שבת ואל"ם היה נותן הקב"ה התורה בו ביום בע"ש דהא לר"י קיימינן הכא דס"ל דמשה הוסיף יום א' מדעתו משום פרישה ודרים היום כמחר דליכו עמו אלא דר"ל דמשום מורא שבת לא עלה בו ביום בע"ש כמו שעלה בג' ימים שלפניו ומיהו אי לאו משום פרישה לא היה מוסיף משה יום א' משום מורא שבת דלא הוה שביק קבלת התור' משום מורא שבת וק"ל:

דרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא בריך רחמנא דיהב אוריין תליתאי לעם תליתאי ע"י תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי. כמאן כרבנן *ויתיצבו בתחתית ההר אמר רבי אבדימי בר חמא [חסא] מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. א"ר אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא אמר רבא אע"פ כן הדור קבלוה בימי אחשורוש. דכתיב *קימו וקבלו היהודים קימו מה שקבלו כבר:

עליה דרב חסדא. לפני רב חסדא לפי שרב חסדא יושב והדרשן עומד קאמר עליה דדומה כמי שהעומד למעלה מן היושב: **אוריין תליתאי.** תורה נביאים וכתובים: **לעם תליתאי.** כהנים לוים וישראלים: **ע"י תליתאי.** [משה] שליתאי לבטן מרים אהרן ומשה: **ביום תליתאי.** לפרישה: **תחתית ההר.** תחת ההר ממש: **כגיגית.** קופה [קנה] שמטילין בה שכר: **מודעא רבה.** שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס: **בימי אחשורוש.** מאהבת הנס שנעשה להם:

תוספות כפה עליהם ההר כגיגית. ואף על פי שכבר הקדימו נעשה לנשמע שמא היו חוזרים כשיראו האש הגדולה שיצאה נשמתם והא דאמרי' בפ' דעבודת כוכבים כלום כפית עלינו הר כגיגית דמשמע דאם היה כופה עליהם לא היה להם תשובה והא אמר דמודעא רבה לאורייתא

עין יעקב

בריך רחמנא דיהב לן אוריין תליתאי. ר"ל ולכך שיכה להתקיים כמו כי ע"י התורה שניתנה הכל על דרך תליתאי ר"ל משום התדיל הוא לשהור שהוא לישנא תליתאי כדאי' בעירובין יעב' אדם וילגל שלמהיר וכו' ועוד ועיי התורה זכו לג' כתרים כדאי' ברכות קהלת רק ק' עיל: אוריין תליתאי. פירש"י תורה נביאי' וכתובי' עוד י"ל שהיא תורה שבכתב ותורה שבע"פ והסתר שלהם: לעם תליתאי. פירש"י כהן לוי ישראל ועוד שהם נקובים על זכות ג' אבות אברהם יצחק ויעקב ועוד שני סימנים יש באומה זו רחמנים ביישנים גומלי חסדים: ויתיצבו בתחתית ההר אמר רב אדא מלמד שכפה עליהם הר כגיגית וכו'. הנה האריכו כל המפרשים בפירושי' על זה מה קושיא שוקי הא מתחלה אמרו נעשה ונשמע ועוד קשה מ"כ כל הרוצה עד אחרונים לזה אשגשו ועיין במהרש"א ס' נח דכפי פי' על מורה שבעים פנים ול"נ לפרש דלקיים דודאי קבלו התורה ברצוני' בשעה שאמרו נעשה ונשמע רק שהם סברו כדאי' פרק דבי"ג למען ייטב להם ולבניהם עד עולם שלא יהא מלאך המות שולט בהם והיה שלא יהא אומה ולשון שולטת בהם וכמו דאמרינן לענין שלא יהא מלאך המות שולט בהם אף שחטאו ונגזר מיתה על אדם מ"מ כיון שזה נעשה חפשי מן התורה ושלום כדאמרינן במתים חפשי כך קבלו ישראל התורה לענין שלא יהא אומה ולשון שולטים בהם ואם יגרום החטא שיהיו בגלות ושעבוד מלכיות יהיו פטורים מן התורה ושלום לזה כפה עליהם הר כגיגית שיקבלו עליהם עול תורה ושלום אפי' בגלות ושעבוד לכך מודעא רבה לאורייתא כי אנוסים היו לכך כשחטאו וגלו לבבל והם טענו עבדי אחשורוש מכה גדול היתה נס שנעשה להם בעת ההיא קיבלו עליהם עול תורה ומצות שלקבלה בעת אפי' בגלות.

לאורייתא היינו על מה שלא קבלו שבע"פ אבל קיומה לימא התורה: ומודעא רבה לאורייתא. והא דאמרינן נגודים שכרת משה ברית עם ישראל על התורה ומצות והשביעם על כך. תפרק אנו לאמרין שקבלו כל התורה בכל גזרות ועקר. פי' אומר דיום ודעל פי שמעו שם ואחר כבל כרחם אבל בימי אחשורוש קבלו מדעתם מאהבת הנס. ומה שכרת משה יהושע ברית לעבוד את ה' שהם לא קבלו אלא שלא לעבוד עבודת כוכבים כדכתיב חלילה לנו מעזוב את ה' וכן משמע מלשון הגילה: קיימו מה שקבלו כבר. פירש במגילה גבי אמתר בדורו שקדם באגרת אמר משה"ל קיימו וקבלו קיימו למעלה מה שקבלו למטה ועליך לתקן כי המתנותו:

הרשב"א ז"ל כתב בחדושיו הא דאמרינן באגדת מכאן מודעא רבה ומסרך קבלוה בימי אחשורוש קשיא לי דהי מה קבלה א' עוסם עמוקו כל עולם לתחלתו אם קדם אחשורוש לא היו מגורין למה נענשו. (ר"ל שנענשו על עבודת כוכבים שקבלו בימי יהושע רש"ל). ואם כאמר משני שעברו על בריתו אלבם אם כן נפלה מודעא זו ועוד למה הגריכה לקבלם תרים וכ"ל דמתחלה אפ"ם שהיה לבם מודעא ורינ לא נתן להם את הארץ אלא כדי שיקיימו את התורה כמו שמפורש בתורה בכמה פרשיות וכתיב ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו וגו'. והם עכשיו במחלת לא עכבו כדבר כלל ולא אמרו במודעא כלום כאילו ברצון נפשם מקבלים אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ולפיכך נשמתו על התורה עמד ונטלה מן הארץ משבטו יש מודעא על הדבר דהתורה והמצות על הרוצם כיו לא הכיה אחר אתם לומרים מיום כבוש הארץ וכדאמרינן באגדת יחזקאל עבד שמכרו רבו כלום יש לו עליו לפיכך כשבאו לאחר בגלות מנים בימי מרדכי אמתר מעלמן וקבלוה ברצון שלא יעשעו עוד שום הרעיעות ודייקו בימי אחשורוש שהוצילם משם והיה זה מנת לתם יותר מגאולת מצרים:

מהרש"א אוריין תליתאי כו'. כתכוין לחבב כל הני תליתאי בנתינת תורה שהם על כוונה אי דהיינו שהראשון יש לו שום מעלה והשני מוסיף במעלה על הראשון והשלישי עולה במעלה על גביהן וה"ם אוריין תליתאי שהראשון במעלה הם כתובים שניתן בגזת שקדם ונמעלה ממנו דהיינו נביאים שנאמר בנבואה ולמעל' מהם התורה שנתנה ע"י משה רבינו באספקלריא המאירה כמו שנאמר פה אל פה אדבר בו במראה ולא בחידות וגומר ולעם תליתאי דהיינו ישראל קדושים הם במעלה להבדילם מן העובדי כוכבים ולמעלה מהם הלוים בקדושה כמ"ש והבדלת את הלוים ולמעלה מכיהם כהנים כמ"ש ויבדל אהרן להקדישו קודש קדשים ועל ידי תליתאי דהיינו שמורים סיתה לה מעלה בגבורה לך בדברים שאין סוגעין במצות התורה ויותר ממכה במעלה אהרן שכמה פרשיות בתורה נאמרו לו מפי הקב"ה ויותר מהם במעלה כנודה משה שבא קם במותו וכל התורה נקראת על שמו וביום תליתאי דיום הראשון שהפרישה לא היו פרושים מתשמיש כל לילה ולמעלה ממנו כל יום בני של כפרים שהיה לינו עמו ולמעלה מהם יום ג' שנאמר הפרישה להיות מוכנים לו ומוכנים לקבל את התורה וכירחא תליתאי לפי שישראל כשהיו במצרים היו שקועים בעבירות כמעשי מצרים ולא היו ראוים לקבל התורה עד אחר ל' יום כדי שיזדככו באותן ימים ובפרט ראשון שהוא כיון שנתן להם הקב"ה של שתי מצות פסח ומילה פסוח כדי שיפרשו עצמן ממעשה מצרים כדאיתא במדרשות ובתורת הנביאים (לגבם) ומעלה יתירה להם כמה מצות שנתנו במרה וכמו כדאמרינן לעיל ובחודש השלישי בא למעלה עליונה עד שהיו ראוים לקבל התורה וז"ק: **שכפה עליהן ההר כגיגית.** פי' ודלא כתיב תחת ההר וכתיב בתחתית משמע בתוך התחתית כגיגית שמוקפת גם מלדדין והיינו נמי שם תהא קבורתכם בקבר שמוקף גם מלדדין ועיין עוד בזה פרק קמא דעבודה זרה ק"ל: בתוספות כפה עליהם כו' ואף ע"פ כו'. ונ"ל דהדבורים שהקדימו נעשה לנשמע אין זה קבלה גמורה עד שקבלו עליהם אח"כ בכריתת ברית ושבועה וק"ל: **קיימו מה שקבלו כבר כו'.** דלפי פשטיה דקרא משמע דקיימו לאיתגלי ה"ל למכתב קבלו וקיימו דקבלה הוי קודמת לקיומה

ות"כ ות"ס דרשו מיניה מאי בעניני קיימו למעלה מה שקבלו למטה ובתוס' שנושות דריש מיניה עוד לענין דדבר שכתוב כאן ונקרא מגילה כאומרם מהר שיכי שנאמר קיימו וקבלו קיימו מה שקבלו כבר והגדולות שקולים הם ידעתו כולם וק"ל:

הרי"ף ההוא גלילאה בריך רחמנא דיהב אוריין תליתאי וכו'. ויש לדקדק מאי דעתיה דההוא גלילאה בשבח זה ולא נהירא לשבח אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ולא פרט אם היה תליתאי תורה נביאים וכתובים ועוד נגלה מה שאמר כמאן כרבנן דהא לעיל כולהו לרבי יוסי ורבנן איכא פרישה שלשה ימים דלא פליגי אלא איומתי עבוד פרישה דלר"י עבוד פרישה כר' ולרבנן עבוד פרישה נתי ומ"מ היכי אמר תליתאי לרבנן ופרשיי תליתאי לפרישה והא הוי לכולי עלמא. ועוד קשה היכי מייך לשבח הזה דרשת מלמד שכפה עליהם את ההר כגיגית וכו'. תגלאר מביל הא דכפה ההר וכו'. ודילמא כמשמים שנתילנו בתחתית ההר. ועוד למה נצרכה כפיית ההר כיון שקבלוה ברצון ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה. ועוד קשה מאי שאמר מכאן מודעא רבה דיש כאן ביטול מודעא כיון שמתחלה קבלת ברצונם. ועוד מה שאמר וקבלוה בימי אחשורוש עדיין יש מודעא רבה לכל הזמנים שהיו מימות משה ועד אחשורוש ונראה לבאר דהשבח דגלילאה לא לשבח להקב"ה אשר בחר בישראל לתת להם תורה תליתאה. תורה. נביאים. וכתובים. והכוונה אפ"ה שלפה הקב"ה שהעמידים ישראל לקבל התורה ולשמור מצות ענבל אמר לרבנים זה והולך לכפות עליהם ההר כדי שיקבלו התורה מ"מ בקש הקב"ה זכות לישראל שהם עם תליתאי כהנים לוים וישראלים והשבים מן השלשה שבי נבבר שהם הכהנים והלוים שלא חטאו בעגל שנאמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי הם השלים הקבים ויוכו לתת התורה ע"י תליתאי משה ואהרן ומרים שכולם היו נגמרים ולא נמלא בהם כמעשה העגל הם מרים אין לה עסק בזה כי כל הנביאים לא היה להם חלק בו זולת האנשים הם אהרן היה לבו בשמים. ומגלה כי שלשה אלה כולאו לנתינת התורה ע"י תליתאי ואל יעזב להם שון העגל לנתינת התורה. גם בירחא תליתאי לצאת ישראל ממצרים ופסח עמלאם ומשה נגלי מצרים אשר היו כמומעים בהם. והוא קבלת המכילתא לתמימה העגל להיות שלא עברו עדיין ג' חדשים שלמים ליציאת מצרים סיחיו שתוקים בשלוח דאוי חוקה מעליא וכן אמר משה בשלמו לאת הי ימים לפך בעוקך אשר הולאת מארץ מצרים השמלה. ומגלה שכהיות ירחא תליתאי דאי קלא דאיכלית לפשוט וגם יום תליתאי הוא לתת טעם לכפיית ההר כגיגית שלא יהיו כלמוטים שהרי ביום ראש חדש מיון אמרו ישראל כל אשר דבר ה' נעשה ואילו באותו היום הייתה כפיית ההר היה מקום לומר כי מתחלת אונם קבלוה. אבל כיון דלאחר שלשת ימים לפרישה דהייתה דפתיתו לאחר שמחלו ברצון נפשם לשמוע בקול ה' ולא באו לחזור בם לא היו מוכרחים לקבלה ולא לחזור גם כי הם נקונים כמאורסה מורה הם לנו מגה מאורסה ואת הוא הטעם שלנו המנחים להקב"ה שנתן לנו התורה ביום תליתאי ג' לפרישה ולכך כפה ההר כגיגית כדין וכמורם את הוא שנתנו קודם אוריין תליתאי תורה נביאים וכתובים ביום תליתאי לפרישה שמן הדין כפה עליהם ההר כגיגית כיון שמוקדם שלשת ימים קבלוה ברצון ואמרו כאשר דבר ה' נעשה מה אין להם יכולת לחזור בהם. ומחוך מגלם שכתורתה נגלה שהתורה שבכתב קבלו ברצונם ועל תורה שבעל פה כפה עליהם ההר כגיגית. וכפי דרכנו אין אנו צריכין לזה. ומה שאמר ביום תליתאי כרבנן. הכוונה כי לרבי יוסי פירשו שלשה ימים ואחר השלשה ניתנה התורה כד' אבל לרבנן עבוד פרישה בשמיני ושני וניתנה התורה ביום שני שהוא יום השלישי לפרישה ונמצא השלישי מכלל השלשת כמו על יד תליתאי שהוא מעשה מכלל השלשה וכן יום תליתאי מכלל השלשה אבל לרבי יוסי יום תליתאי הוא לאחר השלשה. ומה שאמר ויתיצבו בתחתית ההר גרסינן שהקריבו ודיהם לו לומר ויצא משה את העם לקראת האלהים בתחתית ההר מאי ויתיצבו בתחתית ההר אלא לרמוז שהם שנתיצבו בקיומה ועמידה בהסכמת רצון מתחלה כשאמרו נעשה ונשמע היה נראה אח"כ במאמר גם שהכיאם שקבייה בתחתית ההר שכפה עליהם ההר ואמר אם אתם מקבלים מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. והוא כמו שכתבתי למעלה שרצם שהתורה היא כמאורסה לקהלת יעקב ומה שאמר רבי אחא מכאן מודעא רבה וכו' שכוונה שהם נא לדין עמהם על ביטול התורה שלא קיימוה יש לנם פתחון פה שאמרים שמן הדין יש להם לקבלה מיד נאמר שקבלוה יהיו פטורים ממנה ביטולה כי באותה קבלוה ולא מלוך קבלו עליהם עונש שביטול רק אמרו נעשה ונשמע ולא קבלו עליהם עונש אם יעברוה:

ט אמר חזקיה מאי דכתיב °משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה. אלא בתחלה יראה ולבסוף שקטה. ולמה יראה כדריש לקיש דאמר ר"ל מאי דכתיב °ויהי ערב ויהי בקר יום הששי הא יתירה למה לי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלין את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובהו:

בתחילה. קודם שאמרו ישראל נעשה ונשמע: יראה. שמא לא יקבלו ויחזור העולם לתוהו ובוהו כדר"ל: ולבסוף. כשקבלוה שקטה: יום הששי. מאי שנא דכתיב ה' ביום גמר מעשי בראשית: מלמד שהתנה כו'. הששי משמע הששי המיוחד במקום אחר כדאמרינן במלאכת סיון המיוחדת אף כאן ויהי ערב ויהי בקר כל גמר בראשית תלוי ביום הששי והוא ו' בסיון שנתנה בו תורה ומתוך דברי ר"ל דריש ביה מאי הא:

הרי"ף אמר חזקיה מאי דכתיב משמים השמעת דין וגו'. וא"ו מה ק"ל שאמר מאי דכתיב שאם בקושיא היא אם יראה למה שקטה היה לו לומר כתיב תשמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה. ופי' מה שאמר אם יראה למה שקטה דשנין הדבר מעצמו שמקדים יראה ואח"כ שקטה כמו שנאמר נמנים ארץ וגו' לפני השמעתי וגו' כמו שרגזו חז"ל. ועוד מדקדק כפל הענין אם יראה למה שקטה וחזר ואמר אם שקטה למה יראה ועוד קשה דלא כתיב יראה לאחר שקטה אלא כתיב שיראה קודם השקיטה אמנם הוקשה לו בכתוב שאמר תשמים השמעת דין ארץ יראה והנה שיראה היתה קודם כשהחזיר התורה לבני עשו וישמעאל לתתה להם ולא רצו לקבלה לא היו נמנים ארץ וכל ישעיה אגל לאחר שהשמיע התורה לישראל וקבלוה לא היה עוד מורא ופחד על הארץ ותורה הי' תמימה משיבת נפש והוילה חיים לישראל ונתבסס העולם ובך היה ראוי לומר ארץ יראה ושמים השמיעה דין ושקטה וזהו שאמר מאי דכתיב השמעת דין וגו' וכדי לתרץ זה דקדק עוד אם יראה למה שקטה והוא קושיא הכפל דכיון דכתיב יראה לשון עבר משמע שהיא שהיתה יראה ונוטה אלא (יראה) לשעבר ושמיעה דלאחר כן שקטה א"ו אם יראה למה הוצרך לומר שקטה כי דבר פשוט הוא. וגם אם אמר יאמר ארץ שקטה דבר ופשוט הוא דלא הייך לומר שקטה אם לא שיראה קודם ולפיכך שקטה משילא' את הוא דקדק אם יראה למה הוצרך לומר שקטה. ואם ר"ל שקטה למה הקדים לומר יראה כי מדכתיב שקטה משמע שקודם לכן יראה אלא בתחלה יראה וכו' והטעם הוא שמתגבר בשני זוגים האחד הוא בזמן מתן תורה ואחד לעתיד לבא כשיבא המשיח לפלס שכל התורה כמפורש בתמכת עבודת כוכבים פרק קמא. ובזה זמן מתן תורה אמר השמעת דין בשמי גבוין מהוא רצה לייסד השמים את ארץ יראה. ועתה לא כתיב יראה בניקוד שגא תחת היו"ד. א יכתוב שמיראה דמשמע נאותה בעה וכתיב יראה לשון עבר עכלג דלאחר כן שקטה ובמפלקה סילוה ומ"ש לא"כ ושקטה מדבר על העתיד כשיבא

ס"ל יהי לגם סי"ל ריאה ולזמר כל מי שמכק נחרים יגא ויפול מכח דנקמו משתדי כוכבים עתה לישראל מקיימים ונלזה זמן טע תבוע הארץ מפחד שלא יגלו עדים מקיימי ישראל התורה. ובסוף כשגלו המפנדי כוכבים והביאו נמרוד ונבוכדנצר ודריוש ואחשורוש כמו שאמרו נגמרה לא הארץ מקפת ועדכתיב שקטה משמע שמחזה פחד נמצא ואסר כך שקטה. ולדינא דדמה זו נכתב במזמור לו דכתיב נקום לתשפט אלהים להושיע כל ענוי ארץ סלה כי חמת אדם תודך וגו'. שהשותה לומר שקטה כזמן קום למשפט אלהים כבנא הקב"ה להעיד לישראל להושיע כל ענוי ארץ מקיימי התורה ולהושיעם מכל קמות העובדי כוכבים שלוחו ים לא מפיר לגם. וכנגד הקב"ה עדים שהעובדי כוכבים עצמם. כי חמת אדם תודך אז נמרוד שהשלך אבינו על אברהם האדם הגדול ואמר להפילו נגם סוס עלמו הודה והעיד על שקיים אברהם התורה ולא פנה אברהם לעבודת כוכבים. והוא חמת אדם תודך על התורה ולא נוס תגם שאירית חמות סוס כ"ג ודריוש ואחשורוש שעשו חמות של ישראל שארית חמות מפנה שמתם כוח והעידו שקיימו ישראל התורה ונלמדו אז ארץ שקטה ותמנחה ומנוחה:

נז שם דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים רבוא של מלאכי השרת לכל א' וא' מישראל וקשרו לו ב' כתרים אחד כנגד נעשה וא' כנגד נשמע וכיון שחטאו ישראל ירדו ק"כ רבוא מלאכי חבלה

שמות לג ופרקום שנא' °ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב. א"ר חמא בר חנינא בחורב טענו ובחורב פרקו בחורב טענו כדאמרינן בחורב פרקו דכתיב ויתנצלו בני ישראל וגו' א"ר יוחנן וכולן זכה משה ונטלן דסמיך ליה ומשה יקח את האהל אמר ר"ל ועתיד הקב"ה להחזירן לנו

ישעיה לה שנא' °ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם (ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה) שמחה שמעולם על ראשם. אמר ר"א בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להם מי גילה לבני

תהלים קג רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו דכתיב °ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברישא עושי והדר לשמוע:

שני כתרים. מזיו השכינה: ק"כ. כל אחד שנים כנגד כתרים. טענו. הכתרים והכי משמע את עדים שהיו להם מהר חורב: בחורב פרקו. דמשמע נמי ויתנצלו את עדים מהר חורב: ומשה יקח. אותו עדי. לשון את האהל לשון נוי הוא והוא היה קירון עור פניו: עושי דבריו לשמוע. מוכנים לעשות קודם שישמעו ולא כדרך שאר עבדים שמשמעין תחלה את הדבר לידע אם יוכלו לקבל עליהם אם לאו:

תוספות ב' כתרים של הוד היו לפיכך כשנפלה ממנו קרן עור פניו ירדו ק"כ רבוא מלאכי חבלה ויפרקו ב' זינים דכם ים ספרים שכתוב

עין יעקב

מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה וכו'. נ"ל דלכך מקשי וכיפל והכי פירושו משמים השמעת דין וכו' [illegible]

דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע וכו' ב' כתרים [illegible]

שבשעה נתנם [נתהיה] ויגלגו לא נאמר אלא ויפגעו ולפ"ם הגדולה מהם שנה מעשה שיראתם היא גדולה היא שמלאך מות היה קושר ב' כתרים ומלאך חבלה לא היה לו כח כי אם להכות אחד:

מהרש"א קשרו לו ב' כתרים כו'. עיין בתוספות והוא מבואר בפי' כתר תורה זה עוד לב' כתרים שהם הכהונה והמלכות ח"ש במתן תורה ולאם תסיו לי ממלכת כהנים גוי דהיינו כתר מלכות וכתר כהונה ומשום שהקדימו נעשה לנשמע דהיינו מקבלו עליהם שני חלקי התורה הא' עשיים שבתורה דהיינו נעשה ושני הלאוין שבתורה דהיינו נשמע והקדימו לקיים העשיים קודם שידעו הלאוין זה עוד לב' כתרים אלו דהיינו מלכות וכהונה וכל מלאך עשו רצונו כנגד ב' כתרים הא' בעין כנגד הכהונה שהוא מדת חסד וכתר הב' בגבורה היא כתר מלכות ע"ש מה"ד ובדוגמא זו כנגד מעשה שהם העשיים ע"ש מה"ר ונשמע שהם הלאוין ע"ש הדין ואמר כיון שחטאו בעגל ועברו על עשה של אנכי ועל הלאו דלא יהיה לך דעפי פגעו בהם מלאכי חבלה בשמי' ומה ירדו ק"כ רבוא מלאכי חבלה אלו שלא בהם מלאך אחת כדאמרינן פ"ק דע"ג מדכתיב אכן כאדם תמותון גומר ופרקו מהם הב' כתרים שהם המלכות והכהונה שניתן בזכות שאמרו נעשה ונשמע שהוא עשיים ולאוין והיינו שפירקום כשבאו ישראל בחטא בעגל כמ"ש וביום פקדי ופקדתי גו' ואמרי' פ' חלק דהיינו בזמן החורבן שנאמר קרבו פקודות העיר גומר ולא בטל ונכרת מהם הכהונה והמלכות כמ"ש שני זתים נכרתים וכתיב הספר המלכות והם העבדים גומר שאין כהונה ומלכות כמפורש בפ"ק דגיטין ונייתי ליה מדכתיב ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב דהיינו בזמן המקדש שנקרא הר יהיה חרוב ומפרש לה ר' חמא דבחורב עשאו ובחורב פרקו כו' ולא הזכיר חורב במפורש אלא גבי פריקה דכתי' ויתנצלו גו' מהר חורב על כונה זו דהפריקה הב' כתרים שהם כהונה ומלכות יהיה בחורב דהיינו בשעת חורבן שלא יתקיים וביום פקדי גומר כו"מ לעיל וכפל במלאכי חבלה ק"כ ריבוא כ"ש שבשני חורבנות יפרקו מישראל הכהונה והמלכות בכל חורבן ס' ריבוא ואמר וכולן זכה משה ר"ל דשני כתרים אלו שהם כהונה ומלכות והא' דהלוים בכתר תורה שאין לך גדול ממשה בתורה שנקראת על שמו ולכך זכה למלכות שהיה מלך חכם לכהונה בז' ימי מלואים כמפורש במסכת זבחים וזה שנקמין ומשה יקח את האהל דהיינו האהל של תורה ולכך זכה גם לב' כתרים האחרים ולא פירקום ממנו ואמר גם כשנפרקו מישראל אלו ב' כתרים בשעת החורבן עתיד הקב"ה להחזירן להם ולא יפרקו מהן לעולם כמאמר ופדויי ה' וגומר דהיינו בגאולה העתידה שתהיה ע"י הקב"ה ולא ע"י מלאך כמו שהיה גאולת מצרים שנאמר' בהם ומלאך פניו הושיעם לא מיחה כפל ראשם דהיינו ב' הכתרים יהיו לעולם ועד: מי גילה לבני רז זה שמ"ה כו'. דהנו דבר קודי שהמלאך שלו רואה ואין לו דעת. אמרם כ"א לעשות ולא יתי' ב"ח והוא מוכן כאלו עשה מעל"כ. האדם מחובר בגוף ונפש שיש לו גם דעת היצה"ר ואינו מוכן לעשות רצון אבין מעשירים כי היצה"ר מסיתו לרעה אבל ישראל בזמן תורה גלה להם קודש זה להיות להם דעת אחד להיות מוכנים לעשות רצון אביהם שבשמים כו"ש מי יתן והיה לבבם זה וגומר דהיינו שני הלבבות שהם ב' יצריך יהיו להם דעת אחד כמלאכים שלנו שהם מוכנים לעשות קודם שמיעה:

אמר רב חמא ברבי חנינא מאי °כתפוח בעצי היער כן ונו' למה נמשלו ישראל לתפוח לומר לך מה תפוח זה פריו קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע. ההוא מינא דחזיה לרבא דקא מעיין בשמעתא ויתבא אצבעתא דידיה תותי כרעיה וקמייץ בהו וקא מבען אצבעתיה דמא א"ל עמא פחזא [פזיזא] דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפחזותייכו קיימיתו ברישא איבעי לכו למשמע אי מציתו קבליתו ואי לא לא קבליתו. א"ל אנן דסגינן בשלמותא כתיב בן °תומת ישרים תנחם. הנך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו °וסלף בוגדים ישדם:

פריו קודם לעליו. כך דרכו ואלוק משאר אילנות חשם פירותיו קודם לעלין: אצבעתא דידיה. אצבעות ידיו: וקא מייץ בהו. והיה ממעך בהגלו ואינו מבין מתוך מרדא: עמא פזיזא. מהיר: דקדמיתו פומייכו לאודנייכו. קודם ששמעתם אותה סילך פיה קבה ואם תוכלו לעמוד בה קבלתם עליכם לקיימה: דסגינן בשלמותא. שהלכנו שמו בתום לב כדרך שעושים עם אוהבים שמכיר עליו שלא יטענו בדבר שלא נוכל לעמוד בה:

תוספות פריו קודם לעליו. תימה ר"ת הרי אנו רואים ב"ל כשאר אילנות ונפרש התפוח היינו אתרוג וריס אפך כתפוחים שתרגומינן כריחא דאתרוגא ואתרוג פריו קודם לעליו שדר באילנן משנה לשנה ואחרי שנה נשמרין עלין של אשתקד ובאין עלין אחרים הוי פריו קודם לאותן עלין. אך קימה שמניח קרא דכתפוח בעצי היער דהאמר על הקב"ה כדאמר כן דודי בין הבנים וי"ל לאתויי שפי קרא דוכים אפך כתפוחים:

מהרש"א דכתיב כתפוח וגו'. סיפא דקרא כתפוח בעצי היער כן דודי וגומר ולפי הענין הקב"ה נמשל לתפוח כת"י וכפרש"י שם וכל דודי שנזכר בשיר השירים כן הוא דקאי אקב"ה ואפשר לפי הדרש דהכא קאי אסיפא דקרא דלעיל דכתיב כן רעיתי בין הבנות דהיינו ישראל בין עובדי כוכבי' ועלה שפיר קאי כתפוח בעצי היער כן ישראל בין העובדי כוכבים וקאמר לומר לך מה תפוח זה פריו וכו' ומדומה האומנה לפרי והשמועה לעלין כי האומנה עיקר כמ"ש ולא התלמוד עיקר אלא המעשה וק"ל: תומת ישרים וגו'. עיין פרש"י וע"ל ע"ד בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו וכאלו לטהר מסייעין אותו והיינו תומת ישרים ברוכים לילך בדרך ישר גם כי קשה עליהם לעשות תנחם לסייעם מן השמים והפך כלף בוגדים לילך דרך סלף ואינו ישר ימדם דהבא ליטמא פותחין לו וק"ל:

הרי"ף מאי דכתיב כתפוח בעצי היער וגו'. והקשו התוספות שהתפוח מדבר בהקב"ה והיה לו לומר פסוק ורים אפך כתפוחים. ולכאורה לדקדק מה הוקשה לרבי חמא שאמר עיד כתפוח וגו'. ונראה שהוקשה כתפוח כן דודי שהם שתי דוגמות דקי"ל כתפוח דודי מאי כתפוח כן דודי ועוד דהוה יגדל אלהים חי כל תמרים של מעלה כתפוח בעצי היער שהם אילני פרק הא עם שאר מאכל לא והדי מי בתחן יערוך לגי ידמה לו ובתפוח בין שאר מאכל כן האל יתי' ובגבורו גדול מאד. ועכ"ם קושיות אלו היה אפשר לפרש שאינו מדבר בהקב"ה אלא בשבחן של ישראל כמש"ש לתפוח תוספת שבח על שאר היער כן השיבני דודי זה הקב"ה בין הבנים שהם בגולי ה' רם לי שבח עליהם. ולפ"ז יקשה למה נמשלו ישראל לתפוח

עיון יעקב

כתפוח בעצי היער מה פשוט הפירי קודם לעלין כן ישראל. ונ"ל הכוונה גם כן לדרך זה כי העובד האוהב לגמור כי' כשאר אילנות אם אין עלים מגינים על פירי לא ישאר [illegible] .מפירי שאר אילנים המעשבים אותו כמו שהלמוד מסבב מדים מלבישים מלום אבל תמות המנגל קודם לעלין כן נמשלו ישראל בשעה שהקדימו נעשה לנשמע והיו חוזק [illegible] לנשמע: עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו. עיין בד יעקב פרשת יתרו במקום פל"ג אקרביהו ומשום ג"אתן שם פירות גבן אשר כ"ל לגמור ודרש לן כמה כדאמרינן חיים שמלאכה ותמימה בריסו תחנו מצוה ולעם מחבר כי. ולכן יהא לדבר כמן שלא שמע משולם חינם פירוש כי עולם לריך למשוך להיום פריטוי ומשה יגול לדבר כן ישראל הקדים נעשה לנשמע פ"ל נבסמלה לגמרע ולמ"ב נאמר נעשה.וה בסור דקדמיתו פומייכו לאודנייכו וכו' דסגינן שלא רבינן ומדי בלגשר אמרו מקבלה נעשה ולא שלון שם בק"ב בק ומשי"ע כמע גם כן שלו לגם שלם יקי"ל. שם שלה שמיה מק

[illegible]

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב °לבבתני אחותי כלה לבבתני באחת מעיניך בתחלה באחת מעיניך לכשתעשי בשתי עיניך. אמר עולא עלובא כלה מזנה בתוך חופתה. אמר רב מרי ברה דבת שמואל מאי קרא עד שהמלך במסיבו. ואמר רב [רבא] ועדיין חביבותא היא גבן דכתיב °נתן ולא כתיב הריח:

בתחלת. בקבלת מקבלתי להם היא אצליכם ולבסוף כשקיימתם מעשים: **לבבתני.** קרבתני: **עלובא.** חצופה דעולבנא ליסבי דחולפתא (אלא) [הוא] והכי אמרי במסכת גיטין: **מזנה בתוך חופתה.** כישראל כשעמדו בסיני עשו העגל: **במסיבו.** בחופתו: **נתן.** עזב ריחו הטוב לאחרים: **ועדיין חביבותא היא גבן.** לאף כל פי שהמקרא מספר בגנותינו הראה לנו לשון חבה מדלא כתיב סריח; (לכשתעשי וכו'. כ"ל ...)

תוספות דכתיב נתן ולא [כתיב] הסריח. לא היה לו לכתוב לשון הזה אלא ... בשביל ... לשון הניעות:

הריף [illegible]

תנו רבנן הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים עושים מאהבה ושמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר °ואוהביו כצאת השמש בגבורתו: אמר רבי יוחנן מאי דכתיב °ה' יתן אומר המבשרות צבא רב כל דבור ודבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות תנא דבי רבי ישמעאל °וכפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות אף כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לשבעים לשונות. אמר רב חננאל בר פפא מאי דכתיב °שמעו כי נגידים אדבר למה נמשלו דברי תורה כנגיד לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות אף ד"ת יש בו להמית ולהחיות והיינו דאמר רבא למיימינים בה סמא דחיי למשמאילים בה סמא

[illegible]

עין יעקב

[illegible]

סמא דמותא. דבר אחר נגידים כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה קושרים לו שני כתרים אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב צרור המור דודי לי בין שדי ילין אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם אע"פ שמיצר ומימר לי דודי בין שדי ילין. אשכול הכופר דודי לי בכרמי עין גדי מי שהכל שלו מכפר לי על עון גדי שכרמתי לי מאי משמע דהאי כרמי לישנא דמיכנש הוא אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן כדתנן כסא של כובס שכורמין עליו את הכלים. ואמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב לחייו כערוגת הבשם כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם כולו בשמים וכיון שמדבור ראשון נתמלא דבור שני להיכן הלך הוציא הקב"ה רוח מאוצרותיו והיה מעביר ראשון ראשון שנא' שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר אל תקרי שושנים אלא ששונים ואריב"ל כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה יצאתה נשמתן של ישראל שנאמר נפשי יצאה בדברו. ומאחר שמדבור ראשון יצאת נשמתן דבור שני היאך קבלו. הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם שנאמר גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננת. ואריב"ל כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה חזרו ישראל לאחוריהם י"ב מיל והיו מלאכי השרת מדדין אותם שנאמר מלכי צבאות ידודון ידודון אל תקרי ידודון אלא ידדון:

הנעלבים ואינן עולבים. אחרים באים עליהם בחוצפה ולא הם על אחרים: עושים מאהבה. המקום: ושמחים ביסורין. על עלבון הבא עליהם: צבא רב. כל העתידי' מבשרים: [illegible] מחלק הקב"ה על ידו לכמה גוונות: למיימינים. עוסקים בכל כחם ונרדים לדעת סודה כאדם המתעסק ביד ימינו שהיא עיקר: קושרים לו שתי כתרים. לדבר שהיה בו טעם וכולה [illegible] רואים את קולות: אע"פ שמיצר ומימר לי דודי. בעגל [illegible] הוד עדיך: בין שדי ילין. אמר מיד לעשות לו משכן ולשכנו בין בית הבדים [illegible] נמקדם [illegible] בין בדים [illegible] וכולטין [illegible] שכנגד הפתח: עין גדי. עון עגל שהוא מין גדיים. לשון [illegible] עבודת כוכבים השרכים לנד [illegible]: שכרמתי. שאספתי להתחות אלוהות הרבה כדכתיב אלה אלהיך ישראל: שכורמין עליו. [illegible] עליו את הבגדים והוא דף אחרים ומשקנה נקבים הרבה [illegible] והכלים [illegible] דרך הנקבים [illegible]: מעביר ראשון. לגן עדן: מור עובר. על שמעבירם: גשם נדבות. גבי מתן תורה כתיב בספר תהלים: י"ב מיל. ז' היה מחנה [illegible] והיו מקרובים לדבור [illegible] מפחד הקול עד קצה המחנה: מדדין אותם. מסייעין אותם להתקרב מעט מעט [illegible] כאמה

ממדים את נבס [illegible] ידודון. משמע שהם עצמם יהודון: ידדון. מדדין אחרים:

תוספות [illegible] מחלק לכמה ניצוצות [illegible]
[illegible]

מהרש"א נחלק לע' לשונות כו'. שלא ליתן פתחון פה לעובדי כוכבים לעתיד [illegible] בלשונם קבלנוה ומייתי ליה מקרא דכתיב ה' יתן אומר דהיינו אמירה אחת מתחלקת לצבא רב לכל העובדי כוכבים [illegible] ליה מקרא דכתיב כפטיש יפוצץ סלע כו' [illegible] בדברי התוספות [illegible] שם: סמא דחייא כו'. עיין פרש"י [illegible] למיימינים בה חיים לבמה ולמשמאילים בה היינו שלא לשמה [illegible] שם: ד"א נגידים כו'. [illegible] כו' [illegible]: אע"פ שמיצר כו'. עיין פרש"י [illegible] מי שהכל שלו כו'. [illegible] שכרמתי לי כו'. פרש"י שאספתי להתחות כו' [illegible] לחייו כערוגת וגו' כל דבור ודבור שיצא כו'. [illegible] אל תקרי שושנים אלא ששונים כו'. [illegible] דבור

עין יעקב

[illegible]

דבור ודבור יצאה מה להחזיר המור וכו' ב"מ דרמינו בע"א ע"פ וק"ל: יצאה נשמתן כו'. רי"ל דהוא מילתא דרבי דרשות לכאורה הוא [illegible]

שני דאיך קבלו כו'. [illegible]

ירוחן ירודון אל תקרי כו'. [illegible]

[illegible]

ואמר רבי יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מה לילוד אשה בינינו אמר להם לקבל התורה בא אמרו לפניו חמדה (גנוזה) [שגנוזה] לך (מששת ימי בראשית) התקעד דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה

עין יעקב

[illegible]

תנה הודך על השמים אמר לו הקב״ה למשה החזר
להם תשובה אמר לפניו רבש״ע מתיירא אני שמא
ישרפוני בהבל שבפיהם א״ל אחוז בכסא כבודי וחזור
להם תשובה שנאמר °באחז פני כסא פרשז עליו עננו
ואר״ת נחום [נחום] מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו
ועננו עליו אמר לפניו רבש״ע תורה שאתה נותן לי מה
כתיב בה °אנכי ה׳ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים.
אמר להם למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה
למה תהא לכם שוב מה כתיב בה לא יהיה לך אלהים
אחרים בין העובדי כוכבים אתם שרוים שעובדין *כוכבי׳
שוב מה כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו כלום אתם
עושים מלאכה שאתם צריכין שבות שוב מה כתיב בה
לא תשא משא ומתן יש ביניכם. שוב מה כתיב בה כבד
את אביך ואת אמך אב ואם יש לכם. שוב מה כתיב
בה לא תרצח לא תנאף לא תגנוב קנאה יש ביניכם יצה״ר
יש ביניכם מיד הודו לו להקב״ה שנא׳ °ה׳ אדונינו מה
אדיר וגו׳ ואילו תנה הודך על השמים לא כתיב. מיד
כל אחד ואחד נעשה לו אוהב ומסר לו דבר שנא׳ °עלית
למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם בשכר שקראוך
אדם לקחת מתנות ואף מלאך המות מסר לו דבר
שנא׳ °ויתן את הקטרת ויכפר על העם ואומר °ויעמוד
בין המתים ובין החיים וגומר אי לאו דאמר ליה מנא
הוה ידע:

תתקע״ד דורות. באלפים שנה שקדמה תורה לעולם הן עומדים דורות שנאמר להעולם שנאמר [דבר צוה] לאלף דור והואיל והקב״ה ראה שאין העולם מתקיים בלא תורה כ״ו והעבירן ונתן ארץ ונתנם לכ״ו דורות שהי מחסרו התקע״ד מאלף: מה אדיר שמך. אדיר הוא הרבה בארץ ואין ראוי לך ליתן הודך שם כי אם על השמים: פירש שדי מזיו. סטריקון של פרשז: קנאה יש ביניכם. שאתם באים על ידם לידי רציחה: מסר לו. למה: באדם. בשכר שחרפוך וקראוך אדם עלך ונאדמה לשון ספלות: מסר לו סודו. להקטיר עתה קטורת בשעת מגפה ולעמוד בין המתים ובין החיים ואי לאו דאמר ליה מלאך המות מנא ידע הלא בתורה לא כתב:

מהרש״א מה לילוד כו׳. קשה בדברי הפסוקים והדרשים באומר מה ה׳ אדונינו מה אדיר וגומר ולעפ״ש שאמרו מיך לתוב׳ עלה ונסתר באו המלאכים לקטרג בנתינת התורה לישראל ואמרו מה לילוד אשה בינינו דמקומו בארץ וא״ל הקב״ה לקבל תורה מן השמים לארץ בא וא״ל חמדה גנוזה כו׳. היינו נסתר וגנוי התורה והיינו מנוה מאמרו מה אדיר שמך בכל הארץ וגומר ליפרע מן הרשעים כמ״ש יבא אדיר הקב״ה ויפרע מאדירים מפרעה וזהו הכונה אשר תנה הודך שהוא סודות התורה על השמים ולא על הארץ מע״כ לא נתנה תורה בדורות הקדומים התתקע״ד דורות קודם בגנזה שלא וכ״ו דורות מסגבלה לפני מלך ראוים לכך גם עתה לפני מהם ילוד אשה מושבעים באומר ואין ראוי לסוח להם עסק בנסתרות והיה המשובח ע״ז מפי עוללים ויונקים וגומר ע״פ מ״ש פי כל כתבי אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל פיהם של תשב״ר דאינו דומה הבל שיש בו חטא לא [בו חטא ור״ל גם שהגדולים אין ראויין ליתן להם התורה הנה מפני עוללים וגו׳ יסדת עוז שהיא התורה שאין בהן הבל של חטא וא״ל עוד לא די בנתינת התורה לישראל שהיא קיומה של

עולם התחתון אלא שהיא קיומם גם כל עולם העליון כי אשר תנה הודך וגומר לעתיד ירח וכוכבים אשר כוננת כי כן יסוד שלגן הוא התורה כמאמר אם לא בריתי חקות שמים וארץ לא שמתי וגומר שהן קטרגו המלאכים: מה אנוש כי תזכרנו וגו׳. ובפ׳ אחד ד״מ אמרו שאמרו ע״ז מה אנוש כי תזכרנו ובעת שבא הקב״ה לברוא את האדם וי״ל דמדכתיב שמבין כפל דהיינו אפילו היינו פקידה דרשו דפרתי הוא דמה אנוש כי תזכרנו אמרו ע״ה קודם שנברא האדם ולא נקרא אדם אלא אחר בריאתו כמ״ש ויקרא את שמם אדם ובן אדם כי תפקדנו אמרו מ״ש במתן תורה שהיו ישראל בני אדם וניחא דאמרי לקונן בשכר שקראוך אדם וכו׳ דלא קראו אותו אלא בבריאת עולם ואמרו ותחסרהו מעט מאלהי׳ היינו לגלות לו נסתר של התורה כמ״ש מ״ש שמדי בינה כולן לו למשה וכבוד והדר תעטרהו היינו שני עטרות והודות וכתרים בנתנו להם בסיני שם התכונות והאלפות כמ״ש לעיל ואין ראוי לזה כי הם בשר מילוד אשה ואינן מוכנין לקבל נסתר של התורה שהוא דבר רוחני אבל הנה הודך שהוא נסתר התורה על השמים למ״ש שהם מוכנים לקבל דבריו רוחניים וא״ל הקב״ה החזר להם תשובה וא״ל מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל פי׳ ר״ל שיגלחוני בהבל פיהם שהוא טהו רוחני מוכן יותר להשיג דבר רוחני מכן להם המטעם באומר או ר״ל יגלחוני בהבל פיהם שאינו של חטא משא״כ הבל פיהם של בן אדם שהוא בחטא כמ״ש לעיל ואמר לו הקב״ה אחוז בכסא כבודי ר״ל גם שהאדם מוטבע בחומר סגוף כי הוא ב״ז ו״מ מלך שהוא אחוז בכסא כבודי שהנשמות לדיקי׳ אחרות בצרור החיים תחת כסא הכבוד מוכן הוא לקבל דברים הרוחני׳ והמושכלים גם דברים נסתרים וזה שפירש שדי מזיו שכינתו עליו דהיינו אצילות רוחני לקבל סודות ונסתרות ומעט׳ בא משה בטענה מאחר שדרך הנסתר של התורה ראוי ג״כ לבן אדם ראוי ליתן לו התורה יותר מליתנה על השמים מלך שכלא דמה כתיב בה אנכי וגומר ותשובה זו לאפשר שהוא ומפורש בנאמר זה המושכלות במעשי ידיך כל שתה וגומר כמ״ש ודגו בדגת הים ובעוף השמים ופרט כל מיני ב״ח צונם ואלפים וגומר וא״כ אם לא תתן להם תורה ומצות לא יהיו ראויים לכך כמ״ש ע״ה אסור לאכול בשר א״ל מלך הבהמות שבהם שיקבלו תורה ומצות ה׳ זכו להיות מושלים על כל ואמר מיד הודו הקב״ה שראוי ליתן התורה לישראל יותר מליתן סוד וסוד התורה בשמים משום המגלה דאינו מיך בשמים שנאמר ה׳ אדונינו וגומר ואילו תנה הודך וכו׳ ואמר מיד שראו ושמעו מפי הקב״ה שהאדם מוכן גם לקבל סתרי תורה מלך שכמות והשכל כ״א מהמקטריגים נעשה לו אוהב לגלות לו דבר מרזי התורה ומייתי ליה שנאמר עלית למרום שבית שבי דהיינו המגלה שהוא כמו שבי במרום כי אין שם מקומו אלל מלאכים כשעמות עשם גם לקחת מתנות דהיינו סוד התורה שנתן לו כ״א מהמלאכים ואמר בשכר שקראוך אדם ואין אתה ראוי לקבל סתרי תורה כמ״ש ובן אדם כי תפקדנו וגו׳ עתה שהוא תמונתך שנאחז ניתן לך סתרי תורה במתנה ואמר שגם מלאך המות שהוא עיקר מהמקטריגים נתן לו מתנה ומסר לו דבר שנאמר ויתן את הקטורת וגומר ופרש״י מנא ידע שלא בתורה לא נכתב עכ״ל ואפ״ג דאלי׳ כמה דברים דלא נכתב לפי שלו בתורה ומתוך הספור ידענו אותו שקבלנוהו ומשה על כך מהקב״ה הכא מסברא הוה לן לגמור דלא נגלמוה על כך מפי הקב״ה לכפר עליהם בקטורת דהא לעיל וריכה בכמוך כתיב שאמר הם״י כרותו מתוך הענין ואכלה אותם וגומ׳ אלא דלא ידע לומר משה אלא מפי מלאך המות גופיה במתנה זו וק״ל:

הדר״ך אמר רבי יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום אמרו מה״ש לפני הקב״ה וכו׳. נראה לי דהא ריב״ל לישב מיש מהיו שמלאכים מודים לישראל ומבינים אותם ומתנו קשה שמים דהנו ממנה שלא הכמן

נתתיה לארץ. הלך אצל ארץ א״ל תורה היכן היא א״ל ״אלהים הבין דרכה וגומר הלך אצל ים ואמר ליה אין עמדי. הלך אצל תהום וא״ל אין בי שנאמר ״תהום אמר לא בי היא ים אמר אין עמדי אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה. חזר ואמר לפני הקב״ה רבש״ע חפשתיה בכל הארץ ולא מצאתיה. א״ל לך אצל בן עמרם. הלך אצל משה ואמר ליה תורה שנתן לך הקב״ה היכן היא א״ל וכי מה אני שנתן לי הקב״ה תורה א״ל הקב״ה למשה בדאי אתה. אמר לפניו רבש״ע חמדה גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום אני אחזיק טובה לעצמי. אמר ליה הקב״ה למשה הואיל ומיעטת עצמך תקרא על שמך שנאמר ״זכרו תורת משה עבדי ועמי. ואמר ריב״ל בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב״ה שהי׳ קושר כתרים לאותיות. א״ל משה אין שלום בעירך אמר לפניו כלום יש עבד שנותן שלום לרבו א״ל היה לך לעזרני. מיד א״ל. ״ועתה יגדל נא כח ה׳ כאשר דברת:

בדאי אתה. בתמיה: קושר כתרים. כגון [תגין] דאמרינן בפרק הבונה תגא דקוף לגבי רישוק שעטנ״ז ג״ץ שצריכים כל אחד ג׳ זיונין כדאמרינן במנחות ראש השין ימנית ושמאלית בגגו ועוקץ ובן ראש העין השמאלי וכן כל ראשי ז׳ אותיות הללו בכל מקום שהם: אין שלום בעירך. אין דרך ליתן שלום במקומך: לעזרני. [לומר] תצליח מלאכתך: מיד. בתפלה אחרת אמר ליה יגדל נא כח ה׳:

תוספות תורה היכן היא. וא״ת וכי שטן לא היה יודע היכן תורה וי״ל דאמרינן במדרש לפניו על דבר שגרמו תקנים לשטן ... שתן תורה שלא יקטרג לומר אומה שעתידה לחטוא לסוף מ׳ יום בעגל ... דבגמ׳ נסרס ומפליג נמי בסנהדרין ...:

מהרש״א בא שטן ואמר רשב״ע תורה כו׳. כתבו התוספות וכי לא היה יודע השטן כו׳ ...

שפרי היה רואה שני יש ואמר ג"כ אין עמדי נח"ש שאין העולם מחזיק אותה וכן השיב התהום לא בי היא. כי לא תוכל להחזיק אותה ג"כ התהום: הלך אצל אבדון ומות. שהוא שר ממונה על הגיהנם כי גם לפני שהכתב התורה מלך מקומו שהוא גחל שרפה כמ"ש העולם א' בס' בגן וגן א' בס' בעדן ועדן א' בס' בגיהנם ואומר באזנינו שמענו שמעה. דהיינו שלא קבלנו אלא שמועה בנתיבותם כמ"ש גם"כ דגחים וישמע יתרו מתן תורה שמע שנתן הקב"ה תורה לישראל היה קטן הולך מסוף העולם ועד סופו הי': חזר ואמר כו' חפשתיה בכל הארץ. דהיינו בכלל כל העולם שהתחתון ולא עליונים שהוכל להתקבל גם כי המושבו אינו מחזיק שמחובת. וא"ל לך אצל בן עמרם כו'. קראו בן עמרם במקום הזה שהורה להמשיך שכחה התורה ליד בן שי שהוא אביו כמלאך ה' אין מלאך המות שולט בו כמ"ש דשמרה את בעניו על כתף ומלאך המות לא כשבים בזה והלך אצל משה כאילו לא היו מיחס לבן עמרם וא"ל תורה שנתן הקב"ה לך היכן היא. מא"מ לך לקיומה משמך שמטה והולך השמיע דילד אשה אתה: א"ל וכי מה אני שנתן לי הקב"ה כו'. כאילו הודה לדבריו שאין סוד ונסתר של התורה כתוב בו כ"א הנגלה ממעט כי הכבוד ונסתר התורה עומק הוא מי ימצאנו בילוד אשה: וא"ל הקב"ה למשה בדאי אתה כו'. שהרי הוכל לקבל גם הנסתר כדאמרינן לעיל שפירש שדי מה שכינה עליו דהיינו על הנשמות האוחזת בכסא כבוד והשיב משה. חמדה גנוזה כו'. דהיינו סתרי וגנזות התורה אותם ושתעשע בכל יום אני אחזיק מונה נעלמי ספרי מעלדי שאני ילוד אשה לא הייתי ראוי לכך אי לאו שפירשת מזיו שכינתך עלי וא"ל הקב"ה הואיל ומיעטת עצמך כו': ולא החזקת טובה לעצמך אלא הלא בי גם אני הולם התורה בך שתקרא על שמך שנאמר זכרו תורת משה וגו' וד"ק: שהיה קושר כו'. ועם האגדה והדרכן כפרש"י והם חומין לפי הנסתר גם לפי הנגלה כמ"ש בפרק הקומץ ברבי עקיבא שהיה דורש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות וע"ש: וא"ל משה אין כו' שלום יש עבד שנותן כו'. והתוספות הקשו ע"ז מהא דאמרינן כדי שאילת שלום לרב ע"ש ונראה ליישב דשאילת שלום ונתינת שלום תרתי מילי נינהו דשאילת שלום היינו כשבעל הבית שואל את האורח הבא אצלו אם היה שלום לו בדרך ומוקי' בנה חהו שייך ג"כ בתלמיד לרב אבל נתינת שלום הוא בהאורח נותן לבעל הבית שלום וזה אינו בתלמיד לרב: וא"ל הקב"ה היה לך לעזרני. כפרש"י וכן אליבו בגמרא שאמר נקלרים ה' עמכם והצדיקים בדיבורם מוסיפין כח וגבורה בפמליא של מעלה וע"ש שאתם אומר לגדרך בדיבורי ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לי לאמר שאומר אני והוא קרא אינו כתוב לגבי מתן תורה אלא בשילוח מרגלים ולפמש"ל דהיה לו לר"ל לקבל שהיא קרא כאומר אדרבה דאין מוקדם ומאוחר בתורה וכל דברי שנאמר לא מלינו לי רוח בקרא אלא דברי קבלה הם וד"ק:

הרי"ף פירש"ל בשעה שעלה משה שלפני הקב"ה בא שטן ואמר לפניו רבונו של עולם וכו'. יש לדקדק מה זה היה לשטן לשאול שאלה זו כשירד משה ולא בשעה שהיה במרום הן אמת כי במקום אשר אמרו שניתנה התורה בתחלה מפני השטן שאלו הקב"ה מהשמים ועד היכן אמר הקב"ה נתתיה לארץ דכתב שלא היה בא כבר שלמדם הארץ להבדיל שנין דבר ואמר אמר השטן כך אצל בן עמרם והתחלה כך הי"ל נתתיה לבן עמרם. וכי"ל שלא שלא ידוו השטן לקטרג במרום ושני הלוחות נתנו כי ידע השטן דרך שמלאכים מקטרגו על מתן התורה

לגבי אדם ואמ"ב הודו לו ואמרו גם אדיר שמך בכל הארץ ולא אמרו תנה הודך על השמים אבל בשעה שירד משה וישלך מידיו הלוחות ושיבר אותם אבל מקום השטן לקטרג ולומר תורה היכן הוא שמתוך שנשתברו הלוחות לגבי אדם כשנשברו הלוחות ונתגלגלה כבוד התורה א"ל הקב"ה נתתיה לארץ שהשתקע בהמתוכים יושבי הארץ ואמרו שנשתברו הלוחות כבר קבלו הארץ התורה וי' הדברות הלך אצל הארץ ואמרה אלהים הבין דרכה כלו' שכששנשתברו הלוחות פרחה הכתב של הלוחות והיו אותיות פורחות למעלה והוא הבין דרכה מתורה האותיות אל אלהים בשמים ממעל: הלך אצל ים וכו' א"ל לך אצל בן עמרם. שכדאי הוא משה שאין ביתו משה שהנתן לו התורה ולכן לוחות השניות היו נאהבו של משה שילא לו ממנו אחת של שכפרינן להראות כי בזכותו ניתנה התורה, והלוחות שהם נכתבה התורה היו נאהלו של משה: הלך אצל משה וא"ל תורה שנתן לך הקב"ה היכן היא שנשברו הלוחות א"ל וכי מה אני שנתן לי הקדוש ב"ה תורה כלומר אם נתן התורה הוא לישראל שהניחי עליו א"ל הקב"ה משה בדאי אתה שעיקר התורה נתתים לך בזכותך וכו' ומיעטת עצמך תקרא על שמך שנאמר זכרו תורת משה עבדי:

ואמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב וירא העם כי בשש משה אל תקרי בשש אלא באו שש. (שמות לב) בשעה שעלה משה למרום אמר להם לישראל לסוף מ' יום בתחלת שש אני בא. לסוף מ' יום בא שטן וערבב את העולם אמר להם משה רבכם היכן הוא אמרו לו עלה למרום. אמר להם באו שש ולא השגיחו עליו מת ולא השגיחו עליו הראה להם דמות מטתו והיינו דקאמרי ליה לאהרן כי זה משה האיש וגו':

בא שטן. הוא ילמ"ד שנתחיל את האדם אל העולם והמפתן והוא מדת הדין [והאומר דהוא מדת הדין אין חנק בגיני]: בשעלה משה להר אמר להם לסוף מ' יום אני בא בתוך ו' שעות. הם סבורים שאותו יום שעלה בו מן המנין והוא אמר להם מ' יום שלמים יום ולילו עמו ויום עלייתו אין לילו עמו שהרי בז' בסיון עלה נמצא יום מ' בי"ז בתמוז היה בי"ז בא השטן וערבב את העולם והראה דמות חשך ואפלה דמות ערב וערפל וערבובי' לומר ודאי מת משה שהרי באו כבר ו' ולא בא ואי אפשר לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות לאחר חצות שהרי לא ירד משה עד יום המחרת שנאמר וישכימו ממחרת וגו': באו שש. הקבע לבא:

תוספות לסוף מ' יום אני בא. פי' בקונטרס דאותו יום שעלה [בו] אינו מן המנין וכו' ואין נראה לר"י בן רבי מאיר דבהדיא משמע בפ"ק דיומא דיום עלייה מן המנין דקאמר התם גבי שבעה לר' עקיבא ובי"ז בתמוז נשתברו הלוחות כ"ד דסיון ומיסתבר דהתם שלו לסוף מ' יום [ובי"ז בתמוז כתב] אלא מאי מחשב יום עלייה ואיכא מ' יום ומ' לילה כשתחשוב לילה שאחר היום ועוד אם לא תחשוב יום עלייה לא ישלמו מ' ימים האחרונים עד אחר י"ט ושלמו בי"ט שאו א"ל הקב"ה לעשות פסלתי כדמוכח גם מה שפרש"י גבי כי תשא פניה בתמוז שלא קשה לענין יהודה שהיו לא תמצא שישלמו מ' ימים האחרונים ביום הכפורים:

מהרש"א אלא באו שש כו'. דלפי פשוטו שלשון איחור כמו בושש רכבו לא הזכיר שכתוב בזה ראו עשמו בו ביום יותר מבכל הימים משנאו וע"כ דרשו בזה שא"ל בו ביום מ' באו שש אני בא ופרש"י דעיקר מעותם שחשבו באותו יום שעלה מן המנין כו' ע"ש באורך וכן פי' בחומש אבל התוס' כתבו דע"כ דקשבי הוא דאותו יום מן המנין כדקאמרינן פ"ק דיומא סי' כ"ד דסיון ומיסתבר דהמנה שלו לא מ' יום ובי"ז בתמוז כתיב סי' ע"ש ואין כאן קושיא דהמבי"ע

עיון יעקב

[illegible]

דהמי' מ' יום מכ"ד לסיון עד י"ז בתמוז הייט לפי שמשה היה סבורים מאותו יום שעלה הוא מן המנין כפרש"י אבל לפי האמת לא היה אותו יום שעלה מן המנין כיון דאין לילו עמו ותדע שהרי משם לא ירד עד שנעשה עגל בתמוז ומה שהקשו עוד אם לא תחשוב יום עלייה לא יבלמו מ' יום אחרונים עד אחר י"כ כו' כבר תירצו בזה התוספות ק"פ ואדרבה הא דכתיב כימים הראשונים הייט כימים ולא כלילות דאחרונים היו חסרי' לילה אחת ועוד תרצו בזה דהאי בהאי מגרי' לאלול ע"ש באורך וכתבו שם דנקרי עולם אותה כפרש"י וניחא לפרש"י ז"ל גבי שם ולא הביאו עליו משום שגם הם היו מסתפקים אותה מ' יום וליל עמו קאמר משה עד שהראו להם שהלא ונו כמ"ש כי זה משה והאיש ראה ממשה שהראוהו להם כמ"ש גבי החודש הזה וגו' כזה ראה וקדש והאמרו לא ידענו מה היה לו גם שהראוהו להם את היו מסתפקים בקבלה דמשה מכמה בכמן הוא וק"ל:

סד **אמר** ליה ההוא מרבנן לרב כהנא מי שמיע לך מאי הר סיני. א"ל הר שנעשו בו נסים לישראל הר ניסאי מיבעי ליה אלא הר שנעשה בו סימן טוב לישראל הר סימנאי מבעי ליה א"ל מ"ט לא שכיחת קמיה דרב פפא ורב הונא בריה דר' יהושע דמעייני באגדתא דרב חסדא ורבא [ורבה] בריה דרב הונא דאמרי תרוייהו מאי הר סיני הר שירדה שנאה לעובדי כוכבים עליו והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא ה' שמות יש לו מדבר צין שנצטוו ישראל עליו. מדבר קדש שנתקדשו ישראל עליו. מדבר קדמות שנתנה קדומה עליו. מדבר פארן שפרו ורבו עליו ישראל. מדבר סיני שירדה שנאה לעובדי כוכבים עליו ומה שמו חורב שמו ופליגא דרבי אבהו דאמר רבי אבהו הר סיני שמו ולמה נקרא הר חורב שירדה חורבה לעובדי כוכבים עליו: ע"ב

שנאה לעובדי כוכבים. שלא קבלו בו תורה: שפרו ורבו. דכל אחד כשנתגייר אמרו זכר נעשה סוטו לכם לאהליכם ולא ידעתי היכא רמיזא:

תוספות מדבר צין. קשה לר"י דע"כ מדבר צין לאו הייט מדבר פארן דמדבר צין בתחלת דרומה של א"י כדכתיב בהלה תקעני והיה לכם פאת נגב מדבר צין ע"י אדום וגו' והאריך בזה סקונט"ס. וכתב הפ"כ ואומרי' דהכל מדבר אחד ומדבר גדול היה דע"כ סיני הייט פארן דכתיב הופיע מהר פארן ופי' טור סנאי ד' וכי דכתי' ומפארן הופיע מסנן לישראל ולא"נ נרים מסכת עבודת כוכבים מאי נפי בשעיר ומאי נפי בפארן דהוה משמע דפארן היינו חורב לי כמו שעיר אלא גרי מאי בעי בשעיר ומאי בעי נתיבן וסיני אקרי נמי מדבר צין דכתיב מדבר צין היא קדש וסיני אקרי קדש דכתיב בספר תהלים קול ה' יחיל גו' ה' מדבר קדש המשמע דהיינו בשעת מתן תורה ועוד קשה לר"י דהא מדבר קדמות היא במזרחם של א"י כדכתיב ואשלח מלאכים ממדבר קדמות וגו' שהיתה במזרחם של א"י דכתיב בעבר הירדן מזרחה ומדבר צין ופארן הם בדרומה ואיך יתכן דמדבר קדמות הייט מדבר סיני:

מהרש"א מאי הר סיני א"ל כו'. כדמסיק דס"ל דחורב הוא עיקר שמו שהוא שם הראשון שנקרא בתורה כמ"ש ומשה היה רועה ונו' ויבא אל הר האלהים חורבה ומ"ד דסיני עיקר שמו

סיני משום דעל חורב נקרא כן בשם סיני בכתוב וקאמר ה' שמות יש לו כו' הייט ה' שמות יתירות לו ע"פ המאורע ושם האמיתי לר"א חורב הוא שם העצם לו לחוד וכתבו התוס' בזה דהכל מדבר אחד וגדול היה כו' ומיהו קשה לר"י דהא מדבר קדמות היה במזרחי כל ארץ ישראל וכו' ע"ש באורך וע"פ דבריהם נראה דהאי כל התורה לאו במקום א' וכמש כתבנו ד"ה בה מלות תקיעי ויש מהאל מועד ויש בנכנסי בערבות מואב וע"ז מוכח התורה בשמות אלא נתפרש לך שנצטוו ישראל עליו הם המצות שנצטוו ונקיבי ומדבר קדש הן המצות שנצטוו מתוקים שנתקדשו ישראל עליו דהייט מאהל מועד וממדבר קדמות הוא מזרחה כל א"י והוא בערבות מואב וכמ"ש התוס' והייט דקאמר שנתנה קדומה עליו ר"ל התורה שקדומה כבר בפילי נתנה שנית עליו שהוא משנה התורה ואמר פארן שפרו ורבו כו' כפרש"י דכ"א כשנגייר אמרו זכר בנות כו' ולא ידעינא היכא רמיזא עכ"ל וי"ל דלהסתירם בתשמיש כדאמרינן לעיל ופ"ק דנדה ה"ל לפרושי כן אלא בבא לבשרם שובו לכם לאהליכם להנאתכם דהיינו בשורה שיולידו זכרים וק"ל:

הרי"ף ה"ג סיהוא מרבנן מי שמיע לך מאי הר סיני וכו' ופליגא דר' אבהו דאמר וכו' וקשה מאי ביניייהו לרחום הר סיני שמו ולמה נקרא הר חורב שירדה חורבה לעובדי כוכבים או נאמר הר חורב שמו ולמה נקרא שמו סיני שבו ירדה שנאה ועוד דהיינו שרוייהו הר סיני על שירדה שנאה לעובדי כוכבים והר חורב על שירדה חורבה לעובדי כוכבים דהכי נמי אמרי' ה' שמות יש לו מדבר סיני שנצטוו ישראל עליו מדבר קדש שנתקדשו ישראל עליו כיצד גבי ד' שמות הר סיני שירדה בנלה לעובדי כוכבים עליו הר חורב שירדה חורבה לעובדי כוכבים עליו ונראה דירדה שנאה הוא שנשנאו עובדי כוכבים על שלא קבלו התורה וירדה חורבה הוא שנעשו נגד דין ומונם על זה וחזו במלתו כדכתיב והמים אותה יחרבו מדברו כולנו משהר נחרבו בלומר שנשנו והשמא מי דרשינן הר סיני שנשנאו עובדי כוכבים ליכא למידרש שנחרבו דהו"ב נבלל תורה שנשתנו היכא נמי שנשנאו נשנאו וקיים ליה בדרבא מיניה לקראו חורב ולא סיני לכך נ"ל סיני שמו ולמה נקרא חורב על שנחרבו עליו עובדי כוכבים ונשנאו וכ"ש שנשנאו ופליגא דרבי יוסי שאמר חורב שמו ולמה נקרא סיני על שנשנאו ולדבריו כיון שהוא לומר שנשנאו ונשנאו נשנתה היא אבל מוכם נחרב לא שייך:

משנה מנין שקושרין לשון זהורית בראש שעיר המשתלח שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו: סח יף פ"ט ע"ב ישעיה א

גמ': כשנים כשני מיבעי ליה א"ר יצחק אמר הקב"ה לישראל אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית ועד עכשיו כשלג ילבינו. דרש רבא מאי דכתיב לכו נא ונוכחה יאמר ה' לכו נא בואו נא מיבעי ליה יאמר ה' אמר ה' מבעי ליה לעל יאמר להם הקב"ה לישראל לכו נא אצל אבותיכם ויוכיחו אתכם ויאמרו לפניו רבש"ע אצל מי נלך אצל אברהם שא"ל ידוע תדע ולא בקש רחמים עלינו אצל יצחק שברך את עשו והיה כאשר תריד ולא בקש רחמי' עלינו אצל יעקב שאמרת לו אנכי ארד עמך מצרימה ולא בקש רחמים עלינו אצל מי נלך עכשיו יאמר ה' א"ל הקב"ה הואיל ותליתם עצמכם בי אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו שם / בראשית טו / בראשית כז / שם מו / ישעיה סג

עין יעקב

[illegible]

אבינו גואלנו וגו' לעיל אומר לו הקב"ה לאברהם בניך חטאו [לי] אומר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך אמר איבא ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בנים אפשר דבעי רחמי עלייהו א"ל בניך חטאו אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך אמר לא בסבי טעמא ולא בדרדקי עצה א"ל ליצחק בניך חטאו אמר לפניו רבש"ע בני ולא בניך בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם
(שמות ד) בני בכורי עכשיו בני ולא בניך ועוד כמה חטאו כמה שנותיו של אדם ע' שנה דל עשרים דלא ענשת עלייהו פשו להו חמשין דל כ"ה דלילותא פשו להו כ"ה דל תרתי סרי ופלגא דצלויי ומיכל ודבית הכסא פשו להו תרתי סרי ופלגא אם אתה סובל את כולם מוטב ואם לאו פלגא עלי ופלגא עליך ואת"ל כולהו עלי הא קריבית נפשי קמך פתחו ואמרו כי אתה אבינו אמר להם יצחק עד שאתם מקלסין לי קלסו להקב"ה ומחוי להו יצחק קב"ה
(ישעיה סג) בעינייהו מיד נושאים עיניהם למרום ואומרים אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של
(הושע יא) ברזל אלא שזכותו גרמה לו דכתיב בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה ואהי' להם כמרימי עול על לחיהם ואט אליו אוכיל:

כשני מיבעי ליה. דהויא דכשלג דלא משתי כצמגים: א"ר עמך. אשלך גם עמה כלך תנה ד' גליות גם רצויי הוא: יאמר ה'. אמר בתוכחה ונך אנו תולין: ימחו. תחילת בחינתו ויתקדש שמך בעולם כשתעשה דין בשונאיך על דתך: קראת להם בני בכורי ישראל. שהיה גלוי לפניך שהם עתידין לומר לפניך נעשה ונשמע לקבל עולך מאהבה כבנים: דל כי דלא ענשת בהן עליהם בזוך שנגזר גזירה עליהם הקב"ה אלא מעשרים שנה ומעלה דכתיב במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינותם עלי: כי אתה אבינו. כנגד יצחק אמרו: והוא אומר להם. שהוא מראה להם הקב"ה בתוך חזיונם: בשלשלאות של ברזל. כדרך הגולים שהרי על פי גזרה גלות ירד לשם: בחבלי אדם. בחבל חוט [חבה] אדם המכניסים לנמרים בחבלים ולא בשלשלאות: כמרימי עול על לחיהם. כאדם שמגביה ומקיל לבהמתו להרים עולם מעל לחייהם במקומם: ואט אליו אוכיל. הטיתי להם כח להכיל את עבודת הפרך:

מהרש"א בשנים הללו שסדורות ובאות כו'. היינו לענין רצוי תפלה כמישור שנים ונתקבלה כבנים סדורות ובאות בשמחת [illegible] לומר כבני בנים דומיינו רוב שנים דנפרחי תמלוהו לא דנעשי' הא אמרינן פ"ק דר"ה ראשון ראשון מעביר ולא בעי כשלג ילבינו וק"ל: לכו נא אל אבותיכם ויוכיחו כו'. מבואר ע"פ מ"ש פ"ק דר"ה ג' כתות הן ליום הדין א' של צדיקים כחתומים לאלתר לעה"ב. ואחד של רשעים כו' בינונים יורדין כו' בגה"ל ורב חסד מטה כלפי חסד והשתא הכא בבינונים מיירי ולה"ל הקב"ה אבותיכם יוכיחו אתכם על מחלה שוטה ועבירות שבידכם כפי הדין בב"ד של מטה ודקדק לומר אבות כי גודלי רחמי אב על בנו והיתה תשובתם אצל מי נלך אצל אברהם שאמרת לו ידוע תדע וגו'. והוא לא בקש לפי רחמים שלך כי לפי מדת טובך ורחמיך ורב חסד מטה כלפי חסד וראשון ראשון אתה מעביר ולא היינו ראויים לעונש כי גר יהיה זרעך לפי מדת טובך שהיה לך להעביר על אותו חטא אחר שאמר במה אדע וגו'. כשנשתעבדו בניו למצרים כדאמרינן פ"ג דנדרים והוא לא בקש לפי מדת טובך גם עתה מה לנו לילך אליו ואומר שגם יצחק אומר כאשר תריד וגו' וכן יעקב כו' ולא בקשו רחמים להעביר להם ראשון ראשון והוא מדרך הצדיקים שלא לבקש לילך עמהם בדרך החסד בעוה"ז כדי למרק עונותיהם בעוה"ז ולזכותם בעוה"ב ועכ"פ עתה בעוה"ב אליך אנו באים לבקש שתעשה עמנו בדין עוה"ב כפי מדת טובך ורחמיך להעביר ראשון ראשון מטה כלפי חסד ולא יאמר להם הקב"ה לפי שתליתם עצמכם בי לפי מדת טובי ורחמי בלי דינים כלפי חסד הרי אם יהיו חטאיכם כשנים וגו' גם לפי זה הדרך יהיה כשנים מלשון שנה אלא דהיינו כמו שני שנים דרוב מיעוט שנים ואמצעיי' אם יהיו חטאיכ' כשנים דהיינו ב' חצאי' כשלג ילבינו דהכי מעביר ראשון ודו"ק: אתה ה' אבינו גואלנו וגו'. והכתיב בסיפא דקרא אתה ה' אבינו וגו'. משמע ליה כי אתה אבינו דרישא דקרא דלא כתיב ביה ה' כוונת בסיפא דקרא לא קאי אקב"ה אלא על יצחק קאי ולא על אברהם ויעקב דהא עליה קאמר לא ידענו ולא יכירנו ומשום שאומר אברהם ימחו על קדושת שמך יש במשמעו' זה שני פני' הא' לטובה והב' לרע אם לרעה שימחו ח"ו ישראל בקידוש שמך ואם לטובה שימחו עונותיהם בקידוש שמך כמ"ש וכפר על חטאתינו למען שמך וכן יעקב השיב בלשון הזה ימחו על קדוש שמך שיש להסתפק במשמעו אם לטובה ואם לרעה וע"כ אמרו לא בסבי טעמא כו' דאין להכריע בדבריהם לא טעם ולא עצה אם כוונתם לטובת ישראל ואם לרעה ח"ו והיינו דלא ידענו ולא הכירו כוונתם אם שימחו ישראל חם ושלום ואם שימחו עונותיהם ואמר ליצחק כו' והקדים לומר ליעקב כן מטעם דקאמר ומשום דהוי ליה צער גידול בנים אפשר דבעי רחמי ברחמי נפשי. ואמר בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם בני בכורי וגו' הוא ומדמם דכבר קודם מתן תורה שהקדימו נעשה לנשמע בתחלת שליחות משה אל פרעה כתיב כה אמר ה' בני בכורי ישראל ובילקוט כל זה איתו פר ועוד כמה תניא מלי ויש לקיים גרסת כל הספרים דהכי קאמר דעל כן קראו אז במצרים בני בכורי ע"ש שנתיד שידע שהקב"ה שיקדימו נעשה לנשמע וכדקאמרינן לעיל שע"י זה זכו לב' כתרים דהיינו כהונה ומלכות שמצינו הכהונה היה מתחלה בבכורות וכן המלכות כדאמרי' בפ' השפא מדכתיב ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ואמר. כמה חטאו כו' דל עשרין כו' ודל כ"ה כו'. לפי שהאדם נברא לכבודו לשבח בכל שנה ויום ושעה שאפשר ורוצה דל הכי שכן דא"א ולא פשו רק י"ב ופלג' והאדם נידון ע"פ הרוב והרי מיעוט שנים בחטא ותכפר לכן אם אתה סובל את כולם דהיינו שמעולם בינם לבין המקום מוטב ואם לאו שיש להם גם חטאים בינם לבין חבריו ולריבי' נפיקם ספי פלגא של בינך לבינם עליך ופלגא דבינם ובין הבריות יהיו עלי ודו"ק

עין יעקב

אמר הקב"ה לאברהם בניך חטאו לומר יבואו על קידוש שמך וכן יעקב ילמד כהי"ה מכוסיו של הרס. נראה דכל זה עשה כו' [illegible] ופשו וכן יעקב אומר לדוד [illegible] כי כל כל פשעים מכסה [illegible] ויחם עלינו בשביל זכותם והכבודם כדאמרינן [illegible] כן ראוי היה לירד בשלשלאות של ברזל [illegible] כדמשמע [illegible] בהן ראשון:

ואח"כ כולם עלי דפייס שכולם ביכם לבין הגרוזת את קריבת ה' ואכי אוכל לסבול כולם וע"ז אמרו ה': אתה אבינו על יצחק שאמ' סובל כל החטאים שלנו בזכות שקרבת כבשך ומתי לנו יצחק לקב"ה דאפשר דכל חטאיכם הם ביניכם לבינו יתברך ב"ה מיד כו' ואמרו כי אתה ה' אבינו וגו' לבסוף לשון שמך וק"ל: בחבלי אדם וגו'. ר"ל ביאתו של יעקב משם אותו בחבלי אדם דהיינו ע"י יוסף ולא בשלשלאות ובעבותות. והנה של יוסף כמ"ש וישראל אהב את יוסף מכל בניו מן הראוי שהיה לו ליוסף לבא אל אביו לארץ כנען אבל בשביל גזירת גלות שירדו למצרים אמר להם המריעו עול והגומר ר"ל כפית ע התירשת כשבאים ליתן לה מאכל מריחין ומקילין הסול מעל לחיים שתוכל לאכול בנקל ולפעמים שמאכל רחוק ממנה ומטה לה אכילתן ומולחה לה האוכל שתלך לשם אל האוכל כך עשה הקב"ה ליעקב שהרלה ומטה אליו שם האוכל כדי שיבא להם וכמ"ש וכלכלתי אותך שם כי עוד חמש שנים רעב פן תורש אתה וביתך וגו' וק"ל:

הרי"ף כשנים כשני מיפצי ליה איר יצחק וגו'. נ"ל שלנגדי ר' יצחק אתי שפיר דהי"ל אם יהיו חטאיכם אדומים כשני כשלג ילבינו כתי"ש אתי: אם יאדימו כתולע. וגם דקדוק שלא אמר שני כי אם שנים ותיישב שאינו מדבר על אדם השונה אלא על ריבויות של החטאות שאפי' יהיו מרובים כשנים שלנו שמדוריות ובאות עד ימי גאולתיה דהיינו יהיו תאוות רבות עד אין מספר כיון שהם שבאות כשלג ילבינו שלא ישאר רושם חטא כלל כיון שתליתם עליכם כי כמו שרוש דנא אתי: שאמרו ישראל אבל מי נלך יאמר ה' ואמר הקב"ה תוליל ותליתם עליכם כי אם יהיו חטאיכם וגו' ואם יאדימו כתולע שהם עון של מזיד והוא אחם שמינן דם שרואי ליענש עליו אז לא ילבנו כשלג אלא כצמר שהוא לימות שלינן השלג ודומים נעשות כשגגות. ונפשם הכתוב יאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כערך השנים דהיינו בעיר טוקף שילוו אבל לאפוקי אין טוקף שאין הדינה שלתלו מינוף אין סנע שנים. ואם יהיו חטאיכם כפי ערך השנים כשלג ילבינו: והם דנא שלי דכתיב לבו נא ונוכחה. בכסף נכפר נתגאל אדבנ"ג שלי דכתיב כי אתה אבינו וגו' שם נתגאל עיין שם וקצור הענין הוא שאמר הקב"ה לאם לבו אל האבות ויוכיחו אתכם והשיבו אבל מי נלך שאתה ליעקב ושני שלך קודם השעבוד ולא התפלל על בניו מיפלם ולא ישתבח ולא התפלל אח אלו בשעתם נס ואמר יאמר ה' והקב"ה דימים כרוב ספריו ואמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ועוד הקב"ה נספוק כי אתה אבינו דלא הוצרך ליצחק והרי ראוי לומר דיצחק לא יכירנו שסרי ניכך לעצמו ואמנו ועוד קשה כפל כי אתה אבינו ותוב ואמר אתה ה' אבינו לזה רכנו שלפתיד הקב"ה אמר לאברהם וכו' ולא אמר ליצחק לפי שהוא מדת הדין והגבורה ולכן דנא על החדים שאברהם שהוא דמינן ליעקב שהיה לו לצר ביחל בנים וכיון דלא שלא בפני שטותא ולא בדרדקי פנים משך פנים אל אמעט שלהם והשיב כי בנו של הקב"ה נקראים ולא קראם בני בכורי עד שלהם שמזרים לקבל התורה ועד אז ראוי לצאת לרחם על בניהם וגם נקם לישראל עבה עקידתו ואמר שם קריאה כספי קונך והרגם לפניך עקידתי לבטל לבם אז אמרו ישראל ליצחק כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו ויצחק אמרו לנו אל הקב"ה שהוא אב העיקרי ואם עשה כדי שיתלו ישראל עיניהם להקב"ה גם ומפני קנאת אבותינו אברהם ויעקב מיד נשאו עיניהם למרום ואמרו אתה ה' אבינו גואלנו לפי שאם נפשם הואת הלך טוב ליצחק הלא היינם נפשם אמרת מאמר יעשו על קושיה שמך וגם אהב את עשו וניכך אמר אבל אתה ה' אבינו גואלנו מעולם ועד העולם:

דף צ **ת"ר** הרי עלי ברזל אחרים אומרים לא יפחות מאמה על אמה. למאי חזיא אמר רב יוסף לכליא עורב ואיכא דאמרי אחרים אומרים לא יפחות מכליא עורב וכמה אמר רב יוסף אמה על אמה:

הרי עלי ברזל. לבדק הבית: **לכליא עורב.** טבלאות הן שעושים של

אמה וכן הרין כשכן סניבותיהם ומקיזין חרין נשלן ותופס בססנגנו של היכל למנוע את העורבים מליטב:

תוספות לכליא עורב. נעמוד נעוך כל פי דמוקדם דלמון משני רוב קומה מניתם כו לא היה צריך כליא עורב. ולימא דנפיק דמיך שומם נבדים שהיה נמקדם דלמון כליא עורב:

אמרי הבינה [illegible]

המצניע פרק עשירי

דף צב **אמר** רבי אלעזר המוציא משאוי למעלה מעשרה טפחים חייב שכן משא בני קהת ומשא בני קהת מנ"ל דכתיב °על המשכן ועל המזבח סביב מקיש מזבח למשכן מה משכן עשר אמות אף מזבח עשר אמות ומשכן גופיה מנלן דכתיב °עשר אמות אורך הקרש וגומ' וכתיב °ויפרוש את האהל על המשכן ואמר רב משה רבינו פרשו מכאן אתה למד נכהן של לוים עשר אמות וגמירי דכל טונא דמידלי במוטות תלתא מלעיל ותרי תלתי מלתחת אישתכח דהוה מידלי טובא. ואי בעית אימא מארון דאמר מר ארון תשעה וכפורת טפח הרי כאן עשרה וגמירי דכל טונא דמידלי במוטות תלתא מלעיל ותרי תלתי מלרע אישתכח דלמעלה מעשרה הוה [קאי]:

במדבר ד · שמות כו · שם מ

המוציא משאוי למעלה מי'. מעביר באויר ביתו ולים על כתפו וגבוה מן הארץ קאמר דלי במוכח על כתפו מתכי היה ותא דתנן הזורק ד' אמות ברה"ר למעלה מי' כזורק באויר אלמא אין למעלה מי' רשות הרבים הוקא זורק אבל מעביר חייב דיליף מבני קהת במשכן: **אשר על המשכן.** וגו' בקלעי החצר משתעי אף מזבח גבהו י' אמות והולך למזבח ובקלעים של ט"ו[י'] רוחב ומה אבי מקיש וכלה אמות קומה משכן קורב ולמעלה ואם אבי מקיש וקומה הי' אמות בקלעי משכן ומזבח למעלה כך עשוים בנגחים שהוא הקלעים ט"ו אמות: **מכאן אתה למד.** דקפיד שאמר שלא הלוים מזי גבוהי כמשה: **תלתא מלעיל.** וכיון דהמזבח י' אמות והוא משא בכתף כדכתיב ולבני קהת לא נתן עגלות והלוים עשר אמות כי מדלו ליה תלתא מלמעלה מדלינן לו מכתפא מלא גבוה מן הארץ קרוב לשליש של י' אמות דהוי טיגלה עשי מי' טפחים: **ואיבעית אימא.** לא גביהי לוים ולא ממזבח גמרינן דשמא לוים לא גביהי אלא י' אמות ואין משמע דמזבח גבוה מן הארץ אלא ב' או ג' טפחים ואדרבה גמר לה רבי אלעזר: **אישתכח דלמעלה מי' קאי.** שהרי אפי' אין נותנין על לוים אלא ג' אמות (נחים) [כמוס] הרי י"ח טפחים והארון אינו תלוי למטה מכתפיהן אלא ד' טפחים וכי שליש טפח אשמכם דגבוה עשרה הוא:

תוספות אישתכח דלמעלה מי' הוה קאי. דמשמע אדם עד שאין בו אמות כדאמרינן בחוצות מגלה אמרו משה אמתא דאלו של שלא אמין וכן כולם דאיתיהם היו קומתן כו':

שם **אין** השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה

עין יעקב

אין השכינה שורה אלא על גבור חכם ועשיר ובעל קומה עיין בפירושנו [illegible]

קומה חכם דכתיב °עיר גבורים עלה חכם ויורד עוז מבטחה גבור ובעל קומה דאמר רב מרעיה עשר אמות היתה קומתו שנא' °ויפרוש את האהל על המשכן. עשיר דכתיב °פסל לך משלך:

הד"ת. [illegible]

יד צד [משנה את החי במטה פטור אף על המטה: גמרא לימא מתניתין ר' נתן היא ולא רבנן דתניא] המוציא בהמה חיה ועוף לר"ה בין שחוטין בין חיין חייב. רבי נתן אומר על שחוטין חייב על חיין פטור. שהחי נושא את עצמו אמר רבה [רבא] אפילו תימא רבנן ע"כ לא פליגי רבנן עליה דרבי נתן אלא בבהמה חיה ועוף דמשרבטי נפשייהו אבל אדם חי דנושא את עצמו אפילו רבנן מודו:

דמשרבטי נפשייהו. [illegible] מיד הנושאם:

תוספות [illegible]

שם **אמר** רבי יוחנן ומודה רבי נתן בכפות איל רב אדא בר מתנא לאביי והא הני פרסאי דכמאן דכפיתי דמו ואמר רבי יוחנן °בן בתירא ורבי נתן אמרו דבר אחד התם רמות רוחא הוא דנקיט להו דההוא פרדשכא דרתח מלכא עליה והיט תלתא פרסי בכרעיה:

בכפות. בין עוף בין אדם: כמאן דכפיתי דמו. [illegible] בבגדים רחבים [illegible]:

ואמר רבי יוחנן בן בתירא ורבי נתן אמרו דבר אחד. והא לאוקמא [illegible] משום דתן לאוקימתא דפליגי עליה ולמימר דחי"ו באדם [illegible] כתיב [illegible] רמות רוחא. [illegible] פרדשבא. קרדינ:

אמר הבונה [illegible]

גודלת ומוקצת משום בונה וכי דרך בנין בכך אין כדדרש ר"ש בן מנסיא °ויבן ה' אלהים את הצלע מלמד שקילעה הקב"ה לחוה והביאה אצל אדם שכן בכרכי הים קורין לקליעתא בניתא:

הזורק פרק אחד עשר

תנו רבנן מקושש זה צלפחד וכן הוא אומר °ויהיו בני ישראל במדבר וגו' ולהלן הוא אומר °אבינו מת במדבר מה להלן צלפחד אף כאן צלפחד דברי רבי עקיבא אמר ליה רבי יהודה בן בתירא עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין. אם כדבריך התורה כסתו ואתה מגלה אותו ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק ואלא הא גמר גזירה שוה גזירה שוה לא גמיר. אלא מהיכא הוה °מויעפילו הוה ביוצא בדבר אתה אומר °ויחר אף ה' בם וילך מלמד שאף אהרן נצטרע דברי רבי עקיבא אמר ליה רבי יהודה בן בתירא עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין אם כדבריך התורה כסתו ואתה מגלה אותו ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק ואלא הא כתיב בם. ההוא בנזיפה בעלמא תניא כמאן דאמר אף אהרן נצטרע דכתי' °ויפן אהרן אל מרים והנה מצורעת תנא שפנה מצרעתו: אמר ר"ש לקיש החושד בכשרים לוקה בגופו דכתיב °והן לא יאמינו לי וגומר וגליא קמיה דקב"ה דמהימני ישראל אמר אלו הן מאמינים בני מאמינים אתה אין סופך להאמין הם מאמינים דכתיב °ויאמן העם. בני מאמינים °והאמין בה' אתה אין סופך להאמין ש' :אמר

יען

עיון יעקב

מקושש זה צלפחד [illegible]

יען לא האמנתם בי וגו' מאי דלקה דכתיב ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך וגו'. אמר רבא ואיתימא רבי יוסי ברבי חנינא מדה טובה ממהרת לבא ממדת פורענות דאילו במדת פורענות כתיב ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג ואילו במדה טובה כתיב ויוציאה מחיקו והנה שבה כבשרו. מחיקו הוא דשבה כבשרו ויבלע מטה אהרן את מטותם אמר רבי אלעזר נס בתוך נס:

ת"ר ואלא הא גמיר נ"ש. וא"כ לא בקתו מסורה דהוה ליה כמפורש ותנכי ר' יהודה בן בתירא לא גמרה ואין אדם דן גזרה שוה מעצמו: ואלא. לרבי יהודה משים הוא באיה חטא מת דכתיב כי בחטאו מת: ממעפילים. ויעפילו לעלות ונומר שלא הרשיע כל כך כמחלל שבת: שפנה מצרעת. שקדם ומהרתה. והנה ידו מצורעת היינו לוקה בגופו: ויוציאה והנה ידו. אחר שהוציאה מצורעת נשנה ועמדה טובה כתיב מחיקו ועוד שנה: נס בתוך נס. לאחר שחזר ונעשה מטה בלעו ולא כשהוא תנין דלא כתיב ויבלע תנין אהרן:

תוספות מורה שוה לא גמיר. וא"ת לגמור מר"ע שהוא קבלה מרבו ואומר ר"ת שהיה להם בקבלה מכין גזרה שבכל התורה הוא היתה יתירה של שמעתין לפיכך לא קבלה:

מהרש"א אלא שהובא הנה כו'. עיין פרש"י דמשמע ליה לתלמודי דלא בא שכתוב לסתום אלא לפרש דקייט בתוה המפורש בקרא ומשני דממעפילין היה דמפורש בקרא ויעפילו לעלות אל הר' ויכום ויכתום וגו' וק"ל: הדוא בגופה כו'. ולפי שאמרים פתחה בדיבור כדאיתא במדרשות ותדבר מרים ואהרן וגו' ונהי שאמרים פתחה שלא היתה רגילה לדבר בפני אהרן כו' וכדאמרינן שאמרה לצפורה לגנאי אוי להם לנשותיהם של אלו כו'. חלבה אצל אהרן ואמרה לו לכך נלטרע מרים ולא אהרן ולמאן דאמר נמי דגם אהרן נלטרע לריך לומר הא דנתרפא אהרן מיד ולא כן מרים היינו נמי מש"ס לפי שהיא פתחה לדבר בגנאי ואמר מר"ד שלף אהרן נלטרע דכתיב ויפן ונומר שפנה מלרעתו משום דה"ל למכתב וירא אהרן והנה היא מצורעת וק"ל: הדושר בבשרים כו'. ונראה שהוקשה לו בנתינת אות זה להיות נלקה בגופו וע"כ אמרו בעבור שחשדם משה שלא יאמינו לו ונקם לתת להם אות כיון לו לתת אות להיות נלקה בו על שחשדם דהחושד כי אומרים ים לעיין בזה דעם חטא עשה בזה דאף גם אם קוני שנולא גלוי דיאמינו לו קוני משה לא גלוי וכי כל אדם שבא לדבר נבואה יאמינו לו בלא אות ועוד גמ' מייתי ראיה שהם מאמינים עדכתי' ויאמן העם וגו' דכתי' בתר ויעש האותות לעיני העם ונומר הרי משה נמי לא אמר דלא יאמינו אליו בלי אות וביקש ליתן להם אות שיאמינו לו ע"י האות והנראה כלפי שאמרו במדרשות והביאו רש"י בחומש שהקב"ה אמר למשה ושמעו לקולך וגו' שהרי סימן מסור בי"ד אצלי ישראל שבלשון פקוד פקדתי יהיו נגאלים ולזה אמר שכבר אמר הקב"ה למשה ושמעו לקולך וגו' בדבר אמונתי מקובל מאבותיהם הם דברי משה שלא כאומן בנוה שאמר ולא יאמינו לי וקרוב לזה מפורש בב"ר ולזה מבואר נמי שהסביר כאן שהן בני מאמינים שלי דר"ל שהם בני מאמינים ויש להם דבר מקובל מאבותיהם המאמינים וגם"ר מפורש שעשה לו הקב"ה ג' אותות כנגד

לחרסם ילחק ויעקב ומייתי שהם מאמינים דכתיב ויאמן העם וגו' ראשיים באלו קרא וישמעו כי פקד ה' וגו' דושמעו מימים דנגולה אלאותות שקדמו תאמין שעם מטעם ששמעו כי פקד וגו' שהוא לשון שהי' מסור בידם והזכיר כאן אחת אין קושיא לאמן ע"פ מ"ש בב"ר דבגל ג' אותות הפילו לו הקב"ה כשיעתו כו' תחת מעשה תנחש כו' כלומר עשית מעשה נחש כו' והנה ידו מצורעת וגו' מכאן אתה למד שהחושד כו' ולקחת ממימי היאור רמז לו שעתידין כו' והוא יעקב על ידם ע"ש בא"ך ת"ש כאן סרתו לו באות נ' שאמים שהתפך לדם באחת אין סופק להאמין ויליף ע"י אותם כדכתיב יען לא האמנתם וגו'. וד"ה: ממהרת לבא כו'. תהוייש בלדיק אומר כתפורש בב"ר מכאן ששפורענות שוהה על הלדיקים לבא ומדת הטוב ממהרת לבא ולא שייך הא דאמרינן ומדה טובה מרובה על מדת פורענות ה' ואלות דהתם בודת הלדיק למיתב לגבי ומדת הרשע לרעה קאמר ונראה שהכר זה כאן לפי שעשה משה אלו האותות לעיני ישראל שיאמינו בו שהוא כניא ה' ואולי יחשבו שעושה כן בלהטים וכישוף כמו שחשב פרעה ועבדיו ע"כ אומר שבאות זה רמז שהוא מעשה אלהים שהשובה ממהרת לבא ללדיק ולא כן פורענות שמתאת לבא כי לא כן מדת הלהטים והכישוף שהוא ודאי תשוה מהירתו למהרה ולפורענות וק"ל: נס בתוך נס. עיין פירש"י כאלה מפירושו דנס א' היה הבליעה גופה נס אם היה תנין ועוד נס בזה שבלעו אחר בנעשה מטה אבל במכתוגת קאמר דאם היה בלעו כשהוא תנין לא היה זה נם כלל שאמר כם גדול כשעשה במשה שאלו בלע תנין את התנינים כן דרך לבלוע זה את זה אלא כשעשה מטה ובלען כו' ואלו היה עושה אדם כל אותן התמונות שמשלימו ועשו הכלים חנילות הין י' מטות ובלען ממה אהרן ולא עשה יותר כולי ע"ש ויתיישב בזה שפיר לישנא דנס בתוך נס כי בתוך נס הבליעה שבנעשה מטה היה עוד נס אחר בתוכו שלא נתעבה המטה ע"י שבליעה אבל לפרש"י לא הו"ל אלא ב' נסים היו וק"ל:

הר"ף תנו רבנן מקושש זה צלפחד וכו'. וקשה לרבי יהודה בן בתירא שאמר לר' עקיבא דגמר ג"ש אחת עתיד ליתן את הדין שאינם למפסים דלא יליף ג"ש אם יאמר דצלפחד היה עתיד ליתן הדין חפ"ש שאמר שהוא היה כיון שבתורה כסתר"ג אבל איך אמר לר' עקיבא דיליף ג"ש אחה עתיד ליתן הדין: ותוספת תנחומא כתוב שאמר רבי יהודה בן שאומר שהוא צלפחד עתיד ליתן הדין ולגירסא גרסא ביסא שאמר כל שאומר צלפחד ולא למד ג"ש דומדבר המדבר עתיד ליתן הדין כיון שאמרים כסתר"א אבל לגיי' זו שהוא אמר לר' עקיבא אתה עתיד ליתן הדין קשה כיון דר' עקיבא יליף וכי נסתי"ל דלא יליף איהו ליתא למתן דיליף ג"ש אתה עתיד ליתן הדין ולכן אני אומר דהבגל קושיים הגמי דאמר והא גמר ג"ש הוא וכו' דמסיק דלא גמרה רי"י להאי ג"ש מ"מ לא היה לו לומר לר"ע אתה עתיד ליתן הדין דהוה ליה כמפורש בתורה ופירן ג"ש לא גמיר כלומר אפי' ר"ע דלא אמרי דרך ג"ש דהא לא גמיר ר"ע ג"ש מרבית אלא כך אמר דרך אסמכתא ודכשם ודייקי דברי רעביה שלא אמר בדבריו מקושש זה צלפחד נאמר כאן במדבר ונאמר להלן מדבר שכל ג"ש אלא אמר מקושש זה צלפחד ובתים ויהיו בני ישראל במדבר ולהלן הוא אומר אבינו מת במדבר וכו' שנראים דבריו דרך דרשא כמו מהן שלינו במדבר הנזכר שם שהיה צלפחד כן במדבר הכתוב כאן הוא צלפחד ולכן אמר לו ר' יהודה כיון שמיכך דורש ג"ש שלא קבלה אותם הרבך אתה עתיד ליתן הדין ומפי דרכי זה שביארתי ליכא לאקשויי מה שהקשו התוס' ולימא מר"ע שהוא קבלה מרבו דפשוט דעביק שמי לא קבלה מרבו ולא אמרה דרך ג"ש אלא דרך דרשה ואסמכתא ועוד יש לאקשויי לדברי ר"ע שאמר שצלפחד היה ומסתיר מה שהכל יהבת אם כן קבה ע"ש

עין יעקב

[illegible]

[illegible]

תניא רבי אומר דברים הדברים "אלה הדברים אלו ל"ט מלאכות שנאמרו למשה בסיני:

דברים הדברים אלה הדברים [illegible] אלה הדברים
[illegible]
[illegible]:

כתוב במשנה המושיט חייב והזורק פטור שכך היתה עבודת הלוים וכו' אע"ג דה מפרש בגמרא מעשה המשכן וכתוב בסוף כאמר זה נראין קרסין בלולאות ככוכבים ברקיע "ת"ר יריעות התחתונות של תכלת ושל ארגמן ושל תולעת שני ושל שש ועליונות של מעשה עזים וגדולה חכמה שנאמרה בעליונות יותר ממה שנאמרה בתחתונות דאילו בתחתונות כתיב "וכל אשה חכמת לב בידיה טוו ואילו בעליונות כתיב "וכל הנשים אשר נשא לבן אותנה בחכמה טוו את העזים ותניא משום רבי נחמיה שטוף בעזים וטוו מן העזים:

נראין קרסין בלולאות. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] נשא לבן. [illegible]:

[illegible]

מהרש"א חרוצים היו קרשים כו'. [illegible]
[illegible]

וקי"ל:

הבונה פרק שנים עשר

תניא רי בן בתירא אומר נאמר בשני ונסכיהם בששי ונסכיה

עין יעקב

[illegible]

ונסכיה בשביעי כמשפטם הרי מים יו"ד מים מים מכאן רמז לניסוך מים מן התורה:

הכני צריך לכתוב קצת לשון סוגית הגמרא לכתיבת מאמרים רשומים ח"ל ומרפתוח ועשאו סתום כשר סתום נמי ועשאו פתוח כשר. מי דמי פתוח ועשאו סתום "עלויי קמעלי ליה דאמר רב חסדא מם וסמך שבלוחות בנס היו עומדים אלא סתום ועשאו פתוח גרועי קא מגרע ליה דאמר רבי ירמיה ואי תימא רבי חייא בר אבא מנצפ"ך צופים אמרום: ותסברא והא כתיב "אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. [אלא] מיהוה הוה מידע לא הוה ידעינן הי באמצע תיבה הי בסוף תיבה ואתו צופים תקינינהו. ואכתי אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה אלא שכחום וחזרו ויסדום. גופא אמר רב חסדא מם וסמך וכו' ואמר רב חסדא כתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ כגון נבוב בובן, רהב בהר. סרו ורס. אמרי ליה רבנן לרבי יהושע בן לוי אתו דרדקי האידנא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא אתמר כותייהו. אלף בית אלף בינה גימל דלית גומל דלים. מאי טעמא פשיט כרעיה דגימל לגבי דלית. שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחרי דלים. ומאי טעמא פשיט כרעיה דדלית לגבי גימל. דלמצי ליה נפשיה (ולא לצטערן) ומ"ט מהדר אפיה דדלית מגימל. דליתן ליה בצנעא כי היכי דלא ליכסוף מיניה. ה"ו זה שמו של הקב"ה ז"ח ט"י כ"ל אם אתה עושה כן הקב"ה זן אותך וחן אותך ומטיב לך ונותן לך ירושה וקושר לך כתר לעה"ב. מם פתוחה מם סתומה. מאמר פתוח מאמר סתום. נון כפופה נון פשוטה. נאמן כפוף נאמן פשוט. סמך עין סמוך עניים. לשון אחר סימנין עשה בתורה וקנה אותה. פא כפופה פא פשוטה. פי פתוח פי סתום. צדי כפופה וצדי פשוטה צדיק כפוף צדיק פשוט. היינו נאמן כפוף נאמן פשוט הוסיף לך הכתוב כפיפה על כפיפתו מכאן שנתנה התורה במורד ראש. קוף קדוש. ריש רשע. מאי טעמא מהדר אפיה דקוף מריש. שאמר הקב"ה אין אני יכול להסתכל ברשע. ומאי טעמא מהדר תגיה דקוף לגבי ריש. אמר הקב"ה אם חוזר בו אני קושר לו כתר כמותי. ומ"ט כרעיה דקוף תלויה אי הדר ביה ליעול וליעול בהך. מסייע ליה לריש לקיש דאמר ריש לקיש מאי דכתיב "אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו. שין שקר. תיו אמת. מאי טעמא שקר מקרבן מליה אמת מרחקין מליה. שיקרא שכיח קושטא לא שכיח. ומ"ט שיקרא אחדא כרעיה קאי ואמת מלבן לבוני קישטא קאי שיקרא לא קאי. את"ב ש"ג אותי תע"ב אהאיה לו. כ"ש כי לא חשק שמי יחול עליו. ג"ר נפו טימא ארחם עליו. ד"ק דלתותי נע"ל קרנותי לא אגדע. ע"כ מדת רשעים אבל מדת צדיקים את"ב ש"ג אם אתה בוש ג"ר ד"ק הי"ו ז"ח אם אתה עושה כן נור ברוק חציצה הוי בינך לבין אף זע"ח ס"ן ואין אתה מזדעזע מן השטן. י"מ כ"ל אומר ש"ר של גיהנם לפני הקב"ה רבש"ע לים כל. אחס בט"ע נו"ף אמר הקב"ה אני חס עליהם מפני שבעטו בגוף. דכ"ץ דכים הם כנים הם צדיקים הם. הלק אין לך חלק בהם. ומ"ר ז"ן ש"ת. אמר גיהנם לפניו רבש"ע מי"ם זנ"י מזרעו של שת. א"ל א"ל ב"ם ג"ן ד"ס. להיכן אוליכם לגן הדס. ה"ע ו"ף אמר גיהנם לפני הקב"ה רבש"ע ע"ף אנכי. ז"ץ ח"ק הללו זרעו של יצחק. ט"ר י"ש כ"ת נ"מר יש לי כתות כתות של עובדי כוכבים שאני נותן לך: "אמר רבי יהודה [יוחנן] משום רבי יוסי בן זמרא מנין ללשון נוטריקון מן התורה שנאמר "כי אב המון גוים נתתיך אב נתתיך לעובדי כוכבים בחור נתתיך בעובדי כוכבים המון חביב נתתיך בעובדי כוכבים מלך נתתיך לעובדי כוכבים ותיק נתתיך בעובדי כוכבים נאמן נתתיך לעובדי כוכבים רבי יוחנן דידיה אמר אנכי נוטריקון אנא נפשי כתבית יהבית רבנן אמרי אמירה נעימה כתיבה יהיבה איכא דאמרי אנכי למפרע יהיבה כתיבה נאמנין אמריה. דבי רבי נתן אמרי "כי ירט הדרך לנגדי יראה ראתה נטתה דבי רבי ישמעאל תנא "כרמל כר מלא. רב אחא בר יעקב אמר "קללה נמרצת נוטריקון. נואף הוא. מואבי הוא. רוצח הוא. צורר הוא. תועבה הוא. רב נחמן בר יצחק אמר "מה נדבר ומה נצטדק נבונים אנחנו. צדיקים אנחנו מהורים אנחנו. דכים אנחנו. קדושים אנחנו:

מכאן רמז כו'. כלומר מים דנסכיה דרים ליה בפתוחה [ס"א] דפתוח ועשאו סתום כשר: ומרפתוח ועשאו סתום כשר. מאי הדין מי סתום ועשאו פתוח. כגון מם הפתוחה וכשר להקדים במקום מם. [illegible] מם המנוגן: עלוייה קא מעלי ליה. [illegible] מם סתומה בלוחות אבל מם פתוחה לא היתה בלוחות כדמפרש: מנצפ"ך צופים אמרום. וכיון דאמר רב חסדא מם וסמך שבלוחות בנס היו עומדים [illegible]

עין יעקב

[illegible]

ז על קושיא דאמרינן במגילה דרפי של דרבי יהודה אלא דרב חסדא אלמא מחייבו בפתוחות, ואין זו קושיא כמו דרך שגמרא המקבם שמהפך כאן הסגרא כדי שיקשה ובמקום אחר מהפכי לפי סוגיא ואי הוה בעיא התם למימר כי איתמר דרב חסדא בסתומים ודרבי יהודה בפתוחין הוה מתרץ ליה אלא סוגיא מעליא בכי ליה התם והכא נמי: מיהודה הוה, תחיישו ולא ידעי פי באלפא ביתא ומי: ונקרא מבה"ן, האותיות הפוכות והתיבה הפוכה ולא אמעינן אלא שהיה המחקק מוחק את כל הלוח ונהפך היו גם ומוך בגם: נכיב בהדי פ"ז. לא היו בלוחות אלא תיבות בעלמא נקט: אלף בינה, למד סודה: מ"מ פשוט ברעיה דגימ"ל לגבי דל"ית. ולא לגבי ב"ית: מ"מ פשוט ברעיה הדלי"ת לגבי גימ"ל. ולא לגבי היא במסכת קלה נגד גימ"ל: דלימציה. עני לנכפי ולא יכריחו לנפול הבית לרוץ אחריו: ה"ו. כמו אכי והו במות הם: ומטיב לך. סיט נ"ית: ירושה, פ"ים יו"ד: בתר. פ"ים כ: לעולם הבא. פ"ים נו"ן: מאמר סתום מאמר פתוח. יש דברים שניתנו רשות לדורשן ויש שלא מלום לקוהתן כגון מעשה מרכבה: נאמן בפוף, אדם כשר צריך להיות כפוף ועניו וסופו להיות פשוט וזקוף לעולם הבא: סימנין: של סדר סמושות דתנא לו אמורא בגירסא דלא תשכח אחד מהן כגון אלו שנאמר: פ"א פתוח, בבנת דמכנכים פוז: פ"א סתום, בבעת המפזרין כנס אם יש גחל ממך: במנד ראש. נרתח ועטה יתירה: מ"ם מהדר אפיה דק"וף מר"יש. לפי שמעליא הוא שלחוריו של ר"יש לגבי קו"ף שאין הקב"ה רוצה להסתכל בפני רשע: תגא דקו"ף, פנין זין שעושין בסופו של גג קו"ף: כרעיה דקו"ף תלוי. שאינה מדבק עם גגה: ליעול בהך. יקוף תחת רגליה דקו"ף ויכנס בפתח של ימין: מסייעין אותו. ונוכרים לו פתח: הוא ילין. מעצמו ילך לא יסייעוהו ולא ימנעוהו ואם לעניים ולמדם טובה הוא מתוך: יתן חן. יסייעוהו מן השמים: מקרבן מיליה, שמושי קרובות שנבתן קרובות כסדרן של אל"ף בי"ת: אמת מרחקן מיליה, ז באמצע אל"ף בי"ת ו' בסופו: אהר בריעא. כל אות ואות שבו עומדת על רגל אחד: אמת מלבנן לבני. משמבכן תחת [תחתיה] אותיותיו מגין לגבה (ואל"ף) [דאל"ף] הרי יש לו שתי רגלים ומשכבת מוב ורגל השני רחב: אתאיה לו. בהונית ובן סלם: ע"ב מדת הרשעים. כך הוא מדת הרשעים: אם אתה בוש. מלתגלו: נר דקנור בירק. כמפסך פחה לאורה תחת כבלי חוק בעים: ים כל. גיהנם קרוי ים כל לפי שכל הולכי שם אמר סר כל גיהנם לים בלי תן את כל חטאי ישראל: אהים בש"ע גיי"ת. אלפא ביתא הוא אלב אית ב"ם ג"ל דיק ומלן קווחת בספר יצירה: אני אהים עליהם על שבעתי בגוף, בכילוף: ה"ין. טמריקה דכים כנים לדיקים: אין לך ניהנה: חלק בהם. בישראל: ומרזן שת אמר שר של גיהנם זונני מן זרעו של שת. כל העובדי כוכבים ישראל: א"ל בים גן דים אמר הקב"ה לא יהיה לך חלק בהם: אליהם לגן הדם. לגן עדן: היעת"ה אמר גיהנם הגני ע"ק. ביעוב: דין וחק הללו זרעו של יצחק הם. ולא אתכם לך: מ"ר י"ש כ"ת בוזר לי וזמתן יש לי כהות אחרות: שלך נתתיך. כשיה אלהים אחר: אגבי. והלא אמר אכי: אנא נפשי. אני נלמי: אמירה, כסיה כעיעה: כ"מל. גני ומכה השער כתיב גרש כרגל במגילה כשהיא נאה בעד שהורע כפות והכל של קם מלא השם:

תוספות נשניפי כמבסמס גרסינן כדפירש נפיק ריסטניות וכן הוא במסורת כפתאה ולא כפרש"י דגרם בשמיני גסוף פ' לולב וערבה: ע"ש

דגרסי בא ליטמא פותחים סתת לו כלומר יש לו פתחים ליכנס: בא ליטהר מסייעין אותו שפותחין לו פתח ליכנס. והיינו דומיי דלעיל דשביק לו פתח ליכנס. ולספרו דגרסי בא ליטמא פותחין לו נ"ל דמסייעין אותו הוי מפי מפותחין ע"כ:

תוספות נרותי קא מגרפי ליה דאי"ר פ"ים מגלפין וכו' ופ"ים דסכא משמע דנפתוחות קאמר דטופים לאחרים ותפיק דמגילה פריך עליה דרבי פ"ים מגלה האגות שאין נביא רשאי לחדש דבר ועוד הא אמר רב חסדא מם וסמך שבלוחות בנס היו עומדים משמע דרבי פ"ים בפתוחות איירי ואומר ר"י דהיק התם ועוד שאמר רב חסדא ועוד אי רבי פ"ים בסתומות איירי מקשי נמי דרב חסדא אלא ודאי בפתוחות איירי והא דנקט מגלפי"ן ולא אמר ל"א כסדר א"כ משום דמגלפין משמע מן טופים: נגנת נגנן נהר רכע פירוש אגבי נקט לשו כיון דלא סוו בלוחות עד כאן:

הרשב"א ז"ל מכאן משמע דמגלפי"ן אותיות ספטופות והפתוחות ונראה פיק דמגילה משמע דחסך פיה הפתוחות והספופות וכבר נראה רפ"י ז"ל כאן ושם דקאי הכא וקא מקשי וקאי התם וקא מקשי ומשם שתלמוד הוא ויש לפרש דהתם ע"ד את נפסך קא מקשה כלפי אי מגלפין פתוחים ליכא קשיא דלאו לופים אחרים שבלוחות היו דאמר רבי פ"ים מם וסמך שבלוחות בנס וכו' ואי פשוטות קשיא מהא שאין נביא רשאי לחדש דבר ובכר כתבתים גם באורכה בפיר ע"כ:

מהרש"א אלה המצות כו'. האי קרא אלא המלות והמשפטים וגו' בסוף ספר במדבר כתיב ולפי עניינו לא אצטריך האי קרא התם אלא למעט אתא שאין לחוש על האלות והמשפטים שבאמרו בד' ספרי התורה וספר אלה הדברים אינו בא לחדש אלא שהוא משנה תורה ודו"ק: מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס כו'. מדכתיב משני עבריהם משמע ליה שהיה חקוק מעבר ולעבר זה עד עבר ולעד השני וכפרש"י בחומש משני עבריהם היו האותיות נקראות ומעשה נסים היה עכ"ל ע"ש: מבפנים ומבחוץ כו'. יש לדקדק בזה מאי קמ"ל דה"א היה דקאמר מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס סלי כפרש"י שהיה החקק נוקב כל הלוחות וא"כ ודאי דנקרא גם מבחוץ וי"ל משום דלא תימא דמבחוץ היה נקרא נ"כ כגון בהר פרו אלא דמבפנים נקרא מצד ימין לצד שמאל כמו כתב העברי ומבחוץ נקרא מצד שמאל לצד ימין בהפוך אותיות ואשמעינן רב חסדא דאינו כן אלא דמבחוץ נמי היה נקרא מצד ימין לצד שמאל בהפוך האותיות והיינו כגון בונן בהר רהב פרו ורם דאיכא שום כונה ודרש בקריאת התיבה בהפך כדלקמן באותיות דר"ע דדרש בהפך א"ת ב"ש כו' וכן לקמן בכ"פ אגבי למפרע יסיבת כתיבה כאמכן אומרים הדו"ק: אתו דרדקי וכו'. עיין פרש"י ויש בו כמה דיוקים ואין להאריך בהם אבל הנאמר לומר דבכי ונראה כמ"ש כבר בכמה מקומות כי אותיות התורה הן הן שמותיו של הקב"ה ולכך נקראו אותיות כמ"ש מקדם ליתן בין ב' אותיות וכך היתה כתובה לפניו באש שחורה כולי ויש בהן כידות צורת הכתיבה ובקריאה ואמר. דאפי' בימי יהושע כו'. ע"פ מ"ש לעיל דמנצפ"ך צופים אמרום דסכתום ואמרו כו' דהיינו דמכתום אחרי מות משה בימי יהושע כדאמרינן נמי במסכת תמורה תל' הלכות נשתכחו בימי יהושע וא"כ הכי דלדקי שמאלו לדרוש בכל הכפולים הרי בימי יהושע לא היה אפשר דלאמר כותייהו באחרי כשתכחו מהם הכפולים מנצפ"ך. ואמר אל"ף בינה כו'. התחיל בעמוד התורה שהוא כנגד כולם משום דהבינה היא מעלה עליונה שמבין דבר מתוך דבר ואין צריך לרב ללמוד קאמר על בינתך אל תשען שאפשר שיטעה בהבנתו והיינו אל"ף בינה בתלמוד גם הבינה מכבד ואלף כאמר על התלמוד מאחר שמ"ש ואאלפך חכמה גומר: גמול דלים כו'. שהוא עמוד ג"ח לפי שג"ח גדול יותר מלדקה שהוא בין לעניים ובין לעשירים כדאמרינן פ"ם לולב וערבה ואמר דו"מ היא גדולה יותר בעניים ודלים שאין מקום לתשלום גמול וכמ"ש שם שהוא בין לחיים ובין למתים שהוא חסד של אמת למתים וכן לעני שהוא חשוב כמת שאין מקום לתשלום גמול רק לעולם הבא: מ"ם פשוטה

בריעה דג' כו' שכן דרכו של ג"ח כו'. ע"פ מ"ש פרק לולב וערבה גדולה ג"ח יותר מן הצדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד דהיינו שהצדקה הוא הנתינה והחסד הוא בטורח עצמו להניחם לבית העניים כפרש"י שם ומפורש שם פ"ק דע"ג ח"ש שכן דרכו של ג"ח בעושה צדקה לרוץ אחר העניים להביא להם הצדקה לידם דהיינו מהם כרעיה דג' לגבי ד': ואמר מ"ש פשוטה כרעיה דד' כו' דלישציה נפשיה כו'. היינו שלא יטריח העני את הנותן ביותר דזה הוא בכלל ג"ח בשם העני מלוה עליו כיון שהוא בעושו: מ"ט מהדר אפיה דד' מג' דליתן לו בצנעה כו'. עפמ"ש פ"ק דב"ב לדקה תציל ממות איזו היא שמצלת ממיתה משונה כו' נותנה ואינו יודע ממי נוטלה והיינו כדי שלא לבקוף מיכים. ואמר ה"ו זה שמו של הקב"ה. הן ב' אותיות משם של ד' שרומזים על ב' המדות חסד ואמת והם ב' עמודי עולם תורה, וג"ח. ואמר ז"ה ט"י כ"ל. מ"ש בפ"ק דב"ק העוסק בתורה וג"ח זוכה לנחלת ב' שבטים כו' כמפורש שם זוכה לכלה שהוא תן ואפריון כיוסף הזוכה לתורה ביששכר ח"ש בלא אות עושה כן ב' עמודי עולם כתם תורה וג"ח זבולן: זן אותך וחן אותך. כיוסף שזכה לזון ולפרנס גם אחרים ומטיב לך בנבואת התורה ונותן לך נחלת התורה בירושה כמ"ש מורשה היא וקושר לך כתר לעה"ב דהיינו כתר תורה. ואמר מם פתוחה כו' מאמר סתום כו' ע"פ מ"ש ב' מאמרות נברא עולם ופריך בפ"ב דר"ה ט' הוו ומשני גם דבראשית נמי מאמר הוא והטעם בו שנאמר הראשון לא הוצרך לזכרו דודאי במאמר היה וקשיא יש מאן דמפורש בם והיינו מאמר סתום הוא מאמר ראשון דבראשית ומאמר פתוח כל שאר ט' המאמרים: ואמר נון כפופה כו' נאמן כפוף כו'. ע"פ מ"ש פרק ראהו ב"ד דאיכא למ"ד שיפור של ר"ה בכפופין דכמה דכייף איניש נפשיה ופרש"י כגנו בקרקע דכתיב והיו עיני ולבי וגומר ואיכא למ"ד דכמה דפשיט איניש דעתיה מעלי טפי דכתיב נשא לבבנו אל כפים ולא פליגי אלא התם דלח"ח בתרוייהו מ"מ ה"ל כהא דלהסבר בתרוייהו וכדאמרינן בפרק תפלת תפלה בתפלה יתן עיניו למטה ולבו למעלה והיינו נאמן כפוף. עיניו למטה ונאמן פשוט. לבו למעלה וכן יתפרש בלד"ך כפוף ולדיק פשוט ולכך פריך דהיינו הך ומשני לא הוסיף לך כפיפה על כפיפתו לענין עיניו למטה וע"ד באמרו מאד מאד הוי שפל רוח בלשון כפול ועד"ז סמוך לבטוח נתוסף פשיטות על פשיטתו לענין לבו למעלה: ס"ע סמוך עניים כו'. דהיינו שיסמוך אותם בדברים כדאמרי' פ"ק דב"ב כל הנותן פרוטה לעני מתברך בו' ברכות והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות דהא בגופו וזה בממונו ל"א סימנין עיסה וכנגד כו'. ר"ל שלא יהיו לך הסימנין בעיקר ליחודך אלא קנה אותה על ידיהם של הסימנין הבא לקנין התורה: ואמר פה. כפופה פה פשוטה כו'. ע"פ מ"ש פרק המפלת הולד במעי אמו פיו סתום ולומד תורה וצופה מסוף עולם ועד סופו כשיוצא לאויר עולם משכחת התורה שפיו פתוח והיינו דבמעי אמו פיו סתום ואינו לומד תורה רק בעיון אבל כשיוצא לאויר עולם פיו פתוח ללמוד בפה ולא תסתפק בעיון לבד והיינו פיו סתום שצריכה התורה לעיון ולריכה ג"כ לפרש אותה וללמדה בפה דהיינו פה פתוח. ואמר קוף קדוש ריש בגימטריא מק"ס שהוא מקומו של עולם: וריש רשע. מפורש באותיות דרבי עקיבא. ואמר מ"ט מהדר אפיה דקוף כו'. ליסכל מעליה הוא פרש"י ואת דלא מיהדר אפיה דק' על' דבכבי הוכ כיתה פתי כדי שלא להסתכל ברשע י"ל דה"ה כיס עומד הק' מלד במקל של ר' ולאו תורה תרעה וכדאמרינן דאינו פונים לקבל פנים והיינו דדייק הכא. ומ"ש כרעיה דקוף תלויה. היינו לגבי רים כו' דאי הדר והו איתו אלא בימין את הכהנה במאמר שגיך נפשו חפא היש בו כל ה' מן מק' וגם הי' כשולה במקום הק' כי הק'

שהוא קדוש הוא ענין הרי"ש שהוא רשע לקבלו בתשובה ודוד התפלל כנגד אויביו הרשעי' שלא יעמוד הקב"ה לימינם ח"ש במזמור ק"ט הפקד עליו רשע ושטן יעמוד על ימינו שהשטן גם כן הוא נקרא רשע כמ"ש צופה רשע לצדיק ובקש דוד נגד אויביו והרשעי' אל תעמוד הק' שהוא הקב"ה לימינו לקבלו בתשובה אבל הפקד עליו רשע והוא השטן שיעמוד לימינו לשטנו ולזה במזמור אליך נפשי אשא שהוא נגד הרי"ש אויביו כאמר ראה אויבי כי רבו וגומר דהיינו אויביו הרשעים הקדים הרי"ש במקום הקו"ף על כונה זו שיעמוד הרשע שהוא השטן על ימינו של הרשעים אויביו. ואמר מ"ש כרעיה דקוף כו' מסייע לר"ל ס' בא ליטמא פותחין לו. ומייתי ליה הכא לגבי הק' כו' על הכונה זו ובפ' התכלת מייתי ליה ג"כ לענין הה"א דכרעא תלויה ושם מפורש ואמר שי"ן שקר כו'. שעד כאן לא נמלא בא"ב אותיות שקר וכן ת"ו אמת. שזה כסדר אותיות אמת. וקאמר שקר מקרבן כו' שיקרא שכיח וכו'. וכדאמרינן אמת אומר אל יברא שכולו שקר כו' ואמר שיקרא אחדא כרעא כו' עיין פרש"י ויותר נראה לפרש דאמת מלבן כו'. שכל אותיותיו שוין למטה ואין הא' מכריע על האחרים ושא"כ שקר שהקו"ף בצורתה מאריך למטה יותר מרי"ש והשי"ן והיינו כרגל אחד שהיא כרעא דק' שנזכר לעיל. ואמר דקושטא קאי כו'. היינו שיש לו קיום עם באין בו השקר או על כל שהאמת הוא אחד ועמודי עולם דהיינו דקאי עולם עליה מה שאין כן השקר בית נהרס עולם בקיומו בע"כ אמת הוא חותם של הקב"ה שהוא בוטעס בראשית. ואמר א"ת ב"ש כו' אח"ס בט"ע גו' א"ל ב"ם אלו אלופי אותיות הם בספר יצירה והם קודם נסתרים בתיקון אותיות ואלו ימוקו חוו דרבי להו בתיבות לשכר הצדיקים ועונש הרשעים וח"ם א"ת ב"ש אותי תעב כו'. כי אחי רוח של האדם כאומרי דהיינו אותי ותעב פ"ש חח' ואמר דאעפ"כ אתאוה לו סיבת שהקב"ה מלפה ומתאוה שישוב הרשע מרשעתו ואמר ג"ם הס' כמו שהיא בנקודת חיריק ושמו בי רמז על הקב"ה ולא חשק כמי משמשו מן הס' שהוא מורה על הבריאות דהיינו שלא חשק אל אי ונחר בסכי אעפ"כ מה שהוא הורא' הסי"ן כמ"ם כי שם ס' נקרא אליך גו' א שוך כל תפילין יחול עליו להיות יראתי עליו לבוש וכמ"ש ארז"ל שאמר ישראל הוא כי אתבר ביטיר ואמר נ"ר עפי טימא כו'. תני' מורה על הגואל כתבו בהאות המורות דהיינו שגימא את עלמו אעפ"כ ר' רתיס שהי' הקב"ה ארחם עליו אם ישוב ואמר דלהותי געל כו'. ר"ל באם אחר כל המעשים בהמי מלפה לו לתשובה דלתותי ננעל שהם שערי תשובה או ע"פ דלאות ב"ה וה"ס שנעל כמו שעשה אחז המלך קרבו רמז הק' שהוא קרן של אדם לומ"כ לא אגדע בתחיים וכמ"ש וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות גו' דהיינו לדיק יורש חלק הקרן של הרשע בגה"ע כמפורש בפרק אין דורשין ואמר ע"כ עד ה"ז שהם ממש אותיות שמו של הקב"ה דרשי במדות הרשעים אבל במדות לדיקים יש לדרוש כל האותיות כמבואר דהיינו. א"ת ב"ש אם אתה בוש. באמה ירא אלהים כמ"ש בנדרים איזו ירא חטא שיהא בפניו הוי אומר זה הבושת תזכה לגור בדוק היינו למעלה בעולם הנשמות כמו שאמר ובושת פנים לג"ע. ואמר ה"ץ ו"ק חציצת כו' ואינו ס' מתחלף בח' ור"ל שגם בעולם הזה תזכה שה"ו של השם יהיה לך מחילה להצילך מן האף ואפ' מורה בג"ע על האף כמ"ש נגף כלב אף כמ"ש המפרשים. ואמר ז"ע ה"ם ט"ן כו'. ר"ל אם אתה זע ממנו יתב' ברוך הוא כמ"ש שלמה בית בית הקב"ה חם עליך להצילך ומכאן שלא תהא זע ממנו כמ"ש הבא ליטהר מסייעין אותו. ואמר י"מ כל אמר שר כו'. אותיות י"ם יש לחלק ור"ל אמר שר של גיהנם ליס שהוא במו של הקב"ה מכל מן לי דהיינו גם מרשעי ישראל אמר הקב"ה. אח"ס בט"ע ג"ת כפרש"י

פים

שם נחום עליהם להציל' מגיהנ' על שמעמו בג"ף פסוק זות וכמ"ש אבותם יושב על פתחו של גיהנם וכל מי שמגיר ערלה בזמנו נמשך ערלתו ולא נתבקר ליה. ואמר דבין רבים הם כו'. אמר כן על כתוב ביסיו לעתיד כדאמרי' פ"ק דר"ה לצדיקים בינונים רשעי' על רשעים אמר כנים הם באמונתם בלא עונו רק ע"י שילה"ר וכידונים בגיהנם ועולים דכים הם הם הבינונים שהם בדין לעתיד כדאמרי' שם ורב חסד מטה כלפי חסד ולצדיקים הם כמעמעו וע"כ אמר הקדוש ברוך הוא הל"ק ס' במקום א' דהיינו שיש לכולם חלק לעולם הבא כמ"ש ועמך כולם צדיקים ואין לך חלק בהם. ואמר ומי דין ש"ת. דהיינו שאמר הגיהנם לפ"ו שהוא שמו של הקב"ה על מלבון יתירו זכי והרשו של שם דהיינו ז"ן ש"ת דהא' ליבנא אבכון בגיהנם בלשה הנה לא תשבעבם בלא גומר א"ל הקב"ה א"ל ב"ס ב"ן ד"ם אוליכם לגן ט' הכ' מתחלף בג' בגורת' כדאמרי' לעיל בירן כפין בירן ואמר גן הדם ע"ש והוא לב בין שהדסי' גומר ואמר ה"ע ו"ף אמרה גיהנם כו' עיף אנכי כו' דהיינו באומר שגיהנם להקב"ה שהוא ה' עיף אנכי פרש"י הגבי כף ברעב כמ"ש בנפשו כי עיף אנכי ועי"ל ע"ש עיף אנכי להורגים וא"ל הקב"ה. ז"ין ח"ק הללו זרעו של יצחק כו'. כמפורש לעיל בפרק ר"ע דאברהם ויעקב לא יבקשו רחמים על ישראל בדין לעתיד רק יצחק ואינו אומרים בדין ר"ה ועקידת יצחק היום לזרעו כו' וכן יהיה לעתיד. ואמר מ"ר י"ש כ"ת. ר"ל כי מר ושמור לישראל י"ש עולמות אבל אני נותן לך כתות של רשעים שאתיכן כמ"ש בחגיגה דרשע נוטל חלק הצדיק בגיהנם כמ"ש במסכת סנהדרין י"רשו ורש"י פי' בבמות דברים בסוגיא זו בע"א ואתם המעיין יראה אשר תבחר לך ודו"ק: כי אב המון כו'. דרשו כן משום שנראה כי תיבת המון מיותר אשר לזה בתוספתא ס"א דקני ליה בעברה ע' לכתוב אב לגוים גומר דהיינו בתחלה אב לארם ועכשיו אב לגוים ואמנם שכי דרשו כן המון בנוטריקון ובדרך לדרשה אב נמי לדרשה נוטריקון ושלהו מעודים במקרא א': אב לעובדי כוכבים. דכתיב והיית לאב גו'. ב' בחיר דכתיב ובחרת באברם גו' סמן. ה' חביב ה' מתחלף בח' בגורתא כדאמרינן ס' בחי ח' בה' ועוד שהם ממולא אחד ואליבו באברהם שהיה אהוב וחביב דכתיב זרע אברהם אוהבי. מ' מלך דכתיב נשיא אלהים אתה גו'. ו' ותיק לשון ותיק פרש"י פרק קמא דברכות שיש ענין ומתגב מלות עכ"ל ואליבו באברהם שהיה עניו דכתיב ואנכי עפר גו' ומתגב מלות דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה גומר וגם תיכב. ותיקן שהיו נוהגין ק"ש ותפלה עם הנץ החמה עייני' ליה מאברהם שתיקן תפלת שחרית דכתיב אברהם בבוקר. ן' נאמן. דכתיב בית ומצאת את לבבו נאמן לפניך ודו"ק: אנא נפשי כו'. דהוה סגי למכתב אני וע"כ דרשו כולה לדרשה: אנא נפשי כו'. ר"ל שהקב"ה בעצמו נתנה כתיבה וכדכתיב והלוחות מעשה אלהים גו' ויתכן לומר דבר נוסף להרחיק האמונה דלא נאמר כתובים באצבע אלהים אלא כדי לגבור את האוק וז"ש אמירה נעימה כתיבה כו'. שהאמירה הנעימה היוצאת מפי הגבורה כפתה בלוחות מעלמתם וכ"ה בתוס' ובמדרשות ע"ש. וא"ד למפרע יהיבה כו'. להורות שהתורה כתובה כתובה ולא בע"פ דהדברים שנכתבו אי אתה רשאי לאומרם על פה והוא כדי שיהיה נאמן כי הדבור שבע"פ יפול בו מחלוקת עכ"ל וק"ל: יראה ראתה כו'. מכוס דלפי פשוטו הוא סותר מה דכתיב לעיל מיכח שהקב"ה מסכים על הליכתו בגלוי

קום לך אתם גו' וע"כ דרשו יר"ש נוטריקון שעל שאתן קאמר ירלה דאתה נעתה גם ערלתה ונכתה מפרש בקרא ותראני האתן ותנו גו' הא דמשום ירלה היא איש מסורס: כד מלא כו'. עיין פרש"י הכא ובמ' יבמות פי' כד כרחב עלשון כמו ככר הירדן וכמו כרמל כד שהוא מלא תבואה עכ"ל וק"ל: נוטריקון נאה כו'. דה"ל למכתב קללה כמרלה בה' אבל התיו מורה על הרבוי לדרוש נוטריקון גולף כו' וק"ל: מה נצטדק נכונים כו'. דלפי המשמע מה נצטדק שאין לנו מקום להצטדק והוא סותר כל ענין שאח"כ ויגש יהודה גו' שמ"ל שבגלילה בא עליהם כפרש"י בחומש וע"כ דרשו שגם כאן רמז לו על כך כי אולם הוא מדקדק מהם כי נכונים כו' ואולי אלו נכונות לפי מ"ש במדרשות שיוסף הזכיר להם מעשה תמר ומעשה בלהה והריגת שכם עם מעשה הגביע וע"כ ענו ואמרו גם הם ע"ז בהגרבה לנוכות נכונים כו' וק"ל:

הרי"ף תניא רבי יהודה בן בתירה אומר נאמר בשני ונסכיהם כו'. ופירש רש"י מכאן רמז וכו' כלומר מם דונסכיהם דרים לה. כוונת רש"י לומר דמם ונסכיהם דיום שני הוא המכלית סדרשה שהיא שבין שמדבר בעולת התמיד ומנחתה לא שייך לומר נסכיהם בעולת התמיד ותמה זה דרים מם זה לענין שאין שכתוב ונסכיה ביום ששי ומם של משפטם אינה מכרעת לדרוש זה אבל מם דונסכיהם דרים לה:

האורג פרק שלשה עשר

תניא רשב"א אומר משום [חילפא בר אגרא שאמר משום] רבי יוחנן בן נוריא [נורי] המקרע בגדיו בחמתו. והמשבר כליו בחמתו. והמפזר מעותיו בחמתו יהא בעיניך כעובד כוכבים שכך אומנתו של יצה"ר היום אומר לו עשה כך למחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו עבוד עבודת כוכבי' והולך ועובד׳ אמר רבי אבין מאי קרא °לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר איזו אל זר שיש בגופו של אדם הוי אומר זה יצה"ר ואי עבד למרמא אימתא אאינשי ביתיה שרי כי הא דרבי יהודה שלף מצבייתא רב אחא בר יעקב תבר מני תבירי רב ששת רמי ליה לאמתיה מיניני אַרישא רבי אבא מיתבר [תבר] נכתמא:

כעובד כוכבים. שמלמד ומרגיל את יצרו לבא עליו בך. מכוס בקרבך שאם יש בך מתחות לבא ככר לבסוף. שליף מצבייתא. מן הבגד בחמתו להראות שהוא כועס וינוחו מפניו: נכתמא. כסוי הכד: מיניני. ליד של דגים קטנים:

מהרש"א שכך אומנתו כו'. ר"ל באומנות עשה כך לסביל את האדם מעבירה קטנה לגדולה כמ"ש לקמן דמוסכי מון בחבלי שוא וכעבות עגלה גו' דמקרע בגדיו כו' ואלו דמי עבירה היא דעובר בבל תשחית הוא והכהו רבנן נמי דקא עבדי בחמתם למרמא אימתא אלוכתא ביתייהו הייתו כאי בדבר דלא שייך בל תשחית דשלף מלביתא ותביר מני תבירי וה"ק:

אמר רבי יהושע [ר"ש] בן פזי אמר ריב"ל משום בר קפרא כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן

עיון יעקב

המקרע בגדיו בחמתו וכו' כאלו עובד ע"ז. נראה דהיינו משום דאדם נכנס לנפשות נחת רוח ליצרו ולא ליצר [illegible] רוח ליצרו והודה רוח ליצר [illegible] לעיל לכך כאלו עובד כי לסוף [illegible] כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו. נראה הכוונה שמוריד [illegible]

תהלים נו סופדין ומניחן בבית גנזיו שנאמר °נודי ספרת אתה שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך. אמר רב יהודה אמר רב כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו שנאמר
יהושע כד °ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח [אשר] בהר אפרים מצפון להר געש מלמד שגעש [שרגש] עליהן ההר להרגן תניא מפני מה בניו ובנותיו של אדם מתים כשהם קטנים כדי שיבכה ויתאבל על אדם כשר. כדי שיבכה ערבונא שקלי מיניה אלא מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלים לו על כל עונותיו בשביל כבוד שעשה (פירש"י ערבונא סקלי קודם שיחטא כמלו מכסם) א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המתעצל בהספדו של חכם
ישעיה כז אינו מאריך ימים מדה כנגד מדה שנאמר °בסאסאה
שופטים ב בשלחה תריבנה איתיביה ר' חייא בר אבא לר' °ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע א"ל בבלאי ימים האריכו שנים לא
דברים יא האריכו אלא מעתה °למען ירבו ימיכם וימי בניכם ימים ולא שנים ברכה שאני וא"ר חייא בר אבא א"ר אחד מן האחים שמת °ידאגו כל האחים כולן. אחד מבני חבורה שמת תדאג כל החבורה כולה. אמרי לה דמת גדול ואמרי לה דמת קטן:

נודי ספרת אתה. לשון נוד לו: ויקברו אותו. ביהושע כתיב: שגעש [שרגש] עליהן ההר להרגן. שלא הספידוהו כראוי. מדה כנגד מדה. הוא לא התאבל על שהקלו ימי החכם אף לאחיו לא יתנו מן השמים: בבלאי. דמבבל קאתי: ימים האריכו. ימיהם נבות דהשיב אריכת ימים כדאמרינן בסדר יומא כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך וכי יש שנים של חיים ושנים שאינם של חיים אמר רבי אלעזר אלו שנותיו של אדם שמתהפכות עליו מרעה לטובה: ידאגו. יראו מן הפורענות: דמת גדול. יש לו לתלות ולומר מדת הדין בראש הבנים: ואמרי לה דמת קטן. שהקללה מתחלין מן הקטן:

מהרש"א שימה דמעתי בנאדך גו'. משמע ליה דלא איירי בלא קרא אלא במוריד דמעות על מת דבלאו הכי אסור לאדם להצטער ולבכות דלא הותר בכיה אלא למת ועניין בסופרין הקב"ה ומניחן בבית גנזיו כו' ר"ל דמחשיב ליה בכלל יראת שמים כדאמרינן דאין לו להקב"ה באוצרו אלא יראת שמים כו' וק"ל: לקוברו בחייו כו'. נראה מדה כנגד מדה דקאמר בסוף קאי נמי אהא דכל זמן שמתעצל בהספד של חכם הוא הרי הוא מתחשב כמי ושרי כאילו הוא חי נקבר לפי דעתו אף הוא ראוי לכך לקוברו בחייו ומייתי ליה מקרא שנאמר ויקברו גו' בהר אפרים מצפון להר געש כו' דאלי קיימא מצפון להר געש דהאי תיבה מלא תיבת בהר אפרים ומפורש בכמה מקראות ולא כן הר געש וע"כ דרשו דמצפון לאותו הר שהכל דהיינו אפרים געש ורעש עליהם להורגן כו' ודו"ק: מפני שלא בכה כו'. והיינו במדה ע דמתים בניו כשהם כשרים בקטנותם בלא חטא שיבכה עליהם ואם בוכה כו' ומחלין לו שעונותיו שלא ימותו הבנים בשן חטאתם ואמר בשביל כבוד שעשה לו מיירי באדם כשר גם שאינו בעל תורה דאילו בבעל תורה יש לבכות על התורה שהיה לו והיא חסירה לדורו במותו וק"ל: ימים האריכו כו'. פרש"י ימים האריכו שבטו ימיהם נבות דהשיב אריכות ימים כדאמרינן שלי וכי יש שנים של חיים כו' אלו שנותיו של אדם שמתהפכות כו' עכ"ל והוא דחוק דאדרבה השנים קאמרינן התם הכי ולא איימים וע"ק כפי מה שפרש"י שם שמתהפכות השנים מרעה שגלותו לטובה בזקנתו כו' ע"ש ומה שייך הכא דהא כקלל שנותיהם ומתו מהר ולא באו אחרי מות יהושע מגלות לזקנה ואולי דאזיל לפירושי הכא בהפך כפי אותה הסוגיא דהתם וה"ק הכא ימים האריכו דהיינו בחיי הרבה שנים אלא שבאותן שנים לא היה להם טובה וכאילו הוי מתים והיינו דשנים לא האריכו בלא היה להם שנות חיים ליתהפך להם מרעה לטובה להיות חי מתוך מיתה כפי' רש"י ותו לא מידי ודו"ק: ידאגו כו'. ר"ל ידאגו ובעי לאחשובי ברחמי נפשי כנגד מ"ש שמלם בהן וכה"ג אמרינן במסכת מועד קטן במשפחה שמת להם מת וק"ל:

הרי"ף פירש"ל כל המוריד דמעות על אדם כשר וכו'. וקשה מספר זה לאתה ולמה מניחן בבית גנזיו. אמנם נ"ל ע"פ מ"ש בתוספות דכל מי שבוכה על אדם כשר לא יבכה על בניו ובנותיו ולפי זה מי שיש בידו עון שגורם די להענישו בבכיית בניו ואם הוא מוריד דמעות על אדם כשר אותם דמעות עומדים תחת הדמעות שהיה ראוי להוריד על בניו ובנותיו ולכן מונחן לידע אם הם כנגד אותן דמעות שהיה לו להוריד על בניו והיו אלו כנגד אלו ומניחם בבית גנזיו להעיד [illegible] נודי ספרת אתה ונדי שאמון לנוד לו משפט

פלין

עין יעקב

כל המתעצל וכו' ראוי לקברו בחייו. [illegible]

[illegible]

[illegible]

אמר רבה בר רב הונא הכא בצפור דרור עסקינן לפי שאינה מקבלת מרות. תנא דבי רבי ישמעאל למה נקראת צפור דרור שדרה בבית כבשדה:

בצפור דרור. מהכי דקתני לצוד לבית לא בצפור דרור עסקינן מולכם לגדר בבתים וכשמעת מרים ד לגית ד:

שמנה שרצים פרק יד

ע״ז ק׳ **אמר** רב יהודה אמר רב י״ב שעות הוי היום ג׳ שעות ראשונות יושב הקב״ה ועוסק בתורה. שניות יושב ודן את כל העולם כולו וכו׳. שלישית יושב הקב״ה וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים ועד ביצי כנים. ובמקום הזה לענין דינא דהוריה כנה בשבת אמר רב יוסף דאינה פרה ורבה. וא״ל אביי וכנה אין פרה ורבה והאמר מר יושב הקב״ה וזן מקרני ראמים ועד ביצי כנים. מינא הוא דמקרי ביצי כנים:

ביצי כנים. קקי״ה כנס קטנים כביצלמן וגילין:

אמר המחבר [illegible]

[illegible]

ע״ז ק׳ **שמואל** וקרנא הוו יתבי אגודא דנהר מלכא חזינהו למיא דקא דלו ועכירי אמר ליה שמואל לקרנא גברא רבה קאתי ממערבא וחייש במעיה וקא דלו מיא לאקבולי אפיה. קמיה זיל הזי ליה אקנקניה אזל אשכחיה לרב אמר ליה מנין שאין כותבין תפילין אלא על גבי עור בהמה טהורה אמר ליה דכתיב °למען תהיה תורת ה׳ בפיך מן המותר לפיך [בפיך]:

דהוו דלו. גלין וגביהן: לאקבולי אפיה. [illegible]

מנין לדם שהוא אדום שנאמר °ויראו מואב מנגד את המים אדומים כדם. מנין למילה שבאותו מקום נאמר כאן ערלתו ונאמר להלן ערלתו מה להלן דבר שעושה פרי אף כאן דבר שעושה פרי. אימא לבו דכתיב °ומלתם את ערלת לבבכם אימא אזנו דכתיב °הנה ערלה אזנם דנין ערלתו המה מערלתו תמה ואין דנין ערלתו תמה מערלתו שאינו תמה. אמר ליה מאי שמך קרנא אמר ליה יהא רעוא דהיסוק ליה קרנא בעיניה לסוף עייליה שמואל לביתיה אוכליה נהמא דשערי וכסא דהרסנא ואשקיה שכרא ולא אחוי ליה בית הכסא כי היכי דלישתלשל לייט [רב] ואמר מאן דמצערן לא לוקמיה ליה בנין וכן הוה:

מנין לדם שהוא אדום. [illegible]

[illegible] ערלתו. [illegible] ואין דנין ערלתו [illegible]

[illegible] תיפוק ליה קרנא בעיניה. [illegible] נהמא דשערי. [illegible] ולא אחוי ליה בית הכסא. [illegible]

תוספות [illegible]

ע״ה **שאל** ביתוסי אחד את רבי יהושע הגרסי מנין שאין כותבין תפילין על גבי עור בהמה טמאה דכתיב למען תהיה תורת ה׳ בפיך מדבר המותר בפיך אלא מעתה על גבי [עור] נבילות וטרפות אל יכתבו אמר ליה אמשול לך משל למה הוא דומה לבני אדם שנתחייבו הריגה למלכות אחד הרגו מלך ואחד הרגו אספקליטור איזה מהם משובח הוי אומר זה שהרגו מלך. אלא מעתה יאכלו. אמר ליה התורה אמרה °לא תאכלו כל נבלה ואתה אמרת יאכלו אמר ליה קאלוס:

אספקליטור. [illegible] זה שהרגו מלך. [illegible] קאלוס. [illegible]

ר״ח

עין יעקב

[illegible]

תני רב יהודה בר חביבא אתרוג צנון וביצה אלמלא קליפתן החיצונה אינם יוצאים מבני מעים לעולם כי אתא רב דימי אמר מעולם לא טבע גברא בימא דסדום אמר רב יוסף הפוכה סדום הפוכה מליה גברא הוא דלא טבע כשורא טבע. אמר ליה אביי לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא כשורא שאפילו בכל מימות שבעולם לא טבע אלא אפילו גברא דטבע בכל מימות שבעולם בימא דסדום לא טבע:

קליפה החיצונה. [illegible] ולשון [קליפה] נקט בה מדי לשון [קליפה]: אין יוצאין מבני מעים. משתקשרים ומתקשים ונעכרים: לא טבע גברא וכו'. שהמים מלוחים ומה שמליחתן מעכבו מלטבוע: והפוכה מליה. דברים האמורים בה בפסוקים: כשורא טבע. בהמים:

[illegible]

שלח ליה רבי ינאי למר עוקבא לישדר לן מר מהנך קילורין דמר שמואל שלח ליה שדורי משדרנא לך דלא תימא צר עין אנא אלא הכי אמר שמואל טובה טפת צונן שחרית ורחיצת ידים ורגלים [בחמין] ערבית מכל קילורין שבעולם:

מר עוקבא הוי שכיח גבי מר שמואל [illegible]: טפת צונן. לתת בעיניו ורחיצת ידים ורגלים [בחמין] ערבית [illegible]:

תניא נמי הכי אמר רב הונא [מונא] משום ר' יהודה טובה טפת צונן שחרית ורחיצת ידים ורגלים ערבית מכל קילורין שבעולם הוא היה אומר יד לעין תקצץ יד לחוטם תקצץ יד לפה תקצץ יד לאזן תקצץ יד לחסודה תקצץ יד לאמה תקצץ יד לפי טבעת תקצץ יד *לגיגית תקצץ יד מסמא יד מחרשת יד מעלה פוליפוס. תניא ר' נתן [נתן] אומר בת חורין היא זו ומקפדת עד שירחצנה ידיו ג' פעמים. א"ר יוחנן פוך מעביר בת מלך ופוסק את הדמעה ומרבה שער בעפעפים:

הוא היה אומר. רב הונא [מונא]: יד לעין. שחרית קודם שיטול ידיו: תקצץ. [illegible]: להסודה. [illegible]: לפי טבעת. [illegible]: תקצץ. [illegible]: לגיגית. [illegible]: תקצץ. [illegible]: יד. [illegible]: מעלה פוליפוס. ריח החוטם [illegible]: בת חורין היא. [illegible] עד שיטול ידיו ג' פעמים על ידיו: פוך. [illegible]

הדרא

תוספות [illegible]

אמר הכותב [illegible]

שדהוא בר קשא דפומבדיתא דטורקיה חויא הוה הליסר תמרי חוורתא בפומבדיתא קריעגרו לכולהו ואשתכחו טריפה האי חויא בההוא ניסא דפומבדיתא עד דאולי מיתי לה אכלה אריה. א"ל אביי דילמא חויא דרבנן טרקיה (דלית ליה אסותא) דכתיב *פורץ גדר ישכנו נחש א"ל אין דבי דהוא נח נפשיה דרב נגי רב יצחק בר ביזנא [ביסנא] דלא לימטיא אבא ותרמי לבי הילולא וטבלא ואזל איהו אמטיה אבא ותרמי לבי הילולא וטבלא טרקיה חויא ומית:

בר קשא. ממונה למלך ופרה"ס: דילמא חויא דרבנן. במתר על מדי חכמים ונתם מתוכו על כך אין לו רפואה לצרוך לא מלא לו רפואה: אין דבי. אין ותנית כך סיס: דבי נח נפשיה דרב נגי רב יצחק. פיסו שממנין במחה אותם סנה ולא יסא אדם עביל · אסא ובירתי להילולא ומבלא בהו תילין לתנים פרם ומבמי דקלים לבמות לפני החתן והכלה וכשמגיעין אותם לפניהם מקרקשין לפניהם כשק בבולם בהוסים תנים: טבלא. אסקליפיא וגזר בלא יקרקשו לפניהם עד מכיל ימי'. ותיס במחלת סמוגר כוס הליסר חמרי חוירתא וכו' ואשתכחו טריפה הוא קבוד עם מלוי ד' דמור לעיל בגמ' סלו מלן דמקוים תויה ליס שכרה דתמלה הוחרת וליקרעים ולוסנים פילרים פירוש שער המזלה במבני התורה לבנות. ופיס דלא אשתכח הלוס טרפת. ובמגוד זה אמר כי קרה עקריה רע להמית בר קסה שמלהו טריפות כל הליסר תמרי דפומבדיתא והוא לא סומיל לרפואתו. ואחרים פירשו בפתח ביפה אכלה אריה ומה הכיר אביי כי מסי הוה לו לתענישו על שנגר על נדרי חכמים:

תוספות פירש דרבנן טרקיה דלית ליה אסותא. [illegible]

ואלו קשרים פרק טו

ומכבדתו מעשות דרכך וגומר. וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול וכי הא דרבי יוחנן קרי למאניה מכבדותיה: גם בב"ק פרק החובל *מעשות דרכך שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול *ממצוא חפצך חפציך אסורים חפצי שמים מותרים ודבר דבר *שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול. דבור אסור הרהור מותר. בשלמא כולהו לחיי אלא שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול מאי היא כדבעא מיניה [רבי] מרבי ישמעאל ברבי יוסי מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת א"ל וכי כחול מי התורה שאני אומר פסיעה גסה נוטלת א' מתק"מ ממאור עיניו של אדם ומהדר ליה בקדושא דבי שמשי. אמר רבי אמי האוכל מעפרה של בבל כאילו אוכל מבשר אבותיו ויש אומרים כאילו אוכל שקצים ורמשים דכתיב *וימח את כל היקום וגומר אמר ריש לקיש למה נקרא שמה שנער שכל מתי מבול נגערו לשם [אמר רבי יוחנן] ולמה נקרא שמה מצולה שכל מתי עולם נצללו לשם והרצת ובכת [ושבת שמלותיך] וגומר אמר רבי אלעזר אלו בגדים של שבת:

מכבדותיה. שמכבדין בעליהן: ממצוא חפצך. מי הא דאמרינן בפירקין לא יטייל אדם בפתח מדינה בשבת לראות מה סוא צריכם [לאחר השבת]: והתני שמים מותרין. כגון פוסקים לדקה ומשדכין על התינוקת ליארס: שלא יהא דבורך של שבת כו'. כגון מקח וממכר וחשבונות: הרהור מותר. לאיסר צלוו בך וכך יציאה אני צריך להוציא על בית זו: מהו לפסוע פסיעה גסה. מי פגר וכמו ממנות דרכיך פסיעה גסה יותר מחלוה פסיעות בינוניות אדם: קידושא דבי שמשי. סמוחה יין של קידוש בלילי שבתות: מבשר אבותיו. שמתו בים בגולה: שקצים ורמשים. לאחר בגמרא דהלכי תשמרי לאמתו ולא כמסו עפר והאוכל מעפר אינו כאוכל בסקין מתורת דינא אלא מגזירת חכמים לפי שמספר אולי בזר גם ממוס האכל שקצים ורמשים: שמלותיך. וכי ערומים היתה אלא שמלות מיוחדות והיינו דשבת:

מהרש"א קרי למאניה מכבדותיה כו'. ולקמן יליף מינה בגדים נאלמנו ועלים בים הלו ליסגה דכתיב ועשית בגדי גו' לכבוד ולתפארת: ההולך של שבת כו'. ועסיק דהיינו פסיעה גסה ונוטל מאי אסור משום כבוד ואשמעינן סהי קרא דבשבת איקורא מאי אימא וחא דלא דריש ממי הכא דרכיך אסורים דרכי שמים מותרין משום דאמ"ג דאיקורא ליכא סכנה מיהא איכא וק"ל: דבורך כו'. כאילו כתיב ודבר דבר דמי עשיית חפציך קאי מאי אדבר דבר ועניינו כיאסור בגמלאכת שבת כמעשה כמ"ש בבריתא מאי ולהכן דכתיב כי זו שבת מכל מלאכתו אשר עשה ומה"ג בדבר הי' שמים כמשו וק"ל: כאילו אוכל מבשר כו'. פרש"י אבותיו שמתו שם בגולה מכ"ל דלאי משום מתי מבול נמי אבותיו הוא ותש"ם לא פריך הא אמתחוי אחמתה אלא לצ"ד משום כאוכל בשקלים ורמשים דמבול דכתיב ניס ויימח

עין יעקב

*אוחם לי. [illegible]

[illegible]

ומכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול. [illegible]

ויבא גומר ונראה דבח"י אין לחוש משום אבותיו שמתו בח"ל כיון דמוליכין קברות ומטהרין אותם אין לחוש שיאכל עפר שמת דמה"ט גאו טומאה על ארץ עובדי כוכבים אגושא ואאוירא ולא גזרו על כך בח"ל וק"ל: אלו בגדי שבת ס'. עיין פרש"י וע"ל ודכתיב שמלותיך למאן רכים ולא כתיב שמלתך דרשו אלו בגדי שבת דלבשה בגדי חול וגם בגדי שבת לקחה עמה ולא הלבישתן עד אחר שירדה לגורן כדי שלא יאמרו זונה היא והא כעמי כמי חשם שלא הלבישה בגדים נאים של שבת עד אחר שהלך לגורן וה"ט דכתיב ושמת ולא כתיב והלבשת והיינו תן לחכם שלבישתה ויחכם עוד ברמיזה ובינה וה"ק:

הרי"ף ובגדתו שמעות דרכיך כו'. ובתוספות שלא יהא דרוכך של שבת כדרוכך של חול פי' בקונטרס כגון מקח וממכר ואין נראה לר"ת דהא ככר נפקא ממצוא חפצך אלא אומר ר"ת כדאמר בירושלמי רבה רשב"י ס"ל איתא שבתא דאיה מתחבילה סביה א"ל איתא שבתא היא שתקה תשמע שאין צריך כ"כ לדבר בשבת כמו בחול ע"כ ואני אומר מקח וממכר ולא קשה מידי לרש"י ממצוא חפצך דההוא נמי פירש"י בהסיא דאמרינן בעירובין לא יטייל אדם בסוף שדהו בשבת לראות מה היא צריכה וא"כ ממצוא חפצך מדבר של איסור הטיול בסוף שדהו ודבר דבור הוא של איסור דבר של מקח וממכר אבל אנו צריכין לבאר מי הכריחו לרש"י לפרש כן ממצוא חפצך ולא פירש שמדבר באיסור מלא חפצי מקח וממכר כפי' התוספות. וי"ל שהוקשה לרש"י ז"ל אם ממצוא חפצך מדבר באיסור מקח וממכר מאי פריך גמרא בשלמא כולהו לפיי אלא שלא יהא הלוכך של שבת כשל חול מאי היא ומשני לפסיעה גסה. ומאי קשיא לוקמיה ממצות דרכיך שלא יהא הלוכך של שבת כההיא דעירובין דלא יטייל אדם בסוף שדהו בשבת לראות מה היא צריכה דהיינו הלוכך של שבת לא יהא כהלוכך של חול וממצוא חפצך לאיסור מקח וממכר ומדלא מוקים לה הכי משמע דהא נפקא ממצוא חפצך שלא יטייל בסוף שדהו ולהכי מקשה שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך בחול מאי היא וכיון דממצוא חפצך הוא לאיסור הטיול בסוף שדהו ספיר דדבינן ודבר דבר לאיסור מקח וממכר ובזה אני אומר כי נדק רש"י ז"ל בפירושו והדבר קשה לפי ר"ת דמאי מקשה גמרא לא יהא הלוכך וכו' מאי היא לוקמיה האי לענין לא יטייל בסוף שדהו וממצוא חפצך לאיסור מקח וממכר ודבר דבר שלא ידבר כ"כ בשבת וליכא לפי': ודבר דבר דבור איסור הדבור מותר. כ"ל דדייק כפל ודבר דבר ואתא דבר למעט הרהור מותר: וכי נחול מי סותרם בתמי אומר פסיעה גסה וכו'. וקשה דא"כ קרא דממצוא חפצך שלא יהא הלוכך של שבת אתיא לרבוי דבי סשלא מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת דמשמע ליה דבחול סותרה אבל לרבי ישמעאל בריי דסבר שאף בחול לא סותרה א"כ הדרן למתני' לא יהא הלוכך של של שבת כשל חול מאי היא. ושמא גם לרבי ישמעאל שאני הלוכו של שבת שפסיעה סותרת מאור עיניו בשעימת הקידוש כמו שמחזרת כאלוהו של חול שאף של פי שנטלה מאור עיניו מכל מקום מחזרת בקידושא דבי שמשי:

תן[ס"פ] לחכם ויחכם עוד. אמר רבי אלעזר זו רות המואביה ושמואל הרמתי. רות דאילו נעמי קאמר לה [רות ג] ורחצת וסכת וגו' וירדת הגורן ואילו בדידה כתיב ותרד הגורן והדר ותעש ככל אשר צותה חמותה. שמואל [שמואל א] דאילו עלי קאל ושכב והיה כי [אם] יקרא אליך ואמרת [ג] דבר ה' כי שומע עבדך ואילו בדידיה כתיב ויבא ה' ויתיצב ויקרא כפעם בפעם שמואל שמואל ויאמר שמואל דבר כי שומע עבדך ולא אמר דבר ה'. [רות ב] ותלך ותבא ותלקט בשדה אמר רבי אלעזר שהלכה ובאתה הלכה ובאתה עד שמצאה בני אדם המהוגנים לילך עמהן [שם] ויאמר בועז וגו' למי הנערה הזאת וכי דרכו של בועז לשאול בנערה אמר רבי אליעזר [אלעזר] דבר חכמה ראה בה כי שבלים לקטה ג' שבלים אינה לקטה במתניתא תנא דבר צניעות ראה בה עומדות מעומד נופלות מיושב [שם] וכה תדבקין עם נערותי וכי דרכו של בועז לדבק עם הנשים אמר רבי אלעזר כיון דחזא [שם א] ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה אמר שרי לאדבוקי בה [שם ב] ויאמר לה בועז לעת האוכל גשי הלום אמר רבי אלעזר רמז רמז לה עתידה מלכות בית דוד לצאת ממנה דכתיב ביה הלום שנאמר [שמואל ב ז] ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר מי אנכי ה' אלהים ומי ביתי כי הביאתני עד הלום [רות ב] וטבלת פתך בחומץ אמר רבי אלעזר מכאן שחומץ יפה לשרב רבי שמואל בר נחמני אומר רמז לה עתיד בן לצאת ממך שמעשיו קשים כחומץ ומנו מנשה ותשב מצד הקוצרים אמר רבי אלעזר מצד הקוצרים ולא כתוך הקוצרים רמז רמז לה עתידה מלכות בית דוד שתתחלק. ויצבט לה קלי ותאכל וגו' אמר רבי אלעזר ותאכל בימי דוד ותשבע בימי שלמה ותותר בימי חזקיה ואיכא דאמרי ותאכל בימי דוד ובימי שלמה ותשבע בימי חזקיה ותותר בימי רבי דאמר מר אהורירה דרבי הוה עתיר משבור מלכא במתניתא תנא ותאכל בעה"ז ותשבע לימות המשיח ותותר לעתיד לבא:

ותרד הגורן והדר ותעש. שם סכה ולבשה שמלות כאות שלא יפגעו בה כשהיא מקושטת ויאמרו זונה היא: שמואל. שהיתה שכינה קוראה לו מתוך ההיכל ולא היה יודע מי קורא לו. וכתיב שהם רגן עלי כי ה' קורא לנער ויאמר לו לך שכב והיה כי יקרא אליך ואמרת דבר ה' כי שומע עבדך והוא לא רצה להזכיר ה' שמא אין זו שכינה: בני אדם המהוגנים. שנקולרים לילך עמהם: לשאול בנערה. כל נערה שרואה היה דרש לשאול נשן איכ משתכל נמן היה: כי שבלים לקטה. כשהיתה חולה ג' שבלים שנפלו מן הקולרים ליקטתן אבל ג' שוכבות יחד אינה ליקטת דהכי היא מתני' ב' שבלים לקט ג' אינו לקט: עומדות. שבלים שעודום שבכה נוטה לוקטת מעומד דשכחם קמה מני הוה שכחה: נופלות. אותן של לקט שבכאת מן הקליר לוקטת מיושב ואינה שוחה לישטן משום לגישות: רמז רמז לה. רפ"ק מרקא נו: מצד הקוצרים. כל הקולרים הפסיקו בינו לבינה ולא הושיבה באמן לו אללו רפ"ק מרקם

תן לחכם ויחכם עוד. כי עיקר החכמה הוא היראה כדכתיב ראשית חכמה יראת ה' וכן ביום עשתה כן מפני היראה שלא יכשלו בה בני אדם לחטוא לעונה מקושטת. וכן מצינו שם יהתם כגלוה לא אמר דבר ה' שלא הי' בפיה בעליו שישרה עליו השכינה לדבר עמו: אמר ר' אלעזר שהלכה ובאה עד שמצאה בני אדם המהוגנים. פירש"י שנקולרים [illegible]

[illegible]

נזרקה בו ומרנה למלכות בית דוד היולא ומכניס עמדה ליחלק דהיינו יבנה בתוכם לא היה זה רואה הפסקה בין שניהם: ותאכל ותשבע. לשון עושר הוא דוד ושלמה וחזקיהו כמ"ש בהם עושר שהיו מעלין להם כל מלכי ארץ מנחה: אדהרירידא. ממונה על סוסים ופרדות שלו:

מהרש"א דאילו עלי קא"ל שכב וגומר ואמרת דבר ה' וגומר ויאמר שמואל דבר וגו'. יש לעיין בזה מאי תן לחכם ויחכם עוד דעת חכמה נתן לו אם שיאמר ה' א"כ מאי ויחכם עוד שהרי שמואל לא אמר כן וי"ל משום דכל ג' פעמים ראשונים דקרא אותו הקב"ה והוא לא ידע לא אמר רק הנני ולא אמר כי שומע עבדך שחשב שעלי הוא קראו וא"ל עלי שהקב"ה קורא אותו וע"כ יאמר דבר ה' כי שומע עבדך והיינו תן לחכם והוא התחכם עוד מן הספק שאומר כמ"ש לו עלי לומר כי שומע עבדך דשמא הקב"ה קוראו ולא אמר ה' דשמא אין זו שכינה ודו"ק: שהלכה ובאתה כו'. במדרש עד לא הלכה אמה והוא אומר ותבא ואח"כ ותלקט אלא שהיתה מסמנת הדרכים כו' כפרש"י. ובתר הכי ע"ש והכא דדשו מכח הך קושיא ותבא ואח"כ ותלקט וגו' שהלכה ובאת למצוא בני אדם שמהוגנים כו' ופרש"י מהוגנים שבקוצרים לילך עמהן עכ"ל ולא ניחא ליה לפרש שהלכה ובאת למצוא עניים מהוגנין שילקטו עמה דעת היה לה לחוש על כך אבל על קוצרים ודאי דהיה לה לחוש ועוד שלא הוזכר בקרא שלקטו אחרים עמה אבל הקוצרים שהזכרו בקרא וק"ל: דבר חכמה כו'. נקט הכי דדינא הכי הוא אליבא דב"ה במתניתין דמס' פאה וקשה דשאר עניים ודאי נמי היו מדקדקין בכך לב"ה ב' לקט וג' אינו לקט לב"ש ג' לקט וד' אינו לקט ומאי דבר חכמה הוא בה ונראה לפרש ע"פ מה שמפרשים פלוגתייהו בירושלמי טעמא דב"ה ב' שנאמר לעני ולגר תעזב אותם וטעמא דב"ש ג' שנאמר לגר ליתום ולאלמנה ע"ש בפי' הרא"ש והרא"ם והשתא רות שהיתה גיורת ועניה ואלמנה והיתה ראויה ליטול גם בלא דאפשר דב"ש מודי בהא דיש לעזוב לה ג' וקאמר דבר חכמה היה בה שלא תהיה נחשבת לג' המדוכים האלה וע"כ לא נטלה רק שתים לקט כשאר עניים בני אדם אליבא דב"ה וק"ל: וכי דרכו של בועז לידבק כו'. לכאורה ממלת תדבקין שאמר לה ודאי דלא משתמע שדרכו לידבק עם הנשים דלא קא"ל אלא שהיא תדבק בנערותיו וי"ל דע"כ לא הל"ל לה ליסנא דדבוק דנאמר נדבק נשים כמ"ש ודבק באשתו גומר ותדבק נפשו בדינה גו' אלא דהל"ל וכה תהיה עם נערותי אלא לדרשה וה"ל הכי לרמוז שנאמר ורות דבקה בה אמר דשרי לאדבוקי בה ולא האסר לבא בקהל דמואב ולא מואבית כמפורש במסכת יבמות ודו"ק: עתידה מלכות כו'. דמלת הלום הוא מיותר דלא הל"ל לה אלא גשי ואכלת מן הלחם אלא דרוש לה שמלכות בית דוד ילא ממנה דכתיב כי הביאותני עד הלום וע"ש שרמזו למלכות בית דוד כתר מלכותו כדאמרינן פרק כל הצלמים ולכך הלום חסר וי"ו ע"ש מלכותו וק"ל: שהשומין כו'. דמאי רבותיה שהא"ל וטבלת פתך בחומץ בזה ודאי מאכל פועלים אלא אשמעי' קרא לומר שהחומץ יפה לשרב ולמר רמז לה כי שמעשיו קשין כחומץ ומנו מנשה. דלא מצינו בכל מלכי יהודה שהרשיעו כל כך כמנשה ונתייסן כ"כ במלכותו חמשים וחמשה שני' כחומץ הוא שבכל עוד שמתיישן הוא יותר קשה וק"ל: ולא בתוך כו'. עיין פרש"י ותשובות י"ל דמלך הקולרים קרא דלא לריכא אלא לדרשא לדיוקי מיניה ולא בתוך הקולרים היינו שלא יהיה מלכות בית דוד בתוך ישראל רק מלדם שיהיו להם מלוכה אחרת: ותאכל בימי דוד כו'. גם זה קרא דלא לריכא אלא דרשה לה ותאכל בימי דוד כו' כפרש"י לשון עושר הוא דוד ושלמה וחזקיהו כו' ע"ש ונראה לפרש הך דרשה קמייתא דוד ושלמה וחזקיהו יש לפרש כמשמעו על רות גופה ותאכל בימי דוד ותשבע בימי שלמה שהיתה חיה עדיין בימי דוד ושלמה כדאמר ר"א גופא בס"פ הספינה ויסם כסא לאם המלך היא רות אמה של מלכות ותותר בימי חזקיהו שלא חייתה כל כך וכן לדרשה בתרייתא ותאכל בעולם הזה כו' יש לפרש על רות גופה וק"ל:

הרי"ף ותאלא ופנת ומי כ"ל דהאי קרוי דרבי אלעזר מייתי אהדדי שמתוך דרשה שמלותיך שהם בגדי שבת יש לדרוש עד נרוה תן לחכם ויחכם עוד שעשתה בחכמה לירד תחלה לגורן ואח"כ ותעש ככל אשר צוה חמותה לפי שאלו שמלותיך הכתוב כאן הם בגדי שבת אין לה לאום מתוך שיכנו בה ויאמרו זונה היא לפי שלובשת שתירחץ ותסוך קודם לבאה כיון שהיא לבושה בגדי שבת אין גם אחד יודע אם רחצה וסכתה את בשרה או לאו אבל תכין שמשמלות הן בגדי שבת כל אדם חזו גם שהיודעת לגורן בגדים חשובים לא תמצא מתנה הראויה והסיכה ועל זה נתקיים תן לחכם ויחכם עוד שלא עשתה כלום עד אחר שירדה הגורן ואח"כ ותעש ככל אשר צוה חמותה לרחוץ ולסוך וללבוש בגדי שבת המשובחים: ותלך ותבא ותלקט בשדה פי' כ"ל דדייק ר"א דבך היה לו לומר ותלך בשדה ותבא ותלקט כי אינו נאמר כך היינו דוחקים שלפנ"ש שהשדה שלא הלוה ועומלים עשתה בחכמה שלא ללקט בהליכתה כדי שלא ליגע עצמה בנשא לגם שיבך רק הלכה בשדה עד סוף השדה ותשובתה בבה ובאה ומחזה ליקטם דרך ביאתה. וכזה מתיישב שאמר ותבא ותלקט. אבל עיין קשה שהזכיר השדה בסוף הפכין והיה לו לומר ותלך בשדה ותלקט לכך דרש רבי אלעזר שהלכה ובאה בדרך עד שמצאה בני אדם המהוגנים לילך עמהם ואחר באה כתיב ותלקט בשדה וכי דרכו של בועז וכו' וקשה שהוא לא אמר תדבקין עמי אלא תדבקין עם נערותי. ולאפשר מדקדק שהי"ל מאי וכה תדבקין הוה הל"ל לא תעבורי מזה תדבקין עם נערותי. ומדקאמר וכה תדבקין משמע לא תעבור מזה האיש אשר את בגדיו וכה תדבקין עמו. ומיש עם נערותי הוא עם שאר נערותיו שדבק עמו גם את כה תדבקין. לזה אמר רבי אלעזר כיון דחזא שרות דבקה בה אמר שרי לאדבוקי בה:

ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש. אמר רבי יוחנן
ותחת כבודו ולא כבודו ממש רבי יוחנן
לטעמיה דקארי למאניה מכבדותיה. רבי אלעזר
אומר ותחת כבודו תחת כבודו ממש. רבי שמואל בר
נחמני אומר תחת כבודו כשריפת בני אהרן מה להלן
שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף
קיים. אמר רב אחא בר ארא [אבא] אמר רבי יוחנן
מנין לשינוי בגדים מן התורה שנאמר ופשט את (ויקרא ו)
בגדיו ולבש בגדים אחרים. ותנא דבי רבי ישמעאל
לימדה תורה דרך ארץ בגדים שבישל בהן קדירה
לרבו אל ימזוג בהם כוס לרבו. אמר רבי חייא בר
אבא א"ר יוחנן גנאי הוא לת"ח שיצא במנעלים
המטולאים לשוק. א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן
כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדיו חייב מיתה
שנאמר כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא (משלי ח)
משניאי

עין יעקב

רי"א אומר ותחת כבודו ממש. עיין פירש"י ועיין במהרש"א [illegible]

משנאי רבינא אמר רבד [איתמר] (שנאמר מרבדים רבדתי ערשי) ולא פליגי הא בגלימא הא בלבושא א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מ"ד כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף ערום בבגדים בלואים ויחף במנעלים המטולאים. א"ר יוחנן תלמידי חכמים נקראים בנאין שעוסקים בבנינו של עולם כל ימיהם ואמר רבי יוחנן איזהו ת"ח שמחזירין לו אבדה בטביעות העין זה המקפיד על חלוקו להפכו. ואמר רבי יוחנן איזהו תלמיד חכם שממנין אותו פרנס על הצבור זה ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה ואפי' במסכת כלה. ואמר רבי יוחנן איזה ת"ח שבני עירו מצווין לעשות לו מלאכתו זה שמניח חפציו ועוסק בחפצי שמים וה"מ למטרח בריפתיה. וא"ר יוחנן איזהו תלמיד חכם כל ששואלין אותו הלכה בכל מקום ואומרה למאי נפקא מינ' למנוייה פרנס על הצבור אי בחדא מסכת באתריה אי בבוליה הגוייה בריש מתיבתא:

דבי גיסק רבי יוחנן אומר תחת כבודו ולא כבודו ממש

רבי יוחנן למעשיה. כו'. ככתוב בגמלא וה"ט בין לרבי יוחנן בין לרבי אלעזר גופו נשרף אלא רבי יוחנן משמע ליה תחת כבודו כמו תחת תלוי לי תחתיה וכבודו היינו בגדיו וה"ק תחת בגדיהם של מיטיבתי של פמריע יקד יקוד ולא בגדיהם נשרפו ורבי אלעזר משמע ליה תחת לשון חליפין כמו ישלם תחת השור משום דרבי אלעזר לא קרי לגופא מכבדותיה הילכך ע"כ כבודו היינו גופו וה"ק כבודו ממש נשרף ותחתיו יהא אפר ושרפה כיקוד אש. ורבי שמואל מבמע ליה תחת כרבי יוחנן וכבודו כרבי אלעזר הילכך קרא כרבי יוחנן מדרש ותחת כבודו נשרף ולא כבודו ממש והאי כבודו גופו הוא והילכך כשריפת בני אהרן שריפת נשמה וגוף קיים כדאמרי' בסנהדרין בארבע מיתות ב"ד: מנין לשנוי בגדים. שהוא דרך כבוד לפני המקום: ולבש בגדים אחרים. והוליא את הדשן הזקיקו הכתוב ללבוש בגדים פחותים בשעת הוצאת הדשן שהיא עבודה משונה כדי שלא ילכלכו בגדיו המשובחים שמשמש בהן עבודה אכילה והרים כמו קמור ומשקה: ותנא דבי רבי ישמעאל. בדרשה דהאי קרא: בגדים שבישל בהם קדרה לרבו. דומיא דהוצאת הדשן אל ימזוג בהן כוס לרבו לפיכך זוקק ללבוש בגדים פחותים: רבב. שומן וחלב: חייב מיתה. שלריך לשות חסות והגון לכבוד תורתו: משנאי. שממאיסים עלמן בעיני הבריות והבריות אומרים אוי להם ללומדי התורה שהם מאוסים ומגונים מגלה זה מבזה את התורה: רבד איתמר. בכתב ארע לשון מרבדים רבדתי ערשי. ריפדתי וקשטתי בבגדים תיכם המנכסים אלה ותוקק לי: בגלימא. בבגד עליון אפילו רבב: בלבושא. בבגד התחתון רבד אין רבב לא: (ת"ח נקראו בנאין): שמחזירין לו אבידה בטביעת עין. כיון שאמר אני מכירה אנים האיש טתן בה סימן: המקפיד על חלוקו להפכו. אם לבשה כשהיא הפוכה מקפיד עליו והופכו שמקפיד עליו

בלא ירלו כשפילוי מגולות ואיברי החלוק: בכל מקום. בכל הגמ': ואפילו במסכת כלה, דלא תילי בה אינשי והם כמן לנו תרגום. מסכת כלה בריתא היא כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה; לעשות מלאכתו. כדאמרינן בפ"ק דיומא כתוב אחד אומר ונביא לך אתן עם וכתוב אחד אומר ועמו אתן תומר: למטרח בריפתיה. דבר שאינו יכול לטרוח בו והיו הבתים בו: אי בחדא וכו'. אם יודע להשיב במסכת שהוא עוסק בה ממנין אותו פרנס באתריה: ואי בבוליה תגוייה. דקאי בזה מסכתא ומהדר במסכתא אחרית:

מהרש"א ותחת כבודו כו'. פרש"י ס"ג כו' ולפירושו לא פליגי ר"י ור"א אלא במשמעות דורשין ובתרתי בלשון כבודו ובלשון תחת והא דוחק ולאו מוכרח אלא דר"א נמי קרי למאניה מכבדותיה ולא פליג בהא אר"י אלא בהא פליג דתחת משמע ליה לשון חליפין וקי"ל דבגדים נשרפו וה"ק כבודו ממש דהיינו בגדים נשרף ותחתיו יהא אפר ושרפ' כיקוד אש והשתא ליכא רק' מחלוקת בדבר לר"י נשרף הגוף ולר"א נשרפו הבגדים ולרשב"ג שריפת נשמות וד"ק: מנין לשנוי בגדים כו'. לענין שינוי בגדי שבת מייתי לה דה"ל בע"ש בגדים שבישל בהן כדכתיב את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו אל ימזוג בהן כוס לרבו דהיינו כסא דקידושא במעלי שבתא וק"ל: ולמשנאי אהבו גו'. דהך פרשתא כולה בתורה קמשתעי ומסיים כי מולאי מלא חיים גומר ואמר גם בזה האיש שהוא מולאי דהיינו ת"ח אם הוא משניאו בפני הבריות ברבי' כפרש"י אהבו גומר לא ימלא חיים וק"ל: בבגדים בלואים כו'. וערום ממש ויחף ממש ודאי דלא הלך כן ג' שנים אלא בבגדים מטולאים שלי קאמר ומייתי ליה הכא גם שהוא בבגד מטולאי ע"פ הדבור שאמר וק"ל: בבנינו של עולם כו'. דהיינו בתורה שהיתה אומנתו של הקב"ה בבריאת עולם וע"כ הם מקפידין ביותר אפילו מבד א' על הטוואה וק"ל: הא בגלימא הא בלבושא כו'. יש לבין בזה ע"פ מ"ש פרק המוליא יין לענין לא נושא גלימא שנעשה בו כגולם כי המדות של אדם הם בגדי אדם כמ"ש בכל עת יהיו בגדיך לבנים והמדות הבאי' מלד החומר הם כגלימא שנעשה ע"י הגולם והחומר והבאי' מלד הלורה הם נקראי' לבוש שהחומר מקבל הלורה והיינו לא נושא על המדות הבאי' מלד הלורה ח"ו מתהפך כחומר חותם ויתלבשו כמו לבוש דהיינו ביותר לעתיד שחומר יתלבש הלורה וע"ז אמרו בפרק חלק לדיקים יעמדו בלבושיהן כולי דקדק לומר בלבושיהן ולא אמר בבגדיהם דהיינו שיעמדו בבגדים לבנים מקבלים לורה ולא יבושו מאח"כ הרבנים דיבושו לעמוד בגלימא שהוא סומק ורבי ינאי לא החזיק עלמו כלדיק לעמוד בלבני' והיה מסתפק אם יהיו חברים ממנו שהוא יבוש להתלבש הלורה לעמוד בלבני' או שהוא יתביים מחבריו שהם יתלבשו הלורה וק"ל: המקפיד על חלוקו כו'. עיין פרש"י והוא דחוק דמה ענינו לכאן ונראה לפרש דה"ק איזהו ת"ח כו' המקפיד על חלוקו דקאי אפיר אדלעיל דבל בגלין מלד א' ומפרש לה ר"י דבגלין היינו ת"ח ומייתי לה דהיינו דהר"י איזה ת"ח כו' המקפיד על חלוקו להפכו גם אם לא ירלה בו רבב מלד אחד והופכו על לד הב' שהוא ימלא בו רבב דמלד א' כמו חולן בבגדו של ת"ח שהן בגלין וד"ק: איזהו ת"ח שבני עירו כו'. בכל הכי קרלי ת"ח בעם לוי דלים ת"ח

עיון יעקב

[illegible]

ת"ח בכל דבר רק לאותו דבר דאיזהו ת"ח שמחזירין לו אבידתו אפילו ת"ח גמור כיון שיש בו מדה זו להקפיד בעינו לענין בגבהו אפי' מלבד אחרים להאמינו במדה זו על האבידה בטביעות' עין והיינו ת"ח שממנין פו' ר"ל על כל דבר שממנין את האדם מקרי פרנס לאותו דבר כיון שמשאלין אותו דבר הלכה ר"ל בדבר הלכה של אותו דבר שממנו אותו עליה ולא בעי לידע שאר הלכות וכן איזהו ת"ח שבני עירו פו' לא איירי נמ"מ גמור אלא שעוסק בחפצי שמים כגון בצרכי צבור אבל איזהו ת"ח כל ששואלין פו' והוא סתם ת"ח גמור בלא שם אחר והיינו כל ששואלין אותו הלכה בכ"מ ואמר דכ"ע למנייה פרנס על הצבור בכל מילי אי באתריה או לרים מתיבתא כדמסיק וה"ק:

הרי"ף אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן גנאי הוא לתלמיד חכם וכו'. כלפה דזירים אל תקרי משנאי שאם הוא אומר על שונאי פי' כיס לו לומר כל שונאי אהבו מוה אלי משנאי אלא לדרום נמי משניאי שגורמין לבריות לשנוא התורה בלומדם את לומדי התורה מלומים אומרים אוי ללומדי התורה. ומיתך לזה אמר רבי חייא א"ר יוחנן מאי דכתיב כאשר הלך עבדי וגו' כלומר לי שהוקשה לרבי יוחנן למה דרש בתלמיד חכם שיצא במנעלים מטולאים גנאי הוא לתיח ותלמיד חכם שמצא רבב על בגדו אמר חייב מיתה ולא דרש גם כן בתלמיד חכם שיצא במנעלים מטולאים חייב מיתה מדכתיב משנאי לזה הביא רבי חייא פסוק כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף ג' שנים שפירש כפשוטו שהלך ג' שנים בלא לבוש ובלא מנעל אלא היה לובש בגדים בלואים ומנעלים טלואים ואם היה מלובש מנעלים מטולאים מכלל משנאי הי' לא היה הקב"ה גוזר על ישעיהו לעשות דבר של חיוב מיתה בשביל אות ומופת למצרים והוא אלא לעשות דבר זה גנאי בלבד לכך צוהו הקב"ה לעשות כן לאות ולמופת: איזהו ת"ח שמחזירין לו אבידתו וכו'. וקשה מה זה כתן למורה אבידה בגזל אחד שמקפיד על טלתו ולהתעטף פרנס אמר ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ולהיות בני עירו מצווין לעשות מלאכתו אמר זה שעניו שפליו וכו' נראה דהא כדאיתא ושא כדאיתא שהכי היה אביש שיהיה נקי בטלה נמצא לא ישיע שיהיה לו טביעות עין דשוא אין לו טביעות עין ואף על פי שהוא אומר סימני זה טלו עינו השמשו אבל מי שיש לו טביעות עין במלבושו כשהוא חפץ ונותן עינו בזה גודלי שיש לו טביעות עין וראוי להחזיר לו אבידתו על פי דבורו הקל וכן למנין מיהו פרנס על הצבור דהיינו ממונה על כל העיר צריך שיהיה יודע להשיב לבעלת העיר ואם ימצאו אחד מזה ואחד מזה בשאלות משונות יהיה כח בו להשיב בכל שואל וזה היה אלא אם הוא נקי בכל גמרא ואפילו במסכת כלה ואם היותו נקי בכל התורה אין בני עירו מצווים לעשות וליבטל ממלאכתם עלמן אלא אם אותו תלמיד חכם עשה גם הוא כן לבטל חפציו מפני חפצי שמים ראוי לכל בני העיר לעשות כמעשיהו לבטל חפציהם כדי לעשות חפציו ומלאכתו ולמנותו באתריה פרנס בני העיר המנהגם:

קטו אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן יום כפור שחל להיות בחול מפציעין באגוזים ומפרכסים ברמוני' מן המנחה ולמעלה מפני עגמת נפש דבי רב יהודה מקנבי כרבא דבי רבא [רבה] גרדי קארי כיון דחזו דהוו קא מחרפי א"ל אתא איגרתא ממערבא משמיה דרבי יוחנן דאסיר:

כיון דחזו דהוו קא מחרפי. מקדימים לפני האומה דפסחא לאו עגמת נפש הוא: א"ל. לאותי ביתים: אתא וכו'. כי היכי דליקבלי מיניה:

אמר הכותב לפרש מכאן ג' דברים האמר שהשכלים לרוך שיהיה שבר נפש היינו שמש שהורגל בכבישם בלחמיו ובשרותיו כמ"ש הלא זה יהיה ליום לגברתו ופם מלויותו רשע יום עגות אדם נפשו כמו שאמום באיכות השלב ומתחלוה לו ביותר ולמעשר לשונות עלמו ממנו ומפני אלום ה'. הבי שעקר השפרים הוא מן המנחה ולמעלה שלא אלמם ויגיע לשר הבני הרצת. ונוח נראים שתפלם מנחה ונעילה משנום מאד כיולם. ועי' כים לאסר כיון למוחם באלגי כימו לספדים על כל דבר פסע ואם יולם שלא ימעטו לו יעליו הכמלה לומר להם בבס אינו גחל מחנו פגו שעשה רב יהודי ודכתב:

כל כתבי פרק טז

כל כתבי הקדש מצילין אותו מן הדליקה בין שקורין שם בהם בין שאין קורין בהם ואף על פי שכתובין בכל לשון טעונין גניזה ומפני מה אין קורין בהם מפני בטול בית המדרש:

כל כתבי הקדש. כגון תורה נביאים וכתובים ולא תימא תורה לחוד שוא דמרי למטרח ולאטלי ולא שאר ספרים: מצילין אותם. כדקתני לקמן למתני שלוש סעודות ומציה בגמרא הוה דמרי בה בחצר עירב כדמפרש בגמרא: בין שקורין בהן. כגון נביאים שמפטירין בהן בבית הכנסת בשבת: בין שאין קורין בהן. כגון כתובים. ורבים בגי אמר דאפילו יחידים אין קורין בהן כדקתני בגמרא משום בטול בהמ"ד דמסכי לגא ובשבת היו דורשים דרשה לבעלי בתים שעסוקים במלאכתם כל ימי החול ומתוך הדרשה היו מורים להם הלכות איסור והיתר וטוב להם לשמוע מלקרא בכתובים: ואף על פי שכתובים בכל לשון. ואיכא למאן דאמר לקמן לא כתבו לקרות בהן מצילין אותם: טעונין גניזה. אסור להניחם במקום הפקר ובגמרא מפרש לה ורבותי פירשו דהאי בכל לשון דקאמר אכתובי קאי ולא אנביאים ומדמיה אהי מפני שמצינו ביונתן בן עוזיאל שאמר תרגום הם מפרשים כך ואני אומר אף בנביאים אם אמר יונתן לא כתבו ולא נתנו ליכתב והכי מפרש במסכת מגילה דאמר דאסר בכולהו אסור בר מקרא יונים משום מעשה דתלמי המלך ולא מפליג שום בין נביאים לכתובים: מפני בטול בהמ"ד. שהיו קובע בשבת כדפרישית:

תוספות אליבא דמאן דאמר כתבו לקרות בהן כ"ע לא פליגי דמצילין ושמעת ספרים שלנו מצילין דנתנו לקרות בהן משום עת לעשות לה' הפרו תורתך כדאמרינן בגיטין:

שם אמר ר' יוסי מעשה באבא חלפתא שהלך אצל ר"ג ברבי לטבריא ומצאו שהיה יושב על שלחנו של יוחנן הנזוף ובידו ספר איוב תרגום והיה קורא בו א"ל זכור אני בר"ג אבי אביך שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית והביאו לפניו ספר איוב תרגום ואמר לבנאי שקעהו תחת הנדבך אף הוא צוה עליו וגנזו:

אבא חלפתא. אביו של רבי יוסי חלפתא שמו: ר"ג ברבי. לא שהיה בנו של רבי אלא אדם גדול קרי ברבי: בר"ג אבי אביך. הוא ר"ג הזקן שהיה בדורו של חלפתא והוא אבי אביו של רבינו הקדוש: על גבי מעלה. שבהר הבית היו מעלות כשהולך ובנוים כדתנן במסכת מדות: נדבך. שורת אבני הבנין:

תוספות ובידו ספר איוב תרגום. משמע בימי התנאים כבר נעשה תרגום כתובים וכן תניא במגילה דף כ"א [במגילה] ותהלל אפי' עשויה קרוים ועברית שתרגמים מעלי"ב (במגילה) [במורים] אף על פי שיונתן לא עשאו מ"מ היו נעשה בימי התנאים ורלא כאומרים שהתרגום של כתובים רב יוסף עשאו:

שם ע"ב תנו רבנן הברכות והקמיעים אף על פי שיש בהן אותיות של שם ומענינות הרבה שבתורה אין מצילין אותן מפני הדליקה אלא נשרפין במקומם [הן ואזכרותיהן] מכאן אמרו כותבי ברכות כשורפי תורה מעשה באחד שהיה כותב בצידן באו והודיעו לרבי ישמעאל והלך לבדקו כשהיה עולה בסולם הרגישו בו ונטל

תטל טומוס של ברכות ושקען בספל של מים ובלשון הזה א"ל רבי ישמעאל גדול ענש האחרון מן הראשון:

הברכות מטבע הברכות שטבעו חכמים כגון י"ח וכל כיוצא בהן: ומעניינות הרבה. מפרשיות ספרי שהברכות נקבעין פסוקים ללחש כגון כל המחלה וכגון לא תירא מפחד לילה: נשרפין במקומם. אם נפלה דליקה בשבת: כשורפי תורה, שהרי לא ינלום בשבת: לבודקן. אם אמת הם כדבר: טומוס. קנינס קונטרסים שיו שתבן תלה כגילים וכתבים:

פ ע"א תנו רבנן ויהי בנסוע הארון ויאמר משה פרשה זו | במדבר י
עשה לה [הקב"ה] סימניות מלמעלה ומלמטה
יד קמח לומר שאין זו מקומה. רבי אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו. כמאן אזלא הא דאמר רבי שמואל בר נחמן [נחמני] א"ר
משלי ט יוחנן [יונתן] חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה כמאן כרבי מאן תנא דפליג עליה דרבי רשב"ג היא דתניא רשב"ג אומר עתידה פרשה זו שתעקר מכאן ותכתב במקומה ולמה נכתבה כאן כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שניה פורענות שניה מאי היא ויהי | במדבר יא
העם כמתאוננים פורענות ראשונה ויסעו מהר ה' ואמר רבי חמא בר חנינא שסרו מאחרי ה' והיכן מקומה אמר רבי אשי בדגלים:

עשה לה סימניות מלמעלה ולמטה. להבדילה מן הסמוכות לה: מלמעלה ולמטה. בתחלה תכוף ויהי בנסוע הארון: שאין זה מקומה. שלכה ראויה לכתוב דלאו בהלכות מסעות מקבלי לגבי מיכה אלא בדגלים וראויה ליכתב בפרשת במדבר סיני: לא מן השם הוא זה. לא זה הטעם של שתי הסימניות דמקומה היא בפרשה זו בתחלת מסעות שנסעו מהר סיני דלעיל מיניה ויסי מחרם סני' וגו' נתלה הענן: ז' ספרי תורה. דפרשה זו ספר בפני עצמו נמצא שמעלה ספר לעצמו ושל אחרים ספר לעצמו הרי שבעה ותנאי מקומה ונמלא ספר וידבר נחלק לג' ספרים: עתידה פרשה זו. לעתיד שיהו כל הפורענית בגלים ולא ידלגו לפורענות דלהי"ר גמל: מאחרי ה'. בתוך ג' ימים לתקנם ההוא התחילו אלוה להתרעם על הבשר כדי למהר בהקב"ה:

תוספות פורענות לחשונה ויסעו וכו'. פירש בקונטרס שהתחילו לשאול בשר ולאמר דיי דאין ניל כן אלא פורענות ראשונה כדאמרינן במדרש ויסעו [ילמדנו ויסעו] שנסעו מהר ס' דרך ג' ימים כתינוק שלא יצא מבית הספר שבורח ושולך לו כך היו בורחין מהר סיני דרך שלשה ימים לפי שלמדו הרבה תורה בסיני אמר הקדוש ברוך הוא נכתוב פורענות לפורענות לאו אלא (כתבה) [ונסוק] פי' ויהי בנסוע הארון באמצע:

מהרש"א סימניות מלמעלה כו'. סימניות אלו הן כמין נו"ן הפוכין ולמ"ד שאין זה מקומה אלא כדי להפסיק בין פורענות כו' מעתיק יש לומר שע"כ באו אלו הסימנין בנו"ן הפוכין כי הנון מורה על פורענות כמ"ש פ"ק דברכות שע"כ לא נכתב נו"ן באשרי לפי שהיא מורה על הנפילה וע"כ הם הפוכי' שיתהפך הנפילה לקומה

ע"ש סומך ס' לכל הטפלי' כמ"ש שם ולמ"ד ספר חשוב בפ"ע פ"ש חלבה עמודיה שבע' גלו הסימנין בספר זה שהו' קטן שנספרי' שאין בו רק ב' פסוקים לרמוז שגם ספר הזה שללכי' שעדי' בינה והם הפוכי' שהם מתהפכי' מדעת בן אדם שלא יוכל לעמוד עליה וגם משה הנזכר בבני פסוקי' האלה לא זכה רק למ"ט פנים כמ"ש ותחקרהו מעט מאלהי' כדאמרינן במסכת נדרי' ועכן פרשה שנחלקת התורה לז' ספרי' כנ"ש שהוא אומנתו של הקב"ה בבריאת עולם בז' ימי בראשית כמ"ש ואהיה אצלו אמון והיינו חלבה התורה עומדים על שלי' שבעה שהם ז' ימי בראשית: שסרו מאחרי ה' כולי. וכמ"ש התוספות וליתא במדרשות ומשום דלא מליט שנקרא סר ה' רק מקום ב"ה שנתקדש לעולם אבל מקום שפתחה בו התורה לא נקרא רק הר האלהים או הר חורב והר סיני וע"כ דלשו שנסעו ולאחרי ה' כתינוק הבורח מבית הספר ליבטל מד"ת כי ונסיעת' מהר סיני שהיה בית המדרש שלהם כעין בתי כנסיות של ע"ה לילך אחרי תאות לבם דמד"ח קיון בבכה ראשונה שבאו לסיני עד כ' אייר בשנה שניה היו בבית הספר ולא חטאו עד אחר כך שהתאוו מיד בהתאוננים ושאלת תבלים וכל השאר ואמר דדרך ג' ימים במדבר ס' עד כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה שלא תתחזק להם ביטול תור' בג' ימים כמפורש במדרשים שם ה"ש והארון נדים ס' סקש לפניהם דרך ג' ימים לפי שהם קרובים בד"ת דרך ג' ימים והם פורענו' ראשונה והפסיק בין פורענות זו לפורענות שניה בפ' ויהי בנסוע נומר שאמר הכתוב ויהי בנסוע שארון להרחיק עצמו מהם דרך ג' ימים כדכתיב לעיל משום זה בעבור שכבן שהרחיק עצמן מבית הספר ג' ימים התפלל משה ואמר קומה ה' ויפוצו אויביך משם כמשכן של ע"ה כדאמרינן פורין של רשעים טובה להן ולעולם ויסעו ותסלק שהם משכילי כמ"ש ומשכילי אהבו ומה והם גם אתה היושבים בכנסן של ע"ה כמפורש פ' אלו עוברין ואמר ובנחה יאמר שמה להתפלל שובה ה' להתקרב עוד להשרות שם שכינתו בינים עב"פ על רבבות אלפי ישראל גו' שהם כ"ב אלף משבט לוי שלא היו בכלל מבטלי התור' ולא הרחיקו עצמן מבית הספר שאול מאהל' לוים ושם היה משה רבן וגם הלוחות והארון קרוב להם ולא היו שטים בכלל כל חטאי דור שמדבר כמפורש במדרשות ודו"ק:

הר"ף שם ויהי בנסוע הארון פרשה זו עשה לה סימניות כו'. וקשה לרשב"ג מה נשתנה פרשה זו מכל שאר פרשיות שניתנה זו להפסיק ולא פרשה אחרת. ונ"ק שונה לפי רש"י ז"ל מפורענות ראשונה ויסעו מהר ה' שסרו מאחרי ה' בתוך ג' ימים והרי אלים כתוב פסוק והאספסוף אשר בקרבו סמוך לפרשת ויהי העם כמתאוננים צלי שום הפסק ביניהם ואין הפסק בתחלה בין שתי הרעות הללו ואפ"ה סמכן. ולדידי אפ"ה לרמב"ן ז"ל מתמה על זה לפירוש רש"י. ועוד שאל מהו דעת המתאוננים שבפי הגונן התאוננו על הבשר ולפרש"י זו היא פורענות ראשון והמתאוננים פורענות שניה ונראה לפירוש רש"י שהמתאוננים שהרעתו על שהלכו בדרך ג' ימים רצופים בלא חניה וכן כתוב בפי' התורה אמרו אוי לנו כמה לנעו בדרך שזה ג' ימים ולא נחנו מעינוי הדרך ובפי' זה מעלה שנסעו הן מאחרי ה' והוסיף לאמר בכי בהרעומם האנשי והפסיק בפי' זו לפי שגם לפעלה דבר נמשך לאמון שנסעו ממדבר סיני ויסעו במדבר פארן ודעת לתת טעם לנוסם שלא אמר נחוך לנו שני ימים שנסעו בנה לתת מותר ישראל ויסע הארון לפי שפיון שמכיים של מחנה ישראל היה הענן מנהל וכיון שאלה תמה שלא כנהל שענן אלא ענן כי עומד עליהם לבך לא אמר מעה מנה כי רבבות וגו' ונמצא פרשה זו מפסקת בין ב' הפורענויות יש לה קנה ענין ביניהם ותפהו אין ראוי להזכיר שני פורענות יחד כדי שלא יפים להזכיר עון לישראל אבל לעתיד לבא שלא יהיה גלה ונקדש עמו יפיד אין לחוש להזכיר עון ראשון כי כלוהו זמן שגלה שארן נרפם

עיון יעקב

לומר שאין זו מקומה. ולכך כפיתי שני טנין להפסיק בין פורענות לפורענות דהיינו פורענות ראשונה עתנו וכסנו שלכן מהשלום והטורת כפירושי ונוסי' לבך דוח הנון והמן ספר משובה לרשה שהיה פייכם לנורם הקדם שהתלוננו על המן ועיין גלגם לניך פי' בהשלומך ובהידוטינו פ"ק דר"ה על מה דעסם לב קמנים בלבך והקן פ"ם ומ"ד שני כוכר דנון נפתך שכל ספר וספר הוא בפני עצמו: להפסיק בין פורענות לפורענות. אבל אינו ספר בפני עצמו כי אם רק חתגה מפרים כי אם יסדי ספר בפני עצמו פריכם יש לספוקין פורענות לפורענות כדאמרי פ"ק דר"ה גבי פורן של גבילי ע"ה ובלרם לדרך עם הגים בקפיה ולגביד לא קמיה מידי: פורענות שניה מה קול. שמא נומם דקדים חכר לבפר לשמולי במרענות לא התחלינן ובלעו אמרו מאחרים:

לעשות את הי' וכן פרש"י לעמיד שיהיו כל הפורענויות נעלין ולא ידענו לפורענות וילהיב נפל. וכיון שהפסיק בין השני פורעניות כמאמר לומר והאספסוף אחרון אחרון תאוה כבר לא פסוקים על פורענות של מתאוננים ותגער גם את ה' וכיון שקנגלו ענשם נסתלק מעליהם אותו פורענות וחזר להזכיר פורענות ראשון של והאספסוף להגיד מה שאירע באותו זמן:

פא ע"א **תניא** הגליונין וספרי צדוקים אין מצילין אותם מפני הדליקה ר' יוסי אומר בחול קודר את האזכרות שבהן וגונזן והשאר שורפן אמר רבי טרפון אקפח את בני שאם יבאו לידי שאני אשרוף אותן ואת האזכרות שבהן שאפילו אדם רודף אחריו להרגו ונחש רץ להכישו נכנס לבית עבודת כוכבים ואין נכנס לבתיהם של אלו שהללו מכירין וכופרים והללו אין מכירין וכופרין ועליהם הכתוב אומר °ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך. א"ר ישמעאל ק"ו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים הללו שמטילים קנאה ואיבה ותחרות בין ישראל לאביהם שבשמים עאכ"ו. ועליהם אמר דוד °הלא משנאיך ה' אשנא וגו' תכלית שנאה וגו' וכשם שאין מצילים אותם מפני הדליקה כך אין מצילין אותם לא מן המפולת ולא מן המים ולא מדבר המאבדן:

הגליונים. קלפים חלקים וכולה מסוגיא דגמרא דהיק ספרי צדוקים: הרי הן כגליונים כקלפים חלקים שלא נכתב בהם משלי ספרי צדוקים. שכתבו לשון תורה גליונים כתורים כתב אשורית ולשון הקודש: **קודר את האזכרות.** חותך שמות שמות סקוף מקום השם: **שאפילו רודף אדם להרגו.** על עצמו קאמר: **שהללו.** עובדי כוכבים שעובדים עבודת כוכבים אינם מכירים שהרי בכך גדלו וכן לימדום אבותם: **אחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך** זכרון שלי בידך והיכה שכחת לך אלא שהשלכת אותי אחרי הדלת כך אין מצילין אותם. אפילו בחול:

מהרש"א אחר הדלת והמזוזה גומר. קיפיה דקרא כי מאתי גלית ור"ל שהשלכתני אחר הדלת כפרש"י ובמקום סתר שהוא בין הדלת למזוזה שמה זכרונך כיטוי הוא במקום אכזרי גם כי מאתי גלית שלאתה מכיר אותי וק"ל: בין ישראל כו'. דהיינו שהצדוקים היו אומרים שהקב"ה החליף ישראל באומה אחרת ומפני השכחם ומיהי ליה מדכתיב אלא שמלך ולא כתיב שנלך דהיינו משלוך שעושין את ישראל כאילו אחם שונאן אבי אשנא ובמתקוממך שהם סקומים על פי' בתוכחת התוכחת לתוכחת עמהם וע"כ תכלית שנאה שנאתים ולא שנאת חנם אבל לאוייבים היו לי דעתם לחתני כתיב הוה בדוחק דוומגא הוה אזיל ונפי לבסוניה על ידי האיסת וק"ל:

הרי"ף היו הגליונין וספרי צדוקים וכו' אמר רבי ישמעאל ק"ו וכו' וקשה דהא ק"ו פריכא הוא דהאי מחיקת השם נעשית שהוא לתקנותה ותמנע שיהיו שלום בין איש לאשתו ואם לא נמחקה השבילה ולא תותה לא היו ... [illegible]

נם אם יקחר שאזכרות ויגנם וישרוף שאחר היה בשלמות שלום לישראל ולמה לנו לשרוף האזכרות עמהם ונ"ק דר' ישמעאל היינו רבי טרפון שאמר אשרוף אותם ואת האזכרות שבהם ועוד לריך לגמר מ"ש רבי ישמעאל ועליהם אמר דוד הלא משנאיך ה' אשנא שסרי פסוק זה מינו מדבר בספרי הצדוקים דוקא אלא בכל משנאי ה' ונראה דרבי טרפון אמר אשרוף אותם ואת האזכרות שבהם דמשמע שמעוד שימעות נכתבי' בספר יש לשרוף האזכרות שבהם עם הספר אבל אם עמד וקדר את האזכרות שבהם מה אינו שורפן לאזכרות נפני עלמן כי הם מכירין וכופרין ואחר הדלת שמת זכרונך שאינה שכחה לגמ אלא שהשליכו אותו אחר הדלת ולפיכך אותו ק"ו שכתב הצדוקי שנכתב עם אזכרותיו אבל האזכרות עלמן אחר שנתקדשו בספר התורה ... [illegible]

פא ע"ב **בעא** מיניה יוסף בר חנין מר' אבהו הני ספרי דבי אבידן מצילין אותן מפני הדליקה או אין מצילין אין ולא והוא בידיה. רב לא אזיל לבי אבידן וכ"ש לבי נצרפי. שמואל לבי נצרפי לא אזיל לבי אבידן אזיל. אמרו ליה לרבא מ"ט לא אתית לבי אבידן אמר להו דיקלא פלניא איכא באורחא וקשי לי וגעקריה דוכתיה קשי לי מר בר יוסף אמר אנא מינייהו אנא ולא מסתפינא מינייהו זמנא חדא אזיל בעי לסכוניה אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר [אליעזר] אחתיה דרבן גמליאל הואי הוה ההוא פילוספא בשבבותיה °דהוה שקיל שמא דלא מקבל שוחדא בעו לאחוכי ביה עיילה ליה שרגא דדהבא אזלא לקמיה אמרה ליה בעינא דנפלגי לי בנכסי דבי נשא אמר לה פלוגי אמר ליה כתיב לן במקום ברא ברתא לא תירות א"ל מן יומא דגליתון מארעכון אנטלית אורייתא דמשה ואתיהיבת אורייתא אחריתא וכתיב ביה ברא וברתא כחדא ירתון למחר הדר עייל ליה איהו חמרא לובא אמר להו שפיל לסיפיה [דספרא] וכתיב ביה אנא לא למיפק מאורייתא דמשה אתיתי אלא [ולא] לאוספי על אורייתא דמשה אתיתי וכתיב ביה במקום ברא ברתא לא תירות אמרה ליה נהיר נהוריך כשרגא אמר לה ר"ג אתא חמרא ובטש לשרגא:
דבי

עין יעקב

אמר ר' טרפון אקפח וכו'. ... [illegible]

רבי אבידן. ספרים שכתבו להם הצדוקים להתוכח עם ישראל ומקום שהיו הצדוקים מתוכחים שם קרי ליה בי אבידן: אין ולא. זימנין א"ל אין הימנין א"ל לא: לבי נצרפי. כך שמה: וקשי לי. שהרשן מכתו בנפשיה ולדחותו בקש בא: אמרי ליה נעקריד מיקשי לי דוכתיה. שהתא שם גיצה. אי מיי נקיטה וקשה לי תתו וכל זה שהיו מתירין רב ורבא מלבא לבי אבידן במה ומתוך שיתוכחו עמהו עליהם ויהרגום: מינייהו אנא. מכירי הם: פלוסופא. לחוקי (ומתוספות בלשון יון פלוסופוס אוהב חכמה): דהוה שקיל שמא בר. היה מוליא עליו שם שאינו מקבל שוחד ומבעלי דינך הבלין לפניו והיה מקבלו בסתר: אמר ליה. פילוסופא לרבן גמליאל מיומא דגליתון וכו': שפילית. כל קוף הדבר הוא תחתית שלו והייך למימר ספינית לספינה: נהור נהוריך כשרגא. הכהו אורך כשרגא רמזו שנתנה לו מנורה בשחד: א"ל. ר"ג: אתא חמרא ובטש. דהשתא נאגין כשמור אני נלחתי בשחד [גי' רש"ל והגל כדי שישמעו המתהלכים כגלמתו ומי הוא]:

מהרש"א דיקלא פלניא כו'. עיין פרש"י ויש לפרש דיקלא פלניא ר"ל התורה היא לי בחורתה שקפה לי לעבור על ד"ת ויש לה דאין נדקל כדאמרינן במסכת בבא קמא מאי קבלה ... ק"ת ... ר"ל דקל והשיב האמין כעקרים דהייתי עיקרם שלהם כעקרים לתורה שתחליף אותה גדה אחר כדלקמן לאנגליון אורייתא דמשה ... ואמר לאו זוכתיה קשי לי ר"ל קשי לי לקבל שאתם ... שתהיה בחוכתם ובמקום התורה אי כי תורתים הקדושה לא תקבל ... ודו"ק: בעי לאהובי ביה. עיילה ליה כו'. לא ... שנתנה לו דוהר שם דבעו לאחוכי ביה לא הוו מספקי ... שתא דדהבא ומנרה ... לא דעיילא ליה לביתו שרגא ודולותא לו בסתר זה תתן לו בסר ובן ר"ג הוה נעיל ליה חמרא ועדיין לא ... להו אלא שהכניס אותו על כך ולבסוף אתום ביה ולא כתב לו כלום וגם אמרו לו כן בדרך תוכחה ומלולא תבעו זה אם זה דוהלוי ... דין תורה דבמקום בנא ברשא לא תורה וכו"ם לו כאור ... כי לתא תורה כו' דעיה ותו' הבין גם הוא לדרך תוכחה ומלולא קאמר לתבוע זה את זה וק"ל:

אמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר °והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו לאלהר אמר רבי אבא בשבת חייב אדם לבצוע על כי ככרות דכתיב לחם משנה אמר רב אשי חזינא לרב כהנא דנקט תרתי ובצע חדא אמר לקטו כתיב. ר' זירא הוה בצע אכוליה שירותיה א"ל רב כהנא לרב אשי והא מיחזי כרעבתנותא כיון דכל יומא לא עביד והאידנא הוא דעביד לא מיחזי כרעבתנותא:

ישכים אדם. עוד שבת למחר ואין שוכחם כבת: והכינו את אשר יביאו לאלהר. בשעה שבאה הכנה ושאלה בהשכמה הוא דכתיב [וילקטו אותו] בבקר בבקר: לבצוע. ברכת המוציא: נקיט תרתי. אוחזן בידו: לקטו [כתיב]. ומשמע אוחזת אבל בציעה לא כתיב משנה: בצע אכוליה שירותיה. פרוסה גדולה ודי לו בה לאוכל סעודה ולכבוד שבת ומראה דמחבב סעודת שבת ... ולאכול הרבה:

תנו רבנן כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת שלש פב. פפ רבי חידקא אומר ארבע אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו °ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת שמות טז היום להי היום לא תמצאוהו בשדה ר' חידקא סבר הני תלתא היום לבר מאורתא ורבנן סברי כהדי דאורתא *אמר רבי שמעון בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר ק"ח קפרא כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג מחבלו של משיח כתיב הכא יום וכתיב התם °הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' מלאכי ג וגו'. מדינה של גיהנם כתיב הכא יום וכתיב התם °יום עברה היום ההוא. ממלחמת גוג ומגוג כתיב הכא יום צפניה א וכתיב התם °ביום בא גוג: יחזקאל לח

תלתא היום. למכן ג' סעודות בא (והמעתיק ר"י דלא כאומר דרבנן סברי ג' סעודות ביום ור' חידקא סבר ... לבר תלתא היום כתיבי ורבנן סברי בהדי דאורתא איירי קרא ור"ח סבר לא איירי קרא בדאורתא סריך): חבלו של משיח. כדאמרינן בכתובות דור שבן דוד בא בו קטיגוריא בתלמידי חכמים ועוד גם עניים: חבלו לשון חבלי יולדה:

מהרש"א הני תלתא היום כו'. דכולהו יתורא דקרא הוו דה"ל למכתב ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת הוא לה' לא תמצאוהו גומר וכתב ג' פעמים היום דכולהו קאי אאכלוהו דרישא דקרא כאילו כתיב ג"פ אכלוהו היום דהיינו ג' סעודות והרמז בזה במלת ג"פ יום כדלקמן דכינול מג' פורענות דכתיב בהו יום דכל הגלה ונגאלה כקראת ע"ש יום והלילה ע"ש לילה וק"ל: מחבלו של משיח כו'. תבלו של משיח הוא קודם בא משיח כפרש"י דור שבן דוד בא כו' וקרא דמייתי לפני בא יום גומר הוא יום שמשיח בא וי"ל דה"ק שיהיה ניצול מתבלו של משיח ויזכה ליום בואו והוא ונגאל שיהיה ניצול מג' ימי צרה אלו כי אחר אלו ימי צרה יבואו ימי הגבעים ונבוחה לצדיקים אחר שבת ... עליהם וע"כ האמרו ומעגנו באוי בג' הסעודות ראוי שבם אלו ימי צרה יהיו לו ימי מנוחה השלום ואין צרה כמו אחרים וק"ל:

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי כל המענג את השבת פד נותנין לו נחלה בלא מצרים שנאמר °אז תתענג ישעיה נח על

עין יעקב

[illegible]

על ה' וגו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו' לא כאברהם שכתיב בו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה ולא כיצחק שכתיב בו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל אלא כיעקב שכתיב בו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה. רב נחמן בר יצחק אמר ניצול משיעבוד עובדי כוכבים כתיב הכא והרכבתיך על במתי ארץ וכתיב התם ואתה על במותימו תדרוך אמר רב יהודה אמר רב כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו שנאמר והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך עונג זה איני יודע מה הוא כשהוא אומר וקראת לשבת עונג הוי אומר זה עונג שבת אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד כוכבים כאנוש מוחלין לו שנאמר אשרי אנוש יעשה זאת וגו' מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו א"ר יהודה אמר רב אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון שנאמר ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו וכתיב בתריה ויבא עמלק א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי אלמלי משמרים ישראל ב' שבתות כהלכתן מיד נגאלים שנאמר כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וכתיב בתריה והביאותים אל הר קדשי וגו':

בלא מצרים. כלומר אין לאם קץ: אז תתענג על ה'. בתר וקראת לשבת עונג כתיב: נחלת יעקב. ולא כתלם אבותם דלתק: לארכה ולרחבה. האלך זו ולא יותר: הארצות האל. ותו לא: כאנוש. דור אנוש שהחלו לעבוד עבודת כוכבים דכתיב אז הוחל וגו': בתריה. בתר הכא פרשתא:

מהרש"א נותנין לו נחלה בלי מצרים. כתב הנ"י בסוד א"ח סימן רמ"ב שהיא מדה כנגד מדה שכשם שהוא מפזר מעות בלי שיעור לצורך שבת כן יתנו לו נחלה בלי שיעור הי' ע"ש ונ"ל דשבת הוא שנגע לגדר החכמי לנפש יתירה לזכות בה ליום שכולו שבת דאין לה גדר במקום כך שכר עונג השבת אין לו גדר במקום דאין לו שיעור ויחס לפי דרשה דסכא לשון ופרלת מלשון פרלת והריסת גדר שלא יסים לנחלתו גדר ומלר ולא מלשון חזק כפרש"י בחומש לפי פשוטו ופרלת עם שכתכם ברכת ז ליעקב ולא לאברהם וילחק לפי שבזוסת' כתבת גם ארן מיוחדת ונחלה שיש לה מלר גם לשאר עובדי כוכבים דסיינו ללוט ולבני עשו כדכתיב לבני לוט נתתי את ער ירושה ולבני עשו ונומר אמכם בזכות יעקב שכשתלכלו הזכיות המאות לבנים בתוספו להם ברכה ז ליתן להם נחלה בלי מלרים וקו"ל: עונג זה איני יודע כו'. ר"ל דלא הלינו שיהא מותר להתענג לילך אחר השותרות אלא בשבת שכאמור בו וקראת לשבת עונג והוא מפורש בגומכין לו משאלות לבו מהטעם שהמשמר בקשודת שבת ומשום שהוא מלוה על השבת וכיון דאסור לאדם לשאול לרכיו בשבת אל ידאג על תולאתו הגם שלא תשאל לרכיך בפה יתן לך הקב"ה משאלות לבך למלא תולאותיך כמ"ש הכל קלובין מר"ה חוץ מהולאות שבת וי"ט אם מוסיף מוסיפין לו וקו"ל: באנוש כו'. כקם אנוש שהוא היה תחלת הקלקול לעבוד כוכבים כדכתיב ביה אז הוחל לקרוא וגו': ואמר מחללו אל תקרי כו' אלא מחול לו. דרשו כן דהוה ליה למכתב מחלליה בלשון נקבה גם שמלינו שבת לשון זכר מ"מ הלא ליסנא כתיב ביה מחלליה מות יומת בלשון נקבה ונ"ל דמלת מחללו מלה יתורה הוא דלא הל"ל אלא שומר שבת ושומר ידו ונומר כמו ושמרו בני ישראל וגו' ולא כתיב ביה מחללו וקו"ל: וכתיב בתריה ויבא עמלק כו'. ויש לדקדק בזה דהא לא סמך כלל פ' המן לפ' עמלק דפ' המקס ומריבה מפסקת בין שניהם שהיא א' מי' נסיונות וטפי הוה ניחא לן לנימר דמשום נסיון דמסה ומריבה בא עמלק דסמיך ליה ועוד דכל זה נעשה ברפידים משא"כ מעשה שבת שנעשה כבר במדבר סין וי"ל א' משום נסיון דמריבה בא עמלק א"כ בנסיון דמרה שהתלוננו ג"כ שם על המים למה לא בא עמלק אלא ע"כ דנסיון דמי מריבה ומסה לא היה כדאי שיבא עליה עמלק אלא דחילול שבת דפרשת המן היה מביא עליהם עמלק ונסיון דמסה ומריבה לא היה הפסק כיון דנעשה ברפידים כמו מעשה עמלק ועל דרך זה יתיישב שאמרו פ"ג דבכורות רפידים שרפו ידיהם מד"ת ולכך ויבא עמלק ומשום דכבר על ידי נסיון דמסה ומריבה שכב שם רפידים מסה ומריבה כמפורש בקרא א"כ אמאי דכתיב ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים לא ה"ל לקרות בשם רפידים אלא בשם מסה ומריבה מכן הוסב שמו לעיל עליה וע"כ דרשו מיניה רפידים ע"ש שרפו ידיהם מדברי תורה והיינו שחללו שבת שמקולה כנגד כל התורה ולי לאו חילול שבת לא היה שולט בהם אומה ולשון וע"ש שבת ראשונה קאי על גב דכבר נלטוו במרה נקרא זו שבת א' כמבואר בתוספות פרק רבי עקיבא: ב' שבתות כו'. פעם שני שבתות מבואר פרק בנות כותים גבי ומה שכתבתי שם חסידים הראשונים לא היו משמשין אלא בד' כולי משום חילול שבת ע"ש:

הרי"ף א"ר יוחנן כל המענג השבת וכו'. עיין פירש"י נראה שדקדק רש"י שהכתיב הנביא לתתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והוו לו תתענג על ה' לו תענג שכר זה שתתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלת יליף שהכר זה הוא למענג השבת. וקשה כיון דלמעלה אמר אם תשיב משבת רגלך עשות חפציך ונומר דהיינו כמה דברים שלא יהא הלוכך של שבת כשל חול ולא ימלא דבריך של שבת כו' כדאמר לעיל א"כ מים והרכבתיך סוב על כל הדברים הכתובים לעיל ותכיל דעל עונג שבת גלגד שבפרש לשכר זה של והאכלתיך נחלת יעקב וגו' לגו"ס רש"י אז תתענג בתר וקראת לשבת עונג כתיב והיינו תתענג על ה' מדבר בעונג שבת והיינו או גשביל שמתענג על ה' לקרות לשבת עונג מתם לוהרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב וגו' והשתא דייק קרא דכיון שאמר אז תתענג על ה' הו"ל ויכרכבך על במתי ארץ ויאכילך נחלת יעקב או הו"ל אז תתענג עלי והרכבתיך ונומר והאכלתיך וגו' לזה הוא מוכרח שחזר על שאמר קודם וקראת לשבת עונג והרכבתיך וגו' והאכלתיך והכי קאמר אז תתענג על ה' הקב"ה מגביהך ואומר לך וקראת לשבת עונג ונומר והרכבתיך והאכלתיך. ומ"ש נותנים לו נחלה בלא מצרים שהיא נחלת יעקב דכתיב ביה ופרצת ימה וקדמה סמיך אמאי דכתיב ביעקב לגו ויהו ויתן

עין יעקב

[illegible]

ריתן את פני הפני מורנו ז"ל בו קנא חמורי שבת וכיון שמשמר את השבת סוגמת לעולם יותר וקדמות שהיא גולה בלא גולדים: אפילו עובד כוכבים כאנוש מוחלין לו וכו'. נראה דדייק אל תקרי מחללו לפי שכיון שאמר שומר שבת מחללו [illegible] ועוד דהו"ל שומר מחלל שבת [illegible] דיעשה [illegible] לעולם עובד כוכבים [illegible] ויעבוד את השבת להיותו שומר שבת אז מחול לו עון עבודת כוכבים [illegible] שהעובד כוכבים הוא ככופר בכל התורה וגם השבת שקולה ככל המצות [illegible] שומר שבת תיקן מה שקלקל בעבודת כוכבים [illegible] שומר שבת מחללו שקול כשומר ידו מעשות כל רע [illegible] בכל המצות: לא שלטה בהם אומה ולשון. וקשה דהא פרשת ויבא עמלק היא לאחר שנסעו ממדבר סין ויקראו על מי מריבה ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו ויבא עמלק. ורש"י ז"ל כתב בתורה בתר הויא פרשתא ועדיין לא יצאו מידי קושיא [illegible] שמרו שבת ראשונה לא היו דחוקים למים כי [illegible] אל מקום נחלי מים ועל [illegible] מעלות [illegible] לכך לא היה מים לעדה [illegible] עד ויקראו על מי מריבה ויבא עמלק: אלמלי משמרים ישראל שתי שבתות כהלכתן וכו'. נראה דכיון שלא שמרו שבת ראשונה ונתגאלו שלמות בהם עובדי כוכבים ולכן לכך [illegible] שבת אחר [illegible] מה שקלקלו [illegible] לא שמו ולא זכות וכדי [illegible] לגאולה צריכין שמירת שבת אחד ויהיו [illegible] לתגאל [illegible] כמה עונות [illegible] קרא דוהביאותים אל הר קדשי [illegible] אשר ישמרו את שבתותי כי שם [illegible] ואחר כך אמר [illegible] אל הר קדשי [illegible] לא [illegible] שבתותי אלא כל שומר שבת מחללו [illegible] אחר [illegible] והביאותים אל הר קדשי ורש"י ז"ל [illegible] ועדיין אינו מתיישב כמו שאמרנו. נראה [illegible] ישמרו שבתותי [illegible] שומר שבת ולא שבתותי אלא [illegible] בישראל [illegible] עובדי כוכבים [illegible] ומתגיין [illegible] עובדי כוכבים [illegible] ישמרו את שבתותי אלא [illegible] ומהפכין קרא [illegible] של צדיקים [illegible] אשר ישמרו שבתותי [illegible] עבודת כוכבים בימיהם וא"כ לכך צריכין [illegible] שבתות [illegible] כנגד העבודת כוכבים [illegible] שבת [illegible] ששקול ככל המצות [illegible] לגאולה [illegible] כקטן שנולד [illegible] עבודת כוכבים [illegible] לכך בשבת אחד [illegible] לגאולה [illegible] שקול כנגד שבתות של ישראל [illegible] עבודת כוכבים [illegible] לישראל [illegible] עבודת כוכבים בימיהם [illegible] וכניסתם אל הר קדשי [illegible] בנית תפלתי [illegible] פסס [illegible]:

אמר רבי יוסי יהא חלקי מאוכלי ג' סעודות בשבת
ואמר רבי יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום. איני
והאמר מר הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף
כי קאמרינן בפסוקי דזמרה. ואמר רבי יוסי יהא חלקי
מהמתפללין עם דמדומי חמה [אמר רבי חייא בר אבא]
אמר רבי יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה אמר
רבי זירא מאי קרא ייראוך עם שמש ולפני ירח דור
דורים א"ר יוסי יהא חלקי ממתים בחולי מעיים דאמר מר
רובן של צדיקי מתים בחולי מעיים. ואמר רבי יוסי יהא
חלקי ממתים בדרך מצוה. ואמר רבי יוסי יהא חלקי
ממכניסי שבת בטבריה וממוציאי שבת בצפורי וא"ר
יוסי יהא חלקי מיושבי בית המדרש ולא ממעמידי בית
המדרש. וא"ר יוסי יהא חלקי מגבאי צדקה ולא ממחלקי
צדקה וא"ר יוסי יהא חלקי ממי שחושדין אותו ואין בו
אמר רב פפא לדידי חשדון ולא הוה בי ואמר רבי יוסי
מימי לא נסתכלתי במילה שלי איני והאמרו ליה לרבי
מ"ט קרי לך רבינו הקדוש אמר להם מימי לא נסתכלתי
במילה שלי רבי מילתא אחריתי הוה ביה שלא הכנים
ידו תחת אבנטו. ואמר ר' יוסי מימי לא ראו קורות ביתי
אימרי חלוקי ואמר רבי יוסי מימי לא עברתי על דעת
[דברי] חברי יודע אני בעצמי שאיני כהן ואם אומרים
לי חברי עלה לדוכן אני עולה. וא"ר יוסי מימי לא
אמרתי דבר וחזרתי לאחורי:

הרי זה מחרף ומגדף. שנביאים הראשונים תקנום לומר לפרקים לשבח ולהודות כדאיתא בערבי פסחים והא הקורא תמיד בלא עתו הרי הוא כמנבל שיר ומתלוצץ: בפסוקי דזמרה. שני מזמורין של הללויה הללו את ה' מן השמים הללו אל בקדשו: דמדומי חמה. כשהיא אדומה שחרית אחר שהנץ עד היא אדומה וערבית סמוך לשקיעתה: עם שמש. [עם] זריחתה: ולפני ירח. קודם אור הירח בעוד השמש לא שקעה: ממתים בחולי מעיים. שממרקין עונותיהם וממרקין שמתים. וכתבו בתוספות ר"י אומר כי יש במדרש למרק אכילה מן המעיים להיותם נקיים ועומדים מלאכי השרת: ממכניסי שבת בטבריה. מפני שהיא עמוקה ומחשכת מבעוד יום וסמוכים שחשכה: וממוציאי שבת בצפורי. שיושבת בראש ההר ובעוד שחמה שוקעת מאירה שם אור גדול ומאחרין לצאת: מיושבי בהמ"ד. חכמים ותלמידים הלומדים בכל יום [לצאת] לבית: ממעמידי. מחזרים לבית הכנסת לומר שהגיע עת לעמוד ולאכול: ממחלקי. לעניי צדקה דאמרי' פ"ק (דר"ה) דבבא בתרא לדקה מכניס בני ומתחלקת בני והמחלקים אותה עליהם לבדוק לפי הצריך לכל אחד ואחד ופעמים שקריבת דעתם לרחם על זה לחלק יותר מן הצריך באותה שעה ולאחרים את חנה בעלמא: לא נסתכלתי וכו'. מתוך לביישו: והאמרו ליה וכו'. וא"כ לר' יוסי מאי הוא לאקרויי רבינו הקדוש: תחת אבנטו. מן אבנטו ולמטה: לא ראו קורות וכו'. כשפשט חלוקו (לא היה פושטו מתוך לביישו כשפושטו) פושטו כמו שהיה לבשו דרך ראשו מכסה את עצמו מחלוקו מפני לביישו בקדים [מתחת] ויושב בשמתו: אלו היה חברי אומרים עלה, וכתבו בתוספות לא ידע ר"י מה איסור יש בזר שעולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה שהכהנים אומרים אשר לברך את ישראל עד כאן: לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי. פלא בא מי שאמרתי עליו דבר ושאל אם אמרתי [כן] עליו לא חזרתי בי לומר אינו כדברי לפי שמתחלה אמת אמרתי וקבלה כל מלאכה דמשתמשת באלפים מרים [illegible] נים גם משום לישנא בישא וכן מפי במסכת ערכין:

מהרש"א יהא חלקי מאוכלי כו'. כל הני יהא חלקי דקתני במילתי' משום דהני מילי לא חשיבי בעיני עלמא לדקדק בהן לומר

יהא חלקי עם אוכלי ג' סעודות בשבת. עיין במהרש"א וז"ל [illegible] ושנית [illegible] כי חולה לאחוזיק עלמו למלך לבך אחר [illegible] לי [illegible] ושוקק [illegible] קנות [illegible] מתן שבת וכדי לגבריל [illegible] בעיני הבריות בהלים [illegible] ועיין במהרש"א : מימי לא קריתי לאשתי [illegible] : [illegible] מימי לא נסתכלתי במילה. [illegible] : יודע אני בעצמי שאין אני כהן. [illegible]
[illegible]

חמור הוא שהיא חלקי עותן וכדי לזרז בהן את העבירות אמר כן וק"ל: הרי זה מחרף כו'. משום דהלל כתקן בימים מיוחדים על הנס לפרסם כי הקב"ה הוא בעל היכולת לשנות טבע הבריאה שמיכם בימים אלו וממלא מי שאומרו בכל יום לא יתפרסם אומנת על הנס גם בימים האחרים לפרסם בכי הש"י וה"ז כמחרף ומגדף שאין בידו הגילה לשנות טבע הבריאה ושמי בפסוקי דזמרה כפרש"י ב' מזמורים של הלולים כו' דאין בהם לפרסם נסיו אלא מהם דברי הלל ושבח דבעי בכל יום כדאמרינן לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל וק"ל: מתים בדרך מצוה כו'. לא שייך בזה דשלוחי מצוה אינן נזוקין דהיינו ע"י עסק המצוה לא הוי נזוקין והכא איירי בדרך מצוה במה בעת שמפסק במצוה ולא ע"י עסק מצוה: וממוצאי שבת בציפורי כו'. רבי יוסי עיקר דירתו בציפורי היה כדאמרינן פ' אחד ד"נ אחר רבי יוסי לציפורי אלא לזרז את אחרים אמר כן שיהיו נזהרים לגלות מן הסעדת כמ"ש לעיל וק"ל: מיושבי ב"ה כו'. עיין פרש"י וצ"ל דהדבן בנ"ח ד"ב מהן שהיו יושבין שוחה ויש מהן עומדין וע"כ אמר יהא חלקי מיושבי ב"ה בהן אין ממהרין לצאת מב"ה מש"כ העומדין סקבה לכן מעמידה והם ממהרין לצאת וע"כ כפוך זה הנאמר לדלעיל דאיירי קלא בכה"נ ודו"ק: *נמעתי ה' אידים כו'. לפי שהכנים היו בישראל בגבאות כולם ע"כ כינה אותם לאחרים שכן מליצו בקרא שמוה ותנ' שהוא שפל שלא אל האחר שהוא התשוב וכן בסרבת מקומות בקרא והא דפריך והאיכא ודרימס ולא קאמר שלא כמתך ולא נקרא רבי ודרימם ולא הרה מקרי ולכך לא תשיב ליה בהדייהו דהכי הוספה דנכוותו מקרי אחרים ד"ל דמ"מ פריך דלא סוף קאמרי הי' בנילות כו' כיון שהוליד גם השמי ודרימס וממכי דלין זה שמו אלא דהיינו מנחם מוכר כבר בשם רבי אלא דקרי ליה ודרימס כו' וק"ל: *לא קריתי לאשתי כו'. עיין פרש"י וגואל דמוך וכי היה ר"י מתפאר בכך שלא שיחת חולין שלו מן דברי חכמים ויש לפרש דקרא לאחתו ביתו ע"ש שהיא עיקר הבית וכדי שתהא זריזה בכל צרך ומלאכה בבית וכדאמרינן אשתה לו עזר וכי חיטין טחם כו' וכה"ג קרא לשורו שדה שיהיו עבדיו זריזין במלאכת שדה בשור דהיינו כדאמרי' ברוב תבואות וכו' עובדין לרדיה ולא לנכבתא ודו"ק: במילה כו'. כקנו מילה ולא ציצית ע"ש מ"ש פ' כירה דאמר לאכיא יהו כבעד פניו של משה משום תוילה אף כל פי כן קאמר אני לא נסתכלתי בה ומכוס לכיסית בגלותה וקאמר דגלתה לאחריתה שוי בידי שלא הכנים יהו לנמפיה פ' דהיינו משום הראור עבירה ולכך נקרא קדוש דכ"ש מתגלא גדר ערות כאומר בו קדושה:

הרי"ף א"ר יוסי יהא חלקי מאוכלי ג' סעודות וכו'. נראה דכל הני דאמר רבי יוסי יהא חלקי אתא לאשמועינן מילתא דהוה סד"א דסגי כגון באכילת סעודות קמ"ל דצריך לעשות ד' סעודות כדי שתקא דאמר מלאה לגבר מלתודתא ובפני זה שמוצא שלש סעודות נראה דמורתא לא יצא שכם לז"א יהא חלקי עם אוכלים שלש סעודות נלנבר כי יצא ידים וכן אמרינן שאמר מה הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף וס"ד לפילם נמי הכי בפסוקי דזמרה לז"א יהא חלקי ומגומרי הלל שהם בפסוקי דזמרה בכל יום והוה ס"ד שלא נכון להתפלל עם דמדומי חמה אלא עד שיהיה יום גמור והמשם ילא על האדן. וכן תפלת בין הערבים קודם לשקיעת החמה סכנה לז"א יהא חלקי מאותפללין עם דמדומי חמה שהוא סמוך לזמן המנחה וסמוך לשקיעתה. וכן יהא חלקי ממתים בחולי מעיים קמ"ל דכיון שהוא חולי מעיים אין גופו נקי להיות לובש תפילין

[illegible]

תם אין תפלתו זכה ואינו מתפלל ספירה ומיוקף ומתוח ותפלה צריך להתודות וכיון שיש לו חולי מעיים אינו נמחר להתודות ולהתפלל לזה אמר מעים בן יהא חלקי ומתמתים בחולי מעים שרובם של צדיקים מתים נחוטו מעים שממרקין עונותיהם וממרקים אכילה ממשמשים להיותם נקיים ומיוחדים כמלאכי השרת, ואמר יהא חלקי ממתים בדרך מצוה דס"ד כיון שמשלוחי מצוה אינם ניזוקים הוה עם הכא הוא עושה מגדרו דעתיה ומהדר בעבירה חמורה הוא כמים נחשבת קידושין דלהא תהיה בעבודת כוכבים הוא לז"א יהא חלקי ממתים בדרך מצוה שנדקתם לפניהם יהלך: ואמר רבי יוסי יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריה דס"ד כיון דעת שאתה עמוק שבטבריא אתה בוכה בגילה של שבת וכן בציפורי שם שאתה מבריך בגילה אתה פונם בכבודה של שבת לז"א יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריה וממוציאי שבת בציפורי שמאחרים לגאת כי כולם דנים לפני הקב"ה: א"ר יוסי יהא חלקי מגבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה, דס"ד דהגבאים יש להם קצת עונש אם דוחקים לנגור כדכתיב ופקדתי על כל לוחציו גמבפעי ואמר"ל הני גבאי צדקה הם ס"ד דמחלקי צדקה יפה כחם שמאכילים את העניים לז"א יהא חלקי מגבאי צדקה שמזכים את הרבים אבל שמחלקי הצדקה שירותה דעתם נוחה על זה ולמחוק יותר מהצריך ולגתתם לאחרים יש שנגם בידם שיהא קצת לריכי נפשות: א"ר יוסי יהא חלקי ממי שחושדין אותו ואין בו. דס"ד שכיון שתאית עצמו לידי חשד והיה כדאה להעביר העבירות יש בידו משאת סיוע קצת לתעביר העבירה מתחת יהו ברין יהא חלקי שהוא כיון שאין בו חשד: א"ר יוסי מימי לא נסתכלתי במילה שלי. לפי שהליכו אחר כשהלא עלמו בבית המרחץ אמר הרי לי שלפי עירום מאחות עד שנסתכל במילה שנכנסתי ואמר שם אכבי עם המרחץ א"ר יוסי מימי לא נסתכלתי במילה אפילו בביתי במרחץ: לא אמרתי דבר וחזרתי לאחוריו. שלכך עם שפירשו יש מפרשים שלא היה אומר ומגולה על שום אדם דברים שאינם שמתגמים או לבזו כדבע שהאומרים אסור לדלות לאחוריו אם יש אדם שומע אותו לפנים לאחוו אדם ומגולם לא היה אומר מאחורי האדם דבר אלא מה שהיה יכול לומר בפניו ואין מכלים: אם יאמרו לי עלה לדוכן. פירש רש"י אף על פי שאינו כהן לבסלה שלברכים אמר לברך את ישראל וקשה דאמר גם כן אלו היו אומרים לי למעבר עבודה ואעפ"כ שיאמרו לי עלה לדוכן שהכהן המברך אסור לטמות תיבים אין כמעלם לדוכן:

אמר רב נחמן תיתי לי דקיימית ג' סעודות בשבת ואמר רב יהודה תיתי לי דקיימית עיון תפלה אמר רב הונא בריה דרב יהושע תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגלוי הראש. אמר רב ששת תיתי לי דקיימית מצות תפילין ואמר רב נחמן תיתי לי דקיימית מצות ציצית. אמר ליה רב יוסף לרב יוסף בריה דרבא אבוך במאי זהיר טפי אמר ליה בציצית יומא חד הוה קא סליק בדרגא איפסיק ליה חוטא ולא נחית ואתא כמה דלא רמייה ואמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה *עבידנא יומא טבא לרבנן. אמר רבא תיתי לי דכי אתא צורבא מרבנן לקמאי לדינא לא מזיגנא רישא אבי סדיא כמה דלא מהפיכנא בזכותיה אמר מר בר רב אשי פסילנא ליה לצורבא מרבנן לדינא מ"ט דחביב עלי כגופאי ואין אדם רואה חובה לעצמו ר' חנינא מיעטף וקאי בפניא דמעלי שבתא אמר ביאו ונצא לקראת שבת מלכתא. ומאמרים אחרים במצות כבוד שבת ע"כ:

דקיימית מצות תפילין. שלא הלך ד' אמות בלא תפילין וכן לענין ללים: עד דרמ"א בפסקה הם לבוש תלים לילים כדאמרינן

עין יעקב

אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה, [illegible] [illegible]

[illegible]

כדאמרינן בפלוגה לא תני תוסין: דשלים מסכתיה, שגומרה:
עבידנא יומא טבא לרבנן. לתלמידים ראם יפיתה היה: תיתי
לי. יבואם בכרי: דכי אתא צורבא דרבנן כו'. מחבבים היה
עלי: דלא טעימנא רישא אבי סריא. לזי מכיה נלחי על הכר:
כמה דלא מהפיכנא ליה בזכותיה. עד שאמלה אם יש נדנרו
לנסתו: מתעשת. נבגדים נאים:

מהרש"א תיתי לי דקיימית נ' מי'. פירש"י תיתי לי ישלם שכר
מב"ל וק"ק וכי הוו מבקשים שכר על קיום מצות והרי
אמרו אל תהיו כעבדים כו' ונראה לפרש ע"פ מ"ש בנדק שאדם
רוצה לילך מוליכין אותו והנה לנוסר מסייעין אותו דהיינו דמסייעין
אותו מן השמים לקיים ח"ם תיתי לי כו' דמתוך שאני מקיים ג' מצוה'
תיתי לי סייעתא מסמיא שאוכה שאוכל לקיימן ובמ"ש עמידים בגוה
הם. אבין שמכבדין את השבת וכן רב יודא קאמר אתי שאני מעיין
בתפלתי תיתי לי סייעתא מסמיא שאוכל לעיין בתפלתי ובכוונת הלב
כדברי התוס' וכן תפרש כל הני תיתי לי אחרי שאני בא לטהר
ומהדר להחזיק בו האמנם תיתי לי סייעתא מסמיא לקיים רצוני וק"ל:
(הגה"ה פירש תיתי לי אף שעברתי על דבי סדקא מ"מ שלמה מצותה
קיימתי ובן עיון תפלה תנ"פ שאין אדם ניצל מג' דברים בכל יום להיר
והרהור עבירה ועיון תפלה מ"מ מלמד מכן שהיא עיון תפלה כיללתי):
דקיימית מצות תפילין כו'. עיין פרש"י דהל"כ אלו רבותא דקיים
מצות תפילין וציצית שהם מלות מפורסים בתורה ומעט קיומן ד'
אמות בתפילין וציצית מעטם שלא ילך ד' אמות בגילוי ראש כמפורש
שם: צורבא מרבנן כו'. התחיל בצורבא מרבנן ומסיים ברבנן
עבידנא י"ט לרבנן ר"ל דכי חזינא לתלמידים שהם מקרי צורבא
דרבנן א' שפירושו חוק מדרבנן כפירוש הערוך ושם ודאי יחידים
דסליק מסכת ללמוד כולה בשלימות עבידנא יומא טבא לכל רבנן
כאילו חזינא דסלי למחר בשלימות עד קיומא וקמך לא הקמודה
היא במדרש דשרן סעודה לקיומה של תורה וע"כ נקראת סעודה'
ג'. בשמן קיים רבעי דסלים מסכתא וק"ל: אבי סריא כו'. ר"ל שלא
אהן סיכה לעיני עד שאהלא לו זכות וסייעו ומשום דלא חזיד הת"ח
בעיניו ומר בר רב אשי הוסיף לומר משום דאוהב לו כגופו פסול
הוא לו לדינא וק"ל:

ש"ם **רבי** ינאי לביש מני מעלי שבתא ואמר באי כלה באי
כלה רבה בר רב הונא איקלע לבי רבה בר רב
נחמן קריב ליה תלת סאוי טחיי א"ל מי הוי ידעיתון
דאתינא א"ל מי עדיפת לן מינה [דכתיב וקראת לשבת
ענג] רבי אבא זבן בתליסר אסתירי פשיטי בישרא
מתליסר טבחי ומשלים להו אצינורא דדשא ואומר להם
אשור היא אשור היא רבי אבהו הוה יתיב אתכתקא
דשינא ומושיף נורא רב ענן לביש גונדא דתנא דבי רבי
ישמעאל בגדים שבשל בהם קדרה לרבו אל ימזוג בהם
כוס לרבו רב ספרא מחריך רישא רבא מלח שיבוטא רב
הונא מדליק שרגי רב פפא גדיל פתילתא רב חסדא
פרים סלקא רבה ורב יוסף מצלחי ציבי רבי זירא מצתת
צתותי רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק אמר
אילו מקלען לי ר' אמי ורבי אסי לא מכתפינן קמייהו
ואיכא דאמרי רבי אמי ורבי אסי מכתפי ועיילי ככתפי
ונפקי אמרי אילו מקלע לן ר' יוחנן מי לא מכתפינן קמיה:

בואי כלה. הכי קרי ליה לשבתא מפני חביבותה: טחיי.
רקיקים שהיה פניהם בשומן אלים או בשמן: מי עדיפת לן
מינה. כלום אתה חשוב לנו מן השבת לכבוד שבת הכנסנו ולא היינו
יודעים שתבא: מתליסר טבחי. לפשוט נשכח מן המובחר:
איסתרי. סלעים: אסתירי פשיטי. סלעי מדינה והם אחד משמונה
בסלע צורי והיינו חלי דינר: ומשלים להו אצנורא דדשא. לפני
צואה להביא לו הבשר היה נותן להם מעותם על פתחו: ואומר
להם אשור היא. התאמרו והתחזקו מהר באומנתכם למהר ולהזדרז
ולמכור ולהתעסק בצרכי שבת וגי' מרוח ומשלים להו אמנורא כמהים
מגיה רהביבה היה מתנה לבוחים המוכרים שעדיהו על פתח ביתו
ולא היה נכנס אלא ממהר לאמור ולהביא אחרים ואמר להם לסמכים
אשר היא המחמה ממהר להכין את זו בעוד שהלך להביא את זו:
אתכתקא דשינא. אלקבוא"ריל של שן מחמוח היה ומגיד: ומושיף
נורא. מפח תחת הגיה לכבוד שבת: וכי לגי גרים אתכתקי דהאלה
מהדר: לביש גונדא. כלי שחור להודיע שהיום אינו כדאי להתנהג
בחשיבות ולהתעסק בתבשילי שבת ולא יטנף בגדיו בבישול קדרות:
דתנא דבי רבי ישמעאל וכו'. דבשול קדרה מטנף בגדים: מחריך
רישא. אם היה שם ראש בהמה לחרוך משיער שלו בעצמו: פרים.
לשון פרומים מחתך: מצתת צתותי. מלית שאור בעצים דקים:
מכתף ועייל מכתף ונפיק. כמ"ש יולא ונכנס להביא תמיד ממלאת
כלי תשמיש וצרכי חפצים ומגרים כאדם שמקבל את רבו בביתו
ומראה לו שהוא חבוב עליו וחרד לכבודו לטרוח ולהראות בעצמו:

מהרש"א צנורא דדשא. הוא הציר וכנף שלמטה שהדלת סובב בו
והוא קלת מקום מוכנע למעות לסבית שם כמ"ש בפ"ג
דברכות ז"ל שקליכוא מחתא לנורא דדשא וכן בפ' מליחת האשה דהרי
מכדי להקהו עביה ר' צחא בצינורא דדשא וה"ל הכא היה משלם להו
ר"ל בצינורא דדשא שם יצלא מעותיו מהר וק"ל: מדליק שרגא
כו'. דהוא מרא דמתניתין בפרק ב"מ דאמר הרגיל בנר הוי דמסתם
דהלוא נמי חייב בנר וכמ"ש התוספות דהוו רגילי בנר שבת והלכה
עיין שם:

פז ש **יוסף** מוקיר שבי הוה ההוא עובד כוכבים בשבבותיה
דהוו נפישי נכסיה טובא אמרו ליה כלדאי כולהו
נכסי יוסף מוקיר שבי אכיל להו אזל זבנינהו לכולהו
נכסי זבן בהו מרגניתא אותבה בסייניה בהדי דקא עבר
מברא אפרחיה זיקא שדייה בימא [במיא] בלעיה כורא
אסקוה איתוה אפניא דמעלי שבתא אמרי מאן זבין כי
השתא אמרו להו זילו אמטיוה לגבי יוסף מוקיר שבי דרגיל
דזבין אמטיוה ניהליה זבניה קרעיה אשכח ביה מרגניתא
זבניה

עין יעקב

בואי וגו' לקראת שבת מלכתא. [illegible]

זבניה בתליסר עיליתא דדינרי דדהבא פגע ביה ההוא סבא אמר מאן דיזיף שבתא פרעיה שבתא בעי מיניה רבי מרבי ישמעאל ברבי יוסי עשירים שבארץ ישרא׳ במה הם זוכים אמר ליה בשביל שמעשרין שנא׳ °עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר. שבבבל במה הן זוכין אל בשביל שמכבדין את התורה. ושבשאר ארצות במה הן זוכין אמר ליה בשביל שמכבדים את השבת. דאמר רבי חייא בר אבא פעם אחת נתארחתי אצל בעה״ב בלודקי׳ והביאו לפניו שלחן של זהב משוי ט״ז בני אדם וט״ז שלשלאות של כסף קבועות בו וקערות וכוסות וקיתוניות וצלוחיות קבועות בו ועליו כל מיני מאכל וכל מיני מגדים ובשמים וכשמניחין אותו אומרי׳ °לה׳ הארץ ומלואה וגו׳ וכשמסלקים אומרים °השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם. אמרתי לו בני במה זכית לכך. אל קצב הייתי וכל בהמה שהיתה נאה אמרתי תהא זו לשבת אמרתי לו [אשריך שזכית] וברוך המקום שזיכך לכך. אל קיסר לרבי יהושע בן חנניא מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף אל תבלין אחד יש לנו ושבת שמו שאנו מטילין לתוכו וריחו נודף אל תן לנו הימנו. אל כל המשמר את השבת מועיל לו ושאינו משמר את השבת אינו מועיל לו:

מוקיר שבי. מכבד שבתות: איל כדלאי. לפני שגר מוכרי כדלאי מוים במוכבים: אביל להו. קופם ליטול בית: אותביה בסיניה. נפשם לו בוגע של לגר ותפגו נמסגלם של זהב וקבוע בו מרגליות וקבוע לם צ מווס. קייטם, סנגע, וגיים הלוי גרים בסדרין נסודרו ורלמות פגן לי והוא לגמן רגיט ילחק בריי יהודם: תליסר עילית׳. עליות עלות דינרי זהב תרגום במלמה הוא בטומד הן פתח מחד כך פי׳ רגים הלוי וכן בכל מקום כגון תליסר גמלי ספיק מריפהא וכן תליסר טגחי דלעיל: במה הם זוכים. לעושר גדול כזה: לה׳ הארץ. דלאן לאו רשאים ליהנות עד שמברך שמו נברכם הלחם: והארץ נתן לבני אדם. על ידי נתחבחו מסבים בנותנם זאת:

מהרש״א יוסף מוקיר שבי אביל לה כו׳. עיין פרש״י ויל לאכול לגו כממשנו מכבר אכיל לגו כפישוחא לכבוד שבת יגוזו אלו לחסטומין כדמסיק דפרשי׳ שבתא וכל זה הוא כלדחי נסוכבים וק״ל: בתליתר עיליתא כו׳. עיין פרש״י והוא רחוק ססוס נמספר י״ג נדרך גוזמא שלין זה מספר האמלים המגירית הלא המלות כמ״ש בכ״מ עמים סהוא משלים העשירית ונראה לבוון בזה שהמספר י״ג סטגע לכל דבר שבקודש׳ כגון י״ג מדות של הקב״ה ומלת אחד שהוא גי׳ י״ג מורה עליהם שמדות הללו שקבעים על אחדותו ולכן ומסכים ברייתים רק לפי פשוטה המקבל גם מדות התורה סקודש׳ סס י״ג שהתורה נדרשת בהם גם מדות האדם כשבת לבלל קדושת שמלות סם י״ג פנים ולזה בקדושת השבת לגבל רחנן רבי אבא לכבוד שבת במספר זה בתליסר לאסחרי מתליסר טבחי על מוכה צ וזה יוסף מוקיר שבי ממתמא עתי דהים קונה לכבוד שבת במספר הזה י״ג ועל כן זכה למספר זה ל״ג עיליתא דדיכרי וסכי הליסר גמלי ספיקי ס׳ כקט כמי במספר הזה שהוא ודחי שנע בדבר קדושה שהומר בחיקורי מהכלוח וכן בפרק קרד תעניות דהא״ל יהיבנא לך י״ג כתרי דמשכי אפרסמון דהתם סי׳ דמעטגת נהו על מוכה צ בקדושת עס״ב ודו״ק: ט״ז שלשלאות כו׳. גם במספר הזה ודאי דיש לדקדק ואולי רצונם דט״ז שלשלאות של כסף לנגד ט״ז משואי בני אדם שהיו של זהב ויש לבוון ע״פ מ״ש במדרשים דמלאך דעמדת הדין יש לו ט״ז פנים וכנגד זה העמיד ט״ז פנים של בני אדם שנ״ב זה השלחן במשאם אותו וכנגדן עמהו שלשלאות עמים גבורים שב״ב גומר להציל ממלאכי עמית המפורש בפרק מי שאחזו ומסיים הכא וקערות וכוסות כו׳ ועליו כל מיני מאכל כו׳. דעפי׳ זה גם מלאך רע יענה אמן כדלקמן ודקדק נמי לומר ט״ז שלשלאות כי שהיו בו לרמוז שיהיו ס״ו אפילו של מלאך רע אסורים במ״ה שלשלאות כההוא דפרק מי שאחזו באסוחדי מלבא דעדה דיהבו עליה שלשלאות ודו״ק: וכשמסלקין כו׳ והארץ נו׳. בפרק כיצד מברכין אמרינן ר״ל רמי כתיב לה׳ הארץ גומר וכתיב והארץ נתן לבני אדם ל״ק כאן קודם ברכה וכאן לאחר ברכה. והשתא כשמניחין אותם אומרים לה׳ גומר כיוה דהיינו קודם ברכת שמברכין ברכת הלחם כפירוש רש״י אבל כשמסלקין אותה אומרים והארץ נתן גו׳ אינו מגורר לן דמשמע לכאורה כשמסלקין את השלחן דהיינו לאחר אכילה וזה אינו אלא לאחר הברכה קודם הסעודה ואכילה איירי קרא והארץ נתן גומר כדמשמע הסיא דברכי׳ ויש לישב דהיו מסלקין זה השלחן הזהב קודם הסעודה והאכילה ולא היו מניחין את השלחן הזה אלא משום כבוד שבת בכניסתו וכן היה דרכן לאכול בשלחנות קטנים לפני כ״א כמפורש בתוס׳ לקמן בשמעתין דבימיהם היו לכן שלחנות קטנים לפני כל אחד ואחד ולא היו מגילין אותן לפניהם עד אחר הקידוש וק״ל: זו לכבוד שבת כו׳. זו היא מדת ב״ש שאמרו בפרק י״ט עלא בהמה נאה אמר זו לשבת ולאפשר דעדתו מרובה שהיה קצב ולאפשר היה לו לסמוך למצוא אחר כך נאה הימנה ולע״פ כן לא סמך והניח הנאה לכבוד שבת וק״ל: תבלין אחד יש לנו ושבת כו׳. שמעתי לפרש כי רמז לו תבלין ושמו שבת ש׳סגור הקיסר שהוא מין ירק שבוד לריח ולפעמים כמו שמכינו בסוף מסכת עוקצין השבת משנתן טעם בקדירה וכוונת ריב״ח האורתית על השבת גופיה ולפי הבנתו על הקיסר שהוא מין ירק

תוספות בתליסר עיליתא דדינרי. אומר ר״ת דעיליתא שם כלי כמו כדאמרי׳ נרים מינד מטבריך עלם נקמת בכדא ע״כ בתוספ׳ סוטה ר״ם נקרת התבר של סטבל ופלא כמים עיליתא כפי המסע כי ירצה דבר נמטע לגם פירם שהוא כלי קטן ואינו תן המטבע שלכן יקרם תמונות כמאד פלד יתנו עטורם י״ג כלים קטנים מלאים דינרין ויותר נכון פי׳ ר״ת בלי תרגום בעלמא קאמר והכם אות תהים תמונה מעלת במקומות רבים שהוכירו דברים ביולא בחלת אשר ילאה בהם היותם קרוב לגמגע וכיולא בזה והאי לומר במספה נביא אשר בלודקיא שהביאו לפניו שלחן זהב משוי ט״ז בני אדם וגם שלא נעשה למלך בגול שלא. בראות בעלמא קאמר מהיו לאותו ביה פי׳ עבדים למשרת מלאכתו ולעת האוכל היו עורכין שלחנו במיני מגדים מטעמים וכלים מבכים שונים ומשמר שכל אחד מעבדין שניה ביוז דבר תיקן כולם היו מגילין לפני שלחן וכלים יקרים שוים הון פתח עד כאן:

עין יעקב

תליסר עילית׳ דדינרי. עיין במהרש״א הנועם לבמספר הזה וכי״ב במעלתם שכרים מחמר רשי״ב. עיי״ל עייר דלאוריין, מ...ש מבירך זה על זה ישפט מגיד שפי לאחר ושראל בם אחד ובהגיך אחר הוא י״ג: שמכבדין את התורה. שבמחולה עושר וכל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות מפני עושרו ובדאמרינן רבי מכבד עשירים. ובמאמר אורים בשביל שמכבדין את השבת. דכתיב ברכת ה׳ היא תעשיר דקאי על השבת כדאיתי׳ ברכם ברלמים פי׳ עיר פים: [ועיין שלשלאות קבועות בו. לפי שהיה תשאוי ט״ז בני אדם וכל פי׳ פיק נפלא בשבול אחר (ועיין במהרש״א) ובכל זה מסתלק קבועי בו ר׳ שלשלאות: איל כן לנו מיוחס. אבל לא שאל נראה לא כיון בו על ידי השבע והם שתבלין ר״ל רפואי׳ כן רק לכבוד שבת רק שהיה שואל ממנו לכיון לו לכבוד האומות תם לימן בו כיום השבת נגד והשיב לו שאינו מועיל לו:

ירך דעביד נריה אמר לו הקיסר הן לי ממונו ומלוהו המנין ירק וה"ל פלוט מוציל אלא נמי שסומר סנת דהיינו מוכנו האלפיתיח שסנת שמה שמוציל נמי שסנת נה וה"ק:

אמר ליה ריש גלותא לרב המנונא מאי דכתיב ולקדוש ה' מכובד א"ל זה יום הכפורים שאין בו לו אכילה ולא שתיה אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה. וכבדתו רב אמר להקדים ושמואל אמר לאחר. א"ל בני רב פפא בר אבא לרב פפא כגון אנן דשכיח לן בישרא וחמרא כל יומא במאי נשנייה א"ל אי רגילתו לאקדומי אחרוהו אי רגילתו לאחורי אקדמוהו רב ששת בקייטא מותיב להו לרבנן היכא דמטיא שמשא בסיתוא מותיב להו לרבנן היכא דמטיא טולא כי היכי דליקומו הייא:

מאי דכתיב ולקדוש ה' מכובד. מדכתיב וקראת לשבת עונג מכלל דלקדוש ה' לאו אשבת קאי: וכבדתו. לשבת מהדר דאי ביה״כ הא כתיב מעיקר: להקדים. זמן סעודת שבת לזמן סעודת חול הוא כבודו: לאחר. הוא כבודו שבא מתאוה לאכול: במאי נשנייה. מבשאר הימים: אי רגילתו לאקדומי. סעודתכם בבקר אחרוה: רב ששת. סגי נהור הוה ולא הוה רואה את האכילה והשתיה והקדים בשבת מושיב התלמידים במקום שהגיע שם החמה כדי שיתאכל עליהם מהר כדי שילבשו ויבא ויבאו לקום: דמטי טולא. שילכנו: הייא. מהר:

תוספות רב אמר להקדים ושמואל אמר לאחר. ולא פליגי אלא רב איירי בדרכו לאחר ושמואל איירי בדרכו להקדים כדאמר בסמוך:

מהרש"א ולקדוש ה' מכובד זה יוה"כ שאין כו'. ע' פרש"י ז"ל דוקראת לשבת עונג משמע בעונג אכילה ולקדוש ה' משמע דמלתא לפי גלא אכילה וכה"ג אמרינן בפרק אלו דברים הכל מודים בשבת דבעינן לכם דכתיב וקראת לשבת עונג ונעלרת פליגי דכתיב לה' וכתיב לכם וא"כ ע"כ ולקדוש ה' דמשמע כלו לה' לא איירי בשבת ולא מתוקמא אלא ביה"כ שהוא מקרי נמי שבת וקאמר כבדהו בכסות כי הכא אמרלי דהכא לא ק"ל כר"י דפרק ואלו קמרים דקרא למאכלי מכבדותא ולכך לא מייתי לי' הכא אלא דע"כ כיון שאין לכבד יוה"כ באכילה ובשתייה ע"כ מיתוקמא מכנד בכסות נקיים וכן שמואל ורב דמפרשי וכבדתו דכתיב גבי שבת ה"א לאחר והיא להקדים לא ק"ל כר"י דמוקי לה לגיטי נגדים לעיל בפרק ואלו קמרים והכי נמי פליגי אמרלי לעיל אר"י וכרלה משינוי ניכרא

דלעיל גבי שבת קאמר שלא יהא מלבושך של שבת כו' והכא גבי יוה"כ קאמר בכסות נקיים דהיינו דבר טוסף על השבת שיהא ביוה"כ המלבוש ביוה"כ בנקיים ועל זה קאמר ביוה"כ בגדים לבנים נקיים וכדאיתא במדרשים דוגמת מ"ס וק"ל: רב ששת בקייטי כו'. כפי' רש"י שגי נהור כו' אין פירושו מבורר לי ונפתיחות נראה לפרש דרב ששת דלא שיקדימו התלמידים בשבת כרב דאמר להקדים ולכך הושיב אותן בשבת במקום שילפעה דהיינו בקייטא במקום החמה ובסיתוא בצל כדי שימהרו מתוך לאין לשוב לביתן לאכול סעודת שבת וק"ל:

אמר רב המנונא כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנא' ויכלו אל תקרי ויכולו אלא ויכלו. א"ר (אלעזר) [אליעזר] מנין שהדבור כמעשה שנא' בדבר ה' שמים נעשו. א"ר חסדא אמר מר עוקבא כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהם על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחטאתך תכופר. תניא ר' יוסי ברבי יהודה אומר שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך רע עונה אמן בע"כ. ואם לאו מלאך רע אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך טוב עונה אמן בע"כ. ראוי להבר אל זה מאמר אחר המזכיר ג"כ ענין מלאכי המלוין לו לאדם והוא בב"ר על אודות מלאכי יעקב אבינו עליו השלום וז"ל א"ר מאיר עשה אדם מצוה אחת נותנין לו מלאך אחד. שני מצות נותנין לו שני מלאכי. מצות הרבה נותנין לו מלאכים הרבה שנא' כי מלאכיו יצוה לך ולמה כדי לשמרו מן המזיקים שנאמר יפול מצדך אלף וגו'. אמר רבי יצחק למה מן הימין רבבת ומן השמאל אלף אלא שהשמאל אינה צריכה מלאכים הרבה לפי ששמו של הקב"ה כתוב בתפלין שנותנין בשמאל א"ר חנינא לא כתיב יהא מצדך אלף אלא יפול. שמאל שאינה פשוטה במצות שאינה שולטת אלא במצות תפלין לבד אינה מפלת אלא אלף מזיקין אבל ימין שהיא שולטת בכל המצות מפלת רבבא מזיקין:
ויכלו

עיון יעקב

רב אמר להקדים ושמואל אמר לאחר. [illegible]

ויכלו, הקב"ה הם מיספר נשמתו של מקום. שבשבת נשמה נשמה ע"כ:

תוספות אלא נר דלוק ושלחן ערוך. ואם תאמר הא אמרינן בריש פ"ב ואין שאין מגילין את הבגדין אלא אם כן קיום ויל דעכוך הוא במקום אחר שלא באין מגילים אותו עד אחר הקידום כי היכי דתיתי סעודתא ביקרא דשבתא כדאיתא בשלהבת דרי אחאי והוקא ניתיהם שהיו להם שלפטות קטנים לפני כל אחד ואחד שלא שלמו נטלים הם וקטים נמלאם ע"כ:

מהרש"א באילו נעשה שותף כו'. כי האומר ויכלו הרי הוא מעיד כל מעשה בראשית והרי הוא כנעשה שותף עם הקב"ה כי בלתי עדותו לא ידע עשייתו וכמו שהעשיים לא היה רק בהאמר כדאיתא עליה בדבר ה' שמים נעשו כן עדותו במאמר וס"ל כאילו נעשה שותף במאמר והוא הנוחר שיאמר אפילו יחיד סלי ל"ל ויכלו ר"ל אפילו יחיד בלא עדותו עדים גמור במקום אחר לאפ"כ ל"ל ויכלו להגבעות שותף של הקב"ה בעדותו אלא בלאמירם בעלמא וה"ק: ושר עונך והטאתך גו'. דהאומר ויכלו הרי הוא בנעשה שותף במעשה בראשית כדלעיל והיינו על האתם-בעה דנאמר ויכלו במעשה בראשית ההכנסת שבת ולאותה שעה נתכפר גם אדם הראשון על עונו כמפורש במדרש והכי קרא ביטבים כמיב שאמר לו במלאך כן ונקנה ג"כ כאן בהאי ליטנא לאמירת המלאכים: אחד טוב בו'. מעולה כי יש לכל מלות בנתורה מלאכים ממונים עליהם האחד מברכה דירצה שיהיה כרכות לאדם על קיום המצוה והאחר מקטרגה דשתאלה שיהיה קטיגור לאדם לעבר המצות והן הן ב' מ"ה שאומרו כאן שהן ממונים על מלות שבת ואמר בקיום המצוה ו' דמלאך טוב אומר יה"ר כו' ומלאך רע יענה אמן בעל כרחו יותר מתדים באומרו אמן מ"ד שאומרו הודאה-בעל דין כמאה עדים דמי וכן שהשך שהמלאך טוב אומר אמן והודאתו כמאה עדים דמי וק"ל:

הדר"ק כאילו נעשה שותף וכו'. יש לדקדק מנא ליה דנייהי בתפלת ערבית ואומר ויכלו. ונ"ל מהי דוקקים לומר הא תקלי ונהוא מיבא לבימר דליכא לבימר ויכלו דאמוהו שמליכן דהא שמי"ע עבדים ויכל אותם כזה דבר הכל מקרי ויבואו. אלא ויכלו שמעים שמקנים. בעלת נכיים השולם ויכל אנהים ביום השביעי קבלה עלה הקבוצה כאילו קיימו ויכלו כן ושכרם לפי שלא כשעל תפיעה כרה אלהים השמים והארץ אלא בהבל הישובי נעשו והן דנגרו של אדם המתפלל נפיים שמתשים כשמי-מעשר להתפלל ונקרם בלא שום מעשה יום השמי נאותו השוה של תפלה מעלה עליו כאילו נעשה. לשקנים ויכלו בנהם. הקבים את המתפלל בינם השבי שניהם כילו מעשה שמים וארץ נדגור חהו שמיכתו יום השמי ויכלו השמים והארץ לנוח הכבל. וגם בירח נו ושנה מנו עולי' לנו בדים שמברא ביום וי' והתפלל ביום ו' ענשה יום מעלה עליו כאילו נעשה שותף להקבים ויכל מהשם השמים והארץ. ושבל מקום שבירן-קבים ע"ל. דנאמר ויכלו מנתב הכתוב ת"ש:

שם **אמר** רבי אלעזר לעולם יסדר אדם שולחנו בערב שבת אף על פי שאינו צריך אלא לכזית וא"ר חנינא לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת אף ע"פ שאינו צריך אלא לכזית. חמין במוצאי שבת מלוגמא פת חמה במוצאי שבת מלוגמא רבי אבהו הוו עבדין ליה באפוקי שבתא עיגלא תילתא הוה אכיל מיניה כוליתא כי גדיל אבימי בריה א"ל למה לך לאפסדיה כולי האי נשבוק כולייתא ממעלי שבתא שבקוה ואתא ארי אכליה:

יסדר אדם שלחנו בע"ש. לצלי שבת: במ"ש. סוי כבוד שבת לנותו. כלותו דרך כבוד, כאדם שמלוה את המלך בצאתו מן העיר: חמין. לשתות ולרחוץ: מלוגמא. רפואה: אכליה ארי"א. לעגל שהלוי לינתו:

מהרש"א שאינו צריך אלא לכזית כו'. ר"ל גם שאין צריך אלא לכזית כגון שהוא שבע מסעודת מלוה שהיה לו בע"ש ע"מ הטעם כבוד שבת שהוא יסדרו כאילו צריך לכל דבר כמו בשבת אחר וכן בסעודת לר"ה במ"ש שהוא שבע כבר מסעודת שבת ע"מ קאמר כה"צ ומטעם כבוד שבת יסדרו בכל דבר וק"ל: פת חמה כו'. טעם הדבר די"ל לכבוד השבת בסעודת לר"ה דבדבר הדם שמתחמם אחר השבת ליהנות ונוהגו שהיה אסור בו ביום חמין ופת חמה וקודם לא שעם ברכות מלורי הלא במ"ש וגו"מ על שמי שהוא דבר שמחמם ליהנות בו עתה שהיה אסור בו ביום שבת העבר ומשום דרוב אכילות ומבקון בשבת קרים רע לאולין קאמר דמחמין בסעודת לר"ה במ"ש הם רפואה כמו מלוגמא וק"ל: ואתא אר"א ואכליה כו'. גם כי קטנות הוא דהוה קני ליה בכל ור"ם בסעודת לר"ה מלכה בסלית אי אין זה כבוד סעודת סלית ומלכות שהיה מסולית אל שמתוחרת מסעודת שבת אבל בני סעודה בלאמי שפים כדקאמר לעולם יסדר אדם כו' כמ"ש לעיל:

עמ **אמר** רבי יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמיה רבה מברך בכל כחו קורעים לו גזר דינו שנא' °בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'. מ"ט בפרוע פרעות משום דברכו ה' רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן אפי' יש בו שמץ של עבודת כוכבים מוחלים לו כתיב הכא בפרוע פרעות וכתיב התם °כי פרוע הוא א"ר ל כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר °פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן. מאי אמן א"ר חנינא אל מלך נאמן:

בכל כחו. בכל כוונתו: בפרוע פרעות. בשעת פורענות כגון פרוע דמתרגמינן בגיל: בהתנדב עם ברכו. כשמתנדבין ישראל לברך את בוראם: כי פרוע. הוא עבודת כוכבים ומיק בהעגל פרעות עבודת כוכבים שמספקו ותשתכח שלא יזכר שום מקום שהתנדב עם הוא: אל מלך נאמן. כך מעידים על בוראן שהוא אל מלך נאמן. ע"כ:

תוספות כל העונה אמן בכל כחו. פירוש בכל כוונתו וכן פרש"י ז"ל ור"י אומר דיש בפסיקתא במעשה דרבי ישמעאל בן אלישע דקאמר התם כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ואומרים אמן יהא שמיה רבא מברך בקול רם מבטלין גזירות קשות. א"ר חנינא אל מלך נאמן צריך לאדם שנה עבשם שאומרים אמן. ע"כ:

מהרש"א בכל כחו כו'. ראיתי ומפרש כיסי דכחו להקב"ה וכמ"ש ועתה יגדל נא כח ה' והוא שהצדיקים בתפלתן מגדלין כח הגבורה בפמליא של מעלה והיינו לקרוע גזר דינו כמ"ש ויאמר ה' סלחתי כדבריך ומייתי בפרוע פרעות וגו'. לפ"ז סדרם יהיה בפרוע מלשון בימול ופרעות מלשון פורענות כפרש"י ולדרוש דאפי' יש בו שמץ של עבודת כוכבים ס' יהיה ג"כ בפרוע מלשון בימול ופרעות מלשון גילוי שמץ של עבודת כוכבים כפרש"י בחומש גבי כי פרעם

עיון יעקב

[illegible]

ירושלים ולא תבכה. מאי ולא תבכה אמר רב נחמן בר יצחק בשעה שאין בני אדם מצויין לבכותה: אמר אביי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בו את השבת שנאמר ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם. א"ר אבהו לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו ק"ש שחרית וערבית שנאמר הוי משכימי בבקר שכר ירדפו [וגומר] וכתיב והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פעל ה' לא יביטו וכתיב לכן גלה עמי מבלי דעת. אמר רב (כהנא) [המנונא] לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן שנאמר שפוך על עולל בחוץ מה טעם שפוך משום דעולל בחוץ:

שאין בני אדם מצויין לבכותה. נעשת: בבקר. בזמן ק"ש ולכן מלחרי בכסף: והיה כנור ונבל. וקיפים דקרא ואת פעל ה' לא יביטו לא מצו לב ליחד שמו על בריותיו: שפוך על עולל. ריפים דקרא ואת חמת ה' מלאתי נלאיתי הכיל שפוך על עולל בחוץ שפוך החמה בכעסו בשביל שעולל בחוץ בטלים מבית רבן:

מהרש"א אין הדליקה מצויה כו'. כבר כתבנו בפ"ק דנ"ק דלא לך פורענות כמו האש שמכלה את הכל כמ"ש בקדוש וה' המטיר על סדום וגו' ועל זה אמר כמעט כסדום היינו וגו' ולא כסדום ממש ע"ש ומ"ש פ"ק דקידושין דדרש מזמור לאסף בלא נגים שאמר שירה על שכילה ה' חמתו על העצים והאבנים והותיר לנו שריד וכה"א כלה ה' חמתו ויצת אש בציון וגומר ע"ש וח"ש דמשום חלול שבת הדליקה מצויה שהיא הגדולה שבפורענות שנאמר ואם לא וגו' והצתי אש בשעריה וגו' דהיינו לא כליון גמור כמו בסדום אלא על העצים והאבנים של שעריה ואמר דה"כ ומאי לא תכבה דלפי פשטי' משמע ח"ו כליון גמור ומשני בשעה שאין ב"א כו' דהיינו שהוא שריפו בליס ביום השבת שאין ב"א כו' ויש רוצה בזה בקרא שע"כ לא תכבה אש ילא לחלק מכל ל"ע מלאכה' כדי שלא תכבה אש וגו' שלא תבוא עליכם פורענו' של אש ודו"ק: בשביל שחללו בה שבת כו'. לכאורה דכל הני אמוראי דכל ח"א לא חרבה ירושלים אלא בשביל זה כו' וכל חד נקט מלתא אחריתא דפליגי אהדדי אבל מדלא קאמר רבי אבהו אמר כו' וכן בכל חיכך אלא וח"ר אבהו כו' משמע דלא פליגי ונראה משום דכל ומשמה אדם גם ומורשתיו חם מותכים ומקובלים לפי ומעשה ד' ימי ברלשים כמו שהארכו בזה חז"ל בב"פ מי שהחשיך לנ"ד מול יומא גורס כו' ע"ש ואיכא לנ"ד מזל שעה גורם דהיינו של"ס חכמ"ל והוא ג"כ לפי שהחלק ז' ימי יצירה וע"ז אמר הכתוב ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם וגו' וכמ"ש כל זה בפרק האיזהו נשך ומעשה אשה ח' בניה כו' ע"ש בארוך והוא ענין דשמעתין דכ"א מהאמוראים אמר חורבן ופורענות של ירושלים הבא לפי מזל היום שהיה ארע כפי המעלה שהיה בה והתחיל מיום השבת כי הוא הקודם ואמר לא חרבה ירושלים בפורענות של שריפת אש כמ"ש ויצת אש בציון אלא בשביל שחללו בה השבת כדאמר ומשבתותי העלימו וגומר הכתוב עבירות תגע שם בלאו ענין שנאמר כהנים חמסו תורתי וגומר אבל משום שהזכיר זה הפורענות ולבסוף חמתי נלאתי וגו' מוכרח דבשביל חלול שבת בא זה הפורענות כמ"ש לעיל דבשביל חילול שבת הדליקה מצויה כו' ומשבתותי העלימו דקאמר שכהנים קאי שהם מורי התור' ולפי

פרשה לחזן לשלום הכי עיין שם ועיין בסוף מיר ותפ' אלו דברים מעלת וגודל עני"ת אמן ונתהוסיפו: שערי ג"ע כו'. כי תג"ע יש לו הרבה שערים שהלא לשערים מוחלים וכמ"ש כל צדיק וצדיק נכוה מחופתו של חברו ובפרק שואל אומר כת"ג כל צדיק וצדיק יש לו מדור לפי כבודו ולומר שפותחין לו כל השערים מחדרי ג"ע ומייתי לה אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים כו'. והא' כאן בולא שומר א"ל דמלת שומר במקומו עומד עליהן האותיות והיינו שאותיות בכל סוף ברכה נדקדק אמת ברכה היה לומר אמן עליה בלא יהא אמן יסודה ואל תקרי דקאמר לאו דוקא וכן עלים בכמה מקומות בתלמוד ודו"ק: אל מלך נאמן כו'. האל הנאמן קרא הוא ומפורש בפ"ק ומתרגמין אלהא מהימנא ונסתא תשובה אמן מוסיף ברית מלך שהאל נאמן הוא המלך הנאמן והיינו דבכל השנה אומרים האל הקדוש האל המשפט בהוא בעל היכולת והוא נותן כח ומושלה לבל כדאמרינן והמתכפלא לכל גרחם דאפילו ריש גרנותכי משמיה ומוקמי לי' אבל בר"ה ויה"כ אומרים המלך הקדוש והמלך המשפט שהוא לא מלך על כל העולם לבדום ביחידי שנ"כ בתוב ישראל וגומר ה' אחד הוא ומתגלגלות שבר"ה ת"ש אל מלך נאמן כי שם אל שנקרא הקב"ה בכל השנה שם מלך שנקרא בראש השנה ויה"כ הוא נאמן ואמיתי בו מה שאין כן שם אל שנאמר בעבו"ם לא תשתחוה לאל אחר וגם מלך שנאמר במלכי בני אדם איכו נאמן ובהם רק ולא מושאלה ולא שם אמיתי בהם ודו"ק:

דו"ה כל העונה אמן יהא שמיה רבא וכו'. פירוש נפרוע מלשון ביטול ופריעות מלשון גזר דין ונקיות כמו פריעת חוב ואמר אם רצית לראות בשתכבל גזרות רעות כישראל צריך שיתגדלו העם לברך ובזי בצביות אמן יהא שמיה רבא מברך ויש לנקט נד אפיתחתא בפסוק היכן גרמו שגן פירוא גמלה תמגדל עם שאחר הוא לגון אמנה שלמה תאמינים בשיתן כגדול שיהיה מגודך ויהיה השם של יה שלם והוא שהייה כלומר הוא שם יה מבורך ותתגדל עם מדנה לנס לברך שם ה' בגלויות שבשבת הוא שם יה ונתגדל עם שרכו ה' שהוא שם שלם לא מתגמלים הגזרות והיא בכל כמו שמובא שבל עונותיו המורגם שאין בפתגמות והמגס ויש סוד בזה שהם כים אותיות שיש לשם הקדוש של הוי"ה כנודע ליודעי חן אלו מכית אותיות עם ומספר השם הטולה בעולה פי"ג כמו יודי הוי ואלף הי' מעלה עולה אמן ושמסין בזה קורעין לו גזר דינו וכמו השטריקון של אמן שכולל אל מלך נאמן ולכך קורעין לו גזר דינו שהוא מדריך שלא תגזרה הדין ולומר אל מלך נאמן בגזירותיו גם שקנ"ה קורע לו גזר דינו ונראה בפסוק ביתגדל עם שהתגדלו להיות נעם לאי ולקבל גזירותיו בנדבת לב ולאמן עליהם הדין לברך שי על כל מדותם של הרעה והטובה לא מתבטלת הגזרות בפרוע פרעות כאמור ורבי יוחנן אמר אפילו יש ניזו שמן עבודת כוכבים מוחלין לו ודרים קרא הכי בפרוע לכים שיבטל הקנ"ה העבודות שכנים שהיה פרעות כדכתיב כי פרוע הוא זאו בזמן שהתגדלו העם לברך הי' על כל מה שמודד להם הם מקבלים עליהם דינין באמונה ואמן עליהם הדין: אל תקרי שומר אמונים. נראה לפי שלאמונה לא יצדק לומר שומר אלא עושה אמונה או דובר אמונה מלי שומר ועוד מאי אמונים דקאמר דשית לו לומר אמונה או אמונות לגם דרשו אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמנים ויש לנו לומר דרך דרש שהיה כאן בכל כמו אינו על הריתת הקול אלא על דברי האומנים שעונה לא אחד ולא שנים אלא כל אשר שמלה יהו בכל כמו לעונות אמן ומכה לעבות והוא שאומר אמנים הרבה:

צ ש אמר רב יהודה בריה דרב שמואל משמיה דרב אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת שנאמר ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא וגומר והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות

עין יעקב

אין הדליקה מצוי' אלא במקום שחילול שבת מצוי. כ"ל שמשם כי כל המשמר שבת נותנין לו נחלתו בלי מצרים...

ולפי שהיסודי שבת. אין יכולין לאמון עם פתח סכנות הרמב"ם כגון הקדירה ומלגחל והליכה והדור בג"א לעורך ורחוי לת"ח שהוא הכבן לגודיגן לע"ה אבל הם הכהנים העליונו עיניהם של ע"ה בכל זה וצ"ל אמר בתוכם כמ"ש אות פיה ביני וביניכם וגומר רבי חנינא אמר לא חרבה ירושלים בפורענות הגלות. אלא בשביל שבטלו קריאת שמע שחרית כו'. כלומר הרי מסכיתי וגו' כי כן דרך המבכרים בנ"ש לכבוד קשדם ל"ה מלכותא במבטלין ק"ש של ערבי' ולומר גם בשחרית שנרים את ק"ש ולומרים הרי כי עדיין ראסי חי ולומר וכתיב והיה כינור ונבל וגו'. קלור הכא התלמוד וסמך אהך דפ"ב דסוטה של הסותה בר' מיכי אמר מניא ה' פורענות ס' כי תחת בסי' ט' לנקרא. ק"ש בד' נרסותיה נבילה הוא סותה יין בד' פיכי אמר ועגסים מסר ומבטל ק"ש בד' נרסותיה בכלומר ולא שומע ס' וגומר ע"ס: ורב כהנא אמר לא חרבה אלא בשביל שבטלו בה תינוקות של בית רבן. קרלא גבם בית רבן ע"ם דעיקר לימודן בבית ולא בחוץ וכמ"ש לקמן אין עולם מתקיים אלא בהבל תשב"ר ח"ס ספוק חמה ס' בשביל שהמולג בחוץ ולא בבית רבן ולומר ועל סוד בחורים מאולכים כן ביחד ברחובות כאילו ים לגן סוד לדבר זה עם זה ואין יחבין באהל בית המדרש וקיים הפורענות בזה כי גם איש עם אשה ילכדו וגומר מאביהם ואומם ילכדו בעון זה שהיה להם להוכיח על בניהם שלא ילכו בחוץ ולהוליכו לבית רבן:

ההיא אין הדליקה מצוים וכו'. וקשה דילמא נ"ל על שאר עבירות לאסור שאלא אם העבירה גם ואיך הוא אומר בלשון שאילה אין הדליקה מצוים וכו' ועוד כגלל אין מתייחסת הדליקה על חילול שבת יותר משאר העבירות ונראה דדייק ר' יהודה ליסניה דלא קאמר אין הדליקה באה אלא אין הדליקה מצויה לפי שאותם שמצא אם ותפר על שאר עבירות מ"מ יהיה לאסור לכבותה באותן שאין הדליקה מצויה תדיר שאין לאסור לכבותה אלא על עון חילול שבת שמקבלים עוד לאם כמותם כמה ממה לא שמרו השבת כן מקבלים מג"ה להם אם הדליקה ביום השבת שאין בני אדם מצוים לכבותם וכיון שאין עבנה אותם מחיה הדליקה מצויה תמיד ולא תכבה באותו מחוה חילל השבת ולא שמר גם השבת לא יסמוך בכפיו ויהיו מחוללים באש המגפה וכפי זה אנו צריכין לומר מצוים אין הדליקה מצויה אינו על הדליקה הבאה בימי החול אלא על הדליקה הבאה ביום השבת מכיון שאין עבנה אותה היא דליקה מצויה תמיד וכן אמר הכתוב והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלים ולא תכבה מאי ולא תכבה בשבת שאין בני אדם מצוים לכבותה: כלומר ומבנותיי העלימו עיניהם ואחל בתוכם. וקשה דהא בקרא עלילה כתיב כמה מיני חטאות כהגים ממש חרדתי ומללו קדשי וגו' ומשבתותיי העלימו עיניהם שריה נקרבה כאלגים טורפי טרף לשפוך דם לאבד נפשות כגיאים פחו טפל פחים שוא וגו' עם הארץ עשקו עושק וגזלו גזל ועני ואביון הונו ואת הגר עשקו וגו' ועל כל אלה העבירות אמר ואשפוך עליהם זעמי ונראה דדייק קרא דבכל העבירות הכתובות שם לא אמר ואחל בתוכם אלא בחילול השבת ומשבתותיי העלימו עיניהם ואחל בתוכם ולא עוד אלא דהול"ל ויחללו השבת

ומאי ואחל בתוכם אלא לומר · שמחלל את השבת ואלו המקדש ואחל בתוכם נפסק חילול שבת: על ניחול ק"ש וכו'. וקשה דהא קרא לא קאמר אלא לכך גלה מפני בטול גלותן של ישראל אבל לא החכר כאן חורבן ירושלים כלל ואין לומר דלשון שגלו הוא יורה שגלו משנת החורבן דהרי גלות גלות יהויקים וגלות יכניה ועדיין לא נחרבה ירושלים. ואפשר דדייק מכי הרי תמכיתי נעקר שהוא זמן ק"ש של שחר · ומאחרי נגשף שהוא זמן ק"ש של לילה דכתיב בשכבך ובקומך ולא שומע כי לא יביטו לייחד שם כי לכך עשות ידיו שהוא בית המקדש דירושלים שהוא מקדש ה' טעשה ידיו והשיל אשר כי נאמר בה כי אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו ואם ה' לא ישמור עיר וגומר ולכך לא ראו גאולת המקדש דירושלים שהוא מעשה ידיו של הקב"ה ומתוך החורבן לכך גלה עמי הרי שהגלות לא נמשך אלא מתוך החורבן. שביטלו בה תינוקות של בית רבן שבא ספוך על עולל בחוץ. וקשה והרי כתיב שם על עולל בחוץ ועל סוד בחורים יחדיו דמיירי מן הבחורים ונראה דכיון דלימים דקרא אמר ולא ששם ה' מלאתי נלאתי הכיל שפוך הרי כאן מילוי חימה והם שפוך החימה בנקמה ומדמכין השפיכה על עולל בחוץ מבלל מהחורבן שהוא ספק כלום שמאי ריבה אם בלין אם היה על עולל בחוץ ומילאו חמת ה' עליהם נכנסו להם הוא על סוד בחורים יחדיו:

צא אמר עולא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא היה להם בושת פנים זה מזה שנאמר הובישו כי
ירמיה ו תועבה עשו גם בוש לא יבושו וגומר. אמר רבי יצחק לא חרבה ירושלים אלא בשביל שהשוו קטן וגדול שנאמר
ישעיה כד והיה כעם ככהן וכתיב בתריה הבוק תבוק הארץ. אמר רב עמרם בריה דר"ש בר אבא אר"ש בר אבא א"ר חנינא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה שנאמר
איכה א היו שריה כאילים לא מצאו מרעה מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה אף ישראל שבאותו הדור כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את זה. א"ר יהודה לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה תלמידי חכמים שנאמר
דה"ב לו ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד (אין) [לאין] מרפא מאי עד אין [לאין] מרפא אמר רב יהודה [אמר רב] כל המבזה ת"ח אין לו רפואה למכתו. אמר רב יהודה א"ר מאי דכתיב
תהלים קה אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו אל תגעו במשיחי אלו תינוקות של בית רבן. ובנביאי אל תרעו אלו תלמידי חכמים. אמר ר"ש לקיש משום רבי יהודה נשיאה אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקי של בית רבן. א"ל רב פפא לאביי דידי ודידך מאי. אמר ליה אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא. ואמר ר"ל משום רבי יהודה נשיאה אין מבטלין תינוקות של בית רבן

עיון יעקב

אין רפואה למכתו. [illegible]

רבן אפי' לבנין בית המקדש. ואמר ליה ר"ל לר' יהודה נשיאה כך מקובלני מאבותי ואמרי לה מאבותיך כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה רבינא אמר מחרימין אותה. ואמר רבא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה שנאמ' שוטטו בחוצי ירושל' (ודעו נא וראו) [וראו נא ודעו ובקשו] אם יש עושה משפט מבקש אמונה וגו'. איני והאמר רב קטינא אפי' בשעת כשלונה של ירושל' לא פסקו ממנה אנשי אמנה שנאמר כי יתפש איש באחיו בית אביו שמלה לכה קצין תהיה לנו דברים שבני אדם מתכסין בהם כשמלה ישנן תחת ידיך והמכשלה הזאת תחת ידיך דברים שאין בני אדם עומדין עליהם אלא אם כן נכשלים בהם ישנן תחת ידך קצין תהיה לנו ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חובש ותומר אין ישא אלא לשון שבועה וכן הוא אומר לא תשא את שם ה' לא אהיה חובש לא אהיה מחובשי עצמן בבית המדרש ובביתי אין לחם ואין שמלה שאין בידי לא מקרא ולא משנה ולא גמרא. ממאי דילמא שאני התם דאי אמר להו גמרינא אמרי ליה אימא לן הוה ליה למימר גמר ושכח. מאי לא אהיה חובש כו'. ל"ק כאן בד"ת כאן במשא ובמתן:

הובישו כי תועבה וגו'. סיפא דקרא גם בוש לא יבושו: במשיחי. אלו תינוקות של בית רבן. מדרך משיחה למשחן נפשן: ובנביאי אלו תלמידי חכמים. שמלמדין ומגלין לבני חכמה: מחריבין. לשון חורבן: מחרימין. לשון חרם: מתכסין בהם כשמלה. כשמשלחין אותם מפני תורה שלמד שאין עמו מפליאים את דבריהם מפני שאין יודעין להשיב: ישנן בידיך. אתה נשיא קצין תהיה לנו ותלמידים חכמים: דברים שאין אדם עומד בהן. על בוריין לאמתת הלכתן: אא"כ נכשל בהן. עד שיטעה בהן פעמים [illegible] שמקשרין: לא אהיה חובש. לא רציתי להיות חובש בבית המדרש: אהיה. [illegible] ומאי. [illegible] מאי לא אהיה חובש. [illegible]: בדברי תורה. כי [illegible] על שקר:

מדרשא ואמר עולא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא היה להם בושת פנים כו' שנאמר הובישו וגו'. [illegible]

כו': שהשוה בה קטן כגדול כו'. [illegible] לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא כו'. [illegible] לא חרבה ירושלים אלא שביזו בה ת"ח שנאמר ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים וגו'. [illegible] ואמר רבא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה שנא' שוטטו בחוצות ירושלים וגו' ובקשו ברחובות. [illegible] ובנביאי וגו'. [illegible]

עין יעקב

[illegible]

ססיו בארץ לויתם והקב"ה הלילם כמ"ש ויחסלם וגו'. אל גר וגו' לא סביה לאדם לעשקם וגו' וכאן וכתיב בלשון לווי אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו דה"א לפרש למשיח מעם מהם המלכים והכהנים ולנביאי' מעם דלווי לים כן ועל כן דרשו על תינוקות של בית רבן ועל הת"ח לוה כן שלא יגעו בהן בהסנ"ה ולא ירעו להם לת"ח ומשיחי הן הסנ"ה ע"ש גדולתן ותביעתן כדאמרי' למשיחה לגדולה וכדמסיק שאין בהן הבל של חטא ורש"י פירש בע"א: הבל שיש בו חטא כו'. ר"ל דגם התורה שהיא רק בהבל פיו של אדם אינו דומה ס' דהבל שאינו של חטא הוא יראת ס' טהורה כמ"ש טעמא חטא ואח"כ לומד תורה הוא יראת ס' טהורה. וק"ל: כי יתפש איש באחיו כו'. דרשוה לענין תורה דלפי פשוטו דהילך ימעט. לומר על מה שאין לו שים לו בדבר שיש מדלית עין ועוד שהם אינן אומרים רק שמלה לך ומשוב אתם בעיניו והוא מוסיף לומר ובידי אין לחם ואין שמלה ולכך דרשו דלענין תורה מדבר שמלה לך: דברים שבני אדם מתכסין בהם כשמלה. ודברים שאין בני אדם עומדין כו'. עיין פרש"י כאן אבל בספר יפעיה פירש בע"א דבר שמחורת כשמלת כו' והמכשלה שאינו מוכשלין באיסור ס' ע"ש דהבתא כיאה שהם א"ל שמלה לך דהיינו שבא לכלל הוראה שהוא מחור כשמלה והוא מוסיף לומר שלא ימעטו בו שאפי' מקרא איני יודע דהיינו לחם ובשתת כיאה דפריך דילמא כו' ואיתי' ג"ה אימא לך דהשמלה שבא לכלל הוראה עדיפא ה"ל למיפרך דילמא שאני התם שילך יקבל עליו להורות לכן כיון שאינו יודע להורות בכל אלא מאה דאוסיף לומר אין לו לחם דהיינו מקרא שאינו בכלל מקרא כדי להורות קאמר דלא פסק ממן חכמי אמנה וקאמר דילמא משום דא"ל אימא לך הדי"ק:

דריי"ת שלא היה להם נושא פנים זה מזה. עיין פי' רש"י וצריך לתקן סוכת רש"י ונם קידם בדבריו ועוד קשה דהא לישא דקרא כתיב התניסו כי תופעת עמו ואי קרא מרישיה לפיפים לא מדרים ונראה דהאי דקאמר הוניסו כי תופעת עמו קאי אקרא דלעיל ויראהו את סנר נח פני על נקלם לאמר שלום שלום שמדבר בנביאי השקר וילפתו את סנר גם פני על נקלה לאמר כיון שים שלום ניניהם ישפטו שקנים שלום לכם ואינם נגעים נפשים שלכם שמתך השלום כי סנוד ענגים אסרים אנ"ש שהם שו"ב הנה לו מתוך שלמדות והשלום ותדבר הוה מרפאים סנר גם פני על נקלם לאמר שלום לכם ולמדות ויכפות הקב"ה לכם שלום ואין שלום שנבואם אין שלום ובשארו כך הנביאים שאין שלום התניסו האנשים כי תופעת עמו לסחוק כיד הנם לומר לכם שלא יחושו על רוע מעלליכם כי השלום עין נכרס והם כיתו כי תופעת עמו הנם ועל כן גם נום לא יגעו הנם וכיון שלא היה להם נושא פנים לכן יפלו נגופלים. ולזה כיון רש"י ז"ל פיפים דקרא גם נום לא יגעו כלומר אנ"ש דדינים דקרא אמר התניסו אינו מדבר על הפנם כי אם סיפיה דקרא דכתיב גם נום לא יגעו הוא מדבר נפם: א"ר יהודה א"ר אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו וגו'. וים לדקדק אם רלה לגאר מהו משיחי ומהו נביאי היה לו לגאר מגלי שאלת א"ר שנראה שאין לו הגנה. ועוד לגמה. שגיה פירוש משיחי ונביאי מעצמו. ועוד לגמה קרא לתינוקות של בית רבן משיחי ולמים נביאי ועיין פרש"י ז"ל. ועיין דילמא אין העולם מתקיים אלא על כל העוסקים בתורה וכן א"ר אלעזר אין העולם מתקיים אלא בשביל התורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגם פרש לומר בשביל תינוקות של בית רבן וכן אמר ר"ש רב פפא לאביי דידי ודידך מאי דשמיעה שלדבריו שאמר על תינוקות של בית רבן שעליו ועל חבריו אינו מתקיים מהרי הם כאומר כל היום מגשלם. ועוד אמר מהו סגל בים נו מבא לבגל שאין נו חטא דהילי' תורה מיסוקות לגורם של תלמידי חכמים. ונראה לתקן שאמר סכתוב אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו ולמה שנאם שהי' מלוכות ולישראלתן אל תגעו ותרעו ועוד למה נקט אל תגעו במשיחי ותלוקות נביאי אמר אל תרעו לכך דרשו פישור הכתוב כך שאמר אסר כרת את אברהם לאמר לך אתן את ארץ כנען ואסיב במועם ויתהלכו מגוי אל גוי וכשתפנתח ממועדי סיכנים ותכד כי לא עוזנם וים עליהם חסד שהאהיל וזרח ויכח עליהם על ישראל הוכיח למלכי עובדי כוכבים לאמר אל תגעו במשיחי שהרי שלא תגעו יד בתנוקות של בית רבן שאין להם הגנה בלימודם רק שים מפתוחיהם סם משיחים ולכך קראם משיחי על סם שים מפתוחיהם ולהיותם קטנים אפי' נגיעם גבלמא

שוא קשה להם. ונביאי שהם התלמידי חכמים שיש להם ג"ע וספת נירותם נדעת ותבונה אל תרעו כי נבגיעה בעלמא לא איכפת להו אבל אל ירעו ולמה פתם על אותות התינוקות של בית רבן שאל תגעו בם יד כלל שמך ואמר אין העולם מתקיים אלא על תינוקות של בית רבן כי-כן אמת שהתורה שלומדים בני התורה הגדולים ולא יעשו פעיסם יומם ולילה היא סתורה התמונה שמתעסים נה קדושי תורה מה שאינם יכולים לחדש התינוקות של בית רבן אך אמנם אינו לא היה היסוד של כל מים שעסו על התורה שלמד בתיוסו תינוק של בית רבן לא היתה תורתו מתקבלת לפני שלם הסגיל גלמוד תורה לאחר שהגדיל יש נאמנות תורה שלמה. הריאלי' עבירה שאין אדם ניטל מתם ואינה תורה נקייה ונרה אבל מכיון ש:ל אדם נקטנותו קודם שהגיע לכלל גדול כבר למד תורה במעוטו קטן והיתה תורתו נקיים כגל שאין נו חטא והמיצים אסי' לכלל שעבין קודם לו התורה שלמד וקיימא לן עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה וכאן שקדמה נידו תורה שהורה כל עבירות של אחר כך לא יוכלו לבבות את התורה שלמד ונמצא שאין העולם מתקיים אלא בשביל התורה שלמדו בהיותם תינוקות של בית רבן שהלימוד כך לא היה מתקיים העולם וזהו שאמר אפי' שלכים ויונקים יסדת עוז שהכוונה היסוד שים בכל אדם וזמן שהיה שלא ולמד תורה בנים רבו הוא יסוד חזק לעמוד עליו עת התורה שלמד. אמר גדלב כי מתוך אותו יסוד של תורה נקייה אבל שאין בו חטא אין שום עבירה מכבה תורה ואת נראה לי דבר נכון ואמיתי: ומה שאמר אביי לרב פפא דידי ודידך מאי כלומר שתורה שלנו לעמדים עכשיו בגדולתינו האיש שיעילת אנים שלא הקדים לא תורה של זמן הקטנות כיון שאנו שהורים שהשמא הניסור רע או לא שלעולם לריך להקדים תורה בזמן הקטנות ועל אותו יסוד ילמוד בגדולתו ס"ל אין דומה תורה של הבל שים בו חטא שהגדולים שלמדו נשרדן גדולים כבר קדם אותו חטא ללמוד תורה ולא אמרו אלא שאין עבירה מכבה תורה דהיינו כשקדמה התורה לעבירה אבל אם העבירה קודמת לתורה העבירה במקומה ואינה מכבה אותה התורה. אבל אפשר שמא העבירה מכבה לתורה אבל כשקדמה התורה שהיתה נקטנותו שהוא הבל שאין בו שום עבירה לא הגיע לכלל חטא את התורה שקדמה היא מכבה גם העבירה. וכל שכן שאין העבירה מכבה תורה: אמר ר"ש לקים משום רבי יהודה נשיאה אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפי' לבנין בית המקדש וכו'. וקשה דקאמר אמר ליה ר"ל לתאן קאמר ומאי דעתיה לחלוק בא או להוסיף. ונראה דהכי גרסינן א"ל ר"ש לקים לרבי יהודה נשיאה והענין הוא דר"ל משום רבי יהודה נשיאה. אמר אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש שמקיים שעולם בעבודת הקרבנות אין מבטלין מלמוד תורה של תינוקות אפי' לפי שעה ואמר ליה ר"ש לקים לרבי יהודה נשיאה מהו נעל השמועה כך מקובלני מאבותי ואבותיך שעיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה דהיינו יעשו לה שיור לעיר שמתקיים אף על פי שאין בה תינוקות של בית רבן. וכיון שבכל מקום יש לה שיור לעיר בשביל התינוקות כדי לבנות המקדש שהם אין מקדש לא יהיה שיור כלל כדכתיב והשימותי את מקדשיכם והשימותי אני את הארץ והיתה ארצכם שממה הרי שאין שיור אם אין מקדש ואם אין תינוקות תב"ע יש שיור ונראה לדמות זה משני זה. אמר רבינא כך מנו חכמים מחריבין אותה ואין שיור. ויפה אמרו אין מבטלין תינוקות של בית רבן לבנין בית המקדש כיון דאין שיור: שפסקו ממנה אנשי אמנה וכו' אימי וכו'. וקשה דקשיא א' איתא בקראי דקמו אהדדי כתיב חבא שוטטו אם יש מבקש אמונה משמע דלא היה שם מבקש אמונה וכתיב הכא כי יתפוש איש באחיו וגו' ובוא נמצא לא אהיה חובש שאין בידי מקרא ומשנה הרי שהיה עותה נאמנה שלא היה יודע תורה שהם אינן אלא לפי שלא יאחלו לו אימא לך הוה ליה למימר גמידלא ושכינא מאי לא אהיה חובש כלל לא אלא מפני שהיו אנשי אמונה ולמה שקמה נכנא כיון שהוא מקרא דורש וכן מה לנו להניא דשמא רב קטינא ושמאי לא דתי' קראי אהדדי כדאמרן ויתרץ לא קשיא כאן בזמן נותרי סורה כאן בשעת מתן. ונראה דלנא אמינא דקאמר קרא שוטטו בחוצות ירושלים אם יש עושה משפט מבקש אמונה דהיינו תרתי מילי שיהיה עושה משפט ומבקש אמונה אבל בשעת התורה לגמרי שהיו בה אנשי אמונה מ"מ לא היה בם עושה משפט תגרע למבקש אמונה אבל נראה דרש לא סרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו אנשי אמונה מתחש דהגביל שפסקו אנשי אמונה בלבד נחרבה וקרא הכין אם יש עושה משפט או אם יש עושה אמונה בלבד אבל לא והרי אמינו שהיו בה אנשי אמונה ואפי' להו רב קטינא ליכא לאקשויי מקרא דילמא האי קרא איירי קודם סחרבן שעדיין היו בה אנשי אמונה וקרא דנביאים דכתיב כי כשלה ירושלים הוא מדבר על זמן החרבן וכשהגיע זמן החרבן אבדה האמונה אבל רב קטינא דריש שפילו בשעת כשלונם של ירושלים לא פסקו אנשי אמונה דריש קראי אהדדי כי

[illegible]

צב קכא **תנו רבנן** מעשה ונפלה דליקה בחצרו של יוסף בן סימאי בשאן ובאו אנשי גסטרא של צפורי לכבותה מפני שאפוטרופוס של מלך היה ולא הניחן מפני כבוד השבת ונעשה לו נס וירדו גשמים וכבו. לערב שגר לכל א' מהם ב' סלעין ולאפרכוס שבהם נ' וכששמעו חכמי ברבר אמרו לא היה צריך לכך שהרי שנינו עובד כוכבים שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה מפני שאין שביתתו עליהם:

גסטרא. בלשון: אפוטרופוס. ממונה על ממונו: אין אומרין לו כבה. דכן נזור על אמירה לעובד כוכבים משום שבות: ולא תכבה. אין צריך למחות ביון שלא יכחמי ויכבה: שאין שביתתו. של עובדי כוכבים עליהם דישראל אינו מוזהר על שביתתו של עובד כוכבים שאינו עבדו:

ע"ב **אבא** בר מרתא דהוא אבא [בר] מניומי הוו מסקי ביה רבי ריש גלותא זוזי איתוהו קא מצערי ליה הוה שדי רוקא א"ל ריש גלותא אייתו מנא בהיפו עליה. א"ל לא צריכיתו דבי אמר רב יהודה רוק דורכו לפי תומו א"ל צורבא מרבנן הוא שבקוהו:

הוה שדי רוקא. היה רוק מוטל לפניהם ונפנה הימנו: רוק דורכו. כאן מפסיק [illegible] כי לא מכוין [illegible]:

אמר הכותב [illegible]

[illegible]

פני השכינה דכתיב ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור וגו'. אמר רבי אלעזר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. מדת בשר ודם אין קטן יכול לומר לגדול המתן עד שאבא אצלך ואילו בהקב"ה כתיב ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך וגו' [אמר רב יהודה בר שילא] אמר רב אסי [אמר רבי יוחנן] ששה דברים אוכל אדם פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן הכנסת אורחים ובקור חולים ועיון תפלה והשכמת בית המדרש והמגדל בניו לתלמוד תורה והדן את חבירו לכף זכות. איני והתנן אלו דברים שאדם עושה אותן אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כלם [הני אין מידי אחרינא לא]. הני נמי (בגמילות חסדים שייכי ל"א הני) בהני שייכי. תנו רבנן הדן את חבירו לכף זכות דנין אותו לזכות. ומעשה באדם אחד שירד מגליל העליון ונשכר אצל בעה"ב אחד בדרום ג' שנים. ערב יוה"כ אמר ליה תן לי שכרי ואלך ואזון את אשתי ובני אמר לו אין לי מעות א"ל תן לי פירות א"ל אין לי תן לי קרקע אין לי תן לי בהמה אין לי תן לי כרים וכסתות אין לי הפשיל כליו לאחוריו והלך לביתו בפחי נפש. לאחר הרגל נטל בעה"ב שכרו בידו ועמו משוי ג' חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים והלך לו לביתו. אחר שאכלו ושתו נתן לו שכרו. אמר ליה בשעה שאמרת לי תן לי שכרי ואמרתי אין לי מעות במה חשדתני אמרתי שמא פרקמטיא בזול נזדמן לך ולקחת מהן ובשעה שאמרת לי תן לי בהמה ואמרתי אין לי בהמה במה חשדתני אמרתי שמא מושכרת ביד אחרים. בשעה שאמרת לי תן לי קרקע ואמרתי לך אין לי קרקע במה חשדתני אמרתי שמא מוחכרת ביד אחרים ובשעה שאמרתי לך אין לי פירות במה חשדתני אמרתי שמא אינן מעושרין. ובשעה שאמרתי לך אין לי כרים וכסתות במה חשדתני אמרתי שמא הקדיש כל נכסיו לשמים אמר ליה העבודה כך היה הדרתי כל נכסי בשביל הורקנוס בני שלא עסק בתורה וכשבאתי אצל חבירי בדרום התירו לי כל נדרי ואתה כשם שדנתני לזכות כך המקום ידין אותך לזכות. תנו רבנן מעשה בחסיד אחד שפדה ריבה אחת בת ישראל ולמלון השכיבה תחת מרגלותיו למחר ירד וטבל ושנה לתלמידיו אמר להו בשעה שהשכבתיה תחת מרגלותי במה חשדתוני. אמרנו שמא יש בנו תלמיד שאינו

מפנין פרק שמונה עשר

צג קכז **אמר** רבי יוחנן גדולה הכנסת אורחים כהשכמת בית המדרש דקתני מפני האורחין ומפני ביטול בית המדרש. ורב דימי מנהרדעא אמר יותר מהשכמת בית המדרש דקתני מפני האורחים והדר מפני ביטול בית. אמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחים מהקבלת

עין יעקב

[illegible]

שאינו בדוק לרבי. בשעה שירדתי וטבלתי במה חשדתוני אמרנו שמא מפני טורח הדרך אירע קרי לרבי אמר להן העבודה כך היה ואתם כשם שדנתוני לכף זכות כך המקום ידין אתכם לכף זכות. תנו רבנן פעם אחת הוצרך דבר אחד לתלמידי חכמים אצל מטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויין אצלה אמרו מי ילך אמר להם רבי יהושע אני אלך. הלך רבי יהושע ותלמידיו כיון שהגיע לפתח ביתה חלץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס ונעל הדלת בפניהם אחר שיצא ירד וטבל ושנה לתלמידיו ואמר להם בשעה שחלצתי תפילין במה חשדתוני. אמרנו כסבור רבי אל יכנסו דברי קדושה במקום טומאה. בשעה שנעלתי במה חשדתוני אמרנו שמא דבר מלכות יש בינו לבינה. בשעה שירדתי וטבלתי במה חשדתוני אמרנו שמא ניתזה צנורא מפיה על בגדיו של רבי. אמר להם העבודה כך היה. ואתם כשם שדנתוני לזכות כך המקום ידין אתכם לזכות:

כהשכמת בית המדרש. מתניתין לא נמתניתין כי אידי: מהשכמת ב"ה. דהכא דידן לקדוש גרסינן: אל נא תעבור. והניחו והלך לקבל אורחים: ועיון תפלה. לכוין בתפלתו: הני הני מני מתני מילי: הכנסת אורחים ובקור חולים. הייס גמילות חסדים ועיון תפלה בכלל גמילות חסדים דכתיב גומל נפשו איש חסד והמשכמת בית המדרש וגידול בנים לתלמוד תורה היינו הוא והכן את מגיד לכף זכות בכלל הבאת שלום דמתוך שהוא מכריעו לזכות ואומר לא תעלה לו בזאת אשם הוא או נעשה מתרצין יש שלום ביניהם. ורבי יוחנן לפרש בא אתא דתכלל ג' דמתניתין איתנהו להכך ר' ואיכא מאי לכבוד אב ואם ורבי יוחנן לא פליג עליה: וכתיב בסוף ויאמר ה'. וגומר קמיה סגיד נשתעשע והאי פם קדם והוכא מיד שהם שהוא מול שלמלאכים היה מדבר שהיה מאמינם: אוכל פירותיהם בעולם הזה. בפרק קמא דקדושין מפרש דהיינו את היה שקול וכרעם דהכל תלוי בהאי עלמא ליכא שכר: בפחזי נפש. בהלכון נפש: מיהוברת. שתופכת לחצר בכך ובכן כורים לשבת. כל היכא דאמרינן מעשה בחסיד אחד או ר' יהודה בן בבא או ר' יהודה בר אלעאי: ריבת. נערים: שאינו בדוק לרי. שאינו מכיר בתורתו לסמוך עליו ולסמכה מלצט: מטרוניתא. שחית: דבר מלכות. וצריך לסעליהו: צנורא. רוק וגאו על השודר כוכבי איסור כהנים לכל דבריהם:

מהרש"א גדולה הכנסת אורחים כו' דכתיב ויאמר ה' וגו'. כמ"ד במסכת שבועות דהאי שם קדש ומאן שילא להם לרחוץ בן מפורש בארוך בפרק הפועלים ולא תקני להאיה דאמרי' הכם חוייס להקב"ה דקאי להגלה כי והיינו דכתיב אל נא תעבור וגו' כמו שהקשו התוס' שם הכל יעלה שם ועיין נ"כ בפרק שבועת העדות בזה וע"ד זה יש לפרש את שאמר המחוי' ויבא אהרן וגו' לאכול לחם עם חותן משה לפני האלהים דהיינו שבאו לאכול לחם עם חותן משה שהיה אורח לפני וקודם קבלת השכינה כי מצות הכנסת אורחים מוקדמת מהקבלת פני השכינ' ולפני בזמן כמו לפני בא יום הגדול וגו': שלא כמדת הקב"ה כו'. נראה שהוא כתן טעם אל עלינו גם כי בנ"ו ולפי מדתו לאו אורח ארעא שיאמר הקטן אל הגדול שימתין עליו מאחר שהוא כבודו שהקטן ילך אחר עסקיו והגדול ימתין עליו עד שיחזור אליו אבל בהקדוש ב"ה לפי מדתו כי מלא כל הארץ כבודו הגם אם אין מסתלק גילוי שכינתו וממתין עד שיחזור לאברהם

אליו אין שם חיו שהם כבוד שמוקם ג"ה שנ"כ נקרא מקום כי הוא מקומו של עולם ואין עולם מקומו וק"ל: הני ברבי שייבי. ז הוא גירס' רש"י כמ"ש הר"ם בפ"ק דמס' פאה ע"ש ופרש"י הכנסת אורחים ובקור חולים היינו ג"ח ועיון תפלה היינו בכלל ג"ח דכתיב גומל נפשו וגו' ובפירוש הר"ש הוסיף דנפש ז תפלה דכתיב ואשפוך את נפשי לפני ה' וגומר ע"ש ולי נראה לפרש דעיון תפלה בכלל הבאת שלום הוא דהתפלה מביאה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים ולרבותא נקט והבאת שלום בין אדם וכו' וק"ל: שמא פרקמטיא. כו' יש לדקדק אמאי לא הוה אמר ליה תן לי מן פרקמטיא דהא אפי' קרקע דלא ליקח ועוד לפי מה שכתבו התוספות בריש פרק המפרש בשם ר"ת דבשכיר אפילו ליה לית אזי לשוכר אודיקן ליה אל פירות ולייתי אזי דתני פועל ס"פ ואי"כ היה לו לגרוס ולמסור פרקמטיא שלו במרומכים ולתת לו שכרו במעות ויל שהיה פי"ם כדלעיל ולא היה לו קונה בלותם שנה לפרקמטיא ז ובל"ל בפירות שהוא אינן מעשרות ולא היה לו שמום בפי"ה לעשר פירותיו והשכיר מיסר לילך לביתו בו ביום ובכל הכי הוא"ל גמי' דשמא הקדיש כל נכסיו לשמים כמו שאמר לבסוף גבי תן לי כרים כו' אלא שכל זמן שהיה לו לתלום במילתא אחריתא לא תנה הדבר בהקדש כל הי' עד שא"ל תן לי כרים וכסתות הי' שרלה ליתן בביתו ולא היה לו לתלות בשום דבר רק בהקדיש הי' וה"ק: העבודה כך כו'. ולא בענוד שמקדם קאמר דהא מעשה בחסיד אחד הוא ר"י בר אלעאי או ר"י בן בבא אחר המודבן היה אלא דכך היה שבועתם שעבודה לשמים ובראה כקדושת עבדים הם לקדות פם של די וק"ל: כך המקום כו'. גם שאמרו בפרק כל כתבי יתא חלקי עם מי שחושדין אותו ואין בו מ"מ אין אדם חוטא שיהיה נחשד תם נראה שלא אמר כך יהא חלקי ס' אלא במי שלא היה מביא את עצמו לידי חשד אבל בכל הני דמתניתין דמתוך מעשיו מביא עצמו לידי חשד לא אמר ר"י יהא חלקי עמו דלא היה לו להביא עצמו לידי חשד וק"ל:

הרי"ף אמר רבי יוחנן גדולה הכנסת אורחים כהשכמת בה"מ וכו' ורקם דמתני' לא איירי אלא בה"מ ותני תנן מפנין מפני ביטול בה"מ וא"כ ביטול דבריה מקולה כהכנסת אורחים אבל השכמת בה"מ מבלן דמקולה כהכנסת אורחים כיון דלאפים שלא יהיו מסנים לבה"מ הייא אין שם ביטול תורה מפני ביטול דהכנסת אורחים היה גדולה יותר והיה דאיירי יכל כהשכמת מה"מ כי' ביטול בה"מ שלם אינו מפנים לבה"מ שהוא אין לו אותו היום ללמוד תורה כגון דאיכא שבת לילך לבה"מ אם אינו הולך בהשכמת במקומי קמא לרב דימי שאמר גדולה הכנסת אורחים מהשכמת בה"מ והרי מכן דהיה כנגד כולם ואין לומר לגמר דהכנסת אורחים גדולה מהדם ונראה דנהאי טעמא מכרסינן דעלי דקאמר במתני' נמי מפני ביטול בה"מ היינו כפשוטו מפני ביטול תורה דא"כ אין אומרים נשום והרי היא גדול ואם מפני האורחין מפנין כ"ש מפני היה ולרב דימי קשיא ליה אין מקדים חננא לגמר מפני האורחין ולבהר אמר ומפני ביטול בה"מ מהרי היה כנגד כולם ואין הכנסת אורחים דה"מ מקולים לא אלא ודאי ביטול בה"מ הוא אל השכמת בה"מ מתכנסל בלוותה מעה בנגד ור' יוחנן דהיה מקולה משותה ורב דימי אמר מגדולה הימנה: אמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה דכתיב ויאמר אדני אם נא מצאתי חן אל נא תעבור. ופרש"י ז"ל והניחו והלך לקבל האורחים. אמר רבי אלעזר בא וראה שלא כמדת הקב"ה וכו' וקשה לסלוק דהקבלת שכינה דהיינו לילך להקביל פני שכינה גדולה מהכנסת אורחים והכא מבגר הקביל אברהם פני שכינה שנאמר וירא אליו ה' וגומר והוא יושב ואמר כך כשנשא המלאכים הנים השכינה והלך להכניס האורחים לפי מבגר הקביל פני שכינה והולך הוא לעשות רצון השכינה בהכנסת אורחים ולרב דימי דאמר גדולה הכנסת אורחים יותר מהשכמת בה"מ איכא למילף ספיר גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה שהרי המכונה בים המודר הוא להקביל פני שכינה שנאמר אלהים נצב בעדת אל ועליו קאמר מפני האורחים שהלה והדר ביטול בה"מ מגדולה הכנסת אורחים אבל מהאי קרא דאל תעבור ליכא למילף מקבלת שכינה אלא גדולה הכנסת אורחים מלהיות פני שכינה ועוד כיון שהוא מקבלת ממש איכא למידי דילמא גם מפני אורחים מסבינם

משכינה הוא ברוכנו יתברך שנטל רשות שנקם לפניו אם נא מצאתי חן
אל נא תעבור ולפכה לנפתים סקנלה והכנסת אורחים ולא ניחם נו אבל
לשולם להקבלת פני השכינה גדולה יותר. וי"ל בזה שאם היה נטילת רשות הו"ל
אם נא מצאתי חן אל תלכה נא ואשינא וכיון שאמר אל נא תעבור משמע
שנעבר השכינה ללכת ומה שהיה מבקש הוא שלא יעבור מעליו עד שובו.
ויש המקשים הו"ל דאיכא מדכתיב וירץ לקראתם מפתח האהל והאי קושיא איתא
שהי לנבני התוספות שפירשו ויאמר אדני קבנר כמ"ד בשבועות דהאי ש'
קדש דאיכא מ"ד שהוא חול שלמלאכים היה מדבר שהיה מזמינם וקשה
הם לאשר שהוא חול היכא למילף דגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני
שכינה מדכתיב וירץ לקראתם של המלאכים והיה אפשר לתרץ
דחיש לא אחיה שתי שתים דהא לא יליף מקרא דוירץ לקראתם אלא
מדכתיב ויאמר אדני אל נא תעבור והרי זה השם חול ולא היה לומר
אלא למלאכים להקביל אבל מ"מ קשה האמאי לא מייתי ראיה מקרא דוירץ
לקראתם דאתי כוותא ומספר דכיון שהשכינה היתה בא"לוני ממרא שהוא
בטלו כל אותו המקום אף על פי שרץ לקראתם היה עדיין עומד גם
פני כי ולא תנים השכינה מכנגד פניו ולאתי קשה דאם כן נם השתא לא
יליף מדי מדכתיב אל נא תעבור שהרי לא הניח השכינה וגם שאמר אל
לא תעבור הוא שלשים שהיה עוסק באורחים לא יעבור מעליו כיון שלא
שלך לתקום אחר ועיין דהאי לא יליף מדכתיב וחל התקד כן אברהם
מיהו שהלך מן המקום שהיתה בו השכינה. ומקיו שהרי אברהם כבר
השקיל והכנים ופ:שיו שים מזמין להם סעודתם כגון הבקר ולא
אל אהלם לנגד להאכילם ותפילו על הזמנת הסעודה נראה הניח
השכינה כיש להכנסת אורחים עלמם מגדולה מ' הזמנת הסעודה והיה נראה
לומר דהקבלת ש' הכי כל זמן שעומד לפני השכינה שלא יסיח דעתו
לרדוף אחר אלא יהיה עומד לפני השכינה כעבד לפני רבו ואברהם היה
ישב לפני השכינה שלא הקבים לבקרו והוא נפנה לאכנים אורחים וירץ
לקראתם ואולו נטל רשות מהשכינה בנקשת רחמים ואומר אם נא מצאתי
חן כדי לרוץ לקראתם ניתא אבל לא נטל רשות אלא המנים לילך בלא
בשולם של מקום ואם מבקש רחמים ואומר אם נא מצאתי חן בים אל שלא
יעבור השכי' מעליו וימתין עד שילכו האורחים. והנכון הוא שכיון שאמר
אברהם אל נא תעבור מעל עבדך עד שילך ויכנים האורחים ואחר כך ישוב
ויצא להקביל פני שכינה באחרונה וכיון שהכנסת אורחים היא נתחלה
ואחריה יקביל פני השכינה נמצאת גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה.
הלכך לא הוצרך לקראתם שהיה תמחה פני שכינה תם אל העקר כן
אברהם אינו אלא כמהת פני שכינה ולא מצינו שגדולה מהקבלת פני שכינה
אלא מאל נא תעבור מעל עבדך שלא אחר הכנסת אורחים לשוב להקביל
פני שכינה ולכך התוס' לצ"ד חול הוא וכנגד המלאכים היה מדבר
אל נא תעבור היינו שלא מצינו שרלה לחזר להקביל פני שכינה לאחר הכנסת
אורחים ולא הוצרך אלא מכ"ד קדש הוא ונזה נתיישב הכל: א"ר אלעזר
גדולה מדה שלא כמדת הקב"ה מדה בשר ודם וכו'. וקשה שהרי גם בזה
שיש מדה אחרת שלא כמדת בשר ודם שאומר הקטן לגדול שמתן לי עד שאלך
הלכך. ואינו מצוי שאמר הקב"ה המתן לי אברים שלי שמכל. לכן לומר
כך שיאמר קטן לגדול ממנו המתן תפלות כי גדול כבוד ה' ומי כמוהו גדול
עבורה אבל מ"מ היה מוכיח שלא כמדת הקב"ה מצוי אבל עכשיו הוא
נוכרים במדת בשר ודם עבה ג"כ אברהם לומר להקב"ה שהוא גדול שעלמתי
אל נא תעבור מעל עבדך הממתן לי ומספר לומר דסיק במדה צ"ו אין
קטן יכול לומר לגדול הממתן לי ואם גאפשר אמר לו כך לא יחון דבריו
נפשים. כי אם יחונו וישמע לקול דברי הקטן ממנו אבל הקב"ה אברים
שנלאכים אמר לגדול שבעולמים הממתן לי ואל נא תעבור ע"מ שממתין לו
כשו שבלאכים ואברהם עודנו עומד לפני ה' ודרשו ז"ל תיקון סופרים הוא
כלימו לאמר וה' עודנו עומד שמשמע גדול וקטן שאמר אברהם אל נא
תעבור מעל עבדך: אמר רבי יוחנן ששה דברים וכו'. וקשה לשיטה דתנני
אמי נמי בגים שייכי ביתא דהם כרבי יוחנן אפי' שלא שהוכרו במתניתין
בכלל גמילות חסדים איתנהו אבל עדיין קשה איך אמר רבי יוחנן ששה
דברים אלא' ולא הזכיר עוד אחרת קשיא כיבוד אב ואם שהוזכר
לפשנה ולא הזכיר רבי יוחנן גם כן הבאת שלום וכן תלמוד תורה שהיא
כמוד כלם לא הזכיר רבי יוחנן. הם נליסנא אחרינא דהני בהני שייכי
ביאם הכנסת אורחים וביקור חולים ועיון תפלה איתנהו בגמילות חסדים
דמתפכיחין והדן חבירו לכף זכות איתא בכלל הבאת שלום דמתניתין כמו
שפירש רש"י שמתוך שהוא מכריעו לזכות ואומר לא חטא לי כי לטובתו
נתכוון יש שלום ביניהם והשכמת בה"מ וגידול בנים לתלמוד תורה איתנהו
בכלל ת"ת כיבוד אב ואם דמתניתין לא הזכירה רבי יוחנן. ונראה
שנתקן זה כפי דשי' ר"ל ורבי יוחנן לפרש לך אמת דבכלל בי דמתניתין

ליתנהו להנך ד' היכא נמי · לכבוד אב ואם ורבי יוחנן לא פליג· שהשוה
לומר דרבי יוחנן לא לומר אפי' שנדברי המשנה אלא בי' דברים בית והבאת
שלום ות"ת דע לך שהלו הי' דברים נפלקים לשתי חלקים ביקור חולים
והכנסת אורחים ועיון תפלה בכלל גמילות חסדים והשכמת בית המדרש
וכמגדל בניו הם בכלל ת"ת והדין את מנינו לכך זכות הוא בכלל הבאת
שלום ולא הזכיר ר' יוחנן כיבוד אב ואם לפי שהזכרם במשנה בפירוש
וכמה שלא הזכיר רבי יוחנן גמילות חסדים ות"ת והבאת שלום לפי שנזכר
שהוכרו במשנה לא הזכיר כיבוד אב ואם שכבר הוזכר במשנה ולא אתא
רבי יוחנן לחלוק על המשנה אלא לנמדנו שאלו שלא הוזכרו במשנה שהכנסת
אורחים וביקור חולים ועיון תפלה והשכמת בה"מ ומגדל בניו לת"ת והדן
חברו לכף זכות כל אלו הוי דברים הם בכללים באותן הני שהוזכרו במשנה.
ויש עוד במשנה כבוד אב ואם שאין שום דבר אחר בכלל נו. וכן נפרש
נמי לאידך קמא דהני צבים שייכי דלא אתא רבי יוחנן לאשמועינו· אלא
שהוא מפורש במתני' דכבוד אב ואם ת"ת והבאת שלום ות"ת אוכל פירותיהן
שהרי הם מפורשין בגמרא במשנה ולא בא רבי יוחנן אלא לפרש גבו ב"ב
אלו ששה דברים שהם הכנסת אורחים וביקור חולים ועיון תפלה והשכמת
בית המדרש ומגדל בנים לת"ת והדן חברו לכף זכות נוטרו איתנהו בכלל
גמילות חסדים דהוזכרו במשנה. ועוד נוסף במשנה כבוד אב ואם והבאת
שלום ותלמוד תורה שאין נכללים של אלו דברים אחרים עולים. וכבר הוזכרו
במשנה וצריכין אנו לומר לבינויא קמא דבתו שעיון תפלה הוא בכלל גמילות
חסדים דכתיב גומל נפשו איש חסד כך השכמת בה"מ וגידול בנים לתלמוד
תורה והדן חברו לכף זכות איתנהו בכלל גומל נפשו איש חסד שאין לך
גמילות חסד גדול לנפשו מלהיות דן לחברו לכף זכות שגם הוא ידינהו לכף
זכות באותה מדה שלמת. וכמו שאמרו בברייתא כל הדן חבירו לכף זכות
דנין אותו לכף זכות. אבל קשה לי לבאר פירוש למה הזכירם המשנה ות"ת
שגם הוא בכלל גמילות חסדים לנפשו שהם גידול בנים לת"ת הוא בכלל
גומל נפשו איש חסד כיש בבית של עולמו שהוא גומל נפשו איש חסד. וי"ל
דלא הזכיר ת"ת אלא לומר שהוא שקול כנגד כולם : ת"ר הדן את חבירו
לכף זכות דנין אותו לכף זכות ומעשה באדם אחד וכו'. וקשה דבההוא
מעשה לא מצינו שדן אותו לכף זכות ומאי לך הם כן דנוהו לעולם לכף
זכות וי"ל שראיה היא מתפלתו שהתפלל עליו ואמר כשם שדנתני לכף
זכות שהמקום ידין אותך לזכות וקי"ל דמתקבלת תפלתו ודנוהו השמים לכף
זכות. ואפ"ל שכן היה עדיין יש לומר שאם במקום תפלה פלוני אבל כשאין
מתפלל עליו אבים שדן לכף זכות אפשר שלא ידינוהו לכף זכות ואם נפרש
שמה שאמר לו ואתה כשם שדנתני לזכות המקום ידינך לזכות אינה תפלה
אלא הבטחה שהבטיחו ואמר לו דע לך באמת ובאמונה שכשם שדנתני לזכות
כך שהמקום ידינך לזכות אתי שפיר לך גריעו עדיין. לא מצינו ולא ראינו
מי שדן לכף זכות שגם שהשמים דנוהו לכף זכות ומנא נפקא מן לפרש
לזכות ואנה לו שמא הקדיש כל נכסיו לשמים זכה שאלתו לו שכולם פתח
לנדריו והתירו לו נדריו עד שהיה לו מעה לפרעו וקבל זה את שלו. ויפיק
לי בתמיהה זאת שאומר שדנו לכף זכות כי הקדיש כל נכסיו לשמים. והרי
כיון שהיה מחוייב לחבירו והפקיע ממנו והקדיש כל נכסיו אין זה זכות
דלינו כשאי לזכות הוא במונו של חברו שלא על פי שבפי הדין שהקדש
והחמץ והשחרור מפקיעין מידי שעבוד מ"מ לא לרצון יחשב לאיש האוה
שהפקיע שנו מחייב לחבירו אבל אלי' שמא אם נפשו ונא נפשו ואפשר
דלא הקדיש אלא כל נכסיו של שמטלטלין כגון פרקמטיא וכרים וכסתות.
ועדיין נשארו לו הקרקעות ונכסים שמשתעבדים עד שישלים זמנו וגמכם
יפרע בבעל חובו וכשהתירו לו נדרו לא הוצרך להמתין עד בינ"ע זמן
החכירות לפרוע לו ופרעו ממטל נכסיו מוקדים:

אבלט אשכחיה לשמואל דנני בשמשא אמר ליה חבימא דיהודאי בישא מי הוה טבא. אמר ליה יומא דהקזה הוא. ולא היא אלא איכא [יומא] דמעלי בה שמשא בכולי שתא יומא דנפלה ביה תקופת *תמוז וסבר לא איגלי ליה. רב ושמואל דאמרי תרוייהו כל המיקל בסעודת הקזת דם מקלין לו מזונותיו מן השמים ואומרים הוא על חייו לא חס אני אחוס עליו:

בישא מי הוי טבא. חום החמה שהוא קשה לאדם כלום מזיק לו:

אמר מר ה' דברים קרובים למיתה יותר מן החיים

ואלו

[ואלו הן] אכל ועמד שתה ועמד ישן ועמד והקיז דם ועמד שימש מטתו ועמד:

אכל ועמד. מיהר לעמוד פתאום אחר מאכל סעודתו:

אמר שמואל פורסא דדמא כל תלתין יומין בין הפרקי' ימעט ובין הפרקים יחזור וימעט. ואמר שמואל פורסא דדמא חד בשבא ארבעה ומעלי שבתא אבל שני וחמישי לא דאמר מר מי שיש לו זכות אבות יקיז דם בשני ובחמישי שבית דין של מעלה ושל מטה שוין כאחד. בתלתא בשבא מאי טעמא לא. משום דקיימא (לן) מאדים בזוי. מעלי שבתא נמי קיימא בזוי כיון דדשו ביה רבים "שומר פתאים ה'. אמר שמואל ד' דהוא ארבע ארבע דהוא ארביסר ד' דהוא כיד ד' דליכא ד' בתריה סכנתא. ר"ח ושני לו חולשא ג' לו סכנתא. מעלי יומא טבא חולשא. מעלי יומא טבא דעצרתא סכנתא גזרו רבנן אכולהו מעלי יומא טבא משום מעלי יומא טבא דעצרתא דנפק ביה זיקא ושמיה טבוח דאי לא קבלו ישראל תורה הוה טבח להו לבשרייהו ולדמייהו:

פורסא דדמא. זמן הקזה מזו לפעם הבאה: בין הפרקים. פיקי מחציו ואילך לאחר מי שנים יותנו בהקזה לא יקיז בכל חדש אלא שני חדשים לני' חדשים: ובין הפרקים יחזור וימעט. לאחר ס' יקיז לני' חדשים לפי שאין כחו עליו ואין דמו חם ונוטה כמו שאמר רמו: שבית דין של מעלה ושל מטה שוין. אדם נדון בכל יום וב"ד יושבים במירות בני ומי מסקום עגלה והלך וכיון דיום הדין ופקידה הוא עשויה מכ"ש: דקיימא מאדים בזוי. שהוא מאדים משמש בו בשעה אחת והוא מאדים מזוכה על סחרב ועל הדבר וכל הפורענות והזקות קיין שמן רשום לאדים בפותחו בפסקים והפורענות ומכות. שליש חכליל קדר השעות כמכלו המלוחה והמלאות משש אי של ד' בשבת שמע שבתאי שבכ"ם לנוק והחרי מאדים ואחריו חמה ואחריו סנב ואחריו לבנה מכלו ד' שמות לני משות וחחרים מלילה מולא בסדר זה לשלם קימי מלות משמשים בתחלת ליל שמעת בכנים חלים מולאי שנת בשה אי שלו סכב תחלה ליל שני לדק וכן בסדר הזה וסדר תחלה קימי הימים חלים כבנ"ם שעה אי של א' בשבת חמה ושל שני בשבת לבנה ושל ג' בשבת מולא מאדים חחר בו מלילה בשני מי ביום והוא דגרי אבל סחר ימים אין מאדים בזונות שלהם אם לא בלילה ובלילה אין דרך להקיז: מעלי שבתא נמי קיימא מאדים בזוי. שהרי שעה אי של יום מוגה לפי הסדר של חלים כבנים תחלה הימים וכיון שתחלתו נגה וסדר הליכתם שלים מכביל מולאו מתחילים לחזור מלילה בשעה ד' מולא מאדים בשעה ו': כיון דדשו ביה רבים. המתנו בו מפני דוחק שיהו קרובים לסעודת שבת וה"נ בפרקין דלעיל תנחל כנגד שבת בזנים נחלים ונשבכת עטורת סכנים אמריך שני לרם תנ: ארבע דהוא ד' ד' בשבת שהוא ד' לחדש או ארביסר לחדש: או כ"ד. לחדש שלשה קנים להקזה: ד' דליכא ד' בתריה. שאין ד' ימים

בין הפרקים ימעט. ועי' ברמב"ם פ"ד מה' דעות שכתב מחמשים שנה ואילך לא יקיז כלל וכתב שם הרב [illegible]

עד סוף החדש ולהכי דאמרי דליכא ד' בשבת בתריה בלאו החדש ולא כן: היו ושני לו חולשא שלישי לו סכנתא:

תוספות מי שיש לו זכות אבות וקודם הקזה צוואה מצ"ע מסיו דכן בכל יום ספיו לריכים לא היו קובעים ליפגע בכל יום: דקאי מאדים בזוי. בר כוי קאי מאדים בצדי בסוף היום אלא לא חשו הסוברים לכך דאין דרך להקיז כ"כ בפשוט בלילה: דליכא ד' בתריה. שאין ד' ימים עד סוף החדש כדפירש בקונטרס דליכא למימר ד' בשבת דהא ד' דהוא כ"ד הוינו ליכא ד' בתריה:

מהרש"א "בני מלכים הן. פי' בספר יוסף אין סותם בזה אלא לפרש מה שכתוב בתורה בכים אתם לה' ונאמר וכתיב אחד להם בני אל חי ונומר לפי שישראל לא בני ה' שלעיים אשר הם בכוכבי' ולא בני מרי ומשבים כי חלק ה' עמו וגו' עכ"ל ודו"ק: "ולי"ש בימות החמה איתמר נמי אמר רבי חייא בר אבין כו' הקיז דם ונצטנן. פי' כן כראה גירסת הרי"ף והרא"ש ומיירי נמי כך דהקזת דם ונצטנן כי' דיעשו לו מדורה ואפי' בתקופת תמוז דפירש אפי' בשבת דהוי כחולה שיש בו סכנה ודוחה שבת אבל מ"כ קשה דהלך בא חזי' לנוחם ואם קונגר משום בל תשחית הא אין לך דבר מעומד בפני פקוח נפש ואפילו שבת הוא דוחה אבל בכל הפוסקים נמרות שלפנינו ל"ג איתמר נמי אלא גרסינן אמר רב חייא ב"א כו' הקיז דם ונצטנן וכו' ונראה בחכמי כפרים היה ולא איירי בשבת כלל אלא בחול והוה כחולה שאין בו סכנה והוי לא מעלי ודו"ק: ויקח מגעלים כו'. פרש"י שאין לך בזיון גדול כמהלך יחף עכ"ל ולפי שניין דמשמען כראה דמשום ליכה כנשו בה ובדאמרי' פ' י"ה חיה תכנול קמל"ל כל שלשים יום משום ליכה וה"פ יתשור אדם קורות ביתו גם שיהא קשה מחיית השעה דרחה עני' תדיר כדאמרן ע"מ יתכרם כדי לקנות לו מנעלים שלא ילך יחף דיותר קשה בשום ליכה ואם אין לו מה יאכל ביום הקזה הוא יותר קשה מהלך יחף ועכ"ב ימכור מנעליו ויספיק כו' וק"ל: "נפשי' חלף נפשי. כי' שחיים כי נפש כל בשר דמו הוא וגו' ומיתתו אלא כי דצריך שתייתו ושמחתו בין אדם מוה"ש חכלילי עינים מיין וגו' ואל תהא יין כי יתאדם וק"ל:

אמר רב נחמן (בר יצחק) אמר רבה בר אבוה אמר רב כל האמור בפרשת תוכחה עושין לחיה בשבת שנא' "ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רחצת למשעי והמלח לא המלחת והחתל לא חותלת ומולדותיך ביום הולדת מכאן שמילדין את הולד בשבת. לא כרת שרך מכאן שחותכין השבור בשבת. ובמים לא רחצת למשעי מכאן שרוחצין הולד בשבת. והמלח לא המלחת מכאן שמולחין הולד בשבת. והחתל לא חותלת מכאן שמלפפין הולד בשבת:

בפרשת תוכחה. שהוכיח יחזקאל לישראל את מסדי הקנים שמהם. תוכחת. לפון לכי כאו ומכחה להחוכח ולהודיע מי שום מכרה על סכנה: למשעי. למחה ולהחליק. בשת: שמולחין. ובסחו מסקסה: מלפפין. לגמלותין בלמ"ז וגלו היינו אנגי' יוסקה "דחמך למיל פרק כל הכלים דהא מעמין ליה לרב נחמן דאסר אלא לפופי בעלמא כמו שעושים בתגוחם ופסיקותא:

תוספות כל האמור בפרשה תוכחה. לא מקרא עמיק אלא ממעמה כיון שגא בפרשה תוכחה א"כ הוא מבר אם אין עושים ומקילו חכמים לנבחות ונכולן אין נחם ליסור דאורייתא:

אמר

אמר הבונה קיל. לתיי פי ולא לישראל. פיי התלית מוכחה פי מוה מוכיר בסם כמה פסכנה שפשט פי להם כלי שום זכות קודם ופוו קודיים. פנרו כי לין סכנסם גרולה פוו לסכיר לגולמו פיום כפרי עיכס על לסר הטיב לא של לא דער:

ר"א דמילה פרק י"ט

משנה רבי אליעזר אומר אם לא הביא כלי מע"ש מביאו בשבת מגולה ובסכנה מכסהו על פי עדים: גמ' א"ר יצחק עיר אחת היתה בארץ ישראל שהיו עושים כרבי אליעזר והיו מתים בזמנם ולא עוד אלא שפעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל על המילה ועל אותה העיר לא גזרה. תניא רשב"ג אומר כל מצוה שקבלו ישראל עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב שש אנכי על אמרתך וגומר עדיין עושין אותה בשמחה וכל מצוה שקבלו עליהם בקטטה כגון עריות דכתיב וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו על עסקי משפחותיו עדיין עושין אותה בקטטה דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא:

ר"א אומר אם לא הביא כלי. איזמל למול את התינוק וקאי אמתני' דפרקין דלעיל דסליק מיניה וכל צרכי מילה עושין בשבת: **מגולה.** בגמ' מפרש אמאי מצריך ליה לגלויי דלודעיה לאו אי משום חבובי מצוה או דילמא משום חשדא פירוש משום חשדא שלא יחשדוהו שהוא טומן אחר חפציו וקיפא דמתני' דקתני ובסכנה מכסהו ע"פ עדים ודאי משום חשדא הוא אלא רישא איבעיא לן דוקא מגולה קאמר אבל מכוסה ע"פ עדים שלא בשעת הסכנה לא משום חבוב מצוה או לאו דוקא מגולה דטעמא משום חשדא וה"ה למכוסה ע"פ עדים ואפשיטא דלא אמר ר"א אלא לחבובי מצוה: **ובסכנה.** שגזרו עובדי כוכבים על המילה: **מכסהו ע"פ עדים.** שיעידו שאיזמל של מילה הוא מביא ולא יחשדוהו: **שש אנכי על אמרתך.** אמירה יחידה בתורה לבאר אמירתו היא מילה שישראל עושין ושמחים עליה דכל שאר מצות אינם מוכיחות כל שעה כגון תפילין ותורה וליכא אינם בשמחה בגדה וערום בבית המרחץ אבל זו מעידה עליהם לעולם כדאמרינן במנחות בדוד שראה עצמו ערום בבית המרחץ ונצטער ואמר אוי לי שאהי ערום מכל מצוה כיון (שנסתכל) [שהזכר] במילה נתיישבה דעתו: **בשמחה.** עושין משתה: **על עסקי משפחותיו** שנאסר להם קרובות:

תוספות שש אנכי. נראה לתרגם על השמיניות כדא"ר מדרש על המילה שהיא בשמיני. וכן אמרינן ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל ביום הי"ג מ"ל את יצחק דהיינו ביום השמיני דמילה כמנין הי"ג:

הרשב"א ז"ל פירש אקיים כוסריקון לאשי תיבות אמר קדש ידיד מבטן פרש ז"ל מה אברהם כדדרשינן מה לידידי בביתי זה אברהם כדאיתא בפרק כל המנחות באות חלה והברכה זו מזכיר שלמה לאות. ידיד זה אברהם חוק בשארו שם זה יצחק ולאצאיו חתם באות ברית קדש זה יעקב ולפי מ"ל באברהם שנתקדש מן הבטן י"ל דדילמא קיים לגו דילפינן ליה מינן דידעם ידיעה באברהם כתיב כי ידעתיו ולהלן כתיב בטרם אצרך בבטן ידעתיך:

מהרש"א שש אנכי על אמרתך. פי' עיין פרש"י ויתפרש הכי קרא שם אנכי וגו' על פי מדרש מהביא והוא בפרק שתבלת דדוד היה מצטער כשראה עצמו במרחץ ערום בלא מצות אחרי זאת כשראה המילה היה שש עליה כמוצא שלל רב בלי מורא מלחמה כן מלא בגוף המילה תמיד בלא מורא ומיעוטם שלל ובמח"כ שתפילין והציצית וזוזה שאינן תמיד עליו בלי עמיים וק"ל: **אשר קידש ידיד בו'.** עיין פרש"י ותוספות וצ"ל דהכלל ישראל אמר אשר קידש ידיד מקדם שכתוב ידיד כדכתיב מה לידידי בביתי וגו' כפרש"י לפי פשוטו בספר ירמיה וכתיב את ידידות נפשי וגו' ואמר דהם מבטן עפ"ה העמוקים אלו בטן ואמר חוק בשארו שם לא כשאר חוקים שאינן בגופו של אדם כמו התפילין והציצית אבל זה החוק כאן נמשכה בגופו של אדם נגמרת דפרק התכלת שכתבנו לעיל ואמר ובאצאיו של אברהם הנזכר לעיל חתם באות ברית קדש שהמילה היא אות ברית כמ"ש לאברהם והיה לאות ברית ביני וגו' והוא חותם הקודש ע"ש גדר ערוה דכ"ע שכאלה גדר ערוה כאמר בו קדושים וכמ"ש שהמילה בא למעט תאוות המשגל וע"כ בשכר זאת לוט הקדוש ברוך הוא לאברהם לשלול ירידות שאריתנו דהיינו גופינו משחת דהוא גיהנם כמ"ש בפרק שמין פסין שאברהם יושב על פתחו של גיהנם ומסיק שם לבני שאין בו דבר ערוה ועבירים וכל הבא שם תכותית כמשכת ערלתו ולא מב"קר ליה. והיינו למען בריתו אשר שם כו' ודו"ק:

הרי"ף תניא רשב"ג אומר כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב שש אנכי על אמרתך וכו' ואם תאמר מנין לנו שקבלוה עליהם בשמחה ודאי משום דכתיב שש אנכי מנ"ל שמדבר על המילה ולא על הכללות שמורם והמצות. ורש"י פירש על אמרתך אמירה יחידה שקדמה לשאר אמירות והיא מילה שישראל שמחים ושמים עליה והוא שדקדק בכתוב דהול"ל שש אנכי על אמרותיך בלשון רבים ומדנקט אמרתך לשון יחיד הוא על אמירה אחת שהיא המילה אך עדיין קשה למה הם שמים ושמחים עליה יותר משאר מצות ומה שנשתנית מצות מילה שקבלוה בשמחה יותר משאר המצות. ונראה לפי רש"י דבשאר המצות שאפשר לאדם להפטר מהם כגון כשהוא בשדה שאין בידו מילה או תפילין וכן במרחץ שאין בידו לא תורה ולא מצוה וכן בלילה שאין בלא תורה ובלא מצות יש לבעל דין לערער שלא נחר ה' בהם כיון שים פעמים שמופק בהם ופעמים לאו אבל במצות המילה שהיא תמיד בגופו של אדם היא מוכיחה שהוא עבד ה' ולכך אקדים הקב"ה מצוה זו של מילה לכל המצות כי מתוך מצות זו יכירו וידעו כי נחר ה' בהם וחיים דוד שם ששון אנכי על קיום כל המצות שיודע אני כי נחר ה' בהם על שראיתי אמרתך שהיא המצוה שנאמרה קודם והיא דבקה תמיד בגופו של אדם ואח המצות יודע על כל שאר המצות שאף על פי שאינם תדירות כל שעה נחר ה' בקיומם ולכך שם אנכי בכל המצות על היות קודמת אמרתך זו מילה שהיא תוכיח על שאר המצות אף על פי שאינם תדירות וכיון שמשה זו ששמו עליה ישראל על שידעו מתוכה כי כל שאר המצות עלה ה' בם ולכך עושים אותה בשמחה משתים משתה כמו שפירש"י. ותוס' פי' שם אנכי נתרגם לתרגם על השמינית כמו הנדרש על המילה שהיא בשמינית וכן אמרי' ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל הי"ג מ"ל דהיינו ביום השמיני דמילה כמנין הי"ג. ולריך לבאר סוגית התוספות בזה. ונראה דהתוס' פי' שקבלוה בשמחה הוא שמחת המשתה כדכתיב ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל שהוא יום השמיני שהיא הי"ג מ"ל ומ"ש דוד שם אנכי על המילה שמים המזמור על השמינית שהוא נדרש על המילה שניתנה בשמיני ומגינו לאברהם שעשה משתה ביום ההוא. הרי שדוד שם על המילה שאמר המזמור עליה שניתנה בשמיני וכל מצוה שקבלוה עליהם בקטטה כגון עריות דכתיב וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו על עסקי המשפחות שנאסר להם קרובות כמים רש"י ואין לומר כיון שלא נכו כי אם על הקרובות לא היה ליבמות

לישנות בקפסא אלא בגמולין דקורנית אבל בישולי פלד נמים לאו. פס בקפסא ומנ"ג גם שקוס לנו סנכו פל מספחותיו ככל פיר סלס נמולים נמים ולא סים פס קפסא ולפא עופים כל הגישולין בקפסא דליה כתותה דליא גם מיגרא. ר"ל דהנכים סנכו סימא בלא סיו רולים לישא נמים למחות צלא הפריות קרונותיהם ולמגלו בישוליהם עם הנמים סלינס קרונות ופריות' סיו נגבים ומלנג לסיכך בכל הגישולין סיום פם הנמים סלמחות סלינס עריות וקרונות [illegible] ליא סתותא דליא בה מיגרא ופדיין נפשים לומה. בקפסא:

צ — **תניא** רבי שמעון בן אלעזר אומר כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליה למיתה בשעת הגזרה כגון עבודת כוכבים ומילה עדיין היא מוחזקת בידם. וכל מצוה שלא מסרו ישראל עצמן עליה למיתה כגון תפילין עדיין היא מרופה בידם. דאמר רבי ינאי תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים מאי היא [אמר אביי] שלא יפיח בהם רבא אמר שלא יישן בהם ואמאי קרו ליה אלישע בעל כנפים שפעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל שכל המניח תפילין על ראשו יקרו את מוחו והיה אלישע מניח תפילין ויצא לשוק וראהו קסדור אחד ורץ מלפניו ורץ אחריו כיון שהגיע אצלו נטלם מראשו ואחזן בידו אמר ליה מה בידך א"ל כנפי יונה פשט את ידו ונמצאו בה כנפי יונה לפיכך הוו קורין אותו אלישע בעל כנפים ומ"ש כנפי יונה דא"ל ולא א"ל שאר

תהלים סח — עופות משום דדמיא כנסת ישראל ליונה שנאמ' "כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ מה יונה זו כנפיה מגינות עליה. אף ישראל מצות מגינות עליהם:

מרופה. רפוי: דאמר רבי ינאי תפילין צריכין גוף נקי. שלא יפיח [illegible] אלמא לא זהירי בהו ומשמיטין מיהם דלא מסרו עליה אלא אלישע לבדו: יקרו. לשון יקורת עורדי מקל ולשון תנקר לא נמלט: את מוחו. כנגד תפילין: קסדור. ממונה: מגינות עליה. אכי [illegible] נלחמת בחרטומה אלא בכנפים ע"כ:

תוספות המלמד הזה כתב לגמלה בפרק במה מדליקין. והם כתוי בתוספות (לשון זה נהם רבינו שמואל הרי שלא מסר עלמו לומר תפילין

גמופ׳ שם) הן) ולפי"ז דלמריכין בפיר מיתות דנשמת כגזירת לפילו על מלות קלה יהרג ואפילו לשנויי ערקתא דמסאנא היינו משום דנשינוי ערקתא ומתכוון כנתעדי כוכבים ודומה שמודים עלמו ומכלל ישראל אבל הכא אינו עושה כלום אלא שאין לו תפילין נראה פשה אחת והרנה ישראל שאין להם תפילין כמותו:

הר"ן ז"ל כתב עם יוסר בלורך הי"ל ומקשו הכי אלישע מהיה גוף נקי סילך שלן מחלוקו והא קיימא לן בפרק נגמר הדין דבשעת הגזירה אפילו אערקתא דמסאנא יהרג ואל יעבור יש לומר דהיינו לעבור על מלוה לא הכמה אבל לא גזרו על ביטול מלוה עשה כיון שאינו עובר בידים ועוד שהם יכולין לבטל אותו על כרחו בניחס בנים האסורין והנפל שאינם סילכך תבטל ואל יהרג. ואית א"כ היכי מסר נפשים ומנ"ח כיון שאינו מחויב בדבר נראה שמחייב בנפשו וי"ל שאינם שאינו מחויב ליהרג על קיומה אפי' הכי רשאי למסור נפשו עליה ומקבל שכר שכל מלוה שמסרו ישראל נפשם עליה בשעת הגזרה מוחזקת בידם ומקבלין עליה שכר הרבה ואמרו בנ"ר מה לך יולא ליסקל על שמלתי את בני מה לך יולא לילגב על שמלתי את השלג וכן עליה בדיאל שמסר עלמו על התפלה בהיה מדרבנן עוד

כתב בתוספות כנפים תרגום עליהם כדלפרק במדרש כל שמשון כסקא יניקן נחון על גג שלע והיונה בשעת שמיה יניקה פורחת באחת ומכה באחת ע"כ:

מהרש"א כאלישע בעל כנפים. פי' עיין בתוספות פרק במה מדליקין ותאמר לישנא דקראו אותו בעל כנפים רמוז בו שהיה גוף נקי כמלאכים שלנו שאומר בהם ובעל כנפים יגיד דבר וק"ל: יקרו את מוחו. פי' שהוא מקום תפילין שבראש ועל כל ראש גזרו שהיה מונחת בגלוי וכאמר בה וירא ממך וגומר: מ"ש כנפי יונה כו'. ר"ל דודאי דהולך לו למכנס במלתיה שום דבר כדי להציל עלמו ונפיר קאמר כנפים אבל יונה לא הוא אלמריך ליה למכנס במלתיה אלא סו"ל שהם כנפים ויהיה במשמע כמו על שאר עופות ומפני מה דדמיא כנסת ישראל ליונה ס' כנפים מגינות כו' עי' פירש"י אבל האי בפ' במה מדליקין פירשו בע"א ע"ש: מצות מגינות עליהם כו'. הייט כמ"ש בפ' היה טעל דמלוי אגינא מגנא מן הליש אבל אלולי מן האחנות לא מללא וכפירוש הר"ש בתוספות שלא עשה כהוגן במה שלא מסר עלמו לומר תפילין הן:

הריטב"א הכא דפנ"א אומר כל מלוה שמסרו ישראל עלמן עליה בשעת הגזרה כגון עבודת כוכבים וכו'. דא"ר ינאי תפילין צריכין גוף נקי וכו'. ומפרש צריכין גוף נקי אלמא לא זהירי בהו ומשמטין מיניה דלא מסרו עליה אלא אלישע לבדו. והתוס' בשם רבינו שמואל ז"ל א"ל כנפי יונה הרי שלא מסר עלמו לומר תפילין הם ולריכין אנו לבאר דעת רש"י ודעת התוס' במאי פליגי ועוד כאמר בגמרא שמיקר הראיה היא מהמעשה בגזרת המלכות גזרה על המניח תפילין ולא מסרו ישראל נפשם על התפילין כי אם אלישע לבדו לפירוש רש"י וגם לפירוש התוס' מייתי ראיה שאפילו אלישע לא מסר נפשו לומר תפילין הם וא"כ למה הביא קודם המעשה דא"ר ינאי תפילין צריכין גוף נקי כאלישע דהיין כאן מקומו להביא אלא המעשה היא בגזרת המלכות שלא להניח תפילין ודי בזה לענינו דשבת. ועיין מג"ל דהא דלא החזיקו בתפילין הוא מפני שלא מסרו עצמן עליה דילמא הא דלא החזיקו בתפילין הוא מפני שצריכין גוף נקי ולא כל אדם יכול להזהר בזה ונראה לדעת התוספות מפני שגם אלישע לא מסר נפשו שלכך הביא הא דאמר רבי ינאי לומר שאף על פי שלא נשמר גוף נקי דאמי לתפילין כי אם אלישע שלזה נקרא בעל כנפים שנעשה לו נס נמבגיל שהיה גופו נקי והשיבו הכי מליט שלא מסר נפשו על מלוה זו ומי לנו גדול ממנו ולא מסר נפשו עליה מפני כך לא נתחזקה מלוה זו ביד ישראל והיא רפויה בידם ולפירוש רש"י נראה בדקדוק לשונו שאמר צריכין גוף נקי שלא יפיח אלמא לא זהירי בהו ומשמטין מינה דלא מסרו עליה אלא אלישע לבדו וקשה להבין פירוש אלמא לא זהירי בהו היכי משמע דלא זהירי בהו מדאמר צריכין גוף נקי אלא יש לומר מדנקרא בעל כנפים על שם הנס שנעשה לו בידוע שהיותו נקי והזהיר בהם נעשה לו הנס ומדלא נמלא אדם אחר שנעשה לו נס אלמא לא זהירי בהו. הרי שמלות תפילין רפויה היא בידם ומתוך שהיא רפויה בידם לא מסרו עלמן עליה וכפי זה מה שהביא דא"ר ינאי היא ראיה על מה רפויה היא בידם כלומר מג"ל דרפויה היא בידם והביא ראיה מדא"ר ינאי תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים הרי שאלישע קראוהו בעל כנפים בשביל שנעשה לו נס והמעשה שנעשה לו נס הוא להיותו גוף נקי הזהיר בהם ומכאן אתה למד כי שאר כל ישראל לא נעשה להם נס להיותם שאינם יכולין להשמר בגוף נקי וכיון שלמדנו שרפויה היא בידם שאינם נזהרים בהם נשארים שאלישע בעל כנפים לכך לא מסרו עלמם למיתה ואלישע לבדו מסר עלמו למיתה בשביל שנתחזק בגופו זו לשמרה בטהרה ובגוף נקי. וי"ל לפרש"י שמסר נפשו אלישע לבדו כשלם אפ"ה מדאמו היה לו למסור נפשו ולא להסתיר מפני ראשו ודלפי' להר"ן שהקשה בן חי"ל ומקשו הכי אלישע שהיה גוף נקי היאך נמלט מלחשו והא קיי"ל פ' נגמר הדין דבשעת הגזרה אפילו אערקתא דמסאנא יהרג ואל יעבור וי"ל דהיינו לעבור על מלוה לית אבל לא גזרו על ניטול תמים עשה כיון שאינו עובר בידים. ועוד שהם יכולים לבטלה ממנו וי"ל שילכנו בנים האסורים והנפל שאינה הילכך תבטל ואל יהרג ואית א"כ היכי מסר נפשים ומנ"ח כיון שאינו מחויב בדבר נראה שמחייב בנפשו וי"ל אף ע"פ שאינו מחויב ליהרג על קיומה אפ"ה רשאי למסור נפשו עליה ומקבל שכר ע"כ ועדיין

מנין מ"ל ומילה. כי שמור כמ"ל כמורו כנג שמירו מריאה בשבטומו רק בי"ע מ"ל והקלה שלוה מילה מכל המלות מדיאה מגדרים רק לע"ע מ"ל המו"ע מלות ליה לנו מ"ל שקלה כנגד כל המלות מ"ע עיקר שהלות אינו עונה גברא רק עונה מעל וק"ל:

ועדיין לא מתורץ לי הגירסא שאם רצה אלישע למסור נפשו עליה אף על פי שאינו חייב היה לו למסור נפשו ולא יעלים מעל ראשו ואם לא רצה למסור לפי שלא היה מחוייב על ביטול מצות עשה מעיקרא לא ימסר נפשו להניחם. ונלפע"ד לתרץ שמצות התפילין היא שלובשם בכל יום פעם אחד ואם אפשר לו להניחם תמיד על ראשו הרי זה משובח ולכך אלישע מסר נפשו להניחם כל יום ולא יבטל אפילו יום אחד מפני הסכנה לכך לאחר שהניחם וקיים מצות תפילין באותו היום שוב אינו צריך למסור נפשו עוד להניחם תמיד בראשו והברייתא הקשתה כך אחריו אמר נגלנו למה הניחם על ראשי ולמסור נפשי כיון שכבר קיימתי המצוה לפיכך נטלם מעל ראשו הפתח ניחא לפרש"י ז"ל שפירש שמסר נפשו שהוא על מהניחם מעיקרא ולא משום מהסכנה. והקושיה עשה לו נס כיון שהיה גופו נקי כשמירתם בטהרה ולפי התוספות שפי' שלא מסר נפשו לענד תפילין הם קשה לי שהרי אין לו למסור נפשו עוד כיון שכבר קיים באותו היום מצות הנחת תפילין. ואין עוד בזה כי אם תנחם כל היום שהוא הדור מצוה ואין לו למסור נפשו על זה:

צו דף קלג ע"ב **תניא** זה אלי ואנוהו. התנאה לפניו במצות עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה, ס"ת נאה וכתוב (ס"ת) [בו] לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן וכורכה בשיראין נאין אבא שאול אומר ואנוהו הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום:

הוי דומה לו. ולשון ואנוהו אני והוא אעשה עצמי כמותו לדבק בדרכיו (ועי"ל דה"פ ואנוהו אתנאה לפניו במעשים מהרש"א)

שם **אמר** אביי אמרה לי אם אספלניתא דכולהו כיבי שב מנאה תרבא וחד קירא. רבא אמר קירא וקלבא [רישינא] דרשה רבה במחוזא קרעינהו בני מנימין אסיא למניהו א"ל שבקי לכו חדא דאמר שמואל האי מאן דמשי אפיה ולא נגיבי טובא נקטרי ליה חספניתי מאי תקנתיה לימשי טובא במיא דסילקא:

שב מנאי תרבא. ז' משקל של חלב: וחד קירא. שעוה: קירא וקלבא. ריטינא והוא זפת של עץ שקוראין משום שהוא עץ הסחור וה"א לגנה: קרעינהו למגילהו. שהפסיד להם לגלות רפואה זו שבקא לכו חדא. שלא גליתי: חספניתא. פניו מתבקשות ואני אומר שהוא עין שקורין אינגרי"ש והוא [נגרע ונחרס] שכי כתורה ותשבכתא שהוא מתנוס של חרס: במיא דסילקא. מרק תרדין:

צו קלד **תניא** אין טורפין יין ושמן לחולה בשבת אמר רבי שמעון בן אלעזר משום רבי מאיר אף טורפין יין ושמן. אמר רבי שמעון בן אלעזר פעם אחת חש רבי מאיר במעיים ובקשנו לטרוף לו יין ושמן ולא הנחנו אמרנו לו דבריך יבטלו בחייך אמר לן אע"פ שאני אומר כך וחבירי אומרי' כך מימי לא מלאני לבי לעבור על דברי חבירי. הוא ניהו דאחמיר אנפשיה אבל לב"ע שרי:

לחולה. שאין בו סכנה ולב"ע שרי ר"מ ולעצמו החמיר:

שם **ואמר** אביי אמרה לי אם האי ינוקא דלא מייץ מיקר הוא דקר פומיה מאי תקנתיה ליתי כסא גומרי ולינקטיה ליה להדי פומיה דחיים פומיה ומייץ ואמר אביי אמרה לי אם האי ינוקא דלא מנשתים לינפפיה בנפוותא ומנשתים ואמר אביי [אמרה לי אם] האי ינוקא דלא מעוי ליתי שליתא דאימיה ולשרקיה עליה ומעוי ואמר אביי אמרה לי אם האי ינוקא דקטין לייתו לשלייתא דאימיה ולשרקיה עליה מקיטנא לאולמא ואי אלים מאולמא לקיטנא:

דלא מייץ. שלא יכול לינק: מיקר הוא דקר פומיה. כלומר שפתיו ואין בו כח למיין בהם: ליתי כסא דגומרי. (מסמח) גחלים על דף או על כלי: ולוקמיה להדי פומיה. ויעמיד כנגד פיו אצל פיו: דחיים פומיה. שיתחמם פיו: ומייץ. ויינק: דלא מנשתים. שאין נשמתו ניכרת בו שאין דופק כנגד לבו כדרך כל אדם: לינפפיה בנפוותא. יניפו עליו בנפת שקורין וא"ן: דלא מעוי. אין חוזר נכנס ויוצא יפה אליכיא בלעיו: שליתא דאימיה. שליא שנולדה עמו: ולישרקיה עליה. יחליקנה על בשרו כמו אישתרקו אישתריקו אבא ליד"ר: דקטין. שהוא דק: מקיטנא לאולמא. השליא ראשה אחת קצר וראשה אחת רחב ויחליקוה עליו מצד הקצר יתחילו וימשכו לצד הרחב כלומר כן ירחיב זה ויתעבה: ואי אלים. ולא מחמת בריאות אלא כפוח ירקיקוה עליו מאולמא לקיטנא:

שם **ואמר** אביי אמרה לי אם האי ינוקא דסומק דאכתי לא איבלע ביה דמא ליתרחו ליה עד דאיבלע ביה דמא [ולימהליה] דירוק דאכתי לא נפל ביה דמא ליתרחו עד דנפל ביה דמא ולימהליה דתניא אמר רבי נתן פעם אחת הלכתי לכרכי הים ובאתה אשה אחת לפני שמלה בנה ראשון ומת שני ומת שלישי הביאתו לפני ראיתיו שהוא אדום אמרתי לה המתיני לו עד שיבלע בו דמו [המתינה לו עד שנבלע בו דמו] ומלה אותו וחיה והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי. שוב פעם אחת הלכתי למדינת קפוטקיא ובאתה אשה אחת לפני שמלה בנה ראשון ומת שני ומת שלישי הביאתו לפני ראיתיו שהוא ירוק הצצתי בו ולא ראיתי בו דם ברית אמרתי לה המתיני לו עד שיפול בו דמו והמתינה לו ומלה אותו וחיה והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי:

[דסומק. כל גופו אדום: לא איבלע ביה דמיה. נבלע דעכשיו כל דמו מלוי בין עור לבשר וכשמוהלין אותו יוצא כל דמו: ליתרחו ליה. ימתינו מלמולו]: לא נפל ביה דמא. [לא בא בו דם] ומתוך כך חלש הוא ואין בו כח ונמסר לחולים ולמות: לכרכי הים. הכי גרסינן ראיתיו שהיה ירוק הצצתי בו ולא היה בו דם ברית תרתי גרשינא חדא דאי מהיל ליה לא נפיק ויכיח דמא והטפת דם ברית מצוה כדכתי' גם את בדם בריתך ועוד דמסוכן הוא משום חולשא שלא הגר בו עדיין דם:

יף קלה **אמר** רבי שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית מפני שערלה כבושה היא על מה נחלקו על

עיון יעקב

התנאה לפניו במצות וכו' סוכה נאה וכו'. אע"ג דאמרי' בפ"ק דשבועות דף ז' ונדרים דף י' תורה מפולר בכלי מכוער י"ל דהתם משום נאוה קאמר שאדם מתנאה אם הוא יפה [illegible]

על מי שנתגייר כשהוא מהול שבית שמאי אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית ובית הלל אומרים אינו צריך להטיף ממנו דם ברית:

שצריך להטיף. חיישינן שמא ערלה כבושה היא: על שנתגייר כשהוא מהול. דליכא שום ספק ערלה כגון ערבי מהול:

קלז ע״א **המל** את הגרים ביטים הקדמוני אומר באיי אמיה אקב״ו על המילה והמברך אומר אקב״ו למול את הגרים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו ירמיה ל״ג שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ברוך אתה יי כורת הברית המל את העבדים אומר אקב״ו על המילה והמברך אומר אקב״ו למול את העבדים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ שנא׳ אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי באיי כורת הברית:

תוספות במצותיו וצונו למול את העבדים. שנאמר יליד בית ומקנת כספו:

[illegible]

תולין פרק עשרים

קלח ע״ב **אמר** רב עתידה תורה שתשתכח מישראל שנאמר
ישעיה כ״ט והפלא ה׳ את מכותך הפלאה זו איני יודע מה
ישעיה כ״ט היא כשהוא אומר לכן הנני יוסף להפליא את העם
קלט ע״א הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו
תסתתר הוי אומר הפלאה זו תורה. תנו רבנן כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו עתידה תורה שתשתכח
עמוס ח מישראל שנאמר הנה ימים באים נאם ה׳ והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם
שם לשמוע את דבר ה׳ וכתיב ונעו מים עד ים (ממזרח ומערב) [ומצפון ועד מזרח] ישוטטו לבקש את דבר ה׳ ולא ימצאו. דבר ה׳ זו הלכה דבר ה׳ זה הקץ. דבר ה׳ זו נבואה. ומה ישוטטו לבקש את דבר ה׳. אמרו עתידה אשה שתטול ככר של תרומה ותחזור בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לידע אם טמאה היא אם טהורה היא ואין מבין. אם טמאה היא אם טהורה היא בהדיא
ויקרא י״א כתיב ביה מכל האוכל אשר יאכל. אלא לידע אם ראשונה היא ואם שניה היא ואין מבין. הא נמי מתניתין היא וטלי. תניא ר״ש בן יוחאי אומר חס ושלום
דברים ל״א שתשתכח תורה מישראל שנאמר כי לא תשכח מפי זרעו. אלא מה אני מקיים ישוטטו לבקש את דבר ה׳ ולא ימצאו שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה קלט ע״ב במקום אחד:

הפלא ופלא. סיפא דקרא ואבדה חכמת חכמיו: לכרם. על שם שהיו יושבים שורות שורות ככרם: זו הלכה, כדכתיב׳ [לעם] [להגיד לכם] את דבר ה׳ דהיינו תורה: זו נבואה, כדכתיב דבר ה׳ אשר היה אל הושע וגומר: זה הקץ. לא ידענא מהיכא, ובהגהות התוספות זה הקץ, דכתיב גבי גלות שנבעי לכלות דבר ה׳ מפי ירמיה. ע״כ: בהדיא כתיב. ותורה שנכתבה הרי כתובה ומונחת יקראו וידעו:

הלכה ברורה. בטעמים שלא יהא בה מחלוקת עד כאן:

מהרש״א כשהוא אומר כו׳. לכאורה קשה כיון דמקרא דכתיב בתוכחה ליכא למילף אלא מכח קראי דנביאים לא הוה ליה לאתויי אלא האי קרא דנביאים דמפורש ביה דאבדה חכמת וגו׳ דהיינו תורה וי״ל דמייתי האי קרא דתורה משום פיזכא דקרא דנביאי דמתי לשון הנני יוסף להפליא וגו׳ ומתי לשון הפלא ופלא כפול אבל הפלאה דהפלאות זו שנאמרה בתוכחה והפלא ה׳ ונומר היא מכות התורה יתפרש האי קרא דנביאים שפיר דבתוכחה לא כאמר רק חד והפלא ולאפשר שיתפרש על מכות הנאמר של התורה וגם הנביא נומר הנני יוסף את העם להפליא על פליאות אלו דכתיב בתוכחה דהיינו הנאמר אלא שיהיה הפלא ופלא בתחלה פליאות כפולה בהם דהיינו שגם הגלות כל תורה תשתכח כדמסיק ולא ימצאו דבר ה׳ זו הלכה עתידה אשה כו׳ ואפ״ה גם הבטול חכמת חכמיו אבד בגלות ובינת נבוניו תסתתר בנסתר הו״ק: כי לא תשכח כו׳. דמעתה השירה הזאת דכתיב בהאי קרא משמע ליה כל התורה וכן כתבו לכם את השירה הזאת וגו׳ ומוקמי ליה בפרק כ״ג בתורה שצריך לכתוב ס״ת ומהו דפליג לעיל ואמר דהתורה תשתכח מוקי ליה האי קרא כי לא תשכח וגומר בשירה גופה וק״ל: במקום אחד כו׳. ר״ל אפילו בנמקום א׳ מכל המקומות שגבר לא ימצאו הלכה ברורה כדמשמע קרא דהכא אחר שימצאוה בכל מקומות לא ימצאו וק״ל:

הרי״ף [illegible]

עין יעקב

[illegible]

בית ישראל המתעבים משפט ואת כל הישרה יעקשו וכתיב °בונה ציון בדמים גומר ראשיה בשחד ישפוטו שם
וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו [ועל ה' ישענו וגו'] רשעים הם אלא שתלו בטחונם במי שאמר והיה העולם. לפיכך מביא הקב"ה עליהם שלשה פורעניות כנגד שלש עבירות שבידם שנאמר °לכן שם
בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה והר הבית לבמות יער ואין הקב"ה משרה שכינתו על ישראל עד שיכלו שופטים ושוטרים רעים מישראל שנאמר
°ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך ונומר ואשיבה ישעיה
שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה אמר עולא אין ירושלים [ישראל] נפדית אלא בצדקה שנאמר ציון שם
במשפט תפדה ושביה בצדקה. אמר רב פפא אי בטלן יהירי בטלי אמגושי דכתיב °ואצרוף כבור סיגיך וגומר שם
אי בטלי דייני בטלי גזרפטי דכתיב °הסיר ה' משפטיך צפניה
פנה אויבך אמר רבי מלאי משום רבי אלעזר בר שמעון
מאי דכתי' °שבר ה' מטה רשעים שבט מושלים. שבר ישעיה
ה' מטה רשעים אלו הדיינים שנעשו מקל לחזניהם שבט מושלים אלו תלמידי חכמים שבמשפחות הדיינים מר זוטרא אמר אלו תלמידי חכמים שמלמדים הלכות צבור לדייני בור. אמר רבי אלעזר בן מלאי משום ר"ל מ"ד °כי כפיכם נגואלו בדם ואצבעותיכם בעון שפתותיכם שם נט
דברו שקר לשונכם עולה תהגה. כי כפיכם נגואלו בדם אלו הדיינים. ואצבעותיכם בעון אלו סופרי הדיינין. שפתותיכם דברו שקר אלו עורכי הדיינין. ולשונכם עולה תהגה אלו בעלי דינין:

שלשה עבירות. ראשיה בשוחד ישפטו כהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו: שלש פורעניות. שדה תחרש עיים תהיה ולבמות יער: ויועציך כבתחלה. ואחר כן יקרא לך עיר הצדק לאחר שיכלו: אי בטלי יהירי. ישראל המתייהרים בגאותם ובמלבושי יהירות כפרסיים שלנו: בטלי אמגושי. יבטלו האמגושים המסיתים: סיגיך. אם גסי הרוח שמגדלין עצמן לשון ישבר תלאד ואחריב ואסירה כל בדיליך אלו האפיקורסים שמבדילין עצמן מישראל מן הקב"ה בעקריהם ובמחשבתם: בטלי דייני. הרשעים מישראל שנותנין דין: בטלי. מעל ישראל: שנעשו מקל לחזניהם. לשמשיהם שתופסים יד והדין נתפס לחזק לומר לא אהיה שליח ואודן את פלוני לבית דין אם לא תרבה שכר ואחר פסק דין לא ארדה ליכנס לנכסים: שבט מושלים. מקל לנתפים של מושלים היו דיינים רשעים והיו שמשמשיהם לאם למקל ולהכריע מעל ידיהם היו מעמידים אותם ומתפן עליהם ומעמן סמכתן לדבריהם: לדייני בור. שמלמדים אותם היו מעמידים דייני בור לחזן את כל הבא והורגה דינן בלא מקלן נתם ומנין אותם: כפיכם נגואלו בדם אלו הדיינים. שכפיהם פשוטים לקבל שוחד ומטין את הדין ומטלים ממון מן הנצלים שלא כדין ומתכן

תולין

[illegible] שפלפס ו' דסמיכה וספלה ממחר נם אל הקב"ה לזה אמר [illegible] על שנוה [illegible] ספלה הקב"ה דימפלה נו שלה נרה העולם אלא [illegible] חור שכתוב שם לכן שני יוסיף להפליא לנגדי אדם ונם יש [illegible] ספלה [illegible] נגנד למקרים אלה כניסל נם נביאיו יעוגך יפלה ופלה על [illegible] שכתוב תורה וכבישל בשמחת התורה [illegible] על פסוקותנם תורה אלהיך [illegible] הקב"ה נם אני [illegible] לפני נרגע וכו' וכן אמר כאן והפלה [illegible] זה כניסל להקב"ה [illegible] שמחת התורה מישראל וכפי זה [illegible] ואבלה [illegible] מישראל [illegible] הקב"ה כניסל הפלה נדבר הזה: ת"ל [illegible] לכם [illegible] אמרו עמידים תורה [illegible] מישראל דכתיב הנה ימים [illegible] לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה' [illegible] מים כו'. וקשה [illegible] ועוד קשה כיון [illegible] דבר ה' [illegible] ולא ימלאו [illegible] לומר [illegible] דבר הלכה [illegible] ועוד קשה [illegible] אלא ימלאו [illegible] ספיקא [illegible] אם יהיה [illegible] כלו [illegible] ועוד קשה נדרשת רבי שמעון בן יוחאי [illegible] אלא מה אני מקיים ישוטטו לבקש את דבר ה' [illegible] דבר ה' זה [illegible] דכתיב דבר ה' [illegible] דבר ה' זה הקץ דכתיב [illegible] לבלות דבר [illegible] לומר אלא מה אני מקיים [illegible] לבקש דבר ה' [illegible] לומר שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה [illegible] שלא ימצאו הלכה ברורה [illegible] לא רעב ללחם כי אם לשמוע את דבר ה' [illegible] על חידושי תורה [illegible] בכל דור ודור [illegible] בכל יום חידושי תורה [illegible] לשמוע את דבר ה' [illegible] פסוק ונעו מים עד ים לבקש [illegible] דבר ה' [illegible] חידושי תורה [illegible] ישוטטו [illegible] חידושי תורה אין [illegible] בכל המדרשות [illegible] חידושי תורה כדי [illegible] אלא [illegible] על דרך [illegible] ישוטטו לבקש דיני התורה [illegible] ולא ימצאו [illegible] הלכה [illegible] לא ימצאו [illegible] על דבר הקץ או [illegible] לבקש דבר ה' [illegible] ישוטטו [illegible] על דבר [illegible] ולא ימצאו הלכה [illegible] לא רעב ללחם כי אם לשמוע דבר ה' [illegible] על הקץ או על [illegible] חכמת תורה מישראל [illegible] ישוטטו על הקץ או על [illegible] דבר הלכה [illegible] לא תשתכח [illegible] על הלכה ברורה. ועוד י"ל [illegible] דבר ה' [illegible] לבקש דבר ה' [illegible] דבר ה' היא דבר הלכה כי [illegible] דבר ה' [illegible] דבר ה' [illegible] הלכה ברורה וכו':

תניא רבי יוסי בן אלישע אומר אם ראית דור שצרות רבות באות עליו צא ובדוק בדייני ישראל שכל פורענות שבאה לעולם לא בא אלא בשביל דייני ישראל שנאמר °שמעו נא זאת ראשי בית יעקב וקציני מיכה ג

עין יעקב

[illegible]

וסהכין לסכנה והרי הוא כנוטל נשמתו: מופרי הדיינים. מכותשים סמוכים של רשים: עורכי הדיינין. מלמדים את בעלי דינן לטעון. עד כאן:

מהרש"א לפיכך כו' פורענות כו'. ומפרש"י נראה דמלת לפיכך קאי אדלעיל אג' עבירות שזכר ולא משמע כן גם יש לדקדק במה שאמרו אלא שהלו בעונם נמי שאמר כו' פי"ל לישני דקרא שנשנו בה' כדכתיב ועל פ' ישעם ונראה ע"פ מה שכתבנו בריש פ"ק דנ"ק שפורענות אם היא הקשה שבכל פורענות שמכלה את הכל ועל זה אמר כמעט כסדום היינו וגו' ע"ם נצריך לזה אמר שכל פורענות כו' היינו פורענות אם הכולל כל פורענות בסוף וכלם שכל לא באה אלא בשביל דיינים כמו שהיה בסדום כמפורש פרק חלק והוא הטעם שהדין יסוד הוא קיומו של עולם והספק שמשות מהפך הוא מהרס קיום כל עולם היה ראוי לבא עליהם פורענות זו שמכלה הכל אלא לפי שנשנו נמי באומר והיה שעולם דקיים כיון שנראה באמירה יקיימו ג"כ הוא גם אם אנו משותים שמשפט לפיכך ר"ל שהלו ויהא בעונם בו מגיה הקב"ה עליהם ג' פורענות על ג' עבירות לא נכלין גמור כמו בסדוה דקיים לין סדם תחרם ויסים רלוי לגריעה וירושלים לעיים והר הבית לבמות יער שיהיה שיסת דבר הטומאה ולא כלין גמור כמו בסדום שכלה בו וה' שמטיר וגו' גפרית ואש וגו' ויהפוך את הערים ונומר ולמה האדמה וק"ל: אלו הדיינין כו'. ומקרא זה בנבואה בבל כתיב אלא מדכתיב לעיל עיניה וכשאת המשל הזה על מלך בבל וגו' ומשמע ליה דמלך בבל שוא הנוטל ממנו והמשל הוא לדיינין כמו שהדיינין הן ממה ומקל להחזיקן הרשעים שדורין בעם שלא כדין להחזיק מעמידן כך היה מלך בבל מטה ומקל לרשעים בהן הכשדיים ובענו מחלים אלו ת"ח שמתשפחות כו' רש"י פי' שבע ג"כ מלשון מקל ויותר נראה לפרש לפי הדרש מלשון שבט ומספחה מזה הת"ח שהוא מסבטו וממשפחתו של הדיין הוא מחזיק דבריו גם אם שלא כדין היה דן וק"ל: כי כפיב' כו'. כפרש"י ע"י שחד בלוקח בכף הוא מטה הדין ונוטל נשמתו ע"ם כי הדם הוא הנפש ועי"ל דם מלשון דמים ומעות וק"ל:

הרי"ף תניא תני יוסי בן אליסע אומר אם ראית דור שצרות רבות באות עליו לא ותדוק בדייני ישראל שכל פורענות שבאה לעולם לא באה אלא בשביל דייני ישראל שנאמר שמעו נא ראשי בית יעקב וגו'. וצריך לדקדק דנהי שבל עבירת הדיינים פורענות בא לעולם אבל מנ"ל שאין פורענות באה אלא בשביל הדיינים דילמא גם בשאר עבירה נדיינים וים עבירות אחרות היא נא הפורענות ועי"ק כיון שפסוק שנה ליון נדעים הם כתובים שמוכים זה לזה מה זה שאמר ששות בונה ליון הול"ל כל הפסוקים יחד שגלי שמעו זאת ראשי וגו' הראשים בשוחד וגו' ולא עוד אלא שלא היה צריך להביא כל הפסוקים שלמעלה שמעו נא וגו' רק מדכתיב ראשיה בשוחד ישפוטו וגו' וכתיב ליון שדה תחרש ולגב אורחין נקט מה שהספיקו באומר דשפים הם שלא שחטו בפשוכם נהקבייה שזה אינו מבין כאן רק לומר גבין ג' עבירות שנידם לכו ג' פורעניות ונלמביד שהביאו ראיה שיש כמה שונות ומשלים כגד ישראל ויש גם כן עון דייני ישראל אינו גרור נאותו זמן הפורענות בשביל אותן העבירות רק תולה כל הפורענות שבאה בשביל דייני ישראל ואינו תולה בשביל שאר העבירות שנידם ולעולם שגם על שאר עבירות באה גרור גזירות רעות אבל באותן שיש עבירות של דייני ישראל אינו תולה עיקר הגזירה אלא על דייני ישראל ולוקים ומעגשים אגבת גם על שאר הפורעניות והוכיח זה משהלה המקראות שנאמר שמעו נא ראשי בית יעקב

ונומר שמי שמעו נא ולא אמר שמעו ראשי בית יעקב אלא לפי שקודם לזה דבר נרעם הנביאים המתעים ולא גזר הגזרה של ליון שדה תחרש על אותו עון אלא כתיב שם ונעשו השודים וגו' וסמיך ליה שמעו נא ראשי בית יעקב המתעבים משפט אנשים שנאמר עכביו יש גידם עבירת נביאים המתעים והקוסמים ותם דיינים שמתעבים משפט שמעו נא הראשים המתעבים שבשלכם לין שדה תחרש ולא נגזרה הגזרה של פורענות על הקוסמים ועוד ראיה אחרת מסוף הכתובים דכתיב בונה ליון בדמים ראשיה בשוחד ישפטו מיגא על עון הדיין שלוקח דמים בשוחד ובונה בינו בגלא לדק והיין פרשים בשוחד ישפוטו לכן בגללכם ליון שכניהם בדמים ועולה שהרם הרי שלא גזר על העבירה של הנביאים פורענות של חורבן ליון וירושלים אלא על עון הדיינים ועוי"ל בדקדוק אשר שהוך הוא אומר אין פורענות באה אלא על הדיינים והרי יש כאן ג' פורעניות כנגד ג' עבירות והעבירה אחת משבי שיא ונביאים נכסף יקסמו שאין כאן עבירת הדיינים אלא שמדים ראשיה בשוחד ישפוטו וכהניה במחיר יורו שהלו ואלו הם עבירת הדיינים דלקו ג' פורעניות שנאלה הפורענות האחת בשביל עבירת נביאים בכסף יקסמו שמגם שבכן הוא שבין שבפסוקים הקודמים הזכיר אשלה עון הנביאים המתעים ולא"כ הזכיר המתעבים משפט ובשהזכיר אני תרים סומך אל העונם הזכיר קודם ראשיה בשוחד ישפוטו וכהניה במחיר יורו שהוא עון הדיין והאחריה הזכיר ונביאיה בכסף יקסמו מכאן שלא נגזרה עיקר הגזירה אלא על עון הדיינים ולגבן נגזרה הגזרה על עון נביאים הקוסמים. ועי"ל שנפרשה ג נכנם בשתים המתעבים משפט והישרה יעקשו ולא הזכיר הנביאים הקוסמים דילא נגי ראשיה בשוחד ישפוטו שהוא כנגד המתעבים משפט וכהנים במחיר יורו שהוא כנגד והישרה יעקשו. והזכיר כאן בור נביאים נכסף יקסמו ולא הזכיר בפסוק שמעו נא ראשי בית יעקב להורות ולגרות שעיקר הפורענות בזרה על עון הדיינים. ותים דשפים הם אלא שהלו בעונם נהקבייה הוא כדי שלא תאמר עם עון הדיינים גדול נמה לא לקו בגופם כמו שגזר למעלה על הנביאים ולא השמים וחשכה להם ולכן שנם את שארץ לין שדה תחרש לזיא דשפים הם שהם בשוחד אבל מים בעונם נהקביה שכך כתיב ועל ה' ישענו לאמר הלא ה' בקרבנו לא תבא עלינו רעה ולכך לא לקו בגופם ולקתה הארץ לין שדה תחרש. ועי"ל נמה שהביא הכתוב בונה ליון בדמים בהוא להכריח אין עיקר הגזירה שגזר הקב"ה שוא על הדיינים שהרי היה בירושלים עון שפיכות דמים ועבודת כוכבים ועי"ן לא מרשת ליון וירושלים אלא בונה ליון בדמים וירושלים בעולה על עון הדיינים ראשיה בשוחד ישפוטו נענשו לכן בגללכם על עונות אלו שהתם שהיתם בשוחד ליון שדה תחרש ונומר: ואין הקב"ה משרה שכינתו על ישראל עד שיכלו שופטים רעים מישראל שנאמר ואשיבה שופטיך. פי' דאלרוף כנור סיניך ואסירה כל בדילך שם הדיינים שהוא עיד שהיפטי לאשה סיניך גם גמי האחת לשון ישנא מאד הבא נמי כפרש כן מלשון גמי סרוח וק"ל סיון לגבות הגרוש עניות של תורה הרי שמיכם יודעים לתון דינים נתורה וסמיך ליה ואשיבה שופטיך כבראשונה:

קא אמר רבי מלאי משום ר' יצחק מגדלאה מיום שפירש יוסף מאחיו לא טעם טעם יין דכתיב בראשית ולקדקד נזיר אחיו. רבי יוסי בר חנינא אמר אף הם לא טעמו שם טעם יין דכתי' וישתו וישכרו עמו. מכלל דעד האידנא שם לא הוה שכרות. ואידך שכרות הוא דלא הוה שתייה מקדש מידא הוה. ואמר ר' מלאי בשכר וראך ושמח בלבו שמות ד זכה לחשן המשפט על לבו:

עמו. מכלל דעד השתא לא: זכה לחושן המשפט. בכנגד הלב שהיה גדול ממנו וקודם למשה מגלית בכיי על אהרן כדכתיב הפלא מגליתי אל בית אביך ולאמרו לו נבואה של מלרים בכהונה ביחזקאל עד ויעת בי ואף על פי כן לא נתקנא בו בגלם. עד כאן:

מהרש"א ולקדקד נזיר וגו'. לאו כזיר ממש קאמר דהא כתיב ויגלח

עין יעקב

אר״מ מלאי מיום שפירש יוסף מאחיו לא טעם טעם יין וכו' ואף הם לא טעמו ואידך מלאי כוכוח ודלך ושמחה זכה לחשן המשפט של לבו. דהא ל"ל והא דהם לא טעמו יין לפי שנתחרטו של מכירה ולאמר לעשות עבירה לנפשה בשביל שלא נלאם ירעתם ממנו היכ גם להרן הנה בנעשיים האבל אף שהותנו פי' לנשה דלא ליעבדו לי כיעבדו כאשר שיורנו כהן וכביא ואיב ליכא למימר דמשום זכה לגבשנה כראמא מיין מעלעין דידי לים אם זה עיים לבך דום טעם אחר כוכום ורלה ושמח וק"ל. ועיד שמעו אמרוי דמלגי דרש זם כמה עדים מהלה שיוסף יהי נזיר בספירם מלכיו ואחיו ומדועיו והא כאחן אחרים אל עם אחר לא ידע לכך פי' נזיר ועינה אם עמו. אבל ק"ל דאחיו שמו יין רק שלא נשתכרו כי פ"ל שהדר עלמו מן היין נקרא מעלה והטעם כי היין תשוה לגב אנוש אך הקבה לך לשמחה א מה יאוה עושה לזה קרים בשכר ושמח בלבו זכה לחושן המשפט ע"ל אך לנונש השמחה כי עפי מעשה של שמח סבת נדלך:

ותנא ויחלף והומר אלא כזיר יין היה ונראה טעם שפירשו מיין לפני הקלקול המכירה באה לאן מתוך אכילה ושתיה כמו שכתוב בפרשת פר' וישב לרעות את לאן ונומר לרעות את עלמן וכתיב וישבו לאכול וישאו עיניהם וגו' וכמ"ש שהואה קונה בקלקלה יותר שלמו מן היין לך קשה דהואי יוסף שהכיר שהם אחיו כיאה שמותר לו הנדר אבל הם שלא ידעו עדיין אם הוא יוסף למה הותר היום נדרים יותר מכל השנים שהיה יוסף פרוש מהם וי"ל מפני מינות המלכות שתיה היום נדרים ומש"ע כמי לפי דעתם שהו שמם ייכם את"מ שלעתיד יהיה אסור מדרבנן ולפי זה איכא לנימר כמי דיוסף כזיר ממש היה אלא מפני כבוד מלכות גילה עלמו תוך ימי מירתו וניכאה הבאה לומלן דלומר שאף הם לא שתו יין ולמה הוא נקרא כזיר ולא אחיו לפי שהוא היה כזיר ממש מכ"ש אחיו שלא היו נזירים אלא כפרושים מיין ועי"ל שהוא נקרא כזיר למעלתו את"פ שלא היה נרשות עלמו והיה בין העובדי כוכבים אעפ"כ היה נוהר בפרישות יין וק"ל: זכה להושן כו'. דגלגו יהודה דקרא הוא להודי שהיה שמח בכל לבו ולא שיהיה מרלה עלמו לעיניו שהוא שוחה תלגו יתקנה גו ושכי מפורש בגד"ל ואמרו ע"ש שלב שמח בגדולת אחיו ילבש אורים ס' ע"ש:

הרי"ף מיום שפירש יוסף מאחיו לא טעם יין כו'. וקשה דילמא עמו שתו ונשתכרו ועד האידנא לא שתו עמו שכן כתיב וישתו וישכרו עמו ומדייק הכי עמו לא שתו אבל קודם לכן שתו וישכרו הם לבדם ונראה דליכא למדרש הכי שהרי גם שמה לא שתו עמו נומינה מ' שכן כתיב וישימו לו לבדו ולהם לבדם ולפי' נהכרם הוא ששתו עמו אלגו ולפי' שנסיותם לבד ני"כ שתו וישכרו למה הולך לכתוב עמו אלא ודאי שלא שתו עד עכשיו שבאו אלגו וי"ל כיון שלא שתו כל אותם שנים נשביל יוסף איך שתו עכשיו שהרי עדיין לא ידעו שיוסף הי כי לא הכירוהו ונפלאה יוסף ששמח עכשיו הוא לפי שהכירים שנאמר ויכר יוסף את אחיו אבל הם לא הכירוהו עדיין ואיך שתו אלגו ושמחו מפני אימת מלך שתו אפי' שלא גזר להם יוסף לשתות ולא אמר כי אם שימו לחם וישימו לו לבדו ולהם לבדם תו מ"מ כיון שהלא ליוסף שהיה בעל הסעודה שותה יין נלאם אפי' הוא אוכל גם הם עמו כן מפני הכבוד והיראה: פי' מלאי נסכר ולאך ושמך גלגו זכה לחשן המשפט על לבו. פי' שאהרן היה מתנגד ליכרעל קודם משה כל אותם פ' שנים ועל זה היה מונר משה להקפיד שלא נא ציד שאחם רגיל לשלוח שהוא אהרן כדכתיב השלח נגליתי לבית אביך נהיותם במלרים ונר ויאמר אף כי נמשה שהרן אף זו עושה רושם שהיתה הכהונה ראויה למשה ואמר לו הקב"ה הלא אהרן אחיך הלוי שהיה ראוי להיות לוי ועתה כהן עכשיו מהיה אתה לוי והוא יהיה כהן ונראה הכהונה שניתנה לאהרן נכתוב זה ולאך ושמח גלגו משם אורים ותומים שהיו על לב אהרן ואם כן אהרן ששמח גלגו על כגולתו של משה אף על פי שניטלה מאהרן גם הוא שמח גלגו על הכהונה שהיתה ראויה למשה וניטלה ממשה וניתנה לאהרן.

קב אמר רב חסדא לא ליכול בר בי רב ירקא משום דגריר לבא ואמר רב חסדי אנא לא בעניותי אכלי ירקא ולא בעתירותי אכלי ירקא בעניותי משום דגריר בעתירותי דאמינא היכא דעייל ירקא ליעול בשרא וכוורי. ואמר רב חסדא האי מאן דאפשר ליה למיכל נהמא דשערי ואכל חיטי קעבר משום בל תשחית. ואמר רב פפא האי מאן דאפשר למשתי שיכרא ושתה חמרא עובר משום בל תשחית. ולא היא בל תשחית דגופיה עדיף. עוד סמוך לזה מאמרי רב חסדא בדרך עצה בדברים קלים לא ראיתי לכותבם וגם מה שהיה מצוה לבנותיו דברים רבים ומהם לקטתי ב' מוסרים חשובים כתבתים כאן. אמר להו רב חסדא לבנתיה ה'והוו צניען באפי גברייכו לא תיכלן נהמא באפי גברייכו לא תיכלן ירקא בליליא לא תיכלן תמרי בליליא ולא תשתן שכרא בליליא לא תפנן היכא דמפני גברייכו וכי קא קרי אבבא איניש לא תימרון מנו אלא מני. נקוט מרגניתא וכולי עיין בגמרא:

לא ליכול ירקא. ירק מי כרישים שהכייל ושהגזים: משום דגריר לבא. ומאכלו לחם הרבה ואין לו: לא תיכלן נהמא באפי גברייכו. פעמים תאכל הרבה ותתגנה עליו: לא תיכלן ירקא בליליא. מפני ריח הפה: שיכרא ותמרי. מתקלקלן ומביאין לידי נפחה: היכא דמפני גברייכו. בגילוי בפניהם נפדום ואפילו שלא בפניהם שמכיר מקומו ותקנתה ומתגנה לו בזוכה: לא תימרון מנו. מי הוא לנון זכר לא תרגילו לשוננם לדבר עם זכרים: אלא מני. עי' סוף:

חבית פרק כ"ב

רב קב יתיב רבי חייא בר אבא ורבי אסי קמיה דרבי יוחנן ויתיב רבי יוחנן וקא מנמנם אל"ל רבי חייא בר אבא לר' אסי מפני מה עופות שבבבל שמנים א"ל כלך למדבר עזה ואראך שמנים מהם. מפני מה מועדים שבבבל שמחים מפני שהם עניים מפני מה ת"ח שבבבל מצויינים לפי שאינן בני תורה מפני מה בבליים [עובדי כוכבים] מזוהמים מפני שאוכלים שקצים ורמשים. איתער בהו רבי יוחנן אמר להו דרדקי לא כך אמרתי לכם °אמור לחכמה אחותי את אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אמרהו ואם לאו אל תאמרהו. אמרו ליה ולימא לן [מר] איזה מהם מפני מה עופות שבבבל שמנים מפני שלא גלו שנאמר °שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא על שמריו ובגולה לא הלך והבא מנלן דגלו דתניא רבי יהודה אומר נ"ב שנה לא עבר איש ביהודה שנאמר °על ההרים אשא בכי ונהי ונומר °מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו. בהמה בגימטריא נ"ב. א"ר יעקב א"ר יוחנן כולם חזרו חוץ מקוליים האיספנין דאמר רב הני מהרי דבבל מהדרי מיא לעין עיטם והאי כיון דלא שריר שדריה לא מצו סליק. מפני מה מועדים שבבבל שמחים מפני שלא היו באותו קללה דכתיב °והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכל מועדה וכתיב °חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטורח מאי היו עלי לטורח א"ר אלעזר אמר הקב"ה לא דיין לישראל שחוטאין לפני אלא שמטריחין אותי לידע אי זו גזרה קשה אביא עליהן. א"ר יצחק אין לך כל רגל ורגל שלא באתה בולשת לציפורי ואמר ר' חנינא אין לך כל רגל ורגל שלא בא לטבריה הגמון וקמטון ובעל זמורה מפני מה תלמידי חכמים שבבבל מצויינין לפי שאינן בני מקומן דאמרי אינשי במתא שמאי בלא מתא תותבאי:

מפני

עיון יעקב

מפני מה מועדים שבבבל שמחים. [illegible]

מפני מה עופות שבבבל שמנים. מפל אי: בלך. לפי לך אלא בקולר פלגח: למדבר עזה. ושה מארץ ישראל: מועדים שבבבל שמחים. תילין לשמוח במועדים יותר מא"י: מפני שהן עניים. וכל השנה אין להם שמחה במאכל ומשתה ואין להם מרגוע ממלאכה לפיכך במועדים כל שמחתם: מצויינין. מלייכן עצמם בלבושים נאים: מצויינין. מקושטים: שאינן בני תורה. כל כך לכבדם כבני א"י מחמת תורתם ומכבדים אותם מחמת לבושיהן ממלאין חשובין: הרדקי. בחורי עלה הניעו לבגרות: מפני שלא גלו. השטפים כמו אותן של א"י כדאמרינן לקמן: שאגן מואב וגו'. סיפא דקרא ע"כ עמד טעמו בו אלמא הגולין מפינין טעמן ושומן: נ"ב שנה. מהגלו געי לדקיא בחרבות ירושלים עד שנפקדו בימי כורש ואז עלו מהם ליסד את בית י"ח בנה קודם גמר הבנין שהיה לסוף ע' בנה בשנת שתים לדריוש כדאמרינן במגילה: ובילן חזרו. הבהמות והעופות ואף הדגים: הי"ן מן הקוליים האספנין. כולם חזרו דהא עד בהמה כתיב מבלג דמבלן ואילך סדור אתן מקוליים כדתנר: הגי מדרי דבבל מהדרי מ"א לעין עיטם. מדחזר בבבל מחזירין מים מבבחכים בהם למין עיטם שהוא מקום גבוה שבא"י באוהו מעיין מגיע מים לבית מגילה כיו בית"כ המהוקן בחוות עזרה ע"ג. שער קוים כדאמרינן בכדך יומא מין עיטם גבוה מקרקע העזרה כ"ג אמות וקילך מחזירין מים בפרת קילומות וקולמות לגמות מן הים ודרך אותן קולמות חוזרין המים לארץ ישראל ומהרין ומבעון במעיינות והדגים חוזו דרך אותן קולמות שנותן להמלותן יותר מדרך פרת עצמו: והאי. קוליים האספנין: כיון דלא שריר שרדיה. אין קשה שדרה שלו: לטבריא. לנמה ולהטיל עליהם של וגה שמחבחכין לבשלם משפחת הרגל אבל הקגלגת נתנה לכך: קמטון. לשון לגם היא שלשון: בולישת. חיל המלך: שאינן במקומן. כמה"י גלו לגם והגולה לנקוס נכרי מלין עצמו במלבושים שיהא חשוב: במתא שמאי. בעירי איני צריך להתכבד אלא בגמוי במלי כיכר בה: בלא מתא. במקום שאינה עירי: תותבא. כגוד שלוי בשמלתי מוולתו מתכבדין חותבים:

מהרש"א למדבר עזה. פרש"י ושה מא"י עכ"ל ולגאי דנפיק מעטא משום דגלו מא"י כ"צ בנה צ"ל דמדבר עזה גם שהיא גם כן מארץ ישראל לא גלו השטפות ממנה שהיא מארץ פלשתים מבלל ארץ ישראל וק"ל: מפני שאין עניים כו'. דעיקר שמחה במועד לאכשים ביין כדאמרינן פרק ע"פ ובארץ ישראל היין מצוי להם וק"ל: שאגן מואב וגו'. עייתי דקיים ממולא על בגל היינו דתליס מי שאינו גולה עומד בשמנו וטעמו כדמסיים בהאי קרא על כן עמד טעמו בו וריחו תמור וק"ל: בהמ"ה. גימטריא נ"ב כו'. דמלת בהמה יתורא הוא דבבלג מקנה הוא ועוד דהי"ל להקדי' בהמה לעוף כמו זאת תורת הבהמה והעוף ונוער וכן רבים ועי"כ דרשו דבהמה נוספת ודאי בבלג מקנה הוא ועד בהמה וגוער הוא דעד נ"ב שנין נדדו וגלו ולא יותר ואהא עייתי דמלן חזרו חוץ מקוליים שי בקרא איט משורם דהדגים גלו כלל ואפשר לומר דלמדו לומר כן דגלו מדלית ליה לקוליים בארץ ישראל וק"ל: והשבתי כל משושה כו'. לכאורה קשה דצאותו קללה בא"י מחכר נמי חדשי' ושבתות ואם כן הל"ל דבבבל נמי לא היה באותה קללה של חדשים ושבתות וי"ל דהכל משושה משמע דלא קאי רק אתגה דסמיך ליה דכתיב ביה שמחה בתורה ולוילי אמרייתא קאמר והשבתי חדשים ושבתות וק"ל: וכתיב חדשיכם ומועדיכם וגו'. משום דכתיב במועדים אלא מועדי ה' וגומר ר"ל שגם שמחה יהיה להם לגם שמים אבל חדשיכם ומועדיכם הם שאתם משמחים בהם שלא לש"ש היו עלי רק לטורח לידע אתו גזירת תגיל עליהם מאחר שהם מקיימים שמחה יום טוב אלא שאינו לש"ש רק להרצות ולמלא תאותם ואמר שזו הגזירה תגיל הקב"ה אין לך כל רגל ורגל כו' שהיה המלך יעש סעודתם ומבטל מהם שמחתם שהיה להם שלא לשם שמים וחז"ק: אלו ת"ח כו'. ר"ל אותן של יעקב שבאים לגדל שם שרשם בתורה כדאמרינן פ' האומרם לדקה עבה הקב"ה כו' ועדיין גלות יבכים קיימת מגלותי פרס והמסגר בשנה שפותחין ומנעו הכל כחרשין וכיון שסוגרין אין פותחין וק"ל:

הרי"ף מפני מה מועדים שבבבל שמחים שלא היו באותה קללה שנאמר והשבתי כל משושה וכתיב חדשיכם ומועדיכם ואמר היו עלי לטורח וגו'. מה שהביא הפסוק השני חדשיכם וגו' ופירש כאן ומאי היו עלי לטורח וכו' נראה דהפסוק והשבתי כל משושה היא השבתת המשפחות שלא ישמחו והגין לגו שגם כי יהיו מועדות לא ישמחו בם לזה הביא הכתוב השני חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ואין לפרש כאן שנאמר מהיות מועדות כלל שהרי הוא אומר היו עלי לטורח ומאי עלי לטורח דהיינו מיגו שהמועדות קמי שמיא אלא דסוליל היו עלי לנשאת שלא שמעריבים אותי לודע שאו גזירה קשה להגיע עליהם שאין כל רגל בגלותי שלא נשה גולשם לגם ובן אין לך רגל שלא גם לגמריה הגוזן וקטמון ובעל זמורה סרי כאן שמעבירין את ילדים להגיע עליהם גזירות בכל מועד ומועד עפמ"ש בבבל שלא גוזרם עליהם גזרה ולפיכך מועדיהם הם בשמחה כיוסב נגלוי:

הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל. תנא רב יוסף אלו תלמידי חכמים שבבבל שעושין ציצין ופרחין לתורה. מפני מה בבליים מזוהמין. מפני שלא עמדו על הר סיני שבשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא. ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן בבליים שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי גרים מאי. אמר ליה אף על גב דאינהו לא הוה מליהו הוה דכתיב את אשר ישנו פה עמנו עומד היום וגו' ואת אשר איננו פה וגו' ופליגא דרבי אבא בר כהנא. דאמר רבי אבא בר כהנא עד שלשה דורות לא פסקה זוהמא מאבותינו אברהם הוליד את ישמעאל. יצחק הוליד את עשו יעקב הוליד את י"ב שבטים שלא היה בהם שום דופי:

ציצין ופרחין: הבאים. אותם של יעקב שיבאו לגדל ישרשו ויעשו ציצין ופרחין לתורה וסיפיה אתיא לרבי יוחנן דמעשה דמלייכן נאו לפי שאין בני תורה כדרבי אמי אלא לפי שאין במקומן: כשבא נחש על חוה. כשנתן לה עצה לאכול מן העץ בא עליה דכתיב הנחש השיאני לשון נשואין: גרים מאי. שלא היו על הר סיני מהיכן פסקה זוהמתם: מזלייהו הוה. בסיני וכל משמר על הר סיני כשהקדשו ונתהו ונתרפאו מכל מום ואף שרים ופסחים שהיו בישראל כדתניא בספרי: ופליגא. הא דאמרן דלא פסקה זוהמא עד סיני:

מהלייהו

עין יעקב

ציצין ופרחים לתורה. והיינו עפי סלפולן שאומנן זה את זה בהלכה כדאיתא פרק זה בורר: יעקב הוליד את י"ב שבטים. שלא היו בהם שום דופי ומהרים שמפגייתו [illegible] וכן עבדת רב סגרבקן בישראל לא [illegible] הזוהמא במעמד הר סיני והור גרים [illegible] בפי שם [illegible] קשה [illegible] [illegible] בבלל והא דקאמר ישראל שעמדו כותבו לשמת רב וגרים שבסעיתו ונרבקו בישראל אבל מזרע יעקב כבר פסקה הזוהמא מלית:

מהרש"א מולידו הוה כו'. כל דורות המתידים לבא הוו כמו בכלל אשר איננו פה ונומר כדאמרינן נד"ס בשבועת הדיינין אלא לבני ישראל איכא למימר הכי אבל גר דהופן לא הוו כשומתין אלקוחות בלרור החיים הוו אבל בגרים לא שייך למימר הכי אלא דמאליו הוא וק"ל: עד ג' דורות כו'. מספר ישן השמיעני שאותו זהמא שהטיל נחש בחוה היה קנה להוליד הרפאים כו' שכן בפה הוא אומר כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל וכתיב ויולד בדמותו כצלמו משא"כ בהבל וקין והוא סוד עכ"ל:

קה. יף קמז ע"ב **אמר** רבי חלבו חמרא דפרוגיתא ומיא דיומסית קפחו עשרת השבטים מישראל רבי אלעזר בן ערך איקלע להתם אימשיך בתרייהו איעקר תלמודיה כי הדר אתא קם למקרי בספרא בעא למקרי החדש הזה לכם אמר החרש היה לכם בעו רבנן רחמי עליה והדר תלמודיה. והיינו דתנן רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבא אחריך שחבריך יקיימוה בידך משלי ג ואל בינתך אל תשען. תנא לא רבי נהוראי שמו אלא ר' נחמיה שמו ואמרי לה רבי אלעזר בן ערך שמו. ולמה נקרא שמו ר' נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה:

חמרא דפרוגיתא. שם מדינה שיינה מטובח: ומיא דיומסית שם נהר שמימיו מטוחין ואמרי בגמרא במשמעלי ומרפא פי מחממת ומרפא בהגרים מלוח: קפחו עשרת השבטים. שהיו בעלי הנאה ועסוקים בכך ולא היו עסוקים בתורה ויצאו לתרבות רעה: להתם. לפרוגיתא ודיומסת: אימשיך בתרייהו. אחר היין והרחצה: איעקר תלמודיה. נעקר תלמודו ושכחו: הוי גולה למקום תורה. אם היה אתה אל תגז אלא במקום שיש תניכין ואל תאמר תלמידים שם יבואו אחרי. הוי לך בכך למימרי גולה בחבריך דרי לי בכך למימרי נולה בן ספרי יקיימוה בידך שמתא רגיל אצלם ובמתכונה מסכתא אחת והם יקיימוה בידך שמתא רגיל אצלם ובתכונה מסכתא אחת והם אחרת השמועה והנא קדורם נפיך ואל תסמוך בינתך: **ואל בינתך אל תשען.** לומר הכם נכול הכי תכרן וכשאחזור פרק זה או מסכתא זו לא תשתכח חברתה ממני:

מהרש"א חמרא דפרוגיתא כו'. ונפורש קלת בקרא בבעלי השותים בנתרקי יין וגו' לכן עתה יגלו וגו' דבתו אותו דרך הכל' בפורש פרק במה אשה: החדש הזה לכם כו'. כאן התחיל לפי מסיח מצוה ראשונה בתורה כמ"ש ר"י לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם ואמר דלדעקר תלמודיה ואמר החרש היה לכם דהיינו הרי"ש במקום ד' והב' במקום כ' שהם קרובים להתחלף בנכתב בצורתן כדאמרינן פרק הבונה וכנ"ל י' במקום ד' קרובים קלת כדאמרינן שם כו' וספל עשות זה נפיו לפי ענינו מנעמה לבו לב אבן וחרש מלהבין אחרי אשר היה לבו כמעין המתגבר בתבונה לחכמים:

יף קמח **רבה** בר בר חנה איקלע לפומבדיתא לא על לפירקיה דרב יהודה שדריה לאדא דיילא אל זיל נרביה אזל נרביה אתא אשכחי' דקא דריש אין מחזירין את השבר אמר ליה דבי אמר רב חנא בגדתאה אמר שמואל הלכה מחזירין את השבר אמר ליה הא תנא דידן והא שמואל דידן ולא שמיע לי (אמר ליה) לאו בדינא נרבתך:

אדא דיילא. שכשמואל ממונה: נרביה. קח גברו מדשיגא אתא. דנס: אשכחיה. לרב יהודה וכו': הא תנא דידן. ממקומו הוא ולא שמעתי אותו מפיו כל הנה: לאו בדינא נרבתיך. בתמיה שהיה לא באת לא למדת:

אמר הכותה וזהב לג נכון ולא יתבע נלאמר ולהביא מפור מחלתו ועל כן הגהרל ר' יהודה בכלל דרבה לעירו לאביאו לדרשתו שהי נלמוד ממנו חרים בנם שאם היה דורש ונלמד כמו שאמר שכבית ישיי לי אך לנמתו כלומרים שישו לשמוע ונלמוד שהמו מכוה נחמרים:

שואל פרק שלשה ועשרים

יף קמט **תנו** רבנן כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות אסור לקרותה בשבת ודיוקנא עצמה אף בחול אסור להסתכל בה משום שנא' ויקרא יט אל תפנו אל האלילים מאי תלמודא. אמר רבי חנין אל תפנו אל מדעתכם:

כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות. כגון בני אדם הלרים בכותל חיות מצויות או דיוקנאות של בני אדם של מעשים כגון מלחמות דוד וגלית וכותבים שאלה זו לורת חיה פלונית או דיוקנית פלונית: אסור לקרותה בשבת. שמא יקרא בשטרי הדיוטות: אל מדעתכם. אל תפנו אחר עשים מדעת לבבכם ואלא בלבכם: אלילים. מלשון חללים:

תוספות ודיוקנא עצמה אף בחול אסור. כלומר דנעשו לשם עבודה ירבנים אסור אבל לנוי מותר כדאמרינן מנין של קופים דלא הוו מסתכלי בצורתא תחות מכלל דאסרינן הוו מסתכלי:

קן ע"ב **אמר** רבי יעקב בריה דבת יעקב כל שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה מנ"ל אילימא משום דכתי' מלכים א כב ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד ויאמר זה בכה וזה אומר בכה ויצא הרוח ויעמוד לפני ה' ויאמר אני אפתנו וגו' ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן ואמרי' מאי רוח א"ר יוחנן זה רוח של נבות. ומאי צא אמר רב צא ממחיצתי. ודלמא התם היינו טעמא דכתי' תהלים קא דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. אלא חבקוק ב מהכא שבעת קלון מכבוד שתה גם אתה והערל ונומר שבעת קלון מכבוד זה נבוכדנצר שתה גם אתה והערל זה צדקיהו. הרא רבוליה קרא בנבוכדנצר כתיב. ועוד צדקיהו צדיקא מאי הוי ליה למעבד ליה דא"ר יהודה א"ר בשעה שבקש נבוכדנצר. לעשות לאותו צדיק כך נמשכה ערלתו ג' מאות אמה. אלא מהכא משלי יז גם ענוש לצדיק לא טוב אין לא טוב אלא רע וכתיב תהלים ה כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע. (בכ"ב סימן ל"ז מאמר מקושר עם זה) ישעיה יד מיד איך נפלת משמים הילל ונומר חולש על גוים.

אמר

עין יעקב

הרי"ש [illegible]

כל [illegible]

אמר רבה בר רב הונא שהיה מטיל פור על גדולי מלכות לידע אי זה כן יומו של משכב זכור וכתיב °כל מלכי גוים כלם שכבו בכבוד איש בביתו. אמר רבי יוחנן שנתו ממשכב זכור. וא"ר יוחנן כל ימיו של נבוכדנצר לא נמצא שחוק בפה כל בריה שנאמר °נחה שקטה כל הארץ פצחו רנה מכלל דעד השתא לא הוה רנה. ואמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אסור לעמוד בביתו של נבוכדנצר שנאמר °ושעירים ירקדו שם. אמר רב יהודה אמר רב בשעה שבקש נבוכדנצר לעשות לאותו צדיק כך נמשכה ערלתו ש' אמה והיתה מחזרת על כל המסיבה כולה שנאמר °שבעת קלון מכבוד שתה גם אתה והערל. ערל בגימטרי' ש' הוו. ואמר רב יהודה אמר רב בשעה שירד נבוכדנצר לגיהנם רעשו כל יורדי גיהנם אמרו שמא למשול עלינו [עלידם] הוא בא או ליחלש [ליהלה] כמותם הוא בא שנאמר °גם אתה חולית כמונו אלינו נמשלת. יצתה בת קול ואמרה °ממי נעמת רדה והשכבה את ערלים °איך שבת נוגש שבתה מדהבה אמר רב יהודה א"ר שבתה אומה זאת שאמרה °מדוד והבא. ואיכא דאמרי שאמרה מאד מאד הבא בלא מדה. °ורבו יתירה הוספת לי אמר רב יהודה א"ר ירמיה בר אבא מלמד שרכב על ארי זכר וקשר תנין בראשו לקיים מה שנאמר °וגם את חית השדה נתתי לו לעבדו:

זה בבה. לפי שפתח נבס: שבעת קלון. בנבוכדנצר שבחוני שהיה מטיל משכב זכור על המלכים וכשהגיע יומו של צדקיהו נמשכה ערלתו ש' אמה והיינו שבעת קלון: הדא דכוליה קרא בנבוכדנצר כתיב. בפיר עליה לאוקמי סליה בנבוכדנצר והכי קאמר בתה גם אתה כאותם שהיה מלקה אותן: והערל. והתערל והתגנה: בשעה שעשה לו אותו רשע וכו'. (נקון) מדקאמר לאותו צדיק ש"מ אינו סיס: ענוש לצדיק לא טוב. וכיון דליס טוב הרי הוא רע וכתיב לא יגורך רע הלמא איס נכנס במחילתו: חולש על גוים. בנבוכד נלר כתיב: ושעירי ירקדו שם. ולא לכסים ותביל סגריות מכהלקן כמחיקן וממלא מגטל גזרת כמלך: המסבה. מלכים בהיו מקותן ויושבין לפניו: גם אתה חולית וגו'. ביורדי גיהנם כתיב דכתיב לעיל מיכים שאול מתחת רגזה לך לקראת בואך וגו': חולית כמונו אלינו נמשלת. לבון ממשלה: נעמת. כבור אתה לחיות נטעם מן האחרים: מדוד. מעוט ודיכרי זכב והבא: ורבו יתירה הוספת לי. לאחר שהיה ז' שנים בשנים וחזר למלכותו ס"ס מבהבא כן ומהו התוספת שקשר תנין גדול בראשו של ארי כמין אפסר:

מהרש"א שבעת קלון וגו'. דלעיל מייתי מפורש דמהתתפי נהכי דכתיב הרי משקה גומר ולק בכך למנן הבט אל מעוריה' גומר כפרש"י ז"ל שם לראות את ערותם זה כ"כ שהיה ומשקם האלבי' ומשכרם ושוכב עמם משכבי אשה עכ"ל והא קאמר כשבקש לעשו' כן לאותו צדיק לדקיהו שבעת קלון מכבוד וגו' וגבי לגיומר דשתה גם אתה גו' קאי על לדקיהו שהוא ככלל באותו קלון כיון שבשכם כ"כ על ידו וקאמר הדא דכולי קרא בנב"נ כתיב. כפרש"י ושגרל והתערל

וה' משמעות בתיבה בלשון התפעל כמו תתקף אל עוד כפרש"י שם ונראה משום דמשמע יתורא דרים מיניה לקון ערל גימטריא ש' וקאמר ועוד דגם אם כאומר דמיירי קרא גם בצדקיהו מ"מ ע"כ לאו לענין שוכם קאמר דמאי ה"ל למיעבד ס': שנתו ממשכב זכור כו'. סיפא דהאי קרא כולם שכבו בכבוד איש בביתו דעד השתא שכבו בקלון בביתו של אותו רשע. וק"ל: ושעירים ירקדו וגו'. עיין פרש"י ועי"ל דאסור משום דשמא יזיק השדים לשוכד שם בבגולם וק"ל: רעשו כל יורדי גיהנם כו'. נראה כל זה מפורש שם בענים כדכתיב שאול מתחת רגזה לך לקראת בואך גו' מכסאותם כל מלכי גוים כלם יענו ויאמרו גם אתה חולית כמונו גומר דהיינו מכסאותי' בגיהנם יעמדו ויענו כן לנ"נ: רדה והשכבה את גו'. האי קרא ביחזקאל כתיב בנבואת מצרים ולא בבבל וי"ל משום דבקרא דלקמיה כתיב כאן על המון מצרים והורידהו גומר את יורדי בור גומר לא ה"ל למכתב מוב על מצרים ממי נעמת רדה גומר אלא דבבל בבבל כתיב האי קרא ממי נעמת גו' דמהוך תביטתך כשנור אתה להיות נטעם יותר ממצרים ומצאר עכו"ם דחשיב שם שהם כלם יורדי בור אבל אתה כאחד מהם וק"ל: מדוד והבא כו'. שדרך האומות ליתן במנין אבל הם אין מבקשין במנין שהוא טורח גדול בהרבה משום אלא מבקשים הרבה בדרך מדה וע"ד שאמרה מאד הבא בלא מדה היינו דבכל כך מבקשין בהרבה משום דאפילו מדה אין להם וק"ל: וקשר תנין בראשו כו'. דתנין שהוא נחש בכלל חיה הוא שבאומר והגתם היה ערום מכל חית השדה ופרש"י תנין בראשו נחש גדול בראשו של ארי כו' ע"ש ועי"ל בראש עלוה דעשה לו תנין כמין כתר לראשו והכונה בו שרכב על ארי כי הוא מלך של כ"כ במ"ש עלה אריה מסבכו וע"כ כתיב הביא על ידו בחודש לב שמהלו אריה ותנין בעל ראשו הוא רמז על נחש הקדמוני שהוא מהלו וכמו של עצו לשר בית שני נחרב ע"י וכגר כתבם דשני סתורבנות כאחת שם תחלת החורבן ע"י כ"כ בבית ראשון וסוף החורבן ע"י ארש של עצו בנים שני וכן כזכרו במפלתם למתיד במאמר על מסרות בבל גו' אשרי שיאחז וכפץ גומר זכור ה' לבני אדום גו' ודו"ק:

הדי"ק אמר רבי יעקב כל שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה מגיל ומי אלא מהכא שבעת קלון מכבוד זה נבוכדנצר שתה גם אתה והערל זה לדקיהו וכו'. ופרש"י שבעת קלון בנבוכדנצר משתעי שהיה מטיל משכב זכור על כל המלכים וכשהגיע יומו של לדקיהו נמשכה ערלתו כלפ מאות אמה והייט שבעת קלון מכבוד. וי"ל דאי פ"ד שנמשכה ערלתו של נבוכדנצר ולא עשה עבירה של משכב זכור עם לדקיהו וא"כ למה נענש לדקיהו שתה גם אתה והערל זה לדקיהו שלם העונש הוא ע"י ברם שנתמשכה ערלתו של נבוכדנצר ולדקיהו לא עשה כלום מה פשעו של לדקיהו בזה כי מעשיו הרעים של נבוכדנצר הם גרמו לו ואיהו דאפסיד אנפשיה ולדקיהו מה עשה. ועי"ק כילד הוא נקרא נבוכדנצר חברו של לדקיהו כי שנה לדקיהו זרע קודש ונבוכדנצר זרע מרעים ואין זה נקרא חברו נענש על ידו ושאג נקרא חברו במלכות שגם היה מלך נבוכדנצר כמו לדקיהו. ועי"ק מרבי יעקב אמר כל שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה ולהי' פ"ד אין כאן אלא עונש ללדקיהו שתה גם אתה והערל אבל אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה ליכא הכא. ואפשר דכיון דכתיב הכא והערל וכתיב התם ממי נעמת רדה והשכבה את ערלים שהוא תחתיות שאול הרי שאין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה: אלא מהכא גם ענוש לצדיק לא טוב. פרש"י לדיק המענים לא טוב. ויפה פירש אלא שלריך לדקדק מנא ליה לגמרא למדרש הכי דהא קרא לא קאמר אלא ענוש לאדם לדיק אבל לאדם שאינו לדיק לא קאמר. ואפשר דדייק דהול"ל גם ענוש לדיק לא טוב מאי לצדיק אלא ש"מ גם מדוה עונש לאדם שהוא לדיק מדה ז לא טוב. ועוד אפשר דאמרים שנפרש ענוש את אדם לדיק שוכרים אנו לומר שהמענים הוא ג"כ לדיק שאלי אם המענים אינו לדיק והנענש לדיק אינו נקרא ענוש טגם:

עין יעקב

רעשו כל יורדי גיהנם. לפי שירדתו בגיהנם ולי"ב מה היו מלטערין ורעשו מלמעל' יש לומר דהיית ניחא להם יותר דין גיהנם שהוא מאתו יסבון מעיסת אותו קשה מוכל עליהם כדמצינו נפלה נא ביד ה' ובי"ד אדם אל אפולה:

מצוה על ידו אלא שנה מעם שהוא צריך ועם כל זה אינו נכנס בשאלתו של שכניו שפס לא שום שנה נקרא רע וכסיל לא יערוך רע אלא אינו נכנס בתפילתו ובחכמתו צריך המעניים לצריך היום כפי מי שאינו צריך מעניים שכרו שאינו צריך:

שם ודבור מי אסיר והא רב חסדא ורב המנונא דאמרי תרוייהו חשבונות של מצוה מותר לחשבן בשבת ואמר רבי אלעזר פוסקים צדקה לעניים בשבת ואמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן מפקחין פקוח נפש ופקוח רבים בשבת והולכין לבתי כנסיות לפקח על עסקי רבים בשבת ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן הולכין לטרטראות ולקרקסאות ולבסילקאות לפקח על עסקי רבים בשבת ותנא דבי מנשיא משדכין על התנוקות ליארס בשבת ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות אמר קרא °ממצוא חפצך ודבר דבר ישעי' נח חפצך אסורים וחפצי שמים מותרים:

ודבור מי אסיר והא רב חסדא וכו'. וכל הני דינור הוא: פיקוח נפש. בדבר שיש בו סכנה: פיקות דיקונייימונם: ופיקוח דרבים. כגון לראות: טרטראות וקרקסאות ובסילקאות. מיני פלטין שהם יושבים בהם שופטים: ללמדו אומנות. דהא נמי מלוה היא דכל שאינו מלמדו אומנות מלמדו ללסטות ומהם ילפינן מקרא בקדושין בפ"ק:

תוספות ודבור מי אסיר. פי' מן המקרא דהא מדבריה דבור של מלוה מכלל דמדאורייתא שרי ולא"ל אלעזר פוסקין צדקה לעניים בשבת. ולא"ם מה צריך לאתויי קרא הא"ל לאתויי מלתיה ד"ה דפסיק דהכא אין פוסקין צדקה אפי' להשיא יתום ויתומה ואין משדכין על התינוקות ליארס ופי' דהני בית תו"ם מתירין ומכאן לי דניחא ליה לאתויי מילתא דהני תלמידי דעסקם לא הוה מסייעין פסיקת צדקה לעניים דהא לא שרו ב"ה אלא להשיא יתום ויתומה:

קי עב תנו רבנן מעשה בחסיד אחד שנפרצה לו פרצה בתוך שדהו ונמלך עליה לגדרה ונזכר ששבת היתה ונמנע אותו חסיד ולא גדרה ונעשה לו נס ועלתה בו צלף וממנה היתה פרנסתו ופרנס אנשי ביתו:

צלף. אילן גדול הוא ונושא ענפים הרבה וגם מיני מאכל יש בפירותיו אביונות קפריסין וטלנין:

עד אשר [לא] ירתק חבל הכסף זה חוט השדרה ותרוץ גולת הזהב זה אמה ותשבר כד על המבוע זה הכרס ונרוץ הגלגל אל הבור זה פרש וכהיא °זריתי פרש על פניכם פרש חגיכם אמר רב הונא [ואמרי לה אמר ר' חנא] אלו בני אדם שמניחין דברי תורה ועושים כל ימיהם כחגים. א"ל ר' פפי אמר רבי יהושע

לאחר ג' ימים כרסו נבקעת ונופלת לו על פניו ואומר לו טול מה שנתת בי. תניא ר"ש בן אלעזר אומר עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועודך בידך. ואף שלמה אמר בחכמתו °וזכור את בוראך בימי בחורותיך עד קהלת יב אשר לא יבאו ימי הרעה אלו ימי הזקנה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ אלו ימי המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד עובדי כוכבים בלבד שנאמר °כי לא יחדל אביון דברים טו מקרב הארץ:

זה חוט השדרה. שהוא מוח חבל ולבן ככסף: זו אמה. שהיא מעיין של תולדות כמו גולת מים: זה פרש. ונגלגל נמוך גלגל: אל הבור. שמטל לתוך פיך: כחגים. במשתאים: עשה. צדקה: עד שאתה מוצא. למי לעשות: ומצוי. לך ממון: ועודך בידך. שעודך ברשותך קודם שתמות: לא זכות. לא דבר לזכות בו שהכל עשירים: ולא חובה. לאתן לב ולקמוץ יד: (עשה עד שאתה מוצא כו' דהיינו שאתה מוצא עני ולך ממון ולאפוקי ימות המשיח דלית אתה מוצא עני: ועודך בידך. ר"ל בכחך לנסות ולאפוקי ימי הזקנה ח"ש ואף שלמה כו' ורש"י פי' בע"א ודו"ק, מהרש"א):

הד"ה תניא רשב"א אומר עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועודך בידך ואף שלמה אמר בחכמתו וזכור את וכו'. ופרש"י עשה צדקה עד שאתה מוצא למי לעשות ומצוי לך ממון ועודך בידך קודם שתמות: לא זכות שהכל עשירים ולא חובה לאתן ולקמוץ יד. ר"ל כיון ששלמה בחכמתו [illegible] עד אשר לא יבאו ימי הרעה אלו ימי הזקנה בכלל זה הוא שהוא קודם ימות המשיח ולמה ליה למימר והגיעו שנים אלו ימות המשיח [illegible] עד אשר לא יבאו ימי הזקנה [illegible] מלי דלים [illegible] קרא והגיעו שנים אשר אין בהם חפץ. [illegible] דבימי הזקנה [illegible] ימי הרעה [illegible] בידו כי הרי הוא [illegible] זה אומר עשה [illegible] בידך קודם [illegible] קודם הזקנה [illegible] ימים מועד [illegible] עד שאתה מוצא למי לעשות וכו' מצוי לך ממון זה אינו [illegible] ימי הזקנה כי גם עד זקנה ושיבה [illegible] למי לעשות [illegible] ימצא לזכות [illegible] כי יגיעו שנים [illegible] זכות וחובה [illegible] לא [illegible] לזכות [illegible] לא יהיה הממון [illegible] לעניים כי כולם יהיו עשירים הרי שלמה בחכמתו כלל [illegible] עד אשר לא יבאו ימי הרעה שהם ימי הזקנה [illegible] והגיעו שנים אשר אין בהם חפץ לזכות [illegible] רשב"א עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך לאפוקי ימי המשיח ועודך בידך לאפוקי ימי הזקנה. [illegible] והגיעו שנים אשר אין לך בהם חפץ [illegible] כמו [illegible] [illegible] קללת [illegible]:

קנ תניא ר' אלעזר הקפר אומר לעולם יבקש אדם רחמי על מדה זו שאם הוא לא בא בא בנו ואם בנו לא בא בא בן בנו שנאמר °כי בגלל הדבר הזה דברים טו תנא

עין יעקב

[illegible]

תנא דבי רבי ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם. אמר רב יוסף נקטינן האי צורבא מרבנן לא מיעני. והא קא חזינא דמיעני אם איתא דמיעני אהדורי אפתחא לא מיהדר. א"ל רבי חייא לדביתהו כי אתא עניא אקדים ליה ריפתא כי היכי דלקדמו לבניך א"ל מילט קא לייטת להו א"ל קרא כתיב כי בגלל הדבר הזה ותנא דבי רבי ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם תניא ר"ג ברבי אומר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמין עליו מן השמים:

על מדה זו. שלא יבא לידי עניות דדבר המחזר הוא לבא לו עליו או על בנו או על בן בנו: ונתן לך רחמים. שתרחם על הבריות:

מהרש"א על מדה כו'. ר"ל כיון דמדה זו גזירה היא מלפניו ית' ב"ה מלאה הוא לא בא מי' ינקום אדם רחמים על עצמו שלא יבא הוא לידי כך ע"ד שאמר רק שלום יהיה בימי. ועי"ל דודאי מדה זו בגמ' הליא כדאמרינן חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא אלא במזלא ומיהו בתפלות רחמים אפשר לשנות המזל כמפורש כל זה בפרק מי שהחשיך וע"כ אמר ינקום אדם רחמים על מדה זו לבטלה אף להורותו ואם כל אחד מהם ינקום רחמים שלא תבוא עליו והאי דיותר מזה כמבטלין מדה. זו ולפי זה יש לפרש גלגל החוזר בעולם היינו מהם גלגל כמזלות החוזר בעולם על מדה זו וק"ל: לא מיהדר כו'. דגם אם אין לו מתפרנס עצמו במעט ואינו מחזיר עצמו לבקש על הפתחים א"כ דח"ל להחזיר על הפתחים משום דיש לו ומרחמים עליו ליתן לו כדאמרינן פ"ק דב"ב דרבי פתח אוצרות בי' ע"ה אל יכנסו ועוד אמרינן התם המחזיר על הפתחים אין מזקיקין ליתן לו מתנות וה"ק: מרחמין כו'. מייתי ליה הכא לענין צדקה דכל המרחם על הבריות ליתן צדקה מרחמין וכו' כדאיתא במסכת ביצה ועדיין יש לעיין שאמר מתחלה יקדמוך רחמיך כי דלונו מאוד אמר גם שהאדם היא אחר שמרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים כדקאמר כל המרחם כו' וכן בקרא דמייתי ונתן לך רחמים שתרחם על הבריות ואח"כ ורחמך שמרחמין עליך מן השמים באנו לבקש מהר יקדמונו רחמיך קודם שאנו מרחם כי דלונו מאד ואין בידינו ליתן צדקה ולרחם על הבריות מקודם וק"ל:

הרי"ף תניא רבי אלעזר הקפר אומר לעולם ינקום אדם רחמים על מדה זו. פרש"י שלא יבא לידי עניות וכו' שאם לא בא הוא בא בנו ואם בנו לא בא בא בן בנו שנאמר כי בגלל הדבר הזה תנא דבי רבי ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם וי"ל כיון שהוא גלגל מ"ל שגלגל זה אינו עומד אלא עד בן בנו ואפ"ל חוזר ודילמא עומד יותר או אינו עומד אפי' עד בן בנו ועיין דהכא משמע דהמשני' מעכבים שלא יחזור הגלגל ואם קרא דקאמר דנתינת הצדקה היא המעכבת הגלגל שנאמר נתון תתן לו כי בגלל הדבר הזה ומתוך הצדקה יברכך ה', כתב הורחין נגאר מאי לעולם ינקום אדם רחמים. ואפשר דרבי אלעזר בא לומר שאפילו מפני הכתות נתון תתן כי בגלל הדבר הזה דמשמע שנתינת הצדקה מעמדת הגלגל אפ"ה קים ליה לאדם נדקה לעולם ינקום רחמים ויתפלל על מדה זו לפי שנתינת הצדקה לבדה מעמדת הגלגל לגמרו שלא ירד מנכסיו ואפ"ל שמחזיק במעשה הצדקה פעמים רבות יעמיד הגלגל גם לבנו אחריו אבל בהלפרק התפלה והרחמים יעמיד הגלגל גם לבן בנו כי עד כאן רחמי האב על הבן ואינו חושש בתפלתו רק על בן בנו ולא יותר ונמצאו רחמי שלו שהתפלל מועילים עד בן בנו שהכיל

לרחם עליו כיחס אב על בניו. ומאי דקאמר אביי כיון דקאמר רב יוסף נקטינן האי צורבא מרבנן לא מיעני וכו' א"ל רבי חייא לדביתהו כי אתי עניא אקדים ליה ריפתא כי היכי דליקדמו לבניך אמרה ליה מילט לייטת להו אמר לה קרא כתיב כי בגלל הדבר הזה גלגל הוא בעולם. וה"ל שרצה רב יוסף לומר שאל המצות לומר כשם שהתפלה מעמידה את הגלגל שלא יחזור כך התורה לזה נקטינן דהאי צורבא מרבנן לא מיעני כלומר אין התורה עושה רק להעמיד שלא יעני ואם יעני לא ליהדר אפיתחא אבל לבטל חזרת הגלגל מהשמיני ממנו ומבניו לא מהני וכן אמר רבי חייא לקמו קדים ריפתא כי היכי דליקדמו לבנין הרי מקום טורחו של רבי חייא אינה מועלת שלא יחזור הגלגל על בניו וא"כ אין לך דבר שמעמיד הגלגל שלא יחזור לבניו ובני בניו אלא הרחמים כנגד:

תניא רשב"ג אומר תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת אמרה תורה חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו כיון שמת אדם בטל מן המצות והיינו דאמר רבי יוחנן במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות. ותניא רשב"א אומר תינוק בן יומו חי אין צריך לשומרו מן החולדה ומן העכברים אבל עוג מלך הבשן מת צריך לשומרו מן החולדה ומן העכברים שנא' ומוראכם וחתכם יהיה כל זמן שאדם חי אימתו מוטלת על הבריות כיון שמת בטלה אימתו. אמר רב פפא נקטינן אריה אבי תרי לא נפיל הא קא חזינן דנפיל ההיא כדרמי בר אבא דאמר רמי בר אבא אין חיה שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה שנאמר אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו. א"ר חנינא אסור לישן בבית יחידי וכל הישן בבית יחידי אחזתו לילית:

וחתכם. לשון חתתכם. אריא אבי תרי לא נפיל. להולנו כדכתיב ומוראכם וכתיב על כל חית הארץ ואביי אמר: כדרמי בר אבא. דנכנסה עליהם טיפש ונדמו לאריה כבהמה: נמשל. פי' ססיה שעלה בו בדרוש שנכנסה כבהמה, ע"כ:

מהרש"א כל זמן שאדם חי כו'. דריש וחתכם חיותכם דחלי"ב במוראכם האי קרי והדכתיב ומוראכם וחתכם בלשון רבים דריש אבי תרי לא כפ"ל דמיעוט רבים שנים: נמשל כבהמות נדמו. דלפי פשוטו הוא כפול דהיינו נמשל וה"ש כדמו ולכך דרשו נמשל ולשון ממשלת שחיה מושלת בו על ידי שנדמה לה האדם כבהמה והענין דליראת האדם על החיות משום הצורה שבו שהיא צלם אלהים וכיון שנדמה כבהמה ולצלם אלהים אין לו ממנו ושרי הוא כמאי בהמה שהחיה שולטת בה:

הרי"ף תניא רשב"ג אומר תינוק בן יומו חי מחללין עליו השבת אמרה תורה חלל שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה. צריך לבקש היכן אמרה תורה כן ואפשר משום מקרא שבתות ושמרתם מקראי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות ומיהו אין כאן אלא שיקיים אדם נפשו ולא ימות בשביל השמות אבל מנ"ל שאחרים מצווים לחלל השבת ולהחיותו וגם נוגה שמביך מקרא דכתיב ושי אתך עמך וגם שלפעמים אחיה אתות ושי בהם ולא שימות בהם כך לאחיך אחה מחייתו אפילו שאתה מחלל שבת לפי שאתה גורם לו שיחיה וישמור שבתות הרבה והם מלוים בך: כל זמן שאדם חי אימתו מוטלת וכו' אמר רב פפא נקטינן אריה אבי תרי לא נפיל ופרש"י ז"ל כדכתיב ומוראכם תרי וקשה דהכתיב דמוראכם דשרי הוא על החיה אבל דשד לא והוא אומר כל זמן שאדם חי אימתו מוטלת וכו' וכן הוא

עין יעקב

אין מרחמין עליו מן השמים. ועיין הסמוך זה שני קרא והיינו דאמרינן כיון שמעני קרא ומאן מרחמין עליו לבן ואי שהוא דוקא הוא... אמרה תורה חלל שבת אחד...
...תינוק בן יומו חי
...

כמה אומר תינוק בן יומו פי אין צריך לשומרו מן העכברים והרי כל אדם שלושים שנים יש לחוש ואין לומר דרב פסח פלת חכרייתא דרסניא וכמה יש לחלק בין חולדה ועכברים דאפי תינוק פי יש לו תולה עליהם מגל גלתי צריכין שנים לחיות עקיים מדלכס ספרי וכתיב על כל מית הפלך ופספי פלרי:

קיא *עד אשר לא תחשך השמש והאור זו פדחת והחוטם
והירח זו נשמה והכוכבים אלו הלסתות ושבו העבי׳
אחר הגשם זו מאור עיניו של אדם שהולך אחר הבכי
אמר שמואל האי דמעתא עד מי שנין הדרא מכאן ואילך
לא הדרא. ואמר רב נחמן האי כוחלא עד מי שנין
מרוות מכאן ואילך אפילו מליא כאביסנא דנירדאי
אוקומי מוקים ארווחי לא מרוות. רבי חנינא שכיבא
ליה ברתיה לא הוה קא בכי עלוה. אמרה ליה דביתהו
תרנגולתא אפקת מביתך א״ל תרתי תיכלא ועוירא כבר
לה כי הא דאמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן קצרתה
קנב שש דמעות הן ג׳ יפות וג׳ רעות של עשן ושל בכי *ושל
בית הכסא רעות של סם ושל שחוק ושל פירות יפות.
*ביום שיזעו שומרי הבית והתעותו וגו׳ שומרי הבית
אלו הכסלים והצלעות. והתעותו אנשי החיל אלו שוקי׳.
ובטלו הטוחנות אלו שינים וחשכו הרואות בארובות
אלו עינים אמר ליה קיסר לר׳ יהושע בן חנניה מט לא
אתית לבי אבידן אמר ליה טור תלג סחרנוהי גלידי
כלבוהי לא נבחן טחנוהי לא טחנין דבי רב אמרי אדלא
אבידנא בחישנא. תניא רבי יוסי בן קיסמא אומר טוב
תרי מתלת ווי לה לחדא דאזלא ולא אתיא מאי היא אמר
רב חסדא ינקותא. כי אתא רב דימי אמר ינקותא כלילא
דוורדי סיבותא כלילא דחילפי תנא משמיה דר״מ דוק
בכבי ותשכח בנגר. שנאמר *ונשבע לחם ונהיה טובים
ורעה לא ראינו א״ל שמואל לרבי יהושע [יהודה] שיננ׳
שרי שקיך ועייל לחמא עד ארבעין שנין מיכל מעלי.
מכאן ואילך משתי מעלי. אמר ליה האי גוזא לרבי
יהושע בן קרחה מהכא לקרחינאה כמה הוה א״ל כמהכא
לגוזינא א״ל מינאי ברחא קרחא בארבע א״ל עקירא
שליפא בתמניא. ח״יה דלא סיים מסאניה א״ל דעל
סוס מלך דעל חמור בן חורין ודמנעלי ברגלוהי בר
איניש דלא הא ולא הא דחפיר וקביר טב מיניה. א״ל
גוזא גוזא תלת אמרת לי תלת אמרי לך. הדרת פנים
זקן שמחת לב אשה נחלת ה׳ בנים ברוך המקום שמנעו
לאותו האיש מכולם א״ל קרחא מצויינת א״ל עקירא
שליפא תוכחה. א״ל ר׳ לרשב״ח בן חלפתא מפני מה לא
הקבלנו פניך ברגל כדרך שהקבילו אבותי לאבותיך.
א״ל סלעים קטנים נעשו גבוהים קרובים נעשו רחוקים
משתים נעשו ג׳ משים שלום בבית בטל. *וסוגרו
קהלת יב דלתים בשוק אלו נקביו של אדם. בשפל קול הטחנה
בשביל קורקבן שאינו טוחן. ויקום לקול הצפור שאפילו
צפור מנערתו משינתו. וישחו כל בנות השיר שאפי׳ קול

שירים ושירות דומות עליו כשיחה. אף ברזילי הגלעדי
שמואל ב׳ יט אמר לדוד *בן שמונים שנה אנכי היום האדע בין טוב
לרע מכאן שדעתן של זקנים משתנות אם יטעם עבדך
את אשר אוכל ואת אשר אשתה מכאן ששפתותיהם
סס של זקנים מתרפטות. *ואם אשמע עוד (קול שירים
ושירות) [בקול שרים ושרות] מכאן שאזניהם של זקנים
מתכבדות. אמר רב ברזילי הגלעדי שקרא הוה דההיא
אמתא דהואי בי רבי בת תשעים ותרתין שנין והות
טעמא קידרא רבא אמר ברזילי הגלעדי שטוף בזמה
הוה וכל השטוף בזמה זקנה קופצת עליו:

זו פדחת. שהיא שופה חלק ומבהיק יותר מכל הפרצוף: והחוטם. שהוא תואר פני אדם: זו נשמה. כדכתיב נר אלהים נשמת אדם: הלסתות. לחיים: ושבו העבים. תשכות עינים ינא *ויכהו שהולך אחר שירבה בבכיה בזקנותו מחמת שהוא כחו ולרות רעות עליו: מרוות. מאור עינים: אפילו מליא. כחולא בעינים כמכחול גדול: כאביסנא. של גדלי כינד של נרדיי: אוקומי מוקי. שהאור שוקים שלא יחשך (יותר) מנה מכח: תיכלא ועוירא. שיכול בנים ועורון הדומים של בכי מתוך אבל וצרה: של בית הכסא. מתוך יסורין: של פירות. כגון ריח חרדל: הכסלים. פלניקם: והצלעות. שהם שומרים בני המעיים וחיותו כל אדם ושומרים בעדם: אלו שוקים. שהם של אדם נסמך עליהם: טור תלג. הראש נעשה של כלומר ראשו לבן: סחרנוהי גלידין. סביבותיו של הר שלג קרח כלומר שפמי זקני שלגים: כלבוהי לא נבחן. קולי אינו נשמע: טחנוהי. השינים: אדלא אבידנא בחישנא. אחר מה שלא נאבד ממני אני מחפש מתוך זקנה אני הולך כפוף ומבקש ורואה כמו שמבקש דבר שנאבד לי: טבא תרתי מתלת. טובים ב׳ רגלים של ימי הבחרות ממני של זקנה שצריך משענת עם רגליו: ווי לה. חבל עליה כלומר יש לי להתאונן ולצעוק זו שהלכה ואינה חוזרת: כלילא דוורדא. כתר של ורד: חילפי. ערבה: דוק בכבי ותשכח בנגרי. אסל הרבה והמלא בפכישת סיחוק כחך: דוק. כמו אכלה ותדקה לבה כוסם: שרי שקיך. פתח פיך ואכול פת הרבה: גוזא קרים ומין סים: מהכא לקרחינאה כמה הוי. כמה מהלך יש מכאן עד הקרח לעקיצתו על קרחתו נתכון: כמהכא לגוזינא. כמה מוכה עד הסרים: א״ל מינאי ברחא קרחא בד׳. שהקרח לוקח בדי ברחא קרחא. סוס גם על פם כלומר נלמר כרחל קורהו קרח: וא״ל ר׳ יהושע: עקירא שליפא. שם מנליו עקורין ומתוקן נוקחין גמי זוים: חוייה. מיכה לרבי יהושע דלא סיים מסאניה: קרחא מצויינת. אם הקרח נמרינה אהה גלא ממדי בתורים: א״ל ר׳ יהושע: עקירא שליפא תוכחה. אתה הכרים להקניטני ולהוכיח מני גלת: לא הקבלנו פניך. לא הקבלת פני ודוק מטום קאמר ליה: סלעים קטנים נעשו לי גבוהים. מוקגתי: קרובים. כמו לי כרחוקים: משתים נעשו לי ג׳. שלריך אני משענת: משים שלום בבית. אני תשמיש: לית קרובים כמני רחוקים מתוך שלפית של אדם כשמתקן לריך לאחוק תגליו זה מזה שאינו טוחן. שאין גבי מעיו מותכין אכילתו: קורקבן. המסם פקורין לנפיל: כל בנות השיר. כל קולות

עין יעקב

[illegible]

קלוס כל מי שיין לו פיהם: שדעתן של זקנים משתנים. דכתיב שלרע בין טוב לרע ובזקנים מהנה קלוטר: מתרפטות. מתנקשר כמו שנכל שנוהגים: מתבבדות. כמו ותהיה הבגד: שתוק. כמו כסום מוסף בנלחמים לכסע אחר הדבר ורודף:

מהרש"א אלו עינים כו'. לעיל קופרש חכמת עינים מדכתיב וכהו הענים אחר הגגס היינו חכמת עינים הנאה ע"י נבי וסכה ונתוך הזקנה גופה קלוטר וק"ל: לא מוהגין כו'. כרש"י מתנוהי עינים עכ"ל ונעפי נראה. לפרש קורקבן כדלקין בספל קול תבוחנה בבכיל קורקבן שליטו טוחן וק"ל: דורדא כו'. דהורד הוא דבר חשוב ולים מתקיים כניקוחה דלולא סי' מסמ"כ כלילא דחלפי בהוה קושוכים כפירוש הערוך הוא יותר מתקיים לו ע"ש המעט סבירלם שמשתכן שנימקותם הם להוגים ובקנותא הם לגנים וק"ל: ותשכח בנגרי שנאמר כו'. לפבין יעי הזקנה מייתי ליה הכא וי"ל ע"פ מ"ם למיל עד אשר לא יגיעו יעי הרעה אלו יעי הזקנה וה"כ אומר כאן וכסנע לחם דהיינו דוק בבבי והיה עוזים ורעה שהם יעי זקנה לא רלוי לאוס עליהם ומייתי עלם בגמרא הא דכמלאל עייל. לאחוך עד וי' סכין ומכלן ולילך סי' אהאי קרא כגי קסמיך וכסנע לחם ומהיה עוזים דהיינו דמיכל ומעלי עד שלא ראיטו יעי הרעה דהיינו הזקנה דמעס ואילך תמתי מעלי וק"ל: מהבא לקרהינאה כמה כו'. עיין ברש"י ול"נ דבא לגלגל בו ולענין העלה וחבינות קומסין מהבא לקרהינאה כמה חבינות ומעלה ים והשיב לו כי אלו חשוב כמוך דהיינו כמהבא לגוזיכא ושוב בא לגלגל בו: ברהא קרהא בר'. שאין אתה חשוב רק כמו שליכת שום רק ד' זוזים והשיב לו דרך קנמור דאתה ודאי יותר שוה מתני דהים מסורם מותר לאכילה ושום תמכיה לגבי שליטו מסורם: ולאמר הדייא דלא סיים משאני כו'. אים דומה שהלך יותר אלא דלאפשר שהיה בזם שאסור בכעילת המגדל כמו ב"ה לו בפ"ב: ול"ל קרהא מצינת. ר"ל שים לך לזון וקינן בקרחה והוא אחד מהמוזין כדאמרינן בנפטרות. והשיב לו עיקרא שליפא. שאתה מסורם הוא חוכמה יותר מהמוזין שכמו בתורה ומכוך וכהות וכתם אבל הקרחה אינו אם בזקנים ואליטו במסכת מגילה ברבי יהושע ב"ק שהאריך ימים ונדבר זה שייך רק שנבדה דריב"ק הכא דמשתעי בימי הזקנה ודו"ק: שאפילו צפור כו'. ר"ל דאחרים מעוררין להם לצור מעוררים עליהם בנת שינה במגית לו שינה ולאו הזקן אדרבה מיד של הצפור מתעורר וק"ל: משתנות כו'. היינו לטפשות כדקאמר הלרע בין טוב לרע וכדמסיק לקמן בזקני ע"ה דבזקני ת"ח חכמה נתוספת בהם כמפורש במסכת קנים וק"ל:

קנב **תניא** רבי ישמעאל בר יוסי אומר תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין חכמה נתוספת בהם שנאמר בישישים חכמה ואורך ימים תבונה ועמי הארץ כל זמן שמזקינין טפשות נתוספת בהם שנאמר מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח. גם מגבוה יראו שאפילו גבשושית קטנה דומה עליו כהרי הרים. ותחתחים בדרך בשעה שמהלך בדרך נעשה לבו [לו] תוהים תוהים. וינאץ השקד זו קליבוסת. ויסתבל החגב אלו עגבות. ותפר האביונה זו חמדה. רב כהנא הוה פסיק סדרא קמיה דרב כי מטא להאי קרא נגיד ואתנח אמר שים בטל חמדיה דרבי אמר רב כהנא מ"ד כי הוא אמר ויהי זו אשה הוא צוה ויעמוד או בנים תנא אשה חמת מלא צואה ופיה מלא דם והכל רצין אחריה:

וטעם זקנים יקח, וע"כ מדקשו קראי אהדדי חד מתוקם בחכמים וחד בזקני הארץ: מגבוה יראו. יראים הם הזקנים מגבשושית שבדרכים ולאומרים גבוהים הם: תוהים. פחדים: וינאץ השקד. אילן של שקדים ילין ויהיה בולטין כלים שלו: זו קליבוסת. עלם של אנקה שהייך פיקע בו בולט ויולא מרוב הכחוש כמו: ויסתבל החגב. דומה עליו (כמשא) [כמשל מגבא] כבד: ותפר האביונה. הבטל התאוה הודה כפים: פסיק סדרא. מסדר פרשיות של פסוקים: נגיד ואתנח. רב: המדיה, תאוה: זו אשה. אם לא ע"פ גזירת המלך לא היתה ראויה להתאוות לם שהיא כחומת מלאה מיאוס והכל רצין אחריה. ע"כ:

מהרש"א נעשו לו תוהים כו'. וא' מתחלף בה' כבתב כדאמרינן פרק הבונה גם באותיות אחה"ע וכן לקמן הכתב אלו ענבותיו כו' דהגי"ן מתחלף בה' באותיות אחה"ע. אבל רש"י פירש בספר קהלת והתחתים מלשון חתת והלשון כפול כמו גלגלים כו' וע"ש: זו אשה כו'. לפי שיש ג' עשירים באותה שנה האי כדי למלא התאוה כמ"ש ואל אישך תשוקתך והגי כדי לקיים מצות פ"ו כמ"ש ממוד בשם הראב"ד ולאו כדי למלא תאוותם לכלם אמר כי הוא אמר ויהי גזירת המלך לאשה להתאוות לה ולמלאת תשוקתי וכי הוא צוה ויעמוד היינו שלום על מצות פ"ו כדי להעמיד תולדות ודו"ק: מלא דם כו'. ר"ל פיה של מטה כמו ונמחתה פיה ולומרה גו' וק"ל:

הרי"ף תניא זקני ת"ח כל זמן שמזקינים חכמה נתוספת בהם שנאמר בישישים חכמה וזקני ע"ה כל זמן שמזקינים טפשות נתוספת בהם שנאמר וכו' ורש"י ז"ל פי' ע"כ מדקשו קראי אהדדי חד מתוקם בחכמים וחד בזקני פסוק. ודאי כתוב דהני קרא דטעם זקנים יקח כתיב ומסיר לא ראשי עם הארץ דאמר נזקני עם הארץ ולא דרים מסיר שפה שאין ספרותם מדברות בתורה ולא עוד אלא כפרוצים נאמנים בנורה שהופקים בה מובנים אותם להסיר שפת של אותם נאמני ובין עים עמי הארץ כשם זקני עים בהם חכמה ותבונה יקח מהם והם מתטפשים:

כי הולך האדם אל בית עולמו. אמר רבי יצחק מלמד שכל צדיק וצדיק (עושים) [נותנין] לו מדור לפי כבודו. משל למלך בשר ודם שנכנס הוא ועבדיו לעיר בשהם נכנסין כולם בשער אחד נכנסין בשהן לנין כל אחד ואחד נותנין לו מדור לפי כבודו. וא"ר יצחק מאי דכתיב כי הילדות והשחרות הבל דברים שאדם עושה בילדותו משחירים פניו לעת זקנתו. וא"ר יצחק קשה רמה למת כמחט בבשר החי שנאמר אך בשרו עליו יכאב אמר רב חסדא נפשו של אדם מתאבלת עליו כל ז' שנאמר ונפשו עליו תאבל וכתיב ויעש לאביו אבל ז' ימים אמר רב יהודה מת שאין לו מנחמין הולכים י' בני אדם ויושבים במקומו. ההיא דשכיב בשבבותיה דרב יהודה. לא הוה ליה מנחמין כל יומא הוה דבר רב יהודה בי עשרה ויתבי בדוכתיה [לאחר שבעה ימים] אתחזי ליה בחלמיה דרב יהודה ואמר ליה תנוח דעתך שהנחת את דעתי א"ר אבהו כל שאומרים

בפני

עין יעקב

[illegible]

בפני המת יודע עד שיסתם הגולל פליגי בה רבי חייא
ור"ש בר אבא [ברבי] חד אמר עד שיסתם הגולל וחד
אמר עד שיתעכל הבשר מ"ד עד שיתעכל הבשר דכתי'
איוב יד אך בשרו עליו יכאב גומר מ"ד עד שיסתם הגולל
קהלת יב דכתיב וישוב העפר על הארץ כשהיה. ת"ר והרוח
תשוב אל האלהים אשר נתנה תנה לו כאשר נתנה לך
בטהרה אף אתה בטהרה משל למלך בשר ודם שחלק
בגדי מלכות לעבדיו פקחים שבהם קפלום והניחום
בקופסא. טפשים שבהם הלכו ועשו בהם מלאכה לימים
בקש המלך את כליו פקחים שבהם החזירום לו כשהם
מגוהצים טפשים שבהם החזירום לו כשהם מלוכלכין
שמח המלך לקראת פקחים וכעס לקראת טפשים על
הפקחים אמר ינתנו כלים לאוצר והם ילכו לבתיהם
לשלום. ועל הטפשים אמר כלים ינתנו לכביסה והם
יתחבשו בבית האסורים. אף הקב"ה על גופם של צדיקים
ישעיה נז אומר יבא שלום ינוחו על משכבותם ועל נשמתם הוא
ש"א כה אומר והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים על גופן
ישעיה מח של רשעים הוא אומר אין שלום אמר ה' לרשעים ועל
ש"א כה נשמתן הוא אומר ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף
הקלע תניא רבי אליעזר אומר נשמתן של צדיקי' גנוזות
תחת כסא הכבוד שנא' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור
החיים. ושל רשעים זוממות והולכות שנאמר ואת נפש
אויביך יקלענה בתוך כף הקלע. א"ל (רבא) [רבה] לרב
נחמן של בינונים מאי. א"ל איכו שכיבנא לא אמרי
לכו האי מילתא. הכי אמר שמואל אלו ואלו לדומה
נמסרים. הללו יש להם מנוחה והללו אין להם מנוחה.
קהלת יב א"ל רב מרי עתידין צדיקים דהוו עפרא דכתיב וישוב
העפר אל [על] הארץ כשהיה. הנהו קפולאי דהוו
קפלי בארעא דרב נחמן נחר בהו רבי אחאי בר יאשיה
אתו ואמרי ליה לרב נחמן נחר בן נברא אתא וא"ל
מאן נינהו מר א"ל אנא אחאי בר יאשיה. א"ל ולאו אמר
רב מרי עתידי צדיקי דהוו עפרא. אמר ליה ומנו מרי
דלא ידענא ליה. אמר ליה והא קרא כתיב וישוב העפר
אל [על] הארץ כשהיה א"ל דאקריך קהלת לא אקריך
משלי יד משלי דכתיב ורקב עצמות קנאה כל מי שיש לו קנאה
בלבו עצמותיו מרקיבין כל שאין לו קנאה בלבו אין
עצמותיו מרקיבין. גששיה חזייה דאית ביה מששא א"ל
ליקום מר לגויה דביתא אמר ליה גלית אדעתיך דאפי'
יחזקאל לז נביאי לא קרית דכתיב וידעתם כי אני ה' בפתחי את
קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי [א"ל]
בראשית ג והכתיב כי עפר אתה ואל עפר תשוב. אמר ליה
ההוא שעה אחת קודם תחיית המתים:

לפי המוכן לו: בשער א'. אף כאן הכל מהיה בענין אחד: שאדם עושה בילדותו. חב הבהמים: משחירים פניו. ממים כחו: שאין לו מנחמין. אין לו אבלים מיהו לריכין לנחמו: במקומו. במקום שמת שם: כל יומא ד. ימי אבלו: גולל. הוא כסוי הסתכים של אחים: ונפשו עליו תאבל. כל זמן שיש לו בשר יש לו נפש לד חיות להבין: וישוב העפר. גופו קרוי עפר ומשבב אל הארץ כשהיה מיד והרוח משיב מאין בו רוח שד: אשר נתנה. קרא יתירא הוא לדרוש כמי שהיא נתנה אליו כמו שנתנה לך נקיה בלי שון: כלים יתנו לאוצר. להלניען אף א הנתן תחת כסא הכבוד: לכביסה. ללבן אף א לגיהנם לטרפם שם: בבית האסורין. נחבש בלא אורה ושלום: כף הקלע. חתב הרלועה שנותן האבן לזורקה נקלע עשויה כמין כף: בצרור החיים את ה' אלהיך. עמו נכנזה: זוממות. כמו בזממה דפרקא קמא נגית המוסר: אלו ואלו. רשעים ובינונים: לדומה. מלאך הממונה על הרוחות: דהוו עפרא. אפילו צדיקים מרקבים ונעשים עפר: קפולאי. חופרים: נחר בהו. נער בהו רב אחא שהיה נקבר שם: דלא ידענא ליה. ואיני אזו לדבריו: מי שיש לו קנאה. והחריה על חבת: עצמותיו מרקיבין. ועלי כלומר ויבש אל תספר שמו מתים: ליקום מר לגויה רביתא. יבא אחוכי לביתו: בפתחי ובהעלותי. עד שיעלם הקב"ה מקבורתיהם אין לכם רשות לעלות: והכתיב ואל עפר תשוב. והאי ליכא למימר ברשעים דהוא קללתיו בכל אדם הראשון כל דורותיו פרק בהם:

מהרש"א כולן בשער א' כו'. עיין פרש"י וגי"ל דהכל כבנמין בשער אחד היינו בשער ג"ע והיינו גם שם כל לדיק כו' יש לו מדור לעלמו לפי כבודו: כי הילדות והשחרו' כו' משחירי' פניו כו'. דלפי פשוטו שאדם בנערות שחורי ראשו כפי' התרגום ורש"י שם לא פסיקא ליה דיש והם בשער להב וה"ל למכתב הנערות או השחרות כדכתיב בתר הכי ביומי בחורתיך נומר: מתאבלת כו'. ר"ל נפשו של אדם שהיא הנשמה מתאבלת עליו והיינו על הגוף שהלך למקום עפר רמה ותולעה כי הנשמה אפשר שתזכה כדלקמן והרוח תשוב אל אלהים גו' ונשמתן של לדיקים גנוזות תחת כסא כבוד אבל על הגוף שזוכה ג"כ בתורה ובמלות בחייו ע"י הנשמה יש לה להתאבל ומייתי ליה דהאי אבילות ז' מדכתיב ביוסף ויעש אביו אבל ז' ימים גו' ודין אבילות ז' ימים דלא יליף לה בפ' ואלו מגלחין מהאי קרא ע"ש בתוספות פירושים לאם וק"ל: שאין לו מנחמין כו'. פי' רש"י אין לו אבלים כו' והלשון דחוק ועלא פירושו נראה לפרש דקאי אדלעיל שאמר שהנשמה מתאבלת על הגוף כל ז' שנאמר ונפשו עליו תאבל ואשתא יש כאן אבל דהיינו הנשמה ולריכה למנחמין והיינו דאתחזי ליה לרב יהודה לוותו הרוח והנשמה בחלום לומר תנחת את דעתי בתנחומין והו"ק: עד שיתעכל הבשר שנאמר אך גו' ונפשו גו'. ולמ"ד דיליף מהאי קרא ונפשו עליו תאבל דהיינו רק ז' היינו לענין אבלות הנשמה על הגוף אבל לענין ידיעה מדות הנפש לבשר כפי' רש"י כ"ז שיש בשר יש לו נפש כו' ע"ש וק"ל: והרוח תשוב אל גו'. הרוח היא הנשמה כמ"ש ויפח באפיו נשמת רוח גו' וק"ל: בקופסא

פי'

מדור לפי כבודו. נראה כתיב אל בית העולם ס"ע כל אחד ואחד

עין יעקב

משל למלך כו' שחלק בגדי מלכות לעבדיו. והוא לא חלק אותם להם להשתמש בהם לגמרי [illegible] כי אין המשתמשין בתכשיט של מלך אלא שחלק להם לשמרם בנקיון [illegible] בכל עת [illegible] כן הנשמה היא חלק אלוה ממעל נתונה לתוך הגוף לשמרה בטהרה [illegible] : א"ל רב מרי עתידי לדיקים דהוו עפרא [illegible] . [illegible] לו קנאה בלבו. [illegible] כל מי [illegible] אלא לך במעלים [illegible] וק"ל:

כו'. ליכא לפרושי דהגיתום בקופסא ולא במטו בהם כלל. דא"כ למ"ש האליקוס דלא חשה דאליקוס דרך פקדון דא"כ הטפסי' עשו שלא כהוגן דשלחו יד בפקדון אלא דאליקוס דרך מלוה משתמשו בהם עד זמן מה ולא קבע להם זמן בפירוש הפקחים שנתם לא משמשו בהם רק שיהיו נקי שלא ילאו בגדי מלכות לידי לכלוך ובכנאו לנשות מלאכה כמנהג קפלוס והגיתום בקופסא והטפשים עשו בהם כל מלאכתם לימים ש' דהיינו לזמן סוף המלוה וכן ספנין בנשמה שהוא הכלי שלא נתנה לגוף רק דרך מלוה לזמן מה כפי הגזרה ולא נקבע לו זמן זה בפי': והיתה נפש אדוני צרורה כו'. אביגיל היא אומרת כן לדוד שהיתה מכלל ז' נביאות פ"ק דמגילה ונתנבאה על שלש הנשמות שיהיה נפש דוד עם לרורה בלרור החיים דהיינו נשמות תחת כסא כבוד ושאר שאוני' ב"כ לו ואת נפש אויביך גו' והא ודאי דלאו על שאול נתנבאה כן כדמשמע רישא דקרא ויקם אדם לרדפך וגו' דהא ודבי"ק דה"ל משאול לשאול אחר אחא ובכך עמי וגו' כמי שמחלתי אלא על דואג א"כ על נבל אימא אומרת כן ויש בזה אגאומר סוד גלגול נשמות שנפש אדם שלא זכה בחייו נתכת עד ג' פעמים בגוף אחרים אולי יזדכך הנשמה שם ובמיתתו אקרא בן כל אלה יפעל אל פעמים ג' עם גבר ומש"כ נפש הלדיק גמור במותו כמאמר כך ולא בא לגוף אחר וז"ש נפשותם של לדיקים גנוזות תחת כסא כבוד שנאמר נפש אדוני לרורה בלרור החיים כמאמר שם באלר החיים ומש"כ נפש ברשע יקלענה בכף הקלע מגוף לגוף והיינו האמור שינתנו לבגיטה אולי יזדכך ויתכנס בגוף אחר ויהיה נקי וק"ל: נמסרים לדומה כו'. יש לדקדק בזה מה שאמרינן פ"ק דר"ה בבינונים ורב חסד מטה כלפי חסד וי"ל דהיינו בדין לעתיד אבל בעולם הנשמות להיותם גנוזות תחת כסא הכבוד לא יבואו בו רק לדיקים גמורים אבל הבינוניים אלוים ושאלדים ביד דומה מלאך הממונה עליהם ויש להם מנוחה שם עד יום הדין לעתיד וק"ל: עתידים צדיקים כו' א"ל ומנו מרי כו'. יש לדקדק בכל זה אמאי לא הקשה לו מעיקרא מקרא דכתיב באורייתא כי עפר אתה ואל עפר גו' כדפריך ליה לבסוף ועוד קשה אמאי קאמר אהא דרב מרי לא ידענא הא איכא לאוקמא מיי בשעה אחת קודם התחייה האותם ונ"ל מאי קאמר חייס דליה ביה משכא כו' סא ע"כ מעיקרא נמי הוא ביה משכא ומפריך ליה והא קרא כתיב וישוב אל העפר גו' ונראה בזה ע"פ נ"ים פ' המפלת שלשה שותפין באדם הן האבה אודם ובשר הן שלים עלמות וגידין משקב"ה הנשמה ונמה נחלקו באדם ג' חלקי מדות הן לטוב הן לרע דיש טוב לשמים ולבריות ולעלמו ותהפך לרע דהיינו שאחר לשמים מן הנשמה הב' לבריות מן האשה שהיא ב"ה הג' לעלמו מאביו כמשמעו עלמות מאביו ואלו השכים יש להם מסאדות לאחר מות האדם דהיינו הנשמה מהקב"ה והעלמות מאביו שעלם אחד נשאר אשר ממנו עתיד להחיות כדאיתא במדרשות ובגדי"ן אמרו כשהלדיק נפטר שלש כתות מ"ש יולאות כו' ובגמרא שהרשע נאבד מן כי דידעו הוא כי בכל מעשי אדם הן לרע הן לטוב כנרה לו מלאך לפי האנשה כמ"ש העושה מצוה אחת קונה לו פרקלים א' וקונה מלמון קונה שמים וארץ גו' ולזה כשהלדיק נפטר ואיש אבד ויש לו סאדרות יגואו לו ג' כתות מ"ש ונ' פעולות מלכי' שהן לטוב לשמים ולבריות ולעלמו אחת אומרת יבא שלום ע"ש שהיה שלום וטוב לבריות ואחת אומרת הולך נכחו ע"ש פעולת עלמו לטוב דהיינו סוכה עלמו ואחת אומרת ינוחו על משכבותם ע"ש הנשמה שאין לה מנוחה בעה"ז בגוף ואמר שנשמת שהרשע נאבד ממש שאין לו מסאדות לעה"ב ג' כתות מלאכי חבלה יולאים לקראתו לפי פעולותיו אחת אומרת אין שלום גו' שהיה רע לבריות ולא היה לו כתם ושלום עמהם ואחת אומרת למעלבה גו' שהיה רע לעלמו ואחת אומרת ידה ותשכבנה גו' ע"ש שהיה רע לשמים ישכב עם ערלים שאין להם תקומה לעה"ב ובכנין השלחות של הלדיקים כמשו בו ג"ב סכה ולפי שרב מרי סתם דברי עתידים לדיקים להיות עפרא דמשמע כל הגוף כלה ולא ישאר בו רק חלק אלוה שהיא הנשמה א"ל ומנו מרי דלא ידענא ליה. וא"ל ר"כ והא קרא כתיב כדאמר רב מרי וישוב העפר וגו': וא"ל דאקריך קהלת לא אקרייך משלי. שהוא ודאי עיקר החכמה למ"ד קבלת אינו מנינא את סורי' וכתיב ביה ורקב עצמות קנאה דכל מי שיש לו קנאה בלבו. דהיינו מדת רע לעלמו: עצמותיו מרקיבין. שהוא חלקו מאביו אבל שאין לו קנאת ס' והפיתא וישוב העפר גו' מיירי גם בלדיקים דהיינו שעפר שהוא חלקו מאמו אבל העלמות שהוא חלקו מאב נשאר קיים: ולומר רחוים דאית ביה משישא כו'. דהיינו דגר ניסף פגם בשרו שהוא חלקי האם לא היה נרקב כמ"ש בפרק הפועלים גבי רא"ש שהיה טוב גם לבריות וא"ל ליקים מר כיון שכל ג' חלקי' קיימין בך א"ל אפילו גביא' שהוא יוסר עיקר ומבולי שלים רק רש"ק לא קרית: דכתיב כי אני ה' בפתחי את קברותיכם גו'. גם שכל ג' חלקים קיימין לריך פתח ומנו יס' ב"ה שבידו מפתח של תחיה ומקשה דכתיב כי עפר אתה ואל עפר גו'. גאדם הראשון וכל גופו אף שעלמות היה מן העפר וא"כ לא היה לו השארת הגוף ונאגדה דפרק ח"ה ומכח דיש גם לאדם הראשון השארת דאמרינן שם בדיוקני עלמות לא תסתכל ובב' עקיביו הסתכל וא"ל ההיא שעה אחת קודם תחיית כו'. והטעם בו כדי שיהיה נברא יש מאין כמו שנברא בו' דיני ברלאשית וה"ק:

הרי"ף תרים שאדם שבה בילדותו המשחירים פניו בגית זקנתו: יפיי פני שהוא רוב חכמים דומדים כמו בזקנתו. ולי נראה שהם הטומנים שמושת האדם בבחרותו בכעו ובמבורם דיהו תפסידים פני בגית זקנתו בכיים אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנתינו. ובשמשפא ביימי הבחרות מגיים זקנתי והבל הוא בדברי הבל לשמחה בדבר של הבל: נפשו של אדם מתאבלת כל ז' שנאמר ונפשו עליו תאבל. ייל מנ"ל דכל שבעה היא מתאבלת ונראה דדייק מעגלה דכתיב ונפשו עליו תאבל ולא אמר נפשו תאבל משמע שכל ז' ימים שהנפש היא עליו על הקבר תאבל: סיד וסרום תשוב אל האלהים וכו'. יש לדקדק שמספיק היה לו לומר תנה לו כשם שנתנה לך ומאי נפיארה דקאמר שיחזיר סוף שנטהרה כישכה ותנה טהרה נדקדק מנ"ל לחז"ל למדרש דרשה זו אמנם נלפע"ד שהקשו בפסוק זה יתור תיבות שאמר והרוח תשוב אל האלהי' שאחר שכבר אמר וישוב העפר על הארץ כשהיה מספיק לומר והרוח אל האלהי' אשר נתנה ומאי תשוב דקאמר. זאת ועוד אחרת דהו"ל וישוב שעפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב באותם כנים וישוב העפר באותם ובעיק מאי אשר נתנה כי זה פשוט ומאי בא ללמדינו ומספיק לומר והרוח תשוב אל האלהי', אמנם הכוונה ללמדנו שהעפר ישוב כשהיה וכיון שבן אדם חוזר והעפר שתשוב הרוח אל האלהי' בטהרה כאשר נתנה לך. וא"כ תמיה תשוב אל האלהי' הוא ליתר שתמיכגי לו כאשר נתנה ופיי נביים שתים תפיינה כאשר נתנה היינו בנקיות הטהרה כשם שהיתה טהורה ולא נתלכלכה נחפא כך שתחזירנה. ומשיג אותם נסהרים בני לכלוך ששא אבל לענין מנות ומעשי"ם הם יתיר שהוא כאשר נתנה לו הקניים מה שעיל בעתיו אלא שלריך האדם לתוסיף אומן ולהתחזק להחזיר הרוח בתוספת טובה ולעשות שבא לעה"ב לקנות תורה ומלות בעולם כן יעשה אבל לענין שמירה עליו שהתחיל תנה לו בטהרה כמו שנתנה לך בטהרה והוא בכן לעייד נבגין המשל שליט מלשה כסן ומתייחם אל הגמשל כי שמלך הוא בנגדין מייחי כמו שהם ושקב"ה רולה שהנשמות יהיה נקיה' יותר מחה שחיתם בתחלה בלפגים שאחר מה לו כמו שנתנם לך סוף נמנק שלא תהנם אבל לעולם לריכם הנשמה לתוספת במעשים שאליב למה נבראת הנשמה כיון שהיתה מרוחת נקיה. וגם נבאר ענין המשל. ונראה שהמלך לא נתן בגדיו לעבדיו בתורת מתנה אלא הולך בגדי מלכות שילבשו אותם כשהוא יוצא וגם כשנתנו המלכי' שמעבירים לעבדיהם כשילאין אחרי מרכבתו כי הוא הוד והדר של מלך להיות עבדיו לבושים מכלל ובגדי מלכות והפקחים כשהיו לבושי בגגדים עם המלך במזרחם בגדיהם יפים ומלבישים אותם תקופלי' בקופסא והטפשים היו לובשין אותם תמיד ועושים בהם מלאכתם לימים של חול: לבסוף עבדיו נגלתי בא אותם יולאים תלוים לפניו והגיעו הפקחים הבגדים מקופלים ויפים שמח לקראתם ואמר ילכו לשלום כלומר שהרון שעבודתו

והכלים

והכליס אמר יונתן נאבל לחיות מוריש לו נפלפרין שלו והמספדים כעם עליהם ולא די שלא מסלדם אלא נחנם נבית כלא ומקום תוסך כך הלדיקי' נמלנוס הנשמה שמעבדו את יוצרם כלתוי אמר על נפש יגא שלום שלא יהיה נדון נקבר ועל נשמתם אמר והיתה נפש אדוני לרורה נגרור החיים את ה' אלהיך. ועל הרשעים שלבלבו הנשמה ונעבדת נפש אמר אין שלום שמתסר הגוף ביד המענה על הקברות לידון והנשמה שלהם היא נמסגר אסיר נכף הקלע. ואפשר שרוח מתגלגלת פעם אחרת כאבן המתגלגל תוך כף הקלע: הנהו קפולאי וכו'. מה שלא היין כשהקשה מפסוק וישוב העפר הוה שנה אחת קודם התחייה כמו שהיין אמ"כ נפי כי עפר אתה ואל עפר תשוב לפי שתכם סיפיה דקרא דאמר והרוח תשוב אל האלהים דמיירי אחר מיתה ולא דבר בסמוך לתחייה דזוקא א"כ גם תחלת הפי שאמר וישוב העפר אל הארץ תרגם אחר המות ולכן היין דמדבר באותם שיש להם קנאה ושמיע כן והרוח תשוב אל האלהים ואמפי"כ הזר והקשה מפסוק ואל עפר תשוב דליכא לאוקמיה נמי באותם שיש להם קנאה ומרקיבין לפי שבאומר זה לאדם הראשון שכל הדורות יוצאין ממנו בין מי שיש לו קנאה ובין שאין לו ועל הכ"ל הוא אומר אל עפר תשוב היין שנה אחת קודם תחיית המתים לא ינכר שום אדם מלהיות עפר הגל אחר המות קודם התחייה יש מי שהוא עפר ורקב ומי שאין בו קנאה אינו נרקב ועומד עד שנה אחת סמוך לתחייה:

קד אמר ליה ההוא מינאה לרבי אבהו אמריתו נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד. אובא טמיא היכי אסקיה לשמואל בנגידא אי"ל התם בתוך י"ב חודש הוה דתניא כל י"ב חודש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת לאחר י"ב חודש הגוף בטל *ונשמתו עולה ושוב אינה יורדת. אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב מהספדו של אדם ניכר אם בן העה"ב הוא אם לאו. איני והאמר ליה רב לרב שמואל בר שילת אחים הספדאי דהתם קאימנא לא קשיא הא דמחמו ליה ואחים הא דמחמו ליה ולא אחים א"ל אביי לרבה כגון מר דסנו ליה כולהו פומבדיתאי מאן אחים הספדיה א"ל מתסייא את ורבה בר רב חנן. בעה מיניה רבי אלעזר מרב איזהו בן העולם הבא אמר ליה °ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך (תלכו) [לכו] בו. רבי חנינא אמר כל שדעת רבותיו נוחה הימנו °וסבבו בשוק הסופדים בני גלילאה אמרי עשה דברים לפני מטתך בני יהודה אמרי עשה דברים לאחר מטתך ולא פליגי מר כי אתריה ומר כי אתריה:

יד קנג | ישעיה ל | קהלת יב

אובא טמיא. בעל אוב שמסתמס בעלמות נקרא בלשון ארמי עלמות וכן פירש רב האי בפירושו כל מסרס בית הטוא מלא מתים מלא עלמות: בנגידא. כך קורין למכשפות של אוב בלשון ארמי: אם בן העה"ב הוא. שאם כשר היה הכל בוכין עליו ומורידין דמעה ומספדין כנתו: אחים בהספדאי דהתם קאימנא. בשעת מיתתי כשאין נהספד כני ביתחמו ויכמה לחוים הטומדים שם ויתמי

דהתם קאימנא בשעת הספד ואשמע איך התחמם אלמא אלעריך לרב לאחמורי להספדיה וכיק דרב גברא רבא ובן העה"ב למה לי לאחמורי הא אמר מהספדו ניכר: הא דמחמי ליה. להספד: ואחים בר'. לשלם אמחמי בעיכן שאין בני אדם כמגרים כ"כ על זקן ומיהו לאדם חסיד כי מחממו בהספדא מחממי תם שלא ולמי שאים חסיד כ"כ מחממו ליה ולא מחממי: דסנו ליה כולהו פומבדיתאי. משום דמוכח להו במילי דשמיא ובני פומבדיתאי רמאין הם כדאמרין בשחיטת חולין פומבדיתאי לייך שני אושפיזך: ואזנך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו. מאחרי מטתך כשאתה תשמע כשיאמר זה הדרך שהלך בה זה לכו בה מוכחא לו שהוא בן העה"ב: נוחה הימנו. דעתם נוחה עליהם מתוך שבתוכן עליו ואוהבין בו: עשה דברים. שיאמרו לפני מטתך בהספדך: לאחר מטתך. שיא היא אלא שבגליל היו הספדנין לפני המטה וביהודה לאחר המטה:

תוספות ושוב אינה יורדת. אמפי"כ כשהיא רוצה היא יורדת כי ההיא דלעיל דרי אתאי בר יהודה ובההיא מעשה דרבי בנלא דחזקת הבתים דהוה עלייה מערתא כי הוה למערתא דאברהם אבינו הספיד לאליעזר עבד אברהם דקאי אבבא אמר ליה מאי קא עביד אברהם וכו' א"ל גישל וכיפי כרי לעה"ב שנשמתו היתה גנוזה תחת כסא הכבוד:

מהרש"א היכי אסקיה כו'. דסא ודאי אין כח נאובא מעלה בשמי' תחת כסא כבוד ועוד שאים מן הארץ כתיב ומשמע ליה דנשמתו העלתה מדכתיב ויאמר שמואל גו' ואין כח לגוף בלא נשמה לדבר וק"ל: מהספדו של אדם ניכר כו'. דמחיים של אדם גם אם מספרין שבחו אפשר שמחניפין לו כההיא דאמרינן פ' א"נ מיום שגברה החנופה אין אדם יכול לומר מעשי גדולים ממעשיך ועוד אפשר שמפני היראה אומרין כן לספר בשבחו משא"כ נמותו בהספדו דאין כאן חנופה ולא יראה ממנו ואנפ"כ מספרין שבחו דנרי' ניכרי' שהאמת כן וק"ל: ואחים כו'. עיין פרש"י והוא דחוק דאיירי דוקא בזקן אבל רי"ל דמוומי בעי שאפשר שאין בני אדם כמרים עליו משום דסנו ליה דמוכח להו במילי דשמיא ומיהו לאדם חסיד כי מחממו בהו כולהו כההיא דנייתי בסמוך דא"ל אביי לרבה כו' מאן אחים כו' וק"ל: תשמענה דבר מאחריך גו'. ור"ל לאחר מותך כדנקטן כי אחרים א"כ אחריך אחר מותך כמו ואחריך לפלוני כו' ואמר לאמר זה הדרך גומר דהייט שמספרין עליו בשבח אלו המדות הדרך א' ג"ח ילכו א' ביקור חולים בה א' קבורה כי מיתתו זה הדין וכי תשמלט לפנים משורת הדין דכת"ב דרשינן בפ' אלו מציאות מקרא דוהודעת להם את הדרך אשר ילכו בה גו' כמפורש שם וק"ל

הרי"ף אמר רב שמואל משמיה דרב מהספדו של אדם ניכר אם בן העה"ב. וכו'. וקשה כיון דמסקינן דאי מחמי ליה ואחים הוא בן עה"ב וכא דמחמו ליה ולא אחים אינו בן עה"ב א"כ מאן דלא מחמו להספדיה אי הוי בן עה"ב למה הולרך למימר רב לרב שמואל. אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא מעיקר שלא יתעמו סוא בן עה"ב דהא רב גברא רבה היה ובן עה"ב

עין יעקב

אובא טמיא היכי אסקיה לשמואל בנגידא. ולפע"ד הוצרכו לומר כן מתוך כתבים שמכחישין במעלת של מעלת תחייה לבטל גזירתו לפי שנה אבל לא לגזור על תכמת שהיא גנוזה למעלה תחת כסא כבודו. ועיי"ל שלא רלה להשיב כן לבין וגם אמרינן בסנהדרין שלאי די תכיפה ותפישה [illegible] ובים שמואל הנביא וק"ל: א"ל התם תוך י"ב חדש [illegible]

של ר"מ היה אומר משום ר"מ והלואי שיהיו הללו עומדין ונראין כמשמשין אלא אלו ואלו יושבין הללו אוכלין והללו רעבים הללו שותים והללו צמאים. שנאמ' כה אמר ה' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו הנה עבדי ירונו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לב דבר אחר בכל עת יהיו בגדיך לבנים אלו ציצית ושמן על ראשך אל יחסר אלו תפילין:

וכל שכן. שמפני שאינו יודע זה איזה יום ימות ושב בתשובה יום אחד לפני מיתתו נמצא כל ימיו יהיו בתשובה: בגדיך לבנים. כשיתפך מטהרה ונקיים: כלום חסר לבית המלך. בתמים שכל מוכן ומה יצטרכו לבא פתאום ואם נצרכין להכנס לסעודה מקושטין: כלום יש סעודה בלא טורח. עדיין ילמדו לנו לצרכי סעודה של בית המלך ויש לנו שהות הרבה לכשפקו: יעמדו ויראו. והוא לעולם הבא לצדיקים יושבין ואוכלין והרשעים עומדין והואין ר"מ אומר אין עומדין והואין שא"כ אף שם היו כואין מן סקיתאים ולהחם סבון דרך שאומרת' עומדין ואין כאן בושת: אלו ציצית. שמלובשת הבגד: אלו תפילין. שהם שם משמן טוב דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגו' ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש:

מהרש"א בגדיך לבנים גו'. פרש"י בגדיך כשמתך מיתה ס' ע"ש ומלי' בגדיך בל' רבים נראה לפרש דבגדיך לבנים כינוי למעשים טובים שהם נקראו מדות כמו מדו בד וכשיהיו בגדיך ומדותיך לבנים מבלי כתם וחטא דהיינו כל ימיו בתשובה לא שכן שהוא הנשמה ואותיותיו נפש וע"ש דכתיב נר אלהים נשמת אדם שהוא על ראשך מגם כי הנשמה היא במוח אל יחסר לה בסעודה דלעה"ב והאי מייתי משל ממש למלך ס'. פקחין שבהן קשטו כו'. דהיינו לפי שהמשל שקשטו עצמן במדות ומצ"ע כו' וכיון שהוא דלא מייתי האי קרא דבכל עת יהיו בגדיך לבנים גו' במשל דלעיל מלך ב"ו שמחלק בגדי מלכות וכו' דהתם ודאי איירי בבגד מלכות שהיא הנשמה נוטה שנתנה לו דרך שאלה כמ"ש לעיל אבל האי קרא לא משמע ליה אלא בגדיך לבנים הם מדות ומע"ט: יעמדו ויראו כו'. דהיינו יראו ויבושו כמש שכתוב ויראו שונאי ויבושו ועל זה קאמר אתנו של ר"מ כו' אף הן נראין כמשמשין ואין כאן בושה כפרש"י אלא אלו ואלו ס' שנאמר הנה עבדי יאכלו ואומר הנה עבדי ירונו גומר ומשמע ליה דבדין דלעה"ב משתעי הני קראי דבצה"ג בדין הרשעים כתיב לעיל מיניה ומניתי אתכם לחרב ובלכם לטבח גו' וק"ל: אלו ציצית כו'. ע"פ מ"ש גו"ש התכלת שהתכלת אינה מעכבת את הלבן ס' וח"ש בכל עת גם באין שאין תכלת יהיו בגדיך בלילים לבנים וכן תפ"ש ושמן על ראשך גו' אלו תפילין ע"פ מ"ש שם תפילין ש"י אינה מעכבת את של ראש וח"ש ושמן שהיא תפילין של ראש כפרש"י על ראשך אל יחסר גם באין לך של יד וה"ס בהפך אלא דקרא נקט והוא העיקר ודו"ק:

הדר"ק תנן התם רבי אליעזר אומר שוב יום אחד כו'. כ"ל שהשיב רבי אליעזר לתלמידיו כ"ש ישוב היום שמא ימות למחר כדמה נדחייו בתשובה טוב נסתומה לפי שידוע הוא כי יום א' יש לך לפני מיתתך וכל יום

ע"ה"ג למה ליה לאהדורי ופי' מאן דלא מחמם לאספדיה איפו בן עה"ג ולכן הק"לם רב לגמרו אמים לי הספדאי ליספי סא דמחמי להספדיה סא דלא מחמם סלג ולמה סולכך לומר והא דמחמם ולא אמים וקמה כיון שהקפא לרב שהיה בן עה"ג והוא היה אומר כי מהספדו ניכר גם (נא) ישמו הספד מעלי' ותלי' לירייו אי"כ מה מיכן סא דמחמי ליה והאי כיון שהיה בן עה"ג פשיטא שישמעו הספדו ויהא כיון שלכל בני עה"ג שוסים בן שמהספדו ניכר שהוא בן עה"ג והדלא קושיא להוכמין למה ליה לאהדורי כי גם בלי אהדרתו ישמעו הספדו ויהיו עוממים כיון שזה הוא דרך לכל בני עה"ג. ואפשר דלפעלם אם מת אדם צדיק ולא ממוו הספדו הוא בן עה"ג אבל אינו ניכר לבריות אם היה צדיק אדם זה והוא בן עה"ג או אינו צדיק ואינו בן עה"ג ומי יגיד לתקפו לבני אדם אלא כשמשמעין הספדו ולכך הקפו לזה איכי והא רב אמר לרב שמואל אמים לי הספדאי ותמימות ההספד היה להודיע שהוא צדיק והרי רב כ"ע הוי ידעי ניה שהיה צדיק אפ"ה שלא ישמעו הספדו ולמה ליה לאהדורי בשלמא אחר בני אדם שאין מי שיהיה יודע גנם אם הם צדיקים יש להם להזהיר על חמום הספדם למען ידעו ויכירו צדקתם אבל רב שניכר לעין כל שהוא גברא רבה לא היה צריך לזה והשי"ג שרב שאם פן לא ישמעו הספדו להספידו כראוי כי בני אדם אינם נכמרים רחמיהם לבכות על אדם זקן וכשילאו בני אדם נו שלא נחממם הספדו לבכות עליו יתנו שיו תופס נו לכך צוה שישמעו הספדו ועל זה היה אומר אביי לרבה כמון עד דקטו ליה שמעו דיחאלי מאן אמים ליה ספמדים שלא יבכו עליו ולא ידעו גם בני אדם צדקתו וחסידותו ועקרו של דבר הוא שהקושיא היא כיון שאמר רב מהספדו של אדם ניכר אי"כ עיכרם הוא שלרב שהוא בן עה"ג ישמעו הספדו אפ"ה שלא היה מחוה על כך ולמה ליה לרב לאהדורי בשלמא דעבידא לאיחזי לגולהי אמידי. ותירצו סא דמחמו ליה וכו'. כן אמת שרב היה יודע בעצמו שעתידים לחמם הספדו ויעשו לו הספד הגון כדרך כל בני עה"ג שעושים להם הספד אבל הוא חשם שמא יחממו שהספד ולא יחם כי כל בני אדם לא יבכו עליו נהספדו כי לאדם חקיד מחממו ליה וכו' סלתא ולפי שאינו חקיד כ"כ מחמי ליה ולא מחממו ורב לפע"ה שהיה יודע שהוא בן עה"ב עי"ע השם שלא יבכו. עליו כמספר שספידים שהרי גם האדם שאינו חקיד כ"כ והוא בן עה"ב אי"ע אין כולם בוכים עליו: שאלו מרא מיתא בן עה"ב אי"ל ואזכיך במשנתם דבר מאחריך. כלו' מאמרי מעתך לאסר מיתתך וקשה למה לא השיב רב לדבריו שאמר מהספדו ניכר ומאן דמחממו ליה הספדיה ואמים שזה בן עה"ב. ואפשר שמאלו ממנו על מי שלא הספידוהו כלל מנין ידעו בני אדם שהוא בן עה"ב והשיב להם ואזכיך התשמעגה וגו' ואפ"ה שהוא בגר מת ושוכב על ממתו כ"ש כמת יודע כל מה שאומרי' בפניו עד שיסתום הגולל כמו שאמר רבי אבהו למטה:

קנג תנן התם רבי אליעזר אומר שוב יום אחד לפני מיתתך. שאלו תלמידיו את רבי אליעזר וכי אדם יודע איזה יום ימות. אל וכ"ש ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה ואף שלמה אמר בחכמתו בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר. (קהלת ט)
אמר רבן יוחנן בן זכאי משל למלך שזמן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן פקחים שבהם קישטו את עצמן וישבו על פתח בית המלך אמרו כלום חסר לבית המלך טפשין שבהם הלכו למלאכתן אמרו כלום יש סעודה בלא טורח. פתאום בקש המלך את עבדיו פקחים שבהם נכנסו לפני המלך כשהן מקושטים והטפשין שבהן נכנסו לפניו כשהן מלוכלכין שמח המלך לקראת פקחין וכעס לקראת טפשים אמר הללו שקשטו את עצמן לסעודה ישבו ויאכלו וישתו הללו שלא קשטו את עצמן לסעודה יעמדו ויראו. חתנו

עיון יעקב

[illegible]

יום ויום תאמר. כי כל היום מלאה שוחד מאת היום שלפני תיתחך ולף שהצריך התחיל לצאת בכל עת ושעה והשתדל שיהיו צדיך לבנים מלכותך שמונה ושמן על דאתך שהיה הכגותה שכל דאתך לא יתפור מלכיות נג עליך ועקרי הזמן ולותיות הזמן כן כלותיות כמיות חוו הגל הפקוחי ושפטים שטספסים כאן נכתהם לומדים היתכן שיתיתו הי קודם שנעסוק במלאכה המלות כדי לרכנו כי אין סעודה גלא זורה ולריכין אנו לפרות כיור מסתיתו למעוד את הי בתורתו ובמלותיו ואח"כ נכנם למעודה וכן היום גדול לנו שכפיו נתעסק במלאכתו שלאכה לרכי גוף והספקים אומרים כלום ספק לנו עוד ·מתלך שהסעודה ·שיעשה הקבי"ה תעיס שלא זכינו להנתנו בסעודתינו לתכינה ולסעודה שמביותינו הרי יש כמה וכמה תמידים וחכמי התורה שינתו ושלא שיעור לחרי לסעודה וממנה נאכל לכן טוב לנו להזמין עצמינו לסעודה לסוליך את שתספר לנו בעבודתו ימי ושחוס נקם המלך את עבדיו והספקים אמר זכרו את הי כננסו לפני המלך מקושטים וכו' ושמח המלך אלהם על שלום לעיים שלא הוליכו בידם הרנה תורה ומלות ויאמר הגלו ישבו וישתו בתוך המסותין לעיים שהגדילו מהם תורה ותלות והללו שלא קמטו שלמן ועסקו במלאכת גופם יעמדו ויראו ויחמו על דיעו חומר שאילו היו עומדים הינם נבדים לעיים שהינם אוכלים בית הם נהלים כמשמשים שבן דרך המשרתים לעיתים עומדים ואח"כ אוכלים הם והספקים הולת לביישם שהוא עונם כפול ולכן אלו ואלו יושבים והללו אוכלים והללו רעבים באותן שיעשו ויראו וכפי זה מתחלף הכתוב שאמר בכל עת יהיו בגדיך לבנים שהם בגדי שמות שמקבלים מנוקה דרבנן ושמן על ראשך שהוא הגלת שסעודה של יתפור מלחיות כהגה מהסעודה עם נעלי הסעודה שכן דרך לסוך גשמן אחר הסעודה:

מי שהחשיך פרק כד

מי שהחשיך (לו) בדרך נותן כיסו לעובד כוכבי' ואם אין עמו עובד כוכבים מניחו על החמור. ושאלו בגמ' על משנה זו *אין שם לא עובד כוכבים ולא חמור ולא חש"ו מאי אמר רבי יצחק עוד אחרת היתה ולא רצו חכמים לגלותה. מאי עוד אחרת היתה. מוליכו פחות פחות מארבע אמות אמאי לא רצו חכמים לגלותה משום °כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר והבא מאי כבוד אלהים איכא דילמא אתי לאתויי ד' אמות ברשות הרבים. תניא רבי אליעזר אומר בו ביום גדשו סאה. רבי יהושע אומר בו ביום מחקו סאה. תניא משל דרבי אליעזר למה הדבר דומה לקופה מלאה קישואין ודלועין. אדם נותן לתוכה חרדל והיא מחזקת. משל דרבי יהושע למהיד לעריבה מלאה דבש נתן לתוכה רמונים ואגוזים והיא מקיאה:

עוד אחרת היתה. תקנה לכיס להצילו: ואמאי לא רצו לגלותה. לפסלים דברי תורה: כבוד אלהים הסתר דבר. שאין להסתיר דבר תורה לכבוד כמיס: וכבוד מלכים חקור דבר. אין להסתיר לכבוד עושר אלוי וחשיבותו אלא שב ומחקרהו: בו ביום גדשו סאה. ביום שעלו לעליית חנניה בן חזקיה וגזרו י"ח דברים הן אלהם ומהן הימם כדאמרינן בפ"ק סתן כיסו לעובד כוכבים בו ביום גזרו שלא יוליכנו פחות פחות עדי אמות אם יש עובד כוכבים אתו: יום הרגו קי"ג לתורה במדים נחשה ויפה מדדו לתרומה גדר בישראל: מחקו סאה. מדה מחוקה מדדו בו ביום שסרגו לגזור יותר מדאי ואין יכולין לעמוד בגזירותם ותמתך כך עוברים על דברי תורה כמלא מדתם מחוקה

שמספיפסי ומוב היה להם לקיים מדתם מפופה ולא תבא לידי מחק מתוך גודשה: והיא מחזקת. אם האחדל שמפל חרדל בין הקישואים אף כאן יפה הקפו והוסיפו דבר שמחקיים: והיא מקיאה. את הדבש ערי בה רלאמר אף אלו עיי גזרתם גרמו לעבור דאמא לא יאמין את העובד כוכבים והם לא התירו להוליכה פחות פחות עדי והדם אינו מעמיד עצמו על ממונו ואתי לאתויי ד' אמות. ע"כ:

תוספות בו ביום גדשו סאה וכו' נותן לתוכה חרדל והיא מחזקת והיא כשגזרו י"ח דברים היתה תקלה גורם זו שלא נותן כיסו לעובד כוכבים עד שגזרו עליה ושלא הקלה לגמרי כמו שנתנו חרדל לתוכה: רבי יהושע אומר בו ביום מחקו סאה וכו' נותן לתוכה אגוזים ורימונים והיא מקיאה כמו כן קודם שגזרו על נתינת כיס לעובד כוכבים היו מותרים להוליכו פחות פחות עד ד' אמות ומתוך כך אתי לאתויי ד' אמות כשהיתה מקיאה עד שהוסיפו האגוזים והרימונים ואמר שהסיפו בזה לא הקיאה יותר כך כשגזרו ליתן כיס לעובד כוכבים אסרו נמי להוליך פחות עדי אמות והשתא רבי אליעזר ורבי יהושע שניהם לגנאי ולא כפי' הקונטרס שפי' דרבי יהושע קאמר שלא מתו היטב שהרבו לגזור יותר מדאי דלא מצטע הכי בירושלמי בפרק קמא דשבת דאמר התם א"ל רבי אליעזר אילו היתה סאה ומלאוה ידעת מניח סאה שלמה תגדים כל מה שאתה נותן לתוכה מוסיפין היא מחזקת א"ל רבי יהושע אילו היתה מלאה ומבררה ידעת מנים שהיתה מלאה שכן כל מה שאתה נותן לתוכה מים היא מפזרת השמן וכ"ד. ולהכריח כ"ל בירושלמי קשה לו דלא שייך למימר גבי מים כמו שמפרש ר"י גבי נותן לתוכה אגוזים ורימונים:

מהרש"א בו ביום מחקו כו'. עיין פרש"י וק' למה לומר כך בזה גזרה דנותן כיסו לעובד כוכבים שפי מגמלו י"ח דברים שגזרו שנזכרו בפ"ק גם לפי התוס' כשגזרו י"ח דבר היתה תקלה גזירה ז' של נותן כיסו כו' ומלאו הקלה כו' עכ"ל אלא דוחק דמהיכא פסיקא להו שגזירת נותן כיסו כו' היתה באחרונה וכ"ל לפרש משום דבפ"ק דהמ"ג שם כל י"ח גזירות נקט תגזרה על דבר האיסור ופסול דע"כ ישול עליר לשון גזירה להחמיר לאסור ולפסול דבר המותר והטיהור מן התורה אבל מגזו תגזרה דנותן כיסו לעובד כוכבים דנקטו במלתייהו שהיתר כדאמרינן בהדיא בפ"ק נותן כיסו לעובד כוכבים בו ביום גזרו ולפום ריהטא לא ישול בדבר המותר שום גזירה ומש"ה פליגי בה ר"א ור"י דר"א קאמר גדשו סאה דגזירת היתר נותן כיסו לעובד כוכבים היה בכלל הגזירה דהוי לאו ההיתר דהרי ליתן כיסו כו' לא היה מתקיים איסורא דלא יוליכו פחות פחות עד"א משום דאדם בהול על ממונו ויהא הרולה לקיים שניהם דהיינו דלא יוליכו כו' ולא יתכוהו גם לעובד כוכבים ויניחם שם עד מ"ש תע"ב ופריש דנדמה ליה לסלה גדושה מליאה דלועין וקישואין דסבירא מקום ריוח בסלה להחזיק גם החרדל אם ירלה ליתן שם כן הדבר הזה שגזרו לאסור פחות עד' אמות ושכיחו בו ריוח לנותן כיסו כו' ויתו אם ירלה להחזיק גם אותו ריוח גם שלא יתן כיסו לעובד כוכבים תע"ב ור"י פליג וקאמר דמחקו סאה דגזי' היתר נותן כיסו לעובד כוכבים היה בהחלט דלריך להציל כיסו וליתן לעובד כוכבים ולא יניחנו שם דשולא אח"כ יחוס לו דעת אחרת להציל כיסו ולא ימצא לו עובד כוכבים והיינו דנדמה ליה לעריבה מליאה דבש ולא הניח בו שום מקום ריוח להחזיק שום ד"א דאם נותן לתוכה רימונים הרי מקיאם הדבש כן הדבר הזה באסור פחות עד"א ולא הניחו שום ריוח לאסור נותן כיסו לעובד כוכבים דאם יחזיק לאסור גם בזה מקיאם תיבטל איסורא דלא יוליכו פחות עד"א משום דאדם בהול על ממונו ולא ימצא לו אחר כך עובד כוכבים כמ"ש לעיל והו לא מידי ודוק היטב:

עין יעקב

קי קנה ע"ג **דרש** רבי יונה אפתחא דבי נשיאה מאי דכתיב "יודע צדיק דין דלים יודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטים לפיכך שוהה אכילתו במעיו ג' ימים כדתנן כמה תשהה אכילתו במעיו ויהא טמא בכלב שלשה ימים מעת לעת ובעופות ובדגים כדי שתפול לאור ותשרף. אמר רב המנונא ש"מ אורח ארעא למשדא אומצא לכלבא תכמה אמר רב מרי משח אודניה וחוטרא אבתריה הים בדברא אבל במתא לא דאתא למסרך. אמר רב פפא לית דעני מכלבא ולית דעתיר מחזירא:

שמזונותיו מועטים. שאין אדם חס עליו ליתן לו מזונות הרבה: כמה תשהה במעיו. הכלב שאכל בשר מת והוא הכלב נבלע סוף ג' ימים מטמא באהל אבל בחייו לא מטמא דטומאה בלועה בבעלי חיים לא מיטמא כדאמרינן בבהמה המקשה: ש"מ. מדקאמר משקפיד הקב"ה על מזונותיו: משח אודניה. מכם כמו אותו (מדה מסרגמינן מכמתא): וחוטרא אבתריה. יכהו במקל מיד שלא ישא מרגילו אחריו: אבל במתא לא. ליתיב ליה מידי לא לאו דידיה הוא: משום דאתי למסרך. בתריה ויפסידו: ולית דעתיר מחזירא. שכל מאכל ראוי לו ומוצא לאכול ולכן מאכילין לו הרבה:

מהרש"א יודע צדיק דין דלים כו'. לפי פשטיה איירי באדם הצדיק שיודע ליתן צדקה לעניים כדמוכח סיפא דקרא ורשע לא יבין דעת ליתן לעני אבל לשון דין לא יפול בזה וע"כ דרשו לצדיק הוא הקב"ה ויודע דין דלים שהם הכלבים שהדין מתוחה עליהם שמזונותיו מועטין ולהכי מאריך לו בריוח כמו בעופות ודגים וק"ל: למשדא כו'. היינו אפי' בכלב דלאו דידיה הוא דהכי איירי כפרש"י אבל במתא לא כו' אי לאו דידיה הוא עכ"ל דבכלב דידיה לא הוי איצטריך למימר ש"מ מסכת דהא בהדיא תני לעיל דאפילו בשבת מתכין מזונות לפני כלב דמזונותיו עליך וכדאמרי' ס"פ מרובה דמגדלין כלבים בקשור בשלשלאות או סמוך לספר וק"ל:

קיח קנו ע"א **כתוב** אפינקסיה דרבי יהושע בן לוי האי מאן דבחד בשבא יהא גבר ולא חדא ביה מאי [ולא חדא ביה] אילימא ולא חדא לטיבותא והאמר רב אשי אנא בחד בשבא הואי אלא לא חדא לבישו והאמר רב אשי אנא ודימי בר קודתא [בר קקיותא] הוין בחד בשבא אנא מלך והוא הוה ריש גנבי. אלא או כוליה לטיבו או כוליה לבישו. ("מ"ט דאיברו ביה אור וחושך) האי מאן דבתרי בשבא יהא גבר רגז מ"ט משום דאפליגו ביה מיא האי מאן דבתלתא בשבא יהא גבר עתיר וזנאי יהא מ"ט משום דאיברו ביה עשבים האי מאן דבד' בשבא יהא גבר חכים "ונהיר מ"ט דאיתלו ביה מאורות. האי מאן דבחמשה בשבא יהא גבר גומל חסדי' מאי טעמא משום דאיברו ביה דגים ועופות. האי מאן דבמעלי שבתא יהא גבר חזרן. אמר רב נחמן בר יצחק חזרן במצות. האי מאן דבשבתא בשבתא ימות על דאחילו עלוהי יומא דבה דשבתא אמר רבא בר רב שילא וקדישא רבה יתקרי אמר להו רבי חנינא פוקו אמרו ליה לבר ליואי לא מזל יום גורם אלא מזל שעה גורם. האי מאן דבחמה יהא גבר זיותן יהא אכיל מדיליה ושתי מדיליה ורזוהי גליין אי גניב לא מצלח. האי מאן דבכוכב נוגה יהא גבר עתיר וזנאי יהא מ"ט משום דאיתלי ביה נורא. האי מאן דבכוכב יהא גבר נהיר וחכים משום דספרא דחמה הוא. האי מאן דבלבנה יהא גבר סביל מרעין בנאי ושתיר פתיר ובנאי אכיל דלא דיליה ושתי דלא דיליה ורזוהי כסיין אם גנב מצלח האי מאן דבשבתאי יהא גבר מחשבתיה בטלין ואית דאמרי כל דמחשבין עלוהי בטלין. האי מאן דבצדק יהא גבר צדקן. אמר רב נחמן בר יצחק צדקן במצות האי מאן דבמאדים יהא גבר אשיד דמא. אמר רב אשי אי טבחא אי אומנא אי גנבא אי מהולא אמר רבה אנא במאדים הואי אמר אביי מר נמי ענש וקטיל. איתמר ר' חנינא אומר מזל מחכים מזל מעשיר ויש מזל לישראל. רבי יוחנן אומר אין מזל לישראל ואזדא ר' יוחנן לטעמיה. דא"ר יוחנן מנין שאין מזל לישראל שנאמר °כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה. עובדי כוכבים יחתו ולא ישראל. (אמר רב) [ואף רב סבר] אין מזל לישראל דאמר רב יהודה אמר רב מנין שאין מזל לישראל שנאמר °ויוצא אותו החוצה. אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע °בן ביתי יורש אותי אמר לו לאו כי אם אשר יצא ממעיך. אמר לפניו רבש"ע נסתכלתי באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן. אמר לו צא מאיצטגנינות שלך שאין מזל לישראל מאי דעתיך "דקאי צדק במערב מהדרנא ומוקמינא ליה במזרח והיינו דכתיב °מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו. ומדשמואל נמי אין מזל לישראל דשמואל ואבלט הוו יתבי והוו קאזלן הנך אינשי לאגמא. א"ל אבלט לשמואל האי גברא אזיל ולא אתי דטריק ליה חויא ומית אמר ליה שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואתי. אדיתבי אזל ואתי קם אבלט שרי לטוניה אשכח ביה חויא דפסיק ושדי בתרתי גובי. א"ל שמואל מאי עבדת אמר ליה כל יומא הוי מרמינן ריפתא בהדי הדדי ואכלינן האידנא הוה איכא חד מינן דלא הוה ריפתא בהדיה והוה קא מכסיף אמינא להו אנא קאימנא ומרמינא. כי מטאי לגביה שואי נפשאי במאן דשקילי מיניה כי היכי דלא ליכסף אמר ליה מצוה עבדת. נפק שמואל ודרש "וצדקה תציל ממות. ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה. ומדרבי עקיבא נמי אין מזל לישראל דרבי עקיבא הויא ליה ברתא אמרי ליה כלדאי ההוא יומא דעיילא לבי

גננא

עין יעקב

ליה דעני מכלבא כמה הקב"ה: כן לפי שהכלבים [illegible]

ננגא פריק לה חויא ומיתא. הוה דאינא מילתא [אמילהא] טובא ההוא יומא שקלתה למכבנתא דצהא בגודא איתרמי איתיב בעיניה דחויא. לצפרא כי קא שקלה לה הוה קא כריך ואתי חויא בתרה אמר לה אבוה מאי עבדת אמרה ליה בפניא אתא עניא קרא אבבא והוה טריד [טרידי] כולי עלמא בסעודתא וליכא דשמעיה קאימנא שקלתי *דיהבנאי דיהבית לי יהבתיה ניהליה. אמר לה מצוה קעבדת. נפק רבי עקיבא ודרש וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה. ומדרב נחמן בר יצחק נמי אין מזל לישראל דאימיה דרב נחמן בר יצחק אמרי לה כלדאי בריך גנבא הוה. לא שבקתיה גלויי רישיה אמרה ליה כסי רישך כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא ובעי רחמי. לא הוה ידע אמאי קאמרה ליה. יומא חד יתיב קא גריס תותי דיקלא נפל גלימא מעילוי רישיה דלי עיניה חזיה לדיקלא אלמיה יצריה. סליק פסקיה להיבורא בשיניה.

סתם: אין מזל לישראל. דעל ידי תפלה וצדקה משתנה מזלו לטובה: איצטגנינות. חכמת המזלות: צא מאיצטגנינותך. היינו דכתיב ויוצא אותו החוצה מאיצטגנינות: דקאי צדק. שהוא מזל שלך במערב. שהוא [מקום] מלוך ואין ראוי להוליד כך מצאתי בגמרא רבינו הלוי: במזרחה. שהוא מקום חום: צדק. הקיצים: יקראהו. להביאו לרגלו. בגבולו: אבלט. שם חכם שגדל בכוכבים היה ומזה בכוכבים: אזיל ואתי. דאין מזל לישראל ומציל לו תפלה: בתרי גובי. בני האיסור שקלו עם הקנים באה [ידוע]: מרמינן בהדדי. מטילין פת [לכל] לכל מסבורי כאחת ואוכלין יחד והאחד גובה מכולם: אנא קאימנא ומרמינא. לגבה ואסים בקלי: שוואי נפשאי במאן דשקלי מיניה. עשיתי עצמי כגובה היינו וכאחד משלי חלקו: לא ממיתה משונה. ומיהו מיתה הגונה יומם אלא ממיתה עצמה מגלגל ומתגבר חיים: כלדאי. חוזים בכוכבים: [דצתה, חזנתה]: למכבנתא. סיכה של זהב כעין כמו עם גרמסה: דיסתגאי. אונקליסטרין: ובעי רחמי. בקש רחמים שלא ישלוט בך יצר הרע: קיבורא. אשכול תמרים והדקל לא היה שלו. ע"כ:

כאשר נדקדק לשון הרש"י יש מזל לישראל ואין מזל לעמוד על שנוי דעת זה.

אצינקסיה. נחתך קנוחת זו עם זו כאוחס של קוצים: האי מאן דבחד בשבא. הנולד באחד בשבת: יהא גבר ולא חדא ביה. יהא אדם שלם במדה אחת [יהא] ולא אחת בו ממדה אחרי לקנן מפרש לה והזיל: והוא דהוה ריש גנבי. דמאן דבחד בשבא יהא ראש מה שהיה ראש למעשה בראשית מיום שיש דנולדים בו לצדיקים ורשעים: דאפליגו ביה. כך הוא יגדל מכל אדם: זנאי. מאי: דאיברו ביה עשבי. דכתיב תדשא הארץ והוא דבר בפרס ורבם מאד ומעשר לגדל ולנמות דהוא ענין פרשה אבוימאה בלבו"ן [נ"א] דלא כתיב למינהו נעשבים בלויים (ועד) שגלגלים בצינורי' ונאנקים זו עם זו: נהיר. זיותן: דאיתלו ביה מאורות. וכתיב ותורה אור: דאיברו ביה דגים ועופות. שאין עוסקין לאוכלין אלא כיוכן מחסרו של הקנים: הזרן. מחזר אחר מלום: הזרן במצות. שכן דרך עופים לחזר אחר מלות טנם: וקדישא רבה יתקרי. שיהא פרוש וקדוש שנאמר ויקדשהו: אמר להו רבי חנינא. לתלמידים שקראו פנקסו של רבי יהושע: מזל שעה. זו מאותה של המאמצין את השעות (שלים) שכבי"ל [שלים]: דחמה. היינו חמה מנים ושל לו מן המאזנים ובן הלבנה והבל מרין מכבים: זיותן. כמעט סוגתור: אביל מדליה. כמעט שלא מקנ גנול רעבו למשול בלילה: ורזוהי גליין. אין לו רשות לכבות קודיו וכשהציו אלא כמעט הזה שהוא פותני לכל: דתלי ביה נורא. אם מבי בחיו יהל ויצר של סגוריש נוכר כמספר: מזל כוכב. הוא קופר של מזל חמה לכתוב דרך שלום ותקיפותיו ועליו אלנו תמיד: סבל מריען. כלבנה זו כמתעטע [שמתמוטט] ושלכה: בנאי ובתיר. כלבנה זו בגדילה ומתמעטת: אביל דלא דיליה. כלבנה התופגת נגול החמה למשול אף ביום: ורזוהי כסיין. כלבנה שאינה מאירה: דבשבתאי. מזל שעה [כוכב] שמו שבתאי: בטלין. מה לא ישנותו: וצדקן. נמלות לדקה לעניים דקרי ליה מאה בכל לשון אגדה: נגבא. לסטים הורג בנפשות: אומנא. מקיז דם: עניש. בני אדם שמתרים על תרין: מזל מחכים. לפי (שהזל) [תוזל] שיה מחכים כדאמרינן דנפמה כעיד והמים: ויש מזל לישראל. שאין תפלה וצדקה משנה את

מצאתי כתוב תשובת חכם בענין זה בספר יוחסין בו חידושין על מסכת סנהדרין ענין הגון להבנת סוגיא זאת כתבתיו

כאן ת"ל כתב רבי דוד ז"ל בהגה דאחור בפרק ד' מיתות בית דין חכמים אומרים זה האוחז את העינים ר' עקיבא אומר זה המחשב שעתים ושעות אי פליגי רבנן עליה דר"א ודאי הלכה כרבנן ומחשב עתים ושעות עובר אבל נראה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולית דליתא דלא תעוננו קא דרשי בכל מה דאפשר מלשון עינים ומלשון עונה ועל כרחין אית לן למימר הכי דאל תרמ"ל בי ר"מ שוה בחרת הוא תשוב עתים ושעות הוא וקתני להו לאיסור בכלל מנחש. והשתא קשה הדבר שסרי אמרו בפרקין כלי מאן דבאחד ליהוי הכי ושני עניגא כדאיתא התם בחשבון עתים ושעות הוא וסילק הזכיר אותן חכמים דבר שהוא בכלל מנחש ומשנן. והקשה דכאן אמרו לא תנחשו כגון אלו שמנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים דמשמע שאינו המסתכלין באיצטגנינות הכוכבים שהם בכלל מנחשין ושם בפרק מי שהחשיך אמרי דאמרי ליה כלדאי לרבי"ק דההיא יומא דשילא בהיום לבי נגנא פריק לה חויא והוה דאינא מילתא טובא ועובדא דרב נחמן בר יצחק דאמרי ליה כלדאי לאמיה דבריך גנבא הוי ולא הוי שבקה ליה לגלויי רישא וכן יש מחלוקת שם אם יש מזל לישראל אם לאו ואם הוא נחש נחש מקרא מלא הוא ואיך נחלקו חכמי ישראל בדבר ועוד באמרו בפרק ערבי פסחים תנו שאין שואלין בכלדיים שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך והכלדיים הם בעלי האיצטגנינים כמ"ש הרב בעל הערוך ז"ל ואם יש בהן משום נחש מלא הכתוב בפקח, והמחזור בזה, שמה שאמר הכתוב נחש אינו אלא דברים של בטלה שאין להם עיקר לא בדרך סיבה ולא בדרך הטבע בדרך שנהגם נמעלה באסור דרכי האמורי שכל דברים של בטלה אבל הכתוב שאין בהם הדעת והראיה שאין מערכין אותם פתו נפלה מפיו מקלו נפלה מידו אל תתחיל בי שכן וכל דברים של בטלה ודברים שאין להם משום בהם הדעת אבל דברים שהן בחכמת הטבע אין אסירין משום שבהם הדעת אלא במדקדקין האדם מעבודת השם בשבה גבן ולא תמים בגודלו להאמין

בתוספות אין מזל לישראל. ושם והאריך בני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מלתא במזלא תליא [illegible]

להאמין כי כל טובותיו הן כפי מעשיו ועל זה הסיר הכהות חוזים כסים עם ה' אלהיך בחכמת הכוכבים אע"פ שהוא אמת בהגלגלים והכוכבים יודעין הן נהגנת השפלים ומכל מקום כמכחן הקב"ה בחורס לישראל הוליאם מתחת ממשלת הכוכבים כמו במעשים בפי ואמכם נקח ה' למי שידוע בזה ולפיכך נלטוו ישראל להחזיק במלכם ולהיותם תמימים בו ולא בדבר אחר דלא גם מה שלא בא נלכם ולבלא"ז בחולה הכל אסור שהכל שולים אותו מעונדים בולאו לבד אם הגידו לו אכפי האמנות מעלתן במס מליסוף מקום כמם אסור לו להאמין ולמנוע את עלמו בשבילן שהכל והשנות היא ומי במאמין להם משבם דעתו ועובר משום לא תמחבו אבל במה שאין אסורו משום נחש אפ"ה באסור לנחול בהם לכתחלה כמו שאמרם אם אמרו לו הא"לגנינים דבר מעלמם או בדברים הידועים בעולם מקבלת חכמי שחכמה סה"ח אם מונע בשביל' או שאומן להם בי"ה לגבת הוא אינו עובר בכלום שהדבר אמת הוא כפי שחכמה אלא שהקב"ה מליל את ירלאו במעשה כם אין לו להכבים עלמו לעשות בהפך כדי שיעשה לו נס כי שמא אינו ראוי לכך ועוד שאמרי אומרין חכמים שלא יסמוך אדם על הנס מעתה כל מה שאמרו בפרק מי שהחשיך שאין מוהקין על זה הדרך שהכל היא בדרך חכמת הכוכבים וכן מה שאמור בפי הכל אין מתחילין בב' ראשון בו משום חבת ענים השמש אלא דרך מחכמת הכוכבים שמתג לנכם הוא קל באותן הימים ואין התחלת מלאכת אין מדרך האחוז לעשות כנגד הימים שאנו אלא נוג להלליא עלמו מן הספק כמו שאמרו וכן מה שאמרו בעולם שלא לישא נשים אלא במלוי הלבנה אינו משום חמת עמים ושמה שמעין יפה הוא לשם כדרך שמושכין יין בלמריות לומר בזמן מילוי ולא בזמן חסרון ובדברים כאלו אין סוכחו אל דבר של בעלם שיאה אסור משום שבוס סדעה ואין למנוע את הדברים בכך ומעתה נאמר כי מה שאמרו כגון אם האוחזים בכוכבים לא על חכמת סכוכבים אמרו אלא על ניחוש של הבלים בהיה דרך הכותים לנחש בכוכבים באותן הימים וכן נאמר בעים נאלו שנחשי' בעופות שאינם אלא ניחוש של בטלה ולא מחכמה ר"ל שאין בכלל מ"ש בהגדה כי עוף השמים יוליך את הקול זה השיגו וחכמת מטייריס פירוש העופות שדבר יש בו חכמה ועיקר גבעת שעולם אין בו משום נחש כמ"ש ואפשר שאותה שחכמה היה בהכרת לפלפי העופות שהיו חכמי ישראל יודעין אותה כמו שאמרו על ריב"ז. אבל מה שמנחשין בהטבן ליזון ולשמאל ונפלו דברים של בטלה והלי הוא אסור משום נחש והוא בכלל מה שפירשו כאן שרב קדם (קורא) לו לבי המסיקו בדרך נחש מיתוס ושואל משמאלו אסור להאמין ולמנוע את עלמו בשבילן. והרב מורי ז"ל כתב בתשובה שאלה שאין גם בנאסר משום נחש אין אסור אלא שלא לשאול בהן אבל לעשות כעבין אין לנו. ותרי"ס נראה שהוא נכון ומה שאמרו כאן בכלל הנחש בן קורא לו מאחוריו נראה שהוא ענין של נחש בדבר של בטלה בקריאת הבן בלבד אבל במה שמשמע אדם מבני אדם לשון לו לרע דבר שאסר הוא ובמוסרו מן הכתוב שאמר והורך משמענה דבר מאחריך. ודבותים האחים ולמדו על הדברים שאמרת קל גברא במעשה וקל איתתא בדרתא והוא דאמר אין אין והוא דאמר לא לא שהדבר הזה אע"פ שאין לו עיקר בחכמה ויש האוסר מדרש בשמעו ומפלו מלליח במעשיו ואין ספק בזה בבגס הדעת ועוד שהוא תולה עלמו דכתיב בתורה כענין שאמרו בדרכי האמורי ר"ל דכתיב בתורה כענין שאמרו לאו מילתא קא גמרינן. עד כאן :

מהרש"א אי סליה למיבו אי סליה לבישי כו'. אין לפרש דהך מסכי כמ"א אי סליה למיבו אי סליה לבישו דהא אמרינן בפרק כל היד ואיכא לדיק אי רבע לא קאמר דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אלא ר"ל דמזל לו לפי בחירתו אי סליה למיבו אי סלי' לבישו. ומ"ט דאיברו ביה אור וחושך. ובמדרש ילקוט ויקרא אלהים לאור יום זה יעקב ולחושך קרא לילה זה עשו כו' ע"ש: משום דאיפליגי ביה. היא כו'. והכי אמרינן במדרש בשל הקב"ה כל מי בראשית ונתנם תלים ברקיע ואלים באוקיאנוס כה"ד פלג אלהים מלא מים כו' וע"ש למה אין כתיב בשני כי טוב אר"ח לפי שבו נברא המחלוקת שנאמ' ויהי מבדיל בין מים כו' ע"ש: האי מאן דבג' בשבתא כו' וגאי יהא ומ"ט דאיברו ביה עשבים כו'. ע"פ מ"ש פ"ק דר"ה איתו תדע שהארץ מלאה דשאים הוי לומר זה כיון ואותו הפרק אין בהמה וחיה מזדווגין כו' ע"ש: מאן דבד' בשבא יהא גבר חכים ונהיר משום דאיתלו ביה מאורות כו'. והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ונומר ככוכבים לעולם ועד ועיין פרש"י: משום דאיברו ביה דגים. דלא כתיב ברכה רק בדגים ועופות וכדאמרי' דלריכי ברכה משום דלרין מהן והיינו שגמל חסד עמהן ליתן להם ברכה שלא יהיו חסרים ורש"י פירש במ"א וק"ל: הורן במצות כו'. פירש רש"י שכן דרך ע"ש לחזור כולי עכ"ל. ונראה דבסלתו קאמר טעמא לפי הבריאת דיומי בראשית וה"נ הכא במעלי שבתא יהיה אדם חוזר בזו' מלות כדאמרי' פ"ד מיתות ויצו ה' אלהים וגו' ויצו אלו הדינין כו' ה' ז ברכת השם כו' אלהים ז עבודת כוכבים כו' האדם ז ע"ד לאמר ז ג"ע מכל עץ וגו' ולא גזל כו' ע"ש: על דאהילו כו'. ומה"ט כדי שלא יתחלל שבת היו חבדים ממוכנים לשמש מטותיהן בד' כדי שלא תלא כשותיהן בשבת כדאמרינן פרק יולא דופן ורבא בר שילא דקאמר וקדישא רבה יתקרי אינו דומה דפליג ונראה לפרש דה"ק ומשום דמלינו הרבה בני אדם דטלדו בשבת ואינן מתים בשבת קאמר רבה בר שילא דלא אמרו כן דמת ג"כ בשבת אלא בלדיק דקדישא רבה יתקרי דהקב"ה ממלא שנותיהם של לדיקים מיום ליום כדאמרינן פ"ק דקדושין הגם בגלליהם נתחלל שבת על ידו במותו יתקדש שבת על ידו כדאמרינן בפרקין דנלינל תינוק בן יומו חי דהיינו ביום שנולד מחללין עליו את השבת דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת וכדאמרי' פרק ב"מ במת דוד בשבת: דבחמה כו'. נקט סדר חנכ"ל שצ"ם ולא ידענו למה דהא לפי סדר ימי השבוע אינו כן דבתחלת ליל שבת השמש כלכ"ם חל"ס ובתחלת סימים משמש חל"ס כלכ"ם ולפי סדר תחלת שמושן דבתחלת ליל ד' נתלו המאורות הרי סדרן כל"ס חנכ"ל כפרש"י בס"פ תפכין ויש לייבב דהפך סדרן חנכ"ל שצ"ם לתחיל בחמה שהיא עיקר של המאורות ומזלות כו': דאיתלי ביה נורא. כו' ע"ד שאמרו פי' ר' יוחנן סדה בי עמרם ע"ש: משום דספרא דחמה הוא כו'. דכל הכוכבים הם טלם לבד הלבנה למשול בלילה אבל זה המאדים כוכב מ' כוכבות הוא קפתה רחמה למשול ביום: סביל מרעין כו'. שמלים בלבנה שסקבל למעם את עלמה: מחשבתי בטלין כו'. אמרו בזה זה הכוכב שבתאי הוא משמש בתחלת יום שבת לפי סדר התחלת סימים חל"ס כלכ"ם והוא ממונה על האורבן ובימול והשבתת כל דבר ולכך מלאכת אסורה בו ביום ופירש גבר דמחשבותיו בטלין וכדאמרינן באותו חסיד שחשב בשבת לגדור פרצו וביטל אותה מחשבה ולא גררה לעולם ונעשה לו נס כו': אי מהילא כו'. ה"נ יש לפרש דלא נגזר אלא שיהא חסיד דמה ולפי בחירתו של אדם אי הומנא שבגם רשום אי גנבא שהוא איסור ולאו מתולי שהוא מלוה: אין מזל לישראל כו'. כתבו התוספות והא כו' בני חיי ומזוני כו' אלא במזלא כו' מ"מ ע"י זכות גדול משתנה כו' עכ"ל

פכ"ל וק"ק דל"כ לרבי חנינא דאמר יש מזל לישראל אפי' ע"י זכות גדול לא משתנה וכל יסודי התורה נדרשות אם תשובה וקבלות אם לא תשמעו אין שורין כן אלא שתולה בזכות ישראל או בחובתם וי"ל דודאי יסודי התורה כאמרו על כלל ישראל חסות הרבים ודאי דאינו תולה במזל כלל ולא פליגי הכא אלא ביחיד דלר"ח ומזל מחכים ומזל מעשיר לאותו יחיד ור"י אמר דאין מזל לישראל אפי' ליחיד ולהכי הקשו התוס' מההיא דבני חיי ומזוני כו' דמיירי נמי ביחיד וכן ההוא דוכה ומוסיפין לו איירי ביחיד והעיקר לר"י עובדי כוכבים יתמו ולא ישראל משמע ליה אפילו ישראל יחידי ובפ' הישן מוקי לההיא קרא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום דהיינו ע"י זכו' משתנה כמ"ש התו' והר"ן: **ויוצא אותו החוצה** גומר. דלפי פשוטו הוליאו ואמרו לאחן גלגלות הכוכבים כפרש"י בחומש קשה כיון דבאמת ראה הכוכבים לא היה אצטריך למכתב שהוליא אותו חוצה לראותו הכוכבים דבוודאי באמת כמי יכול לראותו ונ"ל דרכו שהוליאו ומחן להסתכלות שלו שהסתכל שאינו ראוי להוליד בן כו' ומה שיש לדקדק בזה אהא דפי' ר' כדרים שאמרו שם הסתכלתי במזל שלי ואין לי אלא בן אחד שלי מפורש בארוך שם: **צדק במערב** כו'. ואלו של אברהם היה צדק כדאמרי' לעיל מכן דבצדק יהא גבר לדקן במצות וכתיב באברהם כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו גומר ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט גו' וק"ל: **ממזרח צדק** גו'. לכאורה כפי פרש"י ה"ל לכתוב למזרח בלי ו"ל דה"פ מי העיר ממזרח לבטח טבע הצדק שהוא מלוכן מלכ מערב ולהביאו למזרח שיהיה כגבה אם ממזרח וק"ל: **אזיל ואתי** כו'. י"ל דאפשר דאתי על ידי זכות יהיה בוטל דהא אמתי לא ידע ביה שמואל דס"ל זכות כדקא"ל לבסוף מאי עבדת הא דשמואל לא היה מוסה בההוא גברא דלא ליזל שם ומשום דאפשר דפריק ליה חויא כיון דלא ידע מאי עביד וי"ל דמ"מ ה"ל ס"ס ספק אם ישראל הוא ואת"ל ישראל הוא שמא יהיה לו זכות ואין מזל לישראל וק"ל: **אלא ממיתה עצמה** כו'. ותפ"ק דב"ב מוקי האי קרא וצדקה הציל ממות מניתה משונה וי"ל דהכא הכי קאמר ולא ממיתה משונה לחוד אלא אף ממיתה גופה שהרי האי גברא כשאר חי ומ"מ נמי ממיתה משונה כדקאמר התם דהייט גם מי שמת בזמנו מליט דלא ימות בזמנו במיתה משונה ודו"ק: **פריק לה חויא** כו'. הרבה שלוחים למקום וכקט בשבי הרי עובדי פריך לה חויא דהוא הכתם היא הגילה המיתם לגוים ע"י תנא אכילת אדם והוא ו"א כיון כח בארם שלא להמית האדם כמ"ש ואתה תשופנו עקב ולכן ע הצדקה של אכילת חלקה דנקט בשבי הרי עובדי ול"ל מלוחה מיתה וק"ל: **כלדאי בריך גנבא הוה** כו'. לפירוש התוספות לעיל כלדאי הייט חוזי כוכבים אפשר דהוו ידעי דנגנבא הוא למאן דאמר דמזל שעה גורם דהוו ידעי ביה דכולד במזל לגנב כדלעיל אבל למ"ד דמזל יום גורם גם אם היה כולד בזה במזל דאמרינן ביה דהוה ריש גנבא הא מסיק לעיל אי כולי לטיבו כו' וק"ל: **גילוי רישא א"ל** כו'. בשאר אומי נמי אורחן פ"ק דקידושין דבני כימרי ראש ומשום דשכינה למעלה מראשו ואי רבותים דרב נחמן בי"י והיכא למימר דאימיה דרב נחמן בי"י דקדקה לכסות ראשו שמי שיהיה לו כובד ראש ביותר משום יראה שלא יהיה גנב וכיוצא ששאה דאמר דכפל גלימא מעל רישיה ולכן אמרינן דרבנן שוה להו פריעת סודר על רישיהון כדאמרי' פרק שמוליא יין סודר כוד ה' לירליו פירש הערוך ירלי ה' יולאין בו ונפק ע"פ סודרא דמר מדרבנן כוליה אלא דאית לן למימר דאימיה דרב נחמן בי"י הוסיפה לכסות ראשו בגלימא כדי שיהיה לו כובד ראש טפי משום סך יראה דא"ל כלדאי וק"ל: **ובעי רחמי** כו'. שלא ישלוט בו ילה"ר כפרש"י גם שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים א"נו יבקש אדם רחמים על כך ותדרך שאדם חלם לילך מוליכין אותו ומן השמים מסייעין אותו

הרי"ף מדשמואל אין מזל לישראל דשמואל ואבלט כו'. פירש רש"י ז"ל עסיקי אלמי כותם היינו ומאתי משלי חלקו וי"ל פירש שמואל לאהום גברא מנות קענדם כי מי לא ידע גבל אלא ממשם מנות כיון מהפרים ממוימנו לדקה וכתן חלקו של אותו אדם משלו. משום סכנה שגלותו ענין איכא מדה לרישותא דהייטו שהוא היה כותנם וידע למי מתנם ומ"ט שהגדקה שמגלה ממיתה משונה היא נותנת ואינו יודע למי נותנת ועוד לכך פי"ל מנות כתקנה קענדם כיון שלא היה אפשר שם בענין אחר וכל מה שהיה אפשר לעשות בלותה שעה עשה עמו נקרא מנות כתקנה שהצדקה איכה משתלמת אלא כפי נפינות ג"כ שיש בה בענין שלא יתביישו העני ויהיה כהגה מתנה. ועוד אפשר מדאה מנות קענדם טעל שאמרים שלבמורה לדקה ע שיהא נותנת ויודע למי נותנת. מ"מ היא מנות כתקנם דהים נותנת ואינו יודע למי נותנם להיות שאותו ככר לאחם שנתן בעד אותו אדם לא נתייחד לאותו עני לאכול ממנו כי ישדו יאכלו כולם ומי יודע אם יגיע אותו ככר לאותו עני או ככר אחר וא"כ עשה לדקה ולא ידע למי הגיע אותו ככר באותם המסובין בם וגם העני כשאכל המסובה לאם ולא ידע מני נפלה אם היתה תככר של אותו אדם או תככר של אחרים באופן שגדקה מגלה עשה שלא נביישו ומנות כתקנה קענדה דהיינו איש ידע למי נותנה אקרי ועי"ז אמר דהעניה אשרי משכיל אל דל ופי' רז"ל שלא אמר אשרי נותן אל דל אלא אשרי משכיל דהיינו משכיל בהשבלה לאבות עמו ולא יתביישו. וכתב מהרים אלשיך ז"ל פי' ביום רעה ימלטהו ה' שהוא מדבר על מעשה דאבלט באותו אדם שעמד לבנות חלק כל אחד כדי שלא לבייש אותו שלא היה לו ובשהגיע אליו עשה כאילו נתנה היימנו ונתן משלו על חלקו והיה ביום רעה אפילו שלא סקדים הגדקה יום או יומים כדים בא הגזרה שנגזרה עליו אלא ביום רעה המזומנת לו שישכנו הנחש בו ביום עשה הגדקה והשכיל להסתיר עם אותו הדל ע"כ ימלטהו ה'. וכפי זה אמי אבאר משכיל ישמרהו ויחייהו עם מה שדרש שמואל ולדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה שמכוונת בזה לעמדו גדול מעלת הגדקה שהיא אפשר שיגלל איש זה בזכות לדקתו ממיתה משונה שהוא נשיכת הנחש שהיא טריפה. אבל עדיין ימות מיתה עצמו והגיבה הגדקה שלא תה כלל והגנות שיש הוסיפו לו חיי מיתה עצמה שמלבד שניצל מנשיכת הנחש ניצול גם מתבלית שמיתה שפידם לחיים חיים חזד לא די שימלטהו מי תפרעה שהיא המיתה משונה בטריפה תנשיכת הנחש אבל נוסף לו ימים מי ישמרהו מנשיכת הנחש ויחייהו יאושר בארץ שניצול ממיתה עצמה לחיים כיון שהשכיל להסתיר עם אותו עני שלא יתבייש יעלהו ה' כלדקו. ועוד יש להוסיף לבאר מה שפירש אח"ל ואתי דאין מזל לישראל ויועיל לו תפלה וקשה שלא מ"מי כלן שהתפלל אלא לדקה שעשה תפילתו ולמה פי' רש"י מאי דלא שוה ולא הזכיר הלדקה שעמדה לו ונראה בדקדוק אחר דמנין ידע שמואל שיאמר בשלום ש"ל אי ישראל הוא אזיל ואתי והרי אם לא היה מזדמן לו אותו אדם שלא הולך עמו לחם לפני אכלו לא היה בידו לדקה ואיך אמר אזיל ואתי בגזירה שוחלטת ונראה שכיון שהמזל הוא תזל שסבה שנולד בו אמר שמואל אזיל ואתי דילמא אותו אדם מזדמן לו לדקה נפעם אחרת חבית שלדקה היא מגצלת גזרתו הרעה וא"ת"ל שלא מזדמנת בידו לדקה לא יצלר מבל אם יעורה תפלת חבוש התפלות מבטל המזל. ועוד אפשר שהשמואל התפלל עליו בדברים אלו שאמר אי ישראל הוא אזיל ואתי ותפלתו של אותו הלדיק שעה הוסם לבטל גזירת המזל ומ"ש כשאר גשדי אבלט טוכים מיניה ודלת הנחש בני אחיבות אז אמר שמואל תן אמת שזכות התפלה ילילנו מהנחש שלא ישכנו אבל שימות הנחש ולא יזיק זהו דבר גדול ונודאי דעבדת מלוה וסיפר לו שמעשה ש"ל מנות קענדה אפ"פ שהגדקה הזאת היה נותנה ויודע למי נותנה מ"מ כיון שהולך יודע אם שתך שכשה תמלך עליו בזה אליו או ליד אחר היא לדקה מעולה וקראה כותבם ואינו יודע למי נותנה וכן העני נטלה ולא ידע ממי נטלה וזהו שהולך רש"י ז"ל לפרש עסיקי אלמי כותנה ומאתי משלי חלקו הוא לפי שהיה עושה חסידות משל אחרים כי העני שהוא היה אוכל משלו של כל אותם המסובין שלא תדעתן והוא קרוב לגזל גמור לכך נתן תלחם עליו שגעלו ונמנע מוכל. כאחד מהמסובין שהם בא וכבדו שמו. ותמדרש דרבי עקיבא אמר אבל דכין במתנתו לו כלדאי דההוא יומא דעיילא לגננא פריך לה חויא ומיתה דודאי כי היא התפלל רבי עקיבא על בתו שישתנה המזל ולפיכך שפילה והכלילה דפריך חויא ואתי אמתניה אמר אין זה אלא מכח לדקה כי התפללה שיהא מניכם שלא יתביישו האחם ויעשה אלי עבדם אמרה ליה בנייה אתא ומי ואל של מסכים האלה. נמה מדרשה ולדקה תציל ממות שהתפלה הן אותה שהופילה אבל אפשר שהציל שלא תהיה מיתתן במיתה משונה כגון נשיכת נחש ומ"מ ימותו מיתת עצמן והלדקה תציל גם מת"ם שמונה להוסיף להם שנות חיים:

סליק מסכת שבת

מסכת עירובין

אשכחן מקדש דאיקרי משכן ומשכן דאיקרי מקדש בשלמא מקדש דאיקרי משכן דכתיב ונתתי משכני בתוככם אלא משכן דאיקרי מקדש מנא לן אילימא מהא דכתיב ונסעו הקהתים נושאי המקדש והקימו את המשכן עד בואם ההוא בארון כתיב אלא מהכא ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם:

[ונתתי משכני בתוככם. וכשאמר מקרא זה כבר הוקם המשכן שהרי בת"כ כתוב וכל אותו הספר באהל מועד נאמר כדכתי' וידבר ה' אליו מאהל מועד ועל אי זה משכן היה מתנבא עוד אם לא על המקדש]: ההוא בארון כתיב. משום משא בני קהת ועל שם שהוא מקודש משאר המשאות קרי מקדש:

אמר הבונה [illegible]

אמרי אינשי קדרה דשותפי לא קרירא ולא חמימא:

למדנו מזה [illegible]

אמר רב יהודה אמר שמואל משום ר' מאיר כשהייתי לומד תורה אצל רבי עקיבא הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו ולא אמר לי דבר וכשבאתי אצל רבי ישמעאל אמר לי בני מה מלאכתך אמרתי לו לבלר אני א"ל בני הוי זהיר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא שמא אתה מחסר אות אחת או מיתר אות אחת נמצא אתה מחריב את כל העולם כולו אמרתי לו דבר אחד יש לי וקנקנתום שמו שאני מטיל לתוך הדיו א"ל וכי מטילין קנקנתום לתוך הדיו והלא אמרה תורה וכתב ומחה כתב שיכול למחות מאי קאמר ליה ומאי קא מהדר ליה הכי קאמר ליה לא מבעי' בחסירות ויתרות דלא טעינא [דבקי אנא] אלא אפי' מיחש לזבוב נמי דלמא אתי ויתיב אתגיה דדלית ומחיק ליה ומשוי ליה ריש דבר אחד יש לי וקנקנתום שמו שאני מטיל לתוך הדיו:

אתה מחסר אות אחת. וכי אלקים אמת אם אתה מחסר אל"ף הרי אתה מחריב ודבר ה' אם תוסיף אות אחת ותכתוב וידבר כמלאת מחריב: דבר אחד יש לי. לקנן מפרש עלי קא מסדר לים: כתב שיכול למחות. וקנקנתום רישומו ניכר עולם: מאי קא"ל. רבי ישמעאל: ומאי קמהדר ליה. ר"מ הוה ליה על הסר ויתיר ומסדר ליה קנקנתום יש לי:

תוספות לו מיתר אות אחת. כגון בראשית ברא נראה [illegible]

אמר הבונה [illegible]

מהרש"א אתה מחסר כו' או מיתר אות אחת מחריב כו'. פי' בתוס' כמו בראשית ברא וי"מ כו' כגון הוא על כו' כ"ם ונחסר לא פירשו כלום וי"ל בפשיטות גם נחסר לפי שהתורה באותיותיה הם שמותיו של הקב"ה והוא דרך הקבלה של אתוי' פתיחת כתובה לפניו בלא התורה ע"כ לא לבנא וכן ברא הקב"ה את עולמו ומקיימו ובמלא המחסר אות אחת הרי הוא מחריב קיומו וק"ל:

אמר רב אחא ברבי חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר"מ כמותו ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו מפני שלא עמדו חביריו על סוף דעתו שהיה אומר על טמא טהור ומראה לו פנים ועל טהור טמא ומראה לו פנים. תנא לא רבי מאיר שמו אלא רבי נהוראי שמו ולמה נקרא שמו ר' מאיר שהוא מאיר עיני חכמים בהלכה ולא רבי נהוראי שמו אלא רבי נחמיה שמו ואמרי לה רבי אלעזר בן ערך שמו ולמה נקרא שמו ר' נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה אמר רב [רבי] האי דמחדדנא מחבראי דחזיתיה לר"מ מאחוריה ואלמלא חזיתיה מקמאי הואי מחדדנא טפי דכתיב והיו עיניך רואות את מוריך. אמר רבי אבהו אמר ר' יוחנן תלמיד אחד היה לו לרבי מאיר וסומכוס שמו שהיה אומר על כל דבר ודבר של טומאה מ"ח טעמי טומאה ועל כל דבר ודבר של טהרה ארבעים ושמונה טעמי טהרה. תנא תלמיד ותיק היה ביבנה שהיה מטהר את השרץ בק"ן טעמים. אמר (רבא) [רבינא] [רב] אני אדון ואטהרנו ומה נחש שממית ומרבה טומאה טהור שרץ שאינו ממית ומרבה טומאה אינו דין שיהא טהור ולא היא קוץ בעלמא הוא. א"ר אבא אמר שמואל ג' שנים נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו יצתה

עין יעקב

אמרי אינשי [illegible]

יצתה בת קול ואמרה להם אלו ואלו דברי אלהים חיים הן והלכה כדברי ב"ה. וכי מאחר דאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן מפני שנוחין הן ועלובין (הן) [היו] ושונין דבריהם ודברי ב"ש ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהם כאותה ששנינו מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. אמרו בית הלל לבית שמאי לא כך היה מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את רבי יוחנן בן החורנית ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית ולא אמרו לו דבר. אמרו להן בית שמאי משם ראיה אף הן אמרו לו אם כך היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך. ללמדך שכל המשפיל (את) עצמו הקב"ה מגביהו וכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו וכל המחזר אחר הגדולה גדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת (עליו) [אחריו] וכל הדוחק את השעה שעה דוחקתו וכל הנדחה מפני השעה שעה עומדת לו. ת"ר שתי שנים ומחצה נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרי לה ימשמש במעשיו:

על סוף דעתו. לא יכלו להבין בלתי דבריו נסתרים ובלתי אין דבריו נסתרים שהיה נותן טעם מיושב והגון לפלין כהלכה: **דחזיתיה לר"מ מאחוריה.** כשעמדתי לפניו ישבתי במורח שלאחריו: **נהוש שממית.** אם אדם ובהמה ומבית מומאה לעולם טהור כשמת דהא במנה שרצים הוא דכתיב: **עליבין.** סבלנין: **ושונין דבריהם ודברי בית שמאי.** כשהיו בית שמאי מגידין, ראיה לדבריהם וכן תורם ובית הלל מגידין ראיה ממקרא אחר היו בית הלל דורשין מקרא של בית שמאי למה בא ולא היה קל בעיניהם כאותם במקרא בדרשת בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו בלאמר בשכבך ובקומך ובית הלל אומרים כל אדם קורא כדרכו בלאמר ובלכתך בדרך אם כן למה נאמר בשכבך ובקומך בשעה בבני אדם שוכבין ובשעה שבני אדם עומדין: **שמקדימין דברי ב"ש לדבריהם.** דקאמרי לפני מעשה שהלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה: **הדוחק את השעה.** שמתיגע להעשיר ולהתגדל ורואה שאינו מצליח ואעפ"כ חוזר והולך למרחקים ומכתת עצמו לגזוזות ולגדודות: **שעה עומדת לו.** לאחר זמן עתידה לעמוד לו שעה מצלחת: **יפשפש במעשיו.** שעשה כבר ויבדוק עבירות שבידו ויתודה וישוב: **ימשמש במעשיו.** (בשעה שעושה) כגון אם בא מצוה לידו יחשוב הפסד מצוה כנגד שכרה ולא יניח מלעשותה בשביל שהפסד מסרי מכרה לעמיד

לגא ואם בא עבירה לידו יחשוב שכרה שמשתכר בה עכשיו כנגד הפסדה העתיד לבא ליפרע ממנו ע"כ:

תוספות שיש לפטר ספק. פירש ותלי תקיפות הוא לפחד את ספק פסחוריה שמאחר נהדיא ולומר ר"ת דנעבין מומאה נבלה היינו שלא יטמא כזית במגע במשא דיבתיב או בנבלת חיה טמאה ובכן הביא מרוחם הרי בכלל חיה לנו כתם ומי והחרק בזה לבסר אך אינו כוחר מיגב פסוק מפורש: מה לו לאדם שלא נברא. והא באמרינן בפיק התמידה סונדים צוחר ומחיק פונה לאמונתו שאגבאה לפ שמאו לא נאנו לעולם הא משלם התם כמו שלא נאמו לעולם. (ועוד דהבא איירי בתחלה שלא מדע עדיין מה יהיה בסופו. אבל הא פניאה שסייעם של לדיקים פוב לעמיה"ב). ובכ"א אי נמי הכא איירי במקום בני אדם אבל לדיק אשריו ואשרי דורו:

הריטב"א אלו ואלו דברי אלהים חיים. שאלו רבני לרפה ז"ל היאך אפשר שיהיו שניהם דא"ח וזה אוסר וזה מתיר. ותרלו כי כשעלה משה למרום לקבל תורה הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר. ושאל להקב"ה על זה ואמר שיהא זו מסור לחכמי ישראל בכל דור ודור ויהיה ההכרעה כמותם ונכון הוא לפי הדרש ובדרך האמת יש טעם וסוד בדבר: יפשפש במעשיו ואמרי לה ימשמש פי' יפשפש שייך לשעבר כדאמרי' נתי שסודרין גלים עליו ויפשפש שייך לחבא שיהא מזהיר ומזכיר לדקדק תמיד במעשיו ולהזהר בהם ולהזכירם על לבו תמיד וכענין שאמרו שיהא אדם למשמש בתפיליו בכל שעה ויהא אדם למשמש בבגדיו ע"ש והוא לא מידי. ע"כ מחדושי הריטב"א ז"ל:

מהרש"א לא קירא כו'. אין לפרש משום דהא חולה בחומשא והא רולה בקרילא דלא שייך בזה הא דקאמר דרבי' שמכי אהדדי ולא מדכרי אלא דר"ל כיון דכ"א סומך אחברו נמלא לפעמים חלים שניהם בחומשא לא הוה חומשא וכששניהם חלים בקרילא לא הוה קרילא ומשום דכ"א סומך עלמו על חברו וק"ל: **בהלכה כו'.** גם שלא היו חביריו עומדין על סוף דעתו ואין הלכה כמותו מ"מ היה מגלה לאן טעמים ופנים לשני הלדדים ובזה היה מאיר עיניהם בהלכ' להכריע אח"כ בשני הפנים איזו אמת לאמתו וק"ל: **דזה מהדרנא שפי כו'.** דהספרת פנים הוא מחדדי טפי דיש להבין בקריצת עינים ובריצות בפנים והיינו דזולת אם מוריך מחלה לו פני' טפי וק"ל: **ומ"ה טעמי' מהרה כו'.** נראה דנקט תספר הזה ע"ש ת"ס בכדרים דיש ל' שערי בינה ולא נגלו למשה רק מ"ט והם שכלי' ותמסרתו ממנו מתלאים ושמסיה לקרא וכמעומרים התפשטות וה"ש דלאותו תלמיד אחד מלו לו מ"ח פנים ולא היה חסר רק פנים אחד ממה שנגלה למשה וק"ל: **שכל המשפיל כו' וכל המחזיר כו' וכל הדוחק כו'.** נראה כל הני ג' חלוקי' דנקט הם קדושים לענין אחי וכפול הוא ונראה לפרש לפי שהאדם לריך שיהיה טוב לשמים וטוב לבריות וטוב לעלמו והיפך ג' דברים אלו ברע הפנים במדת הגאוה ת"ש לגבי טוב לשמים המשפיל עלמו עד הקב"ה הרי הוא מגביהו וכל המגביה עלמו כנד הקדוש ברוך הוא הוא משפילו וכדדרשינן בנדרים מקרא ומתנה כתליל וגו' ולגבי הבריות אמר מדה-הרע שמחזיר על הגדולה כי' בהיות מחזיר על הבריות הגדול' בורחת ממנו שאינו מקובל בעיניהם כדאמרינן פ' המוכר פירות ומאן דיהיר אפילו אאיתתי' ביתיה לא מתקבל והיפך כל הבורח מן הגדולה והוא מח לבריות הגדולה מחזרת אחריו להיות מקובל בעיניהם ולגבי עלמו

עין יעקב

אלו ואלו דברי אלהים חיים. [illegible]

גלמו. חמר כל סרוחק לת ססמה כפרט״י סמתיגע לססיד ולהתגדל ב׳ ססמה דוחקתו דסייט כמ״ד דגגל מעה גרס וסמיפך דכל הגדחה וסכי ססמה סרי ע״י זמה זו ולפוסי ברחורים הקב״ה מכגס מגלו וססמה שותדם לו כמ״ם בסוף מסכת סנת גבי לבריסס מלי דעתיך דקלי לרק במערב מסדרל׳ ומוקמיכלו ליה במרה סי׳ וח״ק:

תני רבי חייא ים שעשה שלמה היה מחזיק קין מקוה טהרה. מכדי מקוה כמה הוי כדתניא ורחץ (את בשרו) במי מקוה כל בשרו מים שכל גופו עולה בהן וכמה הן אמה על אמה ברום ג׳ אמות. ושיערו חכמים מי מקוה מ׳ סאה. תני רמי בר יחזקאל ים שעשה שלמה ג׳ אמות התחתונות מרובעות ושתי אמות עליונות עגולות. נהי דאיפכא לא מצית אמרת דשפתו עגול כתיב אימא חדא. לא ס״ד דכתי׳ אלפי׳ בת יכיל בת כמה הויא ג׳ סאין דכתי׳ מעשר הבת מן הכור דהו״ל שיתא אלפי גריוי. והכתיב [מחזיק בתים] שלשת אלפים (בת) יכיל ההוא לגודשא. אמר אביי ש״מ האי גודשא תלתא הוה:

מקוה טהרה, מי סלח: במים. מסמע מים מחוברים יחד: אימא חדא. הוה דהו״ל עגולה והו לא וספי מק״כ מקוואות מלי מחזיק וסי מגול ספי לא מלי למימר דהלא כתיב ספתו עגול דמסמע מססמו ולמסס לא מגול: לא ס״ד. סיהא מחזיק יותר מק״נ: מעשר הבת מן הכור. סו אלפים סאין הוין וכי הוי בת מעסר דיה לסתכם דכלם סאין הוין: דהוו להו. הכך אלפים בת ר׳ אלפים סאין סהן ק״נ מקוואות. ד׳ אלפים סאין סהן ק׳ מקוואות של מי סלח ואלפים סאין כ׳ מקוואות: ג׳ אלפים. בים מעסה סנמה כתיב בדברי הימים: לגודשא. כסגודשין בו ים:

יתיר מתנה היוצאת למלחמת הרשות מותרים בגזל עצים יבשים ר״י בן תימא אומר אף חונים בכל מקום ובמקום שנהרגין שם נקברים:

למלחמת הרשות, ססם מלחמה הרשות ממלחמת יהושע ואילך מסיה סיסם מלחמה מלוה: עצים יבשים. וכל סכן לחים:

תני רבי חייא לוקין על עירובי התחומין דבר תורה מתקיף ליה רבי יונתן וכי לוקין על לאו שבאל מתקיף לה רב אחא בר יעקב אלא מעתה דכתי׳ אל תפנו אל האובות הנ״ה דלא לקי. ר׳ יונתן הכי קשיא ליה וכי לוקין על לאו [של] שביתה לאו שניתן לאזהרת [מיתת] ב״ד הוא וכל לאו שניתן לאזהרת [מיתת] ב״ד אין לוקין עליו. אמר רב אשי מי כתיב אל יוציא אל יצא כתיב:

לוקין על עירובי תחומין. דכתיב אל יצא איש ממקומו ומוכח ילפיס תחומין בפ׳ מי סהוליאוהו: שבאל. לאו סכיתן לאזהרת [מיתם] ב״ד סוא דקיד אל יוליא סוא וספקא בן הולאה מרבות לרשי מיכים והסיא אב מלאכם סיא ומיתתן עליס וכל לאו סכיתן לאזהרם מיתם ב״ד דין סלא עסה בן סיתחייב עליו מיתם ב״ד דין: אין לוקין עליו. אפילו לא התרו בו לנמיתה והתרו בו למלקות דהכתא לא מיקמ״ל אפילו הכי לא לקי דלאזהרם מיתה כיתן ולא למלקות: אל יצא כתיב. ואין כאן לשון הולאה משאוי:

תוספות אל תפנו אל האובות הי״נ דלא לקי. ואית אין הי״נ דהא לאו שאין בו מעשה הוא וי״ל דפריך למ״ד לוקין עליו אע״פ שאין בו מעשה:

עושין פסין פרק שני

אמר רבי ירמיה בן אלעזר דו פרצוף פנים היו לו לאדם הראשון שנאמר אחור וקדם צרתני כתי׳ ויבן ה׳ אלהים את הצלע. רב ושמואל חד אמר פרצוף וחד אמר זנב. בשלמא למאן דאמ׳ פרצוף היינו דכתי׳ אחור וקדם צרתני אלא למ״ד זנב מאי אחור וקדם צרתני וכו׳ בשלמא למ״ד פרצוף היינו דכתיב וייצר תרי יודי״ן אלא למ״ד וכו׳ פי׳ כל המאמר כתוב פרק הרואה. ואמר ר׳ ירמיה בן אלעזר כל אותן שנים שהיה אדם הראשון בנידוי הוליד רוחין ושדין ולילין שנא׳ ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו. מכלל דעד האידנא לאו (בצלמיה) [בצלמו] אוליד. מיתיבי היה ר״מ אומר אדה״ר חסיד גדול היה כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו ישב בתענית מאה ושלשים שנה. ופירש מן האשה מאה ושלשים שנה והעלה זרזי תאנים על בשרו מאה ושלשים שנה כי קאמרינן בשכבת זרע דהוא לאונסיה:

אחור וקדם צרתני. מלפנים ומאחור לרה לי שתי פנים: הצלע. בין לגד בין לגמולו: לשון לדדים כמו ולצלע המשכן השנית: פרצוף, חלוק לפנים סהיה זכר מכאן ונקיבה מכאן: זנב. היה לו לאדם כראשון וכטלו ממנו ובראה לאשה: מאי אחור וקדם צרתני. דמשמע ב׳ לורות: בנידוי. סישב ק״ל שנה לאחר מפני סנגזר בו המקום דכתיב ממן סנן וגו׳ וקללו: זרזי תאינה. מגורות מתרגמינן זרזין: בשכבת זרע דהוא לאונסיה. סממון סדין רוחין ולילין מיני מזיקין הן:

מהרש״א בנדוי כו׳. לגמסקנא ליתא ספירש מלאסו לפי ססיה בנדוי ומגודה אסור בתשמיש המטה ולהע״ג דבפ״ח היה במס׳ ע״ק ולא לפסיקא מגודה מפני סהקב״ה כי הכא הוי׳ מפני דכת״ב מחלקין התם וסדין ורוחין סהוליד לאו מלאסו אלא משום דהוא ס״ז לאונסיה והשתא דאמרי׳ לא אסיק להעמיס דהוא לאונסיה ל״ל דלא פירש מאשתו וממנה הוליד רוחין וסדין משום סהיה בנדוי מן השמים וק״ל: לאו בצלמו אוליד כו׳. ובפרקי ר״א איתא ויחי אדם ק״ל שנה ויולד בדמותו מכאן אתה למד שלא היה קין לא מזרעו ולא מדמותו של שת ע״כ ולא הזכיר בפרקי ר״א את הבל וע״פ דעת המקובלים בסוד הגלגול היינו הבל היינו שת ליתא וק״ל: פירש מן האשה כו׳. יש לדקדק בזה מסוי לאחר שחטא בו ביום שנבראת אדם ונקנסה עליו מיתה כתיב והאדם ידע את חוה וגו׳ ותלד את קין וגו׳ ותוסף ללדת את הבל וגו׳. וי״ל דלידתן היה בו ביום קודם שחטא והכי איתא בפ׳ אד״מ י״ב שעות הוי היום כו׳ סמיכת עלו למטה שנים וירדו ד׳ עבירות פרק י״א כתון כו׳ ע״ש וצ״ל לזה דלאו מוקדם ומאוחר בתורה וק״ל:

נא

עין יעקב

[illegible]

הרי"ף לאו בצלמו מוליד. וקשה מנלן למידק הכי דילמא השתא מוליד ועד השתא לא מוליד ואי דכתיב בדמותו כצלמו לאפוקי קין שלא היה בדמותו [illegible]

ואמר רבי ירמיה בן אלעזר אומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו מקצת שבחו בפניו דכתיב "כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה וכולו שלא בפניו דכתי' "איש צדיק תמים היה בדורותיו. וא"ר ירמיה בן אלעזר מ"ד "והנה עלה זית טרף בפיה אמרה יונה לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מרורין כזית ויהיו מסורין בידך ואל יהיו מתוקין כדבש ויהיו מסורין ביד ב"ו מאי משמע דהאי טרף לישנא דמזוני היא כתיב הכא טרף בפיה וכתיב התם "הטריפני לחם חקי:

אומרים מקצת שבחו. כלומר דרך ארץ הוא לענין שמשבח אדם את חבירו שבחו שלא בפניו אין מרבה בשבחו בפניו שנראה כמחניף. בפניו כתיב צדיק בלא בפניו איש צדיק תמים: טרף בפיה. במאמר פיה בקשה שיהא זה טרף שלה ושיהיו מזון בשר ודם. מ"ח:

מהרש"א בפניו כו'. עיין פרש"י ולפמ"ש יש בזה לתת טעם אחר דהיינו שלא יפול לב שומע גם בו ויחזיק טובה לעצמו אבל האי טעמא לא שייך בהקב"ה שאמרו נצ"ל שלים שאומרים מקצת שבחו של מי שאמר והיה העולם בפניו שנאמר אמרו לאלהים מה נורא מעשיך כו' ע"ש אבל טעמא דמחניף שייך ביה ודו"ק:

הרי"ף טרף בפיה וכו'. נראה שהוקשה לו דהול"ל טרפה בפיה שהוא מדבר ביונה ולמה אמר טרף לשון זכר ועוד קשיא [illegible]

אמר רבי ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב. שנאמר "ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה. ואמר רבי ירמיה בן אלעזר מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנאמר "כל הנשמה תהלל יה. ואמר רבי ירמיה בן אלעזר נתקללה בבל נתקללו שכיניה וכו' כמו שכתוב לעיל במסכת ברכות פרק הרואה. *ואמר רבי ירמיה בן אלעזר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו מדת ב"ו אדם נתחייב הריגה למלכות משילין לו חכה לתוך פיו כדי שלא יקלל את המלך ומדת הקב"ה אדם נתחייב הריגה למקום שותק. שנא' "לך דומיה תהלה. ולא עוד אלא שמשבח שנא' תהלה ולא עוד אלא שדומה עליו כאילו הקריב קרבן שנאמר "ולך ישולם נדר והיינו דאמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתי' "עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו ת"ר עוברי אלו בני אדם שעוברים על רצונו של מקום. עמק שמעמיקים להם גיהנם. הבכא שבוכים ומורידין דמעות כמעין של שיתין. גם ברכות יעטה מורה שמצדיקים עליהם את הדין ואומרי' לפניו רבש"ע יפה דנת יפה זכית יפה חייבת תקנת גיהנם לרשעי' ת"ג לצדיקים. איני והא"ר ל רשעי' אפי' על פתחה של גיהנם אינם חוזרין בתשובה שנא' "ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעי' בי שפשעו בי לא נאמר אלא הפושעי' שפושעין והולכין לעולם ל"ק כאן בפושעי' ישראל דאמר ר"ל פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהן קל וחומר ממזבח הזהב ומה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב עומד כמה שנים ואין אור שולטת בו פושעי ישראל שהם מלאים מצות כרמון שנאמר "כפלח הרמון רקתך. ואמר רבי שמעון בן לקיש אל תקרי רקתך אלא ריקתך שאפי' ריקנין שבך מלאים מצות כרמון עאכ"ו. חגיגה פ"ג. ואלא הא דכתי' עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו ההוא דמחייבי דינא דגיהנם חדא שעתא ואתי אברהם ומקבל להו ומסיק להו לבר מישראל הבא על כותית ולא מבשקר ליה מתקיף לה רב כהנא השתא דאמרת הפושעים

עין יעקב

וכולו שלא בפניו שנאמר איש צדיק תמים היה בדורותיו [illegible]

הפושעי' דפשעי ואולי היא אלא מעתה דכתיב המוציא והמעלה דמפיק ודמסיק הוא אלא דאפיק ודאסיק הוא הנ דפשעי הוא. ואמר רבי ירמיה בן אלעזר ג' פתחים יש לגיהנם אחד במדבר ואחד בים ואחד בירושלים. במדבר דכתי' °וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה. בים דכתי' °מבטן שאול שועתי שמעת קולי. בירושלים דכתי' °אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים ותנא דבי ר"י אשר אור לו בציון זו גיהנם ותנור לו בירושלים זו פתחה של גיהנם ותו ליכא והאמר רבי מריון אריב"ל ואמרי לה תנא רבא בר מרי [רבה בר מרין] בדבי ריב"ז כי תמרים יש בגי בן הנם ועולה עשן מביניהם וזו היא ששנינו ציני הר הברזל כשרות וזו היא פתחה של גיהנם דילמא היינו דירושלים:

ולא אמר איה אלוה עושי. לא הולך להתפלל ולומר איה שפי והריני חוזר מי שנתן זמירות כל הורס בלילה ולהכי נקט לילה שהקול נשמע מרחוק: מיום שחרב בית. פסקו כהנים מלברך את ישראל בשם המפורש: דיו לעולם שישתמש בשם בן ב' אותיות. בין לשבח בו לפניו בין לברך את חבירו: שנאמר כל הנשמה תהלל יה. כלומר זה השם שכל הנשמה שוה להשתמש בו מכלל דשם בן ד' אותיות והם מסורים לא לכל הנשמה כיון אלא לכהנים בלבד דכתי' ולברך בשמו וכתיב ושמו את שמי המיוחד לי: הבה. מן שפותח פיו שלא יוכל לדבר: לך דומיה. שכל שותקין לפניך: שדומה עליו וכו'. שתוך לו יסורין (שבאין עליו ומקבלן באהבה) [שמקבלן באהבה]: ולך ישולם נדר. אותם דומים שהוא חושב יסורין דומה לו כשלום נדר: מעין ישיתוהו. כמעין של שיחין בקע שגבבין שתהא שכוסך שיין של שפלים יורד לתוכו כל ששכס כדאמרי' בגלגל וערבה: הפושעים. שדינין לפני בשעה הולעתם אלהם: דא"כ. של דר"ל בפושעים דישראל מוקי לה לאלי קרא דכתיב ואהם לא תכבה קפיה דידים אדידים: ולא מבשקך ליה. אים שכירו שסוא יסודי "הרגוס ולשקר בהיכלים ובנשקרא בהיכלים: המוציא והמעלה. שמוליא אתכם מארץ מצרי והמעלה אתכם מארץ מצרים: דפושעי (כבר. שפשעו) נחיין: מבטן שאול. יונה בן אמתי קאמר ליה: בדבי ר' יוחנן בן זכאי. ברייתא שנסדרה בבית מדרשו כגון תוספתא שסידר רבי הושעיא ורבי חייא: ציני. דקלים כשרות. לגלג:

(תוספות דיו לעולם שישתמש בשם של ב' אותיות. פירוש שנקרא כתבו ונמקדם היה שם של ד' אותיות כבתנו): כל הנשמה. פירש ר"ת קרי ליה כל הנשמה בהגם ע"כ: גר מהגה על כותים דלא מנשקר. לא סיין למתגניס נמי שאני נגי ג' שיורדים לגיהנם ואינם עולים דהא עולה לאחר שקבל דינו:

הריטב"א לעיל פירש כתיב כי רבן שהו דלים כלומר רלין גיהם ומשום מה טעם משום שלא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה. כדי שלא יקבל את המלך. פירשו בנדרם מפני שידוע שים עול קלא בריך אבל מדם סקנים אינו כן אדם נמסייע סריצה למקום שותק לפי שידוע ודאי שהוא של אמונה ואין עול: שפושעים והולכים. פירוש גמדרם שגידונין גשלג ותלם וכשיוצאין מדין השלג נוגנין ממנו לתגמגק בו נדין של אם ואומר להם לא די לכם מה שנכנסם בשלמכם שאתם נוגעים אף נשלם שה

מהרש"א שנאמר איה אלוה וגו'. כפרש"י ולאיוא אמר כן לאיוב דרך תוכחה אם היה כשומע בביאו ד"ת לא היה כחרב אבל כנו עשו משתה בית איש יומו וגו' וק"ל: נותן זמירות בלילה כו'. בפרש"י נותן אמירות כל תורה ובפרק א"ע אמרינן דדוד נענש מפני שקרא לתורה אמירות שנאמר אמירות היו לי חקיך וגו' ויש לייבב דהכא בלילה קרלן אמירות ע"ש שכשמעין בה בקול למרחוק כזמירות הללו וק"ל: שנא' כל הנשמה וגו'. כתבו התוספות פר"א קרי ביה הנשמה בהגם עכ"ל ר"ל הלשון משמע ותרגן של בה"מ ועי"ל ע"פ מ"ש בפרק כל היד אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף ות"ש כל שהנשמות עדיין הם בגוף ולא כלו עונו תהלל יה ולאחר שיכלו מן הגוף הנשמות ובן דוד בא אז יהללו בשם של ד' ולא כדאמרינן כי יד על כס יה שאין השם שלם עד שיכלה זרעו של עמלק ע"י בן דוד וק"ל: כדי שלא יקלל כו'. ר"ל שוה שנתחייב הריגה ע"י דין מלך בשר ודם מהדר אחר דינו שלא יפה דן אותו להריגה גם לא ירא מלקלל כיון שאחר הריגתו לא יכול לענות לו כלום אבל במדת הקב"ה אינו מהדר דמודאי יפה חייבו גם ירא מלקלל כיון שגם אחר הריגתו יכול עוד לענשו בדין גיהנם ולכן שותק מלהרהר ואדרבה נותן תהלה להקב"ה על שפרע לו ענשו בעולם הזה כדי לזכותו בעולם הבא ואומר ולא עוד אלא שדומה לו כאילו מקריב כו' ע"פ מ"ש בעונש האדם קרבן עולה בנפשו מתוך היה ראוי להריגה כבהמה אלא שהתורה תקנה עליו שתהא הבהמה לקרבן תחתיו לכפרה וא"כ זה שנתחייב הריגה למקום הרי הוא כעושה קרבן וכפרה על עצמו דהיינו ולך ישולם נדר ובד"א יש לפרש הא דקאמרי' בשמך ומורידין דמעות כו' היינו אותן דמעות עולות לו לפניו ית' בזה"ג במקום הנסכים הבאים עם הקרבן וכדאמרי' שערי דמעות לא ננעלו ואמר גם ברכות וגו' שמצדיקין עליהן את הדין כו' דהיינו שאומרים ברוך דיין האמת וק"ל: שנאמר ויצאו וראו בפגרי וגו'. דמקום פגרי האנשים לאו היינו גיהנם גופיה אלא פתחה של גיהנם הוא מקרי: בעמק הבכא כו'. משמע ליה דהאי קרא מיירי מיד שנכנסין כו' ומצדיקין עליהם את הדין מן עולים וכדמסיק דאברהם אבינו מסיק ומקבל להו כו' ודו"ק: אלא דאסיק ואפיק כו'. כלומר דהיינו המוליך לך מים מצור החלמיש וגו' אבל המוליך אתכם מתחת סבלות מצרים וגו' אמרינן בפרק כילד מברכין לרבי כהנים אה"כ הוא דלא משמע אלא דאפיק ורבנן התם מדתקן בו לפרש דה"ק לאו הקב"ה כד מפקינא כו' והכא ה"ק כיון דמשמע נמי לשון עבר דאפיק כמו המוליך מים וגו' ה"נ דפושעי. הוא לשון עבר וק"ל: שמעת קולי וגו'. לפי פשוטו מבטן ומתוכי הדגה קאמר שבו היה יונה מתפלל אבל מדכתיב לשון שאול משמע ליה דבמקום פתחה של גיהנם היה: ותנור לו בירושלים זו פתחה כו'. לכאורה הוא מגומגם דפתחה של גיהנם בירושלם כיחא אבל הגיהנם גופה בציון דבר שא"א הוא דהגיהנם גדול כמו ס' פעמים גנ"ע וג"ע גדול כמו ס"פ בעולם כדאמרי' במסכת תענית ונראה דהאי פשטיה דקרא בשריפת חיל דסנחריב איירי דכתיב ונפל אשור וחתו מגם בריו: אשר אור לו בציון וגו'. שיסיף חיל סנחריב מלך אשור באור הבא לציון מן הגיהנם שהוא אור דק לשרוף הנשמות ונו שדרשו הם כמ"ש פרק חלו קברים ותחת כבודו יקד וגו' ובשריפת בני אהרן שריפת

והוא דרך דרס. אבל השגין שגשמותיהן שפי' לאחר מיתתן אין מוכשות לצלון מפני מהולכות לאבדון:

עין יעקב

אלא מעתה דכתיב המוליך והמעלה. המוקשן מקשה לפי דעת מבחרים רחבי קיל ולפגתו בן גבורה כילד מברכין אבל לרי נחמיה לא קשה מידי ע"ש במיוחסו סלר יעקב: שלשה פתחים יש לגיהנם. הא דיש לגיהנם ג' פתחים ולביא רק פסח א' כנגד המכמי בפתון שענם ועוד נ"ל כשענשו פ"ה דרך העולם כמו שריך שלמנם שלין שענק אם אריך שריעי נשמות לכך יש ג' פתחים לגיהנם שמוליכין אותו עיד לפתם שקומך לו וכן כשקבל דינו פיתוח עיד לגלם בפתם הפתוך:

שריפת כמוה. וגוף קיים לף כלן ס׳ ומשום דעבינו כפול ותמיד לו ציונים דידהו ז׳ פתחה ומכינו דיש לגיהנם ג׳ פתחים נגד חלקי עולם מדבר ים ישוב שהם כלל העולם ע״ד שאמר הכתוב אם אלך מרחק ולכה מסכיך אצרה אם אסק שמים וגו׳ ואציעה שאול הנך וגו׳ דהיינו שא״א לאדם להסתתר ומדרכו של גיהנם כי בכ״מ מוכן פתוח לקבל הרשעים וק״ל: וחדו פתחהו. ר״ל סרות כי יורדי גיהנם הם האוכלים אחרי מתיקות ותענוגי עוה״ז כתולעת של ז׳ מנחם שלנו והוא שביניהם פתח המבילין לגיהנם וק״ל:

הדרינא כל בית שמשתמשים בו ד״ת בלילה שוב אינו נחרב וכו׳ ופרש״י לא אמר לא הולך לאחורן חיים אלא עתי והגירי פרק מי שמתן עירוב בלילה וקשה דרבי ירמיה דיגר בבית שמשתמשים בו ד״ת שאינו נחרב דיגר בגיס הלומד והכתוב מדבר בבית הלומד ולא דיגר בבית שלימדין בו. ועל פירש״י קשה בבמה לא נראה תורנך ב״ת ועל פרש״י קשה שהנים בו פסוקים תני משנה. ול״נ להבין מאמר זה עם מאמר פ׳ חלק א״ר אלעזר כל בית שאין ד״ת נשמעין בו בלילה אש אוכלתו שנאמר כל חושך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נפח ירע שריד באהלו ואין שריד אלא ת״ח שנא׳ ובשרידים אשר ה׳ קורא ופירש״י כל חושך כל לילה נפק ונתנה מתלמודו בית שאין בו ד״ת נשמעין באותו הבית אש של גיהנם תאכלהו שאינו צריך ניפוח ירע שריד באהלו ומי שירע בעיניו שיש שריד באהלו וגם שם התנון דכתיב תאכלהו ולא יאכלהו דמשמע תאכלהו לבית ובנים לא אש של גיהנם אלא באדם שאינו לומד י״ל בו נדון באש גיהנם כי ביתם אש אוכלתן אבל אינם נדונים בגיהנם ועי״ק דבין שהמאן בתחלת שכתוב כל חושך טמון לצפוניו שהוא כל לילה שתוכים מתלמודי התורה למה זה אתר להזכיר הצון בסופו של הכתוב ירע שריד באהלו מי שירע בעיניו שיש שריד באהלו ועוד שקודם הזכיר בית שאין נשמעין בו ד״ת ובסיפו הזכיר מי שרע בעיניו שיש שם באהלו דמשמע שעוסקים באותו באהלו אבל הוא רע בעיניו. אמר עי״ב נ״ל לתפסק האי פסוקא באחרתי ומה שהזכיר בתחלת הפסוק כל חשך שהוא תנית מלין בו ד״ת בלילה שהוא שמון ומתלמודי תורה הוא סוד לפסוק שלמעלה ממנו והוא הכתות שהניח הריפב״א ז״ל כי שם נאמר באותו תמנה כי לכן עזב דלים בית גזל ולא יבנהו עוד הקנייה ולכן לבית שאין נשמעים בו ד״ת שאותו הבית הוא גזל בידו כיון שאין נשמעים בו ד״ת והיינו דסומך ליה כל חשך טמון לצפוניו דהיינו שבכל לילה היה ממון המלמפוני התורה שלולוהו אם וגם יש פונש ללימוד ורע בעיניו שיש שריד זה תים באהלו ורע בעיניו והוא עונשו של זה תאכלהו אש לא נופח שתאכלהו אש של גיהנם לפי שרע בעיניו שיש ת״ח באהלו ונמלא ב׳ עונשים נסונים לשתי עבירות כנגד הבית שאין נשמעים בו ד״ת יהיה לכן עזב וכו׳ בנית ולא יבנהו. וכנגד ירע שריד באהלו הוא עונש להיות נברא אש של גיהנם שאינו צריך ניפוח. וכפי זה יאמר שלכן כל בית שמשתמשים בו ד״ת שתיקן מה שלא היו נשמעים בו ד״ת והיה כיוצא להיות נחרב כי לכן עזב הבית ועכשיו שמשתמשים בו ד״ת שוב אינו נחרב ודייק מדיש שוב אינו נחרב ולא אמר כל בית שמשתמשים בו ד״ת אינו נחרב אלא בא ללמדנו שאע״פ שבית זה היה נרשם מי שלא היה משמיע בו ד״ת ונחרב בעונו כי לכן עזב וכו׳ כשבא באותו בית מי שמשמיע בו ד״ת בית אינו חרב אע״פ שיסודו לדור בו אנשים אחרים שאין משמיעים בו ד״ת יהיה כיון שכבר נשמעו בו ד״ת נתייסד בתורה שוב אינו נחרב בשביל אחרים שאינם משמיעים בו ד״ת ושכר פוסעים ואחרים שאינם משמיעין ד״ת בלילה יהיו נדונים באש של גיהנם וזה נראה בכתוב היה באמר א״כיהא לתעלת לאיש כמוך רשעך שמשמעותו שרשעת האדם מנעת להזיק לו בעולם הזה ובעה״ב גיהנם והוא בשביל איש כמוך שהוא עליך וחמוס עבייס יזעיקו ישועו של ה׳ על המוסק והמדולה שאתה עושקם עושה עמך סקנייה רע. ואם היה לך דעת ועיניים לראות היה לך לתקן ותוקים זעקת העשוקים היתה זועקת גדיש וחורבה אלא ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה לא זכר אם גורלו עושיו ליתן זמירות בלילה אמר עי״ב עלתה זעקתו ושועת העשוקים ישועו מזרוע רבים ומיכם דייקינן הא אילו היו נשמעים בביתו ד״ת היתה מבטלת ומבטלת זעקת העשוקים שזעקתם גורמת לחרבן העולם כימי המבול כמו שדרשו חז״ל כי מלאה הארץ חמס והנני משחיתם את הארץ וגו׳ מרוב עשוקים יזעקו שהרי מצעקתם של העשוקים נגרמת חרבן הארץ ואילו אמר איה אלוה עושי והיה נותן זמירות בלילה היתה מבטלת זעקת העשוקים ושוב אין ביתו חרב זה נ״ל בדוחק כאדם ועוד י״ל דהא קי״ל מיום שחרב בהמ״ק עזוז של בתיהם של צדיקים מיחרבו ומשמע משכם הצדיקים שלומדים תורה בלילה אין בתיהם נחרבין וצריך לומר

דמשמעות המורגן שנחרב נהיה על ביטול תורה כדכתיב על עזבם את תורתי נגזר על בתי הצדיקים ליחרב ואחרי כן כשבנו הצדיקים בתיהם ומשתמשים בבתיהם ד״ת שוב אינם נחרבין דייק לומר שוב שהוא״ש שנגזר עליהם חורבן בתחלה שוב אינו נחרב לפי בהשכינה יושבת אצלו ולא הולך לנקום בה השכינה ולומר איה אלוה עושי לפי שאין נותן זמירות תורה בלילה הנה פי׳ כלל בביתו ושוב אינו נחרב: כל הנשמה תהלל יה וכו׳. עיין פרש״י וקשה דא״כ אינה תלויה קריאת השם במקדש בית אלא בכהנים שלבישים ביתן דכתיב ונגרך נשמו ולא לישראלים וא״כ גם לאחר החורבן יהיה נהם לכהנים לברך בשם המפורש ולמה פסקו ועי״ק שגם בזמן שבית קיים לא היו מברכין הכהנים בשם ככתבו אלא במקדש בגבנה ולמה לדבר להגיד בנין שם ה׳ דהיינו ככתבו במקדש והתלותו בירושלים היינו בבנין ירושלים ובגבולים ועי״ק מאי דוד אמר פסוק זה כל הנשמה תהלל יה ודווקא הוא שנתנו על זמן החורבן נגנד. ולפירוש התוספות שפירש ר״ת קרי הנשמה נרגם אתי שפיר. ומ״מ צריך לבאר היאך שם י״ה שמהללים בו אחר החורבן תמפר אותיות השם ואם הכוונה על שאין השם שלם ולא הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק נבכין בית קדשו נעיה עדיין קשה שהרי כתוב זה שמי לעולם וזה זכרי ודרשו בו על שם בן ד׳ ככתבו שיהא נעלם והשם אדנות הוא זכרו לדור ודור ואם כן אחר החורבן מאי דיו לכונם שישתמשו בשתי אותיות ובלא מ״ש דיו לעולם לפרש״י שהכ״ש שנתייאש לכהנים ניתן רשות לברך בשם ה׳ מ״מ נבאר שעולם דיו לעולם שישתמשו בב׳ אותיות שהם שם י״ה גם לכהנים לא ניתן רשות להזכיר את כל השם ככתבו כדכתיב למעוד נמרת נשם ה׳ דהיינו לומר במקום השירות והעבודה שעומדים בעבודה לפני ה׳ אז מזכירין שם ה׳ אבל בגבולין שאין שם שירות ועבודה די״ם להשתמש בשם י״ה שהוא חצי השם. ומ״מ לאחר החורבן דיו לעולם בין הכהנים ובין ישראלים כולם יהיו שוים נהזכרת חצי השם שכן אמר דוד כל הנשמה תהלל יה כלומר זה השם יהא שוה לכל להשתמש בו גם בזמן המקדש לא היו מהללים כל הנשמה חוץ למקדש אלא בשם זה וכן בזמן שאין המקדש אותו הכהנים וישראלים ודיו לעולם שישתמשו בשם יה והוא כרמז בשלא הנשמה דגושה שוא לשון שממה וחרבן תהלל יה ולפסוק לומר בזה דרך ולם שבזמן שבהמ״ק קיים היה תבנית רחמי בעולם ומזכירין שם הויה בכינוי אדני לומר שבכלל הדין יש רחמים בתוכו אבל אחר החורבן הם כי לא להזכיר שם הויה כלל אפי׳ לכתוב ככתבו ולהזכיר בכינויו אלא דיו לעולם שישתמשו בשם יה שהוא מקצת הרחמים של שם בן ד׳ ולע״ם שמזכירין שם אדנות אינו כינוי שם בן ד׳ שההויות שם אדנות כינוי לשם בן ד׳ יש התפרדות הרחמים מתורים ונהיות שם אדני כינוי של שם יה אין בכינויתו תוקף הרחמי הנמזלים ואם באתו לדקדק יש בשם יה כולל שם אדני במספר זה יוד הי״י הם במספר ל״ה ועוד יגין אותיות יו״ד ואיו דלי״ת היא יוד הם י״ד וגם מספר י״ה הם בין עולה הכל כ״ד והכולל של שם י״ה הם ס״ה כמספר שם אדני שעולה ס״ה הרי שגם אדני יש בכינויתו שם י״ה שהם מקצת רחמים ואינם רחמי׳ גמורים כמו שאין הגים שבכלל הנרתק של שם אדני שהוא היכל לשם הוי״ה שהוא שם בן ד׳ שעולה כ״ו במספר פ״ה כמו זה ד׳ אותיותיו שמתחלקות לעשר יוד ה״א ואיו ה״א הרי עשרה ומספר הד׳ ליחודם הם כ״ו והם ל״ו פרטי הד׳ אותיות הם כ״ו יו״ד ואיו דלי״ת הי״א אלף הם בית הנרתם עם ל״ו הם פ״ד והכולל שם על השם הם פ״ה הרי לך נפקיתיות שם של אדני יש שם בן ד׳ שהם רחמים גמורים ומאחר ב״ה דיו לעולם שישתמשו בשתי אותיות של י״ה שיהיו מקצת רחמים גבם אדני שנזכר והנו הגרמז בכתוב כל הנשמה תהלל יה הללויה שאחריו בגמרא הללויה שם ושנח כאחד כלומר יש הלל שהוא ק״ה של שם אדני ושנח שהוא שם י״ה נכללים זה בזה הדין והרחמים: ואמר ר׳ ירמיה בר אבא סגא כעדת וכו׳. וקשה דהא ודאי נביי מיירי בנתחייב הריגה למלכות ובנתחייב הריגה למקום וכן לאוי לומר שלא מעדת בשר ודם הנדון לפני מלך בשר ודם שיש עדת בשר ודם הנדון לפני מלך מלכי המלכים. ואין צדק לומר עדת סקיים כיון שהמשתתק הוא בן הדם. ועי״ק לפרש״י שמילם שמחה עליו וכו׳ נותן לו היסורין הבאים עליו ומקבלו באהבה וכיון שנתחייב הריגה למקום ולמה קיימין אין ליסורין כנגן כלן ואמר בן שור רש״י ופירש אותה דומית שהוא דומם ביסורין חומה לו כשילום נדר ולא דמי זה כמו הפירוש ספי׳ קודם שהיסורין עלהם כן דומק עליו בקרבן והלכן פי׳ שהאומה שיח דומת לו בקרבן שהרי אנו מספרים שבחו של אדם המתחייב הריגה למקום מחומם. ולא עוד אלא מלבד שדומיה והשנה יש גם כן שילום קרבן. ולמפר שרבי ירמיה בא לומר לפי שאחר מיתת הגרון שוב אין המלך יכול לפגום עמו מלומה לב וכיון שסוף המלך להרינם מקבל את המלך כי מה יעשה לו עוד אבל הנדון לפני מלך מלכי המלכים עיקר עונשו הוא לאחר

שמות

[illegible]

ביזון נחם ניהגם על מיקגל דינו והסיכ עולה מתלייכ נמחל עבירות ...
ואינו כהן נחם כלל ...
...
סופו פסחם שנגדנר:

אמר ריב"ל ז' שמות יש לו לגיהנם *שאול ואבדון ובאר שחת ובור שאון וטיט היון וצלמות וארץ תחתית: שאול דכתי' *מבטן שאול שועתי שמעת קולי: אבדון דכתיב *היסופר בקבר חסדך אמונתך באבדון: באר שחת דכתי' *כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת: ובור שאון וטיט היון דכתיב *ויעלני מבור שאון מטיט היון וגו' צלמות דכתי' *יושבי חושך וצלמות: וארץ תחתית גמרא היא: ותו ליכא והא איכא גיהנם גי שעמוקה כגיהנם שהכל יורדים בה על עסקי חנם. והאיכא תפתה דכתיב *כי ערוך מאתמול תפתה. ההוא שכל המתפתה ביצרו נופל שם. גן עדן אמר ר"ל אם בארץ ישראל היא בית שאן פתחה ואם בערביא הוא בית גרם פתחה אם בין הנהרות הוא דורמסקנית פתחה. בבבל אביי משתבח בפירי דעבר ימינא רבא משתבח בפירי דהרפניא:

טיט היון. ... : שחת ובאר שחת. ... : על עסק חנם. ... : תפתה. גיהנם דכתיב ... : בית שאן פתחה. ... : משתבח בפירי דעבר ימינא. ...
... :

תוספות [illegible]

והרמבן ז"ל הזכיר ענין ג"ע וגיהנם בספר תורת האדם בשער הגמול ...
...
...
...
דלהם

[illegible]

עין יעקב

[illegible]

דאמרו של שלום במקום שהי׳ מקושש זה לעומת זה והם נכנסים וסעדי לאומה וסעדי זה ומיש מין באר שתה אבהן שאול ומאמה משלם ארקא ומלאכי חבלה מעמידים רבי׳ ס באורקא חחת נשר של אש שהוא יוצא מתחת כסא הכבוד שכל קשרים הי׳ היה יוצא ונר והולך לארקא שוב אינו שלם והם נדונים לדורי דורות והם שמנו רשעים שנאם מלאכי חבלה מעמידים עליהם. מדור שעליון באהל סחורה שותו מהלך שיק שמה וכן כל מדור ומדור האלה כל שהיל מחסים חוק על אחד מכי מעל אבהן שלמעלה ממנו וכן כל מדור ומדור שלמטלה ממנו והוא עכן המשני בגריאה ומחזיר הענן מודדים עליו כל כח וכח משפעת כחות יש לה מדור בפני עצמו כגון ערן וכנגדן שבעם נמי דירות בגיהנם ואלו הן וכו׳ וכל אחד ואחד לפי מעשיו. ובאגדה אמרו אמר רבי יהושע בן לוי כד מתחלה בריתא קמא דבמדור גיהנם אתכתבה בה ואלה מילין באורכה ותאנים מילין בפומיה ותמן גובין גובין ואריון דיתבי קיימין תמן וכד נפלו תמן בני איניש אכלין יתהון אריותא ובתר דמיכלין איתהא קימא עדים ותנו יתהון בנורא דכל בריתא דמדור קמא. ותשתית ביתא תנייתא דבמדור תנייתא ואשכחי בה כדקמא ותלית בגו ביתא קמא ואמרי בביתא קמא אית בה עשר אומין ועמהון אבשלום ואמרי אומה לאומה אם אנא קרחנא דלא קבילנא אורייתא אתון מה חטאתון ואינון אמרי אכן שתנן חובתא ואמרי לאבשלום אם את לא קבלת לההון קבינו למה נקים כדין אמר להן משום דלא צייתית לאבא וקאים חד ומחא לכל חד וחד בשופרדסתא והסוא דמחי יתהון קמיל״א שמיה ואמר רבו יתהון תנו יתהון ותסוקדין בנורא ומעלין אחרכין ועמו יתהון ותנו יתהון לנורא וכן לכל חד וחד עד דמכלמין כל תניא ובתר כן מעלין אבשלום לאומתא כסקא בה קלא ואמרי לא המרוכיה ולא תוקדוכים בנורא דהוא מבני רחמוי דאמרי בקיי נעשה ונשמע בתר דמסייעי רביעי נצחי ולמיקד כפקין מן נורא כאילו לא אתיקרו. ועוד תזרין ומנחין יתהון וכן עבדין ז׳ זמנין ביממא ובי בליליא ואבשלום אשתזיב מכל אלין בגין דהוא בריה דדוד. ובביתא תליתאה דמדור תליתאה אית ביה י׳ אומין כדין דכין יתהון ודואג עמהון והסוא דמחי יתהון לתגיאליל שמו ודואג אשתזיב מכל אלין בגין דהוא מבני ישראל דאמרי נעשה ונשמע. ובביתא רביעאה אית בה עשר אומין וכדין דכין יתהון והסוא דמחי יתהון שפטיאל שמיה וקרח וכנישתיה עמהון מכל אלין בגין דאמרי בקיי נעשה ונשמע ובביתא חמישאה כדין דכין יתהון ואית בה עשר אומין וירבעם עמהון והסוא דמחי יתהון מכסיאל שמו וירבעם אשתזיב מכל אלין על דעסיק באורייתא והוא מבני ישראל דאמרי נעשה ונשמע. ובביתא שתיתאה כדין דכין יתהון ואחאב עמהון והוא דמחי יתהון קתריאל שמיה ואחאב אשתזיב מכל אלין בגין דהוא מבני ישראל דאמרי נעשה ונשמע. ובביתא שביעאה כדין דכין יתהון ואלישע בן אבויה עמהון והוא דמחי יתהון דלקיאל שמיה ואלישע אשתזיב מכל אלין על דהוא מבני ישראל דאמרי בקיי נעשה ונשמע ובכל ז׳ אלפי דאית בכל מדור ומדור תמן רשיעי באלפי דישא דלא הוו דין ית דין בגו תשובא דכל תשובה דהוא קודם דאסתלק עלמא תמן הוא ע״כ במדרש. ואלו קלת שמקומות שמפתח בהם כפין גיהנם ולמר שוכבן בתלמוד והמדרשים אמרו את הנכיאו הדברים כלבו ומולא בהם אך לתלות אותם משפל ובמדה שהרי תוכית מקומם תדרו אינו ואחם הם עליו לעכן אשור ואיתר והוא שחכר להם בענין הדינין ובאור כמה מקומות שלא שהכרנו אלא כן קבלנו מהרבנים ז״ל שהקדים ברוח

כשמותיהן של צדיקים והם בלא ספק רוח זכה ודקה ביותר יש גוף ולא נגבלה ואינה נגדרת במקום ולא מתפשטת כאור שחמה בתופסין אותם בגדות אלא מכח המלאכים והבלים ביותר אין כאן מקום לבית כל המשוב ממנו והכתוב מעיד עליהם רפה בלפיו כשמם חיים ואמר כי מכסמת הב׳ כיתם ולא מהסתכל הקבות ורז״ל אמרו שנבראו בראשון בכלל בריאת האור בראן הקבים שנאמר זה השנים השפל והשמים העליונים הסכיר וכל לבאם העיפיים והבבליים שלא יתברך שמו ברא שמקום בקרא גיהנם וברא אש דקה מן הדקה עליונה גוף ממנו נמשך ותופסת נדברים סדקים ואכלת אותם ושם כח האש הזו באותו מקום השכר כאמרם כחות השכלים שנבדלים שהם מלאכים לפתחיהם בשמים ושפירשו רז״ל בין אש שבשמים ובין האש שהוא הפרש גדול לדקות אותו האש, אמרי בפסחים אור דידן אבדי במולאי שבת ואור דגיהנם איברי בשני ואין ספק אחר האמורה שזאת שהם הולים לשעות האש ההיא ולמשוחה דקה מן הדקה עד מיחסו אותה להבראות ביום ב׳ ושאת היום שעמודים בנ״ר ומגדרים לבריאת המלאכים וידוע שזה בכלל מעשה בראשית וכו׳ והאריך בזה קצת ועוד כתב ואמרי זה שאמר שצורת הנפשות האלה יתברך שמו יש בכלתו לברוא להם אש דקה שלעו גוף נמשך שורף ותופס דברים דקים שלהם גוף ותכלה אותם שאין הכחשה לאמר בסוד בבריאת הנפש ברוא יתברך שלא שיש אפשר לשמוא דבר דק כמוה מונח כנגדה לבלותה וכן אמרו רז״ל במלאכים עלמם שנשרפים בנהר דינור והזכירו אש אוכלת אש ואם יקפא עליו הולך כפשט מגבלת במקום ואין לה מכבן במוח או בלב רק שהם מקומות כרתים לשמוש השכל ששא ואמנם עם כל זה לא נשים שבלם שלא יהיה בגוף דאותן זה מן הבריאה הדקה האלה הנקראת נפשו יותר ממה שיש מן שכשם שהיא במוח חוזר או בנעשה הלזון ושנא תהיה נפש בגופו כלמדת יותר ממה שבשמו נלמדת בגופו של פלוני חברו ויסים משכבת בו במקום או שלא במקום מפני שהיא אינה גוף ואין מקום על דקדוק בשמו לדבר שאין לו גוף אבל על כל פנים נפשו שוכבת בו ותשים חבורה בגופם כדברי קצת חוקריהם שאמרים כי נקבצים סגריאי הדקה שזאת שהוכבת שמרים בתח החיים והיא אללם נפש אחרת באדם ובלמדו שתי הנפשות הדקות הקיימות בנפש מגנם בגלה שהמשנה שהשכבת בתוס העגמי גדם והלמד שתיהם כאקשר שמלהבת לפתילה עם השמן הדק דקות ביעוי בין שניהם או יהיה הענין בדרך אחרת כמו שידעו וירחיבו לעוגם בדקדוק אלות ובגבורות לאחלק עליהם וקראו השמה מדבריהם פתי ומכל שאינו יודע ותבין אבל על כל פנים מה שהבכן אותה בחומר שזה והלמידה ביגם ובין הגוף יסול לגבל אותה במקום שהוא ולהבר בינה ובין האש הדק שבאותו מקום שהוא מן כסת שעליונה ובגרא על זה הענין שהכלם שנשם והנפשם נגלרף שהוא או שכלין מחזן וכבר בא במורה הנבוכים שאמר פילוסופים כי האדם כשתהיעתו נפשו שהוא צורתו נעלמת מן שנים נפלים באמר כי גופו הוא אשר שומע כי הנפש שלא תתכיע שהאבן בעלמו אלא שהיא המשמעת במקרה והנפש עמו של הבלים ואם יעקם הכפי השפם יעקם שהתשמע בשבילי והוא הגוף ואם יעקם בגוף חמור השמעה שמקרים אשר יש לנפש עכיל וכבר אמר שדו קצת שמכליסם אין בגבל חומר יסול להשיג השגם שלמה על אותו לד עידים שכאוד קצם למליאות בעל חומר או נמליאו כח מכחותיו או בשלם שמשגלות כי זה הוא יותר נעלם בהם מהנעלם. שעולם כלאו מחקרים בעולם מגוף המסדים עם בעלי

סחוור

סותר בבנה ותפשלה והוא חבור על כל פנים וכבר יצאנו לגבן אבות בחקירה הזאת ומפני המתגלים על יולדם להתחכם בתוכן מעשיו ומדות יצירותיו הנפלאים והם לא ידעו גבן נפש בכל מחקריהם אף כי נפשם ומדוע יתפארו על קנגלמים במעשיהם הנפש חכמה ולאמר אותם במלות וקמורים מלאכיים כי לא יחקות בחוריהם רק לבלבל השכל או לבעלי הענין שלהם לכת המגלאכים ואנחנו על קבלה אמתית מאנשי וקדושים בלא ספקין יצאי עובדי כוכבים מעלים אותם ומדקדקים עניכם מאלה עד לסרתה עד באמרו רז"ל עלים דבר כאילו סעם שלא נבראת לאנו ב"ר עם המלך במלאכתו ישבו שם עם המלך מלכי המלכים ישבו נפשותיהם של לדיקים בגרס מלך ובית העולם ותי שיטעם אלה המימרא בין שיהכם לשיתמו או בלא ידעם מ"מ מכאן יכיר באלן דקות הנפש לפילוסופי עובדי כוכבים ולמבדים אחריהם יותר מדקדקה אלל רז"ל ולא כמותו אף על פי שלא הבינם שלומדים במלות נאמרות בספר התחומר עבן ומבין ילמדנו רז"ל כי שלם של גיהנם ולגדן שולגמה ברלון השעה הכל יסי ויתרחנם. עכ"ל הרמב"ן ז"ל:

מהרש"א ז' שמות כו'. הוא מנואר כי ומעבה הארץ והאורעות. הם ומתגלים ונתסכים לפי סנעת ימי בראשית כמ"ם בפרק עי סהאסיך לנג"ד ונגל יום גרים מאן דנחר בסנת כו' ולת"ד כמי וגל בעם גרים לפי התחלת מימום מזלות ומיני הילירים בלה"ם הנכ"ל והמ"ח ויקפתי ליקרה התכב סבע על חמאותיהכם כי הטוטת נמשכין בז' פנים וכן יצואו הפורענות בשבעה פנים ועל פי הדברים הללה המר דהכי נמי בדין עה"ג בגיהנם יצואו דיניהם בשבעה פנים לפי העון והם ז' במות לגיהנם דהיינו כבע מדורות כים לגיהנם לדן בו הפושעים כפי חנאהם בשבעה מיני עונות והמביעית נקראת ארץ תחתית על שם בהיא הדיוטא התחתונה בגיהנם וכמו שהאריך בזה הרמב"ן בשער הגמול ע"ש ודו"ק: מבטן שאול שועתי וגו'. ביין בתוספות וכ"ם דמכאה מקראות ה"מ לאתויי דאקרי שאול אבל דנקרי האי קרא משום דמייתיק ליה לקמן גבי שחת מיהו ק"ק אמאי מייתי קרא דיונה ולא מייתי קרא דכתיב בתורה דמייתיק ליה לעיל וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה. וי"ל דשאול דהכא י"ל דהיינו בקבר אבל ונבען שאול שועתי גו' וכן לא תעזוב נפשי לשאול גו' משמע גיהנם שנקט לגבוה. וכתבו עוד גבי שחת דכתיב כי לא תעזוב וגו' ופה דלא מייתי קרא ולאתה אלהים תורידם לבאר שחת וגומר דהוי כו' ע"ם לע"ג דהאוה קרא מאוחר הוא בספר תהלים דמפורש ביה דעיקרי באר שחת אבל גבאי קרא דמייתי לא כתי' רק שחת ודו"ק: גמרא כו'. וגם יחזקאל מליט בקרא ארץ תחתית ונאמנא כמי דבזוזלי גיהנם איירי דכתיב בריכא דהאוה קרא והורדתיך את יורדי בור וגו' ולספר דה"ק נמרא ארץ תחתית היא מדור הג' הדיוטא התחתונה ולכך תבי"ג לה בז' וק"ל: והאיכא גידגם כו'. אם לא כמאה לו עפירב כלל בקרא וי"ל דקמך אקרא דכתיב בספר יהושע אשר על פני גיא בן הנם וגו' וירד גי הנם וגומר מדכתיב בריכא דקרא גיא בן הנם וכאן כתיב גי הנם לגבי ויירד דרשי ליה אוירדי גיהנם ומפרש אל כתף היבוסי דהיינו ירושלים כדאמרינן לעיל דפתח גיהנם בירושלים וק"ל: שעמוקה כגידגם שהכל כו'. כראה דהרתי קאמר דקראו גיהנם ע"ש שעמוקה הרבה כאותו גיא בן הנם שנזכר בריכא דקרא דראיתו אותו עמוק ביותר ועוד שהכל יורדין בגיא זה על עסקי הנם דהייט עריות כדאמרינן פ"ם אבר גאלה במלכים הנם זו בריות כו' ע"ש: ג"ע אם בא"י הוא

בו'. ולא כיחא ליה למימר דבפסים או בבלבה מקומות יאי פתחו דלא מליט ליה מפורש בקרא כמו בגיהנם ומיהו בפרק כל כתבי דרשו כל הסוכה אינן מי פיתחין לו שערי גן עדן שנאמר פתחו שערים ויבא וגומר ונראה לפי שבמקומות האלו היו חרות תהוקים ומבוזבחים ביותר הט לותו בפתח ג"ע אמר שם בג"ע נשתנה בפירות דכתיב כל עץ נחמד וגומר וטוב למאכל וגו' לפי מה שפירשנו בפי חלק אהא דאמרינן מפיה יחיב על פתחא דרומי דהיינו מגל דרום של גן עדן כיחא הכא אבל לפי רש"י התם שפירש על פתח רומי קשה דהא הכא לא מספקא ליה אלא או בארץ ישראל או בערביא:

הדי"ק שבע שמות יש לגיהנם וכו'. וקשה אמאי לא מני נמי אבן מתהום קרא דלגמות דכתיב ישני אבן וגלמות. ושמא אבן איט שם של גיהנם אלא שהוא מקום תבוך אבל גלמות לא אתא לומר שהוא מקום אפל ודהא כתיב אבן אלא שהם המקום האפוך הוא גלמות. ובתוספות שחת וכו' י"ל לנה הפסיקו בענין נאר שחת להביא ענין שאול דתניי למילף מהאי קרא ונראה שכונת התוספות לומר דאיט הוי נמי שאול מהאי קרא. לא קמ"ל בן אמאי לא מייתי קרא דבאר שחת שהוא בגדיה אמים דניפה ליה לאתויי קרא דשחת אמים דמינה יליף הרשי שאול ושחת לא תעזב נפשי לשאול ולא תתן חסידך לראות שחת והא עריפא מלאתויי כל הנך תמד קרא אבל השתא דאום אבי למילף שאול מהאי קרא ולא אתים אלא תקרא לתודיה השתא הקשי לן דלייתי קרא דבאר שחת שהוא גהדים ונגנאת הקושיא יותר שמקח לכך הילכו שנדבר ההוא קרא בקבר ודייקי התוספות בלשונם לומר כדשוכח שיטיה דקרא כלומר אי כתיב בריפא לא יחצו ימיהם ואחיב תורידם לבאר שחת ליכא לאכרוחי דהאי באר שחת הוא בקבר דהילמא בגיהנם הוא ומדבר אבל כיון שאומר תורידם לבאר שחת כתיב בסיפיה דקרא לא יחצו ימיהם האיך אפשר שלאחר שקלגם שיהיו בגיהנם אז לומר לא יחצו ימיהם שהוא קודם הקבר אבל כיון שמדבר בקבר שפיר קאמר תורידם לקבר בקרוחת שנים שלא יחצו ימיהם: תוספות והא איכא מחמת וכו'. תימה דלא חשיב פלוקה ור"ת וכו' ונפיק דעבודת כוכבים מקיימי כתובי אבל אין לומר שהוא משמות שלמה כמו לגיד וקהלת דתתרבע של ב' דברים קא חשיב איתיאל נמי בלמה ולא חשיב האי נהדייהו עכ"ל ומכאן הראה שמיכן שם אדם הוא איט פוגר שהוא שם מהשמות שלמה וכפי אותו הדבור ל"ל כאן אומר ר"ת עלוקה שם אדם הוא וי"ע משמות שלמה ומיהו קשה וכו' כנ"ל ועדיין לריך לפרש ע"ש ונם בני תרים וד' דברים הכתובים גאותו ספר לא חשיב עלוקה שאם הכוונה שנכלל הפלגה שמה הקטועים לשלמה שהם שלמה קהלת ידידיה וגם בני שנתכבנת שהם שם אגור יקא איתיאל לומאל כמו שמובא במדרש סיר השירים וגמודים קהלת ותספר חמשה במדרש רבה גבולתו לא חשיב עלוקה ותית אין פירוש זה מכוון לפי שכבר הקשו יהא דלא חשיב עלוקה בשמות שלמה וגם מאן לומר והם בני דברים וכו' ועוד דהוליל בני שוחח ובדי משות תלוי בני דברים וגדי דברים. ולספר לפרש דהקשו עוד גם לפירוש ר"ת שעלוקה שם אדם לנה לא הזכיר שם עלוקה בני דברים וד' דברים הכתובים גאותו ספר שכתוב שלם הנה לא תשבענה וארבע לא אמרו הון ופירש שאול ועוצר רחם ארץ לא שבעה מים אלו הם השלמה ואש לא אמרה הון היא הארבעית וכן ב' השם נפלאו וד' לא ידעתים ופי' דרך הנשר דרך נחש דרך אניה בלב ים ודרך גבר בעלמה וכן תחת שלש רגזה הארץ ותחת ארבע וגו'. וכן אמר הכתוב ארבעה הם קטני ארץ וגו'. וכן אמר הכתוב שלשה המה תמיבי לעד וארבעה מטיבי לכת ותכולם פי' אחד לאחד האמם בגבתי גבות תא יתב לא פי' כלום ואם לעלוקה היא גיהנם כבר היא מפורש שגיהנם יש מתי בנות לאמרות הב הב אבל אם עלוקה הוא שם אדם לא היה לריך ג"כ לפרש אלו השתי בנות של הב כמאי מיירי ולריך להזכיר שם אדם עלוקה נמי בנות בלא פירוש ולא חשוב שם עלוקה האדם להזכירו בני דברים וד' דברים הכתובים שם מפירש אותם דהיה לו לומר נ"כ למעלוקה ב' הנה לא תשבענה או יאמר לעלוקה שהוא שם אדם ארבע לא אמרו הון ולא חשיב עלוקה שם להזכירו באותן דברים המפורשים תפיו וזה דיותם זה כרלם לפרש מתוך הדוחק ובספר חכמת שלמה כתוב וגם בגלגלת דברים פי' נתורים של ב' דברים עיין בתוספות פ"ם דעבודת כוכבים דף י"ז אבל יקשה עליהם ד' מים הכתובים שם דלא פריך התוספות שם על אותם של ב' דברים ודו"ק:

אמר רב חסדא דרש מרי בר מר מאי דכתיב ואתבהלה

ראיתי

דף בא פנים קע

דרש מרי בר מר. עיין לגבן בכלם רלוטי קן. נראה בי ותלי לפורות כדים זה באלו יוכג חכם את בלבו שלתבין דים הקדמה אף שלמה במשוה אבל נראים שיבנונים אלי קבל אלק זה אמר פיו והנים לו מקום לתעוד שו מוכי ודר ודוע ויחזקאל לא סירפו עד שלה זכרים כוף הנבלים וביום חודו ישראל:

ראיתי קץ רחבה מצותך מאד. דבר זה אמרו דוד
ולא פירשו אמרו איוב ולא פירשו אמרו יחזקאל ולא
פירשו עד שבא זכריה בן עדו ופירשו. אמרו דוד ולא
פירשו דכתיב לכל תכלה ראיתי קץ וגומר. אמרו איוב
איוב יא ולא פירשו דכתיב °ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים.
יחזקאל ב אמרו יחזקאל ולא פירשו דכתיב °ויפרוש אותה לפני
והיא כתובה פנים ואחור וכתוב [אליה] קינים והגה והי.
קינים אלו פורענות של צדיקים בעוה"ז. וכן הוא אומר
שם לב °קינה היא וקוננוה וגומר. והגה זו מתן שכרן של
תהלים צב צדיקים לעתיד לבא וכן הוא אומר °עלי עשור ועלי נבל
עלי הגיון בכנור. והי זו פורענותם של רשעים לעתיד
יחזקאל ז לבא וכה"א °הוה על הוה תבא וגו'. עד שבא זכריה
זכריה ה בן עדו ופירשו דכתיב °ויאמר אלי מה אתה רואה
ואומר אני רואה מגלה עפה ארכה עשרים באמה ורחבה
עשר באמה וכי פשטת לה כמה הויא עשרים בעשרים
יחזקאל ב וכתיב °והיא כתובה פנים ואחור וכי קלפת לה כמה
ישעיה מ הויא ארבעין בעשרין. וכתיב °מי מדד בשעלו מים
ושמים בזרת תכן. נמצא כל העולם כולו אחד מג' אלפים
ומאתים בתורה:

לכל תכלה ראיתי קץ. לסוף כל דבר יש קץ למלאת קופה אבל מצותך רחבה מאד ואין קץ לתכלית שלה: לא פירשו. אי זהו קץ שיעורה: ויפרוש אותה לפני. מגלת תורה שבעים הראהו: וכן הוא אומר. דקינים לשון פורענות והגה לשון בשמחה: עשרים באמה. כלומר של הקב"ה: ורחבה עשר. כשהיא עפה היינו כפולה; כי פשטת. לכפילתה היא ארבעים עשרים בעשרים: כי קלפת לה. והפנים קליפה זו לצד האחור שיש כל כתיבתה מלבד אחד הוין לה ארבעים אורך בעשרים רוחב וכתיב ושמים בזרת תכן מגלה זרת שהוא חצי אמה על חצי אמה לא והתורה כמה חלקי אמה [על חצי אמה] יש במגלה והמגלה שלשת אלפים ומאתים כלל עפה מעשרים אמה רוחב ושלושת כל (ארבעים) רוחב חצי אמה הרי כאן ארבעים רצועות וכל אחד ארכה ארבעים אמה לארכה של מגלה הרי אלף ושש מאות אמה אורך כאן שלשת אלפים ומאתים זרתות:

מהרש"א עד שבא זכריה ופירשו כו'. יש לעיין במאמר זה שרצו לא המורים בפנים שונים דוד לא ראה רק ארכה ואיוב מוסיף לראות גם רחבה ויחזקאל ראה אותה פנים ואחור הכריה ראה אותה עפה ע"י קילוף. הוא מבואר במ"ש כי דרכי התורה הם ד' דרכים האחד דרך פשט והב' דרך הדרש והג' דרך השכל והוא מעשה בראשית והד' דרך קבלה ומעשה מרכבה. וכתבו להם סימן פרדס ואמרו בגדרש פנים בפנים דבר ה' עמכם פנים תרין בפנים תרין שהרי ד' אפין לתורה ולפי הב' פנים שהם הפשט והדרש מגנים במגלה בזולת הסתום כלנן יחד פנים תרין ומעשה בראשית ומעשה מרכבה בהם בנסתר כלנן יחד גם כן בפנים תרין והשתא דוד לא הזכיר רק המגלה הטבע במצות ולא אמר רק רחבה מצותך וגו' אבל איוב לא הזכיר המצות אלא התורה בכללה ועליה אמר בכללה ארוכה מארץ מדה אבל על מצותיה לא אמר רק רחבה מני ים שהאורך יותר מרחבה שהארץ היא יותר מן הים שאינו אלא שליש מהארץ וע"מ לא פירש גם הוא שיש ד' חלקים ובא יחזקאל גם הוא לא פירש וראה אותה כתובה פנים ואחור הפנים הוא המגלה של המצות והאחור שאינו כל כך במגלה הוא הדרש והגד

עליה קינים זו פורענותן של צדיקים בעולם הזה והם מה הקללות והתוכחות שמקבלים ישראל שוכן בעולם הזה כדי שיהיו לעולם הבא והגה זו מתן שכרן בעולם הבא כמ"ש למען ייטב לך בעולם הזה ולמען יאריכון ימיך בעולם הבא בעולם שכולו ארוך והי זו פורענותן של רשעים כמו שמליץ בדור המבול ובמאמר רשעים דדרשינן בזהו מקרא דאין להם חלק בעולם הבא ואמר עד שבא זכריה והוא ראה כל הד' חלקים דהיינו בתחלה ראה מגילה עפה ולא ראה קודם שנתפשט רק חלק אחד שהוא הפשט מגלה מגם ואחר שנתפשט הכפול נתוסף חלק שני כמוהו והוא דרש שאינו מגלה כ"כ והיתה כתובה פנים ואחור וכי קלפת כו' נתוספו עוד שני חלקים ע"י קלוף כמו ב' חלקים הראשונים והם דרך מעשה בראשית ומעשה מרכבה שהם סודות נסתרים ומכוסים ולא נגלו אלא בגורה כמו ע"י קלוף הזה וזהו ביאור הפסוקים דפרשת יתרו אם תשמעו בקולי הוא הפשט ושמרתם את בריתי הוא האגדה כמ"ש לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל תורה שבע"פ כמאמר כי על פי הדברים האלה כרתי וגומר והייתם לי סגולה נומר בחקרי הטבעיי' של מעשה בראשית כי אתם ידעתם כי לי כל הארץ שבראתי אותה ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגומר היינו להשיג במרכבה כמ"ש בר"י כ"ג פרקים לכתרי"ג ה' וגו':

הרי"ף מאי דכתיב לכל תכלה ראיתי קץ וכו'. ויש לבאר מה הוקשה לו בכתוב שאמר מאי דכתיב לכל תכלה ואם הקושיא הוא שלא פי' רחבה זו אינו קושיא אבל הוא מקרא סתום כי לא פירש שיעורו. וכן נאמר שיחזקאל לא הזכיר מדת אורך ולא רוחב כדי נאמר יחזקאל לא פירשו ואם של שלא פי' כמה שיעור המגלה שכתוב בה פנים ואחור גם ירמיה שמגלה ספרי יהויקים כתוב בה מגילת ספר ומ"ק למה הפסיק כאן לפרש קינים והגה והי קינים אלו פורענותם של צדיקים ובי דהשתא לא אתינן. ואי אלא נומר שלא פירשו יחזקאל שפיר ועוד מאי ניה לדרוש קינים על פורענותם של צדיקים בעולם הזה ולא על פורענותם של רשעים בעוה"ב ועוד ואיפוך אנא קינים של פורענות רשעים בעוה"ב והגה על שכר הצדיקים בעוה"ב והי על פורענות הצדיקים בעוה"ז ומ"ק דיליף מפרעה ומלך מגרים וכיון שמדבר בעונשי רשעים היכי דריש הכא קינים על פורעניות הצדיקי' בעוה"ז. ומ"ק בזכריה כיון שאמר מגלה עפה מהיא פשוטה ארבעים על עשרים אמה מה לנו לידע עוד מספר האורות ושנאמר כל עולם אחד וכו' ודבר זה אינו כתוב אל שכן שפירש שיעור המגלה ומעיקרא דמלתא צריך להבין מאי נפקא לן לידע שיעור המגלה. ואפשר שהכונה היא ללמד לאדם דעת שלא יאמר הרבה למדתי תורה יותר מחברי ולא אוסיף עוד. לזה בא דוד ואיוב ויחזקאל לומר שאי אפשר להשיג חלק מהתורה כי רחבה היא מאד ולכן כל אדם יוסיף אומץ להשיג ולקנות חכמת התורה והוקשה לו בדברי דוד שאמר לכל תכלה ראיתי קץ כלומר שאדם העוסק בבנין נתכלים נעשית בית אחד לבסיעתא תבית ההוא ותגיע לתכליתה כשתו כבר נעשית מלאכתו בשלימות וכן על דרך זה בכל הדברים אבל בתורה אפילו שהיה תכלית אמתתו לקנות תורה ולמוד ועסק כל ימי עדיין לא הגיע אל קצה של תורה כי על כל קץ וקץ יש עוד כמה ופתח שלים של הלכות ובמה פנים לתורה לפי שרחבה היא מאד. אבל קשה למה לא הפליג לרבות באורכה שהיא ג"כ ארוכה מאד וזש"ה לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד ולא הזכיר ארכה ותשמע עניית ורחבה של תורה יותר מארכה ולכן הזכיר הרוחב שהיא בכלל ד' מגה בכלל הרוחב יש השלמת האורך ולא פירש הדבר על גודלו וגם איוב הזכיר האורך והרוחב אבל לא פירש שיעור הרוחב בפי תחתה שאמר זכריה כדלקמן שהוא האורך גוף כבד והרוחב ים ששיעור שהרוחב הוא גדול מהאורך שהרי הים גדול מישות הארץ כנודע שכל העולם מים וסבוב הארץ נבלע שהים המקיפים את הארץ מכל צד והים מפני שלישים והארץ שליש והאורך של התורה יותר משיעור הארץ והרוחב התורה היא משו שיעור המים הם הים, לא פירש הדבר על גודלו וכן יחזקאל לא פירשו שאמר הנה יד שלוחה והנה בו מגלת ספר. אפשר שהוא מגלת ספר התורה יש לדרשו כמו אחור וקדם לרמזי שהוא של תפה"ז ועה"ב ואמר שיש פנים לעה"ב לעוסקים בה ואחור למתרים עליה להתגינשם לעוה"ב. ודיש לדבר זה דכתיב וכתוב אליה ולא מות עליה דהוי מבכי' התורה אבל אליה כתוב כלומר נעניית כתוב שכר לצדיקים בעוה"ב אע"פ שיש להם יסורין בעוה"ז ופורענות הרשעים לעוה"ב אע"פ שיש להם הנאה

והמספק

ובמאמר בפרש"י חיש קינים ז' פורענתם של צדיקים וכה"א קינה היא וקוננוה, לא בא להגיה רלים אלא לומר גמה הוא דהם קינים פורענות הצדיקים ולא לרשעים וסי נפורענות של צדיקים לפי שיש לדקדק בכתוב שאומר קינים בלשון רבים ולא קינה כמ"ש והגה והי בלשון יחיד לכך יש לדרוש קינים רבים לענין הצדיקים שיש להן פורענות שהם מתאוננים ומתקוננים על נערם נעה"ז וגם כל העם יעממו ויללו ויקוננו על נעקן של צדיקים וכה"א קינה היא וקוננוה כלומר כעין אותה קינה של פרעה שהיא קינה לפרעה וגם קוננוה כל העם כך פורענות הצדיקים הם מקוננים וגם כל העם יקוננו על נערם והגה ז' שכן של צדיקים נעה"ב שהם יקחו חלקם ואין לזרים אתם נשכרים ולכך הוא בלשון יחיד. והם והי ז' פורענותם של רשעים נעה"ב. וכיון שנשנה שזאת כתוב גם כל אלו שתנרי' הוא יורה שהיא מגלת ספר שממנה יאכלו הצדיקים לעה"ב מפרי דרכם ורשעי' יאכלו. הרי ישקאל שראה מגלה ספר התורה ולא פירש שיעורם עד היכן חייב אדם ללמוד תורה עד שלא צריכ וליגד באורך התורה הוא יותר מרחבה שהרי ארכה מי ורחבה כי. וים לרמוז דנפקא לן להיות ארכה יותר לרמוז שכל ימי העולם עד קצו לאורך ימים אל תמצא התורה אבל הרוחב יורה על ימי שכמותו כי ירמיה סי גגוליתו לא ימוש ספר התורה מפיטו וכזה הודיענו שהעולם הוא אחד מני אלפים וגי נמוריה לומר שכל ימי העולם ויותר ממנו כמה אלפים פעמים שיה גדולה התורה ולא יעסוק והוו דכך לעת זהלם:

ט **ואמר** רב חסדא דרש מרי בר מר מאי דכתיב "הראני ה' והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל ה' והדוד האחד תאנים טובות מאד כתאני "הבכורה והדוד אחד תאנים רעות מאד", הבכורה אלו הצדיקים גמורים והדוד אחד תאנים רעות אלו רשעים גמורים. ושמא תאמר אבד סברם ובטל סכויים תלמוד לומר הדודאים נתנו ריח אלו ואלו עתידין שיתנו ריח דרש רבא מאי דכתיב "הדודאים נתנו ריח אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא. ועל פתחינו כל מגדים אלו בנות ישראל שמגידות פתחיהן לבעליהן. ל"א שאוגרות פתחיהן לבעליהן חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך אמרה כנ"י לפני הקב"ה רבש"ע הרבה גזרות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרת עלי וקיימתים. א"ל רב חסדא לההוא מרבנן דהוה מסדר אגדתא קמיה מי שמיע לך חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך מאי היא. א"ל אלו מצות קלות ומצות חמורות. א"ל וכי תורה פעמים פעמים נתנה אלא הללו דברי תורה והללו דברי סופרים. דרש רבא מאי דכתיב "ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ. בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה שדברי תורה יש בהן עשה ולא תעשה ודברי סופרים כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה [בידי שמים] שמא תאמר אם יש בהן ממש מפני מה לא נכתבו. אמר קרא "עשות ספרים הרבה אין קץ. ולהג הרבה יגיעת בשר אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא משמיה דרבא [דרב אחא] בר עולא כל הלועג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת דכתיב ולהג הרבה יגיעת בשר אמר ליה רבא מי כתיב לעג להג כתיב אלא כל ההוגה [בהן] טועם בהן טעם בשר:

דודאי תאנים. קיתום נתושה מלוה תאנים: **מועדים.** מוכנים: **הבכורות.** שלים המושים שמשתרם להתבכר: **שאוגרות** קושרים פתחיהן לעולך במליכן בלק נתעלות לאחרים: **אוגרות.** לשון אגורה. ל"א מגידות פתחיהן כשמלה דם אומרת לבעלה ופורש: **חדשים.** דברי סופרים: **גם ישנים.** דברי תורה: **דודי צפנתי לך** ומורתי כל אלה לשמך: **פעמים פעמים נתנה.** שמואל ז' חדשה ת ישנה: **דברי סופרים.** חדשים דברי סופרים שנתחדשו בכל דור ודור לגדור גדר וסייג: **ויותר מהמה.** לעיל מ"ס כמ"ב דברי חכמים כדרבונות אלו דברי תורה שנמסרו למשה בעל פה שמחלקין בהן חכמי הדורות לאחר שנתמעט הלב וסכמו כיכתיב בסיפא דקרא נתנו מרועה אחד זה משה וכתיב בתריה ויותר מהמה מוזהר שמא בניי בכתב מאה עיקר בני הזהר בהלו שבעל פה שגם הם עיקר אלא לכך לא נכתבו שאין קץ לעשות ספרים הרבה בכל אלה: **עשה ולא תעשה.** יש בהן שאין בהן חיוב מיתה אבל בדברי סופרים חייבין מיתה בידי שמים על שלן כדכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש: **ולהג הרבה.** המלעיג עליהן ביגיעת בשר נדון: **כל ההגה בדם.** כל בנה שאדם מהר עליכם על דברי תורה אלא בהם טעם:

תוספות מפני מה לא נכתבו. יתם נשלכם למשה מסיני לא נאמנו כדי שלא יפתכחו: מי כתיב לעג להג כתיב. ובכל מקום שנם הוא מגדון כדאמרינן בסנהדרין:

מהרש"א שני דודאי תאנים וגומר. נקרא משורם אלכים המונח על גלות יהודה אמר עם יכנים שהיו לדיקים שהיו בהן החרש והמסגר והאלכים הרעות על שארית ישראל שהם לדקיא מהיו רשעים כדאמרינן במסכת הוריות ואלים דמדמה כלל ישראל לתאנים כמ"ש התאנה חנטה פגיה ונו"מ שיש בהם מזנות ורשות ולפי שהזכיר מוכתם לכליה כמ"ש ונתתים לזעוה לרעה וגומר אלא חאמר שנעל קנדם כי' בלעולם יהיה כן ע"כ אמר שהעיד עליהם שלמה ברוח הקודש הדודאים נתנו ריח דהיינו ב' כתות שזכר ונם הרשעים בנהם יש בהם ריח של תורה וכה"ג דרשו גבי סדם שים בו ריח בלא טעם ע"מ שיש בישראל בעלי תורה בלי מצות וכן דרשו בפי' אחר ד"מ אקרא דריח את ריח בגדיו וגו' ע"ם: **בחורי ישראל וגומר.** לפי דרש זה יהיה פי' הדודאים ממש מין עשב שיש לו ריח טוב כמפורש בפרק חלק ודימה שלא טעמו טעם חטא לריח הטוב דנפיסך לגבי יש חטא כאמר כדי נתן ריחו: **ועל פתחינו וגומר שמגידות פתחיהן כו'.** כפרש"י לענין דם נדה וגזרתי על עצמי ביותר כו' כמפורש במסכת נדה שנאמרו בכמה ספקות וכחומרא דרבי זירא שאפי' רואות טפת דם כחרדל יושבות עליו ז' נקיים והיינו חדשים דברים שנתחדשו בדורות האחרונים להחמיר בהם ולכאורה קשה ליה למכתב ישנים גם חדשים שהחדשים נתוספו ונסדרו על הישנים ולפי מ"ש לקמן שיש להזהר יותר בד"ס מבד"ת ניחא קלה דהכיח הישנים ברישא דגם לגבי החדשים לענין זהירות וק"ל: **אלו מצות קלות כו'.** לפום מאי דס"ד השתא כולה לפרש קלות וחמורות כמו ומודיענן לו קלות וחמורות כו' דפרק החולין דהיינו קלות שבחמורות כמו איסור תחום בשבת ואיסור ייחוד בעריות כמפורש בחידושינו שם והיינו חדשים הם הקלות והישנים הם החמורות חדלי אסורי דשבת ועריות גופייהו נתנו מקודם ואחר כך נתנו איסור תחום ואיסור יחוד וה"ל החמורות ישנים לגבי הקלות החדשים והכא פריך ליה כיון דכולם מן התורה מסיני נתנו לא שייך בהו שייך חדשים וישנים

אלו ואלו עתידין שיתנו ריח. פירוש [illegible] משרת הכנסים שהדין [illegible] וכי מורה פעמים פעמים [illegible] נישנה. הא [illegible] וק"ל: **אלא** הללו ד"ת והללו ד"ס. [illegible] **כל** הלועג על דברי חכמים [illegible]

וכי פעמים כולי אלא הללו מד"ס והללו מד"ת. [illegible]

[illegible]

כל ההגה כולי. [illegible]

הרי"ף [illegible]

[illegible]

בדלגמות [illegible]

[illegible]

שלא יכתבו אותם:

ת"ר מעשה בר"ע שהיה חבוש בבית האסורים והיה [רבי] יהושע הגרסי משרתו בכל יום ויום היו מכניסין לו מים במדה פעם אחת מצאו שומר בית האסורין א"ל מפני מה היום מימיך מרובין שמא לחתור בית האסורין אתה צריך. שפך חציין והגיה חציין. כיון שהגיע אצל ר"ע. אמר לו יהושע אי אתה יודע שזקן אני וחיי תלויין בחייך. סח לו כל המאורע. א"ל תן לי מים ליטול ידי אמר לשתות אין מגיעין ליטול ידים מגיעין אמר לו ומה אעשה שחייבין עליהן מיתה מוטב שאמות מיתת עצמי ואל אעבור על דעת חברי אמרו לא טעם כלום עד שהביאו לו מים ונטל ידיו. וכששמעו חכמים בדבר אמרו ומה בזקנתו כך בילדותו על אחת כמה וכמה. ומה בבית האסורים כך בביתו על אחת כמה וכמה אמר רב יהודה אמר (רב) [שמואל] בשעה שתקן שלמה עירובין ונטילת ידים וכו':

הגה"ה. [illegible] והיו תלויין בחייך. [illegible] בילדותו. [illegible]

תוספות [illegible]

מהרש"א מימיך מרובין כו'. [illegible] בבית האסורין כך כו'. [illegible]

עין יעקב

[illegible]

ניזלא לנגלחם בנמכס דפנוד מכ"י כמו שמכינו ספ"ק אלא מלתי עקינא החמיר על עצמו וק"ל:

הרי"ף מכשם גרתי עקינא שהיה שונם גניא וכו'. ולפיכ שפדין יש לו נחום יותר לגיס אחרונים שהם חשודים מגים ראשונים ואם אמר שומע שאמות תיחת עלמי על פים דראשונים שהם רשות כים על מים אחרונים שהם פתם וכיח שהגילו לו מים רבים לשיעור שהיתם סדי שומר הפתח ספק אין לרבי יהושע ואין הבים אמר להכניס לו מים רבים וכ"ל דהלי האוים שהגיא רבי יהושע לא בשם אותם והביא אותם עד שהגילו לו עיב נמשורים לנחות מיאנים שהגיא ר' יהושע ונטל ידיו עכשיו ושהמים שהגינו לו כבית בפתח ובבר והביא העם לגיס אחרונים שלינם צריכין שיעור כראשונים ומה שאגל שחייבים עליהם מיתה שהיה רוצה להחמיר על עצמו כמו שכתבו התוספות ז"ל ויש לומר ומה שעשה שחייבים עליהם מיתה כלומר כמורם התקנה של נטילת ידים שמונים שנזה חכמים והעובר חייב מיתה גם אני שאלי נסכנה תם סיינוני חכמים מושג שאמה מיתה בלמי שהוא סג ואל מעמה ואל אתעבור נקום פסה לאכול בלי נטילת ידים:

יא דרש רבא מאי דכתיב לכה דודי נצא השדה וגו'. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהם גזל ועריות [ושבועת שוא] ושבועת שקר אלא נצא השדה בא ואראך ת"ח שעוסקין בתורה מתוך הדוחק. נלינה בכפרים אל תקרי בכפרים אלא בכופרים אראך עשו ומואב שהשפעת להם טובה וכפרו בך. נשכימה לכרמים אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. נראה אם פרחה הגפן אלו בעלי מקרא. פתח הסמדר אלו בעלי משנה. הנצו הרמונים אלו בעלי גמרא. שם אתן את דודי לך שאראך כבודי וגדולתי שבח בני ובנותי:

כרכים. מקום שווקים ורבוי בני אדם ותגל חכלים וקוחרים מלים בהם לפיכך גזל ועריות מלוים בהם: השדה. בני כפרים שנודדי לדעת ועוסקין בתורה מתוך הדחק: סמדר. גמל מפרח כן מכסה מפורשת יותר מן הפקחה: הנצו הרמונים. גדלו כל לרכן והגר כן גזל כגרעיניהם כפין שאר שים לאכול קטנים:

מהרש"א נצא השדה כו'. עיין לרכה אחרת דלעיל סרודלי כתם ריה אלו גמרי כו' דיאלי קלה דסמיך ליה מעכים ממתני כרמקיים הכא שם אראך כו' שבח בני ובנותי גמרי ישראל ובנות ישראל מהוכחו לעיל שלא גאו לידי דבר עבירה: אלו בתי כנסיות ובתי כו'. שהיו יושבין בו שורות ככרם הזה וכמ"ש בכרם ביבנה:

הרי"ף מיד לכה דודי וכו'. ותימה למה רולה לנון עמהם. ונראה שהוקשה לרבה מיש לכה דודי כיון שכל הכתוב מדבר לשון רבים נלא השדה נלינה בכפרים נשכימה לכרמים למה באליכה אמר לכה בלשון יחיד ולא אמר לכו ונלינה ונשכימה ועוד כיון שהלילה היא ללון בכפרים למה הזכיר הלילה למדם. ועוד למה הפסיק במלת דודי באמלע לכה דודי נלא והול"ל דודי לכה נלא השדה. לזה אמר מיד לכה דודי והביא כל הפסוק לדקדק כל מה שדקדקתי ואמר אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהם גזל ועריות וזה נראה באמלע לכה דודי שכתוב לכה בה"א ולא כתיב לך דודי כלומר אני נותנת לכה ומשלך אנו נותנים כי אתה דודי ותגיע בעיני. ואם כן אל תדינני עם אותם שאינם אוהבים לך כיון שיש בידם גזל ועריות ואם אין בנו מעשים אנשי עונך ומעשיך נלא לגדור במקום שיש סדורים לעמוד

הפרק שמכעלים לנחים ופרקים כשמעי כשרה ושפקים נעורה מתוך הדוחק ואפילו בזוק הליכה בלילה מלין לנו דברי תורה אפילו בזמן אמר נלינה מלין לנו מתה הטורה מלין אנו עוסקים נמשת סגינם בתורה ערים אין אנו כופרים בך וכל מקן שהשפעה לנו בזמן שאין תורה כיון שאין כפירה מין ונוח גם כי יש לנו תקוה בהשגחת השחר כי נשכימה לבים ולגים המדרש ובלות הפרשה יתבן אלו בעלי מקרא שהתינוקות קורין במקרא והתחילו לפרוח: פתח הסמדר אלו בעלי משנה הנגו הרמונים אלו בעלי גמרא שמלאים כרמון גם אתן את דודי לך וגלות משינותי שאלי מיוצג נאמן לך ולא אנו השותים לדודים וידידים מתוך התורה שאנו עוסקים ולכן לא רצי לאנו נקרא דודי ואוהבי וכו':

יב אמר רב המנונא מאי דכתיב וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף (שהיה מרמה דברים ז לז) מלמד שאמר שלמה על כל דבר ודבר של תורה שלשת אלפים משל ועל כל דבר ודבר של סופרים היה אומר אלף וחמשה טעמים. דרש רבי אבא [רבא] מאי דכתיב ויותר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם דאגמריה בסימני טעמא (ואסבריה ברדמי) [ואסבריה במאי דדמי ליה]. ואזן וחקר תיקן משלים הרבה אמר עולא אמר רבי אליעזר [אלעזר] בתחלה היתה התורה דומה לקופה שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה לה אזנים. קוצותיו תלתלים (שחורות כעורב) אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מלמד שהיה דורש [שיש לדרוש] על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות. שחורות כעורב במי את מוצא סדרי תורה במי שמשכים ומעריב עליהם בבית המדרש. רבה אמר במי שמשחיר פניו עליהם כעורב. רבא אמר במי שמשים עצמו אכזרי על בניו כעורב כי הא דרב אדא בר מתנא הוה קא אזיל לבי רב אמרה ליה דביתהו ינוקי מאי אעביד להו. אמר לה איכא קורמי באגמא:

משל. טעם: דאגמריה בסימני טעמי. קבע בהם [נה] מקורות וקיומן בין בהגנות המקרא בין בגרסא של מכנת: ועשה לה אזנים. שתקן עירובין וידים "עניים ומכיות לעריות כדמפרש ביבמות ועל ידי כן אוחזים ישראל במצות ומתרחקין מהעבירות כדרך פסח לאחוז בכלי שיש בו יד ומי שאין לו יד: שמשכים ומעריב. שחורים לבן בתורה. ועורב לשון ערבית: עורב. אכזרי על בניו (כדאמרינן) [כדכתיב] לבני עורב אשר יקראו והקב"ה מזמין להם יתושין ונכנסין לתוך פיהם: קורמי. ירקות ליה (קורמי) גבי לה כי עקרת ליה לההיא רכיכה דלית ביה עתנת ליה לתאות ועבדי [ועבדי] ריפתא. נחליף ביום דלא מכיר מלאתיה:

מהרש"א על כל דבר ודבר של תורה ג' אלפי משל כו'. הכא מפרש ליה דמילי דאורייתא קאמר דהיה לו כ"ב משל וכן שירו דהל"ב מלי רבותיה ורש"י פי' משל טעם עכ"ל ולא משמע כן דלא נקט טעמים אלא גבי שירו חמשה ואלף אבל גבי שלשת אלפים משל מנום קאמר וכה"ג אמרינן פרק אחד דיני ממונות די מלות משלי שעולים היו לו לר"ע ואנו אין לנו רק ג' כו' ונראה כגי

דפי

עין יעקב

[illegible]

דפי׳ אכל טעמי׳ לאו היינו פעם הטנין אלא פיסוק טעמים כגון זרקא וסגול כ׳ פים לא היה לו לשלמה ה׳ ואלף פיסוק טעמים והיינו דכינס אזן שידו דפיסוק טעמים לפי התמונות של הפיסוק הוא מתם שיר ובגדרים וזכה שהן מן התורה ומדכתיב ויבינו במקרא תוטר ודקאמר נמי בסמוך דאגמרים בסימני טעמים היינו נמי על ידי פיסוק טעמים וכקט ליה הכא גבי דברי סופרים לרבותי׳ דאפילו בד״ס. היה לו פיסוק טעמים וכ״ש בד״ת הדי״ק: **לימד דעת גו׳ דאגמריה כולי.** אלא דעת ומפורש במקום אחר ע״ש וזה שקדם והיינו היכא דכתיב גבי חכמה ובינה כפרש״י בחומש אבל הכא לא כתיב גבי חכמה ובינה גם דעת את העם דהיינו כלל ישראל לא שייך בזה מיעוטו לידי רש״ק וע״כ אמרו דהיינו לימד דעת כלל העם דאגמרים בסימני טעמים שע״י פסוק טעמים שלימד אותם ידעו ויבינו עפי לאסברה בדדמי לי׳ וק״ל: **על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות כולי.** ר״ל מלבד סודות כתרים של התורה שכתוב בהם יש לדרוש בהן תילי תילים של הלכות הנוגע בכללה והפלגת שבתחדשו בכל דור ודור כבר כלומר ומקיף ברמיזה בקוצות של האותיות אלא שאין כל האדם יוכל לעמוד עליהן אלא בני אדם שהלשון ה׳ וק״ל: **שמשחיר כו׳.** דהיינו שמעגה עצמו על ד״ת ומשחיר פניו כמו משוירב בחור אי נמי לענין מישוע תמותו גופייהו קאמר כעורב באכזריו מעטין ואין מגלין לו כדאמרינן פרק קמא דב״ב פרנסי כעורב וכבלב וק״ל:

הדי״ק מלמד שהיה אומר שלמה על כל דבר ודבר. וצריך נגאל היכן נרמז כאן די״ת ו״יל בדוחק שהתורה נרמזה בזידבר שהוא דבר ה׳ אמר דבר אל משה וגו׳ היה אומר ג׳ אלפים משל ויהי שירו הם הדברים שנאמרים מתוך שמחה ושירה כמו שאמרו וכן לדבר הלכה שאין אומרים אותם אלא מתוך שמחה של מצוה. ועל הדברים הנאמרים מתוך שירה של שמחה שהם דברי סופרים ויהי שירו חמשה ואלף טעמים:

ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו. אמר ר׳ יהושע בן לוי אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול כאדם שנושא משאוי על פניו ומבקש להשליכו ממנו. לא יאחר לשונאיו [לשונאו] אמר רבי אילא לשונאיו הוא דלא יאחר אבל מאחר הוא לצדיקים גמורים. והיינו דא״ר יהושע בן לוי מאי דכתיב °אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם ולמחר ליטול שכרן. אמר רבי חנא ואיתימא רבי שמואל בר נחמני מאי דכתיב °ארך אפים ולא כתיב ארך אף ארך אפים לרשעים וארך אפים לצדיקים:

אל פניו. של הקב״ה שהוא לו כמשאוי לפניו: **ולא למחר לעשותו.** שלאחר מיתה (ולא) לעמוד לנא אם בא לקיים מצוה אין מוכיל דאי שטרח בערב שבת יאכל בשבת: **אפים.** משמע פנים בין שוחקות בין זועמות אפים שוחקות מאריך ומאחר לצדיקים עד לעתיד לבא ואפים זועמות מאריך לרשעים ומאחר פורענותם עד לעולם הבא:

תוספות ארך אפים לרשעים. שמאחר פורענותם עד לעולם הבא. תם זאת לנותה שיש להם שהות לחזור בתשובה כדמפרש בחלק גבי משה כשעלה למרום מצאו להקב״ה שהיה כותב ארך אפים וכו׳ וארך אפים לצדיקים להאריך שכרם לעולם שכולו ארוך ואפים לשון פנים כמו ויפשתו לו אפים:

מהרש״א כאדם שנושא וכו׳. לא משמע ליה לפרש אל פניו בכל רשע כל זמן שהוא קיים בעה״ז כפירש״י בחומש משום דמשמע ליה דכינוי של פניו כמו כינוי דלשונאיו דקאי אהקב״ה וע״כ דריש אל פניו כמו על פניו כביכול כו׳ וכרואה דמפרש ליה כתרגומו דקאי על מיעוט הטוב שעשה הרשע בעולם הזה וכפירש״י שם והיינו שאותו מיעוט טוב שעשה הרשע הוא תמיד על פניו של הקב״ה כמשאוי הזה כדי לשלם לו בעולם הזה ולהאבידו לעולם הבא אבל הרמב״ן פי׳ שם דקאי משלם לרשע על הרע שעשה ולא משמע כן לפי דרש דהכא וכן לקמן לשונאיו הוא דלא יאחר כו׳ היינו נמי לענין תשלומין גמול הטוב שעשה אבל לענין פורענות לשלם של רשעו הא מסיק ארך אפים לרשעים וק״ל:

הדי״ק ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו וכו׳. נראה לי דדייק קרא דאי כפשטיה ומשלם לרשע מיד אל פניו להאבידו הול״ל ומשלם לשונאיו פניו להאבידו או ומשלם לשונאיו לזה דרש שהקב״ה משלם לשונאיו כאילו היה משאוי אל פניו של הקב״ה כביכול שרוצה הקב״ה להאבידו לשונאיו האלו ולהשליכו ממנו: לא יאחר לשונאו מיד אילא וכו׳. כ״ל שבא ר׳ אילא לפרש דלא תימא דהאי דכתיב לשונאו הוא חוזר לפיסקא דקרא אל פניו ישלם לו והיינו לא יאחר הקב״ה לפרוע בין לצדיקים בין לרשעים ולשונאו אל פניו ישלם לו אבל לצדיקים אינו משלם כל שכרם אל פניהם אבל מניח שישתכר לעולם הבא אבל לעולם הזה לצדיקים לא יאחר מעוקבת ממנו אוכל בעולם הזה ורבי אילא הדר שלשונאו חוזר גם לרישיה דכתיב לא יאחר לשונאו אבל לצדיקים יאחר שלא לתת לו כלום משכרו. והיינו דריב״ל ולכך מסיק לשונאו אבל לא יאחר לומר שהוא כדרש לא יאחר לשונאו וגם כדרש לשונאו אל פניו ישלם לו ואי לא קאי אלא על אל פניו ישלם לו הול״ל לא יאחר אל פניו ישלם אל שונאו. ולא היה צריך לכתוב ישלם לו אלא כדאמרן: מ״ד ארך אפים. צריך להבין כיון שהקב״ה הוא ארך אף מיבעי ליה. ועוד זה שאמר מ״ד ארך אפים כיון שאין קושיא אחר דולאי ארך אף מיבעי ליה. ונראה דדייק מאי אפים דנקט שהוא לשון פנים ולא אמר ארך אחת או ארך כעס ועוד ק׳ דאם תאמר לומר ארך אפים שמאריך אפו עם הצדיקים ועם הרשעים הרי לצדיקים ממהר ליפרע מהם וכיון שאינו מאריך אלא לרשעים כ״כ ארך אף מיבעי ליה ולזה דקדק גם כן ארך אף מיבעי ליה. ואירך ארך אפים לצדיקים ולרשעים שהקב״ה מראה פנים שוחקות לרשעים בעולם הזה ומאריך הפנים זועמות להם עד עולם הבא וגם לצדיקים מאריך פנים השוחקות להם עד עולם הבא ומראה להם הפנים זועמות בעוה״ז לכך נקט לישנא דאפים לשון פנים וגם אומר אפים לשון רבים לפי שהם ב׳ מינים פנים זועמות ופנים שוחקות ומשלם לצדיק לומר מאריך. והתוספ׳ פי׳ שגם זו לכוונה שמא יחזרו רשעים בתשובה. והכוונה להם לפי מה כתיב ב״פ מדות של רחמים והוא היה מדת פורענות להאריך העונש עד המה״ב ואולי ישובו מתוך הטובה לא אמרו שגם זו לכוונה שהם ישלם להם כפעלם עם דאורים לנויחה ואין עוד מעשה תשובה אחר המות. ולכך מאריך להם אפים שמתחייבו מיתה שמא יחזרו בתשובה:

בשוה

עין יעקב

אמר ר׳ אילא לשונאיו הוא דלא יאחר אבל מאחר הוא לצדיקים גמורים. נראה דרי אילא בא להוסיף על ר׳ יהושע בן לוי שלא תאמר דלא יאחר לרשעים אבל מקדים להם שכרם מיד ולצדיקים [illegible]

ועיין במהרש״א בב״ק דף כ׳ ע״ב:

יד **בסוף** הפרק הביאו פסוק שבספר מלכים כשחלה חזקיהו ויבא אליו ישעיהו וגומר ללמוד ממנו דין לענין עירוב. ושאלו על פסוק זה בגמרא. ישעיהו מאי בעי התם אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מלמד שחלה חזקיהו ובא ישעיהו להושיב ישיבה על פתחו מכאן לתלמיד חכם שחלה שמושיבין ישיבה על פתחו ולאו מילתא היא דלמא אתי לאיגרויי בשטן:

מאי בעי התם. ברחבה באחורי פלטין באיכה נדרך יליאה: להושיב ישיבה. של תלמידים ולעסוק בתורה על פתחו שלא יהא רשות למלאך המות להכנס שם: בשטן. מלאך המות דכי חזי דמיגרי בהדיה מגרי בהו:

הריטב"א ולפיש בעלמא ליכא למיעבד כמו שעשה ישעיהו שהיה נביא ולדיק גמור:

מהרש"א להושיב ישיבה על פתחו כו'. יש לדקדק מאי תיקן בזה דלהכי תיקשי דשפי ה"ל לישעיהו להושיב ישיבה על פתח חצר החיצונה שהוא מקום דרך כניסה ויציאה וי"ל שישעיהו ידע בנבואה שהמלאך המות יצא דרך פתח חצר התיכונה ולאפשר דהיינו משום דשלש בעיר ליכא רשות למלאך המות לסגויי במקום שהולכין רוב בני אדם אלא דומתי יחודי ומשני כדאמרינן פ' המכנס וד"ק: **דילמא אתי לאיגרויי כו'.** נראה דקאי אתא"ח כחלה באין להושיב ללמוד ישיבה שם ומ"ש דגירוי אבל בחזקיהו לא שייך לאיגרויי כיון שכבר נגזר עליו מיתה כמו שנבא עליו ישעיהו ואי לאו תפלתו שאח"כ היה מת כנבואת ישעיהו וק"ל:

הרי"ף מאי בעי התם וכו'. ומגיהתי על גירסא זו דמאי בעי התם שהר הלך במלאכות ה' לומר לו צו לביתך וגומר ועוד הלך לבקר את החולה. אבל הגירסא הנכונה הנוסחא בגמרא על פסוק ויהי ישעיהו עד לא יצא חצר התיכונה מאי בעי התם והוא מתייסב כפי מה שפירש"י תיכונה הוא לבנים מסורי הבית והוא מבפנים תוך ולפנים וכפי זה קאמר מאי בעי התם בחצר התיכונה כי זה דרכו ליצא החיצונה ולא ליכנס לפנים מחדרי הבתים אלא כנגד להושיב ישיבה על פתחו ומגמרא אמרינן דילמא אתי לאיגרויי ביה שטן. ולפי' פי' דכי חזי דמגרי בהדיה מגרי בהו והכוונה לרש"י מאם כשפטיה דמגרי ביה הוא נחלה והוא היתה כיון שגורמת הישיבה שלא יבא רשות למלאך המות ליכנס שם כמו שפירש"י א"כ איך יגרה ביה השטן לזה נראים רש"י דכי חזי דמגרי ביה מגרי בהו כלומר בתלמידים בישיבה עצמן כיון שרואה שהם באים לעמוד כנגדו יעמוד להשטין עליהם אבל הרב בעל עין יעקב הגיה לשון רש"י שבגמרא אחר דכי חזי דמגרי בהדי הדדי מגרי בהו ומבואר דהכי קאמר דכי חזי לחיה שמגרי בהדי הדדי מגרי בהו ללמד קטיגוריא וקשה דאטו מוכרחת מילתא דיהיו מתגרים זה בזה הפיה ודילמא לפיש שבספר מלחמות ה' הם מנגחים זה לזה ואח"כ אהבה בסופם מ"מ כשיושבים על פתחו של חולה ילמדו הלכות פסוקים בשונם ונחת ואין נוגח. ועוד איך הושיב ישעיהו ישיבה על פתחו של חזקיהו שאמרים שישעיהו היה נביא ולדיק גמור כמו שפירש הריטב"א מ"מ לבני הישיבה שמתגרים זה בזה היה השטן מגרי בהו לכך לא גרסינן בגמון רש"י אלא כיון דחזי דמגרי בהדיה מגרי בהו כלומר כיון דחזי השטן דמגרי בהדיה לבטל פליאתו גם הוא מיגרי בהו ולכך ישעיהו שהיה לדיק ונביא לא נתגרה אע"פ שנתגרה ישעיהו בו לבטל פליאתו:

בכל מערבין פרק ג

טו **תנו** רבנן לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו ומעשה ברבי חנינא בן דוסא שאכל חצי בצל וחצי נחש שבו וחלה ונטה למות. ובקשו עליו חבריו רחמים וחיה מפני שהשעה צריכה (לכך) [לו]:

נחש שבו. ארס שיש הבלל: שהשעה צריכה (לכך) [לו]. שהדור לריך לו:

מהרש"א ובקשו חביריו וכו' מפני שהשעה כו'. נראה מקומות בתלמוד שהכהן דבקשו רחמים על חבריהם ולא קאמר כי הכא מפני שהשעה כו' וי"ל משום דרבי חנינא שהזכיר הכא הייט ר"ח בן דוסא שהוא בעל המעשים שכ"מ להתפלל על חבריו וקאמר הכא דבקשו חבריו רחמים עליו ולא בקש הוא רחמים על עלמו וקאמר טעמא משום שהשעה לריכה לו בי תרפאת מחליו ולא בקשתו על עלמו מועלת כבקשת אחרים עליו כדאמרינן אין חבוש מתיר עלמו מבית האסורים וק"ל: (דף מ' ע"ב): **תן חלק לשבעה כו' אלו ז' ימי פסח כו' לא לברכה כו'.** פרש"י דמברכין כל יומא מקדש ישראל והזמנים עכ"ל הייט בתפלת מוסף אבל רש"י בס' קהלת הביא דברי רבותינו דהכא ולקח לו דרך אחרת דהייט תן חלק לז' ימי פסח קרבנות ליגיר כו' ולאפשר משום סיפא דקרא כי לא תדע מה יהיה רעה וגו' לא יתפרש לו אלא כפירושו שם למבין קרבן ונראה ליישב דברכת מקדש ישראל והזמנים בתפלת מוסף היא במקום קרבנות ומוספים שהוכיחו בתפלת מוסף והייט כי לא תדע מה רעה וגו' ויחרב הבית אלו הברכה תהא במקום קרבן ויש לדקדק בהנהו פסוקים ואי וגם דהג"ל תן חלק לז' ולח' גם הפסוק שלפניו שלח לחמך על פני המים גו' מה תגור ושייכות יש לו לזה המקרא ויש לבין בזה לפי שמתנות עניים הוא על היותר בחג כמפורש בקרא ח"ם שלח לחמך שהוא מתנות עניים על פני המים דהייט בחג שהעולם נדון בו על המים שע"כ נכתב מים בחג ס' כדאמרינן פ"ק דר"ה והוא אמר גריעה כמפורש פ' המקבל ולא בחג סוכות בהתקופה הוא בתשרי מדובין על הליכת המלאכה שהיה הברכה בזמן הקלירה וע"ז אמר תן חלק לז' ימי החג שתשמח לא לאתך עניים כמפורש וגם ברייתו שהיה בוזה את העניים בחג דבתחלתם נופה לא הוזכר לו בנוחה מפורש רק ברית לך בוזה ולאמר כי לא תדע גו' כמ"ש הדבר ונתרבה במלאכי החג מפני גזל מתנות עניים:

[קודם מפלפל הגמרא באין לריך להכנים תענית בערב שבת ורבן גמליאל ג"כ מודה באין משלימין ואח"כ איתא שם]:

תניא לאחר פטירתו של רבן גמליאל נכנס ר' יהושע להפר את דבריו עמד רבי יוחנן בן נורי על רגליו ואמר חזי אנא דבתר רישא גופא אזל כל ימיו של רבן גמליאל קבענו הלכה כמותו עכשיו אתה מבקש לבטל דבריו יהושע אין שומעין לך שכבר נקבעה הלכה כר"ג

עין יעקב

ישעיהו מאי בעי התם. פירש"י שאינו דרך יליאה ועיין מתרן להושיב ישיבה על פתחו ולשכל כוין תעירות כיון רחבה זו א"י מותר לטלטל בתוכו לא כמו דפליגי הכא שם במתני': **שלמד** שחלה וכו'. ... שם שחלה אלא במלמד קאמר רק על שהושיבו ישיבה על פתחו ועוד י"ל דהכי קאמר מלמד שחלה אמר נכנין שלא היה יכול לפלוח שם ... כדי שלא יוכל המלאך המות לשקרב לגבוה נגד שהושיבו ישיבה על פתחו:

מפני שהשעה לריכה לכך. עיין בתוספות. ... אבל דבר שכיח ... לכך התפללו עליה: *תן חלק לשבעה וגו'. ... דשם של ישוב ... בפסוק ... וק"ל:

כר"ג ולא היה אדם שעירער בדבר כלום בדורו של ר"ג עביד כר"ג. בדורו של רבי יוסי עביד כרבי יוסי. ובדורו של ר"ג עביד כר"ג והתניא א"ר אלעזר בר צדוק אני הייתי מבני סנאה בן בנימין פעם אחת חל ט' באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שי"ט שלנו היה. טעמא דיו"ט וכו':

לבטל את דבריו. לומר משלימין: הוי אנא דבתר רישא גופא אזל. הואיל ואני גדול הדור צריכין הם להלך אחרי דברי הראשונים: ולא היה אדם כו'. אלמא אין משלימין: בדורו של ר' יוסי. דהוא נמי הוה בעקבא לר"ג וקבעו הלכה כר"י דמותר: מבני סנאה בן בנימין. משפחה היא משבט בנימין שנפל להם גורל בקרבן עצים שנביאהו בלא בימי עזרא ויו"ט היה להם לעולם. כדתנן בפרק בתרא דתענית לאחר הבאת עצים * באב וכו' ויו"ט שלה:

תוספות מבני סנאה בן בנימין. סנאה גרסינן ולא גרסינן סלאה דהכי כתיב בעזרא ועל שם שנמנו נקרא בן בנימין דגבי פלוגי מערכת מסיק ליה בפ' ב' דתעניות וכל הנהו דחשיב התם גבי ארח בן יהודה גבי דוד בן יהודה כולם על שם שנמנו ואף על גב דגבי אליעזר בן צדוק כהן היה כדמוכח בפרק כל פסולי המוקדשין גבי ר"י בן צדוק הי"ל נוכלה ופי' משום שנו היתה מבנימין או מתגם היה והיה עמהם בתעניתם:

מי שהוציאוהו פרק ד

ת"ר שלשה דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו. ואלו הן עובדי כוכבים. ורוח רעה. ודקדוקי עניות. למאי נפקא מינה למיבעי עלייהו רחמי. ג' אין רואין פני גיהנם ואלו הן דקדוקי עניות וחולי מעים והרשות וי"א אף מי שיש לו אשה רעה. ואידך אשה רעה מצוה לגרשה ואידך זמנין דכתובתה מרובה ולא מצי לגרש לה. אי נמי יש לו בנים ממנה ואינו יכול לגרשה. למאי נפקא מינה לקבולי מאהבה. ג' מתים כשהם מספרים ואלו הן חולי מעים וחיה והדרוקן. למאי נ"מ למשמושי להו זוודתא:

הרשות. מי שיש לו שרים: לקבלינהו מאהבה. ומכפרי עליה: כשהם מספרים. אפי' שיש בהם חיות הרבה במדברים אף ע"פ כן מתים פתאום: הדרוקן. חולי הפה: זוודתא. לומר מכריכן:

תוספות על דעתו ועל דעת קונו. ואף ע"ג דאיכא נמי כשפים שמכחישין פמליא של מעלה נראה דכשפים בכלל רוח רעה. ולמ"ג דמשמע נפסק ואלו מבאין דכשפים דאין מתגבר עליו ואין יכול לבטל מכל מקום יכול ליזהר שלא יבא לידי כך:

מהרש"א ודקדוקי עניות למג"מ כו'. והאי דיש ליזהר בדקדוקי עניות שלא להעבירו כדלקמן ג' אין רואין פני גיהנם אלו הן דקדוקי עניות וע"כ היינו משום שלא עבר ע"ד וע"ד קונו והיינו בקטני נחל ולא דמי ליצר הרע שיש לאסור בו בזהר בנ"ס התוספות דלכך לא חשיב ליה הכא ועוד יש לומר דדקדוקי עניות בלאו הכי אין רואין פני גיהנם היינו כמו בתוספות דחגיגה ודו"ק: ג' אינן רואין פני גיהנם כו'. בהרבה מקומות אמרו שהעולם נידון בדינה של גיהנם והיינו בקיום המצות והכא חשיב ג' שאין לנתן אותן בדין רואין פני גיהנם ונ"ל דהכא נמי שבלאו מדינה של גיהנם מ"מ רואין פני גיהנם כדאמרינן פרק שמין בפתח דאתי אברהם אבינו ומסיק להו כו' אבל הני דחשיב הכא לא יבואו לידי כך ואינן רואין פני גיהנם כלל וק"ל:

הרי"ף למאי נפקא מינה לקבולי מאהבה. וקשה דלמאי לא אמר הכא נמי למיבעי עלייהו רחמי. ונראה דכיון שהקב"ה מביא היסורין עליו כדי למרק ולכפר עונותיו אין להתפלל שלא יבאו היסורין לפי שלא יתכפרו עונותיו אלא צריך לקבלם מאהבה כמ"ש לפי דמכפרי עליה ועוד כיון שבטל בהם הגיהנם אין אדם מתפלל עליהם ולפ"ז דדקדוקי עניות הנהי דנפקא מינה למיבעי עלייהו רחמי והרי גם הם באין לכפר עון ואינו רואה פני גיהנם. י"ל דבעי רחמי עלייהו דלא יעבירוהו על דעת קונו אבל יהיה בו מדעת קונו עם העניות ויהיה לכפר עונותיו ולהנצל מגיהנם. וכן יש לפרש בדרשות לפירוש רבינו שנכלל והוא בכלל עובדי כוכבים והתם למיבעי עלייהו רחמי י"ל דליבעי רחמי שהעובדי כוכבים לא יעבירוהו על דעת קונו מ"מ יקבל מאהבה כי הם באים לכפר עליו ולעיל לא אמר למאי נפקא מינה לקבולי מאהבה. כי כיון שהם מעבירים אותו על דעת קונו איך יקבלם באהבה לכפר עונו כיון שאין בו מדעת קונו והוא מגולל:

תא שמע דתני שב שמעתתא דאיתאמרן בצפרא בשבתא קמיה דרב חסדא בסורא ובהדי פניא דשבתא קמיה דרבא בפומבדיתא. מאן אמרינהו לאו אליהו אמרינהו אלמא אין תחומין למעלה מי לא דילמא יוסף שידא אמרינהו. תא שמע הריני נזיר ביום שבן דוד בא בו מותר לשתות יין בשבתות ובימים טובים *ואסור לשתות יין כל ימי החול. אי אמרת בשלמא יש תחומין משום הכי שרי. אלא אי אמרת אין תחומין אמאי מותר. שאני התם דאמר קרא °הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' והא לא אתי אליהו מאתמול. א"ה בחול נמי כל יומא ויומא לשתרי דהא לא אתא אליהו מאתמול אלא אמרי' לבית דין הגדול אתא הכא נמי לימא לבית דין הגדול אתא כבר מובטח להם לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח קס"ד מדאליהו לא אתי משיח נמי לא אתי במעלי שבתא לשתרי. אליהו לא אתי משיח אתי. דכיון דאתי משיחא הכל עבדים הן לישראל:

יוסף שידא. דלא מחוור פניה: בשבתות וי"ט. דהא לא אתי מבית אלהכא: ואסור כל ימות החול. דילמא אתי: לפני בא. יום אחד לפני ביאת בן דוד יבא אליהו לבשר: מפני הטורח. שמכינין לצרכי שבת והולכים להקביל פניו: עבדים הם לישראל. ואין לישראל טורח דאיכא דטרח להו:

לבית

עין יעקב

למאי נפקא מינה למיבעי עלייהו רחמי. נ"ל שמונה דברים יבקשו עלייהו רחמים [illegible]

הריטב"א לגיה דין מגדל אחד. פירוש לנפשה סבירה מקום ב"ד הגדול כי שם צלם נתקלה: מפני המורה. להקביל פניו ויעשו שלחכין לרכיסס:

א נסיא תוספות דלא מהא מליתו וכו'. ולפיה דילמא מאי נפרג סנה ויגמר גבנה ו"ל דהכי פולה לפני נא יום הי משמע ביום סנה יגמר:

הריטב"א בשלמא יש ספוקין מוסים פרו. וקשה דלגייד יש ספוקין מד נבנה ליסתרי והא לא מאי מליתו יום סנה לא הכא ולא לב"ד הגדול תקפתי כנמלא ומגלהים להאי קטיה ומשני בפוקי עמפקא נמי לנאי תנא ולמוכלא:

שם **תניא** שפופרת היתה לו לר"ג שהיה מביט וצופה בה אלפים אמה ביבשה וכנגדה אלפים אמה בים. הרוצה לידע כמה עומקו של גיא מביא שפופרת ומביט בה ביבשה וידע כמה עומקו של גיא. והרוצה לידע כמה גבהו של דקל ימדוד צלו וצל קומתו וידע כמה גובהו של דקל. הרוצה שלא תשרה חיה רעה בצל קברו נועץ קנה בארבע שעות ביום ויראה להיכן צלו נוטה משפע ועולה משפע ויורד:

שפופרת. קנה חלול וכשרואה לתוך אין לועין בו למרחוק וכשרואה קלבר לועין בו למרחוק יותר וסימה שפופרי של ר"ג מתוקנת למדת לפיה אלפים בים או ביבשה: כמה עומקו של גיא מביא שפופרת ומביט בה ביבשה, ומודד בה כמה אמות הוא יכול לצפות בה ואחר כך ילך על שפת הגיא ויצפה בה לעומק ויתרחק לאחוריו עד שיתחין שממקום שהלא עומקו של גיא שם כלה לפיים השפופרת אלם יתרחק עוד מעט לא יראה את קרקעית הגיא וידע עומקו של גיא והרחקתו שנתרחק משפתו הרי כמדת לפיים השפופרת: גובהו של דקל. ומעמיד [למטה בו] ולמודדו. ימדוד צלו של דקל. וצל קומתו של עצמו ופעמים שהצל רבה על הגודל ופעמים שהגודל רבה על הצל כשהחמה עומד באמצע הרקיע צל כל דבר הוי קטן וכשהחמה בשיפולי צל כל דבר הוי גדול הילכך ימדוד אף צל קומתו ולפי מה שירבה הצל קומתו על קומתו יתנה צל הדקל על הדקל או כפלים או פלים או רביע: הרוצה שלא תשרה חיה רעה בצל קברו. כעין מלכה היו עושין על הקבר כעין אוהל מגביהין על הקברים ולתרין בו עפר ומשפע לכאן ולכאן והיא שלא תבא חיה רעה להסתופף בצל הקבר מפני חום השמש והרים אם שמה והחפשו: נועץ קנה בארבע שעות. כשבא לעשות הבנין יעשו קנה בד' שעות ביום שאוחז השמש מתחיל השמש לשמחמה והצל לבן ומה כהלוערין בגריבות ותם השמש וכמה איו שעה שמשפע הם והצל לטן הרי לאמר זה ד' שעות ולפיכך חוזה משאחרים נגל באותה בשעה ולאותו לד שירלים של הקנה שעה יספע הבנין ויעשה שיפוע לאחוך שלא יהיה [סעה] לו צל [ולציים שכשממקום מאותם יהיה לו צל] נגל אחר כון דנסתיא מעתה ליכא צלמו לא אמר חיה רעה להתלונן בגלו דהריא מצהא חלום עד דחשכחא ועוד דנלאמר ד' שעות אף כצל הם ולא מיכפם לה נמים בגלל:

אמר הבונה מכמה מגדיתו הריטה מבונה כמה סיפה אף כחכמים שלאחריים שהמוקשים ירמה תרומה שבידלה ברחרים אלו וכי אין בה מרם כמה השמש היום כי תקבה שם אומו מודע אבורים שמכלה בעבודתו זה שבו נותן למרחוק כמה מילין בים ודיבבה כי"ב כמלה כעין כל כבר הכינו והם מקום ר"ג במבחחמו שרכגה אמר בגל על בל כלה בחבונה כלומה ממניהם פ"ב ורי"ם רשום מדום לבנום פה לר"ג וכו':

[קודם פרק גמלה מברייתא דקתני הבא לשליל מן הגיים וכו' יש לו אלפים אמה ולא יותר על מתכיתין דקתני כל היוצאין לשליל חוזרין למקומן ומשמע אפילו מוצא ועל זה מתרן]:

סח **אמר** [רב יהודה אמר] רב שחוזרין בכלי זיינן למקומן כדתניא בראשונה היו מניחין כלי זיינן בבית הסמוך לחומה פעם אחד הכירו בהם אויבים ורדפו אחריהם ונכנסו ליטול כלי זיינן ונכנסו אויבים אחריהם דחקו זה את זה והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו בהם אויבים באותה שעה התקינו שיהו חוזרין בכלי זיינן למקומם רב נחמן בר יצחק אמר לא קשיא כאן שנצחו ישראל את עובדי כוכבים כאן שנצחו עובדי כוכבים את עצמן אמר רב יהודה אמר רב עובדי כוכבים שצרו על עיירות ישראל אין יוצאין עליהם בכלי זין ואין מחללין עליהם את השבת תניא נמי הכי עובדי כוכבים שצרו וכו' בד"א כשבאו על עסקי ממון אבל באו על עסקי נפשות יוצאין עליהן בכלי זין ומחללין עליהם את השבת ובעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו על עסקי נפשות (ולא על עסקי ממון) אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זין ומחללין עליהן את השבת אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובבל כעיר הסמוכה לספר דמיא ותרתמא נהרדעא. הד"ש רבי דוסתאי דמן בירי מאי דכתיב ויגידו לדוד ^{שמואל א' כג} לאמר הנה פלשתים נלחמים בקעילה והמה שוסים את הגרנות תנא קעילה עיר הסמוכה לספר היתה והם לא באו אלא על עסקי תבן וקש דכתיב והמה שוסים [את הגרנות] וכתיב וישאל דוד בה' לאמר האלך והכיתי בפלשתים האלה ויאמר ה' אל דוד לך והכית בפלשתים והושעת את קעילה. מאי קא מיבעיא ליה אילימא אי שרי אי אסור הרי ב"ד של שמואל הרמתי קיים אלא אי מצלח אי לא מצלח דיקא נמי דכתיב לך והכית בפלשתים והושעת את קעילה שמע מינה:

מניחין כלי זיינן. בחוזרתן בבית הסמוך שמוללין חוץ לחומה: הכירו בהם אויבים. שיללו חוץ לעיר: ורדפו אחריהם ונכנסו. הילאין ליטול כלי זיינן והאויבים לר ודחקו זה את זה: נצחו ישראל. אלפים ותו לא: נצחו עובדי כוכבים. חוזרין למקומן אפילו מהלך: אין יוצאין עליהן. כדמפרש לקמן כשבאו שעדי כוכבים על עסקי ממון: לספר. מרקיע בלפניו עיר שמבדלת בין גבול ישראל לגבול עובדי כוכבים: יוצאין עליהם. שמא ילכדוה ומשם יהא נוח להן ליכנס לפנים: ותרתמא. איו עיר בבל דהרא קרובה לספר: נהרדעא. סייתה סמוכה לעובדי כוכבים מלך אי ולפעמים מיוחדין בגן בני הגולה מלך כ': והם לא באו וכו'. ואעפ"כ מסר דוד עצמו והלך: אי שרי אי אסור. בנת פיתי: הרי שמואל ובית דינו קיים. ומידי דאיסור והיתר לא מסייל נבלרים ותומים: והושעת. אלמא מבעדי ליה דיגלא:

תוספות אי מצלח ואי לא מצלח. ואת"ל היכי הדים רבי דוסתאי דמחללין עליהם את השבת דלמא הול הוה אי משום דמספקא ליה דכתיב ויסאל דוד הא ספקי דהיינו אי מצלח אי לא וי"ל דמוכחא מילתא מדכתיב נלחמים בקעילה דקרי ליה מלחמה ומסר דוד נפשיה עליה אפילו הכא נמו הלא על עסקי תבן וקש מים שמחללין עליהן נמי את השבת:

סב **ומטמא** לישא אשה וללמוד תורה, א"ר יהודה אימתי בזמן שאינו מוצא ללמוד אבל מוצא ללמוד לא יטמא רבי יוסי אומר אף בזמן שמוצא ללמוד נמי יטמא

יטמא לפי שאין מן הכל אדם זוכה ללמוד. ואיר יוסי מעשה ביוסף הכהן שהלך אצל רבו לצידן ללמוד תורה ואמר רבי יוחנן הלכה כרבי יוסי:

שאינו מוצא ללמוד. גמרא: שאין מן הכל אדם זוכה ללמוד. אין אדם זוכה ללמוד מכל תלמידיו יש רב שמשנתו קשה ויש נוחה לתלמידים בדרך קצרה: לצידן. חו"ל:

אמר רבי יהודה מעשה באנשי בית ממל ובאנשי בית גוריון בארומה שהיו מחלקין גרוגרות וצמוקין לעניים בשני בצורת ובאין עניי כפר שיחין ועניי כפר חנניה ומחשיכין על התחום למחר משכימין ובאין:

בארומה. שם מקום: גרוגרות. תאנים יבשות: צמוקים. ענבים שנתייבשו ונצמקו: עניי כפר שיחין. סמוכין היו לתחום בתוך ד' אלפים:

כיצד מעברין פרק ה

מערת המכפלה רב ושמואל חד אמר שני בתים זה לפנים מזה, וחד אמר בית ועליה על גביו בשלמא למאן דאמר בי בתים זה על גב זה היינו דכתי' מכפלה אלא למ"ד בי בתים זה לפנים מזה מאי מכפלה (בראשית כג) שכפולה בזוגות °ממרא קרית הארבע אמר רבי יצחק קרית ארבע זוגות אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה (שם יד) יעקב ולאה. °ויהי בימי אמרפל רב ושמואל חד אמר נמרוד שמו. ולמה נקרא שמו אמרפל שאמר והפיל את אברהם אבינו לתוך כבשן האש. וחד אמר אמרפל שמו ולמה נקרא שמו נמרוד שהמריד את כל העולם (שמות א) כולו במלכותו עליו. °ויקם מלך חדש על מצרים רב ושמואל חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזרותיו וכולי אמר רבי יוחנן י"ח ימים גדלתי אצל רבי אושעיא ברבי ולא למדתי ממנו אלא דבר אחד במשנתנו כיצד מאברין את הערים באל"ף איני והא אמר רבי יוחנן שנים עשר תלמידים היו לו לרבי אושעיא ברבי ושמונה עשר ימים גדלתי אצלן ולמדתי לב כל אחד ואחד וחכמת כל אחד ואחד. לב כל אחד ואחד וחכמת כל אחד ואחד גמר. גמרא לא גמר. ואבעיא מינייהו דידהו גמר מיניה דידיה לא גמר ואי בעית אימא דבר אחד במשנתנו קאמר. ואמר רבי יוחנן כשהיינו למדים תורה אצל רבי אושעיא ברבי היינו יושבים ד' ד' באמה אמר רבי כשהייתי לומד תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע היינו יושבים ו' ו' באמה. ואמר רבי יוחנן רבי אושעיא ברבי בדורו כרבי מאיר בדורו מה רבי מאיר בדורו לא עמדו חבריו על סוף דעתו. אף רבי אושעיא ברבי לא עמדו חבריו על סוף דעתו ואמר רבי יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם ואחרונים כפתחו של היכל ואנו כמלא נקב מחט סדקית. מאן ראשונים רבי עקיבא. אחרונים ר"א בן שמוע. א"ד ראשונים ר"א בן שמוע אחרונים ר' אושעיא ברבי ואנו כמלא נקב מחט [סדקית]. אמר אביי ואנן כי סיכתא בגודא לגמרא. אמר רבא ואנן כי אצבעתא בקירא לסברא אמר רב אשי ואנן כי אצבעתא בבירא לשכחה (שבת קיב ע"ב) °אמר רבי זירא [אמר רבא בר זימונא] אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים ולא כחמורו של רבי חנינא בן דוסא ושל רבי פנחס בן יאיר אלא כשאר חמורים עד כאן:

שני בתים. היו זה לפני מזה: בית ועליה. הוי כפולה [בני הקומה] אבל שני בתים לא שייך בהו לשון כפולה: בזוגות שנקברו (בה) [בתוכה] אדם וחוה דהיינו זוג זוג: עליו. כלפי מעלה אלא שהיו חבוים בלבושם: רבי אושעי' ברבי. גדול בדורו וכל היכי דקרי ברבי הכי פירושו: מאברין באל"ף. יש מי ששונה מעברין ופירושו כאשה עוברה ויש מי ששונה מאברין באל"ף בלשון אבר המוסיף על שאר אברים: לב כל אחד. כמה היה מחדד כלומר בכולם הכרתי מחריפותו של זה ומה: וחכמת כל אחד. כמה זה חכם מזה וכמה למד יותר ממנו: ואיבעית אימא במשנתנו. לא למד אלא דבר אחד אבל גמרא ועבריתות טובא גמר: ששה באמה. שהיו מתקרבין לשמוע מפיו ודוחקין זה את זה: רבי מאיר לא עמדו חבריו על סוף דעתו. כדאמרינן בפרק קמא שהיה אומר על טמא טהור ומראה לו פנים: פתח אולם. רחבו כ' והיכל רחבו עשר: סדקית. מחט שתופרין בו בדקי בגדים [והוא דק ביותר]: כי סיכתא בגודא לגמרא. סיכתא זו יתד שתוקעין אותו בכותל בנקב צר ונכנס בדוחק כך אין אנו יכולין להבין מה שאנו שומעין כי אם מעט ובקושי: כי אצבעתא בקירא. בשעוה קשה שאין האצבע נכנס בתוכה אלא מדבק מעט: כי אצבעתא בבירא לשכחה. כשם שהאצבע נוח ליכנס בבור כך אנו ממהרין לשכוח ולאבד: חוכי ודרי הגמל גרס בגמרא פי' כשתוקע אצבעו בארעונים כמו בחרדל וכיוצא בו כנראה כמו נעשה ובשומשין אצבעו אחר ונתמלאת הגומא כן כשאנו שומעין השמועה ומתחילין האחרת מיד משכחין הראשונה ע"כ: אנו בני אנשים. זה כלומר בגמרא אבל שלמה קרי עליה ליה דין בר אינש אלא מלאך ולית דאמר כגון דין בר אינש גברא בטולא:

מהרש"א חד אמר ב' בתים כו'. רש"י הגיה זה הדרש בזוגות ועיין הרמב"ן ולי' נראה כי הכתוב אומר שדה עפרון אשר במכפלה כו' ע"ש וכתב הרא"ם ולפי שמה מאד קשה האומר בפ'

עין יעקב

מערת המכפלה. מר אמר שני בתים זה לפנים מזה וכו'. [illegible]

צפי׳ כלל כו׳ ע״ש ותפתר הזוהר הת״ש בזה וז״ל רבי מאיר סה״ל לר״מ הא׳ מערתא לאו היינו כפלתא דהא כתיב מערת המכפלה וקרא קרי לה לבתר מערה שדה המכפלה מכפלה קרי ליה לבתה א״ל הכי קרי מערה שמכפלה כו׳ ולצ״ע דמערתא כפלתא הוה ודלי דלאהו מערתא גו מערתא אבל על סוס אחרא איקרי מערת שדה המכפלה כמה דאתמר כו׳ ושאריך בסוד שבגן ע״ש ואין כאן להאריך ויש לדקדק כיון דמלת מכפלה היינו כופל לפרש על ב׳ בתים זה לפנים מזו עד שהולך לומר שכפולה בזוגות אם כן מכין לו לומר שהיו ב׳ בתים זה לפנים מזו וגל״ל חדתי לאו במלת מכפלה פליגי אלא כל חד מינייהו לומר שילך היתה המערה קבלתו ואלומרא פריך דלפי קבלת מי שאומר זה ע״ג זה כיאת מלת מכפלה אבל למ״ד ב׳ בתים זה לפנים מזו מאי לשון מכפלה וק״ל: א״ר״י קרית ארבע כו׳. רש״י נחום הכא הרם זה אקרא דפ׳ חיי שרה דכתיב תמות שרה בקרית ארבע והוא ע״ש ד״ר אבל תלמודא דהכא הביא קרא דפרשת וישלח ויבא יעקב אל יצחק אביו וממרא קרית הארבע והכרלה עמים דבקרא דפ׳ חיי שרה יש לפרש בו קרית ארם כשמו ארבע והוא היה אבי הענקים כמשמעות הכתובים דספר יהושע דכתיב וכם חברון לפנים קרית ארבע אבי הענק אבל הא׳ קרא דפרשת וישלח דכתיב הארבע בה׳ הידיעה ליכא לפרש כן כי שם שולם לא תנא בו ה׳ ידיעה וע״כ פירשו הארבע הוא שם המספר ופי׳ שם הענקים ומורא הוא קרית בשם נקבצו ד׳ אנות היחוסים ורש״י בפרשת וישלח פי׳ דמערא הוא שם המישור וקרית הארבע שם העיר כי ע״ש גלורך והרם ימלן ז כמ״ש שם הרא״ם ואין להאריך ומה שעטן הרא״ם אדרם דהכא ומקרא דספר יהושע דכתי׳ בית האדם הגדול בענקים דמשמע מזה דהארבע הוא שם האיש אולי דשלם ממש שדרשו בברכאים רבה האדם הגדול וגיותר זה אברהם ולמה קראו גדול כו׳ ונמ״ר הפירים רבה יש קלת בגל״א ע״ש וצ״כ יתכן לאברהם שמוא קנה את המערה וכ״ה בתוספות פרק ח״ה. ועכין ד׳ זוגות הוא כפי הדין כי מכר עפרון לאברהם מקום קבורת ואמרינן פרק המוכר פירות דהמוכר לחבירו מקום לעשות לו קבר עושה לו מערה ופותח לתוכה ד׳ כוכין דהיינו ד׳ זוגות והטעם בזה כולה קבר א׳ לעצמו ושאר ג׳ קברים לג׳ המוטלין על האדם לקוברו שהכהן מטמא להן ודו״ק: נמרוד שמו כו׳. בפרשת לך לך פירש הרא״ם שהצ״לש לומר הוא נמרוד הוא אמרפל ואחד שם שלם ואחד שם התולר דכתיב בנמרוד ותהי ראשית ממלכתו וגו׳ בארץ שנער וכתיב ויהי בימי אמרפל מלך שנער כו׳ ע״ש ואין זה ומכרח דאיכא לנימר שאחר מות נמרוד במלכותו בשנער מלך אח״כ שם אמרפל אבל הכרח לפי שאמר שכתוב בנמרוד הוא החל להיות גבור ליד וגו׳ שפי׳ שהיה המתחיל ללחום מלחמות בעולם ובכתוב לא בא לפרש אלא לפרש וכיון שמלחמה הראשונה שנזכרים בתורה היא מלחמות ארבעה מלכים וכדאמרינן בתנחומא חרב פתחו רשעים אלו ד׳ מלכים אמרפל כו׳ שמדיין לא היה מלחמה בעולם בלא ופתחו חרב כו׳ והמתחיל בהם היה אמרפל כדכתיב ויהי בימי אמרפל כגלא דנמרוד ע״כ הוא אמרפל שמתחיל במלחמה ואחד שם המלכם ופלי׳ שם התולר לגר כמו״ת ני׳ ולגד כמו״ת ליה ודו״ק: והאמר ר״י כו׳. ול״ת ומאי קושיא הימא דלאו בלותן י״ח יומים הרלשונים קאמר אלא בי״ח ימים אחרים וכמ״ש התוספות אחבי״ה דפרי׳ סנע״י דלאו בלותן י״ח ימים היה וי״ל כיון דבשביתם קאמר

י״ח ימים גלתי כו׳ והמע דבאון אחד היה: ר׳ באמה כו׳ דגר מא״ת שהיה כל אים ועם יושב בפתות מנפח וי״ע שהיה בנם כפגנו מקומות דסמעט מחוק המרובה בנם וק״ל: כפתחה של אולם כו׳. מהעם עומק וחידוד הלב לפתח וחל״ל וכדאמרינן פ״ק דכבה ולנ מלכים אין חקר אם יהיה כו׳ אין המתיקין לכתיב חללה של רפות דהיינו פתח וחל״ל לבן של ראשונים כאולם שהיה פתח וחל״ל כפול כשל אחרונים שלא היה רק כפתח היכל גם כקנו אולם והיכל שמדמה חלל ופתח לבן של תמים קדושים שאלם שהיו מכלל עשרה הרוי מלכות לפתחים מקודשים וק״ל: ואמר רבא אנן כו׳. אביי ורבא נדור אחד היו אלא שאביי בקט לגמרא דהיינו מה שקיבל מרבותיו שעל ידי מורח גדול וחורה טוה פעמים עכר ולא יצא לידי שכחת כיה היהד הוא שנשמרת ע״י הכחה על דלתי הוא שעשה מקצ בכותל וככנס בו אצל רבא קבע לסברא דהיינו מה שלדם טומד מסברת הלב בכח קשה יותר כהלבנתא בקירא בלים שוכה נקב כלל ולאו נבנס נהומי אלא מדבק עמם ונקשי׳ כפרש״י וק״ל:

אמר רב יהודה א״ר בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקיימה תורתן בידן בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקיימה תורתן בידן. מידי בהקפדה תליא מלתא אלא בני יהודה מתוך שהקפידו על לשונם דהוו דייקי לישנא מתנחי להו סימני נתקיים תלמודן בידן בני גליל דלא דייקי לישנא ולא מתנחי להו סימני לא נתקיים תלמודן בידן איבעית אימא בני יהודה גמרי מחד רבה נתקיימה תורתם בידם. בני גליל דלא גמרי מחד רבה לא נתקיים תורתם בידם. רבינא אמר בני יהודה דגלו מסכתא נתקיים תלמודן בידן. בני גליל דלא גלו מסכתא לא נתקיים תלמודן בידן דוד גלי מסכתא שאול לא גלי מסכתא. דוד דגלי מסכתא כתיב ביה יראיך יראוני וישמחו. שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה ובכל אשר יפנה ירשיע. אמר רבי יוחנן מנין שמחל לו הקב״ה על אותו עון לשאול שנאמר מחר אתה ובניך עמי. עמי במחיצתי. בני יהודה דייקי לישנא מאי היא. דההוא בר יהודה דאמר להו טלית יש לי למכור. אמרו ליה מאי גוון טליתך. אמר להו כתרדין על ארעא. בני גליל דלא דייקי לישנא מאי היא דההוא בר גלילאה דאמר להו אמר למאן אמר למאן אמרו ליה גלילאה שוטה חמר למרכב או חמר למשתי עמר למלבש או אימר לאתכסאה. ההיא אתתא דאתיא לקמיה דדיינא אמרה ליה מרי כירי תפלא הוות לי ותגנבין מן וכדו הות דבר שדרו לך עילוה לא מטי כרעך ארעא:

שהקפידו על לשונם. לומר בלשון לח ולח בלשון מגונם כתלמוד׳ לקמן בבני גליל: דדהו דייקי לישנא. לומר בלשון צחות׳ לבון שמטמנים מרבן ועל ידי בהן סימנים (כמינת) על פה בשפי׳ על שמועה הם נותנים סימנים זו אחר זו ומתוך שהיו מדקדקים בלשון יודעים לתכים סימנים ג״פ ואין משתכחין מהם: (ומתנתו. ומכירין

בני יהודה שהקפידו על לשונם וכו׳. ר״ם בכל הני שישראל אדם לדור בארץ יהודה בהוא מקום מוכשר לנבואה יותר מגליל: כתיב יראיך יראוני וישמחו. פירש״י לבי שהיו פותח משכתא בגליל והיש דכתיב בדוד וכי בשם מסכתא שטחו בכל מקום ולכי שמודים ר״ש בי אחרי הים דכל ברחבה את דוד כי זכר תלמידו כ״ל בי״ב ההיע כיון בשביעה שם לבן על מצנה גרונתו שלא כפלינו ומזה שני מסכתא לבך נוזכר בלמודו כי הוא עבר בשכחות הם ילדיך יראוני ויבטחו יראוני דייקא וק״ל:

ומכיון קימכן): לא גמרי מחד רבי. והוו שומעין והם בלשון אחד והם בלשון אחר ולפי על פי שמכניסה אחד ממני הלשון מתגלגל ומשכחן: דגלו מסכתי. למדו לאחרים כך משמעי ולשון אחר מפרשי (מומנה) [משמעתיהן] ומדקדקין (בהם) בסימנים [של דבר] עד שמתקיים על גם: יראוני וישמחו. לפי שמשמועותיו מסוכין לאיקור איקור ולסימר היתר: דוד דגלי מסכתא. כדאמרי בברכות שהיה ידע בתורה ומורה הוראות כדאמר ידי מלוכלכות בדם בשפיר ובשליא ולאשר מפיבשת רבי יפה דנתי יפה זכיתי: ירשיע (שאול) לא היה זכה להורות כהלכה: על אותו עון. דמנו עיר הכהנים: [אתה ובניך עמי. שמואל קאמר לשאול כשהעלה ע"י בעלת אוב]: בתרדין עלי אדמה. ירקרקות היה [כלבנ ירק סלק]: אמר למאן. מדבר בשפה רפה ולא פירש האות ולא יכר אם אומר אם חמר אם איזר: עמר למלביש. לעשות בגדים: איטר לאיתכסאה. פה לשחוט: מרי כירי. ור"ל קירי והוא אדון ואומרים כירי והוא עבד: תפלא דות לי. ר"ל מבלא ואחרים תפלא והיא קורה: ונגבוך מין. ר"ל גבמה ממני ואומרים בנבוך מין דמשמע בגנבו: לא סדין: וכדו דות וכו׳. גחלה היתה כל כך שלא מאחין לאחז עליה לא היו הולכין סגושה באלין והרי שפיה הרבה וכדו משמע עכשיו ובעי לאזול וכדין הוא ועוד שפיחה מכרת אליים בדין ואומרים אם הולך לאחז עליה וכו׳. ע"כ: (ולא חששתי לכתוב לשונות אחרים כאלה שכתובים בגמרא לגודתי מכאן פירוש וכדו סמלים הנזכר בגם לאם בפירושו שלמותי הוא ועתה): !

תוספות דגמלי מחד רבה. לשונים מחד רב שריך שלא יגלגל לשונים יחד. אבל לאשכבר אמרינן בפיק דעבודת כוכבים כל הלומד תורה לפני רב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם ע"כ:

אמהתא דבי רבי כי הוה (משתעין) [משתעיא] בלשון חכמה (אמרין) [אמרה] הכי. עלת נקפת בכבד ידאון נשריא לקינידון או יעדי בתר חברתה מינה כי הוה ניחא לה דליזלון אמרה להון ידאון נשריא לקינידון כי בעי דליתבון הוה אמרה לדו יעדי בתר חברתה מינה והתקפי עלת בכבד באילפא דאזלא בימא. רבי יוסי בר אבין כי הוה משתעי בלשון חכמה אמר עשו לי שור משפט בטור מסכן. וכד הוה שאיל באושפיזא אמר הכי גבר פום דין חי מה זו טובה יש:

עלת. פס כלי שמולכין בו יין מן החביות וממלאין הכוסות: נקפת בכבד. מנקפת בחבית כלומר בכד כלה היין מתוך בואחבית החבית: ידאון נשריא לקינידון. ילכו התלמידים לבתיהם כלומר יפסקו משתיהן שאין שם יין: או יעדי בתר חברתה מינה. או נסיר מגופת חבית האחרת ונמזג עוד: ותתקפי עלת בכבד. תחא לפת עלת בכד בריוח: באילפא בימא. כלומר [הלפת בים]: תתקפי. כמו לוקפי ידייכו בחבית וכמו קפא תהומא דקורה לפי התהום ועלה: בלשון חכמה. שלא ידעו האחרים: שור משפט. חרדין מור הוי דין ומשפט: בטור מסכן. הר דל חרדל: משיל באושפיזא. שואל עוברי דרכים בעגין אושפיזכני: גבר פום דין חי. לום פי זה מי לום כמו לחם פה סמו פי דין כמו זה: מה זו טובה יש. כלומר (שומר סוה בטוב) [ממה מוב לו]:

תוספות גבר פום דין חיי פי׳ ר"ח לאושפיזכנא המכים לחם גבר פי פום זה דין כמו פי הל תאכלו ממנו כמו מתרגמינן כד קי׳:

אמר הבונה שהיה נדר הלחם כלומר חי ומדבר מבלי משפי פיו שכר לא מכם לגבר פום כי כלשון קלואים הלב בבקיאות משפיר כפי הפה והשומעים לא שמבר לו שהיה נקלה מבפנים ואפילו לשפתמו על ידי זהוך לדבר בכשלם כאלבורך קראתו לבחן מבואה כי לא רבים יתבונו לפכינו כי לא בכינך כמו באחר שפתי השמים יוצר בשם ישמעו לשפתים בשם כדרך זה לשמן לא יוכן בכלל לשאת שהויימים:

רבי אבהו כי הוה משתעי בלשון חכמה הוה אמר הכי. כ אתרינו לפהמין ארקיעו לזהבין. ועשו לי בי מגידי בעלטה. איך ויעשו לי בהן בי מגידי בעלטה. אמרו ליה רבנן לרבי אבהו הצפיננו היכן רבי אלעאי צפון אמר להו עלין בנערה אחרוני אחרונית עירנית והנעירתו אמרי לה אישה ואמרי לה מסכתא. אמרו ליה לרבי אלעאי הצפיננו היכן רבי אבהו צפון אמר להו נתיעץ במכתיר והגניב למפיבשת אמר רבי יהושע בן חנניא מימי לא נצחני אדם אלא אשה תנוק ותנוקת אשה מאי היא פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא [אחת] ועשתה לי פולין פעם ראשונה סעדתי ולא שיירתי כלום. שניה סעדתי ולא שיירתי כלום. שלישית הקדיחתו במלח. כיון שטעמתי משכתי ידי הימנו. אמרה לי רבי מפני מה משכת ידיך הימנו. אמרתי לה כבר סעדתי מבעוד יום אמרה לי היה לך למשוך ידך מן הפת אמרה לי רבי שמא לא הנחת פאה בראשונה ולא כך אמרו חכמים אין משיירין פאה באלפס אבל משיירין פאה בקערה. תינוקת מאי היא פעם אחת הייתי מהלך בדרך בשדה והיתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה אמרה לי תינוקת אחת רבי לאו שדה היא. אמרתי לה לא בדרך כבושה אני מהלך. אמרה לי לסטים שכמותך כבשוה. תינוק מאי היא פעם אחת הייתי מהלך בדרך וראיתי תינוק אחד שהיה יושב על פרשת דרכים אמרתי לו בני באי זה דרך נלך לעיר אמר לי זו ארוכה וקצרה וזו קצרה וארוכה הלכתי בקצרה וארוכה. כיון שהגעתי לעיר היו מקיפות לה גנות ופרדסים חזרתי לאחורי אמרתי לו בני לא כך אמרת לי זו קצרה אמר לי רבי ולא כך אמרתי לך (קצרה) וארוכה נשקתיו על ראשו ואמרתי לו אשריכם ישראל שכולכם חכמים אתם מגדולכם ועד קטנכם. רבי יוסי הגלילי הוה קא אזיל באורחא אשכחה לברוריה אמר לה באי זו דרך נלך לעיר לוד אמרה ליה גלילי שוטה לא כך אמרו חכמים אל תרבה שיחה עם האשה היה לך לומר באיזו ללוד:

אתרינו לפהמין ארקיעו לזהבים. הבניחו לנו ספחמין להיותם לזהבים כלומר והבטחו גחלים שלוחבות ע"פ הכירה להתחמם כנגדן: ארקיעו. שטחו כמו רקיע: לזהבים. גחלים לוחשים להיותו כזהב: מגידי בעלטה. תרנגולים המודיעים שעת הלילה: בהן. על השחיים: הצפיננו. הראה לנו לשפיה הלימות ביתם: צפון. היה מתחבא ולא היו יודעין התלמידים להיכן היה והיו שואלין ממנו: עלין בנערה וכו׳. שמח שלילה בבנתה לאחרית ועכשיו

...ל׳ זו ארוכה וקצרה. [illegible]

ושכחו שלא ישן: אמרי לה אשה אהרונית. בת כהן: אחרונית. מתה אשתו ראשונה זו אחרונה: עידנית. בעלת חן ומרפה כאדם עד ושכחתו וגם שם ישכל לישן: מסבת אהרונית. מסדר קדשים מעבודת אהרן: אהורנית. פ״ס אחרת ומתחיל בה: עירנית. מעוקם וחוזרת ומשורת לעדים: נתיעץ במבתיר. נטל רשות מרבית על מה שנתן רשות לסמוך התלמידים ולקראתם רבי ותלי והלכה כמוה כשר להוות שהכשר ליקרא רבי מומחה לרבים ואם כנה לא ישנם: והגניב. והודים סלך לו לדרום: למפיבשת. לפני זקני דרום שהם חכורים מאד על שם שהיה מפיבשת אדם גדול (ומנים פני דוד בהלכה) קרי ליה הכי: לא נצחני אדם בדברים: הקדיחתני. ברפתו כמו כי אש קדחה באפי כלומר נתן בו מלח יותר מדאי: אין משיירין פאה באלפס. כשהמאכל מועט מן האלפס להוך הקערה אין דרך להניח באלפס כלום נמרכו אלא כל אחד מניח בקערה שלו פאה ומתוירה והיא מאכל לשמש: פרשת הדרכים. דרך פירש לכאן ודרך לכאן: ארוכה. שמאריך הדרך: וקצרה. שמוגא מגות השדה מפני ליכנס בה:

מהרש״א דגלי מסכת כו׳. היינו שנתפשט לתורה בהלכה כדמשמע פרק חלק ומייתי דכתיב ביה ידלוך ידלופי ויסמכו וגו׳ שיסמכו על שמועתי להורות כהלכה: ושאיל דלא כו׳. דכתי׳ ביה אל כל אשר יפנה ירשיע וגו׳ מפורש פ׳ חלק ד׳ ל״ג עיין ע״פ ק״פ דלא סליק שמעתתא אליבא דהלכתא אלא אי דלאי משבט יהודה ולי דלאי משבט לוי ודוד משבט יהודה קאתי וכן בני יהודה דנקט משום דהאי מיהודה: בתרדין עלי אדמה כו׳. דלא א״ל יורקא משום דלא דייק לישנא אי יורקא ככרתי אי כתלמון בילם לכך דייק לישנא יורקא כתרדין והיפך בני גליל דלא דייקי לישנא דה״ל אמר למאן כו׳. לפי גרסא זו בלשון כפול א״ל אך דחוק הוא ונראה דהאי חמר ועמר שייכי אחדדי בלישנא ושייך הכא כמו מעברין ומכברין אבוה ואמוה דנייתי לעיל אבל חומר ועמר גם שהם מתחלפים באחה״ע מ״מ לא שייכי הכא בלישנא חד ונראה דגרסינן דה״ל חמר למאן ועמר למאן ולא בלשון כפול א״ל אלא תרתי קום בני חמר בח׳ ואמר בא׳ וקאמר דבתרווייהו לא דייקי בלישנא שא״ל חמר למאן לא דייק לישנא אי חמרא למרכב אי חמרא למשתי ושא״ל אמר למאן נמי לא דייק לישנא אי עמר למלבש ואי אימר לאיתכלא׳ וכן משמע מדלא קאמר אי עמר למלבש כו׳ וק״ל: בלשון חכמה כו׳. לקונן גבי עשו לי שור כו׳ פרש״י שלא יבינו האחרים עכ״ל אבל הכא לא פירש כן אלא דודאי אמרו כן מיניה בו כל התלמידים אלא דקרי ליה הכא בלשון חכמה ע״ש שאמרו כן בדרך לפי שאין דרך ארץ שידברו האושפיזי׳ להדיא לתלמידים שילכו לביתם או שיעכבו עוד שם לשתות מחבית אחרת וק״ל: *א״ל שלוכתי תאבליך. בערוך פי׳ ר״ל שכינתי אוכלי חלבא וא״ל שלוכתי תאכליך חריס וכו׳: אהרונית אחרונית כו׳. פי׳ רש״י אהרונית בת כהן וכדאמרינן בפ״ב אלו עוברין לעולם ישא אדם בת כהן ואחרונית פרש״י שמתה אשתו ראשונה כו׳ ואין זה מוכרח וכי לא תאמר לו לישא אשה על אשתו הראשונה ועירנית פירש בעלת חן ומריפה כאדם עד כו׳ וי״ל עירנית כמו עיירות דפרק המוביל יין דהיינו במת כפרים שמשלות ג׳ עיירות ע״ש וק״ל להבין: וא״ל מסבת כו׳. פרש״י אהרונית מסדר קדשים כו׳ אהרונית קיים אחרת כו׳ ע״ש

הוא דחוק בלשון אחרונית ולולא פירושו יש לומר אהרונית מסדר טהרות דהכהנים החזרו שלא לבוא ולא ישראל הגם שישראל נ״כ שייכי ביה עיקרו בכהנים כמו סדר קדשים לפרש״י דישראל נמי שייכי ביה אלא דעיקרו בכהנים והשתא שפיר קאמר אהרונית סדר טהרות שהיא אהרונית מסכת קדשים ולאפוקי סדר קדשים שאינה אחרונית ושייט נמי עירנית והגעירתו שהיא עמוקה והומרת שלא כדאמרינן בכך כך אלא כנשים ואנשים ודו״ק: שמא כו׳. גם כי הלוי היה לה שלא בית פתח בדלתותה לגור בן בלשון בוגה. ובדרך המוסר ומזה השמעה שלא הגידם לו להדיא אלא ע״י שהקדיחם לו בתבשיל ג׳ א״כ דהקדיחתו לו התבשיל להודיע טעם השנין שבעל״כ משיירין לבעת בקערה כדי שיאכל היא ג״כ מוגש אח״ז מעילא לא יקלקל שיאכל כל העגל הבית ול״ל דרי׳ לא היה הם לאה כיון דאמו אלא והלכות ריא ואפשר מ״מ דלא ידע ליה כלל וק״ל: בבושה כו׳. גם בדרך כנופיה היה כיון בדרך כדה ורמזה שנכרת ה״ל לאבוקי אדמתיה דשלא ברשות כנבוה ולא הוה בכלל מלר שתחזיקו בו רבים ואסור לקלקלו דהיינו שמתהלא ברשות נעשה וק״ל: זו ארוכה וקצרה וכו׳. כוונת התינוק ודאי כך היה כדמפסיק דזו קצרה שנתקצר בדרך אבל היא ארוכה למלא מבוא העיר מפני גנות ופרדסין המקיפין העיר וזו ארוכה שנאריך בדרך וקצרה שמולא ומבוא העיר פנוי ליכנס כפרש״י אבל כוונת רבי יהושע אינו מגורר לכאורה שהלך באותה דרך בא״ל התינוק קצרה וארוכה ומעטם באמר ר״י לא כך אמרת לי זו קצרה הרי בארך כמי אמר ליה קצרה דהיינו בא״ל ארוכה וקצרה ועוד הרי בזה נמי א״ל ארוכה כמו שהבין לו התינוק וי״ל בר״י ודאי הבין הדברים כך אלא שהבין בהיפך והפס לשון ראשון דהיינו זו קצרה למלא מבוא העיר והרוכ׳ בהליכת הדרך וזו ארוכה למלא מבוא העיר ומפני גנות ופרדסין וקצרה בהליכת הדרך ולכך הלך בזה בא״ל שהוא קצרה וארוכה לפי הבנתו וא״ל לא כך אמרת לי זו קצרה דהיינו תפוס לי ראשון והתינוק הבינו ולא כך אמרתי לך זו ארוכה ותפוס לשון אחרון וכמ״ש לעיל ודו״ק: באיזה ללוד כו׳. דעל פרשת דרכים היה כדנקט בעובדא דלעיל ואם כן באיזה ללוד ומראה הדרכים כמו משמע באיזה דרך נלך ללוד וק״ל:

הרי״ף בני יהודה גמרי מחד רבה כו׳. קשה תינח דילמא משום דגלי מסכתא כתקריתו בידם ולא משום דגמרי מחד רבה וכן מנ״ל משום דדייקי לישנא נתקיימה ודלמא משום דגמרי מחד רבה ואם כן כיון דמשום הכי תלמודם דדייקי וגמרי מחד רבה ותנו מסכתי פתח [illegible] אלא נתקיים תלמודם ושעה רב יהודה [illegible] משום הלא דייקי לישנא וגמרי מחד רבה גרמו לתתקיים תלמודייהו ולא כבני תנו מסכתא. [illegible] ותלמודם [illegible] דברים גרמו לקיים תלמודם [illegible] [illegible] וכן עמד עד אין חזקיהו עוד היום [illegible] גבעון נח. [illegible] על הכרחם [illegible] לא נמחק. וגם לעולם [illegible] עלמית שהול גר:

ברוריה אשכחיה לההוא תלמידא דהוה גריס בלחישא בטשא ביה ואמרה ליה לאו הכי כתיב ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה ברמ״ח איברים של אדם שמורה בלב תנא תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר בן יעקב שהיה שונה בלחש לאחר ג׳ שנים שכח תלמודו.

תנא

עין יעקב

[illegible]

תנא תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר בן יעקב שנתחייב שריפה למקום אמרו הניחו לו שאדם גדול שימש אמר ליה שמואל לרב יהודה *שיננא פתח פומך קרי פתח פומך תני כי היכי דתוריך חיין ותתקיים בידך שנאמר °כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא. אל תקרי למוצאיהם אלא למוציאיהם בפה אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא חטוף ואכול חטוף ואשתי דעלמא דאזלינן מיניה לבי הלולא דמי אמר ליה רב לרב המנונא בני אם יש לך היטב לך כי אין בשאול תענוג ואין למות התמהמה ואם תאמר אניח לבני ולבנותי חוק בשאול מי *יגיד לך בני אדם דומים לעשבי השדה הללו נוצצין והללו נובלין:

בטשא ביה. בעטה בו: דתוריך חיין. בתאריך ימים: חטוף ואכול. אם יש לך ממון ליהנות עלמך אל תמתין עד למחר שמא תמות ואין לך הנאה (ממנו): דעלמא דאזלינן מיניה. נרקיה: לבי הלולא דמי. היום ישנו ולמחר איננו [דומה לחופה שהולכת מהר]: אם יש לך. ממון: ואין למות התמהמה. עכוב כי המאוס אדם מת: חוק. ר"ל ממון ליתן להם חקי: מי יגיד לך. אם כשאר בידם שמא יאבדוהו: הללו נוצצין. כלומר שהם גדלים נדלם פרנסתם ונסתרים ממתם ולכך צריך לדאוג עליהם: והללו נובלין. מתים והעולם נבל:

מהרש"א ערוכה בכל כו'. דריש ליה אלימוד תורה דכתיב לעיל מיניה כי ברית עולם שם לי דהיינו התורה כמאמר גם אם לא בריתי יומם וגו' ואמר ערוכה בכל דהיינו בכל רמ"ח איברים שהדיבור בקול רם מגיע הרגשה והמעם לכל האיברים וק"ל: שריפ' למקום כו'. נראה דה"ק אהלעיל מתלמיד א' שכח תלמודו ונתחייב עי"ז שריפה למקום כמו שכתבנו השוכח דבר אחד מתלמודו מתחייב בנפשו וכתבו חוב שריפה ע"פ מ"ש פרק קמא דחגיגה שני תלמידי חכמים שמהלכין בדרך ואין ביניהם דברי תורה ראויין ליסרף כו' ע"ש ואמרו הכא שיניחו לו שאדם גדול שימש וע"י אומה גדולה שימושה יותר מלמודה שלימוד עשוי להשכח וק"ל: ותוריך כו'. לכאורה מקרא דמייתי כי חיים הם וגו' לא משמעינן אלא דתוריך חיי אבל דתתקיים בך לא משמעינן ויש לומר ע"פ מ"ש לעיל בשוכח תלמודו שמתחייב בנפשו קאמר הכא דע"י דתפתח פומך ולא תגמור בלחש' תתקיים התורה שלא תשכח אותה ותוריך חיי ומשא"כ אם לא תוליא' בפה תשכח ולא תתקיים בך ולא תוריך חיי וק"ל: היטב לך כו'. גם בספר קהלת בכמה מקראות אמר כן לפי פשטן דכתיב הנה

אשר ראיתי אני טוב אשר יפה לאכול ולשתות וגומר וכתיב אמר אין טוב באדם וגומר כי אם לאכול ולשתות וגומר אלא שהוא הוסיף בטעם הדבר כי אין בשאול תענוג ואין למות וגו' שלא יחשוב האדם דמחר אעשה כן להטיב לי דשמא היום ימות וח"ש ג"כ לעיל חטוף ואכול כו': בהלולא דמי. כפירש"י ואמר וא"ת אניח לבני חוק גם בספר קהלת אמר כיוצא בזה דכתיב ואבד העושר ההוא וגו' והוליד בן ואין בידו מאומה וגו' אלא שהוא הוסיף כפירש"י חוק ממון דהיינו אפילו רק כדי וחוס של בנו ובנות חוק לא יהא מובטח דהיינו לאם חקן כמו המדיפסי לאם חקי ואמר בני אדם דומין לעשבי השדה כו'. פירש"י דגדלה פרנסתן ממתן וא"צ לדאוג עליהם עכ"ל ויותר נראה לפרש דקאי אהלעיל מי יגיד לך שיהא כשאר ביד בנך דשלא אחרים שהולכין לנסורה והללו בני מבלין לאבד ירושתו וכמ"ש בקהלת וכיוצא בזה בכמה מקראות:

הרי"ף אלא למוציאיהם וכו'. הכריח לומר אל תקרי לפי שהולכל ולכל בשרו מרפא כיון שמדבר במוציאיהם בגופן רבים לכך אמר אל תקרי למוצאיהם שה"ל למוצאים שלהם אלא למוציאיהם שהוא למוציא להם כלומר מוציא דברי תורה:

אמר רבי יהושע בן לוי המהלך בדרך ואין לו לויה שם יעסוק בתורה שנאמר °כי לוית חן. חש בראשו משלי א יעסוק בתורה שנאמר °הם לראשך. חש בגרונו יעסוק שם בתורה שנאמר °וענקים לגרגרותיך. חש בבני מעים שם יעסוק בתורה שנאמר °רפאות תהי לשרך. חש שם ג בעצמותיו יעסוק בתורה שנאמר *°ושקוי לעצמותיך. חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר °ולכל בשרו מרפא. משלי ד אמר רב יהודה בריה דרב חייא בא וראה שלא כמדת שם ד הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם נותן לחבירו סם יפה לזה וקשה לזה. והקב"ה נותן תורה לישראל סם חיים לכל גופו שנאמר ולכל בשרו מרפא. אמר רב אשי [אמי] מ"ד °כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדיו שם כב על שפתיך אימתי דברי תורה נעימים כי תשמרם בבטנך. ואימתי תשמרם בבטנך בשעה שיכונו יחדיו על שפתיך. ר' זירא אמר מהכא °שמחה לאיש במענה שם טו פיו ודבר בעתו מה טוב אימתי שמחה לאיש בשעה שמענה בפיו. ל"א אימתי שמחה לאיש במענה פיו בזמן שדבר בעתו מה טוב. רבי יצחק אמר מהבא. °כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו אימתי דברים ל קרוב אליך הדבר מאד בזמן שבפיך ובלבבך לעשותו

רבא

עין יעקב

שנתחייב שריפה למקום. [illegible]

תהלים כא רבא אמר מהכא °תאות לבו נתת לו וארשת שפתיו בל
מנעת סלה אימתי תאות לבו נתת לו בשעה שארשת
שפתיו בל מנעת סלה. רבא רמי כתיב תאות לבו נתת
לו וכתיב וארשת שפתיו בל מנעת כלה זכה תאות לבו
נתת לו לא זכה ארשת שפתיו בל מנעת סלה. תנא דבי
רבי אליעזר בן יעקב כל מקום שנאמר נצח סלה ועד
ישעיה נז אין לו הפסק לעולם ולעולמי עולמים. נצח דכתי' °כי
תהלים מח לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף. סלה דכתי' °כאשר
שמענו כן ראינו בעיר ה' צבאות בעיר אלהינו אלהים
שמות טו יכוננה עד עולם סלה. ועד דכתיב °ה' ימלוך לעולם
משלי א ועד: אמר רבי אליעזר מאי דכתיב °וענקים לגרגרותיך אם
משים אדם את עצמו כענק זה שרף לצואר ונראה
ואינו נראה תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין
תלמודו מתקיים בידו:

יפה. לאותו זה וקשה לאותו זה יפה לזה ורע לאחרים: שתשמרם בבטנך. בהם משמרים בידך בלבך ומתכונים מגיד: יכונו יחדיו. כשלמה קורא ומתלמד בפה ולא לגרום בגמגום ולחיכם: אימתי ישמחה לאיש. אימתי אדם שמח בתשובתו כאן כשיש לו מענה בשפתותיו ויאמר דבר הלכה: ד"א אימתי שמחה כו'. כאן ביודע לערוך הלכות סדר נחת: שארשת שפתיו בל מנעת. כשנתת בו דעת להוציא בשפתיו: זכה. אם יש לו מזל טוב: תאות לבו נתת לו. שעומד במהלכה בלא לו הלומד עד שלא יתלונה: לא זכה. צריך להתעמת ולהתמהמה: כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף. אלמא נצח לשון עולם היא מדכתיב לעולם וכן עד עולם סלה. אלמא סלה לשון עולם הוא: שרף לצואר. בלשון ישמעאלים רבוק כלי הנושא אלא רפוי בגרון כך הוא נעים ותרומה לגרונו: ונראה ואינו נראה. כשמגביה לצואר כרגע ומתה זקנו והוא פעמים שבכנגדו תקפו מכסין אותו כך אם הת"ח אינו רודף לגלות ולגלות בשוק אלא יושב ומחזר כל תלמודו מתקיים בידו:

מהרש"א כי לוית חן כו'. לעסק התורה נוספת לו חן בדרך בעיני כל רואיו כו"מ בהפנים הדרך והנט לחן ולחסד כו' בעיניך ובעיני כל רואיו סי' וק"ל: רפאות תהי וגו'. ולא בייך בזה אסור לאדם להתרפאות בד"ת כדאמרינן בפ"ק דשבועות י"ל דהיינו במתכוין לומר פסוק לרפואה אבל דרך למודו תלוי דברי ועוד י"ל דהכא לא בחולה ראשו כבר קאמר אלא בהם בראשו בלא יבא לידי חולי ממש ולאתוני בעלמא בד"ת מרי כדאמרינן התם ומזה יתייבב הא דהם בראשו יעסוק בתורה והרי אמרו בנדרים דחולה ראש הדבור קשה לו אע"כ דהכא לא איירי בחולה ממש כבר בראשו אלא דחש קלם בראשו ועדיין לא חלה וכפל למעה כדמשמע פרק ב"מ דאמרינן התם חש בראשו יהי דומה סי' עלה למעה וכפל יהי כלי דהיינו חלה ממש ועד"ז יש לומר הא דכתיב כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך ר"פ והיה אם שמוע תשמע וגו' לעסוק בתורה כל המחלה דהיינו חולי ממש בהי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך את המיחוש בלא תבא לידי חולי ממש ע"י עסק התורה וק"ל: חש בראשו וכו'. יש לפרש

דכתיב אלו משום דרפואתן קשה דאין לבן בן גילו מסוגל אחד משך מאליו כדאמרינן פרק אין בין המודר אין מבקרין סלי מעים משום כיסופא וחולי ראש אין מבקרין משום דדיבורא קשה ליה ומכ"ש חש בגרוש דדיבורא ודאי נמי קשה ליה וק"ל: אימתי תאות לבו כו'. נראה דלענין תפלה אמר בן זכה תאות לבו נתת לו קודם שהוציא תפלתו מפיו כמ"ש טרם תקראו ואני אענה לא זכה צריך לתפלה בפה דהיינו וארשת שפתיו וגו' ודו"ק: כ"מ שנאמר נצח סלה ועד כו'. פי' רש"י מדכתיבי לשנים אלמא לעולם משמע עכ"ל ואין זה מוכרח דהא מלת עולם ניחיה מלינו שיש לו הפסק כמו ועבדו לעולם ובנו מונך תרבות עולם הגומר ועוד דלא הול"ל אלא כ"מ שנאמר נלח סלה ועד עולמית הוא וע"כ נראה דה"ק מדכתיב כי לא לעולם אריב ע"כ הא דכתיב בתר הכי ולא לנצח אקצוף הוא דבר סוף והוא שלעולם לא יהיה לו הפסק וכן סלה ועד מדכתיבי בתר לעולם הם בכך אב לכ"ע שבאומר כלא סלה ועד גם אי לא כתיב בתר לעולם הוה פירושא אין להם הפסק שלעולם דהא מייתי ליה אדלעיל דמייתי קרא וארשת שפתיו בל מנעת סלה דלא כתיב ביה לעולם ודו"ק: כענק כו'. ר"ל שהוא במקום גבוה ואעפ"כ הוא רך לצואר כן הת"ח גם שהוא חשוב וגדול יהא נוח לבריות:

[illegible]

א"ר אליעזר [אלעזר] מ"ד °לחייו כערוגת הבושם אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה (אי נמי) וכבושם הזה שהכל מתבשמין ממנו תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו. ואמר ר' אליעזר [אלעזר] *מאי דכתיב °לוחות אבן אם משים אדם לחייו כאבן זו שאינה נמחת תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו. ואמר רבי אליעזר [אלעזר] מאי דכתיב °מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות. (אלמלא) [אלמלי] לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל רב אחא בר יעקב אמר אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהן שנאמר חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות:

שהכל דשין אותה. [illegible]: שהכל מתבשמין ממנו. שמלמד תורה לתלמידיו: כאבן זו שאינה נימחת. מפני דריסת רגלים כך לחייו אינם נמחים מלחזור אחר תלמודו וללמוד לאחרים: לא נשתכחה. [illegible] על ידי הלוחות [illegible] לישראל [illegible] שלמים: על הלוחות. בשביל הלוחות היו בני חורין: (מ"ד לוחות אבן כו'. דלא הי"ל למיכתב כלל שהיו אבן [illegible] סי"ל למכתב בהו אבן כסף (מהרש"א)):

הר"י מ"ד לחייו כערוגת הבושם. [illegible]

[illegible]

אמר רב מתנא מ"ד °וממדבר מתנה אם משים אדם עצמו כמדבר הזה שהכל דשין בו תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו רבא בריה דרב יוסף בר חמא הוה ליה מילתא לרב יוסף בהדיה כי מטא מעלי יומא דכיפורי אמר איזיל איפייסיה אזל אשכחיה לשמעיה דקא מזיג ליה כסא אמר ליה הב לי דאימזגיה ליה אנא יהב ליה מזגיה ליה כי טעמיה אמר דמי האי מזגא למזגא דרבא בריה דרב יוסף בר חמא א"ל אנא הוא אמר ליה לא תיתיב אכרעיך עד דמפרשת לי להני קראי מ"ד וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא. א"ל אם משים אדם את עצמו כמדבר הזה שהכל דשין בו תורה נתנה לו במתנה שנא' וממדבר מתנה. וכיון שנתנה לו במתנה נחלו אל שנא' וממתנה נחליאל וכיון שנחלו אל עולה לגדולה שנאמר ומנחליאל במות. ואם מגיס דעתו הקב"ה משפילו שנאמר °ומבמות הגיא ואם חוזר בו הקב"ה מגביהו שנאמר °כל גיא ינשא:

וממדבר מתנה. אם כמדבר הזה התורה נתונה לו במתנה: מילתא. כעס: אמר. [illegible]: איזיל אפייסיה. לרב יוסף: מזיג. [illegible] רב יוסף [illegible] והכיר [illegible] רב יוסף [illegible] שהיה בקי ליתן מים במדה: כל גיא ינשא. [illegible] לידי גיא והשפל חוזר ומתנשא:

הר"י מאי דכתיב וממדבר מתנה. [illegible]

עין יעקב

אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל. [illegible]

[illegible]

אמר רב הונא מאי דכתיב חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים אם משים אדם עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת ואמרי לה שמסרחת ואוכלת תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו ואם עושה אדם כן הקב"ה עושה לו סעודה בעצמו שנאמר תכין בטובתך לעני אלהים א"ר חייא בר אבא [א"ר יוחנן] מאי דכתיב נוצר תאנה יאכל פריה למה נמשלו דברי תורה כתאנה לומר לך מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם. א"ר שמואל בר נחמני (א"ר יונתן) מאי דכתיב אילת אהבים ויעלת חן מפני מה נמשלו דברי תורה כאילה לומר לך מה אילה זו רחמה צר וחביבה על בעלה [בועלה] כל שעה ושעה כשעה ראשונה אף דברי תורה חביבין על לומדיהן כל שעה ושעה כשעה ראשונה. ויעלת חן שמעלת חן על לומדיה. דדיה ירווך בכל עת מה דד זה כל זמן שתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם באהבתה תשגה תמיד כגון רבי אליעזר בן פדת דתניא אמרו עליו על ר"א בן פדת שהיה יושב בשוק התחתון של צפורי ועסק בתורה וסדינו מוטל בשוק העליון של צפורי תנא א"ר יצחק בן אליעזר פעם אחת בא אדם אחד ליטלו ומצא נחש שרף עליו. תנא דבי רב ענן מאי דכתיב רוכבי אתונות צחורות אלו תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה ומבארים אותה כצהרים. יושבי על מדין שדנין דין אמת לאמתו. הולכי אלו בעלי מקרא על דרך אלו בעלי משנה. שיחו אלו בעלי גמרא שכל שיחתן דברי תורה:

שדורסת ואוכלת. מיד לאחר דריסתה אינה מקפדת על תבוסתה אלא אוכל ... ואין מאוס עליה: **שמסרחת ואוכלת.** כמו היום ... ואחר כך אוכלת. אם לא ימאס לו כל נדבו. **ל"א שדורסת ואוכלת** לאחר דריסתה אוכלה מיד כך תלמיד חכם חוזר על שמועתו מיד כשקבלה מרבו: **שמסרחת.** מתגלגל עצמו על דברי תורה ולשון זה מרוח בעיני לפי שדרך חכמים להקפיד על אכילתן דרך גדולה ובנקיות ועל מלבושיהן דכתיב כל משנאי אהבו מות: **לעני.** לזה שמשים עצמו כעני ולישנא בתרא משום עצמו כעני לאחר מלה: **תאנה.** אילן: **כל זמן** שממשמש בה מוצא בה תאנים. שאינם מתבשלים בבת אחת אלא היום מעט ולמחר מעט וכל שעה ראוי לאכול מהם: **שמעלת חן על לומדיה.** שהכל מגדלין אותן ונותנין חכמה לבם חן: **באהבתה תשגה תמיד.** בשביל אהבתה תשגה עצמך פתי ושוגג (ושוגג) [ופתאי] לפניה בעסקך ולאו לדבר סכנה. ע"כ:

מהרש"א מ"ד חיתך ישבו בה כו'. בענין תיכת התורה המתגע כפי קרא דלעיל מיניה כתיב זה סיני מפני וגו' וקרא אם ישראל היה לגבי קיום התורה חיתך ישבו גם בתורה להתקיים בידם ע"ם אם מנים עלמו כחיה זו כו': **ואם עושה כן הקב"ה עושה לו סעודה כו'.** וזה ספכר ומראה לפרי דורסת ואוכלת מסרחת ואוכלת כפסטיה כפי' הראשון בפרש"י וזה סוחה פי' האוא לפי שמלעט הדרך הת"ח להקפיד על מאכלן כו' ע"ש ים לייסב דהלאי כן הוא דמתכוין מקפידין ת"ח על מאכלן אבל הכא איירי דע"י דעדיפי בתורתן שלא נתחסין אין יקפידין על מאכלן כחיה וכססיה דומיתי לקנין באהבתה תשגה תמיד שתעשה עלמך שוגה ופתי כו' כפי' רש"י ותייתי עלה מעלה דר"א דע"י טירדת לימודו פנק סדינו בשוק עליון של לפורי וק"ל: **עושה לו סעודה בעצמו כו'.** יש לפרש לפלמא כל סעני וכמין סאומו דכל לדיק ולדיק עושה לו הקב"ה מדור בפני עלמו ומפיק ליה ומדכתיב בריטא דקרא חיתך ישבו בה בלשון רבים ובסיפא דקרא תכיים בל' יחיד לעני וע"ל במלמא דקאמר כ"ל דהקב"ה כביכול בעלמו עושה לו סעודה ולא על ידי מלאך ונפקא ליה מדכתיב בטובתך לעני אלהים דולת אלהים מיותר לדרוש דאלהים בעלמו תכין לו אותה סעודה וק"ל: **כל זמן שממשמש כו'.** ומיהו דהלא הדבר בטועו לתאנה דסאר אילנות שמתבשלין בפעם א' ואינו לריך לשמרם שלא ילקטוה אלא בעת בישולן אבל תאנה שאין מתבשלין בפ"א אלא היום מעט כו' כפרש"י ולריך שמירה בכל יום שלא ילקטו מהנו ובסיפיה דהאי קרא וסומר אדוניו יכובד והדרשות על יוסף שנאמר בו לא יזיע מתוך האהל וק"ל: **אף ד"ת חביבין כו'.** לפי שכל דבר שאדם רגיל בו נמאס ולבסוף גם הוא כמאס אבל ד"ת אינן כן שחביבין כל שעה וכשעה כו' ואמר ויעלת חן על לומדיה לפי שלפעמים הם מרודים בלמודן ואין מקפידין במאכלן ומלבושן כודם לעיל ואמר שלע"פ כן ע"י תורה מעלין חן וכזלה בי אמרו לא כחל ולא פירכוס ויעלת חן: ואמר מה דד כו' כל זמן שאדם הוגה כו'. דמתוך שמחזר אחר למודו תמיד מולא בה טעם הדבר תדוש. ואמר **באהבתה תשגה תמיד כגון ר"א כו'.** לכאורה אין זו מעלה לתורה שיהיה שוגה ופתי בעסקיו ע"י התורה וי"ל דה"ק שתהי' שוגה בעסקיך כאילו אתה עושה במתכוין מהדברים תאמר עליך כאילו נתת לבך על כך בעסקיך וכן כראה מפרש"י בספר משלי ע"ם והאי מייתי ספיד מא דנא אדם ליטלו ומלא בו שרף ודו"ק: **רוכבי אתונות אלו תלמידי חכמים כו'.** דקרא לעיל מיניה איירי בחכמי ישראל לגבי לחוקקי ישראל וגו'. ואמר צחורות שעושין אותה כצהרים כו'. שע"י שהולכין מעיר לעיר ומודיעין מסברת רבנים יודעים למסבר טפי כדאמרי' פרק קמא דעבודת כוכבים כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם כו' התיס' לעיל בקונין. ואמר יושבי על מדין כו'. היינו שפוסקין ומתוכן

עיון יעקב

[illegible]

ומתוכן נדון עד שילא הדין אמת לאמתו והוא מפורש פ"ק דב"ב ע"ש. ואמר והולכי אלו בעלי מקרא. שהולכין בתורה: ועל הדרך זו משנה. שהיא דרך לתורה: ושיחו אלו בעלי תלמוד שכל שיחתן בו. כמ"ש דלפעלו שיחת ת"ח צריכין לימוד:

הרי״ף [illegible]

כו אמר רב שובי משום רבי אלעזר בן עזריה מאי דכתי' °לא יחרוך רמיה צידו לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי. ורב ששת אמר צייד הרמאי יחרוך כי אתא רב דימי אמר משל לצייד שצד צפרים אם ראשון ראשון משבר את כנפיו מתקיים בידו ואם לאו אין מתקיים בידו. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא מאי דכתיב °הון מהבל ימעט וקובץ על יד ירבה אם משים אדם את תורתו חבילות חבילות מתמעטת ואם קובץ על יד על יד ירבה אמר רבא גמירי לה רבנן להא מילתא ועברי עלה אמר רב נחמן בר יצחק °בידי הוה עבדא ואתקיים בי:

לא יחרוך. מתדיקן דרש ליה לא יחיה ולא יאריך: צייד הרמאי. סמרגס בנרבא ולימ ממהר עניס: ורב ששת אמר. אין זה רמאי אלא שוטה אבל הקונן על יד רמאי הוא ונחשב כדבר והוא יחרוך כלומר יתקיים בידו כצייד הרמאי משבר נף כל עוף כשבא לבתו כדי שלא יברח הוא חורך שפוש והוכין וקרא לאמוראי מתונה: לא יחרוך. לא ימלה ויאכל: אנא עבדתיה. קיימתי לקונן על יד והולכתי עד שמתקיים בה ואחר כך חזרתי ושמעתי אחרת, כ"כ:

הרי״ף [illegible]

כז תנו רבנן כיצד סדר משנה. משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו נסתלק אהרן וישב לשמאל משה נכנסו בניו ושנה להם משה פרקן נסתלקו בניו אלעזר ישב לימין משה ואיתמר ישב לשמאל אהרן. רבי יהודה אומר לעולם אהרן לימין משה הוא חוזר. נכנסו זקנים ושנה להם משה פרקן נסתלקו זקנים נכנסו כל העם ושנה להן פרקן נמצא ביד אהרן ד' וביד בניו שלשה וביד זקנים שנים וביד כל העם אחד נסתלק משה שנה להם אהרן פרקן נסתלק אהרן שנו להם בניו פירקן נסתלקו בניו שנו להם זקנים פרקן נמצא ביד כל אחד ואחד ארבע. מכאן א"ר אלעזר [אליעזר] (בן עזריה) חייב אדם לשנות את תלמידיו ד' פעמים. וק"ו ומה אהרן שלמד מפי משה ומשה מפי הגבורה ארבעה הדיוט מפי הדיוט עאכ"ו. רבי עקיבא אומר מנין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו שנאמר °ולמדה את בני ישראל. ומנין עד שתהא סדורה בפיהם. שנאמר °שימה בפיהם. ומנין שחייב להראות לו פנים בה שנאמר °ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם

עין יעקב

[illegible]

לפניהם. תעיילו כולהו ונגמרו ממשה. כדי להחלק כבוד לאהרן וכבוד לבניו וכבוד לזקנים. וליעול אהרן ולילף ממשה וליעיילו בניו ולילפו מאהרן וליעיילו זקנים ולילפו מבניו. וליעיילו כל ישראל ולילפו מזקנים. משה כיון דמפי הגבורה גמר מכתייתא מלתיה. אמר מר רבי יהודה אומר לעולם אהרן לימין משה הוא יושב כמאן אזלא הא דתניא שלשה שהיו מהלכין בדרך הרב באמצע גדול בימינו וקטן בשמאלו (כמאן) נימא רבי יהודה היא ולא רבנן אפילו תימא רבנן ומשום טרחא דאהרן:

כיצד סדר משנה. כיצד למדו ישראל תורה שבעל פה: נכנס אהרן. ישב לפני משה כדכתיב והיו עיניך רואות את מוריך וכן כולם בשעה ששומען לפני רבן יושבין: ישב לשמאל משה. דהכא שמהלך לימין רבו הרי זה בור וכל שכן יושב בתוך שלא בכי ישב לשמאל: ושנה לדם פרקן. אותו פרק עצמו ששנה לאהרן: אהרן לימין משה חוזר. אחר ששנשו בניו ויש בכי לישב לשמאל עכשיו כנגד שלא לאהרן ולמבה להיות אהרן שהוא גדול בלא ויושב מימין משה: ומה אהרן ששמע ממשה וכו'. ומקשיי מלתא לשתקיים בלבו להבין מכל אפילו הכי שמע ארבעה פעמים: להראות לך פנים. ללמדו ולשנות עמם לתרגם מפני מה זה מותר וזה אסור ותבל אשר יוכל לא יאמר כך בעמעתי הבן אהם השעם מעלמך ותנא בפרק ראשון מסים לאמר על נמה פיאר ותראה לו פנים: אשר תשים לפניהם. ולא כתיב אשר תלמדם לריך אתה לשים אלקדר לפניהם טעם המייבב שלמונן: וליעיילו כולהו. מריבא ונילפו מגמה רבה למלך ארבע פעמים: וליעול אהרן ולילף ממשה. ד' זמני וליעיילו בניו ולילפו מאהרן ד' זמנין וכן כולם: משום טרחא דאהרן. דמתחלה יחידי הוא דלא כבי דנאו לשמאל יתיב וכי הדר עיילי (לידך) [ליכך] ליכא טרחא לאוקמי ולאהדורי לימין משה:

מהרש"א משה למד וכו'. נראה שמשום דנריסס אקרא דפרשת מכספים ויעל משה ואהרן כדב ולאניהו והבנים מתקני ישראל כסדרן נקרא כן סדר למודן וכל המוקדם בפסוק נכנס בתחלה ובדמעקק כדי לחלוק כבוד כו' ואמר ונמצא ביד אהרן ד' כו'. דאיתא בנדרים דתמה נמי למדם מפי הגבורה ד' פעמים דכתיב אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה וגו' ועכים נראה שאחר שנתתקן להם שלימוד בנ"ע ישים לימוד סדר לישוד אחיתי לצמם ונ"פ מה שכתבנו בנמק' נדרים שהלימוד שלא לשמה הוא בג' דרכים והד' שהוא לימוד לשמה והכינן שלהן אגד"ל שהלו ד' לוחיות ים לאן לגמ"ד הנב"ם יצא מכלל ג' לימוד שלא לשמה שיסים להם הלימוד הד' לשמה; רבי עקיבא אומר מנין שחייב כו' עד שילמדנו כו'. במכילתא משמע דסיימו נמי עד ד"ם והכי איתא שם דבר אל בני ישראל ואמרת וגו' אין לי אלא פ"א מנין ג' וד' פעמים עד שילמדנו ח"ל ולמדה את בני וגו' אבל מתוך סופהן משמע דר"ע פליג אדר"א ב"ע דאמר מכאן שחייב אדם לשנות ד"פ כו' אלא דסבר דר"ע דבעי נלמדו אפי' עד ק' פעמי' עד שילמדנו כו' ואין ללמוד סדיום מתשם

דמשני מפי הגבורה כדנמו למימר לעיל והוסיף רע"ק דאפשר דגם אחר שלמדו יפה אינו רגיל בה ואינו בגורה בפיו ע"כ אמר עד בההיה סדורה בפיהם כלומר הדבר כלומד הכם ומוכח בפה בלי שילמדך שיוכלו מתוך הספר ובכל זה אפשר ביהים גם ת"ל נפס אבל לא ידע בנועם הדבר להבין דבר מתוך דבר שהוא מעלה מעלתם ע"כ אמר שחייב לסרלות לו פנים ופרש"י מלא כמ"ש אשר תלמדם פי' ע"ש אבל בפ"ק דסנהדרין דרשו אשר תשים אשר תלמדם מיבעי ליה אלא אלו כלי הדיינים ול"ל דשקולים הם הדרשות ועוד י"ל דסכא שלפניהם שהוא לבנן פנים ודים ליה ובמכילתא אמרו ערכם לפניהם כשלחן ערוך כו' עיין בם:

הרי"ף עד שילמדנו שנאמר ולמדה וכו'. וקשה כיון דכתיב שימה בפיהם למאי אלטריך למימר ולמדה כי בכלל סדורה בפיהם יש לימוד שאם לא יש לימוד היאך תהיה סדורה. וי"ל כיון דילפינן נמי משימה בפיהם שחייב להראות לו פנים הוה אמינא דשימה היא לימוד ומראה לו פנים אפילו שלא תהיה סדורה לכך ילפינן לימוד שילמדה את בני ישראל ומייתר שימה בפיהם למנין פירוש מרכתיב לי שימה הוא להראות לו פנים כדכתיב ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם:

רבי פרידא הל הוא תלמידא דהוה תני ליה ד' מאה זמני וגמר. זימנא חדא בעיוה למלתא דמצוה תנא ליה ולא גמר אמר ליה האידנא מ"ש אמר ליה מהאי שעתא דאמרו ליה למר איכא מילתא דמצוה (איסורי) אסחתי לדעתאי אמינא השתא קאי מר השתא קאי מר א"ל הב דעתך דאתני לך תנא ליה ארבע מאה זמני אחריני וגמר נפקא בת קול ואמרה ליה ניחא לך (דליספו על חייך) [דליפסוק לך] ארבע מאות שני או דתזכה את ודרך לעלמא דאתי אמר ליה בעינא דאזכה אנא ודראי לעלמא דאתי אמר להן הקב"ה תנו לו זו וזו:

ארבע מאה זימני. כל פרקא מקמי דליגמר: בעיוה. לרבי פרידא למלתא דמלוה בשוקא: נפקא בת קלא ואמרה ליה. לרבי פרידא:

מהרש"א תנא ליה ד' מאה כו'. כדי חני לי' ד' מאה דקדק לבסות עמו ד' מאות דמכין יש לסין בזה ע"פ מ"ש פ"ק דתענית אינו דומה שונה ק' פעמים לשונה אחד וק' פעמים והענין מפורש שם בסוד מאה ברכות לנפש רוח כשמה שיצאה חלק אחד מאלה לנשמה בסוד כהן לוי ישראל ולכך נקט אינו דומה שונה מאה כו' דלא יצא רק חלק א' לנשמה לשונה ק"א כו' וה"נ הכא ד' פעמים דחייב אדם ללמד כדלעיל לא יצא לחלק נשמה ד' פעמי' אלו כי אם בשונה ארבע מאות פעמים וה"ק:

אמר רב חסדא אין התורה נקנית אלא בסימנין שנאמר שימה בפיהם אל תקרי שימה אלא סימנה. שמעה רב תחליפא במערבא אזל אמרה קמיה דרבי אבהו אמר אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה הציבי לך ציונים וגומר עשו ציונים לתורה ומאי משמע דהאי ציון לישנא דסימנא היא דכתיב וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון. רבי אליעזר [אלעזר] אומר מהכא

עין יעקב

[illegible]

משלי ז מרבא ומודע לבינה תקרא עשה מודעים לתורה רבא אמר עשה מועדים לתורה והיינו דאמר רב דימי [אבדימי] בר חמא [בר דוסא] מאי דכתיב לא בשמים היא ולא מעבר לים היא לא בשמים היא שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה. ולא מעבר לים היא שאם מעבר לים היא אתה צריך לעבור אחריה. רבא אמר לא בשמים היא לא תמצא במי שמגביה דעתו עליה כשמים. ולא מעבר לים היא לא תמצא במי שמרחיב דעתו עליה בים. רבי יוחנן אמר לא בשמים היא לא תמצא בגסי הרוח ולא מעבר לים היא לא תמצא בסחרנים ולא בתגרים:

בסימנין. סימני השמועות זו אחר זו וסימני חכמים כדרך שיש בגמרא (וספרים גירסא בסימנא) [ותוס' גירסא דסמכיה]

נפיהם: עשה מועדים לתורה, קבעו עתים לתורה לתלמידים שידעו עת לבא ולכנוס: **והיינו דאמר רב אבדימי.** שא דלאמן צריך לטרוח ולעמוד סימנים ולהסדיר מחבורות כדי להתקיים סתורה בלומדיה הייט דרב אבדימי דמפרש דיוקא דקרא באם בשמים היא היית צריך לעלות אחריה: **סחרנים.** מחזירין בעיירות: **תגרין.** נעיין במקומן אלא מלאה ולוים מלאה כדאמרינן לעיל:

מהרש"א אלא בסימנים שנאמר שימה וגו'. שאמר שאמר ולמדה את בני ישראל שצריך לשנותו עד שילמדם אותו רמ"ש אינה קנין בנפש שלא תשכח אלא על ששיוה בפיהם: **אל תקרי שימה אלא סימנה.** מלים לבון קיימו בקרא בישעיה ובעורם כסימן והכא סימה הכי אחרונה מופל מהפעלים שהלמ"ד נופל בהם וק"ל: **הציבי לך ציונים כו'.** גם סרג תקדא הציא מקרא דאורייתא מ"מ קאמר אם מדברי קבלה לא ילפינן שמא יותר ספורם כמשמעם מלבון קיון ומייתי ליה מקרא דיחזקאל ובנה אלנו לציון וה"ל ס"מ לאתויי מספר מלכים מה ציון הלז וק"ל: **עשה מודעים לתורה כו'.** ופירוש המקרא אמור לחכמה אחותי ואומר שהחכמה ברורה לך כאחותך שאסורה לך כדאמרינן בסנהדרין וזה ע"י שהעשה מודעים וקימנים לתורה ובזה מפרש לה מודעים כו' שע"י קביעות עתים יקוים זה ומודע ממלת הסוסים כמו כגם כבב סולת פלמה וק"ל: **והיינו דא"ר אבדימי כו'.** עיין פרש"י ועוד נראה לפרש דקאי אכולה סוגיא דמשהני בה שהתורה מתקיים באדם ע"י הרגל בפה ולפי שהאדם מונע עצמו מן התורה והחכמה אם מפני עונג המותר לו ומפני קולר האושר אומר הכתוב לא נפלאת היא ממך לתלות בך שלתה קולר תורתך וגם לא רחוקה היא לתלות בעומק וריחוק האושר וע"ז אומר לא בשמים היא ונומר שאתה צריך לעלות אחריה וזה דבר שא"א מפני עומק מושג דדברים שבשמים למעלה ומגבל הירח סם עומק הסגה ולא מעבר לים היא ונומר לעבור אחריה הגם שאין סם עומק שהוא מתחת גלגל הירח אבל הוא קולר האושר שיגיע לגם אדם שהעולם הוא מהלך ת"ק שנה ומקיים בענין שלא ימנע האדם מן החכמה והתורה מפני שני סיבות הללו אבל קרוב אליך הדבר מאד בפיך ונומר דהיינו כדדרשינן לעיל איימתי קרוב אליך הדבר בזמן שבפיך ונומר וקל להבין: **במי שמגביה דעתו כו'.** הייט שדעתו גבוה ואין צריך לקבל מרב ולא תמצא במי שמרחיב דעתו כו' גם אם הוא מקבל מרב לא ירחיב דעתו לסמוך על זה ודי לו בקבלתו אלא דצריך לחזר אחריה שלא תשתכח ממנו כדאמרינן לעיל ור"י שאומר לא תמצא בגסי רוח כו' כדאמרינן לעיל אם משים אדם עצמו כמדבר כו' ולא תמצא בסחרני' כו' הייט דבקט מעבר לים שמחזרין סרבה ע"י סחורתן ולא יעלו לביתם כמ"ש הספנים אחת לכמה חדשים וקל להבין:

הריף הציבי לך ציונים וגו'. נראה לאחר סחם לרבי אבהו דלא יליף מקרא דרב חסדא משום דההוא קרא איצטריך ליה לדרשה דלעיל מכן שתהא סדורה בפיהם. ורב חסדא סבר דאיצטריך לשתהא סדורה בפיהם אפשר דדייק דלהא ריהטא היכ"ל למדה את בני ישראל ושימה בפיהם והייט תיבת הלימוד ותיבת ביסדרה בפיהם. ומדכתיב שימה בפיהם בלא ולמדם ולמדה את בני ישראל סימנים כדי שתהא סגורה בפיהם. ועוד דהוה ליה למימר בותה בפיהם. ומדכתיב שימה הוא לדרוש לשון סימן. ומדסמך ליה בפיהם הוא לדרוש נמי סדורה בפיהם ומדאפקיה בלי סימה ולא לשון אחר הוא להראות להם פנים מדכתיב אשר תשים לפניהם: ומודע לבינה תקרא וכו'. וצריך לגמר דבשלמא לרבי אליעזר דדרש עשה מודעים לתורה דהיינו סימנים אתי שפיר הא דקאמר הייט דרב דימי שצריך לטרוח ולהסמיך סימנים שאם היתה בשמים צריך לטרוח ולעלות אחריה אבל לרבא דדרש עשה מועדים לתורה ופרש"י קבעו עתים לתורה לתלמידים שידעו עת לבא ולכנוס אינו משמע ממנו לזה הייט דרב אבדימי ואפשר לומר דבכלל עשה מועדים לתורה דהייט לקבוע עתים לתורה. יש במשמע שלאלא קביעות התורה לתלמידים תשתכח ממנו התורה: וכתיב לא בשמים היא וכו'. וכיון הוא שצריך לטרוח בקביעות עתים ללמד לתלמידיו כי בזה ילמוד מתלמידיו יותר מכולם: **מאי דכתיב לא בשמים היא וכולי.** נראה שהוקשה לו בפסוק שאם הוא כמשמעו לא בשמים היא כדי שיתגלגל האדם ויאמר מי יעלה לנו וכו'. לפי זה יקשה מאי לאשמועינן דקאמר דהיה לו לומר לא בשמים היא לפלוג אלים. ועוד כך היה לו לומר לא בשמים היא לאמר מי יקחה ויורידה לנו. ועוד מבין שאמר מי יעלה לנו השמימה משמע מי יעלה אותנו ומ"מ לא לדק ויקחה לנו אלא ונקח אותה ואם הכוונה לומר שאיש עדבר על עלמן שלא מי יכן ויעלה אחד ויקחה לנו א"כ היה לו לומר מי יעלה ויקחה לנו. לזה דרשו ז"ל שאם בשמים היא וכו' והכי קאמר לא בשמים היא שאילו היתה שם היית חייב וצריך לאמר ולבקש מי יעלה לנו השמימה לפי שצריכין אנו לעלות אחריה ואם אין אנו כדאים לקחתה. אותו שמעלה אותנו יקחה ויתנה לנו להורידה ממנו. וכן דרש מעבר לים שצריך לאמר לדרוש ולבקש מי יעבור לנו אל עבר הים וכו' ועוד י"ל מדקדק כיון שיש כאן ארבעה חלוקות לא נפלאת היא ולא רחוקה לא בשמים היא ולא מעבר לים היא למה אמר בשמים אלו. לאמר מי יעלה לנו. ובשתים הראשונות לא נפלאת ולא רחוקה. לא אמר לאמר מי יעלה ומי יקריבנה לזה דרש רב אבדימי דאתי לדרשה שחייב האדם לאמר אילו היתה בשמים צריך אני לעלות אחריה. וכן מעבר לים לאמר ל"ל אני צריך לעבור אחריה. ועוד יש לומר שדקדק מה שאמר יעלה לנו דאם הוא בד של ההגלגלות כך היה לו לומר אין מי יעלה לנו השמימה ומדכתיב מי יעלה משמע שאם בשמים היא אתה צריך לעלות ודו"ק: לא תמצא במי שמגביה וכולי. וקשה דהיינו לא תמצא בגסי הרוח. וליכא בינייהו אלא בפירוש מעבר לים היא ולמה הזכיר רבי יוחנן עוד לא תמצא בגסי הרוח. ונראה דרבא דרש לא תמצא במי שמגביה דעתו על התורה לומר לאיש כמוני לא נכון להתעסק בספרי התורה אלא בסודות התורה ומגביה דעתו עליה כשמים שהם דבר רוחני ואינו רוצה לעסוק בספרי התורה שנוהגים בתחתונים. ולפי זה בגסי הרוח בין אדם לחברו אפשר שתמלא התורה. ובא רבי יוחנן ודרש דאפילו בגסי הרוח בעלמא לא תמלא התורה:

אמר רב יהודה אמר רב יושבי צריפים ומחלבי מדברות חיידם אינם חיים ונשידם ובנידם אינם שלהם. תניא נמי הכי רבי אליעזר איש בירה אומר יושבי צריפים כיושבי קברות ועל בנותיהם הוא אומר ארור

עין יעקב

עשה מודעים לתורה. פירש"י לקבוע עתים לתורה והיינו עפ"ש הרבה ביום לא סגי"כ בגל מוגלאכתו [illegible] אלא כ"ל דקאמר והיינו דאמר רב דימי [illegible] גם בשמים היא וכו' שאם בשמים היא אתה צריך לעבור אחריה [illegible] וק"ל:

ארור שוכב עם כל בהמה מאי טעמא עולא אמר מפני שאין להם מרחצאות רבי יוחנן אמר מפני שמרגישין זה לזה בטבילה. מאי בינייהו איכא בינייהו נהרא (דמקרב למתא) [דסמיך לביתא] אמר רב הונא אמר רב כל עיר שאין בה ירק אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה. מיתיבי שלשה מרבין וכו':

ומהלכי מדברות. וכשותיהם עמהם: ויושבי צריפים. מי שבני מקנה בהם ואוכלים כאן [ט] חדש או חדשים עד שכלה המרעה לבהמות ומסיעים משם ונקבעים במקום אחר: איגן שלהן. לקמן מפרש מעמא: ביושבי קבירות. מתים. לפי שמחוסרים כלום ושוכן בתחות בורם ומנע: מאי טעמא. לקודין גסתיא: שאין להם מרחצאות. והולכין למקום רחוק לרחוץ ובשותיהן מוקקות למכלפין לפי שמגביר עוצבה ומלין ליש: בטבילה. שאין להם עקלות והולכים סכים [לטבול] למקום רחוק וקורלה למתרחם תמגיפים השכנים בדבר ויש רבע חדף לאחריין ונתיחד שמין ומכן לא יתיחד אדם עם שתי כשים: נהרא. ראוי לטבילה ולא למרחץ הרגם טבילה ליכא דהא קורך לאי אבל מעלה דתמים מתהלכות איכא: אין תלמיד חכם רשאי וכו'. לפי שסירק טוב למאכל וניקח בזול ויטל לעסוק בתורה:

מהרש"א *תלתא פרסי כו'. בפ"ה לא גרסיק אלא תלתא פרסי וכן נראה להגיה הכא לפי מה שפירשתי שכל אחד מהמגנבים היה מקומו מיל דהיינו ל"ב מנסים י"ב מיל דהוה תלתא פרסי דכל פרסה הוא ד' מילין וג' פרסי דקאמר היינו באורך אבל ברוחב לא הוי רק פרסה אחת ומיהו בתוייתם שתפתי קרא ולכ"ע בתיבה היו חונים ולו"כ לותן ג' פרסאות אורך בתזונע לא הוי ג' פרסי וק"ל: ארור שוכב עם כל כו'. עיין פרש"י וכולהו ומפירושו דלהך מילתא קאמר הכא נמי הכי ולענין איסורא והוא דחוק דלמה סיכם לומר כאן בכותיכן במקום כשותיהן ובגיהן דנקט לעיל ועוד דמייתי קרא דשוכב עם כל בהמה גומר ונפי ה"ל לאתויי קרא דליקור אסה איש בכשותיהן וליקור ממזר ובגיהן ועוד דמייתי קרא דפרשה כי תבא ארור שוכב וגו' ולא מייתי קרא דפרשת אחרי מות ובכל בהמתך לא תתן שכבתך וגומר וקרא דפרשת קדושים ולא אשר יתן שכבתו בבהמה וגומר וע"כ נראה דלא קאמר תניא נמי הכי אלא אהא דקאמר חייהם אינן חיין והכא תניא נמי הכי כושבי קברים אבל אהא דקאמר כשותיהן ובסותיהן אינן כו' לא מייתי תניא ועל בסותיהן לאו לענין אסה איש קאמר אלא מדרין במקום מקנס ובהמם וכמכונן שאין להם מלהלות כו' ומפני שמרגישין כו' וק"ל:

אמר רב יהודה אמר רב כל עיר שיש בה מעלות ומורדות אדם ובהמה [שבה] מתים בחצי ימיהם. מתים סיד אלא אימא מזקינין בחצי ימיהם אמר רב הונא בריה דרב יהושע הני מולייתא דבי בירי ודבי נרש אזקינן:

מזקינין. מפני המורח: בי בירי ובי נרש. ב' מיירות היו כן ג לון מעלות ומורדות וקן מגייהא: אזקינן. הקינסי:

תניא אמר רבי יהושע בן חנניא אין לך שיפה למדידה יותר משלשלאות של ברזל אבל מה נעשה שהתורה אמרה ובידו חבל מדה והכתיב וביד האיש קנה המדה ההוא לתרעי תני ר' יוסי [רב יוסף] ג' חבלים הם של מגג ושל נצרים ושל פשתן של מגג לפרה כדתנן בפתוה בחבל המגג ונתנוה על גב מערכתה של נצרים לסוטה דתנן ואח"כ מביא חבל מצרי וקושר למעלה מדדיה של פשתן למדידה:

ובידו חבל מדה. במשכן של יחזקאל: וביד האיש קנה המדה. במשכן של יחזקאל: לתרעי. למדוד רוחב השערים: מגג. יורק צלפרי לפי שהיא מקבלת טומאה שיהא כל מעשה פרה בכשרין: נצרים. ערבה קליפה:

תוספות חבל המגג. [illegible] ולכתוב כדמתרגי' [illegible] ממין מקבל טומאה:

אמר הבונה [illegible]

הדר פרק ששי

רבינא הוה יתיב קמיה דרב אשי חזייה לההוא גברא דקטיר חמריה בציניתא בשבתא רמי ביה קלא לא אשגח ביה אמר ליה ליהוי האי גברא בשמתא אמר ליה כי האי גוונא מי מיתחזי באפקירותא א"ל אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כל מקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב. אמר רבא בפניו אסור וחייב מיתה שלא בפניו אסור ואין חייב מיתה ושלא בפניו לא והתניא רבי אליעזר אומר לא מתו בניו של אהרן אלא על שהורו הלכה בפני משה רבן מאי דרוש ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח אמרו אע"פ שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט ותלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהורה הלכה *בפני רבו. אמר לה רבי אליעזר לאמא שלום אשתו תמהני אם יוציא זה שנתו ולא הוציא שנתו. אמרה לו נביא אתה אמר לה לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי. אלא כך מקובלני כל המורה הלכה

עין יעקב

כל עיר שאין בה ירק. [illegible]

ר"א לומר לא מתו בני אהרן אלא על שהורו הלכה בפני משה רבן. [illegible]

הלכה בפני רבו חייב מיתה ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן אותו תלמיד יהודה בן גוריא שמו והיה רחוק ממנו שלש פרסאות בפניו הוה והא רחוק ממנו שלש פרסאי קאמר ולטעמיך שמו ושם אביו למה אלא שלא תאמר משל היה. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המורה הלכה בפני רבו ראוי להכישו נחש שנאמר °ויען אליהוא בן ברכאל הבוזי ויאמר צעיר אני לימים ואתם ישישים על כן זחלתי ואירא מחוות דעי אתכם כתיב הכא. זחלתי וכתיב התם °עם חמת זוחלי עפר. זעירי אמר רבי חנינא נקרא חוטא שנאמר °בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך. רבי אלעזר אומר מורידין אותו מגדולתו שנאמר °ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא. ואף על גב דאמר לאחי אבא צוה לי לא צוה אפילו הכי אענשו דאענש דכתיב °ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' וגומר ולא אשכחן דאצטריך ליה יהושע:

בציניתא. בדקל ואין מקומסין באילן משום בנות: אמרי ליה. רבינא לרב אשי הא מלבא דעבדים ספסא קנן מי שרי כי אפקירתא אוכפא או לא: אין הבמה גו'. אין תורם וחכמה וכבוד ואנוכם ריגן שעומדת לפני חוגל הבס: בפניו אסור. לגוחות: וחייב מיתה. בידי שמים והא דרבא לאו אלאמהדי אליסורא קאי אלא על כל רבא לגמרי: בפניו הוה. והא דקתני רחוק ממנו שהיה מקומו רחוק ממקום רבו בלא פרסאות מיהו כי אורי קמיה אורי: והא רחוק ממנו קאמר. ולי סולא לאו רחוק הוא מאי לאלא רבי יוחנן לאשמעינן: צפנתי אמרתך. כנכתי דברי מלהורותם במקום שאהיה חוטא עליהן: ר' אלעזר אומר מורידין אותו מגדולתו. במורה הלכה בפני רבו: את אחי אבא צוה. דחלק כבוד לשבם דכתיב זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה והורה הלכות גיעול: אך את הזהב. לישנא כירד מגדולתו דפסקי ליה מקמי הכי: דכתיב. ביהושע: ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט. שהיה במיד יהושע להיום צריך לשאול דברי הלכה מאלעזר: ולא אשכחן. לאחר מיתת משה: דאיצטריך ליה יהושע. לאלעזר לשאול לו כלום:

מהרש"א שהורו הלכה בפני משה כו' מאי דרוש ונתנו וגו'. יש לדקדק כיון דכך מפורש בהאי קרא ונתנו בני אהרן אש וגו' מאי קייך ביה שהורו הלכה בפני משה וליסנא דמאי דרוש בני קשה כיון שמפורש הוא בתורה וכבר פושו מפי משה כמה פעמים כמפורש בפרק כילד מעברין לפי סדר משנתן מפי משה וי"ל דלמסר לפרש הקרא שיתנו אש על המזבח לאו משל הדיוט אלא שיעבירו אותו מן האש סרטלה על המזבח שהיא אש מן השמים כמפורש ביומא ושם דרשו משאי ונתנו בני אהרן אש וגו' מן הדיוט ממש מנין הכירים כמפורש בת"כ וסיינו אש זרה דכתיב בקרא והא דכתיב אשר לא צוה אותם מנשו כן בלי ליווי משה ולא"פ שהוא כראוי כפרש"י בפרי הוליאו לו וכתב הרא"ם אך קשה דמהכא

ומגונה שומחת פרחונם כעננו ואין הדבר כן אמרי מאמה שהלימ בסכינם כולי ועוד כוהן מבנה העגל כתחייבו כלייה מ' והוציאם הפלתו מ' ועוד כבנר כאמר למשה מ' ונקדם בכוורי ודרשו בנגחים מ' ע"ש בארוך ועוד י"ל מסתיא דפרק ד' מיתות דלמאר כדב ואביהוא לימתי ימותו שני זקנים הללו וחגו מ' א"ל סקב"ה כראה מי קובר את מי כולי דומשמע דמה כעננו וי"ל דודאי שכם המיתה היה ומעטמים אחרים כהנך דלעיל אלא דה"ק הכא לא מתו בני אהרן במיתת אש של מעלה אלא משום שהורו הלכה בפני רבן בדבר הכתוב באש של מעלה דהיינו אע"פ שאש יורדת מן השמים מלוה להביא מן ההדיוט ודו"ק: ואמר רבה בב"ח כו' והיה רחוק ממנו כו'. אע"ג דברייתא גופא קתני בהדיא שאותו תלמיד א' בפניו הורה משמע ליה בפניו לאו דווקא אלא כל זמן שהיה ר"א חי ומשום דתני משה לקט בפניו ממש לקט נמי סלי ליתנא גבי תלמיד דר"א: ראוי להכישו נחש כו'. דומין זה שזה כמדבר בפני רבו עושה מעשה נחש שהיה מדבר בפני רבו כדאמרי' בסנהדרין גבי נחש דברי הרב ודברי התלמיד מי ע"ש: בלבי צפנתי וגו'. איירי בתלמיד כנגד רבו כדכתיב לעיל מיניה בכל לבי דרשתיך אל תשגני ממצותיך כדאמר לגמור וגומר וק"ל:

הרי"ף והתניא לא מתו בני אהרן וכו'. וקשה דמשמע דסקנו מתני אהרן ואמרי אמה הורו בפני משה רבן ואם סקופיה מאותו תלמיד כנגד א"כ לא הי"ל לאתויי אלא מעשה דההוא תלמיד. ועי"ק מפסוק ונתנו בני אהרן אש על המזבח להביא אש של הדיוט א"כ אין כאן מוד הוראה לבני אהרן [illegible]

[illegible]

[illegible]

עין יעקב

[illegible]

[illegible]

לב:
רב המנונא רמי כתיב בלבי צפנתי אמרתך וכתיב בשרתי צדק בקהל רב [לא קשיא] כאן בזמן שעירא היאירי קיים כאן בזמן שאין עירא היאירי קיים. אמר רבי אבא בר כהנא [זבדא] כל המשנר מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם שנאמר וגם עירא היאירי היה כהן לדוד וגו'. לדוד הוא דהוי כהן לכולי עלמא לא הוי כהן. אלא שהיה משגר לו כל מתנותיו. וכתיב [בתריה] ויהי רעב בימי דוד שלש שנים. אמר רבי אבא [לוי] כל המותיב מלה קמיה רביה אזיל לשאול בלא ולד דכתיב ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו ויאמר אדוני משה כלאם. וכתיב נון בנו יהושע בנו ופליגא דרבי אבא בר פפא דאמר רבי אבא בר פפא לא נענש יהושע אלא על שבטל את ישראל מפריה ורביה לילה אחת שנאמר ויהי בהיות יהושע ביריחו וגומר וכתיב ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי. אמר ליה אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה. אמר ליה על איזה מהם באת. אמר ליה עתה באתי. מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק וכתיב [וילך יהושע בלילה ההוא] בתוך העמק. מלמד שלן בעומקה של הלכה. וגמירי שכל זמן שאין ארון ושכינה שרויין שלא במקומן ישראל אסורין בתשמיש המטה. אמר רב שמואל בר אויא [אוניא] משמיה דרב גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין שנאמר עתה באתי:

יהושע בלילה ההוא בתוך העמק: ואמר רבי יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה וגמירי דכל זמן שארון ושכינה שרויין שלא במקומן וכולי. והיינו לילה דהוכיחו המלאך פי' מבטלי תלמוד תורה בשביל כהו' ארון על העיר ולא החזירו במקומו [אם הארון] למקומו בגלגל והיה הלילה שבטלו מפריה ורביה:

צדק. דברי תורה: עירא היאירי. רבו היה כדכתיב היה כהן לדוד: רב לחוד: מותיב מלה. משיב דבר הורה הלכה: לשאול לניהו: כלאם. ראוים הם לכך דס"ל כמותם הלכה: וכתיב נון בנו יהושע בנו. ובספר יהושע לא חשיב בן: לא נענש. להיות עררי אלא שבטל את ישראל מפריה ורביה: וכתיב ויהי בהיות יהושע ביריחו.

[illegible]

תוספות

[illegible]

הריטב"א

[illegible]

מהרש"א וכתיב בשרתי צדק בקהל רב וגו'.

[illegible]

דסים

עין יעקב

[illegible]

דסיים כהנים מהם ובתר הכי כתיב ועירא היאירי היה כהן לדוד דמשמע שלא היה כהן ממש אלא כהן ורב היה לדוד כמו ובני דוד כהנים דסיינו רב ושר וכפרש"י בספר שמואל לפי פשוטו של מקרא וכ"כ התוספות ע"ש: **לדוד היה כהן לב"ע כולי.** ר"ל דאי לדוד היה כהן היינו לשאול על ידו באורים ותומים דאין שואלין אלא למלך כדאמרינן בסנהדרין זה אינו דלדוק ואביתר דכתיב לעיל מיניה הם היו כהנים בימי דוד לשאול ע"י אורים ותומים כמפורש בקרא וקאמר אלא שהיה מסגר לו כו' בפ' כל סגם ובכמה מקומות אמרינן במכיל כהונה שכן שמסגר לו כל מתנותיו וגו. אמרו בו לאיסור ולאפשר דוד מלך היה ומתנות כהונה שלו ודאי דמלובן היו והיו מספיקין לבהמי' רבים ומיהו כל הנותן מתנותיו כו' והמע דנאחרים שמי אידי וקי"ל: **א"ה איענש כו'.** גם לפי מדרש דמסלג כנגד צא מהם לידי מעות ונתעלמה ממנו הלכה ז מ"מ הי"ל לאעבור לבהות עד שיתיישב דעתו של משה מן הכעס והיה כוכר הלכה: **ולא אשכחן כו'.** ר"ל דיעמוד לפניו לשאול באורים ותומים כמפורש במקרא ולא אשכחן בכל מעשה דיהושע שבא לפני אלעזר לשאול באורים ותומים וקי"ל: **וכתיב נון בנו יהושע בנו וגו'.** ר"ל שלא ולד זכר כדמייתי מקרא וכ"ה לשון התוס' פ"ק דמגילה שלא היה לו בן זכר וסכתוב מספר שלא יפה עשה יהושע ח"ש מברת משה מתחריו דכבר ידעתי זה אבל אמר הכתוב כיון שהיה משרת משה מתחריו לא היה לו לדבר קמי אחוה גם דבר זה דהוה כמורה הלכה: **בשביל שביטל כו'.** ר"ל דהשתא הוה שעתם בדומה שהוא ביטל ישראל ממצות פ"ו לילה א' לכך לא זכה לבן לקיים מצות פ"ו וכעין זה כתבו התוספות פ"ק דמגילה עיין בתוס' שם וכמ' כ"ה בסוגיא זו: **מיד וילן וגו'.** פרש"י בפ"ק דמגילה על של עכביו עכ"ל וק"ק דלהכי כימא דבא על ביטול פ"ו בהיה נ"כ באותו לילה כפרש"י לקמן גבי תמידי דכל זמן שהארון כו' ולפי' ריב"ן כיוא שפירש בפ"ק דמגילה על ת"ת בלאתי דכתיב ביה ועתה כתבו לכם את השירה וגו' וקי"ל: **שלא במקומן אסורים בו'.** מכים עמו אגבי גלרה נעת מלחמ' ואמרינן פ"ק דתענית אסור לאדם שישמש מטתו בשני רעבון וה"ה בכל שאר עת צרה:

הר"ף וכתיב גמרתי לדק וסלי. וקשה דילמא גמרתי לדק הוא לדרוש בדית שאין נהם הוראות ונלגי לפניו אמתך הוא בדבר הוראה. ושמא לא יצדק לומר לשון גמירה לומר גמרתי לדק בדית שאין נהם גמירה אלא בדברי הוראה יש גמירה ליזלוי זכאי גדינו: הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב וכו'. בתוספות אמרו פסוקים דקרא וגו' וכונתו לומר פסוקיה דקרא כי כפסוקים דקרא ניפוא דקראו היאירי ע"ש ומספחתו שלא יישינן לדרוש קשורים וקשה לפסוקים דקרא דהיה מבנים מנשה ומנא ליה לרבי אבא לדרוש הנותן מתנותיו לכהן אחד דלוי משום דקראו כהן שלא נאמר ובני דוד כהנים היו. ושמא דקדק דלא שייך רב לדוד שהרי גם לשאול השולם היה רב ואם פירוש כהן הוא שר לא יצדק לומר שר לדוד. כי אין השר מוהג שררה על המלך כי אם שר על שאר דלת העם. לכך דרש רבי אבא דכהן היה מזרע אהרן מלבד אביו וקראו יאירי מלד אמו ותוספות ואעפ"נ דכתיב אל שאול ואל בית הדמים מבל מקום זה והם נבים וקשוכין קא דריש ואפשר דאמר הא והא גרם משום שמלינו שהיעב היה ג' שנים וכנגד שנותן לכהן חנית רעב הוי שנה אחת וכנגד שאול שלא נספד כהלכה וכנגד בית הדמים הגבעונים הוו שתי שנים. כמלנו ג' שנים כנגד ג' עבירות ואעפ"נ דנקרא ואל שאול שירם שהריגנ לא עליהם מפני כיון שהיה כהן לדוד היה קמוך לזה גם כן דדמינן במוכים מפני מדים כדי להיות מכוונים ג' שנים רעב כנגד ג' חטאות כהן לדוד ואל שאול שלא נספד ואל בית הדמים על גבעונים: לא נענש יהושע וגו'. ויש לאסקום לזה שאמרינו בגמרא לשנים תוכחת המלאך שהוכיחו על דבר שמורם

והקרבנות דתגם לא נגע בביטול פ"ו כיון שלא הוכיחו המלאך על כך ועיקר סרלוי היה מפה שהגים הארון במחני' וכיון שהארון חוץ למקומו אסירין בתשמיש המטה אי"כ שני דברים מצריכים דאיה לבדרין שבל שביטל מפיו מה שלא בנים ופכך ויחס המלאך לא שייך בגמרא דילן שמדבר בענין ביטול התורה והקרנן. ועי"ק בפרש"י שכתב תמידי של אמן שהארון ושכינה שרויין שלא במקומן והדר וקשה להבין לשון רש"י זה דלא נגע ופגע ענין התוכחה שהוכיחו המלאך על ביטול ת"ת עם פ"ו גמרי של אמן שארון ושכינה וטלי מאירים בתשמיש המטה דביטול תורה הוא דבר אחר וביטול פ"ו ודניה כוה דיה. ועי"ק לרש"י כיון שנתן טעם לגנאי על ביטול תורה שהיה בגביל שהיו אורבים על העיר אם כן למה הוכיחו המלאך בערב ופירש רש"י למעלה מדכתיב ופרנו שלומה שבלל דלפרש נא ועתה באתי דקאמר קאי על ענייה של עבשיו. ונראה שהמלאך גם הוכיח ליהושע על ביטול ת"ת ואי"ל פתח נאתי אמ"ש שנראה דהדי וגור כיון שעל עכן ביטול פ"ו הוא בא להוכיחו ולהענישו עליו ומה לנו עוד לביטול ת"ת. אמנם הכונה היא להחזיק לנו ביטול פ"ו ודניה כי אין לנו כה לומר שנכשלם מפיו אלא מלד שהגיע הארון חוץ למקומו שמלד זה נחשבו מפרים ודניה תמידי כיון שאין הארון ושלי ומכן לנו לומר שתיר כזה שלא היה הארון במקומו כי לא פירש במחנים שהארון לן עמם במחנה ודילמא ביום היה הארון עימהם ומחזירין אותו בלילה ולכן הוכרח לבאים פה שהוכיחו המלאך על ביטול תלמוד תורה כי שם נתגלה שלא נטלו תלמוד תורה אלא מלד שהיה הארון שלא במקומו שהיו אורבים על העיר ולא החזירוהו וכיון שסביבה והארון לא היו במקומם נאסרו בתשמיש המטה וכן מוכיח לי רש"י שכתבתי למעלה היו מבטלין ת"ת בגביל שהיו אורבין על העיר ולא החזירו בערב את הארון למקומו עצמו והוא הלילה שבטלו תפיו וכפי זה עם שהוכיחו המלאך ופרנו שלומה ניזו על ביטול ת"ת היה נכשל שלא החזירו הארון בערב למקומו וזה גרם להם ביטול פ"ו ודניה:

אמר רב ברונא אמר רב כל הישן בקילעא שאיש ואשתו שרויין בה עליו הכתוב אומר °נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה אמר רב יוסף (לא נצרכה) אפילו אשתו נדה רבא אמר אם אשתו נדה תבא עליו ברכה. ולא היא דער האידנא מאן נטריה:

בקלעא. בחדר: נשי עמי תגרשון. בגורם הם ממנו:

מהרש"א **אפילו אשתו נדה כו'.** דליכא ביה משום שמונע לשמש מטתו אפילו בעת סיכתו דחוששין במוח הוא כשור מ"מ נוטין מונו לדבר דבריו שבלכעתה בים לביזה וכ"ם רבי יונתן ע"ש: **מאן נטריה כו'.** וכדאמרינן פ' אד"מ שמורה העירה עליו שהגם בשכוכים כו' ורבא ודאי דמודה בכך דהכי ליחודי באשתו כדקאמר התם אלא דמ"מ קאמר דתפ"ב שלא יבא לידי עבירה וקיתן האסור בנדם וקי"ל:

הר"ף מאן נטריה. ודקאמר תגרשון מבית תענוגיה שנושה היא לשאול מבעלה צרכיה שלריכים לה לימי טהרתה.

אמר רב יהודה אמר שמואל כל השותה רביעית יין אל יורה. אמר רב נחמן לאו מעליא האי שמעתא דהא אנא כמה דלא שתינא רביעתא דחמרא לא צילאה דעתאי. אמר ליה רבא מ"ט אמר מר הכי והאמר רבי אחא ברבי חנינא מאי דכתיב °ורועה זונות יאבד הון כל האומר שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה מאבד הונה של תורה. אל הדרי בי. אמר רבה בר רב הונא שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה. היכי דמי שתוי והיכי דמי שכור כי הא דרבה בר שומני ורב

עין יעקב

הדרי בי. פירשי' לא אוסיף עוד מכ"ל אין זה במשמעות שלשון הדרי כי גם פ"ם מוסמוה דמבלא מיירי מותרת כמים כדי שלא יקפיד וחזרי רב נחמן מהדרי הוא ג"כ רחוק אלא רקה גם כאן שממנו קאמר ממונע כשלא מודה לבן ג"ל דהאי דקא דאמר פ"ש אמר מר הכי כותפו כיון שרולה לרחוק דברי הגדול בלי חשיי ממסקת רק מפנים שלמו ולאכו ששם רוכא דמצא לזה קאמר הדרי כי ומוקפים ג"כ עם דברי שמואל ולאכי שפק הרמנכים שלומם כן מפ"ק מפי דילם מקום ע"ש:

הרב מנשיא ברבי ירמיה מדיפתי הוו קמפטרי מהדדי אמעברא דנהר יופתי אמרי נימא מלתא כל חד וחד מינן דלא שמיע ליה לחבריה דאמר מרי [בר] בריה דרב הונא בריה דרב ירמיה [בר אבא] לא יפטר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו. פתח חד מינייהו ואמר הי"ד שתוי ואל יורה שכור. שתוי כל שיכול לדבר בפני המלך. שכור כל שאינו יכול לדבר בפני המלך. פתח אידך ואמר המחזיק בנכסי הגר כיצד יעשה ויקיימו בידו. יקח בהן ס"ת. רב ששת אמר אפי' בעל בנכסי אשתו. רבא אמר אפילו עבד עסקא ורווח. רב פפא אמר אפילו מצא מציאה. רב נחמן בר יצחק אמר אפילו כתב תפילין. אמר רבי חנן ואי תימא רבי חנינא מאי קרא וידר ישראל נדר לאמר:

מאי טעמא אמר מר הבי. א"ל לא הוא תנא כאם לעגלה עם לומר שמגלל מפתחת לחרם וכו' כך כהונן כוחו מעליח שתי ספתחת: הוגה. כפורח של פורח וקופח לקלקלתו מחוס: רועה זונות. מסדיקת א"נ נלה ולהרבות ולהסמיך בה עד שהחזיקים בידי: הרדי בי. לא לוסף שר: המחזיק בנכסי הגר. מידי דהשיגה את ותמו בס לאסמי נפי סלח כתו לו בניכם ולפיכך אין מתקיימין אם לא עי' עלים: יקח בהן ס"ת. מתקלתן והבכר אלו יתקיימו האחרים בידו: בעל בנכסי אשתו. נפי לעמנד בא ומגה דמלכח דחמצבים לימני [נני] סוח ומלגות בהר מכח ניסח: אפילו כתב בהן תפילין: מפי יתקיימו בידו: מאי קרא. דעיי זיכנד. בה מסם יסקיימו בידו: דכתיב וידר ישראל נדר. והתחתוני נשן סקדם שייך: ומייב כמסמם תפלתם ובמגו בידם:

שם **תניא** מעשה ברבן גמליאל שהיה רוכב על החמור והיה מהלך מעכו לכזיב והיה רבי אלעאי מהלך אחריו מצא גלוסקין בדרך א"ל אלעאי טול גלוסקין מן הדרך מצא עובד כוכבים אחד א"ל מבגאי טול גלוסקין הללו מאלעאי נטפל לו רבי אלעאי א"ל מהיכן אתה אמר לו מעיירות של בורגנין אני ומה שמך מבגאי שמני. כלום הכירך רבן גמליאל מעולם א"ל לאו באותה שעה למדנו שכוון ר"ג ברוח הקודש וג' דברים למדנו באותו שעה למדנו שאין מעבירין על האוכלין ולמדנו שהולכים אחר רוב עוברי דרכים ולמדנו שחמצו של עובד כוכבים אחר הפסח מותר בהנאה כיון שהגיע לכזיב בא אחד לישאל על נדרו אמר לזה שעמו כלום שתינו רביעית יין האטלקי א"ל הן א"ל א"כ יטייל אחרינו עד שיפיג יינינו וטייל אחריהם ג' מילין עד שהגיע לסולמה של צור. כיון שהגיע לסולמה של צור ירד רבן גמליאל מן החמור ונתעטף וישב והתיר לו נדרו. הרבה דברים למדנו באותה שעה. למדנו שרביעית יין האטלקי משכר ולמדנו שטורח אל יורה. [ולמדנו שדרך מפיגה את היין] ולמדנו שאין מפירין נדרים לא רכוב ולא מהלך ולא עומד אלא יושב:

נטפל לו רבי אלעאי. כחקירת אלא השתא כוכבים: מבגאי שמני. כך למי: אין מעבירין על האוכלין. המולא מוכלין בדרך אינו רשאי לעבור עליהן ולהניחם: שהולכים אחרי רוב עוברי דרכים. מדלא סרי ליה לרבי אלעאי למיכליה דלחזקיתו מחזקת היתן של עובדי כוכבים קרוב מותרי דרכים עובדי כוכבים הם: שחמצו של עובד כוכבים כו'. באחר הפסח היה: מותר בהנאה. כיון הכא דלימא מתנם ספלה לעובד כוכבים: לזה שעמו. לרבי אלעאי: לסולמה של צור. משלה הר נטוס:

תוספות כיון ר"ג ברוח"ק. לאים בהים בם וה דיל כעובדי כוכבים כלהמדינן נפ"ב דינמות התן אמלין פנם נקי"ב מבגאי בזו וכי' ממ"ב לים כוונת ברוה"ק והחייה דסוף יבמות כד"ל יפה כונת שלוים מ' כך קורין אותו נפילי לא שכוון מוהו ברוה"ק סלא קראו אליה אלא מי כמו: שהולכין אחר רוב עוברי דרכים. כמים נקוטים עלאה מרי לי' לרבי אלעאי למיכליה דלמקומיה במוקם פתן בל עובדי כוכבים רוב עוברי דרכים עובדי כוכבים כן דלה הייגו קולין בגל ישראל הים. מום אף על פי שהיה אחר הפסח במתוך דניסראל י"ל דאחר הפסח כמת

מהרש"א והרבה דברים למדנו כו'. ולא קאמר מני דלמדנו מנו דבעי כיסוף בגדים טמו בברכת המזון מארי קמפי נתעטף וישב ס' דלאפשר דלא נתעטף ר"ג אלא משום דנפיה הוא וה"ל:

שם **תנאי** היא דאיכא למ"ד פותחין בחרטה ואיכא למ"ד שאין פותחין בחרטה דאמר רבב"ח א"ר יוחנן מאי פתח ליה רבן גמליאל להדוא גברא יש בוטה כמדקרות חרב. (משלי יב) כל הבוטה ראוי לדקרו בחרב אלא שלשון חכמים מרפא:

תנאי היא. במסכת נדרים. פותחין בחרטה. לריך לתכם שמאלה פתח לשואל מי"ש לו פתחון פה לומר לדעת כן לא נדרתי ואלו הייתי יודע שכן הוא לא הייתי נודר ומאלה נדר מעקרו מאליו: אין פותחין. אין לריך לפתוח לו בחרטה אלא החכם מוקח חבירם שאלו מולא לו פתם עקירה: ר"ג סבר כמאן דאמר פותחין לו לפיכך הולך ישב הדעת לחשוב להם פתח יולא לו: כל הבוטה. הסודר נדר: ראוי לדקרו. דלמא לא מקיים ליה והיינו פתח דקאמר ליה אלו הייתי יודע שאסור לנדור והייג מיתה אתם עליו כלום הייתי סודר ואו"ל היאך לא: אלא לשון חכמים מרפא. שמתירין לו נדרו:

[illegible]

שם **אמר** מר ואין מעבירין על האוכלין אמר רבי יוחנן משום רשב"י לא שנו אלא בדורות הראשונים שאין בנות ישראל פרוצות בכשפים אבל בדורות האחרונים שבנות ישראל פרוצות בכשפים מעבירין תנא שליפין מעבירין פתיתין אין מעבירין. א"ל רב אסי לרב אסי ואפתיתין לא עברן והבתי ונתחללנה אותי אל עמי בשעלי שעורים ובפתותי לחם רתם דשקלי באגרייהו:

ואפתיתין

עין יעקב [illegible]

ואפתיתין אין מעבירין עלידן. אלא מטלים אותם דליכא למיחש לכשפים: ואפתיתין לא עבדן. כשפים: דשקלן באגרייהו. פתותי לחם לעשות כשפים מדברים אחרים וה"ק כנ"ל בבנ"ל פתותי לחם משתמשים לכם בפרכס שלאחם את שוי בתוך שוי שקיימים שקוח בהם כשפים לגילוי הבעל להגעות את נמי:

מהרש"א שלימין מעבירין כו'. וכך גלוסקא דלעיל בשבנא דרבנן גמליאל במקום פרת שגרי דרכים עומדי סכנים ואם הוי פתותי בכשפים וכ"ל דלאו גלוסקא שלוה הוא וק"ל: ובפתותי להם ונומר. הלא קרא בדורות הראשונים כתיב ולא לא היו פתולים בכשפים אלא שנאמנין נסים שהיו מכבשות מדבר הכתוב ומוכח עינים דסייך נמי כישוף במתיתין וק"ל:

להאמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה יכולני
יג סה לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שחרב
ישעיה נא בית המקדש ועד עכשיו שנאמר °לכן שמעי נא זאת
עניה ושכורת ולא מיין. מיתיבי שכור מקחו מקח
וממכרו ממכר. עבר עבירה שיש בה מיתה ממיתין
אותו. מלקות מלקין אותו. כללו של דבר הרי הוא
כפקח לכל דבר אלא שפטור מן התפלה. מאי יכולני
לפטור נמי דקאמר מדין תפלה. אמר רבי חנינא לא
שנו אלא שלא הגיע לשכרותו של לוט אבל הגיע
לשכרותו של לוט פטור מכולם. ואמר רבי חנינא המפיק
מגן בשעת נאה בגרון ותותמן צרות בעדו שנאמר
שה"ש ד °נאה אפיקי מגנים סגור חותם צר מאי משמע דהאי
איוב ו מפיק לישנא דעבורי הוא דכתיב °אחי בגדו כמו נחל
כאפיק נחלים יעבורו רבי יוחנן אמר כל שאינו מפיק
איתמר מאי משמע דהאי מפיק לישנא דגלוי הוא דכתי'
שמואל ב כב °ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל. מכדי קראי משמע
כמר ומשמע כמר במאי פליגי בדרב ששת דרב ששת
מסר שינתיה לשמעיה מר אית ליה דרב ששת ומר לית
ליה דרב ששת. אמר רבי חייא בר אשי אמר רב כל
שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל שנאמר בצר אל
יורה רבי חנינא ביומא דרתח לא מצלי אמר בצר אל
יורה כתיב מר עוקבא ביומא דשותא לא נפיק לדינא.
אמר רב נחמן בר יצחק צריכה שמעתא צילותא ביומא
דאסתנא. אמר אביי אי אמרה לי אם קריב כותחא לא
תנאי אמר רבינא [רבא] אי קרצתן כינה לא תנאי. מר
בריה דרבינא עבדה ליה אמיה שבעה לבושי לשבעה
יומי אמר רב יהודה לא איברא ליליא אלא לשינתא אמר
ריש לקיש לא איברא סיהרא אלא לגרסא אמרו ליה
רבנן לרבי זירא מחודדין שמעתתך אמר להו דיממא
נינהו. אמרין ליה בנתיה דרב חסדא לרב חסדא לא

בעי מר נינים פורתא אמר להו השתא אתו יומי דאריכי וקטיני וניים טובא. אמר רב נחמן בר יצחק אנן פועלי דיממא אנן רב אחא בר יעקב יזיף ופרע:

יכולני לפטור. לטעון על ישראל לפני הקב"ה דבר שיפטור הלן מדין לפחוד לגא ולומר פסס (שוגים) [מוסרים] ואינם מתפסים על שונם: מדין תפלה. אם דנים אותם על פלא הי מתפללין בכונה יכול אני לפוטרם: המפיק מגן. מוציא (נתפלה) [תפלה] מגן אברהם שאינו אומרה: בשעת נאה. בשעה שכוונה אין מתפלל: סוגרין ותותמין צרות [בעדו]. פלא יגלו עליו: שאינו מפיק איתמר. דהאי מפיק לשון דגלויי הוא ופי' כל שאינו מגלה תפלה בשעת שכרות כלומר שאינו מתפלל:

והריטב"א הגי' כל פרשיי ז"ל והאריך בפי הסוגיא לפי שיטת רש"י וכתב לבסוף וכבון הוא. ועיקר מגן הייטו תפלה פירוש מגן אדם מ"ע מפני שתחלת ברכותיה מגן אברהם ע"כ:

אפיקי מים. גלוי כים דכתיב ויגלו מוקדים תבל: מסר שינתיה לשמעיה. אומר לו הכיחני לישן מעט וכשיניע זמן תפלה הקיצני. ר"ח דאמר לעבורי בעי לים לים דרב ששת ואסור לתפלל עד שיסור מאליו: בצר אל יורה. בדוקתי אחר מקרא זה ולא נמצא בכתובים ונמצא בספר בן סירא הוא: יומא דשותא. יום דרומית מנשבת בו בחוזק: צילותא. דעת צלולה: ביומא דאסתנא. כשמנשבת בו רוח צפונית יום מאיר לכל ואף גם לכל מדאוריך ביגיעות בפי הערל ומפני מה לא מטו ישראל במדבר מפני שלא נשבה להם רוח צפונית אבל ביומא דסוהא אמריך שהם לא מפלין בים ולא מקורבין בים: קריב כותחא. אפילו לוי עומדת קלה הייתה מגדלת אותי: לא תנאי. לא הייתי בונה כמו מסכתי (היום): אלא לשינתא בלילי תקופה המת כ"כ בתוספת: אתו יומי. סהול בקנד: דאריכי. לישן: וקטיני. לעסוק בתורה ובמלוה: וניים טובא. וכיון שכנסו יזיף ופרע. היה לו עת קבוע לשנות כך וכך [פרקים] ואם הל לעסוק (בתורה ובמלאכה) ביום ופעמים ששם עוזר במשמע ביום ופורע קביעות עתו בלילה:

תוספות פריח גבלין אחר הי"ל. א"ר חנינא כל המפיק מגן בשעת נאוה. פירוש כל שמעביר מגן ומכניס יצרו בשעת גאוה כלומר נפש שמתגבר עליו פירוש אותו שלא יתגבר קוריין ותותמין. לכמה בגדו לשון מפיק כאפיק נחלים יעבורו: רבי יוחנן אמר כל שאינו מפיק איתמר. כלומר כל מי שאינו מכניס ומעביר אלא ומגלה ומפיק מגן ויונא לאלהם כנגדו ולכבשו רוא הגאוה היה עת שכורתו של אדם ר' חנינא סבר למובכו בטינה כדי להעבירו ולהפינו עפי עדיף ור' יוחנן סבר שיפיק משום שמתקע בשינה ויתבע מן התפלה אלא לגלותו כדי להתעסק בלדך ארך ורבותא בו כדי להפינו ואפ"ה יתפלל ספי עדיף:

מהרש"א וזו אינה נאה כו'. והמוע דו כלה נמי לא יתמה דבהכי איירי קרא דאייתי רועה זונות וגו' ומשום דמשמע מינים דיש אחרות שאינן כלה ופרש"י בספר משלי דקיוע לדרש זה שאין זונות במקרא מלא אלא זה נלגד עכ"ל ומיינו דוטות בלמון רבים

עין יעקב

יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין. עיין בספר סמיכות חכמים דף נ"ט ע"א שכתב על גמרא זו בשם אביו זקנו ז"ל היה פי' נכון ומקובל אבן לפי מה שפירשתי ... ז"ל הכי כמשמעו דליתא ביומא הקדיה ... כולו מן הדין ... צריכא שמעתא צילותא כיומא דאסתנא ... לא בעי מר נינים פורתא ... ודין נגלה קדין תלים ותגי"ה שם וכ"ד פ"ק ר"ה והגה"ה שם:

כנים לא מלים אלא ו׳ סרהסומת אלא ג׳ נלגבר דבספר מלכים כתיב שתי נשים זונות וביחזקאל כתיב לכל זונות יתנו נודה חסר ו׳ סרהסונה בכאן אלא ו׳ דאבונה לרחש ג׳ כלה דהוי אחרונה כמקפר א׳ ה׳ והתי״ו לרבות וק״ל: לא צילא דעתאי א״ל רבא כו׳. רבא טפים קאמר נפ״ס חמרא וריתבא פקחין ואין סברא לומר דהיינו דוקא בפחות מרביעית וכולהו למר דהתם בין מנא לידי וביותר מחצבתא דרבא נופה על חד תלת מיא כדאמרים בפרק כיצד מעברין אבל הכא לידי ביין חי שהיה ייכם חזק ורביעית נמי אין פורדתן ועיין בבית יוסף שכך כתוב בתרומת הדשן ועיין בתוס׳: יקח בהן ס״ת כו׳ אפילו בעל כו׳. יש לדקדק בלשון אפי׳ דמשמע כל חד מהני אמוראי מוסיף על דברי חברו. ואמאי נקט דבר מלוה זה של קניית ס״ת ממלוה אחרת וגו״ה שהביא מקרא דפרשת חקת אמאי לא הביא דפרשת ולא שנאמר וידר ישקב נדר וגו׳ וכל אשר תתן לי עשר וגו׳ הוא מבואר שלא יחשוב האדם כי כשעשר יצא לו מתוך סכנתו והצלתו כמ״ש לא לתכמים לחם וגומר ולכך יש לאדם שקונה מעון עולם אחר שיתן עומר חלק מ׳ להודות כי ממנו הכל ועל כן יקח מהן ס״ת שהוא דבר סגולה כמ״ש פ׳ ח״ת בנכסי קנין יעשו לו סגולה ס״ת והיכא מצי דאומר דקל ופירש״י לפי שמוציאין פירות ומקדין קיימת ולזה יעקב שהיה עני ביותר וכל עלמו לא נקש רק על מנד והלחם שהוא דבר ואחי נגזר מלחמו יתי׳ ב״ה כמ״ש שתן לחם לכל בשר ואיתו חלוי בטבע ושולם יד אב בכלל עם ישראל שהיו עם רב אפשר לפי שטבע בגלותו את העם ולעפ״כ תלוי הדבר בתי׳ יתברך כי עלמו הכל לפי הטבע והו שאמר בלשון כפול אם כתון תתן את סטם וגומר הגם כי נתון בטבע לדמות שאין כאן פועל מ״מ אתה תתן כי מאתך הכל ועי״כ והחרמתי עריהם תאני גבות וכן יש לאדם לנקב מלתא יתי׳ שהוא השתן האלוהי ליתן ממנו חלק לו ית׳ להיות לו לזכרון בכל מה שיש לו הוא שחננו יתברך ולזה המחזיק בנכסי הגר אל יתלה הדבר במקרה אבל ואחרי יתב׳ לתת מום אלק אלוה והיה תורתו סגולה הצליחה ספירותים נעומד בה בעל״ה והקדן שהוא שבר תלמוד בעה״ב ובא רב ששת והוסיף לומר אפילו בעל בנכסי אשתו שהקרן איתו שלו רק הפירות מ״מ יקח פירות שהכנס מ׳ לע״מ ס״ת כדי שיתקיים סקרן שלו ולא ישמע לו בנכסי לאן גזל שלא שיחת פיחם לו ובכסי מלוג מ״מ הפירות שלו ובא בא להוסיף לומר אפילו עבד שיסקא והוא שלאמר בזמן אחר יפסיד כס שים לו לתנאה תריוח בכחו ושלם יתו והרשותו מ״מ יתלה הדבר בו יתברך ב״ה ויקח בהן ס״ת כדי שיתקיימו נכסיו ולא יצא לידי הפסד אחר אזן ורב פפא הוסיף אפילו אלא מליאה די״ם לבטלת הדבר בהזדמן וע״ז לא שייך לנדור כדי ולנקם מ״מ אל יתלה בהזדמן ומקרה שגם זה ממנו יתברך ב״ה לתת ממנו חלקו לס״ת והוסיף רב נחמן בר יצחק לומר אפילו כותב תפילין פי׳ כן הוא בכל הספרים ישנים וחדשים מקודם בזה לנגיע אפילו כתב בהם תפילין וקאי אדלעיל שאומר ס״ת וקאמר איזו אפילו תפילין ומעשה הוא לנגיע כל הספרים שישנים דלאוה נקט תפילין שפי עשלר מלות ועוד דאמאי מינה לומר כתב תפילין ולעיל נמי ס״ת קאמר יקנה לו ס״ת ואב״ל נמי הכא יקנה בהו אפי׳ תפילין גם כל הני אפילו דקאמרי אמוראי לא עיירי בכה״ג דקאי אפילו אדבר שים בו ריוח ואם קאי אדלעיל אס״ת ועל כן נראה לקיים נירסת כל ספרים ישנים וקאמר דאפילו שכתב תפילין ומרויח בהן לעת״ם שאמרו פרק מקום שנהגו כ״ד תעניות ישבו אנשי כנה״ג שלא יתעשרו כותבי תפילין מ״מ אל יתלה הריוח במעשה ידיו וכחו כ״א בפי שנתן לו כח זה להרויח בהן בתפילין אע״פ שלא יתעשר על ידיהם ויקנה מן הריוח ס״ת להתפ״י ומייתי מקרא דודאי כדר וגו׳ אם נתן תתן גו׳ והחרמתי את עריהם וכתיב ויעמע וגו׳ ויתנם

להם ולזה עריהם וגו׳ שרי שלא החריתו בנדרם כלום ושעו את הכל סהם נגוע כ״ם כותבי תפילין בגמולת שיהיו גם אם לא ישעשרו יש נמס ליתן ממנו חלק בגוע לקנות בו ס״ת ודו״ק: רבוב שאני השתא כו׳. נגמר א״ח סי׳ ל״ט כתוב דבר זה בשם בעל ה״ג ולא ידעתי למה כתב כך בשם ה״ג כיון דגמרא ערוכה היא וק״ל: ושכורה ולא מיין כו׳. מדמה לה לעניים שאין דרכו של עני ביין וכדקאמר ולא מיין ולעפ״כ היא שכורה מטרדת הגלות שלא תוכל לכוין בתפלה כדמסיק שפטור מדין תפלה שלא יוכל להתפלל בכוונה כפירש״י ולא שיהיה פטור לגמרי ולא בעי לאוקמא בשכחתו של לוט ופטור מכלום דטרדת הגלות לא מגיע את ישראל אלא לשכחת שלום של לוט דהיינו שלא יוכלו לכוין יפה בתפלה וק״ל: כל המפיק מנן כו׳. כפירש״י ברכות מנן אברהם וע״פ מ״ש פרק אין עומדין אם יכול לכוין בדעתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל ואם התפלל ולא כוון בדעתו יחזור ויתפלל ולזה בשעת גלות שהוא שעת שכרות ע״ד שאמרו ולזותי השכנה אחרי גזק ס״ת בזק אלא כיון דלו בשעת שכרות לא יוכל לכוין בדעתו ולכך מפיק ויעבור התפלה ולא יתפלל עד שיפיג יינו ויתפלל בכוונה ונזה הוא סוגר ומחס בפני הגלך דהיינו שלא יהיו מקטרגים מלקבל תפלתו וכמ״ש ר״פ אין עומדין המתפלל צריך שיכוין כו׳ שנאמר תכין לבם תקשיב אזנך ע״ש: מאי משמע כו׳. יש לעיין בזה דמקרא משמע בהיפך דלימא לא כתיבא אלא דומיה ותהלת התפלה כתיב ומלאה לפרש דהכי קאמר קרא המפיק ומגלה התפלה בשעת גלות והשכרות סגור ומחס לר׳ הלרות סוגרין ותוהיון בפניו שלא יצאו השכרות ונ״ל לפי דברי ר״מ דאיירי באיש מתפלל דוקא דקרא סקס במלתיה דהיינו כל שאיש מפיק ומגלה תפילתו בשעת גלות ושכרות אין הלרות סוגרין לו בפני תפלות ודו״ק: מפי ישנתיה לשמעיה כו׳. עיין פירש״י ויש לדקדק כיון דאיירי בשכור הא אוגרין לעיל לב״מ אם שתה כדי רביעית ושיכה כל שהוא מפיו ואם שתה יותר עבדי רביעית כ״ש דשיכה כל שיוצא משכרותו ולא יחלק לעיל כלום בין מעט ומלא או ע״י אחר וכראה לפרש שיכתים לכמיה שהוא ישפר שיעור השינה בכוונת הפי׳ יינו כפי מה שבתה ביותר מרביעית ולעפה לא כדי להתפלל ומר ל״ה ל״ה דרב ששת ליתן זה ברעת אם לשעו בכמת שינה בתפי׳ יינו אלא עד שישר מחנין וק״ל: שנאמר בני אל יורה כו׳. עיין פירש״י ועיין בתוס׳ ול״ל דמקרא שנאמר ומניכים סגור מהם לר׳ קריב דר״ל ומניכים שהוא תפלה ומן אברהם סגור ואחיזו המתפלל בלרה שאין דעת אדם מיושבת או ודכקם אל יורה כיון שהקבר האוכבר לפיר״ת י״ל לפי דרכם נ״ב מהלי קרא קודם גלות אפיקו הייס שאין נכ לנו בארחת ומפיק ומשגיל גלותו בגלות בעת לרה שאין דעתו מיושבת לו ודו״ק: דאשתנא כו׳. לפי פירש״י סל״ל בעי שיושבת יומא דאסתנא ולא פירשו סיה כראה לפרש לפי הסוגיה דהכא לנמגל קאמר דבעי שמושבת ליתא ודעת מיושבת כדאמרינן לעיל כיומא דאסתנא שבו הרקיע לנול׳ וכעלם הבוזים לטוהר וק״ל: אלא לגירסא וכו׳. לא קאמר הכא לא איברי ליליא כליפנא הלעיל ואין דתקילת הבריאה היה סלילה שלו מסך כמ״ש ולאחר קרא לילה ונים היו משהמשין האור והלבנה ביחד במרגליה עד אחר שקטרגה הלבנה וקבע הקב״ה תחום לשמש ביום וללבנה קבע תחום בלילה וקאמר דהיינו טעותא שלא יהיה תחך גומר בלילה שלו שהיה בתחלה אלא שימש בו אור הלבנה בעולת לגירסא וזה דאמר לעיל לא איברי ליליא אלא לגירסא היינו החשך מן הלילה שאין אור הלבנה שולט בו ואיש ראוי לגירסא והתוס׳ כדחקו בזה וכתבו אלא לשינה שום לילי תקופת תמוז עכ״ל ודו״ק: א״ל דיממא ניהו כו׳. גם שהלבנה נראית ראוי לגירסא מ״מ אין אדם שולט כל כך כל הלילה מאח״כ בזה שאור השמש

ומתן עם בני אדם אם באמונה הוא שלם: בבעסו. כאשר קפדן יותר מדאי:

הריטב"א הנא מן סדין אל יתפלל בי יתים. פירוש דליל שלא בלימוד דברים אלו אלא נדורות הכם שהיה לגם נכון אבל עכשיו אין כך ואין כך אין מתכוונים ומעט שלא מתפלל תפלה: כל המתפתה ביינו. כלומר שיתהלל לחבירו על ידי שמחת יין שמתה עמו: יש בו מדעת קונו. שמתהלל לבני אדם ע"י דבר שמתהללין לפניו שנאמר וירח ה' את ריח הניחוח:

מהרש"א ונהגה שם ימים ג' וגו'. פרש"י והדר כתיב ואביך מכלל דעד השתא לא הוה בינה עכ"ל ועפי הל"ל הכא אל יורה דפיך בית בינה ויש לייסב דעיקר תפלה ושאלה צרכים הם אומנים שמתחילים בברכת בינה וע"ל דקאמר אל יתפלל מבמוך אקרא דכתיב בתר הכי בההוא עבילה ואקרא שם לוט וגו' לבקש ממנו דרך וגו' וק"ל: **שנאמר וירח ה'** וגו'. עיין פירש"י והוא דחוק וכלא' לפרש לפי שמדרך איש שיתפתה לחבירו הרי הוא מדרך ארץ לפייסו במשתה וביינו וקאמר דאם חבירו אינו מדקדק בכך להתפייס ביין של מי שחטא כנגדו בדבר אחד אבל הוא מתפתה ומתפייס וחבירו שחטא כנגדו ביין של עצמו הרי זה יש בו מדעת קונו שנאמר וירח ה' ונומר לא אוסיף לקלל וגו' שהלה הקב"ה להתפייס בקרבן בשלו כדכתיב אם לרעב וגו' כי לי תבל ומלואה ופי' זה מדוקדק קצת שאמר ביינו בוי"ו ולא קאמר ביין וכבר כתבנו בזה בגיטין פרק הניזקין ודו"ק: **תנו שכר לאובד** גו'. נראה שדקדק בקרא לכהנג גבי רשעים שכר ותני אבלים יין ע"פ הדרש יהיה מלא שכר בשיין ימין שאמר הם שכר שהוא יין המשכר לשיות שכר לאובד ויין ע"פ שמביא אבלים לעולם כדאמרינן פרק י"ס תמו אותו למרי נפש שהם אבלים שבאו לידי אבלים וק"ל: **כל יין שאינו נשפך כו'. שנאמ' וברך נו'.** נראה לפי מה שמתרגם את לחמך ואת מימך וגו' ית מיכלך וית מישתך וגו' בלחם ניחא שכל סעודה נקרא על שם הלחם כמ"ש עבד לחם רב והיינו משום חשיבות דלחם שקובע ברכה לעצמו וא"כ הוא אין טעם לקרות המשתה ע"ש המים אלא ע"ש משתה היין שקובע נמי ברכה לעצמו וכמ"ש הגיאוני אל בית היין וגו' ח"ש **מה לחם שניקח כו'.** משום חשיבות דידיה אף מים שניקח כו' היינו יין ולא קרי ליה בלשון מים אלא אי כשפך כו' ולאו דוקא כשפך כמים ממש בידים דהא אסור לאבד אוכלין ומשקין אלא שאין מדקדקין ביין כמו במים ולפעמים בהוא כשפך ממילא וק"ל: **בג' דברים כו'.** לפי שהמדות כחלקים בכלל לג' חלקים והם טוב לשמים וטוב לבריות וטוב לעצמו כדאמרינן פרק אחד דיני ממונות וכן בהיפך לרעה וח"ש בכיסו שהוא משא ומתן באמונה עם הבריות דהיינו שהוא כיכר בכיסו טוב לבריות וכן בהיפך רע לבריות. **ובכוסו** שמיושב ביינו ה"ז טוב לעצמו לא כאותן שאמר עליהן לפי אוי לפי אבוי וגו'. **ובכעסו** שאם אינו כועס הוא טוב לשמים אבל כל הכועס אפילו כאילו עובד כוכבים דהיינו רע לשמים ועי"ל שהם ג' דברים שלבים פעולות אדם שהם הערב והמועיל והטוב בכיסו שהולך אחר המועיל בשמחה בכיסו שהולך אחר המועיל לו במשא ומתן שלכו באמונה והטוב שאינו כועס כי הכועס הרי אמרו בו שהוא כאילו עובד כוכבים הנקרא רע ולפי שלשונות אלו הג' בכיסו בכוסו בכעסו קרובים במבטא נקטו לשון לסימנא על ג' החלקים אלו וק"ל:

הרי"ף כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל כו'. קצת קשה דהא אגן דהפיך קרא הכורת ולא מיין ולא אמר דלאו יתפלל לפטור אלא עדין טעמא התפלה ואיך הוא אומר כאן מי שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל וכי נרע משכור. וכן קשה לתוס' דבשה פרק אין עומדין שנא תהלוך אסור להתפלל שנאמר משמי כא מים ושכרת ולא מיין וכפי האפי הזה גם גלא דרך היה אסור להתפלל. ונראה כמו שגילותי לתפלה שהשכור שאין בו דרך נראה שמכרוזו לעולם אינו אסור להתפלל אלא פטור הוא

מתכוונת. אבל מתוך שהחסיר לו להמשך ייני מעליו אסור להתפלל עד שישתו ייני ולכך הגא מהלכך ומי שאין דעתו מיושבת עליו שהוא טרדא שמשה על טרדות יומן וצלות ולבשיות משורת הדרך וכן כשימיפוג דעתו עליו יסור מעליו טרדות זה לכך אסיר להתפלל אבל בטרדות ימי החורבן והגלות מותר להתפלל ופטור מהכונה: לא איברי ליליא אלא לשינתא וכו'. פירש התוספות כמו לילי תקופת תמוז ולפרש לומר נמי שנא לומר שלא ניתן היום ליגון דלא איברי ליליא אלא ליגון הא ניום לא ודיינו אינו יגון כל הלילה אלא אם נא ליגון יהיה בזמן הלילה:

ת"ר מי שיש לו חמש נשים מקבלות פרס מבעליהן ‏ וה' עבדים מקבלין פרס מרבינן רבי יהודה מתיר בנשים ואוסר בעבדי' ר' יהודה בן בבא מתיר בעבדים ואוסר בנשים אמר רב מאי טעמא דר' יהודה בן בבא דכתיב ‏ודניאל בתרע מלכא:

מקבלים פרס. וכל אחת יש לה דירה לבדה עמו בחלר: **ואוסר בעבדים.** שאין משכים אחריו: **בתרע מלכא.** בכל מקום שהוא תשיב בתרע מלכא:

תוספות ודניאל בתרע מלכא. פירש ומיעוכך בבא מפר תרע מפר פי' רבי יהודה בן בבא הוא מתיר בעבדים ובבא ותרע הכל [illegible] דנייאתי קרא לסימן ולטעם לדבריו:

אמר הבונה [illegible]

חלון פרק שביעי

אמר רבי יוחנן חלון עגול צריך שיהא בהקיפו כ"ד טפחים ושנים ומשהו מהם בתוך י' דכי מרבעת ליה איכא משהו בתוך י'. מכדי כל שיש בהקיפו שלש טפחי' יש בו ברחבו טפח בתריסר סגי הני מילי בעיגולא אבל בריבועא בעינן טפי. מכדי כמה מרובע יתר על העגול רביע בשיתסר סגיא הני מילי עגולא דנפיק מגו רבועא אבל רבועא דנפיק מגו עגולא בעינן טפי מ"ט משום מורשא דקרנתא. מכדי כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא בשבסר נבי חומשא סגיא. ר"י אמר כי דייני דקסרי ואמרי לה כי רבנן דקסרי דאמרי עיגולא מגו ריבועא ריבעא ריבועא מגו עיגולא פלגא:

צריך שיהא בהקיפו כ"ד. דבלאו הכי לא מלית למיקם בגוה חלון מרובע ד' על ד' כל חלון עגול נתחתיום למלעיתו נמוך ומלמלעיתו לכאן ולכאן הוא מגביה והולך ולריך שיהו לזה ב' טפחים

ומשהו

ושמו להדך מסיקפו בסוך י׳ מחלצו לכלן טפח ומחלצו לכלן טפח ושד מכפי מסום דכי ערעפיק ליה מדלין ליה מיכים ב׳ טפחים מן הסיקף פעול הנין קרן לקרן לכל לח דססמיכא לא מוקמינן ליה אריבעא ומגלא לוחו מסיה הנשאר בסוף עסרס על פני רחב סחלון כחלונריק לקרן ריבועא מנו עיגולא פלגא בניס לדלוי כלומר חלי ערס ססחרה מריבע ריבס סעיגול עליו והרי הסיקף האמצע י״ו מגלא העיגול רבס עליו מי יורי ב׳ טפחים לכל רוח: הני מילי בעיגולא. כדם רוחב דבר עגול אין רחבו אלא באמצעו ואין רוחב ד׳ כדם מחבע בעיגלא פרחב בדפסחיו כמדת למלעו: ביין דהיקף סגי. ד׳ היקף לכל רוח דמחבע: היינו דסני באמצעי ריבעא למיהוי י״ו: בעיגולא דנפיק מנו ריבועא. כגון חלון מחבע ד׳ על ד׳ היקפו עסם עסר לי מעגלא מגולי דלין רוחב ד׳ אלא באמצעו אית ליה היקף י״ו ומפי עליה מרובע רביע אבל סכא דבעינא למנקט ריבועא ד׳ על ד׳ והיקפם י״ו ד׳ לכל רוח בגו עיגולא לבר מאי דעדלית מעיגולא בעי סיקפה טפי כדי למנקט בגויה מרובעא דריבועא דהוי ד׳ על ד׳ ולאכסון: מכדי כל אמתא וכו׳. וסגי ליה להאי עיגולא בטוחיא דד׳ טפחים ולאכסון בעיגולא וכל דבר עגולא סוה מדת אלכסונו למדת אמצעו דהא אין לו זוים כמה בעי למיפסי פותיה ד׳ ומי חומשי דהא לכו סי׳ וגי׳ חומשי וכי מקפת ליה לעיגולא דהאי מישרא כמה הוי סיקפו פ״ז טוסכי ותמנים חומשי דהא לכו י״ו נכי חומשא: ריבועא מנו עיגולא פלגא. בעי למבקל מיכים פלגא דסאי מישרא דפיים דסיים סילתא דמעיקרא דהא להו חי׳ עכיד ופשו להו י״ו קצירתא לגו אלכסונא הכי הוה:

תוספות ורבי יוחנן אמר כי דייני דקסרי. דקא פסרי כל אמתא בריבועא הוי אמתי באלכסונא וליתא לכך דדייני דקיסרי כדאמרינן נפיק דמוכח דטא קא מיין דלאו הכי הוא מכל סאורך והרוחב לא סרי אלא הרי אמתי וכו׳:

פו **אמר** רבי חייא בר אבין אמר רב מערבין בפת עדשים והא הוא דהואי בשני דמר שמואל ושדיוה לכלביה ולא אכליה ההיא דשאר מינין הוה דכתיב (יחזקאל ד) ואתה קח לך חטים ושעורים ופול ועדשים ודוחן וכוסמין וגו׳ רב פפא אמר ההיא צלויה בצואת אדם הואי דכתיב והיא בגללי צאת אדם תעגנה לעיניהם מאי ועוגת שעורים תאכלנה א״ר חמא לשיעורים רב פפא אמר עריכתה בעריכת שעורים ולא בעריכת חטים:

דשאר מינין הוה. עיכים הרבה היו מעורבין בה דההיא דלאו פת סיא דכתיב גבי יחזקאל ואתה קח לך חטים וגו׳ וכתיב לחם אכלים לא סאכל וגו׳ אלמא לאו לחם סיא: **ועוגת שעורים תאכלנה** אמר רב חמא. האי שעורים לאו דוקא דהא סאר מיני מגלא סוה בה: **אלא לשיעורים.** תאכלנה בצמצום דרך רעבון ולא לשובע: **עריכתה בעריכת שעורים.** שעושה אלא יפה כתקון עריכת חטים שעושים תקון סעוגה עגולה ונאה:

תוספות והא ההיא דהואי בשני דמר שמואל פסו לגמרות. פירש נפי שסם הקנים ליחזקאל לעמות: דכתיב ואתה קח לך וגו׳. פירש וכתיב נחרים לחם אוכלים לא תאכל אלמא לאו לחם הוא והביא ר״ת דהאי לחם אוכלים נתגרלה כתיב רחוק כפי ו׳ כמה דפין וכמי פי׳ סהיה השאר שיניך אופי דכתיב ואתה קח לך וגו׳ וליתי התלמוד ישפתח חזיק וכו׳ ולא סם סוס אלא למפם רבנם דמלנא בכספיה גגליה גלם:

כיצד משתתפין פרק שמיני

ראיתי שני מאמרים אשר כפי הנראה יש סתירה לן בינידם האי בפרק זה שמשבח העשירים והם יושבים לפני אלהים ובפרק המביא מאמר אחר שאומר שהעשירים יורדי גיהנם והדבור אמיתי בינידם מבואר בפירושים כי העשירים עושי צדקה וחסד יושבים עולם פו
לפני אלהים ואמנם העשירים שהם אכזרים ולא רחמני הנה הנם מורדי גיהנם וחל. בוניוס בן בוניוס אתא לקמיה דרבי אמר להו פנו מקום לבן מאה מנה אתא איניש אחרינא אמר להם פנו מקום לבן מאתים מנה אמר לפניו רבי ישמעאל ברבי יוסי רבי אביו של זה יש לו אלף ספינות בים וכנגדן אלף עיירות ביבשה א״ל כשאתה מגיע אצל אביו אמור לו אל תשגרהו לפני בכלים הללו. רבי מכבד עשירים ורבי עקיבא מכבד עשירים כדדריש רבה בר מרי (תהלים סא) ישב עולם לפני אלהי חסד ואמת מן ינצרוהו. אימתי ישב עולם לפני אלהים בזמן שחסד ואמת מן ינצרוהו וחל המאמר שבמסכת יום טוב פרק המביא א״ר נתן עתירי בבל יורדי גיהנם הם כי הא דשבתאי בריה דרבי מרינוס מקלע לבבל בעי מינייהו זוזי לעסקא ולא יהבו ליה. מזוני מיזן נמי לא זיינוהו. אמר הני מערב רב קאתו דכתיב (דברים יג) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע לאבותיך כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמים עליו מן השמי׳. כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו וכל שאינו מרחם על הבריות בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו. אמר רבי נתן בר אבא אמר רב כל המצפה לשלחן חבירו העולם חשך בעדו שנ׳ (איוב טו) נודד הוא ללחם איה ידע כי נכון בידו יום חשך רב חסדא אמר חייו אינם חיים. תנו רבנן שלשה חייהן אינם חיים ואלו הן המצפה לשלחן חבירו ומי שאשתו מושלת עליו ומי שיסורין מושלים בגופו וי״א אף מי שאין לו אלא חלוק אחד ות״ק אמאי לא חשיב לה אפשר דמעיין ביה:

בוניוס בן בוניוס. עשיר היה ומשלחו נתים שמתלה לאחרים והכירו זה בגמרא למכן עיינו בפלס יש נכ״ס מקום בדירה מי שמלא דר בנים החתן ונותן סם כלים לסלגיגם אים לוסר עליו כמו שכתוב במסכה נאלך נפירוסם ולפי שמעשיר זה היה

עין יעקב

רבי מכבד עשירים. ר״ע מכבד עשירים שפם נכי מהל לי והכמתם ר״ע מלי רבי רק כיון ועיירי המעשה וסוניים כקס ורבי סחלה ועיין בליקוטי מהרי״ל ולכן עמו בן כרי מיכסים נ״ע [illegible] ליסנות מכבד פניס: כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים. מרלא קאמר המרחם על גבי אדם הממע והיה מלריך לרחם על כל בריי ספרו מקביש [illegible] ומא דקאמר מרחמין עליו מן השמים כלומר ספרו ומעכה מן השמים לגמום מהלו הרע ולהכי קאמר ספרו מזרעו של אברהם מהל מקביה לא [illegible] שלך פלה מאל לישראל:

היה מטליל נכים שמחלר לאחרים והיו לו כלים נטלם כי ממוך עכשו היו לו כלים הרבה ולעניין זה היה מטיל לאכפי סחלר לכן כשהיה בא לפני רבי היה אומר פנו מקום לבן מאתים מנה כלומר מקום חשוב וכן לכל אחד לפי כבוד עשרו: אביו של זה, טוכוס: בבלים אלו. בגדים הללו שאינו נראה כאן עשיר כ״כ: אימתי ישב עולם לפני אלהים. באין שם עשירים גומלים חסדים והמבין מזונות לעניים והם יגלגלו: מן. לכן מזונות ונפ״ל מלאכי לשון זה באין שם עשירים גומלים חסד העולם מתייבב והאיל רש להם כבוד לפני המקום אם מכבדים אותם ומיטב הבאורים טלא חסד ואמת הבה שניהם לא היה עברם כלל ולפיכך רחוי לכבדם ע״כ: יודיי נידגם. שאין מרחמים לעשות לדקה: עסקא. לעשות סחורה להשתכר במחלית שכר: מזוני. שאל להם מזונות מזון מני לא זיימוהו: ונתן לך רחמים. שתרחם על הבריות: כאשר נשבע לאבותיך. מי שיש לו רחמים בא מזרעו של אברהם אבינו: בעדו. כנגדו כמו קכם בעדו כלומר תחך פרוס לפניו הכל עליו כחתך פרוס: נכון בידו. מזומן אללו: מי שאין לו אלא חלוק אחד. אין יכול לכבסו וכנים מלערים אותו: דמעיין ביה. מפלה את כליו מן הכנים: (לפני אלקים. דהיינו במקום אלקים ושונאים כגון רבי עקיבא ורבי שהיו מכבדים את העשירים בכבוד לפניהם משום דחסד ואמת ונוצר כפירש״י מהרש״א):

הרי״ף ניחוש מחות מזרעו של אברהם. נראה דיליף מסיפיה דקרא דכתיב כאשר נשבע לאבותיך היינו נשבע לרחם אותם בשביל שהיו רחמנים ועוד מפורש במעשי האבות שהיו רחמנים כמו רחמן המרחם: רב חסדא אמר אף הייו אינם חיים כו׳. נראה דהכי יליף לא נכון בידו יום חשך ולא אור וכיון שמפסו מאורותיו הרי הוא כמונח בקבור במת וקיין אינן חיים:

כל גגות פרק תשיעי

יף צא **אמר** רבי יהודה מעשה בשעת הסכנה והיינו מעלין ספר תורה מחצר לגג ומגג לחצר ומחצר לקרפף לקרות בו אמרו לו אין שעת הסכנה ראיה:

המוצא תפילין פרק עשירי

יף צו **תנא** מיכל בת כושי היתה מנחת תפילין ולא מיחו בה חכמים ואשתו של יונה היתה עולה לרגל ולא מיחו בה חכמים מדלא מיחו בה חכמים אלמא קסברי מצות עשה שאין הזמן גרמא היא:

בת כושי. בת שאול כדכתיב על דברי כוש בן ימיני דהיינו שאול כדאמרינן באלו מגלחין: ולא מיחו בה. דאי כתקפת על דברי תורה שפטורים נשים ממ״ע שהזמן גרמא: של יונה. בן אמתי:

תוספות מיכל בת כושי היתה מנחת תפילין. בפסיקתא דרבי חקיקים בשם רבי אבהו אמרו אשתו של יונה הוסכם מיכל בת כושי ומיחו בה חכמים. אם ספירם בקונטרס דלאו מצות עשה שהזמן גרמא הוא היו

חכמים מוחין בידה שנראה כמוספת אין בראה לר״י דהא רבי יהודה לית ליה נשים סומכות רשות ומפיק ליה נפיק דסוכה דאמר הילני המלכה היתה יושבת בסוכה ובניה בניה ומיהו יש לייסב דמשום בניה היתה יושבת ולא מיחזי כבל תוסיף אי נמי משום דמפיק ליה לרבא נפרק ראוהו ב״ד דלעבור שלא בזמנו נמי בוכה ולגבי אשה דלא מיפקדא הוי כשלא בזמנו דכיון דלא מיכונה לא עברה אך נראה דוחק ונראה לפרש דטעמא למאן דאמר דלא הוי רשות משום דתפילין צריכין גוף נקי ונשים אין זריזות ליזהר ועליה לרגל ומשום דמיחזי כמניחה עולין לעזרה או משום ראיית פנים בעזרה שלא לצורך ותקיעה שופר וסמיכה נמי דמעכבין למאן דלית ליה רשות להו משום דמיחזי כמוסיף אלא משום דתקיעה מלאכה דרבנן היא כדאמרינן בפרק כסוי הדם דלאו ודאי דוחה שבת וסמיכה אפי׳ בהקפה יד מיחזי כעבודת בקדשים:

אמר ר״ל כ״ח בפני רבו חייב מיתה שנאמר כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משניאי והא מינס אניס ב״ח ורק קאמר: יף צט משלי ה

כל משנאי אהבו מות. תורה אומרת לאלו קרא בפסוק זה קאי: **אלא משניאי.** למשניא דעתו בחלישתו: **והא מינס אניס.** שאל כמה שלא עלי חולי או סכנה: **כ״ח ורק קאמר.** סרק אותו בפני רבו והיה לו להסתלק משם או לסלקו בכסותו:

אמר רמי בר אבא אמר רב אסי אסור לאדם שיהלך ע״ג עשבים בשבת משום שנאמר ואץ ברגלים חוטא. תני חדא מותר לילך ע״ג עשבים בשבת ותניא אידך אסור ל״ק הא בלחים הא ביבשים ואי בעית אימא הא והא בלחים כאן בימות החמה וכאן בימות הגשמים ואי בעית אימא הא והא בימות החמה ולא קשיא הא דסיים מסאניה הא דלא סיים מסאניה ואי בעית אימא הא והא דסיים מסאניה ולא קשיא הא דאית ליה עוקצי הא דלית ליה עוקצי ואי בעית אימא הא והא דאית ליה עוקצי ולא קשיא הא דאית ליה שרכא והא דלית ליה שרכא והאידנא דקי״ל כרבי שמעון כולהו שרי. ואמר רב אשי אסור לאדם שיכוף אשתו לדבר מצוה שנא׳ ואץ ברגלים חוטא דאריב״ל כל הכופה אשתו לדבר מצוה הויין ליה בנים שאינם מהוגנים אמר רב איקא בר חיננא מאי קראה גם בלא דעת נפש לא טוב: יף ק ע״ב משלי יט משלי יט

ואץ ברגלים חוטא. אלמא הלוך מני חטא קרי ליה והכא כמי איכא חטא בתולש עשבים: לחים. אסור דהוי תולש: יבשים. כתלושים דמו: סיים מסאניה. שרי לא סיים מקלקלי אסור שעשבים נדבקין בקשרי אצבעותיו ונתלשין: עוקצי. אספילא כעין מסמרים והעשבים נדבקים שם ותולשים: שרכא. פתילה ארוכה שסנסנת ארוך אסור: בימות החמה. אע״פ שנתלשין מותר: ר׳ שמעון. דאמר דבר שאינו מתכוין מותר: לדבר מצוה. תשמיש: ברגלים. לשון תשמיש דכתיב בין רגליה כרע נפל שכב: גם בלא דעת. רעה. דהאי קרא ואץ ברגלים חוטא: נפש לא טוב. לא מהגים בנים שנעשים בלא דעת האשה שהיה בעלה אץ ברגלים:

אמר רבי יצחק בר אבדימי עשר קללות נתקללה חוה שנאמר הרבה ארבה עצבונך והרונך הרבה ארבה בראשית ג ועיין בנדרים ס׳ ואלו מותרים רש״י

עין יעקב

עשרה קללות נתקללה חוה. [illegible]

אלו שתי טפות דמים אחד דם נדה ואחד דם בתולים עצבונך זה צער גידול בנים. והרונך זה צער העבור. בעצב תלדי בנים כמשמעו. ואל אישך תשוקתך מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שיוצא לדרך. (גם ביבמות פרק הבא על יבמתו). והוא ימשל בך מלמד שהאשה תובעת בלב והאיש תובע בפה זו היא מדה יפה שבנשים הני שבע הוין כי אתא רב דימי אמר עטופה כאבל ומנודה מכל אדם וחבושה בבית האסורין מאי מנודה מכל אדם אי נימא דאסורה ליחודא בהדי גברא דלאו דידה איהו נמי אסור ליחודי בהדי אתתא דלאו דידיה אלא דאסורא לבי תרי במתניתא תנא מגדלת שער כלילית ויושבת ומשתנת מים כבהמה ונעשית כר לבעלה ואידך הני שבח הוא לה:

צער העיבור. כשם שנתחת חולה קן: כמשמעו. לצער הלידה: משתוקקת. מתאוה לתשמיש: והוא ימשל בך. מיהא שכל נותר ולהוציא הלום לגו: והאשה תורעת בלבה. ותוחם להוציא בפה: עטופה כאבל. בושה לצאת בראש פרוע: מנודה מכל אדם. לקמן מפרש שאסורה לכל אדם חוץ מבעלה והאיש שבה נשים רבות: וחבושה בבית האסורין. כל כבודה בת מלך פנימה: כלילית. שד: כבהמה. שהיא משתנת כשהיא כורעת ודרך פרדה לעשות כן: כר לבעלה. שהוא למעלה בשעת תשמיש: שבח הוא לה. שחבת ומשתנת לניעות הוא ולינה מקרה בדבר כלום כעמים כר לבעלה אין לה בושה של כך שורתו מרובה מכלם:

מהרש"א אלו ב' טפי דמים כו'. מליט הכי ליפכי גבי דוני אשה דכתיב כי תזב זוב דמה ימים רבים ונוטל מינו חד הרבה כמי משמע שנים כדאמרינן דאין מיעוט רוב אלא שנים ולאפשר דכתיב הרבה ארבה בלשון כפול כדאמרינן במסכת כתובות כל אשה שדמיה מרובין בניה מרובין והיינו אם הרבה האשה בדמים הרבה בבנים ולצער גידול בנים שלה כמי יותר בעצבון וק"ל: והרונך זה צער עיבור כו'. קלת קשה אמאי הקדים המאוחר דהיינו לצער גידול בנים קודם לצער הריון ולידה ונב"ל דלם עצבונך זה לצער עיבור והרונך זה לצער עידוי הי' ע"ש ולצער גידול בנים ואלא דעייך כמי בלא"ה כדאמרינן בסנהדרין פרק ב' גבי יעקב מכל מקום עמי הוה בלאה כדאמרינן ביבמות דייט שמגדלות את בניה כו' וק"ל: זו היא מדה יפה בנשים כו'. אף על פי שמדה טובה היא מכל מקום השיב ליה בהדי קללות שנאמרה כמו שכתב הרא"ש בזה על טעמה דרמנין לפירוש רש"י בחומש עיין שם: ואידך הני שבח הוא לה כו'. עיין פירוש רש"י להאי דמשתנת כו' הוי שבח משום לניעות ולהאי דנעשית כר. כו' הוי שבח דאין לה בושה כו' אבל להאי דמגדלת שער כלילית לא פי' כלום דהוי שבח ואי לית ביה שבח אמאי לא חשיב כמי לעיל וי"ל דהאי דמגדלת שער כלילית לא פריך כלל משום דהיינו עטופה כאבל כדי לכסות גדול שער כלילית ודו"ק:

הרי"ף עשר קללות נתקללה חוה וכו'. וקי דהזכיר תחלה לצער גידול בנים ואח"כ לצער העיבור ולצער הלידה והלא היה לו להזכיר כסדר ודו"ק:

כיון דלא הזכיר הכא קללת גדלת שער ורופנה ומשתנת ומשמש כר נבעלת משום דהני הוא שבח לה קי"ל לאמוי מייתי והוא ימשל בך שאין האשה תובעת בפה רע היא מדה יפה בנשים וכיון שהיא מדה יפה ושבח לנשים אמאי מני לה בקללות ולא מייתי לה כדמייתי הנהו תלתא דאתכיפא דהוו שבח לה. וי"ל דכיון דמני עשר קללות שנתקללה חוה ומלינו בגיים שנברא אדם עלו למטה ב' אדם וחוה ויצאו ד' דהיינו קין והבל עמהם ונהי דבכל חוה לא קדם צער העיבור וצער הלידה של קין והבל אלא צער גידול בנים היו לחוה בתחלה ולאחר מכאן כשילדה כדרך כל הארץ של עליה קללת צער העיבור ואחר כך צער הלידה ולקוצים האחרים י"ל נדוחק דלעולם קללה היא לאשה שאין לה פה לתבוע לאיש ומה שאמר זו היא מדה יפה בנשים הוא שדקדק בכתוב שבכל הקללות ייחד אותם לה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והן היה לו למימר ואם לא תמשלי בו למה ייחד הדבר בכלל והוא ימשול בך כיון שמדבר בקללת האשה לדיה שלשים שיש בקללה זו מדה יפה שיש בנשים שלא לתבוע בפה לבך כשבא לקללה לא הזכיר הקללה בה לטעם ולא תמשלי בו כלומר לתובעו אלא תמתין בגרת והוא ימשל בך לתבוע בפה דמדויקא נפיק אבל שלמה תובעת בלב ולא בפה:

איוב לה | אמר רב חייא מאי דכתיב °מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים תחכמנו מלפנו מבהמות ארץ זו פרדה שכורעת ומשתנת מים. ומעוף השמים תחכמנו זה תרנגול שמפייס ואח"כ בועל אמר רבי יוחנן אלמלא לא ניתנה תורה לישראל *למדנו צניעות מחתול. וגזל מנמלה. ועריות מיונה ודרך ארץ מתרנגול שמפייס ואחר כך בועל. מאי אמר לה אמר רב יהודה אמר רב הכי קאמר לה זינא זבינא ליך דמטו ליך עד ארעא לבתר הכי אמר לה לישמטיה לכרבלתיה דההוא תרנגולא אי אית לי ולא זבינא לך:

מלפנו. מלמדנו: מבהמות ארץ. שנתן להם חכמה לעשות לנו דרך ארץ: שמפייס. הולך ומפייס ופושט כנפיו לארץ וזהו פיוס כדמפרש לקמן שאומר לה לקנות לה מלבוש שיהא מגיע לארץ: צניעות מחתול. שאינו מטיל רעי בפני אדם ועוד שמכסה צואתו: גזל מנמלה. שנאמר תכין בקיץ לחמה ואין אחת גוזלת את חברתה: ועריות מיונה. שאינו נזקק אלא לבת זוגו: זינא. מלבוש שקורין קוט"ש: לבתר הכי. לאחר בעילה שמכשכש וכופף ראשו לארץ: אית לי. במה ליקח:

מהרש"א היינו למדין כו'. דלפי פשטיה דקרא הוה מ"ש מבהמות ומעוף מ"ש מיותר אבל אין בזה תוכחה לאיוב ועל כן דרשו בו שבא מ"ש מבהמות ומעוף מ"ש מן דהיינו שבא לאיוב להוכיח את איוב למה לא למד דבר זה וכיוצא בו מבהמות ומעוף וק"ל:

הרי"ף זו פרדה וכו'. יש תימה דלא הוזכר דבר זה של כורעת ומשתנת אלא נאמר ובמתניתא משמע שהיא לקללה ואיך הוא דאמר דבגם הוא לה ובאן עלינו שאמר מלפנו מבהמות ארץ שנתן להם סבה להורות לנו דרך ארץ מפרדה שכורעת ומשתנת דכפי זה יהיה דבר של שבח ולא אהיה כמתניתא ועוד דהכא משמע דקרא דמלפנו מבהמות ארץ ידבר באלה וקיפיה דאמר ומעוף השמים תחכמנו ידבר נוכר שמפייס וכו"ל. ועוד קשה דרבי יוחנן אמר למדנו לניעות וכנה לא אמר כ"י: לניעות הפרדה שכורעת ומשתנת כמו שאמר דרך ארץ מתרנגול שמחבר נאותו פסוק עלנו של מלפנו מבהמות ארץ והוא הזכיר הלימוד של מעוף השמים ולא הזכיר הלימוד של מבהמות ארץ. ואפשר דדרים קרא דמלפנו מבהמות ארץ דלא כתיב תחכמנו מבהמות ארץ כדכתיב בסיפיה ומעוף השמים תחכמנו משמועה שוה:

עין יעקב

צניעות מחתול. ולאפשר דעשיה בייה של מחול אם תנביה סכור אם כין מכבים פסים קנך משם מורידך כי תולאה ולמות בלא חנא לבן לבי שאין בו לבישם אף מחמשת ששלם לנהלה עיין פירש משם מורידך וקי"ל וכן שנמלה תורה מחון לחם לבל כשר לבך אינו חולה ליעמום תגזל מה שמוכן למכירו:

[illegible]

ע"ז קמ"ו / מיכה ז'

אמר ליה ההוא מינא לרבי יהושע בן חנניא חדקאה דכתיב בכו °טובם כחדק. א"ל שטיא שפיל לסיפיה דקרא ישר ממסוכה אלא מאי טובם כחדק מה חדקים הללו מגינין על הפרצה כך טובים שבנו מגינים עלינו:

חדקאה. משול כקוץ: טובם כחדק. טובים שבהם כקוצין: **שפיל לסיפיה דקרא.** השפל עיניך לסופו של מקרא כלומר לסוף פרשה שלשנה הוא כתוב: **ישר ממסוכה.** טובים שבהם מגינים עלינו כסוכה:

מהרש"א טובם כחדק וכו'. לפי פשוטו כמי לגריעותא פירש"י בספר מיכה ישר שבהם ממסוכת קוצים כו' ע"ש אבל א"כ הוה ליה למכתב ישר כמסוכה אלא דקרא עלה למעליותא קאמר ישר שבכנסת בהם בא ממסוכה דהיינו ממה שמגינים שבהם ומגינים וסוככים עליהם והוו כחדק בפני הפרצה של פרדס שהוא רמז לכל ישראל כמ"ש כרם ה' גו':

הרי"ף טובם כחדק וכו'. [illegible]

ע"ז קי"ד / ערב

[פיסקא ממלאין מבור הגולה ובור הגדול בשבת ומבאר הקר ביו"ט] מאי באר הקר אמר שמואל בור שדקרו עליה דברים והתירוה מיתיבי לא כל הבורות הקרות התירו אלא זו בלבד ואי אמרת שדקרו עליה דברים והתירוה מאי זו בלבד אלא אמר רב נחמן בר יצחק באר מים חיים שנאמר °כהקיר ביר מימיה כן הקרה וגו'. תנא לא כל הבורות הקרות התירו אלא זו בלבד כשעלו בני הגולה חנו עליה *נביאים שביניהם והתירו להם (ולא התירו להם) [ולא הם התירו] אלא מנהג אבותיהם בידיהם:

ירמיה ו'

[illegible]

שדקרו עליה דברים. כשעלו מן הגולה הוכרעו לה כדלקמן [illegible] ולא התירו אלא [illegible]: **הקרו.** [illegible]: **מאי זו בלבד.** [illegible] הרי לא שקרו בו דברים אלא על זו ומדקתני בור הקר משמע דהוא לאחרים דקא' הרי: **אלא א"נבי'.** עיי ממים חיים הכתוב קרי ליה בור הקר לשון מקור כמו כהקיר ביר מימיה כמו שמעין מקור מימיה הכתוב ומתחדש והולך ומוסיף תמיד כך הקרה רעתה: **ביר.** כמו בור: **נביאים שביניהם.** חגי זכריה ומלאכי: **מנהג אבותיהם.** בלשון הבור:

אמר הבונה [illegible]

ויקרא כ"א

תני רב כהנא מתוך שנאמר °אך אל הפרוכת לא יבא יכול לא יהו כהנים בעלי מומין נכנסים בין האולם ולמזבח לעשות ריקועי פחים תלמוד לומר אך חלק. מצוה בתמימים אין שם תמימים נכנסין בעלי מומין. מצוה בטהורים אין שם טהורים נכנסים טמאים אידי ואידי כהנים אין (ישראל) [ישראלים] לא. איבעיא להו טמא ובעל מום איזה מהן נכנס רבי חייא בר אשי א"ר טמא נכנס דהא אישתרי בעבודת צבור. רבי אלעזר אומר בעל מום נכנס דהא אישתרי באכילת קדשים:

אך אל הפרוכת וגו'. בבעלי מומים כתיב: **רקועי.** פחין של זהב שמחפים בהן בית קדשי הקדשים מחוץ: **אך חלק.** כל אכין ורקין מיעוטין הן כל אתין וגמין רבויין: **חלק.** מיעוט דמלאכה שרי לעיולי: **טמא ובעל מום.** ומי מהני אלא בשאת אין שם תמים והן מכניסין: **דהא אישתרי בעבודת צבור.** דכתיב במועדו ואפילו בטומאה אבל בעל מום לא הותר דהכיא בתורה כסכים מום בו את לחם אלקיו לא יגש להקריב אין לי אלא שמדין בהם קרוין לחם כמו שנאמר את קרבני לחמי לאשי באלו קרבנות לבור מנין תלמוד לומר כל לחם קרא אחרינא כתיב בתריה לחם אלהיו מקדשי הקדשים וסמיך ליה אקרא קמא דמשמע הכי לא יגש להקריב לחם אלהיו: **דהא אישתרי באכילת קדשים.** דכתי' קרא לחם אלהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל:

אמר הבונה [illegible]

עין יעקב

שמעיא [illegible]

הדרן עלך מסכת עירובין